ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - AL. ROSETTI"

GRAMATICA *de* BAZĂ *a* LIMBII ROMÂNE

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - AL. ROSETTI"

GRAMATICA *de* BAZĂ *a* LIMBII ROMÂNE

...ne, la câțiva ani după *Gramatica Academiei*, ...de solicitării de a se realiza o lucrare mai simplă ...siuni, incluzând datele esențiale pentru înțelegerea ...a limbii române.

...pe care o consider valoroasă și utilă nu numai ...i mai ales pentru caracterul ei declarat explicativ, ...a tradiția gramaticii românești. Sunt convins că va ...t preocupați de problematica actuală a domeniului: ..., studenți, elevi.

Acad. ***Marius Sala***

2010

...iversenciclopedic.ro

Redactor: RODICA CHIRIACESCU
Tehnoredactor: DIANA TATU
Coperta: ANNA-MÁRIA ORBÁN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Gramatica de bază a limbii române / Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, ... ; coord.: Gabriela Pană Dindelegan. – Bucureşti : Univers Enciclopedic Gold, 2010
ISBN 978–606–8162–68–3

I. Dragomirescu, Adina
II. Nedelcu, Isabela
III. Nicolae, Alexandru
IV. Pană Dindelegan, Gabriela (coord.)

811.135.1

ISBN 978–606–8162–68–3

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI”

GRAMATICA *de* BAZĂ *a* LIMBII ROMÂNE

Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae,
Gabriela Pană Dindelegan, Marina Rădulescu Sala, Rodica Zafiu

Coordonator: Gabriela Pană Dindelegan

BCU Iaşi

ALE

univers enciclopedic gold
Bucureşti, 2010

GRUPUL EDITORIAL UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD
Str. Luigi Cazzavillan nr. 17, sector 1, Bucureşti
Tel.: 021.317.88.38; Fax: 021.317.88.42
e-mail: *difuzare@universenciclopedic.ro*
www.universenciclopedic.ro

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial"

2 9. NOV 2011

CUPRINS

Prefaţă VII
Abrevieri XIV
Simboluri XVI
Introducere. Prezentarea conceptelor esenţiale 1

PARTEA I

SUBSTANTIVUL ŞI GRUPUL NOMINAL (GN) 47
ARTICOLUL 85
PRONUMELE ŞI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{pron}) 96
NUMERALUL ŞI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU NUMERAL (GN_{num}) 178
ADJECTIVUL ŞI GRUPUL ADJECTIVAL (GAdj) 211
VERBUL ŞI GRUPUL VERBAL (GV) 230
ADVERBUL ŞI GRUPUL ADVERBIAL (GAdv) 299
INTERJECŢIA ŞI GRUPUL INTERJECŢIONAL (GInterj) 315
CONECTORI SINTACTICI ŞI TIPURI DE RELAŢII 320
Prepoziţia şi grupul prepoziţional (GPrep) 322
Conjuncţia 331
Tipuri de relaţii sintactice 347

PARTEA A II-A

FUNCŢIILE SINTACTICE DIN GRUPUL NOMINAL 361
Prezentare generală 362
Determinantul 364
Cuantificatorul 374
Modificatorul 379
Posesorul 383
Complementul 386
FUNCŢII SINTACTICE SPECIFICE GRUPULUI ADJECTIVAL ŞI GRUPULUI ADVERBIAL .....
Complementul comparativ (CComp) 390
FUNCŢIILE SINTACTICE DIN GRUPUL VERBAL .....
Predicatul 395
COMPLEMENTE MATRICIALE .....
Subiectul (S) 406
Complementul direct (CD) 426
Complementul secundar (CSec) 447

Complementul indirect (CI) 454
Complementul prepoziţional (CPrep) 466
Numele predicativ (NP) 476
Complementul predicativ al obiectului (CPO) 486
Complemente circumstanţiale (ComplCirc) 494
POZIŢII SINTACTICE APĂRUTE PRIN REORGANIZARE .....
Complementul posesiv (CPos) 498
Complementul de agent (CAg) 507
Predicativul suplimentar (PS) 512
COMPLEMENTE. TABEL RECAPITULATIV 522
CIRCUMSTANŢIALE 525
Circumstanţialul de loc (CircLoc) 528
Circumstanţialul de timp (CircTimp) 531
Circumstanţialul de mod (CircMod) 538
Circumstanţialul de modalitate (CircModalitate) 544
Circumstanţialul cantitativ (CircCant) 546
Circumstanţialul instrumental (CircInstr) 549
Circumstanţialul sociativ (CircSoc) 552
Circumstanţialul de relaţie (CircRel) 557
Circumstanţialul de cauză (CircCauză) 561
Circumstanţialul de scop (CircScop) 567
Circumstanţialul condiţional (CircCond) 571
Circumstanţialul concesiv (CircConc) 576
Circumstanţialul consecutiv (CircCons) 582
Circumstanţialul opoziţional (CircOpoz) 584
Circumstanţialul cumulativ (CircCumul) 587
Circumstanţialul de excepţie (CircExc) 590
Circumstanţiale. Tabel recapitulativ 594
APOZIŢIA 595

PARTEA A III-A

TIPURI DE ENUNŢ 603
STRUCTURA INFORMAŢIONALĂ A ENUNŢULUI 611
NAFORA 618
EIXISUL 624
MODALIZAREA 630
NEGAŢIA 636
ISCURSUL RAPORTAT 642
ONECTORI PRAGMATICI 650

osar 655
gle 671
Surse 671
Bibliografie generală 673

dice de materii 678
Indice selectiv de cuvinte 685

PREFAŢĂ

1. După apariţia *Gramaticii limbii române* (GALR, 2005 / 2008), elaborată de Institutul de Lingvistică din Bucureşti, sub egida Academiei Române (coord. Valeria Guţu Romalo), s-a simţit nevoia redactării unui instrument suplimentar, mai redus ca dimensiuni şi mai suplu ca organizare, care să ofere *o sinteză* şi, în consecinţă, o *gramatică de bază*, redusă la datele esenţiale pentru înţelegerea structurii şi a funcţionării de ansamblu a gramaticii limbii române. În acelaşi timp, a apărut solicitarea, din partea şcolii, de elaborare a unui instrument intermediar, care să prelucreze descrierea de detaliu din GALR pentru o destinaţie didactică. *Gramatica de bază a limbii române*[1] (GBLR) vine să răspundă acestor necesităţi.

Ar fi cu totul eronat să se creadă că această nouă lucrare este acelaşi lucru cu o „gramatică şcolară". GBLR nu este un manual şcolar şi nici un manual universitar, ci o lucrare care, păstrându-se la un nivel teoretic ridicat, corespunzător nivelului teoretic al momentului ştiinţific actual, are drept scop să **faciliteze accesul** la datele descrierii pentru categorii cât mai largi de cititori. În consecinţă, eforturile autorilor au mers în direcţia sintetizării, a organizării şi a sistematizării suplimentare a materialului, a explicării tuturor conceptelor, a deciziilor teoretice, a soluţiilor practice, precum şi în direcţia evidenţierii diferenţelor semnificative faţă de tradiţia gramaticală, dar şi faţă de GALR, astfel încât informaţia noii gramatici să devină accesibilă profesorilor de limba română, precum şi tuturor celor interesaţi să-şi modernizeze teoria şi să-şi „aducă la zi" fundamentele descrierii.

2. Specificarea din titlu *gramatică **„de bază"*** şi deschiderea cărţii spre ***uzul didactic*** au avut consecinţe importante asupra conceperii, a organizării şi a redactării.

• Cartea şi-a redus mult dimensiunile (de la cca 2000 p., în GALR, la 700 p., în GBLR), ceea ce a făcut loc, în mai mare măsură, sintezelor teoretice, schemelor, comparaţiilor, tabelelor recapitulative, a căror prezentare să fie uşor de urmărit şi de înţeles. S-au eliminat, cu bună ştiinţă, fenomenele marginale, detaliile de descriere, s-a renunţat din capul locului la intenţia de exhaustivitate; s-au limitat la maximum aspectele discursive şi pragmastilistice, iar cele reţinute (vezi *Partea a treia*) au fost examinate din perspectiva implicaţiilor lor gramaticale. S-a renunţat la redactarea „de tip narativ" în favoarea unei redactări sintetice, cu titluri şi subtitluri intermediare, cu organizare internă clară.

• S-a folosit o punere în pagină mai „aerisită", în care marcarea structurii interne a capitolelor şi a ideilor s-a realizat prin ierarhii grafice corespunzătoare.

• Pentru exemplificarea fenomenelor, s-au propus exemple simple, clare, de cele mai multe ori construite, care să nu ceară un efort suplimentar de înţelegere.

[1] O carte cu acelaşi titlu, dar mult diferită ca structură şi ca orientare teoretică, o datorăm regretatului şi distinsului profesor Ion Coteanu (*Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, 1982). Am preluat acelaşi titlu, considerând că el corespunde cel mai bine obiectivelor gramaticii de faţă şi relaţiilor ei cu mai vechea GALR. După 28 de ani de la apariţia cărţii profesorului Coteanu, credem că o nouă *Gramatică de bază* este bine-venită.

• S-a elaborat un capitol de **Introducere**, în care au fost inventariate şi prezentate conceptele fundamentale: concepte morfologice şi morfosintactice (§ **1. – 2.11.**), concepte sintactice (§ **3. – 6.**), precum şi aspectele discursive fundamentale prezente în carte (§ **7.**).

• La fiecare capitol, s-au introdus câte două subtitluri: ***Dificultăţi*** şi ***Aspecte normative***, concepute special pentru a veni în sprijinul nevoilor şcolii. Plecând de la experienţa didactică a autorilor şi de la experienţa lor în monitorizarea presei audio-vizuale, s-au ales acele construcţii a căror interpretare pune numeroase probleme, constituind adevărate „capcane" ale limbii române, şi s-au ales acele aspecte normative care, ca frecvenţă, reprezintă cele mai numeroase greşeli în utilizarea limbii actuale.

• S-a introdus **Glosarul**, care, referitor la terminologia gramaticală cea mai recentă, mai ales în cazul termenilor polisemantici, oferă definirea acestora în modul în care au fost trataţi şi prezentaţi în lucrare. Pentru restul termenilor, se recomandă folosirea *Dicţionarului de ştiinţe ale limbii* (DSL), editura Nemira, 2000 şi 2005.

• S-a realizat şi un **Indice de materii**, care facilitează utilizarea cărţii şi găsirea rapidă a aspectelor căutate de utilizator, şi, de asemenea, un **Indice selectiv de cuvinte**, care include numai cuvintele cu probleme speciale de calificare, ca efect al ambiguităţii acestora, al recategorizărilor (al conversiunilor) contextuale sau ca urmare a interpretărilor diferite propuse în această carte.

• S-au introdus două feluri de „note" interne, marcate în text cu alt corp de literă; o categorie de note, introdusă prin semnul [Ⓘ] şi inclusă în chenar, are în vedere situaţiile dificile, controversate, care cereau justificări şi explicaţii suplimentare, iar a doua categorie, marcată prin semnul [☐], urmăreşte sublinierea diferenţelor de interpretare în raport cu tradiţia gramaticală, dar şi în raport cu GALR. În ansamblul cărţii, frecvenţa de apariţie a acestor note este semnul dorinţei exprese a autorilor de a-şi explica propriul text şi, evident, de a veni în sprijinul unor categorii largi de cititori.

• Cartea este însoţită şi de un ***Caiet de exerciţii***, extrem de diversificat: (i) de la exerciţii de recunoaştere şi de analiză la exerciţii de construcţie; (ii) de la exerciţii aplicative la exerciţii teoretice, menite să compare şi/sau să argumenteze unele opţiuni teoretice ale cărţii; (iii) de la exerciţii de interpretare a materialului faptic la exerciţii de tip normativ.

Exerciţiile asigură dirijarea activităţii de învăţare spre aspectele considerate de autori ca fiind mai reprezentative, dar şi mai dificile. Propunând şi **rezolvări,** autorii vin cu adevărat în sprijinul şcolii, atât al profesorilor, cât şi al elevilor. Dacă *Gramatica de bază a limbii române* este destinată mai ales profesorilor şi autorilor de manuale şcolare de gramatică, *caietul de exerciţii* este destinat, în egală măsură, profesorilor şi elevilor.

3. Ca structură, fenomenele descrise au fost grupate în trei mari secţiuni: **Partea I,** destinată gramaticii (morfosintaxei) claselor lexico-gramaticale (a părţilor de vorbire); **Partea a II-a**, destinată tratării speciale a funcţiilor sintactice, cea care păstrează în cea mai mare măsură legătura cu tradiţia gramaticală, iar **Partea a III-a**, redusă ca întindere, referitoare la fenomenele enunţiative. Trebuie făcută observaţia că fenomene din partea a II-a apar cu anticipaţie în partea I (în descrierea sintactică a claselor lexico-gramaticale), iar fenomene enunţiative apar cu anticipaţie în partea I şi a II-a (odată cu descrierea rolului deictic şi anaforic al pronumelor, al adverbelor şi al flexiunii verbale, cu prezentarea conectorilor, a predicatului enunţării etc.).

Cum interferenţele între părţi erau inevitabile, s-a încercat reducerea repetiţiilor supărătoare, acceptându-se numai acele reluări sau anticipări impuse de specificul integrator al cărţii, care, cu bună ştiinţă, şi-a propus să urmărească, pentru fenomenele fundamentale, şi interfaţa flexiune – sintaxă – semantică – pragmatică.

4. Ca nivel teoretic, *Gramatica de bază a limbii române* reflectă concepţia din GALR şi păstrează, în multe privinţe, inovaţiile introduse acolo.

Totuşi, unele **diferenţe în raport cu GALR** au fost necesare (atât în ce priveşte teoria generală, cât şi în ce priveşte descrierea de detaliu), diferenţe bazate pe o serie de articole şi de cărţi apărute în ultimul timp, fie posterioare lucrului la GALR, fie neintrate atunci în sfera noastră de interes. Majoritatea noilor lucrări sunt teze de doctorat finalizate în ultimii ani, precum şi articole şi cărţi care au dus cercetarea din domeniul gramaticii româneşti mai departe, aprofundând şi detaliind descrierile existente.

4.1. Dintre modificările nou introduse, cele mai semnificative vizează, pe de o parte, perspectiva mai apăsat morfosintactică, iar, pe de altă parte, modul de concepere a sintaxei grupului nominal.

• În noua gramatică, clasele lexico-gramaticale sunt examinate şi descrise împreună cu grupurile sintactice pe care le proiectează (vezi capitolele *Substantivul şi grupul nominal, Adjectivul şi grupul adjectival, Verbul şi grupul verbal, Prepoziţia şi grupul prepoziţional* etc.), desăvârşindu-se, astfel, ceea ce, timid, se începuse în GALR: descrierea claselor atât sub aspect flexionar (trăsături flexionare ale centrelor de grup, în ipostaza lor de centre flexibile), cât şi sub aspect sintactic (organizarea internă a grupului şi locul de inserare a fiecăruia în ansamblul propoziţiei). Într-o carte în care perspectiva *morfosintactică* este predominantă, s-au evitat, astfel, separările categorice între morfologie şi sintaxă.

• În privinţa organizării grupului nominal, în GBLR se renunţă definitiv la funcţia sintactică de *atribut* din gramatica tradiţională. Sub aspect funcţional, *atributul* este totalmente nereprezentativ, acoperind, în absenţa ierarhizărilor sintactice şi sintactico-semantice, componenţi dintre cei mai diverşi: determinanţi, cuantificatori, modificatori, posesori, complemente.

• În consecinţă, în lucrarea de faţă se ajunge la o diferenţiere mai netă a grupului verbal, a grupului adjectival, a celui adverbial şi a celui prepoziţional, pe de o parte, de grupul nominal, pe de alta, primele caracterizate prin clasa complementelor, iar ultimul, prin clasa determinanţilor, a modificatorilor, a posesorului. Numai în cazul grupurilor nominale neprototipice (fie cu centre de provenienţă verbală şi adjectivală, fie cu centre substantivale relaţionale), pot să apară, simultan, determinanţi, modificatori şi complemente; altfel, prezenţa determinanţilor şi a modificatorilor exclude prezenţa complementelor.

4.2. GBLR inovează şi în alte privinţe.

• Sub aspectul **inventarului de clase şi subclase,** gramatica de faţă, inovează şi în raport cu tradiţia gramaticală, şi în raport cu GALR.

– În privinţa **articolului**, în cartea de faţă, se pledează, ca şi în GALR, dar contrar tradiţiei, pentru neseparareа unei clase lexico-gramaticale autonome a articolului, dar, în acelaşi timp însă, se pledează pentru autonomia funcţional-sintactică a acestuia, deci pentru includerea lui, cu funcţie sintactică distinctă de Det(erminant), în organizarea unui GN (vezi **Introducere, 2.2.**; vezi **Articolul**). Graţie autonomiei sale funcţional-sintactice, articolul beneficiază, aici, de o descriere mult mai detaliată, la toate nivelurile (flexionar, sintactic, semantico-pragmatic), examinându-se relaţia lui cu alţi componenţi din GN, şi anume: cu ceilalţi determinanţi (cei lexico-gramaticali), cu clasa cuantificatorului, a posesorului, a modificatorilor.

– În privinţa **numeralului**, după eliminarea subclaselor cu statut eterogen, subordonate altor clase lexico-gramaticale, au rămas două subclase de numeral (*cardinalele* şi *ordinalele*) ale căror trăsături morfologice, sintactice şi funcţional-semantice, diferite de ale altor clase, dar şi între ele, permit recunoaşterea lor drept clase lexico-gramaticale aparte.

– În clasa **pronumelui,** se recunoaşte un *pronume reciproc*, omonim cu pronumele reflexiv, dar utilizat în cu totul alte contexte şi construcţii sintactice, iar, în cazul posesivului, se recunoaşte numai *adjectivul posesiv*, nu şi pronumele posesiv, care este interpretat ca analizabil în oricare dintre aparitiile acestuia.

– Se propune existenţa unei a treia subclase de **adjective**, adjectivele *situative*, care se disting semantic şi sintactic atât de cele *calificative*, cât şi de cele *categoriale*.

• Se introduce o clasificare sintactico-semantică mai detaliată a verbelor, distingându-se între intranzitivele inergative (agentive) şi cele ergative (non-agentive) sau cele cu Experimentator.

• Se recunoaşte terminologic, dar şi ca entitate distinctă, un tip special de *complement circumstanţial*, un complement matricial cerut semantico-sintactic de clasa restrânsă a verbelor cu adverbial obligatoriu (adverb sau grup prepoziţional cu valoare circumstanţială).

• Termenul *adjunct* se specializează pentru componentele (semantico-sintactice) facultative din structura grupurilor verbal, adjectival şi adverbial, diferenţiindu-se net adjuncţii de complemente.

• Se detaliază structura grupului prepoziţional (GPrep), distingându-se *complementele prepoziţiei*, cu apariţie obligatorie, complemente realizate frecvent nominal, dar şi propoziţional.

• Se introduce distincţia între *enunţ* şi *discurs*, ca unităţi discursiv-pragmatice prin excelenţă, pe de o parte, şi *propoziţie*, ca unitate sintactică, pe de altă parte, stabilindu-se, în acelaşi timp, şi interferenţa între cele două tipuri de unităţi. În cadrul propoziţiei, se introduce distincţia între *propoziţia finită* şi cea *non-finită* (în funcţie de calitatea verbului-centru, aflat la o formă finită sau non-finită), numai prima având şi autonomie enunţiativă şi putând, ca atare, să se constituie într-un enunţ de sine stătător.

• Poate cea mai importantă şi „mai vizibilă" modificare priveşte **noua tehnică de marcare a ierarhiilor sintactice**, prin utilizarea parantezelor drepte în care se includ grupurile sintactice şi componentele acestora. Specifică acestei notaţii este cuprinderea unor paranteze drepte între alte paranteze drepte, ca semn al încorporării grupurilor sintactice unul în structura celuilalt, după cum centrul de grup ocupă o poziţie ierarhică superioară sau, dimpotrivă, una mai joasă. Sistemul de notare, odată înţeles, reprezintă un mijloc suplimentar de indicare (de vizualizare) a ierarhiilor sintactice şi a diferenţelor ierarhice dintre componente.

5. GBLR, astfel concepută, vine în sprijinul următoarelor categorii de cititori:

(a) profesorii de limba şi literatura română din sistemul preuniversitar care, în activităţile lor cu elevii, utilizează GALR (2005 / 2008) şi care, prin viitoarele programe şi manuale de limba română, vor fi puşi în faţa prelucrării „pentru şcoală" a informaţiei din GALR;

(b) profesorii de limba şi literatura română angajaţi în pregătirea examenelor de perfecţionare profesională (cursuri de perfecţionare, dar şi formele regulate finalizate prin examene de definitivat şi de gradul al II-lea);

(c) studenţii filologi de la Facultăţile de Litere şi de Limbi Străine, care urmează cursurile fundamentale de *Morfologie a limbii române* şi de *Sintaxă*, precum şi alte cursuri opţionale, de masterat şi de doctorat, destinate tratării unui aspect sau a altuia din gramatica limbii române;

(d) elevii de gimnaziu şi de liceu interesaţi de studiul gramaticii, care, prin *Caietul de exerciţii*, pot găsi un bun sprijin în depăşirea dificultăţilor şi a „capcanelor" limbii române;

(e) lingvişti şi non-lingvişti, interesaţi să-şi „aducă la zi" informaţiile privind descrierea gramaticală a limbii române;

(f) cititorii străini interesaţi de studierea şi de învăţarea limbii române, precum şi de cercetările comparative, cartea de faţă având avantajul unei descrieri făcute din perspectiva teoriilor gramaticale moderne general recunoscute.

* *
*

Sperăm că această carte, care a beneficiat de contribuţia unui grup de autori – cadre didactice universitare şi/sau cercetători – venind din generaţii foarte diferite (de la cei cu mare experienţă la cei extrem de tineri, de curând ieşiţi de pe băncile şcolii, fiecare dintre ei aducând aşteptările altei generaţii de cititori), va primi aprobarea celor mai numeroase grupuri de cititori-ţintă, răspunzând exigenţelor acestora şi obiectivelor pentru care cartea a fost concepută.

Gabriela Pană Dindelegan

ABREVIERI

A = acuzativ
adj. = adjectiv
adv. = adverb
art. = articol
CAg = complement de agent
CComp = complement comparativ
CD = complement direct
CI = complement indirect
circ. = circumstanțial
CircCant = circumstanțial cantitativ
CircCauză = circumstanțial de cauză
CircConc = circumstanțial concesiv
CircCond = circumstanțial condițional
CircCons = circumstanțial consecutiv
CircCumul = circumstanțial cumulativ
CircExc = circumstanțial de excepție
CircInstr = circumstanțial instrumental
CircLoc = circumstanțial de loc
CircMod = circumstanțial de mod
CircModalitate = circumstanțial de modalitate
CircOpoz = circumstanțial opozițional
CircRel = circumstanțial de relație
CircScop = circumstanțial de scop
CircSoc = circumstanțial sociativ
CircTimp = circumstanțial de timp
ComplCircCant = complement circumstanțial cantitativ
compl. = complement
ComplCirc = complement circumstanțial
ComplCircLoc = complement circumstanțial de loc
ComplCircMod = complement circumstanțial de mod
ComplCircTimp = complement circumstanțial de timp
conj. = conjunctiv, conjuncție
coord. = coordonare, coordonatoare
CPO = complement predicativ al obiectului
CPos = complement posesiv
CPrep = complement prepozițional
CSec = complement secundar
Cuant = cuantificator
D = dativ
Der = sufix derivativ

des. = desinență
Det = determinant
F = flectiv
f. / fem. = feminin
G = genitiv
GAdj = grup adjectival
GAdv = grup adverbial
ger. = gerunziu
GInterj = grup interjecțional
GN = grup nominal
GN_{num} = grup nominal cu centru numeral
GN_{pron} = grup nominal cu centru pronume
GPrep = grup prepozițional
GV = grup verbal
GV_{ger} = grup verbal cu centru gerunziu
GV_{inf} = grup verbal cu centru infinitiv
GV_{part} = grup verbal cu centru participiu
GV_{supin} = grup verbal cu centru supin
impf. = imperfect
inf. = infinitiv
m. / masc. = masculin
m-m-c-p = mai-mult-ca-perfect
Modif = modificator
N = nominativ
n. = neutru
nelit. = neliterar
NP = nume predicativ
num. = numeral
P = propoziție
part. = participiu
PConj = propoziție conjuncțională
P_{Coord} = propoziție coordonată
pers. = persoană
pf. = perfect
P_{finit} = propoziție finită
P_{ind} = propoziție independentă
pl. = plural
$P_{Matrice}$ = propoziție matrice (regentă)
$P_{non\text{-}finit}$ = propoziție non-finită
pop. = popular
Pos = posesor
PRel = propoziție relativă
prep. = prepoziție
prez. = prezent
pron. = pronume
PS = predicativ suplimentar
pf. s. = perfect simplu
R = radical

S = subiect
sg. = singular
subord. = subordonare, subordonatoare
subst. = substantiv
suf. = sufix
V = verb
Voc = vocativ

SIMBOLURI

/	separă variantele libere sau alternanțele fonetice
//	separă variante complementare (nerealizabile concomitent)
*	plasat înaintea unei secvențe indică agramaticalitatea acesteia
[]	delimitează constituenții din grupurile sintactice; în structurile eliptice, indică secvența recuperată din elipsă; conțin transcrierile fonetice
(...)	în citate, indică absența unei secvențe
x̲	sublinierea unei litere marchează locul accentului
i̯, u̯	notează realizări semivocalice ale desinențelor (*leu̯, lei̯; vreau̯, vrei̯*)
ˈ	redă sunetul *i* final devocalizat / asilabic / șoptit (*pomˈ, vezˈ*)
✕	un simbol tăiat cu o linie marchează faptul că acesta a ocupat poziția respectivă într-un moment al derivării, dar apoi s-a deplasat într-o altă poziție (*Ce ai mâncat ~~ce~~?*)
x_i	indicii *i, j* etc. reprezintă (co)referențialitatea (*Ion$_i$ se$_i$ spală*)
Ø	indică nerealizarea fonetică a unui component / a unei secvențe (*pomØ, pomi*)
√	indică absența unei secvențe (*contra studenților și √ profesorilor*)
ⓘ	marchează diverse informații suplimentare (terminologice, istorice etc.)
🕮	marchează raportările la gramatica tradițională și la GALR

INTRODUCERE. PREZENTAREA CONCEPTELOR ESENȚIALE

1. Ce este morfosintaxa și de ce o carte de morfosintaxă? 2
2. Ce concepte morfologice se utilizează în această carte? 3
3. Ce înseamnă *sintaxa* și care sunt conceptele sintactice de bază utilizate în carte? .. 15
   3.1. Definiție 15
   3.2. Unități sintactice 15
4. Structuri de bază *vs* structuri reorganizate 30
   4.1. Reorganizări gramaticalizate 30
   4.2. Reorganizări accidentale, implicând și diverse tipuri de elipsă 33
5. Funcția sintactică. Definiție, clasă de substituție, inventar de funcții 34
   5.1. Modul de concepere 34
   5.2. Modificări de inventar 36
      5.2.1. Clasa complementelor 36
      5.2.2. Clasa circumstanțialelor 36
      5.2.3. Inventarul funcțiilor din GN 37
6. Tipuri de funcții 37
   6.1. Complemente 37
   6.2. Circumstanțiale 38
   6.3. Funcții din GN 39
   6.4. Interpretarea predicatului 40
7. Ce aspecte discursiv-pragmatice vor fi examinate în carte și din ce perspectivă? ... 41
   7.1. Dimensiunea discursiv-pragmatică a limbajului 41
   7.2. Legătura dintre aspectele discursiv-pragmatice și cele gramaticale 42
   7.3. Fenomene urmărite 43

INTRODUCERE

PREZENTAREA CONCEPTELOR ESENȚIALE

1. Ce este *morfosintaxa* și de ce o carte de morfosintaxă?

Abordarea morfosintactică, perspectivă mai nouă în studiul limbii, comportă o viziune integratoare între cele două subdiviziuni tradiționale, morfologia și sintaxa, și are ca obiect de studiu urmărirea intercondiționată a fenomenelor sintactice și morfologice, examinând implicațiile sintactice ale diverselor fapte flexionare și, invers, manifestările morfologice pentru fapte considerate prin tradiție ca aparținând sintaxei.

Baza practică a noii perspective a constituit-o imposibilitatea de a atribui anumite fenomene lingvistice unui singur domeniu. Categorii precum: articol și determinare, caz, gradare, diateză, persoană, forme finite (moduri personale) *vs* forme non-finite (moduri non-personale) ale verbului, clitice pronominale, nominalizare etc. nu mai pot fi concepute astăzi ca aparținând unui singur domeniu, tratarea lor dintr-o unică perspectivă fiind de mult abandonată și, în oarecare măsură, chiar imposibil de făcut. Cazul, de exemplu, este o categorie care interesează, în egală măsură, sintaxa și morfologia, deoarece cazul este impus sintactic, prin reguli de regim și de acord, dar se manifestă flexionar (prin desinențe și articol): *aparține*$_{[+\,D]}$ *mamei*$_{des.+\,art.}$, *contra*$_{[+\,G]}$ *elevilor*$_{art.}$ Determinarea, de asemenea, este o categorie care privește mai multe domenii: privește sintaxa grupului nominal, grup care include un component sintactico-funcțional distinct Det(erminant); interesează și flexiunea (morfologia), prin trăsătura articolului românesc de a se lega enclitic de substantiv și de a participa la flexiune; interesează și pragmatica, prin funcția semantico-pragmatică specifică determinantului de integrator enunțiativ (integrarea unui substantiv în enunț nu se realizează, decât cu totul excepțional, în afara articolului și a determinării).

În aceste condiții, se pune întrebarea cărui domeniu îi aparțin determinarea / articularea și cazul? Sunt numeroase alte fenomene pentru care se ridică întrebări identice. Nu o dată includerea în morfologie sau în sintaxă n-a avut altă explicație decât cuturna gramaticii tradiționale.

Gramatica claselor lexico-gramaticale (a **părților de vorbire**), din prima parte a lucrării, urmărește fiecare clasă lexico-gramaticală din diverse perspective:

- **flexionară** (se examinează categoriile gramaticale specifice fiecărei clase, structura flexionară internă a cuvintelor flexibile, mărcile flexionare, clasele de flexiune);
- **sintactică** (se examinează disponibilitatea cuvintelor aparținând diverselor clase de a genera / proiecta grupuri sintactice, implicit, trăsăturile de combinare ale fiecărei clase; se urmărește structura internă a fiecărui grup, precum și poziția sintactică în care se inserează grupul în structura altor grupuri);
- **semantică** (analiza semantică nu se face în sine și pentru sine, ci pentru implicațiile gramaticale semnificative ale diverselor funcții și distincții semantice; concomitent cu funcțiile sintactice ale subordonaților în raport cu centrul de grup, se urmăresc și funcțiile semantice ale acestora).

Partea destinată **gramaticii claselor lexico-gramaticale** oferă exemplul cel mai clar al corelării perspectivelor și, în fond, al dificultății, chiar al imposibilității, pentru multe fenomene, de a fi împărțite între morfologie și sintaxă.

📖 În raport cu tradiția gramaticală, noutatea cărții constă în introducerea unei perspective **morfosintactice**, renunțându-se la separarea tradițională strictă între morfologie și sintaxă. Clasele lexico-gramaticale și grupurile sintactice sunt urmărite, în același timp, sub aspect sintactic (organizare internă a grupului și locul de inserare a fiecăruia în ansamblul propoziției) și sub aspect flexionar (trăsături flexionare ale centrelor de grup, în ipostaza lor de centre flexibile). Prima parte a cărții oferă, deci, o morfologie a claselor flexibile și o sintaxă a grupurilor pe care cuvintele aparținând diverselor clase lexico-gramaticale le proiectează.

2. Ce concepte morfologice se utilizează în această carte?

Pentru analiza morfologică din această carte se va face apel la termeni și concepte fundamentale care, în general, sunt definiți în momentul primei lor apariții și în ***Glosar***, dar pe care, succint, îi vom trece în revistă și în cele de urmează.

2.1. Morfologia înseamnă **flexiune**, adică schimbarea formei unui cuvânt pentru a exprima diverse valori / categorii gramaticale.

2.2. Ansamblul vocabularului limbii române (ansamblul cuvintelor / al lexemelor) se grupează în **clase lexico-gramaticale**, fiecare reprezentând o clasă de cuvinte care, dincolo de diferențele de la un cuvânt la altul, au în comun trăsături semantice, sintactice și flexionare, trăsături importante pentru configurația întregii clase.

Fără să fie un concept exclusiv morfologic / flexionar, clasa lexico-gramaticală are și o importantă dimensiune flexionară (vezi *infra*, (c)) și, în plus, există semnificative corelații între trăsăturile flexionare ale clasei și trăsăturile ei semantice și sintactice.

📖 În tradiția noastră gramaticală, clasei lexico-gramaticale îi corespundea, terminologic, ***partea de vorbire***.

(a) Semantic, există o constantă a clasei; de exemplu, **substantivul** denumește entități, obiecte în sens larg (*elev, student, profesor, copac, casă, idee, gând*); **adjectivul** exprimă calități / proprietăți ale entităților ([casă] *înaltă, spațioasă, luminoasă, colorată*) sau acționează asupra extensiunii referenților desemnați prin substantiv, „categorizând" / stabilind subclase de referenți ([casă] *țărănească* vs *boierească*, [profesor] *român* vs *francez*, [student] *bucureștean* vs *ieșean*); **verbul** exprimă evenimente, acțiuni, stări (*cade, se sparge; aleargă, citește; se bucură, se întristează*); **pronumele** este lipsit de referință proprie, dar și-o procură contextual, din contextul lingvistic (*profesorul și elevii **lui / acestuia***) sau din cel situațional (*Hai la **mine**!, **Eu** îmi recunosc greșeala, în timp ce **tu**, niciodată*); **numeralul cardinal** exprimă o informație cantitativă exactă / numerică (*doi, trei, zece, nouăsprezece, o sută*).

(b) Sintactic, membrii unei clase lexico-gramaticale au posibilități combinatorii comune, prezentând trăsături identice sau apropiate în cadrul grupurilor sintactice. De exemplu, clasa prepoziției prezintă, în comun, capacitatea de a genera un grup sintactic

(GPrep), în interiorul cărula prepoziția impune același tip de restricții componentului cu care se combină (de exemplu, impune acestui component o restricție de caz: *lângă*$_{[+A]}$ *mine, grație*$_{[+D]}$ *mie* și cere prezența lui obligatorie: **Locuiește lângă, *Reușește grație*); clasa adjectivului se distinge prin obligativitatea fiecărui membru de a avea un suport sintactic nominal (cel mai frecvent, realizat prin substantiv), care îi impune adjectivului acordul în gen, număr și caz (*carte frumoasă – cărți frumoase*) etc.

(c) Flexionar, fiecare clasă prezintă categorii gramaticale proprii, iar, pentru categoriile comune, fiecare clasă are un conținut specific și/sau mijloace proprii de realizare. De exemplu, numai clasa verbului prezintă categoriile mod și timp. Categoria persoanei apare și la verb, și la pronume, dar cu un conținut totalmente diferit. Sunt alte clase (prepoziția, conjuncția, interjecția) care, în ansamblu, se caracterizează prin absența flexiunii.

- Există **clase lexico-gramaticale deschise**, cu inventar nelimitat, putându-se îmbogăți oricând cu formații noi, create în interiorul limbii sau împrumutate (substantiv, adjectiv, verb și, în mai mică măsură, clasa adverbului), și **clase închise,** cu inventar numărabil și nu foarte numeros, care nu acceptă (decât cu totul excepțional) creații noi (prepoziția, conjuncția, articolul, chiar pronumele și numeralul).
  De exemplu, substantivul își lărgește continuu inventarul, atât prin creații interne, cât și prin împrumuturi, „dicționarele de cuvinte recente" (vezi DCR$_2$), precum și dicționarele cu deschidere față de împrumut (vezi DOOM$_2$), constituind o mărturie a unui asemenea proces. Numai câteva pagini din DOOM$_2$ de la litera F (p. 311–316) includ următoarele formații substantivale noi (semnul [*] notează, în DOOM$_2$, cuvintele nou introduse în raport cu ediția anterioară): **folk, *folkist, *fondu, *fondue, *fonoizolare, *font, *forehand, *foreză, *formant, *formata, *formatare, *forșpan, *fotoconductor, *fotocopia, *fotocopiator, *fotomodel, *franciză, *francizor, *francofon, *francofonie*).
  În comparație cu substantivul, prepoziția s-a îmbogățit și ea cu unele formații noi, primind câteva împrumuturi recente (vezi *vizavi de, versus, per, via*: (nelit.) *Avea o altă părere **vizavi de** reformă, adverb **versus** adjectiv, 10 lei **per** bucată, voturi **pro** președinte, Trenul merge la Viena **via** Budapesta*); pe de altă parte, tinde să-și creeze în interiorul limbii, prin recategorizare, unii termeni noi (în româna actuală, există semne ale unei tendințe de utilizare prepozițională a adverbelor *conform, contrar, potrivit*, a gerunziului *privind*, a locuțiunii verbale cu formă de gerunziu *având în vedere*, a grupării gerunziale *dat fiind*, a unei propoziții întregi *în (ceea) ce privește* etc., fără ca aceste conversiuni să se fi produs total). Dar, în ansamblu, asemenea treceri sunt rare, prepoziția rămânând, în raport cu substantivul, o clasă puțin numeroasă, cu un inventar ce poate fi specificat membru cu membru.

ⓘ De altfel, în gramatica de față, toate aceste forme sunt înregistrate la clasele de origine, dată fiind prezența unor trăsături care trimit încă spre aceste clase.

- Există **clase** eminamente **lexicale**, cuvintele componente fiind „pline lexical" (au semnificație lexicală proprie), clase eminamente **funcționale**, membrii clasei pierzându-și autonomia lexicală, sau, altfel spus, gramaticalizându-se și funcționând numai cu rol gramatical, și **clase mixte**, care, de la un termen la altul, pot apărea cu rol lexical sau funcțional.

Substantivul, adjectivul, numeralul, verbul, adverbul sunt clase lexicale, fiecare component putând fi descris din punct de vedere lexical; articolul este o clasă eminamente funcțională, cu întregul inventar de termeni gramaticalizat; prepoziția, de la un context la altul, apare drept clasă lexicală (vezi *prepozițiile lexicale*, care sunt cele mai numeroase și care se pot caracteriza lexical: *asupra, către, contra, din, dinspre, lângă, pentru, spre, sub* etc.) sau, prin anumiți termeni și anumite utilizări, are și statut funcțional (vezi *prepozițiile funcționale*, cele care, total delexicalizate, servesc la exprimarea cazurilor: *carte **a** doi elevi, dau **la** doi elevi* sau cele care servesc la marcarea / exprimarea infinitivului și a supinului: *dorește **a** învăța, termină **de** citit* etc.).

📖 Sub aspectul **inventarului de clase lexico-gramaticale**, gramatica de față inovează, pentru unele dintre clase (articolul și numeralul), și în raport cu tradiția gramaticală, și în raport cu GALR.

- În privința **articolului**, aici se pledează, ca și în GALR, dar contrar tradiției, pentru „nesepararea unei clase lexico-gramaticale autonome a articolului" (vezi **Articolul**); în același timp, se pledează pentru **autonomia funcțional-sintactică** a articolului, deci pentru includerea lui, cu funcție sintactică distinctă de Det(erminant), în organizarea unui GN, indiferent de realizarea lui ca flectiv enclitic legat sau ca morfem liber proclitic; să se vadă reprezentările:

(a) [$_{GN}$ [***un***]$_{Det}$ *elev*$_{Centru}$ [*silitor*]$_{Modif}$ [*al Mariei*]$_{Post}$]
(b) [$_{GN}$ ***elevul***$_{Centru+Det}$ [*silitor*]$_{Modif}$ [*al Mariei*]$_{Post}$].

Este un exemplu extrem de clar pentru a evidenția interferența nivelurilor (morfologic – sintactic – lexical), având-se în vedere că aceeași funcție sintactică (cea de determinant) se realizează fie printr-un flectiv ((b): articolul legat), fie printr-un morfem liber ((a): articolul proclitic), fie lexical, prin cuvinte cu autonomie lexicală ((c): adjectivele demonstrative):

(c) [$_{GN}$ [***acest***]$_{Det}$ *elev*$_{Centru}$ [*silitor*]$_{Modif}$ [*al Mariei*]$_{Post}$].

Autonomia sintactică explică reintroducerea, în această carte, a unui capitol special destinat clasei articolului, din care însă, diferit de tradiția gramaticală, sunt eliminate „articolul demonstrativ" și „articolul posesiv"; primul este discutat la clasa pronumelui / adjectivului demonstrativ, ca realizare „semiindependentă" a acestora, iar cel de al doilea apare, în funcție de context, fie ca pronume semiindependent, fie ca morfem liber, determinat sintactic, al cazului genitiv sau ca morfem liber al adjectivului posesiv.

- În privința **numeralului**, după eliminarea subclaselor cu statut eterogen, care, prin comportament, pot fi „vărsate" la alte clase / subclase lexico-gramaticale (fracționarul la substantiv, multiplicativul la adjectiv sau la adverb, adverbialul la adverb, distributivul la numeralul cardinal, colectivul la pronumele indefinite globalizante; vezi **Numeralul**), rămân două subclase de numeral (**cardinalele** și **ordinalele**) a căror individualitate morfologică, sintactică și funcțional-semantică, diferită și între ele, dar și în raport cu alte clase, permite recunoașterea lor drept **clase lexico-gramaticale aparte.**

2.3. Categoriile gramaticale sunt semnificații / valori gramaticale care își găsesc o marcare flexionară repetabilă pentru o clasă numeroasă de cuvinte și în funcție de care clasele de lexeme își schimbă forma în cursul flexiunii (de exemplu, valoarea de „condițional" se manifestă pentru întreaga clasă a verbului prin același tip de mărci: *aș cânta, aș citi, aș alerga, m-aș plimba* etc.; la fel, valoarea de „viitor" este prezentă în întreaga clasă a verbului și se realizează prin aceleași mărci: *voi cânta – o să cânt – am să cânt, voi citi – o să citesc – am să citesc, voi alerga – o să alerg – am să alerg* etc.).

Fiecare clasă lexico-gramaticală are categorii specifice, iar, în cazul categoriilor comune, există adesea mari diferenţe de conţinut şi chiar diferenţe de marcare. În cadrul flexiunii verbale, apar categoriile specifice de mod şi timp. În cadrul flexiunii nominale (substantiv, adjectiv, pronume), pe lângă categoriile comune (caz, gen şi număr), există şi diferenţe: determinarea apare la substantiv, gradarea apare la adjectiv, iar persoana apare la pronume. Pentru categoriile comune mai multor clase (de exemplu, cazul, la substantiv şi la adjectiv, sau persoana, la pronume şi la verb), apar diferenţe de conţinut între clase: în timp ce, la substantiv, cazul exprimă relaţiile pe care substantivul le angajează în cadrul grupurilor sintactice, la adjectiv, cazul este impus printr-un acord formal cu substantivul; în timp ce, la pronume, persoana diferenţiază participanţii la actul de comunicare, specificând locutorul, alocutorul / interlocutorul şi persoana a 3-a, despre care se vorbeşte, în cazul verbului, persoana se impune formal, prin acordul cu subiectul. Apar şi diferenţe de marcare a categoriilor comune (de exemplu, la substantiv, numărul se marchează prin desinenţe, iar pentru declinarea articulată participă şi formele articolului; la verb, numărul se exprimă solidar cu persoana şi se realizează prin desinenţe diferite de cele ale substantivului).

2.4. În limba română, fiecare cuvânt aparţinând unei clase lexico-gramaticale flexibile se constituie în **paradigme flexionare,** mai largi sau mai restrânse. **Paradigmele** sunt alcătuite din ansamblul formelor pe care **acelaşi cuvânt** le poate primi în flexiune; de exemplu, paradigma substantivului *elev* include formele: *elev – elevi – elevul – elevului – elevii – elevilor – al elevului – elevule,* iar paradigma verbului *a cânta* include forme precum: *cânt – cânţi – cântă ..., cântam – cântai – cânta ..., am cântat – ai cântat – a cântat ..., voi cânta ..., aş cânta ..., cântând, a cânta, cântat* etc.
În cadrul fiecărei paradigme, există forme distincte, dar şi **forme omonime,** constituite din forme flexionare identice, dar cu semnificaţii gramaticale diferite, semnificaţii pe care alte cuvinte ale clasei lexico-gramaticale în discuţie le diferenţiază. De exemplu, se poate vorbi de omonimia singular = plural în flexiunea unor substantive ca: (*un, doi*) *ochi,* (*un, doi*) *genunchi,* (*o, două*) *învăţătoare,* (*un, două*) *nume,* valori gramaticale care, în flexiunea altor substantive, se diferenţiază ca formă / ca expresie (*pom – pomi, carte – cărţi, lucru – lucruri*), sau se poate vorbi de omonimii ale indicativului prezent, care caracterizează numai anumite verbe: omonimia 3 sg. = 3 pl. apare la verbe în *-i* ca *a oferi, a suferi* (*el, ei oferă; el, ei suferă*), în timp ce omonimia 1 sg. = 3 pl. apare la verbe în *-i* ca *a fugi, a veni* (*eu, ei fug; eu, ei vin*) etc.

2.5. Există şi **alte modalităţi de a clasifica ansamblul vocabularului** (al cuvintelor) limbii române decât cele analizate, pentru care barierele lexico-gramaticale tradiţionale nu mai sunt relevante sub toate aspectele.

2.5.1. Pe baza unor **trăsături flexionare** comune, se disting **clasele variabile** (cu flexiune) şi **clasele invariabile** (fără flexiune), iar în cadrul celor dintâi, clase cu **flexiune de tip nominal** (care cunosc categoria cazului: substantiv, adjectiv, pronume) şi clasa verbului, cu **flexiune de tip verbal** (mod, timp).
Pe lângă clasele întregi cu statut invariabil (este cazul prepoziţiilor, al conjuncţiilor, al interjecţiilor), clasele variabile pot cuprinde, izolat, şi ele **cuvinte invariabile** (astfel, clasa substantivului şi cea a adjectivului sunt, în ansamblu, variabile, dar fiecare include şi cuvinte invariabile). De obicei (dar nu numai!), sunt cuvinte recente, neintegrate încă morfologic, a căror finală prezintă dificultăţi fonetice reale de integrare (să se vadă substantivele invariabile din DOOM$_2$: **masculinele** sg.-pl. *avocado*

„plantă", sg.-pl. *dingo,* sg.-pl. *euro,* sg.-pl. *guru,* sg.-pl. *koala,* sg.-pl. *macho,* sg.-pl. *marabu,* sg.-pl. *panda,* sg.-pl. *paria,* sg.-pl. *peso,* sg.-pl. *piranha,* sg.-pl. *skinhead* etc. şi **femininele** sg.-pl. *call-girl,* sg.-pl. *cover-girl,* sg.-pl. *millefiori,* sg.-pl. *pietà* etc.; vezi şi **adjectivele**: *bleu, cool, cumsecade, kaki, lila, maro, naşpa, otova* etc.).

ⓘ De menţionat că, în interiorul claselor variabile, **singur verbul,** în ipostaza sa de predicat al enunţului, nu poate avea şi membri invariabili; ies din discuţie formele non-finite, cu invariabilitate de persoană şi de număr (***Mergând eu / tu / el / noi*** *spre facultate, a început ploaia*), care se îndepărtează de verbul prototipic, nemaiapărând cu autonomie predicativă (vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu, 1.1.**).

2.5.2. Pe baza unei **trăsături sintactice** comune, se distinge clasa ***conectorilor***, a căror funcţie este de a asigura coeziunea grupurilor sintactice şi ierarhizarea constituenţilor în cadrul acestora (legând subordonaţii de centru, dar şi componente ocupând aceeaşi poziţie ierarhică); sunt incluse aici prepoziţiile, conjuncţiile, ca şi unele pronume, adjective şi adverbe – cele relative –, precum şi articolul, în unele utilizări ale sale.
După acelaşi tip de criteriu, se detaşează clasa ***complementizatorilor*** (*că, să, dacă*), incluzând conectorii conjuncţionali care servesc la introducerea propoziţiilor completive (subiective, completive directe, completive secundare, completive prepoziţionale, predicative) din componenţa unui GV (*Doreşte să ..., Trebuie să ..., Crede că ..., Înseamnă că ..., Întreabă dacă ..., Se verifică dacă ...*) sau a unui GAdj (*dornică să ..., capabilă să ..., mândră că ..., bucuroasă că ..., curioasă dacă ...*). şi a completivelor din componenţa unui GN (*dorinţa să ..., speranţa că ..., întrebarea dacă ...*).

2.5.3. Pe baza unei **trăsături semantice** comune, ignorând deci alte caracteristici, se distinge, de exemplu, clasa ***cantitativelor***, caracterizate prin prezenţa, în matricea lor semantică, a unei trăsături [+ Cantitate], clasă care include toate numeralele tradiţionale (*doi, al doilea, amândoi, tustrei*), numeroase pronume şi adjective pronominale indefinite (*mulţi, puţini, destui, câţiva, niscaiva*), unele adjective propriu-zise cu valori cantitative (*numeroşi*), articolul nedefinit (*un, o, nişte*), chiar unele substantive (*cuplu, doime, duzină, pereche, sute, zeci*).

2.5.4. Tot după un **criteriu semantico-pragmatic**, privind modul de procurare a referinţei, se pot distinge clasa ***anaforicelor***, caracterizată prin lipsa unei referinţe proprii şi împrumutarea ei de la o sursă referenţială prezentă în contextul lingvistic, şi clasa ***deicticelor***, care îşi procură referinţa tot contextual, dar din contextul situaţional (din situaţia de comunicare); vezi **Anafora, Deixisul**.
Cele două clase au un inventar comun, cu utilizări când anaforice, când deictice, dar şi elemente distincte, cu utilizare numai anaforică sau numai deictică. Clasa anaforicelor cuprinde o mare parte a pronumelui ([*miniştrii*]$_i$ *şi copiii* ***lor***$_i$ */* ***acestora***$_i$ */* ***unora***$_i$ */* ***fiecăruia***$_i$ *dintre* ***ei***), unii termeni adverbiali (*Geanta e* [*la şcoală*]$_i$, ***unde***$_i$ *mi-am lăsat şi ochelarii*; ***Acolo***$_i$ *mi-am lăsat şi ochelarii*), unii termeni adjectivali (*Filmul era* [*dur*]$_i$; *un* ***asemenea***$_i$ */ un* ***aşa***$_i$ *film nu-mi face plăcere*) etc. Clasa deicticelor cuprinde, ca şi anaforicele, o parte a pronumelui şi a adjectivelor pronominale (*eu, tu, noi, voi ..., (al) meu, (al) tău ..., acest/a, acel/a, cel, celălalt*), unele adverbe (*azi, mâine, aşa, aici, acolo, în dreapta, în stânga* etc.), în utilizări precum: ***Tu, cel din stânga,*** *vino* ***aici, lângă mine!***

2.6. Marca gramaticală reprezintă orice element din planul expresiei (al formei cuvântului) asociat în mod constant cu o anumită semnificație gramaticală și servind la recunoașterea acesteia.

Trebuie distinse o marcare specifică flexiunii (desinențe, articol, sufixe gramaticale), mărci al căror rol este să diferențieze diversele categorii flexionare, și o marcare specifică funcțiilor sintactice, mărci al căror rol este să diferențieze funcțiile sintactice (de exemplu, funcția de complement direct de cea de subiect). Astfel, trebuie deosebite mărcile flexionare ale cazurilor (desinență: [*unei*] *cas-**e**, flor-**i**, basma-**le***, articol: *codru-**lui**, codri-**lor***, desinență + articol: *cas-**ei**, flor-**li**, basma-**lei***) de mărcile sintactice (funcția de complement direct se marchează, în raport cu subiectul, prin prepoziția funcțională ***pe***: *L-am întâlnit **pe** profesor*; funcția de modificator din GN se poate marca prin prepoziția funcțională ***de***: *copilul **de** profesor, florile **de** munte, casa **de** acolo* etc.).

Marcarea flexionară (a categoriilor gramaticale) poate fi de trei tipuri.

2.6.1. Marcarea **de tip sintetic** constă în alipirea unui **afix gramatical legat** (a unui **flectiv**) sau, simultan, a mai multor afixe la radicalul cuvântului (*basma-**le-i**, ajutoar-**e-le**; cânt-**a-m**, acest-**ul**, acest-**or**, cânt-**a-se-ră-m*** etc.).

În flexiunea nominală, funcționează ca flective **desinențele** și **articolul hotărât legat**, care pot să apară câte unul (*codr-**u**, cas-**ă**, cas-**a***) sau coocurente (*codr-**u-l**, câin-**e-le***).

În flexiunea verbală, apar ca flective **desinențele** și **sufixele gramaticale**, desinențele marcând persoana și numărul (*cânț-**i**, cânt-**ă**, trec-u-**i**, trec-u-**și***), iar sufixele gramaticale marcând modul, timpul și formele non-finite (*cit-**esc**, cit-**ea-m**, cit-**i-i**, cit-**ind**; vind-**ea-m**, vând-**u-i**, vând-**u-se-m**, vânz-**ând***). Un flectiv poate marca solidar mai multe valori (*cânț-**i**, cânt-**ă*** „număr + persoană") sau, în cazul mai multor flective coocurente (*vând-**u-se-ră-m***), fiecare marchează câte o valoare distinctă.

Un caz special îl constituie **flectivul Ø**, care acoperă situațiile de „absență" a unei mărci de expresie. Astfel, dacă se compară formele de singular și de plural, se constată că sunt substantive în care marca de singular este realizată printr-un flectiv plin ca expresie (*codr-**u*** vs *codr-**i**, cas-**ă*** vs *cas-**e**, teatr-**u*** vs *teatr-**e***), în timp ce, pentru altele, singularului, în raport cu pluralul, îi lipsește o marcă de expresie „vizibilă" (*elev-**Ø*** vs *elev-**i**, basma-**Ø*** vs *basma-**le**, scaun-**Ø*** vs *scaun-**e***); sunt verbe care marchează persoana 1 sg. printr-un flectiv plin ca expresie (*afl-**u*** vs *afl-**i*** vs *afl-**ă***), în timp ce altora le lipsește marca fonetică pentru aceeași persoană (*cânt-**Ø*** vs *cânț-**i*** vs *cânt-**ă***). În asemenea situații, prin comparație, absența unui segment de expresie dobândește semnificație flexionară, ceea ce s-a notat simbolic prin flectivul ***Ø***.

> ⓘ Nu se recunoaște existența flectivului ***Ø*** în cazul în care **toate** cuvintele clasei analizate se comportă invariabil.

2.6.2. Marcarea **de tip analitic** se realizează prin mărci numite **morfeme „libere"**, nelegate de radical, antepuse acestuia (***un** copil, **mai** frumos, **foarte** frumos, **am** cântat, **voi** cânta, **o** să cânt, **să fi** cântat* etc.).

În flexiunea nominală, apar ca morfeme libere: articolul nehotărât (***un** om, **o** femeie, **niște** femei*), precum și unele mărci ale cazurilor oblice G-D: prepoziții gramaticalizate (*cartea **a** doi copii, dau **la** doi copii*) sau alte mărci așezate „liber" în antepunere (***lui** Ion, **al** copilului*). Ele pot să apară câte una (***lui** Ion*) sau asociate, fie câte două mărci analitice (***al lui** Ion, **al unui** copil*), fie o marcă liberă și una fixă (***al** copilului*).

În flexiunea verbală, apar ca morfeme libere: auxiliarele (forme care, la origine, sunt verbe, dar care, prin **gramaticalizare**, și-au pierdut autonomia, devenind morfeme libere: ***am** cântat, **am** să cânt, **voi** cânta, **o** să cânt, **aș fi** cântat, **să fi** plecat*), prepoziții și conjuncții gramaticalizate (***a** cânta, **să** cânte*). Morfemele libere apar, adesea, împreună cu mărci fixe (***a** cânta, **să** cânte, **am** cântat, **ar** cânta*).

Gramaticalizarea este un proces complex și de lungă durată (uneori, de secole întregi), care presupune modificări de statut al cuvântului / al lexemului de origine, mergând în următoarele direcții:

(a) semantic, are loc o pierdere a autonomiei lexicale a cuvântului de origine, prin abstractizare și specializare pentru valori gramaticale (nimeni nu mai recunoaște astăzi, în structura perfectului compus *am cântat*, sensul verbului autonom *a avea* „a poseda");

(b) fonetic, are loc o îndepărtare, totală sau parțială, de la forma cuvântului de bază (există mari dificultăți de recunoaștere a formei verbului de bază în structura condiționalului: *aș cânta* sau a formei de viitor ***o** să cânt*, în structura perfectului compus, se mai păstrează numai trei forme din paradigma verbului autonom: ***am** cântat, **ai** cântat, **au** cântat*);

(c) sintactic, are loc o îndepărtare de la sintaxa cuvântului de bază, prin pierderea posibilităților de combinare originare și restrângerea acestora la un context fix (vezi, în structura perfectului compus, pierderea tranzitivității verbului *a avea* și restrângerea, ca distribuție, la un singur context, cel al participiului: *am cântat*); concomitent, forma gramaticalizată pierde capacitatea de a forma grup sintactic, deci de a-și atrage subordonați și a le impune restricții de caz și de rol tematic.

2.6.3. Marcarea **de tip mixt** – mărcii sintetice (formei sintetice a cuvântului) i se atașează, în anumite contexte, o marcă proclitică nelegată (să se vadă: infinitivul ***a** cânta*, unde mărcii sufixale legate *-**a*** i se atașează marca proclitică nelegată ***a***, sau forma genitivului „lung" [*carte*] ***a** elevei*, utilizată în anumite condiții sintactice, constând din marca sintetică *-**ei*** (desinență + articol definit) la care se atașează marca proclitică ***a***.

2.6.4. Un alt tip de marcare îl constituie **alternanțele fonetice,** reprezentate de modificarea, în radicalul cuvântului, a unui sunet / grup de sunete, produsă în cursul flexiunii (***t/ț***: *frate – **frați**; **oalo**, **țl**: **poartă** – **porți***) sau al derivării (***a/ă**, **t/ț***: *frate – **înfrăți*** etc.). Alternanțele, fenomen fonetic la origine, se încarcă, în flexiunea românească, cu o semnificație specială, constituind, în afara flectivelor, un mijloc suplimentar de marcare a diverselor valori morfologice.

Astfel, formele de plural *urși, corzi*, în raport cu formele de singular *urs, coardă*, sunt marcate prin mai multe mijloace: la desinența *-i* se adaugă, în cazul lui *urși*, alternanța consonantică ***s/ș***, iar, în cazul lui *corzi*, câte două alternanțe: alternanța vocalică ***oa/o*** și alternanța consonantică ***d/z***; formele de conjugare *văd – vezi – vede – vadă – **văzând*** prezintă, în afară de flective, și variații ale radicatului: alternanța consonantică ***d/z*** și alternanțele vocalice ***ă/e/a***.

2.7. În cazul cuvintelor flexibile, structura internă a cuvântului este analizabilă, **analiza morfematică** permițând separarea obligatorie a **radicalului (R)**, care, exceptând

B.C.U. "M. EMINESCU" IAȘI

situaţiile de alternanţă, rămâne intact (nemodificat) în cursul flexiunii, şi a **flectivului (F)**, componentul variabil în timpul flexiunii:

mese: mes-$_{\text{Radical}}$ *+ -e*$_{\text{Flectiv}}$
basmalele: basma-$_{\text{Radical}}$ *+ -lele*$_{\text{Flectiv}}$
cântai: cânt-$_{\text{Radical}}$ *+ -ai*$_{\text{Flectiv}}$
cântaserăm: cânt-$_{\text{Radical}}$ *+ -aserăm*$_{\text{Flectiv}}$
cântând: cânt-$_{\text{Radical}}$ *+ -ând*$_{\text{Flectiv}}$

Uneori, flectivul este neanalizabil (vezi *mes-e, cânt-ând*); alteori, flectivul este, la rândul lui, analizabil în:

basmalele: basma- + *-le-*$_{\text{desinenţă pl.}}$ + *-le*$_{\text{articol definit}}$
cântam: cânt- + *-a-*$_{\text{sufix impf.}}$ + *-m*$_{\text{desinenţă pers. 1 sg.}}$
cântaserăm: cânt- + *-a-*$_{\text{sufix pf.}}$ + *-se-*$_{\text{sufix m-m-c-p}}$ + *-ră-*$_{\text{desinenţă pl.}}$ + *-m*$_{\text{desinenţă pers.1}}$

Fiecare segment, în parte, inclusiv segmentul radical (dacă nu e vorba de un cuvânt derivat), poartă numele de **morfem**, reprezentând cel mai mic segment (cea mai mică unitate) la nivel morfologic şi, în acelaşi timp, cea mai mică unitate purtătoare de semnificaţie. În funcţie de tipul de semnificaţie pe care îl poartă, morfemele pot fi: **morfeme lexicale** (radicalul este un morfem lexical, fiind purtătorul sensului cuvântului) şi **morfeme gramaticale** (purtătoare de semnificaţie gramaticală, morfeme care includ desinenţele, articolul definit legat şi sufixele gramaticale).

ⓘ Uneori, acelaşi component poate funcţiona diferit, ca morfem lexical sau gramatical, în funcţie de termenul cu care se face comparaţia.
Astfel, în forma substantivului *elevă*, dacă morfemul *-ă* este raportat la forma de plural *eleve*, acesta funcţionează ca morfem gramatical (desinenţă de plural), iar dacă este raportat la lexemul *elev*, funcţionează ca morfem lexical (sufix derivativ moţional pentru crearea unui substantiv feminin din corespondentul masculin). Şi la fel, în cazul verbului, dacă se raportează verbul *a albi* la adjectivul din care a fost derivat (*alb*), morfemul *-i* funcţionează ca morfem lexical (sufix derivativ), iar dacă se raportează la alte forme din paradigma verbului, precum: *albesc, albeam, albind, albit, -i* funcţionează ca morfem gramatical (ca sufix gramatical pentru marcarea infinitivului).
În aceste două situaţii, morfemele *-ă*, respectiv *-i* sunt numite **morfeme lexico-gramaticale**.

Dacă un cuvânt nederivat este supus analizei morfematice, radicalul este neanalizabil (***mes**-e, **basma**-lele, **cânt**-am*), fiind constituit dintr-un singur morfem. Dacă însă cuvântul este obţinut prin derivare (cu sufixe şi prefixe), radicalul este analizabil, separându-se, în cazul acesta, radicalul **cuvântului-bază** + sufixele şi/sau prefixele lexicale:

înnopta: în-$_{\text{prefix}}$ *+ nopt-*$_{\text{Radical-bază}}$ *+ -a*$_{\text{Morfem lexico-gramatical}}$

ⓘ De observat că ***-a*** funcţionează ca morfem lexico-gramatical, fiind, în raport cu baza *noapte*, sufix lexical, iar, în raport cu paradigma verbului, flectiv.

frăţească: frăţ-$_{\text{Radical-bază}}$ *+ easc-*$_{\text{Sufix lexical}}$ *+ -ă*$_{\text{Flectiv}}$

Din punctul de vedere al flexiunii, sufixele lexicale şi prefixele nu sunt relevante, acestea încorporându-se în forma noului radical; radicalul **cuvântului-derivat** este diferit de radicalul **cuvântului-bază**; vezi:

înnopta: înnopt-$_{\text{Radical-derivat}}$ *+ -a*$_{\text{Flectiv}}$
frăţească: frăţeasc-$_{\text{Radical-derivat}}$ *+ -ă*$_{\text{Flectiv}}$

2.8. **Clasele de flexiune** sunt rezultate din clasificarea morfologică a claselor lexico-gramaticale flexibile şi constituie clase omogene sub aspectul flexiunii, care includ cuvinte din aceeaşi clasă lexico-gramaticală şi cu aceleaşi particularităţi de flexiune (aceleaşi flective, aceleaşi omonimii flexionare).
În cazul flexiunii nominale, clasele de flexiune se numesc **declinări**; în cazul flexiunii verbale, se numesc **conjugări**.
De exemplu, aparţin aceleiaşi declinări substantive masculine, precum *copil, elev, pom, profesor, urs*, dar aparţin altei declinări substantive masculine, precum *câine, fluture, frate, soare, şarpe*, deoarece primele au, la singular, desinenţa ***-Ø*** şi articolul hotărât ***-ul***, în timp ce clasa a doua are la singular desinenţa ***-e*** şi articolul hotărât ***-le*** etc.
Aparţin aceleiaşi conjugări verbe ca *a amenaja, a aranja, a decora, a lucra, a proteja*, caracterizate prin flectivele ***-a***, la infinitiv, şi ***-ez-***, la indicativ şi conjunctiv prezent (*a amenaja – (să) amenajez, a aranja – (să) aranjez*), dar aparţin altei conjugări verbe ca *a adăuga, a ara, a cânta, a vărsa*, caracterizate prin flectivele ***-a***, la infinitiv, şi sufixul ***-Ø-***, la indicativ şi conjunctiv prezent (*a cânta – (să) cânt-Ø, a ara – (să) ar-Ø*).
O clasă de flexiune (o **declinare** sau o **conjugare**) reprezintă un **tipar de flexiune** repetabil pentru un număr mare de cuvinte din aceeaşi clasă lexico-gramaticală.

2.9. Sub aspectul caracterului repetabil, trebuie distinse **clasele de flexiune** (declinările şi conjugările) de **cazurile de neregularitate**, cazuri deviante faţă de tiparele prototipice, caracterizând forme izolate, puţin numeroase, reduse la unu-două-trei cuvinte.
Astfel, *a da, a sta* sunt neregulate în raport cu cele două tipare regulate în *-a*, neregularitate care: (a) priveşte flectivele (primesc ***-ea-*** la imperfect: *dădeam, stăteam*, ***-u-*** la perfect simplu: *dădui, stătui*, în timp ce clasa regulată cu infinitivul în ***-a*** primeşte ***-a*** şi la imperfect, şi la perfectul simplu: *aram, arai*); (b) priveşte radicalul (acesta suferă fenomenul de **reduplicare**, o variaţie diferită de a alternanţelor fonetice: *d-/dăd-*; *st-/stăt-*); trăsăturile (a), (b) sunt cu totul izolate, angajând numai aceste două verbe.

2.10. În cuprinsul acestei gramatici, pe lângă formele aparţinând, cu toate trăsăturile lor, unei singure clase lexico-gramaticale şi unui anume tip de marcă gramaticală, vom distinge şi **forme** sau **clase intermediare (cu trăsături duble).**

2.10.1. Prima distincţie trebuie făcută între **morfeme libere / mobile** şi **clitice** – forme care prezintă în comun calitatea de a-şi fi pierdut, în grad mai mare sau mai mic, autonomia lexicală; primele şi-au pierdut-o total, în timp ce cliticele şi-au pierdut-o parţial, acestea din urmă ocupând o **poziţie intermediară** între morfemele libere şi cuvintele pline semantic.

- Ca forme cu autonomie diminuată, cliticele şi morfemele libere au în comun „nevoia" de a se ataşa unui suport fonetic şi sintactic, suportul sintactic şi cel fonetic putând să coincidă sau nu;
  – coincidenţă: *Văzându*$_{\text{suport fonetic şi sintactic}}$ *-l*$_{\text{clitic pronominal}}$, *îl*$_{\text{clitic pronominal}}$ *văd*$_{\text{suport fonetic şi sintactic}}$
  – non-coincidenţă: *Unde*$_{\text{suport fonetic}}$ *-l*$_{\text{clitic pronominal}}$ *văd*$_{\text{suport sintactic}}$*?; Nu ştiu de*$_{\text{suport fonetic}}$ *-l*$_{\text{clitic pronominal}}$ *văd*$_{\text{suport sintactic}}$

- Ca şi morfemele libere, cliticele nu pot apărea drept centre de grup şi, implicit, nu-şi pot atrage subordonaţi.

- Spre deosebire de morfemele libere însă, cliticele pot ocupa o poziţie şi o funcţie sintactică proprie, primind restricţii de formă (de caz) de la regent şi ocupând o valenţă liberă a acestuia. În construcţiile (a) şi (b), formele pronominale clitice primesc cazul de la suportul sintactic verbal (A *vs* D) şi ocupă, în raport cu verbul, funcţiile CD, respectiv CI:

  (a) ***îl** vede, **se** apără;*
  (b) ***îi** oferă, **îşi** impune.*

  Formele clitice cele mai caracteristice, pentru română, sunt **cliticele pronominale** personale şi reflexive (a), (b), care pot să apară cu diverse suporturi sintactice: verbal (a), (b), substantival (c), adverbial (d), prepoziţional (e); în limbajul popular şi familiar, apar şi forme clitice posesive, al căror suport sintactic este totdeauna un substantiv relaţional (f):

  (c) *casa-**i**, cartea-**ţi**, viaţa-**şi***

ⓘ Cliticele pronominale au şi posibilitatea ataşării la un suport fonetic adjectival, în condiţiile antepunerii adjectivului şi ale preluării articolului definit de către adjectiv: *frumoasa-**ţi** carte, interesanta-**i** viaţă.*

  (d) *împotrivă-**l**, în faţă-**mi**;*
  (e) *împotriva-**mi**, contra-**mi**.*

ⓘ Pentru distingerea construcţiilor (d)–(e) şi pentru interpretarea diferită a acestora, să se vadă **Adverbul şi grupul adverbial**, 3.1.

  (f) *nevastă-**mea**, ta(tată / tac-)-**su**, mă-**sa**, fie-**mea**.*

ⓘ Să se facă deosebirea dintre adjectivele posesive din aceste contexte, care primesc interpretare de clitice, şi coresponendele lor non-clitice (*nevasta **mea**, tatăl **său**, mama **sa**, fiica **mea***), cu autonomie completă; pentru interpretarea diferită a celor două construcţii (clitice *vs* forme adjectivale autonome), cu urmări semnificative şi pentru interpretarea sintactică (determinanţi *vs* complemente ale substantivelor relaţionale), să se vadă **Adjectivul pronominal posesiv**, 3.

2.10.2. Cu autonomie diminuată apar şi **semiadverbele**, care, în raport cu cliticele pronominale, au autonomie şi mai scăzută, nemaiprimind restricţii din partea centrului de grup şi nemaiîndeplinind o funcţie sintactică proprie în organizarea grupurilor; ele se aşază constant în extremitatea stângă a oricărui grup sintactic, într-o poziţie de focalizare:

***Şi / Chiar / Doar** [$_{\text{GN}}$ *Ion*] *a ajuns, Ion este **chiar** [$_{\text{GAdj}}$ **foarte** bolnav].*

Pentru caracteristicile semiadverbelor şi pentru delimitarea lor de adverbele propriu-zise, să se vadă **Adverbul şi grupul adverbial**, 2.4.1.1.

2.10.3. În română, există un procedeu gramatical, specializat pentru **îndepărtarea** de manifestarea prototipică a unei clase (este vorba de clasa verbului) şi atragerea spre comportamentul altor clase (substantiv, adjectiv sau adverb), fără ca trecerea spre una dintre aceste clase să se fi realizat integral; să se vadă **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu**.

Formele **verbale non-finite** (sintagmă terminologică utilizată, în această carte, pentru tradiţionalele „moduri nepersonale": infinitivul, supinul, participiul, gerunziul), dincolo de diferenţele dintre ele, se caracterizează, în comun, prin pierderea, cu mici excepţii, a flexiunii de tip verbal (mod, timp, persoană şi număr), precum şi a „predicativităţii" tipic verbale, dar, în acelaşi timp, prin păstrarea a nenumărate alte trăsături, mai ales sintactice, de tip verbal.

Dacă infinitivul, supinul şi gerunziul nu primesc mărci flexionare aparţinând altor clase, în cazul participiului însă, trecerea spre clasa adjectivului se manifestă şi la nivel flexionar (participiul se comportă flexionar ca un adjectiv cu patru forme: *citit – citită – citiţi – citite, ars – arsă – arşi – arse*).

Dar şi participiul acordat este departe de a-şi fi pierdut integral trăsăturile de tip verbal; să se vadă valoarea de pasiv din construcţii ca *proză citită **de adolescenţi***, manifestată prin prezenţa complementului de agent, precum şi complementele din construcţiile *carte trimisă **copiilor**, copii învăţaţi **carte**, studenţi deveniţi **profesori**, profesori numiţi **directori**, copii predispuşi **la visare***, care trimit la natura verbală a participiului.

Formele verbale non-finite se disting gramatical prin **natura lor duală**, fiecare prezentând, mai ales la nivel sintactic, trăsături de tip verbal, dar, în grade diferite, şi trăsături aparţinând altor clase (trăsături substantivale, în cazul infinitivului şi al supinului; trăsături adjectivale, în cazul participiului; trăsături adverbiale, în cazul gerunziului).

ⓘ Deşi fiecare formă non-finită prezintă, în afara trăsăturilor verbale, şi trăsături din altă clasă lexico-gramaticală, cu excepţia participiului (discutat şi la adjectiv), toate celelalte se subordonează **flexiunii verbale**, deci aparţin paradigmei verbului.
Principalele argumente sunt
– în cazul infinitivului şi al supinului:
  • absenţa flexiunii de caz;
  • imposibilitatea de a-şi ataşa articolul sau orice alt determinant;
  • imposibilitatea de a se construi cu un genitiv;
– în cazul gerunziului:
  • imposibilitatea de a-şi ataşa mărci de gradare.

2.11. Trecerea de la o clasă lexico-gramaticală la alta se realizează prin mai multe procedee.

2.11.1. Procedeul derivării (propriu-zise / progresive) asigură trecerea între clase cu ajutorul **afixelor derivative** (fie numai cu sufix (a), fie, simultan, cu sufix + prefix (b)):

(a) • Verb > Substantiv:
-(a)re (*mânca* > *mâncare, plimba* > *plimbare*)
-eală / -ială (*împărți* > *împărțeală, croi* > *croială*)
-ință (*cere* > *cerință, putea* > *putință*) etc.
• Verb > Adjectiv:
-elnic (*prii* > *prielnic, sfii* > *sfielnic*)
-(ă)tor (*fermeca* > *fermecător*) etc.
• Verb > Adverb:
-âș (*chiorî* > *chiorâș, târî* > *târâș*)
• Substantiv > Adjectiv:
-iu (*cenușă* > *cenușiu, pământ* > *pământiu*)
-os (*clei* > *cleios, mustață* > *mustăcios*)
-eț (*pădure* > *pădureț, mălai* > *mălăiețe*) etc.

(b) • Adjectiv > Verb (*bătrân* > *îmbătrâni, sănătos* > *însănătoși*)
• Substantiv > Verb (*noapte* > *înnopta, pădure* > *împăduri*) etc.

ⓘ Numeroase sufixe derivative, atașate unei baze, schimbă tiparul lexico-gramatical al bazei (vezi exemplele de sub (a)). Există însă și afixe derivative care conservă clasa lexico-gramaticală de origine (de exemplu, sufixele diminutivale, atașate bazelor substantivale sau adjectivale, păstrează clasa lexico-gramaticală a bazei; la fel, prefixele, exceptând cazurile de derivare parasintetică (de sub (b)), când intervine și un sufix, conservă tipul lexico-gramatical al bazei.

ⓘ Mai puțin productivă decât derivarea propriu-zisă, reducându-se la un inventar restrâns de cuvinte, este **derivarea regresivă**, care permite trecerea între clasele lexico-gramaticale nu prin atașare de afixe lexicale, ci prin suprimarea lor (se pot suprima afixe lexicale, dar și gramaticale). Se obțin astfel: • substantive postverbale (*înghețа* > *înghеț, învăța* > *învăț, dezvăța* > *dezvăț, trăi* > *trai, plăcea* > *plac* (*pe placul nostru*), *ramursa* > *ramburs* etc.); • verbe postsubstantivale (*aniversare* > *aniversa, alocație* > *aloca* etc.); • verbe postadjectivale (*deosebit* > *deosebi, nesocotit* > *nesocoti* etc.).

2.11.2. Procedeul conversiunii, procedeu **morfosintactic** prin excelență, realizează trecerea între clase în absența mărcilor derivative. Conversiunea se manifestă:
• **morfologic**, prin preluarea mărcilor flexionare ale noii clase, de exemplu:
– adv. → subst.: *aproapele, aproapelui, binele, binelui*; atașarea articolului și a mărcilor de caz sunt incompatibile cu clasa adverbului, dar specifice substantivului;
– pron. → subst. *nimicurile*, (*în*) *sinea, un ceva aparte*; atașarea articolului și a desinenței de pl. *-uri* sunt incompatibile cu pronumele, dar compatibile cu substantivul etc.;
• **sintactic**, prin preluarea caracteristicilor de distribuție (inventar de regenți și de subordonați) ale noii clase, de exemplu:
– *Mă interesează* [$_{GN}$ ***binele*** [$_{GN}$ ***aproapelui***$_{Genitiv}$ *nostru*]]$_{Subiect}$; așezarea în poziția de subiect și în cea de subordonat în genitiv sunt imposibile pentru clasa adverbului, dar caracteristice pentru substantiv;
– *nimicurile* ***astea***, *în sinea* ***mea***, unde asocierea cu un adjectiv demonstrativ sau cu unul posesiv este semn al noului comportament substantival.

Uneori, manifestarea conversiunii este exclusiv sintactică, precum în exemplele:

(a) *Toată viața mi-a făcut numai* ***bine***.
(b) ***Acest ceva*** *îi dă un farmec misterios.*

În aceste cazuri, așezarea formei adverbiale în poziția CD (a) n-ar fi fost posibilă fără recategorizarea acesteia ca substantiv, iar așezarea formei pronominale în contextul unui determinant demonstrativ (b)) n-ar fi fost posibilă fără recategorizarea acesteia ca substantiv.

• Unele conversiuni sunt **regulate** sau **curente** (adj. > adv.: *citește* ***frumos, corect, curgător***, vb. supin > subst.: ***spălatul*** *vaselor,* ***curățatul*** *legumelor,* ***cântatul*** *cocoșilor*, adj. > subst.: ***albastrul*** *cerului,* ***galbenul*** *frunzelor,* ***frumoasa*** *satului*, adv. > subst.: ***binele*** *colectiv,* ***aproapele*** *nostru*, subst. > adv.: *singură* ***cuc***, *beată* ***turtă***, *Adună florile* ***mănunchi*** etc.).
Alte treceri sunt **accidentale**, fie utilizări marcate stilistic, fie utilizări în metalimbaj (*Un* ***„nu știu"*** *cinstit mă deranjează mai puțin decât un* ***„nu-ți spun"*** *arogant*).
• Unele treceri de la o clasă la alta sunt **complete** (forma pierde integral caracteristicile vechii clase; vezi *supra*, (a), (b)).
Altele sunt **parțiale**, noua formă păstrând unele dintre trăsăturile vechii clase. În construcții precum: *Învață* ***noaptea, Pleacă*** ***duminica***, adverbializarea substantivului nu este completă (apare, mai ales, la nivel semantic), căci forma păstrează încă trăsături de tip substantival: flexionar, poate apărea și la plural (*Învață* ***nopțile***, *Pleacă* ***duminicile***), iar, sintactic, poate să-și atașeze determinanți și unele adjective (*Învață noaptea* ***întreagă***, *Pleacă duminica* ***asta***); pentru descrierea detaliată a stadiilor de adverbializare, să se vadă **Circumstanțialul de timp, 3**.

3. Ce înseamnă *sintaxa* și care sunt conceptele sintactice de bază utilizate în carte?

3.1. *Definiție*

Sintaxa studiază combinarea cuvintelor în grupuri de cuvinte și în propoziții, după reguli foarte stricte, specifice fiecărei limbi, reguli care variază de la o clasă lexico-gramaticală la alta, iar, în cadrul aceleiași clase, de la o subclasă la alta (de exemplu, se poate vorbi de regulile de combinare ale clasei verbului și, în cadrul acesteia, de reguli de combinare ale subclasei verbelor tranzitive, ale celor intranzitiv-copulative, intranzitiv-impersonale etc.).

3.2. *Unități sintactice*

Unitățile sintactice sunt, în ordinea crescătoare a extinderii și a complexității lor, **cuvântul, grupul sintactic, propoziția**.

3.2.1. Cuvântul, unitate de bază a sintaxei, este văzut sub aspectul disponibilităților lui combinatorii (al **valențelor**).

📖 În terminologia tradiţională, *cuvântului*, ca unitate sintactică, îi corespunde *partea de propoziţie*, fără să existe o suprapunere perfectă între ele. În exemplul (a) *Elevul* (1) *ieşean* (2) *a câştigat* (3) *concursul* (4), cuvintele şi părţile de propoziţie coincid; în schimb, în exemplul (b) *Elevul* (1) *din* (2) *Iaşi* (3) *a câştigat* (4) *concursul* (5), nu mai apare o suprapunere perfectă: în (b), sunt 5 cuvinte, dar numai 4 părţi de propoziţie, căci prepoziţia (2) nu constituie, singură, o parte de propoziţie.

ⓘ *Cuvântul* apare şi ca unitate a morfologiei (vezi *supra*, **2.**), unde este examinat sub aspectul trăsăturilor lui flexionare şi al componenţei sale morfematice. Pentru nivelul morfologic, *cuvântul* nu constituie unitatea minimală, el fiind analizabil în morfemul-radical şi morfemul-flectiv (R + F): *cas-e*, *cânt-ând*, sau, când flexiunea e mai complexă, fiind analizabil în morfemul-radical şi morfemele-flective; *cas-e-i*, *cânt-a-se-ră-m*.

Valenţele apar ca disponibilităţi intrinsece, virtuale ale unui cuvânt, care nu se actualizează, toate, într-un context dat. Într-un context, unele valenţe sunt **saturate / lexicalizate / exprimate**, în timp ce altele rămân **nesaturate / neexprimate**. Pentru unele cuvinte, saturarea valenţei (a valenţelor) este obligatorie, fie ca trăsătură a întregii clase lexico-gramaticale, fie ca trăsătură individuală a cuvântului. De exemplu, întreaga clasă a prepoziţiilor cere saturarea termenului subordonat (*Locuieşte lângă Universitate*, dar **Locuieşte lângă*); în cazul verbului, saturarea subordonatului nominal este, de la un verb la altul, obligatorie sau, dimpotrivă, facultativă (*El citeşte copiilor o carte – El citeşte*, dar *Casa aparţine copiilor – *Casa aparţine, El presupune / preconizează ceva – *El presupune / preconizează*). Nesaturarea are ca efect fie agramaticalitatea (**Elevul devine, *El aparţine*), fie alunecarea sensului spre o lectură mai generală, fără limitarea realizată prin complement ([Îi place] *să bea / să mănânce / să înveţe / să povestească* [în general]).

ⓘ În opinia multor lingvişti, *cuvântul* reprezintă, pentru sintaxă, unitatea minimală, dincolo de care **analiza sintactică** (segmentarea în componente / în constituenţi) nu poate să treacă. Pentru alţi cercetători însă, *cuvântul* este segmentabil, morfemul-radical (R) şi morfemul-flectiv (F) putând fi privite sub aspectul disponibilităţilor lor combinatorii. Radicalii (verbali, adjectivali, substantivali), ca morfeme purtătoare de trăsături inerente, prezintă disponibilităţi combinatorii şi, implicit, reguli de combinare, atât în ce priveşte combinarea cu flectivele, cât şi în ce priveşte combinarea cu sufixele lexicale / derivative (Der). Între R şi Der există compatibilităţi şi incompatibilităţi, iar între R şi F există relaţii de selecţie foarte stricte, grupul R + F sau R + Der comportându-se asemănător grupurilor sintactice. Găsim şi aici un argument important pentru susţinerea ideii că domeniul sintaxei, al combinaţiilor de termeni după reguli precise, coboară şi la nivel intralexical şi că, în consecinţă, limita morfologie – sintaxă este greu de fixat.
În lucrarea de faţă, în conformitate cu tradiţia gramaticală, considerăm că *sintaxa* porneşte de la nivelul cuvântului, ea examinând combinaţii de cuvinte, şi nu combinaţii de morfeme.

3.2.2. Grupul sintactic, concept fundamental al sintaxei moderne, reprezintă o proiecţie a unui **cap lexical / centru** de grup, realizată pe baza actualizării disponibilităţilor combinatorii ale centrului. Grupul se caracterizează prin **coeziune sintactică** şi **sintactico-semantică**, asigurată prin restricţii de formă gramaticală impuse de centru (regim cazual, regim prepoziţional, restricţii de acord sau de topică), mai rar, şi prin restricţii impuse de componente unele asupra altora (în GV, de exemplu, subiectul, termen subordonat, impune centrului verbal restricţii de acord), precum şi prin

constrângeri semantice impuse de centrul de grup subordonaţilor (cum ar fi atribuirea de roluri tematice – vezi *infra*, (c)).

ⓘ Conceptul *grup sintactic* nu are corespondent în terminologia tradiţională. În raport cu alt termen actual sinonim, *sintagmă*, preferăm *grup sintactic*, care a pătruns deja în terminologia românească modernă (vezi DSL, GALR).

📖 În terminologia recentă, se recunoaşte existenţa proiecţiilor / grupurilor atât pentru capuri / centre lexicale, cât şi pentru capuri funcţionale (exemple de capuri funcţionale: Complementizator, Determinant, Flexiune), cu diferenţe de manifestare între ele. Pentru simplificare, din motive didactice, descrierea în [illegible] recunoaştem numai proiecţiile capurilor lexicale, deci numai existenţa grupurilor care se constituie în jurul unui centru lexical. Vom recunoaşte, de asemenea, proiecţia centrului prepoziţional (GPrep), care are un statut intermediar între centrele lexicale şi cele funcţionale.

În grupurile sintactice, **centrul / capul lexical**

(a) selectează categoria sintactică a subordonaţilor (un centru verbal selectează drept complement unul sau mai multe grupuri nominale (GN): ***Ion** citeşte **o carte***; în cazul unui verb copulativ, poate selecta drept complement şi un GAdj: *El este **inteligent***);

(b) impune interpretarea semantică a acestora (un centru verbal impune, în mod curent, unui complement citirea ca *entitate*: *Ion citeşte **cartea**, L-am întâlnit **pe Ion***; dacă însă centrul este un verb copulativ, impune, curent, nominalului-NP citirea ca *proprietate*: *El este **inginer / inteligent***);

(c) atribuie rolurile tematice; de exemplu, verbul atribuie grupurilor nominale cu care se combină rolurile: Agent (***Ion** aleargă, înoată*), Pacient (***Copilul** cade, **Floarea** se usucă*), Temă (***Copilul** rămâne acasă, **Copilul** depinde de părinţi*), Experimentator (***Îmi** place sportul, **Mă** doare capul, **Copilul** iubeşte jocul*), Instrument (*Foloseşte **o cheie** franceză*), Beneficiar (*Mama pregăteşte **copiilor / pentru copii** prăjituri*), Ţintă (*Ajunge **la şcoală***), Sursă (*Provine **din Ardeal***), Locativ (*El locuieşte **în Cluj**, **Butoiul** conţine apă*), Posesor (***Ion** are bani, Casa aparţine **lui Ion***) etc. (vezi **Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 2.2.**), iar substantivul atribuie, prototipic, rolul Posesor (*cartea **elevului**, cartea **a cinci copii***).

ⓘ **Rolurile tematice** exprimă funcţiile semantice (Agent, Pacient, Temă, Experimentator, Beneficiar, Instrument etc.) îndeplinite de un GN în raport cu centrul lexical, funcţii atribuite de centru şi aflate în matricea semantico-sintactică a centrului, indiferent de sintaxa structurilor „de suprafaţă" în care centrele lexicale pot să apară.
Un verb de tipul *a deschide* atribuie rolurile [Agent, Pacient, Instrument], indiferent de faptul că în poziţia subiectului apare curent Agentul (***Hoţii** au deschis uşa cu o rangă*), dar pot să apară şi Instrumentul (***Ranga** a deschis rapid uşa*) sau Pacientul (***Uşa** a fost deschisă / s-a deschis cu o rangă*); rolurile tematice se păstrează şi dincolo de clasa lexicală a verbului, transmiţându-se, prin radical, nominalelor de provenienţă verbală (*deschiderea*$_{\text{Centru}}$ *uşii*$_{\text{Pacient}}$ *cu o rangă*$_{\text{Instrument}}$ *de către hoţi*$_{\text{Agent}}$).
În afara acestor cazuri de conversiune între clasele lexico-gramaticale, numai rolul Posesor este atribuit şi de nume, şi de verb: Posesorul este un rol prototipic numelui, realizându-se, curent, prin genitivul „posesiv" (*caietul **profesorului***), dar apare şi atribuit direct de verb, în cazul verbelor „de posesie" (***Ion***$_{\text{Posesor}}$ *are / deţine cartea*$_{\text{Temă}}$).

În exemple de grupuri verbale precum:

(a) Ion_N *îmi*$_D$ ***trimite*** *o carte*$_A$ – Ion_{Agent} *îmi*$_{Țintă}$ ***trimite*** *o carte*$_{Temă}$.
(b) *Îmi*$_D$ ***pasă*** *de viitor*$_{de+A}$ – $Îmi_{Experimentator}$ ***pasă*** *de viitor*$_{Temă}$.

- **coeziunea sintactică** se asigură prin restricțiile de caz și de prepoziție impuse de centru (în (a), verbul impune celor trei nominale subordonate cazurile N, D, A; în (b), atribuie celor două nominale cazul D și, respectiv, o restricție prepozițională: construcția obligatorie cu prepoziția ***de***), dar și prin restricții impuse din partea subordonaților (în (a), subiectul impune centrului verbal aflat la o formă finită acordul);
- **coeziunea semantică** se asigură prin rolurile tematice pe care centrul de grup le atribuie aceloraşi nominale (în (a), rolurile Agent, Țintă, Temă; în (b), rolurile Experimentator, Temă).

3.2.2.1. În funcție de clasa lexico-gramaticală a centrului de grup, se disting:

- **grupuri verbale** (GV), având drept centru un verb la formă finită (a) sau non-finită (b):

(a) [$_{GV}$ *Ion* ***cumpără***$_{Centru}$ *copiilor cărți*], [$_{GV}$ *Melodia asta mă* ***predispune***$_{Centru}$ *la visare*], [$_{GV}$ *Alegătorii l-au* ***numit***$_{Centru}$ *pe Ion deputat*].
(b) *dorința de* [$_{GVinf}$ ***a cumpăra***$_{Centru}$ *copiilor cărți*], *El aude* [$_{GVger}$ ***căzând***$_{Centru}$ *o cratiță de pe raft*], *E util* [$_{GVsupin}$ ***de trimis***$_{Centru}$ *ajutoare sinistraților*].

ⓘ Se includ sub același concept (GV) și grupurile verbale cu formă non-finită, în ciuda trăsăturilor sintactice distincte în raport cu grupul verbal prototipic (cu centru formă finită / personală); hotărâtoare sunt trăsăturile lor comune, mai ales la nivelul sintaxei. Când va fi nevoie, se vor diferenția centrele prin notațiile: GV_{inf}, GV_{ger}, GV_{supin}; în cazul grupului participial, situația este mai complicată, apropierea de adjectiv făcându-se și la nivel flexionar (participiul are flexiune de tip adjectival: *ars – arsă – arși – arse*). Deci, în funcție de interesul de moment (accent pus pe comportamentul verbal sau, dimpotrivă, pe cel adjectival), se vor distinge GV_{part} și $GAdj_{part}$.

- **grupuri adjectivale,** având drept centru un adjectiv (GAdj):

elevă [$_{GAdj}$ ***plină***$_{Centru}$ *de bunăvoință*], *elevă* [$_{GAdj}$ ***vrednică***$_{Centru}$ *de stima noastră*], *sportivă* [$_{GAdj}$ *teribil de* ***bucuroasă***$_{Centru}$ *de victorie*], *carte* [$_{GAdj}$ *destul de* ***utilă***$_{Centru}$ *studenților*];

- **grupuri adverbiale,** având drept centru un adverb (GAdv):

S-au mutat [$_{GAdv}$ ***departe***$_{Centru}$ *de centru*], *Coboară* [$_{GAdv}$ ***înainte***$_{Centru}$ *de Universitate*], *Ei lucrează* [$_{GAdv}$ ***împreună***$_{Centru}$ *cu ceilalți*], *Se poartă și ei* [$_{GAdv}$ ***asemenea***$_{Centru}$ *părinților*];

- **grupuri interjecționale**, având drept centru o interjecție cu regim verbal (GInterj):

[$_{GInterj}$ ***Hai***$_{Centru}$ *cu noi în parc*], [$_{GPrep}$ ***Na***$_{Centru}$*-vă o carte!*];

- **grupuri prepoziționale,** cu centru o prepoziție (GPrep):

Locuiește [$_{GPrep}$ ***lângă***$_{Centru}$ / ***peste***$_{Centru}$ / ***sub***$_{Centru}$ / ***pe***$_{Centru}$ *deal*], *S-a năpustit* [$_{GPrep}$ ***asupra***$_{Centru}$ *copiilor*], *S-a pronunțat* [$_{GPrep}$ ***contra***$_{Centru}$ / ***împotriva***$_{Centru}$ *manifestanților*];

- **grupuri nominale,** cu centru nominal, ceea ce include substantivul, pronumele și numeralul-substitut (GN):

M-a așteptat [$_{GN}$ *simpaticul* ***elev***$_{Centru}$ *bucureștean din Berceni*], *S-a adresat* [$_{GN}$ *numeroșilor* ***participanți***$_{Centru}$ *la miting din zona Clujului*].

ⓘ Se includ sub același concept (GN) și grupurile nominale cu centru pronominal (*M-a interesat* [$_{GN}$ ***acela***$_{Centru}$ *din dreapta*], *A povestit* [$_{GN}$ ***ceva***$_{Centru}$ *neinteresant*]) și cele cu centru numeral-substitut ([$_{GN}$ ***Trei***$_{Centru}$ *dintre copii*] *au luat premiu*, [$_{GN}$ ***Al doilea***$_{Centru}$ *din dreapta*] *a luat premiu*), care, deși prezintă restrângeri ale posibilităților de combinare, au importante manifestări comune cu GN substantival. Când va fi nevoie, se va diferenția tipul de centru (GN *vs* GN_{pron} *vs* GN_{num}).

3.2.2.2. În analizele propuse în această carte, delimitarea unui grup se va face prin includerea lui între paranteze drepte; tipul sintactic de grup se va nota ca indice la stânga, în interiorul parantezei, iar funcția sintactică pe care o ocupă se va nota în exteriorul parantezei, la dreapta. Vezi exemplele următoare:

(a) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_S$ ***aleargă***$_{Centru}$].
(b) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_S$ ***citește***$_{Centru}$ [$_{GN}$ *romane*]$_{CD}$].
(c) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_S$ ***trimite***$_{Centru}$ [$_{GN}$ *Mariei*]$_{CI}$ [$_{GN}$ *cărți*]$_{CD}$].
(d) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_S$ ***este***$_{Centru}$ [$_{GAdj}$ ***inteligent***]$_{NP}$].
(e) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_S$ *este* [$_{GAdj}$ ***gata***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *de plecare*]$_{CPrep}$]$_{NP}$].
(f) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_S$ *s-a mutat* [$_{GAdv}$ ***departe***]$_{CircLoc}$].
(g) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_S$ *s-a mutat* [$_{GAdv}$ [*teribil de*]$_{CircCant}$ ***departe***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *de oraș*]$_{CPrep}$]$_{CircLoc}$].
(h) [$_{GV}$ [$_{GN}$ [*Noua*]$_{Modif+Det}$ ***locuință***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *din centru*]$_{Modif}$ [$_{GN}$ *a profesorului*]$_{Pos}$]$_S$ *a fost fericită*].
(i_1) [$_{GInterj}$ ***Hai***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *cu noi*]$_{CircSoc}$ [$_{GPrep}$ *în parc*]$_{CircLoc}$]!
(i_2) [$_{GInterj}$ ***Hai***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *cu* [$_{GN}$ *Ion*]]$_{CircSoc}$ [$_{GPrep}$ *în* [$_{GN}$ *parc*]]$_{CircLoc}$]!

ⓘ Cel mai cuprinzător este GV (a)-(h), care, creându-se în jurul unei forme finite, reprezintă și centrul întregii comunicări.
În (a), se inserează un singur grup (un GN), în poziția subiectului (S); în (b), se inserează două GN, în poziția S, respectiv în poziția CD; în (c), se încorporează trei grupuri GN, în poziția S, CD și CI.
În (d), (e), se încorporează câte un grup adjectival (GAdj), fiecare în poziția numelui predicativ (NP); în (e), GAdj încorporează, la rândul său, un GPrep, în poziția unui complement prepozițional (CPrep).
În (f), (g), se încorporează câte un grup adverbial (GAdv), fiecare în poziția unui circumstanțial de loc (CircLoc); în (g), GAdv încorporează, la rândul lui, alte două grupuri, un GAdv, care exprimă gradarea, în poziția unui circumstanțial cantitativ (CircCant), iar celălalt, un GPrep, în poziția unui complement prepozițional (CPrep).
În (h), în poziția subiectului (S), se încorporează un GN amplu, care, la rândul lui, încorporează un grup adjectival (GAdj) în poziție de modificator (Modif), un grup prepozițional (GPrep) în poziție de modificator și un GN în poziție de posesor (Pos). Grupul adjectival antepus preia și determinantul (Det).
În (i_1), apare un grup interjecțional (GInterj), care, ca și GV, are autonomie enunțiativă, formând o propoziție de sine stătătoare; în structura lui se inserează două grupuri prepoziționale (GPrep), așezate în poziții circumstanțiale (CircSoc, respectiv CircLoc). GPrep, la rândul lui, este analizabil în Prep (centrul grupului) + un grup nominal subordonat (vezi i_2), segmentare care, în această carte, se va face rar și numai atunci când este absolută nevoie.

ⓘ De reținut că, pentru simplificare, unele paranteze pot să lipsească din analiză, dacă grupul pe care îl includ nu face obiectul interesului special al analizei de moment. Să se vadă diferența dintre (i) și (i$_1$): în (i), nu s-a inclus și structura internă a GPrep.

Specifică acestei notații este înregistrarea **ierarhiilor sintactice**, în sensul cuprinderii unor paranteze drepte între alte paranteze drepte, ca semn al încorporării grupurilor sintactice unul în structura celuilalt, după cum centrul de grup ocupă o poziție ierarhică superioară sau, dimpotrivă, una inferioară.

3.2.2.3. Centrele de grup proiectează **grupuri monomembre,** alcătuite numai din centru, sau **grupuri complexe**, mai extinse ca dimensiuni, alcătuite din centru care își atrage alt grup / alte grupuri sintactice subordonate, cu disponibilități de combinare mai ample sau mai restrânse, în funcție de natura centrului:

[$_{GAdv}$ ***Astăzi***$_{Centru}$],[$_{GNpron}$ ***el***$_{Centru}$] *este* [$_{GAdj}$ ***vesel***$_{Centru}$].
[$_{GN}$ ***Copilul***$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ *vecinului*$_{Centru+Det}$]] *este* [$_{GAdj}$ ***gelos*** [$_{GPrep}$ *pe* [$_{GN}$ ***jucăriile***$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ *lui Andrei*]]]].

În (a), exceptând centrul verbal, celelalte centre generează grupuri monomembre. În (b), apar următoarele grupuri complexe: GN (*copilul vecinului*), GAdj (*gelos pe jucăriile lui Andrei*), GPrep (*pe jucăriile lui Andrei*), GN (*jucăriile lui Andrei*). Apare și un grup monomembru, cu un centru substantiv propriu (*lui Andrei*), care, inerent (prin calitatea lui de substantiv propriu), implică determinarea.

ⓘ De reținut că ***lui*** din *lui Andrei* nu are autonomie sintactică, fiind o marcă flexionară: un morfem cazual liber de genitiv-dativ.

Cu excepția grupului prepozițional, care cere saturarea valenței combinatorii a centrului și, deci, prezența obligatorie a complementului, toate celelalte grupuri pot să apară și în ipostaza de grupuri monomembre, realizate numai în calitate de centre de grup fără complinîri. Totuși, GV, ca grup monomembru, apare extrem de rar, doar în grupurile cu verbe zerovalente (c) și, de asemenea, GN, ca grup monomembru, apare doar în pozițiile în care este posibilă absența Determinantului, de exemplu, în pozițiile predicative (d):

[$_{GV}$ ***Plouă***], *Aud* [$_{GV\,ger}$ ***tunând***].
El este [$_{GN}$ ***profesor***], *L-au angajat* [$_{GN}$ ***manager***].

GV este grupul cu structura cea mai extinsă și mai diversificată, apărând în mod curent ca grup complex. În structura GV se pot insera grupuri nominale, unu (e) sau mai multe (f), grupuri adjectivale (g), grupuri prepoziționale (h), grupuri adverbiale (i). O situație specială o constituie inserarea, într-o anumită poziție sintactică, a unei propoziții finite, conjuncțională (j) sau relativă (k), sau a unei propoziții non-finite, având drept centru o formă verbală non-finită ((l), (m)):

(e) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_S$ ***înoată / călătorește***].
(f) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_S$ ***trimite / scrie*** [$_{GN}$ *o scrisoare*]$_{CD}$ [$_{GN}$ *bunicilor*]$_{CI}$].
(g) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Copilul*]$_S$ ***este / se face*** [$_{GAdj}$ *sănătos*]$_{NP}$].
(h) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *El*]$_S$ ***se va căsători*** [$_{GPrep}$ *cu Ioana*]$_{CPrep}$].
(i) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *El*]$_S$ ***se comportă*** [$_{GAdv}$ *arogant*]$_{ComplCircMod}$].
(j) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *El*]$_S$ ***dorește*** [$_{PConj}$ *să reușească*]$_{CD}$].
(k) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *El*]$_S$ ***crede*** [$_{PRel}$ *ce i s-a promis*]$_{CD}$].
(l) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *El*]$_S$ ***se satură*** [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVsupin}$ *de citit cursurile*]]$_{CPrep}$].
(m) [$_{GV}$ ***Este*** [$_{GAdv}$ *important*] [$_{GVsupin}$ *de citit cursurile*]$_S$].

ⓘ Între (l) și (m) există o diferență în ce privește poziția sintactică a GV$_{supin}$, care în (l) apare inserat într-un GPrep (*se satură* are regim prepozițional; prepoziția ***de*** este selectată, atât în cazul supinului, cât și în cazul unui nominal: *se satură **de viață***), în timp ce în (m), GV$_{supin}$ se inserează într-o poziție de subiect, ***de*** apărând ca morfem liber al supinului.

3.2.2.4. Structura și ierarhia internă a grupurilor sintactice depind de natura centrului de grup, existând o similitudine între centrele V, Adj, Adv, Prep, Interj, care se opun centrelor cu semantică nominală (substantiv și substitutele lui).

3.2.2.4.1. Structura grupurilor care au drept centru V, Adj, Adv, Prep, Interj distinge, în comun, două nivele de proiecție: o **proiecție minimală**, care include [Centrul lexical + Complementele], și o **proiecție maximală**, care adaugă la structura matricială Adjuncții, componenți facultativi, externi nivelului matricial [[Centru lexical + Complemente] + Adjuncți].
Structura se regăsește în organizarea a patru grupuri sintactice: GV, GAdj, GAdv, GPrep, la care, prin analogie, se adaugă și structura GInterj, având drept centru interjecțiile cu regim verbal:

GV / GAdj / GAdv / GPrep / GInterj →
[[V / Adj / Adv / Prep / Interj + Complemente] + Adjuncți].

În raport cu fiecare **centru**, componenții ocupă o anumită **poziție ierarhică** (diferența **Complemente** *vs* **Adjuncți** marchează o distincție ierarhică de poziționare în raport cu centrul) și o anumită **funcție sintactică** (diversele tipuri de Complemente – CD *vs* CSec *vs* CI *vs* CPrep – și diversele tipuri de Adjuncți – Circumstanțiale de diverse feluri: Mod, Timp, Cantitate, Loc etc. indică diferențe sub aspectul funcției sintactice).

- **Complementele** reprezintă componenții strâns legați de centru, **ceruți** de acesta, caracterizându-se, în raport cu centrul, prin:

(a) **obligativitate semantico-sintactică**, ceea ce înseamnă nu obligativitate de lexicalizare (există complemente care, într-un context dat, pot rămâne neexprimate), ci faptul că sunt implicate în matricea semantico-sintactică a oricărui centru, ca particularitate inerentă a fiecăruia, oricând actualizabilă în context;

ⓘ În raport cu centrele *construiește* (a), *se gândește* (b):
(a) *Ion*$_i$ *vrea* S$_i$ ***să construlască*** ~~CD~~,
(b) *Proiectul e interesant, dar doresc* S ***să mă mai gândesc*** ~~CPrep,~~
complementul S, grație particularităților lui în limba română (subiect subînțeles (a), subiect inclus (b)), rămâne adesea neexprimat, iar complementele CD, respectiv CPrep, pot rămâne neexprimate într-un context dat, dar se află încorporate în matricea verbului și sunt oricând actualizabile.

(b) **restricții de formă** impuse de centru, constând fie într-o restricție cazuală, fie într-una prepozițională, trăsături predictibile, cuprinse în matricea sintactică a centrului (*construiește*$_{[+ A]}$, *se gândește*$_{[+ Prep la]}$, *aparține*$_{[+ D]}$, *provine*$_{[+ Prep din]}$, *util*$_{[+ D]}$, *capabil*$_{[+ Prep de]}$, *spre*$_{[+ A]}$, *cu*$_{[+ A]}$, *asupra*$_{[+ G]}$, *grație*$_{[+ D]}$);

(c) **restricții de roluri tematice** atribuite de centru complementelor, care, ca și restricțiile de formă, sunt predictibile, fiind cuprinse în matricea semantico-sintactică a fiecărui centru (*construiește*$_{[+ Agent, + Rezultat]}$, *se gândește*$_{[+ Experimentator, + Temă]}$, *aparține*$_{[+ Temă, + Posesor]}$, *provine*$_{[+ Temă, + Sursă locativă]}$, *util*$_{[+ Beneficiar]}$, *spre*$_{[+ Țintă]}$, *cu*$_{[+ Comitativ]}$, *asupra*$_{[+ Țintă]}$, *grație*$_{[+ Instrument]}$).

• **Fiecare centru din categoria V, Adj, Adv, Prep, Interj** se distinge, matricial, prin:

(a) **o grilă / schemă sintactică**, incluzând numărul de complemente și forma impusă complementelor:
a construi: V + Nominal$_N$ + Nominal$_A$
a se gândi: V + Nominal$_N$ + [***la*** + Nominal$_A$]
a aparține: V + Nominal$_N$ + Nominal$_D$
a proveni: V + Nominal$_N$ + [***din*** + Nominal$_A$]
capabil: Adj + [***de*** + Nominal$_A$]
util: Adj + Nominal$_D$
cu: Prep + Nominal$_A$
spre: Prep + Nominal$_A$
asupra: Prep + Nominal$_G$
grație: Prep + Nominal$_D$

(b) o **grilă / schemă de roluri tematice**, incluzând rolurile tematice impuse complementelor:
a construi: V + Agent + Rezultat
a se gândi: V + Experimentator + Temă
a aparține: V + Temă + Posesor
a proveni: V + Temă + Sursă locativă
capabil: Adj + Temă
util: Adj + Beneficiar
împreună: Adv + Comitativ
cu: Prep + Comitativ
spre: Prep + Țintă
asupra: Prep + Țintă
grație: Prep + Instrument.

ⓘ În caz de **omonimie sintactică**, cuvinte cu același corp fonetic pot să apară în următoarele ipostaze: (a) primesc aceeași grilă sintactică, dar grilă diferită de roluri tematice; (b) primesc atât grilă sintactică diferită, cât și grilă diferită de roluri tematice.

(a) ***cu***$_1$ vs ***cu***$_2$ vs ***cu***$_3$ au aceeași grilă sintactică (***cu:*** Prep + Nominal$_A$), dar grile diferite de roluri tematice (***cu***$_1$: Prep + Comitativ (*Merge **cu Gheorghe***) vs ***cu***$_2$: Prep + Instrument (*Deschide **cu cheia***) vs ***cu***$_3$: Prep + Temă (*deputat **cu bani***));
(b) ***a semăna***$_1$ vs ***a semăna***$_2$ au atât grile sintactice diferite (***a semăna***$_1$: V + Nominal$_N$ + Nominal$_A$ (*Ion seamănă roșii*) vs ***a semăna***$_2$: V + Nominal$_N$ + [***cu*** + Nominal$_A$] (*Ion seamnă cu tine*)), cât și grile diferite de roluri tematice (***a semăna***$_1$: V + Agent + Temă vs ***a semăna***$_2$ (verb „simetric") V + Temă$_1$ + Temă$_2$).

ⓘ În caz de **sinonimie sintactică (variație sintactică liberă)**, schemele sintactice sunt diferite, dar grilele de roluri tematice sunt obligatoriu identice:
a semăna$_2$ are o unică grilă de roluri tematice (*supra*), dar realizează două structuri sintactice diferite: V + Nominal$_N$ + [***cu*** + Nominal$_A$] // V + Nominal$_N$ + Nominal$_D$ (*Ion seamănă cu tine // Îți seamănă*);
a ajuta se caracterizează printr-o grilă de roluri tematice: V + Agent + Țintă, dar, în paralel, prezintă două structuri sintactice: V + Nominal$_N$ + Nominal$_A$ // V + Nominal$_N$ + Nominal$_D$ (*Ion mă ajută // Îmi ajută*);
a-și aminti are o unică grilă de roluri tematice: V + Experimentator + Temă, dar se caracterizează prin două structuri sintactice paralele: V + Nominal$_N$ + Nominal$_A$ // + Nominal$_N$ + [***de*** + Nominal$_A$] (*Își amintește ceva // de ceva*).

ⓘ Uneori, forme fonetice apropiate (vezi prezența formantului reflexiv *vs* absența lui) participă la o relație de **omonimie parțială** (vezi *a-și aminti* vs *a aminti*): ***a-și aminti***, verb reflexiv obligatoriu având grila de roluri tematice V + Experimentator + Temă, ***vs a aminti***, non-reflexiv, factitiv „a face pe cineva să-și amintească", având o grilă de roluri cu totul diferită: V + Agent + Destinatar + Temă (*a aminti cuiva ceva // de ceva*).

• Formele diferite ale complementelor (cazuale – cazuri diferite – sau prepoziționale – prepoziții obligatorii, diferite de la un centru la altul), diferențe de care sunt responsabile tot centrele de grup, se încarcă cu **funcții sintactice** diferite. **Poziția matricială** de complement poate primi **funcții sintactice** diferite, după cum formele impuse complementelor sunt diferite: complementul direct (CD) primește o formă de A; complementul indirect (CI), o formă prototipică de D; subiectul (S), o formă de N, numele predicativ (NP), o formă de N, complementul prepozițional (CPrep) acoperă situația de regim prepozițional al centrului de grup (pentru diferențele funcționale și pentru inventarul de funcții sintactice atribuite de același centru, vezi *infra*, **5.**, **6.**).
În consecință, grilele sintactice de sub (a) pot primi reprezentări funcționale:
a construi: V + S + CD
a se gândi: V + S + CPrep
a aparține: V + S + CI
a proveni: V + S + ComplCircLoc
util: Adj + CI
capabil: Adj + CPrep
cu / spre / asupra / grație: Prep + Compl (al prepoziției).

📖 În raport cu gramatica tradițională, în cazul unei clase restrânse de verbe (verbe care atribuie roluri tematice de tip circumstanțial: Loc, Mod, Sursă, Cantitate), se recunoaște existența circumstanțialelor cu statut de complinire obligatorie: *Provine **din Cluj**, Locuiește **în Cluj**, Ajunge **la București**, Procedează / Se comportă **corect**, Cântărește / Valorează **mult***. Poziția sintactică este de **complement** (component obligatoriu, cerut matricial), dar funcția este de **circumstanțial**.
În gramatica de față, termenii *complement* și *circumstanțial* sunt, în mod curent, complementari, acoperind situații diferite, excepțând cazul puțin numeros al verbelor care cer o complinire obligatorie (*a proveni, a locui, a ajunge, a proceda, a cântări* etc.); singurele care permit să se vorbească de **complemente circumstanțiale** (ComplCirc).

- Funcționarea grupurilor sintactice matriciale și, implicit, a complementelor este dirijată de **principiul unicității**, care postulează că într-o structură primară (nereorganizată), nu pot exista mai multe complemente cu aceeași funcție sintactică, iar un centru nu poate atribui decât o singură dată același rol tematic.

ⓘ În privința rolurilor tematice, excepție fac verbele simetrice (*a se încuscri, a se împrieteni, a se înfrăți, a se învecina, a coexista* etc.), care, prin natura lor semantică, au capacitatea de a-și interverti poziția argumentelor sau de a-și așeza ambele argumente în poziția subiectului multiplu, fără schimbarea valorii de adevăr (*X se înfrățește cu Y = Y se înfrățește cu X = X și Y se înfrățesc*), semne clare ale prezenței aceluiași rol tematic pentru cele două argumente.

📖 **Principiul unicității**, recunoscut teoretic și pus în circulație de sintaxa modernă, a avut numeroase efecte asupra inventarului actual de funcții sintactice, căci toate structurile în care, în gramatica tradițională, câte două grupuri nominale reprezentând aceeași funcție erau concurente au fost supuse reinterpretărilor; pentru construcții interpretate tradițional ca *Nu-**mi**$_{CI}$ pasă [**de părinți**]$_{CPrep}$*, *[**Ma**]$_{CD}$ învață [**carte**]$_{CD}$*, s-au propus interpretări noi, cu grupuri nominale reprezentând funcții diferite: *Nu-**mi**$_{CI}$ pasă [**de părinți**]$_{CPrep}$*, *[**Ma**]$_{CD}$ învață [**carte**]$_{CSec}$*; vezi *infra*, **5.1.1.**

Au o situație aparte pozițiile sintactice aflate în coordonare: subiecte multiple (a_1), complemente directe coordonate (a_2) etc., precum și pozițiile sintactice dublate: complement direct (b_1) sau indirect (b_2), care primesc de la centrul verbal **aceeași** funcție sintactică și **același** rol tematic:

(a_1) [***Ion și Gheorghe***]$_{S\ multiplu}$ *se joacă*, [***Ion și Gheorghe***]$_{S\ multiplu}$ *seamănă foarte bine.*
(a_2) *Ion cumpără* [***mere, pere și prune***]$_{CD\ multiplu}$.
(b_1) [***L***]$_{CD\ dublat}$*-am trimis* [***pe Ion***]$_{CD}$ *la conferință.*
(b_2) [***Copilului***]$_{CI}$ [***l***]$_{CI\ dublat}$*-am trimis o carte.*

În cazurile în care două grupuri nominale apar în vecinătatea și în relație cu același verb, fără a fi coordonate, explicațiile sunt diverse:
– cele două grupuri îndeplinesc funcții sintactice diferite; a se vedea corecțiile de interpretare propuse de gramatica modernă ((c), (d));
– coocurența rezultă din reorganizări, al căror efect este vecinătatea cu aceeași formă verbală a două componente „cu istorii" diferite, unul fiind un component matricial, iar celălalt reorganizat ((e), (f), (g)):

(c) [***Mi***]$_{CI}$*-a vorbit* [$_{GPrep}$ ***de părinți***]$_{CPrep}$.
(d) [***Ma***]$_{CD}$ *întreabă* [$_{GN}$ ***rezultatul***]$_{CSec}$.
(e) [***Și***]$_{CPos}$*-a oferit economiile* [$_{GN}$ ***copiilor***]$_{CI}$.
(f) *A fost bănuit* [$_{GPrep}$ ***de trădare***]$_{CPrep}$ [$_{GPrep}$ ***de camarazii lui***]$_{CAg}$.
(g) [***Îl***]$_{CD}$ *consider* [$_{GN}$ ***un profesor excelent***]$_{PS}$.

ⓘ În (c), (d), în interpretarea tradițională apăreau, în relație cu același centru, două complemente de același tip, fără a fi coordonate (în (c), două complemente indirecte; în (d), două complemente directe). În (e), ca rezultat al reorganizării posesive, unul dintre dative (dativul clitic) nu este atribuit de verbul vecin, ci este atras dintr-un GN exterior, unde primește rolul de Posesor, rol pe care îl transferă în noua sa vecinătate (vezi *infra*, **4.1.4.**).
În (f), numai unul dintre cele două grupuri prepoziționale este matricial (*de trădare*), verbul impunând grupului o anumită restricție prepozițională (*Camarazii lui îl bănuiesc de trădare*); celălalt (*de camarazii lui*) apare ca efect al reorganizării pasive, reprezentând, în consecință, altă funcție sintactică (vezi *infra*, **4.1.1.**).
În (g), numai unul dintre grupurile nominale este matricial (complementul direct *îl*), fiind cerut ca restricție de construcție a verbului; celălalt (*un profesor excelent*) apare ca efect al unei elipse și al unei „avansări", care antrenează legarea verbului de un GN provenind din altă construcție matricială (vezi *infra*, **4.1.5.**).

- **Adjuncții** apar la al doilea nivel de proiecție, incluzând componentele neimplicate în matricea semantică și sintactică a centrelor, componente facultative, suprimabile. Alegerea unuia sau a altuia este sintactic liberă, fiind determinată numai de necesități semantice și enunțiative (de ancorare spațio-temporală a predicației, de limitare a predicației, de caracterizare modală sau cantitativă, de indicare a cauzei, a scopului sau a consecinței, a instrumentului, a asocierii etc).
Poziției sintactice a adjuncților îi corespund, în planul funcțiilor sintactice, **circumstanțialele**, diferențiate între ele atât ierarhic, cât și semantic.
Ierarhic, se deosebesc circumstanțiale care sunt mai direct și mai strâns legate de centru de altele, mai puțin direct și mai puțin strâns legate de centru (pentru tipologia circumstanțialelor, a se vedea *infra*, **6.2.**). Astfel, un circumstanțial modal (*Vine **alergând***), unul cantitativ (*Lucrează **mult***) sau unul de relație (limitativ: *S-a plafonat **științific***) sunt mult mai puternic legate de centru decât unul exprimând raporturi logico-semantice, cu raportare la întreaga propoziție (circumstanțial de cauză, de scop, condițional sau concesiv); toate aceste tipuri sunt mai puternic legate de regent decât circumstanțialele izolate, aparent legate sintactic, cu rol pragmatic, metadiscursiv (***După cum am mai spus în prezentare**, scopul proiectului a fost teoretic; **Teoretic vorbind**, nu are nicio șansă*) și, cu atât mai mult, în raport cu circumstanțialele parantetice, fără nicio legătură sintactică formală cu restul comunicării (circumstanțialul de modalitate: ***Pesemne / Negreșit**, se va întoarce; **Realmente**, n-am ce să-ți spun*).
Dar cele mai numeroase diferențe sunt **de ordin semantic**: unele indică o ancorare spațială sau temporală (inclusiv aspectuală) a acțiunii, a evenimentului sau a stării (loc: *Lucrează **în grădină***, timp: *Lucrează **noaptea***, aspect: *Lucrează **zilnic***), altele caracterizează procesul cantitativ (*Lucrează **mult***), calitativ (*Lucrează **îngrijit***) sau categorial (*Lucrează **manual***) etc.

📖 În raport cu tradiția gramaticală, un aspect constant al noii gramatici îl constituie insistența asupra **diferențelor ierarhice** dintre circumstanțiale, uneori același tip de circumstanțial apărând în ipostaze ierarhice foarte diferite, vezi, de exemplu, modalul care, în funcție de context, trece de la statutul de ComplCirc ([$_{GV}$ *Procedează* [***incorect***]$_{ComplCircMod}$]), deci de circumstanțial obligatoriu, la statutul de adjunct al verbului ([$_{GV}$ *Vorbește* [***incorect***]$_{CircMod}$]), al grupului întreg ([$_{GV}$ *Pronunță englezește* [***incorect***]$_{CircMod}$]), al grupului bipropozițional ([$_{GV}$ [*A dorit* [$_{PCon}$ *să învețe englezește*]] [***cu ardoare***]$_{CircMod}$]), ajungând și la cazuri de slabă legătură sintactică, unde predominante nu sunt raporturile sintactice, ci raportarea metadiscursivă ([illegible]).

Principiul unicității, care guvernează organizarea complementelor, nu operează, în aceeași măsură, și în cazul adjuncților, astfel că este posibilă coocurența a două-trei circumstanțiale, fie ComplCirc + Adjunct$_1$ + Adjunct$_2$ (a), fie Adjunct$_1$ + Adjunct$_2$ + Adjunct$_3$, mai ales atunci când sunt circumstanțiale diferite ierarhic sau/și semantic, uneori chiar coordonate între ele ((b), (c)), fie apariția de circumstanțiale ierarhizate, unul raportat la altul (d):

(a) [$_{GV}$ *Cartea* [*costă* [$_{GN}$ ***70 de lei***]$_{ComplCircCant}$] [$_{GAdv}$ ***acum***]$_{CircTimp}$ [$_{GPrep}$ ***în România***]$_{CircLoc}$].
(b) [$_{GV}$ *Mănâncă* [$_{GAdv}$ ***dintotdeauna***]$_{CircTimp}$ [$_{GAdv}$ ***mult***]$_{CircCant}$ ***și*** [$_{GAdv}$ ***nesănătos***]$_{CircMod}$].
(c) [$_{GAdv}$ ***Din păcate***]$_{CircModalitate}$ [$_{GN}$ ***anul acesta***]$_{CircTimp}$ [$_{GV}$ *n-a mers* [$_{GPrep}$ ***cu prietenii***]$_{CircSoc}$ [$_{GPrep}$ ***la mare***]$_{CircLoc}$]] [$_{GPrep}$ ***din lipsă de bani***]$_{CircCauză}$.
(d) *Mănâncă* [$_{GAdv}$ [***destul de***]$_{CircCant}$ ***mult***]$_{CircCant}$ *și* [$_{GAdv}$ [***teribil de***]$_{CircCant}$ ***nesănătos***]$_{CircMod}$.

3.2.2.4.2. Față de grupurile anterior discutate (sub **3.2.2.4.1.**), **grupul sintactic cu centru nominal** (GN) are o sintaxă cu totul diferită. Singura similitudine rămâne separarea constituenților cu statut obligatoriu de cei cu statut facultativ.
Pentru un GN prototipic, argumental (adică un GN cu citire *entitate*) obligatoriu este componentul determinant (Det), în timp ce modificatorii (Modif) și posesorul (Pos) au statut facultativ (a); cuantificatorul (Cuant) are și el statut facultativ atunci când este coocurent cu un Det (b), dar ajunge, contextual, să îndeplinească funcție de Det, devenind obligatoriu, atunci când apare singur, fără Det (c):

ⓘ Pentru distincția între citirea unui GN ca *entitate* sau, dimpotrivă, ca *proprietate* și pentru relația dintre citirea ca *entitate* și apariția determinantului, să se vadă **Determinantul, 1.3.**

(a) [$_{GN}$ [*Acest*]$_{Det}$ ***elev***$_{Centru}$ [*inteligent*]$_{Modif\ 1}$ [*din București*]$_{Modif\ 2}$ [*al lui I.P.*]$_{Pos}$ [$_{PRel}$ *care a câștigat concursul*]$_{Modif\ 3}$]] *a primit un premiu important.*
(b) [$_{GN}$ [*Acești*]$_{Det}$ [*șapte / câțiva*]$_{Cuant}$ ***elevi***$_{Centru}$ *au primit un premiu important.*
(c) [$_{GN}$ [*Șapte / Câțiva*]$_{Det}$ ***elevi***$_{Centru}$ *au primit un premiu important.*

ⓘ În poziție predicativă (NP (d), CPO (e), PS (f), apoziție (g)), unde numele este citit, în cele mai multe cazuri, ca *proprietate*, apropiindu-se semantic de citirea unui verb sau a unui adjectiv, poate să apară și un GN fără determinant:

(d) *Ion este* ***inginer***, *El a devenit* ***profesor de limbi străine****.*
(e) *L-au ales* ***procuror general.***
(f) *A plecat* ***soldat*** *și s-a întors* ***general.***
(g) *Vecinul nostru,* ***inspectorul****, a fost arestat pentru luare de mită.*

3.2.2.4.3. Comparând cele două tipuri de grupuri (GV, GAdj, GAdv, GPrep, GInterj *vs* GN), ceea ce le separă fundamental este prezența complementelor, în prima categorie, *vs* prezența determinantului, în grupul nominal.
Totuși, complementele pot să apară și în structura unui GN, în condițiile în care centrul grupului este de proveniență verbală sau adjectivală, apariția complementelor fiind, în acest caz, un semn al naturii „verbale" (sau „adjectivale") a centrului și, implicit, al naturii duale a grupului obținut prin **nominalizare.** Capacitatea de a primi complemente se transmite grupurilor nominale obținute prin nominalizare prin radicalul comun.

ⓘ Complemente apar și în afara nominalizării, în construcția substantivelor „relaționale" (vezi, de exemplu, relații de rudenie, de vecinătate, sociale), care, ca și centrele anterioare de grup, implică, prin semantica lor, prezența unui complement, reprezentând cel de al doilea termen al relației (vezi **Substantivul și grupul nominal, 3.**):
El este [$_{GN}$ ***frate / vecin / prieten*** [$_{GPrep}$ ***cu Gheorghe***]$_{Compl}$]$_{NP}$.

Prin **nominalizare** se înțelege o operație sintactico-morfologică de convertire a unui GV (sau a unui GAdj) într-un GN, cu toate modificările morfologice și sintactice pe care le antrenează această convertire.

- **Sub aspectul morfologiei derivaționale** (modalități interne de derivare), sunt implicate sufixele lexicale de derivare a substantivelor din verbe sau din adjective:
  – sufixe deverbale: *vân**zare*** (*vânzarea mărfurilor*), *plă**cere*** (*plăcerea cititului*), *ci**tire*** (*citirea cărților*), *sepa**rare*** (*separarea bunurilor*), *sfi**iciune*** (*sfiiciunea copilului*), *împăr**țeală*** (*împărțeala averii*), *vân**ătoare*** (*vânătoarea de balene*), *sepa**rație*** (*separația puterilor*), *lin**șaj*** (*linșajul criminalului*) etc.;
  – sufixe deadjectivale: *tris**tețe*** (*tristețea copilului*), *roș**eață*** (*roșeața obrajilor*), *fierbin**țeală*** (*fiebințeala frunții*), *înțelep**ciune*** (*înțelepciunea bătrânului*) etc.

○ Alte modalități non-sufixale de convertire a unui GV în GN sunt:
(a) **conversiunea**
  – conversiunea supin → substantiv (***plecatul*** *excursioniștilor acasă,* ***rămasul*** *copiilor în București,* ***alergatul*** *prin iarbă cu picioarele goale*);
  – conversiunea participiu → substantiv (***răniții*** *în / din Afghanistan*);
  – conversiunea gerunziu → substantiv (***suferinzii*** *de cord*);
(b) **derivarea regresivă** (***fuga*** *criminalului de sub pază,* ***înghețul*** *solului în ianuarie*).

- **Sub aspect morfologic**, ca efect al nominalizării, dispare flexiunea de tip verbal (mod, timp: *citește – citea – a citit – ar citi*) și apare flexiunea de tip substantival (caz, articulare: *citirea – citirii – citirile*).

- **Sub aspect sintactic**, se modifică structura grupului: constituenții specifici verbului (CD, S) se transformă în constituenți specifici substantivului (genitiv „obiectiv", respectiv genitiv „subiectiv"), iar, în plus, centrul are capacitatea de a primi determinant:

(a) [$_{GV}$ [$_{GN}$ ***Cartea***$_{caz\ N}$] *este citită de către Ion*] → [$_{GN}$ *citirea*$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ ***cărții***$_{caz\ G}$] *de către Ion*].
(b) [$_{GV}$ *Profesorul le predă* [$_{GN}$ ***limba română***$_{caz\ A}$] *studenților*] → [$_{GN}$ *predarea*$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ ***limbii române***$_{caz\ G}$] *studenților*].

4. Structuri de bază *vs* structuri reorganizate

În special în GV, care prezintă cea mai extinsă şi mai diversificată structură sintactică, există posibilitatea reorganizărilor sintactice, unele gramaticalizate, altele accidentale, care pot explica devieri de la structurile de bază (matriciale) ale verbului.
Există însă şi reorganizări sintactice care interesează GAdj şi GAdv, cu importante consecinţe pentru funcţiile sintactice din aceste grupuri (vezi reorganizarea comparativă, *infra*, **4.1.6.**).

4.1. *Reorganizări gramaticalizate*

4.1.1. *Reorganizarea pasivă* acţionează, cu unele limitări semantice, asupra structurilor verbale **tranzitive**, pe care le converteşte după următoarea schemă sintactică:
- verbul se intranzitivizează (îşi pierde valenţa de acuzativ şi, implicit, capacitatea de a primi complement direct);
- GN-complement direct din structura activă trece în poziţia subiectului pasiv;
- verbul îşi ataşează, facultativ, într-o poziţie postverbală, un complement prepoziţional, obţinut din subiectul activ al structurii tranzitive;
- verbul îşi ataşează o marcă pasivă, fie operatorul *a fi*, fie morfemul *se*:

Copilul citeşte / colorează / povesteşte cartea [activ]→
Cartea este citită / este colorată / este povestită de copil [pasiv] // *Cartea se citeşte / se colorează / se povesteşte* (*de către copil*) [reflexiv-pasiv].

ⓘ Deşi asemănător (ca topică şi capacitate de combinare) cu alte clitice, *se*-ul pasiv se deosebeşte fundamental de cliticele pronominale:
- **semantic**, morfemul pasivului nu funcţionează anaforic, neprocurându-şi contextual semnificaţie lexicală;
- **sintactic**, nu ocupă, în raport cu verbul, o poziţie de complement, ci se include în structura predicatului; vezi deosebirea dintre (a) şi (b):

(a) *Cartea* $[_{Vfinit}$ ***se citeşte***$]_{Predicat}$ *cu plăcere.*
(b) *Copilul*$_i$ $[$***se***$]_{CD}$ $[_{Vfinit}$ ***priveşte***$]_{Predicat}$ *lung în oglindă.*

În cazul asocierii cu o formă non-finită, *se*-ul pasiv intră în structura centrului de grup (c):

(c) $[_{GVnon\text{-}finit}$ $[_{Vnon\text{-}finit}$ ***Propunându-se***$_{Centru}]$ *o nouă soluţie*$]_{CircCauză}$, *s-au abandonat rezultatele anterioare.*

4.1.2. *Reorganizarea impersonală* acţionează complementar cu cea pasivă, modificând structurile personale **intranzitive**, pe care le converteşte după următoarea schemă sintactică:
- verbul se impersonalizează, pierzând valenţa de nominativ şi, implicit, capacitatea de combinare cu subiectul;

ⓘ Se obţine un tip de impersonalizare şi în construcţiile pasive, atunci când, prin reorganizarea pasivă, poziţia subiectului ajunge să fie ocupată de o propoziţie conjuncţională sau de o formă verbală nonfinită (*Se ştie / Se apreciază* $[_{PConj}$ ***că s-au făcut greşeli***$]_S$, *Se doreşte* $[_{GVinf}$ ***a se tergiversa reforma***$]_S$), dar tiparul sintactic este total diferit, căci în structura reorganizată există o poziţie a subiectului, ocupată de o propoziţie sau de un grup non-finit.
Se va face deci distincţie între **reorganizarea impersonală** şi cea **pasiv-impersonală**:
$[_{GV}$ $[_V$ ***Se apreciază***$]_{Centru}$ $[_{PConj}$ *că s-au făcut greşeli*$]_S]$.
$[_{GV}$ $[_V$ ***Se înoată***$]_{Centru}$ $[Ø]_S$ $[_{GAdv}$ *mult*$]_{CircCant}]$.

- verbul îşi ataşează o marcă impersonală: morfemul *se*, asemănător (semantic şi sintactic) morfemului *se* al pasivului:

Toţi dorm / aleargă / înoată mult [activ personal] → *Se doarme / Se aleargă / Se înoată mult* [impersonal].

ⓘ Ca şi *se*-ul pasivului, *se*-ul impersonal nu funcţionează anaforic şi nu ocupă o poziţie de complement al verbului, ci intră în structura predicatului (a), sau, în cazul asocierii cu o formă non-finită, în structura centrului de grup (b):
(a) $[_{Vfinit}$ ***Se înoată***$]_{Predicat}$ *mult.*
(b) $[_{GVnon\text{-}finit}$ $[_{Vnon\text{-}finit}$ ***Înotându-se***$_{Centru}]$ *mult*$]_{CircCond}$, *se vor obţine rezultatele dorite.*

4.1.3. *Reorganizarea reciprocă* vs *organizarea reflexivă*

Spre deosebire de **reflexivizare**, care nu determină modificarea tiparului sintactic primar ((a), (b)), **reciprocizarea** modifică structura primară ((c), (d)):

(a) *Ion*$_i$ *se*$_i$ *laudă* (*pe sine*$_i$); *Ion*$_i$ *se întreabă* (*pe sine*$_i$)
(b) *Ion îşi*$_i$ *impută* (*sieşi*$_i$) *cele întâmplate*; *Ion*$_i$ *îşi*$_i$ *pregăteşte un ceai.*
(c) $[_{P1}$ *Ion*$_i$ *îl urăşte pe Gheorghe*$_j]$ *şi* $[_{P2}$ *Gheorghe*$_j$ *îl urăşte pe Ion*$_i]$ → $[_{GN}$ *Ion*$_i$ *şi Gheorghe*$]_{S\ multiplu}$ *se*$_{ij}$ *urăsc* (*unul*$_i$ *pe altul*$_j$)
(d) $[_{P1}$ *Ion*$_i$ *îi trimite informaţii lui Gheorghe*$_j]$ *şi* $[_{P2}$ *Gheorghe*$_j$ *îi trimite informaţii lui Ion*$_i]$ → $[_{GN}$ *Ion*$_i$ *şi Gheorghe*$]_{S\ multiplu}$ *îşi*$_{ij}$ *trimit informaţii* (*unul*$_i$ *altuia*$_j$).

Reorganizarea se face după următoarea schemă:
- două propoziţii coordonate (deosebite între ele numai prin ordinea complementelor: CD sau CI din P_1 ocupă poziţia S în P_2 şi, invers, S din P_1 ocupă poziţia CD / CI în P_2) se comprimă într-una singură, propoziţie obţinută prin coordonarea celor două subiecte din P_1 şi P_2 şi prin suprimarea verbului din P_2;
- verbul trece la plural;
- apare un clitic reciproc, simplu sau dublat emfatic (sau cu rol dezambiguizator) printr-un grup pronominal reciproc.

ⓘ Atât în reflexivizare, cât şi în reciprocizare, cliticul reflexiv / reciproc, cu statut anaforic (pentru recuperarea informaţiei referenţiale, acesta trimite la nominalul-subiect), ocupă o poziţie sintactică de complement (CD sau CI); diferenţele privesc raportul cu structura primară: în reflexivizare ((a), (b)), se păstrează intactă structura matricială a verbului (V + S + CD / V + S + CI); în reciprocizare ((c), (d)), intervine reorganizarea reciprocă, al cărei efect este modificarea structurii de bază (două propoziţii devin una singură).

4.1.4. *Reorganizarea posesivă* priveşte amalgamarea a două grupuri sintactice: un GV matricial şi un GN aflat într-o poziţie subordonată (mai ales, de complement) în structura GV, amalgamare ce presupune „avansarea" Posesorului din GN drept clitic-posesor ataşat verbului (vezi **Complementul posesiv**):

[$_{GV}$ *Ion$_i$ a recunoscut* [$_{GN}$ *cartea* [*sa*]$_{CPos}$]$_{CD}$] → *Ion$_i$ şi$_i$-a recunsocut cartea* ~~*sa*~~$_i$
[$_{GV}$ *Ion$_i$ a recunoscut* [$_{GN}$ *cartea* [*ta*]$_{CPos}$]$_{CD}$] → *Ion$_i$ ţi$_i$-a recunoscut cartea* ~~*ta*~~$_i$

Ca rezultat al reorganizării posesive pot să apară concomitent două dative ataşate verbului, unul matricial (CI) şi al doilea non-matricial (clitic în dativ; CPos), ultimul fiind rezultat din avansarea posesorului şi cliticizarea lui pe verb:

[$_{clitic\ D}$ ***Şi$_i$***-]$_{CPos}$ *a oferit salariul* ~~*lui*~~$_i$ [$_{GN}$ ***sinistraţilor***]$_{CI}$.

4.1.5. *Avansări ale subiectului din subordonată în regentă*

- Verbele de percepţie, de judecată, de evaluare sau cele epistemice pot participa la un mecanism sintactic comun, constând în „avansarea" subiectului din subordonată în poziţia de complement direct al regentei, avansare asociată (b) sau neasociată (a) cu elipsa verbului din subordonată; elipsa poate interveni când în subordonată apare un copulativ (b) sau verbul *a fi* existenţial (c):

(a) *Ion vede / evaluează / judecă / crede / consideră* [$_{PConj}$ *că Gheorghe$_i$ e incapabil*] → *Ion îl$_i$ vede / îl$_i$ evaluează / îl$_i$ judecă / îl$_i$ crede / îl$_i$ consideră pe Gheorghe$_i$* [$_{PConj}$ *că este incapabil*].
(b) → *Ion îl$_i$ vede / îl$_i$ evaluează / îl$_i$ judecă / îl$_i$ crede / îl$_i$ consideră pe Gheorghe$_i$* [~~*că este*~~ *incapabil*].
(c) *Ştiu* [$_{PConj}$ *că Gheorghe$_i$ este acolo / este la munte*] → *Îl$_i$ ştiu pe Gheorghe$_i$* [$_{PConj}$ ~~*că este*~~ *acolo / la munte*].

Efectul acestei reorganizări îl constituie apariţia unei funcţii sintactice non-matriciale (d): predicativul suplimentar (PS); vezi **Predicativul suplimentar**.

(d) →*Îl vede / evaluează / judecă / crede / consideră* ***incapabil***, *Îl ştiu* ***acolo / la munte***.

- Unele verbe impersonale construite cu o propoziţie subiectivă conjuncţională pot participa la „avansarea" subiectului din subordonată în poziţia de subiect al regentei, asociată, eventual, cu elipsa operatorului pasiv (e) / a copulativului (f) din subordonată, precum şi cu personalizarea verbului regent:

(e) *Trebuia / Se cerea* [*ca acuzaţiile să fie dovedite*] → *Acuzaţiile trebuiau / se cereau* [~~*să fie*~~] *dovedite*.
(f) *Se dovedeşte* [*că acuzaţiile sunt false*] → *Acuzaţiile se dovedesc* [~~*să sunt*~~] *false*.

4.1.6. *Reorganizarea comparativă* priveşte GAdj şi GAdv, apărând în relaţie cu adjectivele şi adverbele care primesc mărci de intensitate şi de comparaţie. Orice structură de intensitate şi de comparaţie cunoaşte o comparaţie realizată propoziţional (*Ion învaţă mai mult* ***decât învaţă fratele lui***, *Ion învaţă la fel de mult* ***cât / cum învaţă şi fratele lui***) şi una realizată non-propoziţional (comparaţia se poate realiza nominal: *Ion învaţă mai bine* ***decât fratele lui***, *Ion învaţă la fel de bine* ***cât / ca şi fratele lui***, rar, se poate realiza şi adjectival sau adverbial: *Ea este mai degrabă studioasă* ***decât inteligentă***, *Lucrează mai mult repede* ***decât bine***).

Comparaţia non-propoziţională rezultă din ştergerea unor componente din propoziţia comparativă, componente care includ obligatoriu predicaţia, pierderea predicaţiei antrenând şi pierderea unei propoziţii (a se vedea şi **Complementul comparativ**):

(a) *Ion învaţă mai bine* ***decât*** [~~*învaţă*~~] ***fratele lui***.
(b) *Ion învaţă la fel de mult* ***cât*** [~~*învaţă*~~] ***şi fratele lui***.
(c) *I-a oferit bani cu mai mare plăcere lui Ion* ***decât*** [~~*i-a oferit bani*~~] ***lui Gheorghe***.
(d) *Am vorbit cu mai mare plăcere despre Ion* ***decât*** [~~*am vorbit*~~] ***despre Gheorghe***.
(e) *I-a propus un preţ mai convenabil lui Ion anul trecut* ***decât*** [~~*îi propune un preţ*~~] ***lui Gheorghe anul acesta***.
(f) *Stofa este mai mult arătoasă* ***decât*** [~~*stofa este*~~] ***rezistentă***.
(g) *Este superior mai degrabă cantitativ* ***decât*** [~~*este superior*~~] ***calitativ***.

„Propoziţia reziduală" (ceea ce rezultă după suprimare) păstrează din construcţia comparativă primară:
- un grup nominal din poziţia subiectului ((a), (b));
- un grup nominal din poziţia de complement (c);
- un grup prepoziţional (d);
- câte două (sau mai multe) componente coocurente (e);
- un grup adjectival (f);
- un grup adverbial (g).

Recategorizarea comparativă antrenează, uneori, şi recategorizarea conectorului comparativ, care, atunci când se asociază cu un nominal care ocupă în structura de bază poziţia subiectului (a), (b), se recategorizează ca prepoziţie, aşa cum probează regimul cazual de acuzativ impus nominalului (*Ion învaţă mai bine* ***decât mine***, *Ion învaţă la fel de mult* ***cât / ca tine***).

4.2. *Reorganizări accidentale, implicând şi diverse tipuri de elipsă*

Accidental, se pot produce numeroase suprimări ale copulativului, fie dintr-o propoziţie coordonată care are componente coreferenţiale cu elemente din propoziţia anterioară (a), fie dintr-o propoziţie subordonată, în aceleaşi condiţii de prezenţă în subordonată a unor componente coreferenţiale cu segmente din regentă ((b), (c)):

(a) *Ion$_i$ s-a întors* [~~*şi Ion$_i$ este*~~] *trist, Ion$_i$ mi-a răspuns* [~~*şi Ion$_i$ este*~~] *exasperat*.
(b) *L-a angajat pe Ion$_i$* [~~*care este*~~] *cu familia*.
(c) *L-a învăţat pe Ion$_i$* [~~*ca el$_i$ să fie*~~] *respectuos*.

ⓘ Reorganizările din **4.1.5.**, **4.1.6.**, **4.2.** se asociază, facultativ sau obligatoriu, cu ştergeri de componente, deci cu elipsă. Trebuie deosebite aceste cazuri de reorganizare şi elipsă de elipsa propriu-zisă, fără reorganizare (*Ion mănâncă mere şi Vasile* [~~*mănâncă*~~] *pere*).

Rezultatul acestor reorganizări îl constituie apariţia unor construcţii în care componente „exterioare", provenind din alte structuri sintactice, ajung să se asocieze, accidental, primului predicat. Ca atare, prin reorganizare şi elipsă se obţin poziţii non-matriciale (vezi **Predicativul suplimentar**).

5. Funcţia sintactică. Definiţie, clasă de substituţie, inventar de funcţii

🕮 În raport cu tradiţia gramaticală, se constată, pe de o parte, o schimbare esenţială a modului de concepere a funcţiilor sintactice, iar, pe de altă parte, o modificare a inventarului de funcţii sintactice, cele mai multe deosebiri de inventar fiind explicabile prin efectele principiului unicităţii şi ale principiului diferenţierii structurilor matriciale de cele reorganizate.
Dar poate cele mai mari diferenţe, în raport cu tradiţia gramaticală şi, în oarecare măsură, chiar în raport cu GALR, privesc inventarul şi tipologia funcţiilor din GN. În locul unicei funcţii a atributului din gramaticile tradiţionale, nereprezentativ sub aspectul ierarhizărilor sintactice şi funcţionale, s-au inventariat patru funcţii proprii grupului nominal: determinant (Det), cuantificator (Cuant), modificator (Modif), posesor (Pos), dintre care cea mai importantă, obligatorie pentru referenţializarea grupului nominal (pentru integrarea acestuia în enunţ şi atribuirea unei interpretări ca *entitate*), este cea de determinant. În raport cu GALR, care (în analiza grupului nominal) inventaria valorile semantice semnificative pentru GN (determinarea, cuantificarea, modificarea şi posesia), dar care mergea în continuare pe linia tradiţiei cu recunoaşterea unicei funcţii a atributului, aici s-a mers mai departe, recunoscându-se funcţii corespunzătoare pentru fiecare valoare.

5.1. *Modul de concepere*

Funcţia sintactică se defineşte prin relaţii sintactice şi semantico-sintactice specifice faţă de centrul de grup.

- Sub aspectul **relaţiilor sintactice specifice**, definite în raport cu centrul de grup, funcţia sintactică reprezintă, în plan paradigmatic, o **clasă de substituţie**, adică de termeni substituibili în aceeaşi poziţie sintactică, iar, în plan sintagmatic, un regent specific şi o restricţie specifică. Natura specifică a regentului se manifestă prin distincţii morfosintactice de tipul: substantiv *vs* verb; verb tranzitiv *vs* verb dublu tranzitiv *vs* verb copulativ *vs* verb prepoziţional; substantiv prototipic *vs* substantiv postverbal, postadjectival sau relaţional etc., iar, ca tip specific de restricţii, pot să apară cele de formă cazuală sau prepoziţională, de acord sau de topică impuse subordonatului.
  Astfel, funcţia nume predicativ (NP) se caracterizează

(a) în plan sintagmatic

– prin contextul specific verb copulativ (sau, altfel spus, centrul de grup este $V_{copulativ}$);
– prin relaţia ternară specifică, angajând atât centrul verbal, cât şi un alt nominal al structurii (nominalul-subiect);
– prin restricţii de formă: primeşte cazul N şi se supune acordului (atunci când morfologic este posibil), cerut de nominalul-subiect;

(b) în plan paradigmatic

– printr-o clasă de substituţie cu mai mulţi termeni, dintre care termenii definitorii sunt GAdj şi GN fără determinant (*este **inteligent / profesor / profesor de română***).

ⓘ **Clasa de substituţie** este mult mai numeroasă, incluzând şi grupuri cu nominale-substitute (a), grupuri prepoziţionale (b), grupuri verbale non-finite încorporate în grupuri prepoziţionale (c); grupuri adverbiale (d); grupuri interjecţionale (e); propoziţie relativă (f); propoziţie conjuncţională (g). Altfel spus, **realizările morfologic distincte ale unei funcţii** sintactice sunt numeroase, chiar dacă nu toate sunt specifice unei singure funcţii.

[Cel căutat] ***este***$_{Centru}$ [$_{GNpron}$ *altul decât credeai*]$_{NP}$ / [$_{GNpron}$ *cineva din seria a II-a*]$_{NP}$ / [$_{GNpron}$ *acesta*]$_{NP}$ /[$_{GNpron}$ *cel de acolo*]$_{NP}$ /[$_{GNpron}$ ***al meu***]$_{NP}$ /[$_{GNnum}$ ***al doilea de lângă fereastră***]$_{NP}$.
[Casa] ***este***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***de cărămidă***]$_{NP}$ /[$_{GPrep}$ ***cu etaj***]$_{NP}$ /[$_{GPrep}$ ***din lemn***]$_{NP}$ /[$_{GPrep}$ ***de vacanţă***]$_{NP}$.
[Dorinţa lui] ***este***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GVinf}$ *a reveni cât mai repede*]]$_{NP}$, [Maşina] ***este***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *pentru* [$_{GVsupin}$ *adunat coceni*]]$_{NP}$.
[Ei] ***sunt***$_{Centru}$ [$_{GAdv}$ *împreună*]$_{NP}$ /[$_{GAdv}$ *altfel decât copiii lor*]$_{NP}$.
[Rochia] ***a ajuns***$_{Centru}$ [$_{GInterj}$ *vai de ea*]$_{NP}$.
[Ei nu] ***sunt***$_{Centru}$ [$_{PRel}$ *cine ar trebui să fie*]$_{NP}$ /[$_{PRel}$ *cum ar trebui să fie*]$_{NP}$.
[Dorinţa lor] ***este***$_{Centru}$ [$_{PConj}$ *să plece cât mai repede*]$_{NP}$.

ⓘ Nu toţi termenii clasei de substituţie sunt substituibili în acelaşi context, dat fiind faptul că unii dintre ei sunt condiţionaţi de anumite trăsături contextuale; de exemplu, termenul (g) este substituibil cu (c), dar nu este substituibil cu termenul prototipic GAdj. Se consideră însă că fac parte din aceeaşi clasă de substituţie, avându-se în vedere că verbul copulativ ***a fi***, în funcţie de trăsături ale nominalului-subiect, poate admite şi GAdj (*Cartea este plină de praf*), şi PConj (*Dorinţa / Ideea este să plece cât mai repede*).

- Sub aspectul **relaţiilor semantico-sintactice specifice**, funcţia sintactică se defineşte, în raport cu un centru de grup, printr-un anumit rol semantico-sintactic. De exemplu:
  - Funcţia **numelui predicativ** (NP) exprimă, în cadrul structurii sintactice circumscrise sub ((a), (b)), o *proprietate* a nominalului-subiect.
  - Funcţia de **determinant** (Det), specifică grupului nominal şi, în mod special, grupului nominal cu centru substantival (să se vadă **Determinantul**), are:
    – rolul sintactico-enunţiativ de integrare a unui GN în structura enunţului (*Dau* [$_{GN}$ [***acestui***]$_{Det}$ *profesor*$_{Centru}$]$_{CI}$ */ Dau* [$_{GN}$ *profesorului*$_{Centru+Det}$]$_{CI}$]);
    – rolul semantic de a atribui grupului o interpretare (atribuie grupului nominal interpretarea de *entitate*, care, în funcţie de tipul de determinare, poate fi definită (entitate cunoscută) sau indefinită (entitate necunoscută), altfel spus, are rolul de referenţializare a grupului nominal (*Cumpără* [$_{GN}$ *maşină*$_{Centru}$]$_{CD}$ /[$_{GN}$ [***o***]$_{Det}$ *maşină*$_{Centru}$]$_{CD}$ / *Cumpără* [$_{GN}$ *maşina*$_{Centru+Det}$ *roşie*]$_{CD}$).
  - Funcţia de **modificator** (Modif) este funcţia unui constituent din grupul nominal de a „modifica" sau de a caracteriza din punct de vedere semantic centrul nominal (*case **ţărăneşti, vrâncene, cochete, vopsite, de munte, cu etaj*** etc.).
    Pentru unele funcţii şi grupuri sintactice, predominant, în concepere şi delimitare, este specificul semantico-sintactic al relaţiilor (este cazul GN); pentru altele (este cazul complementelor din GV, GAdj, GAdv, GInterj), predominant este specificul sintactic al relaţiilor (mai exact, restricţiile de formă impuse subordonatului). Dar şi în cazul unui GV, al unui GAdj, al unui GAdv sau al unui GInterj, în definirea şi delimitarea circumstanţialelor, predominant devine specificul semantico-sintactic al raportului.

5.2. *Modificări de inventar*

5.2.1. *Clasa complementelor*

(a) S-a subordonat complementelor şi subiectul (S), ca tip de complement „privilegiat" şi „special" al verbului.

(b) S-a separat CPrep de CI:

[***Mi***]$_{CI}$ *s-a urât* [***de şcoală***]$_{CPrep}$, [***Mi***]$_{CI}$*-a vorbit* [***despre copii***]$_{CPrep}$.

(c) S-a separat CSec de CD:

[***M***]$_{CD}$*-a învăţat* [***gramatică***]$_{CSec}$, [***M***]$_{CD}$*-a întrebat* [***rezultatul***]$_{CSec}$.

(d) S-a separat poziţia NP de ansamblul predicatului, ca tip de complement „predicativ" (vezi şi *infra*, **5.3.**)

El este / devine [***profesor***]$_{NP}$

(e) S-a separat CPos de CI:

Deputatul [***şi***]$_{CPos}$*-a oferit salariul* [***pensionarilor***]$_{CI}$.

(f) S-a recunoscut un tip nou de complement „predicativ", CPO, distinct de NP, dar şi de PS:

[***L***]$_{CD}$*-au ales* [***deputat***]$_{CPO}$, [***L***]$_{CD}$*-au numit* [***Mihai***]$_{CPO}$.

(g) S-a recunoscut existenţa a două structuri diferite, corespunzătoare funcţiei tradiţionale de circumstanţial modal de comparaţie, din care s-a separat un **complement** al comparaţiei (CComp), reprezentat de toate construcţiile din grupul adjectival / adverbial în care CComp este cerut de morfemele de gradare şi de comparaţie (i, ii) şi s-a păstrat un CircMod cu valoare comparativă (vezi *infra*, **5.2.2.**), corespunzător structurilor comparative legate direct de V:

(i) ***mai (puţin)*** *frumos* [***decât X***]$_{CComp}$; ***la fel de*** *frumos* [***ca X***]$_{CComp}$
(ii) ***cel mai*** *frumos* [***din clasă***]$_{CComp}$ / [***dintre*** **elevi**]$_{CComp}$

5.2.2 *Clasa circumstanţialelor*

(a) Terminologic, s-a separat mai net clasa **circumstanţialelor** de clasa **complementelor**; altfel spus, în componenţa GV apar *complemente* şi *circumstanţiale*. Singura situaţie în care s-a păstrat, terminologic, sintagma *complement circumstanţial* priveşte circumstanţialele obligatorii (vezi şi *infra*, (b)).

(b) S-a separat din categoria circumstanţialelor o clasă, restrânsă, de circumstanţiale obligatorii (matriciale), care, prin statutul lor obligatoriu, conţinut în matricea unor verbe, au fost subordonate clasei complementelor şi denumite **complemente circumstanţiale** (vezi *supra*, **3.2.2.4.1.**): *Locuieşte* ***aici***$_{ComplCircLoc}$, *Cântăreşte* ***mult***$_{ComplCircCant.}$

(c) S-a recunoscut o clasă aparte de circumstanţiale de modalitate, separate de cele de mod: ***Din păcate***$_{CircModalitate}$, *nu l-am mai văzut*; ***Certamente***$_{CircModalitate}$, *nu este ceva serios.*

(d) S-a separat circumstanţialul cantitativ de cel de mod, fiind recunoscut ca specie aparte de circumstanţial: *Zilnic, învaţă* ***intens***$_{CircMod}$ ***numai cinci ore***$_{CircCant.}$

(e) S-au subordonat circumstanţialului de mod comparaţiile raportate direct la verb, deci „necerute" de mărci ale gradării: *Alerga* ***ca vântul***$_{CircMod}$; *Mergea* ***ca o raţă***$_{CircMod.}$

5.2.3. *Inventarul funcţiilor din GN*

(a) S-a renunţat complet la funcţia de Atribut, care, sub aspect funcţional, era totalmente nereprezentativă, acoperind, în absenţa ierarhizărilor sintactice şi funcţionale, componente extrem de eterogene.
(b) S-a distins între funcţiile specifice grupurilor nominale prototipice: Det(erminant), Modif(icator), Cuant(ificator), Pos(esor) şi funcţia de Compl(ement), prezentă numai în relaţie cu anumite substantive (postverbale, postadjectivale, „relaţionale"); vezi *supra*, **3.2.2.4.2.**

6. Tipuri de funcţii

6.1. *Complemente*

Clasa complementelor din grupul verbal se clasifică după următoarele criterii:

- complemente ***matriciale*** *vs* ***non-matriciale***, separându-se, pe de o parte, S, CD, CSec, CI, CPrep, NP, CPO, complemente matriciale, al căror specific semantico-sintactic constă în calitatea lor de a fi **cerute** de anumite clase de verbe, iar, pe de altă parte, CAg, CPos, CComp, complemente ***non-matriciale***, apărute ca efect al reorganizărilor sintactice (CAg rezultă dintr-o reorganizarea pasivă; CPos, din reorganizarea posesivă; CComp, din reorganizarea comparativă);
- complemente ***argumentale*** (cu citire care trimite la *entitate*) *vs* complemente ***predicative*** (cu citire predicativă, trimiţând la *proprietate*) *vs* complemente ***circumstanţiale*** (cu semantică adverbială, exprimând locul, timpul, cantitatea, sursa); se disting S, CD, CSec, CI, CPrep, complemente argumentale, de NP, CPO, complemente predicative, şi de câteva circumstanţiale obligatorii (tipul: *Locuieşte* ***aici***, *Valorează* ***mult***, *Măsoară* ***5 m.***, *Ajunge* ***la Bucureşti***, *Provine* ***din nordul Moldovei***, *Datează* ***din secolul trecut***);
- complemente angajate în **structuri binare** *vs* complemente angajate în **structuri ternare**; din ultima categorie fac parte:
  - cele două complemente predicative (NP, CPO), care, exprimând proprietăţi, se raportează şi la un complement argumental, a cărui proprietate o indică prin intermediul verbului (a);

– două complemente non-predicative, unul matricial (CSec), care cere coocurența, în aceeași structură, a unui CD (b), și unul non-matricial (CPos), care, prin semantica Posesorului, angajează o relație „de posesie" cu alt complement argumental, cel exprimând obiectul posedat (c):

(a) V + **NP** + **S** (***Ion** este / devine **profesor***); V + **CD / CI** + **CPO** (***L**-au numit **director**, **L**-au botezat **Ion**, **l**-au zis **Sfântul***)
(b) V + **CSec** + **CD** (***M**-a învățat **carte***)
(c) V + **CPos** + **CD / S / CPrep / CI** (***Și**-a iubit **părinții**, **l**-a murit **pisica**, **Își** caută **de sănătate**, **Și**-a pus capăt **zilelor***.

ⓘ Pentru structurile ternare (a)-(c), trebuie notat că, în (a), NP „cere" prezența celuilalt complement non-predicativ (S); în (b), CSec „cere" prezența celuilalt complement argumental (CD); în (c), CPos „cere" prezența obiectului posedat, realizat ca S, CD, CPrep sau CI.

ⓘ Ca funcție cu semantică predicativă, și predicativul suplimentar (PS) se angajează în structuri ternare (V + **CD** + **PS**), cu observația că este o funcție rezultată din reorganizări și este legată de structurile completive numai prin unele dintre construcții (*Îl consideră / crede **profesor bun** < Consideră / Crede [că el este profesor bun]*$_{CD}$).

6.2. *Circumstanțiale*

Diferențele de funcție dintre circumstanțiale (vezi și *supra*, **3.2.2.4.1. Adjuncții; 5.2.2.**) reflectă, pe de o parte, o anumită ierarhie sintactică a adjuncților, iar, pe de altă parte, o semantică diferită a raporturilor circumstanțiale. S-au distins:

- ***circumstanțiale neintegrate sintactic*** (CircModalitate), cu rol esențialmente discursiv-pragmatic (***Natural, / Certamente**, nu regret nimic*);
- ***circumstanțiale izolate sau slab legate sintactic***, cu rol pragmatic de tematizare forte (circumstanțial de relație: ***De învățat**, am învățat, dar destul de superficial*) sau metadiscursiv (circumstanțial condițional: ***Dacă nu greșesc / Dacă am înțeles bine**, examenul se devansează cu două zile*; circumstanțial modal: ***După cum am spus mai înainte**, nu mă mai interesează proiectul*; circumstanțial de cauză: *Examenele – **fiindcă ați adus vorba de examene** – nu mai sunt o provocare pentru mine*; circumstanțial de scop: *În fine, **ca să fiu cât mai scurt**, argumentul profesorului nu mi se pare fără cusur*) etc.;

ⓘ Clasa circumstanțialelor cu rol metadiscursiv, deși deosebite fundamental (ca relație și funcție) de circumstanțialele corespunzătoare (condițional, modal, cauzal, de scop), sunt tratate în cadrul acestora din urmă numai pe baza mărcilor subordonatoare pe care le au în comun, specificându-se însă, în fiecare situație, rolul special metadiscursiv pe care îl dezvoltă în context.

- ***circumstanțiale obținute prin reorganizare*** (CircOpoz, CircExc, CircCumul), exprimând semantic mai degrabă raporturi de coordonare decât de subordonare (CircOpoz: ***În loc să învețe**, se distrează*; CircExc: *Au venit toți, **în afară de el***; CircCumul: ***Pe lângă Ion**, au lipsit și ceilalți*);

- ***circumstanțiale „logice"*** (CircCauză, CircScop, CircCond, CircConc), exprimând raporturi logice, legate de ansamblul unei întregi propoziții, și nu de un anume constituent (CircCauză: ***Fiind bolnav**, n-a putut merge la examen*; CircScop: *A făcut acest mare efort **ca să ne dovedească forța și tenacitatea lui***; CircCond: ***Dacă nu înveți serios**, n-ai să obții notele necesare pentru bursă*; CircConc: ***Deși n-a făcut mare efort**, a obținut notele necesare pentru bursă*);
- ***circumstanțiale situative*** (CircLoc, CircTimp), de ancorare spațială și temporală, cu raportare la centrul grupului sau la grupul sintactic în ansamblu (CircLoc: *Viața e mai scumpă **la București**, decât în provincie*; CircTimp: ***Astăzi**, viața este mai grea decât înainte*);
- ***circumstanțiale procesuale*** (CircMod, CircCant, CircRel, CircInstr, CircSoc), cu raportare la verb sau la adjectiv, legate mult mai strâns de V sau de Adj / Adv decât alte circumstanțiale (CircMod: *Lucrează **manual / cu greutate***; CircCant: *Muncește **mult**; Este **destul de** bolnavă*; CircRel: *I-a întrecut **economic**, bolnavă **psihic***; CircInstr: *A deschis **cu cheia**, l-a învins **prin perseverență***; CircSoc: *A plecat **cu prietenii** la mare*).

6.3. *Funcții din GN*

Tipurile de funcții din GN s-au distins după poziția ierarhică în cadrul GN, corelată cu funcția semantico-sintactică îndeplinită de componente în raport cu centrul. S-au separat:

- ***determinanții***, cu rol sintactico-pragmatic de integratori enunțiativi și cu rol sintactico-semantic de individualizare / determinare a clasei de entități desemnate prin substantivul-centru (***un** copil / **copilul** / **acest** copil / **același** copil*);
- ***cuantificatorii***, al căror rol este de a specifica din punct de vedere cantitativ (exact numeric sau mai vag, non-numeric) extensiunea clasei de entități desemnate de substantivul cu determinant (*acești **cinci / câțiva** copii*);
- ***modificatorii***, având drept rol de a „modifica", de a preciza și a califica referința substantivului-centru (*acest copil **inteligent din București***);
- ***posesorul***, care, în cadrul unei relații de posesie stabilite față de centrul substantival, desemnează posesorul (*acest copil **al directorului**, această nouă carte **a mea***).

În cazul grupurilor nominale ale căror centre sunt provenite din verb sau adjectiv sau cu centre substantive „relaționale", apar, suplimentar, și ***complementele***, a căror prezență este implicată în matricea substantivului, provenind fie din grila sintactică a verbului de origine (a) sau a adjectivului (b), fie din semantica substantivului „relațional" (c):

(a) ***plecarea***$_{\text{Substantiv postverbal}}$ ***lui Ion***$_{\text{Compl}}$
(b) ***tristețea***$_{\text{Substantiv postadjectival}}$ ***lui Ion***$_{\text{Compl}}$
(c) [este] ***prieten / văr***$_{\text{Substantiv relațional}}$ ***cu directorul***$_{\text{Compl}}$

ⓘ Coocurența a două complemente are drept explicație proveniența fiecăruia dintr-un tip diferit de complement al verbului: [***Casa***]$_{S}$ *este administrată* [***de către Ion***]$_{CAg}$ > [$_{GN}$ *administrarea*$_{Centru}$ [***casei***]$_{Compl\ 1}$ [***de către Ion***]$_{Compl\ 2}$]

6.4. *Interpretarea predicatului*

📖 În raport cu tradiția gramaticală, predicatului i s-au adus modificări importante de interpretare, găsindu-se o formulă care, sub un anume aspect, se îndepărtează de tradiție, dar, în același timp, recuperează și aspecte din analiza tradițională, mai ales în ce privește interpretarea verbelor modale, de aspect și chiar a verbelor copulative.

(a) S-a distins între ***predicatul semantico-sintactic*** și ***predicatul enunțării***, numai ultimul acoperind ceea ce, în mod tradițional, se considera drept predicat (vezi și **Predicatul, 1.**).

- **Predicatul enunțării**, spre deosebire de cel sintactic, este o funcție a cărei individualitate se configurează dincolo de sintaxă, presupunând obligatoriu și trăsătura *predicativității*, singura trăsătură care conferă unei secvențe lingvistice autonomie enunțiativă (calitatea de enunț). În mod prototipic, autonomia enunțiativă este asigurată de morfemele unei forme verbale finite: mod, timp, număr și persoană.
- **Predicatul semantico-sintactic**, deși prezintă multe trăsături comune cu cel al enunțării (de exemplu, atrage, ca și acesta, complemente, inclusiv posibilitatea de a avea un subiect propriu, fiecăruia impunându-i o anumită formă și un anumit rol tematic), totuși este lipsit de autonomie în comunicare; să se compare (1) și (2):

(1) [$_{\text{GV finit}}$ *Ion* [$_{\text{V finit}}$ ***primește***]$_{\text{Predicat al enunțării}}$ *cărți de la prieteni*],
unde GV = P_{finit} = Enunț
(2) [$_{\text{GVger}}$ [$_{\text{Vnon-finit}}$ ***Primind***] *Ion cărți de la prieteni*]$_{\text{CircCauză}}$, *n-a mai avut nevoie de bibliografie*,
unde GV se constituie într-o propoziție non-finită, care nu are calitatea de Enunț:
GV = $P_{non\text{-}finit}$ ≠ Enunț.

(b) În cadrul predicatului enunțării, s-a distins între ***predicatul simplu*** și ***predicatul complex*** (vezi **Predicatul, 2.**):

- **predicat simplu** – dacă morfemele de predicativitate (mod, timp, persoană, număr) se atașează direct predicatului semantico-sintactic, ceea ce este posibil numai în cazul verbului cu formă finită (*El **citește** / **citea** / **a citit** / **ar citi***);
- **predicat complex** – dacă morfemele de predicativitate se atașează prin intermediul unui operator verbal:

El [***poate***$_{\text{operator modal}}$ *citi*], *Copilul* [***începe***$_{\text{operator aspectual}}$ *a citi*], *El* [***se apucă***$_{\text{operator aspectual}}$ *de citit*] *Copilul* [***este***$_{\text{operator copulativ}}$ *inteligent*], *Proiectul* [***este***$_{\text{operator pasiv}}$ *lăudat*].

Predicatul complex include, în structura lui, câte un operator (modal, aspectual, copulativ, pasiv), fiecare cu restricții sintactice proprii, și permite, pe de o parte, o analiză sintactică a structurii lui interne, iar, pe de altă parte, o analiză a ansamblului predicativ; vezi:

(a) *Ion* [***poate***$_{\text{operator modal}}$ [***citi***]$_{\text{CD al operatorului modal}}$]$_{\text{Predicat complex al enunțării}}$ [*o carte*]$_{\text{CD al predicatului}}$*
(b) *Ion* [***se apucă***$_{\text{operator aspectual}}$ [***de citit***]$_{\text{CPrep al operatorului aspectual}}$]$_{\text{Predicat complex al enunțării}}$ [*o carte*]$_{\text{CD al predicatului}}$*

(c) *Ion* [*îmi*]$_{\text{CI al predicatului}}$ [***este***$_{\text{operator copulativ}}$ [***drag***]$_{\text{NP al operatorului copulativ}}$]$_{\text{Predicat complex al enunțării}}$*
(d) *Ion* [***este***$_{\text{operator pasiv}}$ ***lăudat***]$_{\text{Predicat complex al enunțării}}$ [*de profesor*]$_{\text{CAg al predicatului}}$*

ⓘ Singurul operator care, în interiorul predicatului complex, nu impune o funcție aparte este cel pasiv (rămânem, aici, mai aproape de tradiție, evitând să vorbim despre „complementul" operatorului pasiv; vezi *supra*, exemplul (d)).

ⓘ În scheme și în descriere, **nu** se va indica, de fiecare dată, întreaga sintagmă terminologică *predicat al enunțării*, ci numai *predicat*; se va face însă deosebire între *predicat simplu* și *predicat complex*.

Soluția predicatului complex, cu analiza pe două nivele, soluție propusă în GALR și preluată integral în această carte, are următoarele avantaje:

- Analiza pe două nivele permite, pe de o parte, să se explice de ce structura internă a unor predicate cu același tip de operator este atât de diversă ([*continuă*$_{\text{operator tranzitiv}}$ *a citi*], [*se apucă*$_{\text{operator intranzitiv}}$ *de citit*]), fiecare având propria sa schemă sintactică, iar, pe de altă parte, să se explice participarea grupului în ansamblu la fenomene sintactice precum pasivizarea (*Cartea* [***se poate procura***], *Casele* [***s-au terminat de construit***]) sau impersonalizarea ([***Se poate înota***] *mai repede*).
- În cazul special al verbelor copulative, analiza pe două nivele oferă posibilitatea de a se recunoaște un complement predicativ de sine stătător (NP), care apare la nivelul analizei interne a predicatului enunțării (vezi *supra*, (c)), dar și a unui predicat global, care grupează [$V_{copulativ}$ + NP].
- Analiza oferă o modalitate de „apropiere" a interpretării pasivelor și a copulativelor, care prezintă numeroase similitudini sintactice și semantice, ajungând până acolo că există contexte în care, în absența unor vecinătăți dezambiguizatoare, nu se mai poate face diferențierea (*Păinea **este arsă**, Sportivul **e bine antrenat***).

ⓘ Câțiva operatori cu grad mare de gramaticalizare și, implicit, cu grad mare de amalgamare a grupului (operator + verb principal) nu prezintă transparență la nivelul organizării interne, nemaipermițând decât o analiză de tip global:
El [*dă să plece*]$_{\text{Predicat complex}}$ / [*stă să cadă*]$_{\text{Predicat complex}}$*
Ei [*trebuiau să plece*]$_{\text{Predicat complex}}$ / [*erau să cadă*]$_{\text{Predicat complex}}$*

7. Ce aspecte discursiv-pragmatice vor fi examinate în carte și din ce perspectivă?

7.1. *Dimensiunea discursiv-pragmatică a limbajului*

Dincolo de îmbinarea guvernată de sintaxă a unor cuvinte și de combinarea conținuturilor semantice ale acestora, comunicarea presupune o raportare la realitatea exterioară, la context (evenimente și stări, reale sau posibile), inclusiv la relația dintre participanții la actul comunicativ.
Nivelul discursiv al limbajului reprezintă tot ceea ce trece de limitele propoziției. Unitatea fundamentală a nivelului discursiv este *enunțul*; succesiunea de enunțuri formează *discursul* (sau *textul*).

Aspectele discursiv-pragmatice ale comunicării sunt foarte complexe, implicând factori sociali şi psihologici. Ele sunt organizate în funcţie de principii (de exemplu, principiul relevanţei), de regularităţi şi convenţii (studiate de pragmatica lingvistică, de analiza discursului etc.), care nu au însă rigoarea regulilor sintactice.

Enunţul (vezi *supra*, **3.2.3,** precum şi **Tipuri de enunţ**) este o unitate lingvistică (de comunicare) definită prin capacitatea de a transmite un mesaj concret, dependent de context, care **se referă** în mod prototipic la realitatea extralingvistică (având deci proprietatea **referenţialităţii)** şi realizează cel puţin un act de limbaj. Enunţul depăşeşte limitele sintaxei, pentru că nu este produs după reguli şi restricţii de combinare stricte, de natură gramaticală. Enunţul poate fi nestructurat (*Aşa! Alo, băiete!*) sau poate cuprinde ruperi de planuri, elemente incidente reprezentând enunţuri diferite şi care se inserează fără să modifice structura grupului sau a propoziţiei ([$_{\text{enunţ 1}}$ *Vino mâine* [$_{\text{enunţ 2}}$ *– zice el*] *– cu o lopată!*]). Fenomenele **enunţiative** sunt cele care privesc planul enunţului.

Discursul reprezintă o secvenţă de enunţuri între care există o anumită continuitate (coeziune şi coerenţă).

ⓘ Pentru secvenţa de enunţuri se foloseşte şi termenul *text*, care are însă dezavantajul de a evoca, în primul rând, aspectul scris al comunicării şi rezultatul final; în schimb, noţiunea de *discurs* acoperă, deopotrivă, manifestarea orală şi pe cea scrisă şi atrage atenţia asupra procesului, a progresiei comunicării.

Pragmatica lingvistică studiază comunicarea din punctul de vedere al caracterului său acţional (prin limbaj, vorbitorul face ceva, acţionează – cu intenţie – asupra lumii) şi interacţional (vorbitorul se poziţionează în raport cu interlocutorul); într-un enunţ, se identifică intenţia comunicativă, actul de limbaj realizat, raportarea la context, rolul implicitului etc.

Actele de limbaj sunt ceea ce vorbitorul *face* prin intermediul enunţării unor propoziţii: descrie stările de lucruri, informează asupra faptelor (*aserţiune*), cere informaţii despre ele (*interogaţie*), cere schimbări ale realităţii (*injoncţiune*: *ordin, rugăminte* etc.), se angajează să producă schimbări (*promisiune*), îşi exprimă subiectivitatea, aprecierea faţă de stările de lucruri (*felicitare, mulţumire* etc.).

ⓘ De exemplu, prin enunţul *Vezi fumul, acolo în dreapta?* (care reflectă relaţii neprotocolare între interlocutori) vorbitorul realizează doar la un prim nivel un act de interogaţie (cerere de informaţie). De fapt, transmite o informaţie care, în funcţie de context, poate reprezenta o simplă semnalare (dacă se află în faţa unui tablou celebru) sau un act indirect de avertizare (dacă se află în preajma unui potenţial incendiu). Enunţul de avertizare poate avea efecte practice (stingerea focului, chemarea pompierilor). Intenţia vorbitorului poate fi decodată corect doar prin raportarea la context şi ţinând cont de lucrurile pe care interlocutorii le ştiu, dar care rămân implicite (fumul semnalează existenţa unui foc, un foc nu are ce căuta într-un anumit loc etc.).

7.2. *Legătura dintre aspectele discursiv-pragmatice şi cele gramaticale*

Aspectele discursiv-pragmatice nu se pot izola de descrierea strict gramaticală, din mai multe motive, pe care le vom prezenta pe scurt.

(a) Există categorii gramaticale al căror rol (principal sau secundar) este tocmai acela de a indica aspecte pragmatice; pentru acestea, funcţionarea discursivă este definitorie:
- categoria *persoanei*, exprimată morfologic de pronumele personale şi de flexiunea verbală, aparţine *deixisului* (indicând participanţii la comunicare);
- categoria *modului* şi cea a *timpului*, exprimate de flexiunea verbală, realizează raportarea la intenţia de comunicare (*actul de limbaj*) şi la situaţie (au rol deictic);
- categoria *determinării* (vezi *supra*, **3.3.2.4.2, 6.3.**), exprimată morfosintactic prin categoria determinanţilor, realizează integrarea enunţiativă şi contribuie la *referenţialitate*.

(b) În sintaxă, anumite poziţii şi construcţii au un rol esenţial în plan pragmatic:
- *predicatul enunţării* (vezi *supra*, **6.4.**) se defineşte prin *predicativitate*, deci în funcţie de capacitatea de a produce enunţuri autonome;
- anumite construcţii (de *pasivizare* sau de *impersonalizare*), precum şi un tip de *circumstanţial de relaţie*, sunt legate de intenţia pragmatică de orientare a interesului asupra unora dintre componentele sintactice purtătoare de informaţie;
- *circumstanţialul de modalitate* este legat de predicaţie, aparţine planului enunţiativ (apropiindu-se de construcţiile incidente) şi exprimă categoria semantico-pragmatică a modalităţii;
- *topica* reflectă intenţia discursivă de reliefare a unor constituenţi sau necesitatea de a asigura continuitatea şi progresia enunţurilor.

(c) Unităţi din anumite (sub)clase lexico-gramaticale sunt specializate pentru funcţii discursiv-pragmatice; de exemplu, adverbele şi pronumele demonstrative (*aici, acum, acesta* etc.) au rol deictic sau anaforic; interjecţiile (*hai, măi, păi*) au rol de marcatori discursivi sau de conectori pragmatici; un anumit grup de adverbe şi locuţiuni adverbiale funcţionează ca modalizatori, indicând atitudinea vorbitorului (*desigur, musai, din păcate* etc.).

(d) Unităţi din diferite (sub)clase lexico-gramaticale îşi schimbă statutul morfosintactic, devenind marcatori sau conectori pragmatici; de exemplu, anumite adverbe şi locuţiuni adverbiale se „pragmaticalizează", dobândind rol de conectori (*astfel, de fapt* etc.).

(e) Elementele pragmatice intervin în interpretarea sintactico-semantică, dezambiguizând anumite structuri (de exemplu, intonaţia – ca marcă a focalizării – diferenţiază poziţiile de subiect şi nume predicativ într-un enunţ de tipul [*Desenul*] *e* [*soluţia*]).

7.3. *Fenomene urmărite*

7.3.1. În această carte, vor fi examinate doar acele aspecte discursiv-pragmatice care interferează cu fenomenele sintactice:

(a) relaţiile dintre intenţia comunicativă, actul de limbaj şi forma sintactică a enunţului (**tipuri de enunţuri**: *Plec la mare; Când pleci?; Hai, pleacă! Ce repede ai plecat!*) şi adaptarea la această intenţie prin **structurarea informaţională** ([$_{\text{TEMA}}$ *Prietenii tăi*] [$_{\text{REMA}}$ *au trimis nişte fotografii*]) şi prin modalităţi sintactice de **reliefare – tematizare** şi **focalizare** ([$_{\text{TEMA}}$ *Cât despre prietenii tăi*], [$_{\text{REMA}}$ *ştiu că* [$_{\text{FOCUS}}$ *doar* ***fotografii***] *ne-au trimis*]);

(b) ancorarea în contextul situaţional prin **deictice** (*Dă-mi acum şi aici ce mi-ai promis!*) şi păstrarea sau modificarea acestora în **discursul raportat**, care introduce un nou cadru de enunţare (*I-a cerut* [$_{\text{discurs indirect}}$ *să-i dea în acel moment şi în acel loc ceea ce îi promisese*]);

(c) realizarea coeziunii locale prin mijloace specializate: cuvintele şi structurile cu rol **anaforic** (*Am vorbit cu* [*prietenii tăi*]$_i$ *despre* [*casă*]$_j$. [*Ei*$_{anaforic}$]$_i$ *nu sunt de acord să* [*o*$_{anaforic}$]$_j$ *cumpere*) şi **conectorii discursivi** (*Au stat puţin.* [*De fapt*$_{conector}$], *erau nerăbdători să plece*);

(d) „poziţionarea" vorbitorului, prin indicarea atitudinii sale subiective faţă de conţinutul enunţului – **modalizarea** ([*Probabil*$_{modalizator}$] *că ai dreptate; Ai dreptate,* [*din păcate*$_{modalizator}$]).

Fenomenele de acest tip au fost grupate într-o secţiune finală a volumului (**Partea a III-a**); unele au fost totuşi discutate cu anticipaţie, în **Partea I şi a II-a** (rolul deictic şi anaforic al pronumelor, al adverbelor şi al flexiunii verbale, conectorii pragmatici, predicatul enunţării, rolul circumstanţialului de modalitate, incidenţa etc.), ţinând cont de natura lor morfologică sau de complementaritatea cu relaţiile sintactice.

7.3.2. Funcţii discursive nu au doar mijloacele gramaticale, ci – chiar în mai mare măsură – **trăsăturile prozodice** (intonaţia, accentul frastic, pauzele) şi o serie de unităţi lexicale fie specializate („pragmaticalizate"), fie cuprinse în îmbinări mai mult sau mai puţin libere (expresii).

📖 Gramaticile româneşti din a doua jumătate a secolului al XX-lea au înregistrat o serie de fenomene discursive care au o componentă morfosintactică; în GLR, erau tratate *afirmaţia* şi *negaţia*, *elipsa*, *repetiţia*, *anacolutul*, *cuvintele şi construcţiile incidente*. GALR a extins această secţiune, incluzând şi capitole despre *modalizare*, *deixis*, *anaforă*, *conectori*, *imbricare*, *organizarea informaţională a enunţului*, ca şi despre *dialog* şi *limba vorbită*. Faţă de GALR, cartea de faţă restrânge inventarul fenomenelor prezentate în detaliu, pentru a se focaliza asupra celor cu relevanţă gramaticală.

În această carte nu se vor discuta mijloacele lexicale, care nu au relevanţă pentru descrierea gramaticală a limbii. Nu vor fi deci descrişi în detaliu marcatorii discursivi, din punctul de vedere al funcţiei lor pragmatice (mărci de apel, atenuatori etc.); unii dintre aceştia vor fi doar prezentaţi în cadrul clasei lexico-gramaticale căreia îi aparţin (ca adverbe, interjecţii etc.). Cu atât mai puţin vor fi discutate secvenţele complexe care tind să se transforme în marcatori pragmatici, dar sunt încă analizabile morfosintactic (formule de politeţe – *bună dimineaţa, vă rog* –, de neîncredere – *nu, zău?* –, de surpriză – *ia te uită!* – etc.).

PARTEA I

MORFOLOGIA

SUBSTANTIVUL ŞI GRUPUL NOMINAL (GN)

1. Caracteristici generale 49
2. Flexiunea substantivului 49
2.1. Categoriile de gen şi de număr 50
2.1.1. Genul 50
2.1.2. Numărul 52
2.2. Cazul substantivului 53
2.2.1. Prezentare generală 53
2.2.2. Contextele şi funcţiile sintactice ale cazurilor 53
2.2.2.1. Nominativul 53
2.2.2.2. Genitivul 54
2.2.2.3. Dativul 55
2.2.2.4. Acuzativul 56
2.2.2.5. Cazul „direct" / „neutru" 56
2.2.2.6. Vocativul – cazul adresării 57
2.2.2.7. Concluzii 57
2.2.3. Marcarea cazului şi precizări asupra inventarului de cazuri 57
2.2.3.1. Flexiunea substantivului nearticulat 57
2.2.3.2. Flexiunea substantivului articulat definit 58
2.2.3.3. Precizări asupra numărului de cazuri 59
2.2.3.4. Alternanţele 59
2.2.3.5. Marcarea analitică şi mixtă a cazurilor oblice (G, D) 59
2.2.3.6. Marcarea vocativului 62
2.2.4. Dificultăţi 62
2.2.5. Aspecte normative 63
2.2.5.1. Acordul mărcii proclitice *al* 63
2.2.5.2. Absenţa lui *al* sau, dimpotrivă, introducerea greşită a lui *al* 63
2.2.5.3. Extinderea construcţiei cu *lui* proclitic 63
2.2.5.4. Marcarea simultană, analitică şi sintetică, a genitivului 64
2.2.5.5. Extinderea mărcii prepoziţional-analitice *la* 64
2.2.5.6. Vocativul desinenţial 64
2.2.5.7. Greşeli de grafie 64
2.3. Clasificarea flexionară 64
2.3.1. Criterii ale stabilirii claselor de flexiune 64

2.3.1.1. Substantivele cu flexiune (declinare) regulată 65
2.3.1.2. Substantivele cu flexiune neregulată 65
2.3.2. Dificultăți 67
2.3.3. Aspecte normative 67
2.4. Flexiunea substantivelor compuse 68
2.4.1. Tipuri de substantive compuse și reguli de flexiune 68
2.4.1.1. Substantivele compuse din cuvinte întregi 68
2.4.1.2. Substantivele formate cu ajutorul elementelor de compunere 69
2.4.1.3. Compusele parasintetic 70
2.4.1.4. Abrevierile 70
2.4.2. Aspecte normative 70
3. Particularități semantice ale substantivelor 71
3.1. Clasificarea lexico-semantică 71
3.1.1. Substantivele comune 71
3.1.2. Substantivele masive 72
3.1.3. Substantivele abstracte 72
3.1.4. Substantivele colective 73
3.1.5. Substantivele „personale" 74
3.1.6. Substantivele relaționale 74
3.1.7. Substantivele postverbale 75
3.1.8. Substantivele postadjectivale 76
3.1.9. Substantivele proprii 77
3.2. Dificultăți 78
3.3. Aspecte normative 79
4. Trăsături sintactice ale substantivului. Grupul nominal (GN) 79
4.1. Definiție 79
4.2. Structura internă a grupului 79
4.3. Pozițiile ocupate de GN în organizarea propoziției 82
4.4. Dificultăți 84
4.5. Aspecte normative 84

SUBSTANTIVUL ŞI GRUPUL NOMINAL (GN)

1. Caracteristici generale

Substantivul reprezintă o clasă lexico-gramaticală deschisă (care poate primi oricând noi membri, împrumutați sau formați în limba română), delimitată prin câteva caracteristici semantico-referențiale și gramaticale.

- **Semantico-referențial**, denumește indivizi, în sens larg, fie neindividualizați, organizați în subclase pe baza unor particularități comune (*casă, copil, buchet, apă*), fie unici (*Ion, București, Ceahlău*).
- **Morfologic**, prezintă flexiune de număr și de caz, nu și de gen, acesta din urmă fiind o trăsătură inerentă a substantivului; valorile de număr sau/și de caz (G-D) pot fi exprimate sintetic, dar și analitic (cu ajutorul mărcii *lui* sau al prepoziției).
- **Sintactic**, reprezintă centrul *grupului nominal*, combinându-se, în această calitate, cu articolul și cu alți determinanți (*un copil, acest copil*), precum și cu modificatori (*carte **frumoasă**, cartea **din bibliotecă***), cuantificatori (*acești **trei** copii*), posesori (*cartea **Mariei***) sau complemente, în situații speciale (*citirea **cărții**, tristețea **lui Ion***).

Substantivul prototipic este substantivul comun care desemnează un referent concret și care are o flexiune regulată în raport cu numărul și cu cazul (*carte, student, telefon*). În comparație cu substantivul prototipic, alte substantive, neprototipice, prezintă un sens special care are relevanță în plan gramatical, categoriile gramaticale cunoscând restricții în realizarea opozițiilor semnificative. Sunt neprototipice prin sens și prin comportamentul morfosintactic substantivele proprii (*Maria*), masive (*apă*), abstracte (*curaj*), colective (*familie*), personale (*student*), relaționale (*frate*), substantivele postverbale (*plecare*) și postadjectivale (*tristețe*); vezi *infra*; **3.**

2. Flexiunea substantivului

Categoriile gramaticale ale substantivului sunt: **genul**, **numărul** și **cazul**. Cu excepția genului, celelalte categorii gramaticale sunt categorii flexionare, ceea ce înseamnă că forma substantivului se schimbă în flexiune în raport cu acestea.

Categoriile gramaticale ale substantivului prototipic sunt evidențiate prin afixe / flective: desinență sau/și articol definit. În analiza morfematică a substantivului, se detașează morfemul-flectiv, care are sens gramatical, și morfemul-radical, cu sens lexical. Astfel, în formele de N-A *casă, case*, se recunoaște radicalul *cas-* și flectivul *-ă*, care indică genul feminin, numărul singular, cazul nominativ sau acuzativ (în funcție de context), respectiv *-e*, care indică aceleași valori gramaticale de gen și de caz ca și *-ă*, dar numărul plural. În forma de G-D *casei*, se detașează radicalul *cas-* și flectivul *-ei* format din morfemul-desinență *-e-*, care indică valorile de gen, număr și caz, și articolul definit *-i*, specific substantivelor feminine, la cazul genitiv sau dativ (în funcție de

context), numărul singular. În formele *casa, casele,* se disting flectivele *-a* (articolul *-a* substituie desinența), care marchează aceleași valori gramaticale ca *-ă* și, în plus, valoarea „determinat definit", respectiv *-e-le,* primul morfem indicând aceleași valori ca *-e* din forma *case,* iar *-le,* valoarea „determinat definit".
Formele distincte / opozițiile gramaticale de număr și de caz se marchează prin desinențe, iar, uneori, suplimentar, și prin alternanțe vocalice sau consonantice condiționate fonetic. De comparat, pentru distincția de număr, formele ***brad – brazi, ministru – miniștri, sfânt – sfinți, măr – meri, cuvânt – cuvinte, cal – caÖi,*** și, pentru distincția de număr și de caz, formele ***masă – mese, floare – flori, poartă – porți, pușcă – puști;*** pentru marcarea cazului, vezi și *infra,* **2.2.3.4.**

2.1. *Categoriile de gen și de număr*

2.1.1. *Genul*

- **Clasele de gen: masculin, feminin, neutru**

Substantivele se încadrează în trei clase de gen: masculin, feminin sau neutru. Genul este inerent, deci fix, ceea ce înseamnă că substantivul nu trece de la un gen la altul. În consecință, cuvinte precum *student* și *studentă,* de exemplu, nu reprezintă forme ale aceluiași substantiv, ci sunt două substantive, cel de genul feminin fiind format cu ajutorul sufixului moțional *-ă* de la cel masculin.

ⓘ În raport cu *student, -ă* din forma substantivului *studentă* este sufix moțional, iar în raport cu *studente, -ă* este desinență (vezi și **Introducere, 2.7.**).

Substantivele, desemnând referenți animați și inanimați, au, de cele mai multe ori, genul motivat (adică genul natural, al referentului).
În cazul substantivelor animate de gen masculin sau feminin se poate stabili uneori o corespondență între genul gramatical, marcat prin desinențe, și sexul referentului (ex. *băiat, fată*). Alteori, deși au desinență de feminin, substantivele animate reflectă genul natural (ex. *tată, popă, agă*). De asemenea, genul neutru cuprinde, în general, substantive inanimate (*tablou, caiet, scaun*), dar există și o serie de substantive animate care se încadrează în clasa neutrului (*animal, popor, star*). Având în vedere faptul că nu există o corespondență perfectă între genul substantivului și genul referentului, repartiția pe genuri a substantivelor se face mai riguros pe baza distribuției lor în contextul unui determinant care cunoaște forme distincte după gen și număr, precum *acest* (sau în contextul unui adjectiv cu patru forme: *bun, frumos* etc.):

		Masculin	Feminin	Neutru
Singular	ACEST	*lup*	–	*tablou*
	ACEASTĂ	–	*masă*	–
Plural	ACEȘTI	*lupi*	–	–
	ACESTE	–	*mese*	*tablouri*

Prin urmare, substantivele masculine sunt selectate de formele *acest* la singular și *acești* la plural, substantivele feminine sunt selecatate de formele *această* la singular și *aceste* la plural, iar substantivele neutre, de formele *acest* la singular și *aceste* la plural. Se observă că numai contextele *această* și *acești* selectează câte o singură formă: *masă,* respectiv *lupi,* de aceea ele sunt considerate *specifice,* altfel spus, sunt caracteristice genului feminin, respectiv masculin. Orice substantiv care apare în unul din aceste două contexte este indubitabil feminin sau masculin. În schimb, contextele *acest* și *aceste* caracterizează deopotrivă substantive masculine și neutre la singular și substantive feminine și neutre la plural, prin urmare sunt *nespecifice.* Reiese de aici că substantivele neutre sunt acceptate numai în contexte nespecifice și că numai asocierea celor două contexte nespecifice permite distingerea clasei neutrelor (*acest tablou, aceste tablouri*).

- **Arhigenul**

Genul substantivelor defective de singular (*pluralia tantum*) sau de plural (*singularia tantum*) se deduce după cum se pot combina cu formele determinantului *acest.*
Cele care apar în contexte specifice, chiar dacă nu au forma corespondentă de număr, sunt masculine (*ochelari, zori*), respectiv feminine (*aloe, cinste*). În schimb, cele distribuite în contexte nespecifice – *acest, aceste,* întrucât nu au paradigma completă sub aspectul numărului, nu se știe în ce clasă se încadrează: masculin sau neutru (*curaj, spate*), respectiv feminin sau neutru (*aplauze, viscere*). Din cauza defectivității paradigmei și a nespecificității genului, aceste substantive aparțin *arhigenului masculin – neutru* sau *arhigenului feminin – neutru.*

		Masculin	Feminin	Arhigen masculin – neutru	Arhigen feminin – neutru
Formă de singular	ACEST	–	–	*curaj spate*	–
	ACEASTĂ	–	*aloe cinste*	–	–
Formă de plural	ACEȘTI	*ochelari zori*	–	–	–
	ACESTE	–	–	–	*aplauze viscere*

ⓘ În dicționare, prin convenție, substantivele care aparțin arhigenului masculin – neutru sau feminin – neutru sunt date ca neutre, pentru că sunt inanimate.

- **Genul comun**

Unele substantive marcate afectiv, precum *gură-cască, încurcă-lume, pierde-vară* etc., au posibilitatea de a se combina cu oricare dintre formele de gen ale determinantului *acest* (*acest gură-cască, această gură-cască, aceste gură-cască, acești gură-cască*). Această posibilitate face ca ele să constituie o clasă specială aparținând *genului comun.*

• **Substantivele epicene**
Substantivele epicene sunt substantivele care denumesc generic referenți animați, indiferent de sexul acestora: *girafă, rinocer, știucă, decan, rudă, victimă.*

• **Afixe care marchează genul**
Afixele care exprimă genul (și, implicit, numărul) sunt:
– desinența (***uș**ă, brad**[Ø]**, registr**u**; cas**e**, munț**i**, zidur**i**);
– articolul definit (*u**ș**a, fa**t**a*);
– desinența și articolul (*câin**ii**, fet**ele***).
În GN, genul substantivului-centru se propagă prin acord de la centru spre alți componenți variabili ai grupului (determinanți, cuantificatori, modificatori, posesori, complemente): ***o** ușă, **unei** mame, **unui** copil, **acești mulți** participanți, țară **bogată**, cartea **ta**, plecarea **mea*** etc.

2.1.2. *Numărul*

• **Substantivele numărabile *vs* substantivele non-numărabile**
În funcție de categoria numărului, substantivele se împart în *numărabile* și *non-numărabile.*
Substantivele numărabile, desemnând entități care prezintă trăsătura semantică [+ Discret], adică entități separabile, cu limite concrete în spațiu și în timp, realizează opoziția singular – plural: *carte – cărți, munte – munți, registru – registre.*
Substantivele invariabile de tipul *ochi, pui, învățătoare* sunt numărabile, deși au formă unică pentru singular și plural. Dezambiguizarea se face, prin urmare, în context: *această învățătoare, aceste învățătoare.*
Substantivele non-numărabile sunt defective de singular, fiind numite *pluralia tantum* (*ochelari, aplauze*), sau de plural, fiind numite *singularia tantum* (*oină, mușețel*). Clasa non-numărabilelor este reprezentată, în special, de substantivele masive (*apă, metal*), abstracte (*curaj, pace*) și proprii (*Radu, București*) (vezi *infra*, **3.1.2., 3.1.3., 3.1.9.**).

• **Afixe și alternanțe fonetice care marchează numărul**
Aceleași afixe care indică genul indică și numărul, cele două categorii gramaticale manifestându-se solidar (vezi *supra*, **2.1.1.**).
Distincțiile de număr pot fi marcate, suplimentar, prin alternanțe fonetice care afectează radicalul substantivelor:
– alternanțe consonantice: m. *artist – artiști, poet – poeți, urs – urși;*
f. *mus**că** – mu**ș**te, poartă – por**ț**i, poves**te** – pove**ș**ti;*
n. *ac – a**ce**, cârli**g** – cârli**ge**, sfeș**nic** – sfeș**ni**če;*
– alternanțe vocalice: m. *vă**r** –veri, șa**r**pe – șe**r**pi, so**a**re – so**r**i;*
f. *can**ă** – căni, coal**ă** – co**l**i, mas**ă** – me**s**e;*
n. *num**ă**r – numere, picio**r** – picioare, cuvâ**n**t – cuvinte.*

Uneori, radicalul suportă și o alternanță consonantică, și una vocalică: m. *sfân**t** – sfinți*, f. *poar**t**ă – por**ț**i*, n. *catalo**g** – catalo**a**ge.*

2.2. *Cazul substantivului*

2.2.1. *Prezentare generală*

Cazul este o categorie specifică numelui / nominalului (substantiv, pronume) și adjectivului.
Exprimă relațiile sintactice pe care numele și adjectivul le angajează în cadrul grupurilor de cuvinte sau, altfel spus, restricțiile morfosintactice impuse de centrele de grup nominalelor și adjectivelor subordonate.
Astfel, în grupul verbal (GV), centrul verbal impune complementelor sale realizate prin nominal restricții de caz, cerând fie nominativul (nominativul-subiect: *Vine **profesorul*** și nominativul-nume predicativ: *este **inginer***), fie acuzativul (*citește **cartea***), fie dativul (*aparține **comunității***). În grupul prepozițional (GPrep), centrul prepozițional impune nominalelor vecine fie acuzativul (*lângă **fereastră***), fie genitivul (*contra **Mariei***), fie dativul (*grație **Mariei***). În grupul nominal (GN), un centru nominal se construiește cu genitivul (*cartea **Mariei***). În grupurile în care apare un adjectiv subordonat sau orice alt component acordat (determinant, cuantificator, modificator, posesor, complement), acestea exprimă cazul prin fenomenul de acord, fiind „constrânse" de regentul nominal să repete cazul regentului ([*lângă*] ***fata blondă***, [*contra*] ***fetei blonde***, [*contra*] ***fetei acesteia***, [*contra*] ***multor intervenții***, [*contra*] *casei **tale***, [*contra*] *plecării **tale***). Unele adjective și adverbe, în calitate de centre de grup (GAdj sau GAdv), impun ele însele o restricție cazuală de dativ (*favorabilă **vieții**, proprie **lingviștilor**, asemenea **părinților***), iar unele interjecții impun acuzativul (*iată **lucrarea!***) sau dativul (*Bravo **câștigătorilor!***).

2.2.2. *Contextele și funcțiile sintactice ale cazurilor*

Fiecare caz se asociază cu mai multe funcții sintactice, dintre care **numai una / eventual, două** sunt caracteristice, celelalte fiind comune mai multor cazuri.

2.2.2.1. Nominativul

(a) În raport cu verbul, apare ca **subiect** (S): ***Ion** citește, **Elevul** își rezolvă temele, **Acest nou profesor** mă intimidează, Cade **zăpadă**, De afară vine **frig**, Bate **vântul.***
(b) În relație cu un verb copulativ, apare și ca **nume predicativ** (NP): *El este **student** / este **colegul nostru** / este **profesorul meu de română.***
(c) În relație cu un suport nominal (substantiv sau substitut), apare ca **apoziție**, fie că suportul stă în nominativ (*Ion, **colegul nostru**, a obținut locul întâi*), fie în alt caz (*Cartea prietenului meu, **Ion**, e o surpriză pentru mine*).

ⓘ În pozițiile S, NP, apoziție, apar atât un GN monomembru, limitat la centrul grupului, cât și un GN complex, situație în care substantivul-centru poate primi determinanți (***Copilul** aleargă, **Acest copil** aleargă*), cuantificatori (*Acești **câțiva / doi copii** aleargă*), modificatori de diverse tipuri (***Copilul blond** aleargă după tramvai, **Discuția de ieri** m-a speriat*), posesori (***Cartea directorului / mea** este nouă*).
De reținut că numai **centrul** unui GN apare în cazul nominativ (eventual, și componentele acordate); ceilalți componenți ai grupului au alte forme de caz, depinzând fie de regentul prepozițional ([*Discuția **asupra notei***] *m-a speriat* – prepoziția *asupra* cere genitivul), fie de poziția sintactică față de centrul grupului subiect ([*Cartea **directorului***] *este nouă* – constituentul *directorului* ocupă poziția unui posesor în genitiv).

2.2.2.2. Genitivul

(a) În grupul nominal (GN) prototipic ocupă poziția unui **posesor:** *cartea **fiului nostru**, cartea **lui Ion**, această carte **a lui Ion**.*

ⓘ Nu constituie centre de ***grup nominal prototipic***: (a) substantivele derivate din verb sau din adjectiv, situație în care substantivul dobândește trăsături aparte, explicabile prin natura verbală / adjectivală a bazei din care derivă; (b) substantivele „relaționale", substantive exprimând relații de rudenie (*fiu, frate*), de vecinătate (*vecin*), sociale (*prieten, dușman*) etc., care se deosebesc de substantivele prototipice prin obligativitatea exprimării termenului față de care se stabilește relația (*fiul lui Ion, vecin al părinților, frate cu Ion*); vezi *infra*, **3.1.**

📖 Ca noutate a cărții de față, funcțiile sintactice din GN sunt mult diversificate: în locul atributului tradițional, apar determinanți, cuantificatori, modificatori, posesori, ultima funcție realizându-se adesea prin genitiv; vezi *infra*, **4.2.4.**

(b) În grupul nominal având drept centru un substantiv de proveniență verbală / adjectivală (derivate sufixal sau obținute prin conversiune și prin derivare regresivă din verb) sau având drept centru un substantiv relațional, ocupă poziția unui **complement al numelui:** *plecarea **elevului**, păstrarea **averii**, păstrătorul **tradițiilor**, tristețea **lui Ion**, cititul **cărții**, fuga **criminalului**, fiul **lui Ion**, nepot **al mătușii mele**.*

📖 Ca noutate, se recunoaște existența în GN a complementelor, prezente numai în cazul substantivelor neprototipice (vezi *supra*), ca expresie a naturii lor „verbale" / „adjectivale" sau a naturii lor „relaționale".

(c) În grupul verbal (GV) cu centru un verb copulativ, genitivul nu este legat direct de verb, ci apare ca **posesor al centrului pronominal semiindependent *al / a / ai / ale*:** *Cartea este **a profesorului**.*

📖 Spre deosebire de tradiția gramaticală, unde genitivul apărea în poziția NP, în această carte, care recunoaște existența pronumelui semiindependent ***al / a / ai / ale***, genitivul apare ca subordonat al unui centru pronominal semiindependent, grupul ***al / a / ai / ale* + genitiv / adjectiv posesiv** fiind, în poziția NP, totdeauna analizabil: *Caietul este* $[_{GN(pron)}$ ***al***$_{Centru}$ $[$***profesorului / meu***$]_{Pos}]_{NP}$.

(d) În grupul prepozițional (GPrep) având drept centru o prepoziție sau o locuțiune prepozițională cu regim de genitiv, ocupă poziția de **complement al prepoziției:** (d_1) *S-au năpustit [asupra **copiilor**]*, (d_2) *Se vor căsători [în jurul **Crăciunului**]*).
GPrep, în ansamblu, ocupă o anumită poziție sintactică, apărând fie cu statut de circumstanțial (d_2), fie de complement prepozițional (d_1).

📖 În raport cu tradiția gramaticală, se vorbește, aici, de ***complement al prepoziției***, căci prepoziția, ca și orice alt centru de grup sintactic, impune restricții de caz (G, D, A) și de rol tematic (vezi **Prepoziția și grupul prepozițional**, **4.1.1.**). Dar, ca și în gramaticile anterioare, grupul prepozițional se analizează, în ansamblu, nesegmentat, ca ocupând poziții sintactice de complement, de circumstanțial etc.

ⓘ În structuri de tipul: *sunt substanțe [**producătoare ale bolii**]*, *sunt persoane [**păstrătoare ale tradițiilor**]*, având drept centru un component de origine verbală (provenit dintr-un verb tranzitiv: *produc boala, păstrează tradițiile*), centrul de grup alunecă, de la un context la altul, între interpretarea adjectivală și cea substantivală (*persoane păstrătoare ale tradițiilor – persoane păstrătoare fidele ale tradițiilor*); ca atare, **componentul în genitiv** poate să apară drept complement (de origine verbală) al adjectivului sau al substantivului.

ⓘ Spre deosebire de dativ, care poate funcționa și ca apoziție (vezi *infra*, **2.2.2.3.g**), în cazul genitivului această funcție nu poate să apară. În construcții ca: *grădina lui Ion,* $[_{GN(pron}$ ***a*** $[_{GN}$ ***prietenului nostru***$]_{Pos}]_{Apoziție}$, genitivul are funcția de posesor în structura unui GN, care, în ansamblu, apare ca apoziție.

2.2.2.3. Dativul

(a) În grupul verbal (GV), ocupă poziția de **complement indirect**: *Trimit **copiilor** bani, Aparține **statului**, Se dedică **studiului*** și, rar, de **circumstanțial de loc**: *Se așterne **drumului**.*

ⓘ Tiparul cu dativ „locativ" (circumstanțial de loc) este total neproductiv în româna actuală, fiind restrâns la câteva construcții cu caracter fix.

(b) În grupul adjectival (GAdj), ocupă poziția de **complement indirect al adjectivului:** *substanțe [folositoare **vieții**]*, *idei [dragi **contemporanilor**]*.

(c) În grupul adverbial (GAdv), ocupă poziția de **complement indirect al adverbului:** *El se comportă [asemenea **părinților**]*.

(d) În relație cu o interjecție cu regim verbal, ocupă poziția unui **complement indirect:** *Bravo **concurenților**!*

(e) În grupul nominal (GN) având drept centru un substantiv de proveniență verbală sau un substantiv relațional, ocupă poziția de **complement al substantivului:** $[_{GN}$ *distribuire*$_{Centru\ postverbal}$ *de ajutoare **sinistraților***$]$, $[_{GN}$ *predarea*$_{Centru\ postverbal}$ *limbii române **străinilor***$]$; *Ion este* $[_{GN}$ *vecin*$_{Centru\ subst.\ relațional}$ ***surorii mele***$]$.

ⓘ Tiparul sintactic (e) incluzând un substantiv relațional este arhaic, fiind înlocuit, în româna actuală, fie de un complement prepozițional (*El este vecin **cu sora-mea***), fie de un complement în genitiv (*El este un vecin **al surorii mele** / vecinul **surorii mele***).

(f) În grupul prepozițional (GPrep), având drept centru o prepoziție cu regim de dativ, ocupă poziția de **complement al prepoziției:** *A reușit [grație **profesorilor**]*.
Grupul prepozițional, în ansamblu, ocupă o anumită poziție sintactică (în cazul de față, de circumstanțial instrumental).

(g) **Apoziție cu suport în dativ:** *A reușit grație prietenului meu, **adică lui Ion**.*

2.2.2.4. Acuzativul

(a) În grupul verbal (GV) având drept centru un verb tranzitiv, ocupă poziția de **complement direct**: *Aprinde **becul**, Trimite **copiii** la culcare.*

(b) În relație cu o interjecție cu regim tranzitiv, ocupă poziția de **complement direct**: *Iată **profesorul**, Na-ți **cartea**!*

(c) În grupul prepozițional (GPrep) având drept centru prepoziții și locuțiuni prepoziționale cu regim de acuzativ, ocupă poziția de **complement al prepoziției**:

(c_1) *Merge* [*cu **prietenul***].
(c_2) *Învață* [*la **Universitate***].
(c_3) *Este mai perseverent* [*decât **Ion***].

Grupul prepozițional, în ansamblu, ocupă, la rândul lui, fie poziția de complement prepozițional (*Mă gândesc **la copii***), fie pe cea de complement indirect (*Dau **ajutoare la doi copii***), fie pe cea de circumstanțial (vezi exemplele (c_1), (c_2)); în grupurile adjectival (GAdj) și adverbial (GAdv), unde există mărci de gradare și de comparație (explicite sau implicite), ajunge, prin reorganizarea comparativă (vezi **Introducere, 4.1.6.**), să marcheze **complementul comparației**, complement introdus prin conectorii *decât, ca* (c_3).

2.2.2.5. Cazul „direct" / „neutru"

Prin ***caz „direct" / „neutru"*** se acoperă toate situațiile în care substantivul cu formă de N-A nu poate fi substituit printr-un clitic pronominal de acuzativ. Este un caz „nemarcat", căci, nefiind posibilă substituția cu o formă pronominală, singura care distinge N de A, în poziția dată nu există niciun semn distinctiv al cazului.

📖 În tradiția gramaticală, toate situațiile desemnate aici prin *caz neutru / direct* erau interpretate ca acuzativ (vezi exemplele de sub (a), (c)), iar, mai rar, ca nominativ-predicativ suplimentar (vezi (b)).

(a) În grupul verbal (GV) având drept centru un verb dublu tranzitiv, ocupă poziția de **complement secundar:** *Mă învață **gramatică**, Mă anunță **ora plecării**.*

(b) În grupul verbal (GV) ocupă poziția de **complement predicativ al obiectului:** *L-au ales / L-au numit **președinte**, L-au botezat **Ion**, Îi zice **obiect secundar**.*

(c) În grupul verbal (GV) sau în cel adjectival (GAdj), ocupă poziția unui **circumstanțial**: *Lucrează **nopțile**, Învață **două ore**, este bolnavă **numai vinerile**.*

ⓘ De remarcat tendința de adverbializare a grupului nominal de sub (c), fără ca această conversiune să fie completă. Grupul se substituie prin adverb (***Cât** lucrează / învață?*), dar păstrează constituenți specifici numelui (*Lucrează **noaptea întreagă**, E bolnavă numai **vinerea asta***) și chiar flexiune de tip substantival (*Lucrează **noaptea** – **nopțile***); pentru detalii privind conversiunea subst. > adv., să se vadă **Introducere, 2.11.**

2.2.2.6. Vocativul – cazul adresării

Vocativul este un caz **non-sintactic**, adică neîncadrat în organizarea sintactică a propoziției și neîndeplinind o anumită funcție sintactică (vezi și **Tipuri de relații sintactice, 5.**). El poate constitui centrul unui grup nominal complet (cu articol definit, cu diverși subordonați: adjective propriu-zise, adjective posesive, grup prepozițional, cu subordonată relativă), dar nu se poate angaja în structura altor grupuri sintactice:

[$_{GN}$ ***Dragi prieteni***$_{Voc}$ ***din copilărie***] / [$_{GN}$ ***Dragi colegi***$_{Voc}$ ***ai clasei noastre***], *vă aștept cu bucurie.*
[$_{GN}$ ***Iubite prietene***$_{Voc}$] / [$_{GN}$ ***Prietenul***$_{Voc}$ ***meu drag din copilărie***], *te aștept cu bucurie.*
[$_{GN}$ ***Prietene drag***$_{Voc}$, [$_{PRel}$ ***care m-ai uitat de mult***]], *de ce nu-mi răspunzi la scrisori?*

2.2.2.7. Concluzii

Pe baza inventarului și a ierarhiilor stabilite (**2.2.2.1. – 2.2.2.6.**), putem conchide că:
- nominativul, genitivul, dativul, acuzativul, cazul direct sunt cazuri sintactice, impuse prin relațiile în care se angajează nominalele;
- nominativul este un caz fără prepoziție, tipic subiectului și numelui predicativ;
- genitivul, dativul, acuzativul sunt atât cazuri prepoziționale, cât și cazuri fără prepoziție:
  – genitivul neprepozițional este tipic pentru un regent nominal;
  – acuzativul neprepozițional este tipic pentru un regent verbal și este cazul complementului direct;
  – dativul neprepozițional este tipic pentru un regent verbal sau pentru unul adjectival / adverbial și este cazul complementului indirect;
  – cazul direct apare în aceleași contexte cu acuzativul, dar se deosebește de acesta prin incapacitatea de a se substitui printr-un clitic pronominal;
- vocativul este un caz non-sintactic.

2.2.3. *Marcarea cazului și precizări asupra inventarului de cazuri*

Substantivul distinge o **flexiune** / o **declinare nearticulată** și una **articulată definit.**

2.2.3.1. Flexiunea substantivului nearticulat

Substantivul nearticulat este restrâns ca distribuție, limitându-se:
– la construcții în care se însoțește de componente antepuse (determinanți, cuantificatori, modificatori), care preiau informația de caz și exprimă, singure, forma cazuală (1)-(4);
– la construcții prepoziționale, după prepoziții cu regim de acuzativ, dacă substantivul nu este urmat de subordonați (5);
– la construcții în care ocupă poziții predicative (NP, CPO, PS), unde substantivul poate apărea singur, fără determinanți (6):

(1) *cartea* [***acestui** elev*]
(2) *contra* [***câtorva** profesori*]
(3) *plecarea* [***primului** copil*]
(4) *cartea* [***celor** trei frumoși elevi*]
(5) *Merge* [*în **parc***], *Locuiește* [*la **gară***].
(6) *Este / ajunge **profesor**, L-au angajat **profesor**, S-a întors **deputat**, I-am dat plângerea lui Ion, **deputat european**.*

- În cadrul flexiunii substantivului nearticulat, substantivul distinge maximum **două forme** cazuale, cele două realizându-se **numai în flexiunea substantivelor feminine la singular**.
- Desinențele de caz oblic (G, D) ale substantivelor feminine la singular sunt identice (omonime) cu cele de plural: (*acestei*) *case* – (*aceste, acestor*) *case*, (*acestei*) *porți* – (*aceste, acestor*) *porți*, (*acestei*) *basmale* – (*aceste, acestor*) *basmale* (vezi *supra*, **2.1.**):

substantivului	Sg. (două forme)		Pl. (formă unică) (N pl. = A pl. = G pl. = D pl.)
	(N sg. = A sg.)	(G sg. = D sg.)	
Feminine	(*această*) *casă* (*această*) *poartă* (*această*) *basmaØ*	(*acestei*) *case* (*acestei*) *porți* (*acestei*) *basmale*	(*aceste, acestor*) *case* (*aceste, acestor*) *porți* (*aceste, acestor*) *basmale*
	Sg. (formă unică) (N sg. = A sg. = G sg. = D sg.)		Pl. (formă unică) (N pl. = A pl. = G pl. = D pl.)
	• (*acest, acestui*) *pomØ, codru, leu, frate* • (*acest, acestui*) *scaunØ, tablou, taxiØ, premiu*		• (*acești, acestor*) *pomi, codri, lei, frați* • (*acest, acestor*) *scaune, tablouri, taxiuri, premii*

2.2.3.2. Flexiunea substantivului articulat definit

În română, substantivul își atașează enclitic articolul, acesta angajându-se în declinare / în flexiune.

- Articolul fie dublează desinența de G-D a substantivului, dacă substantivul aparține clasei femininelor la singular ([contra] *fet-* + **des. -*e*** + **art. -*i***), fie exprimă singur valoarea de caz, preluând și rolul unei desinențe de caz, dacă substantivul este masculin sau neutru la singular și plural și feminin la plural ([contra] *socru- / frate- / nume-* + **art. -*lui***, [contra] *socri- / frați- / fete- / nume-* + **art. -*lor***).
- În prezența articolului enclitic, indiferent de genul și de numărul substantivului, se disting câte **două forme cazuale**, atât la singular, cât și la plural:

Genul substantivului	Sg. (2 forme)		Pl. (2 forme)	
	(N sg. = A sg.)	(G sg. = D sg.)	(N pl. = A pl.)	(G pl. = D pl.)
Feminine	*casa, poarta, basmaua*	*casei, porții, basmalei*	*casele, porțile, basmalele*	*caselor, porților, basmalelor*
Masculine și neutre	• *pomul, codrul, leul, fratele* • *scaunul, tabloul, premiul, numele*	• *pomului, codrului, leului, fratelui* • *scaunului, tabloului, premiului, numelui*	• *pomii, codrii, leii, frații* • *scaunele, tablourile, premiile, numele*	• *pomilor, codrilor, leilor, fraților* • *scaunelor, tablourilor, premiilor, numelor*

2.2.3.3. Precizări asupra numărului de cazuri

Deși numărul maxim de forme cazuale ale substantivului este **două** (**N = A, G = D**), **inventarul de cazuri** este mai mare, grație distincțiilor cazuale mai numeroase realizate în flexiunea pronumelui personal. Pronumele personal deosebește, prin forme diferite, acuzativul de nominativ (*Citesc **cartea** – **O** citesc*, dar *Cade **cartea** – **Ea** cade*) și are forme speciale pentru dativ; pentru valoarea de genitiv, folosește, în cazul persoanelor 1 și a 2-a sg. și pl., formele posesivului (*grație **mie / ție***, dar *contra **mea / ta***, și nu **contra mie / tie*).

Cum în flexiunea pronumelui personal se disting **patru forme de caz**, prin analogie, se recunoaște același inventar de patru cazuri (N, A, G, D) și pentru substantiv, acceptându-se, în flexiunea substantivului, omonimia cazurilor (N = A și G = D), omonimie care caracterizează **toate** substantivele. Dacă la cele patru cazuri se adaugă distincțiile cazuale de vocativ (vezi *supra*, **2.2.2.6.**), se ajunge la un inventar de **cinci cazuri**. **Cazul direct**, al șaselea, are în vedere situațiile în care substituția substantivului cu pronumele personal nu se poate face, fiind, astfel, imposibilă distingerea formală a cazurilor omonime.

2.2.3.4. Alternanțele

La marcarea cazului participă și **alternanțele** (vocalice și consonantice), modificări ale radicalului care se asociază, în anumite condiții fonetice, flectivului. Asocierea este regulată pentru substantivele din fondul vechi al limbii:
a/ă, c/č (*cracă – unei crăci*); ***a/e*** (*masă – unei mese*); ***oa/o, d/z*** (*coardă – unei corzi*); ***a/ă, l/Ø*** (*vale – unei văØ-i*); ***ă/e, â/i*** (*sămânță – unei semințe*); ***sc/șt*** (*mască – unei măști*); ***șc/șt*** (*cușcă – unei cuști*) etc.,
dar mai puțin regulată, pentru împrumuturi:
marcă – mărci (***a/ă***), dar *remarcă – remarci* (fără alternanță).

2.2.3.5. Marcarea analitică și mixtă a cazurilor oblice (G, D)

În afara flexiunii cazuale **sintetice** (când substantivul își atașează enclitic morfeme „legate": desinența cazuală, pentru substantivele feminine la singular, iar, pentru toate situațiile flexiunii articulate, și articolul definit), valorile cazurilor G și D se pot exprima și **analitic**, iar cazul G cunoaște și o marcare **mixtă**.

Marcarea analitică – la forma substantivului, care rămâne neschimbată (o formă de N-A), se atașează o marcă proclitică, nelegată (nu formează corp fonetic cu substantivul). Marca proclitică poate fi prepozițională (*cartea **a trei copii***) sau neprepozițională (*cartea **lui Ion***, nelit. *ideea **lui maică-mea / lui ta-su***).

Marcarea mixtă (analitică și sintetică, în același timp) – mărcii sintetice (deci formei sintetice flexionare de genitiv) i se atașează, în anumite contexte, o marcă sintactică proclitică (*cartea nouă **a elevei*** vs *cartea elevei*).

A. MARCAREA ANALITIC-PREPOZIȚIONALĂ PENTRU RELAȚIA DE GENITIV ȘI DE DATIV

ⓘ Să nu se confunde marcarea analitic-prepozițională a genitivului cu prepozițiile care au regim de genitiv (*contra **a trei elevi** – contra **elevilor**, contra **profesoarei***). În contextul prepoziției *contra*, care impune cazul genitiv, poate apărea fie o construcție flexionară / sintetică de genitiv (*elevilor, profesoarei*), unde genitivul se marchează prin morfeme legate, fie o construcție prepozițională (*a trei elevi*), unde relația de genitiv se exprimă printr-un morfem prepozițional, proclitic, nelegat. Forma substantivului din vecinătatea mărcii analitice ([*a trei*] ***elevi***) nu este de genitiv – este una nemarcată –, dar grupul ***a*** + subst. apare în locul genitivului, ca echivalent al acestuia.

• Pentru **relaţia de genitiv**, mărcile prepoziţionale sunt ***a*** şi ***de,*** (pop.) ***la,*** distribuite după anumite reguli de sistem (privind structura GN) şi preferinţe de uz stilistic.

(a) Selectarea prepoziţiei ***a*** este **obligatorie** atunci când primul element (sau unicul element) al grupului nominal este invariabil sub aspectul cazului (numeral cardinal, alţi cuantificatori invariabili, adjective antepuse invariabile, mărci graduale invariabile): *în prezenţa* ***a doi*** *martori, chemarea* ***a astfel de*** *oameni, Mă înclin în faţa* ***a asemenea*** *prieteni, prin apariţia* ***a foarte*** *multe şi importante lucrări.*

(b) Alegerea lui ***a*** este **facultativă** când pe prima poziţie a grupului apare un component cantitativ variabil sub aspectul cazului:

plecarea ***a câţiva*** *colegi – plecarea* ***câtorva*** *colegi*
plecarea ***a mulţi*** *colegi – plecarea* ***multor*** *colegi*
plecarea ***a anumiţi*** *colegi – plecarea* ***anumitor*** *colegi.*

(c) Prepoziţia ***de*** este selectată în următoarele condiţii sintactico-semantice:

(c_1) Regentul este un substantiv sau un adjectiv de proveniență verbală, prepoziţia introducând un complement al substantivului / adjectivului, în condiţiile nedeterminării acestuia sau ale determinării non-definite (*trimitere* ***de ajutoare****, căderea masivă* ***de zăpadă****, soluţii aducătoare* ***de profit****, căutarea* ***de câţiva ţapi ispăşitori***);

(c_2) Nominalul precedat de prepoziţia ***de*** intră într-o relaţie de apartenenţă, diferită de posesia prototipică prin trăsătura [– Determinat] pentru posesor (*uşă* ***de biserică****, mijloc* ***de codru***);

(c_3) Nominalul precedat de prepoziţia ***de***, cu trăsătura [– Determinat], primeşte citirea „proprietate", funcţionând ca modificator categorial (*copil* ***de avocat*** */* ***de profesor universitar***).

ⓘ Construcţia cu ***de*** (din (c_2), (c_3)) nu funcţionează ca echivalent al genitivului flexionar, caracterizat, totdeauna, prin [+ Determinat]; altfel spus, cele două construcţii se exclud, neapărând în aceleaşi condiţii de definitudine. Numai în (c_1), unde, pe lângă trăsătura [– Determinat], apare şi trăsătura [+ Determinat nedefinit], este posibilă echivalarea construcţiei cu ***de*** cu un genitiv flexionar, dacă acesta este determinat non-definit (*căutarea* ***de câţiva ţapi ispăşitori*** *= căutarea* ***câtorva ţapi ispăşitori***).

(d) În registrul popular şi familiar, în construcţii puternic condamnate de norma literară (vezi *infra*, **2.2.5.5.**), apare şi construcţia cu ***la***, selectată în orice condiţii de definitudine (*din cauza* ***la fata asta****, urmările* ***la secetă***).

• Pentru **relaţia de dativ**, prepoziţiile selectate sunt ***la***, rar ***a.***

(a) ***La*** este selectat obligatoriu, indiferent de registru stilistic, când primul component al grupului este invariabil sub aspectul cazului: *Dau* ***la cinci*** *copii, Arunc de mâncare* ***la ditamai animalul,*** *Cărţile aparţin* ***la tot felul de oameni.***

(b) ***La*** are utilizare facultativă, când primul component al grupului este variabil sub aspectul cazului, iar regentul atribuie rolul tematic Ţintă:
A trimis la *aceşti copii – acestor copii.*
A dat / A oferit la *şcoli – şcolilor.*

ⓘ Rolul tematic Ţintă indică, pentru verbele „de atribuire" (*a da, a oferi*) şi „de direcţie" (*a trimite*), orientarea spre o anumită direcţie / destinaţie a procesului; vezi **Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 2.2.**

(c) După prepoziţiile cu regim de dativ, se foloseşte ***a,*** atunci când primul component al grupului este invariabil: *graţie* ***a cinci directori****, datorită* ***a zece directori.***

B. Marcarea genitivului şi a dativului prin *lui* proclitic

Regulile actuale de folosire a mărcii proclitice ***lui*** sunt diferenţiate în funcţie de registrul cult sau popular / familiar al limbii şi sunt legate, indiferent de registru, de **două direcţii de utilizare.**

• Ca **marcă a unui G-D cu trăsătura [+ Personal]:**
– precedă un nume propriu masculin de persoană (*meritele* ***lui Ion****, moartea* ***lui Vianu***), dar se extinde şi la numele proprii feminine, în mod special la cele a căror finală vocalică (alta decât ***a***) face imposibilă adăugarea terminaţiei *-eĭ* (***lui Jeni, lui Mimi, lui Meri, lui Cati***);
– precedă nume comune de rudenie (mai ales, masculine, dar şi feminine invariabile), desemnând persoane unice (***lui nenea, lui tata, lui moş Gheorghe, lui tanti***), însoţite, uneori, de clitice posesive (pop. *banii* ***lui socru-su***, pop. *plecarea* ***lu' ta-su***).

• Ca **marcă a unui G-D non-personal**:
○ precedă numele invariabile ale lunilor anului (*zilele* ***lui ianuarie***);
○ apare în cazul substantivizărilor accidentale, din metalimbaj: *Misterului* ***lui „de unde?"*** *îi corespunde cel al* ***lui „încotro"****?* (G. Liceanu, *Uşa interzisă*), *Repetarea* ***lui „de ce"*** *a devenit obsedantă.*

ⓘ Substantivizările în metalimbaj au ca rezultat substantive de tip aparte, care nu trimit la obiecte / entităţi din lumea exterioară, ci la fragmente din textul oral sau din cel redat grafic; vezi: *repetarea lui* ***„de ce"****, absenţa lui* ***„pe"***.

C. Marcarea mixtă a cazului genitiv

Genitivul, spre deosebire de dativ, cunoaşte atât o marcare exclusiv sintetică, „scurtă" (prin desinenţă şi/sau articol definit), cât şi o marcare „lungă", substantivul, cu formă flexionară de **genitiv**, adăugându-şi proclitic marca sintactică ***al / a / ai / ale*** (*cartea* ***elevului*** vs *o carte* ***a elevului***).

📖 În raport cu tradiţia gramaticală, care interpreta pe ***al / a / ai / ale*** drept articol, aici apare ca **marcă sintactică** pentru genitiv („cerută" obligatoriu în anumite condiţii contextuale). Apariţia lui ***al / a / ai / ale*** nu are legătură cu „determinarea" regentului, ***al*** fiind prezent atât în contexte cu regent determinat (***acest*** *caiet* ***al*** *Mariei,* ***caietul acesta al*** *Mariei,* ***caietul cel nou al*** *Mariei*), cât şi în contexte cu regent nedeterminat (*este* ***cetăţean al*** *României, este* ***frate vitreg al*** *Mariei*); pentru statutul lui ***al*** din structura genitivului şi pentru diferenţierea de ***al***-pronume semiindependent, să se vadă şi **Pronumele semiindependent *al*, 5.2.**

ⓘ Combinarea unei mărci sintetice cu o marcă suplimentară proclitică permite să se vorbească, în cazul genitivului, de posibilitatea unei **mărcări mixte** (analitice şi sintetice, în acelaşi timp: ***al*** *Mariei,* ***al*** *profesoarei*). Este posibilă şi combinarea a două mărci analitice: *o carte* ***a lui Ion****, rolul sintactic* ***al lui „pe"***.

Al / A / Ai / Ale reprezintă o **marcă sintactică**, fiind cerută obligatoriu în toate contextele în care genitivul nu este *vecin imediat la stânga* cu articolul definit legat (nu este adiacent acestuia). Asta înseamnă că marca ***al / a / ai / ale*** apare în oricare dintre contextele:

– *elev **al** profesorului, acest elev **al** profesorului, doi elevi **ai** profesorului, Ion **al** Mariei;*
– *caietul nou **al** profesorului, caietul de istorie **al** profesorului;*
– *acesta **al** profesorului, câțiva **ai** profesorului, doi **ai** profesorului;*
– *student inițiator **al** convenției naționale;*
– *plecarea mamei și **a** tatei, plecarea mamei sau **a** tatei.*

ⓘ Să se observe că, în vecinătatea imediată stângă a lui ***al / a / ai / ale***, apare fie un substantiv nearticulat cu articol definit, fie un cuvânt din orice altă clasă lexico-gramaticală (*nou, câțiva, doi*) care nu primește articol.

2.2.3.6. Marcarea vocativului

Vocativul cunoaște:
- o marcare **exclusiv** prin **intonație**, forma fiind identică cu a nominativului nearticulat (***Fată**, fugi de aici!*, ***Soldat**, la dreapta!*) sau cu a nominativului articulat definit (colocvial ***Copiii**, ce mai așteptați?*, ***Fetele**, imediat la culcare!*);
- **o marcare dublă** (prin **intonație** și **desinență**), cu desinențe **specifice.**

Desinențele specifice vocativului sunt: ***-e, -ule,*** pentru masc. sg.; ***-o,*** pentru fem. sg.; ***-lor,*** pentru masc. și fem. pl., desinențe atașate atât la substantive comune (*Copile / Copi**lule**, vino mai repede!*, *Feți**o**, de ce nu-mi răspunzi?*, *Copii**lor**, la treabă!*), cât și la substantive proprii (*Ioane / Vadim**e** / Dinesc**ule** / Mirce**o** / Mitre**o**, când te potolești?*).

ⓘ Selecția uneia sau a alteia dintre formele posibile răspunde unor distincții de registru și de uz stilistic, formele non-desinențiale, exceptând clasa substantivelor de adresare (*domnule!*), fiind preferate în registrul formal, iar cele desinențiale, în registrul informal, colocvial. Există și altfel de constrângeri: toate adjectivele substantivizate primesc desinența ***-o*** (*Frumoas**o**, Minunat**o**, Iubit**o**, Adorat**o**, Vicleano, Roșcato, ce mai faci?*), deși, pentru alte substantive, selecția lui ***-o*** este simțită ca peiorativă sau ironică (*Fato, Mătușo, Nașo*).

2.2.4. *Dificultăți*

- Se impune o deosebită atenție la distingerea valorilor gramaticale ale componentului ***a***, care, de la un context la altul, poate funcționa, în contexte foarte apropiate, prepozițional (ca prepoziție pentru marcarea valorii de genitiv) ori ca marcă sintactică suplimentară a genitivului (a), sau, în absența unui centru nominal, ca pronume semiindependent, centru al unui grup nominal special (GN_{pron}) (b):

(a) *Împotriva **a cinci profesori** de română* [prepoziție] *și **a tuturor profesorilor** de franceză* [marcă sintactică de G], *s-a făcut o plângere la direcție.*
(b) *Cartea mea este nouă, **a colegilor** este de anul trecut.*

- Corespunzător statutului lui ***a***, diferă și cazul nominalului:

(a) *Împotriva **a cinci profesori*** [prepoziția cere o formă nemarcată de caz: N-A / cazul neutru] *și **a tuturor studenților*** [marca ***a*** cere genitivul; de observat marca sintetică de caz prezentă atât în forma cuantificatorului *tuturor*, cât și în forma substantivului *studenților*];
(b) Pronumele semiindependent, centru de grup, se construiește cu genitivul.

2.2.5. *Aspecte normative*

2.2.5.1. Acordul mărcii proclitice ***al***

- ***Al / A / Ai / Ale*** se acordă în **gen** și în **număr** cu regentul. Pentru un acord corect, se impune stabilirea exactă a regentului.
  - Sunt corecte construcțiile: ***Institutul** de Lingvistică **al** Academiei*, ***Camera** de Comerț **a** municipiului București*, dar incorecte: ***Institutul** de Lingvistică **a** Academiei*, ***Camera** de Comerț **al** municipiului București*, căci centrul de grup care funcționează ca regent al genitivului este *institutul*, respectiv *camera*.
  - Este corectă construcția: ***în jurul** Crăciunului și **al** datei comunicate ieri*, dar incorectă construcția: ***în jurul** Crăciunului și **a** datei comunicate ieri*, căci regentul genitivului îl constituie locuțiunea prepozițională *în jurul* (în care componentul substantival are o formă de neutru).
- Marca proclitică ***al / a / ai / ale*** este invariabilă sub aspectul **cazului**; ca atare, nu-și modifică forma după cazul regentului.
  - Este corectă construcția: *Trimit cărți acestei **studente a** facultății*, dar incorectă construcția: *Trimit cărți acestei studente **ale / alei** facultății.*

2.2.5.2. Absența lui ***al*** sau, dimpotrivă, introducerea greșită a lui ***al***

Marca ***al / a / ai / ale*** trebuie să apară ori de câte ori genitivul nu are în imediata sa vecinătate (la stânga) un articol definit; ca atare, apare obligatoriu în coordonarea a două genitive.
- Sunt corecte construcțiile: *contra studenților **și a** profesorilor, plecarea profesorilor **și a** studenților*, dar sunt incorecte construcțiile: *contra studenților **și** √ profesorilor, plecarea profesorilor **și** √ studenților*, unde, din fața celui de al doilea genitiv, lipsește marca ***a.***
- Este corectă construcția: *grație studenților și profesorilor*, dar este incorectă construcția *grație studenților și **a** profesorilor*, căci prepoziția *grație* are regim de dativ; or, marca ***al / a / ai / ale*** este incompatibilă cu dativul.

2.2.5.3. Extinderea construcției cu ***lui*** proclitic

În **registrul neliterar**, ***lui*** proclitic se extinde mult dincolo de uzul acceptat de normele literare în vigoare (vezi *supra*, **2.2.3.5.B**), apărând în construcții puternic condamnate de limba literară, și anume:
- la nume proprii feminine cu finala ***a*** (*cartea **lui Maria / lui Corina***) și chiar la substantive comune (*prietenul **lu' fata asta***);
- la nume comune de persoană, masculine și feminine, care, într-un context dat, se comportă ca proprii, „trimițând" la persoane unice (*cadoul **lu' naș**a, plecarea **lu' șefa'**, rețeta **lu' doctora**, din cauza **lu' directoru'***).

2.2.5.4. Marcarea simultană, analitică şi sintetică, a genitivului

Sunt corecte construcţiile: *teza multor elevi, teza a mulţi elevi; contra câtorva profesori, contra a câţiva profesori*, unde marcarea se face fie sintetic, fie prepoziţional-analitic, dar sunt incorecte construcţiile: *teza **a multor** elevi, contra **a câtorva** profesori*, unde sunt coocurente prepoziţia ***a*** şi marca desinenţială (vezi desinenţa de G-D din forma cantitativului: *mul**tor**, câ**torva***).

2.2.5.5. Extinderea mărcii prepoziţional-analitice ***la***

- În registrul **popular** şi **familiar**, construcţiile cu ***la***, pentru marcarea dativului, se extind dincolo de utilizările acceptate de normă (vezi *supra*, **2.2.3.5.A**), apărând pentru orice grup nominal şi în raport cu orice verb regent, în construcţii puternic condamnate de limba literară, precum:

  *Nu-i place **la bărbatul meu** să muncească atâta!*
  *Ce-i păsa **la copilul meu** de mine?*

- În registrul **popular şi familiar**, se extinde construcţia cu ***la*** şi pentru marcarea genitivului, indiferent de natura „personală" sau „nepersonală" a grupului nominal; sunt profund incorecte construcţii ca: *din cauza **la guvernanţi / la medicament**, urmările **la criză**, mă-sa **la fata asta**, tivul **la rochia asta***.

2.2.5.6. Vocativul desinenţial

În vorbirea îngrijită sunt nerecomandabile construcţii ale vocativului precum:

- ***Fetele,** ce mai e nou pe la voi?, **Băieţii,** cât mai întârziaţi?*, în care apare o formă de vocativ omonimă cu nominativul articulat definit;
- ***Fato,** ce mai faci?, **Naşo,** pe unde ai mai fost?*, cu desinenţa de feminin ***-o***, selectată, de preferinţă, în registrul familiar;
- ***Mirceo, / Mitreo, / Rădulescule**, care mai sunt ultimele propuneri?*, cu vocative ale numelor proprii realizate desinenţial.

2.2.5.7. Greşeli de grafie

Trebuie acordată atenţie scrierii unor forme ca: ***ai / a-i, al / a-l***, dată fiind calitatea lor de omofone (forme cu pronunţie identică, dar care primesc, în funcţie de context, o interpretare gramaticală diferită şi, corespunzător, o grafie diferită):

*Doresc **a-i** salva* vs *salvator **ai** copiilor.*
*Doresc **a-l** salva* vs *salvator **al** copiilor.*

2.3. Clasificarea flexionară

2.3.1. *Criterii ale stabilirii claselor de flexiune*

Clasele de flexiune a substantivelor se stabilesc ţinând cont de:
– realizarea opoziţiilor de număr şi de caz (genul, cum s-a arătat, nu reprezintă un criteriu de flexiune);

– numărul de forme distincte;
– omonimii.
În funcţie de criteriile enumerate, substantivele se împart în substantive cu flexiune (declinare) regulată şi substantive cu flexiune neregulată.

2.3.1.1. Substantivele cu flexiune (declinare) regulată

- Cuprind majoritatea formelor substantivale (variabile), care, la rândul lor, se împart în mai multe subclase de flexiune (mai multe **declinări**).
- Declinările se subordonează genului şi se deosebesc după numărul de forme distincte şi tipul de omonimii, precum şi după desinenţele specifice.

Genul	**Număr de forme distincte şi omonimii**[1]	**Realizarea morfofonetică a desinenţelor**
Masculine	**1.** (N = A = G = D) sg. **2.** (N = A = G = D) pl.	***u-I**: ministru, miniştri* ***ŭ-I**: bou, boi* ***Ø-I**: student, studenţi*
		***e-I**: munte, munţi*
Feminine	**1.** (N = A) sg. **2.** (G = D) sg. = (N = A = G = D) pl.	***ă-e**: casă, case* ***Ø-le**: macara, macarale; zi, zile*
		***ă-I**: poartă, porţi; vară, veri*
		***e-I**: floare, flori* ***(i)e-(i)I**: familie, familii* ***(i)e-Ø**: baie, băi*
	1. (N = A) sg. **2.** (G = D) sg. **3.** (N = A = G = D) pl.	***ă-e-ur**[1]: lipsă, lipse, lipsuri*
		***ă-I-ur**[1]: treabă, trebi, treburi*
		***e-I-ur**[1]: vreme, vremi, vremuri*[2] ***ă-I-ur**[1]: ceaţă, ceţi, ceţuri*
Neutre	**1.** (N = A = G = D) sg. **2.** (N = A = G = D) pl.	***u-e**: registru, registre* ***ŭ- Ie**: frâu, fraie* ***Ø-e**: creion, creioane* ***(i)u-(i)I**: exerciţiu, exerciţii*
		***u-ur**[1]: titlu, titluri* ***ŭ-ur**[1]: stilou, stilouri* ***Ø-ur**[1]: taxi, taxiuri*

[1] Omonimiile reprezintă formele identice din flexiune.
[2] În $DOOM_2$ sunt indicate două forme de plural: *vremuri / vremi*, ultima fiind omonimă cu cea de G-D sg.

2.3.1.2. Substantivele cu flexiune neregulată

Cuprind forme **izolate** în limbă în ceea ce priveşte: afixele care marchează diversele categorii gramaticale, omonimiile, variaţia radicalului sau poziţia accentului.

2.2.5.4. Marcarea sim

'e număr prin desinențe proprii:

Sunt core
contra a
dar sun
sunt c
canti

2.2.5.5. Extin

ste moștenită din latină.

- I

.e de acest tip se constată în paradigmele hibride *bucățică – – floricele, păturică – păturele*, care asociază, la singular, o formă .ixul diminutival *-ică*, iar, la plural, o formă nesufixată, provenind dintr-un .ar mai vechi: sg. *-ea* – pl. *-ele*).

substantive feminine au desinența de plural *-i*, întâlnită în flexiunea altor .antive feminine (terminate în *-e, -ie*): *șa – șei, manta* – (nelit.) *mantăi*, față de .radigma regulată *manta – mantale*.

.n DOOM$_2$ pluralul substantivului *manta* este *mantale*.

(c) Anumite substantive se asociază cu forme ale articolului specifice altei clase de gen. Astfel, substantive masculine precum *tată, papă, paşă* selectează forma de feminin a articolului: *tatei, papei, paşei*. Dintre acestea, numai substantivul *tată* se poate combina și cu forma de masculin a articolului: *tătăl, tătălui*.

(d) Unele substantive cunosc forme oscilante, din cauză că unele desinențe mai productive le înlocuiesc pe altele mai puțin productive (vezi variantele libere acceptate de DOOM$_2$, precum: sg. *alică / alice* – pl. *alice*, sg. *cireașă* – pl. *cireșe / cireși*, sg. *copertă* – pl. *coperte / coperți*, sg. *hamac* – pl. *hamacuri / hamace*, sg. *nivel* – pl. *niveluri / nivele* etc.).

(e) Neregulate sunt și substantivele invariabile, care nu disting formele de număr și de caz prin desinențe diferite (m. *pui, ochi;* f. *învățătoare, supraveghetoare;* n. *nume, codice*).

B. Neregularități ce privesc sistemul de omonimii

- Substantivul *tată* cunoaște două paradigme:
  (1) cu o singură formă de singular: (*un*) *tată* = (*unul*) *tată;*
  (2) cu două forme de singular când este articulat cu articolul definit: *tata* (N = A) sg., *tatei* (G = D).
- Unele substantive feminine defective de număr au o formă unică pentru toate cazurile: *sete*(*a*), *sete*(*i*); *cinste*(*a*), *cinste*(*i*); *onoare*(*a*), *onoare*(*i*).

ⓘ Alte substantive feminine defective de număr nu realizează această omonimie: *pace*(*a*), *păci*(*i*); *rigoare*(*a*), *rigori*(*i*).

C. Neregularități sub aspectul variației radicalului

- Substantivul *mână – mâini* prezintă alternanța fonetică particulară *î / ii*.

D. Neregularități ce privesc variațiile de accentuare

- Substantivele *soră, noră* au accent pe prima silabă la N-A sg., dar accent pe ultima silabă la G-D sg. și la N-A pl.: *surori* (dar: *sorei*, cu diferență de sens sau neliterar), *nurori* (dar: *norei*, neliterar).
- Substantivele neutre cu *o* final neaccentuat: *radio, zero*, cu accent pe antepenultima, respectiv pe penultima silabă, schimbă locul accentului la formele de plural – *radiouri, zerouri*.

2.3.2. *Dificultăți*

- Ca urmare a omonimiilor din flexiunea substantivului, se pot confunda unele forme, care indică, prin aceleași desinențe, valori de caz și de număr diferite. Astfel, forma de G-D sg. a unui substantiv feminin poate fi confundată cu forma întâlnită la N-A-G-D pl. (vezi *unei **fete** = nişte / unor **fete***). Alteori, confuzia se explică prin faptul că aceeași desinență de plural apare la substantive aparținând unor genuri diferite (vezi formele: f. *cârciumi*, m. *frați*, n. *fotolii*).
- În analiza morfologică, trebuie făcută distincția dintre substantivele non-numărabile (de tipul *ochelari, aplauze, curaj, mușețel* etc.) și cele invariabile (de tipul *învățătoare, ochi, pui, nume* etc.). Spre deosebire de primele, substantivele invariabile sunt numărabile, însă formele de număr sunt omonime, dezambiguizându-se numai în context (vezi *acest pui, acești pui*).
- În formele *basmale, macarale, sarmale, -le* nu este articol definit enclitic (precum în formele *casele, fetele, mașinile*), ci este desinență de plural, care apare în condițiile radicalului terminat în *a* accentuat. Formele articulate cu articol definit sunt: *basmalele, macaralele, sarmalele*.

2.3.3. *Aspecte normative*

- La pluralul unor substantive feminine, pot să apară în concurență două variante: cu desinența *-e* și cu desinența *-i*. În cele mai multe situații, norma admite o singură variantă (*coli*, nu *coale; sorți*, nu *soarte; ciocolate*, nu *ciocolăți; înghețate*, nu *înghețăți*) și, mai rar, ambele variante (*căpșune – căpșuni, cireșe – cireși, coperți – coperte*).

ⓘ Tendința, înregistrată încă din limba veche, este de trecere a substantivelor terminate în *-e* în clasa celor terminate în *-i*: *strade > străzi, școale > școli, regule > reguli* etc.

- Unele substantive neutre oscilează între forma de plural marcată prin desinența *-e* și cea marcată prin desinența *-uri*. De cele mai multe ori, este acceptată o singură formă (*aragaze*, nu *aragazuri; morminte*, nu *mormânturi; aziluri*, nu *azile; hoteluri*, nu *hotele; abțibilduri*, nu *abțibilde*). Mai rar, sunt admise ambele forme (*niveluri / nivele, piedestaluri / piedestale*).
- Sunt greșite formele de neutru singular, fără desinența *-(i)u*: *onorar, salar, servici;* în locul lor trebuie să se folosească formele *onorariu, salariu, serviciu*. În schimb, forma

seminariu (căreia îi corespunde pluralul *seminarii*) a ieşit din uz, fiind înlocuită cu forma *seminar* (cu pluralul *seminare*).

• Substantivele masculine care au radicalul terminat în grupul format dintr-o consoană şi un *l* sau un *r* pe ultima poziţie se scriu la plural, formă nearticulată definit, cu un *i* (*arbitri, membri, socri, codri, ciocli, multipli*), deşi substantivele se pronunţă ca şi cele articulate, *i* final fiind silabic.

2.4. *Flexiunea substantivelor compuse*

O categorie de substantive (comune şi proprii), mai puţin numeroasă, au o structură analizabilă, care include cuvinte întregi (*gura-leului, Târgu-Mureş*) sau elemente de compunere (*autostradă, dermatolog*).

În flexiunea substantivelor compuse, pot participa toate componentele, numai unele sau niciun component, în ultima situaţie, substantivele compuse fiind invariabile.

În cazul substantivelor compuse variabile, valorile morfologice de gen, număr şi caz sunt marcate prin afixe (desinenţe şi articol) ataşate unui singur component sau mai multora, conform unor reguli de flexiune. Posibilitatea ataşării afixelor depinde şi de statutul substantivului. Astfel, un substantiv propriu nume de persoană de genul masculin nu îşi ataşează enclitic afixe morfologice, ci este precedat de marca *lui* la G-D (*Radu de la Afumaţi, **lui** Radu de la Afumaţi*); în schimb, substantivul propriu de genul feminin prezintă o desinenţă de G-D (*Ana-Maria, Anei-Maria*); vezi *infra*, **3.1.9.**

2.4.1. *Tipuri de substantive compuse şi reguli de flexiune*

2.4.1.1. Substantivele compuse din cuvinte întregi

Compusele din cuvinte întregi sunt sudate sau nesudate, iar regulile de flexiune care li se aplică sunt în mare măsură diferite.

• **Reguli de flexiune ale substantivelor compuse sudate**

○ Flexionează numai ultimul element în structurile:

(a) substantiv + adjectiv (adjectiv + substantiv)
– substantive comune: *bunăvoinţă, bunăvoinţa, bunăvoinţei; botgros, botgroşi, botgrosul;*
– substantive proprii: *Câmpulung, Câmpulungului;*

(b) prepoziţie + substantiv
– substantive comune: *subsol, subsoluri, subsolul;*
– substantive proprii: *Subcetate, Subcetăţii;*

(c) substantiv + substantiv
– substantive comune: *locţiitor, locţiitori, locţiitorul;*
– substantive proprii: *Sândominic, Sândominicului;*

(d) substantiv + prepoziţie + substantiv: *untdelemn, untdelemnul.*

○ Nu flexionează niciun element în structurile:

(a) care conţin un verb: *pierde-vară, zgârie-brânză;*

(b) substantiv + adjectiv, compus care poate avea alt gen şi număr decât substantivul component: *un / o / nişte vorbă-lungă, un / o / nişte coate-goale;*

(c) substantiv + prepoziţie + substantiv: *o poale-n-brâu, un / nişte brânză-n sticlă;*

(d) numeral cardinal adjectiv + substantiv
– substantive comune: *un doi-dinţi, un şapte-degete;*
– substantive proprii: *Şaptesate.*

• **Reguli de flexiune ale substantivelor compuse nesudate**

○ Flexionează ambele elemente ale compusului, dar numai unuia dintre ele i se ataşează articolul definit în structuri de tipul:

(a) substantiv + substantiv cu formă de N-A
– substantive comune: *puşcă-mitralieră, puşti-mitraliere, puşca-mitralieră; locotenent-colonel, locotenenţi-colonei, locotenent-colonelul / locotenentul-colonel;*

(b) substantiv + adjectiv (adjectiv + substantiv)
– substantive comune: *mamă-mare, mame-mari, mama-mare; piatră-vânătă, pietrei-vinete; bună-credinţă, bunei-credinţe;*
– substantive proprii: *Noua Zeelandă, Noii Zeelande; Noul Testament, Noului Testament; Baia Mare, Băii Mari.*

○ Flexionează doar primul component în structuri precum:

(a) substantiv + substantiv cu formă de N-A
– substantive comune: *an-lumină, ani-lumină, anul-lumină; câine-lup, câinele-lup, câini-lupi; cuvânt-cheie, cuvinte-cheie, cuvântul-cheie; mobilă-tip, mobila-tip*

ⓘ În acest tipar se încadrează o serie de compuse noi, formate după model străin: *situaţie-limită, cafea-filtru, actor-vedetă, emisiune-anchetă* etc.

– substantive proprii: *Republica Mali, Republicii Mali*

ⓘ Al doilea component al structurii – *Mali* – are funcţia sintactică de modificator denominativ.

(b) substantiv + substantiv în genitiv
– substantive comune: *limba-soacrei, limbii-soacrei, floarea-soarelui, florii-soarelui, iarba-fiarelor, ierbii-fiarelor;*
– substantive proprii: *Piaţa Unirii, Pieţei Unirii; Peştera Muierii, Peşterii Muierii;*

(c) substantiv + prepoziţie + substantiv
– substantive comune: *viţă-de-vie, vie-de-vie, viţa-de-vie, viţei-de-vie; floare-de-colţ, flori de colţ, florii-de-colţ;*
– substantive proprii: *America de Nord, Americii de Nord; Baia de Aramă, Băii de Aramă.*

ⓘ Indiferent de structura internă, substantivele proprii masculine, nume de persoane, nu prezintă afixe morfologice enclitice. La G-D, acestea îşi ataşează proclitic marca *lui*: *Poalelungi, lui Poalelungi; Capdebou, lui Capdebou; Strâmbă-Lemne, lui Strâmbă-Lemne; Păunaşul-Codrilor, lui Păunaşul-Codrilor.* În cazul substantivelor proprii feminine, nume de persoane, genitiv-dativul este marcat în forma primului component: *Baba-Cloanţa, Babei-Cloanţa; Zâna-Zânelor, Zânei-Zânelor.*

2.4.1.2. Substantivele formate cu ajutorul elementelor de compunere

Structura substantivelor compuse prin acest procedeu poate cuprinde:
– un element de compunere şi un substantiv: ***auto**camion, **bio**chimie, **hemo**gramă, **teleconferinţă**;* înv. ***baş**-boier, **vel**-armaş;*
– un element de compunere şi un sufix: ***cine**ast, **fobie**;*
– două elemente de compunere: *psiholog, zoolog, hidrofor, politolog;*

– un substantiv și un element de compunere: *rusofil, teatrolog*;
– două substantive legate printr-o vocală: *muzicomanie, aurolac.*
În flexiune, substantivele compuse în acest mod se comportă la fel ca substantivele simple (vezi *supra*, **2.3.1.1.**), desinențele, ca și articolul enclitic asociindu-se la finala acestora.

2.4.1.3. Compusele parasintetic

Unele substantive sunt compuse parasintetic, adică prin două procedee concomitente: compunerea și sufixarea. Sunt formate astfel substantive precum: *mărinimie < mare + inimă +* suf. *-ie, farmacofilie < farmaco- + fil- + -ie.* Acestea prezintă flexiune finală: *mărinimiei, farmacofiliei*, iar articolul enclitic se atașează la finala compuselor parasintetic.

2.4.1.4. Abrevierile

ⓘ În lingvistica românească, se vorbește și de procedeul compunerii prin abreviere. Față de tipurile de compunere din cuvinte întregi sau cu ajutorul elementelor de compunere, abrevierea unui grup de cuvinte (cu un singur referent) reprezintă un procedeu cu totul aparte.

Abrevierile pot reprezenta diverse asocieri:
– inițiale de elemente: *IMM* pentru *Întreprinderi Mici și Mijlocii, ONG* pentru *Organizație Non-Guvernamentală, RATB* pentru *Regia Autonomă de Transport București*;
– fragmente de cuvinte: *aprozar < aprovizionare cu zarzavat*;
– fragment de cuvânt și alt cuvânt întreg: *gostat < gospodărie agricolă de stat, melana < metan +* lat. *lana*;
– fragment de cuvânt și un alt element de compunere: *puricid < puri[ce] + -cid*;
– inițiale asociate cu un cuvânt întreg: *aragaz < ARA* (*Asociația Româno-Americană*) *+ gaz.*
Asocierile rezultate prin abreviere își atașează desinențele și articolul definit enclitic la finală, întocmai ca substantivul comun simplu: *ONG-uri, ONG-ul; aprozar, aprozare, aprozarul; puricid, puricidul; aragaze, aragazul* etc.

ⓘ Se remarcă, în limba actuală, tendința spre invariabilitate a unor abrevieri: *aparține BCR* (în loc de *aparține BCR-ului*), *conform DOOM* (în loc de *conform DOOM-ului*).

2.4.2. *Aspecte normative*

- Se scriu cu cratimă o serie de substantive, printre care următoarele tipuri:
  - nume de funcții, precum: *comisar-șef, agent-șef, general-colonel, plutonier-major, prim-ministru, viceprim-ministru* etc.

ⓘ Cratima se notează chiar atunci când compusele sunt abreviate, ca în: *cms.-șef, ag.-șef, plt.-maj.*

  - substantive abstracte, precum: *bun-simț, bun-plac, rea-credință, rea-voință, rămas-bun* etc.;

  - nume de plante: *ciubotica-cucului, ochiul-boului, sângele-voinicului*;
  - alte substantive comune, precum: *proces-verbal, cuvânt-înainte, cuvânt-titlu, cuvânt-cheie, situație-limită, zi-lumină, nou-născut* etc.;
  - substantive proprii nume de persoane și de localități, precum: *Piatra-Neamț, Caraș-Severin, Cluj-Napoca, Hagi-Tudose, Albă-ca-Zăpada, Făt-Frumos* etc.
- Nu se scriu cu cratimă:
  - unele substantive abstracte: *bunăvoință, bunăstare*;
  - unele substantive formate cu elemente de compunere: *antiterorism, minivacanță, postcomunist, aeroambulanță, teleconferință* etc.;
  - alte substantive: *scurtcircuit, scurtmetraj, lungmetraj, triplusalt.*

ⓘ Pentru scrierea corectă a substantivelor compuse, cu sau fără cratimă, trebuie consultat $DOOM_2$.

- Conform $DOOM_2$ se articulează cu articol definit enclitic al doilea membru al compusului *prim-ministru: prim-ministrul, prim-ministrului* (nu: *primul-ministru, primului-ministru*).

3. Particularități semantice ale substantivelor

3.1. *Clasificarea lexico-semantică*

Substantivele prototipice, sub aspect semantic și gramatical, sunt cele comune. În raport cu acestea, se disting câteva tipuri de substantive, neprototipice, al căror sens special se corelează cu o serie de particularități gramaticale, diferite de ale celor comune. Substantivele neprototipice sunt substantivele masive, abstracte, colective, personale, relaționale, postverbale, postadjectivale și substantivele proprii.

ⓘ Delimitarea subclaselor lexico-semantice de substantive nu este strictă, unele substantive putând aparține și altei / altor clase. De exemplu, substantivele masive, abstracte, colective, personale, relaționale, postverbale, postadjectivale sunt substantive comune, opuse celor proprii, dar prezintă o serie de particularități semantice și gramaticale, care le conferă un comportament neprototipic. De asemenea, un substantiv propriu poate fi și substantiv personal sau un substantiv personal poate fi și substantiv relațional (vezi *infra*, **3.1.2.–3.1.9.**).

3.1.1. *Substantivele comune*

Substantivul comun, prototipic, se definește prin câteva caracteristici semantice și gramaticale.
- **Semantic**, desemnează obiecte concrete, în sens larg, organizate în clase pe baza unor particularități semantico-referențiale comune (*masă, frate, birou*).
- **Morfologic**, are o flexiune „normală" sub aspectul categoriilor gramaticale de număr și de caz (clasificarea flexionară prezentată mai sus a privit clasa **substantivelor comune**; vezi *supra*, **2.3.1.1.**).
- **Sintactic**, prezintă o serie de particularități combinatorii care reies din comparația cu substantivele neprototipice (vezi *infra*, **3.1.2.–3.1.9.**).

3.1.2. *Substantivele masive*

Substantivele masive se disting de substantivele comune prototipice prin sens şi prin comportament gramatical.

- **Semantic**, prezintă trăsăturile „continuitate" (imposibilitatea de divizare în unităţi discrete) şi „omogenitate" (fiecare parte separată din întreg are trăsăturile întregului: *o bucată de unt / carne / brânză / aur* este tot *unt / carne / brânză / aur*), trăsături care au clare reflexe morfosintactice (vezi *infra*).
- **Morfologic**, au următoarele caracteristici:

(a) sunt substantive non-numărabile (defective de număr), cele mai multe având formă de singular (*Bea **cafea / vin / apă / ţuică**, Mănâncă **pâine / carne / fasole / mazăre / miere***), iar câteva, numai formă de plural (*Mănâncă **tăiţei**, Are nevoie de **călţi***);

(b) fiind defective de număr, substantivele masive se încadrează în clasele de gen după contextele în care sunt acceptate: în contextele specifice de feminin (*această*) sau de masculin (*aceşti*) sunt feminine (*această miere*), respectiv masculine (*aceşti călţi*); în schimb, în contextele nespecifice *acest* (comun masculinului şi neutrului la singular – *acest aur*) sau *aceste* (comun femininului şi neutrului la plural – *aceste spaghete*), substantivele masive nu-şi pot preciza genul, prin urmare, aparţin arhigenului masculin – neutru, respectiv feminin – neutru.

ⓘ Convenţional, substantivele care aparţin arhigenului masculin – neutru sau feminin – neutru sunt încadrate în clasa neutrelor.

- **Sintactic**, se caracterizează prin restricţii de tipul:

(a) nu acceptă combinarea cu articolul indefinit (orice combinare cu acesta, în condiţiile coocurenţei unui modificator, deplasează sensul substantivului spre citirea non-masivă de „sortiment dintr-o anumită materie": *Cumpără **un zahăr** fin / **un vin** bun*);

(b) în poziţia de complement direct şi în cea de subiect (în construcţii impersonale), poate apărea fără determinant (*Văd **vin / carne / brânză** pe masă; La magazinul din colţ, se vinde **vin / carne / brânză***, faţă de **Văd **casă**, *Se vinde **pălărie***);

(c) nu se combină cu numerale cardinale, ci numai cu elemente cantitative indefinite cu formă de singular (*Cumpără **ceva / multă / puţină / destulă** carne / brânză*); cantitatea definită se exprimă cu ajutorul grupurilor substantivale plasate în antepunere, incluzând un substantiv care cuprinde inerent ideea de cantitate (*kilogram, tonă*), asociat cu un cantitativ numeric (*două kilograme, două tone*): *Cumpără **un kilogram de / două tone de** carne / brânză / lapte.*

3.1.3. *Substantivele abstracte*

Prezintă, pe de o parte, o serie de trăsături care le separă de substantivele comune prototipice, pe de altă parte, similitudini cu clasa masivelor.

- **Semantic**, se caracterizează, ca şi masivele, prin trăsătura „continuităţii", dar se disting de acestea prin imposibilitatea de a-şi asocia referenţial un obiect material; referenţii substantivelor abstracte sunt însuşiri (*bunătate, tenacitate, perseverenţă*), relaţii (*egalitate, rudenie, vecinătate*), acţiuni şi activităţi, ocupaţii (*înot, plecare, plimbare, vânătoare*), discipline ştiinţifice (*chimie, fizică*), domenii ale vieţii sociale (*economie, finanţe, politică*) etc.

ⓘ Substantivele abstracte *înot, plecare, plimbare, vânătoare* sunt postverbale (vezi şi *infra*, **3.1.7.**).

- **Morfologic**, se caracterizează prin câteva aspecte, care le apropie, de asemenea, de substantivele masive.

(a) Unele abstracte sunt non-numărabile, ca şi masivele, fiind utilizate ca *singularia tantum* (*pace, curaj*) şi foarte rar ca *pluralia tantum* (*antimemorii, funeralii*).

○ Deşi frecvent substantivele abstracte au formă de singular (care este compatibilă cu trăsătura „continuităţii"), multe dintre acestea cunosc şi formă corespondentă de plural: *idee – idei, opinie – opinii, dorinţă – dorinţe.*

○ Uneori, trecerea de la singular la plural implică modificări de sens ale substantivului, acesta alunecând în grade diferite de la abstract spre concret: *amabilitate – amabilităţi* „fapte, vorbe amabile", *ambiguitate – ambiguităţi* „expresii cu caracter ambiguu", *bunătate – bunătăţi* „mâncare sau băutură bună".

(b) Abstractele defective de număr au genul neprecizat când apar în contextele nespecifice *acest*, respectiv *aceste*, aparţinând, prin urmare, arhigenului masculin – neutru sau feminin – neutru (*acest trend, aceste antimemorii*).

- **Sintactic,** presupun restricţii de construcţie asemănătoare masivelor, dar numai în ipostaza de substantive non-numărabile.

○ Nu acceptă articolul indefinit decât în prezenţa unui modificator şi fără a contribui la individualizarea referentului (*Vestea aceasta mi-a adus o pace adâncă*); în schimb, abstractele numărabile acceptă combinarea cu articolul indefinit, care are rol de individualizare (*Ion are o idee*).

○ Nu se combină cu numerale cardinale (*Se caracterizează prin *două tenacităţi / timidităţi*) şi nici cu nehotărâte cu valoare distributivă (**fiecare tenacitate / timiditate*), în timp ce abstractele numărabile sunt compatibile cu astfel de cantitative (*două idei, fiecare / oricare idee*).

○ Admit, ca şi masivele, cantitative indefinite cu formă de singular (*destulă / multă / puţină / atâta timiditate / indiferenţă*), dar, spre deosebire de masive, nu acceptă indefinitul *nişte* (**nişte timiditate, *nişte tenacitate, *nişte indiferenţă*); abstractele numărabile se deosebesc parţial de cele non-numărabile sub aspectul combinării cu termenii cantitativi (*destule / multe / puţine / atâtea atitudini; *destulă idee, *multă părere,* dar *destul interes, multă ambiţie*).

3.1.4. *Substantivele colective*

- **Semantic**, desemnează ansambluri formate din indivizi, şi nu indivizi izolaţi, precum substantivele prototipice, caracterizându-se printr-o referinţă cumulativă eterogenă (mai multe flori formează un buchet, mai mulţi copaci formează o pădure).
- **Morfologic**, se caracterizează prin:
  – spre deosebire de masive şi de abstracte, satisfac opoziţiile de număr (*cireadă – cirezi, clasă – clase, echipă – echipe, mănunchi – mănunchiuri, mulţime – mulţimi, stol – stoluri*), dar, la singular, exprimă un ansamblu, având trăsătura inerentă [+ Pluralitate];
  – pot fi de genul feminin (*trupă, turmă*) sau neutru (*popor, grup*).
- **Sintactic**, este relevant că efectul morfosintactic al „pluralităţii" şi, implicit, al contradicţiei dintre „pluralitatea" semantică şi „unicitatea" formei apare în planul acordului – substantivul colectiv, aşezat în poziţie de subiect, impune predicatului sau numelui predicativ fie un acord gramatical (*O grupă de elevi **a început** examenul, O cireadă de vaci **este periculoasă***), fie unul semantic (*O grupă de elevi şi-**au exprimat** nemulţumirea, O mulţime de elevi **sunt plecaţi** în tabără*); tot ca efect al „pluralităţii", substantivele colective pot fi coocurente cu modificatori de tipul *numeros, eterogen* (*grup numeros, clasă eterogenă*).

3.1.5. *Substantivele „personale”*

• **Semantic**, substantivele „personale” prezintă trăsătura [+ Personal].

ⓘ Se includ în subclasa substantivelor „personale” şi numele proprii care indică persoane (vezi şi *infra*, **3.1.9.**).

🕮 În gramatica tradiţională, se vorbea de „genul personal”, un gen „lexical” care cuprindea substantivele asociate inerent cu trăsătura [+ Personal].

• **Morfologic**, substantivele „personale” se caracterizează prin:
○ realizarea analitică, cu ajutorul mărcii proclitice *lui*, a cazurilor oblice la singular, când substantivul este individualizat: *cartea lui Ion*, (*îi*) *dau lui Ion*, *cartea lui tata*, (*îi*) *trimit lui tata* (spre deosebire de **cartea lui student*, **(îi) dau lui student*);
○ realizarea vocativului, construcţie proprie substantivelor „personale”, printr-o flexiune bogată: vocativul cunoaşte forme flexionare multiple, care, cu mici diferenţe de uz stilistic, funcţionează paralel / sinonimic: *Doctore / Doctorule, ce trebuie să fac?, Ion / Ioane, unde ai fost?, Maria / Mario, ce ne-ai adus?*
• **Sintactic**, este specifică exprimarea cu *pe* a numelui-complement direct în condiţiile individualizării acestuia: *Îl chem pe Ion / pe student.*
Totuşi, caracteristicile morfologice şi sintactice menţionate nu se manifestă regulat la toate numele de persoană, contraargumentele fiind:
– genitiv-dativul substantivelor personale individualizate (care nu sunt nume proprii masculine) poate fi exprimat şi cu ajutorul articolului enclitic (*tatei*, *popii*);
– vocativul poate fi omonim cu nominativul (*tată*, *Ion*, *Maria*);
– complementul direct poate fi construit şi fără *pe*: *Îl caut pe copil / Caut copilul.*

3.1.6. *Substantivele relaţionale*

• **Semantic**, se definesc în cadrul unei relaţii pe care o induc: relaţie de rudenie (*frate*, *mamă*, *văr*), de vecinătate (*vecin*), socială (*prieten*, *şef*).

ⓘ Clasa substantivelor relaţionale poate fi extinsă la toate numele de persoane al căror statut socioprofesional se defineşte în raport cu alte persoane (vezi *profesor*, în raport cu *elev*, *vânzător*, în raport cu *cumpărător*, *proprietar*, în raport cu *chiriaş* etc.). De asemenea, numele care desemnează partea, prin faptul că intră într-o relaţie obligatorie cu întregul din care se extrage, pot fi analizate ca nume relaţionale (vezi substantive generice precum *parte*, *fragment*, *segment* şi substantive precum *mână*, în raport cu *corp*, *acoperiş*, în raport cu *casă*, *minut*, în raport cu *oră* etc.). În lucrarea de faţă, din motive de simplificare, subclasa substantivelor relaţionale este limitată la tipurile clare care intră în relaţii de rudenie, de vecinătate sau în relaţii sociale.

Unele sunt **simetrice** (cele al căror termen „corelativ” este de acelaşi rang: *văr*, *frate*, *vecin*, *coleg*), altele sunt **asimetrice** (al căror termen „corelativ” nu este de acelaşi rang: *bunic*, *unchi*, *şef*).

ⓘ Simetria termenilor implicaţi într-o relaţie este probată prin faptul că într-o structură cu verb copulativ aceştia sunt interşanjabili (*Ion este vecin cu Gheorghe – Gheorghe este vecin cu Ion*) şi pot fi redaţi ca un plural sau ca o structură coordonată (*Ion este frate cu Gheorghe → Ei sunt fraţi / Ion şi Gheorghe sunt fraţi*).

• **Sintactic**, se caracterizează prin:
○ posibilitatea exprimării analitice a cazurilor oblice, când numele relaţional este personal (*lui tata*, pop. *lui şefu'*);
○ construcţia cu un ***complement*** corespunzător termenului „corelativ”: genitiv / posesiv acordat (*tatăl **Mariei / său***), grup prepoziţional cu centru *cu* (*Ion e văr **cu Gheorghe***) sau dativ adnominal (*Ion este cumnat **lui Gheorghe***); vezi şi **Complementul**;
– de cele mai multe ori, substantivele relaţionale cer obligatoriu exprimarea complementului (**Ion este vecin*, **Ion este coleg*);
– neexprimarea complementului poate avea diverse explicaţii: (a) posibilitatea recuperării acestuia din contextul (extra)lingvistic (*Îţi prezint un coleg*), (b) prezenţa unui modificator (*Fratele **bun** este Mihai*), (c) citirea categorizantă (adică citirea nerefenţială, de tip *proprietate*) a numelui relaţional (*Ion este **tată***);
– complementul exprimat prin genitiv este substituibil cu posesivul acordat (*fata ei / Mariei / sa*); posesivul clitic are însă un statut sintactic diferit de al genitivului în asociere cu un nume de rudenie nearticulat (*cumnată-mea*, *nora-sa*, *fiică-sa*, *taică-tău*), situaţie în care, în absenţa articolului, are rol de determinant; vezi şi **Determinantul, 4.1.**;
– complementul realizat prin GPrep cu centru *cu* nu este acceptat decât de numele relaţionale simetrice (*Ion e văr / cumnat / vecin / prieten / coleg **cu Gheorghe***, dar **bunic / tată **cu** ...*) şi nu apare decât atunci când numele relaţional se află în poziţii predicative (*Ion este **cumnat** cu Gheorghe*, *Toţi se dau **prieteni** cu tine*, *Reporterul a stat de vorbă cu câţiva angajaţi, **colegi** cu persoana dată în urmărire*, dar **A fost invitat **un prieten** cu Maria*);
○ restricţii de **articulare**
– numele relaţionale unice, fără complement exprimat, nu sunt compatibile cu articularea nedefinită (**El are un tată*, faţă de *El are un văr*); articolul nedefinit poate fi acceptat însă în următoarele situaţii:
(a) dacă numelui relaţional unic i se ataşează un modificator sau dacă modificatorul este subînţeles, fapt care anulează condiţia unicităţii (*El are un tată damnic*, *El are un tată! ...*, *El are un cap bun*, *El are un cap! ...*);
(b) dacă referinţa este arbitrară, ceea ce înseamnă că referentul poate fi orice entitate / persoană din universul de discurs (*Profesorul a cerut să participe şi un tată la discuţiile cu elevii*);
– numele relaţional construit cu un complement prepoziţional introdus prin *cu* nu acceptă articolul (**Ion este un cumnat cu Gheorghe*, **Ion este prietenul cu Gheorghe*);
○ ocurenţa în construcţii posesive:
– construcţia cu dativ posesiv (***Mi**-au venit în vizită nişte veri*);
– construcţia cu nominativ posesiv (***Eu** nu am văzut-o pe mama*).

3.1.7. *Substantivele postverbale*

Sunt obţinute din baze verbale prin derivare progresivă (*asamblare*, *plecare*, *învăţare*, *luptător*) sau regresivă (*înot*, *trai*) ori prin conversiune (supine substantivate: *citit*, *coborât*).

ⓘ Unele substantive stabilesc contextual legătura cu un verb subiacent, de aceea sunt asimilate postverbalelor (***gândul** la Ion*, ***drumul** spre Bucureşti*, ***masa** zilnică la ora cinci*).

Indiferent de faptul că sunt abstracte (***coborâtul** scărilor, **cititul** cărților, **alergarea** pe nisip, **atribuirea** de burse elevilor*) sau sunt concrete (substantivele-nume de agent: ***vânzătorul** de suveniruri, **inițiatorul** proiectului* etc.), prezintă, în raport cu cele prototipice, trăsături proprii de natură semantică și sintactică, derivând din natura lor „verbală".

- **Semantic**, indică acțiuni, activități sau stări și se disting prin capacitatea de a atribui aceeași grilă de roluri tematice cu a verbului de bază, chiar dacă în construcția substantivului postverbal anumite roluri pot rămâne neexprimate (*citire* + Agent + Temă: *citirea cărților de către Ion; construcție* + Agent + Rezultat: *construirea casei de către noi; atribuire* + Agent + Temă + Destinatar: *atribuirea de burse studenților de către Guvern; alergare* + Agent: *alergarea lui Ion; cădere* + Temă: *căderea lui Ion; plăcere* + Experimentator + Temă: *plăcerea lui Ion de a cânta* etc.);
- **Sintactic**, se disting prin amestecul de vecinătăți tipic verbale și tipic nominale.
  - Au capacitatea de a primi subordonări verbale și, implicit, de a impune restricții de caz, de prepoziție sau de conjuncție tipic verbale, precum:

(a) construcția cu dativul (*atribuirea de burse **elevilor**, predarea limbii române **străinilor***);
(b) construcția cu un complement corespunzător numelui predicativ sau complementului predicativ al obiectului din GV (*devenirea **profesor** < devine **profesor**, alegerea lui Ion **deputat** < îl aleg pe Ion **deputat***);
(c) determinări prepoziționale, impunând aceeași prepoziție pe care o cere și verbul (*dependența **de**, participarea **la**, militarea **pentru**, coabitarea **cu***);
(d) propoziții conjuncționale, impunând același conectiv conjuncțional ca și verbul (*speranța **că**, dorința **să**, întrebarea **dacă***);
(e) determinări temporale și aspectuale (*plecarea **dis-de-dimineață / în fiecare noapte**, vânzarea **zilnic / zilnică** de ziare*).

  - Au și trăsături proprii substantivului (capacitatea de a primi determinanți, cuantificatori, modificatori, precum și capacitatea de a atribui genitivul): *aceste două plecări, ascultarea atentă a textului* etc.

- **Morfologic**, substantivele postverbale abstracte apar mai ales la singular.

3.1.8. *Substantivele postadjectivale*

Provin din adjective derivate cu sufix (*tristețe, bunătate*).

- **Semantic**, exprimă însușiri sau stări și au capacitatea de a atribui aceleași roluri tematice ca ale adjectivului de origine (*tristețe* + Experimentator: *tristețea Mariei; prezență* + Temă + Locativ: *prezența lui Ion în sală; importanță* + Temă + Beneficiar: *importanța măsurilor pentru Guvern*).
- **Morfologic**, se folosesc frecvent la singular, fiind abstracte.
- **Sintactic**, se caracterizează prin amestecul de trăsături adjectivale și nominale.
  - Impun aceleași restricții, precum adjectivul de bază, și anume:

(a) aceeași prepoziție pe care o cere și adjectivul (*egalitatea **cu**, gelozia **pe**, atenția **la***);
(b) același conectiv conjuncțional ca și adjectivul (*siguranța **că**, curiozitatea **să**, curiozitatea **dacă***);
(c) determinări temporale și aspectuale (*atenția **în permanență**, prezența **în fiecare zi***).

  - Au trăsăturile proprii substantivului (capacitatea de a primi determinanți, cuantificatori, modificatori, precum și capacitatea de a atribui genitiv): *o altă curiozitate, importanța permanentă a sănătății* etc.

3.1.9. *Substantivele proprii*

Ca și celelalte substantive neprototipice, substantivele proprii se disting de cele comune, prototipice, printr-o serie de particularități.

- **Semantic**, sunt autoreferențiale, denumind indivizi unici (*Maria, Ion, Marte, Ceahlău, Dicționarul explicativ al limbii române*);
- **Morfologic**, se caracterizează prin:

(a) în mod prototipic, nu cunosc opoziții de număr, apărând fie cu formă de singular (*Blagoveștenie, Brașov*), fie cu formă de plural (*Carpați, Rusalii*)

> ⓘ Contextual, în situații speciale de comunicare, substantivele proprii pot desemna mai mulți indivizi cu același nume, rezultând forme numărabile: *Câteva **Mihaele** din grupa noastră au organizat o petrecere, **O Mihaelă** a lipsit de la petrecere.*

(b) la cele mai multe nume proprii de persoană, genul este motivat (*Ioana* – feminin, *Ion* – masculin), pe când la alte tipuri de nume proprii genul se poate stabili în context, în funcție de forma substantivului (*această Craiova, acești Carpați*)

> ⓘ Un substantiv precum *Gabi* nu are genul motivat, putând fi masculin sau feminin.

(c) prezintă unele afixe specifice; vezi desinența *-ă* la unele masculine (*Costică, Lică*), desinența *-a* neaccentuat (și variantele *-ea, -ia*) la multe substantive feminine animate sau inanimate (*Ana, Floarea, Felicia; Craiova, România*) și la unele masculine (*Toma, Luca, Oprea*);
(d) în cazul substantivelor proprii nume de persoană de genul masculin sau, mai rar, de feminin, genitiv-dativul se realizează analitic, cu ajutorul mărcii proclitice *lui*: *lui Ion, lui Dan; lui Carmen, lui Lili, lui Zoe;*
(e) păstrează în mai mare măsură radicalul nealterat de alternanțe fonetice (vezi formele oblice *Ancăi, Olgăi, Floarei, Floricăi, Ileanei*, față de *băncii, slugii, florii*)

> ⓘ De observat că, în forma populară de G-D *Florichii*, de la forma *Florica*, se realizează alt tip de alternanță (*k – k'*) decât în cazul substantivului comun *bancă – băncii* (*k – č*).

- **Sintactic**, prezintă restricții de combinare, dintre care cele mai caracteristice sunt:

(a) incompatibilitatea cu articolul definit și nedefinit, numele proprii fiind inerent determinate

> ⓘ Când desemnează mulțimi de indivizi, este posibilă asocierea cu articolul definit și nedefinit la plural: ***Mihaelele / Niște Mihaele** vor organiza o petrecere.*
> În utilizări metaforice și metonimice, care apropie substantivul propriu de cel comun, este posibilă asocierea cu articolul definit sau nedefinit: ***Eminescul** zilelor noastre, **Picassoul** expus în sala mare, Colegul nostru se crede **un Eminescu**, Am admirat **un Picasso*** (vezi și *infra*, **3.2.**).

(b) imposibilitatea combinării cu oricare cantitativ definit și indefinit

ⓘ În contexte speciale, substantivele proprii indică mulțimi de indivizi purtând același nume, fapt ce permite combinarea cu unele cantitative definite sau indefinite: ***Câteva Mihaele*** *din grupa noastră au organizat o petrecere de ziua lor* / ***O Mihaelă*** *nu a participat la petrecere, Avem în grupă* ***două Ane***. În utilizări metaforice și metonimice, ce generează schimbări de sens, numele proprii se pot asocia cu elemente cantitative: *Au admirat* ***doi / câțiva Grigorești.***

(c) combinarea cu un genitiv în condițiile inserției mărcii ***al***, când substantivul desemnează o persoană (*Ion* ***al Mariei***, dar *Bucureștiul* ***copilăriei*** *mele*)

ⓘ Când substantivul se termină în *-a*, genitivul poate să apară fără marca *al* (vezi *Ioana a mea*, dar și *Ioana mea*).

(d) combinarea cu un adjectiv în condițiile inserției determinantului *cel*, obligatoriu atunci când substantivul indică o persoană (*Ion* ***cel harnic***, dar *Bucureștiul* ***cel vechi*** / *Bucureștiul* ***vechi***);

(e) posibilitatea combinării cu modificatori reprezentați numai de relativele non-restrictive, nu și de cele restrictive (*Ion, **care răspunde totdeauna primul**, e cunoscut de tot anul*, dar ***Ion care este blond** nu a fost acceptat la concursul de frumusețe*).

ⓘ Cu modificator nerestrictiv, enunțul *Ion, care este blond, nu a fost acceptat la concursul de frumusețe* este gramatical.

3.2. *Dificultăți*

- Substantivele proprii utilizate metaforic sau metonimic, ca în exemplele: *El este un Eminescu al zilelor noastre, Am admirat un Grigorescu*, se analizează ca substantive comune, dat fiind comportamentul lor care se apropie de cel al substantivelor comune (vezi, de exemplu, posibilitatea asocierii cu articolul). Prin convenție, unele substantive de tipul acesta se scriu cu majusculă (este vorba de substantivele care trimit la referentul inițial, al persoanei de la originea denumirii, pentru a fi recunoscut), în timp ce altele (a căror legătură cu referentul inițial este foarte mică sau chiar nu se mai păstrează) se scriu cu literă mică: *donjuan, harpagon, joben, jofră*.
- O dificultate de analiză o reprezintă relația substantivului propriu cu articolul. Pe de o parte, trebuie reținut faptul că substantive proprii precum *Ioana, Maria, Toma* nu sunt articulate cu articol definit, ci conțin un formant omonim cu articolul *-a*, pe de altă parte, formele de vocativ *Ioană, Ană, Marie* nu sunt nearticulate, ci sunt forme populare, create prin analogie cu cele nearticulate ale substantivului comun (*fata – fată, femeia – femeie*).
- Substantivele proprii nume de persoană și cele relaționale sunt, de fapt, substantive personale, prezentând, în consecință, caracteristici gramaticale ale acestora: marca *lui* de G-D (*lui Ion*, pop. *lui frate-meu*, pop. *lu' vecinu'*), construcția cu prepoziția *pe* a complementului direct (*Îl văd pe Ion / pe fratele meu / pe vecinul meu*), desinențe specifice de vocativ (pop. *Ioane, frate, vecine;* pop. *Mario, fato, bunico*).

3.3. *Aspecte normative*

- Construcții implicând un substantiv colectiv cu acord „după înțeles" la plural, precum *Echipa Steaua au câștigat meciul cu Dinamo, Familia poetului au organizat multe evenimente în ultimii ani*, sunt greșite. Chiar dacă desemnează o pluralitate internă, substantivul colectiv, centru al GN, are în aceste exemple formă de singular, prin urmare, acordul trebuie să se facă la singular.
  Într-o construcție cu substantivul colectiv *majoritatea*, în poziția de subiect, acordul la plural este însă admis: *Majoritatea suedezilor sunt blonzi*.
  Sunt admise, de asemenea, atât acordul la singular, cât și acordul la plural, în construcții cu grupuri substantivale care includ un colectiv cu sens cantitativ: *O mulțime de oameni a venit* sau *O mulțime de oameni au venit*.
- Sunt nerecomandate construcții fără exprimarea complementului numelui relațional, precum: *Am vorbit cu colega despre programul de lucru, I-am spus lu' șefu' că nu pot veni mâine la serviciu, L-am întâlnit pe vecinu' la intrarea în bloc* (corect: *Am vorbit cu **colega mea** despre programul de lucru, I-am spus **șefului meu** că nu pot veni mâine la serviciu, L-am întâlnit pe **vecinul meu** la intrarea în bloc*).

4. Trăsături sintactice ale substantivului. Grupul nominal (GN)

4.1. *Definiție*

Substantivul împreună cu toți constituenții legați sintactic și semantic de acesta formează grupul nominal. În raport cu acești constituenți, substantivul reprezintă centrul / capul grupului nominal (*un nou* ***roman*** *interesant, această frumoasă* ***bibliotecă*** *studențească din București*). Grupul nominal poate fi și monomembru, ceea ce înseamnă că este realizat numai prin substantiv (de exemplu, ***copaci*** în enunțul *Desenează copaci*).

4.2. *Structura internă a grupului*

Grupul nominal complex are următoarea structură:

(Determinant) (Cuantificator) Substantiv$_{Centru}$ (Modificator) (Posesor) (Complement).

Structura complexă poate avea forme diferite, precum în exemplele:

[$_{GN}$ [*Acei*]$_{Det}$ [*câțiva*]$_{Cuant}$ ***oameni***$_{Centru}$ [*bătrâni*]$_{Modif}$]] *au primit cadouri.*
Am admirat [$_{GN}$ [*niște*]$_{Det}$ ***cărți***$_{Centru}$ [*frumoase*]$_{Modif}$ [*ale Mariei*]$_{Pos}$].
[$_{GN}$ [*Aceste*]$_{Det}$ ***prezentări***$_{Centru}$ [*de cărți*]$_{Compl}$] *nu sunt suficiente.*
[$_{GN}$ [*Cei*]$_{Det}$ [*doi*]$_{Cuant}$ ***frați***$_{Centru}$ [*ai bălatului*]$_{Compl}$] *mi-au spus asta.*

La stânga grupului nominal, se pot atașa *mărci focale*, adică semiadverbe cu rol de insistență sau cu sens restrictiv, fără funcție sintactică:

Și / Chiar [$_{GN}$ *cărțile*] *au suflet.*
Doar / Numai [$_{GN}$ *prietenei mele*] *i-am spus asta.*

Componența grupului depinde de:
(a) poziția sintactică a grupului în enunț (în poziția de complement, în special în GV, GN are posibilitatea de a fi mai extins decât în alte poziții);
(b) particularitățile sintactice și semantice ale centrului (de exemplu, numai substantivele provenite din verbe sau adjective și substantivele relaționale admit complemente).
Constituenții care compun grupul nominal se organizează ierarhic, unii dintre aceștia fiind foarte legați de centrul substantival, iar alții mai puțin, de aceea pot fi și suprimați fără a afecta structura grupului. Dacă, din punct de vedere semantic, ierarhia constituenților nu este strictă, fiecare constituent având rolul său în structurarea informației, în schimb, din punct de vedere sintactic, ierarhia este riguroasă, fiecare constituent plasându-se într-un anumit loc (mai important sau mai marginal) în organizarea grupului.

📖 În gramatica tradițională, toți termenii subordonați oricărui regent (verb, substantiv, pronume, numeral, adjectiv, adverb) erau incluși sub termenul generic de determinanți, iar determinanții care depindeau de substantiv aveau funcția sintactică de atribut. În această gramatică, determinanții apar numai în structura grupului nominal, combinându-se deci numai cu substantivul, iar, în cadrul grupului nominal, determinanții se separă de alte componente (cuantificatori, modificatori, posesori, complemente); vezi și **Funcțiile sintactice din grupul nominal**.

4.2.1. *Determinanții* ocupă cea mai importantă poziție în structura grupului nominal. Determinanții au rolul de a actualiza conceptul exprimat de un substantiv oarecare în enunț, ceea ce înseamnă că determinanții au rol de *integrator enunțiativ* și, implicit, de *referențializare* a substantivului.
Determinanții substantivului pot fi:
- **articolul** (definit și nedefinit), determinantul tipic al substantivului: *băia**tul**, muntele, fa**ta**, fe**tele**, **un** băiat, **o** fată, **niște** băieți / fete, **unor** băieți / fete* (vezi și **Articolul**);
- **demonstrativele**, care apar în două situații:
  – în antepunere față de substantiv, având aceeași distribuție cu articolul nedefinit (***acest / acel / celălalt / același** băiat*);
  – în postpunere față de substantivul articulat definit, situație în care se realizează o *determinare emfatică* (atât prin articol, cât și prin demonstrativ): *băia**tul acesta / acela / celălalt***.
  Tot o determinare emfatică se realizează și cu ajutorul determinantului demonstrativ „slab" *cel* în structuri de tipul *studen**tul cel** bun, ele**va cea** din banca întâi*, în care, pe prima poziție, se află un substantiv articulat hotărât.
- **unele indefinite**: *fiecare, oricare, orice, niște, niscai, niscaiva* (*fiecare elev, orice om, oricare argument, niște vin, niscai bani, niscaiva probleme*)

ⓘ Trebuie făcută distincția dintre *niște*$_1$, articol care se combină cu substantive prototipice, numărabile (*niște baloane*), și *niște*$_2$, determinant indefinit care se combină cu substantive non-numărabile (masive), cu formă de singular mai ales (*niște apă*).

- **negativul** *niciun / nicio* (*niciun om, nicio urmă*);
- **interogativele și relativ-interogativele** *ce, care, cât* (***Care / Ce** om nu înțelege acest lucru?, Nu știu **care / ce** om poate să înțeleagă acest lucru, **Câți** bani a avut?*);
- **posesivul conjunct / clitic**, care determină substantive relaționale nearticulate: *frate-său, tată-său, soră-sa* etc.

ⓘ În grupurile *fratele său, tatăl său, sora sa*, posesivul nu are rol de determinant, pentru că acest rol este îndeplinit de articolul definit atașat substantivului, ci este complement (vezi și *infra*, **4.4.**).

Elementele indicate mai sus sunt întotdeauna determinanți. În situația în care în GN nu apare niciunul dintre acești determinanți, dar apare un alt component (cantitativ sau alternativ), acesta preia rolul de determinant:

Au venit $[_{GN}$ $[$***mulți***$]_{Det}$ *turiști*$_{Centru}]$.
Am ascultat $[_{GN}[$***trei***$]_{Det}$ *melodii*$_{Centru}]$.
Mi-au fost puse $[_{GN}$ $[$***alte***$]_{Det}$ *întrebări*$_{Centru}]$.

Unii determinanți pot avea sens cantitativ, precum cuantificatorii: indefinitele *niște, niscai, niscaiva, fiecare, orice*, negativul *niciun / nicio* și interogativul / relativ-interogativul *cât* (vezi *infra*, **4.2.2.**).

4.2.2. *Cuantificatorii* au rolul **de a indica extensiunea** (clasa de referenți a) substantivului determinat. Cuantificatorii pot fi realizați prin:
- **numeral**, pentru indicarea unei cantități definite, precise (*cele **cinci** mașini, aceste **zece** case*);
- **indefinite** care indică:
  – o cantitate neprecizată / nedefinită (*acești **mulți** elefanți, acești **puțini** tigri, acești **câțiva** lei*);
  – o totalitate într-o manieră globală (***toți** câinii, **amândoi** părinții*).

ⓘ Totalitatea poate fi indicată și într-o manieră distributivă, însă prin determinanți precum *fiecare, oricare, orice* (***fiecare** om, **oricare** ființă, **orice** copil*).

Când se asociază cu predeterminanți ai numelui, cuantificatorii sunt întotdeauna postpuși determinantului, dovadă că determinantul este cel care introduce grupul sintactic: ***acei** mulți copii* vs **mulți **acei** copii*. Când nu se asociază cu determinanți, cuantificatorii preiau funcția de integrator enunțiativ (vezi și *supra*, **4.2.1.**).

4.2.3. *Modificatorii* au rolul **de a restrânge extensiunea** (clasa de referenți a) substantivului. Pot fi realizați prin:
- grup adjectival cu centru adjectiv propriu-zis sau participial (*măr **ionatan**, copil **frumos**, plecare **rapidă**; plicul **expediat**, datorită măsurii **propuse***);
- grup prepozițional (*copacul **din deal**, mașina **de spălat**, geanta **de acolo***);
- grup adverbial (*plecarea **mâine / acum**, sosirea **aici / acolo***);
- grup verbal cu centru formă non-finită (*premii **constând în excursii***);
- propoziție relativă (*Cartea **pe care am citit-o** a fost cam plictisitoare*).

4.2.4. *Posesorii* restrâng, la rândul lor, extensiunea substantivului prin stabilirea unei relații de posesie cu un termen indicând obiectul posedat.

Se realizează prin:
- grup nominal cu centru nominal în genitiv (*cartea **copilului**; cartea **lui / aceluia**; mașina **primului dintre ei***);
- posesiv non-clitic (*cartea **mea**, casa **voastră***) și posesiv clitic de dativ (*cartea-**ți**, casa-**mi***), în condițiile articulării definite a substantivului-centru;
- construcții prepoziționale echivalente cu genitivul (*jucăriile **a doi copii**, mașina **a ditamai politicianul***);
- propoziție relativă fără antecedent (*Casa **cui ți-am spus** este scoasă la vânzare*).

4.2.5. *Complementele* în grupul nominal apar numai în situația în care centrul este postverbal (*citirea **lecției***), postadjectival (*gelozia **femeii***) sau relațional (*fratele **Mariei***). Ca și în cazul complementelor din GV, acestea fac parte din matricea sintactico-semantică a centrului, fiind componente strâns legate de substantivul-centru.

Se pot realiza prin:
- grup nominal în genitiv (*sosirea **primăverii**, tristețea **familiei**, prietenul **lui Ion**; chemarea **dumnealor / acelora**, fratele **lui***) sau, mai rar, în dativ (*acordare de burse **studenților**, frate **mamei***);
- posesiv non-clitic (*venirea **sa**, bunătatea **voastră**, vărul **meu***) și posesiv clitic de dativ (*cântarea-**mi**, tristețea-**i**, fratele-**ți***);
- grupuri prepoziționale (*schimb **de opinii**, citirea **de ziare**, dependența **de cafea**, atenția **la detalii**, văr **cu Ion***);
- propoziție conjuncțională, în situația în care substantivul-centru este postverbal sau postadjectival (*Afirmația **că va pleca** a stârnit discuții, Curiozitatea **dacă va obține rezultatul favorabil** era mare*);
- propoziții relative și relativ-interogative (*Dorința **(ori)cui ascultă discursul directorului** este să-și audă numele, Întrebarea **cine va plăti** nu a pus-o nimeni, Atenția **(ori)cui se afla în sală** era îndreptată spre cel care vorbea. Soțul **cui ți-am spus** a plecat de acasă*).

4.3. *Pozițiile ocupate de GN în organizarea propoziției*

Grupul nominal poate ocupa diverse poziții în organizarea propoziției, apărând în structuri de bază (în componența altor grupuri sintactic superioare) sau în structuri reorganizate și în tipare apozitive.

	Funcția		Exemple
în GV	**complement**	subiect	***Studenții** sunt inteligenți.*
		complement direct	*Așteaptă **un răspuns clar**.*
		complement secundar	*L-a ascultat **două cântece lungi**.*
		complement indirect	*Le dă explicații **părinților**.*
		nume predicativ	*Ion este **doctor**.*
		complement predicativ al obiectului	*L-au ales **deputat**.*
	circumstanțial / adjunct		*S-a gândit **zile întregi** cum să facă. Citește **noaptea / nopțile**[1].*
	complement (când substantivul-centru este postverbal, postadjectival sau relațional)		*citirea **lecției**, gelozia **femeii**, fratele **Mariei***
	posesor		*mărul **copilului***
	complement[2] indirect		*util **elevilor***
	complement indirect		*Se vor întâlni ulterior **acestei date**. Ion se comportă asemenea **părinților săi**.*
în GInterj	**complement**	indirect	*Vai **părinților**!*
		direct	*Na **o bomboană**!*
		subiect	***Veverița** hai o alună!*
	complement (al prepoziției)[3]		*la **școală**, lângă **drum**, despre **director**, de **fier**, grație **profesoarei**, contra **drogurilor***
	cu elipsă, **predicativ suplimentar**		*S-a întors* [și este] ***bărbat adevărat**.*
	cu elipsă și amalgamare, **predicativ suplimentar**		*Consider că X este un savant > îl consider **un savant**.*
	apoziție		*Maria, **vecina noastră**, ea, **sora mai mare***

[1] În astfel de contexte, grupul manifestă o tendință puternică de adverbializare, posibilitățile de asociere ale substantivului-centru cu alți constituenți fiind limitate (grupul este fixat în foarte mare măsură).

[2] Dintre complementele impuse de adjectiv, complementul direct (nesubstituibil prin clitic pronominal) apare marginal, numai atunci când este cerut de adjectivul *dator*: *Ea îmi este datoare **o avere**.*

[3] GPrep în ansamblu (prepoziție + complementul prepoziției) ocupă o anumită poziție în structura grupului sintactic în care se include: $[_{GV}$ *Merge*$_{Centru}$ $[_{GPrep}$ *la școală*$]_{CircLoc}]$, $[_{GV}$ *Vorbește*$_{Centru}$ $[_{GPrep}$ *despre director*$]_{CPrep}]$, *Grădina este împrejmuită de* $[_{GN}$ *[un]*$_{Det}$ *gard*$_{Centru}$ $[_{GPrep}$ *de fier*$]_{Modif}]$ etc.

4.4. *Dificultăți*

- Într-o construcție precum *nepot de soră*, grupul prepoziţional *de soră* este un modificator care contribuie la precizarea referentului (formează o unitate semantică împreună cu substantivul de pe prima poziție), şi nu complement, chiar dacă substantivul-centru este nume relațional. În favoarea acestei interpretări pledează şi faptul că substantivul *soră* este nearticulat, pentru că desemnează o proprietate, şi nu un referent care să intre în relație cu un termen simetric (precum în construcția cu genitiv *nepotul surorii mele*). Întregul grup *nepot de soră* se poate asocia însă cu un complement în dativ: [[*nepot de soră*] *lui Ion*].
  La fel, în *fiu de rege, copil de preot*, GPrep este analizabil ca un modificator al substantivului-centru, nu ca un complement, față de construcțiile *fiul regelui, copilul preotului*, unde al doilea substantiv are statut de complement (vezi şi *supra*, **3.1.6.**).
- Genitivul, precum şi adjectivul pronominal posesiv pot ocupa, pe lângă poziția sintactică de posesor, şi altă poziție sintactică. Pentru stabilirea funcției genitivului sau a adjectivului posesiv se ține cont de tipul semantico-gramatical al substantivului-centru şi de articularea acestuia.
  Genitivul şi adjectivul pronominal posesiv pot avea funcția de posesor pe lângă cele mai multe tipuri de substantive, ca în exemplele: *pantoful tău, clasa voastră, meseria ei, apa lor*. În schimb, atunci când sunt cerute de substantive postverbale, postadjectivale sau relaționale, genitivul şi adjectivul posesiv au funcția de complement (*plecarea ei, venirea voastră; tristețea lui, bunătatea ta; tatăl lui, sora mea*).
  Atât genitivul, cât şi adjectivul posesiv au funcția de determinant atunci când sunt antepuse centrului substantival (*al Mariei sfat, al său discurs*). În plus față de genitiv, adjectivul posesiv poate fi determinant, în postpunere, în combinație cu numele relaționale nearticulate (*soacră-mea, frate-său, fiică-sa*).

4.5. *Aspecte normative*

- *Acordul determinantului* ***cel*** *(şi al termenului postpus) cu primul substantiv*
  Se neglijează adesea acordul în cazul genitiv sau dativ în structurile în care se realizează o determinare emfatică cu ajutorul determinantului *cel*. Astfel, în locul construcțiilor precum *elevului* ***cel*** *atent, profesoarei* ***cea*** *tânără, pomilor* ***cei*** *înfloriți, colegelor* ***cele*** *din primul rând*, se recomandă construcțiile cu acord: *elevului* ***celui*** *atent, profesoarei* ***celei tinere***, *pomilor* ***celor*** *înfloriți, colegelor* ***celor*** *din primul rând*.
- *Grafie*
  Între substantivele relaționale şi posesivele conjuncte / clitice cu rol de determinant se pune cratimă: *frate-său, mamă-sa, mă-sa, ta-su* etc. Aceste combinații aparțin registrului colocvial al limbii.

ARTICOLUL

1. Articolul – clasă autonomă? 86
2. Inventarul de forme şi morfologia articolului 88
3. Articolul – expresie a determinării 90
4. Eterogenitatea funcțională a articolului 92
   4.1. Valori semantice 92
   4.2. Valori morfologice 93
   4.3. Valori morfolexicale 93
5. Dificultăți 93
   5.1. Formanți omonimi cu articolul definit 93
   5.2. Combinarea cu toponimele 94
   5.3. Unități omonime cu articolul nedefinit 94
      5.3.1. Raportul articol nedefinit – adjectiv pronominal nedefinit 94
      5.3.2. Omonimia articol nedefinit – numeral cardinal 95

ARTICOLUL

1. Articolul – clasă autonomă?

Articolul definit (hotărât) şi ***nedefinit*** (nehotărât) sunt cuvinte fără sens lexical, care aparţin clasei **determinanţilor** (vezi **Determinantul**). Prin articol se realizează determinarea (definită sau nedefinită) şi integrarea enunţiativă a grupului nominal în care apar. În absenţa determinării, grupul nominal are un conţinut predicativ, desemnând o proprietate, un concept; prin asocierea cu un articol sau cu un alt determinant, grupul nominal se referenţializează şi trimite la o entitate din situaţia de comunicare (vezi *infra*, **3.**).

Inventarul de forme reunite sub denumirea de *articol* este foarte restrâns, cuprinzând două serii de elemente: o serie de morfeme gramaticale legate, care apar împreună cu un suport (substantiv sau, mai rar, adjectiv antepus substantivului), constituind clasa articolului definit, şi o serie de morfeme libere, constituind clasa articolului nedefinit.

Articolele nu se constituie într-o clasă lexico-gramaticală autonomă, ci reprezintă „unelte gramaticale" (la fel ca auxiliarele, ***voi** pleca, **am** plecat*, sau desinenţele care exprimă numărul *caietØ – caiete*).

📖 În tradiţia gramaticală românească, se consideră că articolul reprezintă o parte de vorbire autonomă. În această gramatică, se consideră că articolele nu constituie o clasă lexico-gramaticală autonomă, ci se subordonează clasei mai largi (sintactice) a determinanţilor, având rolul de integrare în enunţ a grupului nominal şi de determinare a acestuia (vezi însă *infra* motivaţia existenţei unui capitol separat în care se descrie articolul).

De asemenea, în descrierile tradiţionale, inventarul articolelor este mai mare, incluzând şi „articolul demonstrativ sau adjectival" (*cel*), „articolul posesiv sau genitival" (*al*) şi „articolul proclitic" *lui*, în descrierea de faţă, acestea au primit o altă interpretare.

Cel este un pronume / adjectiv demonstrativ semiîndependent (necesită prezenţa unei completări, neputând apărea singur), care are funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal ([$_{GN}$ [***Cel***]$_{Det}$ [*doi*]$_{Cuant}$ *copii*]$_{S}$ *au venit*) sau care poate fi centru pronominal al grupului nominal ([$_{GNpron}$ ***Cel*** [$_{GAdj}$ *vechi*]$_{Modif-S}$] *e pe masă*). Vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**

Al este:

(a) fie marcă sintactică posesiv-genitivală (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.3.5.**, **Adjectivul pronominal posesiv, 2.3.**), „cerută" obligatoriu în anumite condiţii sintactice, mai exact, în toate contextele în care genitivul sau adjectivul posesiv nu este **vecin imediat la stânga** cu articolul definit (nu este adiacent la acesta) – (*acest*) *elev **al** profesorului / meu*, *caietul acesta **al** profesorului / meu* (vs. *caietul profesorului / meu*) etc.;

(b) fie pronume semiîndependent, cu funcţie de substitut (asemenea lui *cel*, necesită prezenţa unei completări; spre deosebire de *cel*, nu este un pronume demonstrativ, ci doar definit) (vezi **Pronumele semiîndependent *al***), complinirea obligatorie a pronumelui semiîndependent *al* este fie un adjectiv posesiv (***Al meu** au plecat la mare*), fie un grup nominal în genitiv (***Al Mariei / Al lui** au plecat la mare*). Pronumele semiîndependent *al* apare în structuri anaforice, în toate ocurenţele sale fiind echivalentul unui substantiv determinat definit ([***Părinţii*** *mei* / [***Părinţii*** *Mariei* / [***Părinţii*** *lui* *au plecat la mare*);

(c) fie formant obligatoriu al numeralului ordinal (***al** doilea*).

Neincluderea lui *al* din ipostaza (a), marcă sintactică posesiv-genitivală, în clasa articolelor are ca justificare faptul că *al* nu are legătură cu determinarea, în această ipostază (vezi *infra*), fiind prezent atât în contexte cu regent determinat definit (*caie**tul acesta al** Mariei / meu*, *caie**tul cel** nou **al** Mariei / meu*) sau nedefinit (***un** caiet (nou) **al** Mariei / meu*), cât şi în contexte cu regent nedeterminat (*este cetăţean **al** României*, *este frate vitreg **al** Mariei / meu*). Neincluderea lui *al* din ipostaza (b) în clasa articolelor se justifică prin faptul că *al*, în această ipostază, este un substitut, un pronume. *Al* din ipostaza (c), formant al numeralului, nu are legătură cu determinarea, funcţia de bază a articolului, ci este un afix lexical.

Nici ***lui***, încadrat în mod tradiţional în clasa articolului definit, nu este articol, ci este o marcă proclitică de genitiv-dativ (vezi, pentru descrierea detaliată a folosirii morfemului liber *lui*, **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.5.3.**). Neincluderea sa în clasa articolelor are aceeaşi justificare ca şi în cazul lui *al*: *lui* nu are legătură cu determinarea, fiind prezent în contexte cu substantiv determinat cu articol definit (*lui nenea*, *lui tata*, *lui mama*) şi în contexte în care substantivul este inerent determinat (*lui Andrei*, *lui Carmen*, *lui Dinamo*) (substantivele proprii sunt cuvinte inerent determinate, fiind autoreferenţiale şi denumind indivizi unici, vezi **Substantivul şi grupul nominal, 3.1.9.**).

O serie de caracteristici ale articolului definit şi nedefinit pledează pentru nesepararea unei clase lexico-gramaticale autonome a articolului.

- Numărul elementelor considerate articol este foarte redus (spre deosebire de alte clase, precum verbul sau substantivul). Articolele nu funcţionează decât în grupul nominal (determină grupul nominal), pot fi libere (***un** om*) sau se pot ataşa la un substantiv (*omu**l*** ori la un adjectiv care precedă un substantiv (*frumo**sul** om*).
- Articolele nu au sens lexical (nu trimit la indivizi, entităţi, noţiuni etc., ca substantivele, la acţiuni, evenimente, ca verbele, sau la proprietăţi ale obiectelor, ale indivizilor, ale entităţilor, ca adjectivele), ci au doar sens gramatical (determină definit sau nedefinit un substantiv). Mai exact, articolul nu modifică conţinutul semantic al grupului nominal în care apare, neaducând nicio informaţie semantică suplimentară privitoare la obiectele desemnate prin nominalele determinate.
- Din punctul de vedere al combinării cu substantivul (sau cu adjectivul), între articolul definit şi articolul nedefinit există asemănări şi deosebiri:

  – cele două articole se deosebesc prin modul de combinare; fiind un **morfem gramatical legat**, articolul definit se alipeşte primului element (*floare* → *floare**a***) al grupului nominal (substantiv sau adjectiv), creând un *lanţ morfematic nedisociabil*; această combinare substituie uneori partea finală a suportului nominal (*casă* → *cas**a***, *hârti**e*** → *hârti**a***) sau generează apariţia unor secvenţe suplimentare (*copil* → *copil**ul***, *manta* → *manta**ua***); în schimb, articolul nedefinit, care este un **morfem gramatical liber**, nu se alipeşte substantivului (sau adjectivului) şi nu exercită influenţă fonetică asupra acestuia;

  – cele două articole se aseamănă prin faptul că niciunul dintre ele nu este un element independent, ambele necesitând prezenţa (lexicalizarea) unui **cuvânt-suport**;

  – ambele articole participă la marcarea cazului.

ⓘ Tratarea articolului într-un capitol separat (deşi, conform argumentelor de mai sus, articolele nu constituie o clasă lexico-gramaticală de sine stătătoare) se justifică prin faptul că articolul are independenţă sintactică, îndeplinind funcţia sintactică de determinant (= Det) al grupului nominal (vezi **Determinantul**). Din această perspectivă, gramatica de faţă inovează faţă de GLR şi GALR prin recunoaşterea caracterului autonom sintactic al articolului şi prin conferirea unei funcţii sintactice aparte acestuia.

2. Inventarul de forme şi morfologia articolului

Articolul (definit sau nedefinit) apare, ataşat enclitic sau liber, la primul termen al grupului nominal (***un** frumos şi inteligent copil, frumos**ul** şi inteligent**ul** copil*); construcţii precum următoarele sunt agramaticale: **frumos şi inteligent **un** copil (a intrat în casă), *frumos şi inteligent copil**ul** (a intrat în casă).*

2.1. *Articolul definit* are următoarele realizări enclitice, nedisociabile de forma substantivului (sau a adjectivului) împreună cu care apare:

Singular	**Masculin / Neutru**	**Feminin**
N-A	**-l** (*codrul, teatrul*) / **-(u)l** (*puiul, scaunul*)[1] **-le** (*fratele, numele*)	**-a** (*fata, casa*) **-(i)a** (*hârtia*) **-(ĕ)a** (*aleea*) **-ŭa** (*steaua*)[3]
G-D	**-lui** (*codrului, puiului, scaunului, fratelui*)[2]	**- i** (*fetei, stelei, hârtiei, aleii*)
Plural	**Masculin**	**Feminin / Neutru**
N-A	**-i** (*codrii, pui, fraţii*)	**-le** (*fetele, stelele, hârtiile, aleile, teatrele, scaunele, numele*)
G-D	**-lor** (*codrilor, puilor, fraţilor*)	**-lor** (*fetelor, stelelor, hârtiilor, aleilor, teatrelor, scaunelor, numelor*)

[1,2] Ataşarea articolului definit **-l** la substantivele masculine şi neutre terminate în consoană sau în **i** semivocalic şi la adjective antepuse terminate în consoană provoacă actualizarea vechii desinenţe de singular **-u**: *băiat → băiat-**u**-l, băiat-**u**-lui; pui → pui-**u**-l, pui-**u**-lui; frumos băiat → frumos-**u**-l băiat, frumos-**u**-lui băiat.*

[3] Realizarea prototipică a articolului definit la singular feminin este *-a;* celelalte sunt realizări condiţionate fonetic.

ⓘ Câteva substantive masculine, care au final de substantive feminine, primesc la singular, la toate cazurile, forma de feminin a articolului definit: *popă – popa – popii, tată – tata – tatei, bade – badea – badei.*

Ataşarea articolului definit la finalul substantivelor poate produce unele schimbări de ordin fonetic:

- schimbarea calităţii fonetice a desinenţei:
  - *i* nesilabic devine *i* silabic, vocală plină: *pomi* [pom'] – *po-mii* [pomi];
  - *u* sau *i* semivocalice devin vocale pline: *leu* [leŭ] – *le-ul* [leul], *lei* [leĭ] – *le-ii* [lei];
  - *e* vocalic devine *e* semivocalic: *floare* [floare] – *floarea* [floarĕa];
- apariţia unei semivocale în plus: *manta – man-ţa-**ua**;*
- modificarea structurii accentuale a cuvântului: *radio – radi**o**ul.*

ⓘ În cazul substantivelor şi al adjectivelor a căror rădăcină se termină în grupul *muta cum liquida*, deşi, grafic, forma articulată (*codril, amplil*) diferă de cea nearticulată (*codri, ampli*), în pronunţare cele două forme nu se disting, pronunţându-se cu *-i* final vocalic.

ⓘ În limba vorbită (nu şi în registrul înalt), articolul *-l* (precedat de desinenţa *u*) nu se mai pronunţă: *Am văzut **copilu'**, **Scaunu'** e la bucătărie.* În aceste condiţii, funcţia articolului a fost preluată de desinenţa *u*, care deosebeşte forma nearticulată (*copil*) de forma articulată (*copilu*). Norma prevede scrierea şi pronunţarea lui *-l* final.

Adjectivul antepus preia articolul substantivului (*Am citit frumoa**sa** carte*).

2.2. Articolul nedefinit cunoaşte următoarele realizări proclitice, libere, care variază în funcţie de genul, numărul şi cazul substantivului determinat:

Singular	**Masculin / Neutru**	**Feminin**
N-A	**un** (*copil, teatru*)	**o** (*fată*)
G-D	**unui** (*copil, teatru*)	**unei** (*fete*)
Plural	**Masculin / Feminin / Neutru**	
N-A	**nişte** (*copii, teatre, fete*)	
G-D	**unor** (*copii, teatre, fete*)	

După cum se poate observa din tabelul de mai sus, articolul nedefinit preia şi marcarea cazului (*un, o, nişte* pentru nominativ-acuzativ şi *unui, unei, unor* pentru genitiv-dativ), cu excepţia substantivelor feminine la singular, unde marcarea genitiv-dativului se realizează şi în forma substantivului (*(această) fată – (acestei) fete*). *Nişte* este o formă supletivă în paradigma articolului nedefinit.

ⓘ Substantivele masculine care primesc forma feminină a articolului definit se combină însă cu forma de masculin a articolului nedefinit: *popă – **un** popă, tată – **un** tată, bade – **un** bade.*

Între articolul nedefinit şi substantivul pe care îl determină se pot intercala diverşi componenţi (modificatori şi, rar, cuantificatori) ai grupului nominal: *un **bun** prieten, un **alt** prieten, nişte **interesante** articole, unor **interesaţi** critici literari.*

3. Articolul – expresie a determinării

3.1. În absența articolului, grupul nominal monomembru (*băiat*) sau complex (*băiat frumos*) nu trimite la un referent (la o entitate din realitate). Prin asocierea cu un articol (definit sau nedefinit) sau cu un alt determinant (***acest băiat***), substantivul se **integrează în enunț**, în comunicarea concretă, putând trimite la un referent (la o entitate concretă din realitatea comunicativă). Principala funcție a articolului este de determinant (vezi **Determinantul**), realizând **integrarea enunțiativă** a grupului nominal prin **referențializarea** acestuia.

Determinantul este o funcție care acționează asupra GN în ansamblu, nu doar asupra substantivului sau a vreunui alt constituent din grup; ***GN în ansamblu este deci determinat sau nedeterminat***.

- Articolul este determinantul tipic, gramaticalizat, prin care se manifestă categoria gramaticală a determinării: prin intermediul categoriei determinării se arată gradul în care obiectul (entitatea) desemnat(ă) de grupul nominal este cunoscut(ă) vorbitorilor. Categoria determinării are trei valori reprezentând trei grade de ***individualizare*** și de cunoaștere a entității desemnate prin GN: nedeterminare (informație zero despre obiectul desemnat prin GN), determinare nedefinită (obiectul desemnat prin GN este prezentat ca necunoscut sau nou în enunț), determinare definită (obiectul desemnat prin GN este cunoscut).

  ○ Majoritatea substantivelor comune cunosc toate cele trei trepte de determinare, care se constituie într-un sistem de **opoziții de determinare**:

  (i) nedeterminat – determinat definit: *copil – copilul;*
  (ii) nedeterminat – determinat nedefinit: *copil – **un** copil;*
  (iii) determinat nedefinit – determinat definit: ***un** copil – copilul.*

  ○ Există însă situații în care nu toate cele trei opoziții se realizează: în cazul substantivelor în genitiv sau în dativ, apariția articolului este obligatorie, deci valoarea *nedeterminat* nu poate să apară în acest caz, singura opoziție de determinare posibilă fiind *determinat nedefinit – determinat definit* (***unei** fete – fetei*)

> ⓘ Pentru interpretarea substantivelor masive care pot apărea nearticulate în pozițiile sintactice de complement direct și de subiect (*Văd **vin / carne / brânză** pe masă; La magazinul din colț, se vinde **vin / carne / brânză***, față de **Văd **casă**, *Se vinde **pălărie***), vezi **Substantivul și grupul nominal, 3.1.2.**

- În ce privește ***articularea cu articol definit*** și interpretarea (determinat / nedeterminat) a substantivului subordonat unei prepoziții cu regim de acuzativ, se impun câteva observații. Pe de o parte, în structuri sintactice în care substantivul este urmat sau precedat de modificatori, primul nominal subordonat prepoziției primește articol definit: *am fost în parcul frumos / în frumosul parc*. Pe de altă parte, grupurile nominale simple [prepoziție + substantiv (fără modificatori)] ilustrează două situații.

  ○ Majoritatea prepozițiilor impun nearticularea substantivului, deși acesta are interpretare individualizantă, **determinată definit**: *am fost în **parc*** (**parc** = „parcul de lângă casă, pe care îl știi"); *merg **la piață*** (**piață** = „piața din cartierul nostru, la care mergem în mod obișnuit").

> ⓘ Excepție fac, în acest caz, unele nume de rudenie, care pot fi articulate cu articol definit enclitic, deși apar după aceste prepoziții: *mă duc **la mama**, prăjitură făcută **de bunica**, stă **lângă tata***. Această excepție se explică prin faptul că numele comune de rudenie sunt interpretate ca entități unice, inerent definite, apropiindu-se astfel de statutul numelor proprii.

  ○ Prepoziția *cu* are un comportament variabil în ce privește articularea definită a substantivului, dependent de sensul acestuia.
  – Se construiește cu un **substantiv nearticulat**, asemenea celorlalte prepoziții care cer acuzativul, când:
  (a) substantivul face parte din clasa masivelor (*se spală **cu săpun***) sau a abstractelor (*acționează **cu onestitate***);
  (b) substantivul exprimă o proprietate (*casă **cu etaj**, pădure **cu ciuperci***);
  (c) substantivul face parte din îmbinări frazeologice care exprimă acumularea (*strop **cu strop**, ban **cu ban***) sau reciprocitatea (*munte **cu munte** nu se-ntâlnește, însă **om cu om**, da*).
  – Se construiește, contrar regulii sintactice de nearticulare a substantivului fără modificatori, cu un **substantiv articulat definit**:
  (a) când substantivul exprimă instrumentul (*taie **cu coasa***), o cantitate determinată (*lucrează **cu ziua***) sau asocierea (*se luptă **cu dușmanul***);
  (b) când substantivul este la origine adverb sau adjectiv și face parte din sintagme fixate (***cu binele, cu răul***);
  (c) când prepoziția *cu* este selectată de unele adjective sau adverbe (*copie conformă **cu originalul**, potrivit **cu vârsta**, proporțional **cu câștigul***).

> ⓘ Articolul este determinantul prototipic, specializat doar pentru exprimarea categoriei determinării. Celelalte cuvinte încadrate în clasa sintactică a determinanților (vezi **Determinantul**) introduc, pe lângă informații privitoare la gradul de cunoaștere a substantivului determinat, și alte informații semantice. De exemplu, pe lângă determinarea nedefinită, un determinant, precum *alt* (***alt copil***), introduce și informația semantică de „alteritate"; pe lângă determinarea definită, un determinant demonstrativ, precum *acest* (***acest copil***), introduce informații privind localizarea grupului nominal în contextul situațional (anaforic sau deictic).

3.2. Articolele îndeplinesc funcția sintactică de **determinant** în grupurile nominale în care apar.

- Schema sintactică a grupurilor nominale cu articol nedefinit este:

  $[_{GN}$ [art. nedefinit]$_{Det}$ ((rar) Cuantificatori) (Modificatori) Substantiv$_{Centru}$ (Modificatori)]

  Într-un exemplu, precum (a), grupul nominal *un copil frumos* se va analiza astfel (b):

  (a) ***Un copil frumos** a intrat în casă.*
  (b) $[_{GN}$ [*un*]$_{Det}$ *copil*$_{Centru}$ $[_{GAdj}$ *frumos*]$_{Modif}$]

- Întrucât articolul definit este un morfem legat, grupurile nominale cu articol definit vor avea schema de organizare sintactică din (a). Atașarea articolului la un adjectiv antepus se marchează explicit în reprezentarea sintactică (a'):

  (a) **$[_{GN}$ substantiv+articol$_{Centru+Det}$ (adjectiv)$_{Modif}$]**
  (a') **$[_{GN}$ (adjectiv+articol)$_{Modif+Det}$ substantiv$_{Centru}$]**.

În reprezentarea sintactică, nu se separă articolul de centrul nominal, însă se face mențiunea că acest constituent conține și determinantul grupului. În exemplele de mai jos, grupurile nominale evidențiate prin caractere aldine (a, c) se vor analiza astfel (b, d):

(a) ***Copilul frumos** a intrat în casă.*
(b) $[_{GN}$ *copilul*$_{Centru+Det}$ $[_{GAdj}$ *frumos*$]_{Modif}]$
(c) ***Frumosul copil** a intrat în casă.*
(d) $[_{GN}$ $[_{GAdj}$ *frumosul*$]_{Modif+Det}$ *copil*$_{Centru}]$

ⓘ Nu este necesară marcarea explicită a centrului substantival în toate reprezentările sintactice ale GN, ci doar în cele în care articolul definit se alipește substantivului $[_{GN}$ *copilul*$_{Centru+Det}$ $[_{GAdj}$ *frumos*$]_{Modif}]$. În grupurile nominale în care articolul se alipește la adjectiv, se va marca această alipire și nu se va mai marca și centrul substantival al grupului, această marcare fiind superfluă: $[_{GN}$ $[_{GAdj}$ *frumosul*$]_{Modif+Det}$ *copil*$]$. Marcarea explicită a articolului în reprezentarea sintactică este necesară pentru că articolul îndeplinește o funcție sintactică distinctă în interiorul GN, care trebuie indicată (prin indicele $_{Det}$). În grupuri nominale cu alți determinanți decât articolul, marcarea explicită a centrului este superfluă: $[_{GN}$ $[$*acest*$]_{Det}$ *copil*$]$.

4. Eterogenitatea funcțională a articolului

Articolul este un element gramatical multifuncțional: pe lângă principalele sale roluri, de integrare enunțiativă și de determinare a substantivului, articolul are și o serie de valori semantice, morfologice și morfolexicale, care îi conferă un caracter eterogen.

4.1. *Valori semantice*

Pe de o parte, în calitate de element individualizator, articolul definit poate funcționa ca **anaforic** (vezi **Anafora**), atunci când determinarea unui obiect se face prin raportare la un antecedent, adică la un substantiv (determinat nedefinit) exprimat anterior (*Am primit o carte. Cartea mi-a făcut mare plăcere*), sau ca **deictic** (vezi **Deixisul**), când se face raportare la o situație concretă de comunicare (prin gest, prin privire, prin mișcare a capului): *Dă-mi caietul!* (cel de pe masă, spre care am îndreptat mâna), dar și *Dă-mi **un** caiet!* (din teancul caietelor de pe masă). Pe de altă parte, prin intermediul articolului (atât definit, cât și nedefinit) se poate obține opusul determinării (individualizării), și anume interpretarea **generică** a substantivului (substantivul articulat trimite la o întreagă clasă de obiecte, nu la un obiect necunoscut, nou în enunț sau cunoscut). Compară următoarele enunțuri:

(a) *Am primit o carte. **Cartea** mi-a făcut mare plăcere* (interpretare individualizantă a substantivului *carte*, determinat definit).
(b) ***Cartea** este un obiect de cultură* (citire generică: „orice carte").
(c) *M-a lătrat **un câine*** (interpretare individualizantă a substantivului *câine*, determinat nedefinit).
(d) ***Un câine** este o companie agreabilă* (citire generică: „orice câine").

Astfel, rolul articolului în cazul interpretării generice a substantivului este numai de **integrator enunțiativ**; în aceste structuri, nu se realizează opozițiile de determinare.

4.2. *Valori morfologice*

În afară de a marca determinarea (definită sau nedefinită), articolul este și o marcă de caz și de acord în grupul nominal: articolul nedefinit are, la singular, forme distincte de gen, care permit acordul între substantivul determinat și articol. În plus, articolul este și o marcă de dezambiguizare cazuală: la plural, nici substantivele feminine și neutre, nici cele masculine nu au forme distincte de nominativ-acuzativ și de genitiv-dativ; la singular, substantivele masculine și neutre nu disting formal, de asemenea, nominativ-acuzativul de genitiv-dativ. Omonimiile cazuale se rezolvă, parțial, prin intermediul articolului definit și nedefinit. De exemplu:

nearticulat: masc. sg. N-A-G-D = *(acest / acestui) băiat*
articulat: masc. sg. N-A = *băia**tul**, **un** băiat*, G-D = *băia**tului**, **unui** băiat*

În plus, articolul participă în mod direct la flexiunea substantivului (vezi *supra*, **2.**).

4.3. *Valori morfolexicale*

4.3.1. Articolul participă la marcarea (și dezambiguizarea) genului gramatical (trăsătură inerentă, lexicală a substantivului): articolele nedefinite *un, unui* încadrează substantivul în clasa masculinelor sau a neutrelor, iar *o, unei*, în clasa femininelor. Și articolul definit contribuie la încadrarea în clase de gen. În cazul în care o desinență este comună tuturor genurilor, articolul definit indică (parțial) încadrarea substantivului într-o clasă de gen sau alta: desinența de plural *-i* este comună tuturor genurilor; gruparea *-ii* desinență + articol indică încadrarea substantivului în clasa masculinelor (*cuscrii*); gruparea *-ile* desinență + articol indică încadrarea substantivului în clasa femininelor sau a neutrelor (*roți**le**, servici**ile***).

4.3.2. Articolul este **clasificator substantival**: prin intermediul articolului, se recategorizează (prin conversiune) în substantiv diverse cuvinte, aparținând unor clase lexico-gramaticale din cele mai diverse: numeral (*Am luat **un** doi; Doi**ul** pe care mi l-a dat profesoara*), adjectiv (*bleg**ul** de Vasile*), pronume (*sine**le**, eu**l**, **un** nimeni, **un** nimic*), interjecție (*o**ful**, ah**ul***), adverb (*aproa**pele***).
De asemenea, prin intermediul articolului se face trecerea de la clasa substantivelor proprii la clasa substantivelor comune, procedeu denumit **antonomază**: *Mi-am luat **un Luchian** (minune!) și **un Ressu** excepțional* (Călinescu, *Scrinul negru*); *Enescu**l** ascultat de curând* etc.

5. Dificultăți

5.1. *Formanți omonimi cu articolul definit*

În structura unor cuvinte există o serie de formanți omonimi cu articolul definit; acești formanți se regăsesc în structura:
– pronumelui de politețe *dânsul: dâns-**ul**, dâns-**a**, dânși-**i**, dânse-**le**;*
– pronumelor nehotărâte *unul / vreunul / altul: un-**ul**, un-**a**, uni-**i**, une-**le** / vreun-**ul**, vreun-**a**, vreuni-**i**, vreune-**le** / alt-**ul**, alt-**a**, alți-**i**, alte-**le**;*

– pronumelui negativ *niciunul: niciun-**ul**, niciun-**a**, niciuni-**i**, niciune-**le**;*
– numeralelor ordinale *primul* şi *întâiul: prim-**ul**, prim-**a** / întâi-**ul**, întâi-**a**;*
– prepoziţiilor şi a locuţiunilor prepoziţionale cu regim de genitiv: *împotriv-**a**, contr-**a**, asupr-**a**, dedesubt-**ul**, dimprejur-**ul**, dindărăt-**ul**, împrejur-**ul**, în faţ-**a**, în jur-**ul**, în spate-**le**, în urm-**a**, înainte-**a**, înăuntr-**ul**, îndărăt-**ul**, înpoi-**a**, primprejur-**ul**;*
– unor nume proprii (toponime şi antroponime) feminine: *Mari-**a**, Ioan-**a**, Români-**a**, Turd-**a**, Slobozi-**a*** etc.
Toate aceste unităţi nu participă la determinarea cuvântului în care apar, nu sunt analizabile ca articole definite şi nu au funcţie sintactică.

ⓘ În cazul numelor proprii feminine, finala omonimă cu articolul este reinterpretată uneori ca articol definit, permiţând ataşarea unui grup nominal în genitiv / adjectiv posesiv în absenţa mărcii posesiv-genitivale *al: România **cetăţenilor**, Slobozia **lor**, Maria **mea*** (prin comparaţie cu **Buzău **cetăţenilor**, *Cluj **lor**, *Ion **meu***, dar *Buzăul **cetăţenilor**, Clujul lor, Ion al **meu***).

5.2. *Combinarea cu toponimele*

Articolul definit se poate realiza, din cauze sintactice, în cazul unor toponime, însă nu participă la determinarea grupurilor nominale pe care acestea le organizează (pentru că numele proprii sunt cuvinte autoreferenţiale, denumind indivizi unici, deci inerent determinate, vezi **Substantivul şi grupul nominal, 3.1.9.**). Articolul se realizează când:
– toponimele sunt urmate de un modificator sau de un posesor: *Bucureştiul nostru / lui Oprescu, Iaşiul de altădată, Mizilul lui Caragiale;*
– toponimele apar în poziţia sintactică de complement direct sau de subiect: *Am vizitat Parisul, Iaşiul era ca odinioară.*

5.3. *Unităţi omonime cu articolul nedefinit*

Articolul nedefinit stabileşte relaţii de omonimie cu două elemente distincte: adjectivul pronominal indefinit *un* şi numeralul cardinal *un*. Distingerea celor trei elemente se face contextual, în baza unor opoziţii semantice relevante explicite.

5.3.1. *Raportul articol nedefinit – adjectiv pronominal nedefinit*

- La singular, articolul nedefinit este omonim cu adjectivul pronominal nedefinit *un – o / unui – unei*. Contextele în care această formă este interpretată ca adjectiv pronominal indefinit, şi nu ca articol nedefinit, sunt cele în care se opune în discurs altui pronume:

(a) *Am văzut **o** (anume) studentă în clasă, nu şi pe altele.* (adjectiv indefinit) – *Am văzut **o** studentă* (articol).
(b) *Am citit lucrarea **unei** eleve, nu şi pe ale altora.* (adjectiv indefinit) – *Am citit lucrarea **unei** eleve* (articol).

Adjectivele pronominale indefinite şi articolul nedefinit au în comun funcţia sintactică, ambele fiind **determinanţii** (nedefiniţi ai) grupurilor nominale în care apar.

- Articolul nedefinit *nişte* este omonim cu adjectivul pronominal indefinit *nişte*. Ambele unităţi îndeplinesc funcţia sintactică de determinant (nedefinit) al grupului nominal în care apar, însă, din punct de vedere lexico-gramatical, reprezintă două unităţi distincte, întrucât:
– *nişte* articol se combină doar cu substantive numărabile (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 2.1.2.**) la plural (*nişte cărţi, nişte băieţi*) şi participă la crearea opoziţiei gramaticale singular – plural (*o carte – nişte cărţi, un băiat – nişte băieţi*);
– *nişte* adjectiv indefinit se combină cu substantive masive (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 3.1.3.**), defective de număr, mai exact, *singularia tantum* (*nişte vin, nişte fontă*) sau *pluralia tantum* (*nişte câlţi*), şi nu participă la realizarea opoziţiei de număr singular – plural.

5.3.2. *Omonimia articol nedefinit – numeral cardinal*

Pe lângă omonimia cu adjectivul pronominal *un*, articolul nedefinit la singular este omonim şi cu numeralul cardinal în ipostază adjectivală. Se consideră că elementul *un / o* este numeral cardinal în contextele în care are un conţinut numeric explicit, mai exact, atunci când se opune altui numeral cardinal (a) sau în contextele în care are un conţinut explicit cantitativ (de exemplu, în contextul unei unităţi de măsură) (b):

(a) *A venit **un** student la curs, nu doi* (numeral) – *A venit **un** student la curs* (articol).
*Am citit **o** carte din cele trei care trebuiau citite* (numeral) – *Am citit **o** carte* (articol).
*Am citit doar lucrarea **unei** eleve, nu şi pe cele trei ale băieţilor* (numeral) – *Am citit lucrarea **unei** eleve* (articol).
(b) *A mers abia **un** kilometru, dar a şi obosit* (numeral).

Numeralul *un* şi articolul nedefinit *un* au în comun funcţia sintactică de ***determinant*** al grupului nominal din care fac parte.

PRONUMELE ŞI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{PRON})

CARACTERISTICI GENERALE 99

PRONUMELE PERSONAL 103
1. Caracteristici generale 103
2. Flexiunea pronumelor personale 104
2.1. Exprimarea persoanei şi a numărului 105
2.2. Exprimarea genului 105
2.3. Exprimarea cazului 106
3. Distincţia *forme accentuate* vs *neaccentuate / clitice* 106
4. Funcţii sintactice ale pronumelor personale 107
5. Dificultăţi 108
6. Aspecte normative 108

PRONUMELE DE POLITEŢE 108
1. Caracteristici generale 108
2. Inventar de forme şi flexiune 109
3. Funcţii sintactice 110
4. Valori semantico-stilistice 111
5. Aspecte normative 111

PRONUMELE REFLEXIV 111
1. Caracteristici generale 111
2. Inventar de forme 112
3. Valorile şi funcţiile sintactice ale reflexivului 113
4. Dificultăţi 114
5. Aspecte normative 115

PRONUMELE RECIPROC 115
1. Caracteristici generale 115
2. Inventar de forme 116
3. Dezambiguizarea pronumelui reciproc 117
4. Dificultăţi 118
5. Aspecte normative 118

ADJECTIVUL PRONOMINAL DE ÎNTĂRIRE 118
1. Caracteristici generale 118
2. Inventar de forme şi flexiune 119
3. Contexte şi funcţii sintactice 119
4. Valori şi utilizări 120
5. Aspecte normative 121

ADJECTIVUL PRONOMINAL POSESIV 121
1. Caracteristici generale 121
2. Inventar şi caracteristici morfologice 122
3. Funcţiile sintactice ale adjectivului posesiv 124
4. Dificultăţi 125
5. Aspecte normative 126

PRONUMELE SEMIINDEPENDENT *AL* 126
1. Caracteristici generale 126
2. Procurarea referinţei 128
3. Paradigma pronumelui semiindependent *al* şi complinirile sale 128
4. Funcţiile sintactice ale pronumelui semiindependent *al* şi ale complinirilor sale 129
5. Dificultăţi 131
5.1. Unităţi omonime cu pronumele semiindependent *al* 131
5.2. [Pronume semiindependent + adjectiv posesiv] *vs* adjectiv posesiv. Statutul lui *al* 131

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL DEMONSTRATIV 132
1. Caracteristici generale 132
2. Adjectivul demonstrativ 133
3. Inventarul de pronume şi adjective pronominale demonstrative 134
4. Funcţii sintactice ale demonstrativului 137
5. Demonstrativul semiindependent *cel* 138
6. Aspecte normative 142

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL INDEFINIT (NEHOTĂRÂT) 142
1. Caracteristici generale 142
2. Caracteristici semantice ale pronumelor indefinite 143
3. Caracteristici morfologice ale pronumelor indefinite 147
4. Caracteristici şi funcţii sintactice ale pronumelui şi ale adjectivului indefinit 149
5. Raportul cu alte clase lexico-gramaticale 152
6. Dificultăţi 153

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL NEGATIV 154
1. Caracteristici generale 154
2. Particularităţile pronumelor negative 155
3. Funcţii sintactice ale pronumelui şi ale adjectivului pronominal negativ 157
4. Aspecte normative şi dificultăţi 157

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL INTEROGATIV 159
1. Caracteristici generale 159
2. Inventar de forme şi flexiune 160
3. Funcţiile sintactice ale interogativelor 160
4. Dificultăţi 162
5. Aspecte normative 162

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL RELATIV 163
1. Caracteristici generale 163
2. Inventar şi descriere 164

3. Trăsături sintactice ale pronumelui relativ.
Grupul relatorului *vs* propoziția relativă 167
4. Dificultăți 170
4.1. Împletirea subordonatei cu regenta 170
4.2. Alte forme de împletire a subordonatei cu regenta 171
5. Aspecte normative 172
5.1. Construcția complementului direct cu „pe" 172
5.2. Construcția lui „care" la genitiv 172
5.3. Invariabilitatea lui „care" în limba populară și reluarea prin personal 172
5.4. Numărul mare de propoziții relative 172
5.5. Folosirea invariabilului „de" 173

PRONUMELE ȘI ADJECTIVUL PRONOMINAL RELATIV-INTEROGATIV ȘI RELATIV-EXCLAMATIV 173

TRĂSĂTURI SINTACTICE ALE PRONUMELUI. GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{pron}) 174
1. Caracteristici generale ale grupului nominal cu centru pronume și comparația cu grupul nominal prototipic (cu centru substantiv) 174
2. Structura internă a grupului 174
3. Pozițiile ocupate de GN cu centru pronume în organizarea propoziției 176
4. Dificultăți 177
5. Aspecte normative 177

PRONUMELE ȘI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{PRON})

CARACTERISTICI GENERALE

Pronumele și **adjectivele pronominale** reprezintă o clasă închisă de forme (care, în general, nu se îmbogățește cu alți termeni), caracterizate printr-un grad mare de eterogenitate sub aspect semantic, sintactic și morfologic.
În funcție de categoria persoanei, pronumele se clasifică astfel:

Personale	– personale – de politețe – reflexive (propriu-zise și reciproce) – posesive (apar numai ca adjective pronominale) – de întărire[1] (apar numai ca adjective pronominale)
Nepersonale	– demonstrative – nehotărâte – negative – interogative – relative – relativ-interogative și relativ-exclamative

[1] Deși are în comun cu pronumele personale categoria persoanei, adjectivul pronominal de întărire (***eu însumi, tu însuți, însuși** profesorul* etc.) este o formă cu trăsături hibride, atât din punct de vedere formal (adjectivale și pronominale), cât și funcțional (marcă de emfază și de coreferențialitate) – vezi **Adjectivul pronominal de întărire.**

1. Semantic, pronumele nu au referință proprie, ci constituie o clasă de **pro-forme**, adică de unități care evocă sau substituie alte entități din discurs.
Pronumele funcționează ca deictice (își procură referința din situația de comunicare – (a)), ca anaforice (își procură referința de la un element din discurs – (b)) sau ca variabile (trimit la un referent diferit în funcție de context (c)):

(a) ***Eu** știu ce am de făcut, dar **tu** pierzi vremea.*
(b) *Ion$_i$ plecase de acasă. **El**$_i$ era sigur că așa e bine.*
(c) ***Cine** vine?, **Fiecare** poate reuși* (*cine, fiecare* pot însemna „Ion", „el", „mama" etc.).

ⓘ Indicele *i* marchează coreferențialitatea – în exemplul (b), *Ion* și *el* trimit la același referent.

După modul în care își procură referința, pronumele de persoanele 1 și a 2-a (*eu, tu*) sunt întotdeauna deictice (a), pe când pronumele de persoana a 3-a și cele nepersonale funcționează, contextual, fie ca deictice (d), fie ca anaforice (e):

B.C.U. "M. EMINESCU" IAȘI

(d) *la **asta** de aicil, **El** trebuie să plece* (deictice, însoțite de un gest de indicare).
(e) [*Ion$_i$ nu știe pe ce lume trăiește*], ***Asta**$_i$ nu-mi place la **el**$_i$* (anaforic).

Unele pronume pot avea referință generică, trimițând la clase largi de referenți (f), altele au valoare neutră, reluând o întreagă propoziție (g), iar altele pot fi lipsite total de referință (de exemplu, dativul și acuzativul neutru (h), dativul etic (i)):

(f) *Când ai probleme, falșii prieteni **te** părăsesc.* (*te* generic = „oricine")
(g) *Că nu e bun de nimic, **asta o** știam de mult.*
(h) *Dă-**i** cu bere, la-**o** la fugă.*
(i) ***Mi ți** l-am plesnit.*

Majoritatea pronumelor au trăsătura semantică [+ Specific], acestea reprezentând un obiect deja numit sau prezent în discurs. În formele *dânsul, dânsa, unul, una, altul, alta* segmentul final, deși este omonim cu articolul hotărât, nu are funcțiile semantico-sintactice ale articolului / determinantului, ci funcționează ca un formant. Adesea, segmentul final distinge formal pronumele (***Altul** a plecat*) de adjectivul pronominal corespunzător (***Alt** om a plecat*).

2. Morfologic, pronumele are categoriile gramaticale gen, număr, caz (comune cu ale numelui) și persoană (comună cu verbul), care însă nu sunt prezente la toți membrii clasei.

- Categoria **persoanei** apare numai la pronumele personale și este comună cu verbul; însă, dacă, în cazul pronumelui, persoana este o trăsătură inerentă, ce ține de funcționalitatea acestei clase, la verb aceasta este o categorie nespecifică, apărând numai ca formă de acord cu subiectul.

ⓘ Persoanele 1 și a 2-a apar la verb ca urmare a acordului cu subiectul exprimat prin pronume la aceste persoane, iar persoana a 3-a, în cazul subiectului exprimat prin pronume de persoana a 3-a, prin substantiv, prin formă verbală non-finită sau propoziție subordonată, precum și în structurile impersonale, lipsite de subiect.

Persoana este marcată prin forme supletive (care nu au o rădăcină lexicală comună) la pronumele personale (*eu, tu, el, noi, voi, ei, ele*) și reflexive (*mă, te, se, ne, vă*) sau la adjectivele posesive (*meu, tău, său*).
Pronumele de politețe au paradigmă defectivă în raport cu persoana, lipsindu-le formele de persoana 1 (vezi **Pronumele de politețe**).

- Distincțiile de **număr**, care se exprimă solidar cu cele de persoană, au o semnificație specială la persoanele 1 și a 2-a plural ale pronumelui personal ((a) – pluralul inclusiv – vezi **Pronumele personal**). Pronumele personale de persoana a 3-a și pronumele nepersonale preiau numărul de la nominalul (nominalele) pe care îl (le) substituie sau de la care își preia(u) referința.

(a) *Noi* (*eu + tu / eu + el, eu + ei* etc.) *vrem să plecăm.*
(b) *Ion$_i$ și Gheorghe$_j$ se ceartă mereu, dar **îi**$_{i,j}$ vezi tot timpul împreună.*

Categoria numărului se exprimă prin forme supletive (*eu, noi; tu, voi* etc.) sau prin desinențe, însoțite uneori de alternanțe fonetice (*cât, câți; câtă, câte; altul, alții*) etc.

Sunt invariabile în raport cu numărul pronume ca reflexivul *se*, relativul *ce*.
Apar în contexte atât de singular, cât și de plural unele pronume sau adjective pronominale, precum *care* la nominativ-acuzativ (***care** om, **care** străzi*); alte pronume, precum *cine*, apar numai în contexte de singular (***Cine** a venit?, **Cine** au venit?).

- **Categoria genului** la pronume este rezultatul unui acord formal cu un nominal de același gen prezent în discurs (a) sau referențial, în funcție de genul natural al referentului (b):

(a) *Am cumpărat **o carte**. Așaz-**o** pe raftul de sus!*
(b) *A venit la noi **Gabi. Ea / el** era **supărat(ă).***

Categoria genului este marcată sistematic numai la adjectivele de întărire și la pronumele și adjectivele demonstrative, celelalte pronume fiind, în grade diferite, invariabile în raport cu genul:

eu, tu, noi, voi vs *el, ea, ei, ele;*
fiecare vs *vreun, vreo;*
nimeni vs *niciunul, niciuna;*
cine, ce, care, cărora vs *căreia, căruia.*

Genul este marcat prin desinențe (*acestu**ia**, aceste**ia***) sau prin desinențe și prin flexiunea internă a ambelor componente (*celălalt**Ø**, ceal**a**ltă*) etc.

- În privința **cazului**, pronumele, în special cel personal, reprezintă clasa cu cel mai mare număr de forme cazuale distincte. Pronumele se caracterizează printr-un sistem de omonimii cazuale diferit de cel al substantivului: pronumele personal de persoanele 1 și a 2-a reprezintă singura zonă a paradigmei nominale în care nominativul și acuzativul au forme diferite: *eu, mă, mine; tu, te, tine; noi, ne; voi, vă.*
Formele de genitiv-dativ ale pronumelui sunt întotdeauna diferite de cele de nominativ-acuzativ (*aceștia, acestora, niciunii, niciunora*).
Valorile de caz, la pronume, se exprimă prin:
– forme supletive (*eu, mie; el, lui; se, își*);
– desinențe însoțite sau nu de alternanțe fonetice (*acesta, acestuia; care, căruia*); există desinențe de genitiv-dativ specifice pronumelui, care nu apar în flexiunea substantivului: G-D masc. sg. *-ui(a)*, G-D fem. sg. *-ei(a)*, G-D fem.-masc. sg.-pl. *-or(a);*
– flexiunea (internă a) ambelor componente (*cealaltă, celeilalte*);
– mijloace analitice: folosirea prepoziției *a* + forma nemarcată de nominativ-acuzativ pentru a reda o relație de genitiv (*împotriva **a ce** s-a spus*) sau a prepoziției *la* + forma nemarcată de nominativ-acuzativ pentru a reda o relație de dativ (*N-am dat importanță **la ce** ai spus*).
Unele pronume au paradigme defective: pronumele personal de persoanele 1 și a 2-a nu are forme de genitiv (valorile de genitiv exprimându-se prin formele posesive – *împotriva **mea***), pronumele reflexiv nu are forme de nominativ și de genitiv etc.

3. Sintactic, pronumele are un comportament eterogen.

- Unele pronume funcționează ca **substitute**, înlocuind un termen prezent în discurs (a), altele funcționează ca **non-substitute** („**variabile**"), reprezentând referenți „variabili" de la o situație de comunicare la alta (b):

(a) *A venit băiatul*$_i$ ***pe care*** *îl*$_i$ *cunoşti.*
(b) ***Cine*** *ar putea să ne ajute?*

ⓘ Pronumele şi adjectivele pronominale cu referinţă deictică au un statut special, ele trimiţând la un referent care este prezent în situaţia de comunicare, dar nu este prezent în discurs / text:
Eu *nu ştiu ce să cred.*
Dă-mi cartea ***aia.*** (însoţit de gest de indicare)

- În calitate de substitute, pronumele pot înlocui grupuri nominale monomembre (a) sau complexe (b) şi propoziţii (c). În primele două situaţii, pronumele preia genul şi numărul termenului substituit. Nu se acordă în caz pentru că pronumele ocupă o poziţie sintactică diferită de cea a termenului substituit, poziţie în care îi sunt impuse restricţii de caz proprii. În cea de-a treia situaţie se folosesc pronume cu valoare neutră (*asta, o, ceea ce*), care nu pun probleme de acord.

(a) [***Copilul***]$_i$ *plângea mereu pentru că* *îi*$_i$ *era dor de mama* ***lui***$_i$.
(b) [***Prietena mea din Franţa***]$_i$ *vine astăzi şi* ***o***$_i$ *voi aştepta la aeroport.*
(c) [***Că nu învăţase nimic***]$_i$, ***asta***$_i$ ***o***$_i$ *ştiam.*

- Pronumele (grupul nominal format în jurul unui centru pronominal) apare în **aceleaşi poziţii cu grupul nominal**: subiect (a), complement direct (b), complement indirect (c), complement prepoziţional (d), nume predicativ (e), predicativ suplimentar (f), circumstanţiale (g) etc. În poziţia de complement secundar şi de complement predicativ al obiectului pot apărea numai pronume nepersonale cu valoare generală (h), (i). Sub aspectul funcţiilor sintactice ocupate, eterogenitatea pronumelui se manifestă prin faptul că nu toate tipurile de pronume pot avea toate funcţiile sintactice menţionate.

(a) ***El / Acesta*** *a lipsit.*
(b) ***Pe el*** *nu l-am văzut.*
(c) *N-am spus* ***nimănui / oricui*** *secretul.*
(d) *Persoana* ***pe care*** *mă bazam a dispărut.*
(e) *După 20 de ani, Ion este* ***acelaşi.***
(f) *L-am găsit* ***acelaşi*** *după 20 de ani.*
(g) *Vin* ***spre tine.***
(h) *Te-am învăţat* ***asta.***
(i) ***Ce*** *te-au angajat?*

Complementul posesiv este o funcţie sintactică a cărei realizare tipică este pronumele clitic reflexiv (j) sau personal (k):

(j) ***Îşi*** *caută cheile de o oră.*
(k) *Ion* ***îmi*** *plimbă cățelul.*

- În calitate de **centru de grup**, pronumele are disponibilităţi combinatorii mai limitate decât substantivul. Dintre tipurile de pronume, pronumele personal are cele mai puţine posibilităţi combinatorii (vezi **Pronumele personal** şi **Trăsături sintactice ale pronumelui. Grupul nominal cu centru pronume**).

- Majoritatea pronumelor pot forma grup monomembru, adică pot să apară singure (***El*** *merge, Lipseşte* ***acesta***). Excepţie fac **pronumele semiindependente *al*** şi ***cel,*** care au compliniri obligatorii (vezi **Pronumele semiindependent *al,* Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**), şi cliticele pronominale, care nu primesc subordonaţi (c):

(a) *Ceasul tău e verde.* ***Al*** *Mariei e albastru /* ****Al*** *e albastru.*
(b) *Scaunul de aici e bun, dar* ***cel*** *de acolo e stricat /* *dar* ***cel*** *e stricat.*
(c) ***L****-am văzut,* ***Îmi*** *spune.*

- Unele pronume (posesivul, majoritatea pronumelor nepersonale) pot funcţiona ca adjective pronominale cu funcţia de determinant (***acest*** *cadou,* ***vreun*** *cadou,* ***orice*** *cadou, soră-****mea***), de cuantificator, în prezenţa altui determinant (*aceşti* ***câţiva*** *copii, un* ***alt*** *copil*), de posesor (*maşina* ***ta***), de complement (*plecarea* ***ta***). Alte pronume funcţionează exclusiv pronominal (pronumele personal, de politeţe, reflexiv, reciproc, *cine* relativ şi interogativ, indefinitele formate cu *cine* – *cineva, oricine, oarecine* – şi *careva*).

ⓘ În sintagma „adjectiv pronominal", termenul *adjectiv* este folosit numai prin tradiţie, ca urmare a faptului că se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul. „Adjectivul" pronominal are rol de determinant şi se deosebeşte net de adjectivul propriu-zis (calificativ, categorial, situativ), care are valori semantice şi sintactice cu totul diferite.

PRONUMELE PERSONAL

1. Caracteristici generale

Pronumele personale reprezintă o subclasă închisă (întrucât nu se îmbogăţeşte cu termeni noi), care se distinge printr-o serie de caracteristici semantico-referenţiale, morfologice şi semantice.

- **Semantico-referenţial**, pronumele personal desemnează participanţii direcţi la actul de comunicare: locutorul (*eu* şi *noi*), alocutorul (*tu* şi *voi*), precum şi participanţii indirecţi (non-locutorul şi non-alocutorul – *el, ea, ei, ele*), despre care se vorbeşte sau care sunt martori la actul de comunicare. După modul de obţinere a referinţei, pronumele personale sunt deictice (cele de persoanele 1 şi a 2-a, iar, uneori, când îşi iau referinţa din situaţia de comunicare, şi cele de persoana a 3-a) şi anaforice (cele de persoana a 3-a).
- **Morfologic**, pronumele personale prezintă flexiune în raport cu categoriile de persoană, număr, caz şi gen şi cuprind forme supletive (cu radicale realizate fonetic diferit). Semnificativ este faptul că la cazurile acuzativ şi dativ pronumele personal are forme duble, accentuate şi neaccentuate (clitice).
- **Sintactic**, pronumele personal reprezintă centrul grupului nominal (un grup nominal puţin extins, de cele mai multe ori monomembru), exceptând formele neaccentuate / clitice, care nu formează grup sintactic (nu au posibilitatea de a-şi atrage subordonaţi).

Grupul nominal cu centru pronume personal poate avea funcţiile sintactice ale grupului nominal cu centru substantiv, dar numai grupul nominal cu centru pronume personal de persoana a 3-a (nu şi de persoanele 1 şi a 2-a) apare în contextele grupurilor nominale cu centru substantiv, pentru că numai pronumele personal de persoana a 3-a, fiind anaforic, poate să substituie grupurile nominale cu centru substantiv; vezi **Trăsături sintactice ale pronumelui, Grupul nominal cu centru pronume.**

2. Flexiunea pronumelor personale

Pronumele personale se caracterizează printr-o flexiune bogată.

Caz	Forme	Persoana 1		Persoana 2		Persoana 3			
		sg.	pl.	sg.	pl.	sg.		pl.	
						m.	f.	m.	f.
N		*eu*	*noi*	*tu*	*voi*	*el*	*ea*	*ei*	*ele*
A	accentuate	*mine*	*noi*	*tine*	*voi*	*el*	*ea*	*ei*	*ele*
	neaccentuate (clitice)	*m(ă)*	*ne*	*te*	*v(ă)*	*(i)l*	*o*	*(i)i*	*le*
G		–	–	–	–	*lui*	*ei*	*lor*	
D	accentuate	*mie*	*nouă*	*ţie*	*vouă*	*lui*	*ei*	*lor*	
	neaccentuate (clitice)	*(i)mi*	*ne, ni*	*(i)ţi*	*v(ă), vi*	*(i)i*		*le, li*	
V		–	–	*tu*	*voi*	–	–	–	–

ⓘ Formele neaccentuate (clitice) pot fi nelegate fonetic şi grafic de cuvintele-suport (***mă** întreabă, **îl** chem, **o** învăţ*) sau legate grafic de acestea. Formele neaccentuate legate, elidate sau neelidate, se scriu cu cratimă (***le**-a spus, **ţi**-a dat, a chemat-**o**, văzându-**te***). Cratima poate nota eliziunile obligatorii care se produc, în anumite condiţii sintactice (***m**-a chemat < **mă** a chemat, **i**-a spus < **îi** a spus, **v**-o dau < **vă** o dau*), dar şi eliziunile neobligatorii, produse atât în forma pronumelui (*nu-**l** cunosc < nu **îl** cunosc*), cât şi în forma cuvântului vecin (*mă-**ntreabă** < mă **întreabă**, **n**-o ştiu < **nu** o ştiu*). Variantele legate (elidate sau neelidate) cunosc o serie de restricţii în ceea ce priveşte poziţia lor faţă de cuvântul-suport, putând fi proclitice (***mi**-a dat, **l**-am întâlnit*), enclitice (*dându-**mi**, gândindu-**mă**, întâlnindu-**l**, am văzut-**o**, privirea-**ţi***) sau mediane (*arătându-**mi**-l, mânca-**l**-ar, cerându-**li**-l*). În tabelul de mai sus, sunt date formele neaccentuate nelegate grafic, iar paranteza indică eliziunea.

Pe lângă formele înregistrate în tabel, pronumele personale mai cuprind şi formele variabile de persoana a 3-a ale pronumelui *însul*. Acest pronume apare la singular şi la plural numai la acuzativ în combinaţie cu prepoziţiile *întru, dintru* şi *printru* (*într-însul, dintr-însa, printr-însele*):

Caz	Singular		Plural	
	m.	f.	m.	f.
A	*însul*	*însa*	*înşii*	*însele*

📖 Pronumele *dânsul*, deşi încadrat în gramatica tradiţională în clasa pronumelui personal, este simţit, din punctul de vedere al românei actuale, ca pronume de politeţe atenuată (vezi *infra*, **Pronumele de politeţe**).

Faţă de flexiunea substantivului, pe de o parte, şi faţă de flexiunea altor tipuri de pronume, pe de altă parte, pronumele personale prezintă anumite particularităţi în raport cu exprimarea categoriilor gramaticale.

2.1. *Exprimarea persoanei şi a numărului*

Categoriile gramaticale de persoană şi de număr se exprimă solidar, prin forme supletive / distincte şi se asociază cu semnificaţii speciale.

- Pronumele personale de persoanele 1 sg. (*eu*) şi a 2-a sg. (*tu*) se deosebesc de pronumele personal de persoana a 3-a sg. (*el, ea*) prin faptul că nu pot substitui un substantiv şi nu pot funcţiona decât ca deictice, indicând locutorul, respectiv alocutorul (***Eu** nu ţi-am spus niciodată aşa ceva, **Voi** credeţi că **noi** suntem vinovaţii*). Pronumele de persoana a 3-a funcţionează ca anaforice, procurându-şi referinţa de la un alt termen, plin referenţial, din discurs, şi, mai rar, ca deictice, atunci când trimit, printr-un gest, la un referent din situaţia de comunicare (*Dă-mi-**l**, te rog!*). Prin urmare, pronumele personale de persoana a 3-a sunt substitute ale grupurilor nominale cu centru substantiv (*Pe **acest student**, nu **l**-am mai văzut de mult, Ion a cumpărat **o maşină frumoasă**, şi este foarte mândru de **ea***).
- Persoana 1 pl., *noi*, include persoana 1 sg. *eu* şi alte persoane: *eu + tu, eu + el / ea, eu + voi, eu + ei / ele*.
- Persoana a 2-a pl., *voi*, include persoana a 2-a sg. şi alte persoane, mai puţin persoana 1 sg.: *tu + tu (+ ... tu), tu + el / ea, tu + ei / ele*.
- Persoana a 3-a pl., *ei / ele*, include persoana a 3-a: *ei = el + el, el + ea, el + ei, el + ele, ei + ei, ei + ele; ele = ea + ea, ea + ele, ele + ele*.

2.2. *Exprimarea genului*

Distincţia de gen nu se realizează în toată paradigma pronumelui personal, ci numai la persoana a 3-a sg. şi pl. Opoziţiile de gen apar, la aceste persoane, atât la formele accentuate, cât şi la unele neaccentuate: *el – ea, ei – ele, lui – ei; (i)l – o, (i)i – le*. La formele omonime de dativ *lor* (pentru masculin şi feminin plural), *(i)i* (pentru masculin şi feminin singular) şi *le, li* (pentru masculin şi feminin plural), genul se dezambiguizează în context (*Lui Ion, **îi**, cunosc slăbiciunile* vs *Mariei, **îi**, cunosc slăbiciunile*). Pronumele preiau genul de la substantivul pe care îl înlocuiesc. Când substantivul este de genul neutru, pronumele apare în forma de masculin la singular (*Am văzut un aparat şi vreau să **îl** cumpăr*) şi în forma de feminin la plural (*Am văzut nişte aparate şi vreau să **le** cumpăr*).

2.3. *Exprimarea cazului*

În general, pronumele personale cunosc forme distincte pentru toate cazurile. Spre deosebire de flexiunea substantivală în raport cu cazul, pronumele personal prezintă unele aspecte speciale.

- Pronumele personale nu au formă de genitiv la persoanele 1 (sg. şi pl.) şi a 2-a (sg. şi pl.). Cu valoarea genitivului se foloseşte adjectivul pronominal posesiv, care se acordă în gen şi în caz cu nominalul reprezentând obiectul posedat: (*câinele*) *meu,* (*culoarea pisicii*) *mele,* (*părinţii*) *mei,* (*rudele*) *mele;* (*stiloul*) *tău,* (*cartea*) *ta,* (*colegii*) *tăi,* (*colegele*) *tale;* (*oraşul*) *nostru,* (*casa*) *noastră,* (*vecinii*) *noştri,* (*străzile*) *noastre;* (*articolul*) *vostru,* (*revista*) *voastră,* (*verii*) *voştri,* (*desenele*) *voastre.*
  Formă de genitiv (omonimă cu cea de dativ) au numai pronumele de persoana a 3-a sg. şi pl., care nu se acordă cu nominalul desemnând obiectul posedat: (*câinele / pisica*) *lui;* (*părinţii / rudele*) *ei;* (*casa / verii*) *lor.*
- Spre deosebire de substantiv, pronumele personal non-clitic are forme diferite de acuzativ la persoanele 1 şi a 2-a sg. (*mine, tine*) şi de dativ la persoanele 1 sg. şi pl., a 2-a sg. şi pl. (*mie, ţie, nouă, vouă*). La celelalte persoane, apar omonimiile nominativ – acuzativ, formă accentuată (*el, ea; noi; voi; ei, ele*) şi genitiv – dativ, formă accentuată (*lui, ei; lor*). La persoana a 3 sg. şi pl., numai formele neaccentuate disting acuzativul şi dativul: N-A *el, ea, ei, ele* – A *îl, o, îi, le;* G-D *lui, ei, lor* – D (*î*)*i, le, li.*

3. Distincţia *forme accentuate* vs *neaccentuate / clitice*

Distincţia *forme accentuate* vs *forme neaccentuate* (care mai apare numai la pronumele reflexive) se corelează cu o serie de particularităţi fonetice, morfologice şi sintactice.

- **Formele pronominale accentuate** sunt independente din punct de vedere fonetic, putând primi accent frastic (ceea ce înseamnă că accentul propoziţiei poate cădea pe acestea: *La* ***mine****, nu la tine o să ajungă*).
  - Aceste forme ocupă poziţii sintactice diferite. La persoanele 1 şi a 2-a au contexte proprii (***Pe mine*** *nu m-a ascultat nimeni,* ***Nu ştiam nimic despre tine***), iar, la persoana a 3-a, apar în aceleaşi condiţii sintactice precum substantivele pe care le substituie: *Merge la* ***părinţi*** */ la* ***ei****, Cadoul este pentru* ***mama*** */ pentru* ***ea****, Le aduce cărţi* ***copiilor*** */* ***lor****, Bravo* ***lui Ion*** */* ***lui****, Îl cunoaşte pe* ***câştigător****, adică pe* ***el****, Atacul împotriva* ***duşmanilor*** */ împotriva* ***lor*** *a fost dur.*
  - La toate persoanele, în contextul unei prepoziţii cu regim de acuzativ, apar obligatoriu formele pronominale accentuate: *la mine / tine, despre noi / voi, cu ea / el / ei / ele.*
- La cazurile acuzativ şi dativ, pronumele personal cunoaşte, pe lângă forme accentuate, **forme clitice sau neaccentuate**, care prezintă un comportament special.
  - Cliticele pronominale sunt dependente de un suport fonetic şi sintactic (***te*** *aude,* ***o*** *ştie,* ***mi-i*** *cere,* ***le-o*** *anunţă, spunându-****l****, daţi-****ne****, găsitu-****m-aţi****, duce-****l-ar****, iată-****l****, împotriva-****ţi****). Uneori, suportul sintactic este diferit de cel fonetic (*trista-***i** *privire, că-***i** *dai, unde-***l** *pui*). Cliticele pot fi legate / conjuncte, cratima marcând grafic acest statut (***l****-am ajutat, a adus-****o****), sau libere (****mă*** *ajută,* ***o*** *aduc*).
  - Unele forme clitice sunt întotdeauna non-conjuncte (***Îţi*** *iau cartea,* ***Îi*** *dau o veste bună*), altele sunt, în funcţie de context, conjuncte sau non-conjuncte (*Profesorul de română nu* ***ne****-a uitat,* ***Ne*** *întâlnim mâine, Văzându-****ne****, s-a bucurat foarte mult;* ***Te*** *aşteptăm,* ***Te****-am rugat să vii, Întrebându-****te*** *acest lucru, te vei supăra*).

  - Atât modul de legare de suport a cliticelor, cât şi forma acestora se supun unor reguli stricte de distribuţie şi de topică (vezi, de exemplu, *să îmi dai* şi *să-mi dai* vs **îmi să dai, mi-a dat* vs **îmi a dat, văzându-i* vs **văzându-îi, l-am văzut* vs *văzându-l, i-aş cumpăra* vs **îi aş cumpăra, *aş* (*î*)*i cumpăra*). În asocierea unui clitic de dativ cu altul de acuzativ, ordinea este strictă: întotdeauna dativul precedă acuzativul. În această asociere, cliticele de dativ la plural au formele speciale *ni, vi* şi *li* (de comparat ***Ne****-a adus dicţionarul* cu ***Ni l****-a adus*).
  - Cliticele sunt implicate în procesul sintactic gramaticalizat de dublare (***L****-am văzut* ***pe Ion****,* ***l****-am dat* ***lui Ion*** *o carte*), fiind obligatorii în anumite construcţii sintactice (compară *Mie îmi place* şi *Îmi place* cu **Mie place, Bucureştiul îl cunosc* cu **Bucureştiul cunosc*).
  - La persoana a 3-a feminin singular, când substituie o propoziţie, funcţionează ca pro-frază (*Că nu ai avut intenţii rele,* ***o*** *ştiu*).
  - Din punct de vedere semantico-referenţial, cliticele pot fi anaforice, când îşi precizează referinţa prin raportare la un termen „plin" din contextul lingvistic (*A ascultat-****o****$_i$ pe femeie$_i$ până la capăt,* ***l****$_i$-am adus cartea lui Ion$_j$*), sau deictice, când îşi preiau referinţa din contextul extralingvistic (*Dă-****mi****,* ***te*** *rog, cana!*).
  - Cliticele au valoare posesivă în construcţiile cu dativ posesiv (***Mi****-au venit copiii, cartea-****ţi****, în frumoasa-****i*** *locuinţă*) sau cu acuzativ posesiv (***O*** *doare inima,* ***Mă*** *supără ochii*).
  - Cliticele cu formă de persoana a 3-a intră în alcătuirea unor expresii populare sau argotice, situaţie în care nu au funcţie sintactică, întrucât nu se raportează la un termen referenţial (clitice de dativ: *Tot* ***îi*** *dă cu gura, Dă-****i*** *cu bere, dă-****i*** *cu vin;* clitice de acuzativ: *Au şters-****o****, A luat-****o*** *la sănătoasa,* ***Le*** *are la matematică*).
  - Cliticele pot exprima participarea afectivă puternică a locutorului la cele enunţate, ca şi implicarea alocutorului de către locutor în relatarea sa (aşa-numitul *dativ etic*), în construcţii precum ***Mi****-l luă şi* ***mi****-l învaţă de toate în cel mai scurt timp,* ***Mi ţi****-l alungă pe răuvoitor într-o secundă.*

4. Funcţii sintactice ale pronumelor personale

Pronumele personale ocupă diverse poziţii sintactice în cadrul grupurilor în care se includ:

- subiect: $[_{GV}\ [El]_{S}$ *ne-a salvat viaţa*$]$, $[_{GInterj}\ [Ea]_{S}$ *ţuşti în pat*$]$!
- complement direct: $[_{GV}\ [Mă]_{CD}$ *cunoaşte din liceu*$]$, $[_{GInterj}$ *la-*$[l]_{CD}]$!
- complement indirect: $[_{GV}\ [l]_{CI}$*-am dat o bomboană*$]$, *Manualul este* $[_{GAdj}$ *util* $[lor]_{CI}]$, *Se comportă* $[_{GAdv}$ *aidoma* $[lor]_{CI}]$, $[_{GInterj}$ *Bravo* $[ţie]_{CI}]$!
- complement posesiv: $[_{GV}\ [Mi]_{CPos}$*-am găsit umbrela*$]$.
- complement prepoziţional, împreună cu prepoziţia cu care formează GPrep: $[_{GV}$ *Se teme* $[de\ tine]_{CPrep}]$.
- nume predicativ: $[_{GV}$ *Studenta mea preferată este* $[ea]_{NP}]$.
- complement predicativ al obiectului, împreună cu prepoziţia *drept* cu care formează GPrep: $[_{GV}$ *M-au luat* $[drept\ tine]_{CPO}]$.
- circumstanţiale de tipuri diferite, împreună cu prepoziţia cu care formează GPrep $[_{GV}$ *Va veni* $[la\ tine]_{CircLoc}]$, $[_{GV}$ *Lucrează* $[cu\ ea]_{CircInstr/CircSoc}]$.
- posesor: $[_{GN}$ *Cărţile* $[lui]_{Pos}]$ *erau nedeschise.*
- complement al nominalului: $[_{GN}$ *Plecarea* $[ei]_{Compl}]$ *se apropiase.*
- determinant: $[_{GN}\ [A\ lui]_{Det}$ *părere*$]]$ *nu era ascultată niciodată.*

5. Dificultăți

- Să nu se confunde forma de pronume personal *însele* cu forma omonimă a pronumelui / adjectivului pronominal de întărire omonimă (*ele însele, mamele însele*). Pentru evitarea confuziei, trebuie reținut faptul că pronumele personal cu această formă se folosește numai după una dintre prepozițiile *întru, dintru, printru: într-însele, dintr-însele, printr-însele*.
- Cliticele pronominale participă la fenomenul gramaticalizat de dublare, ocupând, împreună cu termenul coreferențial, o singură poziție sintactică (complement direct: *Am văzut-**o**$_i$ [pe Ioana]$_i$, **Îl**$_i$ cunosc [pe acest om]$_i$*; complement indirect: ***I**$_i$-am dat [mamei]$_i$ o carte; **Le**$_i$-am prezentat [studenților]$_i$ noua carte*). Uneori, cliticul de acuzativ poate dubla și o propoziție: *[Că te-ai ascuns de noi], am aflat-**o** de la prietenii tăi.*
  În contexte speciale, cliticele nu au funcție sintactică, făcând parte din expresii sau fiind marcate afectiv: *A luat-**o** razna, N-**o** mai duce mult, Nu **le** vede la gramatică; **Mi**-l luă și **mi**-l dojeni, **Mi ți**-l înșfăcă.*

6. Aspecte normative

- Pronumele personale *eu, ea, el, ei, ele* se pronunță cu preiotare (cu *i* inițial): *[ieu, ia, iel, iei, iele]*, nu cu *e*.
- Pronumele *însul* se scrie numai legat prin cratimă de prepoziție: *într-înșii, dintr-însa, printr-însul*. În aceste combinații, pronumele *însul* nu se scrie niciodată cu *â*, ci cu *î*.

PRONUMELE DE POLITEȚE

1. Caracteristici generale

Pronumele de politețe este un pronume personal specializat pentru a marca, în relațiile interumane, o anumită distanță cerută de codul social (în funcție de diferențele de vârstă, rol și poziție socială și de raporturile existente între interlocutori).
Pronumele de politețe are, în limba română, persoana a 2-a și a 3-a.

ⓘ În genere, un vorbitor manifestă o atitudine deferentă față de ceilalți, nu față de sine însuși. În multe limbi, pronumele de politețe are doar persoana a 2-a, fiind folosit, în adresarea directă, pentru a manifesta respect față de interlocutor; referirile politicoase la o altă persoană (neparticipantă la conversație) se fac prin grupuri nominale. În română există o concurență între referirea prin nominal (***Domnul profesor** mi-a recomandat cartea*) și cea realizată prin pronumele de politețe (***Dumnealui** mi-a recomandat-o*).

Acest tip de pronume are în comun cu pronumele personal propriu-zis categoriile de persoană, de număr și de gen, precum și formele de dublare clitică (*pe **voi vă**$_{clitic}$ așteptam / pe **dumneavoastră vă**$_{clitic}$ așteptam*).
Paradigma sa are mai multe serii de forme, care marchează grade diferite de deferență. În cadrul clasei închise a pronumelui, fiind foarte dependent de codul social, pronumele de politețe este destul de instabil: își modifică, în timp, inventarul de forme și mai ales valorile acestora.

2. Inventar de forme și flexiune

În timp ce unele forme pronominale de politețe ies din uz, inventarul se completează prin locuțiuni noi.
Tabelul de mai jos cuprinde inventarul complet de forme ale pronumelui de politețe (*dumneata, dumneavoastră, dumnealui, dumneaei, dumnealor*), incluzând și o formă controversată (*dânsul*), precum și locuțiunile (*Domnia Voastră, Domnia Sa* etc.) în curs de gramaticalizare.
Opozițiile gramaticale de caz se manifestă doar la unele forme (ex.: *dumneata / dumitale*, nu și *dumneavoastră*); opozițiile de gen apar doar la persoana a 3-a (*dumnealui / dumneaei*).

	Grad redus de politețe		**Politețe standard**		**Grad sporit de politețe (forme ceremonioase)**	
Adresarea către o persoană (pers. 2 singular)	N-A-V **dumneata**[1]	clitic de A: **te**	N-A-V-G-D **dumneavoastră**	clitic de A: **v(ă)**	N-A-V **Domnia Voastră**	clitic de A: **v(ă)**
	G-D **dumitale**	clitic de D: **(i)ți**		clitice de D: **v(ă), vi**	G-D **Domniei Voastre**	clitice de D: **v(ă), vi**
Referirea la o persoană (pers. 3 singular)	N-A m. **dânsul** f. **dânsa**	clitice de A: m. **(i)l** f. **o**	N-A-G-D m. **dumnealui** f. **dumneaei** (rar) m.f.	clitice de A: m. **(i)l** f. **o**	N-A m.f. **Domnia Sa** (rar) m. *Domnia Lui* (rar) f. *Domnia Ei*	clitice de A: m. **(i)l** f. **o**
	G-D m. **dânsului** f. **dânsei**	clitic de D: **(i)i**	N-A *dumneasa*, G-D *dumisale*	clitic de D: **(i)i**	G-D **Domniei Sale** (rar) m. *Domniei Lui* (rar) f. *Domniei Ei*	clitic de D: **(i)i**
Adresarea către mai multe persoane (pers. 2 plural)	—		N-A-V-G-D **dumneavoastră**	clitic de A: **v(ă)**	N-A-V **Domniile Voastre**	clitic de A: **v(ă) / le**
				clitice de D: **v(ă), vi**	G-D **Domniilor Voastre**	clitice de D: **v(ă), vi**
Referirea la mai multe persoane (pers. 3 plural)	N-A m. **dânșii** f. **dânsele**	clitice de A: m. **(i)i** f. **le**	N-A-G-D m.f. **dumnealor**	clitice de A: m. **(i)i** f. **le**	N-A m.f. **Domniile Lor**	clitice de A: m. **(i)i** f. **le**
	G-D m. **dânșilor** f. **dânselor**	clitice de D: **le, li**		clitice de D: **le, li**	G-D m.f. **Domniilor Lor**	clitice de D: **le, li**

[1] În tabel, formele subliniate (cu aldine) sunt cele curente, în vreme ce formele scrise cu italice (*dumneasa, Domnia Ei*) sunt rar folosite.

- Forma prototipică de politețe este *dumneavoastră*, cuvânt invariabil, folosit în adresarea politicoasă standard către o persoană sau mai multe.
- Pronumele personal de politețe cu funcția de subiect impune predicatului un acord special: acolo unde există o neconcordanță între numărul gramatical (pluralul) și cel semantic (adresarea către o persoană), acordul verbului se face la plural, dar al numelui predicativ adjectiv – la singular: *Dumneavoastră ne* ***puteți*** *primi, sau* ***sunteți*** **ocupat***?*
- La singular, politețea standard se exprimă prin folosirea formelor pronominale și verbale de plural, așadar chiar fără forma plină a pronumelui de politețe: ***Coborâți*** *la prima? Vă fac loc imediat!*
- Cel mai controversat aspect al paradigmei pronumelor de politețe în limba actuală privește includerea sau neincluderea în această serie a formei *dânsul*. Acesta a fost considerat, în general, un simplu pronume personal, care a căpătat, regional (în sud), utilizări politicoase. Valoarea de pronume de politețe s-a extins foarte mult, fără a se generaliza în toate zonele țării; a fost însă criticată în lucrările normative, astfel încât s-a încărcat cu conotații sociale negative (ca „formă incultă").
- Popular și regional, se folosesc și forme ale pronumelui de politețe trunchiate (*mata* < *dumneata, matale* < *dumitale*) și diminutivate: *mătăluță, (mă)tălică*. Dintre acestea, *matale* este frecventă și în uzul colocvial, ca formă invariabilă pentru toate cazurile (*Matale ai spus asta?*).
- Locuțiunile *Domnia Ta, Domnia Voastră, Domnia Sa* etc. refac construcțiile care au stat la baza pronumelor astăzi sudate (*dumneata, dumneavoastră, dumneasa*). Deși au în componență un substantiv, dublarea lor clitică, prin substituție globală, le confirmă statutul pronominal (*pe Domnia Ta* ***te*** *căutam*); nu este în uz dublarea prin substituția nominalului (*pe Domnia Ta* ***o*** *căutam*). Și acordul (când sunt în poziția de subiect) confirmă statutul pronominal, pentru că nu se face cu substantivul: *Domnia Ta* ***așteptă****, pentru că* ***ești înțelept*** (nu: **Domnia Ta* ***așteaptă****, pentru că* ***e înțelept / înțeleaptă***).
- Modelul *substantiv articulat + posesiv* este folosit pentru mai multe locuțiuni ceremonioase, specializate în diferite subcoduri sociale: *Excelența Voastră / Excelența Sa* (pentru miniștri, ambasadori), *Preasfinția Voastră / Preasfinția Sa* (pentru prelați), *Magnificența Voastră / Magnificența Sa* (pentru rectori) etc.
- În mod asimetric, se folosesc mai frecvent compusele cu genitivul pronumelui personal, *lui* și *ei* (*dumnealui, dumneaei*), dar locuțiunile cu posesivul (*Domnia Sa*).

3. Funcții sintactice

Pronumele de politețe poate îndeplini toate funcțiile sintactice pe care le îndeplinește pronumele personal, de exemplu:

Ați răspuns $[_{GNpron}$ ***dumneavoastră***$]_S$.
$[_{GNpron}$ ***Dumitale***$]_{Ci}$ *îți vorbesc.*
$[_{GN}$ *Banii* $[_{GNpron}$ ***dumnealor***$]_{Pos}]_S$ *nu contează.*

4. Valori semantico-stilistice

Gradele de politețe exprimate de formele pronominale nu sunt foarte stabile. Forma *dumneata* tinde astăzi să-și reducă uzul, fiind folosită mai ales în adresarea condescendentă a persoanelor mai în vârstă către cei tineri, în contexte ironice sau chiar agresive (*Dumneata să mă lași în pace!*).
Pe măsură ce ies din uz, multe dintre formele de politețe tind să capete conotații ironice; procesul este mai avansat la formele populare *mata, matale* etc. și incipient în cazul formelor *dumnealui, dumneaei, dumnealor*. În schimb, locuțiunile *Domnia Sa* și *Domniile Lor*, considerate forme solemne, ceremonioase, intră tot mai mult în uzul curent al politeții, apropiindu-se de o valoare standard, nemarcată.

5. Aspecte normative

- Conform normelor stabilite de DOOM$_2$, locuțiunile se scriu cu inițială majusculă: *Domnia Sa, Domnia Ei, Domnia Voastră*. Această regulă este încălcată frecvent, mai ales în limbajul jurnalistic.
- Pronumele de politețe pot fi abreviate în scris, în următoarele moduri:

dumneavoastră: **dv. – dvs. – d-voastră**
dumneata / dumitale: **d-ta / d-tale.**

- Forma populară și familiară *matale* este folosită la genitiv-dativ, nerecomandabil, cu marca pleonastică *lui: casa lu(i) matale.*
- Utilizarea formelor de politețe potrivite într-o anumită situație – de exemplu, adresarea cu *tu, dumneata* sau *dumneavoastră* – nu ține de structura limbii, ci de codul social. În general, este importantă corelarea mărcilor de politețe (pronume, folosirea pluralului, formule de adresare sau de salut). Este nerecomandabilă, de exemplu, asocierea pronumelui de politețe cu o formulă colocvială de salut, la începutul unui e-mail (*Bună! Vă mulțumesc pentru răspunsul dvs.*) sau cu o interjecție colocvială (*Haideți să-mi spuneți dumneavoastră ...*).

PRONUMELE REFLEXIV

1. Caracteristici generale

- **Semantic,** pronumele reflexiv limitează numărul participanților la acțiunea descrisă de verb, pentru că referentul nominalului subiect este identic cu referentul altui nominal-complement.

Pronumele reflexiv nu are referinţă proprie (nu trimite, singur, la un referent), ci şi-o procură prin mecanisme anaforice (vezi **Anafora**) de la subiect.

ⓘ Dată fiind natura de pronume personal, reflexivul de persoanele 1 şi a 2-a implică şi un mecanism deictic (vezi **Deixisul, 2.2.**).

Nominalul coreferenţial cu subiectul poate fi realizat **sintactic** prin: complement direct (a), complementul indirect (b), complementul prepoziţional (c), complement posesiv (d):

(a) *Ion$_i$ **se**$_i$ piaptănă.*
(b) *Ion$_i$ **îşi**$_i$ cumpără o casă.*
(c) *Ion$_i$ are grijă numai **de sine**$_i$.*
(d) *Ion$_i$ **şi**$_i$-a certat copilul (său$_i$).*

ⓘ Grafic, identitatea referenţială este simbolizată prin indici identici.

Pronumele reflexiv nu cunoaşte realizarea de adjectiv pronominal.

- **Morfologic,** pronumele reflexiv variază în funcţie de persoană, număr şi caz (are forme numai pentru acuzativ şi dativ) şi nu marchează genul.

2. Inventar de forme

Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru persoana a 3-a. La persoanele 1 şi a 2-a, reflexivul este omonim (are aceleaşi forme) cu pronumele personal, dezambiguizarea făcându-se numai contextual: pronumele reflexiv apare atunci când persoana şi numărul nominalului subiect coincid cu persoana şi numărul pronumelui complement, subiectul şi complementul fiind obligatoriu coreferenţiale (a), iar pronumele personal, atunci când persoana şi numărul nominalului subiect nu coincid cu persoana şi numărul pronumelui complement (b); există şi o formă accentuată care poate dubla pronumele reflexiv clitic (a_1); adesea, dublarea se face prin alte tipuri de pronume (a_2):

(a) *Ion **se** piaptănă, Ea **se** spală.*
(a_1) *El **se** cunoaşte cel mai bine (**pe sine**).*
(a_2) *El **se** cunoaşte cel mai bine (**pe el însuşi**).*
(b) *Ion **te** piaptănă pentru petrecere, Ea **v**-a spălat când eraţi mici.*

Ca şi pronumele personal propriu-zis, reflexivul are două serii de forme: accentuate (non-clitice) şi neaccentuate (clitice). Cea de-a doua serie conţine atât forme libere, neataşate grafic de suportul fonetic, cât şi forme conjuncte, care se ataşează cu cratimă la un suport fonetic (compară situaţiile: ***mă** gândesc, gândindu-**mă**, **m**-am gândit, gânditu-**m**-am*):

Cazul	Forme	Persoana 1		Persoana 2		Persoana 3	
		sg.	pl.	sg.	pl.	sg.	pl.
A	accentuate (non-clitice)	*mine*	*noi*	*tine*	*voi*	*sine*	–
	neaccentuate (clitice)	*m(ă)*	*ne*	*te*	*v(ă)*	*s(e)*	
D	accentuate (non-clitice)	*mie*	*nouă*	*ţie*	*vouă*	*sieşi, sie*	
	neaccentuate (clitice)	*(i)mi*	*ne, ni*	*(i)ţi*	*v(ă), vi*	*(i)şi*	

3. Valorile şi funcţiile sintactice ale reflexivului

Reflexivul poate să apară în diverse ipostaze: ocupă o poziţie sintactică; funcţionează ca marcă sintactică; este formant (component obligatoriu).

📖 În tradiţia gramaticală, *verbele reflexive* erau descrise ca având diverse valori, printre care: reflexiv-obiectiv (*El se îmbracă*), reflexiv-reciproc (*Ne certam des. Îşi dau palme*), reflexiv-dinamic (*El se ruga de iertare, Îşi închipuie că ne-a convins*), reflexiv-pasiv (*Biletele se vând la casă*), reflexiv-impersonal (*Se ştie că vom pleca, Se doarme bine în hamac*), reflexiv-eventiv (*El s-a îmbolnăvit*). Această abordare a aparţiilor reflexivului nu explică însă diferenţa dintre reflexivele care ocupă şi cele care nu ocupă o poziţie sintactică, amestecând criterii de clasificare semantice, care descriu semantica verbului, şi nu pe cea a reflexivului în sine („obiectiv", „dinamic", „eventiv") cu criterii semantico-sintactice („reciproc") şi sintactico-pragmatice („pasiv", „impersonal"). De aceea, este preferabilă o clasificare dominată de criteriul sintactic.
O altă diferenţă faţă de gramatica tradiţională este absenţa, ca şi în GALR, a „reflexivului" dintre categoriile de diateză (vezi **Categoria diatezei**).

3.1. Reflexivul care ocupă o poziţie sintactică poate fi de mai multe tipuri.

- Reflexivul **propriu-zis** apare în grupul verbal, cu funcţia de complement direct (a), de complement indirect (b) sau de complement prepoziţional (c); în grupul adjectival, cu funcţia de complement indirect (d) sau de complement prepoziţional (e):

(a) *Tu **te**$_{CD}$ admiri în oglindă.*
(b) *Eu **îmi**$_{CI}$ impun numeroase restricţii.*
(c) *El se bazează numai **pe sine**$_{CPrep}$.*
(d) *Suferinţa cauzată **sieşi**$_{CI}$ este cea mai grea.*
(e) *Este sigur **pe sine**$_{CPrep}$.*

ⓘ Ca şi pronumele personal (vezi **Pronumele personal**), reflexivul poate participa la mecanisme de dublare, în care este antrenată o formă clitică şi una non-clitică:
*Ion **se** iubeşte numai **pe sine**.*
Cele două forme *se ... pe sine*, ocupă o poziţie sintactică unică, în acest caz, pe cea de complement direct.

- Reflexivul **posesiv** apare în grupul verbal, cu funcția de complement posesiv (a) sau cu funcția de complement direct, pentru anumite tipare de construcție ((b) – „acuzativul posesiv" – vezi **Pronumele personal**); în grupul nominal, cu funcția de posesor (c) sau de complement (d):

(a) *Ion **își**$_{CPos}$ scrie memoriile.*
(b) ***Mă**$_{CD}$ frec la ochi, El **se**$_{CD}$ spală zilnic la cap.*
(c) *Te indispun gândurile-**ți**$_{Pos}$ negre.*
(d) *Te sperie plecarea-**ți**$_{Compl}$ apropiată.*

- Reflexivul **factitiv** apare numai în grupul verbal, cu funcția de complement direct (a) sau de complement indirect (b):

(a) *Ea **se**$_{CD}$ tunde numai la coafor.* – „pune pe cineva să o tundă"
*Tunzându-**se**$_{CD}$ numai la coafor, Maria arată foarte bine.*
(b) *Ea **își**$_{Ci}$ face o rochie la croitoreasă.* – „o pune pe croitoreasă să-i facă o rochie"

3.2. Reflexivul care nu ocupă o poziție sintactică și-a pierdut valoarea pronominală și este:

- **marcă sintactică** în structura predicatului, participând la realizarea opozițiilor de diateză; în această ipostază, reflexivul (cu formă unică, de persoana a 3-a, *se*) poate fi:
  – pasiv (*Cărțile de popularizare **se** citesc ușor*);
  – impersonal (*În casa asta **se** doarme mult*);
- **formant** (component obligatoriu) în structura verbelor inerent reflexive:
  – reflexivul cu formă de acuzativ: *a se bosumfla, a se cruci, a se lamenta, a se văita;* reflexivul formant apare și în structura unor verbe inerent reflexive impersonale, situație în care are întotdeauna formă de persoana a 3-a: *a se cădea, a se cuveni, a se înnopta, a se însera, a se întâmpla;*
  – reflexivul cu formă de dativ: *a-și închipui, a-și bate joc, a-și da seama.*

4. Dificultăți

- Forma accentuată a pronumelui reflexiv în acuzativ devine, prin conversiune, substantiv (*sinea, sinele*).
- Există verbe cu formă atât reflexivă, cât și nereflexivă, care corespund unor sensuri diferite: *a aștepta* vs *a se aștepta la, a naște* vs *a se naște, a ruga* vs *a se ruga, a uita* vs *a se uita* etc. Prin urmare, este vorba de două unități lexicale diferite: verbele *a aștepta, a naște, a ruga, a uita* sunt tranzitive nereflexive, iar *a se aștepta la, a se naște, a se ruga, a se uita* sunt intranzitive cu formant reflexiv obligatoriu. Ca urmare a identității lor formale, în anumite construcții, aceste verbe pot crea ambiguități: un exemplu precum *Copilul s-a născut ușor* are două interpretări: (a) verbul *a se naște* este inerent reflexiv (pentru citirea „Copilul s-a născut singur, pe cale naturală"); (b) verbul tranzitiv *a naște* apare într-o construcție pasivă („Copilul a fost născut ușor de mama lui").
- Reflexivul formant care apare în structura unor verbe inerent impersonale (tipul *a se întâmpla, a se cuveni*) nu trebuie confundat cu reflexivul marcă sintactică participând la realizarea diatezei impersonale (*Oamenii dorm mult – **Se** doarme mult*).

- În structuri de tipul *Ea **își** face unghiile*, reflexivul este ambiguu, putând fi interpretat atât ca reflexiv propriu-zis, cu funcția sintactică de complement posesiv („Ea își face unghiile singură"), cât și ca reflexiv factitiv („Ea își face unghiile la manichiuristă"), cu funcția de complement indirect.
- Pronumele personal propriu-zis poate să apară chiar dacă persoana și numărul nominalului subiect coincid cu persoana și numărul pronumelui complement, cu condiția ca referentul să fie diferit:
***El**$_{pers.\ 3,\ sg.,\ masc.}$ **îl**$_{pers.\ 3,\ sg.,\ masc.}$ ajută pe Ion.*

5. Aspecte normative

- Trebuie să se acorde atenție grafiei (folosirii cratimei) în situația înlănțuirii mai multor forme clitice pronominale (personale sau reflexive) conjuncte, de tipul: *adăugându-și-o, amintindu-și-l, uite-ți-o* etc.
- Este greșită folosirea formelor *ni, vi*, în loc de *ne, v(ă)*, în contexte reflexive, de tipul *ni-am adus aminte, vi-ați adus aminte, vi-o amintiți* etc. Formele *ni* și *vi* se folosesc corect în contexte de tipul *ni-l amintim, vi-l aducem*, în coocurență cu o formă clitică de acuzativ.
- Este pleonastică asocierea pronumelui personal sau reflexiv cu valoare posesivă cu un adjectiv pronominal posesiv – ***Ți**-a spălat mașina **ta**, **Și**-a spălat mașina **sa** –*, cu excepția unor structuri fixate în limbă, de tipul ***Își** vede de treaba **sa**, **Își** vede de viața **sa**.*

PRONUMELE RECIPROC

1. Caracteristici generale

Reciprocul este o subspecie a pronumelui reflexiv. Specificul reciprocului față de reflexiv constă în apariția sa într-o **structură reorganizată sintactic** (vezi **Introducere, 4.1.3.**), în condiții precise: în prezența subiectului multiplu sau a subiectului realizat prin nominal la plural.

- **Semantic**, reciprocul reflectă o relație simetrică între participanții la acțiunea descrisă de verb și își procură referința prin mecanisme anaforice (vezi **Anafora**), de la subiectul multiplu sau exprimat prin nominal la plural. La rândul său, subiectul cumulează referința participanților la acțiunea verbală din structura de bază.

ⓘ Dată fiind natura de pronume personal, reciprocul de persoanele 1 și a 2-a implică și un mecanism deictic (vezi **Deixisul, 2.2.**).

- Acești participanți pot fi realizați **sintactic** prin: subiect și complement direct (a), subiect și complement indirect (b):

(a) *X îl apără pe Y şi Y îl apără pe X* >
X_i şi Y_j se_{ij} apără (unul$_i$ pe altul$_j$) / Ei_{ij} se_{ij} apără (unul$_i$ pe altul$_j$ / între ei_{ij} / reciproc)
(b) *X îi zâmbeşte lui Y şi Y îi zâmbeşte lui X* >
X_i şi Y_j $îşi_{ij}$ zâmbesc (unul$_i$ altuia$_j$) / Ei_{ij} $îşi_{ij}$ zâmbesc (unul$_i$ altuia$_j$ / reciproc).

Aşa cum se poate vedea din exemple, reorganizarea sintactică reciprocă afectează o **construcţie primară** cu următoarele caracteristici:
– este o structură bipropoziţională;
– cele două propoziţii sunt coordonate;
– cele două propoziţii sunt structurate simetric, conţinând acelaşi verb bivalent şi aceleaşi nominale, dar cu ordinea sintactică inversată.

Reorganizarea reciprocă presupune:
– comprimarea celor două propoziţii coordonate într-una singură: cele două subiecte sunt coordonate (sau înlocuite cu un subiect exprimat prin nominal la plural) şi, prin acord cu subiectul, verbul din prima propoziţie capătă formă de plural, iar verbul din propoziţia a doua este suprimat;
– apariţia pronumelui reciproc (omonim cu reflexivul), care reia anaforic (vezi **Anafora**) simultan referentul subiectului şi al complementului (direct sau indirect) din structura de bază;
– posibilitatea (realizată frecvent) ca reciprocul să fie dublat prin grupări locuţionale pronominale de tipul *unul pe altul, unul altuia, fiecare pe fiecare, între noi / voi / ei* sau prin adverbul *reciproc,* care dezambiguizează construcţia.

- **Morfologic,** reciprocul apare numai cu forme de plural, care disting persoana şi cazul (acuzativ sau dativ) şi nu marchează genul.

📖 Gramatica tradiţională considera reciprocul ca fiind o valoare a reflexivului, mai precis o realizare a reflexivului obiectiv. Contextul sintactic specific şi reorganizarea sintactică a frazei pe care o presupune reciprocizarea îndreptăţesc însă considerarea reciprocului ca fiind un tip autonom de pronume.

ⓘ Trebuie făcută distincţia între reciprocitate ca trăsătură inerentă a verbelor numite „simetrice", care pot fi reflexive (cu formant reflexiv obligatoriu) – (a) – sau nereflexive – (b) –, şi verbele cu reciprocitate dobândită (care apar într-o structură reorganizată prin reciprocizare), în cazul cărora apare pronumele reciproc, cu funcţie sintactică (c):
(a) *X se aseamănă cu Y; X şi Y se aseamănă.*
X se înrudeşte cu Y; X şi Y se înrudesc.
(b) *X seamănă cu Y; X şi Y seamănă.*
X coexistă cu Y; X şi Y coexistă.
(c) *X şi Y se_{CD} ajută < X îl ajută pe Y şi Y îl ajută pe X.*
X şi Y $îşi_{CI}$ adresează urări < X îi adresează urări lui Y şi Y îi adresează urări lui X.

2. Inventar de forme

Pronumele reciproc cunoaşte numai forme clitice (neaccentuate), libere sau conjuncte (legate prin cratimă de suportul lor fonetic), comune cu cele ale pronumelui personal şi reflexiv la persoanele 1 şi a 2-a şi cu cele ale reflexivului la persoana a 3-a, numai la plural.

Cazul	Persoana 1 (pl.)	Persoana 2 (pl.)	Persoana 3 (pl.)
	pl.	pl.	pl.
A	*ne*	*v(ă)*	*s(e)*
D	*ne*	*v(ă)*	*(i)şi*

3. Dezambiguizarea pronumelui reciproc

Se poate face prin:

- **locuţiuni pronominale reciproce**, care nu acceptă modificări de topică, dar care păstrează caracteristici gramaticale impuse de verbul-centru din structura de bază (restricţiile de prepoziţie, de caz) sau caracteristici gramaticale (gen, număr) ale nominalelor pe care le reiau anaforic:
– *unul pe altul / celălalt: Ei se cunosc unul pe altul; pe* este prepoziţia marcă a complementului direct din structura de bază;
– *unul altuia: Ei îşi spun totul unul altuia;* se păstrează cazul dativ al complementului indirect din structura de bază;
– *fiecare pe fiecare: Ei s-au ascultat fiecare pe fiecare; pe* este prepoziţia marcă a complementului direct din structura de bază;
- **grupuri prepoziţionale sau adverbiale,** care pot dezambiguiza atât un pronume reciproc în acuzativ, cât şi unul în dativ:
– *(noi / voi / ei / ei) între noi / voi / ei / ei: Eu şi Ion ne_A ajutăm între noi; $Îşi_D$ adresează injurii ei între ei;*
– adverbul *reciproc: Ei se_A ajută reciproc, Ei $îşi_D$ fac cadouri reciproc.*

Din punct de vedere **sintactic,** locuţiunile pronominale reciproce participă la mecanisme de dublare (emfatică) a pronumelui reciproc şi ocupă aceeaşi poziţie sintactică pe care o ocupă şi pronumele reciproc:

Ei ***se***$_{CD}$ *văd* ***unul pe altul***$_{CD}$.

ⓘ Mecanismul de dublare reciprocă, în care locuţiunea pronominală dublează emfatic pronumele reflexiv clitic, este diferit de dublarea complementului direct, mecanism gramaticalizat, în care pronumele clitic dublează complementul realizat prin pronume non-clitic sau prin substantiv: ***Pe el / Pe Ion***$_i$ *nu* l_i*-am mai văzut de trei ani.*

Grupurile prepoziţionale de tipul *(noi) între noi,* precum şi adverbul *reciproc,* care dublează numai semantic pronumele reciproc, fără a relua informaţia gramaticală a acestuia, au funcţia sintactică de circumstanţial de mod, referindu-se nu numai la verb, ci la ansamblul propoziţiei:

[*Ei se sprijină*] ***între ei***$_{CircMod}$.
[*Ei se sprijină*] ***reciproc***$_{CircMod}$.

4. Dificultăţi

- În structurile reciproce de tipul *X se bazează pe Y şi Y se bazează pe X > X şi Y (ei) se bazează unul pe altul, se* nu este pronume reciproc cu funcţie sintactică, ci este formant reflexiv în structura verbului inerent reflexiv *a se baza pe.* În aceste construcţii, pentru a obţine o citire reciprocă, este obligatorie prezenţa locuţiunii pronominale reciproce.
- În absenţa unei grupări dezambiguizatoare, în exemple de tipul *Ion şi Gheorghe îşi corectează temele,* pronumele *îşi* poate fi interpretat atât ca reciproc în dativ cu funcţia sintactică de complement indirect (pentru lectura „Ion şi Gheorghe îşi corectează temele unul altuia"), cât şi ca reflexiv în dativ cu funcţia sintactică de complement posesiv („Ion şi Gheorghe îşi corectează, fiecare, temele sale").
- În absenţa unei grupări dezambiguizatoare, în exemple de tipul *Ioana şi Maria îşi fac cadou o excursie la Paris,* pronumele *îşi* poate fi interpretat atât ca reciproc în dativ, cu funcţie de complement indirect (pentru lectura „Ioana şi Maria îşi fac cadou una alteia o excursie la Paris"), cât şi ca reflexiv în dativ, tot cu funcţie de complement indirect (pentru lectura „Ioana şi Maria îşi fac cadou, fiecare, câte o excursie la Paris").

5. Aspecte normative

- Gruparea pronominală *unul* + prepoziţie + *celălalt* poate fi folosită numai dacă participanţii la acţiune sunt doi: *Ion şi Gheorghe sunt fraţi. Ei se ajută* ***unul pe celălalt.*** Dacă există mai mulţi participanţi la acţiune, se foloseşte gruparea *unul* + prepoziţie + *altul*: *Ion, Gheorghe şi Vasile sunt fraţi. Ei se ajută* ***unul pe altul.*** Este incorectă deci formularea *Ion, Gheorghe şi Vasile sunt fraţi. Ei se ajută* ***unul pe celălalt.***

ADJECTIVUL PRONOMINAL DE ÎNTĂRIRE

1. Caracteristici generale

Adjectivul de întărire este o formă cu caracteristici hibride, din punct de vedere formal (adjectivale şi pronominale) şi funcţional (marcă de emfază şi de coreferenţialitate).
Din punct de vedere **semantico-pragmatic**, este un intensificator, un focalizator (cu rol emfatic) şi (în anumite contexte) o marcă anaforică (reflexivă).
Din punct de vedere **morfologic**, are flexiune în funcţie de gen, număr şi caz (categorii nominale), dar şi de persoană (categorie pronominală).
Din punct de vedere **sintactic**, este un modificator extern, care se ataşează grupului nominal determinat (în exterior, la stânga sau la dreapta), acordându-se cu centrul grupului:

[$_{GN}$ ***însuşi*** [*noul director*$_{Centru}$ *al şcolii*]] *a venit;*
A venit [$_{GN}$ [*noul director*$_{Centru}$] ***însuşi***].

📖 Tratarea adjectivului de întărire în cadrul pronumelui se justifică doar pentru că acesta are categoria persoanei şi din motive etimologice (principalul său component, *însu-*, provine dintr-un pronume latin care stă şi la baza formelor pronominale *însul, dânsul*).
Se consideră, în genere, că în limba veche *însuşi* funcţiona şi ca pronume plin, ca substitut (*Însuşi a venit; a venit însuşi*); de fapt, aceste construcţii îl arată mai curând ca un modificator „flotant" (cu plasare liberă), care părăseşte GN, ca şi anumiţi cuantificatori (vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal nedefinit, 4.3.**).

2. Inventar de forme şi flexiune

Fiind la origine un compus (din *însu* şi cliticul reflexiv), adjectivul de întărire are flexiune internă: primul component marchează prin desinenţe genul, numărul şi cazul (*însu-, însă-, înşi-, înse-*), iar al doilea – persoana (*-mi, -ţi, -şi, -ne, -vă, -şi*).

	Persoana 1 sg.	Persoana 2 sg.	Persoana 3 sg.	Persoana 1 pl.	Persoana 2 pl.	Persoana 3 pl.
masculin	N-A-G-D *însumi*	N-A-G-D *însuţi*	N-A-G-D *însuşi*	N-A-G-D *înşine*	N-A-G-D *înşivă*	N-A-G-D *înşişi*
feminin	N-A *însămi*	N-A *însăţi*	N-A *însăşi*	N-A-G-D *însene*	N-A-G-D *însevă*	N-A-G-D *înseşi*
	G-D *însemi*	G-D *înseţi*	G-D *înseşi*			*însele*

La persoana a 3-a plural, femininul *înseşi* (format cu cliticul reflexiv) este concurat de forma *însele* (în care secvenţa *le* corespunde cliticelor de acuzativ şi dativ ale pronumelui personal propriu-zis).

Adjectivul de întărire realizează, prin flexiunea internă, acordul în gen, număr şi caz cu regentul său:

băiatul însuşi / fata însăşi
fata însăşi / fetele înseşi
fata însăşi / fetei înseşi.

Formele sale au întotdeauna accent frastic.

3. Contexte şi funcţii sintactice

Adjectivul de întărire se comportă diferit, după cum centrul grupului în care apare este pronume (*el însuşi*) sau substantiv obligatoriu determinat (*omul însuşi, însuşi omul, acest om însuşi*).

- Este singurul modificator al formelor pline (non-clitice) ale pronumelor personale şi reflexive care poate să apară în orice context alături de ele, de preferinţă în postpoziţie

(*eu însumi / însumi eu; ţie însuţi; pe el însuşi, pe sine însuşi* etc.). Cu formele de acuzativ şi dativ, postpoziţia este obligatorie: *(pe) mine însumi; ţie însuţi.*
Cu reflexivul, adjectivul de întărire formează o asociere stabilă, care tinde spre statutul de formă compusă (în special cu *sie*, niciodată cu *sieşi*): *îşi spune multe **sie însuşi**, în gând.*
Formele de întărire se folosesc foarte des ca marcă anaforică (reflexivă), în asociere cu forma accentuată a pronumelui personal. Pronumele personal însoţit de adjectivul de întărire devine astfel un echivalent funcţional al formei pline a reflexivului (însoţite sau nu de un adjectiv de întărire cu rol emfatic):

El*$_i$ *se*$_i$ *învinovăţeşte* ***pe [***el însuşi***]$_i$ = ***El*$_i$ *se*$_i$** *învinovăţeşte* ***pe*** [***sine***]$_i$ / ***pe*** [***sine însuşi***]$_i$

În contextele în care verbul nu are formă reflexivă, secvenţa alcătuită din pronumele personal şi adjectivul de întărire este singurul mijloc de a marca reflexivitatea (coreferenţialitatea cu subiectul):

(a) ***Radu*$_i$** *contează pe* ***el*$_{i/j}$**. (= referentul pronumelui *el* e, mai probabil, diferit de Radu)
(b) ***Radu*$_i$** *contează pe* ***el*$_i$ *însuşi*$_i$**. (= referentul pronumelui *el* e Radu)

În exemplul (a), interpretarea coreferenţială (*el = Radu*) nu este imposibilă, ci doar improbabilă. Prezenţa adjectivului de întărire (b) dezambiguizează construcţia, indicând clar identitatea de referent.

- Ca modificator al substantivului cu determinant, adjectivul de întărire poate apărea atât înainte, cât şi după centru şi ceilalţi determinanţi şi adjuncţi:

[$_{GN}$ [*Omul acesta*] ***însuşi***] *a câştigat* / [$_{GN}$ ***Însuşi*** [*acest om*]] *a câştigat.*
[$_{GN}$ [*Omul simpatic*] ***însuşi***] / [$_{GN}$ ***Însuşi*** [*simpaticul om*]].

- Centrul poate fi şi un demonstrativ; în această situaţie, adjectivul de întărire este de obicei postpus: *acesta însuşi.*

4. Valori şi utilizări

Semantic, în folosirea sa ca intensificator sau marcă de emfază, *însuşi* focalizează nominalul şi activează o presupoziţie de tipul „nu altcineva (la care ne-am fi aşteptat)".
În asemenea situaţii, *însuşi* este echivalent funcţional cu focalizatorul *chiar*:

A venit să verifice stadiul lucrărilor ***însuşi*** *ministrul.* = ***chiar*** *ministrul.*

Când funcţionează ca marcă reflexivă, indicând coreferenţialitatea cu subiectul, *însuşi* nu mai este focalizator şi nu se mai poate echivala cu *chiar*:

Dan$_i$ *vorbeşte mult despre el*$_i$ ***însuşi***$_i$.

5. Aspecte normative

În vorbirea neîngrijită, paradigma complexă a adjectivului *însuşi*, cu forme diferite şi cu flexiune internă, este înlocuită de o formă unică, invariabilă (mai ales *însăşi* sau *însuşi*).
Întrucât această greşeală este deseori corectată în şcoală şi de cei din jur, vorbitorii actuali tind să evite folosirea adjectivului de întărire, înlocuindu-l cu marca focalizatoare *chiar*.

ADJECTIVUL PRONOMINAL POSESIV

1. Caracteristici generale

Posesivul este un tip de adjectiv pronominal personal cu caracteristici semantice, morfologice şi sintactice proprii.

- **Semantic**, adjectivul posesiv desemnează o entitate care are calitatea de **posesor**.
- **Morfologic**, posesivul are o structură internă hibridă, în forma sa amalgamându-se trăsături ale pronumelui personal şi trăsături ale adjectivelor variabile prototipice: în forma lexemului posesiv se marchează persoana posesorului şi numărul de posesori (trăsături pronominale) şi acordul în gen, în număr şi în caz cu nominalul care exprimă obiectul posedat (trăsături adjectivale).
- **Sintactic**, posesivul se caracterizează doar prin realizare adjectivală şi prin contexte restrânse (tipic adjectivale): *cartea **mea** e pe masă.*

📖 În gramatica tradiţională românească, se considera că posesivul are atât variantă adjectivală, cât şi variantă pronominală. În această gramatică, unitatea denumită tradiţional „pronume posesiv" (*cartea Ioanei e pe noptieră, **a mea** e pe masă*), care trimite simultan la un posesor (***mea***) şi la un obiect posedat (pronumele semiindependent ***al***, sub forma ***a***, care substituie substantivul *carte*), se va analiza ca [pronume semiindependent + adjectiv pronominal posesiv] (vezi **Pronumele semiindependent**). Unitatea *al* din componenţa „pronumelui posesiv" este întotdeauna un substitut echivalent cu un nominal determinat definit. *Al* pronume semiindependent se deosebeşte însă de marca genitivală *al*, care apare în cazul neadiacenţei adjectivului posesiv la articolul definit (vezi **Pronumele semiindependent *al***, 5.2.). Diferenţele de referenţialitate („pronumele po simultan la obiectul posedat şi la posesor), precum şi diferenţele gramaticale dintre genitivală *al* şi pronumele semiindependent *al* stau la baza acestei schimbări de interp (vezi **Pronumele semiindependent *al***, 1., 5.2.).
Această interpretare urmează, în linii generale, soluţia propusă în GALR (de a e postaze – adjectiv posesiv *vs* pronume semiindependent + adjectiv posesiv privinţa statutului lexemului posesiv (de exemplu, *mea* din *cartea **mea***): vo o specie pronominală distinctă, care nu are decât variantă adjectivală întărire, vezi **Adjectivul pronominal de întărire**), spre deosebir interpretarea acestui lexem ca formă de genitiv a pronumelui personal.

n
mai multe / din
icalului:
radical:

ⓘ Termenul *posesiv* este folosit, în această gramatică, cu două sensuri:
– în sintagma *adjectivul pronominal* ***posesiv***, pentru a desemna un tip de pronume (personal) care are doar variantă adjectivală (sensul cu care este folosit în acest capitol);
– în sintagma *complement* ***posesiv***, pentru a desemna un tip de complement din grupul verbal (vezi **Complementul posesiv**).
În această gramatică, termenul *posesor* este folosit cu trei sensuri:
– prin „posesor" se desemnează unul dintre membrii relației de posesie *posesor – obiect posedat*, cu acest sens se folosește cu precădere în acest capitol;
– prin „Posesor" (scris cu majusculă) se desemnează un rol tematic atribuit de verb sau de substantiv: ***Ion***$_{Posesor}$ *are o carte; caietul* ***profesorului***$_{Posesor}$ (vezi **Introducere, 3.2.2., 3.2.2.4.1.**).
– prin „posesor" (abreviat ca Pos) se desemnează o funcție sintactică îndeplinită de anumiți constituenți în interiorul grupului nominal: [*cartea*$_{Centru+Det}$ [$_{GPrep}$ ***a doi copii***]$_{Pos}$] (vezi **Posesorul**).

Pe lângă numele de rudenie (vezi **Substantivul și grupul nominal, 3.1.6.**), în limbajul popular, adjectivul posesiv poate avea statutul de **clitic**, atașându-se direct la un substantiv nearticulat (vezi *frate-**meu**, soră-**ta**, noră-**mea**, taică-**său**, soru-**sa**, noru-**mea*** etc., în comparație cu *fratele* ***meu**, sora* ***ta**, nora* ***mea**, tatăl* ***său***). Atât substantivul suport, cât și adjectivul posesiv clitic pot avea formă fonetică modificată: *frate-**miu**, sor-**sa**, nor-**mea**, taică-**su*** etc.

2. Inventar și caracteristici morfologice

2.1. Posesivul variază morfologic în funcție de (a) cazul și persoana posesorului și numărul de posesori și de (b) genul obiectului posedat și numărul de obiecte posedate.

			Persoana 1		Persoana a 2-a		Persoana a 3-a	
			N-A	G-D	N-A	G-D	N-A	G-D
un singur posesor	un singur obiect posedat	masculin (neutru)	*meu*		*tău*		*său*	
		feminin	*mea*	*mele*[1]	*ta*	*tale*	*sa*	*sale*
	mai multe obiecte posedate	masculin	*mei*		*tăi*		*săi*	
		feminin (neutru)	*mele*		*tale*		*sale*	
mai mulți posesori	un singur obiect posedat	masculin (neutru)	*nostru*		*vostru*		–	
		feminin	*noastră*	*noastre*	*voastră*	*voastre*	–	
	mai multe obiecte posedate	masculin	*noștri*		*voștri*		–	
		feminin (neutru)	*noastre*		*voastre*		–	

[1] La feminin singular (un singur obiect posedat), forma de N-A se distinge de cea de G-D: ***fata mea / ta / sa / noastră / voastră*** vs ***fetei mele / tale / sale / noastre / voastre***.

- Posesivul manifestă, în egală măsură, trăsături de pronume și trăsături de adjectiv. Caracterul său pronominal se manifestă prin **marcarea persoanei posesorului și a numărului de posesori**, independent de numărul nominalului care exprimă obiectul posedat. Opoziția de gen a posesorului nu se reflectă în forma adjectivului posesiv (*său* poate indica atât un posesor masculin, cât și unul feminin). Ca trăsătură adjectivală a clasei posesivului, reținem **acordul** acestuia cu obiectul posedat. Ca orice adjectiv variabil, posesivul se acordă **în gen, în număr** și **în caz** cu nominalul care exprimă obiectul posedat și manifestă omonimiile de gen obișnuite: când obiectul posedat este la singular, neutrul este omonim cu masculinul, iar când obiectul posedat este la plural, neutrul este omonim cu femininul. Mai mult, desinențele posesivului sunt comune cu ale adjectivelor prototipice (*greu – greaØ – grei – grele*, ca și ***meu** – meaØ – **mei** – **mele***, sau *albastru – albastră – albaștri – albastre*, ca și ***nostru** – noastră – **noștri** – noastre*).
- Paradigma posesivului este defectivă în contextele în care există mai mulți posesori (de persoana a 3-a) și un singur / mai multe obiecte posedate. Pentru suplinirea acestei deficiențe a paradigmei, se folosește la persoana a 3-a plural forma pronumelui personal, în cazul genitiv (*băiatul / fata // băieții / fetele* ***lor***), formă care nu distinge însă genul obiectului posedat.
  În afară de faptul că genitivul pronumelui personal de persoana a 3-a plural suplinește o deficiență paradigmatică a posesivului, și în cazul persoanei a 3-a singular se folosesc, în concurență cu posesivul, formele de genitiv ale pronumelui personal, care disting genul posesorului, însă nu și pe cel al obiectului posedat (*băiatul / fata / băieții / fetele* ***lui / ei***).

2.2. Caracterul **hibrid** morfologic al lexemului posesiv se observă prin analiza morfematică: în partea inițială a lexemului posesiv (în radical) se manifestă trăsăturile sale pronominale (informațiile gramaticale privitoare la posesor: persoana posesorului și numărul de posesori); în partea finală a lexemului posesiv (la nivelul desinențelor) se manifestă trăsăturile sale adjectivale (trăsături de acord în gen, în număr și în caz cu regentul). În flexiunea posesivului se regăsesc omonimiile (cazuale) din flexiunea substantivală și adjectivală: la masculin, există omonimie cazuală totală, pe când la feminin, nominativ-acuzativul se distinge de genitiv-dativ și forma de feminin plural este identică cu cea de genitiv-dativ singular (compară *(cartea) mea – (cărții) mele – (cărțile) mele* cu *(o) casă grea – (unei) case grele – (niște) case grele*).

ⓘ Formele de masculin se caracterizează la singular prin *-u* (*me-u, tă-u, să-u, nostr-u, vostr-u*), iar la plural prin *-i* (*me-i, tă-i, să-i, noștr-i, voștr-i*); numărul de obiecte posedate se distinge și prin alternanța consonantică *s(t), s(tr) / ș(t), ș(tr)* din radical (***nostru** – **noștri***: un obiect posedat – mai multe obiecte posedate). Formele de feminin se caracterizează la singular, nominativ-acuzativ prin *-Ø* sau *-ă* (*mea-Ø, ta-Ø, sa-Ø, noastr-ă, voastr-ă*), iar la singular, genitiv-dativ și la plural (toate cazurile) prin *-le* sau *-e* (*me-le, ta-le, sa-le, noastr-e, voastr-e*) – această realizare desinențială respectă tiparul ***stea** – **stele***. În seria posesivelor care indică mai mulți posesori, formele de masculin se disting de cele de feminin prin alternanța vocalică *o/oa* din radical (***nostru / vostru / noștri / voștri*** vs ***noastră / voastră / noastre / voastre***).

Opoziția de persoană (a posesorului) se exprimă în segmentul inițial al radicalului: *m-, t-, s-, n-, v-*. Opoziția de număr (a posesorului) se manifestă tot în radical: sg. *me(-u) / tă(-u)* – pl. *nostr(-u) / vostr(-u)*.

2.3. **Marca posesiv-genitivală** *al* se foloseşte în contexte în care adjectivul posesiv nu este strict adiacent la un substantiv articulat cu articol definit (identice cu contextele în care apare şi genitivul precedat de *al*). Există trei asemenea contexte, care se deosebesc prin poziţia adjectivului posesiv faţă de centrul substantival şi prin adiacenţa acestuia la centrul substantival.

- Adjectivul posesiv este antepus unui substantiv nearticulat, situaţie în care îndeplineşte şi funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal: *de o durere fără margini **al meu suflet** e pătruns* (Alecsandri, *Muntele de foc*), *putut-am şti c-**a ta** îngenunchere / izvor e numai la dorinţi d-acestea?* (Eminescu, *Teatru original. Dramele istorice*).

ⓘ Structura cu adjectiv posesiv antepus substantivului nearticulat este considerată învechită, livrescă, însă pare a se revigora în limba curentă. După cum arată şi sursele exemplelor de mai sus, această structură este folosită cu precădere în limba literară din secolul al XIX-lea. Prin raportare la caracteristicile sintactice ale limbii literare actuale, această structură poate fi considerată un **arhaism morfosintactic**.

- Adjectivul posesiv este postnominal şi adiacent la un substantiv care nu este articulat cu articol definit (substantivul poate fi articulat cu articol nedefinit, însoţit de un determinant demonstrativ, de un numeral sau de alţi determinanţi): *o carte **a mea**, această carte **a mea**; el se ajuta foarte mult cu două copile **ale sale**.*
- Adjectivul posesiv este postnominal, subordonat unui substantiv articulat cu articol definit, însă nu este strict adiacent la acesta: *Cartea aceasta **a mea** e veche, Semnul de întrebare **al nostru** exprimă doar îndoiala.*

ⓘ Când adjectivul posesiv este strict adiacent la un constituent articulat cu articol definit (substantiv articulat sau adjectiv antepus, care preia formal articolul definit), marca posesiv-genitivală *al* nu se realizează: *cartea **mea**, maşina **voastră*** etc.; *Dar natura, marea **noastră** învăţătoare; frumoasa **mea** stăpână* (Maiorescu, *Critice*).

3. Funcţiile sintactice ale adjectivului posesiv

- Funcţia sintactică tipică a **adjectivului posesiv** este de **posesor**, subordonat unui centru nominal:

  $[_{GN}$ *Cartea*$_{Centru+Det}$ $[$***mea***$]_{Pos}]_S$ *este pe masă.*
  $[_{GN}$ *Caietele*$_{Centru+Det}$ $[$*acestea*$]_{Det\ emfatic}$ $[$***ale tale***$]_{Pos}]_S$ *sunt pe masă.*
  Cartea mea e pe masă. $[_{GNpron}$ *Ale* $[$***tale***$]_{Pos}]_S$ *sunt în ghiozdan.*

- Pe lângă un centru realizat prin substantiv postverbal, postadjectival sau relaţional, adjectivul posesiv îndeplineşte funcţia sintactică de complement în grupul nominal:

  $[_{GN}$ *Abuzul*$_{Centru+Det}$ $[$***tău***$]_{Compl}]_S$ *nu va scăpa nepedepsit.*
  $[_{GN}$ *Superioritatea*$_{Centru+Det}$ $[$*asta*$]_{Det\ emfatic}$ $[$***a sa***$]_{Compl}]_S$ *e doar aparentă.*
  $[_{GN}$ *Fratele*$_{Centru+Det}$ $[$***tău***$]_{Compl}]_S$ *a ajuns.*

- Adjectivul posesiv poate îndeplini şi funcţia sintactică de **determinant**, în condiţiile în care este elementul care integrează în enunţ grupul nominal. Există două asemenea contexte.
  - Posesivul clitic (*frate-**meu**, soră-**ta*** etc.) este întotdeauna **determinantul** grupului nominal.

ⓘ Grupul nominal cu adjectiv posesiv clitic este incompatibil cu alţi determinanţi (**acest frate-**meu**, *aceeaşi soră-**mea**, *frumosul frate-**miu*** etc.), ceea ce indică faptul că adjectivul posesiv este **determinantul** grupului nominal.
A nu se confunda acest context sintactic cu cel în care substantivul relaţional este articulat (*fratele **meu**, sora **mea*** etc.). În aceste contexte, determinantul grupului este articolul definit; adjectivul posesiv are funcţia sintactică de complement în grupul nominal.

  - Adjectivul posesiv antepus substantivului-centru are funcţia sintactică de determinant al grupului nominal **doar** dacă este primul constituent al grupului nominal (*să alini **al meu** oftat*, Hasdeu; vezi şi exemplele de mai sus, **2.3.**); în limba mai veche, adjectivul posesiv putea fi precedat de alţi constituenţi cu funcţia sintactică de determinant al GN, caz în care posesivul este analizat drept **posesor** sau drept **complement** (în funcţie de natura centrului substantival), iar cuvântul care îl precedă, ca **determinant**: $[_{GN}$ *acest*$]_{Det}$ $[$***al nostru***$]_{Pos}$ *steag*$]$, $[_{GN}$ *acest*$]_{Det}$ $[$***al nostru***$]_{Compl}$ *chin*$]$. Toate structurile în care un alt determinant precedă un posesiv antepus centrului substantival sunt învechite. Adjectivul posesiv antepus are un statut privilegiat în grupul nominal în raport cu alţi subordonaţi ai centrului substantival (dar nu şi cu modificatorii adjectivali), ocupând o poziţie mai apropiată de substantivul-centru (compară *acest **al nostru** steag* cu **al nostru acest steag*; vezi însă *frumosul **nostru** steag* şi *al nostru frumos steag*). Antepunerea posesivului are funcţie retorică, contrastivă.

ⓘ În toate cele trei poziţii sintactice pe care le poate ocupa (posesor, complement şi determinant), adjectivul posesiv are o semnificaţie de posesie, sens conţinut în matricea sa lexicală. A nu se confunda acest rol semantic, de exprimare a unei relaţii de posesie, cu funcţia sintactică pe care elementul o îndeplineşte: deşi are acelaşi conţinut semantic, un element poate face parte din organizări sintactice diferite.

4. Dificultăţi

4.1. Constituentul posesiv care apare în poziţiile sintactice de **nume predicativ**, de **subiect**, de **predicativ suplimentar** se va analiza ca grup nominal având structura [pronume semiindependent + adjectiv posesiv]. În aceste structuri, *al* stă pentru un grupul nominal definit şi, din punct de vedere referenţial, grupul sintactic [*al* + adjectiv pronominal posesiv] trimite simultan la obiectul posedat (prin *al*) şi la posesor (prin adjectivul posesiv), pe când adjectivul posesiv trimite **doar** la posesor.

ⓘ Constituentul din poziţia NP s-a mai analizat şi drept adjectiv posesiv, precedat de marca posesivă *al* ca urmare a neadiacenţei posesivului la un substantiv determinat definit. Este preferabilă însă analiza acestor nume predicative ca grupuri nominale cu centru pronume (pronumele semiindependent *al*) pentru că adjectivele pronominale nu pot îndeplini funcţia sintactică de nume predicativ, această poziţie fiind rezervată, în general, variantelor lor pronominale: *El este acesta / *acest, El este altul / *alt* sau pronumelor în general.

4.2. În poziția sintactică de complement al prepoziției, posesivul are statut de pronume: *contra **mea**, dedesubtul **său*** (nu **contra **a mea**, *dedesubtul **al său***). Aceste contexte sunt încă un exemplu al interferenței posesiv – genitiv: forma posesivă substituie un locutor / alocutor recuperabil contextual și funcționează ca pronume personale în genitiv, pentru că sensul posesiv (de a trimite la un posesor) dispare în aceste contexte. Prin aceste utilizări, se suplinește inexistența formei de genitiv a pronumelui personal la persoanele 1 și a 2-a, singular și plural și se creează o paradigmă **contextuală** completă de genitiv a pronumelui personal: *contra **mea / ta / lui / ei / sa / noastră / voastră / lor.***

ⓘ Echivalența posesivului cu un pronume personal în acest context a fost considerată un argument pentru interpretarea lexemului posesiv drept o formă de genitiv a pronumelui personal (vezi prima notă ⓘ de sub **1.**). Acest argument (distribuțional) nu este suficient însă pentru a considera că adjectivul posesiv în ansamblu este o formă de genitiv a pronumelui personal (nu se pot trece cu vederea trăsăturile de acord cu regentul, caracteristici tipic adjectivale ale posesivului, și diferențele distribuționale dintre grupul nominal în genitiv și adjectivul pronominal posesiv).

5. Aspecte normative

- În structurile cu adjectiv posesiv clitic de persoana a 3-a poate apărea, pleonastic, un genitiv pronominal sau substantival (*mă-**sa lui**, tac-**su băiatului***). Adjectivul posesiv apare, de asemenea, în structuri cu dativ posesiv (cu posesor dublu marcat): ***Mi**-am luat cărțile **mele***. Aceste structuri sunt nerecomandabile.
- În ceea ce privește grafia posesivelor, se impun următoarele observații:
  – formele de masculin plural (persoanele 1 și a 2-a plural) se scriu cu un singur *i* final (*noștri, voștri*), nu cu doi *i* (*noștrii, voștrii*);
  – posesivele clitice se leagă grafic obligatoriu prin cratimă de suportul lor (*maică-**sa**, mă-**sa**, frate-**su***); scrierea fără cratimă (separarea de suportul lor) sau alipirea directă la suport sunt greșite (*mă **sa**, tac **su*** sau *măsa, tacsu*);
  – formele cu posesiv clitic de G-D *soră-**tii**, noră-**mii**, mă-**sii*** se scriu cu doi *i*.

PRONUMELE SEMIINDEPENDENT *AL*

1. Caracteristici generale

Al este un pronume nepersonal de tip special, cu caracteristici sintactice, semantice și morfologice proprii.

- **Sintactic**, după cum arată și denumirea sa, *al* este un cuvânt dependent, care necesită o complinire obligatorie la dreapta (un grup nominal în genitiv sau un adjectiv posesiv – vezi *infra*, **3.**). Compară structurile de mai jos: în (a), pronumele demonstrativ

este un cuvânt independent și poate apărea singur; în schimb, pronumele semiindependent este obligatoriu urmat de o complinire (b):

(a) $[_{GNpron}$ ***Acela***$]_S$ *e galben.*
(b) ****Al** e galben.*
$[_{GNpron}$ ***Al*** $[_{GN}$ ***Ioanei***$]]_S$ *e galben.*
$[_{GNpron}$ ***Al*** $[_{GNpron}$ ***aceluia***$]]_S$ *e galben.*
Casa este $[_{GNpron}$ ***a*** $[_{GNpron}$ ***alor noștri***$]]_{NP}$
$[_{GNpron}$ ***Al*** $[_{GNnum}$ ***primului dintre ei***$]]_S$ *e galben.*
$[_{GNpron}$ ***Al*** $[$***meu***$]]_S$ *e galben.*

Spre deosebire de alte pronume nepersonale, *al* **nu are** și variantă adjectivală.

ⓘ *Al* nu este singurul pronume semiindependent din limba română. În clasa demonstrativului se găsește semiindependentul *cel* (vezi **Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ, 5**), care, la fel ca *al*, necesită o complinire obligatorie la dreapta (compară: ***Cel din dreapta** a vorbit* cu ****Cel** a vorbit*). Spre deosebire de *al* însă, *cel* are atât variantă pronominală (***Cel din dreapta** a vorbit*), cât și variantă adjectivală (*Băiatul **cel frumos** a vorbit*).

- **Semantic**, *al* este un cuvânt care substituie un substantiv recuperabil din context; *al* este un pronume definit pentru că, în toate situațiile, **este echivalent cu un substantiv determinat definit**. În toate contextele în care apare, structura [pronume semiindependent + complinire obligatorie] trimite la doi referenți: *al* trimite la un substantiv definit; complinirea sa (GN în genitiv sau adjectiv posesiv) trimite la un alt referent.
- **Morfologic**, *al* are o paradigmă săracă (defectivă la G-D singular) care include următoarele forme: ***al, a, ai, ale, alor***. Forma *alor* este restrânsă la combinația cu adjectivul posesiv (*alor mei, alor noștri*), însă, rar, poate apărea și în combinație cu substantive în genitiv (*alor casei*) sau cu pronume în genitiv (*alor lui*) în structuri cvasifixate.
  Al preia informațiile gramaticale de gen de la nominalul pe care îl reia, dar este marcat cazual și primește număr în contextele în care apare:

Florile$_{fem.\ (pl.)}$ *Ioanei sunt pe masă.*	→	***Ale***$_{fem.\ (pl.)}$ *Ioanei sunt pe masă.*
*Le-am dat **părinților***$_{masc.\ (pl.)}$ *mei telefon.*	→	*Le-am dat **alor***$_{masc.\ (pl.)}$ *mei telefon.*
Cărțile$_{fem.\ (pl.)}$ *Ioanei sunt pe masă.*		***A***$_{fem.\ (sg.)}$ *mea e în ghiozdan.*

📖 În gramatica tradițională românească, grupările de tipul [*el* + adjectiv posesiv] se analizau ca pronume posesive. În această gramatică (ca și în GALR), aceste grupări se interpretează ca structuri care conțin un conținut pronominal, pronumele semiindependent *al*, și o complinire realizată prin adjectiv posesiv (vezi și **Adjectivul pronominal posesiv, 1.** și *infra*, **5.2.**).
La fel ca toate structurile cu pronume semiindependent, gruparea [*el* + adjectiv posesiv] trimite simultan la doi referenți din contextul lingvistic (*al* trimite la „obiectul posedat", pe care îl substituie, iar adjectivul posesiv trimite la „posesor"), astfel că fiecare component al grupării are independență referențială. Analiza propusă în această gramatică surprinde dispartajarea referențială a celor două componente, conferindu-le independență în segmentarea sintactică.

ⓘ A nu se confunda structura [pronume semiindependent + adjectiv posesiv] cu acele contexte în care adjectivul posesiv este precedat de marca posesiv-genitivală *al* ca efect al neadiacenței stricte a adjectivului posesiv la un regent determinat cu articol definit: *o carte **a mea**, această carte **a mea**, cartea aceasta **a mea** e veche, **al meu suflet** e pătruns de flori* (vezi și *infra*, **5.1., 5.2.**; **Adjectivul pronominal posesiv, 2.3.**).

2. Procurarea referinței

Al își procură referința *anaforic*, prin raportare la substantive din cadrul discursului. Elementul cu care este echivalent este un substantiv determinat definit; astfel, grupurile nominale care cuprind în organizarea lor sintactică pronumele semiindependent *al* au interpretare determinată definit:

*Pe pervaz sunt două flori. Cea roșie e a Ioanei. **A mea** e roz.*
*(Pe pervaz sunt două flori. Floarea roșie e a Ioanei. **Floarea mea** e roz.)*
*S-au pierdut multe creioane, și **ale mele** și **ale tale**.*

Rar, *al* își poate procura referința și *deictic*, prin raportare la contextul situațional [există mai multe ceasuri pe masă; unul dintre vorbitori arată cu degetul și spune:]
*Dă-mi-l, te rog, pe **al meu**.*
Al este un substitut pronominal **pur**, care, în afară de a substitui un substantiv determinat definit, nu adaugă nicio informație semantică suplimentară grupului nominal din care face parte.

ⓘ În toate aparițiile sale, *al* substituie un substantiv (grup nominal) determinat definit, însă nu este obligatoriu ca acest substantiv (grup nominal) să fi fost menționat ca definit anterior în context: *Sunt câteva ceasuri$_{i,j,k}$ pe masă. Dă-mi-l pe **al$_i$ meu*** (= ***ceasul$_i$ meu***). În mod similar își obțin referința și alte cuvinte inerent definite, precum demonstrativele: *Sunt câteva ceasuri$_{i,j,k}$ pe masă. Dă-mi-l pe **ăsta$_i$*** (= [***ceasul ăsta***]$_i$). Însușirea unui grup nominal de a fi definit se dobândește în context, entitatea desemnată prin grupul nominal definit fiind **cunoscută în enunț** (vezi **Determinantul, 3.**). De asemenea, *al* primește număr în contextele în care apare: (vezi exemplul de mai sus) ***Cărțile**$_{lem.\ (pl.)}$ Ioanei sunt pe masă. **A**$_{lem.\ (sg.)}$ mea e în ghiozdan. Al* reia deci matricea lexicală a unui substantiv menționat anterior în discurs (reia trăsătura de gen, care este o trăsătură inerentă a substantivelor) și primește trăsăturile gramaticale de număr și de caz în contextele în care apare.

3. Paradigma pronumelui semiindependent *al* și complinirile sale

Pronumele semiindependent *al* are paradigmă incompletă (nu are forme de genitiv-dativ singular):

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*al*	*ai*	*a*	*ale*
G = D	–	*alor*	–	*alor*

Contextele în care poate apărea pronumele semiindependent *al* sunt: nominativ-acuzativ (singular și plural) și genitiv-dativ plural.
Spre deosebire de celălalt pronume semiindependent din limba română, demonstrativul semiindependent *cel* (vezi **Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**), care are o serie de compliniri de diverse tipuri, *al* se poate combina doar cu un grup nominal în genitiv sau cu un adjectiv posesiv:

[$_{GNpron}$ ***al*** [$_{GN}$ *Mariei*]];
[$_{GNpron}$ ***a*** [$_{GNpron}$ *lor*]];
[$_{GNpron}$ ***ale*** [$_{GNpron}$ *aceluia*]];
[$_{GNpron}$ ***al*** [$_{GNnum}$ *celui de al doilea*]];
[$_{GNpron}$ ***alor*** [*tăi*]].

ⓘ Spre deosebire de celelalte compliniri ale lui *al*, adjectivul pronominal posesiv nu formează grup sintactic (nu primește subordonați), întocmai ca restul adjectivelor pronominale (vezi **Pronumele. Caracteristici generale, 3.**).

4. Funcțiile sintactice ale pronumelui semiindependent *al* și ale complinirilor sale

4.1. Grupul nominal cu centru pronumele semiindependent *al* poate ocupa diverse poziții sintactice tipice grupului nominal: subiect (a), complement direct, precedat de prepoziția *pe* (GPrep în ansamblu îndeplinește funcția sintactică de complement direct) (b), complement indirect (c), complement prepozițional (GPrep în ansamblu ocupă poziția de complement prepozițional) (d), nume predicativ (e), circumstanțial (GPrep în care se include ocupă poziția de circumstanțial) (f), posesor în GN (g), complement în GN (h):

(a) [$_{GNpron}$ ***Al Marie***]$_S$ *au venit.*
[$_{GNpron}$ ***Al meu***]$_S$ *au venit.*
(b) *I-am văzut* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***ai colegului meu***]]$_{CD}$.
Le-am găsit [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***ale aceluia***]]$_{CD}$.
(c) *Le-am dat* [$_{GNpron}$ ***alor tăi***]$_{CI}$ *niște prăjituri de casă.*
(d) *Mă bazez* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***ai lui Vasile***]]$_{CPrep}$.
Mă gândesc [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNpron}$ ***ai mei***]]$_{CPrep}$ *adesea.*
(e) *Ideile sunt* [$_{GNpron}$ ***ale aceluia***]$_{NP}$.
În urma tranzacției, casa va deveni [$_{GNpron}$ ***a fetei***]$_{NP}$.
(f) [$_{GPrep}$ ***De la*** [$_{GN}$ ***ai lui Vasile***]]$_{CircLoc}$ *până acasă e mult de mers.*
(g) [$_{GN}$ *Pisicile*$_{Centru+Det}$ [$_{GNpron}$ ***alor tăi***]$_{Pos}$]$_S$ *sunt bătrâne.*
[$_{GN}$ *Unele pisici* [$_{GNpron}$ ***ale alor tăi***]$_{Pos}$]$_S$ *sunt bătrâne.*
(h) [$_{GN}$ *Dispariția* [$_{GNpron}$ ***alor săi***]$_{Compl}$]$_S$ *l-a afectat profund.*

4.2. Funcția sintactică a complinirilor pronumelui *al* se stabilește contextual:
– dacă *al* substituie un substantiv prototipic, atunci complinirea sa obligatorie are funcția sintactică de posesor:

[$_{GN}$ *Florile* [$_{GN}$ ***Ioanei***]$_{Pos}$ / [***mele***]$_{Pos}$]$_S$ *sunt pe masă.*
[$_{GNpron}$ ***Ale*** [$_{GN}$ ***Ioanei***]$_{Pos}$ / [***mele***]$_{Pos}$]$_S$ *sunt pe masă.*

– dacă *al* substituie un substantiv postverbal, postadjectival sau relațional, complinirea sa obligatorie are funcția sintactică de complement în grupul nominal:

$[_{GN}$ *Abuzul* $[_{GNpron}$ ***lor***$]_{Compl}]_S$ *nu va scăpa nepedepsit.*
$[_{GNpron}$ *Al* $[_{GNpron}$ ***lor***$]_{Compl}]_S$ *nu va scăpa nepedepsit.*

$[_{GN}$ *Superioritatea* $[$***aceluia***$]_{Compl}]_S$ *e doar aparentă.*
$[_{GNpron}$ *A* $[$***aceluia***$]_{Compl}]_S$ *e doar aparentă.*

$[_{GN}$ *Fratele* $[$***tău***$]_{Compl}]_S$ *a ajuns.*
$[_{GNpron}$ *Al* $[$***tău***$]_{Compl}]_S$ *a ajuns.*

Unele structuri cu pronumele semiindependent *al* s-au convenționalizat (se subînțelege automat un substitut al lui *al*, nemenționat în context): *ai mei*, *ai tăi* etc. înseamnă în mod curent „părinții mei / rudele mele", *al meu* „soțul", *ai casei* „locuitorii / obișnuiții casei". În consecință, complinirea lui *al* se va analiza drept complement sau posesor al acestui substantiv subînțeles (atribuirea funcției sintactice se face în acord cu semantica substantivului subînțeles), substituit contextual prin *al*.

4.3. Pentru constituentul care apare în poziția sintactică de **nume predicativ** (vezi și **Numele predicativ**) se preferă analiza ca grup nominal având structura [pronume semiindependent + grup nominal în genitiv / adjectiv posesiv], nu ca grup nominal în genitiv / adjectiv posesiv precedat de marca posesiv-genitivală *al*. Se preferă această interpretare gramaticală pentru că adjectivele pronominale nu ocupă în mod obișnuit poziția numelui predicativ (*El este *acest*, *El este *alt*). Această poziție este ocupată de perechile lor pronominale (*El este* ***acesta***, *El este* ***altul***). De asemenea, grupul nominal în genitiv nu ocupă poziția sintactică de nume predicativ, întrucât în această poziție sintactică apar adjective sau grupuri nominale în nominativ.
Funcția sintactică a complinirii obligatorii a lui *al* se stabilește în funcție de natura centrului substantival substituit (vezi și *supra*, **4.2.**): în cazul în care *al* substituie un substantiv prototipic, complinirea sa obligatorie are funcția sintactică de posesor (a); în cazul în care *al* substituie un substantiv postverbal, postadjectival sau relațional, complinirea sa obligatorie are funcția sintactică de complement în grupul nominal (b):

(a) *Niște pisici sunt* $[_{GNpron}$ ***ale*** $[$***mele***$]_{Pos}]_{NP}$. (*ale mele* = „pisicile mele")
(b) *Unele descoperiri sunt* $[_{GNpron}$ ***ale*** $[$***mele***$]_{Compl}]_{NP}$. (*ale mele* = „descoperirile mele")

În poziția de nume predicativ, pot să apară două pronume semiindependente urmate de un adjectiv posesiv, care substituie două grupuri nominale:

Pisicile sunt $[_{GNpron}$ ***ale*** $[_{GNpron}$ ***alor*** $[$***mei***$]_{Compl}]_{Pos}]_{NP}$. (*ale alor mei* = „pisicile părinților mei")

În exemplul de mai sus, grupul nominal $[_{GNpron}$ ***ale alor mei***$]$ îndeplinește, în ansamblu, funcția de nume predicativ; în interiorul grupului, grupul nominal $[_{GNpron}$ ***alor mei***$]$ are funcția sintactică de posesor al centrului ale, care substituie grupul nominal „pisicile"; adjectivul pronominal ***mei*** este complementul centrului nominal *alor*, care substituie un substantiv relațional („părinților"), subînțeles contextual.

ⓘ Structurile cu două pronume semiindependente, unul subordonat celuilalt, apar rar, mai ales atunci când complinirea obligatorie a celui de al doilea pronume este un adjectiv posesiv.

5. Dificultăți

5.1. *Unități omonime cu pronumele semiindependent* al

Pronumele semiindependent *al* intră în relații de **omonimie** cu alte unități lingvistice, omonimii care creează ambiguități și ridică probleme în interpretarea gramaticală. Pe lângă calitatea de pronume semiindependent, *al* poate fi și:
- **marcă posesiv-genitivală** (vezi *infra*, **5.2.**, vezi și **Substantivul și grupul nominal, 2.2.3.5.**, **Adjectivul pronominal posesiv, 2.3.**);
- **formant** în structura numeralului ordinal (***al*** *doilea copil*, *copilul* ***al*** *doilea*) (vezi **Numeralul ordinal, 3.1., 3.2.**).

5.2. *[Pronume semiindependent + adjectiv posesiv]* vs *adjectiv posesiv. Statutul lui* al

ⓘ Pentru clarificarea expunerii, vom nota în această secțiune cu al_1 pronumele semiindependent *al* și cu al_2 marca posesiv-genitivală *al*.

Adjectivul posesiv evocă **doar** „posesorul" unui obiect: *cartea* ***ta*** (***ta*** trimite la diverși alocutori recuperabili contextual). Grupul sintactic (cu pronume semiindependent) [al_1 + adjectiv posesiv] evocă în discurs atât obiectul posedat, cât și posesorul obiectului determinat. Recuperarea obiectului posedat din componența grupului sintactic [al_1 + adjectiv posesiv] se face fie *anaforic*, prin recurs la contextul lingvistic (*Erau mai multe ceasuri*$_{i,j,k...}$ *pe masă, însă* ***al meu***$_{Pos}$ *era cel mai frumos*), fie, rar, *deictic*, prin raportare la contextul situațional ([există mai multe ceasuri pe masă; unul dintre vorbitori arată cu degetul și spune:] *Dă-mi-l, te rog, pe* ***al meu***$_{Pos}$). După cum se poate observa și din marcarea cu indici, grupul sintactic [al_1 + adjectiv posesiv] trimite la două obiecte din discurs: al_1 ($_i$) trimite la obiectul posedat, la unul dintre ceasurile de pe masă ($_{i, j, k...}$), iar *meu* trimite la posesorul acestui obiect.
Spre deosebire de omonimul său al_1, în vecinătatea adjectivului posesiv, marca posesiv-genitivală al_2 este o marcă de coeziune fără funcție sintactică, legând adjectivul de substantivul nearticulat cu articol definit sau articulat cu articol definit, dar neadiacent (vezi **Adjectivul pronominal posesiv, 2.3.**, contextele de realizare a mărcii posesiv-genitivale al_2). Astfel, al_2 reia informațiile de gen și de număr ale substantivului-centru, însă este invariabil sub aspectul cazului; în schimb, adjectivul posesiv se acordă în gen, număr și caz cu obiectul posedat. Compară următoarele paradigme:

nominativ-acuzativ	**genitiv-dativ**
un băiat ***al$_2$ meu***	*unui băiat* ***al$_2$ meu***
o fată ***a$_2$ mea***	*unei fete* ***a$_2$ mele***
doi copii ***ai$_2$ mei***	*unor copii* ***ai$_2$ mei***
două fete ***ale$_2$ mele***	*unor fete* ***ale$_2$ mele***
o fată ***a$_2$ noastră***	*unei fete* ***a$_2$ noastre***

În schimb, pronumele semiindependent *al*$_1$ preia informațiile de gen ale nominalului substituit și primește caz și număr în contextele în care se inserează. Astfel, în situația în care *al* este pronume semiindependent, paradigma sa este incompletă: există forme de nominativ-acuzativ utilizate pentru substituirea tuturor formelor nominalului pentru care stă (omonime cu formele mărcii *al* din paradigma adjectivului pronominal) și forme de genitiv-dativ plural (forma unică *alor*, pentru masculin-feminin, **care nu se regăsește și în paradigma lui *al* marcă posesiv-genitivală**), însă nu există forme de genitiv-dativ singular (formele *alui* și *alei*, indicate de unele gramatici, nu se folosesc în limba română literară standard).

		nominativ-acuzativ	genitiv-dativ
singular	masculin	(*Ne-am pierdut amândoi ceasurile.*) *Eu însă l-am găsit pe **al meu**.*	–
	feminin	(*Nu știu unde e fiica ta.*) ***A mea** tocmai a intrat pe ușă.*	–
plural	masculin	(*Nu știu pe unde umblă copiii tăi.*) ***Ai mei** au venit acasă.*	(*Am o veste proastă pentru Ionuț.*) *Le-am spus-o deja **alor săi**.*
	feminin	(*Pune caietele tale în ghiozdan*) *și dă-mi-le pe **ale mele**.*	(*Prietenii părinților mei nu au venit.*) *Prietenul **alor tăi** însă a ajuns.*

În concluzie, *al*$_1$, pronume semiindependent, este **un constituent** care formează grup sintactic și se inserează în diverse structuri sintactice, pe când *al*$_2$, marcă posesiv-genitivală, **nu este un constituent**, ci un morfem cu funcție de conector morfosintactic (la adjectivul posesiv) și de marcare a cazului (la grupurile nominale în genitiv).

PRONUMELE ȘI ADJECTIVUL PRONOMINAL DEMONSTRATIV

1. Caracteristici generale

Demonstrativul este un tip de pronume nepersonal cu caracteristici semantice, morfologice și sintactice proprii.

- **Semantic**, demonstrativele prezintă informații privind modul în care vorbitorul (sau, în sens mai larg, instanța discursivă) percepe, prin comparație cu alte obiecte exprimate sau subînțelese în discurs, obiectul determinat prin demonstrativ pe o axă a apropierii – depărtării (*acest* vs *acel*) sau a identității – non-identității / diferențierii (*același – celălalt*).

- **Morfologic**, demonstrativele variază după gen, număr și caz; demonstrativele nu au categoria morfologică a persoanei.
- **Sintactic**, demonstrativul se caracterizează prin realizare atât pronominală (a), cât și adjectivală, postpusă (b_1) și antepusă (b_2):

(a) ***Acesta / aceasta / celălalt / acela** a venit.*
(b_1) *Băiatul **acesta / aceasta / celălalt / acela** a venit.*
(b_2) ***Acest / acel / celălalt / același** băiat a venit.*

Din punctul de vedere al *independenței sintactice*, se poate distinge între:
- demonstrativele independente, a căror apariție nu depinde de prezența unei compliniri sintactice (demonstrativele de apropiere, de depărtare, de identitate și de diferențiere);
- demonstrativele semiindependente, a căror apariție e condiționată de prezența unei compliniri sintactice (demonstrativul semiindependent *cel*) – vezi *infra*, **5.**

Unele demonstrative au o *formă lungă*, specifică ipostazei pronominale și celei adjectivale postpuse, și o *formă scurtă*, specifică ipostazei adjectivale antepuse (*acesta, acela* vs *acest, acel*); alte demonstrative nu reflectă această distincție (*celălalt*).

Nu toate demonstrativele apar în cele trei ipostaze descrise mai sus (pronume, adjectiv antepus, adjectiv postpus) și, implicit, nu deosebesc două forme: *ăsta* și *ăla* nu pot fi decât pronume sau adjective postpuse, nu și adjective antepuse (**ăst om*), pe când *același* nu poate fi decât pronume și adjectiv antepus, nu și adjectiv postpus (**omul același*).

2. Adjectivul demonstrativ

Adjectivele demonstrative antepuse (*acest om*) se diferențiază de cele postpuse (*omul acesta*) prin mai multe trăsături.

- *Morfologia specifică:* adjectivele demonstrative postpuse au aceeași formă (**lungă**) ca pronumele demonstrative; adjectivele demonstrative antepuse se diferențiază, în general, de cele postpuse (și, implicit, de forma pronominală) prin forma diferită (**scurtă**) pe care o au.
- *Funcția lor sintactică:* cele antepuse au funcția sintactică de **determinant** al grupului nominal, cele postpuse, de **determinant emfatic**, care întărește articolul definit.
- *Poziția lor în grupul nominal* și *restricțiile impuse substantivului-centru:*
  - adjectivele demonstrative postpuse apar:

(a) doar în vecinătatea unui substantiv determinat definit,
(b) doar în strictă adiacență cu acesta (niciun element nu se poate intercala între substantivul articulat și adjectivul demonstrativ): *copilul **acesta** / **ăsta** frumos* vs **copilul frumos **acesta** / **ăsta**; copilul **acesta** al Mariei* vs **copilul Mariei **acesta**; copilul **celălalt** al Mariei* vs **copilul Mariei **celălalt**;*

  - adjectivele demonstrative antepuse:

(a) apar în prima poziție a grupului nominal,
(b) impun nearticularea substantivului,

(c) permit intercalarea altor cuvinte între ele şi substantivul nearticulat: ***acest** frumos copil, **acest** interesant fost prim-ministru, **celălalt** frumos copil; **acelaşi** fost ministru al Transporturilor, **aceşti** doi copii.*

ⓘ Din punct de vedere funcţional, adjectivele demonstrative ***antepuse*** cumulează două funcţii: pe de o parte, au rolul de a integra în enunţ grupul nominal (îndeplinesc funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal), pe de altă parte, îndeplinesc funcţia specifică a clasei demonstrativelor, de raportare a obiectului la alt(e) obiect(e) din discurs (funcţie semantică). Nearticularea substantivului indică faptul că demonstrativul antepus este principalul determinant al grupului nominal. Adjectivele demonstrative ***postpuse*** **(determinanţii emfatici)** îndeplinesc doar funcţia semantică specifică clasei demonstrativelor (raportarea obiectului determinat la alt(e) obiect(e) prezente sau subînţelese în discurs). Apariţia lor după un substantiv articulat cu articol definit arată faptul că demonstrativul postpus este un determinant secundar al grupului nominal, articolul definit fiind principalul determinant al grupului nominal, cel care integrează enunţiativ grupul. În plus, s-a remarcat adesea că cele două ipostaze adjectivale ale demonstrativului îndeplinesc roluri discursive diferite: adjectivul demonstrativ postpus are rol *emfatic, focalizant*, pe când adjectivul demonstrativ antepus are o interpretare simplă, non-emfatică, de raportare a obiectului la alte obiecte din discurs, primând, aşadar, rolul său de integrator enunţiativ (determinant) al grupului.
Având funcţia sintactică de **determinant**, adjectivele demonstrative participă la opoziţiile de determinare (vezi **Articolul, 3., Determinantul**), conferind obligatoriu grupului nominal în care apar interpretare (determinată) **definită**; astfel, demonstrativele sunt cuvinte ***inerent definite*** (caracteristică observabilă şi din punct de vedere distribuţional: adjectivele demonstrative sunt incompatibile cu determinanţii nedefiniţi – **un acest copil, *un celălalt copil*). Determinarea definită obţinută prin intermediul articolului definit (*copilul*) arată că obiectul desemnat prin grupul nominal este cunoscut. Grupurile nominale determinate definit prin adjective demonstrative conţin informaţii semantice suplimentare, de tip demonstrativ.

3. Inventarul de pronume şi adjective pronominale demonstrative

3.1. În clasa *demonstrativului de apropiere* se includ două elemente (*acest(a)* şi *ăsta*), care se deosebesc în funcţie de registrul stilistic şi de origine.

ⓘ Formele *ăsta, asta* provin din formele latineşti *istum, ista*, iar formele *acest, această* sunt etimologic compuse, din elemente latineşti: *ecce-istu, ecce-ista*.

Demonstrativul *acest(a)* se foloseşte în limbajul standard şi deosebeşte forma lungă de forma scurtă prin intermediul finalei *a*.

• **Formele lungi** ale demonstrativului *acest(a)* sunt următoarele:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*acesta*	*aceştia*	*aceasta*	*acestea*
G = D	*acestuia*	*acestora*	*acesteia*	*acestora*

• **Formele scurte** ale acestui demonstrativ sunt următoarele:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*acest*	*aceşti*	*această*	*aceste*
G = D	*acestui*	*acestor*	*acestei*	*acestor*

Demonstrativul *ăsta*, la origine variantă populară a demonstrativului de apropiere, s-a impus în limba literară vorbită; *ăsta* este întrebuinţat mai frecvent la nominativ şi acuzativ. Spre deosebire de *acest(a)*, în limba română actuală, *ăsta* nu apare decât postpus sau ca pronume. Paradigma sa este următoarea:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*ăsta*	*ăştia*	*asta*	*astea*
G = D	*ăstuia*	*ăstora*	*ăsteia*	*ăstora*

După cum se poate observa din tabelele de mai sus, ambele serii de forme (lungi şi scurte) au flexiune în raport cu categoriile gramaticale nominale gen, număr şi caz.
Din punctul de vedere al uzului, se remarcă următoarele aspecte:
– în limba română actuală, demonstrativul popular de apropiere nu (mai) are forme scurte (nu mai apare în ipostază de adjectiv antepus);
– forma de feminin *asta* este foarte frecventă în limba vorbită standard, însă fără referire la persoane (când este simţită ca peiorativă); *aceasta* s-a specializat în limba literară scrisă.

3.2. În mod similar cu clasa demonstrativului de apropiere, în clasa *demonstrativului de depărtare* se includ tot două elemente (*acel(a)* şi *ăla*), care se deosebesc în funcţie de registrul stilistic şi de origine.

ⓘ Formele *ăla, aia* provin din formele latineşti *illum, illa*, iar formele *acel, acea* sunt etimologic compuse *ecce-illum, ecce-illa*.

• **Formele lungi** ale demonstrativului de depărtare *acel(a)* sunt următoarele:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*acela*	*aceia*	*aceea*	*acelea*
G = D	*aceluia*	*acelora*	*aceleia*	*acelora*

• **Formele scurte** ale acestui demonstrativ sunt următoarele:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*acel*	*acei*	*acea*	*acele*
G = D	*acelui*	*acelor*	*acelei*	*acelor*

Varianta populară a demonstrativului de depărtare, *ăla*, nu are decât forme lungi; apare deci doar în ipostază pronominală şi adjectivală. Paradigma sa este următoarea:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*ăla*	*ăia*	*aia*	*alea*
G = D	*ăluia*	*ălora*	*ăleia*	*ălora*

ⓘ Formele scurte ale variantelor populare *ăsta* (*ăst, astă* şi întreaga paradigmă) şi *ăla* (*ăl, a* şi întreaga paradigmă), menţionate în unele lucrări, nu mai există în uzul literar al românei, după cum arată studiile de dinamică a limbii actuale.

3.3. *Demonstrativul de identitate* se compune din demonstrativul de depărtare *acela* + particula invariabilă *şi*: *acelaşi*. Nu apare decât în ipostază de pronume şi de determinant (antepus). La fel ca demonstrativele populare *ăsta* şi *ăla*, are o singură serie de forme. *Acelaşi* are flexiune internă: marchează categoriile gramaticale nominale (de gen, număr şi caz) în interiorul compusului, la primul dintre elementele componente (*acela*). Paradigma sa este următoarea:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*acelaşi*	*aceiaşi*	*aceeaşi*	*aceleaşi*
G = D	*aceluiaşi*	*aceloraşi*	*aceleiaşi*	*aceloraşi*

3.4. *Demonstrativul de diferenţiere* se compune din demonstrativul de depărtare (redus fonetic) *(a)cel(a)* + adjectivul pronominal nedefinit *alalt* (dispărut din limba literară la începutul secolului al XIX-lea, păstrat doar în acest compus): *celălalt*. Demonstrativul de diferenţiere cunoaşte cele trei ipostaze tipice demonstrativelor (de pronume, de adjectiv demonstrativ postpus şi de determinant antepus), însă are o singură serie de forme. Paradigma sa este următoarea:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*celălalt*	*ceilalţi*	*cealaltă*	*celelalte*
G = D	*celuilalt*	*celorlalţi*	*celeilalte*	*celorlalte*

ⓘ În mod paralel cu demonstrativul de diferenţiere *celălalt*, în varianta neliterară a limbii circulă şi un compus format din demonstrativul de apropiere *(a)cest(a)* + adjectivul pronominal *alalt*: *cestălalt*. Existenţa acestei forme creează opoziţia *apropiere – depărtare* pentru demonstrativul de diferenţiere. Lucrările de dinamică a limbii române arată însă că această formă nu este utilizată în româna standard. În schimb, deşi neacceptate de normele limbii literare, se utilizează din ce în ce mai frecvent în limba actuală demonstrative de diferenţiere formate din *ăsta / ăla* + *alalt*, care reflectă opoziţia *apropiere – depărtare:*

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*ăstălalt* *ălalalt*	*ăştilalţi* *ăilalţi*	*astălaltă* *ailaltă*	*astelalte* *alelalte*
G = D	*ăstuilalt* *ăluilalt*	*ăstorlalţi* *ălorlalţi*	*ăsteilalte* *ăleilalte*	*ăstorlalte* *ălorlalte*

4. Funcţii sintactice ale demonstrativului

4.1. În ***ipostaza pronominală***, demonstrativul se comportă ca un grup nominal cu centru pronume tipic şi ocupă diverse poziţii sintactice tipice grupului nominal: subiect (a), complement direct (b_1) / este inclus într-un grup prepoziţional care ocupă poziţia de complement direct (b_2), complement indirect (c), complement prepoziţional (pronumele este inclus într-un grup prepoziţional care, în ansamblul său, ocupă poziţia de complement prepoziţional) (d), nume predicativ (e), circumstanţial (este inclus într-un GPrep care, în ansamblul său, îndeplineşte funcţia sintactică de circumstanţial) (f), posesor în GN (g), complement în GN (h):

(a) $[_{GNpron}$ ***Cellalţi***$]_S$ *au venit.*
(b_1) *Dă-mi* $[_{GNpron}$ ***asta***$]_{CD}$.
(b_2) *I-am văzut* $[_{GPrep}$ *pe* $[_{GNpron}$ ***aceiaşi***$]]_{CD}$.
(c) *Le-am dat* $[_{GNpron}$ ***ăstora***$]_{CI}$ *nişte prăjituri de casă.*
(d) *Mă bazez* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GNpron}$ ***cellalţi***$]]_{CPrep}$ *în general.*
(e) *Ideile sunt* $[_{GNpron}$ ***acelea*** $[_{PRel}$ ***pe care le ştiu***$]]_{Modif-NP}$.
(f) $[_{GPrep}$ *De la* $[_{GNpron}$ ***ăştia***$]]_{CircLoc}$ *până la noi acasă e mult de mers.*
(g) $[_{GN}$ *Pisicile* $[_{GNpron}$ ***acestora***$]_{Pos}]_S$ *sunt bătrâne.*
(h) $[_{GN}$ *Ideile* $[_{GNpron}$ ***acestora***$]_{Comp}]_S$ *sunt vechi.*

4.2. În grupuri nominale cu numeral cardinal şi fără substantiv exprimat, de tipul ***aceia / aceştia*** *doi (...)*, demonstrativul are valoare pronominală, este **centrul** grupului nominal determinat definit, iar numeralul este **apoziţia** sa (vezi şi **Numeralul cardinal, 4.2.**). Deşi numeralul poate să apară şi neînsoţit de demonstrativ (situaţie în care grupul nominal pe care îl organizează este determinat nedefinit), selectarea formei lungi a demonstrativului (care poate fi centru pronominal sau determinant emfatic), şi nu a celei scurte (care poate fi doar determinant) arată că demonstrativul şi nu numeralul este centrul acestui grup; compară structurile de mai jos:

(a) $[_{GNpron}$ ***Aceştia / Aceia***$]_S$ $[_{GNnum}$ *doi*$]_{Apoziţie}$ *au venit la curs.*
I le-am recomandat $[_{GPrep}$ *pe* $[_{GNpron}$ ***acestea***$]]_{CD}$ $[_{GNnum}$ *două*$]_{Apoziţie}$.
(b) $[_{GNnum}$ ***Doi***$]_S$ *au venit la curs.*

4.3. În ipostaza de ***adjectiv pronominal***, are următoarele funcţii sintactice (vezi *supra*, **2.**, diferenţele dintre demonstrativul antepus şi cel postpus, care justifică atribuirea de funcţii sintactice diferite acestor două adjective pronominale):

- adjectivul demonstrativ antepus are funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal în care se include:

$[_{GN}$ $[$***Acest / acel / celălalt / acelaşi***$]_{Det}$ *băiat*$]_S$ *a venit;*

- adjectivul demonstrativ postpus are funcţia sintactică de **determinant emfatic**, „dublând" articolul definit care determină substantivul:

$[_{GN}$ *Băiatul*$_{Centru+Det}$ $[$***acesta / celălalt / acela***$]_{Det\ emfatic}]_S$ *a venit.*

5. Demonstrativul semiindependent *cel*

În tradiţia gramaticală românească, pronumele semiindependent *cel* este considerat „articol demonstrativ (sau adjectival)".

După cum arată şi denumirea sa (pronume semiindependent), apariţia acestui demonstrativ este condiţionată de prezenţa obligatorie a unei compliniri. Compară:

Acela *a venit.* vs ****Cel*** *a venit* / ***Cel înalt*** *a venit.*

Deşi nu apare în calitate de cuvânt autonom, *cel* este pronume pentru că îndeplineşte funcţia caracteristică a unui pronume, aceea de substituire a unui nominal. *Cel* îşi procură referinţa anaforic, prin raportare la elemente din cadrul discursului, şi rar deictic, prin raportare la situaţia concretă de comunicare. **Elementul cu care este echivalent este un substantiv determinat definit**; astfel, grupurile nominale care se constituie în jurul lor au interpretare determinată definit:

*Pe pervaz sunt <u>două flori</u>. **Cea roşie** e a Ioanei.* (referinţă anaforică)
(*Pe pervaz sunt două flori. **Floarea roşie** e a Ioanei.*)

Cel din dreapta *este mai înalt.* (referinţă deictică)
(***Băiatul / Militarul / Blocul din dreapta*** *este mai înalt.*)

Pronumele semiindependent *cel* are paradigmă completă, cu o flexiune asemănătoare cu cea a demonstrativului *acel(a)*:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*cel*	*cei*	*cea*	*cele*
G = D	*celui*	*celor*	*celei*	*celor*

Cel preia informaţiile morfologice de gen ale substantivului pe care îl substituie şi primeşte caz şi număr în structurile sintactice în care se include.
În funcţie de constituenţii care apar la dreapta sa, demonstrativul semiindependent *cel* are trei valori distincte şi, implicit, statute sintactice distincte.

A. Când constituentul din dreapta lui *cel* nu poate funcţiona fără *cel*, atunci *cel* are valoare **pronominală** şi proiectează un grup nominal complex, cu centru pronume.
În acest tipar sintactic se încadrează următoare compliniri ale lui *cel*: grup adjectival (a), grup prepoziţional cu diverse centre (b), grup prepoziţional cu centru prepoziţia funcţională *de*, care are diverse compliniri – grup adverbial (c), grup prepoziţional, cu complinire substantiv (d) sau pronume (e) – şi propoziţie relativă (f). În toate aceste contexte, *cel* este un substitut pur, care ţine locul unui substantiv definit, anterior menţionat în discurs sau subînţeles; complinirile lui *cel* funcţionează ca modificatori ai acestui substantiv neexprimat.

(a) $[_{GNpron}$ ***Cel*** $[_{GAdj}$ *vechi*$]_{Modif}]_S$ *e în pivniţă.* (*vinul vechi*)
(b) $[_{GNpron}$ ***Cea*** $[_{GPrep}$ *cu apă limpede*$]_{Modif}]_S$ *e în fundul curţii.* (*fântâna cu apă ...*)
$[_{GNpron}$ ***Cea*** $[_{GPrep}$ *de lemn*$]_{Modif}]_S$ *a ars la cutremur.* (*bisericuţa de lemn*)
(c) $[_{GNpron}$ ***Cel*** $[_{GPrep}$ *de acolo*$]_{Modif}]$ *a vorbit urât.* (*băiatul de acolo*)
(d) $[_{GNpron}$ ***Cel*** $[_{GPrep}$ *de* $[_{GPrep}$ *la* $[_{GN}$ *tata*$]]]_{Modif}]_S$ *e pe masă.* (*ceasul de la tata*)
(e) $[_{GNpron}$ ***Cea*** $[_{GPrep}$ *de* $[_{GPrep}$ *la* $[_{GN}$ *mine*$]]]_{Modif}]_S$ *e pe masă.* (*cartea de la mine*)
(f) $[_{GNpron}$ ***Cel*** $[_{PRel}$ *care te aşteaptă*$]_{Modif}]_S$ *e pe hol.* (*omul care te ...*)

Suprimarea lui *cel* conduce la agramaticalitatea tuturor acestor structuri, fapt care confirmă că demonstrativul *cel* este centrul sintactic al grupului nominal:

(a_1) ****Vechi*** *e în pivniţă.* (d_1) ****De la tata*** *e pe masă.*
(b_1) ****Cu apă limpede*** *e în fundul curţii.* (e_1) ****De la mine*** *e pe masă.*
****De lemn*** *a ars la cutremur.*
(c_1) ****De acolo*** *a vorbit urât.* (f_1) * ***Care te aşteaptă*** *e pe hol.*

De asemenea, imposibilitatea de a ataşa substantivul subînţeles la dreapta structurii în care *cel* este lexicalizat arată, într-adevăr, că *cel* „ţine locul" substantivului:

(a_2) ****Cel vechi vin(ul)*** *e în pivniţă.*
(b_2) ****Cea cu apă limpede fântână (fântâna)*** *e în fundul curţii.*
****Cea de lemn bisericuţă (bisericuţa)*** *a ars la cutremur.*

(c_2) ***Cel de acolo băiat(ul)** a vorbit urât.*
(d_2) ***Cel de la tata ceas(ul)** e pe masă.*
(e_2) ***Cea de la mine carte(a)** e pe masă.*
(f_2) ***Cel care te aşteaptă om(ul)** e pe hol.*

ⓘ O situaţie specială este cea în care pronumele semiindependent *cel* este urmat de un grup nominal în genitiv / adjectiv posesiv, precedat de marca posesiv-genitivală *al:*

***Cel** al Mariei / al lui / meu e în casă.*

În condiţiile neexprimării centrului substantival, grupurile nominale în genitiv / adjectivele posesive pot, prin intermediul pronumelui semiindependent *al*, funcţiona independent:

Băiatul Mariei / lui / meu e în casă → Al Mariei / Al lui / Al meu e în casă.

Rezultă astfel că în structurile de mai sus (*cel al Mariei ...*), *cel* are valoare pronominală şi este urmat de o complinire obligatorie, după modelul altor pronume (*nimic al meu, ceva al Mariei, altceva al lui*), chiar dacă complinirea sa poate funcţiona independent, ca în tiparul din **C.**
Aceste structuri, cu *cel* pronominal urmat de un genitiv / un posesiv, nu admit niciodată lexicalizarea unui substantiv – la stânga structurii cu *cel* sau la dreapta acesteia –, trăsătură care întăreşte încadrarea acestor structuri sub tiparul **A** (în tiparul **B** şi **C**, este totdeauna posibilă lexicalizarea substantivului subînţeles):

***Caietul cel al Mariei / lui // *Cel al Mariei / lui** caiet e pe masă.*

B. În condiţiile lexicalizării substantivului centru la stânga structurii cu *cel* (*vinul cel vechi*) – nu toate structurile de mai sus admit lexicalizarea substantivului –, *cel* îşi pierde calitatea de pronume (devine adjectiv) şi îndeplineşte (precum celelalte demonstrative adjectivale postpuse) funcţia sintactică de **determinant emfatic**, care are rolul de a spori gradul de identificare / determinare definită a structurii:

$[_{GN}$ *Vinul*$_{Centru+Det}$ $[$***cel***$]_{Det\ emfatic}$ $[$*vechi*$]_{Modif}]_S$ *e în pivniţă.*

C. Când constituentul din dreapta demonstrativului *cel* poate funcţiona fără *cel*, atunci *cel* are valoare **adjectivală** şi funcţionează ca **determinant.** În acest tipar sintactic se încadrează structurile cu numeral (cardinal sau ordinal) folosit pronominal (a), (b) precedat de *cel* (numeralul este centrul grupului sintactic):

(a) $[_{GNnum}$ $[$***Cel***$]_{Det}$ *doi*$_{Centru}]_S$ *au venit.*
(b) $[_{GNnum}$ $[$***Cel***$]_{Det}$ *de-al doilea*$_{Centru}]_S$ *a venit.*

ⓘ Pentru statutul prepoziţiei *de* (din exemplul (b)) vezi **Numeralul ordinal, 4.2.**

Toţi aceşti constituenţi din dreapta lui *cel* pot funcţiona şi fără determinantul *cel:*

(a_1) $[_{GNnum}$ *Doi*$_{Centru}]_S$ *au venit.* (b_1) $[_{GNnum}$ *Al doilea*$_{Centru}]_S$ *a venit.*

Structurile cu centru numeral (utilizat pronominal) (a_1), (b_1) sunt structuri inerent nedefinite; rolul lui *cel* în aceste structuri este de a conferi interpretare definită grupului

(a), (b). Pentru că atât numeralul cardinal, cât şi cel ordinal pot funcţiona şi adjectival, structurile cu numeral admit lexicalizarea unui substantiv (cel mai adesea la dreapta structurii cu *cel*). În aceste condiţii, ierarhiile sintactice se schimbă: substantivul lexicalizat este centru, numeralul devine subordonat al acestui centru (în acord cu semantica lor, numeralul cardinal devine cuantificator în această structură, iar cel ordinal, modificator la stânga centrului substantival), însă *cel* îşi păstrează statutul adjectival şi funcţia sintactică de determinant definit al grupului (a_2), (b_2).

(a_2) $[_{GNnum}$ $[$***Cel***$]_{Det}$ $[$*doi*$]_{Cuant}$ *copii*$_{Centru}]_S$ *au venit.*
(b_2) $[_{GNnum}$ $[$***Cel***$]_{Det}$ *de* $[$*al doilea*$]_{Modif}$ *copil*$_{Centru}]_S$ *a venit.*

În absenţa lui *cel*, numeralul preia funcţia de determinant şi conferă grupului interpretare nedefinită:

(a_3) $[_{GNnum}$ *Doi*$]_{Det}$ *copii*$_{Centru}]_S$ *au venit.* (b_3) $[_{GNnum}$ *Al doilea*$]_{Det}$ *copil*$_{Centru}]_S$ *a venit.*

În schimb, drept urmare a caracterului său semiindependent, *cel* nu se poate lexicaliza în aceste structuri fără numeral, fapt care îi conferă numeralului statut de **cuantificator** (numeralul cardinal) sau **modificator** (numeralul ordinal) **obligatoriu:**

***Cel** copii au venit.*
***Cel (de)** copil a venit.*

ⓘ A nu se confunda aceste contexte (**cei copii au venit*) cu contextele în care verbul *a fi* este elidat: ***Cei** [**care sunt**] **copii** se poartă altfel decât **cei** [**care sunt**] **adulţi**,* contexte în care *cel* este o variantă redusă fonetic a demonstrativului *acel(a).*

În concluzie, *cel* nu are acelaşi statut morfologic şi sintactic în toate apariţiile:
– *cel* are statut pronominal şi este centru al unui GN_{pron} în structuri în care funcţionează ca substitut pur, ţinând locul unui substantiv definit;
– *cel* are statut adjectival, este un element dependent, şi îndeplineşte funcţia sintactică de determinant sau determinant emfatic în structurile în care complinirea sa obligatorie poate funcţiona ca centru (structuri care nu obligă la lexicalizarea lui *cel*).

ⓘ În structuri în care este urmat de un adjectiv la gradul comparativ, *cel* are o funcţie dublă: pe de o parte, este **pronume sau adjectiv demonstrativ semiindependent**, pe de altă parte, are funcţia de a **forma gradul superlativ relativ.** În ipostază adjectivală, este determinant propriu-zis, ca în (i), sau emfatic, ca în (ii); în ipostază pronominală, este centru de grup, ca în (iii):
(i) $[_{GN}$ $[$***Cel***$]_{Det}$ $[_{GAdj}$ $[$*mai*$]_{CircCant}$ *bun*$]_{Modif}$ *prieten*$]$ *m-a sunat.*
(ii) $[_{GN}$ *Prietenul*$_{Centru+Det}$ $[$***cel***$]_{Det\ emfatic}$ $[_{GAdj}$ $[$*mai*$]_{CircCant}$ *bun*$]_{Modif}]$ *m-a sunat.*
(iii) $[_{GNpron}$ ***Cel*** $[_{GAdj}$ $[$*mai*$]_{CircCant}$ *bun*$]_{Modif}]$ *m-a sunat.*
El este $[_{GNpron}$ ***cel*** $[_{GAdj}$ $[$*mai*$]_{CircCant}$ *bun*$]_{Modif}]$.
Rezultă deci că, în mod similar cu gradul comparativ, care este format dintr-un [circumstanţial cantitativ + adjectiv], şi gradul superlativ relativ este un „compozit", format din demonstrativul semiindependent [*cel* + [circumstanţialul cantitativ + adjectiv]]. Diferenţa dintre superlativul relativ şi comparativ este că, în cazul celui dintâi, *cel* este un determinant care se ataşează la nivelul întregului grup nominal, pe când în cazul celui de-al doilea, circumstanţialul cantitativ este un component intern grupului adjectival. *Cel*, marcă a gradării în grupul adverbial, este diferit de semiindependentul *cel* din grupul nominal, deşi cele două unităţi au origine comună. *Cel* din GAdv reprezintă un pas înainte pe scala gramaticalizării, fiind o marcă invariabilă, specializată pentru sensul superlativ şi analizabilă în interiorul GAdv, diferită de *cel* din GN, care este variabil şi analizabil în ansamblul GN.

6. Aspecte normative

Cele mai frecvente greşeli privind demonstrativul sunt următoarele:

- confuzii de pronunţare şi de grafie (explicabile prin pronunţarea asemănătoare sau identică): *celălant, cealantă* (corect: ***celălalt, cealaltă***), *aceeaşi băieţi* (corect: *aceiaşi băieţi*), *părerea mea este aceiaşi* (corect: *părerea mea este aceeaşi*);
- construcţii anacolutice: ***Celor care / acelora care** le-a căzut în mână... unul din numerele trecute ale ziarului „Vremea" cunosc faptul că...* (corect: ***Cei cărora / aceia cărora** le-a căzut în mână... unul din numerele trecute ale ziarului „Vremea" cunosc faptul că...*);
- dezacorduri în caz: *băiatului **ăsta / acesta*** (corect: *băiatului **ăstuia / acestuia***), *fetei **asta / aceasta*** (corect: *fetei **ăsteia / acestei***), *fetelor **astea*** (corect: *fetelor **ăstora***).

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL INDEFINIT (NEHOTĂRÂT)

1. Caracteristici generale

Pronumele indefinit (nehotărât) este un tip de pronume nepersonal cu caracteristici semantice, morfologice şi sintactice foarte eterogene.

- **Semantic**, evocă în discurs o entitate sau un ansamblu de entităţi care nu pot fi identificate exact; pronumele indefinite fac parte din clasa cantitativelor, fiind inerent determinate nedefinit, cu diferite trăsături de sens (vezi *infra*).

ⓘ A nu se confunda funcţia sintactică de **cuantificator** din grupul nominal (vezi **Introducere, 3.2.2.4.2.; Cuantificatorul**) cu conceptul semantic de **cuantificare**, care desemnează funcţia semantică specifică de a atribui o cantitate unui termen / obiect. În acest capitol, termenii „cuantificator universal" şi „cuantificator existenţial", desemnând două clase de cuvinte cantitative, vor fi utilizaţi în accepţia semantică a conceptului de cuantificare. Cuantificatorii existenţiali şi cei universali pot ocupa ***funcţia sintactică*** de **determinant** sau de **cuantificator** (în variantă adjectivală) sau pot fi centrul unui grup nominal (în variantă pronominală).
Pentru a nu se confunda conceptul sintactic de cuantificare cu cel semantic, în această gramatică s-a introdus termenul „(cuvânt) cantitativ" pentru cel de-al doilea.

- **Morfologic**, clasa pronumelor şi a adjectivelor nehotărâte este foarte eterogenă, membrii clasei fiind variabili după gen, număr şi caz în diverse grade.
- **Sintactic**, majoritatea membrilor clasei au realizare atât pronominală (a), cât şi adjectivală (b):

(a) ***Alţii / Unii** au venit.*
(b) ***Alţi / Unii** oameni au venit.*

Funcţia sintactică prototipică a adjectivelor indefinite este de **cuantificator** al grupului nominal (vezi exemplul (c) de mai jos). În cazurile (numeroase) în care în grupul nominal nu există **determinanţi**, adjectivele indefinite din prima poziţie a grupului îndeplinesc această funcţie sintactică, reţinând, de asemenea, şi semnificaţia semantică de cantitativ (exemplul (d)):

(c) $[_{GN}\,[Aceşti]_{Det}\,[\textbf{\textit{mulţi}}]_{Cuant}\,oameni]_{S}$ *îşi cer drepturile.*
(d) $[_{GN}\,[\textbf{\textit{Mulţi}}]_{Det}\,oameni]_{S}$ *îşi cer drepturile.*

ⓘ Vezi însă *infra*, **4.**, situaţia excepţională a lui *tot*, care este un **cuantificator extern** al grupului nominal.

În ipostaza pronominală, indefinitele sunt centrele grupului nominal şi pot apărea cu sau fără diverse elemente subordonate.

Inventarul de pronume şi adjective nehotărâte este relativ mare (în comparaţie cu celelalte tipuri de pronume), însă clasa nehotărârilor, în ansamblu, este *relativ* închisă. Există şi o serie de locuţiuni care se încadrează în clasa pronominalelor indefinite, precum *cine ştie cine, cine ştie ce, nu ştiu care, nu ştiu cine, nu ştiu ce, nu ştiu cât, te miri cine, te miri ce, te miri cât* etc. (vezi *infra*, **5.1.**).
Pronumele şi adjectivele nehotărâte se deosebesc între ele prin restricţii de uz: cuvinte precum *fiecine, fiece, fieştecare, orişicine, orişice, oarecine, cutare, alde* sunt învechite şi se folosesc doar popular; în plus, există şi situaţia în care doar un element dintr-o anumită serie este învechit / ieşit din uz: din seria lui *câtva*, forma de feminin singular *câtăva* este învechită şi folosită regional, însă celelalte forme (*câtva, câţiva, câteva*) sunt literare. De asemenea, utilizarea unor indefinite este constrânsă stilistic: *unul / una* cu referire la persoane este simţit ca peiorativ în limba standard (*A venit **una** şi mi-a spus că ...*).

2. Caracteristici semantice ale pronumelor indefinite

Cuantificarea este o categorie semantică, îndeplinită în cadrul grupului nominal de cuantificatori (cuvinte cantitative). Cuantificatorii au rolul de a indica extensiunea (clasa de referenţi a) substantivului. Cuantificatorii (cuvintele cantitative) sunt de mai multe tipuri: numerici – exprimă o cantitate precisă (***cinci** studenţi, **zece** copii*); nedefiniţi (pronumele şi adjectivele indefinite); nuli – exprimă o cantitate nulă şi se realizează prin pronumele şi adjectivele negative (***nicium** student*) (vezi şi **Cuantificatorul**).
Conceptul semantic de *cuantificator* este legat de cel sintactic, însă cele două concepte nu se suprapun perfect: unii cuantificatori semantici nu pot ocupa niciodată poziţia sintactică / nu pot avea niciodată funcţia sintactică de cuantificator, ci doar pe aceea de determinant (este cazul lui *unii* folosit adjectival); alţi cuantificatori semantici, în acord cu poziţia pe care o ocupă în ierarhia nominală, pot ocupa poziţia sintactică / avea funcţia sintactică de cuantificator ($[un]_{Det}\,[\textbf{\textit{alţi}}]_{Cuant}\,om_{Centru}$) sau de determinant ($[\textbf{\textit{alţi}}]_{Det}\,om_{Centru}$); cuantificatorii totalizanţi / globalizanţi nu pot fi niciodată determinanţi (vezi *infra*).

2.1. Pronumele şi adjectivele indefinite se încadrează în clasa cuantificatorilor nedefiniţi; mai exact, sunt cuvinte care nu dau informaţii cantitative precise. Se diferenţiază după **sens** două tipuri de cuantificatori realizaţi prin pronume (şi prin adjective) nehotărâte: *cuantificatorii existenţiali* şi *cuantificatorii universali*.

- În cazul **cuantificatorilor existenţiali**, proprietatea exprimată / actualizată de substantiv se regăseşte doar la unul / unii dintre membrii clasei cuantificate, nu la toţi. După cum arată şi calificativul *existenţial*, această clasă de cuantificatori conţine semantic ideea (presupoziţia) de *existenţă* a unor elemente (elementele cuantificate). Din clasa cuantificatorilor existenţiali fac parte următoarele pronume şi adjective indefinite:

  – *unul* (*una, unii, unele*);
  – *vreunul* (*vreuna, vreunii, vreunele*) (/*vreun, vreo, vreunii, vreunele* în ipostază adjectivală);
  – *mult* (*multă, mulţi, multe*);
  – *puţin* (*puţină, puţini, puţine*);
  – *câtva* (*câtăva, câţiva, câteva*);
  – *atât* (*atâta, atâţia, atâtea*);
  – *cineva;*
  – *careva;*
  – *ceva;*
  – *nişte;*
  – *niscai;*
  – *niscaiva;*
  – *oarecare;*
  – *oarece;*
  – *oarecine;*
  – *altul* (*alta, alţii, altele*) (/ *alt, altă, alţi, alte*, în versiune adjectivală);
  – *altcineva;*
  – *altceva;*
  – *alde;*
  – *anume;*
  – *atare;*
  – *cutare.*

  *Nu ştiu dacă a venit **vreunul / altcineva** la cursul de ieri.*
  *Au fost **mulţi / puţini / câţiva / atâţia** (copii) la cursul de ieri.*
  *Până la urmă, pe **alde** Voronin i-a / l-a ales poporul.*
  *Am cumpărat **nişte / niscai / niscaiva** vin ieri.*

- În cazul **cuantificatorilor universali**, proprietatea exprimată / actualizată de substantiv se extinde asupra tuturor membrilor clasei cuantificate. La rândul lor, cuantificatorii universali sunt de două tipuri:

(a) **cuantificatorii distributivi** indică o totalitate într-o manieră distributivă; mai exact, entităţile cuantificate sunt privite în individualitatea lor, nu global:

  – *fiecine, fiecare, fiece;*
  – *oricine, oricare, orice;*

  – *orişicine, orişicare, orişice;*
  – *oricât* (*oricâtă, oricâţi, oricâte*).

  ***Fiecare / oricare** elev trebuie să-şi facă tema.*
  *Îl poţi întâlni în **orişicare** zi.*
  ***Oricâţi** ar veni, tot nu se umple sala asta.*

(b) **cuantificatorii totalizanţi / globalizanţi** indică o totalitate într-o manieră globală (entităţile cuantificate sunt privite ca un ansamblu):

  ○ *tot* (*toată, toţi, toate*)

  ***Toţi** copiii şi-au făcut tema.*

- Cuvintele *amândoi (amândouă), tustrei (tustrele), câteşitrei (câteşitrele), ambii (ambele)*, încadrate în mod tradiţional în clasa numeralului (numerale colective), se încadrează, pe baza trăsăturilor sintactice şi semantice comune cu indefinitele, în clasa pronumelui şi a adjectivului indefinit (vezi şi **Numeralul şi grupul nominal cu centru numeral. Caracteristici generale, 2.**). Din punct de vedere semantic, se aseamănă cu cuantificatorii universali, indicând o mulţime formată din două sau trei elemente privite global. Din punct de vedere gramatical, se comporta precum *tot*, îndeplinind funcţia sintactică de cuantificator extern al GN (pentru situaţia excepţională a lui *ambii / ambele*, vezi *infra*, 4.3. nota a doua).

  *Au venit **amândoi** copiii.*
  *Au venit **tustrei** copiii.*

ⓘ Cuvântul *altul* (*alt*) este încadrat în clasa indefinitelor, deşi are un conţinut semantic asemănător cu demonstrativul *celălalt*. Încadrarea lui *altul* în clasa indefinitelor se justifică însă din punct de vedere semantic, sintactic şi morfologic, contrastând din aceste trei puncte de vedere cu *celălalt*.
- Semantic, *celălalt* este, asemenea tuturor demonstrativelor, un cuvânt definit; mai exact, în ipostază adjectivală, conferă grupului nominal în care se include interpretare determinată definit (***celălalt** copil*), iar, în ipostază pronominală, este centrul unui grup nominal definit (***celălalt** a venit*). În schimb, *altul* este un cuvânt indefinit: în ipostază adjectivală, este determinantul (***alt** copil*) sau cuantificatorul (*un **alt** copil*) unui grup nominal determinat nedefinit; în ipostază pronominală, este centrul unui grup nominal nedefinit, cu sau fără alţi determinanţi (*un **altul / altul** a venit*).
- Sintactic, în ipostază adjectivală, *celălalt* este întotdeauna determinantul grupului nominal din care face parte; în schimb, *altul* este fie determinantul grupului nominal (***alt** copil*), fie, în coocurenţă cu alţi determinanţi, cuantificatorul grupului nominal (*un **alt** copil*). De asemenea, în ipostază pronominală, *altul* acceptă determinanţi (nedefiniţi, în acord cu conţinutul său semantic intrinsec – *un altul*), pe când *celălalt* este incapabil să primească determinanţi (**acest celălalt*). În plus, în ipostază adjectivală, *celălalt* poate fi atât antepus, cât şi postpus (*celălalt om / omul celălalt*), pe când *alt(ul)* este doar antepus (*alt om / * om alt*).
- Morfologic, *altul* distinge forma pronominală de cea adjectivală printr-un formant omonim cu articolul hotărât (*altul – alt om*); în schimb, *celălalt* nu prezintă această distincţie morfologică (*celălalt – celălalt om*).

2.2. În funcţie de trăsăturile [± Animat] şi [± Uman], se pot distinge următoarele categorii de pronume / adjective pronominale indefinite (adjectivele *se combină cu* substantive

care au o anumită valoare – pozitivă sau negativă – a acestor trăsături, pronumele *substituie* substantive cu aceeaşi caracteristică):

(a) pronume / adjective insensibile la trăsăturile [Animat], [Uman] – substituie sau se combină cu orice tip de substantive: *unul (una, unii, unele), vreunul (vreuna, vreunii, vreunele), fiecare, fiece, oricare, oarecare, orişicare, orice, altul (/ alt), anume, atare;*

(b) pronume / adjective cu trăsătura [+ Uman]: *cineva, careva, fiecine, oricine, oarecine, orişicine, altcineva, alde, cutare;*

(c) pronume / adjective cu trăsăturile [– Animat, – Uman]: *ceva, oarece, altceva;*

(d) o clasă de pronume / adjective cu un **comportament dual**, care au variante (specializate morfologic) de singular şi de plural – *câtva (câtăva, câţiva, câteva), atât (atâta, atâţia, atâtea), oricât (oricâtă, oricâţi, oricâte), tot (toată, toţi, toate), mult (multă, mulţi, multe), puţin (puţină, puţini, puţine):*

(d_1) variantele de singular ale acestor cuvinte pot substitui sau se pot combina doar cu substantive masive cu formă de singular (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 3.3**): *câtva / atât / oricât / mult / puţin* ***unt / *om****; tot* ***untul****;* substantivele masive sunt inerent [– Animate];

ⓘ *Tot* se poate folosi, metonimic, şi în contextul unor substantive cu înţeles colectiv (***tot colectivul, toată clasa***). Popular, se poate combina şi cu substantive discrete, caz în care căpătă un sens distributiv (*tot* ***omul*** *= fiecare om*).

(d_2) variantele de plural ale acestor cuvinte se comportă ca pronumele / adjectivele din clasa (a) de mai sus – sunt insensibile la trăsăturile [Animat], [Uman], putând substitui sau putându-se combina cu orice tip de substantive *câţiva / atâţia / oricâţi / mulţi / puţini* ***stâlpi / câini / oameni.***

ⓘ *Nişte* adjectiv pronominal indefinit se deosebeşte de *nişte* articol nedefinit. Distingerea celor două unităţi *nişte* se face în baza a două criterii, criteriul distribuţional şi criteriul selecţiei semantice:

- dacă se consideră că *nişte* este forma de plural a articolului nedefinit, atunci *nişte* articol se combină doar cu substantive comune la plural şi participă la opoziţia singular – plural a grupurilor nominale determinate indefinit (*o carte – nişte cărţi*);
- în schimb, *nişte* adjectiv pronominal indefinit se combină cu substantive masive, *singularia tantum* (*nişte vin / apă*) şi *pluralia tantum* (*nişte câlţi*) şi nu participă la realizarea opoziţiei singular – plural, dat fiind că substantivele masive sunt defective de număr.

Atât *nişte* articol, cât şi *nişte* adjectiv pronominal sunt, din punct de vedere sintactic, determinanţi ai grupurilor nominale în care apar şi le conferă acestora interpretare nedefinită; astfel grupul *cărţile*, determinat definit prin articol hotărât, se opune grupului ***nişte cărţi***, determinat nedefinit prin articolul *nişte*, la fel cum grupurile *apa* sau *câlţii*, determinate definit prin articol hotărât, se opun grupurilor *nişte apă* sau *nişte câlţi*, determinate nedefinit prin adjectivul pronominal indefinit *nişte*.

Niscai şi *niscaiva* au un comportament similar: sunt, la fel ca *nişte*, determinanţi şi, în această ipostază, se combină cu orice tip de substantiv la plural (cu excepţia masivelor) şi participă la opoziţia de determinare definit – nedefinit (*cărţile* – ***niscai / niscaiva*** *cărţi*); sunt adjective pronominale nedefinite, care se combină doar cu substantive masive (***niscai / niscaiva*** *vin / icre*) şi nu participă la opoziţii de număr.

3. Caracteristici morfologice ale pronumelor indefinite

3.1. Din punctul de vedere al structurii, se pot distinge două mari tipuri de pronume / adjective pronominale nehotărâte:

(a) **forme simple** (neanalizabile în limba română contemporană): *alde, altul, anume, atare, atât, cutare, mult, niscai, nişte, puţin, tot, unul;*

(b) **forme compuse**:

(b_1) dintr-un pronume relativ sau interogativ şi diverşi formanţi proclitici sau enclitici: ***fie****care,* ***fie****cine,* ***ori****care,* ***ori****cine,* ***ori****cât,* ***oare****ce,* ***oare****cine,* ***orişi****care,* ***orişi****cine, fi****te****cine, care****va****, cine****va****, ce****va****, câ****tva****, niscai****va****;*

(b_2) din pronumele nehotărât simplu *unul* şi formantul *vre-*: *vreunul;*

(b_3) din adjectivul pronominal nehotărât simplu *alt* şi un pronume nehotărât compus sau un pronume relativ: *altcineva, altceva, altce, altcine* (ultimele două sunt forme învechite).

ⓘ Morfemul *-ul* (şi întreaga sa serie *-a, -i, -le*) din componenţa pronumelor ***unul, altul, vreunul*** este un formant omonim cu articolul definit, nu articol definit propriu-zis, pentru că participă la distingerea formei pronominale de cea adjectivală, nu la opoziţii de determinare.

Combinând această clasificare cu tipologia bazată pe trăsăturile [Animat] şi [Uman], se pot face următoarele observaţii:

- indefinitele care au în componenţă pronumele relativ *care* au un comportament asemănător cu al acestuia, în sensul că substituie sau se combină cu substantive de orice tip (inanimate, animate, umane): *stâlpul / câinele / omul* ***care*** *//* ***oricare / fiecare / orişicare*** *stâlp / om / câine;*
- indefinitele în a căror structură intră *cine* substituie sau se combină cu substantive care au trăsătura [+ Uman]: *oricine, oarecine, orişicine, altcineva;*
- indefinitele în structura cărora se regăseşte *ce* se raportează la substantive care au trăsătura [– Animat]: *ceva, fiece, orice, oarece, altceva.*

ⓘ *Orice* se raportează la substantive cu trăsătura [– Animat] doar în calitate de substitut (varianta pronominală); în variantă adjectivală, este insensibil la această trăsătură, combinându-se cu orice tip de substantive: ***orice*** *stâlp / om / câine.*

3.2. Din punctul de vedere al variaţiei morfologice, clasa indefinitelor este foarte eterogenă.

3.2.1. Indefinitele care deosebesc formal varianta adjectivală de cea pronominală prin formantul omonim cu articolul definit (***unul, altul, vreunul***) au o paradigmă bogată, care reflectă această distincţie:

		Singular		Plural	
		Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
pronume	N-A	*(vre)unul / altul*	*(vre)una / alta*	*(vre)unii / alţii*	*(vre)unele / altele*
	G-D	*(vre)unuia / altuia*	*(vre)unei / alteia*	*(vre)unora / altora*	
adjectiv	N-A	*(vre)un / alt*	*(vre)o / altă*	*(vre)unii / alţi*	*(vre)unele / alte*
	G-D	*(vre)unui / altui*	*(vre)unei / altei*	*(vre)unor / altor*	

3.2.2. Celelalte elemente din clasa indefinitelor variază morfologic în diferite grade şi (unele dintre ele) disting varianta adjectivală de cea pronominală prin alte mijloace decât formantul omonim cu articolul definit, după cum urmează:

• Flexiunea indefinitelor compuse cu pronumele *cât* (*câtva, oricât*) este specială: variază după gen, număr şi caz pronumele relativ / interogativ *cât* din componenţa lor, fără vreo influenţă a particulelor componente; de asemenea, aceste indefinite au forme de G-D plural (nu şi de singular) comune pentru feminin şi masculin:

oricât, oricâtă, oricâţi, oricâte, oricâtor(a);
câtva, câtăva, câţiva, câteva, cătorva;

○ în plus, la G-D plural, *oricât* distinge forma adjectivală de cea pronominală prin intermediul finalei ***-a***:

Am oferit informaţii ***oricâtor*** *persoane mi-au cerut.* (adjectiv)
Am oferit informaţii ***oricâtora*** *mi-au cerut.* (pronume)

• Indefinitele *mult, puţin*, care nu disting formal adjectivul de pronume, au o paradigmă bogată, variabilă după genul şi numărul substantivului pe care îl substituie sau cu care se combină.

• *Atât* are o paradigmă asemănătoare cu *oricât*: este defectiv de G-D singular şi deosebeşte varianta adjectivală de cea pronominală, atât la G-D plural, cât şi la N-A plural masculin (nu şi feminin), prin finala ***-a***:

atât, atâta, atâţi(a), atâtea, atâtor(a);

○ mai exact, la masculin plural, *atât* are două forme, *atâţi* şi ***atâţia;*** ambele forme pot funcţiona adjectival, însă numai forma cu ***-a*** final poate funcţiona pronominal:

Am văzut ***atâţi / atâţia*** *oameni. // Am văzut* ***atâţia****.*

ⓘ Şi la masculin singular există două forme care se disting prin ***-a*** final, însă această distincţie nu este funcţională: ambele forme pot funcţiona atât adjectival (*Am cumpărat* ***atât / atâta*** *mălăi*), cât şi pronominal (*Am cumpărat* ***atât / atâta***).

• *Tot* are o paradigmă defectivă de G-D singular:

tot, toată, toţi, toate, tuturor(a);

○ la G-D plural, are două forme care se disting prin finala ***-a***, *tuturor* şi *tuturora*, iar distincţia este funcţională: *tuturor* poate funcţiona şi adjectival, şi pronominal, iar *tuturora*, doar pronominal:

Am răspuns la întrebări ***tuturor / tuturor*** *studenţilor.*
Am răspuns la întrebări ***tuturora / *tuturora*** *studenţilor.*

○ defectivitatea paradigmatică de la G-D singular se suplineşte prin marcare cazuală analitică (a); şi la plural, G-D poate fi marcat analitic; marcarea analitică de G apare mai rar, în special în registrul neliterar al limbii (b):

(a) *Nemulţumirea* ***a tot*** *grupul.* (G) // *Am spus* ***la tot*** *grupul.* (D)
(b) *Nemulţumirile* ***a toţi*** *studenţii.* (G) // *Le-a spus* ***la toţi*** *studenţii.* (D)

• O serie de indefinite compuse dintr-un formant proclitic şi pronumele *cine* şi *care* (*oricine, oricare, oarecine, oarecare, fiecare* – forma *fiecine* este rar folosită –, *orişicine, orişicare*) au o flexiune similară cu acestea, deosebind forme de N-A şi de G-D:

*cine / cui // ori****cine*** */ ori****cui*** *// oare****cine*** */ oare****cui;***
*care / cărui(a) / cărei(a) / căror(a) // ori****care*** */ ori****cărui(a)*** */ ori****cărei(a)*** */ ori****căror(a)*** *// oare****care*** */ oare****cărui(a)*** */ oare****cărei(a)*** */ oare****căror(a)*** (formele lui *oarecare* de G-D sunt rar folosite); *// fie****care*** */ fie****cărui(a)*** */ fie****cărei(a)*** */ fie****căror(a);***

○ la fel ca în cazul lui *tuturor(a)*, ***-a*** final are valoare funcţională, deosebind varianta adjectivală de cea pronominală:

Am dat ***fiecărui*** *copil. / Am dat* ***fiecăruia****.*

• În cazul indefinitelor compuse *cineva* şi *altcineva*, *cine* din componenţa lor este, de asemenea, variabil, deosebind forme de N-A şi de G-D: *cine / cui //* ***cineva*** */* ***cuiva*** *//* ***altcineva*** */* ***altcuiva****. Cineva* se deosebeşte de perechea sa (având în componenţă pe *care*), *careva*, invariabil sub aspectul cazului.

• *Cutare* este variabil sub aspectul cazului, deosebind forme de G-D singular şi plural: *cutărui(a) / cutăror(a)*; la fel ca pentru alte indefinite, ***-a*** final de la G-D deosebeşte pronumele indefinit de adjectivul pronominal.

• Există un număr considerabil de indefinite, simple sau compuse, **invariabile** sub aspectul numărului, genului şi al cazului: *careva, ceva, nişte, niscai, niscaiva, orice, oarece, altceva, alde, anume, atare.* Aceste forme invariabile pot forma G-D analitic, cu prepoziţia *a*: *simbolul* ***a ceva, a orice*** (vezi şi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.3.5.**).

4. Caracteristici şi funcţii sintactice ale pronumelui şi ale adjectivului indefinit

Cuvintele reunite în clasa indefinitelor pot fi:
(a) numai pronume: *careva, cineva, altceva, altcineva, oricine, oarecine, orişicine;*
(b) pronume şi adjective pronominale:
(b_1) având aceeaşi formă: *atât(a), ceva, câtva, orice, oricât, mult, puţin, tot, orişicare;*
(b_2) având forme diferite în cele două variante: *unul – un, altul – alt, vreunul – vreun;*
(b_3) având forme diferite doar pentru unele poziţii din paradigmă: *cutare* deosebeşte la G-D singular şi plural pronumele de adjectivul pronominal prin intermediul lui ***-a*** final (*N-am spus* ***cutărui*** *om /* ***cutăruia*** *să-i dai banii*); *oricare, fiecare, oarecare* deosebesc la G-D singular pronumele de adjective prin aceeaşi particulă finală ***-a*** (vezi supra, **3.2.2.**, cazurile în care pronumele se deosebeşte de adjectivul pronominal corespunzător doar într-o poziţie a paradigmei);
(c) numai adjective: *fiece, nişte, niscai, niscaiva, oarecare, oarece, alde.*

4.1. În organizarea propoziției, în calitate de centru al unui grup nominal, pronumele indefinit apare de obicei singur, fără subordonați, și ocupă diverse poziții sintactice: subiect (a), complement direct neprepozițional (b_1) sau precedat de prepoziția funcțională *pe* (b_2), complement indirect (c), complement prepozițional (este inclus într-un grup prepozițional care, în ansamblul său, ocupă poziția de complement prepozițional) (d), nume predicativ (e), circumstanțial (este inclus într-un GPrep care, în ansamblul său, îndeplinește funcția sintactică de circumstanțial) (f), posesor în GN (g), complement în GN (h):

(a) $[_{GNpron}$ ***Careva / Fiecare***$]_S$ *a venit /* $[_{GNpron}$ ***Mulți***$]_S$ *au venit.*
(b_1) *Dă-mi* $[_{GNpron}$ ***orice***$]_{CD}$.
(b_2) *L-am văzut* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GNpron}$ ***fiecare***$]]_{CD}$.
(c) *I-am dat* $[_{GNpron}$ ***fiecăruia***$]_{CI}$ *prăjituri de casă.*
(d) *Mă bazez* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GNpron}$ ***toți***$]]_{CPrep}$.
(e) *Ideile sunt* $[_{GNpron}$ ***multe***$]_{NP}$.
(f) *Te poți așeza* $[_{GPrep}$ *lângă* $[_{GNpron}$ ***oricine***$]]_{CircLoc}$.
(g) $[_{GN}$ *Cățeii* $[_{GNpron}$ ***fiecărula***$]_{Pos}]_S$ *sunt drăguți.*
(h) $[_{GN}$ *Propunerea* $[_{GNpron}$ ***oricul***$]_{Compl}]_S$ *e interesantă într-un fel sau altul.*

ⓘ În cazul cuvintelor care au aceeași formă și în ipostază adjectivală, și în ipostază pronominală (*mulți, puțini* – *idei* ***multe***$_{Adjectiv}$; *Ideile sunt* ***multe***$_{Pronume}$), interpretarea în poziția de NP este ***pronume*** indefinit, nu de adjectiv pronominal, pentru că poziția de NP este rezervată pronumelor: tipurile pronominale care au doar variantă adjectivală (de întărire, posesiv) sunt excluse din această poziție (**El este* ***însuși***; **Caietul este* ***meu***), iar, pentru alte specii care deosebesc formal varianta pronominală de cea adjectivală (demonstrativele, unele indefinite), se selectează în poziția de NP varianta pronominală (*El este acesta / *acest*; *El este altul / *alt*).

Pronumele nehotărât poate avea, în limitele compatibilității semantice, compliniri de diverse tipuri:

- modificatori prepoziționali:

$[_{GNpron}$ ***Fiecare*** $[_{GPrep}$ ***din clasă***$]_{Modif}]_S$ *își poate permite un telefon.*
$[_{GNpron}$ ***Oricare*** $[_{GPrep}$ ***cu bani***$]_{Modif}]_S$ *își poate permite un telefon.*

- posesori (realizați prin GN în genitiv sau adjectiv posesiv):

(context: *Eu și Maria aveam câteva creioane fiecare.*)
$[_{GNpron}$ ***Fiecare*** $[_{GN}$ ***al Mariei***$]_{Pos}]_S$ *trebuia ascuțit din când în când.*

- modificatori adjectivali:

Am găsit $[_{GNpron}$ ***ceva*** $[_{GAdj}$ ***frumos***$]_{Modif}]_{CD}$ *la Unirea.*
Trecea $[_{GNpron}$ ***unul*** $[_{GAdj}$ ***mai urât***$]_{Modif}]_S$ *pe stradă.*

- modificatori realizați ca propoziție relativă:

$[_{GNpron}$ ***Cineva*** $[_{PRel}$ ***care dorește să câștige***$]_{Modif}]_S$ *nu s-ar comporta așa.*

Indefinitele compuse dintr-un relativ și formantul ***ori-*** au un caracter hibrid, în anumite contexte dobândind și funcție de pronume relativ: pot introduce propoziții relative, în absența unui pronume relativ: ***Oricine*** *(*care) trecea pe stradă era bine-venit.*

4.2. În majoritatea cazurilor, varianta adjectivală a indefinitelor îndeplinește funcția sintactică de **determinant** al grupului nominal, având rolul de a integra în enunț grupul nominal:

$[_{GN}$ $[$***Alt***$]_{Det}$ *om*$]_S$ *a venit.*
$[_{GN}$ $[$***Fiecare***$]_{Det}$ *om*$]_S$ *își dorește binele.*
$[_{GN}$ $[$ ***Atâția***$]_{Det}$ *oameni*$]_S$ *au venit.*
Am cumpărat $[_{GN}$ $[$***niște***$]_{Det}$ *pâine*$]_{CD}$.

În limitele compatibilității semantice, adjectivele indefinite apar în grupuri nominale care conțin alți determinanți, îndeplinind funcția sintactică de **cuantificator**:

$[_{GN}$ $[$*Aceşti*$]_{Det}$ $[$***mulți***$]_{Cuant}$ *oameni*$]_S$ *își cer drepturile.*

(dar, în situația în care este primul element al grupului nominal, indefinitul preia funcția sintactică de determinant: $[_{GN}$ $[$***Mulți***$]_{Det}$ *oameni*$]_S$ *își cer drepturile*).
Majoritatea adjectivelor indefinite sunt antepuse substantivului-centru (***fiecare*** *om // *omul* ***fiecare***, ***vreun*** *om // *omul* ***vreun***), cu excepția lui *mult* și *puțin*. În antepunere, în absența altui determinant, *mult* și *puțin* au funcția sintactică de determinant; în prezența altui determinant, au funcția sintactică de cuantificator al grupului nominal (vezi paragraful anterior). În postpunere însă, *mult* și *puțin* apar în prezența altui determinant, îndeplinind întotdeauna funcția sintactică de cuantificator al grupului nominal:

$[_{GN}$ $[$*Aceşti*$]_{Det}$ *oameni* $[$***mulți***$]_{Cuant}]_S$ *își cer drepturile.*

4.3. În variantă adjectivală, cuantificatorii universali globalizanți *tot* și adjectivele indefinite *amândoi, tustrei, câteșitrei* au un comportament sintactic diferit de celelalte adjective indefinite: apar (a) obligatoriu în extremitatea (stângă sau dreaptă) a grupului nominal și (b) obligatoriu în prezența unui determinant (***toți*** *acești oameni // acești oameni* ***toți*** *// oamenii acestia* ***toți***). Poziția periferică a acestor cuvinte și prezența obligatorie a unui determinant (*toți* nu poate funcționa niciodată ca determinant, chiar dacă ocupă prima poziție a GN) în grupul nominal din care aceștia fac parte arată că această clasă de indefinite are un statut special, de **cuantificatori externi** ai grupului nominal:

$[_{GN}$ $[$***toți***$]_{Cuant\ extern}$ $[[$*aceşti*$]_{Det}$ *oameni*$]]$;
$[_{GN}$ $[$*oamenii*$]_{Centru+Det}$ $[$*aceştia*$]_{Det\ emfatic}]$ $[$***toți***$]_{Cuant\ extern}]$.

ⓘ Dublarea parantezelor în reprezentarea sintactică $[_{GN}$ cuant extern [...]] indică faptul că acest subordonat se atașează la nivelul întregului grup; poziția periferică a acestui constituent în ierarhia grupului nominal se evidențiază, de asemenea, prin acest tip de reprezentare.

Se aseamănă astfel cu adjectivul de întărire, care ocupă aceeași poziție periferică în grupul nominal, apare tot în prezența obligatorie a unui determinant și are funcția

sintactică de modificator extern al grupului nominal [***însuşi*** [*acest om*]] // [[*omul acesta*] ***însuşi***] (vezi şi **Adjectivul de întărire**).
În plus, aceşti cuantificatori pot „părăsi" grupul nominal, ataşându-se la distanţă de grupul nominal, în grupul verbal, fapt care confirmă caracterul lor aparte, de constituent „extern". Ataşarea în grupul verbal schimbă statutul morfosintactic al cuantificatorului extern, acesta depinzând şi de verb, noua sa „gazdă"; având dublă subordonare, faţă de grupul nominal şi faţă de cel verbal, cuantificatorul extern capătă funcţia de predicativ suplimentar (vezi **Cuantificatorul, 3.**)

Toţi *copiii au venit la oră ieri.* →
Copiii au venit [***toţi***]$_{PS}$ *la oră ieri. / Copiii au venit la oră ieri* [***toţi***]$_{PS}$.

Amândouă *fetele au venit la oră ieri.* →
Fetele au venit [***amândouă***]$_{PS}$ *la oră ieri. / Fetele au venit la oră ieri* [***amândouă***]$_{PS}$.

ⓘ *Ambii* (*ambele*) se deosebeşte de celelalte elemente din clasa cuantificatorilor totalizanţi din punct de vedere sintactic: cuantificatorii totalizanţi ocupă, în variantă adjectivală, poziţia sintactică de **cuantificator extern** al GN (vezi *infra*, **4.3**) şi presupun articularea substantivului centru (*toţi copiii*); în schimb, *ambii* adjectival este totdeauna determinantul GN şi presupune nearticularea centrului substantival (*ambii copii*).

5. Raportul cu alte clase lexico-gramaticale

Clasa indefinitelor este o clasă *relativ* închisă, însă, între pronume, este cea care permite cu cea mai mare uşurinţă lărgirea inventarului. Lărgirea inventarului indefinitelor se manifestă în două direcţii: pe de o parte, există o serie de îmbinări de cuvinte mai mult sau mai puţin stabile care se comportă ca pronumele indefinite, deci o serie de **locuţiuni pronominale indefinite**; pe de altă parte, există treceri dinspre alte clase lexico-gramaticale în clasa indefinitelor. De asemenea, se înregistrează şi treceri dinspre clasa indefinitelor înspre alte clase lexico-gramaticale.

5.1. În seria locuţiunilor pronominale indefinite se încadrează următoarele grupări, care au în componenţă pronumele relative *cine, ce* şi *care: cine ştie cine, cine ştie ce, nu ştiu cine, nu ştiu ce, nu ştiu care, nu se ştie cine, nu se ştie care, nu se ştie ce, te miri cine, te miri care, te miri ce, dracu' ştie cine, naiba ştie ce, te pomeneşti cine, te pomeneşti ce, câte şi mai câte, care mai de care* etc.

5.2. Adjectivele *anumit, diferit, divers, numeros* se comportă la plural ca adjectivele pronominale indefinite pentru că, în această ipostază, îndeplinesc funcţia sintactică de **determinat** al grupului nominal în care se includ (întocmai ca adjectivele pronominale indefinite), asigurând integrarea enunţiativă a acestuia, sau, în limitele compatibilităţii semantice cu diverşi determinanţi, de cuantificator al grupului nominal; adjectivele prototipice nu pot funcţiona, în mod tipic, ca determinanţi ai unui GN:

[$_{GN}$ [***Anumiţi / diferiţi / diverşi / numeroşi***]$_{Det}$ *cetăţeni*]$_S$ *au pus întrebări.*
[$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ [***numeroşi***]$_{Cuant}$ *cetăţeni*]$_S$ *au pus întrebări.*
vs
*[$_{GN}$ ***Buni / frumoşi / interesanţi*** *cetăţeni*] *au pus întrebări.*

📖 În unele descrieri din gramatica tradiţională, cuvintele *mult* şi *puţin* (*mulţi* şi *puţini*) erau încadrate în clasa adjectivelor prototipice; în această gramatică (ca şi în GALR), pe baza criteriilor distribuţionale şi semantice (pot funcţiona pronominal, în variantă adjectivală îndeplinesc funcţia sintactică de determinant sau de cuantificator în GN, au sens cantitativ indefinit), aceste forme au fost incluse în clasa cantitativelor indefinite.

5.3. Pronumele nehotărâte îşi pot schimba uneori clasa lexico-gramaticală, devenind substantive cu înţelesul „persoană necunoscută" în prezenţa unui clasificator substantival (a unui determinant): *Acest* ***cineva*** *e chiar decanul facultăţii; Nu e un* ***oarecare****, ci e un mare doctor.*
În postpunere, indefinitul *oarecare* devine adjectiv calificativ cu sensul „obişnuit": *E o studentă* ***oarecare****.*
Indefinitele *ceva, atât, mult, puţin* pot deveni adverbe în contexte verbale: *A durat* ***ceva / mult / atât / puţin*** *până a reuşit să ia la facultate.*
De asemenea, indefinitul *vreun, vreo,* care are funcţia sintactică de determinant (a) sau este centru pronominal (b), este omonim cu semiadverbul *vreo*, care apare ca adjunct al grupurilor nominale în componenţa cărora există numerale cardinale (c), (d):

(a) *Ai văzut* [$_{GN}$ [*vreun*]$_{Det}$ *băiat*]$_{CD}$?
(b) *L-ai văzut* [$_{GPrep}$ *pe* [$_{GNpron}$ *vreunul*]]$_{CD}$?
(c) *Au venit* [$_{GNnum}$ [*vreo*]$_{Adjunct}$ [*două*$_{Centru}$]]$_{CD}$.
(d) *Au venit* [$_{GN}$ [*vreo*]$_{Adjunct}$ [[*două*]$_{Det}$ *fete*$_{Centru}$]]$_{CD}$.

6. Dificultăţi

- Varianta adjectivală la singular a pronumelui *unul*, *un* şi *o*, stabileşte relaţii de omonimie cu două elemente distincte, articolul nedefinit *un / o* şi numeralul cardinal *un / o*. Distingerea celor trei valori ale cuvântului *un* este dificilă; se face doar contextual, pe baza unor opoziţii semantice relevante explicite: adjectivul pronominal *un* se opune altor pronume / adjective pronominale, iar numeralul cardinal se opune altui numeral cardinal sau unei alte expresii numerice explicite (vezi discuţia pe larg în **Articolul, 5.3.**):

Am văzut ***o*** *studentă în clasă, nu şi pe celelalte.* (adjectiv indefinit)
Am văzut ***o*** *studentă, nu* ***două****.* (numeral cardinal)
Am văzut ***o*** *studentă în clasă.* (articol)

- *Atât* are un statut ambiguu, în funcţie de poziţia sintactică şi de tipul de regent. *Atât* poate fi *pronume indefinit,* atunci când are funcţia sintactică de subiect sau de complement direct al unor verbe tranzitive (a) sau *adverb cantitativ*, cu funcţia sintactică de circumstanţial cantitativ, când apare pe lângă verbe intranzitive (b) sau cu funcţia sintactică de complement circumstanţial cantitativ, când apare pe lângă verbe cu circumstanţial „obligatoriu" (c):

(a) *S-a cumpărat numai* ***atât*** *din pânza asta.*
(b) *Am mers* ***atât****.*
(c) *Vizita a durat numai* ***atât****.*

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL NEGATIV

1. Caracteristici generale

Pronumele negativ este un tip de pronume nepersonal cu caracteristici semantice, morfologice şi sintactice proprii.

- **Semantic**, pronumele negativ evocă în discurs o entitate prezentată ca inexistentă. Pronumele negative fac astfel parte din clasa cantitativelor, fiind *cuantificatori semantici nuli*; acest tip de cuantificatori neagă existenţa vreunui referent în domeniul de cuantificare.
- **Morfologic**, pronumele negativ este o clasă foarte restrânsă, în care se includ trei unităţi lexicale: *nimeni, nimic* şi *niciunul* (cu varianta adjectivală *niciun*). Clasa este eterogenă:

– *nimic* este complet invariabil sub aspectul cazului şi apare în contextul unic de masculin singular:

N-am făcut ***nimic*** *bun.*
Nimic *nu trebuie făcut.*

– *nimeni* are două forme cazuale (de N-A şi de G-D, singular) şi, la fel ca *nimic*, apare în contextul unic de masculin singular:

Nimeni *nu a fost văzut.*
Nu am văzut pe ***nimeni****.*
Nu am dat ***nimănui*** *nimic.*
Era un copil ***al nimănui****.*

– *niciunul* este variabil sub aspectul genului, al numărului şi al cazului; paradigma sa este defectivă în varianta adjectivală la N-A plural (nu există ****niciunele*** *fete,* ****niciunii*** *băieţi*):

Niciunul / Niciun *elev //* ***Niciuna / Nicio*** *elevă nu a venit.*
N-am dat nimic ***niciunuia / niciunui*** *elev //* ***niciuneia /niciunei*** *eleve.*
Niciunii / Niciunele *nu au venit.*
N-am dat ***niciunora // niciunor*** *băieţi / fete nimic.*

Pronumele negative se împart în pronume negative **simple** (*nimeni, nimic*) şi pronume negative **compuse** (*niciunul*, compus din adverbul *nici* + pronumele nehotărât *unul*).

- **Sintactic**, două dintre unităţile clasei cunosc doar realizare pronominală (*nimeni, nimic*), iar *niciunul* apare atât în ipostază pronominală, cât şi în ipostază adjectivală (varianta *niciun*). Pronumele negative pot avea subordonaţi de diverse tipuri, formând astfel grupuri nominale (cu centru pronume) complexe.

În general, pronumele negativ impune formă negativă verbului predicat, cu excepţia situaţiilor în care este inclus într-un GN complex (*un copil* ***al nimănui***).

2. Particularităţile pronumelor negative

2.1. ***Nimeni*** apare doar în contexte de masculin singular şi are forme de N-A (***Nimeni*** *nu a fost întrebat /* ****Nimeni*** *nu a fost întrebată /* ****Nimeni*** *nu au fost întrebaţi /* ****Nimeni*** *nu au fost întrebate*) şi de G-D (*copil* ***al nimănui****, Nu i-am dat* ***nimănui***). În registrul neliterar, dativul se poate construi şi prepoziţional, cu prepoziţia *la* + forma de N-A a pronumelui (*N-am dat* ***la nimeni***).

ⓘ Formele *nimenea* (cu G-D *nimănuia*) şi *nime* sunt populare, orale, neadmise în limba literară.

Din punct de vedere semantic, *nimeni* se caracterizează prin trăsăturile [+ Animat], [+ Uman]. Pronumele negativ *nimeni* stabileşte relaţii de opoziţie mulţime vidă / nevidă cu pronumele nehotărâte animate *cineva* şi *toţi*: ***Cineva*** *a fost întrebat* sau ***Toţi*** *au fost întrebaţi >* ***Nimeni*** *nu a fost întrebat.*
În limitele compatibilităţii semantice, *nimeni* este centru de grup sintactic şi poate avea modificatori de diverse tipuri:

- modificatori prepoziţionali:

$[_{GNpron}$ ***Nimeni*** $[_{GPrep}$ ***dintre cei calificaţi***$]_{Modif}]_S$ *nu ştie ce s-a întâmplat.*
$[_{GNpron}$ ***Nimeni*** $[_{GPrep}$ ***cu bani***$]_{Modif}]_S$ *nu a ştiut să răspundă la întrebări.*
$[_{GNpron}$ ***Nimeni*** $[_{GPrep}$ ***de aici***$]_{Modif}]_S$ *nu ştie ce s-a întâmplat.*

- modificatori adjectivali:

Nu era $[_{GNpron}$ ***nimeni*** $[_{GAdj}$ ***deştepţi***$]_{Modif}]_S$ *pe acolo.*

- modificatori realizaţi ca propoziţie relativă:

$[_{GNpron}$ ***Nimeni*** $[_{PRel}$ ***care doreşte să câştige***$]_{Modif}]_S$ *nu s-ar comporta aşa.*

2.2. ***Nimic*** apare doar în contexte de masculin singular (***Nimic*** *nu e corect;* ****Nimic*** *nu e corectă;* ****Nimic*** *nu sunt corecţi;* ****Nimic*** *nu sunt corecte*) şi este invariabil sub aspectul cazului.

ⓘ Formele *nimica* şi *nemica* sunt variante populare ale pronumelui *nimic*.

Semantic, *nimic* se caracterizează prin trăsăturile [– Animat], [– Uman]. *Nimic* stabileşte relaţii de opoziţie mulţime vidă / nevidă cu pronumele nehotărât [– Animat] *ceva: Ion a cumparat* ***ceva*** *> Ion n-a cumpărat* ***nimic****.*
În calitate de centru de grup sintactic, *nimic* poate avea diverşi subordonaţi:

- modificatori prepoziţionali, partitivi şi nepartitivi, adverbiali:

$[_{GNpron}$ ***Nimic*** $[_{GPrep}$ ***din ce s-a spus***$]_{Modif}]_S$ *nu e adevărat.*
Nu a vândut $[_{GNpron}$ ***nimic*** $[_{GPrep}$ ***din apartament***$]_{Modif}]_{CD}$.
$[_{GNpron}$ ***Nimic*** $[_{GPrep}$ ***de aici***$]_{Modif}]_S$ *nu e bine făcut.*

- modificatori adjectivali:

Nu era $[_{GNpron}$ ***nimic*** $[_{GAdj}$ ***interesant***$]_{Modif}]_S$ *pe acolo.*

• modificatori realizați ca propoziție relativă:

Nu a spus [$_{GNpron}$ ***nimic*** [$_{GAdj}$ ***care să impresioneze publicul***]$_{Modif}$]$_{CD}$.

• posesor (rar):

Nu sunt interesat [$_{GPrep}$ *de* [$_{GNpron}$ ***nimic*** [$_{GN}$ ***al Mariei***]$_{Pos}$]]$_{CPrep}$.
Nu sunt interesat [$_{GPrep}$ *de* [$_{GNpron}$ ***nimic*** [$_{GNpron}$ ***al tău***]$_{Pos}$]]$_{CPrep}$.

2.3. Spre deosebire de *nimeni* și de *nimic*, *niciunul* variază în raport cu genul, numărul și cazul, având o flexiune asemănătoare cu a pronumelor nehotărâte și demonstrative. *Niciunul* se descompune morfematic în formantul (de origine adverbială) *nici*, care este invariabil, și în pronumele nehotărât *unul*: *nici-unul, nici-una, nici-unii, nici-unele, nici-unuia, nici-uneia, nici-unora*. În mod similar cu demonstrativele, *niciunul* (la fel ca *unul*) manifestă omonimia masculin–feminin la G-D plural: *niciunora*.
Niciunul cunoaște varianta adjectivală *niciun*. *Niciun* este întotdeauna antepus substantivului-centru al GN în care se include și îndeplinește funcția sintactică de **determinant** al grupului nominal, având rolul de integrare enunțiativă a acestuia (***Niciun*** *student nu a trecut la examenul de histopatologie*).
Din punct de vedere semantic, *niciunul* poate fi atât [+ Animat] (*Erau mulți copii în clasă, însă* ***niciunul*** *nu își pregătise lecția*), cât și [– Animat] (*Erau trei cărți pe masă, însă* ***niciuna*** *de lingvistică*) – este, așadar, insensibil la această trăsătură. Spre deosebire de *nimeni* și *nimic*, *niciunul* este specializat explicit pentru cuvinte numărabile (în ipostază pronominală, substituie un GN cu substantiv numărabil, în variantă adjectivală se combină cu un GN numărabil). *Niciunul* stabilește relații de opoziție mulțime vidă / nevidă cu *unul* și *vreunul* din clasa pronumelui nehotărât: ***Unul*** *a luat cuvântul la ședință* > ***Niciunul*** *n-a luat cuvântul la ședință*; *O fi venit* ***vreunul*** > *N-o fi venit* ***niciunul***.

ⓘ Morfemul *-ul* (și întreaga sa serie *-a, -i, -le*) din componența pronumelui *niciunul* este un formant omonim cu articolul definit, nu articol definit propriu-zis, pentru că participă la distingerea formei pronominale de cea adjectivală, nu la opoziții de determinare.

În calitate de centru al grupului sintactic (în ipostază pronominală), *niciunul* poate avea modificatori de diverse tipuri:

• modificatori prepoziționali, partitivi și nepartitivi, și adverbiali:

[$_{GNpron}$ ***Niciunul*** [$_{GPrep}$ ***din cei cinci***]$_{Modif}$]$_{S}$ *nu a trecut de semifinale.*
[$_{GNpron}$ ***Niciunul*** [$_{GPrep}$ ***din clasă***]$_{Modif}$]$_{S}$ *nu a rezolvat problema corect.*
[$_{GNpron}$ ***Niciunul*** [$_{GPrep}$ ***de aici***]$_{Modif}$]$_{S}$ *nu știe răspunsul corect.*

• modificatori adjectivali:

Am întâlnit mulți copii isteți, dar [$_{GPrep}$ *pe* [$_{GNpron}$ ***niciunul*** [$_{GAdj}$ ***foarte inteligent***]$_{Modif}$]]$_{CD}$.

• modificatori realizați ca propoziție relativă:

Am cunoscut mulți copii isteți, dar [$_{GPrep}$ *pe* [$_{GNpron}$ ***niciunul*** [$_{PRel}$ ***care să mă impresioneze***]$_{Modif}$]]$_{CD}$.

3. Funcții sintactice ale pronumelui și ale adjectivului pronominal negativ

În ipostază pronominală, negativul este centrul grupului nominal, monomembru sau extins, și ocupă diverse poziții sintactice (în limitele posibilităților combinatorii – de exemplu, *nimic* nu poate ocupa poziții sintactice tipice pentru genitiv sau dativ): subiect (a), complement direct neprepozițional (b_1) sau precedat de prepoziția funcțională *pe* (b_2), (b_3), complement indirect (c), complement prepozițional (este inclus într-un grup prepozițional care, în ansamblul său, ocupă poziția de complement prepozițional) (d), nume predicativ (e), circumstanțial (este inclus într-un GPrep care, în ansamblul său, îndeplinește funcția sintactică de circumstanțial) (f), posesor în GN (g), complement în GN (h):

(a_1) [$_{GNpron}$ ***Nimeni / Niciunul***]$_{S}$ *nu a venit.*
(a_2) *Nu se vede* [$_{GNpron}$ ***nimic***]$_{S}$.
(b_1) *Nu am înțeles* [$_{GNpron}$ ***nimic***]$_{CD}$.
(b_2) *N-am văzut* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***nimeni***]]$_{CD}$.
(b_3) *Nu l-am văzut* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***niciunul***]]$_{CD}$.
(c) *Nu a vrut să ofere din prăjitura sa* [$_{GNpron}$ ***nimănui / niciunuia***]$_{CI}$.
(d) *Nu mă bazez* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***pe nimeni / nimic / niciunul***]]$_{CPrep}$ *în general.*
(e) *Cartea căutată nu e* [$_{GNpron}$ ***niciuna dintre astea***]$_{NP}$
(f) *Nu m-am așezat* [$_{GPrep}$ ***lângă*** [$_{GNpron}$ ***niciunul***]]$_{CircLoc}$.
(g) *Nu e* [$_{GN}$ [*un*]$_{Det}$ *copil* [$_{GNpron}$ ***al nimănui***]$_{Pos}$]$_{NP}$
(h) *Apariția* [$_{GNpron}$ ***nimănui***]$_{Compl}$ *nu mă poate impresiona.*

ⓘ Constituenții aparent genitivali din poziția NP (*Pisicile sunt* ***ale nimănui***) se analizează drept pronume semiindependent (*ale*), cu funcția de nume predicativ, + pronume negativ (*nimănui*), cu funcția de posesor (funcția complinirii lui *al* se stabilește în funcție de substantivul substituit – vezi **Pronumele semiindependent *al*, 4.2.**)

Niciunul, singurul pronume negativ care are și variantă adjectivală, îndeplinește în această ipostază funcția sintactică de **determinant** al grupului nominal:

Nu a venit [$_{GN}$ [***niciun***]$_{Det}$ *copil*$_{Centru}$]$_{S}$.
N-am văzut [$_{GN}$ [***niciun***]$_{Det}$ *copil*$_{Centru}$]$_{CD}$.

4. Aspecte normative și dificultăți

4.1. Potrivit DOOM$_2$, *niciunul* și varianta sa adjectivală *niciun* se scriu într-un cuvânt pentru că reprezintă o unitate de sine stătătoare, nu două cuvinte separate. Această normă este în acord cu specificul grafic al limbii române: toate cuvintele compuse (care reprezintă o unitate de sine stătătoare), formate din *nici* + alt element se scriu legat: *nicicând, nicicum, niciodată* etc. (a se deosebi de alăturările de tipul *nici când – Nici când am fost acasă nu m-a lăsat în pace –, nici cum, nici o dată*, care conțin un *nici* adverbial). De asemenea, scrierea legată reflectă și paralelismul cu *vreun(ul)*, care are o componență asemănătoare și care se scrie tot legat.

Atenție însă la secvențele omofone, în care avem a face cu alte unități, nu cu pronumele / adjectivul pronominal *nici(un)*, în care componentele din secvența pronunțată „niciun" se scriu separat, conform cu statutul lor de unități independente:

*N-a venit **nici unul**, nici celălalt.* – *nici* este conjuncție, iar *unul* este pronume nehotărât;
*El nu ne este **nici un** dușman, dar **nici un** prieten.* – *nici* este conjuncție, iar *un* este articol nedefinit.

Există contexte specifice în care apare doar pronumele / adjectivul negativ, nu și constituenții omofoni (dislocarea este imposibilă în aceste contexte):
– în poziția de complement direct, incluse în GPrep (în structuri cu dublare):

*Nu-l votez pe **niciunul** dintre candidați.*
*Pe **nicio** colegă de-a fratelui n-am întâlnit-o la bibliotecă.*

– în contexte de genitiv:

*Nu-mi plac copiii **niciunuia**.*
*Nu-mi plac candidații **niciunui** partid.*

– în GPrep:

*Nu mă bazez pe **niciunul** dintre ei.*
*Nu mă refer la **nicio** prevedere.*

ⓘ Secvențele omofone (*nici* + pronume / adjectiv nehotărât, articol nedefinit sau numeral) se pot disloca sub prepoziție:

*Nu mă bazez **nici** pe **unul**, nici pe altul / Nu mă bazez **nici** pe **unul**, **nici** pe celălalt.*
*Nu mă refer **nici** la **o** prevedere, nici la alta / Nu mă refer **nici** la **o** prevedere, nici la cealaltă.*
*Nu mă refer **nici** la **o** prevedere, nici la două, ci mă refer chiar la lege.*

– în contextul unui substantiv non-numărabil sau abstract (ca determinant al substantivelor abstracte, *niciun* este cel mai adesea superfluu / suprimabil):

*N-ai **niciun** haz.*
*N-are **(nicio)** valoare.*

Pe de altă parte, în contexte cu construcții corelative, apar doar unitățile omofone cu *niciun:*
– *nici* + pronume / adjectiv nehotărât:

*N-am scris **nici unuia**, nici altuia / celuilalt.*
*În acest scandal, n-am crezut **nici o** parte, nici pe cealaltă.*

– *nici* + numeral:

*N-a moștenit **nici una**, nici două (case).*

– *nici* + articol nedefinit:

*Fata cu care eram nu era **nici o** colegă de facultate, nici sora mea, ci doar o amică.*

De asemenea, în contexte în care *nici* poate fi dislocat (sau chiar omis), avem a face tot cu secvențe omofone:

*Ion nu e un prost și nu e **(nici) un** partener loial.*
*Ion nu e un prost și **(nici)** nu e **un** partener loial.*

Nici (semi)adverbial poate să apară ca adjunct al unui numeral (nu al întregului GN) în contexte pozitive, funcționând ca marcă a negației parțiale (se neagă conținutul semantic al numeralului cardinal, nu cel al întregului GN):

*Din bibliografia de examen citisem **nici o** treime.*

4.2. Pronumele negative *nimic* și *nimeni* ridică probleme în zona acordului în număr: chiar dacă evocă în discurs o unitate plurală (ex. *nimeni dintre ei*), *nimic* și *nimeni* impun obligatoriu formă de singular verbului-predicat; construcții precum *Nimeni dintre ei nu au venit* sunt deci greșite. Cele două pronume coordonate impun tot formă de singular verbului predicat: *Nimeni și nimic nu mă poate opri.* Negativul *niciunul*, folosit rar, nu pune probleme de acord, întrucât are forme distincte de singular și de plural.

PRONUMELE ȘI ADJECTIVUL PRONOMINAL INTEROGATIV

1. Caracteristici generale

Pronumele interogative, clasă cu un inventar de unități limitat, se definesc prin câteva caracteristici.

- **Semantic**, funcționează ca **variabile** (și niciodată ca deictice și anaforice), procurându-și referința situațional, cu „variație" de referent de la o utilizare la alta. În exemplele de mai jos, pronumele *ce* și *cine* primesc o referință variabilă, în funcție de context:

***Ce** faci?* (o dată faci „sport", altă dată „mâncare" etc.)
***Cine** vine?* (o dată vine „Ion", altă dată „mama" etc.)

Interogativele nu substituie o entitate cunoscută (asemănându-se prin aceasta cu pronumele indefinite), ci cer o informație despre aceasta; interogativele conțin informații despre entitățile interogate: persoane (*cine*), persoane sau obiecte (*care, ce*), entități măsurabile (*cât*), proprietăți ale entităților (*ce fel de*).

- **Morfologic,** pronumele interogative, care nu cunosc categoria persoanei, variază după gen, număr şi caz, însă unii membri ai clasei sunt invariabili sau defectivi de anumite categorii gramaticale (vezi *infra*, **2.**).
- **Sintactic,** apar în contexte specifice – în propoziţii interogative parţiale (a); exceptând unitatea *cine*, care are numai utilizare pronominală, ceilalţi membri ai clasei pot funcţiona şi ca adjective pronominale (b); locuţiunea pronominală interogativă *ce fel de* are numai utilizare adjectivală (c).

(a) ***Cine** a venit?, **Care** este răspunsul?, **Ce** mănânci?, **Câţi** dintre copii pot veni?*
(b) ***Care** om poate alerga?, **Ce** rochie / partener ai ales?, **Câţi** copii vin?, **Al câtelea** ai fost?*
(c) ***Ce fel de** ulei foloseşti?*

ⓘ Propoziţiile interogative parţiale solicită un răspuns legat de orice alt component al enunţului, în afară de predicatul propoziţiei principale: subiectul (***Cine** vine?, **Ce** se aude?*), complementul direct (***Ce** mănânci?*) etc. (vezi *infra*, **3.**). La interogativele parţiale nu se poate răspunde cu *da* sau *nu*. Interogativele conţinând verbul *a face* (care funcţionează ca o pro-formă verbală) pot viza identificarea verbului-predicat (– *Ce faci?* – *Citesc*) – vezi **Tipuri de enunţ, 3.2.**

2. Inventar de forme şi flexiune

- *Care* este forma unică la N-A pentru toate genurile şi numerele. Formele de G-D conţin desinenţe specifice pronumelui: m. sg. *(ori)căr**ui**(a)*, f. sg. *(ori)căr**ei**(a)*, m. f. pl. *(ori)căr**or**(a)*. Formantul final *a* caracterizează pronumele (a) şi lipseşte în cazul adjectivului pronominal (b):

(a) ***Căruia** dintre voi i-am promis premiul?*
(b) ***Cărui** copil i-am promis premiul?*

- *Cine* este forma unică de N-A, având la G-D forma *cui*, care conţine desinenţa specific pronominală *-ui*.
- *Ce* este invariabil sub aspectul genului şi al numărului şi nu se foloseşte la G-D. În locul formelor de G-D, se foloseşte construcţia prepoziţională echivalentă: *Împotriva **a ce** s-a pronunţat?, Graţie **a ce** ai reuşit?*
- *Cât* are la N-A flexiune după gen şi număr ca un adjectiv cu patru forme: *cât, câţi, câtă, câte*. Distincţiile de caz sunt marcate cu ajutorul desinenţei pronominale *-or* (*câtor(a)*). Formele *a câta, al câtelea* au o structură asemănătoare numeralelor ordinale (vezi **Numeralul ordinal, 1.**), fiind specializate pentru întrebări referitoare la acest tip de numeral (– *Al câtelea ai ajuns?* – *Al doilea*).
- Locuţiunea adjectivală interogativă *ce fel de*, invariabilă, are ca echivalent în răspuns un adjectiv cu funcţie de modificator (– *Ce fel de vin preferi?* – *Roşu*).

3. Funcţiile sintactice ale interogativelor

3.1. De obicei, grupul care conţine interogativul substituie grupul „extras" din poziţia de origine şi deplasat în fruntea propoziţiei interogative, păstrându-şi mărcile cazuale şi prepoziţionale şi continuând să îndeplinească funcţia din poziţia iniţială (a). Există şi

situaţii în care interogativul nu ocupă prima poziţie în propoziţia interogativă, fie în condiţiile topicalizării / avansării unui constituent (b), fie, rar, atunci când interogativul rămâne *in situ*, adică în poziţia lui de origine (c).

(a) ***Ce** mănânci **~~ce~~**?, **Cu cine** ai vorbit **~~cu cine~~**?*
(b) *Despre el, **ce** părere ai?*
(c) *Ai vorbit **cu cine**?*

3.2. Grupul care cuprinde interogativul poate conţine:

- interogativul pronominal în ipostază de centru, formând grup monomembru (a) sau complex (b):

(a) [$_{GNpron}$ ***Care***$_{Centru}$] *a ajuns primul?*
(b) [$_{GNpron}$ ***Care***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***dintre voi***]$_{Modif}$] *a ajuns primul?*

- interogativul pronominal în ipostaza de complement al prepoziţiei, situaţie în care se deplasează împreună cu prepoziţia (c):

(c) [$_{GPrep}$ ***La*** [$_{GNpron}$ ***care***]]$_{CPrep}$ *te-ai gândit **~~la care~~**?*

- interogativul pronominal în ipostaza de posesor (d), situaţie în care se deplasează împreună cu regentul său:

(d) [$_{GN}$ *Prăjiturile* [$_{GNpron}$ ***cui***]$_{Pos}$] *îţi plac cel mai mult?*

- interogativul adjectival în ipostaza de determinant, situaţie în care se deplasează împreună cu regentul său (e) sau cu alţi modificatori ai regentului (f):

(e) [$_{GN}$ [***Ce***]$_{Det}$ *rochie*] *ai ales **~~ce rochie~~**?*
(f) [$_{GN}$ [***Ce***]$_{Det}$ *rochie de seară*] *ai ales **~~ce rochie de seară~~**?*

3.3. În realizarea **pronominală**, grupul incluzând interogativul poate ocupa diverse poziţii sintactice:

- **subiect** (***Cine** pleacă?, **Care** a bătut la uşă?*);
- **nume predicativ** (***Ce** ai ajuns?, **Cine** eşti?*);
- **complement direct** (***Ce** faci?*);
- **complement secundar** (***Ce** te-am învăţat?*);
- **complement indirect** (***Cui** îi trimiţi scrisoarea?*);
- **complement prepoziţional** (***La cine** te gândeşti?*);
- **complement predicativ al obiectului** (***Ce** l-au ales în conducerea Senatului?*);
- **circumstanţiale** (***Înspre cine** mergi?*).

3.4. În realizarea **adjectivală**, interogativele se asociază întotdeauna cu substantive nearticulate, funcţionând deci ca **determinanţi:**

***Care** medic te-a tratat?*
***Ce** floare preferi?*
***Câte** prăjituri ai mâncat?*
***A câta** prăjitură ţi-a plăcut mai mult?*

ⓘ Locuțiunea adjectivală *ce fel de* funcționează ca modificator al grupului nominal, indiferent de natura substantivului-centru – masiv (a), substantiv prototipic la singular (b) sau la plural (c):
(a) ***Ce fel de** vin îți place?*
(b) ***Ce fel de** copil îți dorești?*
(c) ***Ce fel de** oameni sunteți?*
În aceste contexte, *ce fel de* nu este un determinant pentru că:
– are ca echivalent în răspuns un adjectiv propriu-zis (*roșu, cuminte, buni* etc.);
– substantivul-centru nu este determinat, pentru că nu este referențial (nu trimite la un vin, la un copil sau la anumiți oameni), ci la conceptele „vin", „copil", „oameni".

4. Dificultăți

- *Cât* are un statut ambiguu, în funcție de poziția sintactică și de tipul de regent. *Cât* poate fi *pronume interogativ*, atunci când are funcția sintactică de subiect sau de complement direct al unor verbe tranzitive (a) sau *adverb interogativ*, cu funcția sintactică de circumstanțial cantitativ, atunci când apare pe lângă verbe intranzitive (b) ori cu funcția sintactică de complement circumstanțial cantitativ, atunci când apare pe lângă verbe cu circumstanțial „obligatoriu" (c):

(a) ***Cât** din brânza asta s-a cumpărat?*
***Cât** din brânza asta ai mâncat?*
(b) ***Cât** ai alergat?*
(c) ***Cât** a durat vizita?*

- Pronumele interogativ integrat într-o propoziție subordonată se poate deplasa în fața propoziției principale, antrenând, astfel, un fenomen de amalgamare / împletire a subordonatei cu regenta:

***Despre ce** crezi că putem vorbi ~~despre ce~~?*
***Pe cine** este posibil să ne bazăm ~~pe cine~~?*

În aceste construcții, pronumele funcționează ca marcă interogativă a întregii fraze, însă păstrează funcția sintactică din poziția inițială, impusă de verbul din propoziția subordonată (în exemplele de mai sus, complement prepozițional).
- În funcție de context, interogativele pot avea și alte valori decât cea tipică. De exemplu, *ce* poate funcționa și ca adverb exclamativ (***Ce** frumos!*) sau, în exprimarea orală, ca interjecție exclamativă care introduce o replică (***Ce?** Crezi că eu nu sunt în stare să fac asta?*) ori care încheie o replică (*Nu mă duc nicăieri, **ce?***) etc.

5. Aspecte normative

- Forma literară de G-D a pronumelui interogativ *cine* este *cui*. Formele analitice *(a) lu(i) cine* sunt neacceptate de norma literară.
- Pronumele interogativ *care* cu funcția de complement direct este obligatoriu precedat de marca *pe*: ***Pe care** l-ai văzut?*

PRONUMELE ȘI ADJECTIVUL PRONOMINAL RELATIV

1. Caracteristici generale

Pronumele relativ este o clasă de pronume care se distinge prin **rolul** său **sintactic special** de conector frastic și de marcă de subordonare, asigurând legarea a două propoziții și așezarea celei de a doua într-o poziție de subordonare.

- **Semantic**, pronumele relative funcționează

(a) fie ca **anaforice**, procurându-și referința de la un antecedent (sursă referențială) prezent în propoziția regentă:

***Elevul**ᵢ **care**ᵢ a câștigat concursul este premiantul școlii.*
*Nu-mi amintesc **magazinul**ᵢ în **care**ᵢ ne-am întâlnit.*

(b) fie ca **variabile**, procurându-și referința situațional, cu „variație" de referent de la o situație de comunicare la alta:

*Mănâncă **ce** i se dă.*
***Cine** mă dezamăgește își pierde încrederea mea.*

În exemplele de sub (a), relativul ***care*** își primește referința de la substantivele antecedente *elevul, magazinul*; în (b), relativele ***ce, cine*** primesc o referință variabilă în funcție de situația de comunicare (o dată mănâncă „mere", altă dată „lapte", altă dată „brânză" etc.; o dată mă dezamăgește un „coleg", altă dată „un vecin" etc.). Pronumele relative nu funcționează niciodată ca deictice.

- **Morfologic,** relativul este o subclasă de pronume non-personale, cu un inventar restrâns, dintre care unele sunt flexibile sau parțial flexibile, schimbându-și forma în timpul flexiunii (*care, cine, câți*), iar altele sunt invariabile (*ce, ceea ce*, pop. *de*); unele sunt forme simple (*care, cine, ce, câți*), altele sunt forme compuse (*ceea ce*). Formele flexibile variază, parțial / total, în funcție de categoriile gramaticale de gen (*căruia – căreia*), de număr (*căruia, căreia* vs *cărora*) și de caz (*cine* vs *cui*, *care* vs *căruia, căreia*).

- **Sintactic,** unele forme funcționează numai pronominal (*cine, ceea ce*), altele funcționează și pronominal, și adjectival (*care, ce, câți*).
Indiferent de statutul pronominal sau adjectival, rolul lor esențial de conector subordonator le apropie de conjuncția de subordonare (vezi **Conjuncția, 3.**), dar, spre deosebire de aceasta, pronumele relative se integrează în organizarea sintactică a propoziției pe care o introduc (a propoziției relative **(A)**), iar propoziția relativă (PRel), la rândul ei, se inserează în diverse poziții din organizarea regentei **(B)**.

(A) În construcțiile (a), (b), variațiile de formă ale pronumelui relativ sunt urmarea poziției sintactice diferite pe care o ocupă în structura propoziției relative (cuprinsă între paranteze drepte): nominativ-subiect (în (a)), dativ-CI (în (b)):

(a) *Elevul* [$_{\text{PRel}}$ ***care***$_{\text{Nominativ-S}}$ *a deschis ușa*] *e premiantul școlii.*
(b) *Elevul* [$_{\text{PRel}}$ ***căruia***$_{\text{Dativ-CI}}$ *i-am acceptat lucrarea*] *e din ultima clasă.*

(B) În exemplele (c), (d), PRel se integrează în diverse poziții ale regentei, ocupând funcții sintactice diferite în raport cu regenta (CI, în (c): *i-am dat* ***cuiva***; CPrep, în (d): *am discutat* ***despre cineva***). Forma pronumelui relativ (dativ, în (c); prepozițională, în (d)) reflectă poziția în care propoziția relativă se angajează față de regentă (pentru detalii, vezi *infra*, **3.3.**).

(c) [*I-am dat o carte* [$_{PRel}$ *cui m-a ajutat*]$_{CI}$]
(d) [*Am discutat* [$_{PRel}$ *despre cine a câștigat concursul*]$_{CPrep}$].

2. Inventar și descriere

2.1. Clasa pronumelor relative cuprinde următorul **inventar**: *care, cine, ce, ceea ce, câți,* (pop.) *de*; funcționează ca relative și unele nehotărâte (g)-(i):

(a) *caietul pe* ***care*** *mi l-ai dat*
(b) *M-a dezamăgit* ***cine*** *a plecat.*
(c) *scrisoarea* ***ce*** *mi-ai trimis*
(d) *Au plecat toți* ***câți*** *erau în amfiteatru.*
(e) (pop.) *nevasta* ***de*** *ți-ai luat*
(f) *M-a dezamăgit* ***ceea ce*** *s-a spus despre mine.*
(g) ***Oricine*** *pleacă e bun plecat.*
(h) *Mănâncă* ***orice*** *dorește.*
(i) *Pot să lipsească* ***oricâți*** *doresc.*

ⓘ Invariabilul popular ***de*** a fost interpretat și drept conjuncție; sinonimia cu pronumele ***care*** este argumentul care a stat la baza includerii în clasa relativelor.

ⓘ Compușii cu *ori-* (*oricare, oricine, orice, oricâți*), deși funcționează și ca relative (vezi *supra*, (g)-(i), pot apărea și non-frastic, îndeplinind, în interiorul unei singure propoziții, calitatea de pronume / adjective ***nehotărâte*** (vezi *infra*, **2.2.3.**).

2.2. Descrierea pronumelor relative se poate face din mai multe puncte de vedere.

2.2.1. Sub aspectul **distincției *simplu – compus – locuțiune***, se deosebesc:
- **relative simple:** *care, cine, ce, câți*;
- **relative compuse**: *ceea ce* și compușii cu *ori-* (*oricare, oricine, orice, oricâți*);
- **locuțiunea relativă** *ce fel de* (*Mă dezamăgește* ***ce fel de*** *om este*).

Compusul ***ceea ce*** apare, în multe dintre contexte, în variație liberă cu relativul simplu ***ce*** (a, b, c):
(a) *Mănâncă* ***ceea ce / ce*** *i se dă.*
(b) ***Ceea ce / Ce*** *m-a supărat este nepăsarea.*
(c) *Tot* ***ceea ce l*** *Tot* ***ce*** *spui mă interesează.*

Există și unele excepții, în care apare numai ***ce*** (d):
(d) *Aș vrea să aflu* ***ceva ce*** *știi numai tu, Planul* ***ce*** *l-ai acceptat ...*

ⓘ Interpretarea lui ***ceea ce*** ca grup neanalizabil se întemeiază pe statutul mai gramaticalizat al grupării. Să se observe: (a) comportamentul său în acord (***ceea*** nu impune adjectivului-nume predicativ genul feminin: *****Ceea*** *ce m-a învățat e* ***interesantă***) și (b) imposibilitatea separării grupului prin prepoziție: *rețeta fericirii sau* ***despre ceea ce*** *nu se vorbește*; imposibil **sau ceea despre ce nu se vorbește*). Spre deosebire de *ceea ce*, grupurile ***cel ce***, ***cel care*** sunt mai puțin sudate, păstrându-și încă, în grade diferite, autonomia morfosintactică a componentelor. Este motivul pentru care se preferă soluția segmentării lor în pronume demonstrativ semiindependent *cel* + pronume relativ *ce* (vezi și **Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**).

2.2.2. Sub aspectul **relației pronume *relativ* – pronume *interogativ*** (vezi și **Pronumele și adjectivul pronominal interogativ**), se disting:
- forme care funcționează și **ca relative**, și **ca interogative**: *care, cine, ce, câți, al câtelea* și locuțiunea *ce fel de*:

(a) ***Cine*** *a fost ales nu corespunde criteriilor* [relativ] – ***Cine*** *a fost ales?* [interogativ]
(b) *Învață* ***ce*** *i s-a predat* [relativ] – ***Ce*** *vi s-a predat azi?* [interogativ]
(c) *Nu-mi place* ***ce fel de*** *om ești* [relativ] – ***Ce fel de*** *om ești?* [interogativ]

- forme care funcționează numai **ca relative**: *ceea ce*, (pop.) *de*, compusele nehotărâte.

2.2.3. Sub aspectul **relației pronume *relativ* – pronume *nehotărât*** (vezi și **Pronumele și adjectivul pronominal indefinit, 4.1.**), se disting:
- forme care funcționează numai **ca relative** (întregul inventar, exceptând compușii cu ***ori-***)

ⓘ Unele forme de pronume relativ funcționează, excepțional, ca nehotărâte, amintind de un uz arhaic al acestora (*Facă* ***cine*** *ce-o vrea și ce-o putea!*).

- forme care funcționează și **ca relative**, și **ca nehotărâte**. Compușii cu ***ori-*** funcționează, de la un context la altul, diferit, fie numai ca pronume nehotărâte (a), fie, simultan, ca nehotărâte și relative (b):

(a) *Mănâncă* ***orice***, *Vine* ***oricine***, *Pot să lipsească* ***oricâți*** [+ nehotărât, – relativ]
(b) *Mănâncă* ***orice*** *i se dă, Vine* ***oricine*** *poate, Pot să lipsească* ***oricâți*** *doresc* [+ nehotărât, + relativ].

2.2.4. În ce privește **relația *pronume relativ – adjectiv relativ***, se disting:
- forme care funcționează numai **pronominal** (*cine, oricine, ceea ce,* (pop.) *de*);
- forme care funcționează **și pronominal, și adjectival** (*care, ce, câți* și compușii acestora cu *ori-*: *oricare, orice, oricâți*);
- forme care funcționează numai **adjectival** (*ce fel de*).

A. Utilizări pronominale:

Care *dintre voi iese primul va primi un premiu important.*
Am cumpărat ***ce*** *mi s-a recomandat.*
S-au înscris ***oricâți / câți*** *aveau dreptul s-o facă.*

ⓘ De reținut și situația specială în care forme de relativ (*care, ceea ce*) continuă să funcționeze pronominal (ca substitute pro-frază), dar care își pierd valoarea de conectori sintactici subordonatori, apărând în propoziții principale:
[$_{P\ Principală}$ *Am petrecut la mare*]$_i$, [$_{P\ Principală}$ *după* [***care***]$_i$ *m-am dus la munte*].
[$_P$ *M-am pregătit temeinic*]$_i$, [$_{P\ Principală}$ [***ceea ce***]$_i$ *mi-a dat siguranță la examen*].

B. Utilizări adjectivale:

Care student *iese primul va primi un premiu important.*
Am cumpărat ***ce carte*** *mi s-a recomandat.*
S-au înscris ***câți studenți*** *aveau dreptul.*
Se pot înscrie ***oricâți studenți*** *fac cerere.*

C. Locuțiunea *ce fel de* funcționează numai **adjectival** (*Mă indignează* ***ce fel de*** *problemă ridici*).

2.2.5. Sub aspectul distincției **[+ Personal]** *vs* **[– Personal]**, există:
- pronume specializate pentru trăsătura **[+ Personal]:** *cine, oricine*;
- pronume / adjective pronominale specializate pentru trăsătura **[– Personal]**: *ceea ce, orice*;
- pronume / adjective pronominale indiferente la această distincție: *care, câți, oricare, oricâți, ce*; vezi (a, b):

(a) ***pomii***$_{[-\ Personal]}$ ***care***$_i$ *s-au plantat,* ***copiii***$_{[+\ Personal]}$ ***care***$_i$ *au plecat*
(b) ***câți pomi***$_{[-\ Personal]}$ *s-au plantat,* ***câți copii***$_{[+\ Personal]}$ *au plecat*

ⓘ Dacă pronumele ***orice*** are trăsătura **[– Personal]**, adjectivele corespunzătoare sunt indiferente la această trăsătură (*Cumpără* ***orice carte*** *dorește – Cunoaște* ***orice copil*** *din școală*).
Spre deosebire de interogativul *ce*, specializat pentru non-persoane, relativul ***ce*** (adjectiv sau pronume) este indiferent la această restricție (*Convoacă* ***ce profesori*** *dorește – Cumpără* ***ce cărți*** *vrea*; *Sunt mulți studenți* ***ce*** *au fost respinși la examen – Sunt multe cărți* ***ce*** *nu mai apar în raft*).

2.2.6. *Distincții flexionare*

	Singular				Plural			
	Masculin		Feminin		Masculin		Feminin	
	N = A	G = D	N = A	G = D	N = A	G = D	N = A	G = D
care	*care*	*cărui(a)*	*care*	*cărei(a)*	*care*	*căror(a)*	*care*	*căror(a)*
cine	*cine*	*cui*	*cine*	*cui*	–	–	–	–
câți	*cât*	–	*câtă*	–	*câți*	*câtor(a) / a câți*	*câte*	*câtor(a) / a câte*
ce	*ce*	*a ce*	*ce*	*a ce*	*ce*	–	*ce*	–
ceea ce	*ceea ce*	*a ceea ce*	*ceea ce*	*a ceea ce*	–	–	–	–
(pop.) ***de***	*de*	–	*de*	–	*de*	–	–	–

ⓘ S-au inclus între paranteze rotunde variante flexionare, explicabile (a) prin așezarea relativului față de regent și (b) prin distincția pronume – adjectiv:

(a) *elevul despre* ***ale cărui lucrări*** (antepunere) *am vorbit – elevul despre* ***lucrările căruia*** (postpunere) *am vorbit,*
(b) *Cărțile vor fi* ***ale câtor studenți*** *dorești tu* (adjectiv relativ) *– Cărțile vor fi* ***ale câtora*** *dorești tu* (pronume relativ).

ⓘ S-au notat cu [–] contextele în care o anumită formă nu poate apărea (de exemplu, *cine* nu poate apărea în contexte de plural: ****Cine nu greșesc*** *măcar o dată nu pot înțelege*), spre deosebire de formele omonime (***ce*** apare în contexte și de singular, și de plural: *lucrul* ***ce s-a întâmplat***, *lucrurile* ***ce s-au întâmplat***).

ⓘ S-au indicat, acolo unde a fost cazul, și realizările analitice (*urmările* ***a ce / a ceea ce*** *s-a spus*) sau, în variație liberă, realizări sintetice și analitice (*întrebările* ***câtor*** *studenți erau în sală* / ***a câți*** *studenți erau în sală*).

ⓘ În raport cu limba veche (până pe la sfârșitul secolului al XIX-lea), flexiunea pronumelui ***care*** s-a simplificat continuu, pierzând forma de plural *cari*, precum și formele „articulate" (*carele – carea – carii – carele*), care marcau, și pentru N-A, diferențe de gen și de număr.

3. Trăsături sintactice ale pronumelui relativ. Grupul relatorului *vs* propoziția relativă

3.1. Trebuie deosebit între **grupul relatorului**, un grup nominal care include componentul relativ (pronume sau adjectiv), indiferent de calitatea lui de centru sau de subordonat, și **propoziția relativă (PRel)**, o propoziție subordonată introdusă prin relativ. Grupul relator poate fi monomembru (ca în (a)) sau cu mai mulți componenți (ca în (b), (c), (d)); vezi:

(a) *Elevul* [$_{PRel}$ [***care***] *a câștigat*] *e colegul nostru.*
(b) *Elevul* [$_{PRel}$ [***ale cărui lucrări***] *le-am corectat*] *e colegul nostru.*
(c) [$_{PRel}$ [***Care elev***] *va lipsi*] *nu va beneficia de ajutor.*
(d) [$_{PRel}$ [***Care dintre ei***] *va lipsi*] *nu va beneficia de ajutor.*

3.2. Grupul relatorului este „extras" dintr-o poziție postverbală (ceea ce s-a tăiat prin linie) și este deplasat obligatoriu în fruntea propoziției relative, unde continuă să-și păstreze structura și mărcile cazuale / prepoziționale din poziția de origine și, implicit, să îndeplinească funcția de origine:

(a) *Elevul* [$_{PRel}$ ***la care***$_i$ *m-am gândit ~~la care~~*$_i$] *a reușit primul.*
(b) *Elevul* [$_{PRel}$ ***căruia***$_i$ *i-am scris ~~căruia~~*$_i$] *a reușit primul.*
(c) *M-a dezamăgit* [$_{PRel}$ ***ce***$_i$ *a ajuns elevul meu ~~ce~~*$_i$].

În exemplele (a), (b), (c), grupul relatorului (*la care, căruia, ce*) este deplasat din poziție postverbală în fruntea propoziției relative, lăsând în locul de origine o „urmă" vidă. În poziție frontală, grupul păstrează structura și mărcile flexionare din poziția inițială și îndeplinește funcția pe care o are în poziția de origine: complement prepozițional (a), complement indirect (b), respectiv nume predicativ (c).

ⓘ Spre deosebire de pronumele interogativ, de care se apropie prin aceeași operație de „extracție" obligatorie dintr-o poziție postverbală (vezi **Pronumele și adjectivul pronominal interogativ, 3.1.**), structurile în care relativul rămâne *in situ* (în poziția sa de origine) sunt imposibile: **Elevul m-am gândit la care.* Apropiată de acest tipar este construcția neacceptată de norma literară: *Elevul **care** m-am gândit **la el***, unde în poziția de origine rămâne o construcție pronominală (*la el*).

ⓘ Cazurile în care relativul lipsește din structura subordonatei sunt puțin numeroase și se limitează la câteva construcții cu elipsă, în care conjuncția ***să*** preia rolul unui conector de subordonare: *Nu-i nimeni √ **să** mă ajute.*

3.2.1. Grupul relatorului cuprinde:

- relativul pronominal în ipostază de centru (a, b):

(a) [***Care***$_{\text{Centru}}$] *va pleca primul are mai multe șanse de reușită.*
(b) [***Care***$_{\text{Centru}}$ [*dintre* elevi]$_{\text{Modif}}$] *va ajunge primul are mai multe șanse de reușită.*

- relativul pronominal în ipostaza de complement al prepoziției, situație în care este extras și se deplasează împreună cu prepoziția (c), (d):

(c) *Elevul* [***la***$_{\text{Centru}}$ ***care***] *m-am gândit ...*
(d) *Cartea* [***asupra***$_{\text{Centru}}$ ***căreia***] *am meditat ...*

- relativul pronominal în ipostază de determinant (fie Det acordat (e), fie Det în genitiv (f), (h)), situație în care este extras și se deplasează împreună cu regentul său ((e), (f)) și cu alți modificatori ai regentului (g), precum și împreună cu întregul grup prepozițional în care se include (h):

(e) [$_{\text{GN}}$ ***Care***$_{\text{Det}}$ ***copil***$_{\text{Centru}}$] *va pleca primul are șanse mai mari de reușită.*
(f) *Elevul* [$_{\text{GN}}$ ***ale cărui***$_{\text{Det}}$ ***rezultate***$_{\text{Centru}}$] *le-am urmărit ...*
(g) [$_{\text{GN}}$ ***Care***$_{\text{Det}}$ ***copil***$_{\text{Centru}}$ *bolnav*$_{\text{Modif}}$] *va ajunge primul are șanse mari de însănătoșire.*
(h) *Elevul* [$_{\text{GPrep}}$ ***despre*** [$_{\text{GN}}$ ***ale cărui***$_{\text{Det}}$ ***rezultate***$_{\text{Centru}}$]] *am amintit ...*

- relativul pronominal în ipostază de posesor (i) sau de complement (j), situație diferită de (h) prin topica relativului, care apare în postpunere față de regent, ceea ce atrage articularea obligatorie a acestuia; în aceste condiții, relativul nu mai poate funcționa ca Det (vezi și *infra*, **4.3.**):

(i) *Elevul* [$_{\text{GPrep}}$ ***despre*** [$_{\text{GN}}$ ***cărțile***$_{\text{Centru+Det}}$ ***căruia***$_{\text{Pos}}$]] *am amintit ...*
(j) *Elevul* [$_{\text{GPrep}}$ ***despre*** [$_{\text{GN}}$ ***rezultatele***$_{\text{Centru+Det}}$ ***căruia***$_{\text{Compl}}$]] *am amintit ...*

3.2.2 Grupul relatorului ocupă, fără nicio limitare, orice poziție sintactică din organizarea propoziției relative; de exemplu:

- **poziții de complement**
  - **S:** *M-a dezamăgit elevul **care** a primit bursa.*
  - **CD:** *M-a dezamăgit elevul **pe care** îl cunosc.*
  - **CI:** *M-a dezamăgit elevul **căruia** i-am acordat bursă.*
  - **CPrep:** *M-a dezamăgit elevul **pe care** mă bazam / **la care** m-am gândit.*
  - **CSec:** *Nu-mi mai amintesc cântecul **ce** te-am învățat.*
  - **NP:** *M-a dezamăgit **ce** ai ajuns.*

  etc.
- **construcții reorganizate**
  - **CAg:** *Profesorul **de care** ai fost lăudat s-a pensionat.*
- **poziții circumstanțiale**

  În relație cu o prepoziție, se include în poziții precum:
  - **CircMod:** *M-a dezamăgit modul **în care** ai procedat.*
  - **CircLoc:** *Mi-a plăcut locul **spre care** ne-am îndreptat.*
  - **CircTimp:** *Ora **până la care** va ajunge este maximum 12.*
  - **CircSoc:** *M-a dezamăgit persoana **cu care** ai plecat.*
  - **CircInstr:** *M-a mirat **cu ce** ai scris.*
  - **CircCauză:** *M-a dezamăgit motivul **din care** ai acționat.*

  etc.

3.3. Propoziția (PRel) se inserează în următoarele poziții sintactice ale regentei:

- **poziții de complement** (în relație cu un verb, un adjectiv, un adverb, un nume)

(a) **CD:** *Cunosc* [$_{\text{PRel}}$ ***pe cine a întrat***]$_{\text{CD}}$.
(b) **CI:** *Trimit ajutoare* [$_{\text{PRel}}$ ***cui are nevoie***]$_{\text{CI}}$.
(c) **CPrep:** *Discutăm în contradictoriu* [$_{\text{PRel}}$ ***despre ce s-a întâmplat***]$_{\text{CPrep}}$.
(d) **CSec:** *Te întreb* [$_{\text{PRel}}$ ***ce s-a întâmplat***]$_{\text{CSec}}$.
(e) **S:** *M-a dezamăgit* [$_{\text{PRel}}$ ***cine a fost premiat***]$_{\text{S}}$.
(f) **NP:** *A ajuns* [$_{\text{PRel}}$ ***ce și-a dorit*** [să ajungă]]$_{\text{NP}}$.
(g) **complement al adjectivului:** *Este total străin* [$_{\text{PRel}}$ ***de ceea ce-l înconjoară***]$_{\text{CPrep}}$.
(h) **complement al adverbului:** *Locuiește departe* [$_{\text{PRel}}$ ***de cine i-e drag***]$_{\text{CPrep}}$.
(i) **complement al numelui:** *plecarea* [$_{\text{PRel}}$ ***cui mi-e drag***]$_{\text{Compl}}$.

- **complement reorganizat**

(j) **CAg:** *A fost lăudat* [$_{\text{PRel}}$ ***de cine îl cunoaște bine***]$_{\text{CAg}}$.

- **poziții circumstanțiale**

(k) **CircLoc:** *A mers* [$_{\text{PRel}}$ ***spre cine l-a chemat***]$_{\text{CircLoc}}$.
(l) **CircSoc:** *Se plimbă* [$_{\text{PRel}}$ ***cu cine nu-i place***]$_{\text{CircSoc}}$.
(m) **CircInstr:** *Taie* [$_{\text{PRel}}$ ***cu ce găsește la îndemână***]$_{\text{CircInstr}}$.

- **modificator al numelui**

(n) *Nimic* [$_{\text{PRel}}$ ***din ce s-a spus***]$_{\text{Modif}}$ *nu mă interesează.*

4. Dificultăţi

4.1. *Împletirea subordonatei cu regenta*

Când între poziţia sintactică pe care relativul o ocupă în raport cu PRel (vezi *infra*, **3.2.2.**) şi poziţia din regentă în care se inserează propoziţia relativă (vezi *infra*, **3.3.**) apar neconcordanţe de formă, se produce fenomenul de ***împletire a subordonatei cu regenta* (*imbricare***), ale cărui consecinţe pot fi „abaterile" de la forma de caz / prepoziţională a pronumelui relativ; să se vadă tabelul:

Exemplul	**Funcţia şi forma (cazuală / prepoziţională) în raport cu regenta**	**Funcţia şi forma relativului în raport cu PRel**
(a) *Cunosc pe cine a intrat.*	**CD – GPrep** (*cunosc* ***pe cine***)	**S – N** (***cineva*** *a intrat*)
(b) *Trimit ajutoare cui are nevoie.*	**CI – D** (*trimit* ***cui***)	**S – N** (***cineva*** *are nevoie*)
(c) *Discutăm în contradictoriu despre ce s-a întâmplat.*	**CPrep – GPrep** (*discutăm* ***despre ce***)	**S – N** (***ceva*** *s-a întâmplat*)
(d) *Te întreb ce s-a întâmplat.*	**CSec – caz neutru** (*te întreb* ***ce***)	**S – N** (***ceva*** *s-a întâmplat*)
(e) *M-a dezamăgit cine a fost premiat.*	**S – N** (*M-a dezamăgit* ***cine***)	**S – N** (***cineva*** *a fost premiat*)
(f) *A ajuns ce şi-a dorit* [să ajungă].	**NP – N** (*a ajuns* ***ce***)	**NP – N** (*şi-a dorit să ajungă* ***ceva***)
(g) *Este total străin de ceea ce-l înconjoară.*	**CPrep – GPrep** (*străin* ***de ceea ce***)	**S – N** (***ceva*** *îl înconjoară*)
(h) *Locuieşte departe de cine i-e drag.*	**CPrep – GPrep** (*departe* ***de cine***)	**S – N** (***cineva*** *i-e drag*)
(i) *plecarea cui mi-e drag*	**Compl – G** (*plecarea* ***cui***)	**S – N** (***cineva*** *mi-e drag*)
(j) *A fost lăudat de cine îl cunoaşte bine.*	**CAg – GPrep** (*lăudat* ***de cine***)	**S – N** (***cineva*** *îl cunoaşte bine*)
(k) *A plecat spre cine l-a chemat.*	**CircLoc – GPrep** (*a plecat* ***spre cine***)	**S – N** (***cineva*** *l-a chemat*)
(l) *Se plimbă cu cine nu-i place.*	**CircSoc – GPrep** (*se plimbă* ***cu cine***)	**S – N** (***cineva*** *nu-i place*)
(m) *Taie cu ce găseşte la îndemână.*	**CircInstr – GPrep** (*taie* ***cu ce***)	**CD – A** (*găseşte la îndemână* ***ceva***)
(n) *Nimic din ce s-a spus nu mă interesează.*	**Modif – GPrep** (*nimic* ***din ceva***)	**S – N** (*s-a spus* ***ceva***)

- De observat că numai în trei dintre exemple ((d), (e), (f)) funcţiile relativului şi poziţiile sintactice în care propoziţia relativă se include în regentă „corespund", adică cer aceeaşi formă pentru relativ, neproducându-se fenomenul de imbricare:
  – în (d), funcţiile CSec şi S cer, ambele, aceeaşi formă – ***ce***;

  – în (e), funcţiile S şi S cer aceeaşi formă – ***cine***;
  – în (f), funcţiile NP şi NP cer aceeaşi formă – ***ce***.
- În toate celelalte exemple (a), (b), (c), (g), (h), (i), (j), (k), (l), (m), (n), funcţia relativului şi cea în care propoziţia relativă se inserează nu „corespund", adică cer forme diferite, ceea ce are ca efect apariţia „abaterilor" de la regula de caz / de construcţie a relativului-subiect sau complement direct:
  – în ((a), (c), (g), (h), (j), (k), (l), (n)), apare un relativ-Subiect cu prepoziţie;
  – în (b), apare relativul-Subiect în D;
  – în (i), apare relativul-Subiect în G;
  – în (m), apare un relativ-CD prepoziţional, cu prepoziţia nespecifică unui CD, ***cu***.

4.2. *Alte forme de împletire a subordonatei cu regenta*

(a) *Elevul pe care* [***trebuia / eram obligat / mi s-a impus / aş fi dorit***] *să-l promovez era foarte slab.*
(b) *Am trimis cărţi cui* [***consideram eu / credeam eu*** *că*] *îndeplineşte condiţiile.*
(c) *Discutam despre cine* [***bănuiam / credeam că ar trebui***] *să fie trimis.*

- În (a), în structura propoziţiei relative se intercalează construcţii cu rol modalizator, astfel că „analiza" subordonatei se complică, pronumele relativ incluzându-se, simultan, în câte două propoziţii: în propoziţia relativă regentă ***pe care trebuia / pe care eram obligat / pe care mi s-a impus / pe care aş fi dorit***, unde apare numai cu rol de relaţie (de conector subordonator), dar şi în subordonata acesteia (*pe care ... să-l promovez*), unde ocupă o poziţie sintactică (de CD) şi unde este reluat prin cliticul *-l*;
- În ((b), (c)), PRel se include, în structura regentei, în poziţia CI (b), respectiv CPrep (c), forma relativului ***cui / despre cine*** preluând aceste funcţii (D: *trimit cuiva*, respectiv A cu prepoziţie: *discutăm despre cineva*); paralel, relativele au numai rol de relaţie în propoziţia relativă (*cui consideram eu, despre cine bănuiam*) şi ocupă o poziţie sintactică în organizarea ultimei propoziţii, cu abatere de la regula de caz a subiectului (*cui ... îndeplineşte condiţiile* – subiect în D; *despre cine ... să fie trimis* – subiect prepoziţional).

4.3. Să se observe **sinonimia sintactică** a structurilor (a), (b), adică apariţia a două structuri sintactic diferite – cu formă uşor modificată şi cu funcţie diferită –, dar cu aceeaşi semnificaţie globală:

(a) *eleva* [$_{GPrep}$ *despre* [$_{GN}$ [***ale cărei***]$_{Det}$ *note*]] *mi-ai vorbit*
(b) *eleva* [$_{GPrep}$ *despre* [$_{GN}$ *notele* [***cărela***]$_{Pos}$]] *mi-ai vorbit.*

Diferenţa dintre (a) şi (b) priveşte, pe de o parte, forma şi poziţia relativului (relativul are formă diferită: *ale cărei – căreia* şi poziţie diferită: antepunere *vs* postpunere), iar, pe de altă parte, priveşte funcţia sintactică a relativului: Det, în (a), unde regentul (*ale cărei* ***note***) apare nearticulat, dar Pos, în (b), unde regentul apare articulat definit (***notele*** *căreia*).

5. Aspecte normative

5.1. *Construcţia complementului direct cu „pe”*

Care cu funcţia de complement direct primeşte obligatoriu marca ***pe***, indiferent de referentul său „personal” sau „non-personal”: ***Elevul pe care*** *l-am văzut ...* , ***Filmul pe care*** *l-am vizionat ...*

5.2. *Construcţia lui „care” la genitiv*

Care la cazul genitiv cere, în anumite condiţii sintactice (antepunere faţă de regent), folosirea mărcii proclitice ***al***, iar acordul este „încrucişat”: formele de genitiv *căruia / căreia* „preiau” genul posesorului, în timp ce ***al*** preia genul şi numărul obiectului posedat:

Elevul ale cărui teze *le-ai corectat ...* [***teze***$_{\text{fem. pl.}}$ ***ale***$_{\text{fem. pl.}}$; ***elevul***$_{\text{masc. sg.}}$ ... ***cărui***$_{\text{masc. sg.}}$].
Eleva ai cărei părinţi *au plecat ...* [***părinţi***$_{\text{masc. pl.}}$ ***ai***$_{\text{masc. Pl.}}$; ***eleva***$_{\text{fem. Sg.}}$... ***cărei***$_{\text{fem. sg.}}$].

5.3. *Invariabilitatea lui „care” în limba populară şi reluarea prin personal*

În româna populară şi familiară există tendinţa folosirii invariabile a lui ***„care”*** (a), însoţită, uneori, de reluarea funcţiei sintactice printr-o formă de pronume personal; se ajunge, astfel, la disocierea celor două funcţii îndeplinite de ***„care”***: el continuă să funcţioneze ca marcă de subordonare, în timp ce poziţia sintactică de origine este ocupată de pronumele personal (b). Construcţiile (a), (b) nu sunt acceptate de norma literară:

(a) *Elevul* ***care*** *i-ai trimis banii ...*
(b) *Elevul* ***care*** *te-ai întâlnit* ***cu el*** *..., Elevul* ***care*** *te-ai bazat* ***pe el*** *...*

5.4. *Numărul mare de propoziţii relative*

Un enunţ precum: *Omul* ***pe care*** *l-am întâlnit pe strada* ***care*** *începea din faţa casei* ***în care*** *stătea prietenul* ***despre care*** *ţi-am povestit era primarul oraşului*, deşi respectă regulile de construcţie a propoziţiilor relative, este inacceptabil, întrucât uzul literar respinge introducerea în aceeaşi frază a multe propoziţii construite cu acelaşi relativ (***care***).
I.L. Caragiale ironizează, în diverse schiţe, abuzul de propoziţii relative, atribuindu-i scrisului prolix şi agramat:

Astăzi 15 decembrie [...] *am fost întâmpinat de doamna directoare Areti Ionesco, Sevasti Ionesco şi Aristi Poppesco,* ***care*** *toate s-au plâns de starea de mizerie* ***în care*** *a ajuns şcoala din cauza lipsei de combustibil,* ***pe care*** *îl refuză Onor. Primărie locală,* ***pe care*** *în nenumărate rânduri au rugat-o prin adrese oficiale,* ***care*** *se văd la dosar, dar* ***care*** *n-au avut până în prezent niciun rezultat. (Urgent)*

5.5. *Folosirea invariabilului „de”*

Construcţii populare, prezente curent în zona muntenească şi oltenească, precum: (a) *fata* ***de****-am văzut-o aseară la discotecă*; (b) *spirt d-ăla albastru, ăla* ***de*** *miroase puternic* nu sunt acceptate de norma sintactică literară.

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL RELATIV-INTEROGATIV ŞI RELATIV-EXCLAMATIV

1. În condiţiile trecerii propoziţiilor interogative parţiale în vorbire indirectă, pronumele (a) şi unele adjective interogative (b) se păstrează, însă îşi schimbă statutul gramatical, devenind relativ-interogative. Inventarul de unităţi este deci comun pronumelor interogative şi celor relativ-interogative.

(a) ***Cine***$_{\text{interogativ}}$ *vine? > Spune-mi* ***cine***$_{\text{relativ-interogativ}}$ *vine.*
Ce$_{\text{interogativ}}$ *a scris? > Nu ştiu* ***ce***$_{\text{relativ-interogativ}}$ *a scris.*
(b) ***Câte***$_{\text{interogativ}}$ *ouă mănânci? > L-am întrebat* ***câte***$_{\text{relativ-interogativ}}$ *ouă mănâncă.*

Pronumele şi adjectivele relativ-interogative au proprietăţi comune atât cu interogativele, cât şi cu relativele. Pe lângă inventarul de unităţi, au în comun cu **interogativele** comportamentul morfologic şi semantic.
Au în comun cu **relativele** rolul de conectori sintactici subordonatori şi faptul că apar numai în propoziţii subordonate, fiind dependente de un regent; în cazul relativ-interogativelor, regentul este un verb *dicendi* (a) sau un substantiv / adjectiv înrudit (b), un verb epistemic care se referă la cunoaştere, la îndoială etc. (c):

(a) *Spune-mi* ***ce*** *mai faci.*
Întrebarea ***cine*** *este noul coleg a rămas fără răspuns.*
(b) *Sunt curioasă* ***cine*** *este noul coleg.*
(c) *Nu ştiam* ***ce*** *mai faci.*
Se gândea ***câte*** *minute o să mai aştepte.*

2. În condiţiile trecerii propoziţiilor exclamative în vorbire indirectă, apar pronumele şi adjectivele pronominale relativ-exclamative:

Câte (bijuterii) ai! – Toţi se mirau ***câte*** *(bijuterii) are.*
Ce om bun! – Toţi în admirau ***ce*** *om bun este.*

TRĂSĂTURI SINTACTICE ALE PRONUMELUI. GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{PRON})

1. Caracteristici generale ale grupului nominal cu centru pronume şi comparaţia cu grupul nominal prototipic (cu centru substantiv)

Grupul nominal cu centru pronume apare în situaţia în care substantivul-centru însoţit de un adjectiv pronominal este suprimat: **[*Ceilalţi oameni*] / [*Câţiva oameni*] / [*Alţi oameni*]** *au plecat* > **Ceilalţi / Mulţi / Alţii** *au plecat*. Pronumele se încarcă astfel cu două roluri: al centrului substantival şi al adjectivului pronominal.

ⓘ Uneori forma pronominală este diferită de cea adjectivală (*alt băiat – altul, nicio carte – niciuna*), alteori, nu (*ceilalţi elevi – ceilalţi, mulţi artişti – mulţi, câţiva indivizi – câţiva*). Identitatea sau diferenţa dintre forma pronominală şi cea adjectivală poate depinde şi de poziţia formei adjectivale faţă de centrul substantival (compară *acesta* cu *acest caiet* şi cu *caietul acesta*).

Nu întotdeauna grupul nominal cu centru pronume rezultă din suprimarea centrului substantival. Grupul nominal cu centru pronume personal, de exemplu, nu se explică prin elipsa substantivului-centru. În plus, grupul nominal cu centru pronume personal de persoanele 1 şi a 2-a nu poate substitui niciodată un grup nominal cu centru substantiv (spre deosebire de grupul nominal cu centru pronume personal de persoana a 3-a: [$_{GN}$ ***Elevul***$_{Centru}$ ***din banca întâi***] *învaţă bine* > ***El*** *învaţă bine*). Alte componente ale clasei pronumelui sunt, de asemenea, întotdeauna centre de grup, neadmiţând combinarea cu substantivul: *nimic, nimeni, cine, cineva, altcineva, oricine, altceva* (**nimic obiect*, **cine om*).

Grupul nominal cu centru pronume este, de regulă, echivalentul unui grup nominal determinat definit (a) sau indefinit (b):

(a) [$_{GN}$ *Copiii din curte*]$_i$ *joacă fotbal.* [$_{GNpron}$ *Ei*]$_i$ *fac multă gălăgie.*
(b) *Am vorbit cu* [$_{GN}$ *nişte doamne*]$_i$ *despre problemele* [$_{GNpron}$ *dumnealor*]$_i$.

ⓘ Grupul nominal cu centru pronume poate fi, uneori, şi echivalentul unui grup nominal nedeterminat: *L-au ales* [$_{GN}$ *deputat*] > *L-au ales* [$_{GNpron}$ *ceva*] (vezi şi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.2.5.**)

În calitate de centru de grup, pronumele îşi limitează, în comparaţie cu centrul substantival, posibilităţile combinatorii, grupul nominal cu centru pronume fiind de foarte multe ori monomembru (vezi *infra*, **2.**).

2. Structura internă a grupului

GN_{pron} complex are structura:

(Cuantificator) Pronume$_{Centru}$ **(Modificator) (Posesor)**

Structura extinsă poate avea forme diferite:

Participanţii la concurs au încercat să prezinte [$_{GNpron}$ *ceva*$_{Centru}$ [*interesant*]$_{Modif}$].
Mi-a plăcut golul Stelei, dar şi [$_{GNpron}$ *unul*$_{Centru}$ [*norocos*]$_{Modif}$ [*al echipei adverse*]$_{Pos}$].
[$_{GNpron}$ [*Oricare*]$_{Cuant}$ *altul*$_{Centru}$ [*din grupa noastră*]$_{Modif}$] *ar fi răspuns la fel.*
Aceşti actori au rămas în amintirea oamenilor ca [$_{GNpron}$ [*mulţi*]$_{Cuant}$ *alţii*$_{Centru}$ [*ai noştri*]$_{Pos}$].

La stânga GN_{pron}, în poziţia cea mai periferică, se pot afla mărcile focale de insistenţă ((a)-(b)) sau restrictive ((c)-(d)):

(a) ***Şi*** *ei au recunosc ce au făcut.*
(b) ***Chiar*** *unii dintre ei mi-au spus asta.*
(c) ***Numai*** *cineva ca el putea să refuze acea ofertă.*
(d) ***Doar*** *atâţia am adunat.*

Spre deosebire de grupul nominal cu centru substantiv, grupul nominal cu centru pronume nu are în componenţa sa determinanţi, întrucât pronumele este inerent determinat (****aceşti*** *mulţi*, ****acei*** *alţii*).

2.1. ***Modificatorii*** pronumelui pot fi realizaţi prin:
- grup adjectival cu centru adjectiv propriu-zis sau participial (*Nu vreau mărul roşu, ci pe cel / pe acela / pe celălalt* ***galben****, Nu aştept de la tine nimic* ***bun****, Am văzut ceva* ***mai frumos****, Niciunul* ***important*** *n-a lipsit; Cineva* ***plecat de curând*** *ne-a transmis avertismentul*);
- grup prepoziţional (*aceia / cei* ***din clasă****, aceia / cei* ***cu bani****; nimic / ceva / puţin* ***din ce s-a spus****; Pasiunea lor este aceea* ***de a cânta****; cele* ***de măritat***);
- propoziţie relativă (*aceia / alţii* ***care au învăţat****, ceva* ***ce mă interesează***);
- propoziţie conjuncţională (*Importanţa discuţiilor constă în aceea* ***că se verifică rezultatele***);
- limitat, grup verbal cu centru formă non-finită de gerunziu (*Cei* ***suferind de inimă*** *nu e bine să iasă din casă*).

2.2. ***Posesorii*** pot fi exprimaţi prin genitive / posesive (obligatoriu în forma „lungă", cu marca suplimentară *al*): *unul* ***al Mariei / al său****, acela* ***al elevului / al său****, niciunul* ***al copiilor****, câţiva* ***ai profesorilor***.

2.3. Foarte limitat, pronumele pot primi şi ***cuantificatori*** realizaţi prin adjective pronominale cantitative (***mulţi*** *alţii*). Un statut aparte are cuantificatorul *toţi*, care se ataşează la un GN_{pron}, în urma suprimării substantivului-centru al unui GN obligatoriu definit: *toţi aceştia < toţi aceşti elevi, toţi ceilalţi < toţi ceilalţi elevi*. Acest comportament explică statutul său de cuantificator extern (vezi **Cuantificatorul, 3.**), care se asociază cu întregul grup nominal (cu centru pronume sau substantiv):

[$_{GNpron}$ ***Toţi***$_{Cuant\ extern}$ [*aceia*$_{Centru}$ [$_{PRel}$ *care au riscat*]$_{Modif}$]] *au obţinut ce şi-au dorit.*
[$_{GN}$ ***Toţi***$_{Cuant\ extern}$ [[*acei*]$_{Det}$ *oameni*$_{Centru}$ [$_{PRel}$ *care au riscat*]$_{Modif}$]] *au obţinut ce şi-au dorit.*

Dintre toate tipurile de pronume, pronumele personal, în calitate de centru de grup, prezintă cele mai numeroase restricţii, acceptând numai:

(a) forme acordate ale adjectivului pronominal de întărire (***Tu însuţi*** *ai vorbit cu profesoara*);
(b) relative izolate (***Tu, care mi-ai fost alături mereu****, acum nici nu mă mai întrebi ce fac*);
(c) construcţii izolate, cu rol explicativ (*Vino* ***tu, din dreapta!***, ***Tu, din fotografie****, eşti altfel decât în realitate*).

Spre deosebire de substantiv, pronumele personale nu acceptă combinarea cu determinanții, cu adjectivele sau cu genitivul (**acest tu, *tu **frumos**, *tu **al Mariei***).

3. Pozițiile ocupate de GN cu centru pronume în organizarea propoziției

În cele mai multe situații, GN_{pron} apare în aceleași poziții și cu aceleași funcții sintactice ca și grupul substantivului (vezi **Substantivul și grupul nominal, 4.3.**). Excepție fac grupurile nominale cu centru pronume personal de persoanele 1 și a 2-a, care au, în general, aceleași funcții sintactice cu ale GN cu centru substantiv, dar nu apar în aceleași contexte.

	Funcția		Exemple
În GV	**complement**	subiect	***Dumneavoastră** nu mă cunoașteți.*
		complement direct	*Am aflat **ce** ți-a spus.*
		complement secundar	*Mircea l-a învățat **asta**.*
		complement indirect	*Le dă explicații **celor interesați**.*
		nume predicativ	*Biroul tău este **acesta din dreapta**.*
		complement predicativ al obiectului	*L-au ales **ceva**.*
	complement (când substantivul-centru este postverbal, postadjectival sau relațional)		*spălarea **acesteia**, atenția **oricui**, tatăl **ei***
	posesor (realizat prin pronume în genitiv)		*paltonul **altuia***
	complement indirect în dativ		*(experiment) util **nouă***
	complement indirect		*conform **acelora**, asemenea **multora***
În GInterj	**complement**	indirect	*Bravo **lor**!*
		direct	*Na-**ți asta**!*
		subiect	***Ea** hop lângă mașină!*
	complement (al prepoziției)[1]		*despre **cineva**, cu **sine**, împotriva **acelora**, grație **culva**, L-a luat drept **altcineva***
	cu elipsă, **predicativ suplimentar**		*L-am regăsit* [și este] ***același**.*
	cu elipsă și amalgamare, **predicativ suplimentar**		*Consider că ea este altceva > O consider **altceva**.*
	apoziție		*directorii, **aceia din față**; grupul cel mai mare, adică **voi***

[1] GPrep în ansamblu ocupă diverse poziții sintactice: complement prepozițional (*Vorbea **despre cineva***), complement predicativ al obiectului (*L-a luat **drept altcineva***), complement în GN (*împăcarea **cu sine***) etc.

4. Dificultăți

- Pronumele reprezintă centrul grupului nominal, în timp ce adjectivul pronominal are statut de determinant, de cuantificator sau de posesor (vezi **Determinantul**, **Cuantificatorul**, **Posesorul**):

  $[_{GNpron}$ *Ceilalți*$]$ *nu au ajuns cu bine* vs $[_{GN}[$*Ceilalți*$]_{Det}$ *călători*$_{Centru}]$ *nu au ajuns cu bine.*
  $[_{GNpron}$ *Puțini*$]$ *au spus adevărul* vs $[_{GN}[$*Acei*$]_{Det}[$*puțini*$]_{Cuant}$ *oameni*$_{Centru}]$ *au spus adevărul.*
  $[_{GNpron}$ *Ale*$_{Centru}[$*mele*$]_{Pos}]$ *sunt mai roșii* sau $[_{GN}[$*Două*$]_{Det}$ *mere*$_{Centru}[$*ale mele*$]_{Pos}]$ *sunt mai roșii.*

  În unele cazuri, pronumele are forma diferită de cea adjectivală: *unul* (pron.) – *un* (adj.), *altul* (pron.) – *alt* (adj.), *acesta* (pron.) – *acest* (adj.), *fiecăruia* (pron.) – *fiecărui* (adj.) etc. O situație specială prezintă demonstrativele de apropiere și de depărtare, care, în forma adjectivală, pot să apară atât fără formantul *-a* (*acest / acel / acelui copil*), cât și, în postpunere, cu *-a*, întocmai ca forma pronominală (*copilul acesta / acela / aceluia*).
- Formele clitice ale pronumelor personale și reflexive nu formează centru de grup. Acestea pot avea însă funcție sintactică de complement direct (***Mă** cheamă la masă, **Se** laudă mereu*), complement indirect (***Mi**-e frig, **Își** spune că a greșit*) sau complement posesiv (***Mi**-au găsit câinele, **Și**-a prezentat lucrarea frumos*). Cliticele participă la fenomenul de dublare, ocupând aceeași poziție sintactică, și nu o poziție sintactică distinctă, cu termenul coreferent (complement direct: *Ion $\mathbf{s}_i$-a lăudat **pe sine**$_i$ mai mult decât pe alții*, complement indirect: ***I**$_i$-am dat **lui Ion**$_i$ o carte*). În anumite situații, cliticele nu au funcție sintactică, și anume atunci când intră în structura verbelor inerent reflexive (*a **se** bosumfla, a **se** zbate, a-**și** aminti, a-**și** închipui*), când sunt mărci de diateză (***Se** călătorește cu avionul, **S**-a citit de către toată lumea*) sau când sunt formanți ai unor expresii (*a lăsat-**o** baltă, a luat-**o** la sănătoasa, **le** are*).

5. Aspecte normative

- Construcții precum *Sunt un om care **cred** în viitorul țării* sau *Ești o persoană care **te respecți*** nu sunt corecte. În astfel de construcții, subiectul – care impune forma unică de persoana a 3-a predicatului – este GN cu centru pronume relativ, aflat în propoziția relativă (corect: *Sunt un om care **crede** în viitorul țării* sau *Ești o persoană care **se respectă***).
- Într-un context precum *Eu, unul, nu mă supăr niciodată când nu am dreptate*, pronumele nehotărât apozițional se izolează prin virgule.

NUMERALUL ŞI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU NUMERAL (GN_{NUM})

CARACTERISTICI GENERALE 180
1. Definiţie 180
2. Caracteristici semantice: tipuri de numerale 180
3. Caracteristici flexionare 181
4. Caracteristici sintactice 182

NUMERALUL CARDINAL 182
1. Structura morfematică a numeralelor cardinale 182
2. Categoriile gramaticale ale numeralelor cardinale 184
2.1. Genul 184
2.2. Numărul 185
2.3. Cazul 185
3. Trăsături morfosintactice. Valorile numeralului cardinal 186
3.1. Valoarea adjectivală 186
3.2. Valoarea pronominală 187
3.3. Valoarea substantivală 188
4. Trăsături sintactice. Grupul sintactic cu centru numeral cardinal (GN_{num}) 189
4.1. Funcţionarea adjectivală a numeralului cardinal 189
4.2. Structura GN cu centru numeral cardinal 191
4.3. Poziţiile ocupate de numeralul cardinal în organizarea propoziţiei 193
5. Dificultăţi 195
5.1. Distincţia numeral cu valoare substantivală – substantiv provenit din numeral 195
5.2. Distincţia numeral cardinal – substantiv parţial omonim 195
5.3. Grupul [„cei" + numeral] vs [„cei" + adjectiv / GPrep] 196
5.4. Interpretarea construcţiei [„toţi / toate" + numeral cardinal] 197
5.5. Construcţia [„câte / vreo" + numeral cardinal] 197
6. Aspecte normative 198
6.1. Scrierea numeralelor cardinale 198
6.2. Exprimarea orei 198
6.3. Exprimarea datei 198
6.4. Forme inculte 199
6.5. Acordul în GN care conţine un numeral-adjectiv 199
6.6. Acordul în GN al cărui centru este substantivul *zeci* 200

NUMERALUL ORDINAL 200
1. Formele numeralului ordinal şi structura lor morfematică 200
2. Categoriile gramaticale 201
2.1. Genul 201
2.2. Numărul 202
2.3. Cazul 202

3. Trăsături morfosintactice. Valorile numeralului ordinal 203
3.1. Valoarea adjectivală 203
3.2. Valoarea pronominală 203
4. Trăsături sintactice. Grupul sintactic cu centru numeral ordinal (GN_{num}) 204
4.1. Funcţionarea adjectivală a numeralului ordinal 204
4.2. Structura internă a grupului nominal cu centru numeral ordinal 204
4.3. Poziţiile ocupate de numeralul ordinal în organizarea propoziţiei 206
5. Dificultăţi 207
5.1. Distincţia adjectiv situativ *vs* numeral ordinal *vs* element de compunere 209
5.2. Distincţia determinant *vs* modificator 209
6. Aspecte normative 209
6.1. Scrierea numeralelor ordinale 210
6.2. Greşeli de scriere (şi de pronunţare) 210
6.3. Forme contrase 210

NUMERALUL ŞI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU NUMERAL (GN_{NUM})

CARACTERISTICI GENERALE

1. Definiţie

Numeralul este o clasă lexico-gramaticală închisă conţinând cuvinte care prezintă trăsături morfosintactice comune cu unele pronume. Numeralul cardinal, care este numeralul prototipic, se încadrează în categoria mai largă a **cantitativelor**; numeralul ordinal este o subclasă distinctă de cuvinte care se apropie, prin conţinutul lor semantic, de adjectivele situative (vezi **Adjectivul şi grupul adjectival, 4.1.2.**), iar prin caracteristicile morfosintactice, de pronumele-substitute.

2. Caracteristici semantice: tipuri de numerale

Există două tipuri de numerale:

- ***cardinale*** – cuvintele care desemnează toate entităţile din şirul numerelor naturale de la ***1*** până la ***n*** (*zece, cincisprezece, douăzeci şi unu, o mie* etc.);
- ***ordinale*** – cuvintele care desemnează entităţi ordonate numeric conform şirului numerelor naturale (*al treilea, al patruzeci şi unulea, a o sută doua, a trei mii cincizecea* etc.).

📖 În raport cu tradiţia gramaticii româneşti şi cu GALR, unde numeralul înglobează *toate* cuvintele asociate „ideii de număr", fiind considerat, în consecinţă, o clasă **lexicală**, în lucrarea de faţă numeralul este considerat o clasă **lexico-gramaticală** în cadrul căreia s-au reţinut doar numeralele cardinale şi ordinale, care au în comun nu numai informaţia de natură numerică, ci şi particularităţi morfosintactice similare cu pronumele-substitute. Aşa-zisele „numerale" multiplicative, fracţionare, distributive, colective şi adverbiale au fost repartizate, pe baza caracteristicilor lor formale şi a comportamentului sintactic, la alte clase lexico-gramaticale (= părţi de vorbire), având în vedere că nici verbele derivate parasintetic (simultan cu prefix şi sufix) de la numerale cardinale (*Ion **şi-a înteit** eforturile, Preţul terenului a **înzecit*** etc.) nu sunt încadrate în clasa numeralului, deşi pot fi asociate „ideii de număr".

- ***Multiplicativele*** (*îndoit, întreit, împătrit, încincit, înşesit, înzecit, însutit, înmiit*) sunt adjective (provenite, majoritatea, din participiile verbelor corespunzătoare sau, în absenţa verbelor, create după modelul acestora) pentru că:
  – au forme diferite de gen, de număr, unele şi de caz (*efort **întreit**$_{masc.,\ sg.,\ N\text{-}A}$ – putere **întreită**$_{fem.,\ sg.,\ N\text{-}A}$ – eforturi / puteri **întreite**$_{fem.,\ pl.,\ N\text{-}A}$ – datorită puterii sale **întreite**$_{fem.,\ sg.,\ G}$*);
  – îndeplinesc funcţiile sintactice ale adjectivului (*bucuria **înzecită**, bucuria i-a fost **înzecită**, moral îl consider **însutit***);
  – dacă se subordonează circumstanţial unui verb devin adverbe, ca multe adjective (*va câştiga întreit*);
  – dacă primesc articol definit devin substantive (*a câştigat **întreitul** sumei investite*).

  Tot adjective sunt şi sinonimele lor neologice: *dublu, triplu, cvadruplu, cvintuplu, sextuplu*.

- ***Fracţionarele*** (*doime, treime, zecime, şaisprezecime* etc.) sunt **substantive feminine** (derivate de la numerale cardinale cu sufixul *-ime*) pentru că:
  – au gen fix (feminin) şi forme diferite de număr şi caz (*o **pătrime**$_{sg.,\ N\text{-}A}$ – două **pătrimi**$_{pl.,\ N\text{-}A}$ – mă interesează greutatea unei **treimi**$_{sg.,\ G}$ din bucata asta de brânză*);
  – se combină cu articolul definit (*cincimea, sutimea* etc.) şi cu alte cuvinte din clasa determinanţilor (**această / altă** treime, **două** şesimi etc.) sau cu cuantificatori (*aceste **câteva** zecimi* etc.), care apar, în mod obişnuit, în contextul substantivului.

  Tot substantive sunt şi cuvintele *sfert* (*un sfert, trei sferturi, sfertul, acest sfert, câte sferturi*) şi *jumătate* (*o jumătate, jumătăţile de măsură, câteva jumătăţi*).
- ***Adverbialele*** cardinale (*o dată, de trei ori, de douăsprezece ori, de o mie de ori* etc.) şi ordinale (*prima / întâia(şi) dată, a doua oară, a zecea oară* etc.) sunt **locuţiuni adverbiale** (ca şi *de **multe** ori, de **câteva** ori, de **nenumărate** ori, a **nu ştiu câta** oară* etc.) pentru că:
  – sunt structuri invariabile;
  – nu au nicio categorie gramaticală nominală (gen, număr, caz);
  – funcţionează numai în context verbal sau adverbial, cu funcţie de circumstanţiale (*ţi-am spus **de două ori**, **de trei ori** mai mult, să nu-ţi mai spun şi **a treia oară***).
- ***Distributivele*** (*câte unu, două câte două* etc.) şi ***colectivele*** (*toţi / toate trei*) reprezintă **construcţii** speciale cu numerale cardinale (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 4.1.** (d) şi **5.4.**); colectivele *amândoi / amândouă, tustrei / tustrele, câteşitrei / câteşitrele* (care se comportă ca *toţi / toate*) şi *ambii / ambele* (cu comportament similar lui *câţiva / câteva*) figurează, în această lucrare, la **pronumele** (şi adjectivele) **indefinite** (vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal indefinit, 2.1.**).

ⓘ Cuvântul ***zero*** este **substantiv**, în majoritatea apariţiilor sale (*Averea sa este estimată la o sumă cu multe **zerouri**, În materie de gramatică, X este **un zero***); funcţionează ca numeral cardinal (= cantitativ) numai într-un context de tipul *Mai am **zero** lei în buzunar.*
Şi cuvântul ***n,*** care desemnează limita convenţională a şirului numerelor naturale, funcţionează ca numeral în contexte ca *S-a supărat din **n** motive.*

3. Caracteristici flexionare

Două dintre categoriile gramaticale specifice nominalelor, şi anume genul şi cazul, se identifică şi la cuvintele din clasa numeralului prin opoziţiile masculin *vs* feminin, respectiv nominativ / acuzativ *vs* genitiv / dativ.

(a) *În buchetul de trandafiri, **doi**$_{masc.\ N}$ sunt albi şi ceilalţi sunt roşii.*
(b) *Mi s-au părut interesante opiniile **celor doi**$_{masc.\ G}$ elevi.*
(c) *Am aruncat **două**$_{fem.\ A}$ dintre garoafe, fiindcă se ofiliseră.*
(d) *S-au ofilit petalele **celor două**$_{fem.,\ G}$ garoafe.*
(e) *Stă în banca **a doua**$_{fem.\ A}$, pe rândul **al doilea**$_{masc.\ A}$.*
(f) *M-am adresat **primei**$_{fem.\ D}$ eleve.*

ⓘ Deşi au flexiune, marea majoritate a numeralelor sunt cuvinte **invariabile**: dintre cardinale, foarte puţine au forme diferite de gen (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 2.1.**), iar valorile cazuale, la ambele tipuri de numerale, fie se identifică datorită poziţiei sintactice ocupate de numeral în propoziţie, fie se evidenţiază prin acord, fie se exprimă analitic (cu ajutorul unor prepoziţii) (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 2.3.** şi **Numeralul ordinal, 2.3.**).

Spre deosebire de alte nominale (substantive, pronume), niciunul dintre cuvintele din clasa numeralului nu realizează în paradigmă opoziția singular *vs* plural; de aceea, în mod tradițional se spune că numeralele nu au categoria gramaticală a numărului (vezi însă *infra*, **Numeralul cardinal, 2.2.** și **Numeralul ordinal, 2.2.**).

4. Caracteristici sintactice

Numeralele seamănă cu pronumele-substitut și prin posibilitățile lor combinatorii (structura internă a grupului sintactic al cărui centru este un numeral), precum și prin pozițiile pe care le ocupă în organizarea propoziției, pentru că se utilizează, ca și pronumele respective, cu două valori: **adjectivală** (a_1), (a_2) și **pronominală** sau **de substitut** (b_1), (b_2):

(a_1) *Pe raft sunt **cinci** cărți.*
(a_2) ***A doua** carte din dreapta mă interesează.*
(b_1) *Numai **două** sunt de lingvistică.*
(b_2) ***A doua** din dreapta este de lingvistică.*

📖 În gramatica tradițională se spune că numeralele au valoare ***adjectivală*** (a_1), (a_2) și ***substantivală*** (b_1), (b_2); comportamentul numeralelor considerate „substantivale" este însă pronominal (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 3.2.** și **Numeralul ordinal, 3.2.**). De altfel, în gramaticile descriptive ale altor limbi, cum ar fi franceza, numeralele nu sunt tratate ca o clasă aparte, ci sunt încadrate la pronume; se vorbește despre *pronume-numerale* și *adjective (pronominale)-numerale*.
Există însă alte situații, marginale, în care numeralele cardinale din limba română au comportament substantival (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 3.3.**).

NUMERALUL CARDINAL

În subclasa numeralului cardinal intră cuvintele care desemnează toate entitățile din șirul infinit al numerelor naturale, de la ***1*** la ***n:*** *unu, zece, optsprezece, treizeci, patruzeci și unu, o sută, două sute cincizeci și șapte, șase mii trei sute nouăzeci și nouă* etc.

ⓘ Numeralul care desemnează numărul 1 are, conform DOOM$_2$, forma ***unu*** la masculin (și nu *unul*, care este forma pronumelui indefinit); aceasta este forma cu care se regăsește și în numeralele compuse cu el: *douăzeci și unu, o sută unu* etc. (nu **douăzeci și unul, *o sută unul*). Totuși, prin tradiție, se acceptă și forma ***unul*** pentru acest numeral, dar **numai** în îmbinări ca *unul și unul, de unul singur, toți până la unul* (GALR).

1. Structura morfematică a numeralelor cardinale

Din punctul de vedere al structurii morfematice, numeralele cardinale sunt simple, compuse sudate, compuse prin alăturare și cu structură mixtă.

1.1. ***Numeralele cardinale simple*** sunt următoarele: *unu / una, doi / două, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece.*

📖 În gramatica tradițională, se consideră că și termenii *zeci, sută – sute, mie – mii, milion – milioane, miliard – miliarde* ar fi tot numerale simple (care intră în componența numeralelor compuse). De fapt, acestea sunt **substantive** (vezi *infra*, **5.2.**).

1.2. ***Numeralele cardinale compuse sudate*** au două tipuri de structuri.

1.2.1. Compuse cu un numeral simplu de la *1* la *9* + prepoziția *spre* + numeralul *zece: unsprezece, doisprezece / douăsprezece, treisprezece, paisprezece, cincisprezece, șaisprezece, șaptesprezece, optsprezece, nouăsprezece.*

ⓘ În structura numeralelor ***unsprezece, paisprezece*** și ***șaisprezece*** se identifică forme prescurtate ale numeralelor *unu, patru* și *șase*. Acestea sunt formele acceptate în limba literară, și nu **unusprezece, *patrusprezece, *șasesprezece*. Tot forma scurtă a numeralului *șase* apare și în compusul *șaizeci* (nu **șasezeci*).

1.2.2. Compuse cu un numeral simplu de la *2* la *9* + substantivul *zeci: douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci, șaizeci, șaptezeci, optzeci, nouăzeci.*

ⓘ În compusul *douăzeci*, numeralul variabil în funcție de gen *doi*$_{masc.}$ / *două*$_{fem.}$ apare cu forma sa de feminin, acordându-se cu substantivului feminin *zeci* care intră în componența sa. Numeralul compus rezultat nu este însă feminin, ci invariabil în funcție de gen, ca și *treizeci* etc.: ***douăzeci** de fete / **douăzeci și unu** de băieți*, spre deosebire de ***douăzeci și una** de fete / **douăzeci și unu** de băieți* (vezi *infra*, **2.1.**).

1.3. ***Numeralele cardinale compuse prin alăturare*** (cu sau fără elemente de relație) au patru tipuri de structuri.

1.3.1. Compuse cu un numeral simplu de la *1* la *9* + substantivul *sută – sute* sau cu un numeral (simplu sau compus sudat) de la *1* la *19* + substantivele *mie – mii, milion – milioane, miliard – miliarde*, de ex. *o sută, două sute, trei sute, [...] nouă sute; o mie, două mii, trei mii, [...] douăsprezece mii, [...] nouăsprezece mii; un milion, două milioane, trei milioane, [...] douăsprezece milioane, [...] nouăsprezece milioane; un miliard, două miliarde, trei miliarde, [...] douăsprezece miliarde, [...] nouăsprezece miliarde.*

ⓘ Numeralele variabile în funcție de gen *un*$_{masc.}$ / *o*$_{fem.}$, *doi*$_{masc.}$ / *două*$_{fem.}$ și *doisprezece*$_{masc.}$ / *douăsprezece*$_{fem.}$ apar cu formele lor de feminin în compusele *o sută, două sute* și *o mie, două mii, douăsprezece mii*, acordându-se cu substantivele feminine *sută – sute, mie – mii* care intră în componența lor. Numeralele compuse rezultate nu sunt însă feminine, ci invariabile în funcție de gen, ca și *trei sute, nouă mii* etc.
În compusele *un milion, două milioane, douăsprezece milioane* și *un miliard, două miliarde, douăsprezece miliarde* în componența cărora intră substantivele neutre *milion – milioane* și *miliard – miliarde*, aceleași numerale variabile apar cu formele lor de masculin atunci când se combină cu singularul substantivelor, dar cu formele lor de feminin când se combină cu pluralul substantivelor, conform regulilor de acord al substantivelor neutre. Toate numeralele compuse rezultate sunt însă invariabile în funcție de gen, pentru că pot să apară atât în contextul unor substantive masculine, cât și în contextul unor substantive feminine (*două milioane de **lei / lire**, un miliard de **lei / lire***).

1.3.2. Compuse cu numerale din seria de sub **1.3.1.** + numerale de la *1* la *19* sau numerale din seria celor de sub **1.2.2.**, de ex., *o sută unu, două sute unsprezece, cinci sute nouăzeci, o mie douăzeci, trei mii şase, cincisprezece milioane şaizeci, zece miliarde paisprezece* etc.

ⓘ Între numeralele care indică *mille* şi cele care indică *zecile* se pot intercala numerale care indică *sutele* (*paisprezece mii **trei sute** cincizeci*), între cele care indică *milioanele* şi cele care indică *zecile* se pot intercala numerale care indică *mille* şi/sau *sutele* (*şapte milioane **şaisprezece mii trei sute** patruzeci*) ş.a.m.d.

1.3.3. Compuse cu numerale din seria de sub **1.2.2.** + *şi* + numerale de la *1* la *9: douăzeci **şi** unu, treizeci **şi** patru, nouăzeci **şi** cinci* etc.

ⓘ Tiparul cu *şi* între cele două numerale care formează numeralul compus apare, ocazional, şi la numeralul 1001: *o mie **şi** una (de nopţi), o mie **şi** unu (de motive)*, faţă de formele regulate *o mie una nopţi, o mie unu motive*.

1.3.4. Compuse cu numerale din seriile de sub **1.2.2.** şi **1.3.1.** + *de* + substantivele *mii, milioane, miliarde*, de ex. *douăzeci **de** mii, o sută **de** mii, şaptezeci **de** milioane trei sute **de** mii, nouăzeci **de** miliarde şase sute cincizeci **de** milioane o sută douăzeci **de** mii* etc.

1.4. ***Numeralele cardinale cu structură mixtă*** sunt cele în componenţa cărora se găsesc toate tipurile de numerale, construite după tiparele de mai sus: *o sută cincizeci şi unu, douăsprezece mii patru sute treizeci şi doi, treizeci şi două de mii două sute patruzeci şi cinci, şaptezeci de milioane cinci sute patruzeci şi şapte de mii două sute treizeci şi trei* etc.

2. Categoriile gramaticale ale numeralelor cardinale

Numeralele cardinale au trei categorii gramaticale specifice nominalelor: genul, numărul şi cazul.

2.1. *Genul*

Numeralele cardinale au două genuri: masculin şi feminin.

- Au forme diferite pentru a exprima cele două valori ale genului numai două numerale simple ($unu_{masc.}$ – $una_{fem.}$ şi $doi_{masc.}$ – $două_{fem.}$), precum şi un numeral compus sudat (***doi***$sprezece_{masc.}$ – ***două***$sprezece_{fem.}$). Acestea apar cu cele două forme diferite ale lor şi în numeralele compuse prin alăturare în structura cărora figurează pe ultimul loc, numerale care au şi ele două forme explicite de gen: *treizeci şi **unu** de băieţi / treizeci şi **una** de fete, patruzeci şi **doi** de băieţi / patruzeci şi **două** de fete, o sută **unu** lei / o sută **una** lire, două mii **doi**sprezece lei / două mii **două**sprezece lire* etc.
- Toate celelalte numerale, inclusiv *unsprezece*, sunt invariabile în raport cu genul, adică au o singură formă pentru ambele genuri: ***nouă** băieţi / **nouă** fete, **treizeci** de câini / **treizeci** de pisici, **o sută trei** pomi / **o sută trei** flori* etc.

Pentru situaţia numeralelor invariabile *douăzeci, o sută, două mii, un milion, două miliarde* etc., vezi *supra*, notele de sub **1.2.2.** şi **1.3.1.**

2.2. *Numărul*

Se spune că numeralul cardinal *exprimă* un număr, dar nu are categoria gramaticală a numărului, deoarece nu există niciun membru al clasei care să aibă o formă pentru singular şi alta pentru plural sau care să apară, cu forma sa unică, atât în context de singular, cât şi în context de plural.

Dacă avem însă în vedere acordul în număr stabilit între numeralul cu funcţie sintactică de subiect şi verbul-predicat, constatăm următoarele:

– numeralele care desemnează numărul 1, *unu / una*, cer ca verbul-predicat să fie la singular, deci pot fi considerate „singulare inerente" (***Unu** din cei trei băieţi ai săi pare*$_{sg.}$ *mai isteţ*);

– toate numeralele care desemnează numere mai mari decât *1* cer ca verbul-predicat să fie la plural, deci pot fi considerate „plurale inerente" (***Doi** dintre ei locuiesc*$_{pl.}$ *la Iaşi*).

Aşadar, informaţia de „număr gramatical" este conţinută în matricea lexicală a numeralelor. Modul cum se manifestă categoria numărului la numeralul cardinal seamănă cu modul în care se manifestă categoria gramaticală a genului la substantive, despre care se spune că au „gen fix". Se poate deci afirma că **numeralul cardinal are număr fix**.

2.3. *Cazul*

Fiind cuvinte ***invariabile***, numeralele cardinale nu pot exprima sintetic (prin desinenţe) opoziţiile de caz.

🕮 Conform tradiţiei gramaticale, singura excepţie pare a fi numeralul *unu / una*, care exprimă numărul *1* (N-A *unu / una*, G-D *unuia / uneia*), deşi se recunoaşte că este greu de delimitat de pronumele nehotărât omonim: *Am citit numai lucrarea **uneia** dintre eleve, nu şi pe ale celor trei elevi* (aici ar fi numeral, pentru că se „opune" în text altui numeral) vs *Am citit lucrarea **uneia** dintre eleve, iar pe ale celorlalte le voi citi mâine* (aici ar fi pronume nehotărât, pentru că se „opune" în text altui pronume). În GALR se precizează însă că genitiv-dativul poate fi exprimat prepoziţional şi în cazul numeralului *unu*, când e corelat cu alte numerale: *Părerea **a unu sau (a) doi** vorbitori*.

- Numeralele cardinale prezintă în declinare omonimia nominativ (a) = acuzativ (b):

(a) *Mă interesează **trei** cărţi / **trei** dintre cărţile cumpărate.*
(b) *În vacanţă am citit **trei** cărţi / **trei** dintre cărţile cumpărate.*

ⓘ Dacă numeralul însoţeşte un substantiv care are funcţia sintactică de complement direct sau este el însuşi complement direct (***Pe două** studente le-am felicitat / Din toate cărţile cumpărate, numai (pe) **două** (le-)am citit*), numeralul în cazul acuzativ este uneori precedat de prepoziţia *pe*, marcă prin care se deosebeşte de numeralul în nominativ (***Două** studente merită felicitări / **Două** dintre cărţile cumpărate mi s-au părut interesante*).

Pentru redarea valorilor cazuale de genitiv şi de dativ se apelează la două prepoziţii (mărci cazuale analitice), construcţiile rezultate fiind *echivalente* cu genitivul, respectiv cu dativul. Aceste prepoziţii sunt *a* pentru valoarea de genitiv (a) şi *la* pentru valoarea de dativ (b):

(a) *Mi-au plăcut lucrările **a trei** studente / dintre studente.*
(b) *M-am adresat **la trei** colegi ai mei / dintre colegii mei.*

- În cadrul unor grupuri sintactice complexe, valorile cazuale ale numeralelor cardinale se evidențiază prin acord, la fel ca în cazul altor grupuri nominale cu determinanți (cf. ***acestor** studenți*), în care mărcile de flexiune apar la primul component al grupului (adică la demonstrativ, în situația de față). Specifică pentru numeral este selectarea ca determinant a demonstrativelor semiindependente *cei / cele* la nominativ (a) și acuzativ (b), *celor* la genitiv (c) și dativ (d):

(a) ***Cei trei** (studenți) au întârziat la curs.*
(b) *I-am mustrat **pe cei trei** (studenți).*
(c) *Mi-au plăcut lucrările **celor trei** (studenți din anul I).*
(d) *M-am adresat **celor trei** (studenți).*

Grupurile sintactice în care numeralul este precedat de *cei / cele // celor* au un grad sporit de identificare datorită prezenței determinantului definit (vezi *infra*, **4.1.**, **4.2.**).

ⓘ În prezența prepozițiilor care se construiesc, în mod normal, cu genitivul (*asupra, contra, împotriva* etc.) sau cu dativul (*datorită, grație, mulțumită*), între prepoziție și numeralul invariabil se adaugă, în ambele situații, prepoziția *a* sau demonstrativul semiindependent *celor:*
*Are de făcut referate **asupra a trei / asupra celor trei** lucrări.*
*Am reușit **datorită a trei / datorită celor trei** prieteni care m-au ajutat.*

3. Trăsături morfosintactice. Valorile numeralului cardinal

Numeralul cardinal funcționează cu trei valori: adjectivală, pronominală și, rar, substantivală. Pentru exprimarea acestor valori, numai numeralul care indică numărul 1 are forme diferite: *unu / una* pentru valoarea pronominală, *un / o* pentru valoarea adjectivală și numai *unu* pentru valoarea substantivală; toate celelalte numerale au o singură formă.

3.1. *Valoarea adjectivală*

În mod frecvent, numeralul cardinal are valoare adjectivală, calificând din punct de vedere numeric (= cuantificând) substantivul pe care îl precedă (restrânge clasa substantivului la un anumit număr de indivizi / exemplare):

(a) *Ea are **două** pisici.*
(b) *Nuvela are **o sută treizeci și două de** pagini.*

Numeralele *un / o* apar în contextul unui substantiv la singular (*Eu am **o** pisică, tu ai **un** cățel*), iar toate celelalte, în contextul unui substantiv la plural (vezi exemplele (a) și (b) de mai sus).
Numeralele cardinale cu valoare adjectivală se acordă în gen și caz cu substantivul regent, pe care îl precedă.

📖 În gramatica tradițională, se consideră că:
(a) în construcțiile formate cu numerale între *unu* și *nouăsprezece*, care au forma [numeral + substantiv], substantivul este elementul regent căruia i se subordonează numeralul precedent, pentru că numeralul i se atașează direct, de ex. *Am cumpărat [[nouăsprezece] cărți]*;
(b) în construcțiile similare formate din numerale începând cu *douăzeci*, care au forma [numeral + *de* + substantiv], numeralul este interpretat drept element regent, căruia i se subordonează substantivul următor precedat de prepoziția *de*, de ex. *Am cumpărat [douăzeci [de cărți]]*.

ⓘ După tiparul sintactic de sub (b) funcționează toate numeralele cardinale de la *douăzeci* până la *o sută*, precum și majoritatea celor care urmează în șir (fac excepție doar numeralele în a căror structură pe ultimul loc se află un numeral între 1 și 19, care se atașează direct substantivului: *două sute două cărți, trei mii cincisprezece lei* etc.). Acest tipar sintactic (care funcționează și pentru compunerea unor numerale în a căror structură figurează numerale și substantive, vezi *supra*, **1.3.4.**) nu apare numai la numeral, ci și în grupuri sintactice cu unele adjective invariabile antepuse (***astfel de** persoane, **altfel** de oameni*), considerate locuțiuni adjectivale (cf. DOOM$_2$), precum și cu unele adverbe antepuse (*o carte **destul de / deosebit de** interesantă*).
De fapt, în structurile de tipul [numeral + *de* + substantiv], cuvântul *de* nu este „prepoziție" și nu constituie cap de grup prepozițional, pentru că nu impune caz (= acuzativul) substantivului următor: în grupul nominal din construcția *prețul* $[_{GN}$ [*acestor*]$_G$ [*douăzeci și una*]$_G$ *de* [*cărți*]$_G]$, substantivul *cărți* este în cazul **genitiv**, ca și în structura *prețul* $[_{GN}$ [*acestor*]$_G$ [*două*]$_G$ [*cărți*]$_G]$, cazul fiind marcat flexionar numai la primul component al grupului (demonstrativul *acestor*). Cuvântul *de* este un simplu conector, „cerut" de anumite numerale (vezi alineatul precedent) pentru a se lega de substantivul următor. De aceea, în lucrarea de față, considerăm că elementul regent este, și în aceste structuri, tot substantivul, deoarece el impune numeralului genul (și cazul), prin acord (a), ca și în situația numeralelor care se atașează direct substantivului (b):
(a) *Am primit **douăzeci și una** [**de**] garoafe* vs *Am primit **douăzeci și unu** [**de**] trandafiri;*
(b) *Am primit **două** garoafe* vs *Am primit **doi** trandafiri.*

Indiferent de tiparul sintactic, numeralul cardinal-adjectiv este un cantitativ care funcționează numai într-un grup nominal cu centru substantiv, în calitate de component subordonat centrului, cu care se acordă în gen și în caz (vezi *infra*, **4.1.**, **4.3.**).

3.2. *Valoarea pronominală*

Numeralele cardinale se pot întrebuința și cu valoare pronominală (de substitut), funcționând cel mai adesea ca ***anaforice***, adică adăugând la sensul lor numeric o informație lexicală preluată de la un cuvânt cu sens de sine stătător (substantiv), care, în principiu, apare în enunț înaintea numeralului (cuvânt numit, de aceea, *antecedent* sau *sursă*):

*El are trei copii; **unu** (= un copil) e profesor și **doi** (= doi copii) sunt medici.*
*Dintre toate colegele mele de liceu, numai **una** (= o colegă) s-a făcut profesoară.*

Frecvent, numeralul cu valoare pronominală figurează în construcții partitive, în care *sursa* apare, de obicei, după el: *Numai **două** dintre cele trei surori ale lui sunt blonde.*

ⓘ Rar, numeralul cardinal poate funcționa și ***deictic,*** situație în care enunțul este însoțit și de un gest de indicare a referentului, prezent în contextul situațional: ***Trei*** *de acolo să vină la mine!*

Numeralul cardinal-pronume înglobează, pe lângă informația de natură cantitativă (care îi este proprie), nu numai sensul, ci și unele dintre proprietățile morfosintactice ale substantivului substituit (ca orice substitut):
– dobândește gen propriu (preluat de la substantiv);
– poate ocupa poziții sintactice caracteristice substantivului (atât în grupul nominal, cât și în grupul verbal, vezi *infra,* **4.3.**);
– poate primi un determinant (*alți, alte* sau demonstrativul semiindependent *cei, cele; celor* – specific numeralului);
– devine centru al unui grup sintactic de tip nominal (vezi *infra,* **4.2.**).

3.3. *Valoarea substantivală*

Numeralul cardinal are valoare substantivală în două situații marginale: în tiparul [substantiv + numeral] și în texte de matematică.

- În tiparul [substantiv + numeral] apar substantive care denumesc:
  – unități de măsură a distanței (*Accidentul s-a produs la* ***kilometrul 12***);
  – diviziuni administrative (*Locuiesc în* ***sectorul 6***) sau militare (*Face parte din* ***regimentul 3***);
  – nivelurile unei clădiri (*Am ajuns la* ***etajul 2***);
  – mijloace de locomoție (*Călătoresc cu* ***mașina 302***);
  – dimensiuni ale unor obiecte de îmbrăcăminte (*Ea poartă* ***măsura 42***) etc.
  Este vorba, așadar, despre substantive care indică entități „numerotabile", numeralul funcționând ca o „denumire numerică" a acestora: *Am fost cazată în vila 3* este un enunț perfect comparabil cu *Am fost cazată în vila „Ghiocelul".*
  În aceste structuri, numeralul funcționează cu valoare substantivală deoarece nu se mai acordă în gen cu substantivul pe care îl însoțește, ci are **gen fix,** ca orice substantiv, și anume ***genul masculin*** (chiar dacă apare în contextul unui substantiv feminin):

  Meriți nota ***1.*** (citit *unu,* nu **una*)
  Citatul este de la pagina ***122.*** (citit *o sută douăzeci și doi*)

ⓘ Același tipar sintactic apare și în unele formule de exprimare a orei: *ora* ***1 / 11 / 21*** (citit [unu] / [unsprezece] / [douăzeci și unu]). Pentru excepții privind acordul, vezi *infra,* **6.2.**

- Și în textele de matematică numeralul cardinal apare cu **gen fix**, și anume cu forma de ***masculin*** a numeralelor care au forme diferite de gen. De aceea are, și în aceste contexte, valoare substantivală:

  Douăzeci și unu *fără* ***doi*** *fac nouăsprezece.* (nu **douăzeci și una fără două*)

ⓘ Pentru distincția între numeralele cardinale folosite cu valoare substantivală și substantivele provenite prin conversiune (schimbarea clasei lexico-gramaticale) din numerale cardinale, vezi *infra,* **5.1.**

Numeralul cardinal-substantiv constituie un grup nominal monomembru și funcționează fie într-un grup nominal ierarhic superior ca modificator restrictiv al substantivului care îl precedă (*capitolul* ***doi*** este același tip de structură ca și *eleva* ***Popescu***), fie ca grup nominal de sine stătător, ocupând poziții sintactice caracteristice substantivului (în texte de matematică).

Singurul cuvânt care poate să apară în vecinătatea numeralului care exprimă o denumire numerică este *bis: Casa ei este la numărul* ***3 bis.***

4. Trăsături sintactice. Grupul sintactic cu centru numeral cardinal (GN_{num})

Comportamentul sintactic al numeralului cardinal cu valoare adjectivală este diferit de cel al numeralului cu valoare pronominală sau de al celui cu valoare substantivală.

4.1. *Funcționarea adjectivală a numeralului cardinal*

Numeralul-adjectiv se include în grupuri nominale complexe cu centru un substantiv (simbolizate prin GN), cum sunt:

(a) $[_{GN}$ $[$***Doi***$]_{Det}$ *băieți*$_{Centru}]_S$ *au plecat la mare.*
(b) $[_{GN}$ $[$*Acești /Alți*$]_{Det}$ $[$***doi***$]_{Cuant}$ *băieți*$_{Centru}]_S$ *au plecat la mare.*
(c) $[_{GN}$ $[$*Cei*$]_{Det}$ $[$***doi***$]_{Cuant}$ *băieți*$_{Centru}]_S$ *au plecat la mare.*
(d) *Ascultă* $[_{GN}$ $[$*câte*$]_{Adjunct}$ $[[$***doi***$]_{Det}$ *elevi*$_{Centru}]]_{CD}$ *pe oră.*
(e) *Văd că* $[_{GN}$ $[$*vreo*$]_{Adjunct}$ $[[$***două***$]_{Det}$ *fete*$_{Centru}]]_S$ *nu sunt atente.*

ⓘ Dublarea parantezelor în reprezentarea sintactică din (d) și (e) indică faptul că adjunctul *câte / vreo* se atașează la nivelul întregului grup, nu la nivelul determinantului realizat prin numeral cardinal sau la nivelul centrului substantival. În mod similar, se dublează parantezele în cazul cuantificatorului extern ($[_{GN}$ $[$*toți*$]_{Cuant\ extern}$ $[[$*acești*$]_{Det}$ *copii*$_{Centru}]]$ / $[_{GN}$ $[$*copii*$_{Centru+Det}$ $[$*aceștia*$]_{Det\ emfatic}]$ $[$*toți*$]_{Cuant\ extern}]$) sau al modificatorului extern ($[_{GN}$ $[$*însuși*$]_{Modif\ extern}$ $[[$*acest*$]_{Det}$ *om*$_{Centru}]]$ / $[_{GN}$ $[$*omul*$_{Centru+Det}$ $[$*acesta*$]_{Det\ emfatic}]$ $[$*însuși*$]_{Modif\ extern}]$). Pentru a marca atașarea adjunctului adverbial *câte / vreo* la nivelul întregului grup se folosește același model de reprezentare sintactică și în cazul numeralului cu valoare pronominală: $[_{GNpron}$ $[$*câte*$]_{Adjunct}$ $[$***doi***$_{Centru}$ $[_{GPrep}$ *din fiecare clasă*$]_{Modif}]]$ (vezi *infra,* **4.2.**).

📖 În gramatica tradițională, numeralul-adjectiv era considerat, în toate aparițiile sale, atribut adjectival. În lucrarea de față, i se atribuie fie funcția sintactică de determinant, fie aceea de cuantificator (vezi *supra* și *infra*).

(a) În această structură, adjectivul-numeral *doi* are funcția sintactică de **determinant** al substantivului-centru, funcționând cu următoarele roluri:
– este integrator enunțiativ al GN (**Băieți au plecat la mare* este o structură agramaticală) și indice al gradului de identificare ([*doi băieți*] este un GN determinat nedefinit, numeralul cardinal fiind un determinant nedefinit);

– este funcție sintactică de sine stătătoare (pe lângă calitatea sa de determinant, califică din punct de vedere numeric substantivul „băieți", fiind un cuvânt cu sens lexical „plin").

Dacă substantivul-centru al GN determinat de un numeral cardinal cu valoare adjectivală este la genitiv sau la dativ (vezi *supra*, **2.3.**), valorile acestor cazuri se exprimă cu ajutorul prepozițiilor specializate: *a* pentru genitiv (*părerile **a** doi băieți*), respectiv ***la*** pentru dativ (*le-am spus **la** doi băieți*).

(b) Un grad sporit de determinare (identificare) a GN determinat nedefinit [*doi băieți*] se poate obține cu ajutorul adjectivului demonstrativ *acești*, care funcționează ca determinant definit (vezi **Determinantul, 4.1.**) al substantivului-centru și integrator enunțiativ al GN (*Acești băieți au plecat la mare* este o structură gramaticală); în acest context, numeralul cardinal cu valoare adjectivală ocupă funcția sintactică de **cuantificator,** un component **facultativ** al GN complex [*Acești* (*doi*) *băieți*] (vezi **Cuantificatorul, 1.1., 2.**), întregul grup având funcția sintactică de subiect. La fel funcționează și determinantul *alți / alte*, în prezența căruia numeralul-adjectiv dobândește, de asemenea, funcția sintactică de cuantificator facultativ.

(c) Grad sporit de determinare (identificare) a GN [*doi băieți*] se poate obține și cu demonstrativul semiindependent *cei*, care funcționează ca determinant definit și integrator enunțiativ al GN; spre deosebire de *acești* (care este determinantul prototipic al substantivului), *cei / cele // celor* în calitate de determinant „cere" prezența numeralului în GN (pentru că **Cei băieți au plecat la mare* este o structură agramaticală); în aceste condiții, numeralul devine un **cuantificator obligatoriu** în GN complex [*cei doi băieți*], care are funcția sintactică de subiect. Dacă substantivul-centru al GN care conține și un numeral cardinal cu funcție sintactică de cuantificator este la genitiv sau la dativ (vezi *supra*, **2.3.**), determinantul *celor* este în distribuție complementară cu prepozițiile specializate pentru exprimarea valorilor acestor cazuri: *părerile **celor / a** doi băieți* (genitiv), respectiv *le-am spus **celor / la** doi băieți* (dativ).

ⓘ În aceeași situație este și adjectivul nehotărât *câțiva / câteva*, care este determinant în $[_{GN}\,[\textit{câțiva}]_{Det}\ \textit{băieți}_{Centru}]$, dar primește funcția sintactică de cuantificator facultativ, dacă GN este determinat prin *acești / alți*, sau de cuantificator obligatoriu în GN determinat prin *cei*: $[_{GN}\,[\textit{acești / alți // cei}]_{Det}\ [\textit{câțiva}]_{Cuant}\ \textit{băieți}_{Centru}]$ (vezi **Pronumele și adjectivul indefinit, 4.2.**).

(d) La stânga GN determinat nedefinit [*doi elevi*], în cadrul căruia adjectivul-numeral *doi* are funcția sintactică de **determinant** și integrator enunțiativ al GN, poate apărea semiadverbul distributiv *câte*, un constituent facultativ cu funcție sintactică de adjunct (pentru că structura *Ascultă doi elevi pe oră* este gramaticală). Semiadverbul *câte* „cere" prezența obligatorie a numeralului cardinal ca determinant în GN: **Ascultă câte elevi pe oră* (cu GN nedeterminat), **Ascultă câte elevii pe oră* (cu GN determinat definit prin articol hotărât) sau **Ascultă câte **acești / cei / alți** elevi pe oră* (cu GN determinat definit prin adjectiv pronominal, demonstrativ sau nehotărât) sunt structuri agramaticale. GN complex [*doi elevi*] care include semiadverbul [*câte*] are funcția sintactică de complement direct.

📖 În tradiția gramaticii românești, grupul [*câte* + numeral] era interpretat drept „numeral distributiv", adjectival, cu funcție sintactică de atribut dezvoltat al substantivului regent. Construcția distributivă poate avea și forma [numeral + *câte* + numeral], realizată și cu numerale substitut: *Fetele se plimbau prin parc **(două) câte două**.*

ⓘ Semiadverbul *câte* apare ca adjunct și în vecinătatea adjectivului nehotărât *puțin*: *Pisica bea* $[_{GN}\,[\textit{câte}]_{Adjunct}\,[[\textit{puțin}]_{Det}\ \textit{lapte}_{Centru}]]_{CD}$ *în fiecare zi.*

(e) La stânga GN determinat nedefinit [*două fete*], în cadrul căruia adjectivul-numeral *două* are funcția sintactică de **determinant** și integrator enunțiativ al GN, poate apărea semiadverbul de aproximare *vreo*, cu statut de constituent facultativ și cu funcție sintactică de adjunct (*Văd că două fete nu sunt atente* este o construcție gramaticală). Semiadverbul *vreo* „cere" obligatoriu un GN determinat de un numeral cardinal: structuri ca **Văd că vreo fete nu sunt atente* (cu GN nedeterminat), **Văd că vreo **fetele / cele / alte** fete nu sunt atente* (cu GN determinat definit prin articol hotărât) sau **Văd că vreo **aceste** / **cele / alte** fete nu sunt atente* (cu GN determinat definit prin adjectiv pronominal, demonstrativ sau nehotărât) sunt structuri agramaticale. GN complex [*două fete*] care include semiadverbul [*vreo*] are funcția sintactică de subiect.

📖 În tradiția gramaticii românești, grupul [*vreo + două*] era interpretat drept o construcție de aproximare numerică, cu funcție sintactică de atribut dezvoltat al substantivului regent. Construcția de aproximare numerică se poate realiza și cu numerale-substitut: *Văd că **vreo două** dintre fete nu sunt atente.*

ⓘ Același regim sintactic are și adjectivul nehotărât *câțiva / câteva*, cu funcție sintactică de determinant: $[_{GN}\,[\textit{vreo}]_{Adjunct}\,[[\textit{câteva}]_{Det}\ \textit{fete}_{Centru}]]$.

4.2. *Structura GN cu centru numeral cardinal*

Numeralul cardinal, în calitate de centru, împreună cu toți constituenții dependenți sintactic și semantic de el formează un grup sintactic de tip nominal. Grupul sintactic al cărui centru este numeralul cardinal poate fi monomembru sau complex.

- **Grupul monomembru,** alcătuit numai din numeralul-centru, apare în unele situații în care numeralul are ***valoare pronominală*** (a) și în toate situațiile în care numeralul are ***valoare substantivală*** (b) și (c):

(a) *Am ascultat soluțiile propuse de tine; accept **două**.*
(b) ***Doi** plus **trei** fac **cinci**.* (text de matematică)
(c) *Este la circa **12 / secția 21** de poliție.* (denumire numerică)

- **Grupul complex** apare numai în jurul numeralului cu ***valoare pronominală*** și este alcătuit din numeral + alți constituenți (facultativi) dependenți de el, are următoarea structură:

(Determinant) / (Adjunct) Numeral$_{Centru}$ (Modificator) (Posesor)

A văzut multe filme; $[_{GNnum}$ ***(cele / vreo) două (mai vechi ale lui Spielberg)***$]_S$ *i-au plăcut.*

Fiind un cuvânt determinat nedefinit în mod inerent (prin natura sa lexicală), numeralul cardinal se poate integra în enunț singur (are autonomie discursivă), fără sprijinul vreunui determinant; de aceea, singurul component obligatoriu în GN cu centru numeral cardinal este numeralul.

Numeralul-pronume funcționează în grupuri nominale cu centru un numeral cardinal (simbolizate prin GN_{num} cu centrul grupului subliniat), de ex.

(a) *Adoră filmele, ieri a văzut* $[_{GNnum}$ ***două***$]_{CD}$.
(b) *Adoră filmele, vede zilnic* $[_{GNnum}$ ***câte / vreo***$]_{Adjunct}$ $[$***două***$]]_{CD}$.
(c) *Ieri a văzut trei filme, azi vede* $[_{GNnum}$ ***alte***$]_{Det}$ ***două***$]_{CD}$.
(d) $[_{GNnum}$ ***Cele***$]_{Det}$ ***cinci***$]_{S}$ *au fost filme de artă.*
(e) $[_{GNnum}$ ***Cele***$]_{Det}$ ***trei*** $[_{GPrep}$ ***de ieri***$]_{Modif}]_{S}$ *nu i-au plăcut.*
(f) $[_{GPrep}$ ***Asupra*** $[_{GNnum}$ ***celor***$]_{Det}$ ***două*** $[_{GPrep}$ ***de Spielberg***$]_{Modif}]]_{CPrep}$ *am rezerve.*
(g) *I le-am recomandat* $[_{GPrep}$ *pe* $[_{GNpron}$ *acestea*$]]_{CD}$ $[_{GNnum}$ ***două***$]_{Apoziție}$.
(h) $[_{GNnum}$ ***Două*** $[_{GPrep}$ ***dintre filme***$]_{Modif}]_{S}$ *erau pe DVD.*
(i) *Am împrumutat* $[_{GNnum}$ ***unu*** $[_{GN\,/\,GNpron}$ ***al unui vecin / al lui***$]_{Pos}]_{CD}$.
(j) *Ieri am văzut* $[_{GNnum}$ ***două*** $[_{GAdj}$ ***englezești / mai vechi***$]_{Modif}]_{CD}$.
(k) *Am văzut* $[_{GNnum}$ ***două*** $[_{GAdj}$ ***foarte bune***$]_{Modif}$ $[_{GPrep}$ ***cu Jeremy Irons***$]_{Modif}]_{CD}$.
(l) *Mi-a vorbit* $[_{GPrep}$ ***despre*** $[_{GNnum}$ ***două*** $[_{LPRel}$ ***care nu i-au plăcut***$]_{Modif}]]_{CPrep}$.
(m) *A văzut multe filme, dar i-a plăcut numai* $[_{GNnum}$ ***unu*** $[_{GPrep}$ ***din cinci***$]_{Modif}]_{S}$.

Grupul nominal cu centru numeral cardinal-substitut (cu valoare pronominală) ocupă diverse poziții sintactice proprii substantivului: subiect, ca în (d), (e), (h) și (m), complement direct, ca în (a), (b), (c), (i), (j) și (k), complement prepozițional, ca în (f) și (l), apoziție (a pronumelui demonstrativ, care are funcția sintactică de complement direct), ca în (g).

În (a) și (g), grupul nominal cu centru numeral-pronume este *monomembru;* în celelalte exemple este *complex,* fiind extins cu diverși componenți facultativi, la stânga și/sau la dreapta:

- la stânga
  - cu un ***determinant*** exprimat prin demonstrativul semiindependent, în (d), (e) și (f), component datorită căruia numeralul (care este inerent determinat nedefinit, ca în (a), (b), (g) – (m)) devine determinat definit, sau prin adjectivul nehotărât *alți /alte,* în (c), care introduce și informații semantice de alteritate;
  - cu un ***adjunct*** exprimat prin unul dintre semiadverbele *câte / vreo,* în (b);
- la dreapta
  - cu diverși ***modificatori***, și anume:
    - *adjectiv* (categorial sau calificativ), ca în (j);
    - *grup prepozițional,* ca în (e), (f), (h) și (m);
    - *propoziție* relativă, ca în (l);
    - (rar) *adjectiv* ***și grup prepozițional,*** ca în (k);
  - cu un ***posesor***, exprimat prin substantiv / pronume în genitiv, ca în (i).

ⓘ La dreapta numeralului-centru pot apărea și doi componenți facultativi, cu funcții sintactice diferite: un modificator adjectival și un posesor (*A văzut două filme, dar i-a plăcut numai unu* ***mai vechi al lui Spielberg***), un posesor și un modificator propozițional (*A văzut două* ***ale lui Spielberg, care nu i-au plăcut***) etc.

ⓘ Într-un singur tip de structură, cea din (m), numeralul-pronume poate funcționa ca modificator prepozițional și în GN cu centru numeral cardinal.

Cu excepția centrului, toți constituenții grupului sintactic al numeralului-substitut sunt facultativi, inclusiv determinantul, care este facultativ și la G-D, întrucât este în distribuție complementară cu prepozițiile corespunzătoare valorilor respective (vezi, pentru valoarea de genitiv, propoziția din (f) *vs* $[_{GPrep}$ ***Asupra*** $[_{GPrep}$ ***a*** $[_{GNnum}$ ***două*** $[_{GPrep}$ ***de Spielberg***$]_{Modif}]]]_{CPrep}$ *am rezerve,* precum și *Le-am pus* ***celor*** *trei* ***/ la*** *trei câteva întrebări,* pentru valoarea de dativ).

ⓘ Numeralul-pronume poate fi centrul unui grup extins la stânga cu un determinant (*cei / cele // alți / alte*) sau cu un adjunct semiadverbial distributiv (*câte*) sau de aproximare (*vreo*), comportament sintactic nespecific substitutelor, în ansamblu; de aceea, numeralul-pronume este considerat un substitut de tip special. În aceeași situație este și pronumele nehotărât *câțiva / câteva,* ca centru de grup (***cei / alți*** *câțiva de acolo,* ***vreo*** *câteva dintre fete*), ca și adjectivul nehotărât *puțin,* care poate fi precedat de semiadverbul *câte* (***câte*** *puțină brânză*).

Mărcile / Particulele focale și restrictive ocupă cea mai periferică poziție la stânga numeralului. Ca și în cazul celorlalte grupuri, acestea sunt semiadverbe:
- de insistență (***Și*** *două sunt bune, Au venit* ***chiar*** *cinci,* ***Nici*** *trei nu-i ajung*);
- cu sens restrictiv (*Dă-i* ***măcar/doar/numai*** *două, Nu-i da* ***decât*** *două*);
- de negație parțială (*Au venit* ***nu*** *trei, ci zece elevi*).

Atât mărcile de insistență sau restrictive, cât și semiadverbul de negație parțială pot preceda:
- determinantul: ***măcar / doar / numai / chiar cele*** *două (fete),* ***nu cele*** *două (fete);*
- pe oricare dintre cei doi adjuncți la stânga (distributiv sau de aproximare): ***măcar / doar / numai / chiar / nu câte*** *două (fete),* ***măcar / doar / numai / chiar / nu vreo*** *trei (fete).*

4.3. *Pozițiile ocupate de numeralul cardinal în organizarea propoziției*

Numeralul cardinal poate ocupa diverse poziții în organizarea propoziției, întotdeauna integrat în alte grupuri (ierarhic superioare), în structuri de bază sau în structuri reorganizate, precum și în tipare apozitive.

Poziția	Valoarea numeralului	Funcția		Exemple
În GN	adjectivală (înaintea substantivului regent)	**determinant**		*Ana are **două** <u>surori</u>.* *Am corectat tezele a **trei** <u>elevi</u>.* *Am dat fiecăruia vreo / câte **trei** <u>mere</u>.*
		cuantificator		*Aceste / Cele **trei** <u>mere</u> sunt ionatane.*
	pronominală (după substantivul regent)	**posesor**		*Am corectat <u>tezele</u> **a trei** dintre elevi / **celor trei** de aici.*
		complement (după un substantiv postverbal sau postadjectival)		*<u>Plecarea</u> **a doi** dintre prietenii mei.* (< ***Doi** dintre prietenii mei au plecat.*) *<u>Acordarea</u> de diplome **la doi** dintre ei.* (< ***La doi** dintre ei li se acordă diplome.*) *<u>gelozia</u> **celor doi***
	substantivală (după regent)	**modificator** (restrictiv)		*Lucrează la postul <u>Antena</u> **2.***
În GN_{num} (integrat într-un GV)	pronominală (după un numeral regent)	**modificator** prepozițional		*<u>Doi</u> **din trei** nu pricep nimic.*
În GV	pronominală	**complemente**	direct	*<u>Știu</u> **(vreo) trei** dintre romanele lui.*
			indirect	*<u>Mă adresez</u> **celor trei / la trei** de acolo.* *<u>Strângea</u> mâinile **la câte doi** deodată.*
			prepozițional	*<u>Se teme</u> **de trei** dintre concurenți.* *<u>Discut</u>, pe rând, **cu câte unu**.* *Șahul <u>se joacă</u> **în doi**.*
			subiect	***Trei/Vreo trei/Cei trei** <u>au plecat</u> la mare.*
			nume predicativ	*Maria <u>e</u> **una** la părinți.*
În structuri reorganizate	pronominală	**complement de agent**		*Problema <u>a fost rezolvată</u> **doar de trei** dintre elevi.* *Masa <u>nu poate fi ridicată</u> **decât de câte doi**.*
		predicativ suplimentar		*<u>Le știam</u> **două** la părinți.* *<u>El s-au așezat</u> la coadă **(doi) câte doi**.*
În tipare apozitive cu suport pronominal	pronominală	**apoziție**		*<u>Pe ele / Pe acestea</u> **două** nu le cunosc.*

5. Dificultăți

5.1. *Distincția numeral cu valoare substantivală – substantiv provenit din numeral*

- **Numeralul** cu valoare substantivală funcționează în structuri în care acesta reprezintă o „denumire numerică" (a) sau în texte de matematică (b):

(a) *Biroul ei e în camera **2**.* [doi]
(b) ***Doisprezece** fără **doi** fac zece.*

- Numeralele cu valoare substantivală nu trebuie să fie confundate cu **substantivele** provenite din numerale prin conversiune (schimbarea clasei lexico-gramaticale), de tipul:

(c) *A luat **un zece** la gramatică și mai avea **doi (de) zece** la fizică* (unde substantivul masculin *zece* semnifică o notă folosită în sistemul de învățământ);
(d) *Are un pulover cu **opturi*** (unde substantivul neutru *opturi* semnifică un model de tricotaj);
(e) ***Sutele** astea sunt false* (unde substantivul feminin *sutele* semnifică niște bancnote).

Numeralele cu valoare substantivală au gen fix (masculin), în timp ce substantivele provenite prin conversiune din numerale au nu numai gen fix (masculin, neutru sau feminin), ci și toate caracteristicile substantivului: au două numere (singular și plural), pot primi articol, intră în contextele specifice substantivului, au sensuri speciale.

5.2. *Distincția numeral cardinal – substantiv parțial omonim*

- Cuvintele *zece, o sută, o mie, un milion, un miliard* sunt **numerale** pentru că:
  – exprimă un număr întreg (= 10, 100, 1000 etc.) din șirul numerelor naturale;
  – sunt cuvinte invariabile în funcție de gen și caz, având și număr fix (plural);
  – pot fi precedate de determinantul specific numeralului, demonstrativul semiindependent *cei / cele* (în funcție de genul substantivului pe care îl precedă sau îl substituie): ***cei** zece **(băieți)** / **cele** zece **(fete)**, **cei** o sută de / un milion de **flori**, **cele** o sută de / un milion de **pomi**,*
  – intră în construcții distributive cu semiadverbul *câte*: ***câte** zece băieți / fete, **câte** o sută de pomi / flori, **câte** un milion de lei / lire* etc.;
  – pot exprima aproximarea numerică numai precedate de semiadverbe: ***vreo** zece băieți, **cam** o sută de fete, **circa** o mie de pomi, **aproximativ** un milion de flori* etc.
- Cuvintele *zeci, sută – sute, mie – mii, milion – milioane, miliard – miliarde* (care intră în componența unor numerale compuse: *douăzeci, o sută, două sute, o mie, cinci mii* etc.) sunt **substantive** pentru că:
  – exprimă un ansamblu de elemente („o mulțime", și nu un număr);
  – sunt cuvinte variabile, cu gen fix (feminin sau neutru) și două forme de număr (singular și plural);

– primesc determinanți specifici substantivului: articolul hotărât (*zecile, suta – sutele, mia – miile, milionul – milioanele, miliardul – miliardele*), numerale ordinale cu valoare adjectivală (***a doua** sută, **a treia** mie, **al patrulea** milion, **al cincilea** miliard*), adjective nehotărâte (***multe / câteva** zeci / sute / mii / milioane / miliarde*), adjectivul interogativ (-relativ) *câte* (***câte** zeci / sute / mii / milioane / miliarde*);
– exprimă aproximarea numerică prin formele lor de plural (***zeci / sute / mii / milioane / miliarde** de oameni*).

① Numeralele compuse *o sută, o mie, un milion, un miliard* au, în anumite construcții, variantele *sută, mie, milion, miliard* (neprecedate de numeralele *o* sau *un*), omonime, așadar, cu formele de singular ale substantivelor care intră în componența lor; este vorba despre următoarele două structuri:
– construcția partitivă cu prepoziția *la*, de exemplu *trei la sută* „3%" (sinonimă cu *trei dintr-o sută*), *opt la mie* „8‰" (sinonimă cu *opt dintr-o mie*) etc. (cf. și *Om așa de sincer nu găsești nici unu la (un) milion / unu la (un) miliard*);
– unele construcții care exprimă aproximarea numerică (*vreo sută / mie* „vreo 100 / 1000", *vreun milion / miliard* „vreo 1.000.000 / 1.000.000.000), structuri apărute în limba vorbită, prin haplologie, din construcțiile de aproximare cu adverbul *vreo* (***vreo o** sută, **vreo o** mie, **vreo un** milion, **vreo un** miliard*).

5.3. *Grupul [„cei" + numeral] vs [„cei" + adjectiv / GPrep]*

Grupul [*cei* + numeral] din (a) a primit o interpretare diferită de cea dată grupului [*cei* + adjectiv] din (b) sau grupului [*cei* + GPrep] din (c):

(a) $[_{GNnum}\ [Cei]_{Det}\ \textbf{doi}_{Centru}]_S$ *au plecat mai devreme.*
(b) $[_{GNpron}\ \textbf{Cei}_{Centru}\ deștepți_{Modif}]_S$ *au plecat mai devreme.*
(c) $[_{GNpron}\ \textbf{Cei}_{Centru}\ de\ ieri_{Modif}]_S$ *au plecat mai devreme.*

🕮 În gramatica tradițională, în toate cele trei structuri *cei* era considerat articol demonstrativ-adjectival care „substantivizează" numeralul, adjectivul sau construcția prepozițională următoare.

În (a), demonstrativul semiindependent *cei* este un **determinant** facultativ al numeralului, pentru că acesta se poate integra în enunț și singur: *Doi au plecat mai devreme*. Rolul lui *cei* este acela de a face ca numeralul (inerent determinat nedefinit) să devină un GN determinat definit.
Structura din (b) provine din $[_{GN}\ Copiii_{Centru+Det}\ (cei_{Det\ emfatic})\ deștepți_{Modif}]$ (= *Copiii (aceia) deștepți*); în absența centrului substantival al GN, demonstrativul semiindependent *cei* (ca și demonstrativul *aceia*) devine **pronume-centru de grup,** iar adjectivul *deștepți* își conservă funcția de modificator (vezi **Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**), dat fiind că adjectivul singur nu poate fi centru de GN; o construcție de tipul **Deștepți au plecat mai devreme* este agramaticală. O interpretare similară are și structura de sub (c), dat fiind că și construcția **De ieri au plecat mai devreme* este agramaticală, lipsindu-i centrul de grup.

5.4. *Interpretarea construcției [„toți / toate" + numeral cardinal]*

Structurile cu numerale cardinale (începând cu *trei*), formate după tiparul [*toți / toate* + numeral cardinal] sunt ***construcții cu sens colectiv***, care desemnează un ansamblu de entități numărate (o mulțime care se limitează la numărul de elemente indicat prin numeral): *toți trei, toate douăsprezece* etc.
Cantitativele *toți / toate* au funcția de **cuantificator** (extern); în situația în care cuantifică un substantiv, acesta trebuie să fie obligatoriu determinat definit: *Își iubește la fel **toți** copiii* (vezi **Cuantificatorul, 3.2.**). Dacă la dreapta cuantificatorului *toți* apare un numeral cardinal se realizează următoarele structuri:

(a) *Își iubește la fel* $[_{GN}\ ([\textbf{toți}]_{Cuant\ extern})\ ([_{GNnum}\ \textbf{trei}]_{Apoziție})\ [copiii_{Centru+Det}]]_{CD}$.
(b) *Îi iubește la fel* $[_{GPrep}\ \textbf{pe}\ [_{GNpron}\ \textbf{toți}_{Centru}]]_{CD}\ [_{GNnum}\ \textbf{trei}]_{Apoziție}$.
(c) *Îi iubește la fel* $[_{GPrep}\ \textbf{pe}\ [_{GN}\ ([\textbf{toți}]_{Cuant\ extern})\ [[\textbf{cei}]_{Det}\ [\textbf{trei}]_{Cuant}\ copii_{Centru}\ [ai\ săi]_{...}]]]_{CD}$.

În (a), singurul constituent obligatoriu al GN cu funcție sintactică de complement direct este substantivul determinat definit *copiii* (*Își iubește la fel copiii*); GN poate fi extins (facultativ) cu cuantificatorul extern *toți* (*Își iubește la fel toți copiii / Își iubește la fel copiii toți*), care, la rândul său, poate primi (tot facultativ) apoziția exprimată prin numeralul *trei* (*toți = trei*). Prezența numeralului-apoziție este condiționată de ocurența cuantificatorului *toți*, pentru că o structură de tipul **Își iubește la fel trei copiii* este agramaticală.
În (b), singurul component obligatoriu al GPrep cu funcție sintactică de complement direct este GN_{pron} exprimat prin *toți* pronominal (*Îi iubește la fel pe toți*), care poate primi apoziția-numeral *trei*.
În (c), GPrep [*pe cei trei copii*], determinat definit prin demonstrativul semiindependent *cei* și cuantificat obligatoriu prin numeralul *trei* („cerut" de determinant), poate fi extins, facultativ, la dreapta cu un posesor (*Îi iubește la fel pe cei trei copii ai săi*) și poate primi, tot facultativ, la stânga, cuantificatorul (extern) *toți*.

Din construcțiile cu sens colectiv, prin aglutinarea componentelor s-au format pro-numele / adjectivele nehotărâte *tustrei (băieții) // tustrei / tustrele (fetele)*, *tuspatru* etc.

5.5. *Construcția [„câte / vreo" + numeral cardinal]*

Cuvintele *câte* și *vreo* urmate de un numeral cardinal sunt ***semiadverbe*** (cu sens distributiv, respectiv de aproximare), pentru că sunt invariabile: *câte două fete / câte doi băieți, vreo două fete / vreo doi băieți*. În aceste construcții, funcționează ca *adjuncți* (constituenți facultativi) care fie „cer" obligatoriu un GN determinat de un numeral (vezi *supra*, **4.1.**, (d) și (e)), fie se integrează într-un GN cu centru numeral cardinal (vezi *supra*, **4.2.**, (b)).
Dacă sunt însă urmate de un substantiv, aceleași cuvinte funcționează ca ***adjective pronominale*** și au funcția sintactică de determinant în GN, acordându-se în gen și caz cu substantivul regent: *câte fete / câți băieți // câtor fete / băieți, vreo fată / vreun băiat // vreunei fete / vreunui băiat*.

6. Aspecte normative

6.1. *Scrierea numeralelor cardinale*

Numeralele simple de la 1 la 10 se pot scrie fie cu litere (*unu din trei, şapte covrigi* etc.), fie cu cifre (în tabele, pentru exprimarea orei sau a datei calendaristice etc.). Pentru numeralele compuse (mai mari decât 10) se recomandă, din raţiuni de economie, scrierea cu cifre, în toate situaţiile (*11 covrigi, sunt 25° C* etc.).

6.2. *Exprimarea orei*

În formulele de exprimare a orei, numeralele cardinale se scriu cu cifre arabe. Tiparul sintactic este cel al numeralului cu valoare de substantiv care indică „denumirea numerică": *ora* ***1 / 11 / 21*** (citit [unu] / [unsprezece] / [douăzeci şi unu].
Norma actuală a limbii literare recomandă însă, conform tradiţiei, ca *ora* ***2 / 12 / 22*** să se citească [*ora* ***două / douăsprezece / douăzeci şi două***], construcţii în care se evidenţiază un acord prin atracţie al numeralului cu substantivul pe care îl însoţeşte. În limba vorbită, se întâlneşte foarte frecvent citirea [ora doisprezece], considerată în prezent incorectă; nu se înregistrează însă (decât dialectal) şi [ora doi] sau [ora douăzeci şi doi]. Nu este deloc exclus ca, într-un viitor mai mult sau mai puţin aproapiat, [ora doisprezece] să fie acceptată, sub presiunea uzului şi după modelul construcţiei [ora unu], ca o variantă liberă literară, „tolerată" deci de normă, alături de [ora douăsprezece].

6.3. *Exprimarea datei*

În formulele de exprimare a datei, numeralele se scriu cu cifre arabe şi/sau romane. Pentru indicarea lunii se foloseşte întotdeauna numeralul ordinal, iar pentru an, numeralul cardinal; pentru indicarea zilei se folosesc ambele tipuri de numerale: numeralul ordinal masculin pentru prima zi a lunii (*1 III 2010* sau *01.03.2010* se citeşte [***întâi*** *a treia două mii zece*], şi nu ***unu*** *a treia*), iar cel cardinal pentru toate celelalte zile ale lunii (*7 III 2010* sau *07.03.2010* se citeşte [***şapte*** *a treia două mii zece*]).
Pentru zilele de 21 şi 31 ale lunilor, tradiţia limbii literare recomandă forma de masculin a numeralului, adică *21 aprilie* şi *31 iulie* se citesc [**douăzeci şi unu** aprilie], respectiv [**treizeci şi unu** iulie]. Dacă este însă vorba despre zilele de 2, 12 sau 22 ale lunilor, se pot folosi fie formele de masculin ale numeralelor, fie cele de feminin (DOOM$_2$): se poate spune, aşadar, ***doi / două*** *februarie*, ***doisprezece / douăsprezece*** *mai* sau ***douăzeci şi doi / douăzeci şi două*** *iunie*.

📖 Până de curând, forma recomandată drept corectă era numai cea de feminin a respectivelor numerale cardinale; combinaţiile *2 februarie, 12 mai, 22 iunie* trebuiau să fie citite [**două** februarie], [**douăsprezece** mai], [**douăzeci şi două** iunie], prin asociere cu termenii feminini *zi(uă)* sau *dată* la care se referă numeralele.

Probabil că, treptat, limba vorbită va impune, în cazul acestor perechi, numai formele de masculin, care vor deveni „normă" (după modelul numeralelor compuse cu *unu*).

6.4. *Forme inculte*

În limba vorbită se pot auzi forme prescurtate precum [unşpe], [cinşpe], [şaptişpe], [optuşpe], [douăşunu], în loc de *unsprezece, cincisprezece, şaptesprezece, optsprezece, douăzeci şi unu*, formele acceptate în limba literară.
Singurele forme prescurtate din limba literară sunt *paisprezece, şaisprezece* şi *şaizeci*.

6.5. *Acordul în GN care conţine un numeral-adjectiv*

- Dacă numeralul cardinal funcţionează cu valoare adjectivală, acordându-se cu substantivul care urmează după el, toţi componenţii aflaţi la stânga numeralului se acordă în gen cu substantivul cuantificat de numeral, substantiv care constituie centrul grupului nominal:

Am citit $[_{GN}\,[$***cele / aceste / alte***$]_{Det}\,[$***cincizeci şi una***$]_{Cuant}$ *de pagini*$]_{CD}$.
Am citit $[_{GN}\,[_{GAdj}$ ***primele***$]_{Modif+Det}\,[$***cincizeci şi una***$]_{Cuant}$ *de pagini*$]_{CD}$.
Am mâncat $[_{GN}\,[$***cei / aceşti / alţi***$]_{Det}\,[$***doi***$]_{Cuant}$ *căstraveţi*$]_{CD}$.
Am mâncat $[_{GN}\,[_{GAdj}$ ***ultimii***$]_{Modif+Det}\,[$***doi***$]_{Cuant}$ *căstraveţi*$]_{CD}$.

📖 În unele lucrări cu caracter normativ, se consideră că reprezintă o excepţie de la această regulă construcţiile cu ***numerale*** care exprimă „cifre rotunde", începând cu *două sute*, în care acordul cuvintelor să „relieteze" vorbitorul. Aceasta înseamnă că ar fi corect numai *cei (aceşti, alţi, ultimii) două sute trei* (pentru că numeralul nu exprimă o cifră rotundă), dar atât (a) *cei (aceşti, alţi, ultimii) două sute trei milioane) de lei*, cât şi (b) *cele (aceste, alte, ultimele) două sute (mii, milioane) de lei*, cu condiţia să se respecte acordul consecvent în restul propoziţiei: corect ar fi, aşadar, on (a) *cei două sute de lei au fost cheltuiţi*, ori (b) *cele două sute de lei au fost cheltuite* (nu şi *cele două sute de lei au fost cheltuiţi*).

ⓘ De fapt, tipul de acord din (b) este tolerabil **numai** în contextul unor substantive care denumesc monede (*lei, dolari, euro* etc.), şi aceasta pentru că, în situaţii precum cele citate mai sus, substantivele *sute, mii* etc. nu mai reprezintă părţi constitutive ale unor numerale cardinale compuse, ci desemnează bancnotele cu valoarea respectivă; este evident că nu poate fi considerat corect un enunţ de tipul *"Cele / Aceste două sute de* ***băieţi*** *au fost premiate*, chiar dacă se respectă „acordul consecvent" în propoziţie!

Construcţii precum: *cele / aceste / alte / ultimele două sute (mii, milioane, miliarde) de lei / dolari*, reperate în vorbire, uneori şi în scris, reprezintă fie *greşeli* de acord făcut prin atracţie, fie cuvintele *sute (mii, milioane, miliarde)* trebuie să fie interpretate ca referindu-se la nişte bancnote, singurul numeral din construcţie fiind *două*, care se acordă cu substantivul-centru *sute (mii, milioane, miliarde)*.

- În GN în care substantivul-centru este de genul neutru, iar numeralul-adjectiv compus are pe ultimul loc numeralul *1*, regula de acord cere să se selecteze forma de masculin a numeralului: *În expoziţie sunt* ***douăzeci şi unu*** *de tablouri* / ***o sută unu*** *tablouri*. Aceasta înseamnă că acordul numeralului-adjectiv se face, prin atracţie, numai cu ultimul component al numeralului compus, ca şi cum substantivul-centru ar fi la singular (spre deosebire de ***douăzeci şi două*** *de tablouri*, ***o sută două*** *tablouri*, unde se selectează femininul, ţinându-se cont de faptul că substantivul-centru este la plural).

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI

6.6. *Acordul în GN al cărui centru este substantivul zeci*

Într-un GN având drept centru substantivul *zeci*, toți componenții aflați la stânga centrului trebuie puși la genul **feminin**, prin acord cu genul substantivului regent *zeci* (care este feminin, cf. compusul ***douăzeci***). În consecință, sunt **corecte** construcțiile ***câteva** zeci de metri, **cele câteva** zeci de oameni, **aceste** zeci de dolari, **ultimele** zeci de lei* (ca și construcțiile similare cu substantivul feminin *sute*: ***câteva** sute de metri, **cele câteva** sute de oameni, **aceste** sute de dolari, **ultimele** sute de lei*).
Sunt **greșite** construcțiile ***câțiva** zeci de metri, **cei câțiva** zeci de oameni, **acești** zeci de dolari, **ultimii** zeci de lei* (înregistrate în exprimarea curentă, neîngrijită), în care acordul se face nu cu centrul grupului, care este substantivul *zeci*, ci cu modificatorul prepozițional al acestuia, care este un substantiv masculin. Greșeala se datorează faptului că substantivul *zeci* este interpretat, în mod incorect, drept numeral și se aplică regula de acord care funcționează pentru tiparul cu numeral (descris *supra*, **6.5.**, sub primul •).

NUMERALUL ORDINAL

În subclasa numeralului ordinal intră cuvintele care indică poziția unei entități în cadrul unei mulțimi ordonate în conformitate cu succesiunea elementelor din șirul numerelor naturale. Ordonarea numerică a entităților se poate face în funcție de succesiunea lor în spațiu (***al doilea** din dreapta*) sau în timp (*Carol **al doilea***), ori poate viza o ierarhie calitativă (*marfă de mâna **a treia***). Numeralele ordinale nu sunt, de fapt, cuvinte cantitative (deci nu pot funcționa în calitate de cuantificatori); ca substitute, ele indică entități ordonate numeric, iar ca adjective, califică o entitate din punctul de vedere al ordonării sale numerice (sunt modificatori și/sau determinanți în GN).

1. Formele numeralului ordinal și structura lor morfematică

Numeralele ordinale corespunzătoare poziției inițiale în serie (căreia i se atribuie numărul *unu*) sunt cuvintele *primul / prima* (formate din adjectivul, împrumutat din latină, *prim* + afixele enclitice *-ul / -a*) și *întâi* (moștenit din latină), de la care s-au format *întâiul / întâia* (cu aceleași afixe enclitice), precum și *dintâi* (prin aglutinare, din *de* + *întâi*).

📖 În gramatica tradițională, se consideră că fiecare dintre numeralele de mai sus mai are câte două forme: *primii, primele* și *întâii, întâiele*. Fiind însă forme de plural, acestea nu pot indica poziția **unui** element dintr-o serie ordonată numeric (ca *primul, al doilea, a șaptea* etc.), ci indică o submulțime: *primii, primele*, ca și *întâii, întâiele*, se opun perechii *ultimii, ultimele*, având un comportament morfosintactic de adjectiv antepus, care preia articolul substantivului însoțit (vezi și *infra*, **5.1.**).

Celelalte numerale ordinale sunt compuse parasintetice: se formează de la numeralele cardinale, cu afixele discontinue *al ...-lea* și *a ...-a*, de ex. ***al treilea, a treia*** etc.

ⓘ Statutul de **afix liber** lexico-gramatical al cuvintelor *al, a* din componența numeralului ordinal este diferit de statutul omonimelor lor din seria *al, a, ai, ale* care funcționează ca **pronume semiindependente** (*Pixul acesta este **al** meu, Pe gard sunt două pisici – **a** Mariei este albă*) sau ca **mărci posesiv-genitivale**, în anumite condiții, în vecinătatea nominalelor în genitiv (*acest copil **al** Mariei / **al** ei*) sau a posesivului adjectival (*cartea aceasta **a** ta*).

ⓘ Structură și comportament de numeral ordinal au și construcțiile a căror bază este cuvântul *n*, folosit convențional ca limită a șirului numerelor naturale: *Acesta este **al n-ulea** (argument), Aceasta este **a n-a** (soluție).*

2. Categoriile gramaticale

Numeralele ordinale au opoziții de gen și caz, iar numărul este conținut în matricea lor lexicală (ca și la numeralele cardinale).

2.1. *Genul*

Cu excepția numeralelor *întâi / dintâi* (cf. *rândul întâi / gândul dintâi*, dar și *clasa întâi / pornirea (mea) dintâi*), care sunt invariabile în funcție de gen, toate numeralele ordinale au forme diferite pentru exprimarea opozițiilor de gen.

Sub presiunea uzului actual, în $DOOM_2$ s-a acceptat, ca variantă, și forma *clasa **întâia*** (nu însă și **pornirea (mea) **dintâia***).

Numeralele *primul* și *întâiul* sunt ***masculine***, iar *prima* și *întâia* sunt ***feminine***.
În cazul celorlalte numerale ordinale, ***masculinul*** se formează cu afixul discontinuu [*al ... -lea*] (***al treilea, al** paisprezecelea, **al** cincizeci și șaselea* etc.), iar ***femininul*** se formează cu afixul discontinuu [*a ...-a*] (***a treia, a** paisprezecea, **a** cincizeci și șasea* etc.). Dacă numeralele cardinale care constituie baza de derivare a celor ordinale au două forme de gen, pentru formarea numeralelor ordinale masculine este selectată forma de masculin (*al **doilea**, al **doisprezecelea**, al **douăzeci și unulea*** etc.), iar pentru formarea numeralelor ordinale feminine este selectată forma de feminin (*a **doua**, a **douăsprezecea**, a **douăzeci și una*** etc.).

ⓘ Uneori, forma de bază a numeralului cardinal suferă modificări:
- la numeralele ordinale feminine formate de la:
  - *două* și *o sută*, afixul *-ă* substituie finala *-ă* a numeralului cardinal (*a doua, a (o) suta*);
  - *patru*, afixul *-a* substituie finala *-u* a numeralului cardinal (*a patra*);
  - *două sute* (*trei sute* etc.), *o mie, două mii* (*trei mii* etc.), afixul *-a* substituie finala *-e*, respectiv *-i*, a numeralului cardinal (*a două suta, a (o) mia, a trei mia*);
  - *cinci* și *douăzeci* (*treizeci* etc.), înaintea afixului *-a* finala *-i* a numeralului cardinal se înlocuiește cu *-e-* (*a cincea, a douăzecea* etc.);
- la numeralele ordinale masculine formate de la numerale cardinale terminate în consoană (*opt, un milion*), înaintea afixului apare vocala de legătură *-u-* (*al optulea, al (un) milionulea*).

2.2. *Numărul*

Numeralele ordinale nu prezintă opoziția gramaticală de număr: singular *vs* plural. Toate numeralele ordinale sunt „singulare inerente", deoarece se combină cu substantive la singular (*Biletele de tren sunt la* ***clasa***$_{sing.}$ ***a doua***$_{sing.}$) sau, dacă sunt în poziția subiectului, cer verbului cu funcție de predicat persoana a 3-a singular (***Al treilea***$_{sing.}$ *din stânga* ***este***$_{sing.}$ *prietenul meu*).

ⓘ Marginal, numeralul ordinal poate să apară în contextul unui substantiv la plural, de ex. *În liceul nostru sunt șase* ***clase a XII-a***, situație în care numeralul ordinal funcționează ca „denumire numerică".

2.3. *Cazul*

Toate numeralele ordinale prezintă în declinare omonimiile nominativ = acuzativ și genitiv = dativ. Numeralele ordinale nu au un comportament unitar în ceea ce privește exprimarea opozițiilor de caz, marea lor majoritate fiind cuvinte **invariabile** în raport cu categoria gramaticală a cazului.

2.3.1. Numeralele *primul, prima* și *întâiul, întâia* (antepuse față de substantivul regent sau cu valoare de substitut) au posibilitatea de a exprima sintetic opozițiile de caz (N-A *vs* G-D), datorită segmentului final *-ul / -a* din componența lor:

***Primul** (băiat) / **Prima** (fată) a rezolvat corect exercițiul.* (nominativ)
Sugestiile ***primului** (băiat) / **primei** (fete) sunt interesante.* (genitiv)
S-a bazat pe ***întâia** sa pornire / **întâiul** său impuls.* (acuzativ)
A procedat conform ***întâii** sale porniri / **întâiului** său impuls.* (dativ)

ⓘ Ca și în cazul altor nominale în genitiv, aceste numerale ordinale în genitiv sunt precedate de mărcile posesiv-genitivale *al, a, ai, ale* dacă substantivul lor regent nu este articulat cu articol hotărât (*Unele sugestii* ***ale primului** (băiat) sunt interesante*) sau dacă numeralul în genitiv nu se află în imediata vecinătate a regentului său (*Consecința tristă* ***a întâii** sale porniri s-a văzut imediat*).

2.3.2. Toate celelalte numerale ordinale sunt invariabile în raport cu categoria cazului și, de aceea, valorile lor cazuale se identifică prin acord (cu substantivul regent sau/și cu demonstrativul semiindependent *cel, cea / celui, celei*) ori prin poziția sintactică ocupată de numeral în organizarea propoziției:

Rândul ***întâi** e rezervat.* (nominativ)
E încă vie amintirea ***celei dintâi / celei de-a doua** competiții.* (genitiv)
Concurentului ***al doilea** i s-au dat cele mai multe flori.* (dativ)
L-am felicitat ***pe (cel de) al doilea** dintre concurenți.*(acuzativ)

Dacă numeralele ordinale invariabile au valoare de substitut sau sunt antepuse substantivului regent, la genitiv-dativ sunt obligatoriu precedate de demonstrativul semiindependent *celui / celei + de:*

Performanța ***celei de(-)a treia** (eleve) m-a uimit.* (genitiv)
***Celui de(-)al treilea** (concurent) nu i s-au dat flori.* (dativ)

ⓘ În structura [demonstrativ semiindependent + *de* + numeral ordinal], cuvântul *de* este total delexicalizat (nu are sens) și nu impune caz (= acuzativul) numeralului pe care îl precedă: *Soția*$_N$ ***de-a doua***$_N$ *a lui Ion e blondă,* ***Celei***$_D$ ***de-a doua***$_D$ *soții*$_D$ *a lui Ion îi place muntele.* De aceea, în acest context, *de* nu este cap al unui grup prepozițional, singura sa funcție sintactică fiind aceea de **conector** „cerut" de numeralul ordinal (începând cu *al doilea / a doua*) pentru a se lega de componentul situat la stânga sa. De altfel, *de* s-a amalgamat cu numeralul *întâi*, dând naștere formei invariabile *dintâi*, căreia demonstrativul precedent i se atașează direct: *cel* ***dintâi** concurs / celui* ***dintâi** concurs.*

3. Trăsături morfosintactice. Valorile numeralului ordinal

Cu excepția numeralelor *întâi* și *dintâi*, care au numai valoare adjectivală, toate numeralele ordinale pot funcționa, cu aceeași formă, atât cu valoare adjectivală, cât și cu valoare pronominală (de substitut).

ⓘ Numeralul *întâi* (precedat uneori de *mai*) poate deveni, prin conversiune, adverb: ***Întâi / Mai întâi** discutăm și apoi hotărâm.*

3.1. *Valoarea adjectivală*

- Numeralele invariabile *întâi* și *dintâi* (cele mai vechi în limbă) au întotdeauna valoare adjectivală.
  - *Întâi* este **întotdeauna postpus** substantivului regent articulat definit și apare, în general, în construcții fixate în limbă, de ex. *E elev în clasa* ***întâi**, A luat premiul* ***întâi**, Verbul este la persoana* ***întâi** / de conjugarea* ***întâi*** etc.
  - *Dintâi*, dacă este **postpus** substantivului regent articulat definit, poate fi însoțit (facultativ) de demonstrativul semiindependent (*gândul său* ***(cel) dintâi***), dar dacă este **antepus** substantivului regent nearticulat, demonstrativul semiindependent este obligatoriu (***cea dintâi** grijă a mea*).
- Numeralele *întâiul / întâia* și *primul / prima*, cu valoare adjectivală, sunt **întotdeauna antepuse** față de substantivul regent nearticulat (comportându-se ca adjectivele propriu-zise, care, în antepoziție, preiau articolul substantivului regent). *Întâiul / întâia* se folosesc rar în limba actuală, de ex. *Îmi amintesc* ***întâiul** pom plantat în curtea școlii, Nimeni nu uită* ***întâia** sărutare*. În mod curent, sunt folosite numeralele *primul / prima*, de ex. ***Primul** film văzut de el în București a fost „Titanic", Ascult părerea* ***primei** mele prietene*.

ⓘ Există și contexte compatibile atât cu *primul* (antepus), cât și cu *întâi* (postpus), de ex. *Am luat bilete la teatru în* ***primul** rând / **rândul întâi**, E student în* ***primul** an / **anul întâi** la Litere, Ion a ieșit la concurs pe* ***primul** loc /pe **locul întâi**, Acesta este* ***primul** volum / **volumul întâi** al cărții, Am citit numai **primul** capitol / **capitolul întâi***.

- Toate celelalte numerale ordinale funcționează, cu valoare adjectivală, atât **postpuse** substantivului regent articulat definit (*Optez pentru soluția* ***a doua***)), cât și **antepuse** substantivului regent nearticulat (*Optez pentru (cea de)* ***a doua** soluție*.

ⓘ Uneori, în limbajul familiar, numeralul adjectival în postpoziție este precedat de conectorul *de*, chiar în absența demonstrativului semiindependent (*L-am cunoscut pe bărbatul ei **de-al doilea***).

În unele construcții, se preferă postpoziția numeralului ordinal: *demnitar de **rangul al treilea**, marfă de **calitatea a două*** (nu *al treilea rang, a doua calitate*).
În altele, topica numeralului ordinal antrenează diferențe de sens: *clasa **a patra*** (*Maria este elevă în clasa a patra*) vs ***a patra** clasă* (*Maria învață la parter, în a patra clasă pe stânga*); *premiul **al treilea*** (*Ion a luat premiul al treilea la Olimpiada de fizică*) vs ***al treilea** premiu* (*Este al treilea premiu la fizică pe care îl ia Ion, la diverse concursuri*); *persoana **a doua*** (*Mi se adresează la persoana a doua plural*) vs ***a doua** persoană* (*Este a doua persoană care te contrazice*); *Simfonia **a V-a*** vs ***a cincea** simfonie* (*Am ascultat Simfonia a V-a de Beethoven* vs *Aceasta este a cincea simfonie pe care o dirijează X*) etc.
Indiferent de topică, numeralul ordinal cu valoare adjectivală se acordă în gen și caz cu substantivul regent, care este la singular; substantivul poate apărea la plural dacă este urmat de mai multe numerale ordinale coordonate: *Câștigătorii premiilor **întâi și al doilea** au fost felicitați* etc.

3.2. *Valoarea pronominală*

Ca și numeralele cardinale, numeralele ordinale se pot întrebuința cu valoare pronominală (de substitut), funcționând cel mai adesea ca ***anaforice***, adică adăugând la sensul lor ordonator o informație lexicală preluată de la un cuvânt cu sens de sine stătător (un substantiv care desemnează o entitate); în consecință, numeralele ordinale cu valoare de substitut desemnează o entitate ordonată numeric: *Au sosit toți concurenții; **al doilea** pare obosit.* Numeralul ordinal apare, ca substitut, mai ales în construcții partitive: ***Al doilea** dintre concurenți este Ion.*

ⓘ Ocazional, numeralul ordinal poate funcționa și deictic: ***Al treilea** din stânga, la mine!*

4. Trăsături sintactice. Grupul sintactic cu centru numeral ordinal (GN_{num})

Comportamentul sintactic al numeralului ordinal cu valoare adjectivală este diferit de cel al numeralului cu valoare pronominală.

4.1. *Funcționarea adjectivală a numeralului ordinal*

Numeralul-adjectiv se include în grupuri nominale complexe, cu centru un substantiv, de ex.

(a) $[_{GN}$ *Capitolul*$_{Centru+Det}$ $[$***întâi / al doilea***$]_{Modif}]_S$ *are 10 pagini.*
(a_1) $[_{GN}$ *Finalul* $[_{GN}$ *capitolului*$_{Centru+Det}$ $[$***al doilea***$]_{Modif}]_{Pos}]_S$ *e trist.*
(b) $[_{GN}$ $[$***Primul / Al doilea***$]_{Det}$ *capitol*$_{Centru}]_S$ *are 10 pagini.*
(c) $[_{GN}$ $[$*Acest*$]_{Det}$ $[$***al doilea***$]_{Modif}$ *capitol*$_{Centru}]_S$ *mi s-a părut prea lung.*

(d) $[_{GN}$ $[$*Cel*$]_{Det}$ $[$*de*$]$ $[$***al doilea***$]_{Modif}$ *capitol*$_{Centru}]_S$ *nu mi-a plăcut.*
(d_1) $[_{GN}$ *Finalul* $[_{GN}$ *celui*$]_{Det}$ $[$*de*$]$ $[$***al doilea***$]_{Modif}$ *capitol*$_{Centru}]_{Pos}]_S$ *e trist.*
(e) *Acesta e* $[_{GN}$ $[$*cel*$]_{Det}$ $[$***dintâi***$]_{Modif}$ *capitol*$_{Centru}$ $[$*al cărții*$]_{Pos}]_{NP}$

În (a), substantivul-centru este determinat cu articolul definit (*capitolul*), care funcționează și ca integrator enunțiativ al GN, iar numeralul ordinal postpus are funcția sintactică de **modificator facultativ** (ca orice adjectiv postpus, cf. și *Capitolul prim / ultim are 10 pagini*), pentru că structura *Capitolul are 10 pagini* este gramaticală. Întregul GN complex [*Capitolul întâi / al doilea*] are funcția sintactică de subiect. Tot modificator facultativ este numeralul ordinal și în (a_1), singura diferență fiind aceea că substantivul său regent este la genitiv, iar GN complex [*capitolului al doilea*] are funcția sintactică de posesor și este integrat într-un GN ierarhic superior cu funcție sintactică de subiect.
În (b), numeralul ordinal *primul*, inerent determinat definit (sau numeralul *al doilea*, care este inerent determinat nedefinit), fiind situat pe prima poziție în GN preia funcția de **determinant** al substantivului-centru *capitol* și integrator enunțiativ al GN (**Capitol are 10 pagini* ar fi o construcție agramaticală). GN complex [*Primul / Al doilea capitol*] are funcția sintactică de subiect.

ⓘ Spre deosebire de toate celelalte numerale ordinale, care sunt cuvinte inerent indefinite, primele cuvinte din seria ordinalelor (*primul, prima / întâiul, întâia*) sunt cuvinte **inerent definite** pentru că trimit la unități unice (primele din serie) și pentru că au în componență un formant omonim cu articolul definit.

În (c), un grad sporit de determinare (identificare) a GN determinat nedefinit [*al doilea capitol*] se poate obține cu ajutorul adjectivului demonstrativ *acest*, care funcționează ca determinant definit (vezi **Determinantul**) al substantivului-centru și integrator enunțiativ al GN (*Acest capitol mi s-a părut prea lung* este o construcție gramaticală); în acest context, numeralul ordinal cu valoare adjectivală ocupă funcția sintactică de **modificator facultativ** (la stânga regentului) în GN complex [*Acest* (*al doilea*) *capitol*], întregul grup având funcția sintactică de subiect.
În (d), un grad sporit de determinare (identificare) a GN determinat nedefinit [*al doilea capitol*] se poate obține și cu demonstrativul semiindependent *cel*, care funcționează ca determinant definit și integrator enunțiativ al GN. Spre deosebire de *acest* (care este determinantul prototipic al substantivului), *cel / cea* în calitate de determinant „cere" prezența numeralului în GN, precum și a conectorului *de* pentru a se lega de numeral (**Cel capitol nu mi-a plăcut* este o structură agramaticală); în acest context, numeralul devine un **modificator obligatoriu** (la stânga substantivului-centru) în GN complex [*cel de al doilea capitol*], care are funcția sintactică de subiect. Tot modificator obligatoriu este numeralul ordinal și în (d_1), unde funcționează într-un GN complex (cu funcție sintactică de posesor) al cărui centru este în genitiv, caz marcat flexionar la primul constituent al grupului, demonstrativul semiindependent *celui*; dacă regentul numeralului ordinal invariabil antepus este în genitiv sau în dativ, demonstrativul semiindependent *celui / celei + de* este obligatoriu (vezi *supra*, **2.3.2.**)
În (e), prezența demonstrativului semiindependent *cel* ca determinant și integrator enunțiativ al GN este obligatorie, dat fiind că numeralul ordinal *dintâi* este deplasat la

stânga substantivului regent, care își pierde determinantul (articolul hotărât); structura **Acesta e dintâi capitol al cărții* este agramaticală, pentru că numeralul *dintâi* este nedeterminat, ca și *întâi* (de aceea, topica lor obișnuită este după substantivul regent articulat definit). Numeralul ordinal *dintâi* antepus substantivului regent devine **modificator obligatoriu** în GN complex [*cel dintâi capitol al cărții*], care are funcția sintactică de nume predicativ.

4.2. *Structura internă a grupului nominal cu centru numeral ordinal*

În ipostază **pronominală**, numeralul ordinal este centrul unui grup sintactic de tip nominal (simbolizat prin GN_{num}), care poate fi monomembru sau complex.

- **Grupul monomembru** este alcătuit numai din numeralul ordinal cu ***valoare pronominală***, care are autonomie enunțiativă, fiind inerent determinat (*primul / prima* sunt inerent determinate definit, iar *al doilea / a doua* și următoarele din serie sunt inerent determinate nedefinit):

  Ieri am văzut trei filme; mi-a plăcut numai ***primul / al doilea.***

- **Grupul complex** este format din numeralul-substitut, în calitate de centru, împreună cu toți componenții dependenți sintactic și semantic de el. Grupul prototipic, alcătuit din numeral (începând cu *al doilea / a doua*, la nominativ sau acuzativ) + alți constituenți facultativi, are următoarea structură:

  (Determinant + *de*) Numeral$_{Centru}$ (Modificator) (Posesor)

  (Cel de) al doilea (dintre filme / al lui Spielberg) *mi-a plăcut foarte mult.*

ⓘ Grupul sintactic cu centru numeral ordinal poate avea o structură diferită de cea prototipică, și anume:
Determinant + *de* + Numeral (Modificator) (Posesor) în situațiile de sub (a);
Numeral (Modificator) (Posesor) în situațiile de sub (b).
(a) Determinantul *cel*, urmat de conectorul *de*, devine constituent obligatoriu al grupului, dacă:
– numeralul ordinal invariabil este la G-D (*Am văzut trei filme; mi-a plăcut finalul* ***celui de-al doilea*** sau *Au fost premiați trei concurenți; i s-a luat interviu numai* ***celui de-al doilea***);
– este folosit cu valoare de substitut numeralul *dintâi*, care conține conectorul *de* în structura sa, indiferent de cazul în care stă (***Cel dintâi (dintre filme)*** *mi-a plăcut mai mult* sau ***Mi-a plăcut finalul celui dintâi***).
(b) Numeralele *primul / prima* și *întâiul / întâia*, fiind inerent determinate definit, exclud prezența altui determinant: ***Primul (dintre filme)*** *mi-a plăcut mai mult* sau *Am cerut părerea* ***întâiului (venit).***

Numeralul-pronume funcționează în structuri ca:

(a) *A scris două romane;* $[_{GNnum}$ ***primul / al doilea***$_{Centru}]_S$ *e slab.*
(b) *A scris două romane;* $[_{GNnum}$ ***[cel]***$_{Det}$ ***dintâi***$_{Centru}]_S$ *e slab.*
(c) *A scris două romane;* $[_{GNnum}$ ***[cel]***$_{Det}$ ***[de] al doilea***$_{Centru}]_S$ *e mai bun.*
(d) $[_{GN}$ *Structura* $[_{GNnum}$ ***[celui]***$_{Det}$ ***[de] al doilea***$_{Centru}]_{Pos}]_S$ *este polifonică.*

(e) *Are doi copii;* $[_{GNnum}$ ***[celui]***$_{Det}$ ***[de] al doilea***$_{Centru}]_{Ci}$ *îi merge bine.*
(f) *Am discutat* $[_{GPrep}$ ***cu*** $[_{GNnum}$ ***al doilea***$_{Centru}$ $[_{GPrep}$ ***dintre frați / dintre ei***$]_{Modif}]]_{CPrep}$.
(g) $[_{GNnum}$ ***Al doilea***$_{Centru}$ $[_{GPrep}$ ***de acolo***$]_{Modif}]_S$ *este amicul său.*
(h) *S-a clasat* $[_{GNnum}$ ***[cel]***$_{Det}$ ***[de] al doilea***$_{Centru}$ $[_{GPrep}$ ***din*** $[_{GNnum}$ ***zece***$]]_{Modif}]_{PS}$.
(i) *V-am citit lucrările; mi-a plăcut* $[_{GNnum}$ ***a doua***$_{Centru}$ $[_{GN\,/\,GPron}$ ***a Mariei / a lui***$]_{Pos}]_S$.
(j) *Ești* $[_{GNnum}$ ***al treilea***$_{Centru}$ $[_{PRel}$ ***care întârzie***$]_{Modif}]_{NP}$.

Grupul sintactic cu centru numeral ordinal ocupă aceleași poziții sintactice ca și GN: în (a), (b), (c), (d), (g) și (i) este subiect, în (e) este complement indirect, în (f) este complement prepozițional, în (h) este predicativ suplimentar, iar în (j) este nume predicativ. GN_{num} este *monomembru* în (a), iar în toate celelalte cazuri este *extins* cu diverși componenți la stânga și/sau la dreapta:

- la stânga, cu un **determinant definit** (realizat *numai* prin demonstrativul semiindependent *cel / cea // celui / celei* urmat de conectorul *de*), care poate fi:
  – facultativ în (c) și (h), unde are numai rolul de a determina definit GN_{num} cu centru numeral ordinal (pentru că structurile *A scris două romane; al doilea e mai bun* și *S-a clasat al doilea din zece* sunt gramaticale);
  – obligatoriu în (b), (d) și (e), unde funcționează și ca determinant definit al grupului (pentru că structurile **A scris două romane; dintâi e slab, *Structura al doilea este polifonică, *Are doi copii; al doilea îi merge bine* sunt agramaticale);
- la dreapta, cu diverși constituenți facultativi
  - **modificatori,** realizați ca:
    – grup prepozițional, în (f), (g) și (h);
    – propoziție relativă, în (j);
  - **posesor** (în (i)).

Mărcile focale și restrictive sunt constituenții facultativi care ocupă cea mai periferică poziție la stânga GN_{num}. Acestea sunt semiadverbe
– de insistență (*Îmi plac cărțile lui, am cumpărat-o* ***și*** *pe a treia*);
– cu sens restrictiv (*Îmi plac cărțile lui, dar n-am cumpărat-o* ***decât*** *pe a treia*);
– de negație parțială (*Am cumpărat una din cărțile lui,* ***nu*** *pe a treia*).

4.3. *Pozițiile ocupate de numeralul ordinal în organizarea propoziției*

Numeralul ordinal poate ocupa diverse poziții în organizarea propoziției, aparând în componența altor grupuri ierarhic superioare, în structuri de bază sau în structuri reorganizate, precum și în tipare apozitive.

Poziția	Valoarea numeralului	Funcția		Exemple
În GN	adjectivală	**determinant** (antepus substantivului nearticulat)		***prima** ploaie* ***al doilea** argument*
		modificator		*etajul **al treilea*** *palierul celui de **al treilea** etaj*
	pronominală	**posesor** (situat după substantivul regent)		*cartea **celei de-a doua** **(dintre eleve)***
		complement (după un substantiv de origine verbală / adjectivală sau relațional)		*plecarea **celui de-al treilea** **dintre prieteni*** *gelozia **celui de-al doilea*** *soră **primului dintre ei***
În GV	pronominală	**complement**	direct	*Îl prefer **pe al doilea.***
			indirect	*M-am adresat **celui de-al doilea.***
			prepozițional	*S-a referit **la (cel de) al doilea.***
			subiect	***Primul din clasă** a rezolvat problema.*
			nume predicativ	*Ion este **primul** la șah.*
		circumstanțial (inclus într-un GPrep, care, în ansamblu, are funcția sintactică de circumstanțial)		*Ea învață **în a doua dintre clădiri.***
În structuri reorganizate	pronominală	**complement de agent**		*Problema a fost rezolvată **doar de primul din clasă.***
		predicativ suplimentar		*Îl credeam **primul.*** *Ion a ajuns acasă **primul.***
În tipare apozitive cu suport nominal	pronominală	**apoziție**		*Maria, **a doua din dreapta**, e sora mea.*

5. Dificultăți

5.1. *Distincția adjectiv situativ* vs *numeral ordinal* vs *element de compunere*

- Formele *prim / primă // primi / prime* sunt adjective situative (având sensul de „inițial"), antepuse, în mod obișnuit, substantivului regent: *un **prim** pas, această **primă** impresie, trei **primi** pași, **primele** impresii.* În postpoziție, *prim, -ă* apare numai în construcții fixe, de ex. *factor prim, număr prim, materie primă* (cf. și *Mieii primi* – titlul unui volum de versuri de Adrian Păunescu).
- Formele *primul / prima* sunt numerale ordinale, provenite prin conversiune din formele articulate de singular ale adjectivului; acestea desemnează poziția inițială din seria numeralelor ordinale: ***primul** an de facultate* (cu valoare adjectivală), ***prima** dintre ele* (cu valoare pronominală). Sunt preferate, în majoritatea situațiilor, formelor *întâiul / întâia* (formate de la numeralul adjectival *întâi*), care sunt simțite ca învechite.
- Forma *prim-* funcționează și ca element de compunere: *prim-amorez, prim-balerină, prim-solistă* (cf. și *prim-viceprim-ministru*).

5.2. *Distincția determinant* vs *modificator*

Funcția de bază a numeralului ordinal cu valoare adjectivală este cea de **modificator** al substantivului regent articulat cu articol definit, căruia îi urmează:

Am citit și $[_{GN}$ *volumul*$_{Centru+Det}$ $[$***al doilea***$]_{Modif}]$.

Când se schimbă topica și numeralul ordinal este plasat la stânga substantivului regent, care își pierde articolul definit, numeralul preia funcția de **determinant:**

Am citit și $[_{GN}$ $[$***al doilea***$]_{Det}$ *volum*$_{Centru}]$.

Dacă primul component la stânga al GN este un demonstrativ „plin" (a) sau semiindependent (b), acesta își asumă funcția de determinant al GN, iar numeralul redevine **modificator:**

(a) $[_{GN}$ $[$*Acest*$]_{Det}$ $[$***al doilea***$]_{Modif}$ *volum*$_{Centru}]$ *e neinteresant.*
(b) *Inceputul* $[_{GN}$ $[$*celui*$]_{Det}$ *de* $[$***al doilea***$]_{Modif}$ *volum*$_{Centru}]$ *e neinteresant.*

Funcția de determinant a adjectivului-numeral ordinal este periferică și se realizează numai în situația în care numeralul este singurul component la stânga centrului, în grupul nominal.

> ① Același mecanism sintactic funcționează și în cazul numeralului cardinal, care este **determinant** numai dacă este singurul component la stânga centrului (***trei***$_{Det}$ *copii*), dar este **cuantificator** dacă este precedat de un demonstrativ (*acești*$_{Det}$ ***trei***$_{Cuant}$ *copii, cei*$_{Det}$ ***trei***$_{Cuant}$ *copii*).

6. Aspecte normative

6.1. *Scrierea numeralelor ordinale*

Numeralele ordinale cu valoare pronominală şi cele cu valoare adjectivală antepuse substantivului regent se scriu cu litere, dar cele postpuse regentului se pot scrie atât cu litere (*categoria a treia*), cât şi cu cifre romane (*categoria a III-a*).

ⓘ În limba română actuală, numeralul ordinal postpus substantivului regent, care se apropie, în unele construcţii, de semnificaţia „denumire numerică", este relativ frecvent înlocuit de numeralul cardinal cu valoare substantivală, cu aceeaşi semnificaţie: *secolul 20* (în loc de *secolul al XX-lea*), *rândul / etajul 3* (în loc de *rândul / etajul al III-lea*) etc.

6.2. *Greşeli de scriere (şi de pronunţare)*

Numeralele ordinale care au ca bază de derivare numeralele cardinale *zece* şi *o sută* se scriu (şi se pronunţă) corect *al zecelea* şi *al o sutălea* (nu *al zecilea* şi *al o sutelea*), după cum cele formate de la *douăzeci* şi *două sute* au forma corectă *al douăzecilea* (dar *a douăzecea*) şi *al două sutelea* (dar *a două suta*). În mod similar, corect este *al o mielea* (format de la *o mie*), dar *al două millea* (format de la *două mii*); forma feminină corectă este *a două mia* (nu *miia*).

6.3. *Forme contrase*

- Numeralele ordinale *al o sutălea, a o suta* şi *al o mielea, a o mia* se folosesc, în limba vorbită, şi cu formele prescurtate *al sutălea, a suta* şi *al mielea, a mia,* tolerate de normă. Şi în cazul numeralului ordinal masculin corespunzător lui *un milion* sunt acceptate ambele forme: *al un milionulea / al milionulea;* la feminin însă, corectă este numai forma contrasă *a milioana* (nu şi **a un milioana*).
- Structurile cu numerale ordinale feminine având ca regent un substantiv articulat circulă, în limba vorbită, cu forme contrase, de tipul *clasa doua;* forma corectă, în scris, este însă *clasa a doua.*

ADJECTIVUL ŞI GRUPUL ADJECTIVAL (GAdj)

1. Caracteristici generale 212
2. Flexiune şi clase flexionare 212
3. Categoria gradelor de intensitate 212
3.1. Conţinut semantic 215
3.2. Relaţia gradare – sintaxă 215
3.3. Marcarea categoriei gradelor de intensitate 215
4. Tipologia adjectivelor 216
4.1. Clase semantico-gramaticale 217
4.2. Clasificare în funcţie de posibilităţile de gradare 217
4.3. Clasificare în funcţie de relaţia cu verbul 220
5. Trăsături sintactice ale adjectivului. Grupul adjectival (GAdj) 220
5.1. Structura internă a grupului adjectival 221
5.2. Clasificarea sintactică a adjectivului 222
5.2.1. Clasificarea adjectivelor după cum acceptă sau nu complemente 223
5.2.2. Clasificarea adjectivelor după tipul de complement 223
5.3. Poziţiile ocupate de GAdj în organizarea propoziţiei 223
5.3.1. Poziţii caracteristice 226
5.3.2. Poziţii sintactice rare, mai puţin caracteristice 226
6. Dificultăţi 226
6.1. Ambiguităţi de interpretare 227
6.1.1. Distincţia adjectiv – substantiv 227
6.1.2. Distincţia adjectiv – adverb 227
6.2. Interpretarea grupului [*cel* + Adj] 227
6.3. Interpretarea construcţiilor cu valoare superlativă 227
7. Aspecte normative 228
7.1. Acordul adjectivului 228
7.2. Construcţia complementului de comparaţie 228
7.3. Observaţii fonetice şi grafice 229
..... 229

ADJECTIVUL ŞI GRUPUL ADJECTIVAL (GAdj)

1. Caracteristici generale

Adjectivul este o clasă deschisă de cuvinte flexibile, caracterizate:

- **semantic**, prin calitatea de a exprima proprietăţi ale entităţilor ([*Copilul este*] *inteligent, sensibil, cuminte*), precum şi de a acţiona asupra extensiunii referenţilor desemnaţi prin substantiv, restrângând clasa de referenţi la subclase (*uniformă şcolară, uniformă militară*, în raport cu *uniformă*; *navă fluvială, navă maritimă*, în raport cu *navă*);
- **morfologic**, prin flexiune în funcţie de categoriile de gen, număr şi caz, marcate desinenţial (*bun**Ø** – **bună** – **buni** – **bune***), şi prin categoria gradelor de intensitate, marcată analitic (***mai** bun*, ***foarte** bun*);
- **sintactic**, prin necesitatea de a se raporta la un substantiv / de a avea un regent substantival (*şcoală nouă*) sau substitut al substantivului (*ceva nou, doi diferiţi*), cu care se acordă şi pe care, semantico-sintactic, îl modifică.

📖 În raport cu gramaticile tradiţionale, care includ în clasa adjectivului şi **adjectivele pronominale**, în gramatica de faţă, se insistă asupra diferenţelor dintre cele două clase de adjective, singurul element comun constituindu-i participarea la fenomenul de acord. În cartea de faţă, adjectivele pronominale sunt tratate la clasa pronumelor, cu care se aseamănă prin formă, prin flexiune şi prin funcţie, iar, în partea a doua, sunt discutate la funcţiile specifice grupului nominal: determinant, cuantificator, şi, în cazul special al adjectivului posesiv, la cea de posesor. Spre deosebire de adjectivele prototipice, adjectivele pronominale şi numeralele utilizate adjectival nu organizează grup sintactic.

2. Flexiune şi clase flexionare

2.1. Adjectivul prototipic (variabil) îşi schimbă forma în funcţie de gen, număr şi caz, categorii impuse prin acordul adjectivului cu substantivul-centru sau cu un substitut al acestuia (*carte rară – cărţi rare – unei cărţi rare – unela rare*).

Marcarea acestor categorii se realizează:

(a) prin desinenţă, care exprimă simultan genul, numărul şi cazul (*casei frumoas-**e***);

(b) prin articolul enclitic, care intervine numai în anumite contexte, când adjectivul precedă substantivul şi preia articolul; articolul apare fie ca marcă flexionară unică (*aspru-**lui** profesor*), fie ca marcă suplimentară, ataşată desinenţei (*frumoas-**e-i** case*);

(c) suplimentar, prin alternanţe fonetice (vocalice sau/şi consonantice), care apar numai la unele adjective (***o/oa***: *frum**o**s – frum**oa**să*; ***ea/e, z/j***: *t**rea**z – t**re**ji*; ***â/î, ă/e***: *om tân**ă** – oameni t**î**neri*; ***e/ea***: *român**e**sc – român**ea**scă*; ***c/č***: *adân**c** – adân**č**i*; ***g/ğ***: *drag – dra**ğ**i*; ***s/ş***: *de**s** – de**ş**i*; ***t/ţ***: *cumin**t**e – cumin**ţ**i*; ***sc/şt***: *român**esc** – român**eşt**i*; ***cs/cş***: *fix – fi**cş**i*; ***l/Ø***: *go**l** – go**Ø**i* etc.) şi care se asociază obligatoriu desinenţei.

2.2. După numărul de forme pe care le au în flexiune şi, implicit, după numărul de omonimii specifice, adjectivele se împart în mai multe **clase flexionare**, cuprinse în tabelul care urmează.

ⓘ Sunt *omonime* formele identice din flexiunea unui cuvânt, în cazul de faţă a unui adjectiv (*pomi **verzi*** [masc. pl.] – *case **verzi*** [fem. pl.]).
În flexiunea unui adjectiv apar *omonimii generale*, comune tuturor adjectivelor (*un copil **frumos*** [masc. sg. N-A] – *unui copil **frumos*** [masc. sg. G-D]), şi *omonimii specifice*, care apar numai în flexiunea anumitor adjective, distingând subclase flexionare de adjective (omonimia *pomi **verzi*** [masc. pl.] – *case **verzi*** [fem. pl.] sau omonimia *fată **fermecătoare*** [fem. sg.] – *fete **fermecătoare*** [fem. pl.] apar numai la unele adjective).

📖 În raport cu tradiţia gramaticală, care stabilea clasele de flexiune ale adjectivului numai pe baza formelor de singular, aici se iau în consideraţie atât singularul, cât şi pluralul, urmărindu-se numărul total de forme distincte şi, implicit, numărul şi tipul de omonimii suplimentare.

Număr de forme	Omonimii	Desinenţe
adjective cu patru forme (prezintă omonimiile comune tuturor adjectivelor)	**1) masc. sg. (N = A = G = D)** **2) masc. pl., fem. pl. (N = A = G = D)** **3) fem. (G sg. = D sg. = N, A, G, D pl.)**	***Ø–ă–/–e***: *alb – albă – albi – albe* ***u–ă–/–e***: *aspru – aspră – aspri – aspre* ***ă–Ø–/–le***: *greu – grea – grei – grele, rău – rea – răi – rele*
	fem. sg. = fem. pl.	***Ø–e–/–e***: *următor – următoare – următori – următoare*
	masc. pl. = fem. pl.	***(i)ă/(i)u–(i)e–(i)i–(i)i***: *cenuşiu / strantiu*[1] *– cenuşie – cenuşii – cenuşii; roşu*[2] *– roşie – roşii – roşii*
		Ø–ă–/–/: *românesc – românească – românești – românești; drag – dragă – dragi – dragi*
	masc. sg. = fem. pl.	***e–ă–/–e***: *june – june – juni – june*
adjective cu două forme – au două omonimii suplimentare:	**(masc. sg. = fem. sg.) ≠ (masc. pl. = fem. pl.)**	***e–e–/–/***: *mare – mare – mari – mari*
	(masc. sg. = masc. pl.) ≠ (fem. sg. = fem. pl.)	***iØ–ie–iØ–ie***: *greoi – greoaie – greoi – greoaie*
	(masc. sg. = masc. pl. = fem. pl.) ≠ fem. sg.	***iØ–ie–iØ–iØ***: *gălbui – gălbuie – gălbui – gălbui*
	(masc. sg. = fem. sg. = fem. pl.) ≠ masc. pl.	***e–e–/–e***: *atroce – atroce – atroci – atroce*
adjective invariabile	**masc. sg. = fem. sg. = masc. pl. = fem. pl.**	*bleu, cool, cumsecade, ditamai, kaki, lila, mini* [fustă *mini*], *mişto, naspa*

📖 În raport cu unele gramatici mai vechi, lipseşte din tabel subclasa adjectivelor flexionare **cu cinci forme** (*mult – multă – mulţi – multe – multor*), având în vedere că, dincolo de unele trăsături comune cu adjectivele propriu-zise (vezi gradarea), funcţia esenţială a acestora este, semantic, de cantitative nedefinite, iar, sintactic, de determinant ([$_{GN}$ [*Mulţi*]$_{Det}$ *studenţi*] *au plecat*) sau, în prezenţa altui determinant, de cuantificator ([$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ [*mulţi*]$_{Cuant}$ *participanţi*] *mă sperie*); vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal Indefinit 4.2.**

ⓘ Desinenţa **-*i*** de plural variază ca realizare fonetică, apărând, de cele mai multe ori, ca ***i*** asilabic, devocalizat [-^{j}] (*albi, deşi, grei, următori, mari*), dar şi ca **-*i*** silabic [-i] (*aspri, albaştri*) sau ca **-*i*** semivocalic [-*i̯*] (*cenuşii, stranii*); desinenţa **-*u*** de singular cunoaşte şi ea forme fonetice diferite: ca **-*u*** vocalic [-*u*] (*aspru, integru*) sau ca **-*u*** semivocalic [-***u̯***] (*greu, rău*).

ⓘ În cazul unor adjective precum: *dragi, lungi, atroci*, analiza fonetico-fonologică a finalei permite mai multe interpretări: [*č/ğ* + des. *Ø*] sau [*č/ğ* + -^{j} devocalizat]; pentru economia şi uniformitatea descrierii, s-a ales soluţia cu **-*i*** devocalizat. În cazul unor adjective feminine, precum: *grea – grele, rea – rele*, s-a ales soluţia de segmentare *grea-Ø*, şi nu *gre-a*, după modelul tiparului flexionar de la substantivele feminine *basmaØ – basma-le, steaØ – ste-le*.
[1-2]În cadrul unui tipar flexionar (acelaşi număr de forme şi acelaşi tip de omonimii), pot să apară şi unele neregularităţi: (a) adjectivele derivate de la substantive cu sufixul **-*iu*** (*arămiu, cărămiziu, cafeniu, cenuşiu, pământiu* etc.) se deosebesc ca realizare a finalei diftongului de adjectivele împrumutate (*straniu* şi întreaga clasă în *-toriu: obligatoriu, peremptoriu, reparatoriu*): descendent, unde semivocala ocupă a doua poziţie: ***arămiu***, *vs* ascendent, unde semivocala ocupă prima poziţie: ***straniu***; (2) adjectivul ***roşu*** are forma de masc. sg. cu desinenţa **-*u*** vocalic.

- Clasa prototipică este cea a **adjectivelor cu patru forme**, care include şi întreaga subclasă a participiilor (*ars – arsă – arşi – arse; muncit – muncită – munciţi – muncite*).
- Celelalte clase variază numeric, de la unele realizate extrem de rar (de exemplu, subclasa cu trei forme şi cu omonimia **masc. sg. = fem. pl.**, prezentă în flexiunea adjectivului *june*, sau subclasa cu două forme şi omonimiile **masc. sg. = fem. sg. = fem. pl. ≠ masc. pl.**, reprezentată de câteva împrumuturi: *atroce, rapace, sagace*) la altele mai numeroase (subclasa adjectivelor din fondul vechi cu desinenţa ***-e***: *mare, tare, verde*).
- Clasa **invariabilelor** include adjective cu vechimi diferite (formaţii vechi, fixate, obţinute prin compunere – *cumsecade*, alături de împrumuturi din diverse limbi: *bleu, cool, kaki, lila, mişto, naşpa, turcoaz*, în cazul cărora invariabilitatea este, uneori, un semn al neadaptării lor morfologice). Cantitativ, adjectivele invariabile reprezintă o clasă marginală, supusă presiunii sistemului de a-şi adapta formele; vezi forme recente, neacceptate de normele literare, precum: *bluză turcoază, bluză kakie*, (ironic) *eşti coolă*. Pentru unele adjective din această clasă (cele care admit antepunerea şi care, fonetic, acceptă preluarea articolului definit), invariabilitatea este rezolvată parţial, căci articolul devine o marcă de gen, de număr şi de caz (*cumsecadele profesori, cumsecadelui profesor*, dar **cumsecazii profesori, *cumsecadea profesoară*).
- Toate adjectivele flexibile, dacă acceptă antepoziţia şi primesc articol hotărât, îşi multiplică mărcile flexionare, adăugând la desinenţa adjectivului şi forma flexibilă a articolului (*tânăr**ul** profesor – tânăr**ului** profesor – tiner**ii** profesori – tiner**ilor** profesori*).

3. Categoria gradelor de intensitate

În afara categoriilor de gen, de număr şi de caz, impuse prin acord, adjectivul prezintă, în raport cu substantivul, o categorie proprie, cea a **gradelor de intensitate**.

3.1. *Conţinut semantic*

Categoria ***gradelor de intensitate*** exprimă variaţia de intensitate a proprietăţilor obiectelor sau, altfel spus, gradul în care este posedată o proprietate / o însuşire de către obiecte diferite sau de acelaşi obiect în momente diferite. Gradarea proprietăţii poate fi privită în mod „absolut" (*Filmul este **foarte interesant***) sau poate fi privită prin „comparaţie", comparându-se gradul în care este posedată o însuşire / o proprietate de către obiecte diferite (*Filmul este **mai interesant** decât cartea*) sau de acelaşi obiect în momente diferite (*Oscarul de anul acesta a fost **mai interesant / mai puţin interesant** decât cel de anul trecut*).
În definirea gradelor de intensitate, intervin trăsăturile: [Intensitate], [Comparaţie], în funcţie de care se deosebesc:

- **Pozitivul** se caracterizează prin [– Intensitate], [– Comparaţie]: *corect, frumos*.
- **Comparativul** are trăsăturile [+ Intensitate], [+ Comparaţie]: *mai corect, mai frumos*.
  În cadrul comparativului, pe baza trăsăturii [+/– Egalitate], se disting:
  - **comparativul de egalitate,** caracterizat prin [+ Intensitate], [+ Comparaţie], [+ Egalitate cu un punct de reper]: *la fel de corect, tot aşa de corect*;
  - **comparativul de inegalitate**, caracterizat prin [+ Intensitate], [+ Comparaţie], [– Egalitate]; faţă de un punct de reper, proprietatea poate fi posedată:
    – într-un **grad superior** (*mai corect, mai frumos*);
    – într-un **grad inferior** (*mai puţin corect, mai puţin frumos*).
  În cadrul **superlativului** se disting două subtipuri:
- **Superlativul relativ** are trăsăturile comparativului [+ Intensitate], [+ Comparaţie], dar se deosebeşte de acesta prin extinderea domeniului de comparaţie la o clasă de obiecte identice, în raport cu care intensitatea obiectului examinat este **maximă**:
  – într-un **grad superior** (*cel mai frumos dintre copii / din clasă*);
  – într-un **grad inferior** (*cel mai puţin frumos dintre copii / din clasă*).
- **Superlativul absolut** se caracterizează prin [+ Intensitate maximă], [– Comparaţie]: *foarte corect, foarte amabil*. Şi în acest caz, intensitatea **maximă** poate fi:
  – într-un **grad superior** (*foarte amabil*);
  – într-un **grad inferior** (*foarte puţin amabil*).

3.2. *Relaţia gradare – sintaxă*

Gradele de intensitate caracterizate prin trăsătura [+ Comparaţie] (**comparativul de egalitate, de inegalitate** şi **superlativul relativ**) implică matricial (deci prin semantica exprimă entitatea cu care se face comparaţia (vezi *infra*, **5.2.**; **5.2.2.**, vezi şi **Complementul comparativ**):

- *mai frumos / mai puţin frumos **decât** ...*;
- *la fel de / tot aşa de frumos **ca (şi)** ...*;
- *cel mai frumos / cel mai puţin frumos **dintre / din** ...*;

Chiar şi atunci când complementul comparaţiei nu este exprimat, acesta este, semantic şi sintactic, implicat, deductibil contextual:

În anul terminal, majoritatea sunt studenţi de nota 7-8, numai vreo zece sunt ***mai buni*** *√ Ø, iar I.P. este* ***cel mai bun*** *√ Ø.*

📖 De observat că, în raport cu gramatica tradiţională, unde termenul cu care se face comparaţia aparţine circumstanţialelor, aici este inclus în clasa ***complementelor***, pe baza trăsăturii comune cu cea a complementelor de a fi „cerut" de o anumită particularitate a centrului de grup, în cazul de faţă de asocierea centrului adjectival cu mărcile de gradare (*mai ... decât, mai puţin ... decât, la fel de ... ca (şi), cel mai ... din / dintre*).

3.3. *Marcarea categoriei gradelor de intensitate*

3.3.1. Spre deosebire de celelalte categorii ale adjectivului, realizate flexionar, categoria gradelor de intensitate se exprimă **analitic** (prin componente nelegate de adjectiv), provenind, cu excepţia mărcii variabile ***cel***, din adverbe / grupuri adverbiale:
- pozitivul este gradul nemarcat: ***Ø*** *bun,* ***Ø*** *frumos*;
- comparativul de inegalitate – de superioritate: ***mai*** *bun,* ***mai*** *frumos*;
  – de inferioritate: ***mai puţin*** *bun,* ***mai puţin*** *frumos*;
- comparativul de egalitate: ***la fel de*** *bun,* ***tot aşa de*** *bun*;
- superlativul relativ – de superioritate: ***cel mai*** *bun,* ***cel mai*** *frumos*;
  – de inferioritate: ***cel mai puţin*** *bun,* ***cel mai puţin*** *frumos*;
- superlativul absolut: ***foarte*** *bun,* ***foarte*** *frumos,* pop. ***tare*** *bun*.

3.3.2. Aprecierea gradelor de intensitate intră (ca orice apreciere) în sfera „subiectivităţii", uneori a „stilisticului", ceea ce explică numărul mare (şi niciodată închis) de **mărci expresive ale gradării** şi dificultatea de a stabili o limită precisă între mărcile gramaticalizate şi cele lexico-stilistice.

📖 Dată fiind dificultatea de a stabili limita dintre morfemele gramaticalizate ale gradării şi alte mărci negramaticalizate sau mai puţin gramaticalizate, precum şi din nevoia de a simplifica interpretarea, aici, spre deosebire de tradiţia gramaticală şi spre deosebire de GALR, se va proceda **unificator**, prin separarea **sintactică** a mărcilor de gradare de centrul de grup:

$[_{GAdj}[$***destul de***$]_{CircCant}$ *frumoasă*$_{Centru}]$;
$[_{GAdj}[$***suficient de***$]_{CircCant}$ *frumoasă*$_{Centru}]$;
$[_{GAdj}[$***teribil de***$]_{CircCant}$ *frumoasă*$_{Centru}]$;
$[_{GAdj}[$***nespus de***$]_{CircCant}$ *frumoasă*$_{Centru}]$;

În acelaşi mod vor fi analizate **sintactic** şi formele gramaticalizate ale gradării: *mai* şi *foarte*: $[_{GAdj}[$***mai***$]_{CircCant}$ *frumoasă*$_{Centru}]$, $[_{GAdj}[$***foarte***$]_{CircCant}$ *frumoasă*$_{Centru}]$.
Are o situaţie diferită marca variabilă *cel* de la superlativ, care, pe lângă rolul de marcă de gradare, funcţionează şi ca determinant:

elevul $[$*cel*$]_{Det\ sintactic}$ $[_{GAdj}[$*mai*$]_{CircCant}$ *bun* $_{Centru}]$.

O tipologie a mărcilor expresive ale grădării permite să distingem:
- mărci semigramaticalizate, aflate la limita dintre gramatical şi lexical: [*vreme*] *colosal de rece, cumplit de rece, extraordinar de rece, grozav de rece, teribil de rece* etc.; clasa este extrem de largă, incluzând: (a) adjective propriu-zise adverbializate; (b) adjective adverbializate derivate din verbe; (c) supine inversate şi adverbializate;

(a) *idiot de sentimentală, inuman de dureros, penibil de greu, ridicol de modestă, sângeros de violentă*;
(b) *chinuitor de dulce, derutant de plăcut, enervant de delicat, exasperant de amănunţit, impresionant de vrednică, înfricoşător de violentă, uimitor de amabilă; admirabil de clar, incredibil de neatent, insuportabil de dureroasă, interminabil de lung, lăudabil de tenace*;
(c) *negrăit de dulce, neînchipuit de limpede, nepermis de lăsătoare, nesperat de avantajos, nespus de frumos*;
- mărci lexicale realizate ca substantive adverbializate, care fac parte din expresii cvasifixe (*beat turtă, gol puşcă, îndrăgostit lulea, îngheţat tun, răcit cobză, scump foc, singur cuc, slab scândură, supărat foc / nevoie mare*), sau morfolexicale, realizate ca prefixe superlative (*extrasensibil, hiperaglomerat, superinfluent, suprasolicitat, ultrafin*);
- construcţii sintactice obţinute prin repetarea adjectivului, în postpunere (*film bun, bun!*) sau în antepunere (*bun, bun film!*);
- structuri sintactice comparative realizate prin acelaşi tipar cu ***de***, unde aprecierea „superlativă" se obţine numai extratextual, prin raportare la cunoştinţele curente ale colectivităţii: [*iarbă*] *până la brâu de înaltă,* [*brumă*] *de trei palme de groasă,* [*porumb*] *cât un stat de om de înalt*;
- structuri sintactice comparative realizate prin tiparul comparativ prototipic cu prepoziţia ***ca***, aproape clişeizate, unde aprecierea „superlativă" se obţine extratextual: [*fată*] *proastă ca noaptea,* [*fată*] *albă ca varul,* [*persoană*] *bună ca pâinea caldă*;
- structuri consecutive, unde aprecierea „superlativă" se obţine din „interpretarea" consecinţelor posedării într-un anume grad a proprietăţii:

(a) [*câine*] *agresiv de nu puteai să te apropii de el,* [*copil*] *prost de dădea în gropi*;
(b) [*fată*] *curajoasă de speriat, aprigă de temut*;

- structuri sintactice cu genitiv şi cu repetiţie: *frumoasa frumoaselor şi credincioasa credincioaselor* (M. Sadoveanu, *Divanul persian*);
- mărci fonetice constând:
  – în lungirea vocalei (*buun!, răău!, teriibil!*) sau a consoanei (*rrău!, gallben!*);
  – în utilizarea unui accent frastic special, însoţit sau neînsoţit de lungirea vocalei (*film* ***bun!****, film* ***buun!***), însoţit sau neînsoţit de inversiunea adjectivului (***buun*** *film!*) etc.

ⓘ De reţinut că, în ciuda valorii „superlative" comune, structurile inventariate sunt analizabile din punct de vedere sintactic (vezi *infra*, **6.2.**).

4. Tipologia adjectivelor

4.1. *Clase semantico-gramaticale*

4.1.1. În interiorul clasei adjectivului s-au separat ***adjectivele calificative*** şi cele ***categoriale***. Celor două subclase semantice le corespund importante diferenţe de comportament morfosintactic, caracteristicile gramaticale constituind teste de recunoaştere a fiecărei subclase.

Trăsături semantice	Adjective calificative	Adjective categoriale
	exprimă proprietăți ale entităților ([*copil*] *cuminte, frumos, gras, isteț, inteligent, mare, neglijent, prost*)	restrâng clasa de referenți desemnată prin substantiv la subclase ([*comitet*] *orășenesc,* [*concurs*] *regional,* [*magazin*] *sătesc*)
	formează perechi antonimice (*frumos – urât, slab – gras, activ – inactiv, ieftin – scump, înalt – scund*)	nu intră în relații antonimice
	sunt aprecieri de tip subiectiv	sunt trăsături obiective
	semantic, acceptă următoarea echivalență: *Ăsta e un scaun confortabil* → *Ăsta e un scaun* → *Ăsta e confortabil*	semantic, nu acceptă acest tip de echivalență: *Asta e o reacție chimică* → *Asta e o reacție* → **Asta e chimică*
	ocupă poziția NP ([*scaunul*] *este confortabil, frumos, ieftin, înalt, scund*)	în general, nu ocupă, singure, poziția NP (**Acidul e clorhidric, *Cartea e chimică / botanică, *Ursul e polar, *Școala e sătească*)
	acceptă complemente și adjuncți ([*Ioana*] *este* ***din ce în ce mai*** *dragă* ***colegilor***)	nu acceptă complemente și nici adjuncți (*este *clorhidric acizilor, este *din ce în ce mai clorhidric*)
Trăsături morfosintactice	sunt gradabile ([*film*] *mai frumos,* [*director*] *din ce în ce mai obosit,* [*coleg*] *prea sincer*)	nu acceptă gradarea (**foarte clorhidric, *mai chimic, *mai clujean, *mai sătesc*)
	au topică liberă, acceptând antepunerea și izolarea (*interesantul studiu, copleșitoarele gânduri, Copleșitoare, gândurile nu-mi dădeau pace*)	au topică fixă, în postpunere (**clorhidricul acid, *lingvisticul studiu, *maritimul vas, *regionalul congres, *sătească primărie*)
	apar în structuri exclamative (*Ce frumos!, Ce inteligent copil!*)	nu apar în structuri exclamative (**Ce clorhidric!, *Ce stradă sătească!*)
	suportă construcții supradeterminate cu determinantul emfatic ***cel*** ([*omul*] *cel frumos,* [*copilul*] *cel inteligent,* [*fratele*] *cel mare*)	nu suportă construcții determinate cu determinantul emfatic ***cel*** [1] (**acidul cel clorhidric, *profesorul cel universitar, *ziarul cel clujean, *proiectul cel regional*)
	intră în coordonare cu adjective calificative, niciodată cu adjective categoriale ([copil] *frumos, inteligent, spontan,* **soluție ingenioasă și chimică,* **uniformă roșie și militară*)	nu apar în coordonare, ci numai în relații de supraordonare fie cu alte adjective categoriale (([[*curent lingvistic*] *structuralist*] *european*]), fie cu adjective calificative (([[*lingvist structuralist*] *serios și muncitor*])

[1] Regula de neacceptare a determinantului emfatic ***cel*** privește numai româna actuală, căci în limba veche (chiar până târziu, spre sfârșitul secolului al XIX-lea) structurile cu ***cel*** erau mult mai extinse, atașându-se și clasei adjectivelor categoriale (vezi construcții din limbă veche ca: *pre omul* ***cel bisericesc****, dragostea* ***cea creștinească***, Antim, *Predici*, sau construcții de la sfârșitul secolului al XIX-lea: *cu finalul -u* ***cel flexionar românesc****, instrucțiunea* ***cea câmpulungeană***, Hasdeu, EMR).

Distincția ***calificativ*** vs ***categorial*** este departe de a fi foarte rigidă, având în vedere că:

- testele de distingere suportă unele excepții (să se compare: **Sistemul e* ***solar****, **Această grupă e* ***sanguină***, unde adjectivele categoriale nu admit poziția NP, cu *Vinul este* ***românesc****, Decizia e* ***politică****, și* ***nu militară***, unde alte adjective categoriale apar în poziția NP);
- există numeroase adjective care au un comportament dublu, funcționând de la un context la altul (cu schimbare de sens) când calificativ, când categorial:

sistem ***nervos*** [categorial] vs *om* ***nervos*** [calificativ];
rocă ***vulcanică*** [adjectiv categorial] vs *comportament* ***vulcanic*** [calificativ];
consiliu ***profesoral*** [categorial] vs *atitudine* ***profesorală*** [calificativ] etc.

4.1.2. În afara celor două subclase, s-a separat o a treia subclasă, denumită a ***adjectivelor situative***, care se caracterizează prin următoarele trăsături:

Trăsături semantice	Subclase semantice	Trăsături morfosintactice			
		Ante-punere	Post-punere	Ocupă poziția NP	Gradare
nu participă, în general, la echivalențele semantice caracteristice celorlalte două tipuri (*Ea este o viitoare mamă ≠ Ea este o mamă ≠ Ea este viitoare*)	**adjective deictice** ○ **temporale** (*fost, actual, următor, viitoare* [*mamă, soție*]); ○ **spațiale** ([etajul] *superior / inferior,* [*partea*] *dreaptă / stângă* [*a străzii*])	+	–/+	–/+	–
	adjective modalizatoare (*aparent, adevărată* [*minciună*], *așa-zis* [*prieten*], *curat* [*plastograf*], *eventual, posibil, potențial, pretins, probabil, pură* [*întâmplare*], *simplu* [*cetățean*])	+	–	+/–	–
	adjective de ierarhizare (*individual, personal, privat, propriu, unic, caracteristic, singular, specific*)	+	+	+	–
	adjective afective (*biata* [*femeie*], *blestematul* [*impozit*], *săracul* [*profesor*]	+	–	–	–

ⓘ De observat **eterogenitatea** semantică a clasei (sensuri diferite: modalizatoare *vs* ierarhizatoare *vs* afective), dar şi eterogenitatea de comportament gramatical (ceea ce apare notat cu [+ / –]):
– Unele adjective nu acceptă deloc postpunerea, iar altele pot să apară şi în postpunere (**preşedintele fost*, dar *preşedintele actual*); în postpunere, unele forme îşi schimbă sensul, intrând în clasa calificativelor (*poveste adevărată, casă curată, apă pură*).
– Unele adjective modalizatoare nu acceptă poziţia NP, iar altele o acceptă (*Prostia lui e *aşa-zisă / *pretinsă*, dar *Prostia lui e aparentă*).
– Numai unele adjective situative nu participă la relaţiile de echivalenţă specifice claselor anterioare; altele pot intra în relaţiile de echivalenţă proprii categorialelor (*Ea este o biată profesoară → Ea este o profesoară*, dar *→ *Ea este biată*).
– Unele dintre adjectivele situative pot funcţiona ca non-deictice, devenind categoriale (*plămânul drept / stâng, lobul drept / stâng*).

4.2. *Clasificare în funcţie de posibilităţile de gradare*

Urmărind comportamentul adjectivelor în raport cu gradele de intensitate, se disting:

- **adjective gradabile** – care acceptă ataşarea mărcilor gradării;
- **adjective negradabile** – care nu acceptă mărcile de gradare.

Neacceptarea gradării priveşte sistemul sau uzul limbii, în funcţie de explicaţiile diferite pe care le primeşte:
(a) explicaţii etimologice (sunt împrumuturi savante, reprezentând comparative de superioritate în latină: *anterior, inferior, posterior, superior, ulterior*, iar altele, provenind din superlative latineşti: *extrem, infim, maxim, minim, proxim, suprem, ultim*);
(b) explicaţii semantice (sunt adjective care includ în matricea lor semantică trăsături superlative: *colosal, cumplit, desăvârşit, enorm, extraordinar, gigantic, grozav, magistral, nemaipomenit, teribil, uriaş*, precum şi adjective derivate cu prefixe superlative: *arhicunoscut, extrafin, hipersensibil, preafericit, răscopt, străvechi, supraaglomerat, supersensibil, ultrasecret*);
(c) explicaţii sintactico-semantice (sunt adjective de tip categorial, care, neexprimând direct proprietăţi ale entităţilor, nu permit gradarea: [*acid*] *clorhidric, sulfuric*, [*uniformă*] *militară, şcolară*, [*comitet*] *orăşenesc, regional*, [*student*] *bucureştean, ieşean, clujean*, [*şcoală*] *comunală, profesională, sătească* etc.; vezi *supra*, **4.1.1.**).

ⓘ Este o deosebire esenţială între (a), (b) *vs* (c), având în vedere că, în (c), este vorba de constrângeri impuse de tipul semantic de adjectiv, în timp ce în (a), (b), este vorba de constrângeri impuse de norma literară, şi nu de tipul semantic de adjectiv, căci adjectivele din (a), (b) sunt calificative, admiţând gradarea, cum, de altfel, se şi întâmplă frecvent în uzul neliterar.

4.3. *Clasificare în funcţie de relaţia cu verbul*

Dintre adjectivele derivate (obţinute prin derivare), se detaşează clasa adjectivelor **de proveniență verbală**, fie că sunt obţinute prin derivare sufixală (*aduce > aducător, folosi > folositor, compara > comparabil*), fie că sunt obţinute prin conversiune, din participii (*cumpărat – cumpărată, pasionat – pasionată*) sau din gerunzii (*suferind – suferindă, şezând – şezândă*), adjective care păstrează încă trăsături ale bazei verbale.

4.3.1. Există **sufixe** care transformă verbe în adjective, dar conservă trăsături sintactico-semantice ale bazei verbale:
- *-(ă/i/â)ător / -ator* ([*ziarist*] ***apărător*** *al drepturilor omului*, [*obiect*] ***folositor*** *şcolii*, [*semn*] ***premergător*** *bolii*, [*ziarist*] ***susţinător*** *al guvernului*, [*copil*] ***temător*** *de consecinţe*);
- *-ant* ([*student*] ***participant*** *la demonstraţie*;
- *-(a)bil* ([*rezultat*] ***comparabil*** *cu cele din străinătate*, [*împrumut*] ***plătibil*** *în zece ani*, [*rezultat*] ***preferabil*** *celor anterioare*, [*rezultat*] ***utilizabil*** *în viitoarele studii*).

În construcţii ca:

– *suferinţă* ***premergătoare operaţiei*** [+ Nominal_D];
– *efecte* ***comparabile cu cele*** *anterioare* [+ ***cu*** [+ Nominal_A]];
– *soluţie* ***preferabilă acum celorlalte*** [+ Nominal_D + CircTimp];
– *student* ***participant cândva la revoluţie*** [+ ***la*** [+ Nominal_A] + CircTimp] etc.,

adjectivele reflectă particularităţi de construcţie ale verbului din care derivă (*Suferinţa premerge operaţiei, Se compară cu cele anterioare, O preferă acum celorlalte, A participat cândva la revoluţie*).

4.3.2. Participiile, caracterizate flexionar prin trăsături de tip adjectival, păstrează şi trăsături sintactico-semantice ale verbului (vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu**, **2.2.2.**). Construcţii precum:

– *cărţi* ***trimise astăzi copiilor*** [+ Nominal_D + CircTimp];
– *teză* ***alcătuită din articole*** *anterioare* [+ ***din*** [+ Nominal_A]];
– *elevă* ***devenită vedetă*** *de televiziune* [+ NP];

reflectă construcţiile verbelor corespunzătoare (*cărţi care se trimit azi copiilor, teză care se alcătuieşte din articole anterioare, elevă care a devenit vedetă de televiziune*).

4.3.3. Unele dintre **gerunziile** acordate păstrează şi ele, în oarecare măsură, trăsăturile bazei (vezi complementul prepoziţional şi circumstanţialul temporal din *femeie suferindă* ***de câtva timp de cord*** [+ ***de*** [+ Nominal_A] + CircTimp).

5. Trăsături sintactice ale adjectivului. Grupul adjectival (GAdj)

Grupul adjectival (GAdj) se constituie dintr-un centru adjectival împreună cu toţi subordonaţii legaţi sintactic şi semantic de acesta:

– *copil* [$_{\text{GAdj}}$ ***foarte drag părinţilor***];
– *medicament* [$_{\text{GAdj}}$ ***dătător de speranţe***];
– *a ajuns* [$_{\text{GAdj}}$ ***foarte ostilă înnoirilor***];
– *este* [$_{\text{GAdj}}$ ***mai atentă decât Ion***];
– *avocat* [$_{\text{GAdj}}$ ***celebru cândva***].

GAdj poate fi **complex** (ca în exemplele anterioare, când centrul adjectival are subordonați) sau poate apărea ca **monomembru**, în condițiile absenței altor constituenți dependenți de centru: *copil* [$_{GAdj}$ ***frumos***].

5.1. *Structura internă a grupului adjectival*

Grupul adjectival complex (centru + componente dependente) are următoarea structură:

(Adjunct$_1$) [Adjectiv$_{Centru}$ (Complement)] (Adjunct$_2$)

ⓘ De observat că un singur constituent al grupului este obligatoriu: centrul de grup adjectival. Ceilalți (incluși între paranteze) pot lipsi dintr-un grup sau altul. Pentru adjectivele care cer complemente, acestea, în mod curent, nu lipsesc; adjuncții sunt însă constituenți facultativi pentru orice adjectiv.

Structurile complexe ale unui GAdj îmbracă forme ca:

Cartea a ajuns [$_{GAdj}$ *foarte plină de praf*].
Femeia este [$_{GAdj}$ *foarte temătoare de hoți*].
Părinții lui par [$_{GAdj}$ *destul de ostili înnoirilor*].
Maria este [$_{GAdj}$ *mai talentată decât Ion*].
G.P., cântăreț [$_{GAdj}$ *celebru pe atunci*], *era în topul muzicii ușoare.*
Mama este [$_{GAdj}$ *bolnavă la pat de două luni*].

- **Complementele** sunt componente dependente de centru caracterizate prin:
  - sunt așezate, de regulă, la dreapta centrului adjectival;
  - sunt cerute matricial, prin sintaxa și semantica centrului;
  - pot fi cerute nu direct de centru, ci de mărcile de gradare asociate centrului;
  - sunt legate de centru sau de mărcile de gradare prin restricții de formă impuse nominalelor: restricții de caz (*dragă* ***studenților***, *ostilă* ***conducerii***), de prepoziție (*plină* ***de*** *praf, temătoare* ***de*** *hoți, dependentă* ***de*** *părinți, sinonimă* ***cu*** *X, atentă* ***la*** *nevoile altora, mai frumoasă* ***decât*** *mama*) sau, când complementul se realizează propozițional, prin restricții de complementizator (*sigură* ***că*** *..., capabilă* ***să*** *..., curioasă* ***dacă*** *...*);
  - în cazurile de nelexicalizare a complementului, disponibilitatea adjectivului de a primi complement există, complementul putând fi introdus oricând (*Copilul este bolnav* [***Ø / de gripă***], *Cartea este folositoare* [***Ø / studenților***]).

- În clasa **adjuncților**, constituenți facultativi, neceruți de trăsăturile matriciale ale centrului, se disting două tipuri: unii, așezați, de regulă, la stânga centrului adjectival (Adjunct$_1$), alții, așezați, de regulă, la dreapta centrului (Adjunct$_2$), fiecare cu roluri specifice.

  ○ **Cei așezați la stânga** sunt circumstanțiale cantitative, circumstanțiale de mod și de modalitate, îndeplinind funcții precum:
  - exprimă gradarea (*teribil de frumoasă, nespus de frumoasă, mai puțin frumoasă, suficient de frumoasă*);
  - exprimă progresia gradării (*din ce în ce mai frumoasă, tot mai frumoasă*);
  - aproximează proprietatea (*cam urâtă, oarecum urâtă, în oarecare măsură urâtă, relativ satisfăcătoare, ceva mai relaxată*);
  - modalizează proprietatea (*cică / pasămite bolnavă, pretins bolnavă*) etc.

  ○ **Cei așezați la dreapta** sunt circumstanțiale spațio-temporale, de relație sau de cauză, având rolul de a limita proprietatea, de a o delimita din punct de vedere temporal și spațial, de a-i fixa „cauza" sau de a exprima „consecința" unui anume grad de deținere a proprietății:
  - circumstanțial de loc ([este] *bolnavă* ***la pat***);
  - circumstanțial temporal ([*avocat*] *celebru* ***cândva***, [elevă] *bolnavă* ***de două săptămâni / din când în când***);
  - circumstanțial cauzal (*bolnavă* ***din sărăcie***);
  - circumstanțial de relație (*bolnavă* ***psihic***, *interesantă* ***teoretic***);
  - circumstanțial consecutiv (*urâtă* ***de speriat***, *palidă* ***de ți-era frică s-o privești***).

5.2. *Clasificarea sintactică a adjectivului*

În cadrul GAdj, **numai complementele**, care reprezintă tipul de componenți cel mai strâns legați de centru și constrânși de acesta la diverse restricții de formă, participă la **clasificarea sintactică** a adjectivelor.

5.2.1. *Clasificarea adjectivelor după cum acceptă sau nu complemente*

- **Adjective care cer complemente obligatorii**. Cele mai numeroase sunt adjectivele provenind din verbe (a), dar sunt și adjective primare (b):

(a) *cauzatoare de suferință, folositoare copiilor, premergătoare morții*
(b) *dragă copiilor, ostilă societății, atentă la zgomote, egală cu suprafața casei.*

- **Adjective pentru care complementele sunt facultative.** Să se compare: **lovitură cauzatoare*, unde adjectivul nu acceptă suprimarea complementului, cu *femeie* [*bolnavă de gripă / bolnavă*], *copil* [*politicos cu părinții / politicos*], unde adjectivele admit suprimarea complementului.

ⓘ Spre deosebire de adjectivele postverbale, care acceptă mai greu suprimarea complementului, adjectivele propriu-zise, nederivate, permit mai ușor nelexicalizarea acestuia.

- **Adjective care nu acceptă complemente** (*casa nouă și curată, elev inteligent și drăgălaș, acid clorhidric, curent filozofic*).

ⓘ De observat că toate adjectivele categoriale nu acceptă complemente, în timp ce adjectivele calificative apar în ambele situații: acceptă sau nu acceptă complement.

5.2.2. *Clasificarea adjectivelor după tipul de complement*

Se disting:

- **Adjective care primesc un complement indirect**. Se cuprind în această categorie:

(a) **adjective non-verbale** (*anterior procesului, antipatic colegilor, contrar rezultatelor, credincios stăpânului, drag familiei, exterior țării, familiar lor, favorabil lor, fidel soției, inerent sensului, loial directorului, necesar studenților, opus situației, ostil guvernanților, prealabil operației* etc.);

(b) **adjective postverbale**, derivate sufixal (*bunuri aparținătoare comunei, suferință premergătoare morții*) sau participiale (*carte trimisă elevilor, masă oferită mamei, discurs adecvat situației*).

• **Adjective care primesc un complement prepozițional.** Intră în această categorie:

(a) **adjective non-verbale:**

– adjective „simetrice", care cer prepoziția ***cu*** (*analog cu, compatibil cu, complice cu, comun cu, conform cu, contemporan cu, egal cu, identic cu, paralel cu, sincron cu, sinonim cu, solidar cu*);

– adjective construite cu prepoziția ***de*** (*apt de, avid de, capabil de, conștient de, demn de, gata de, lacom de, plin de, sătul de, setos de, sigur de, străin de, susceptibil de, vinovat de, vrednic de*, inclusiv adjective de stare psihică: *furioasă de*);

– adjective construite cu ***la***, prepoziția exprimând „orientarea" însușirii: Ținta (*atent la, imun la, receptiv la, surd la*);

– adjective construite cu prepoziția ***pe***, prepoziția exprimând Ținta (*furios pe, gelos pe, sigur pe*);

(b) **adjective postverbale**, reprezentate prin:

– adjective participiale și adjective obținute prin derivare sufixală, care păstrează prepoziția din construcția verbului (*ahtiată după, comparabilă cu, înrudită cu, interesată de, obligată la*, [*echipă*] *participantă la, predispusă la, referitoare la, temătoare de*);

– adjective participiale de la verbe tranzitive psihologice care cer rolul Stimul, legându-l prin prepoziția ***de*** (*decepționată de, dezamăgită de, indignată de, indispusă de, intrigată de, încântată de, uimită de*);

– adjective derivate sufixal de la verbe tranzitive care leagă complementul exprimând Tema / Pacientul prin prepoziția ***de*** (*lovitură cauzatoare de moarte, debut dătător de speranță*);

– adjective participiale cu sens pasiv și unele adjective derivate cu sufixul *-bil* (cu sens pasiv), construite cu un **complement de agent** (*carte trimisă de / de către profesori, lege propusă de / de către guvernanți, soluție acceptabilă de ambele părți*).

Pentru adjectivele care admit un **complement prepozițional**, clasificarea poate merge mai departe, diferențiindu-se:

(a) adjective care admit construcții verbale non-finite

– **(Prep +) Infinitiv**: *capabilă (de) a cârmui, decisă (în) a proceda, dârză (în) a-și apăra șansele, gata (de) a sări în ajutor, vrednică (de) a reprezenta țara*;

– ***de* + Supin:** *struguri buni de cules, este gata de plecat, demne de luat în seamă, vrednic de ales ambasador*;

(b) adjective care admit propoziții conjuncționale; în funcție de complementizatorii acceptați, se disting:

– adjective care admit ambii complementizatori (***că, să***): [*este*] *bucuroasă că / să, fericită că / să, mândră că / să*;

– adjective care admit numai pe ***că***: [*este*] *conștientă că, sigură că, vinovată că*;

– adjective care admit numai pe ***să***: [*este*] *(in)aptă să, atentă să, avidă să, (in)capabilă să, datoare să, demnă să, gata să, liberă să*;

– rar, adjective care admit pe ***dacă***, semn al unei interogative totale în discurs indirect: [*este*] *curioasă dacă a luat examenul.*

ⓘ În forma **discursului indirect** (vezi **Discursul raportat; Tipuri de enunț**), orice propoziție derivând din transpunerea unui enunț din vorbire directă (unde apare ca independentă sintactic) în vorbire indirectă devine, sintactic, subordonată; în cazul de față, este vorba de transpunerea unei propoziții interogative totale într-o propoziție subordonată (*Ion este curios*: „– ***Se va mai pleca azi?***" [discurs direct – propoziție independentă] > *Ion este curios* ***dacă se va mai pleca azi*** [***dacă*** apare numai în discursul indirect – propoziție subordonată]).

• **Adjective construite cu un complement secundar** – clasă limitată la câteva participii pasive de la verbe dublu tranzitive, care, după pasivizare, păstrează complementul secundar (*copil învățat* ***tabla înmulțirii***, *copii anunțați* ***data examenului***).

ⓘ În structurile verbale prototipice (cu verb la formă finită), verbele corespunzătoare se construiesc cu CD + CSec ([*Pe copil l-*]$_{\text{CD dublat}}$ *au învățat* [*tabla înmulțirii*]$_{\text{CSec}}$).

• **Adjective postverbale care primesc un complement în genitiv** – clasă limitată la adjective provenind din verbe tranzitive al căror complement direct are trăsătura [+ Definit] (*țărani* ***care păstrează tradițiile*** > *țărani* ***păstrători ai tradițiilor***).

ⓘ Sunt structuri sintactice a căror interpretare este ambiguă, regentul genitivului (un derivat postverbal în *-tor*) permițând calificarea ca adjectiv (vezi acordul) sau ca substantiv (în construcții care primesc un alt adjectiv: *persoane păstrătoare fidele ale tradițiilor*); a se vedea **Substantivul și grupul nominal, 2.2.2.2.** În consecință, **componentul în genitiv** poate fi interpretat drept complement (de natură verbală) al adjectivului sau al substantivului.

• **Adjective construite cu un nume predicativ sau cu un complement predicativ al obiectului** – clasă limitată la participiile provenind de la verbe copulative sau atributive, care păstrează de la radicalul verbal disponibilitatea construirii cu NP sau CPO (*țări foste* ***comuniste*** */ devenite* ***capitaliste***, *episcop uns* ***mitropolit***, *director numit* ***ministru***).

• **Adjective care admit gradarea și acceptă, implicit, un complement comparativ.** Complementul comparativ este un complement specific pentru GAdj, fiind cerut de adjunctul de gradare (vezi *supra*, **3.3.1.**; ***mai*** *frumoasă* ***decât***, ***la fel de*** *sigură* ***ca***, ***mai puțin*** *frumoasă* ***decât***, ***cea mai*** *frumoasă* ***din / dintre***).

5.3. *Pozițiile ocupate de GAdj în organizarea propoziției*

5.3.1. *Poziții caracteristice*

Poziția	Funcția	Exemple
În GN	modificator (cu rol calificativ sau restrictiv)	*elev **bun**, **simpaticul** Ion, copil **inteligent**, acid **clorhidric**, școală **clujeană**, alegeri **locale**, uniformă **militară**, imn **național***
În GV	în raport cu verbe copulative, ocupă poziția NP	*este **vesel**, devine **interesant**, se face **mare**, rămâne **tânăr***
În structuri reorganizate	cu elipsă, apare ca PS	*S-a întors* [și este] ***tristă.***
	cu elipsă și amalgamare, apare ca PS	*Îl consider pe Ion **inteligent** < Consider că Ion este inteligent.*

ⓘ Prin ***amalgamare*** se înțelege „împletirea" a două structuri sintactice (în cazul de față, regenta și subordonata), constând în „avansarea" unui component din subordonată în regentă, asociată cu elipsa copulativului din subordonată (vezi **Predicativul suplimentar**).

5.3.2. *Poziții sintactice rare, mai puțin caracteristice*

	Funcția		Exemple
În GPrep	în relație cu prepoziția ***de***, întregul grup apare ca adjunct / circumstanțial de cauză		*S-a răsturnat **de plină*** [*ce era*]. *A ratat plecarea **de neatentă*** [*ce era*].
	în relație cu prepozițiile „calității", întregul grup apare ca:	NP	*Trece **de prefăcută**.*
		CPO	*O ia **de bună**, O ia **drept prefăcută**.*
		PS	*O consider **ca foarte inteligentă**.*
	în structuri comparative, când termenul cu care se face comparația este adjectival, apare drept complement al comparației		*E mai bine să fie sănătoasă **decât*** [*să fie*] ***bolnavă**.*
	apoziție		*Este imbecilă, adică **foarte proastă**.*

ⓘ Exceptând prepozițiile „calității" (*ca, drept, de*), apariția unui grup adjectival în context prepozițional, deși posibilă, este rară și nespecifică, presupunând, adesea, o elipsă.

6. Dificultăți

6.1. *Ambiguități de interpretare*

6.1.1. *Distincția adjectiv – substantiv*

- În pozițiile predicative (NP sau PS), pot să apară atât un adjectiv, cât și un substantiv. Ca urmare, în absența altor contexte dezambiguizatoare, unele cuvinte pot fi interpretate și adjectival, și substantival:

  *Ion este **muncitor / luptător / aducător de profit*** [adjective sau substantive] vs *El este **foarte muncitor*** [adjectiv], *este **simplu luptător*** [substantiv], *îl consider **adevărat aducător** de profit.* [substantiv]

  În pozițiile predicative (NP, PS), trecerea de la substantiv la adjectiv se realizează mult mai ușor decât în alte poziții, fiind suficientă atașarea mărcilor de gradare:

  *Ea este **mai mamă** decât toate celelalte.*
  *Totdeauna am considerat-o **foarte profesoară**.*

- Sunt și alte situații sintactice în care e posibilă confuzia între cele două clase:

(a) ***Dragul*** [adjectiv] *meu prieten, de ce nu-mi răspunzi?* vs ***Dragul*** [substantiv] *meu, de ce nu-mi răspunzi?*
(b) ***prostălăul / inocentul** Popescu, **năstrușnicul** copil* [adjective] vs *un **prostălău** de scriitor, **inocentul** de mine, **năstrușnicul** de copil* [substantive];
– *din pricina **păcătoasei** istorii* [adjectiv] vs *din pricina **păcătoasei** de istorii* [substantiv];
– *contra **nebunei** mele prietene* [adjectiv] vs *contra **nebunei** mele de prietenă* [substantiv].

6.1.2. *Distincția adjectiv – adverb*

Dată fiind omonimia formei adverbiale și a celei adjectivale de masc. sg., confuzia celor două clase apare frecvent în construcții ca:

- *La vârsta asta, orice copil e **dificil**.* [adjectiv] vs *Orice copil e **dificil** de strunit.* [adverb];
- *Sportul e **sănătos**.* [adjectiv] vs *E **sănătos** să faci sport.* [adverb].

6.2. *Interpretarea grupului* [cel + *Adj*]

- În prezența unui centru substantival, grupul [***cel / cea / cei / cele*** + **Adj**] (*casa **cea nouă***) include determinantul adjectival emfatic ***cel***, coocurent cu determinantul prototipic – articolul definit legat –, și un component adjectival (*nouă*), cu funcție de modificator (să se vadă **Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**):

  $[_{GN}\ casa_{Centru+Det}\ [cea]_{Det\ emfatic}\ [nouă]_{Modif}]$

- În absența unui centru substantival, ***cel / cea / cei / cele***, un pronume demonstrativ semiindependent, preia calitatea de centru pronominal de grup, iar adjectivul, pe aceea de modificator cu statut de complinire obligatorie:

Îmi plac toate ***fructele***$_i$, *dar în mod deosebit* [$_{GN\ pron}$ ***cele***$_{i\ Centru}$ [*dulci şi zemoase*]$_{Modif}$]; vezi şi **Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5**.

- Într-o construcţie de tipul: *contra prietenei* ***celei mai noi cel*** este atât component al mărcii de gradare superlativ-relative, cât şi un determinant emfatic:

6.3. *Interpretarea construcţiilor cu valoare superlativă*

Structurile cu valoare „superlativă" (vezi *supra*, **3.3.**) sunt foarte diverse. Comună tuturor este însă natura lor sintactic analizabilă, chiar dacă funcţia sintactică a mărcilor „superlative" este diferită de la o construcţie la alta; să se compare:

Casa este [$_{GAdj}$ [*foarte*]$_{CircCant}$ *frumoasă*$_{Centru}$].
Soluţia este [$_{GAdj}$ [*nespus de*]$_{CircCant}$ *interesantă*$_{Centru}$].
S-a făcut [$_{GAdj}$ *albă* [*ca varul*]$_{CComp}$].
A căzut o brumă [$_{GAdj}$ [*de trei palme de*]$_{CircCant}$ *groasă*].
Este o soacră [$_{GAdj}$ *urâtă* [*de speriat*]$_{CircCons}$].

7. Aspecte normative

7.1. *Acordul adjectivului*

- Adjectivele şi participiile (variabile) se supun regulii sintactice de acord în gen, în număr şi în caz cu substantivul regent. Acordul priveşte şi componentul ***cel*** din structura superlativului relativ sau din grupurile nominale cu determinant emfatic [Subst. + ***cel*** + Adj.: *omului* ***celui*** *bun*]:
– Sunt corecte construcţiile *datorită prietenei mele* ***celei mai bune***, *contra profesoarei noastre* ***celei noi***, şi nu construcţiile *datorită prietenei mele* ***cea mai bună***, *contra profesoarei noastre* ***cea nouă***.

- Trebuie evitate falsele „acorduri" din structuri:
– în care, greşit, adverbul sau grupul adverbial gradat ***cel*** + Adv se acordă (a);
– în care adjectivul se acordă, prin atracţie, cu regentul (b).
(a) Sunt corecte construcţiile *copiii* ***cel mai uşor*** *influenţabili, ţările* ***cel mai atent*** *monitorizate*, şi nu construcţiile *copiii* ***cei*** *mai uşor* ***/ cei mai uşori*** *influenţabili, ţările* ***cele*** *mai atent monitorizate*.
(b) Sunt corecte construcţiile *contra acestei fete* ***ajunse dependentă*** *de droguri, asupra acestei cântăreţe* ***considerate talentată***, în care *dependentă, talentată* au forme de nominativ, explicabile prin funcţia lor de NP, respectiv PS, şi nu construcţiile *acestei fete ajunse* ***dependente*** *de droguri, acestei cântăreţe considerate* ***talentate***.

7.2. *Construcţia complementului de comparaţie*

Prepoziţia care introduce complementul de comparaţie diferă în funcţie de marca de gradare care o impune.
– Sunt corecte construcţiile (a), (b); este acceptabilă construcţia (c), dar nu este acceptată construcţia (d):

(a) *Este* ***mai*** *frumoasă /* ***mai puţin*** *frumoasă* ***decât*** *sora ei.*
(b) *Este* ***la fel de*** *frumoasă /* ***tot aşa de*** *frumoasă* ***ca*** **(*şi*)** *sora ei.*
(c) *Este* ***mai*** *frumoasă* ***ca*** *sora ei.*
(d) *Este* ***mai*** *frumoasă /* ***mai puţin*** *frumoasă* ***ca şi*** *sora ei.*

– Sunt corecte construcţiile: *este cea mai frumoasă* ***dintre*** *copii* [+ Plural] */* ***din*** *clasă* [+ Colectiv], dar nu şi construcţia: *este cea mai frumoasă* ***din*** *copii*.

7.3. *Observaţii fonetice şi grafice*

7.3.1. Se cere atenţie la păstrarea intactă a grupului cu diftong final (***-iu***) pentru adjectivele împrumutate terminate în ***-toriu***.
– Sunt corecte formele: *aleatoriu, ambulatoriu, articulatoriu, contradictoriu, definitoriu, derizoriu, giratoriu, iluzoriu, meritoriu, notoriu, obligatoriu, peremptoriu, premonitoriu, probatoriu, prohibitoriu, provizoriu, tranzitoriu*, şi nu formele: *aleator, ambulator, articulator, contradictor, definitor, obligator* etc.
– Pentru câteva forme, DOOM$_2$ recomandă fie o diferenţă gramaticală (adjectiv *vs* substantiv: *ondulatoriu – ondulator, oscilatoriu – oscilator*), fie o specializare semantică a variantelor (*executor* „care execută": *membru executor* vs *executoriu* „care trebuie executat": *hotărâre executorie, plan executoriu*).

7.3.2. O atenţie specială cere şi grafia formelor de plural ale adjectivelor *propriu, straniu*, care primesc:
– doi „**i**" în postpunere (primul aparţine radicalului, al doilea este desinenţa de plural pentru masc. şi fem.: *ochi stranii, cărţi proprii*);
– trei „**i**" în antepunere (primul aparţine radicalului, al doilea este desinenţa de plural, al treilea este articolul definit pentru masc. pl.: *propriii tovarăşi*);
– trei „**i**" + cliticul de dativ posesiv (*propriii-i colegi* „colegii lui proprii").

7.3.3. Trebuie acordată atenţie grafiei formelor feminine de G-D sg., care pot primi fie doi „*i*" (***dragii*** *mele surori,* ***largii*** *mele rochii,* ***întregii*** *mele cariere,* ***vagii*** *mele amintiri*), fie, dimpotrivă, „***ei***" (***aprigei*** *mele mame,* ***blegei*** *mele surori,* ***dulcegei*** *mele poezii,* ***vitregei*** *noastre soarte*), diferenţiere care se face în funcţie de forma de fem. pl. a adjectivelor cu radicalul terminat în *-g* (*dragi, largi, întregi, vagi*, dar *aprige, blege, dulcege, vitrege*).

VERBUL ŞI GRUPUL VERBAL (GV)

CARACTERISTICI GENERALE 232

CATEGORIILE GRAMATICALE: MOD, TIMP, ASPECT, PERSOANĂ, NUMĂR 233
1. Modurile verbale 233
1.1. Indicativul 234
1.2. Conjunctivul 235
1.3. Condiţionalul 238
1.4. Prezumtivul 240
1.5. Imperativul 241
2. Timpul şi aspectul 242
2.1. Timpurile verbale şi categoria timpului 242
2.2. Categoria aspectului 243
2.3. Timpurile indicativului 244
2.3.1. Prezentul 245
2.3.2. Timpurile trecutului 249
2.3.2.1. Perfectul compus 249
2.3.2.2. Perfectul simplu 251
2.3.2.3. Imperfectul 253
2.3.2.4. Mai-mult-ca-perfectul 255
2.3.3. Timpurile viitorului 256
2.3.3.1. Viitorul propriu-zis 256
2.3.3.2. Viitorul anterior 258
2.3.3.2. Viitorul în trecut 258
2.4. Timpurile conjunctivului 258
2.4.1. Prezentul conjunctiv 259
2.4.2. Perfectul conjunctiv 260
2.5. Timpurile condiţionalului 260
2.5.1. Prezentul condiţional 260
2.5.2. Perfectul condiţional 261
2.6. Timpurile prezumtivului 261
2.6.1. Prezentul prezumtiv 261
2.6.2. Perfectul prezumtiv 262
3. Persoana şi numărul 262

CATEGORIA DIATEZEI 264
1. Definiţie şi specificul categoriei 264
2. Pasivizarea 265
3. Impersonalizarea 266
4. Asemănări şi deosebiri între pasivizare şi impersonalizare 267
5. Dificultăţi 267

CLASIFICAREA FLEXIONARĂ A VERBULUI 268
1. Verbele cu flexiune regulată 268
1.1. Criterii ale clasificării flexionare 268
1.2. Clasele de flexiune ale verbului (conjugările) 269
2. Verbe cu flexiune neregulată 270
3. Dificultăţi 272
4. Aspecte normative privind categoriile gramaticale şi flexiunea verbului 272
273

CLASE SINTACTICE ŞI SINTACTICO-SEMANTICE DE VERBE 275
1. Clasificare sintactică 275
1.1. Criteriul numărului şi al tipului de complemente 276
1.2. Criteriul prezenţei / absenţei unei anumite poziţii sintactice strâns legate de verb 276
1.3. Criteriul prezenţei / absenţei formantului reflexiv 277
2. Clasificare semantică 279
2.1. Criteriul trăsăturilor semantice 279
2.2. Criteriul rolurilor tematice 279
3. Dificultăţi 280
4. Aspecte normative 282
283

TRĂSĂTURI SINTACTICE ALE VERBULUI. GRUPUL VERBAL (GV) 283
1. Definiţie 283
2. Structura internă a grupului verbal 283
3. Poziţiile ocupate de GV în organizarea propoziţiei 284
286

FORME VERBALE NON-FINITE: INFINITIV, SUPIN, PARTICIPIU, GERUNZIU 286
1. Caracteristici comune 286
2. Diferenţele dintre forme 286
2.1. Diferenţe flexionare 290
2.2. Diferenţe privind relaţia cu alte clase 290
3. Calitatea de propoziţii non-finite 291
4. Poziţii sintactice în care apar grupurile non-finite (al căror centru este o formă non-finită). Tablou comparativ 292
5. Dificultăţi 294
5.1. Ridicarea cliticelor pronominale 295
5.2. Ambiguităţi sintactice 295
6. Aspecte normative 295
6.1. Legătura infinitivului cu regentul 296
6.2. Infinitivul în locul indicativului 296
6.3. Infinitivul predicativ 296
6.4. Grafia formelor de infinitiv 296
6.5. Cumulul de gerunzii 297
6.6. Grupul gerunzial fără suport predicativ 297
6.7. Acordul participiului 297
6.8. Acordul supinului 298

VERBUL ŞI GRUPUL VERBAL (GV)

CARACTERISTICI GENERALE

Verbul este o clasă lexico-gramaticală unitară, bogată şi deschisă (care se îmbogăţeşte permanent cu noi unităţi).

- **Morfologic**, verbul se caracterizează printr-o flexiune bogată, numită prin tradiţie *conjugare*. Un verb – desemnat în mod convenţional prin forma sa de infinitiv (de exemplu: *a merge*) – are circa 100 de forme (*merg, mergi, mergea, mersese, vom merge, ar fi mers* etc.). Categoriile gramaticale ale verbului sunt: modul, timpul, aspectul (categorii specifice), persoana şi numărul (categorii întâlnite şi la alte clase de cuvinte).

ⓘ Alte categorii gramaticale – de exemplu, genul – nu se manifestă în flexiunea verbală. Participiile care se acodă în gen nu aparţin flexiunii verbale, ci sunt forme verbale imperonale, cu trăsături adjectivale (*cămaşă spălată*); construcţia pasivă (*Cămaşa este spălată acum de mama*) nu este un fapt morfologic, ci sintactic.

- **Sintactic**, verbul este centrul grupului verbal, care, la rândul său, reprezintă nucleul enunţului. Verbul impune (prin „valenţele" sale, actualizate prin complemente) o anumită configuraţie sintactică (*a da* cineva – ceva – cuiva: *Ion îi dă Mariei o carte*).
  O categorie gramaticală specifică verbului, având o manifestare sintactică, este diateza: *Ion mănâncă un măr* (activ) – *Mărul este mâncat de Ion* (pasiv); *Bucureştenii merg cu metroul* (activ-personal) – *Se merge cu metroul în Bucureşti* (impersonal); vezi **Categoria diatezei**.
- **Semantic,** verbele denumesc acţiuni, evenimente sau stări. Aceste tipuri foarte generale presupun (a) dinamism şi intenţionalitate, voinţă umană (*acţiunile* şi *activităţile*), (b) dinamism şi independenţă de voinţa umană (*evenimentele* şi *procesele*), (c) lipsă de dinamism (*stările*):

Exemple de verbe:	[+ dinamism]	(a_1) de acţiune: *a pleca, a sparge, a spune*
		(a_2) de activitate: *a călători, a săpa, a gândi*
		(b_1) de eveniment: *a cădea, a tuna, a se rupe*
		(b_2) de proces: *a se însera, a îmbătrâni, a fierbe* etc.
	[– dinamism]	(c) de stare: *a fi, a sta, a dormi*

ⓘ Verbele de activitate şi de eveniment presupun o desfăşurare mai îndelungată şi segmentabilă (cu un început, o etapă medie şi un final). Aceste tipuri semantice sunt relevante mai ales în descrierea aspectului verbal (vezi *infra*, **Categoriile gramaticale: mod, timp, aspect, persoană, număr, 2.**). Pentru simplificarea expunerii, referirile globale la semantica verbului se vor face, în continuare, mai ales prin termenii *eveniment* şi *acţiune*.

Pragmatic, verbele realizează, prin morfemele de timp, mod, persoană şi număr (= morfemele *predicativităţii*), o ancorare în realitate care transformă un grup verbal (*a pleca la Ploieşti*) în *enunţ* (*El pleacă la Ploieşti*).

ⓘ *Propoziţia* stabileşte o legătură sintactico-semantică între acţiune şi participanţii la ea; *enunţul* raportează conţinutul propoziţiei la realitate. *Predicativitatea* este proprietatea anumitor mijloace şi structuri lingvistice de a pune în legătură un conţinut propoziţional cu realitatea.

CATEGORIILE GRAMATICALE: MOD, TIMP, ASPECT, PERSOANĂ, NUMĂR

Categoriile gramaticale ale verbului sunt *modul, timpul* şi *aspectul, persoana* şi *numărul. Modul* indică actul de limbaj la care participă verbul (asertiune, ordin, urare etc.) sau aprecierea acţiunii din punct de vedere cognitiv (siguranţă, dubiu, posibilitate etc.). *Timpul* plasează acţiunea pe o axă temporală (trecut – prezent – viitor), iar *aspectul* indică anumite trăsături ale desfăşurării acţiunii (momentană, durativă, repetitivă etc.).
Persoana şi *numărul* sunt categorii impuse verbului de legătura sa cu subiectul (sau indicând absenţa acestuia).

1. Modurile verbale

Verbul are serii de forme, numite ***moduri***, specializate pentru diferite utilizări predicative. În română, modurile verbului sunt: ***indicativul*** (*mergi, ai mers, vei merge* etc.), ***conjunctivul*** (*să mergi*), ***condiţionalul*** (*ai merge*), ***prezumtivul*** (*oi fi mergând*) şi ***imperativul*** (*mergi!*).

🕮 În gramatica tradiţională, *infinitivul, gerunziul, participiul şi supinul* erau considerate moduri (nepersonale). Acestea nu au însă rolul modurilor propriu-zise (nu exprimă modalitatea sau actul de limbaj) şi nu prezintă flexiune; mai mult, au caracteristici hibride, care le îndepărtează de statutul de verb şi le apropie de alte clase lexico-gramaticale (substantivul, adjectivul, adverbul). De aceea, în GALR şi în această gramatică, sunt tratate separat, ca *forme verbale nepersonale* sau ca *forme non-finite* (vezi *infra*, **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu**).

Modurile pot îndeplini mai multe roluri:

- marchează *actul de limbaj* şi deci tipul de enunţ: indicativul este modul caracteristic asertiunii, imperativul e modul ordinului;
- prezintă acţiunea ca fiind reală, „concretă" („referenţială") sau abstractă, posibilă, potenţială: indicativul e modul acţiunii referenţiale, celelalte moduri evocă acţiuni potenţiale;
- arată atitudinea locutorului faţă de conţinutul enunţului (***modalitatea***), de exemplu, gradul de certitudine al unei asertiuni: indicativul e modul certitudinii, prezumtivul – al presupunerii.

ⓘ Prin intermediul enunțurilor, locutorii realizează ***acte de limbaj***: descrierea unor stări de lucruri și evenimente (*asertiuni*), provocarea unor reacții ale interlocutorilor (*interogații, cereri, ordine, rugăminți* etc.), angajarea în producerea unor schimbări (*promisiuni, jurăminte*), exprimarea unor aprecieri subiective (*complimente, felicitări, mulțumiri, insulte* etc.), modificarea unor situații și raporturi reglementate de norme (*declarații* de tipul „Ședința e închisă", „Intrăm în război" etc.).
Enunțurile sunt – în funcție de actele de limbaj pe care le realizează – ***asertive*** (*Dan pleacă acasă*), ***interogative*** (*Dan pleacă acasă?*), ***imperative*** (*Hai, pleacă acasă, Dane!*) sau ***exclamative*** (*Ce repede pleacă acasă Dan!*).
Modalitatea exprimă atitudinea vorbitorului, filtrul subiectiv prin care trece în enunț conținutul propozițional. Modalitatea este *epistemică* (sau cognitivă), *deontică* (prescriptivă sau volitivă) și *apreciativă* (evaluativă).

1.1. *Indicativul*

Indicativul este modul *referențialității*, caracteristic asertiunii (afirmative sau negative) despre un fapt. În absența altor mărci, asertiunea printr-un verb la indicativ exprimă și certitudinea vorbitorului.

ⓘ ***Referențialitatea*** este proprietatea unor grupuri de cuvinte cuprinse într-un enunț de a trimite nu doar la idee, la concept, ci chiar la obiectul și acțiunea desemnate de enunț. Cuvintele *pisică* și *a sta* pot evoca anumite concepte (prototipul unui animal anume și al unei stări), dar sunt folosite referențial în enunțul: *Pisica mea stă pe imprimantă.*

Indicativul se folosește, de obicei, și în întrebări (enunțuri interogative).

- **Forme**

Indicativul cuprinde mai multe serii de forme (***timpurile indicativului***), specializate pentru a exprima valori temporale și aspectuale. Formele temporal-aspectuale ale indicativului românesc sunt simple, sintetice (cu sufixe și desinențe: *dorm, dormii, dormeam, dormisem*) și compuse, analitice (cu auxiliare și alte morfeme nelegate: *am dormit, voi dormi, voi fi dormit, o să dorm, am să dorm*). Pentru descrierea lor, vezi *infra*, **2.3.**

- **Valori și utilizare**

Pe lângă valorile fundamentale, prototipice, modurile pot avea și alte valori, mai ales în funcție de folosirea lor în propoziții principale și în subordonate. În cazul modului indicativ, asemenea diferențieri nu sunt semnificative: valorile sale pot fi însă modificate de prezența unor modalizatori, indiferent dacă aceștia sunt inserați în text prin construcții incidente (***A plecat***, poate, *la mare*) sau ca regenți (Poate *că* ***a plecat*** *la mare*).

○ **În propoziții principale**, afirmative, indicativul este modul acțiunii reale, în curs de desfășurare (a) sau deja petrecute (b). Și acțiunea viitoare (încă nerealizată) este inclusă în modul indicativ (c), în măsura în care este prezentată ca referențială, reală (într-o asertiune despre fapte viitoare). Negația verbală și interogația nu anulează referențialitatea formei verbale:

(a) *Dan* ***doarme.*** */ Dan* ***nu doarme.*** */ Dan* ***doarme?***
(b) ***A venit*** *ieri de la munte.* / ***N-a venit.*** / ***A venit*** *ieri de la munte?*
(c) *Mâine* ***va rămâne*** *acasă.* / ***Nu va rămâne.*** / *Mâine* ***va rămâne*** *acasă?*

Valoarea stabilă a indicativului este „realitatea" (referențialitatea). Caracteristică este și valoarea modală de certitudine, dar aceasta se întâlnește doar în asertiunile simple, nemarcate, care prezintă acțiunea ca sigură. În combinație cu alte mijloace (modalizatori epistemici) existente în enunț, enunțurile la indicativ pot exprima diferite grade de incertitudine:

Dan, aparent, ***doarme.***
Pasămite, ***a venit*** *ieri de la munte.*
Mâine ***va rămâne***, probabil, *acasă.*

○ **În propoziții subordonate** având ca regent un modalizator, indicativul este compatibil cu diferite grade de incertitudine (a, b), putând desemna și acțiuni posibile, dorite etc. (c):

(a) Cred *că* ***doarme.***
(b) Se pare *că* ***a venit*** *ieri de la munte.*
(c) Sper *că* ***va rămâne*** *acasă.*

În subordonatele față de un modalizator sau față de un verb de declarație, conjuncția (complementizatorul) care corespunde indicativului este *că*. În subordonatele care transpun o interogativă totală, conjuncția construită cu indicativul este *dacă*:

Mi-a spus **că** ***pleacă*** *la Sinaia.*
Nu știu **dacă** ***a venit*** *ieri de la munte.*

Conjuncția *să* este specializată pentru conjunctiv, fiind incompatibilă cu indicativul.

1.2. *Conjunctivul*

Conjunctivul (numit și *subjonctiv*) este prin excelență (și prin origine) modul subordonării față de un alt verb (*vrea* ***să plece***, *știe* ***să înoate***). Conjunctivul este modul *non-referențialității*, al acțiunii sau al stării prezentate ca *posibilitate* (*potențialitate*). Folosit independent, conjunctivul este non-asertiv, având valoare injonctivă (în enunțuri imperative: ***Să plece!***) sau de dubiu asupra unei acțiuni viitoare și supoziție asupra unei acțiuni prezente sau trecute (în interogații *Să plece?*, *Să fie oare asta strada?*, *Să fi greșit eu?*).

- **Forme**

Conjunctivul are două serii de forme: *să merg* (prezent) și *să fi mers* (perfect). Modul conjunctiv este caracterizat de morfemul *să*, care precedă forma verbală propriu-zisă. Morfemul *să* poate lipsi doar la conjunctivul prezent de persoana a 3-a singular sau plural, în propoziții principale (***Fie*** *și-așa!*, ***Meargă*** *ei toți!*).
Să a păstrat și valoarea de conjuncție, pe care și-o actualizează în subordonarea față de un centru. Dacă în enunțurile (a) și (b) *să* este doar morfem de conjunctiv, în (c) și (d) *să* cumulează valoarea de marcă a conjunctivului cu aceea de conjuncție subordonatoare:

(a) ***Să*** *plecăm!*
(b) *N-am găsit ideea care* ***să*** *ne salveze.*
(c) *Vreau* ***să*** *plecăm.*
(d) *La gândul* ***să*** *plecăm, mi se face lene.*

• **Valori şi utilizare**
○ **În propoziţii principale** non-asertive (imperative), conjunctivul are rol de modalizator deontic sau volitiv, enunţul având valoare de propunere (a), ordin (b), urare (c) sau imprecaţie (d):

(a) ***Să mergem*** *la masă!*
(b) ***Să plece*** *imediat!*
(c) ***Să fii*** *fericit!*
(d) ***Ducă-se*** *pe pustii!*

Conjunctivul din aceste enunţuri este asemănător unui imperativ; spre deosebire de imperativ (care are doar forme de persoana a 2-a), conjunctivul permite injoncţiunea şi la persoana 1 plural, şi la persoana a 3-a singular şi plural:

	pers. 1 sg.	pers. 2 sg.	pers. 3 sg.	pers. 1 pl.	pers. 2 pl.	pers. 3 pl.
Conjunctiv cu valoare injonctivă	–	*să plec!*	*să plece!*	*să plecăm!*	*să plecaţi!*	*să plece!*
Imperativ	–	*pleacă!*			*plecaţi!*	

ⓘ Acolo unde există o concurenţă între conjunctiv şi imperativ (la persoana a 2-a), conjunctivul este simţit ca mai puţin agresiv, diferenţa fiind, în linii generale, cea dintre sugestie şi ordin (*Să-mi dai o carte!* vs *Dă-mi o carte!*)
În formulele de imprecaţie, se reia adesea la forma de conjunctiv verbul principal, exprimat deja prin condiţional sau printr-un alt conjunctiv (fără *să*): *Fir-ar* ***să fie!****, Ducă-se* ***să se ducă!***

În interogative, conjunctivul indică o intenţie (a_{1-2}) şi marchează dubiul asupra acesteia (în interogaţia totală, a_1) sau asupra circumstanţelor acţiunii (în interogaţia parţială, a_2) ori marchează supoziţii asupra unor situaţii şi evenimente prezente (b_1) sau trecute (b_2):

(a_1) ***Să plece****?*
(a_2) *Unde* ***să mergem****?*
(b_1) ***Să fie*** *ora 9?*
(b_2) ***Să fi plecat*** *trenul?*

ⓘ Formele de conjunctiv ale unor verbe au căpătat anumite valori specifice, derivate din cele de mai sus: *să zicem* (aproximare), *fie* (ipoteză), *să (tot) fie* (presupunere) etc.

○ **În propoziţii subordonate,** conjunctivul are mai multe valori din sfera non-referenţialităţii: este echivalent cu un nume al acţiunii, indică orientarea spre realizabil, injoncţiunea sau ipoteza.

• Conjunctivul subordonat denumeşte acţiunea, având sens non-referenţial:
a. în construcţii în care ocupă o poziţie de complement (inclusiv subiect):

[***Să plecî***]$_S$ *e (un lucru) destul de greu.*

În acest tip de construcţie, conjunctivul este echivalent cu un substantiv nume de acţiune (de ex.: *plecarea*) şi cu forme verbale non-finite (infinitiv: *a pleca*; supin: *de plecat*);
b. alcătuind, împreună cu operatorul modal sau aspectual, un predicat complex (vezi **Predicatul, 2.2.**), analizabil, în care ocupă tot o funcţie de complement:

Pot [***să plec***]$_{CD}$.
Începe [***să plouă***]$_S$.

Spre deosebire de alte limbi europene (engleza, franceza), care utilizează ca „verb al doilea" (când subiectul este acelaşi, este „controlat") forma de infinitiv, româna (ca şi unele limbi balcanice) preferă în această construcţie conjunctivul. Cu verbul *a trebui*, nu se foloseşte infinitivul (****Trebuie a veni***), ci doar conjunctivul (*Trebuie* ***să vină***). La verbul *a putea* există în uzul general ambele construcţii (cu conjunctivul şi cu infinitivul fără *a*): *Pot* ***să plec*** */ Pot* ***pleca.***

ⓘ Regional (în Transilvania), şi verbul *a şti* are (ca în limba veche) dublă construcţie: *ştie* ***să citească*** */ ştie* ***citi.***

Conjunctivul apare, în concurenţă cu infinitivul, şi în grupuri adverbiale şi prepoziţionale având drept centru adverbul *înainte*, prepoziţiile *fără*, *până* etc.: ***Înainte să-l*** *cunoască, îl lăuda, Vorbeşte* ***fără să se gândească, Până să*** *zic eu ceva, m-a întrerupt.*

• În combinaţie cu conectorul *(pentru) ca*, în construcţii care exprimă scopul, forma de conjunctiv indică potenţialitatea viitoare, realizabilă. Structura [*ca* + conjunctivul] se foloseşte şi când subiectul verbului regent este diferit (a), şi când este acelaşi (b); mai ales în al doilea caz construcţia este echivalentă cu *pentru* + infinitiv (c):

(a) *Am spus asta* ***(pentru) ca să înţeleagă*** *toţi.*
(b) *Citesc atent* ***(pentru) ca să înţeleg*** *mai bine.*
(c) *Citesc atent* ***pentru a înţelege*** *mai bine.*

Potenţialitatea este exprimată şi prin folosirea conjunctivului în propoziţii relative: *Caut pe cineva* ***care să-mi repare*** *calculatorul.*

• Conjunctivul subordonat poate păstra o valoare injonctivă, când apare în transpunerea în vorbire indirectă a unui ordin, a unei recomandări, rugăminţi (a) sau în descrierea unei atitudini modale (b):

(a) *Îi spun* ***să plece.***
(b) *A vrut* ***să plecăm.***

În aceste cazuri, subiectul verbului regent este diferit de cel al verbului subordonat.

• Conjunctivul poate avea, în structuri condiționale ((a), (b)) și concesive (c), o valoare ipotetică explicabilă etimologic (*să* provine din lat. *si*, care avea sensul „dacă"):

(a) ***Să plece** acum, pierde tot.*
(b) ***Să fi știut** asta, plecam mai devreme.*
(c) ***Să facă** ce-o vrea, și tot nu ne convinge.*

La perfect (b), conjunctivul desemnează o acțiune ipotetică, nerealizată (contrafactivă).

• **Raportul indicativ – conjunctiv.** Verbele cognitive, volitive și de declarație se construiesc (a) doar cu *că* și indicativul; (b) doar cu *să* și conjunctivul; (c) cu ambele conjuncții și moduri, cu valori semantico-pragmatice ușor diferite.
Se construiesc cu *că* și indicativul verbele cognitive și de declarație, care exprimă cunoașterea unui fapt sau introduc relatarea unei aserțiuni: *a descoperi, a afla, a bănui, a afirma* etc. (a);
Se construiesc cu *să* și conjunctivul verbele volitive și cele care introduc relatarea unei urări sau injoncțiuni – *a dori, a vrea, a ura, a cere, a pretinde* etc. (b) –:

(a) *A aflat **că plec** mâine. Afirmă **că am greșit**.*
(b) *Vrea **să plec** mâine. Îmi pretinde **să nu greșesc**.*

Multe verbe se construiesc cu ambele moduri, în funcție de specializările lor semantice: au sens fie epistemic, fie de exprimare a unei potențialități sau capacități (a); introduc fie relatarea unei aserțiuni, fie pe aceea a unei injoncțiuni (b). În cazul unor verbe epistemice și psihologice, construcția cu indicativul viitor (sau prezent cu valoare de viitor) este echivalentă cu aceea cu un conjunctiv (c)-(d):

(a) *Știu **că** el **citește**. / Știu **să citesc**.*
(b) *I-am spus **că a greșit**. / I-am spus **să-și corecteze** greșeala.*
(c) *Sper **că va veni**. / Sper **să vină**.*
(d) *Nu cred **că va veni**. / Nu cred **să vină**.*

1.3. *Condiționalul*

Condiționalul (numit și *condițional-optativ*) este modul ipotezei și al consecinței acesteia într-o construcție condițională (*Dacă **ai vrea, ai putea***) sau exprimă o modalizare volitivă (dorința), în enunțuri optative și exclamative (***Aș mânca** o înghețată; De-**aș dormi** puțin!*).

• **Forme**
Formele condiționalului sunt compuse cu auxiliarul *aș, ai, ar, am, ați, ar* (variabil după persoană și număr), urmat direct de infinitiv (*aș pleca* – forma de prezent) sau de morfemul invariabil *fi* și de participiu (*aș fi plecat* – forma de perfect); vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu, 1.2.**

• **Valori și utilizare**
○ **În propoziții independente,** condiționalul are mai ales valoare optativă.

– Condiționalul optativ indică, la persoana 1, modalizarea volitivă din partea locutorului (a); la persoana a 2-a sau a 3-a, descrie o dorință (b); perfectul (c) este contrafactiv, adică implică faptul că dorința este nerealizată:

(a) ***Aș** mai **lua** o prăjitură.*
(b) ***Ar merge** la mare.*
(c) ***Ai fi mers** la mare, dar nu ți-au dat voie.*

– La alte persoane decât persoana 1, condiționalul optativ apare în formule deziderative (inclusiv de imprecație) cu o marcare specială – inversare și intonație specifică (a), negație (b), marca inițială (exclamativă) *de* (c) –:

(a) ***Lua**-l-**ar**!*
(b) *Nu ți-**ar** mai **veni** odată mintea la cap!*
(c) *Dacă / De-**ar ajunge** mai repede acasă!*

– Condiționalul poate fi folosit aparent independent, dar presupunând o ipoteză condiționantă, având deci o valoare epistemică, de simplă posibilitate:

*Astăzi **ar fi avut** 100 de ani* [dacă mai trăia].
*Asta **ar fi** problema.*

Multe utilizări ale condiționalului sunt bazate pe efecte discursiv-pragmatice de atenuare, asociate stabil cu anumite verbe modale (***Ar trebui** să plec, **Aș putea** să vă ajut?, **Aș vrea** să vă întreb* ...) sau cu verbe declarative (***Aș zice** că nu ai dreptate*).

– O altă valoare modală epistemică (evidențială) este cea de marcare a neasumării unei informații preluate din altă sursă (vezi **Modalizarea, 2.2.**):

*Ministrul **ar fi** în Spania.*
*Autorul **ar fi declarat** că nu s-a inspirat de nicăieri.*

○ **În propoziții subordonate,** multe din valorile de mai sus sunt posibile și dezambiguizate.
– Principala valoare optativă (a) și cele epistemice (b, c) se pot păstra și chiar explicita:

(a) *Mi se pare că el **ar** cam **merge** la mare.*
(b) *Cred că asta **ar fi** o problemă.*
(c) *Se zice că ministrul **ar fi** în Spania.*

Condițional-optativul apare după conjuncțiile *că* și *dacă* și – mai ales cu valoarea epistemică – în aproape toate subordonatele în care e posibil indicativul (*Nu m-a sunat, deoarece **e** supărat / deoarece **ar fi fost** supărat; Mergem acolo unde ne **trimiți** / unde ne-**ai trimite***).

– Utilizarea caracteristică a condiționalului este în fraza condițională alcătuită dintr-o ipoteză și consecința ei (*dacă ... [atunci]*).

În română, în structura condițională posibilă (vezi **Circumstanțialul condițional, 3.**) se utilizează condiționalul prezent atât în regentă, cât și în subordonată (a); în fraza condițională ireală, se utilizează condiționalul perfect, în variație liberă cu imperfectul (b):

(a) *Dacă* ***ar vrea, ar pleca.***
(b) *Dacă* ***ar fi vrut, ar fi plecat*** */ Dacă* ***voia, pleca*** */ Dacă* ***voia, ar fi plecat*** */ Dacă* ***ar fi vrut, pleca.***

– Frecvent, condiționalul apare în propoziții concesive, introduse fie de locuțiunea conjuncțională *chiar dacă*, fie de pronume și adverbe nehotărâte (sau relative cu valoare nehotărâtă):

Chiar dacă ***ar vrea****, nu poate pleca acum.*
Orice ***ar face****, nu găsește o soluție.*
Unde ***s-ar duce****, și tot n-ar obține bani.*

– Condiționalul apare în comparația ireală, introdusă de locuțiunile conjuncționale *ca și cum, ca și când, de parcă*:

Te privea ca și cum / ca și când ***ar fi vrut*** *să te omoare.*
Te privește de parcă ***s-ar ulta*** *prin zid.*

1.4. *Prezumtivul*

Prezumtivul este modul *supoziției*, al presupunerii, indicând faptul că o aserțiune este produsul unui proces mental, deci are un grad ridicat de incertitudine. Valoarea specifică a prezumtivului este modalizarea epistemică.

📖 Descrierea prezumtivului a suferit multe variații, inclusiv negarea statului său de mod. A fost acceptat târziu în descrierile gramaticale, pentru că s-a specializat, mai târziu și incomplet, din valorile viitorului cu sens epistemic.

- **Forme**

Prezumtivul include două serii de forme de prezent (*o dormi* și *o fi dormind / va fi dormind*) și una de perfect (*o fi dormit / va fi dormit*). Singura specifică (și datorită căreia prezumtivul a căpătat în descrieri statutul de mod) este perifraza cu gerunziul (*o fi dormind / va fi dormind*). Celelalte sunt identice cu o variantă populară de viitor I (*o dormi*) sau cu variantele populară (foarte rară) și standard de viitor anterior (*o fi dormit / va fi dormit*).

📖 În alte gramatici, prezumtivul apare cu forme fie mai puține (pentru că se exclud seriile omonime cu cele ale indicativului viitor: tiparul *o dormi* și *o fi dormit*), fie mai multe, pentru că se includ în prezumtiv și forme cu valoare epistemică ale condiționalului (*ar fi dormind, ar fi dormit*) și ale conjunctivului (*să fi dormind, să fi dormit*). Perifrazele alcătuite din verbul *a fi* la condițional și la conjunctiv urmat de un gerunziu sunt foarte rare în limba actuală și au valori epistemice caracteristice condiționalului și conjunctivului (*Se zice că ar fi dormind; Să fi dormind toți?*), de aceea, este mai firesc să fie considerate realizări speciale, marcate suplimentar, ale acestor moduri, și nu forme de prezumtiv.

- **Valori și utilizări**

○ **În propoziții principale,** prezumtivul indică supoziția asupra unor evenimente prezente ((a), (e)) sau trecute (c), deosebindu-se astfel semantic de formele de viitor omonime ((b), (d)):

(a) *Acum* ***o dormi,*** *că nu văd lumină.* [PREZUMTIV]
(b) *Mâine* ***o dormi*** *și el mai bine.* [VIITOR]
(c) ***O fi rezolvat (va fi rezolvat)*** *toate problemele, că pare mulțumit.* [PREZUMTIV]
(d) *Când vei sosi tu, el* ***va fi rezolvat*** *deja toate problemele.* [VIITOR]
(e) *Acum* ***o fi dormind (va fi dormind),*** *că nu văd lumină.* [PREZUMTIV]

ⓘ Singura formă specifică a prezumtivului – construcția cu gerunziul – se poate referi și la evenimente viitoare, fără a trezi confuzii, accentuând doar nesiguranța inerent legată de viitor: *O fi venind primăvara, dar mai târziu.*

Prezumtivul este un mijloc evidențial (vezi **Modalizarea, 2.2.**), prin care se indică faptul că informația transmisă este rezultatul unui proces mental al locutorului.

○ **În propoziții secundare,** prezumtivul are aceleași valori, adesea dezambiguizate de regentul cu valoare de modalizator: *Probabil că* ***o fi / o fi fost*** *acasă.*

În structurile adversative (***O fi el simpatic, dar face multe prostii***), prezumtivul păstrează valoarea epistemică de bază (incertitudinea), dar capătă o altă valoare, evidențială (arătând că informația este neasumată și provine dintr-o sursă exterioară – „se zice").
Prezumtivul se folosește mai des la persoana a 3-a, supozițiile asupra participanților direcți la comunicare fiind mai puțin firești, dar nu imposibile (*Oi fi treaz?, Voi m-oți fi ascultând?*).

1.5. *Imperativul*

Imperativul este modul injoncțiunii (ordin, rugăminte, sfat etc.) și al enunțului imperativ, caracterizat de o intonație specifică. Imperativul se deosebește de toate celelalte moduri prin câteva trăsături morfosintactice legate de utilizarea sa pragmatică:
– nu are forme pentru toate persoanele gramaticale;
– nu are forme care să marcheze distincția temporală prezent – trecut;
– are forme diferite pentru a marca distincția afirmativ (pozitiv) – negativ;
– nu poate să apară în propoziții subordonate (cu excepția unei construcții populare în care raportul sintactic poate fi interpretat fie ca subordonare finală, fie ca o coordonare copulativă: ***Vino de mănâncă!***).
În plus, nu toate verbele au imperativ și nu toate formele de imperativ sunt folosite curent (în locul unora dintre ele se preferă conjunctivul).

- **Forme**

Imperativul are doar forme de persoana a 2-a singular și plural. La persoana a 2-a singular, formele afirmative au desinențe specifice, iar cele negative sunt alcătuite din negația *nu* și infinitivul verbului. Desinențele imperativului sunt: *-ă, -i, -e*; verbele care au la indicativ și la conjunctiv sufixele *-ez* și *-esc* le primesc și la imperativ.

Clase şi subclase de verbe	Verbe cu infinitivul în *-a*, fără sufixul *-ez-*	Verbe cu infinitivul în *-a*, cu sufixul *ez-*	Verbe cu infinitivul în *-ea*	Verbe cu infinitivul în *-e* (toate subclasele)	Verbe cu infinitivul în *-i*, fără sufixul *-esc-*	Verbe cu infinitivul în *-i*, cu sufixul *-esc-*	Verbe cu infinitivul în *-î*, fără sufixul *-âsc-*	Verbe cu infinitivul în *-î*, fără sufixul *-âsc-*
Terminaţia de imperativ	-ă	-eaz+ă	-i	-i sau -e	-i	-eşt+e	-ă	-âşt+e
Forma pozitivă	*pleacă!*	*desenează!*	*taci!*	*spune!* *treci!*	*fugi!*	*citeşte!*	*coboară!*	*hotărăşte!*
Forma negativă	*nu **pleca**!*	*nu **desena**!*	*nu **tăcea**!*	*nu **spune*** *nu **trece**!*	*nu **fugi**!*	*nu **citi**!*	*nu **cobori**!*	*nu **hotărî**!*

La verbele cu infinitivul în *-e*, oscilaţia între desinenţele *-e* şi *-i* nu ţine de subtipul de conjugare, ci de o selecţie lexicală, influenţată de factori fonetici şi prozodici. Verbele care se construiesc cu clitice de acuzativ şi dativ au, de obicei, desinenţa *-e*: *spune-o!, spune-mi!*; cele fără valenţe de complement direct sau indirect (deci neurmate de clitice) au desinenţa *-i*: *mergi!* Un verb poate avea şi două variante, în funcţie de construcţia sintactică: *treci mai repede! / trece-l strada!*
Formele de persoana a 2-a plural sunt identice cu cele de indicativ prezent (vezi, *infra*, **2.3.1.**) şi sunt unice pentru pozitiv şi negativ:

plecaţi!, desenaţi!, tăceţi!, spuneţi!, fugiţi!, citiţi!, coborâţi!, hotărâţi!
nu plecaţi!, nu desenaţi!, nu tăceţi!, nu spuneţi!, nu fugiţi!, nu citiţi!, nu coborâţi!, nu hotărâţi!

- **Valori şi utilizări**

Nu toate verbele au forme de imperativ. Cele al căror sens este incompatibil cu ideea de schimbare prin voinţa umană, deci cu situaţia de ordin (*a ninge, a durea* etc.), exclud imperativul.

2. Timpul şi aspectul

2.1. *Timpurile verbale şi categoria timpului*

Timpurile gramaticale (*verbale*) sunt forme specializate ale verbului care plasează acţiunea pe o axă temporală (trecut – prezent – viitor), în funcţie de momentul comunicării.
De asemenea, timpurile pot indica plasarea relativă a acţiunilor una faţă de alta sau faţă de un alt moment sau interval de pe axa temporală. Timpurile verbale sunt ***absolute***, când se raportează doar la reperul momentului comunicării, şi ***relative*** (sau *de relaţie*), când se raportează şi la un alt reper:
Reperele temporale pot fi implicite sau explicitate (prin circumstanţiale de timp):

Ana îmi spune ceva. [acţiunea se desfăşoară în intervalul indicat de *Reper* (= momentul comunicării)] (Prezentul – timp absolut)
Ana îmi spunea ceva (ieri /când ai intrat tu). [acţiunea se desfăşoară în trecut faţă de *Reperul 1* (= momentul comunicării) şi în intervalul indicat de *Reperul 2* (= atunci)] (Imperfectul – timp relativ).

Categoria timpului se exprimă:
(a) gramatical, prin formele specializate ale verbului – timpurile verbale;
(b) lexical, prin circumstanţiale, realizate prin adverbe de timp (*acum, cândva*), grupuri prepoziţionale (*de ieri, până săptămâna viitoare*) sau propoziţii subordonate introduse de locuţiuni conjuncţionale şi adverbe relative – dintre care unele sunt chiar specializate pentru sensul temporal – (*în timp ce ..., când ...*).
O serie complexă de timpuri verbale apare în română doar în cadrul modului indicativ, pentru că acesta este modul aserţiunii, al enunţurilor despre stări de lucruri trecute, prezente şi viitoare. La modurile conjunctiv, condiţional şi prezumtiv există doar o opoziţie între prezent şi trecut (perfect), care înseamnă, de fapt, distincţia între posibilitate reală şi posibilitate nerealizată sau între supoziţie asupra prezentului ori asupra trecutului. Imperativul nu are distincţii temporale (pentru că se referă, inerent, la acţiuni viitoare).
Categoria timpului apare şi la o formă verbală non-finită, infinitivul, care are şi un trecut (perfect): *bucuria **de a fi câştigat** meciul* (vs *bucuria **de a câştiga***); *A venit fără **a fi** **fost** invitat; Înainte de **a fi fost** doctor, a lucrat într-o mină.*
Timpurile verbale pot exprima şi diferenţe *aspectuale*. În limba română, categoria *timpului* şi cea a *aspectului* se exprimă solidar.

2.2. *Categoria aspectului*

Aspectul prezintă schimbarea de stare desemnată de verb din punctul de vedere al desfăşurării sale, care poate fi văzută:

- ca un eveniment unic, de obicei de scurtă durată (= *aspect punctual* sau *momentan*), sau ca aflat în desfăşurare, într-un interval mai îndelungat (= *aspect durativ* sau *continuu*):

*Maria **deschide** uşa.*	[= acţiune, *aspect punctual*]
***Cade** o frunză.*	[= eveniment, *aspect punctual*]
*Maria **se plimbă** prin parc.*	[= activitate, *aspect durativ*]
***Plouă**.*	[= proces, *aspect durativ*]

- ca încheiată (= *aspect perfectiv*) sau neîncheiată (*aspect imperfectiv*):

***A căzut** o frunză.* [= *aspect perfectiv*]
*Mă uitam la frunza care **cădea**.* [= *aspect imperfectiv*]

- ca petrecându-se o singură dată sau ca repetându-se (= *aspect iterativ*):

***A închis** ochii, speriat de lumină.*
***Închidea** mereu ochii, supărat de lumină.* [= *aspect iterativ*]

- ca fiind în pregătire (*aspect prospectiv*), în curs de a începe (*aspect incoativ*), în desfăşurare (aspect *continuativ*) sau în curs de încheiere (aspect *terminativ*):

*Afară **stă să plouă**.* [= *aspect prospectiv*]
*Ana **începe să mănânce**.* [= *aspect incoativ*]
*Solistul **continuă să cânte**.* [= *aspect continuativ*]
*Acum **termină de cântat**.* [= *aspect terminativ*]

ⓘ Alte trăsături aspectuale sunt nerelevante în română, dar marcate în alte limbi, în care se constată prezenţa *aspectului progresiv* (exemplu: *cântă tot mai încet*), *a aspectului rezultativ* (*a construit casa*) etc.

Aspectualitatea se indică, în mare măsură, prin mijloace lexicale: prin construcţii cu verbe având sens aspectual, care alcătuiesc împreună cu verbul principal un predicat complex (a), prin circumstanţiale (b) şi prin particule adverbiale (sau semiadverbe) (c):

(a) ***Continuă să vorbească.***
(b) *Vorbeşte **mai departe / în continuare**, fără să-i pese.*
(c) ***Tot mai** vorbeşte?*

📖 Gramaticile româneşti mai vechi nu includeau aspectul între categoriile verbului, deoarece în română acesta nu este marcat cu mijloace gramaticale specifice (nu există, de exemplu, ca în alte limbi, morfeme gramaticale pur aspectuale). Valorile aspectuale ale verbului erau doar amintite în descrierea timpurilor verbale, iar adverbele şi semiadverbele cu sens aspectual erau incluse în clasele semantice ale temporalelor sau ale modalelor. Semiadverbul *mai* (în sensul său continuativ: ***Mai aşteptăm puţin***) este un marcator *aspectual*, care nu poate fi calificat ca (semi)adverb *de timp* sau *de mod*; de fapt, aspectul reuneşte ideea de timp şi pe cea de mod, pentru că se referă la *modul* de desfăşurare a unei acţiuni în *timp*.

Timpurile verbale marchează în limba română doar anumite valori aspectuale: aspectul *perfectiv / imperfectiv*, aspectul *momentan / durativ* şi aspectul *iterativ*.
Mijloacele de marcare a aspectului interferează cu trăsăturile aspectuale inerente ale sensului lexical al verbului. Verbele pot fi preponderent durative (*a rătăci, a creşte, a aştepta*) sau punctuale (*a apărea, a adormi*). Apariţia lor la timpuri durative sau punctuale întăreşte sau contrazice semnificaţia primară, creând efecte de sens contextuale.

2.3. *Timpurile indicativului*

Indicativul are serii de forme specializate pentru ***prezent***, ***trecut*** (*perfect simplu, perfect compus, imperfect, mai-mult-ca-perfect*) şi ***viitor*** (*viitor simplu, viitor anterior, viitor în trecut*).

ⓘ Viitorul are, pe lângă valori temporale, şi valori modale, pentru că se referă la stări de lucruri încă nerealizate, iar enunţul cu verb la viitor nu este o simplă aserţiune, ci, adesea, un act de promisiune, de avertizare etc.

Formele temporal-aspectuale ale indicativului românesc sunt simple, sintetice (cu sufixe şi desinenţe: *dorm, dormii, dormeam, dormisem*) şi compuse, analitice (cu auxiliare şi alte morfeme nelegate: *am dormit, voi dormi, voi fi dormit, o să dorm, am să dorm*).
Timpuri absolute sunt prezentul, perfectul simplu, perfectul compus şi viitorul simplu; timpuri relative (de relaţie) sunt imperfectul, mai-mult-ca-perfectul, viitorul anterior şi viitorul în trecut. Majoritatea timpurilor absolute pot avea şi folosiri relative, în anumite condiţii (de exemplu, în propoziţii subordonate).

2.3.1. *Prezentul*

- **Forme**

Prezentul indicativului este format cu sufix şi desinenţe. Sufixul se ataşează radicalului şi indică simultan modul indicativ şi timpul prezent; este urmat de desinenţele care indică numărul şi persoana.
Sufixul de ***indicativ prezent*** este, în funcţie de subclasa de verbe, *-a* (care se realizează şi în varianta *-ă*), *-e* , *-i* şi *-î/â: ascultăm, ascultaţi; vedem, vedeţi; mergem, mergeţi; dormim, dormiţi; cobor**â**,m cobor**â**ţi*. Sufixul apare doar la persoanele 1 şi a 2-a plural; în rest, se consideră că verbele au un *sufix zero* (marcat Ø): acesta nu are o realizare, un corp fonetic, dar chiar absenţa lui este o marcă a indicativului prezent.
Accentul cuvântului cade pe sufix la toate verbele, cu excepţia celor cu infinitivul în *-e*, la care accentul rămâne fixat pe radical (*mérge – mérgem, mérgeţi*).
Verbele cu infinitivul în *-a* se împart în două clase, după cum primesc sau nu un sufix suplimentar de indicativ prezent, *-ez-*, care apare la celelalte persoane (1, a 2-a, a 3-a singular şi a 3-a plural). Verbele cu infinitivul în *-i* se împart în două clase, după cum primesc sau nu sufixul suplimentar *-esc-* la persoanele 1, a 2-a, a 3-a singular şi a 3-a plural. Verbele în *-î* au tot două clase, în funcţie de prezenţa sau de absenţa sufixului suplimentar *-ăsc-*.

ⓘ Sufixul *-ez-* se realizează în varianta *-eaz-* la persoana a 3-a singular şi plural. Sufixul *-esc-* se realizează în varianta *-eşt-* la persoana a 2-a singular şi la persoana a 3-a singular. Sufixul *-ăsc-* se realizează în varianta *-âşt-* la persoana a 2-a singular şi la persoana a 3-a singular.

În seria formelor de prezent, accentul este mobil, deplasându-se de pe radical (atunci când sufixul e zero) pe sufix (atunci când acesta există): *ascúltă – ascultáţi*. Verbele conjugate cu *-ez-* sau *-esc-* au sufix la toate persoanele, deci accentul este stabil (pe sufix).
La sufix se ataşează desinenţele (care indică persoana şi numărul). Desinenţele specifice indicativului prezent sunt:

1 sg. *-Ø* (*văd*), realizat şi ca **-u** (*aflu*)
2 sg. **-i** (vocalic, ca în *afli*, semivocalic, ca în *tai* sau devocalizat, ca în *vezi*)
3 sg. **-ă** (*află*) sau **-e** (*vede*)
1 pl. **-m** (*vedem*)
2 pl. **-ţi** (cu *i* devocalizat: *aflaţi*)
3 pl. *-Ø* (*văd*), **-ă** (*află*), **-e** (*taie*).

Repartizarea desinenţelor la indicativ prezent creează anumite **omonimii** (forme gramaticale identice), care contribuie la constituirea subclaselor de verbe (vezi *infra*, **Clasificarea flexionară a verbului, 1.**).

Verbele cu infinitivul în *-a* au aceeaşi formă pentru persoana a 3-a singular şi a 3-a plural: *el ascultă – ei ascultă*. Aceeaşi omonimie o au, din motive fonetice (sau care ţin de evoluţia formei lor) verbele în *-i* fără sufix suplimentar – *el coboară – ei coboară* – şi o clasă restrânsă de verbe în *-i*: *el suie – ei suie*. Toate celelalte clase de verbe au omonimia 1 singular = 3 plural: *eu văd – ei văd, eu merg – ei merg, eu dorm – ei dorm, eu citesc – ei citesc, eu urăsc – ei urăsc.*

ⓘ În plus, din raţiuni fonetice, pot apărea şi alte omonimii, de exemplu, între persoana 1 singular şi a 2-a singular: *eu tai – tu tai, eu sui – tu sui*. Şi verbul *a continua*, pentru care se admitea doar forma de persoana 1 singular *continuu*, are, în conformitate cu DOOM$_2$, omonimia *eu continui – tu continui*.

Clase de verbe	Suf. de ind. prez.	Suf. supl. ind. prez.	Desinenţe	Accent	Exemple: infinitiv	Exemple: indicativul prezent	
verbele cu infinitivul în *-a*, fără *-ez-*	-a-	–	-Ø, -i, -ă, -m, -ţi, -ă	mobil (pe radical / pe sufix)	*a asculta*	*ascult* *asculţi* *ascultă*	*ascultăm* *ascultaţi* *ascultă*
verbele cu infinitivul în *-a*, cu *-ez-*	-a-	-ez-	-Ø, -i, -ă, -m, -ţi, -ă	fix (pe sufix)	*a lucra*	*lucrez* *lucrezi* *lucrează*	*lucrăm* *lucraţi* *lucrează*
verbele cu infinitivul în *-ea*	-e-	–	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	mobil (pe radical / pe sufix)	*a vedea*	*văd* *vezi* *vede*	*vedem* *vedeţi* *văd*
verbele cu infinitivul în *-e*	-e-	–	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	fix (pe radical)	*a merge*	*merg* *mergi* *merge*	*mergem* *mergeţi* *merg*
verbele cu infinitivul în *-i*, fără *-esc-*	-i-	–	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	mobil (pe radical / pe sufix)	*a dormi*	*dorm* *dormi* *doarme*	*dormim* *dormiţi* *dorm*
verbele cu infinitivul în *-i*, fără *-esc-*, cu omonimii suplimentare	-i-	–	-Ø, -Ø, -e, -m, -ţi, -e	mobil (pe radical / pe sufix)	*a sui*	*sui* *sui* *suie*	*suim* *suiţi* *suie*
verbele cu infinitivul în *-i*, cu *-esc-*	-i-	-esc-	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	fix (pe sufix)	*a citi*	*citesc* *citeşti* *citeşte*	*citim* *citiţi* *citesc*
verbele cu infinitivul în *-î*, fără *-ăsc-*	-î-	–	-Ø, -i, -ă, -m, -ţi, -ă	mobil (pe radical / pe sufix)	*a coborî*	*cobor* *cobori* *coboară*	*coborâm* *coborâţi* *coboară*
verbele cu infinitivul în *-î*, cu *-ăsc-*	-î-	-ăsc-	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	fix (pe sufix)	*a urî*	*urăsc* *urăşti* *urăşte*	*urâm* *urâţi* *urăsc*

În formele de prezent apar şi alternanţe fonetice.

ⓘ Alternanţele fonetice sunt transformări ale unor sunete (din radical sau sufix) în sunete sau grupuri fonice relativ apropiate, produse în cursul flexiunii sau al derivării, sub influenţa imediată sau la distanţă a sunetelor din jur şi în funcţie de poziţia accentuată sau neaccentuată. Alternanţele sunt consonantice (*t/ţ, s/ş*) sau vocalice (*ă/a, o/oa*).
Verbele româneşti nu sunt clasificate şi în funcţie de alternanţe. În învăţarea limbii române ca limbă străină, alternanţele vocalice aduc o dificultate suplimentară. Prezentul verbelor de mai jos, făcând parte din aceeaşi clasă (verbe cu infinitivul în *-a* şi fără *-ez-* prezintă diferenţe în radical:

e/ea: *plec – pleci – pleacă – plecăm ...*
ă/e/a: *învăţ – înveţi – învaţă – învăţăm ...*
o/oa/u: *port – porţi – poartă – purtăm ...*

Alternanţele consonantice sunt destul de regulate, sistematice. Orice verb cu radicalul terminat în *-t-*, indiferent de clasa căreia îi aparţine, va schimba la persoana a 2-a singular pe *t* în *ţ*, sub influenţa desinenţei *-i* (*pot – poţi*), aşa cum în flexiunea nominală desinenţa de plural *-i* schimbă obligatoriu finala *t* în *ţ* (*cot – coţi*).
Alternanţele vocalice din radical sunt, în cea mai mare parte, nesistematice. Verbe cu formă asemănătoare pot avea sau nu astfel de alternaţe: *spăl – speli – spală* vs *sper – speri – speră*.

Inventarul verbelor cu sau fără *-ez-*, cu sau fără *-esc-* nu este clar delimitat: acelaşi verb poate oscila între cele două tipuri de conjugare, având prezentul cu sau fără sufixul suplimentar. Unele verbe s-au specializat (*manifest* „arăt" / *manifestez* „merg la manifestaţie"), altele nu. DOOM$_2$ admite variaţia liberă pentru unele verbe (*anticipă / anticipează, cheltuie / cheltuieşte*).

- **Valori temporale**
  - Prototipic, prezentul verbului se referă la un interval de timp (mai mare sau mai mic), care include momentul comunicării (a); uneori chiar coincide cu el (b):

(a) ***Locuiesc*** *de zece ani aici,* ***Am*** *un câine (de un an),* ***Sunt*** *student (pentru încă doi ani).*
(b) *Acum* ***vorbesc*** *cu tine şi te* ***privesc*** *drept în ochi.*

  - Prin valoarea sa prototipică, prezentul este un timp *deictic*, care trimite la situaţia de comunicare (vezi **Deixisul, 2.1.**).
    - Intervalul care include prezentul poate fi foarte extins. *Prezentul atemporal* nu intră în opoziţie cu alte timpuri, ci se referă, în enunţuri descriptive sau generice, la stări de lucruri prezentate ca eterne sau indiferente faţă de timp:

Luna ***este*** *satelitul Pământului.*
Triunghiul ***are*** *trei laturi.*
Oamenii ***sunt*** *animale ciudate.*

ⓘ Pentru acest tip de prezent, care nu se depărtează foarte mult de valoarea prototipică, s-au propus mai multe etichete: *prezent gnomic, etern, descriptiv* etc.

○ Prezentul românesc are o folosire specială, deviantă în raport cu valoarea prototipică, atunci când reperul său nu mai este momentul enunțării, ci un interval următor acestuia:

*Mâine **plec** la Ploiești.*

În acest caz, prezentul este echivalent cu viitorul. *Prezentul cu valoare de viitor* adaugă valorii temporale o valoare modală, de certitudine.

○ Din prezentul cu valoare de viitor s-a dezvoltat un *prezent cu valoare modală de imperativ*. Acesta presupune o intonație diferită e enunțului:

*Mâine **plec!** la Ploiești!*

○ *Prezentul narativ* (sau *istoric*) apare în situația în care reperul prezentului nu mai este momentul enunțării, ci un moment din trecut. Folosirea prezentului are în acest caz un rol stilistico-pragmatic, de actualizare a unei perspective interioare asupra faptelor narate.
Prezentul narativ se folosește atât în comunicarea curentă, cât și în literatură, în relatări jurnalistice, istorice etc.:

(a) *Ne-**ntâlnim** la colț, eu îi **arăt** ce am luat, și el **zice**: Asta?* [Reper: intervalul din trecut la care se referă narațiunea]
(b) *Napoleon **se naște** în 1869.* [Reper trecut: 1869]

Prezentul narativ nu se confundă în mod normal cu prezentul prototipic (deictic), pentru că în contextul discursiv reperul trecut este, ca în exemplele de mai sus, presupus (a) sau chiar indicat explicit (b).

○ *Prezentul în subordonare*. În propoziții subordonate, prezentul este, în general, folosit *relativ*, raportându-se la intervalul temporal indicat de verbul regent. Reperul prezentului relativ poate fi plasat în trecut (a) sau în viitor (b):

(a) *Acum un an mi-a spus că **se simte** cam obosit.*
(b) *Vom vedea ce **e** de făcut.*

În exemplele de mai sus, este vorba de un prezent în trecut (concomitent cu momentul din trecut al enunțării relatate), respectiv de un prezent în viitor. E posibil ca intervalul la care se referă prezentul relativ să includă și momentul enunțării (*Acum un an mi-a spus că **e bolnav** și, din păcate, de atunci boala s-a agravat*), dar, în sine, folosirea timpului prezent nu oferă nicio indicație în acest sens.

• **Valori aspectuale**
Prezentul indicativului este compatibil cu oricare dintre valorile aspectuale *durativ*, *punctual*, și *iterativ*. Totuși, chiar condiția de concordanță cu momentul enunțării arată că prezentul (deictic) manifestă o anume afinitate cu aspectul *durativ* și o anumită incompatibilitate cu aspectul *perfectiv*.

Doar sensul verbului și mărcile aspectuale din context pot clarifica valoarea aspectuală:

***Se uită** la televizor de azi-dimineață.* [durativ]
***Tresare**, apoi deodată **ridică** receptorul.* [punctual]
***Deschide** și **închide** ușa de zeci de ori pe zi.* [iterativ]

Succesiunea de enunțuri cu verbe la prezent poate marca progresia temporală, deplasând treptat reperul temporal, dar poate și stabili relații de parțială simultaneitate, prin referirea la un interval mai larg:

***Iese** pe stradă* [T1]. *Cerul **e** senin* [interval care cuprinde T1]. ***Se îndreaptă** către parc* [T2]. ***Ajunge** la lac* [T3]. ***E** o zi frumoasă* [interval care cuprinde T1, T2, T3]

2.3.2. *Timpurile trecutului*

Timpurile verbale care se referă la zona temporală anterioară momentului enunțării sunt *perfectul compus*, *perfectul simplu*, *imperfectul* și *mai-mul-ca-perfectul*. *Perfectul compus* și *perfectul simplu* au valori temporal-aspectuale asemănătoare, dar utilizări diferite. Ambele forme de *perfect* se diferențiază de *imperfect* prin valorile lor aspectuale și de *mai-mult-ca-perfect* pentru că acesta este un timp relativ, al retrospecției (al „întoarcerii în timp").

2.3.2.1. Perfectul compus

• **Forme**
Perfectul compus se formează din auxiliarul *a avea* (forma redusă) și participiul verbului (neacordat):

am venit	*am venit*
ai venit	*ați venit*
a venit	*au venit*

Ca auxiliar, verbul *a avea* are toate formele reduse la o silabă: în locul formelor „pline" ale verbului *a avea – are, avem, aveți* –, auxiliarul are formele monosilabice *a, am, ai, ați*. Regional, auxiliarul are la persoana a 3-a formele *o/or*: (el) *o venit*, (ei) *or venit*. În limba veche, auxiliarul putea fi postpus participiului: *venit-au*. Forma *au* era comună persoanei a 3-a singular și plural (*venit-au domnul, venit-au turcii*).
Între auxiliar și participiu se pot intercala foarte puține elemente: câteva semiadverbe (*mai, cam, și, tot*): *a mai venit, a cam uitat*.
Perfectul compus nu are neregularități: singurele diferențe între clasele de verbe provin de la formele diferite de participiu. Sufixele de participiu sunt *-at, -ut, -it, -ît* și *-s*.

Formele de participiu pot avea și unele variații în radical (alternanțe fonetice), în raport cu forma de infinitiv: *văzut* (*a **vedea***), *făcut* (*a **face***) etc.

Clase de verbe – verbe cu infinitivul în:	Sufixul de participiu	Exemple: infinitiv	Exemple: perfect compus
-a	-at	*a asculta*	*am ascultat*
-ea	-ut	*a vedea*	*am văzut*
-e (cu participiul în -ut)	-ut	*a face*	*am făcut*
-e (cu participiul în -s)	-s	*a merge*	*am mers*
-e (cu participiul în -t)	-t, -pt	*a rupe, a frige*	*am rupt, am fript*
-i	-it	*a dormi*	*am dormit*
-î	-it	*a coborî*	*am coborât*

Din tabelul de mai sus se poate observa că sufixul de participiu are o formă regulată, previzibilă, pentru majoritatea verbelor (fiind alcătuit din sufixul de infinitiv + **t**); verbele în **-e**, puține, moștenite, se împart în subclase de conjugare tocmai în funcție de formele lor speciale de participiu (și de perfect simplu).

• **Valori temporale**

Perfectul compus este timpul trecut cel mai folosit, în română, pentru a desemna acțiunea sau starea care precedă momentul vorbirii, fără raportare la alte repere temporale.

Distanța în timp față de momentul vorbirii este indiferentă:

*Dan **a venit** de cinci minute și te așteaptă.*
*Basarab I **a trăit** acum șapte sute de ani.*

Perfectul compus este, în mod prototipic, un timp *deictic* (raportat la situația de enunțare). De aceea, el nu se folosește în narațiunile ficționale, în enunțurile care, în mod voit, nu au un locutor marcat în text (vezi, mai jos, ***perfectul simplu***).

Perfectul compus este, tot în mod prototipic, un timp *absolut*, care nu se raportează la alte repere temporale în afara prezentului situației de comunicare.

○ În anumite situații, perfectul compus poate fi folosit *non-deictic* și *relativ*.

– În combinație cu alte mărci temporale (circumstanțiale de timp), perfectul compus poate indica, mai ales în limba vorbită, (a) o acțiune anterioară altei acțiuni trecute, într-o retrospecție; (b) o acțiune anterioară unei acțiuni viitoare sau (c) o acțiune sau o stare trecută simultană alteia:

(a) *A găsit ieri scrisoarea. **A pierdut**-o acum o săptămână.*
(b) *O să merg la Ploiești și, când **am terminat** treaba, o să mă întorc.*
(c) *Te-am căutat ieri la prânz. Unde-**ai fost**?*

Perfectul compus preia, în asemenea contexte, rolul mai-mult-ca-perfectului (a), al viitorului anterior (b) și al imperfectului (c).

○ În subordonare (mai ales față de verbe de declarație), perfectul compus este adesea folosit ca timp relativ, indicând un interval de timp trecut, anterior momentului trecut evocat de verbul de declarație:

*Mi-a spus că te-**a așteptat** două ore în ploaie.*

○ În conversație, în limbajul familiar, perfectul compus poate avea o utilizare specială, de anticipare: vorbitorul indică hotărârea sa de a îndeplini foarte rapid o acțiune prin formularea la perfect compus (ca și când acțiunea s-ar fi realizat deja): *Gata, am plecat!*

• **Valori aspectuale**

Perfectul compus are (așa cum arată și denumirea sa) o valoare aspectuală *perfectivă*, indicând o acțiune sau o stare încheiată:

***Au ajuns** la Sinaia. **Au stat** pe iarbă și **au mâncat**. La plecare, **au strâns** gunoiul.*

Perfectul compus este preponderent *punctual*, rezumând o desfășurare în timp (a), dar, în funcție de context, este compatibil și cu aspectul *durativ* (b):

(a) ***Am citit** cartea.*
(b) ***Am citit** din carte timp de două ore.*

Succesiunea de verbe la perfect compus poate indica o succesiune de acțiuni (c), dar acest lucru nu este obligatoriu, pentru că unele enunțuri pot avea sens sintetic, rezultativ (d):

(c) ***Am ajuns** acolo.* [T1] ***Am văzut** dezastrul.* [T2] ***Am chemat** poliția.* [T3].
(d) ***Am ajuns** acolo pe la prânz.* [T1] ***A fost** o zi teribilă.* [Tn – care include T1]

2.3.2.2. Perfectul simplu

• **Forme**

Perfectul simplu este o formă verbală alcătuită din radicalul la care se atașează sufixul specific (**-a-, -u-, -se-, -i-, -î-**) și desinențele **-i, -și, -Ø, -răm, -răți, -ră**). Desinențele de plural sunt analizabile într-un component care transmite semnificația de număr (**-ră**) și unul care indică numărul și persoana (**-m, -ți, -Ø**).

Radicalul perfectului simplu poate fi ușor diferit (prin alternanțe) de cel al infinitivului, dar este identic cu cel al participiului: ***văzui** – a **vedea** – **văzut**.*

Clase de verbe	Sufixul de perfect	Desinențe	Accent	Exemple: infinitiv	Exemple: perfect simplu	
verbe cu infinitivul în **-a**	**-a-**	**-i** **-și** **-Ø** **-răm** (ră+m) **-răți** (ră+ți) **-ră** (ră+Ø)	pe sufix	*a pleca*	*plecai* *plecași* *plecă*	*plecarăm* *plecarăți* *plecară*
verbe cu infinitivul în **-ea**	**-u-**			*a vedea*	*văzui* *văzuși* *văzu*	*văzurăm* *văzurăți* *văzură*
verbe cu infinitivul în **-e**, cu participiul în **-ut**	**-u-**			*a face*	*făcui* *făcuși* *făcu*	*făcurăm* *făcurăți* *făcură*
verbe cu infinitivul în **-e**, cu participiul în **-s**	**-se-**		pe sufix la pers. 1 sg. și 2 sg.; pe radical la celelalte pers.	*a merge*	*mersei* *merseși* *merse*	*merserăm* *merserăți* *merseră*
verbe cu infinitivul în **-e**, cu participiul în **-t**	**-se-**			*a frige*	*fripsei* *fripseși* *fripse*	*fripserăm* *fripserăți* *fripseră*
verbe cu infinitivul în **-i**	**-i-**		pe sufix	*a dormi*	*dormii* *dormiși* *dormi*	*dormirăm* *dormirăți* *dormiră*
verbe cu infinitivul în **-î**	**-î-**			*a coborî*	*coborâi* *coborâși* *coborî*	*coborârăm* *coborârăți* *coborâră*

• **Valori temporale**

Perfectul simplu desemnează, ca şi perfectul compus, acţiunea sau starea încheiată în trecut. În limba actuală, perfectul simplu are două folosiri independente şi destul de diferite: ca timp narativ, ficţional, în limba literară, şi ca timp trecut (chiar recent, folosit pentru evenimente desfăşurate în ultimele 24 de ore) în limba populară regională.

○ În limba standard, perfectul simplu nu se mai foloseşte în conversaţie, în situaţii în care să se raporteze la momentul comunicării – ci este doar un *timp narativ ficţional*, al naraţiunii „fără narator", impersonale. Ca timp ficţional, perfectul simplu se foloseşte în cea mai mare măsură la persoana a 3-a:

Prinţul ***văzu*** *un glob de foc.*
– Ce cauţi aici? – îl ***întrebă*** *dragonul.*

În asemenea contexte, nici nu se poate pune problema unei distanţe în timp, pentru că nu există raportare la vreun moment al vorbirii.

ⓘ Naraţiunea la perfectul simplu se foloseşte şi în textele istorice şi, mai rar, în cele jurnalistice „ficţionalizate".

Perfectul simplu ficţional este un timp *absolut*, care nu se raportează la alte repere temporale decât la cel al unui prezent neprecizat.

○ În limba populară, perfectul simplu are un statut diferit în funcţie de zona geografică: în majoritatea graiurilor, a ieşit cu totul din uz, fiind înlocuit cu perfectul compus. În unele zone se mai foloseşte sporadic, iar în Oltenia este foarte frecvent, cu o valoare specială, de trecut recent (pentru evenimente petrecute în ultimele ore sau în ziua precedentă). Cu această valoare, perfectul simplu se foloseşte mult în conversaţie şi apare frecvent la persoana 1 şi a 2-a:

– Unde fuseşi?
– Mă dusei până la moară.

ⓘ Pentru mulţi vorbitori nativi de română, perfectul simplu este o formă învăţată târziu, în şcoală sau prin lecturi.

○ Ca timp narativ ficţional, perfectul simplu are particularitatea de a nu se putea folosi în subordonare faţă de verbe de declaraţie (**Spuse că fu plecat*) şi de a nu avea valori de timp relativ.

• **Valori aspectuale**

○ Perfectul simplu are (ca şi perfectul compus) o valoare aspectuală *perfectivă*, indicând o acţiune sau o stare încheiată:

Ajunse *acasă.* ***Citi*** *scrisoarea care îi fusese adusă.*

○ Perfectul simplu are o valoare aspectuală mai netă decât a perfectului compus, ca formă preponderent *punctuală* (a), potrivită pentru verbele cu sens momentan (de acţiune sau eveniment). Se poate folosi şi pentru a rezuma activităţi şi stări (b_1), dar

această valoare este, de obicei, susţinută de prezenţa unor circumstanţiale specifice; în absenţa acestora, folosirea perfectului simplu este neobişnuită (b_2):

(a) ***Începu*** *să plouă. Ana îşi* ***deschise*** *umbrela.*
(b) ***Stătură*** *pe iarbă două ore. El* ***citi*** *mai departe.*
(b') ***Ajunseră*** *la malul apei. ?****Stătură*** *pe iarbă.*

○ Perfectul simplu face să progreseze acţiunea, în măsura în care succesiunea de verbe la perfect simplu indică o succesiune de evenimente, într-un mod mult mai clar decât o face perfectul compus:

[***Se auzi*** *un zgomot ciudat.*]$_{T1}$ [***Deschise*** *uşa.*]$_{T2}$
[***Deschise*** *uşa.*]$_{T1}$ [***Se auzi*** *un zgomot ciudat.*]$_{T2}$

2.3.2.3. Imperfectul

• **Forme**

Imperfectul este o formă verbală în care la radical se ataşează sufixul specific (**-a-** sau **-ea-**) şi desinenţele **-m**, **-i**, **-Ø**, **-m**, **-ţi**, **-u**).
Radicalul imperfectului este identic cu cel al infinitivului: ***ved****eam – a* ***ved****ea.*

Clase de verbe	Sufixul de imperfect	Desinenţe	Accent	Exemple: infinitiv	Exemple: imperfect	
verbele cu infinitivul în *-a, -î*	-a-	-m -i -Ø	pe sufix	*a asculta* *a coborî*	*ascultam* *ascultai* *asculta*	*ascultam* *ascultaţi* *ascultau*
verbele cu infinitivul în *-ea, -e, -i*	-ea-	-m -ţi -u		*a vedea* *a merge* *a dormi*	*vedeam* *vedeai* *vedea*	*vedeam* *vedeaţi* *vedeau*

Verbele al căror radical se termină în **-i-** primesc (din raţiuni fonetice) sufixul **-a-**, chiar dacă aparţin claselor care ar trebui să formeze imperfectul cu sufixul **-ea-**: *a se sfii* ($sfi_{radical}+i_{sufix\ de\ infinitiv}$) *– mă sfiam* ($sfi_{radical}+a_{sufix}+m_{desinenţă}$); *a scrie – scriam*. Toate verbele cu infinitivul în **-ui**, **-ăi**, **-îi** primesc sufixul **-a-**: *suiam*, *chiuiam* etc., ca şi *a şti* (*ştiam*)

• **Valori temporale**

Imperfectul este un timp *relativ*, care se raportează la prezent (faţă de care este plasat în trecut), dar şi la un alt reper din trecut. Din punct de vedere temporal, imperfectul se poate caracteriza ca timpul unei acţiuni sau stări trecute, care este parţial simultană cu un anumit reper. Reperul poate fi indicat de un circumstanţial – adverb (a) sau propoziţie temporală (b) – sau de un enunţ cu alt verb (c):

(a) [*Atunci*]$_{\text{reper în intervalul T}}$ ***erai***$_{\text{stare în intervalul T}}$ *mai înţelegător.*
(b) *Ana* ***dormea***$_{\text{stare în intervalul T}}$ [*când a sunat telefonul*]$_{\text{reper în intervalul T}}$
(c) [*Am ieşit pe terasă.*]$_{\text{reper}}$ *Soarele* ***răsărea***$_{\text{eveniment în intervalul T}}$

În propoziţii subordonate faţă de un verb de declaraţie, acesta fixează reperul temporal:

Mi-a spus că era supărat.

În literatură, imperfectul este adesea timpul perspectivei interioare a personajului, un „prezent în trecut" al monologului interior relatat în stil indirect liber. Semnalul acestui artificiu literar poate fi combinarea imperfectului cu adverbul *acum* (care semnalează perspectiva interioară): ***Acum își amintea** totul cu precizie.*
Imperfectului nu-i sunt caracteristice valorile temporale, ci cele aspectuale.

• **Valori aspectuale**

○ Imperfectul este mai mult un mijloc de indicare a aspectului în trecut, decât un timp propriu-zis. Valoarea sa prototpică este de a marca aspectul *durativ*, desfășurarea unui proces.
Acțiunea sau starea este prezentată în desfășurare, într-un interval care cuprinde și reperul imperfectului.

🕮 În tradiția gramaticală, imperfectul era prezentat ca „timpul unei acțiuni neterminate": această formulă, inexactă în esență (prin raportare la prezent, acțiunea trecută este, de obicei, terminată), exprimă, de fapt, caracterul aspectual – continuu, durativ – al imperfectului. Acțiunea este „neterminată" doar din punctul de vedere al reperului interior: *Ieri, la ora două noaptea, tu spălai vasele.*

Dată fiind valoarea sa aspectuală, imperfectul apare mai ales cu verbe cu sens durativ (de stare, activitate sau proces) etc. (a). Verbele cu sens punctual pot căpăta la imperfect valori stilistice speciale: sugerează perspectiva din interior asupra unei acțiuni „date cu încetinitorul" (b).

(a) *Afară **ploua**, iar tu **stăteai** în casă și **citeai**.*
(b) ***Deschidea** ușa încet, cu teamă.*

○ Imperfectul poate exprima și aspectul *iterativ*, indicând faptul că o acțiune se repetă în intervalul de referință:

***Deschidea** și **închidea** ușa de mai multe ori pe zi.*

Succesiunea de verbe la imperfect nu indică, de obicei, o progresie a narațiunii. De obicei, imperfectul creează cadrul descriptiv pe care se proiectează acțiunile propriu-zise.

• **Valori modale**
Imperfectul, deși dezvoltat în interiorul modului indicativ, are și unele valori modale.

○ Imperfectul poate exprima irealitatea, fiind echivalent cu un condițional trecut, contrafactiv, în construcții condiționale ipotetice (ireale):

*Dacă **veneai** la petrecere, îți **povesteam** totul.*

○ Așa-numitul „imperfect al jocului" este folosit de copii, în atribuirea rolurilor și a acțiunilor din joc:

*Acum eu **eram** monstrul și tu **veneai** cu extratereștrii.*

○ Imperfectul atenuării apare în formule de politețe, pentru a minimaliza o cerere:

***Voiam** să vă întreb ceva.*

2.3.2.4. Mai-mult-ca-perfectul

Mai-mult-ca-perfectul este un timp tipic *de relație*, folosit atât în comunicarea curentă, cât și în narațiunea literară. Din punctul de vedere al formei, este un timp sintetic, format cu sufixe și desinențe.

• **Forme**
Mai-mult-ca-perfectul este o formă verbală în care la radicalul identic cu al participiului și al perfectului simplu se atașează un sufix cu două componente, una diferită după clasele de verbe și identică cu sufixul perfectului simplu (**-a-**, **-u-**, **-se-**, **-i-**) și una comună (**-se-**), precum și desinențele **-m**, **-și**, **-Ø**, **-răm**, **-răți**, **-ră** (dintre care doar prima este diferită de a perfectului simplu).
Desinențele de plural sunt la rândul lor analizabile, ca și la perfectul simplu, într-un component care transmite semnificația de număr (**-ră-**) și unul care indică numărul și persoana (**-m**, **-ți**, **Ø**).
Așadar, din punct de vedere formal, mai-mult-ca-perfectul este un timp fără neregularități, care diferă de perfectul simplu doar prin inserarea sufixului **-se-** și prin desinența de persoana 1 singular **-m**.

Clase de verbe	Sufixul de mai-mult-ca-perfect	Desinențe	Accent	Exemple: infinitiv	Exemple: mai-mult-ca-perfect	
verbe cu infinitivul în **-a**	**-a+se-**	**-m** **-și** **-Ø** **-răm** (ră+m) **-răți** (ră+ți) **-ră** (ră+Ø)	pe prima componentă a sufixului	*a pleca*	*plecasem* *plecaseși* *plecase*	*plecaserăm* *plecaserăți* *plecaseră*
verbe cu infinitivul în **-ea**	**-u+se-**			*a vedea*	*văzusem* *văzuseși* *văzuse*	*văzuserăm* *văzuserăți* *văzuseră*
verbe cu infinitivul în **-e**, cu participiul în **-ut**	**-u+se-**			*a face*	*făcusem* *făcuseși* *făcuse*	*făcuserăm* *făcuserăți* *făcuseră*
verbe cu infinitivul în **-e**, cu participiul în **-s**	**-se+se-**			*a merge*	*mersesem* *merseseși* *mersese*	*merseserăm* *merseserăți* *merseseră*
verbe cu infinitivul în **-e**, cu participiul în **-t**	**-se+se-**			*a frige*	*fripsesem* *fripseseși* *fripsese*	*fripserăm* *fripserăți* *fripseseră*
verbe cu infinitivul în **-i**	**-i+se-**			*a dormi*	*dormisem* *dormiseși* *dormise*	*dormiserăm* *dormiserăți* *dormiseră*
verbe cu infinitivul în **-î**	**-î+se-**			*a coborî*	*coborâsem* *coborâseși* *coborâse*	*coborâserăm* *coborâserăți* *coborâseră*

• **Valori temporale**
Mai-mult-ca-perfectul desemnează o acțiune sau stare încheiată înaintea unui reper trecut. Exprimă, așadar, o anterioritate față de momentul enunțării, dar și față de un alt moment din trecut. Ca și în cazul imperfectului, reperul poate fi implicit sau explicit, indicat de un circumstanțial sau/și de alt verb:

[*La ora 5*]$_{\text{reper trecut}}$, [*când l-am căutat*]$_{\text{reper trecut}}$, *nu **se întorsese** încă acasă.*

ⓘ Aşa-zisele folosiri absolute ale mai-mult-ca-perfectului sunt doar situaţii în care reperul este implicit, deductibil din context: *Unde fuseseşi?* [reper: când te-am căutat].

Folosirea mai-mult-ca-perfectului presupune o întrerupere a liniarităţii unei naraţiuni, o întoarcere în trecut (retrospecţie) care se asociază adesea cu intenţia de explicare cauzală. Aceeaşi secvenţă poate fi povestită în succesiunea evenimentelor (a), sau prin reveniri cu ajutorul mai-mult-ca-perfectului (b):

(a) *A pierdut adresa. Apoi a rătăcit o oră printre blocurile identice.*
(b) *A rătăcit o oră printre blocurile identice. **Pierduse** adresa.*

În propoziţii subordonate faţă de un verb de declaraţie, acesta fixează reperul temporal, iar mai-mult-ca-perfectul dezambiguizează raportul dintre acţiuni, indicând în mod clar anterioritatea:

*Mi-a povestit că **fusese** plecat din ţară.*

- **Valori aspectuale**

Mai-mult-ca-perfectul are, ca şi perfectul, valoare perfectivă, desemnând acţiuni sau stări încheiate. Ca şi perfectul compus, are o afinitate cu aspectul punctual, dar se poate combina uşor şi cu verbe cu sens durativ (stări, activităţi), cărora le prezintă conţinutul în mod global, rezumativ:

***Stătuse** toată ziua pe teren şi apoi **dormise** bine.*

2.3.3. *Timpurile viitorului*

În zona temporală a viitorului, limba română are două timpuri principale: viitorul propriu-zis şi viitorul anterior, precum şi o perifrază cu valoare de viitor în trecut.
Nu există forme specifice care să indice apropierea în timp (viitorul imediat); iminenţa unei acţiuni se poate exprima prin prezentul cu valoare de viitor.

2.3.3.1. Viitorul propriu-zis

Viitorul propriu-zis, numit şi *viitor simplu* sau *viitor I*, este un timp compus care are mai multe serii de forme paralele, echivalente din punct de vedere temporal şi aspectual, dar diferenţiate stilistic.

- **Forme şi uz**

○ *Viitorul standard* este alcătuit dintr-un auxiliar (cu formele *voi, vei, va, vom, veţi, vor*) urmat de forma de infinitiv a verbului: *voi pleca, voi vedea, voi face, voi merge, voi citi, voi coborî.*
○ *Viitorul popular* (tipul *oi pleca*) are în esenţă aceeaşi structură, dar seria de forme a auxiliarului şi-a pierdut consoana iniţială şi a suferit unele transformări fonetice, având formele *oi, ăi* (*ei, îi, ii, oi*), *o, om, ăţi* (*eţi, îţi, oţi*), *or*. Formele de persoana 1 şi a 3-a sunt stabile, în timp ce acelea de persoana a 2-a (mai rar folosite) au multe variante fonetice.

○ *Viitorul colocvial* (tipul *o să plec*) este alcătuit din morfemul *o* (invariabil sau cu varianta *or* la plural), urmat de o secvenţă care are structura conjunctivului.
○ O altă variantă de *viitor colocvial* (tipul *am să plec*), mai puţin utilizată, este alcătuită din auxiliarul *a avea* (în forme identice cu prezentul verbului plin) şi o secvenţă identică cu conjunctivul.

	1 sg.	2 sg.	3 sg.	1 pl.	2 pl.	3 pl.
Viitorul standard	*voi merge*	*vei merge*	*va merge*	*vom merge*	*veţi merge*	*vor merge*
Viitorul popular	*oi merge*	*ăi/ei/îi/ii/oi merge*	*o merge*	*om merge*	*ăţi/eţi/îţi/oţi merge*	*or merge*
Viitorul colocvial (a)	*o să merg*	*o să mergi*	*o să meargă*	*o să mergem*	*o să mergeţi*	*o/or să meargă*
Viitorul colocvial (b)	*am să merg*	*ai să mergi*	*are să meargă*	*avem să mergem*	*aveţi să mergeţi*	*au să meargă*

ⓘ În limba mai veche, viitorul literar se putea folosi şi cu ordinea componentelor inversată: *veni-va*. Acest tip de inversare s-a păstrat până mai târziu în poezia în stil solemn.

Viitorul literar nu mai este folosit decât foarte rar în comunicarea curentă orală (un dialog în care ar apărea riscă să sune artificial); seria este asociată cu o anumită solemnitate şi cu varianta scrisă a limbii standard.
Viitorul colocvial (a) este cel mai folosit în limba vorbită. Echivalentul său (b) este folosit mai frecvent la persoanele 1 şi a 2-a singular (*am să merg, ai să mergi*), mai rar la celelaltele (*avem să mergem, aveţi să mergeţi* etc.). Auxiliarul său nu este complet gramaticalizat şi întreaga construcţie este o perifrază care păstrează ceva din sensul originar modal („am de mers", „trebuie să merg").

- **Valori temporal-modale**

Din punct de vedere temporal, viitorul propriu-zis este un timp *absolut*, deictic, care are ca reper momentul comunicării.
În subordonare faţă de verbe de declaraţie sau cognitive, viitorul I este folosit ca timp *relativ*. Dacă verbul regent este la trecut, viitorul I se comportă ca viitor în trecut, posterior unui moment trecut; din construcţie nu se poate decide dacă este sau nu posterior şi momentului enunţării:

*Acum un an mi-a spus că **se va muta** în alt oraş.*
[(a) = *între timp s-a mutat;* (b) = *încă nu s-a mutat*]

Viitorul se foloseşte, ca artificiu stilistic, în naraţiuni istorice, tot cu valoare relativă, pentru a indica un punct de vedere intern, raportat la un reper din trecut: *În 1852 **se va naşte** I.L. Caragiale.*
Formele de viitor propriu-zis nu au semnificaţie aspectuală. În schimb, semnificaţia modală este constitutivă viitorului, care exprimă acţiuni ireale, nerealizate.

Viitorul popular (cu o răspândire regională diferită) şi-a specializat în parte formele pentru semnificaţia epistemică (de supoziţie), constituind prezumtivul prezent: cu această valoare a intrat în circulaţia familiară mai largă.

📖 Unele gramatici conţin consideraţii asupra valorilor modale ale diferitelor forme de viitor (conform cărora, de exemplu, tipul *am să plec* ar exprima o certitudine mai mare decât *oi pleca*; aceste deosebiri nu au fost însă confirmate. E probabil ca în ultimul caz impresia de nesiguranţă să provină din contaminarea între sensul temporal, de viitor, şi cel de prezumtiv.

2.3.3.2. Viitorul anterior

Viitorul anterior, numit şi *viitor II*, este un timp compus, care corespunde viitorului literar (tipul *voi pleca*). Este alcătuit din viitorul auxiliarului *a fi* şi participiul verbului: *voi fi plecat*.

voi fi plecat	*vom fi plecat*
vei fi plecat	*veţi fi plecat*
va fi plecat	*vor fi plecat*

Varianta populară, cu afereză, tipul *oi fi plecat*, nu se mai foloseşte cu valoare de viitor anterior, pentru că s-a specializat ca formă de prezumtiv trecut (vezi *infra*, **2.6.2.**).
Viitorul anterior este un timp *relativ*, care desemnează o acţiune posterioară momentului enunţării, dar anterioară unui reper din viitor:

*Sper că, atunci când vei ajunge tu aici, eu **voi fi terminat** deja romanul.*

Viitorul anterior nu se foloseşte deloc în conversaţia curentă; este un timp livresc, specific scrisului, dar oricum destul de rar (putând fi înlocuit de perfectul compus: *Sper că, atunci când vei ajunge tu aici, eu **am terminat** deja romanul*).
Valoarea aspectuală a timpului este perfectivitatea (acţiunea e prezentată ca încheiată).

2.3.3.3. Viitorul în trecut

Un timp de relaţie insuficient gramaticalizat şi necuprins în gramaticile mai vechi este ***viitorul în trecut***, realizat prin transpunerea în trecut a perifrazei de viitor cu *a avea*.
Perifraza de viitor în trecut este alcătuită din verbul *a avea* la imperfect şi o formă identică cu conjunctivul: *aveam să plec*. Valoarea sa este de viitor raportat la un reper din trecut:

*În 1852 **avea să se nască** I.L. Caragiale.*

Şi mai puţin fixată este perifraza echivalentă formată cu verbul a urma: *urma să plec, urma să se nască* etc.

2.4. *Timpurile conjunctivului*

Conjunctivul are două timpuri, *prezent* şi *perfect*.

2.4.1. *Prezentul conjunctiv*

- **Forme**

Prezentul conjunctivului este alcătuit din morfemul *să*, urmat de o formă verbală foarte apropiată de cea a prezentului indicativ, conţinând radical, sufix şi desinenţe:

$să_{\text{morfem specific}}$ $merg_{\text{radical}}$+$e_{\text{sufix de conjunctiv}}$+$m_{\text{desinenţă de pers. 1 pl.}}$

Radicalul, sufixele şi desinenţele de persoanele 1 şi a 2-a sunt identice cu cele de la indicativ.
Desinenţele specifice conjunctivului prezent sunt cele de persoana a 3-a. Forma diferită – de persoana a 3-a – este identică la singular şi la plural: *el / ei să plece*, reprezentând o omonimie generală. Desinenţele de persoana a 3-a ale conjunctivului sunt:

-e (*să afle*), la verbele care au ca desinenţă de persoana a 3-a sg. **-ă** (*află*);
-ă (*să vadă*), la verbele verbele care au ca desinenţă de persoana a 3-a sg. **-ă** (*vede*).

La unele verbele (cu radical terminat în *-i* vocalic sau semivocalic), desinenţa **-ă** se schimbă, din motive fonetice, în **-e**, astfel că şi la persoana a 3-a singura diferenţă dintre conjunctiv şi indicativ poate fi marca *să*: (*el, ei*) *suie / să suie*, (*el*) *scrie / să scrie*.

Tabelul de mai jos ilustrează diferenţele morfologice dintre conjunctivul prezent şi indicativul prezent (de aceea nu cuprinde decât un exemplu de conjugare completă, în rest indicând doar persoana a 3-a).

Clase de verbe	Desinenţe	Accent	Exemple: infinitiv	Exemple: indicativul prezent, pers. 3 sg.	Exemple: conjunctivul prezent
cu infinitivul în *-a*, prima subclasă	-Ø, -i, **-e**, -m, -ţi, **-e**	mobil (pe radical/ pe sufix)	*a asculta*	*ascultă*	*să ascult* *să ascultăm* *să asculţi* *să ascultaţi* *să asculte* *să asculte*
cu infinitivul în *-a*, a doua subclasă		fix (pe sufix)	*a lucra*	*lucrează*	*să lucreze*
cu infinitivul în *-ea*	-Ø, -i, -ă, -m, -ţi, -ă	mobil	*a vedea*	*vede*	*să vadă*
cu infinitivul în *-e*		fix (pe radical)	*a merge*	*merge*	*să meargă*
cu infinitivul în *-i*, fără *-esc*		mobil	*a dormi*	*doarme*	*să doarmă*
cu infinitivul în *-i*, fără *-esc*, cu omonimii suplimentare	-Ø, -Ø, -e, -m, -ţi, -e	mobil	*a sui*	*suie*	*să suie*
cu infinitivul în *-i*, cu *-esc-*	-Ø, -i, -ă, -m, -ţi, -ă	fix (pe sufix)	*a citi*	*citeşte*	*să citească*
cu infinitivul în *-î*, fără *-ăsc-*	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -e	mobil	*a coborî*	*coboară*	*să coboare*
cu infinitivul în *-î*, cu *-ăsc-*	-Ø, -i, -ă, -m, -ţi, -ă	fix (pe sufix)	*a urî*	*urăşte*	*să urască*

Pentru că sunt diferențiate de indicativul prezent prin desinență, formele de conjunctiv prezent se pot folosi în propoziții principale și fără marca *să*. De fapt, această posibilitate, mai frecventă în limba veche, s-a păstrat în limba actuală doar în câteva formule cu valoare pragmatică specială: de concesie (*treacă de la mine*), de acceptare (*fie!*), de imprecație (*ducă-se!*) etc.

- **Valori temporale**

Conjunctivul prezent, fie că exprimă caracterul potențial al unei acțiuni, fie că denumește acțiunea, ca un infinitiv, nu are o valoare temporală propriu-zisă. În propoziții principale este echivalent cu un imperativ, mod care nu realizează categoria timpului. Realizabilul nu poate fi însă văzut decât ca posterior unui reper, care poate fi momentul enunțării (folosire *absolută*: *Să plecăm!*) sau un alt moment din trecut sau din viitor (folosire *relativă*: *I-am spus să plece, Îi voi cere să plece).*

Conjunctivul prezent nu are valori aspectuale proprii; valorile modale au fost descrise *supra*, **1.2.**

2.4.2. *Perfectul conjunctiv*

Conjunctivul perfect (trecut) are o formă unică, pentru toate persoanele, la singular și la plural: este alcătuit din marca de conjunctiv *să*, morfemul invariabil *fi* (provenit din verbul *a fi*) și forma de participiu invariabil (masculin singular) a verbului: (eu, tu, el / ea, noi, voi, ei) *să fi plecat, să fi lucrat, să fi citit* etc.

Este o formă destul de rar folosită, mai frecventă în limba literară scrisă. În anumite structuri condiționale apare și în registrul popular-colocvial:

*Ehei, **să fi avut** eu mai mult timp, altfel ieșea lucrarea!*

Valoarea sa modală tipică este de irealitate, de posibilitate nerealizată; valoarea temporală este de anterioritate față de momentul enunțării. Față de un reper din trecut, acțiunea nerealizată poate fi anterioară (ca în exemplul de mai sus), simultană sau posterioară.

Conjunctivul perfect poate exprima – în construcția *înainte să ...* – și o posibilitate realizată:

*Înainte **să fi venit** tu, nu se întâmplase nimic.*

Conjunctivul perfect nu are valori aspectuale.

2.5. *Timpurile condiționalului*

Condiționalul are două timpuri, *prezent* și *perfect.*

2.5.1. *Prezentul condițional*

Formele condiționalului prezent sunt compuse cu auxiliarul *aș, ai, ar, am, ați, ar* și forma de infinitiv a verbului:

aș pleca	*am pleca*
ai pleca	*ați pleca*
ar pleca	*ar pleca*

Condiționalul prezent, exprimând o acțiune potențială, nu are o valoare temporală propriu-zisă. Cu valoare optativă, indică o dorință manifestată în prezent; acțiunea vizată s-ar putea realiza în viitor (a). Condiționalul prezent cu valoare epistemică exprimă o rezervă, o distanță față de adevărul unui fapt prezent:

(a) *Acum **aș mânca** ceva.*
(b) *Se zice că **ar fi** la Paris.*

În subordonare, reperul nu mai este momentul enunțării, ci un alt moment exprimat în construcția regentă: *Ți-a spus (atunci) că **ar mânca** ceva, O să-ți spună (mâine) că **ar mânca** ceva.*

Condiționalul prezent nu are valori aspectuale proprii; valorile modale au fost descrise *supra*, **1.3.**

2.5.2. *Perfectul condițional*

Condiționalul perfect (trecut) este compus din condiționalul prezent al verbului *a fi* (auxiliarul + infinitivul *fi*) și participiul verbului:

aș fi plecat	*am fi plecat*
ai fi plecat	*ați fi plecat*
ar fi plecat	*ar fi plecat*

Valoarea sa modală este de irealitate, de posibilitate nerealizată. Valoarea temporală este de anterioritate față de momentul enunțării. Față de un reper din trecut, acțiunea este o posibilitate anterioară (a – primul condițional) sau posterioară (a – al doilea condițional). Cu valoare optativă, indică o dorință manifestată în trecut (b). Condiționalul trecut cu valoare epistemică exprimă o rezervă, o distanță față de adevărul unui fapt trecut (c):

(a) *Dacă **aș fi piedut** trenul, l-**aș fi luat** pe următorul.*
(b) *Ieri **aș fi mâncat** ceva.*
(b) *Se zice că **ar fi fost** la Paris.*

În subordonare, reperul este un alt moment decât prezentul enunțării.

2.6. *Timpurile prezumtivului*

Prezumtivul are două timpuri: *prezent* și *perfect.*

2.6.1. *Prezentul prezumtiv*

Prezumtivul prezent are două serii de forme: una este identică cu viitorul popular (*oi dormi*), cealaltă este alcătuită din viitorul popular sau literar al auxiliarului *a fi* și gerunziul verbului (*oi fi dormind / voi fi dormind*).

Ambele serii ale prezumtivului prezent exprimă supoziția asupra unor fapte desfășurate într-un interval care include prezentul comunicării:

*Acum **o fi** acasă. **S-o fi odihnind** și el.*
*Oare ce-**și va fi închipuind** despre noi?*

Prezumtivul prezent nu se foloseşte ca timp *relativ*, în subordonare faţă de verbe de declaraţie.
Din punct de vedere aspectual, prezumtivul prezent preferă verbele cu sens durativ şi exprimă imperfectivitatea.

2.6.2. *Perfectul prezumtiv*

Prezumtivul perfect (trecut) este identic cu viitorul anterior, fiind alcătuit din viitorul popular sau literar al auxiliarului *a fi* şi participiul verbului (*oi fi dormit / voi fi dormit*).
Prin prezumtivul trecut se exprimă supoziţia asupra unor fapte desfăşurate în trecut faţă de momentul comunicării:

*Atunci **o fi fost** acasă. **S-o fi odihnit** şi el.*
*Oare ce-**şi va fi închipuit** despre noi?*

Nici prezumtivul perfect nu se foloseşte ca timp *relativ*. Din punct de vedere aspectual, prezumtivul perfect exprimă (prin participiu) perfectivitatea.

3. Persoana şi numărul

3.1. Categoria persoanei nu este specifică verbului: ea caracterizează în primul rând pronumele personale. Persoana este o categorie deictică, prin care se indică participanţii la actul de comunicare: locutor (persoana 1) şi interlocutor (persoana a 2-a). Persoana a 3-a are un statut special (de aceea a fost numită şi „non-persoană"): ea indică neparticiparea la actul de comunicare şi, în acelaşi timp, caracterul de entitate identificabilă. Persoana a 3-a poate avea funcţionare *deictică* (indică o persoană sau un obiect prezent în situaţia de comunicare), dar mai ales *anaforică* (trimite la o entitate care a fost deja menţionată).
Verbul marchează prin persoană relaţia cu subiectul său:

plec (persoana 1 – locutor);
pleci (persoana a 2-a – alocutor).

În limba română nu este necesară exprimarea subiectului printr-un pronume personal (ca în engleză, franceză etc.), astfel încât, de obicei, doar forma verbală indică persoana 1 sau a 2-a a subiectului (situaţie denumită „subiect inclus").
Verbul marchează prin persoana a 3-a acordul cu un substantiv sau un pronume (*Dan citeşte, Ea a venit*) sau faptul că subiectul său este:

(a) o entitate identificabilă, care nu participă la comunicare, dar este prezentă în context:

*Vezi cum **se uită** la noi?* = uz deictic (subiect subînţeles)

(b) o entitate identificabilă, deja menţionată:

*Ana a plecat la munte. **A mers** cu trenul.* = uz anaforic (subiect subînţeles)

(c) neidentificabil, generic, abstract (propoziţie conjuncţională) sau chiar inexistent:

***Se stă** acasă. **E** bine că aţi venit. **Plouă**.* = uz impersonal

Persoana a 2-a are frecvent o valoare *generică*, indicând faptul că subiectul verbului este indefinit şi reprezintă o categorie umană largă: *Dacă **eşti** înţelept, **eviţi** conflictele.*

3.2. Categoria numărului interferează cu aceea a persoanei, indicând limitarea la câte un participant la comunicare (persoana 1 singular, persoana a 2-a singular) sau includerea locutorului sau a interlocutorului într-un grup (persoana 1 plural, persoana a 2-a plural).
La persoana 1 plural, locutorul este în genere unic şi inclus într-un grup (*Aşteptăm de mult dreptate*); la persoana a 2-a plural, interlocutorul poate fi destul de des unul multiplu (*Aşteptaţi aici de mult?*) sau unul inclus într-un grup (*Aşa sunteţi toţi!*).
La persoana a 3-a, numărul indică unicitatea sau caracterul multiplu al entităţilor despre care se vorbeşte şi care reprezintă subiectul verbului.

• **Flexiune**
Majoritatea verbelor au flexiune în funcţie de categoriile de persoană şi număr.
O serie de verbe – aşa-numite *unipersonale* – au însă o formă unică, de persoana a 3-a singular.
În această situaţie sunt verbele:

(a) impersonale (vezi *infra*, **Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 1.2.**), care
– nu au valenţa subiectului: *a ploua, a ninge, a tuna; a păsa, a căşuna*;
– au un subiect realizabil doar prin propoziţie conjuncţională sau un substitut al acesteia (demonstrativul *aceasta / asta*, substantive abstracte de tipul *fapt, lucru*): *a se cădea* (*Nu se cade să înjuri / Asta nu se cade*), *a reieşi* (*Din ce s-a întâmplat, reiese că ai greşit / reiese acest lucru*); *a consta, a coincide, a se întâmpla* etc.
(b) al căror sens nu presupune apariţia unui subiect uman, ci non-uman (*a se oua, a făta, a guiţa* etc.) sau non-animat (*a curge, a se prelinge*).

> ⓘ Termenul *unipersonal* descrie o realitate morfologică – absenţa formelor de persoana 1 şi a 2-a din paradigmă, în vreme ce *impersonal* se referă la semantica reflectată în sintaxă (tipul de construcţie cerut).
> Unele dintre verbele impersonale au în componenţă marca *se* (*a se cădea, a se întâmpla* etc.).

Multe verbe sunt impersonale doar cu anumite sensuri, având şi construcţii personale: *a ajunge* (impersonal: *Ajunge cât ai turnat!* vs personal: *Ajungi la Ploieşti*), a merita (impersonal: *Merită să încerci* vs personal: *Meriţi mai mult*). Unele verbe au sensuri impersonale, dar şi sensuri şi construcţii cu subiect non-uman: *a trebui* (*Trebuie să pleci* vs *Îmi trebuie o lopată*).

Verbele unipersonale se pot totuşi folosi personal (la persoanele 1 şi a 2-a), atunci când îşi modifică sensul şi uzul, prin mecanisme semantice de tip metaforic: constând fie în tratarea non-animatelor şi a non-umanelor ca animate şi umane (personificare) – *De ce miorlăi, motane?* –, fie în extinderea analogică a sensului verbului – *Voi guiţaţi aşa?, Te prelingi pe lângă perete* etc.
Mult mai rar capătă sensuri şi forme personale verbele cu sens abstract (*a rezulta, a consta* etc.).
Unele verbe unipersonale îşi pot completa foarte uşor paradigma, pentru că formele de persoana 1 şi a 2-a sunt în uz (cu alte sensuri); pentru alte verbe – *a ploua, a oua, a consta* etc. – astfel de forme nu există (şi nu este acceptabilă nici crearea lor prin analogie).

• **Forme**

Categoria persoanei şi cea a numărului se marchează în flexiunea verbului prin desinenţe sau prin formele auxiliarului.

Persoana şi numărul se marchează, de obicei, solidar prin aceleaşi elemente. Există o desinenţă (*-ră-*) care s-a specializat pentru număr (*el mersese / ei merseseră*), dar care apare suplimentar, alături de o altă desinenţă care marchează atât persoana, cât şi numărul:

merseserăm
= mer_{radical} $se_{\text{sufix de perfect}}$ $se_{\text{sufix de mai-mult-ca-perfect}}$ $r\check{a}_{\text{desinenţă de plural}}$ $m_{\text{desinenţă de pers. 1 plural}}$

Desinenţele variază în funcţie de moduri şi timpuri, dar sunt şi desinenţe comune mai multor timpuri:

persoana 1 singular: **-Ø/-u** (*plec, intru*), **-i** (*plecai*), **-m** (*plecam, plecasem*)
persoana a 2-a singular: **-i/-Ø** (*pleci, tai, plecai*), **-şi** (*plecaşi, plecaseşi*)
persoana a 3-a singular: **-Ø** (*pleacă, pleca, plecă, plecase*)
persoana 1 plural: **-m** (*plecăm, plecam, plecarăm, plecaserăm*)
persoana a 2-a plural: **-ţi** (*mergeţi, mergeaţi, merserăţi, merseseräţi*)
persoana a 3-a plural: **-Ø** (*merg, merseră, merseseră*), **-u** (*mergeau*).

• **Valori**

Valorile formelor verbale de diferite persoane sunt comune cu cele ale pronumelor (vezi **Pronumele personal, 2.1.**).

CATEGORIA DIATEZEI

1. Definiţie şi specificul categoriei

Diateza este o categorie specifică verbului, care are o manifestare atât sintactică, cât şi pragmatică:

– sintactică, pentru că afectează nu numai verbul, ci ansamblul propoziţiei: verb + subiect (+ complement direct);

– pragmatică, pentru că prin reorganizările de diateză se realizează o deplasare a interesului comunicativ de la subiectul-Agent (diateza activă – (a)) spre subiectul-Pacient (diateza pasivă – (b)) sau spre procesul în sine, fără referire la complementul (diateza impersonală – (c)):

(a) *Ion a citit un roman.*
Ion aleargă în parc.
(b) *Romanul a fost citit de Ion.*
(c) *Se aleargă în parc.*

Opoziţiile de diateză se stabilesc, aşadar, între o construcţie de bază, activă, considerată nemarcată, şi o construcţie **restructurată ierarhic**, care poate fi **pasivă** sau **impersonală**. Categoria diatezei, ca şi alte categorii gramaticale (număr, persoană, mod, timp) nu poate exista în afara unor opoziţii (activ – pasiv, activ / personal – impersonal), aşa cum, de exemplu, nu se poate vorbi de timp în afara opoziţiei trecut – prezent – viitor, de număr în afara opoziţiei singular – plural etc.

📖 Faţă de inventarul tradiţional de diateze, se renunţă la **diateza reflexivă**, din următoarele considerente:

– construcţiile cu **reflexiv obligatoriu**, considerate ca aparţinând diatezei reflexive în gramatica tradiţională, nu intră în opoziţii de diateză, pentru că acestea nu pot să apară altfel decât cu cuvântul reflexiv (formant obligatoriu): *Ion se teme* vs **Ion teme, Ion îşi bate joc* vs **Ion bate joc*.

– construcţiile cu **reflexiv propriu-zis** (cu funcţia sintactică de complement direct sau indirect, *Ion se laudă pe Dan*$_{CD}$ vs *Ion se*$_{CD}$ *laudă (pe sine); Ion îi face o cafea lui Dan*$_{CI}$ vs *Ion îşi*$_{CI}$ *face o cafea*) *Ion îi face o cafea lui Dan* implică o reorganizare ierarhică a structurii de bază, numărul şi ierarhia complementelor din construcţia de bază şi din construcţia cu reflexiv fiind acelaşi.

Există două opoziţii de diateză, care caracterizează clase diferite de verbe.

Opoziţia de diateză	Tipul de verb	Exemple
pasiv *vs* **activ**	tranzitiv	*Ion citeşte romane.* (activ) *Romanele* ***au fost citite*** *de Ion /* *Romanele* ***s-au citit*** *cu interes.* (pasiv)
impersonal *vs* **activ / personal**	intranzitiv	*Copiii* ***merg*** *pe jos la şcoală.* (activ / personal) ***Se merge*** *pe jos la şcoală.* (impersonal)

Există **clase întregi de verbe care nu participă la opoziţiile de diateză**. Aceste verbe nu pot participa la perechi de construcţii, dintre care una să fie activă, iar cealaltă, pasivă ori impersonală. Efectul acestei situaţii asupra analizei este că, pentru aceste verbe, „categoriei diatezei" nu este relevantă, şi deci nu este menţionată în analiză:

- verbele şi construcţiile intrinsec impersonale (*trebuie, tună, ploua, îmi pare bine de ceva*);
- verbele cu reflexiv inerent (*se ramoleşte, se înserează, se teme*);
- verbele copulative (*este, devine, înseamnă*);
- verbele cu subiect non-animat (*apune, expiră, răsare*).

Revizuirea

...este o operaţie de reorganizare care afectează **verbele tranzitive agentive** (a), nu ...pe cele tranzitive cu Experimentator în poziţia complementului direct (b) ...agentive (c).

(a) *Florin a scris un roman.* vs *Romanul a fost scris de Florin.*
Adolescenții scriu poezii. vs *Se scriu poezii în adolescență.*
(b) *Mă doare capul.* vs **Sunt durut de cap.*
(c) *Coșul conține fructe.* vs **Fructele sunt conținute de coș.*

ⓘ Există și verbe non-agentive care acceptă pasivizarea – verbe cu Experimentator (a) sau cu Beneficiar (b) în poziția subiectului:
(a) *Ion o iubește pe Maria.* vs *Maria este iubită de Ion.*
Ion o urăște pe Maria. vs *Maria este urâtă de Ion.*
(b) *Ion a pierdut portofelul.* vs *Portofelul a fost pierdut de Ion.*
Ion a găsit portofelul. vs *Portofelul a fost găsit de Ion.*

Pasivizarea are următoarele efecte sintactice:
– structura tranzitivă devine intranzitivă;
– nominalul complement direct ocupă, în structura reorganizată, poziția subiectului;
– nominalul subiect din structura de bază este marginalizat și ajunge într-o poziție postverbală, cu realizare prepozițională (complementul de agent), sau este eliminat complet;
– structura pasivă are o marcare specifică (analitică).
Această **marcare** este de două tipuri.

- marcarea prototipică, prin **operatorul *a fi*** + participiul verbului, care are comportament adjectival, acordându-se cu subiectul:

*Ioana **este lăudată** de toată lumea.*
*Președintele **a fost aplaudat** de toți cei prezenți.*

- **pasivul cu *se*,** care, deși echivalent din punct de vedere semantic cu pasivul cu operator, apare în condițiile neexprimării complementului de agent, ale unui subiect pasiv neindividualizat, ale impersonalizării construcției prin neexprimarea subiectului-Agent sau prin apariția unui subiect propozițional:

*În Deltă, **se pescuiește** știucă.*
*Copilul așteaptă surpriza atunci când i **se promite.***
***Se crede** că nimeni nu va câștiga la loto.*

Spre deosebire de pasivul cu *a fi*, care are paradigmă completă, pasivul cu *se* este limitat la persoana a 3-a, singular și plural:

Se scriu multe felicitări de Crăciun. / Se scrie măcar o felicitare de Crăciun.

3. Impersonalizarea

Este o operație care afectează majoritatea **verbelor intranzitive** care acceptă subiect personal, uman (cu excepția verbelor cu reflexiv obligatoriu și a celor copulative).
Efectele sintactice ale impersonalizării sunt:
– suprimarea nominalului din poziția subiectului;
– marcarea specifică (prin *se*):

Oamenii dansează. vs *Se dansează.*
Ei merg repede. vs *Se merge repede.*
Toți angajații ajung târziu. vs *Se ajunge târziu.*
Copiii cad pe gheață. vs *Se cade pe gheață.*

ⓘ Impersonalizarea ca reorganizare sintactică (ca diateză) este diferită de impersonalitate ca trăsătură inerentă a verbului (*se cuvine, se înserează*). Este important de reținut că verbele inerent impersonale **nu participă la opoziții de diateză**.

4. Asemănări și deosebiri între pasivizare și impersonalizare

Impersonalizarea se aseamănă cu pasivizarea prin faptul că ambele produc o reorganizare a structurii sintactice. Dacă eliminarea subiectului „originar" al structurii de bază active caracterizează ambele operații, eliminarea completă a poziției subiectului caracterizează numai structura impersonală (a), în timp ce, în structura pasivă, subiectul este ori marginalizat (apărând ca un complement de agent), ori neexprimat, dar întotdeauna recuperabil din context (b):

Oamenii aleargă vs *Se aleargă* (**de către oameni*).
Ion culege mere. vs *Merele sunt culese* (*de Ion*) */ Se culeg mere* (*de către toată lumea*).

Prin urmare, pasivizarea este o operație sistematică de **detranzitivizare** a verbului (prin eliminarea complementului direct), iar impersonalizarea, o operație sistematică de **depersonalizare** a verbului (prin eliminarea subiectului).
Dintre formele verbale non-finite, pasivizarea și impersonalizarea afectează infinitivul (a) și gerunziul (b) – vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu**:

(a) *imposibilitatea de **a fi lăudați**, nerăbdarea de **a se pleca la mare***;
(b) ***fiind lăudați** de profesor, **plecându-se** frecvent la mare.*

5. Dificultăți

- În cazul verbelor tranzitive care admit folosirea absolută (neexprimarea CD), construcțiile cu *se* pot fi interpretate, contextual, fie ca *pasive*, atunci când provin din structuri cu CD (a), fie ca *impersonale*, atunci când provin din structuri fără CD (b):

(a) *În acest restaurant se mănâncă mult pește / nu se fumează țigări tari.*
(b) *În acest restaurant se mănâncă bine / nu se fumează.*

• O structură ca *Mâncarea este arsă* este ambiguă din punctul de vedere al interpretării: poate fi interpretată atât ca fiind pasivă („Mâncarea este arsă de cineva"), cât şi ca fiind o structură cu verb copulativ + nume predicativ („Mâncarea are proprietatea / defectul de a fi arsă").

CLASIFICAREA FLEXIONARĂ A VERBULUI

Clasificarea flexionară a verbului priveşte verbele cu flexiune regulată. Cele cu flexiune neregulată prezintă diferenţe mai mari sau mai mici faţă de verbele cu flexiune regulată, de aceea sunt tratate separat.

1. Verbele cu flexiune regulată

Cea mai mare parte a verbelor prezintă flexiune regulată şi se repartizează în mai multe **conjugări**, adică în subclase care au aceleaşi particularităţi flexionare.

📖 În gramatica tradiţională, se disting patru tipuri de conjugări (patru subclase de verbe) în funcţie de sufixul de infinitiv. Astfel, conjugarea I se caracterizează prin sufixul *-a* la infinitiv, conjugarea a II-a, prin sufixul *-ea*, conjugarea a III-a, prin sufixul *-e*, iar conjugarea a IV-a cuprinde verbele cu sufixul *-i* sau *-î* la infinitiv.

În această lucrare, clasificarea flexionară a verbelor se face în funcţie de toate flectivele relevante (sufixe şi desinenţe) din paradigma verbală şi, implicit, de omonimiile pe care acestea le stabilesc. Etapa preliminară clasificării flexionare o reprezintă, prin urmare, analiza morfematică a verbului.

Analiza morfematică a verbului evidenţiază unităţile constitutive ale unei forme (adică morfemele), reprezentate de radical, sufix gramatical şi desinenţă. Altfel spus, prin analiza morfematică o formă verbală se segmentează în unităţi / segmente cu semnificaţie lexicală (radicalul) şi gramaticală (sufixul şi desinenţa): *lucr-ez-i, apel-ă-m, scri-a-m, văz-u-se-m, prin-se-se-ră-m* etc. Sufixul indică valorile de mod şi de timp, iar desinenţele, numărul şi persoana (vezi *supra*, **Categoriile gramaticale: mod, timp, aspect, persoană, număr**).

În flexiunea unor verbe, se poate detaşa un element (morfem) Ø, care corespunde sufixului sau desinenţei, niciodată radicalului:

apel-ez-Ø	*cânt-Ø-Ø*	*afl-Ø-u*	*cobor-a-m*	*văz-u-i*	*cit-i-se-m*
apel-ez-i	*cânt-Ø-i*	*afl-Ø-i*	*cobor-a-i*	*văz-u-şi*	*cit-i-se-şi*
apel-eaz-ă	*cânt-Ø-ă*	*afl-Ø-ă*	*cobor-a-Ø*	*văz-u-Ø*	*cit-i-se-Ø*
apel-ă-m	*cânt-ă-m*	*afl-ă-m*	*cobor-a-m*	*văz-u-ră-m*	*cit-i-se-ră-m*
apel-a-ţi	*cânt-a-ţi*	*afl-a-ţi*	*cobor-a-ţi*	*văz-u-ră-ţi*	*cit-i-se-ră-ţi*
apel-eaz-ă	*cânt-Ø-ă*	*afl-Ø-ă*	*cobor-a-u*	*văz-u-ră-Ø*	*cit-i-se-ră-Ø*

Distincţiile flexionare indicate de flectiv (sufix + desinenţă) pot fi marcate suplimentar, în anumite condiţii fonetice, de alternanţele vocalice sau/şi consonantice din radical. De exemplu, alternanţa consonantică ***t/ţ*** marchează, împreună cu desinenţa *-i*, pers. 2 sg. prez. ind. şi conj.: *cânt – cânţi*; alternanţa vocalică ***e/ea*** marchează, împreună cu desinenţa *-ă*, modul conjunctiv: *începe – să înceapă, treče – să treacă* (în *treče – să treacă* se realizează şi alternanţa consonantică ***č/c***); alternanţa consonantică ***d/z*** marchează, împreună cu sufixul, gerunziul: *arde – arzând*.

1.1. *Criterii ale clasificării flexionare*

1.1.1. O primă clasificare a verbelor în conjugări se face pe baza **sufixului de infinitiv**. Acesta este un sufix privilegiat în flexiune, întrucât pe baza lui sunt predictibile unele corespondenţe din flexiune, cum ar fi:

• suf. inf. *-a* → suf. impf. *-a-*, suf. pf. s. *-a-*, suf. ger. *-ând*, suf. ind. prez. pers. 1 pl., 2 pl. [*-ă-, -a-*] (ex. *a chema → chemam, chemai, chemând, chemăm, chemaţi*);

• suf. *-i* → suf. impf. *-ea-*, suf. pf. s. *-i-*, suf. ger. *-ind*, suf. ind. prez. pers. 1 pl., 2 pl. *-i-* (ex. *a iubi – iubeam, iubii, iubind, iubim, iubiţi*).

Clasa verbelor cu sufixul de infinitiv *-î* se distinge de clasa verbelor cu sufixul *-i* la infinitiv (care, tradiţional, reprezentau o singură clasă), sufixul *-î* atrăgând corelaţii specifice:

• suf. inf. *-î* → suf. imp. *-a-*, suf. pf. s. *-â-*, suf. ger. *-ând*, suf. ind. prez. pers. 1 pl., 2 pl. *-â-* (ex. *a coborî → coboram, coborâi, coborând, coborâm, coborâţi*).

Separând verbele cu sufixul de infinitiv *-î* de cele cu sufixul de infinitiv *-i*, se obţin cinci clase de conjugare:

(1) verbele cu sufixul de infinitiv *-a* (*a învăţa, a lucra*);
(2) verbele cu sufixul de infinitiv *-ea* (*a plăcea, a tăcea*);
(3) verbele cu sufixul de infinitiv *-e* (*a face, a merge, a rupe*);
(4) verbele cu sufixul de infinitiv *-i* (*a adormi, a descoperi, a iscăli*);
(5) verbele cu sufixul de infinitiv *-î* (*a coborî, a urî*).

1.1.2. Unele subclase de verbe, cu excepţia celor cu sufixul de infinitiv *-ea*, prezintă eterogenitate flexionară. Prin urmare, în interiorul claselor cu acelaşi sufix de infinitiv, se disting şi **alte sufixe importante** în flexiune. În funcţie de acestea, cele cinci clase se împart în subclase.

• În funcţie de sufixul de ***indicativ prezent*** se separă:
– verbele cu sufixul de infinitiv *-a*, împărţite în două subclase:
(a) fără sufixul *-ez-* (*a învăţa: eu învăţ, tu înveţi* ş.a.);
(b) cu sufixul *-ez-* (*a lucra: eu lucrez, tu lucrezi* ş.a.)
– verbele cu sufixul de infinitiv *-i* împărţite în două subclase:
(c) fără sufixul *-esc-* (*a adormi: eu adorm, tu adormi* ş.a.; *a descoperi: eu descopăr, tu descoperi* ş.a.);
(d) cu sufixul *-esc-* (*a iscăli: eu iscălesc, tu iscăleşti* ş.a.)
– verbele cu sufixul de infinitiv *-î* împărţite în două subclase:
(e) fără sufixul *-ăsc-* (*a coborî: eu cobor, tu cobori* ş.a.);
(f) cu sufixul *-ăsc-* (*a urî: eu urăsc, tu urăşti* ş.a.)

• În funcţie de sufixul de ***perfect simplu*** şi de ***participiu***, verbele cu sufixul de infinitiv *-e* se împart în trei subclase:
(g) verbele cu sufixul de perfect simplu *-u-* şi de participiu *-ut* (*a face: eu făcui, tu făcuşi* ş.a.; *făcut*)

(h) verbele cu sufixul de perfect simplu *-se-* şi de participiu *-s* (*a merge: eu mersei, tu merseşi* ş.a.; *mers*)
(i) verbele cu sufixul de perfect simplu *-se-* şi de participiu *-t* (*a rupe: eu rupsei, tu rupseşi* ş.a.; *rupt*).

1.1.3. Pentru clasa de flexiune cu sufixul de infinitiv *-i* sunt relevante şi **omonimiile formelor de prezent**. Astfel, clasa (c), fără sufixul *-esc-*, se împarte în două subclase:
(c_1) verbele care prezintă omonimia pers. 1 sg. = pers. 3 pl. (*eu adorm = ei adorm*)
(c_2) verbele care prezintă omonimia pers. 3 sg. = pers. 3 pl. (*el descoperă = ei descoperă*).

1.2. *Clasele de flexiune ale verbului (conjugările)*

Pe baza criteriilor indicate mai sus se disting următoarele clase:

Verbele cu sufixul *-a* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: **-a** • Ind. prez., conj. prez.: – **[-ez-]**	*a ara, a cânta, a detesta, a îndopa, a zbura*
Subclasa a II-a	• Inf.: **-a** • Ind. prez., conj. prez.: + **[-ez-]**	*a avansa, a divorța, a lansa, a lucra*

- Verbe precum *a afla, a intra, a umbla, a apropia, a mângâia, a tăia* aparţin subclasei I de conjugare, chiar dacă prezintă în flexiune alte desinenţe decât cele prototipice. Acestea reprezintă, de fapt, variante fonetice determinate de finala radicalului: *eu aflu / umblu / intru* (finala radicalului este reprezentată de grupul *muta cum liquida*, adică de grupul format dintr-o consoană şi un *l* sau un *r* pe ultima poziţie), *eu tai / apropii / mângâi* (radicalul se termină în vocală). Realizările diferite ale flectivelor pot avea ca efect crearea unor omonimii suplimentare: *eu / tu apropii / mângâi / tai, el / ei apropie / mângâie / taie = el / ei să apropie / să mângâie / să taie*. Tot fonetic se explică sufixul de gerunziu *-ind* al verbelor *a apropia, a mângâia, a tăia: apropiind, mângâind, tăind*.
- Verbe precum *a sublinia, a îngenunchea, a veghea* se încadrează în subclasa a II-a. Sufixul *-ind* de gerunziu, diferit de cel întâlnit la verbele subclasei a II-a, primeşte o explicaţie fonetică (radicalul se termină în vocala *e* sau *i* ori în *k' / g'*): *sublin**iind**, veg**hind**, îngenunch**ind***.

Verbele cu sufixul *-ea* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: **-ea**	*a părea, a plăcea, a şedea, a tăcea, a vedea, a zăcea*

Verbele cu sufixul *-e* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: **-e** • Pf. s.: **-u-** • Part.: **-ut**	*a aşterne, a face, a începe, a întrece*
Subclasa a II-a	• Inf.: **-e** • Pf. s.: **-se-** • Part.: **-s**	*a arde, a drege, a merge, a prinde*
Subclasa a III-a	• Inf.: **-e** • Pf. s.: **-se-** • Part.: **-t**	*a coace, a fierbe, a frige, a înfige, a rupe, a suge*

- Verbul *a scrie* se încadrează în subclasa a II-a: desinenţa *-u* pentru pers. 1 sg., 3 pl. ind. prez., ca şi omonimia pers. 3 sg. ind. prez. = pers. 3 sg. conj. prez. (*el scrie = el să scrie*) se datorează vocalei finale a radicalului.

Verbele cu sufixul *-i* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: **-i** • Ind. prez., conj. prez.: – **[-esc-]** • Des. pers. 1 sg. ind. prez. = des. pers. 3 pl. ind. prez. = *-Ø*	*a adormi, a fugi, a sări, a veni*
Subclasa a II-a	• Inf.: **-i** • Ind. prez., conj. prez.: – **[-esc-]** • Des. pers. 3 sg. ind. prez. = des. pers. 3 pl. ind. prez. = *-ă*	*a acoperi, a descoperi, a diferi, a referi*
Subclasa a III-a	• Inf.: **-i** • Ind. prez., conj. prez.: + **[-esc-]**	*a citi, a cuceri, a fugări, a frunzări, iscăli*

- Verbele *a contribui, a îngădui, a sui* aparţin subclasei I, flectivele speciale *-ia-* de la imperfect (*contribuiam, îngăduiam, suiam*), *-i* de la pers. 1 ind. prez. (*contribui, îngădui, sui*), *-e* de la pers. 3 sg. conj. prez. (*contribuie, îngăduie, suie*) fiind explicabile prin finala vocalică a radicalului. Variantele fonetice creează, în cazul acestor verbe, omonimii suplimentare precum: *eu / tu contribui / îngădui / sui, el contribuie / îngăduie / suie = el să contribuie / să îngăduie / să suie*.
- Verbe precum *a pietrui, a tăgădui* se încadrează în subclasa a III-a, variantele fonetice *pietruiesc, pietruiam; tăgăduiesc, tăgăduiam* fiind determinate de finala vocalică a radicalului.

Verbele cu sufixul *-î* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: **-î** • Ind. prez., conj. prez.: – **[-âsc-]**	*a coborî, a dobori, a omorî, a vârî*
Subclasa a II-a	• Inf.: **-î** • Ind. prez., conj. prez.: + **[-âsc-]**	*a hotărî, a urî, a părî*

2. Verbe cu flexiune neregulată

O serie de verbe prezintă neregularităţi ce privesc realizările radicalului şi ale flectivelor sau/şi omonimiile. Neregularităţile se pot explica:

- etimologic
  – forme supletive ale radicalului: *a fi* (***sunt, eşti, este, e, eram, fi, fiind, fost*** etc.), *a lua* (***iau, iei, luăm*** etc.);
  – forme ale radicalului cu reduplicare: *a da* (***dădeam, dădeai***), *a sta* (***stăteam, stăteai, stătui***);
  – forme de imperativ moştenite din latină: *zi!, du!, fă!;*
- prin asocierea unor forme încadrabile în subclase diferite de flexiune sau chiar prin asocierea unor verbe diferite rezultând paradigme hibride
  – paradigma *trebuie – să trebuiască;*
  – paradigma conţinând, la indicativ prezent, forme ale verbului *a vrea* (*vreau, vrei, vrea*), iar, la imperfect, forme ale verbului *a voi* (*voiam, voiai, voia*);
- prin înlocuirea unei forme din paradigmă cu o variantă atipică (recomandată de $DOOM_2$)
  – *a continua* are desinenţa *-i* la pers. 1 sg. ind. prez., ca şi *a tăia, a mângâia*, dar diferă de acestea la alte forme flexionare: *continuă, să continue* (faţă de *taie, să taie; mângâie, să mângâie*);
  – *a azvârli* prezintă desinenţa *-e* la pers. 3 sg. ind. prez. şi la pers. 3 sg. conj. prez. (*el azvârle – să azvârle*, ca şi *el contribuie – să contribuie, el suie – să suie*), dar desinenţa *-ă* la pers. 3 pl. ind. prez. (*ei azvârlă*, ca şi *acoperi, referi*); la pers. 1 sg. ind. prez. are desinenţa proprie *-Ø* (*azvârl*);
- prin apariţia în flexiune a unor flective proprii
  – *a avea:* desinenţele *-m* (*eu am*), *-u* (*ei au*);
  – *a bea:* desinenţa *-u* (*eu / ei beau*);
  – *a fi:* sufixul *-a-* de imperfect (*eram*, faţă de *veneam*);
  – *a şti:* sufixul de pf. s. *-u-* (*ştiui*, faţă de *sării*);
- prin prezenţa unor omonimii particulare
  – *a vrea:* pers. 3 sg. ind. prez. = pers. 3 sg., 3 pl. conj. prez. = *-Ø* (*el vrea – să vrea*, faţă de *el tace – să tacă*);
  – *a lua:* pers. 3 sg. ind. prez. = pers. 3 sg., 3 pl. conj. prez. = *-Ø* (*el ia – să ia*, faţă de *el cântă – să cânte*).

3. Dificultăţi

În forma de pers. 3 sg. ind. prez. a verbului *a cânta – cântă, -ă* este desinenţă, nu sufix. Faptul că *-ă* este desinenţă se verifică prin compararea formei *cântă*, pe de o parte, cu celelalte forme din paradigma, în care se detaşează un sufix şi o desinenţă (vezi *eu cânt-Ø-Ø, tu cânt-Ø-i, noi cânt-ă-m, voi cânt-a-ţi*), pe de altă parte, cu forma unui verb ce prezintă sufix la pers. 3 sg. ind. prez. (vezi *lucrează*, unde *-eaz-* este sufix, iar *-ă* este desinenţă).
În schimb, în forma de pers. 3 sg. ind. pf. s. *cântă, -ă* este sufix, nu desinenţă. La pers. 3 sg. ind. pf. s., desinenţa este întotdeauna *-Ø* (vezi forme precum *el cit-i-Ø, căz-u-Ø, prin-se-Ø, cobor-î-Ø*).

4. Aspecte normative privind categoriile gramaticale şi flexiunea verbului

În flexiunea verbală apar frecvent o serie de greşeli.

(a) Trecerea verbelor dintr-o (sub)clasă de conjugare în alta
Verbele cu sufixul *-ea* la infinitiv trec în clasa verbelor cu sufixul *-e* la infinitiv şi invers, trecere favorizată de faptul că diferenţele dintre cele două clase sunt foarte puţine. Migrările dintr-o clasă în alta se observă în mai multe puncte din flexiune şi se corelează cu diferenţe de accentuare:

	Forme incorecte	**Forme corecte**
Infinitiv şi forme care conţin infinitivul	*– a apare, a dispare, a displace, a păre, a tăcea* *– va apare, va dispare, va displace, va păre, va tăcea* *– ar apare, ar dispare, ar displace, ar păre, ar tăcea*	*– a apărea, a dispărea, a displăcea, a părea, a tăcea* *– va apărea, va dispărea, va displăcea, va părea, va tăcea* *– ar apărea, ar dispărea, ar displăcea, ar părea, ar tăcea*
	– a bătea, a făcea *– va bătea, va făcea* *– ar bătea, ar făcea*	*– a bate, a face* *– va bate, va face* *– ar bate, ar face*
Indicativ prezent, pers. 1 pl. şi 2 pl.	*– plăcem, plăceţi* *– făcem, faceţi; batem, bateţi*	*– plăcem, plăceţi* *– facem, faceţi; batem, bateţi*
Imperativ, formă afirmativă, urmat de clitic pronominal	*Credeţi-mă!, Spuneţi-mi!, Ţineţi-vă!*	*Credeţi-mă!, Spuneţi-mi!, Ţineţi-vă!*

Se înregistrează frecvent oscilaţia dintre formele cu sufixul *-ez-*, respectiv *-esc-* şi cele fără sufixe, în cazul verbelor cu infinitivul în *-a* şi al celor cu infinitivul în *-i*, ceea ce implică încadrarea verbelor în altă subclasă de conjugare.

	Forme incorecte	**Forme corecte**
Indicativ prezent pers. 1 şi 2 sg., 3 sg. şi pl.	*– copii, copii, copie* *– perturbez, perturbezi, perturbează*	*– copiez, copiezi, copiează* *– perturb, perturbi, perturbă*
Indicativ prezent pers. 1 şi 2 sg., 3 sg. şi pl.	*– bănui, bănui, bănuie, bănuie* *– trebulesc, trebuleşti, trebuieşte, trebuiesc*	*– bănuiesc, bănuieşti, bănuieşte, bănuieşte* *– trebuie* la toate formele[1]

[1] Formele cu sufixul *-esc-* apar însă, în limba literară, la subjonctiv prezent sau la indicativul viitor, care include o formă omonimă cu subjonctivul prezent: *să trebuiască; o să trebuiască, are să trebuiască.*
Oscilaţia între formele cu sufixul *-esc-* şi cele fără *-esc-* este favorizată şi de existenţa în $DOOM_2$ a unor variante libere literare: *biciuieşte – biciuie, chetuieşte – cheltuie, chinuieşte – chinuie, destăinuieşte – destăinuie.*

(b) Utilizarea sufixului gramatical

O greşeală care apare în utilizarea sufixului gramatical se înregistrează în cazul verbelor *a crea, a agrea:*

	Forme incorecte	Forme corecte
Indicativ prezent pers. 1 pl. şi gerunziul verbelor	*– creem; creînd* *– agreem; agreînd*	*– creăm; creând* *– agreăm; agreând*

(c) Utilizarea desinenţei verbului

Folosirea unei desinenţe în locul alteia, pentru marcarea valorilor de persoană şi de număr, sau lipsa desinenţei *-ră-*, pentru marcarea pluralului apar la:

	Forme incorecte	Forme corecte
Indicativ perfect simplu şi mai-mult-ca-perfect, pers. 2 sg.	*– tu chemai, făcui, văzui* *– tu chemaseI, făcuseI, văzuseI*	*– tu chemaşi, făcuşi, văzuşi* *– tu chemaseşi, făcuseşi, văzuseşi*
Indicativ mai-mult-ca-perfect, pers. 1 pl.–3 pl.	*– făcusem, făcuseţi, făcuse*	*– făcuserăm, făcuserăţi, făcuseră*
Indicativ prezent, pers. 3 sg. şi pl. al verbelor *a succeda, a preceda*	*– el precede; ei preced* *– el succede; ei succed*	*– el precedă; ei precedă* *– el succedă; ei succedă*
Conjunctiv prezent pers. 3 sg.	*– să aibe*	*– să aibă*

(d) Forma radicalului

Greşelile de acest tip se întâlnesc fie la o anumită formă din flexiune, fie la mai multe forme din paradigma verbală:

	Forme incorecte	Forme corecte
Radicalul verbului neregulat *a avea* la conjunctiv prezent, pers. 3 sg.	*să alvă*	*să aibă*
Radicalul (şi desinenţa) verbelor *a (se) duce, a face, a zice* la imperativ, formă negativă	*Nu te **dul**, Nu **fă**!, Nu **zi**!*	*Nu te **duce**!, Nu **face**!, Nu **zice**!*[1]
Forma hibridă *a vroi* la indicativ imperfect	*vroiam, vroiai, vroia, vroiam, vroiaţi, vroiau*	*voiam / vream, voiai / vreai, voia / vrea, voiam / vream, voiaţi / vreau, voiau / vreau*

[1] Forma negativă a imperativului conţine infinitivul.

(e) Grafia formelor verbale

Scrierea greşită cu doi *i* sau cu un singur *i* apare frecvent în următoarele cazuri:

	Forme incorecte	Forme corecte
Imperativul verbului *a fi*, pers. 2 sg.	*FI atent!*	*FII atent!*
Imperativul verbului *a fi*, pers. 2 sg., forma negativă	*Nu fii indiscret!*	*Nu fi indiscret!*
Conjunctiv prezent pers. 2 sg., formă negativă, cu valoare de imperativ	*Să nu fi indiscret!*	*Să nu fii indiscret!*
Conjunctiv perfect	*să fii venit, să fii ştiut*	*să fi venit, să fi ştiut*
Imperativul verbului *a zice*, pers. 2 sg.	*Zii!*	*Zi!*
Indicativul prezent pers. 2 sg. sau conjunctivul prezent pers. 2 sg. al verbelor cu radical terminat în *-i* ori cu *-i* la infinitiv	*tu scrî, să scrî; tu ştî, să ştî*	*tu scrii, să scrii; tu ştii, să ştii*
Indicativul perfect simplu pers. 3 sg. al verbelor cu infinitiv în *-i*	*el citîi, primîi*[1]	*el citi, primi*
Radicalul unor verbe derivate de la substantive care conţin un *i* sau doi *i*	*– a desfinţa* *– a încunoştiinţa*	*– a desfiinţa* *– a încunoştinţa*

[1] Corecte sunt formele *eu citii, primii.*

Pentru a scrie corect cu un *i* sau cu doi *i*, se recomandă să se analizeze părţile componente ale formei verbale (să se facă analiza morfematică). Pentru verificarea scrierii formelor verbale, trebuie consultat şi $DOOM_2$.

CLASE SINTACTICE ŞI SINTACTICO-SEMANTICE DE VERBE

Verbele se caracterizează prin faptul că impun complementelor lor anumite restricţii sintactice şi semantico-sintactice, ceea ce duce la organizări sintactice (grile sintactice) şi semantico-sintactice (grile de roluri tematice) foarte diverse.

ⓘ Se înţelege prin **complement** al verbului orice constituent al grupului verbal strâns legat de centru. Circumstanţialele, constituenţi facultativi ai grupului verbal, neceruţi de sintaxa şi semantica internă a verbului, nu sunt considerate complemente şi nu reprezintă un criteriu de clasificare sintactică a verbelor. O situaţie specială o reprezintă **circumstanţialele obligatorii**, care au statut asemănător complementelor (*Ion locuieşte **în Bucureşti**, Casa valorează **o avere***), fiind numite **complemente circumstanţiale** (vezi **Complemente circumstanţiale**).
Rolurile tematice reprezintă funcţii semantice îndeplinite de nominale în raport cu verbul (Agent, Pacient, Temă, Experimentator etc. – vezi *infra*, **2.2.**). Se consideră că fiecare verb dispune de o anumită **grilă de roluri** pe care le poate atribui complementelor sale.

1. Clasificare sintactică

Clasificarea sintactică a verbelor se bazează pe relația dintre verb și complementele sale și privește apariția verbelor numai în structurile primare, de bază, nu și în cele reorganizate (rezultate prin pasivizare, impersonalizare, structurile cu un complement posesiv sau cu predicativ suplimentar). Clasificarea sintactică are la bază mai multe criterii.

1.1. *Criteriul numărului și al tipului de complemente*

Primul criteriu de clasificare sintactică a verbelor privește, pe de o parte, numărul de complemente, iar, pe de altă parte, restricțiile de formă și funcțiile sintactice impuse de verb acestor complemente.

ⓘ Această clasificare se face în funcție de numărul de complemente **obligatorii.** Obligativitatea sintactico-semantică a unui complement nu înseamnă prezența obligatorie a acestuia în enunț – vezi, de exemplu, verbele tranzitive folosite absolut, care nu-și actualizează poziția complementului direct (*Ion mănâncă / bea / scrie / învață (ceva)*).

- Verbe **zerovalente**, care nu au niciun complement (nu au nici subiect):

  Plouă, Tună, Fulgeră, Viscolește.

- Verbe **monovalente**, care au un singur complement, reprezentat de subiectul în nominativ:

  Copilul** aleargă, Vine **primăvara.

ⓘ Rar, este posibil ca unicul complement să fie complement direct în acuzativ (***Mă** plouă, În timpul furtunii, **l-a** fulgerat*), structuri provenite din tranzitivizări accidentale, adesea metaforice, în care complementul direct orientează acțiunea verbului, sau complement indirect în dativ (***Îmi** merge bine*).

- Verbe **bivalente**, care au două complemente:

(a) S + CD: ***Ion** scrie **un roman***;
(b) S + CI: ***Îmi** place **gramatica***;
(c) S + CPrep: ***Ion** depinde **de părinți**, **Efectele** crizei se repercutează **asupra economiei***;
(d) CI + CPrep: ***Îmi** pasă **de tine***;
(e) S + NP: ***Ion** este **profesor***;
(f) CD + CPO: ***Mă** cheamă **Ion*** („Numele meu este Ion");
(f) CI_D + CPO: ***Îmi** zice **Ion*** („Numele meu este Ion");
(g) S_N + ComplCirc: ***Clădirea** datează **din secolul trecut***.

- Verbe **trivalente**, care au trei complemente:

(a) S + CI + CD: ***Ion îmi** oferă **o carte***;
(b) S + CD + CSec: ***Ion mă** învață **gramatică***;

(c) S + CD + CPO: ***Părinții l-au** botezat **Ion***;
(d) S + CI + CPO (care are o formă cazuală nemarcată: acuzativ sau nominativ): ***Părinții i-au** zis **Ion***;
(e) S + CD + CPrep: ***Ion mă** îndeamnă **la rele.***

ⓘ În anumite situații, în construcții paralele, aflate în variație sintactică liberă, se păstrează numărul de complemente, dar diferă restricțiile formale și funcțiile sintactice impuse acestora. Astfel, în cazul verbelor bivalente, pot alterna, de exemplu:
– complementul direct în acuzativ cu cel indirect în dativ:
Ajut pe cineva. / Ajut cuiva.
Urmez pe cineva. / Urmez cuiva.
– complementul direct în acuzativ cu cel prepozițional:
Sper ceva. / Sper la ceva.
Îmi amintesc ceva. / Îmi amintesc de ceva.

1.2. *Criteriul prezenței / absenței unei anumite poziții sintactice strâns legate de verb*

- Prezența / absența poziției **complement direct** determină distincția **tranzitiv** *vs* **intranzitiv.**

  ○ **Verbele tranzitive** cer prezența sintactică a unui complement direct, care nu este obligatoriu și exprimat. În cadrul acestei subclase, se deosebesc **verbele cu tranzitivitate forte**, care admit realizarea complementului direct sau dublarea acestuia printr-o formă neaccentuată (clitică) de pronume în acuzativ (a) de **verbele** (sau formele verbale) **cu tranzitivitate slabă**, al căror complement direct nu se poate substitui cu o formă clitică de pronume în acuzativ (b):

  *Ascult povestea. – **O** ascult.*
  O** caut **pe menajeră. / Îl** caut **pe profesorul de desen.
  Ion a mâncat un măr. / L-a mâncat.
  *Nu accept să plece. – **Asta** n-**o** accept.*
  (b) *Ion are **avere.** – *Ion **o** are.*
  *Caut **menajeră / profesor de desen.** – *Ion **o / îl** caută.*

  ○ **Verbele intranzitive** nu permit prezența unui complement direct:

  Ion aleargă repede, Ion muncește mult.
  Ion îmbătrânește de tânăr, Ion cade din pom.

ⓘ Unele verbe oscilează între comportamentul tranzitiv și cel intranzitiv, în funcție de context:
– prezența unui complement intern (având aceeași rădăcină lexicală cu verbul sau fiind foarte apropiat semantic de acesta) poate tranzitiviza unele verbe intranzitive: *Ion doarme **un somn** bun*;
– dimpotrivă, folosirea absolută a unor verbe tranzitive (fără exprimarea complementului direct) determină apropierea acestora de clasa intranzitivelor: *Ion bea și mănâncă toată ziua.*

- Prezența / absența poziției **subiect** determină distincția **personal** *vs* **impersonal.**

- Verbele **personale** acceptă poziția subiectului (actualizat sau nu în context):

  Copilul învață, Tu înveți, Învăț ceva în fiecare zi.

- Verbele **impersonale** sunt fie verbe care nu acceptă poziția subiectului (a), fie verbe pentru care poziția subiectului se realizează prin propoziție subordonată (b) sau prin formă verbală non-finită (c):

  (a) *Viscolește, Se înserează, Îmi pasă de tine, Mă doare în gât.*
  (b) *Se cuvine **să plec**, Se cade **să fim politicoși.***
  (c) *Se cade **a fi politicoși.***

ⓘ În anumite contexte, există posibilitatea ca verbele impersonale să primească totuși subiect, schimbându-și statutul:
– prin avansarea subiectului din subordonată în regenta conținând un verb impersonal (care se și acordă uneori cu subiectul avansat, dacă acesta este un substantiv la plural sau un pronume de persoana a 3-a plural):
Trebuia ca romanele să fie citite. – Romanele trebuiau citite.
Se cuvine ca ei să fie felicitați. – Ei se cuvin felicitați.
– prin adăugarea unui subiect („providențial") în cazul verbelor impersonale care desemnează fenomene ale naturii:
***Dumnezeu** plouă peste noi.*
*L-a trăsnit **Satana**.*

ⓘ Verbele inerent impersonale nu trebuie confundate:
(a) cu verbele cu impersonalitate dobândită prin reorganizare sintactică (aflate la diateza impersonală):
Se merge pe jos, Se doarme mult;
(b) cu verbele unipersonale (care apar numai la persoana a 3-a), care au subiect, însă acesta poate fi numai un substantiv inanimat sau un pronume de persoana a 3-a, ca urmare a unor restricții semantice impuse de verb subiectului: *Laptele **expiră** peste trei zile, Găinile **se ouă** zilnic.*

- Capacitatea de a lua drept complement un nume predicativ (obligatoriu sintactic și obligatoriu exprimat) caracterizează **verbele copulative** (incluse în clasa verbelor intranzitive inacuzative), care impun cazul nominativ atât subiectului, cât și numelui predicativ și nu participă la opoziții de diateză: *a fi, a ajunge, a deveni, a ieși, a însemna, a rămâne, a trece, a veni, a se chema, a se face, a se prinde, a se numi, a se ține: Ion este înalt, El ajunge decan, El devine medic, El iese profesor din această facultate, Sportul înseamnă sănătate, El rămâne același prieten adevărat, El trece drept învățat, Ion îmi vine unchi, El se cheamă Ion, El se face mare, Ion se prinde tovarăș cu mine, El se numește Ion, El se ține (de) văr cu voi.*

- Capacitatea de a cere prezența unui complement predicativ al obiectului caracterizează **verbele atributive**, verbe trivalente care intră în relație cu două nominale, subiectul și complementul direct (a) sau subiectul și complementul indirect (b): *a boteza, a chema, a denumi, a intitula, a numi, a porecli, a spune, a zice; a alege, a angaja, a desemna, a unge; a califica, a caracteriza, a categorisi; a lua (drept, de):*

(a) *L-au botezat Ion, Mă cheamă Ion Popescu, L-au poreclit Țuțu, L-au categorisit ca incompetent, Au angajat-o secretară, L-au uns mitropolit, L-au luat de fraier.*
(b) *Îmi zice Ion Popescu, Acestei funcții îi spune „CPO".*

1.3. *Criteriul prezenței / absenței formantului reflexiv*

Prezența formantului reflexiv obligatoriu, fie cu formă de acuzativ (a), fie cu formă de dativ (b), fără funcție sintactică, este caracteristică **verbelor inerent reflexive,** incapabile de a participa la opoziții de diateză:

(a) *a se bosumfla, a se cuveni, a se teme, a se văita* etc.
(b) *a-și închipui, a-și bate joc, a-și da seama* etc.

ⓘ Reflexivul sau omonimul lui reciproc se poate combina și cu alte verbe (devenite numai contextual reflexive) și poate avea numeroase alte valori. În unele situații, reflexivul ocupă o poziție sintactică (a-d), iar în altele este numai o marcă sintactică și nu ocupă o poziție sintactică ((e)-(f)):
(a) reflexivul propriu-zis (*Ion **se**$_{CD}$ spală, Ion **își**$_{Ci}$ dă note*);
(b) reflexivul posesiv (*Ion **își**$_{CPos}$ șterge ochelarii*);
(c) reflexivul factitiv (*Ea **se**$_{CD}$ tunde la coafor* „pune pe cineva să o tundă");
(d) reflexivul reciproc (*Ei **își**$_{Ci}$ trimit scrisori*);
(e) reflexivul pasiv (*În carte **se** arată diferența dintre X și Y*);
(f) reflexivul impersonal (***Se** merge repede pe strada asta*).
De reținut și că există verbe care nu se pot reflexiviza în niciun context: *a consta, a durea, a ninge* etc.

📖 În raport cu gramatica tradițională:
– apar clase și tipare noi, ca urmare a recunoașterii ca funcții sintactice distincte a complementului prepozițional, a complementului secundar, a complementului predicativ al obiectului, a complementului circumstanțial;
– se insistă asupra diferenței dintre verbele inerent impersonale și cele cu impersonalitate dobândită (aparținând diatezei impersonale);
– se insistă asupra distingerii reflexivului formant (obligatoriu, inerent), care reprezintă un criteriu de clasificare sintactică, de celelalte utilizări ale reflexivului.

2. Clasificare semantică

Există mai multe criterii de clasificare semantică a verbelor, dintre care numai unele au o anumită relevanță în plan sintactic.

2.1. *Criteriul trăsăturilor semantice*

În funcție de două **trăsături semantice interne, primitive**, „schimbare" și „agentivitate", se disting trei tipuri de verbe: de stare, de eveniment și de acțiune.

Tipul de verbe	Trăsături	Exemple
de stare	[– Schimbare], [– Agentivitate]	*a durea, a fi, a iubi, a se teme, a se învecina*
de eveniment	[+ Schimbare], [– Agentivitate]	*a cădea, a crăpa, a îmbătrâni, a seca, a se usca*
de acțiune	[+ Schimbare], [+ Agentivitate]	*a alerga, a citi, a mânca, a se plimba, a vinde*

2.2. *Criteriul rolurilor tematice*

Un alt tip de clasificare semantică se poate face **în funcție de prezența în matricea de roluri a verbului** a unui anumit rol tematic. Inventarul de roluri tematice cuprinde:

- **Agent** – entitatea animată (mai ales umană), inițiatoare voliționalăa procesului sau care are capacitatea de a controla procesul:

Copilul *aleargă, desenează, înoată, mănâncă, scrie, vorbește.*
Animalul *latră, miaună, oftează, sforăie, șchiopătează, tușește.*

- **Temă** – entitatea asupra căreia acționează Agentul fără a-i modifica starea (a), obiectul percepției (b), obiectul unei localizări (c_1) sau al unei schimbări de localizare (c_2), obiectul posesiei (d):

(a) *Ion citește* ***o carte.***
(b) *Ion privește* ***un tablou.***
(c_1) ***Ion*** *este aici.*
(c_2) ***Ion*** *pleacă spre casa Mariei.*
(d) *Ion are* ***un apartament.***

- **Pacient** – entitatea a cărei stare se modifică prin acțiunea descrisă de verb, cu intervenția unui Agent (a) sau fără (b):

(a) *Ion îl omoară* ***pe Gheorghe,*** *Ion a spart* ***un pahar.***
(b) ***Ion*** *îmbătrânește,* ***Paharul*** *s-a spart singur.*

- **Rezultat** – entitatea produsă (rezultată) prin acțiunea verbului:

Ion zidește ***o casă.***

- **Instrument** – entitate alienabilă (a) sau inalienabilă (b), non-animată, prin intermediul căreia Agentul acționează asupra obiectului:

(a) ***Cheia*** *deschide ușa / Ușa se deschide* ***cu cheia.***
(b) *Ion mănâncă* ***cu mâna.***

- **Comitativ** – entitate care se asociază Agentului, participând, alături de acesta, la realizarea acțiunii:

Maria colaborează ***cu Ion.***

- **Beneficiar** – entitate, de obicei animată, în beneficiul sau în detrimentul căreia se realizează acțiunea:

Medicamentul (nu) i-a folosit ***bolnavului.***

- **Experimentator** – entitate animată, implicată într-un proces afectiv, și exprimând ființa afectată de o stare psihică (a) sau fizică (b), fără a o fi declanșat și fără a o controla sau entitatea implicată în percepție (c):

(a) ***Pe Ion îl*** *indispune venirea soacrei,* ***Îmi*** *place gramatica.*
(b) ***Pe Ion îl*** *doare capul,* ***Mă*** *ustură gâtul.*
(c) ***Ion*** *vede incendiul.*

- **Stimul** – inițiatorul, de obicei inanimat, al unui act de cauzare afectivă:

Iarna / Minciuna *mă întristează.*

- **Posesor** – entitate implicată într-o relație de posesie, **alienabilă** (când posesia este temporară, fiind posibilă înstrăinarea obiectului posedat (a)) sau **inalienabilă** (când posesia este permanentă, obiectul posedat fiind imposibil de separat de posesor (b)):

(a) ***Ion*** *are un garaj.*
(b) ***Ion*** *are ochi negri.*

- **Țintă / Destinatar, Sursă, Parcurs, Locativ** – roluri circumstanțiale implicate de verbe de mișcare, exprimând fie direcția și punctul final al mișcării (a), fie punctul inițial al deplasării (b), fie parcursul (c), fie locul procesului, fără deplasare (d).

(a) *Ion sosește* ***la noi***$_{[+\text{Țintă}]^*}$
(b) *Ion vine* ***de la București***$_{[+\text{Sursă}]^*}$
(c) *Ion trece* ***strada***$_{[+\text{Parcurs}]^*}$
(d) *Ion locuiește* ***la Cluj***$_{[+\text{Locativ}]^*}$

Unele dintre aceste roluri sunt asociate, de obicei, cu o funcție sintactică. De exemplu, Pacientul, Tema și Rezultatul sunt atribuite frecvent complementului direct (*Ion omoară* ***o muscă,*** *Ion citește* ***poezii,*** *Maria face* ***sarmale***), Beneficiarul, complementului indirect (***Îi*** *fac o omletă* ***lui Ion***), Experimentatorul, complementului direct sau indirect (***Mă*** *mănâncă palma,* ***Îmi*** *vine rău*), Comitativul, complementului prepozițional (*Mă asociez* ***cu Ion***) etc.
Subiectul se poate asocia cu mai multe roluri tematice, în funcție de acest criteriu distingându-se mai multe clase de verbe:

Tipul de verbe	Rolul tematic al subiectului	Exemple
agentive tranzitive	Agent	***Ion** pregăteşte masa.* ***El** scrie o poezie.* ***Ion** îşi loveşte prietenul.*
intranzitive agentive = inergative	Agent	***Ion** munceşte cu spor.* ***El** înoată zilnic.* ***Părinţii** dansează bine.*
intranzitive neagentive = ergative / inacuzative	Pacient	***Ion** îmbătrâneşte.* ***Planta** se usucă.* ***Lacul** seacă.*
	Temă	***Ion** cade din pat.* ***El** ajunge acasă.* ***Capitala** se află în Bărăgan.*
psihologice şi de senzaţie fizică	Experimentator	***Ion** o iubeşte pe Maria.* ***Ion** se scârbeşte la vederea mizeriei.*

📖 Recunoaşterea a două subclase de verbe intranzitive, **verbele inergative** (care aşază Agentul în poziţia subiectului) şi **verbele ergative**, numite şi **inacuzative** (care aşază Pacientul sau Tema în poziţia subiectului) reprezintă o noutate faţă de gramatica tradiţională, care le includea, fără distincţie, în clasa intranzitivelor.
În afară de criteriul semantic al rolului tematic pe care îl primeşte subiectul, aceste verbe se diferenţiază sintactic prin **testul adjectivizării participiului**: ca şi verbele tranzitive, verbele ergative acceptă adjectivizarea participiului (a), pe când verbele inergative nu acceptă această construcţie (b):
(a) *om îmbătrânit / plecat, lac secat.*
(b) **om râs / vorbit.*

3. Dificultăţi

- Trebuie să se facă distincţia între verbele inerent impersonale (tipul *tună, viscoleşte, se întâmplă, se înserează*) şi verbe devenite contextual impersonale:
  – structuri create prin impersonalizare de la verbe intranzitive, de tipul *Se vorbeşte mult* (diateza impersonală), care sunt lipsite de subiect numai în anumite contexte, în timp ce în altele pot apărea cu subiect – *Femeile vorbesc mult* (diateza activă);
  – structuri pasive, create de la verbe tranzitive, care au devenit impersonale prin prezenţa unui subiect realizat propoziţional (*Se ştie că vom scrie o carte, Este ştiut că vom scrie o carte*), acestea pot apărea şi cu Agentul exprimat (*Acest lucru se ştie de către toţi, Acest lucru este ştiut de toţi*).
- Structuri lipsite de subiect, de tipul *Mă doare în gât, Mă mănâncă în palmă*, se află în variaţie sintactică cu structuri personale (cu subiect), de tipul *Mă doare gâtul, Mă mănâncă palma.*
- Inventarul de verbe atributive (care se construiesc cu un complement predicativ al obiectului) se intersectează atât cu cel al verbelor copulative, cât şi cu cel al verbelor tranzitive, încadrarea unei unităţi într-una dintre aceste subclase făcându-se numai contextual. Cele două apariţii ale verbului reprezintă unităţi lexicale distincte, diferite semantic; apariţia complementului predicativ al obiectului este obligatorie pentru actualizarea unuia dintre sensuri:

*El se numeşte **Ion**$_{NP}$* (verbul este copulativ; numele predicativ participă, alături de verb, la o relaţie ternară, în care este implicat şi subiectul – *el*)
*Meteorologii au numit această furtună **tsunami**$_{CPO}$* (verbul este atributiv; complementul predicativ al obiectului participă, alături de verb, la o relaţie ternară în care este implicat şi complementul direct – *furtună*)
*Părinţii **l-**$_{CD}$au botezat la şase luni* (verbul este tranzitiv, cerând numai prezenţa complementului direct şi a subiectului)
*Părinţii l-au botezat **Ion**$_{CPO}$* (verbul este atributiv; complementul predicativ al obiectului participă, alături de verb, la o relaţie ternară în care este implicat şi complementul direct – *-l*).

- Ca urmare a intersecţiei clasei de verbe atributive cu alte clase apar şi ambiguităţi de interpretare. Într-un exemplu ca *Mă cheamă Ion*, există două posibilităţi de interpretare:
  (a) verbul este tranzitiv, *mă* este complement direct, iar *Ion* este subiect (pentru citirea „Ion mă cheamă la el");
  (b) verbul este atributiv, *mă* este complement direct, iar *Ion* este complement predicativ al obiectului (pentru citirea „Mă numesc Ion").

4. Aspecte normative

- Tendinţa populară de folosire cu reflexiv inerent a unor verbe de tipul *a se divorţa, a se râde, a se risca, a se merita* nu este acceptată de norma literară actuală, care acceptă numai formele nereflexive *a divorţa, a râde, a risca, a merita*. În cazul acestor verbe, este vorba despre un reflexiv obligatoriu / inerent, care nu trebuie confundat, de exemplu, cu reflexivul impersonal: *Oamenii râd mult la Teatrul de Revistă* vs *Se râde mult la Teatrul de Revistă.*
- În cazul verbului *a trebui*, impersonal la origine, dar personalizat prin avansarea unui subiect din propoziţia subordonată în faţa sa, norma prevede că acordul se face numai la timpurile trecutului şi ale viitorului şi numai la persoana a 3-a plural (a), nu şi la prezent (b):

(a) *Trebuia ca ei să plece* > *Ei **trebuiau** să plece; Va trebui ca ei să plece* > *Ei **vor trebui** să plece.*
(b) *Trebuie ca noi să plecăm* > *Noi **trebuie** să plecăm*, nu **Noi trebuim să plecăm.*

TRĂSĂTURI SINTACTICE ALE VERBULUI. GRUPUL VERBAL (GV)

1. Definiţie

Grupul verbal se constituie dintr-un centru verbal (la formă finită sau non-finită) şi toţi constituenţii legaţi sintactico-semantic de acesta:

[$_{GV}$ ***Citesc o carte de memorii de trei zile***]
[$_{GVger}$ ***cumpărând o casă nouă***] *pentru că cea veche devenise neîncăpătoare*
nevoia de [$_{GVinf}$ ***a iubi pe cineva***]
[$_{GV}$ ***Ion locuieşte în casa bunicilor***], *în loc să-şi caute un rost.*
Desigur, [$_{GV}$ ***nu se gândea la ce va urma***].

ⓘ Se includ deci în GV complementele verbului, inclusiv complementele circumstanţiale / circumstanţialele obligatorii, şi unele circumstanţiale (vezi *infra*, **2.**; vezi şi **Introducere, 6.2.**).

Grupul verbal poate fi **complex** (ca în exemplele anterioare) sau **monomembru**, în condiţiile absenţei altor constituenţi legaţi de centru (ca urmare a imposibilităţii verbului de a avea complemente): *Plouă, Burniţează.*

2. Structura internă a grupului verbal

Grupul verbal complex are următoarea structură:

Verb$_{Centru}$ (Complemente) (Circumstanţiale)

ⓘ Un singur constituent al grupului este întotdeauna obligatoriu: centrul de grup verbal. Subiectul este prezent (chiar dacă adesea neexprimat) în structura tuturor grupurilor verbale cu centru formă finită, cu excepţia verbelor care nu acceptă subiect (cum sunt cele meteorologice). Unele dintre celelalte complemente complemente, inclusiv cele circumstanţiale (vezi **Complementele circumstanţiale**), sunt indispensabile în cazul anumitor verbe (a). Celelalte complemente şi circumstanţiale, precum şi mărcile focale, pot lipsi din organizarea GV (b).
(a) *Mă bazez pe Ion.* vs **Mă bazez.*
Ion devine serios. vs **Ion devine.*
Sacul cântăreşte trei kilograme. vs **Sacul cântăreşte.*
(b) *Mai vin şi mâine.* vs *Vin.*
Ion mănâncă sarmale în fiecare zi. vs *Mănânçă.*
Circumstanţialele din GV se pot raporta la ansamblul V + S (a) sau la ansamblul V + S + CD (b), ceea ce dovedeşte poziţia lor „mai periferică" în raport cu complementele:
(a) [*Ion cântă*] ***artificial.***
(b) [*El produce pietre preţioase*] ***artificial.***

- GV are o organizare complexă, la care participă numeroase tipuri de **complemente**, supuse principiului unicităţii.

📖 Se înţelege prin *complement* orice constituent al grupului verbal (şi, în general, al oricărui grup sintactic) strâns legat de centru. De aceea, se renunţă la sintagma tradiţională *complemente circumstanţiale*, păstrându-se numai termenul *circumstanţiale*, deoarece acestea sunt constituenţi periferici, facultativi ai grupului verbal şi nu au statut de complement. Sintagma *complemente circumstanţiale* desemnează numai circumstanţialele obligatorii.
Conform *principiului unicităţii*, un verb poate avea un singur complement de un anumit tip. Pe baza acestui principiu, au fost separate: complementul direct de cel secundar, complementul indirect de cel prepoziţional şi de cel posesiv.

Inventarul de complemente matriciale (pe baza căruia se face clasificarea sintactică a verbului – vezi **Clase sintactice şi semantico-sintactice de verbe, 1.1.**) care apar în structuri de bază (nesupuse reorganizării sintactice) cuprinde:
– complementul direct (***Îl*** *văd* ***pe Ion***);
– complementul secundar (*Îi învăţ pe Ion* ***gramatică***);
– complementul indirect (*Îi dau* ***lui Ion*** *o bomboană*);
– complementul prepoziţional (*Am apelat* ***la părinţi***);
– numele predicativ (*El este* ***copil***);
– complementul predicativ al obiectului (*Ei îl aleg* ***preşedinte***);
– subiectul (***Copilul*** *aleargă*);
– complementul circumstanţial (*Scrisoarea datează* ***din 1521****, Ion se comportă* ***impecabil***).
La acestea, se adaugă complementele non-matriciale provenite din reorganizare:
– complementul posesiv (***Îşi*** *iubeşte copilul*);
– complementul de agent (*Este reclamat* ***de Ion***).

📖 Faţă de gramatica tradiţională, sunt **adăugate** în inventar următoarele complemente:
(a) **subiectul**, un complement de tip special, considerat ca având un statut ierarhic asemănător celorlalte complemente, şi nu ca fiind „parte principală de propoziţie": ***Ion***$_S$ *citeşte* (pentru argumente, vezi **Subiectul, 1.**);
(b) **complementul secundar**, separat de complementul direct: ***Îl*** *rog* ***pe Ion***$_{CD}$ ***ceva***$_{CSec}$ (vezi **Complementul secundar**);
(c) **complementul prepoziţional**, separat de complementul indirect în dativ: ***Îi*** *vorbesc* ***lui Ion***$_{CI}$ ***despre complemente***$_{CPrep}$ (vezi **Complementul prepoziţional**);
(d) **complementul posesiv**, care corespunde „dativului posesiv" din grupul verbal, separat de complementul indirect în dativ: *Ion* ***îşi***$_{CPos}$ *donează averea* ***bisericii***$_{CI}$ (vezi **Complementul posesiv**);
(e) **numele predicativ**, considerat un complement (predicativ, obligatoriu) al verbului copulativ: *El*$_S$ *devine* ***preşedinte***$_{NP}$ (vezi **Numele predicativ**);
(f) **complementul predicativ al obiectului**, cerut de clasa verbelor atributive şi aflat în relaţie cu un alt complement (direct sau indirect) din enunţ: *Ei îl*$_{CD}$ *aleg* ***preşedinte***$_{CPO}$; *Ei îi*$_{CI}$ *spun* ***Nelu***$_{CPO}$ (vezi **Complementul predicativ al obiectului**).

- **Circumstanţialele** participă în mod diferit la organizarea GV.

  ○ Fac parte din GV circumstanţialele care descriu sau modifică procesul denotat de verb: de loc, de timp, de mod, cantitativ, instrumental, sociativ, de relaţie$_1$ (care limitează predicaţia):

  [$_{GV}$ *Ion învaţă* [***în Bucureşti***]$_{CircLoc}$].
  [$_{GV}$ *Ei s-au întâlnit* [***azi***]$_{CircTimp}$ [***la facultate***]$_{CircLoc}$].
  [$_{GV}$ *Ion scrie* [***frumos***]$_{CircMod}$].
  [$_{GV}$ *Ion reuşeşte* [***învăţând***]$_{CircInstr}$].
  [$_{GV}$ *Ion i-a depăşit* [***ştiinţific***]$_{CircRel\ 1}$].

  ○ Sunt în afara grupului verbal circumstanţialele care redau raporturi logice (de cauză, de scop, condiţional, concesiv, consecutiv), cele provenite, de obicei, din structuri bipropoziţionale (opoziţional, cumulativ, de excepţie), circumstanţialul de relaţie$_2$ (extrapropoziţional) şi circumstanţialul de modalitate (vezi **Circumstanţiale**).

[***Plecând mai devreme***]$_{\text{CircCauză}}$, [$_{\text{GV}}$ *a pierdut şirul lucrurilor*].
[***În loc să se plimbe***]$_{\text{CircOpoz}}$, [$_{\text{GV}}$ *preferă să scrie*].
[***În ce mă priveşte***]$_{\text{CircRel 2}}$, [$_{\text{GV}}$ *nu am nevoie de nimic*].
[$_{\text{GV}}$ *Chiuliseră cu toţii*], [***evident***]$_{\text{CircModelitate}}$.

- Grupul verbal poate fi însoţit de **mărci focale**, care se realizează prin semiadverbe cu topică fixă:

*A **şi** citit trei romane.*
***Chiar** a citit romanul.*

ⓘ Pentru statutul semiadverbelor şi pentru specificul lor în raport cu adverbele, vezi **Adverbul, 2.4.1.1.**

3. Poziţiile ocupate de GV în organizarea propoziţiei

Grupul verbal organizat în jurul unui centru verbal la formă finită reprezintă nucleul enunţului, îndeplinind întotdeauna funcţia de **predicat al enunţării** (vezi **Predicatul**). Caracteristica fundamentală a GV este imposibilitatea de a apărea ca termen subordonat altui grup sintactic. Subordonarea unui grup verbal se face cu ajutorul conjuncţiilor necircumstanţiale (complementizatori):

*Observ + Ion citeşte → Observ **că / dacă** Ion citeşte.*

ⓘ Pentru poziţiile ocupate de GV cu centru non-finit, vezi capitolul **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu**.

FORME VERBALE NON-FINITE: INFINITIV, SUPIN, PARTICIPIU, GERUNZIU

🕮 În raport cu tradiţia gramaticală, care subordona formele non-finite categoriei *modului*, considerându-le ***moduri nepersonale***, aici formele non-finite sunt separate de moduri, dată fiind absenţa oricărei semnificaţii modale: niciuna dintre forme nu exprimă atitudinea vorbitorului în legătură cu evenimentul exprimat de verb. Terminologic, ele sunt numite ***forme verbale non-finite***, ca urmare a imposibilităţii grupurilor pe care le constituie de a forma enunţuri de sine stătătoare (vezi *infra*, 1.1).

1. Caracteristici comune

Fiecare formă non-finită are o morfologie, o sintaxă şi o semantică proprie, dar, dincolo de aceste diferenţe, există trăsături comune, care permit cuprinderea lor sub numele de „forme non-finite ale verbului".

1.1. Formele non-finite sunt forme verbale care **se îndepărtează**, într-un mod sau altul şi în grade diferite, **de comportamentul verbului prototipic**, înţelegând prin verb prototipic formele modale propriu-zise (personale). Îndepărtarea de verbul prototipic constă în:
– pierderea flexiunii de număr şi de persoană, de mod şi de timp; excepţie face infinitivul, care diferenţiază un infinitiv perfect de unul prezent (*dorinţa de **a reuşi** – de **a fi reuşit***);
– pierderea predicativităţii (a autonomiei în comunicare), ceea ce înseamnă incapacitatea grupurilor pe care le formează de a constitui un enunţ de sine stătător (grupuri precum: *plecând eu spre facultate, a pleca spre facultate, plecat spre facultate, de plecat spre facultate* sunt insuficiente pentru a forma, singure, enunţuri); excepţie fac infinitivul şi supinul, în situaţii rare şi strict circumscrise (vezi *infra*, **3.**);
– imposibilitatea de a realiza legarea de regent prin conjuncţii subordonatoare. Legătura cu regentul se realizează fie prin prepoziţie, în cazul infinitivului (a) şi al supinului (b), fie prin ataşare directă, în cazul gerunziului (c) şi al participiului (d):

(a) *Ion speră **a** realiza ce şi-a propus.*
*dorinţa **de a** realiza ce şi-a propus*
(b) *Studentul termină **de** pregătit examenul.*
*dorinţa **de** hoinărit prin parc*
(c) *Se aude **tunând**.*
(d) *ajutoare **trimise sinistraţilor***

– caracteristica de a prezenta *trăsături duble*, de verb şi de altă clasă lexico-gramaticală, formele non-finite alunecând spre comportamentul altor clase (substantiv, adjectiv sau adverb), fără ca această conversiune să se fi realizat integral (vezi *infra*, **2.2.1., 2.2.2., 2.2.3.**).

1.2. Formele non-finite **păstrează**, mai ales în plan sintactic şi semantico-sintactic, **trăsături de tip verbal**.
- Sunt, ca şi verbele prototipice, centre de grup verbal, atrăgându-şi complemente şi impunându-le restricţii de caz şi de rol tematic.
- Prezintă aceeaşi grilă de roluri tematice cu a verbului prototipic:

(a_1) [$_{\text{GVger}}$ ***Ajungând***$_{\text{Centru}}$ ***profesorul***$_{\text{Temă}}$ ***la şcoală***$_{\text{Ţintă}}$], *i-au transmis imediat vestea.*
(a_2) *Înainte de* [$_{\text{GVinf}}$ ***a ajunge***$_{\text{Centru}}$ ***profesorul***$_{\text{Temă}}$ ***la şcoală***$_{\text{Ţintă}}$], *s-a primit o reclamaţie.*
(b_1) [$_{\text{GVger}}$ ***Oferind***$_{\text{Centru}}$ ***bani***$_{\text{Temă}}$ ***sinistraţilor***$_{\text{Ţintă}}$], *s-a alăturat efortului general.*
(b_2) *Şi-a manifestat dorinţa de* [$_{\text{GVinf}}$ ***a oferi***$_{\text{Centru}}$ ***bani***$_{\text{Temă}}$ ***sinistraţilor***$_{\text{Ţintă}}$].
(c_1) [$_{\text{GVger}}$ ***Plăcându***$_{\text{Centru}}$***-mi***$_{\text{Experimentator}}$ ***muzica***$_{\text{Temă}}$], *mi-am procurat un abonament la Ateneu.*
(c_2) *Înainte de* [$_{\text{GVinf}}$ ***a-mi***$_{\text{Experimentator}}$ ***plăcea***$_{\text{Centru}}$ ***muzica***$_{\text{Temă}}$], *m-a interesat desenul.*

- Prezintă aceleaşi vecinătăţi sintactice ca şi verbul prototipic, şi anume:
  - Au subiect, identic sau diferit de al verbului predicat, exprimat obligatoriu atunci când diferă de al verbului predicat:

(a) [$_{\text{GVger}}$ *Ajungând*$_{\text{Centru}}$ [***Ion***]$_{\text{S}}$ *acasă*], *a şi început ploaia.*
(b) *Dorinţa mea este de* [$_{\text{GVinf}}$ *a câştiga*$_{\text{Centru}}$ [***reprezentantul nostru***]$_{\text{S}}$].

(c) *Odată* [$_{GVpart}$ *plecat* [***profesorul***]$_{S}$], *elevii au şi început joaca.*
(d) *E dificil* [$_{GVsupin}$ *de acceptat* [***situaţia***]$_{S}$] *de întreaga comunitate.*

○ Au complement direct, indirect, prepoziţional şi secundar, exceptând participiul, care, fiind adesea pasiv, pierde capacitatea de a primi complement direct:

CD: (a) [$_{GVger}$ *Ascultându-*[***l pe student***]$_{CD\ dublat}$], *mi-am dat seama că nu înţelesese nimic.*
(b) *Dorinţa lui Ion de* [$_{GVinf}$ *a termina* [***studiile***]$_{CD}$] *este enormă.*
(c) *Mi-e greu* [$_{GVsupin}$ *de parcurs* [***bibliografia***]$_{CD}$].

CI: (a) [$_{GVger}$ *Dându-se premii* [***olimpicilor***]$_{CI}$], *s-a încercat stimularea lor.*
(b) *Se gândeşte la* [$_{GVinf}$ *a atribui diplome* [***olimpicilor***]$_{CI}$].
(c) *Mi-e greu* [$_{GVsupin}$ *de trimis bani* [***părinţilor***]$_{CI}$].
(d) *S-au creat premii* [$_{GVpart}$ *destinate* [***olimpicilor***]$_{CI}$].

CPrep: (a) [$_{GVger}$ *Depinzând* [***de părinţi***]$_{CPrep}$], *s-a simţit tot timpul protejat.*
(b) *Şi-a manifestat dorinţa de* [$_{GVinf}$ *a se debarasa* [***de colegi***]$_{CPrep}$].
(c) *Este demn de* [$_{GVsupin}$ ~~*de*~~ *comparat* [***cu înaintaşii***]$_{CPrep}$].
(d) *Profesorii sunt* [$_{GVpart}$ *interesaţi* [***de rezultate***]$_{CPrep}$].

CSec: (a) [$_{GVger}$ *Învăţându-l* [***înmulţirea***]$_{CSec}$], *m-am substituit învăţătorului.*
(b) *Mi-a revenit plăcerea de* [$_{GVinf}$ *a-l anunţa* [***rezultatul***]$_{CSec}$].
(c) *E greu* [$_{GVsupin}$ *de învăţat pe altul* [$_{PRel}$ ***ceea ce singur nu ştii bine***]$_{CSec}$].
(d) [$_{GVpart}$ *Învăţat* [***scrisul şi cititul***]$_{CSec}$ *de la grădiniţă*], *elevul îşi depăşea mult colegii.*

○ Au complemente de tip predicativ – nume predicativ şi complement predicativ al obiectului:

NP: (a) [$_{GVger}$ *Fiind* [***medic***]$_{NP}$], *nu putea să renunţe la spital.*
(b) *Încă de mic a simţit dorinţa de* [$_{GVinf}$ *a ajunge* [***medic***]$_{NP}$].
(c) *Nu e uşor* [$_{GVsupin}$ *de ajuns* [***medic***]$_{NP}$].
(d) [$_{GVpart}$ *Devenite peste noapte* [***ţări capitaliste***]$_{NP}$], *au mari dificultăţi de adaptare.*

CPO: (a) [$_{GV\ ger}$ *Alegându-l* [***director***]$_{CPO}$], *colegii l-au supraestimat.*
(b) *Plăcerea de* [$_{GVinf}$ *a-l desemna* [***câştigător***]$_{CPO}$] *a revenit lui Ion.*
(c) *X e demn de* [$_{GV\ supin}$ ~~*de*~~ *ales* [***preşedinte***]$_{CPO}$].
(d) [$_{GVpart}$ *Numit* [***director***]$_{CPO}$], *a uitat de promisiuni.*

○ Exprimă opoziţii de diateză, având marcă proprie de pasiv în cazul gerunziului şi al infinitivului ((a), (b)):

(a) *Ion a plecat la Iaşi,* [$_{GVger}$ ***fiind trimis*** [***de director***]$_{CAg}$].
(b) *E important* [$_{GVinf}$ ***a fi trimis*** *chiar* [***de director***]$_{CAg}$].

Pentru participiu şi supin, care nu marchează prin forme proprii diateza, dar exprimă valori de diateză, există posibilitatea construcţiei cu un complement de agent:

(c) *Fata* [$_{GVpart}$ ***trimisă*** [***de director***]$_{CAg}$] *n-a făcut faţă.*
(d) *E greu* [$_{GV\ supin}$ ***de înţeles*** *situaţia* [***de către întregul electorat***]$_{CAg}$].

○ Păstrează capacitatea de a primi circumstanţiale temporale, aspectuale, de loc, de mod:

(a) [$_{GVger}$ *Mergând* [***astăzi / zilnic***]$_{CircTimp}$ [***spre facultate***]$_{CirclLoc}$], *ştie toate detaliile drumului.*
(b) *Încerc să-mi respect promisiunea de* [$_{GVinf}$ *a ajunge* [***zilnic, la ora 8 fix***]$_{CircTimp}$ [***la facultate***]$_{CirclLoc}$].
(c) *E imposibil* [$_{GVsupin}$ *de ajuns* [***zilnic, la oră fixă***]$_{CircTimp}$, [***la facultate***]$_{CirclLoc}$].
(d) *Sunt elevi* [$_{GVpart}$ *ajunşi* [***zilnic***]$_{CircTimp}$ [***la şcoală***]$_{CirclLoc}$ [***cu întârziere***]$_{CircMod}$].

○ Prezintă în comun capacitatea de a apărea ca formanţi (ca elemente componente / neanalizabile) în structura formelor verbale compuse:
– **Participiul,** ca formant invariabil, intră în structura perfectului compus (*am* ***cântat***), a perfectului conjunctiv (*să fi* ***cântat***), a perfectului condiţional (*aş fi* ***cântat***), a perfectului prezumtiv ((*v*)*oi fi* ***cântat***) şi infinitiv (*a fi* ***cântat***), a viitorului anterior (*voi fi* ***cântat***). În combinaţie cu operatorul pasiv (*a fi*), participiul acordat intră în structura diatezei pasive (*sunt* ***lăudată***, *sunteţi* ***întrebaţi***).
– **Infinitivul,** formant invariabil şi fără morfemul liber ***a***, intră în structura condiţionalului prezent (*aş* ***cânta***), a unor forme de viitor (*voi* ***cânta***, (pop.) *o* ***cânta***) şi a uneia dintre formele prezumtivului prezent (*o* ***cânta***).
– **Gerunziul,** formant invariabil, intră în structura uneia dintre variantele prezumtivului prezent (*va / o fi* ***cântând***).
– **Supinul,** fără a intra în structura modurilor sau a timpurilor compuse, apare totuşi în componenţa unor construcţii perifrastice de aspect (*termină* ***de citit***, *se apucă* ***de citit***, *se pune* ***pe plâns***) şi de modalitate (*Pentru examen, are* ***de citit*** *cinci cărţi*), unde coeziunea sintactică a grupului este deosebit de strânsă (vezi **Predicatul, 2.2.**).

1.3. Deşi fiecare formă non-finită prezintă, în afara trăsăturilor verbale, şi trăsături din altă clasă lexico-gramaticală, ele rămân (cu excepţia participiului; vezi *infra*, **2.2.**) în cadrul **flexiunii verbale** (deci aparţin paradigmei verbului), date fiind:
- absenţa flexiunii de caz;
- imposibilitatea de a-şi ataşa articolul sau orice alt determinant;
- imposibilitatea de a se construi cu un genitiv; subiectul (a) şi complementul direct (b) al formelor non-finite nu stau niciodată în genitiv (să se compare construcţiile de la (a) şi (b) cu (c)):

(a) [$_{GVger}$ *plecând*$_{Centru}$ ***profesorul***$_{N}$], *dorinţa de* [$_{GVinf}$ *a pleca*$_{Centru}$ ***profesorul***$_{N}$];
(b) [$_{GVger}$ *primind*$_{Centru}$ ***rezultatul***$_{A}$], *dorinţa de* [$_{GVinf}$ *a primi*$_{Centru}$ ***rezultatul***$_{A}$];
(c) [$_{GN}$ *plecarea*$_{Centru}$ ***profesorului***$_{G}$]; [$_{GN}$ *primirea*$_{Centru}$ ***rezultatului***$_{G}$];

2. Diferențele dintre forme

2.1. *Diferențe flexionare*

<table>
<tr><td></td><td colspan="6">Marcare sintetică – prin sufix</td><td>Marcare mixtă (sintetică + morfem liber)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Gerunziu</td><td colspan="5">-ând</td><td>-ind</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td colspan="5">cântând, văzând, trecând, urând</td><td>citind</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Participiu</td><td>-at</td><td>-ut</td><td>-s</td><td>-t</td><td>-ât</td><td>-it</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>cântat</td><td>văzut, trecut</td><td>mers</td><td>copt</td><td>urât</td><td>citit</td></tr>
<tr><td colspan="7" rowspan="3"></td><td>Morfem liber</td><td>Sufixe</td></tr>
<tr><td>a</td><td>-a
ara</td><td>-ea
avea</td><td>-e
merge, coace</td><td>-i
citi</td><td>-î
urî</td></tr>
<tr><td>de</td><td>-at
(de) arat</td><td>-ut
(de) avut</td><td>-s
(de) mers</td><td>-t
(de) copt</td><td>-it
(de) citit</td><td>-ât
(de) urât</td></tr>
</table>

Rezumând schema anterioară, gerunziul și participiul se exprimă flexionar (sintetic), prin sufixe specifice, iar infinitivul și supinul au o marcare mixtă (morfem proclitic liber + sufix), care este deja gramaticalizată, în cazul infinitivului, și în curs de gramaticalizare, pentru supin.

- Gerunziul primește sufixele ***-ând*** (pentru clasa verbelor cu infinitivul în *-a: cântând*, cu infinitivul în *-ea* și *-e: văzând, trecând*, cu infinitivul în *-î: hotărând*) și ***-ind*** (pentru verbele cu infinitivul în *-i: citind* și pentru verbe în *-a* cu unele trăsături fonetice ale finalei radicalului: radical terminat în *-i: tăia – tăind* sau în *chi* [*k'*], *ghi* [*g'*]: *îngenunchea – îngenunchind, veghea – veghind.*
- Participiul primește sufixul ***-at*** (pentru verbele cu infinitivul în *-a: cântat*), ***-ut*** (pentru verbele cu infinitivul în *-ea: văzut* și pentru o parte a verbelor în *-e: trecut*), ***-s*** și ***-t*** (pentru o parte a verbelor cu infinitivul în *-e: mers, rupt*), ***-it*** (pentru verbele cu infinitivul în *-i: citit*), ***-ât*** (pentru verbele cu infinitivul în *-î: hotărât*).
- Infinitivul se marchează **mixt,** atașându-și, simultan, sufixe specifice (***-a:*** *cânta,* ***-ea:*** *părea,* ***-e:*** *trece,* ***-i:*** *iubi,* ***-î:*** *urî*) și morfemul proclitic liber (nesudat) ***a*** (*a cânta, a mai / tot / și cânta*).

ⓘ O situație specială are infinitivul fără morfemul proclitic ***a*** din construcția verbului *a putea* (a) și din construcțiile relative infinitivale (b), care, conservând o trăsătură arhaică a infinitivului, se marchează numai sufixal:
(a) *Pot cânta, Îl pot ajuta, Îi pot spune, Își poate impune;*
(b) *N-am unde pleca, N-am cu cine pleca, Nu-i ce mânca.*

- Supinul tinde să-și gramaticalizeze și el o marcare mixtă, specializându-și prepoziția ***de,*** care apare în pozițiile de subiect și de complement direct, în care selecția unei prepoziții nu se poate justifica decât ca marcă suplimentară a supinului (*E important* ***de citit****. Termin* ***de citit***).

ⓘ De reținut că supinul apare și în contextul altor prepoziții (*Merge* ***la cules*** *mere, Trăiește* ***din împletit*** *coșuri, Se pune* ***pe plâns***), prepoziții mai puțin gramaticalizate decât marca ***de*** (obligatorie în poziția de subiect și de complement direct).

- Sub aspectul mărcilor sufixale, supinul e omonim cu participiul, de care se deosebește:
  - prin valori aspectuale specifice:

(a) *romane* ***citite*** [+ Perfectiv] vs *romane* ***de citit*** [– Perfectiv, proiecție în viitor]
(b) *Ioana e* ***măritată*** [+ Perfectiv] vs *Ioana e* ***de măritat*** [– Perfectiv, proiecție în viitor];

  - prin comportament gramatical diferit (supinul e invariabil, în timp ce participiul, exceptând aparițiile lui din componența formelor temporal-modale compuse, este variabil; vezi (a), (b)).

2.2. *Diferențe privind relația cu alte clase*

2.2.1. Infinitivul și supinul prezintă trăsături (sintactice) de tip substantival, fără a intra în paradigma substantivului (vezi *supra,* **1.3.,** absența flexiunii de caz și a articolului):
- legătura cu regentul este obligatoriu prepozițională (*E important* ***a citi / de citit***);
- se așază în pozițiile sintactice de S și CD, tipice substantivului:

(a) *E ușor* [***a citi / de citit***]$_S$.
(b) *Nu permit* [***a se întâmpla*** *așa ceva*]$_{CD}$, *Termin* [***de citit***]$_{CD}$.

- intră în raporturi de sinonimie cu substantive postverbale, fie derivate în *-(a/e/i/î)****re,*** fie supine articulate obținute prin conversiune (*E dificil* ***a învăța*** *pe de rost = E dificil* ***de învățat*** *pe de rost = E dificil* ***învățatul*** */ E dificilă* ***învățarea*** *pe de rost*).

2.2.2. Participiul prezintă trăsături flexionare și sintactice de tip adjectival, alunecând total spre paradigma adjectivală:
- primește desinențele de gen, număr și caz ale adjectivului cu patru forme (*pom tăiat – pomi tăiați – pâine tăiată – pâini tăiate – unei pâini tăiate*);
- participă obligatoriu la acordul de tip adjectival;
- primește mărci de gradare (*Cartea* ***e mai citită*** *de tineri decât de vârstnici,* ***e foarte citită / mai puțin citită*** *de adolescenți*).

2.2.3. Exceptând gerunziul-subiect și complement direct, precum și gerunziul „coordonat", **gerunziul, în ipostaza lui circumstanțială, prezintă trăsături de tip adverbial,** apărând, ca și adverbul, în contexte circumstanțiale.

- În calitatea sa de adjunct al verbului, funcționează ca:
  - **modal**: *Merge* ***șchiopătând.***
  - **instrumental**: *Ajunge pe celălalt mal* ***înotând.***
- În calitate de adjunct al propoziției, funcționează ca:
  - **temporal**: ***Intrând în casă****, a găsit dulapurile răscolite*

– **condiţional:** ***Ajungând la timp****, ar putea găsi bilet.*
– **concesiv:** ***Chiar neînvăţând aproape nimic****, tot a luat examenul.*
– **condiţional metadiscursiv:** ***Teoretic vorbind****, soluţia e bună.*

2.2.4. Gradul de îndepărtare de verbul prototipic variază de la o formă non-finită la alta.

- **Cel mai îndepărtat** este participiul, care, şi sub aspect flexionar, are trăsături adjectivale.
- Cel **„mai verbal"** este gerunziul (are forme specifice de diateză – vezi *supra*, **1.2.** – şi primeşte clitice pronominale (*invitându-l, oferindu-i, impunându-şi, atrăgându-şi-l*); în plus, posibilitatea de a apărea şi ca gerunziu „coordonat", deci ca grup **nesubordonat semantic** vreunui regent, îl apropie şi mai mult de formele finite:

[$_{GV\,1}$ *Ştefan cel Mare a murit în 1504*], [$_{GV\,2ger}$ ***urmându-i la tron fiul acestuia***].

ⓘ În exemplul de mai sus, relaţia semantică dintre cele două grupuri verbale nu este de subordonare, ci de succesiune a evenimentelor, apropiindu-se de coordonarea copulativă; numai sub aspectul autonomiei sintactico-pragmatice, GV_2 se comportă ca orice $GV_{non\text{-}finit}$, fiind lipsit de capacitatea de a forma, singur, un enunţ.

- O **poziţie intermediară** au infinitivul şi supinul, iar, dintre ele, supinul este mai îndepărtat de verb decât infinitivul:
  – infinitivul acceptă clitice pronominale, în timp ce supinul, deşi primeşte complemente, nu acceptă clitice: *dorinţa de a da copiilor cartea – dorinţa de* ***a le-o da****, E greu de dat copiilor cartea – E greu de* ****le-o dat****;*
  – infinitivul primeşte mărci de diateză (*dorinţa de* ***a fi înţeleasă*** *de întreaga clasă*), în timp ce supinul, deşi are valori de diateză, nu primeşte şi mărci de diateză (*Este greu* ***de înţeles*** *această carte de întreaga clasă*).

3. Calitatea de propoziţii non-finite

3.1. În mod frecvent, grupurile verbale non-finite sunt lipsite de autonomie în comunicare, **incluzându-se, ca termeni subordonaţi**, în organizarea altor grupuri sintactice. Deşi au o structură completă, cu subiect şi complemente proprii, ele formează **numai propoziţii non-finite** (vezi **Introducere**, 3.2.3.).

3.1.1. Grupurile non-finite pot apărea **în construcţii izolate prozodic** (şi, grafic, prin virgulă) de restul enunţului (aşa-numitele construcţii absolute), cu următoarele **funcţii circumstanţiale:**
– **temporal** ([$_{GPrep}$ ***Până*** [$_{GVinf}$ ***a ajunge profesorul la şcoală***]] / [$_{GVger}$ ***Ajungând profesorul la şcoală***], *a stat ploaia* / [$_{GVperf}$ ***Plecat de acasă***], *a uitat de familia lui*).
– **cauzal** ([$_{GVger}$ ***Simţindu-se foarte obosit***], *a renunţat la ofertă*).
– **final** ([$_{GPrep}$ ***Pentru*** [$_{GVinf}$ ***a-şi întări capitalul***]], *a făcut un mare împrumut*).
– **concesiv** (*A luat examenul,* [$_{GPrep}$ ***fără*** [$_{GVinf}$ ***a învăţa mare lucru***]]).
– **condiţional** ([$_{GVger}$ ***Numai încercând de mii de ori***], *poţi fi sigur de reuşită*).

ⓘ De observat că, în cazul grupului non-finit infinitival, izolarea de restul enunţului se face prin prepoziţie, grupul infinitival, în ansamblu, incluzându-se într-unul prepoziţional.

3.1.2. Cu legături sintactice mai laxe, grupurile non-finite pot să apară şi ca aparţinând componentelor metacomunicative ale enunţului (vezi **Circumstanţialul de mod; Circumstanţialul de relaţie**):

– **condiţional metadiscursiv** ([$_{GVger}$ ***Teoretic vorbind***], *nu mai are ce să se întâmple*);
– **de relaţie** ([$_{GVsupin}$ ***De învăţat***], *am învăţat destul*).

3.1.3. Pot apărea şi **în construcţii neizolate prozodic** (şi grafic), fiind incluse în organizarea altor grupuri sintactice:

- cu raportare la V / GV *vs* cu raportare la P (la altă propoziţie);
  Să se compare (a) şi (b):

(a) [$_{GV}$ *A reuşit* [$_{GVger}$ ***muncind***]$_{CircInstr}$], [$_{GV}$ *A venit* [$_{GVger}$ ***alergând***]$_{CircMod}$], unde apare un gerunziu neizolat, circumstanţial instrumental, respectiv modal, raportat la V;
(b) [$_{GVger}$ ***Numai muncind din greu***]$_{CircCond}$ [$_{P}$ *poţi ajunge unde doreşti*], unde grupul gerunzial, cu valoare condiţională, se raportează la o întreagă propoziţie, făcând parte dintre circumstanţialele care exprimă raporturi logice între propoziţii.

- cu raportare la nominal, de cele mai multe ori realizat ca substantiv ((a), (b)), rar, şi ca pronume (c):

(a) [$_{GN}$ ***soluţii*** [$_{GVger}$ *vizând ieşirea din criză*]$_{Modif}$]
(b) [$_{GN}$ ***dorinţa*** [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVinf}$ *a fi trimis ambasador la Londra*]]$_{Compl}$]
(c) *Dorinţa lor este* [$_{GNpron}$ ***aceea*** [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVinf}$ *a învinge*]]$_{Compl}$].

- cu raportare la Adj:

– *diplomaţi* [$_{GAdj}$ ***capabili*** [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVinf}$ *a pleca în exterior*]]$_{CPrep}$]
– *sportivii* [$_{GAdj}$ ***apţi*** [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVsupin}$ ~~*de*~~ *trimis la olimpiadă*$_{CPrep}$].

ⓘ De observat legarea directă, fără conector prepoziţional, a grupului gerunzial, dar legarea prin intermediul prepoziţiei a grupurilor infinitivale şi cu supin.

3.2. Grupurile cu forme verbale non-finite alcătuiesc, cu totul excepţional, **propoziţii finite** sau, altfel spus, propoziţii cu autonomie semantico-pragmatică (enunţuri):

(a) ***A nu se rupe*** *florile!,* ***A se dormi*** *cu măsură!*
(b) ***De rezolvat*** *până mâine zece probleme!*

4. Poziții sintactice în care apar grupurile non-finite (al căror centru este o formă non-finită). Tablou comparativ:

Grupul sintactic în care se include / la care se raportează	Poziția ocupată		Infinitiv	Supin	Gerunziu	Participiu
În GV	Subiect		*+ E greu **a tăcea**.*	*+ E greu **de spus**.*	*+ Se aude **tunând**.*[1]	*+ Trebuie **spus** totul.*[2]
	CD		*+ Știe **a citi**.*	*+ Termină **de**[3] **citit**.*	*+ Aud tunând.*[4]	–
	CPrep		*+ Se gândește **a pleca**.*	*+ **Se** apucă **de**[3] **citit**.*	–	–
	NP		*+ Plăcerea lui este **a mânca**.*	*+ Cartea e **de**[3] **citit**.*	–	*+ Pâinea e **arsă**, Gardul e **vopsit**.*
	Circ în GV	CircInstr	–	–	*+ A scăpat **fugind**.*	–
		CircMod	–	–	*+ A venit **alergând**.*	–
		CircTimp	–	–	*+ **Ieșind pe ușă**, a auzit telefonul.*	–
	În structuri reorganizate: PS		*+ **Îl consider a fi cel mai bun**.*	*+ **Îl consider de**[3] **neînlocuit**.*	*+ Îl aud **plângând**. Îl simt **tremurând**.*	*+ **Îl știu plecat**. Îl consider **nedreptățit**.*
	circumstanțial în raport cu P	CircRel	–	*+ **De**[3] **plâns**, a plâns destul.*	–	–
		CircCauză	–	–	*+ **Începând ploaia**, a rămas acasă.*	–
		CircCond	–	–	*+ **Încercând**, ar putea câștiga.*	*+ **Plecată**[5] **de aici**, n-a mai putut asista la ceremonie.*
		CircConc	–	–	*+ **Chiar neînvățând**, tot a luat examenul.*	–
		CircCond (metadiscursiv)	–	–	*+ **Teoretic vorbind**, nu are șanse.*	–
În GAdj	CPrep		*+ gata (**de**[3]) **a pleca***	*+ bun **de**[3] **însurat***	–	–
	CircCons		–	*+ frumoasă **de**[3] **speriat***	–	–
În GAdv	CPrep		*+ înainte **de**[3] **a pleca***	–	–	–
În GN	Modif		–	*+ mașină **de**[3] **spălat rufe***	*+ soluții **vizând criza***	*+ case **recent văruite***
	Compl		*+ dorința **de**[3] **a pleca***	–	–	–
Centru de enunț	predicat al enunțării		*+ **A nu se copia!***	*+ **De copiat tot textul!***	–	–

[1, 4] Gerunziul-subiect și gerunziul-complement direct apar rar, fiind circumscrise la clasa verbelor de percepție.

[2] Participiul-subiect este extrem de rar: apare în construcții eliptice, fiind limitat la vecinătatea unor verbe impersonale.

[3] De observat că inserarea în alt grup sintactic a supinului și, destul de frecvent, a infinitivului se face prin intermediul unei prepoziții, deci prin intermediul unui grup prepozițional:
$[_{GN}$ *dorința* $[_{GPrep}$ *de* $[_{GVinf}$ *a pleca*$]]_{Compl}]$
$[_{GN}$ *mașină* $[_{GPrep}$ *de* $[_{GVsupin}$ *de spălat rufe*$]]_{Modif}]$.

[4] Participiul, ca adjunct propozițional, apare extrem de rar, limitându-se la construcții eliptice (***Plecată de aici**, n-a mai putut asista la ceremonie*).

5. Dificultăți

5.1. *Ridicarea cliticelor pronominale*

În construcții cu verbul *a putea* + infinitiv fără marca ***a***: ***Îl pot aștepta** încă două ore, **Ți-am putut trimite** banii, **Mi-am putut stăpâni** plânsul*, cliticele pronominale ale infinitivului „avansează" înaintea regentului *a putea*, ca și cum ar aparține acestuia. În aceste construcții, care includ un operator modal, analiza se desfășoară în **două etape** (vezi **Predicatul, 2.2.4.** și **Introducere, 6.4.**):

(1) fiecare predicat al enunțării are o structură internă proprie, fiind alcătuit din: centrul *pot* (operator modal) + CD al operatorului,

(2) predicatele enunțării impun și ele, la rândul lor, o organizare sintactică, cerând complemente directe, indirecte etc.:

– $[\textit{Îl}]_{\text{CD al predicatului}}$ $[\textit{poate}_{\text{operator modal}}$ $[\textit{citi}]_{\text{CD al operatorului modal}}]_{\text{Predicat complex al enunțării}}$
– $[\textit{Ți}]_{\text{CI al predicatului}}$ $[\textit{am putut}_{\text{operator modal}}$ $[\textit{trimite}]_{\text{CD al operatorului modal}}]_{\text{Predicat al enunțării}}$ $[\textit{banii}]_{\text{CD al predicatului}}$
– $[\textit{Mi}]_{\text{CPos}}$ $[\textit{am putut}_{\text{operator modal}}$ $[\textit{stăpâni}]_{\text{CD al operatorului modal}}]_{\text{predicat al enunțării}}$ $[\textit{plânsul}]_{\text{CD al predicatului}}$

5.2. *Ambiguități sintactice*

În construcțiile ((a)-(c)), apar ambiguități sintactice, ceea ce înseamnă posibilitatea de a da câte două soluții sintactic corecte pentru fiecare construcție.

(a) *L-am văzut venind spre facultate.*
(b) *Merele sunt coapte, Sportivul e bine antrenat, Drumul este pavat.*
(c) *E dificil / greu / important / de aflat greșeala, E dificil / greu / important / de aflat cine a greșit.*

Pentru (a): *venind* – poate fi interpretat ca PS („l-am văzut pe el care venea") sau ca fiind CircTimp („l-am văzut pe el când venea"), iar subiectul gerunziului poate fi identic cu obiectul direct al regentului („l_i-am văzut când **el**$_i$ venea") sau identic cu persoana locutorului („l_i-am văzut când **eu**$_i$ veneam").
Pentru (b): participiile *coapte, antrenat, pavat* funcționează, în absența altor compliniri sau indicații contextuale, ca NP, exprimând proprietăți ale subiectelor. În alte condiții contextuale (când se subînțelege un agent: „sunt coapte **cu ceasul în mână**" sau

„sunt coapte înainte **de a fi puse în prăjitură**", „e antrenat cu **mare pricepere**" sau „e bine antrenat înainte **de a fi trimis** la concurs", „e pavat înainte **de fi dat în folosinţă**"), interpretarea devine pasivă, *a fi* funcţionând ca operator pasiv, şi nu ca verb copulativ.

Pentru (c): complinirile supinului (substantivul *greşeala* şi propoziţia relativă *cine a greşit*), în absenţa unui component dezambiguizator pentru subiectul supinului, pot fi interpretate fie ca subiecte (pentru valoarea „pasivă" a supinului), fie drept complemente directe (pentru valoarea „activă" a supinului). Dezambiguizarea apare numai în construcţii ca:

- *Mi-e greu de crezut* [eu] *întreaga poveste / ce s-a spus,* unde prezenţa cliticului *mi-* atrage interpretarea „activă" a supinului, ceea ce impune soluţia de **complement direct**, sau ca:
- *E greu de crezut povestea de către toată clasa,* unde exprimarea complementului de agent (*de către toată clasa*) atrage interpretarea „pasivă" a supinului, ceea ce impune soluţia de **subiect**.

6. Aspecte normative

6.1. *Legătura infinitivului cu regentul*

- Norma literară actuală cere absenţa morfemului ***a*** după *a putea* (*pot cânta*), dar nu şi după *a şti* (*ştiu cânta*), cum apărea în limba mai veche sau apare actualmente regional, în Transilvania.
- Limba literară actuală:

– cere ataşarea obligatorie a prepoziţiei ***de*** în structura unui GN (*dorinţa **de a cânta***, *faptul **de a cânta***);

– admite, facultativ, ataşarea prepoziţiei ***de*** în relaţie cu un verb, un adjectiv sau un adverb dacă acestea au regim prepoziţional şi se construiesc cu ***de*** (*Se teme* (***de***) ***a mai insista***, *gata* (***de***) ***a pleca***), şi în relaţie cu un verb copulativ (*Dorinţa este* (***de***) ***a învăţa***);

– nu acceptă construcţia cu ***de*** dacă grupul infinitivului apare în poziţia de subiect sau de complement direct (*Doreşte **de a** pleca, Trebuie **de a** face asta, Se cuvine **de a** face mai mult* – sunt construcţii neacceptate).

6.2. *Infinitivul în locul indicativului*

În limba literară actuală, trebuie evitate construcţiile cu infinitiv din grupurile Verb + Infinitiv, mai ales atunci când infinitivul apare pe lângă verbe care se construiesc cu indicativul, şi nu cu subjonctivul (***Se presupune a răspunde*** *cerinţelor din fişa postului,* ***Se prezice a veni*** *cutremurul cel mare în 2012*).

6.3. *Infinitivul predicativ*

I. L. Caragiale a condamnat, în schiţa *Ţal*, abuzul de infinitive „predicative":

A se plăti *la moment.* ***A nu se vorbi*** *vorbe proaste.* ***A nu se face*** *scandal.* ***A nu se pleca*** *cu paharele şi alte obiecte.* [...] ***A se tăcea! A se asculta!*** *Mâine vine d. revizor*

a se şti *bine Mircea cel Bătrân şi Revoluţia de la 48, Unirea Principatelor-Unite şi Ştefan cel Mare!* etc.,

recomandare care a rămas valabilă şi în limba actuală, unde utilizarea infinitivului „predicativ" este circumscrisă la anumite tipuri textuale (reclame de medicament, de produs cosmetic etc., alte recomandări impersonale).

6.4. *Grafia formelor de infinitiv*

- O atenţie deosebită trebuie acordată grafiei infinitivului component al formelor verbale compuse (condiţional prezent, viitor), precum şi grafiei formelor omonime cu infinitivul (imperativ negativ), mai ales la persoana a 2-a sg., care, în mod automat (şi greşit), se asociază cu o desinenţă de persoană ***-i***.

Se vor scrie cu un singur ***i*** (constituind sufixul de infinitiv) formele: *aş / ai şti, aş / ai iubi, aş / ai fi; voi / vei şti, voi / vei iubi, voi / vei fi; nu fii, nu iubi, nu citi*, dar se va scrie corect cu doi ***i,*** când primul ***i*** aparţine radicalului: *m-aş sfii, mă voi sfii, nu te sfii!; mi-ar prii, îmi va prii.*

- Atenţie la grafia formelor rare de condiţional inversat, unde se conservă forma infinitivului lung verbal (*Fir-ai să fii!, Închinare-aş*) şi unde se poate încorpora cliticul pronominal: *plânge-m-aş, vedea-te-aş.*

6.5. *Cumulul de gerunzii*

Norma literară cere evitarea apariţiei mai multor grupuri gerunziale în acelaşi enunţ. Construcţiile cu multe grupuri gerunziale sunt greoaie, ambigue, alunecând, în absenţa subiectului exprimat al gerunziului, adesea spre construcţii anacolutice.

6.6. *Grupul gerunzial fără suport predicativ*

Dată fiind lipsa de predicativitate a gerunziului, norma literară cere ca orice grup gerunzial să-şi găsească suport sintactic în afara lui, prin raportare la un grup verbal finit. În consecinţă, o frază din I.L. Caragiale ca aceea din *Proces-verbal* este totalmente dezorganizată, printre motivele de dezorganizare fiind şi acela că grupului gerunzial cu centru *considerând* îi lipseşte suportul predicativ:

Considerând că din cercetarea ce am făcut-o aseară, când am fi putut pentru ca să facem proces-verbal de ultragiu adus guvernului şi nouă ca agenţi ai forţei publice de către sus-numitul propietar, dar am crezut de cuviinţă a nu mai continua niciun scandal, deoarece ne-am mărginit a aduce la secţie pe provocator până i va trece momentele de primă furie fiindcă pretindea că până la sosirea noastră ambele chiriaşe împreună cu mama şi mătuşa lor l-ar fi insultat şi chiar l-ar fi lovit, încât de-abia a scăpat spre a veni să reclame, care noi n-am constatat fiind dus la o altă chestiune de aceeaşi natură în strada Pacienţii. (I.L. Caragiale, *Proces-verbal*).

6.7. *Acordul participiului*

Norma literară cere ca participiul adjectival să urmeze regulile de acord ale adjectivului, iar, în cazurile de participiu adverbializat, acesta să se folosească invariabil.
Construcții precum (a), (b), (c) apar cu participiul adjectival, greșit neacordat, iar construcții precum (d) sunt, dimpotrivă, rezultate prin hipercorectitudine, apărând cu participiul adverbial greșit acordat:

(a) *I-am oferit câteva cadouri acestei deosebit de* ***apropiată*** *prietenă.*
(b) *Ne-am ridicat cu toții împotriva măsurii* ***considerată*** *injustă.*
(c) *Nu li s-a oferit sprijin substanțial țărilor* ***fost*** *comuniste /* ***rămas*** *comuniste.*
(d) *Câți elevi au lipsit* ***nemotivați****?*

ⓘ În construcțiile (c), participiile verbelor copulative (*a fi, a rămâne*) sunt forțat „adverbializate", schimbându-se raportul sintactic (numele predicativ *comuniste* e reinterpretat ca regent al „adverbelor" *fost, rămas*).

6.8. *Acordul supinului*

• Construcțiile (a), (b), (c), cu supin acordat, acceptate până pe la mijlocul sec. al XX-lea:

(a) *De mult s-a zis [...] că lucrurile simple sunt* ***cele mai grele de priceput și de primit.*** (T. Maiorescu, *Critice*)
(b) *o eroare de altmintrea* ***ușoară de îndreptat.*** (B.P. Hasdeu, EMR)
(c) *Noțiunea concubinajului* ***este destul de delicată de precizat.*** (C. Hamangiu, M.G. Nicolau, *Dreptul roman*)

nu mai sunt admise de normă actuală (*sunt* ***greu*** *de priceput, eroare* ***ușor*** *de îndreptat, noțiune* ***delicat*** *de precizat*).

• Norma literară nu acceptă nici construcții ca: *Rezultatele celei de a doua zi* (sic!) *a vizitei oficiale au fost* ***nesperate de bune*** (TV), obținute din inversiunea unui supin cu regent adjectival, urmată de „adjectivizarea" acestuia (*bune de nesperat > nesperat de bune > nesperate de bune*).

ADVERBUL ȘI GRUPUL ADVERBIAL (GAdv)

1. Caracteristici generale 300
2. Tipologia adverbelor 300
2.1. Distincția lexical – gramatical – pragmatic 300
2.2. Modul de procurare a sensului lexical 301
2.3. Clasificare lexico-semantică 302
2.4. Clasificare sintactică 303
2.4.1. Gradul de autonomie sintactică 303
2.4.2. Disponibilitatea față de gradare 306
2.5. Structura internă a adverbului și relația cu alte clase lexico-gramaticale 307
3. Trăsături sintactice ale adverbului. Grupul adverbial (GAdv) 308
3.1. Definiția și structura internă a grupului adverbial 308
3.2. Pozițiile ocupate de GAdv în organizarea grupurilor și a propoziției 310
4. Dificultăți 311
5. Aspecte normative 313
5.1. Topica semiadverbelor 313
5.2. „Acordul" adverbului 314

B.C.U. "M. EMINESCU" IAȘI

ADVERBUL ŞI GRUPUL ADVERBIAL (GAdv)

1. Caracteristici generale

Deşi clasa adverbului este extrem de eterogenă, incluzându-se aici şi cuvinte ca[re] erau greu de introdus în alte clase lexico-gramaticale, există câteva caracteristici c[are] mai mare frecvenţă, putând fi considerate definitorii pentru adverb.

- **Semantic**, adverbul se raportează la acţiuni, stări, evenimente, însuşiri, pe care [le] caracterizează / le califică (*doarme* ***profund***, *lucrează* ***inteligent***, *vinde* ***scump*** *îmbătrânită* ***urât***, ***grav*** *bolnavă*), le cuantifică (*vine* ***de două ori***, *citeşte* ***mult***, *a învăţ[at]* ***destul***, ***puţin*** *bolnavă*), le categorizează (*lucrează* ***manual***, *vorbeşte* ***telefonic***, *[a] tratat* ***chirurgical***), le delimitează (*i-a întrecut* ***fizic şi intelectual***, *bolnavă* ***psihic*** *urâtă* ***sufleteşte***), le ancorează temporal, aspectual şi spaţial (*se întoarce* ***mâine***, *munceşte* ***continuu***, *trăieşte* ***aici***, ***cândva*** *înţelegătoare*).
- **Morfologic**, adverbul se caracterizează prin invariabilitate.
- **Sintactic,** apare ca adjunct (circumstanţial) în raport cu un verb, un adjectiv sau [un] alt adverb, incluzându-se într-un GV (*Înoată* ***mult şi bine***, *Şi-a luat micul dejun* ***astăz[i]*** ***aici***), într-un GAdj (*un avocat* [***astăzi*** *celebru*], *un sportiv* [*bolnav* ***temporar***], *un cop[il]* [***destul*** *de bolnav*]), într-un GAdv (*merge* [***suficient*** *de departe*]) sau raportându-[se] la ansamblul unei propoziţii, pe care o modalizează (***Negreşit / Probabil / Regretabil*** [$_p$ *o să mai veniţi o dată în vara asta*]).

2. Tipologia adverbelor

Adverbele se pot clasifica din mai multe puncte de vedere.

2.1. *Distincţia lexical – gramatical – pragmatic*

- Cele mai multe sunt adverbe **purtătoare de sens lexical** (sens stabil sau actualiz[at] contextual): *jos, sus, repede, bine, corect, continuu, reciproc, aici, acolo, azi, mâin[e] uneori* etc.
- Mai puţin numeroase sunt adverbele **gramaticalizate**, total sau parţial, devenite mărci ale categoriilor gramaticale, precum:
  - mărci ale negaţiei totale şi ale celei de constituent (**negaţie totală**: ***nu*** *reuşeşte, nu citeşte*; **negaţie de constituent:** *vine* [***nu*** *astăzi*], *ci mâine*);
  - mărci ale gradării (*mai, mai puţin, la fel de, tot aşa de, foarte, teribil de, cel mai*).

① Gramaticalizarea este un proces îndelungat, care, în cazul clasei adverbului, n-a ajuns să intereseze nivelul morfologic (nu există adverbe devenite mărci afixale), ci numai pe cel sintactic: mărcile negaţiei, ca şi cele ale gradării sunt relevante la nivel sintactic; între ele există diferenţe de grad de gramaticalizare (să se compare mărcile superlative: *foarte, tare, nemaipomenit de, grozav de, nespus de* etc., în cazul cărora limita dintre gramatical şi lexical este dificil de fixat; vezi şi **Adjectivul şi grupul adjectival, 3.3.2.**).

- Ca efect al unor procese de **pragmaticalizare**, unele adverbe au devenit mărci discursiv-pragmatice cu diverse valori:
  – mărci ale actului expresiv / ale enunţului exclamativ (***Ce*** *frumos!,* ***Cât de*** *frumos!*); vezi **Tipuri de enunţ, 3.4.**);
  – mărci de focalizare şi mărci restrictive (***chiar*** *el,* ***şi*** *el,* ***tocmai*** *el,* ***numai*** *el,* ***doar*** *el*; vezi *infra*, **2.4.1.1.**);
  – conectori pragmatici (*totuşi, dimpotrivă, în schimb, de fapt, de altfel,* (*ei,*) *bine!, în primul rând, în al doilea rând, pe de o parte, pe de altă parte* etc.; vezi şi **Conectori pragmatici**);
  – mărci de modalizare (clasa modalizatorilor; vezi *infra*, **2.3.**) şi de evidenţialitate (*cică, pasămite, chipurile*; vezi **Modalizarea**);
  – mărci de aproximare (aproximatori ai cantitativelor numerice şi non-numerice: ***vreo*** *cinci,* ***ceva*** *mai mult*, ai verbelor, ai adjectivelor sau ai adverbelor: ***aproape*** *plânge,* ***cam*** *bolnavă,* ***cam*** *departe* etc.).

① În exemplele anterioare, mai ales în cazul adverbelor cu semnificaţie discursiv-pragmatică, apar nu numai adverbe propriu-zise, ci şi expresii adverbiale, mai mult sau mai puţin sudate, specializate pentru a exprima anumite valori de tip discursiv (*în primul rând, în al doilea rând, în schimb, de fapt* etc.).

2.2. *Modul de procurare a sensului lexical*

- Cele mai multe adverbe sunt purtătoare ele însele de sens lexical (*repede, bine, corect, anevoie, continuu, împreună, totdeauna, lunar, anual* etc.).
- Alte adverbe îşi procură semnificaţia contextual:
  - **adverbe deictice** – îşi procură semnificaţia din contextul situaţional; sunt adverbe de ancorare temporală a acţiunii / stării / evenimentului / însuşirii (*azi, mâine, ieri, alaltăieri, poimâine, recent, imediat*) sau de ancorare spaţială (*aici, acolo, sus, jos, la dreapta, la stânga*), unde *azi, ieri* etc. înseamnă, în funcţie de momentul enunţării, altă zi din calendar, iar *aici, acolo* etc., în funcţie de poziţia locutorului, înseamnă altă localizare în spaţiu;
  - **adverbe anaforice** – îşi procură referinţa din contextul lingvistic, prin raportare la o sursă referenţială exprimată anterior, numită *antecedent* ((a)-(c)); rar, sursa referenţială poate fi şi postpusă adverbului (d):

(a) *El a procedat* [***corect***]$_i$; ***identic / aşijderea / altfel***$_i$ *a procedat prietenul lui.*
(b) *Am mers* [***la Facultate***]$_i$ *şi de* ***acolo***$_i$ *la muzeu.*
(c) *Merge* [***în oraşul***]$_i$, ***unde***$_i$ *locuiesc părinţii lui.*
(d) *L-am cunoscut* [***acolo***]$_i$, [***la Roma***]$_i$.

ⓘ O subclasă specială de anaforice o constituie **adverbele pro-frază**, care, prezente în cadrul dialogului, ţin locul unor enunţuri întregi, apărând fie ca răspuns la interogaţiile totale (a), fie ca modalitate de exprimare a acordului sau a dezacordului locutorului cu replica sau replicile anterioare (b):
(a) *– Mergi mâine la şcoală? / –* ***Nu! / – Da!***
– Ne putem vedea după-masă? / – ***Imposibil! / – Desigur!***
(b) *– În România continuă să se ia numeroase măsuri nepopulare. / –* ***Da, da, da!*** *Cred că vor fi multe proteste.*

- **adverbe cu semnificaţie variabilă**, care, deşi nu au referinţă proprie, nu sunt nici anaforice, nici deictice; sunt **variabile**, având o mare „variaţie referenţială", care se modifică de la o situaţie de enunţare la alta: *Merge* ***unde*** *i se cere, Lipseşte* ***cât*** *este necesar.*

2.3. *Clasificare lexico-semantică*

Clasificarea lexico-semantică a adverbelor şi a locuţiunilor adverbiale distinge:

- **adverbe de mod**, ele însele eterogene semantic:
  – modale **calificative** (*scrie frumos, citeşte corect, învaţă bine, lucrează repede, gândeşte coerent, merge alene, vorbeşte graseiat, munceşte anevoie*);
  – modale **categoriale / limitative** (*bolnavă fizic / psihic, i-a întrecut numeric / cultural / economic, intervine chirurgical, eterogene semantic*);
  – **de modalizare** (subclasa **de modalizare epistemică:** *cert, incert, probabil, posibil, imposibil, parcă, desigur, cu siguranţă, bineînţeles, de bună seamă, fără îndoială, fireşte, pesemne, poate (că)*; subclasa **evidenţialelor:** *cică, pasămite, chipurile*; subclasa **de modalizare deontică:** *necesar, imperios, musai, obligatoriu*; subclasa **de modalizare apreciativă**: *regretabil, surprinzător, ciudat, din păcate, din nefericire*; subclasa adverbelor **de enunţare**: *sincer* [***Sincer****, nu ţi-am dorit răul!*], *natural* [***Natural,*** *n-am nimic împotriva ta!*]);

- **adverbe de cuantificare** ([*învaţă*] *mult / puţin / destul / atât / câtva / oricât, Cât* [*învaţă*]*?*);

- **adverbe situative:**
  – **de loc** (*acasă, aici, acolo, sus, jos, înăuntru, afară, deasupra, dedesubt, din loc în loc, încoace, încolo, undeva, unde, departe, aproape, oriunde* etc.);
  – **de timp** (*azi, mâine, recent, pe urmă, apoi, întotdeauna, atunci, acum, demult, cândva, după-amiază, curând, aseară, anterior, ulterior* etc.);
  – **de aspect** (*frecvent, zilnic, repetitiv, lunar, anual, lunea, duminica, mereu, întruna, iar, iarăşi, de două ori* etc.);

- **adverbe exprimând raporturi logice**
  – **de cauză / de scop** (*de aceea, de asta / de aia, De ce?*, cu o dezambiguizare contextuală: **cauză** – *Fiindcă era bolnav,* ***de aceea*** *n-a venit;* **scop** – ***De asta*** *n-a venit, ca să te protejeze*)

ⓘ Deşi grupările de tipul: *de aceea, de asta, de ce* au o structură internă încă transparentă (prepoziţie + pronume demonstrativ „neutru" sau prepoziţie + pronume interogativ), faptul că marchează constant aceleaşi raporturi „logice" şi că apar constant drept corelative în cadrul structurilor cu un circumstanţial de cauză sau de scop poate servi drept argument pentru interpretarea lor ca locuţiuni adverbiale.

– **concesive** (*totuşi, cu toate astea*: *N-am învăţat nimic,* ***totuşi / cu toate astea,*** *m-am dus la examen*];
– **condiţionale** (*altfel, altminteri*: *Pregăteşte-te serios;* ***altfel / altminteri,*** *nu iei examenul!*).

ⓘ Trebuie observat că limitele dintre clase nu sunt rigide, căci, contextual, relaţiile semantice se pot modifica sau pot interfera; vezi relaţia timp – loc – aproximare: *Locuieşte* ***aproape*** *de mine* [loc] vs *Nunta au programat-o* ***aproape*** *de Crăciun* [timp] vs *A învăţat* ***aproape*** *cinci ore* [aproximare]; mod – condiţie: *El a procedat* ***altfel*** *decât mine* [mod] vs *Mănâncă tot;* ***altfel,*** *nu pleci la joacă!* [condiţie]; vezi şi interferenţa mod – instrument: *Comunică* ***telefonic***; mod – loc: *Medicamentul i-a fost administrat* ***intramuscular***; mod – timp: *Telefonează* ***periodic.***
În plus, trebuie observat că acelaşi adverb poate apărea în mai multe clase, fiind posibilă examinarea lui din mai multe perspective. De exemplu, potrivit unei clasificări lexico-semantice, ***aici*** poate fi adverb de loc (*Lucrează* ***aici***) sau de timp (*Suntem în noiembrie. De* ***aici*** *încolo, cald nu mai poate fi*); contextual, poate dobândi şi rol discursiv (conector discursiv: *Copila a făcut o depresie.* ***Aici*** *e şi vina părinţilor*). Sub alt aspect, al modului de procurare a referinţei, poate fi deictic (*Vino* ***aici!***) sau anaforic (*A rămas* [*în capitală*], ***Aici,*** *şi-a cunoscut viitorul soţ* etc.

📖 În raport cu tradiţia gramaticală, s-au introdus câteva noi clase: conectori sintactici *vs* pragmatici (în funcţie de tipul de conectare, strict sintactică *vs* pragmatică); adverbe semantic pline *vs* semantic variabile (deicticele, anaforicele, variabilele); adverbe de mod *vs* de modalizare (ultimele cuprinzând clasa *modalizatorilor* şi subclasa *evidenţialelor*). În esenţă, noile clase sunt rezultatul introducerii unei perspective recente, discursiv-pragmatice, multe mărci de tip pragmatic fiind selectate din clasa adverbelor.

2.4. *Clasificare sintactică*

2.4.1. *Gradul de autonomie sintactică*

În funcţie de gradul diferit de autonomie sintactică şi, implicit, de poziţia lor în organizarea grupurilor, se disting ***adverbele propriu-zise*** şi ***semiadverbele.***

2.4.1.1. Semiadverbele sunt lipsite de autonomie, depinzând de un suport sintactic şi fonetic.

📖 Deşi erau semnalate în unele dintre gramaticile mai vechi, *semiadverbele* primesc aici nu numai o denumire nouă, ci şi o descriere şi o delimitare mai precisă, prin indicarea diferenţelor de comportament în raport cu adverbele propriu-zise.

Clasa semiadverbelor este ea însăşi destul de eterogenă, conţinând adverbe reunite pe baza câtorva trăsături comune.

(a) Din punct de vedere **semantic**, au în comun sensul vag, slab, precizat uneori numai contextual: aproximare (***cam*** *un kilogram*), restricţie (***numai*** *voi,* ***doar*** *voi*), durată (***tot*** *mă doare*), continuitate (***mai*** *speră şi azi*), incluziune sau adaos (*merge* ***şi*** *Ion*), insistenţă (***chiar el***) etc.

(b) Din punct de vedere **semantico-pragmatic**, funcţionează ca mărci de focalizare (concentrează interesul comunicativ) şi ca declanşatori de presupoziţii (fără a fi purtătoare de referinţă proprie, produc inferenţe semantice propoziţionale de tipul:

***Nici** Ion n-a reuşit* „există cel puţin unul, altul decât Ion, care n-a reuşit"; ***Numai** Ion a vinovat* „există măcar o bănuială de vinovăţie şi asupra altcuiva decât Ion"; ***Chiar** Ion a lipsit* „în legătură cu Ion, te-ai fi aşteptat să nu lipsească"; *A venit **prea** devreme* „preferinţa sau aşteptarea locutorului era să vină mai târziu" etc.);

(c) Din punct de vedere **sintactic**, semiadverbele se caracterizează prin lipsa parţială a autonomiei, manifestată prin:

- incapacitatea de a primi alţi subordonaţi, indiferent de tipul acestora;
- topică, în multe cazuri, fixă, spre deosebire de adverbele propriu-zise, a căror topică este liberă; se aşază frecvent în imediata vecinătate de stânga a cuvântului (a grupului) focalizat ([A venit] ***şi** Ion / **şi** el / **şi** azi*, [este] ***şi** inteligentă / **doar** inteligentă*);
- se raportează la orice grup sintactic, indiferent de modul acestuia de realizare, de inclusiv în cazul realizării prin propoziţie (conjuncţională sau relativă):
  – GV: *Se distrează, dar **şi** [$_{GV}$ munceşte din greu]*, ***Prea** [$_{GV}$ plânge mult]*, ***Măcar** [$_{GV}$ să fi spus]*;
  – GN: ***Şi** [$_{GN}$ lui Ion al nostru] îi plac plimbările, Nu mai are de dat **decât** [$_{GN}$ două examene]*, ***Măcar** [$_{GN}$ studenţii din ultimul an] puteau veni;*
  – GAdj: *Ion este **chiar** [$_{GAdj}$ urât]*, *Ioana este **chiar** [$_{GAdj}$ prea înaltă pentru gimnastică]*, *Aş vrea să fie **măcar** [$_{GAdj}$ sănătoasă]*;
  – GAdv: *Ion s-a comportat **şi** [$_{GAdv}$ foarte nepoliticos]*, *Ion a râs **tot** [$_{GAdv}$ arogant ca şi ieri]*, *De-ar veni **măcar** [$_{GAdv}$ poimâine]!;*
  – GPrep: *Ion se gândea **chiar** [$_{GPrep}$ la aceeaşi soluţie]*, *El vorbea **tot** [$_{GPrep}$ despre lingvistică]*, *A venit **pe** [$_{GPrep}$ la ora 17]*, ***Măcar** [$_{GPrep}$ după Crăciun] să ajungi;*
  – Propoziţie subordonată conjuncţională: *Ion ştia **doar** [$_{PConj}$ că fusese minţit]*, *Mă doare **şi** [$_{PConj}$ că se poartă indiferent]*;
  – Propoziţie subordonată relativă: *El aflase **şi** [$_{PRel}$ cine a fost ostil]*, *El se interesase **doar** [$_{PRel}$ cine a absentat]*;
- imposibilitatea de a se coordona cu un adverb autonom (**A **cam** şi **azi** plouat*, **N-a **mai** şi **abundent** nins*).

(d) Din punct de vedere **fonetic**, autonomia acestor forme este, de asemenea, limitată (au nevoie nu numai de un suport sintactic, ci şi de unul fonetic), iar, în ceea ce privește **accentul frastic**, fără a fi o situaţie generală, poate fi accentuat fie suportul semiadverbului (*Vino chiar **azi***), fie semiadverbul însuşi (***Şi** el vine*).

Inventarul de semiadverbe este diferit de la o lucrare la alta, în funcţie de criteriile de delimitare a clasei. Există o clasă de semiadverbe **general recunoscută**, cu grad de autonomie foarte scăzut, prezentând următoarele caracteristici:

- se pot intercala în structura formelor verbale compuse: *a **mai / şi / cam** dormit; să **tot** cânţi; n-aş **prea** veni;*
- au corp fonetic redus – monosilabic (*mai, şi, tot, cam, prea, nici, chiar*) sau destul de redus (*măcar, numai, barem*);
- au topică fixă, precedând cuvântul / grupul pe care îl focalizează;
- apar în exteriorul unui grup sintactic, în poziţia cea mai de stânga – poziţie de focalizare:

[***Şi**$_{\text{Marcă focală}}$ [$_{GN}$ aceşti ultimi cinci bolnavi din Bucureşti]] au fost externaţi.*
*Şi-a cumpărat casă [**chiar**$_{\text{Marcă focală}}$ [$_{GAdv}$ destul de departe de facultate]].*

Dincolo de această clasă, apar şi alte semiadverbe cu trăsături apropiate (pierdere parţială de autonomie sintactică), dar care prezintă şi trăsături diferite:
– au corp fonetic mai mare: *A venit toţi, **inclusiv** Ion, El era **aproape** disperat, A stat aici **aproximativ** trei zile*;
– au topică variabilă: *El era **aproape surd** / era **surd aproape**, Ion **încă** doarme / Ion doarme **încă***;
– sunt specializate pentru anumite grupuri sintactice şi pentru anumite valori: ***pe** apare ca semiadverb de aproximare numai în raport cu un GPrep şi cu un GAdv: L-am întâlnit **pe** la cinci / **pe** atunci; vreo* apare ca aproximator numai pentru cantitative, mai ales numerice: *Au lipsit **vreo** cinci*, dar şi nenumerice: *Au lipsit **vreo** câţiva*;
– apar numai în anumite tipuri de structuri, funcţionând ca mărci pentru aceste structuri: *oare*, în propoziţii interogative; *nu, nici*, în propoziţii negative; *mai, foarte*, mărci de gradare în GAdj şi în GAdv.
Cele două serii (distincte ca grad de autonomie sintactică) se deosebesc şi sub alte două aspecte:

- numai cele cu autonomie foarte scăzută sunt declanşatoare de presupoziţii, în timp ce altele, legate de o anumită funcţie (mărcile de gradare, de aproximare, de interogaţie, de negaţie), nu au această trăsătură pragmasemantică;
- numai unele, cu autonomie foarte scăzută, apar în poziţia de focalizare; altele (mărcile de gradare şi de aproximare), deşi prezente tot în stânga centrului, sunt mai legate de centrul adverbial, funcţionând ca adjuncţi (pentru poziţia lor sintactică, vezi *infra*, **3.2.**); este însă comună incapacitatea oricărui semiadverb de a primi subordonaţi.

2.4.1.2. Clasa cea mai numeroasă (prototipică) o reprezintă ***adverbele propriu-zise***, cu autonomie sintactică şi fonetică deplină, funcţionând drept **centre de grup** (monomembru sau complex) şi inserându-se, cu poziţii sintactice proprii, în organizarea grupurilor.
La rândul lor, în funcţie de situaţia pe care o au în organizarea sintactică, se disting mai multe tipuri de adverbe.

- **Adverbe integrate în diverse poziţii ale grupurilor sintactice** (adjuncţi în GV: *Vorbeşte **clar şi răspicat**, Vorbeşte englezeşte **corect***; adjuncţi în GAdj sau în GAdv: *elev [$_{GAdj}$ **destul de** inteligent]*, *lucrează [$_{GAdv}$ **destul de** atent]*, *persoane [$_{GAdj}$ **din ce în ce** [**mai** [*avide de putere*]]]*); pentru detalii, vezi *infra*, **3.1.**
- **Adverbe de frază** – adverbe care introduc atitudinea modală (punctul de vedere al locutorului) cu referire la o întreagă propoziţie; adverbele de frază apar, în general, în două ipostaze sintactice:
  – **legate conjuncţional** de propoziţia modalizată: ***Adevărat că / De bună seamă că** este cel mai dotat*;
  – **introduse parantetic, fără legătură conjuncţională** cu propoziţia modalizată: ***Adevărat, / De bună seamă, / Din fericire,** numai el a fost recunoscut învingător.*

① Sintactic, există diferenţe de la un adverb de frază la altul. Unele apar în ambele ipostaze sintactice – şi legate conjuncţional, şi parantetice – (ex.: *Probabil (că) vine, Fără îndoială (că) vine*), altele nu pot apărea decât parantetic (*Din nefericire, / Din păcate, a fost descalificat*), iar altele nu pot apărea decât legate conjuncţional (pop. *Trebuie că e bolnav*; calitatea adverbială a lui *trebuie* nu se manifestă decât în contextul conjuncţiei ***că***).

- **Adverbe cu rol metacomunicativ** – adverbe prin care locutorul „comentează" / „vorbeşte" despre propriul text: ***Teoretic (vorbind), / Pe scurt, / Mai precis**, asta nu se poate întâmpla, **Sincer (vorbind)**, n-aş vrea să te încurc*; apar sintactic numai ca incidente.

- Adverbe care formează ele însele un enunț autonom (așa-numitele **pro-fraze**: *Ai mâncat? /– **Da**! /– **Sigur**! /– **Nu**! /– **Nicidecum**!*).
- O subclasă sintactic aparte o formează adverbele îndeplinind funcția sintactică specială de conectare și de ierarhizare sintactică, așa-numitele **adverbe relative**, care leagă o propoziție de termenul ei regent, așezând-o, în același timp, într-o poziție de subordonare (pentru caracteristici de funcționare, a se vedea **Pronumele și adjectivul pronominal relativ**): [$_{GN}$ *locul* [$_{PRel}$ ***unde** am lucrat*]], [$_{GV}$ *Procedează* [$_{PRel}$ ***cum** poate*]], *Merge* [$_{GPrep}$ *până* [$_{PRel}$ ***unde** i s-a ceruț*]].

ⓘ Atragem atenția asupra faptului că, printre exemple, sunt și numeroase „expresii adverbiale", mai mult sau mau puțin sudate (*de bună seamă, din fericire, pe scurt, mai precis*), care, deși nu sunt adverbe propriu-zise, apar în contexte adverbiale (uneori, au și sinonime adverbiale).

- O subclasă sintactic și semantic aparte o reprezintă **adverbele negative**, altele decât mărcile gramaticalizate ale negației (vezi *supra*, **2.1.**): *niciodată, nicăieri, niciunde, nicicând, nicicum*.
  Sunt adverbe care „neagă" componenți circumstanțiali incluși în diverse grupuri sintactice (mai ales, în GV, dar și în GAdj sau GAdv) și care se disting sintactic, atunci când aparțin unui GV, prin coocurență obligatorie cu negația verbală, particularitate a românei cunoscută sub numele de „dublă negație":

  [$_{GV}$ ***N**-a mâncat* [$_{GAdv}$ ***nicicând***]$_{CircTimp}$ *și* [$_{GAdv}$ ***niciunde***]$_{CircLoc}$ / [$_{GAdv}$ ***niciodată***]$_{CircTimp}$ / [$_{GAdv}$ ***nicăieri***]$_{CircLoc}$ *ceva atât de gustos*].

  În alte grupuri sintactice decât GV, aceleași adverbe de negație nu influențează negația verbală (verbul își păstrează forma afirmativă):

  Lucrează cu sportivi talentați, harnici, [$_{GAdj}$ [$_{GAdv}$ ***niciodată***]$_{CircTimp}$ *bolnavi*], [$_{GAdj}$ [$_{GAdv}$ ***nicicând***]$_{CircTimp}$ *pretențioși*].

2.4.2. *Disponibilitatea față de gradare*

Adverbele cu autonomie sintactică (vezi *supra*, **2.4.1.2.**) se pot clasifica și în funcție de capacitatea sau incapacitatea de a-și atașa morfeme de gradare, în **adverbe gradabile** *vs* **negradabile**.
În general, sunt **gradabile**: modalele calificative (*Citește **mai bine, mai corect, mai expresiv, mai repede, mai tare***), unele cantitative (*Citește **mai mult, mai puțin***), unele locative (*Treci **mai la dreapta, mai la stânga, mai sus, mai jos, mai departe, mai aproape***), unele temporale (*Se întoarce **mai înainte, mai târziu, mai devreme, mai curând***).

ⓘ De observat că modalele **categoriale / limitative** (corespondentele adverbiale ale adjectivelor categoriale; vezi **Adjectivul și grupul adjectival, 4.1.1.**) nu acceptă gradarea (*bolnavă *mai fizic / *mai psihic; i-a întrecut *mai numeric / *mai cultural / *mai economic; intervine *mai chirurgical; *lucrează mai manual*).
Pentru inventarul de grade de intensitate și pentru tipul de mărci de intensitate, să se vadă gradarea adjectivului (capitolul **Adjectivul și grupul adjectival, 4.2.**), căci gradarea adverbului „repetă", ca valori și ca mărci de gradare, gradarea adjectivului.

2.5. *Structura internă a adverbului și relația cu alte clase lexico-gramaticale*

Din punctul de vedere al structurii interne, se disting:
- **Adverbe neanalizabile** ca structură internă (*aici, acolo, acasă, afară, alene, sus, jos, bine, curând, destul*).

ⓘ În stadii mai vechi de limbă, unele adverbe aici indicate erau analizabile, fiind formații compuse (*acasă, alene, destul*) sau obținute prin conversiune (vezi gerunziul *curând*) etc., origine care nu se mai recunoaște în româna actuală.

- **Adverbe derivate sufixal:**
  – cu sufixele *-ește, -icește* (*bărbătește, frățește, istoricește, omenește, papagalicește, părintește, prietenește*);
  – cu sufixul *-iș /-âș* (*chiorâș, cruciș, fățiș, târâș*);
  – cu sufixul neologic *-mente* (*actualmente, finalmente, moralmente, realmente, totalmente*).
- **Adverbe obținute prin conversiune** (omonime cu forme ale altor clase lexico-gramaticale):
  – omonime cu forma adjectivală de masculin singular (*citește corect / expresiv / curgător, procedează inteligent / surprinzător, intervine chirurgical / economic / științific*);
  – omonime cu forma participială de masculin singular (*vorbește apăsat / bolborosit / cântat / răstit / silabisit*);
  – omonime cu forme substantivale, adverbe care devin, în anumite contexte, mărci lexicale ale gradării superlative (*beat turtă, gol pușcă, îndrăgostit lulea, înghețat tun, răcit cobză, scump foc, singur cuc, slab scândură, supărat foc, supărat nevoie mare*).
- **Grupuri locuționale și expresii adverbiale echivalente**
  – **locuțiuni propriu-zise** (*de jur împrejur, de-a berbeleacul, de-a bușilea, de-a fir-a-păr, pe rupte, pe apucate, pe înserat, din ce în ce, din când în când, cu de-a sila, în față, în urmă, de-a latul* etc.);
  – **expresii adverbiale**, reprezentate de grupuri analizabile (sintactic libere), dar echivalente cu un adverb modal și apărând în contexte specifice adverbului (*în chip strălucit, în mod sistematic, din punct de vedere teoretic, sub aspect numeric*).

ⓘ Distincția dintre **expresii** și **locuțiuni** privește pierderea parțială *vs* totală a autonomiei lexicale a componentelor, de unde derivă calitatea analizabilă *vs* neanalizabilă a grupului. În cazul expresiilor, deși structura internă este încă transparentă, adjectivul nu se poate suprima (**Lucrează în chip / în mod*), semn al caracterului fix al grupării.
În etapa actuală, deși se constată o scădere a inventarului și a frecvenței de apariție a **adverbelor derivate**, s-a ajuns la sinonimia a trei tipare adverbiale (adverbul derivat – adverbul omonim cu adjectivul – expresia adverbială perifrastică: *oficialmente – oficial – în mod oficial, fizicește – fizic – sub aspect fizic, moralmente – moral – sub aspect moral*).

3. Trăsături sintactice ale adverbului. Grupul adverbial (GAdv)

3.1. *Definiția și structura internă a grupului adverbial*

Grupul adverbial (GAdv) este constituit dintr-un centru adverbial împreună cu toate componentele legate sintactic și semantic de acesta:

Ajunge [$_{GAdv}$ ***foarte departe***$_{Centru}$ ***de lac***].
Se comportă [$_{GAdv}$ ***asemenea***$_{Centru}$ ***părinților***].
Aleargă [$_{GAdv}$ ***ceva mai bine***$_{Centru}$ ***decât Ion***].

GAdv apare frecvent și cu realizare monomembră, în condițiile absenței altor constituenți dependenți: *Ajunge* [$_{GAdv}$ ***departe***].

Schema structurii complexe a grupului este:

[$_{GAdv}$ (Adjunct$_1$) Adverb$_{Centru}$ (Complemente)(Adjunct$_2$)]

Structurile complexe ale unui GAdv (adverb + componente dependente), precedate sau nu de elemente de focalizare, îmbracă forme ca:

[*A închiriat o casă*] [$_{GAdv}$ ***destul de***$_{CircCant}$ ***aproape***$_{Centru}$ ***de serviciu***$_{CPrep}$].
[*A închiriat o casă*] ***chiar***$_{Marcă\ focală}$ [$_{GAdv}$ ***foarte***$_{CircCant}$ ***departe***$_{Centru}$ ***de Universitate***$_{CPrep}$].
[*Caută magazine*] [$_{GAdv}$ ***din ce în ce***$_{CircCant}$ [***mai***$_{CircCant}$ ***aproape***$_{Centru}$ ***de casă***$_{CPrep}$]].
[*Aleargă*] ***chiar***$_{Marcă\ focală}$ [$_{GAdv}$ ***mai***$_{CircCant}$ ***repede***$_{Centru}$ ***decât Ion***$_{CComp}$].
[*Concursul începe*] [$_{GAdv}$ ***paralel***$_{Centru}$ ***cu bacalaureatul***$_{CPrep}$].

- **Complementele**, mai restrânse decât în GAdj și cu mult mai restrânse decât în GV, se limitează la:
  – un inventar mic de adverbe care primesc **un complement prepozițional** (*departe de casă, aproape de casă, dincoace de strada lor, indiferent de soluția aleasă, înainte de revoluție, concomitent cu liceul, paralel cu facultatea*);
  – un inventar restrâns de adverbe care primesc **un complement în dativ** (*aidoma cuiva, asemenea cuiva, anterior căsătoriei, ulterior întâlnirii*);
  – un inventar mic de adverbe și de locuțiuni adverbiale care, în construcții restrânse, astăzi învechite, primesc **un complement în dativ** realizat printr-un clitic pronominal (*împotrivă-ți, înainte-ți, asupră-ți, în urmă-i*).

ⓘ Ca interpretare, distingem între formele „articulate" (*împotriva-mi, asupra-mi, înaintea-mi, în urma-mi*) și corespondentele lor „nearticulate" (*împotrivă-ți, înainte-mi, asupră-mi, în urmă-i*), considerând că ultimele au drept centru un adverb sau o locuțiune adverbială, în timp ce primele au un centru prepozițional. Argumentul care conduce la această interpretare este paralelismul dintre construcțiile: *Îmi stă* ***împotrivă*** *– **Împotrivă-mi** se ridicaseră mulți, Mi-a ieșit* ***înainte*** *– A ieșit* ***înainte-mi***, care evidențiază „autonomia" formei „nearticulate" (posibilitatea de a apărea și singură), de unde și interpretarea adverbială.

– adverbele gradabile, în cazul combinării cu mărci de gradare care aduc informațiile [+ Intensitate, + Comparație] (*mai bine, mai puțin bine, tot atât de bine, cel mai bine*), primesc **un complement comparativ**:

Lucrează mai bine ***decât frații lui.***
Lucrează mai puțin bine ***decât frații lui.***
Lucrează la fel de bine ***ca (și) Ion.***
Lucrează cel mai bine ***dintre ei / din clasă.***

ⓘ Coocurența a două complemente e rară; apare numai în situația în care unul dintre ele este un CComp cerut de marca de gradare, iar celălalt, cerut de centrul adverbial: *Și-a cumpărat o casă* [$_{GAdv}$ *mai puțin departe* ***de Universitate***$_{CPrep}$ ***decât sora lui***$_{CComp}$].

- **Adjuncții$_1$**, au același statut ca și în grupul adjectival. Sunt constituenți de **tip circumstanțial**, așezați, de regulă, la stânga centrului adverbial, îndeplinind funcții diverse, și anume:

  – exprimă gradarea (***mai*** *departe*, ***foarte*** *departe*, ***destul de*** *aproape*, ***suficient de*** *aproape*);
  – exprimă progresia gradării (***din ce în ce*** *mai departe*, ***tot*** *mai departe*);
  – aproximează caracterizarea evenimentului (***cam*** *departe*, ***oarecum*** *departe*);
  – modalizează caracteristica evenimentului (***cică*** *aproape*, ***probabil*** *aproape*).

- **Adjuncții$_2$**, constituenți de dreapta de **tip circumstanțial**, apar rar, dată fiind raportarea frecventă a adjuncților la verb sau la GV, și nu direct la adverb (GAdv). Apar în construcții ca:

S-a mutat [*mai încolo*$_{Centru}$ ***cu cinci sute de metri***$_{CircCant}$].
Mănâncă [*repede*$_{Centru}$ ***de speriat***$_{CircCons}$].

- **Mărcile focale / Focalizatorii**, așezate în poziția cea mai de stânga a grupului, dar exterioare acestuia, se realizează prin semiadverbe; au o topică fixă, ocupând cea mai laterală poziție de stânga în raport cu centrul: ***chiar*** *foarte departe*, ***chiar*** *din ce în ce mai departe*, ***tot / și*** *mai bine decât mama*.
  Mărcile focale, la care se adaugă și întreaga serie a conectorilor pragmatici (vezi *supra*, **2.1.**), rămân în afara organizărilor sintactice. Deși exterioare, mărcile focale sunt mai legate de grupurile sintactice decât conectorii pragmatici, rolul lor fiind de focalizare a întregului grup; conectorii pragmatici sunt cu totul exteriori, rolul lor conectiv (leagă componente / fragmente de discurs) apropiindu-se de cel al conjuncțiilor de coordonare.

3.2. *Pozițiile ocupate de GAdv în organizarea grupurilor și a propoziției*

Poziția ocupată		Funcția sintactică			Exemple
În GV	cu raportare la V	**nume predicativ** (în contextul verbelor copulative)			*E **dificil / important / obligatoriu** să ...* *Ei sunt **împreună / laolaltă**.*
		complement al verbului (în contextul verbelor cu circumstanțial obligatoriu)	ComplCircMod		*Se comportă **corect**, Procedează **bine**.*
			ComplCircLoc		*Locuiește **aici**, Poliția a descins **acolo**.*
			ComplCircCant		*Durează **mult**, Valorează **mult, Cât** cântărește?*
		circumstanțial al verbului	CircMod calificativ		*Aleargă **șchiopătat**, Vorbește **răstit**, Cade **brusc**.*
			CircMod limitativ / categorial		*Intervine **chirurgical**, Lucrează **manual**.*
			CircRel		*Se deosebește **calitativ**, Câștigă **economic**.*
			CircLoc		*Vorbește **acolo / aici**.*
			CircTimp		*Înoată **acum / zilnic**.*
	cu raportare la GV	**circumstanțial al unui GV**	cu raportare la V + S	CircMod	*Ion lucrează **inteligent**, Câinii latră **amenințător**.*
			cu raportare la V + S + OD	CircMod categorial	*Construiește bombe **artizanal**.*
				CircMod calificativ	*Pronunță englezește **greșit**, Vopsește poarta **verde**.*
				CircRel	*Și-a învins **psihic** concurenții.*
				CircLoc	*Învață engleșezte **nu aici**, ci **dincolo**.*
				CircTimp	*Învață engleșezte **acum**.*
În structuri reorganizate		cu amalgamare și elipsă, apare ca **PS**			*O știam **acolo** (< Știam [că ea este] acolo).* *O doresc **aici** (< Doresc [ca ea să fie] aici).*
În GAdj și GAdv		**adjunct al Adj / al Adv**	CircCant		***destul de** bună, **suficient de** bună, **aproape** bine*
			CircMod (validează predicația)		***totalmente / integral** nouă*
			CircRel (limitează proprietatea)		*bolnavă **psihic**, frumoasă **moralmente**, importantă **numeric***
În GPrep		**complement al prepoziției** – GPrep, în ansamblu, are funcția de:		CircTimp	*Lucrează **de atunci**, Se va întoarce **până atunci***
				CircLoc	*L-am urmărit **de acolo până dincolo**.*

În relație cu P	**adjunct al întregii propoziții**	CircCauză	***De ce** n-ai luat examenul?*
		CircScop	***De ce** intenționezi să pleci?*
		CircCond	*Pleacă imediat, că, **altfel**, vei avea neplăceri.*
		CircConc	*Încerc **totuși** să rezist.*
	adverbe extrapropoziționale nelegate prin conjuncție	CircModalitate	***Pesemne / Negreșit**, se va întoarce.* ***Cică** va reveni în România.* ***Din păcate**, n-am ce să-ți spun.*
	adverbe extrapropoziționale legate prin conjuncție	predicat adverbial	***Pesemne** că / **Negreșit** că / **De bună seamă** că se va întoarce.* ***Poate** că e bolnav.*
În GN	**modificator**	legat prin conectorul prepozițional ***de***	*casa **de sus**, gardul **de acolo**, masa **din** (< **de** în) **dreapta**, ședința **de mâine**, căldura **de acasă***
		atașat direct, în condițiile unui centru substantival postverbal	*plecarea **azi / mâine / acolo**, rămânerea **zilnic aici**, pătrunderea **dincolo***

Ca și în gramaticile mai vechi, se recunoaște aici existența unui predicat adverbial (vezi și **Predicatul, 1.2.**), dar se distinge mai categoric între adverbele modalizatoare nelegate conjuncțional, care, indiferent de tipul de modalizare și indiferent de componentul modalizat, funcționează ca **circumstanțiale de modalitate** ((a), (b)), și cele legate conjuncțional, care funcționează ca **predicate adverbiale** (c). CircModalitate poate modaliza o propoziție în ansamblu (a) sau un component nonpropozițional (b):

(a) [***Firește / Poate / Probabil / Pesemne / Cică***]$_{\text{CircModalitate}}$ [*, **va veni mâine***], unde un circumstanțial de modalitate modalizează o propoziție în ansamblu;

vs.

(b) *fată* [$_{\text{GAdj}}$ [***într-adevăr / realmente / firește / poate / pasămite / cică***]$_{\text{CircModalitate}}$ *bolnavă*], unde un circumstanțial de modalitate modalizează un GAdj;

vs.

(c) [***Firește / Probabil / Poate***]$_{\text{Predicat adverbial}}$ [$_{\text{PCond}}$ ***că va veni mâine***]$_{\text{P}}$, unde, prin legarea conjuncțională a adverbului modalizator, apare un predicat adverbial + o propoziție subiectivă.

4. Dificultăți

- Se recomandă atenție specială la distingerea adverbelor de mod de utilizările lor de modalitate:

*Se hrănește **natural**.* [de mod] – ***Natural**, nu am ce-mi reproșa.* [de modalitate]
*Scrie **clar**.* [de mod] – ***Clar**, nu vine mâine.* [de modalitate]

• Se cere atenție pentru deosebirea adverbelor de modalitate de utilizările lor predicative:

(a) ***Natural**, nu am ce-mi reproșa.* [circumstanțial de modalitate]
***Natural** că nu am ce-mi reproșa.* [predicat adverbial]
(b) ***Firește**, nu am ce-mi reproșa.* [circumstanțial de modalitate]
***Firește** că nu am ce-mi reproșa.* [predicat adverbial].

• Trebuie deosebit între adverbele nehotărâte (modale, cantitative, locative) și utilizările lor relative sau cu altă valoare:

(a) *Se duce **oriunde**.* [adverb de loc nehotărât]
*Se duce **oriunde** i se cere.* [adverb de loc nehotărât + relativ]
(b) *Mănâncă **oricât**.* [adverb / pronume cantitativ nehotărât]
*Mănâncă **oricât** i se dă.* [adverb / pronume cantitativ nehotărât + relativ]
***Oricât** ar munci, nu reușește să facă bani.* [adverb cantitativ nehotărât + relativ + concesiv]

ⓘ Pentru forma *oricât*, utilizarea curentă este cea adverbială (*Doarme **oricât**, Aleargă **oricât***); utilizarea pronominală este posibilă, dar e rară și privește, pe de o parte, raportarea la substantive *singularia tantum* (masive: *Poate mânca **oricât** din acest caș*), iar, pe de alta, apariția în poziția CD (eventual, S, în structuri pasive: *Se poate mânca **oricât** din acest caș*).

(c) *Se îmbracă **oricum**.* [adverb modal nehotărât]
*Se îmbracă **oricum** i se cere.* [adverb modal nehotărât + relativ]
***Oricum** ai proceda, nu procedezi bine.* [adverb modal nehotărât + relativ + concesiv]
***Oricum**, guvernanții nu iau nicio măsură.* [adverb modal nehotărât + conector discursiv].

• Trebuie distins între adverbe / semiadverbe și omonimele lor:

(a) **„și"** semiadverbial (*A venit **și** azi*) – **„și"** conjuncțional (*A venit azi **și** ieri*);
(b) **„iar"** adverbial (***Iar** s-a îmbolnăvit*) – **„iar"** conjuncțional (*Ion se joacă, **iar** sora lui lucrează*);
(c) **„tot"** semiadverbial (*A **tot** plecat, **Tot** plec, de ce să mai muncesc?*) – **„tot"** pronominal (*A mâncat **tot** ce i s-a oferit*);
(d) **„cum"** adverbial (interogativ / relativ: ***Cum** procedezi?, Lucrează **cum** poate*) – **„cum"** conjuncțional (***Cum** era bolnav, n-a mai făcut deplasarea*);
(e) **„unde"** adverbial (interogativ / relativ: ***Unde** ai fost?, Merge **unde** i se cere*) – **„unde"** conjuncțional (***Unde** nu și-a cunoscut părinții, era timid și neîncrezător*) – **„unde"** (din gruparea interjecțională ***Da' de unde?***);
(f) **„pe"** semiadverb de aproximare (*Vine **pe** la prânz / **pe** la ora 5*) – **„pe"** prepozițional (*Stă **pe** bancă*);
(g) **„vreo"**, adjectiv pronominal nehotărât (*Nu cred că a citit **vreo** carte în viața lui*) – **„vreo"**, semiadverb de aproximare pentru cantitative (*Au rămas **vreo** cinci*).

• Trebuie avută în vedere și posibilitatea utilizării substantivale a adverbelor derivate în *-ește* atunci când denumesc limbi:

*În **englezește** apare alt tipar de construcție.*
*Construcția e împrumutată din **nemțește**.*
*L-a învățat **englezește**.*

• Se cere atenție la distingerea formelor omonime: adjectiv calificativ *vs* adverb calificativ, adjectiv categorial *vs* adverb categorial, participiu adjectivizat *vs* participiu adverbializat:

(a) *răspuns **inteligent*** [adjectiv calificativ]
*Răspunde **inteligent**.* [adverb calificativ]
(b) *Răspunsul primit e destul de **rău**.* [adjectiv calificativ]
*E destul de **rău** să fii concediat la cincizeci de ani.* [adverb calificativ]
(c) *proiect **științific*** [adjectiv categorial]
***Științific**, i-a întrecut pe toți.* [adverb categorial]
(d) *scris **apăsat**, cuvânt **răstit*** [participii adjectivizate]
*Scrie **apăsat**, Vorbește **răstit**.* [participii adverbializate].

• Se impune atenție la distincția adverb – prepoziție. Soluția propusă în această gramatică este mai fermă decât în gramaticile tradiționale: ori de câte ori există măcar un context în care cuvântul poate să apară și singur, fără subordonați, el se va califica drept adverb (+ complement), iar dacă nu există contexte în care să apară singur, el se va califica drept prepoziție. Ca atare, ***înainte*** este adverb (adverb + complement: *înainte de Crăciun*), dar ***înaintea, după*** sunt prepoziții (*înaintea Crăciunului, după Crăciun*); ***aproape*** este adverb (adverb + complement: *aproape de fereastră*), dar ***lângă*** este prepoziție (*lângă fereastră*). Este motivul pentru care grupările *departe de casă, aproape de casă, dincoace de grădină, dincolo de grădină, paralel cu facultatea, concomitent cu facultatea, împreună cu părinții, asemenea copiilor, aidoma lor, anterior căsătoriei* etc. sunt decompozabile într-un centru adverbial + complement.

ⓘ Nelexicalizarea complementului, în cazul prepoziției, este cu totul accidentală, fiind posibilă numai în contextele în care acesta este integral recuperat (*Ion se mută înaintea Crăciunului, sora lui **după** √*).

5. Aspecte normative

5.1. *Topica semiadverbelor*

Atunci când semiadverbele ***mai*** și ***tot*** se intercalează în structura formelor verbale compuse, ele apar în **imediata** vecinătate a verbului lexical: *Mi-aș **mai** face o cafea, Am **tot** evitat să iau medicamente*; când verbul este însoțit de un clitic pronominal, semiadverbul se poziționează între cliticul pronominal și verb (deci tot în imediata vecinătate a verbului): *Îl **tot** văd, O **mai** aștept.*
Sunt corecte numai construcțiile: *A **mai** venit o dată, O **mai** aștept cinci minute, De mi-ar **mai** da o șansă!*, dar trebuie condamnată așezarea semiadverbului în antepunere față de auxiliar sau față de cliticul pronominal: ***Mai** a venit o dată, **Mai** o aștept cinci minute, De **mai** mi-ar da o șansă!*

5.2. *„Acordul" adverbului*

În construcții cu semnificație de gradare precum: *dinți **strălucitori** de albi, copii **teribili** de frumoși*, adverbele de gradare *strălucitor* (*de*), *teribil* (*de*) se folosesc, în mod incorect, acordate, realizându-se un acord prin atracție cu forma apropiată de plural masculin.

Aceeași tendință de realizare a acordului apare și în oricare tipar structural unde adverbul, adjunct al unui adjectiv, se intercalează între un substantiv cu formă de plural și adjectivul lui acordat: *copii **noi**-născuți, tineri **proaspeți** căsătoriți, sindicaliști **continui** nemulțumiți* (corect: *copii **nou**-născuți, tineri **proaspăt** căsătoriți, sindicaliști **continuu** nemulțumiți*).

INTERJECȚIA ȘI GRUPUL INTERJECȚIONAL (GInterj)

1. Caracteristici generale 316
2. Tipologia interjecțiilor 316
3. Trăsături sintactice ale interjecției. Grupul interjecțional (GInterj) 317
3.1. Definiția GInterj 317
3.2. Structura internă a GInterj 317
3.3. Pozițiile ocupate de interjecție / GInterj în organizarea propoziției 318
4. Dificultăți 318
5. Aspecte normative 319

INTERJECȚIA ȘI GRUPUL INTERJECȚIONAL (GInterj)

1. Caracteristici generale

Interjecția este o clasă eterogenă de cuvinte, caracterizate:

- **semantic**, printr-o semnificație vagă, exprimând senzații, sentimente etc. sau imitând sunete, zgomote;
- **morfologic**, prin invariabilitate (cu excepția câtorva interjecții imperative, dintre care unele provenite de la verbe: *poftim / poftiți – a pofti* (cu sensul „a invita"), *uite / uitați – a se uita, haide / haidem / haideți* – după modelul celorlalte);
- **sintactic**, prin posibilitatea de a se constitui în propoziții independente nestructurate, fără a forma grup sintactic (a) sau de a apărea în propoziții structurate, formând grup sintactic (b):

(a) *Au!, Pac!*
(b) *Vai de Ion!, Uite curcubeul!*

- **fonetic,** printr-o intonație exclamativă (rar, interogativă);
- **stilistic,** prin utilizarea cu precădere în exprimarea orală, familiară.

2. Tipologia interjecțiilor

Interjecțiile pot fi clasificate după mai multe criterii.

- Din punct de vedere **semantic**, interjecțiile pot fi:
  – **propriu-zise**, care exprimă stări psihice, reacții afective etc. (*au, ei, of, uau, vai*);
  – **onomatopeice**, care imită sunete (*miau, hapciu, gâl-gâl; buf, cioc, pac, trosc*).
- În funcție de **origine**, interjecțiile propriu-zise pot fi:
  – **primare**, a căror valoare inițială este de interjecții (vezi exemplele de mai sus: *au, ei ...*);
  – **secundare**, create în limba română prin convertirea unor secvențe frecvent întrebuințate cu valoare afectivă:

***Doamne**, multă minte îi mai trebuie copilului ăstuia!*
***Slavă Domnului / Cerului** că s-a oprit ploaia!*

- În funcție de **numărul și tipul de componente**, se deosebesc:
  – interjecții **simple** (*au, miau, na, pleosc*);
  – interjecții **repetate** (*cioc-cioc, cuțu-cuțu, ham-ham, nani-nani*);
  – interjecții **compuse** (*hodoronc-tronc, ia uite, tic-tac*);
  – **locuțiuni interjecționale** (*Ce Dumnezeu, Doamne ferește, scârț Mariță*).

- În funcție de **rolul pragmatic și discursiv**, interjecțiile propriu-zise se împart în:
  – interjecții **expresive / emotive**, care exprimă reacții afective la diverse senzații fizice, emoții, stări mentale (*au, brr, sâc, ura*);
  – interjecții **injonctive**, care exprimă un ordin sau un îndemn (*dii, ho, marș, stop*);
  – interjecții **de adresare**, specializate pentru anumite tipuri de destinatari (*mă, fă, măi, bre, cuțu-cuțu, pis-pis*);
  – interjecții **cu valoare fatică**, de inițiere sau de păstrare a contactului lingvistic (*alo, ei, îhî*);
  – interjecții **prezentative**, folosite pentru a prezenta alocutorului obiecte, persoane sau evenimente din contextul situațional (*ia, iată, uite*);
  – interjecții care funcționează ca **mărci discursive**, echivalente cu răspunsuri afirmative, negative, nesigure (*aș, ei na, nț, păi, zău*).

ⓘ Unele interjecții, precum *a, ah, e, ei, o, of, oh, uf, vai*, pot avea mai multe semnificații; acestea sunt legate de o reacție afectivă intensă, însă nu pot fi precizate exact în afara contextului. De exemplu, *a* poate exprima durerea, mirarea, dezamăgirea etc., în funcție și de intonație.

3. Trăsături sintactice ale interjecției. Grupul interjecțional (GInterj)

3.1. *Definiția GInterj*

Grupul interjecțional este secvența de constituenți organizată în jurul unei interjecții, grupând centrul interjecțional și constituenții dependenți sintactic de acesta:

***Uite** o ciocănitoare!, **Iată**-l pe Ion!*

ⓘ Foarte puține interjecții au capacitatea de a organiza un grup sintactic, majoritatea constituindu-se în enunțuri autonome nestructurate: ***Au!, Trosc!, Miau!, Doamne!***

3.2. *Structura internă a GInterj*

Deși toate interjecțiile pot forma enunțuri independente, încorporând o predicație, numai unele dintre ele (propriu-zise și onomatopeice) pot fi centre de grup, atrăgându-și complemente și circumstanțiale.

ⓘ Cele mai multe interjecții onomatopeice care formează grupuri complexe își atrag complementele pe baza echivalării contextuale cu anumite verbe, preluând grila sintactică a acestora: *țuști – a sări, buf – a cădea* etc.

Grupul interjecțional extins are următoarea structură:

Interjecție$_{Centru}$ (Complement) (Circumstanțial)

- **Complementele** care pot apărea în grupul interjecțional sunt de tipuri diferite: subiect (a), complement direct (b), complement indirect (c), complement prepozițional (d), complement posesiv (e):

(a) *Şi **băiatul** ţuşti în căruţă!* „s-a urcat, a sărit", *Şi **omul** buf pe jos!* „a căzut"
(b) *Uite-**l pe Ion!**, Na **un măr! / ce vrei!**, Apoi hai **prăjitura** de pe masă!* „a luat, a furat"
(c) *Bravo **copiilor! / cui câştigă!***
(d) *Halal **de omul ăsta!**, Vai **de Ion!**, Mersi **pentru flori!***
(e) *Na-**ţi** cartea!, Uite-**ţi ochelarii!***

- Numeroase interjecţii se pot construi cu diverse tipuri de **circumstanţiale**:
  – de mod (*Hai **mai repede!***);
  – de timp (*Telefonul ţâr-ţâr **toată ziua***);
  – de loc (*Căţelul ţuşti **în maşină***);
  – instrumental (*Trosc **cu pumnul** în masă*);
  – sociativ (*Hai **cu noi** la film!*).

- Foarte rar, în grupul interjecţional pot apărea **mărci focale** (vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 2.4.1.1.**):

  ***Mai** na o piersică!*

3.3. *Poziţiile ocupate de interjecţie / GInterj în organizarea propoziţiei*

În mod tipic, interjecţiile formează enunţuri autonome, funcţionând deci ca predicate ale enunţării. Nespecific, interjecţiile pot avea însă şi alte funcţii sintactice.

Poziţia	Funcţia	Exemple
În propoziţie	predicat al enunţării	***Uite-l** pe Ion!; **Trosc** o palmă!, **Hai** la noi!*
În GV	nume predicativ	*E **vai** de noi; Ion a rămas **paf.***
În GN	modificator	*Avea o bluză **flu-flu; Halal** petrecere!*
În structuri reorganizate	cu elipsă, apare ca PS	*M-a lăsat **paf** cu ideea asta.*
	cu elipsă şi amalgamare, apare ca PS	*Mă credeţi cam **tralala**, nu-i aşa?*
În GPrep	în relaţie cu prepoziţia *ca*, întregul grup ocupând poziţia NP	*Erau **ca vai de ei.***

4. Dificultăţi

- Unele interjecţii secundare pot fi confundate cu termeni din clasele lexico-gramaticale de la care provin. Compară:

  ***Mamă**, vino la mine!* (substantiv în vocativ)
  *Era un ger, **mamă-mamă!*** (interjecţie)
  ***Mamă**, ce frig e!* (ambiguu: substantiv în vocativ sau interjecţie).

- Unele locuţiuni interjecţionale pot fi confundate cu grupurile nominale de la care provin. Compară:

  ***Păcatele mele** nu erau aşa de multe.* (grup nominal alcătuit din substantivul-centru şi adjectiv posesiv, ocupând poziţia sintactică a subiectului)
  ***Păcatele mele,** doar nu omorâsem pe mama!* (locuţiune interjecţională, fără funcţie sintactică).

- Formulele de salut şi de urare (*Bună ziua!, Salut!, La mulţi ani!, Poftă bună!*) se apropie de interjecţiile secundare, fiind parţial desemantizate, dar se deosebesc de acestea prin caracterul analizabil şi convenţionalizat.
- Interjecţiile onomatopeice constituie frecvent baze pentru verbe formate cu sufixele lexicale *-ăi, -ăi, -(ă)ni: a bâzâi, a behăi, a bufni, a ciocăni, a fâlfâi, a gâlgâi, a lipăi, a miorlăi, a ţăcăni, a ţârâi, a vâjâi.* Existenţa acestor verbe permite interjecţiilor corespunzătoare să-şi atragă complemente şi circumstanţiale, deci să aibă o grilă sintactică asemănătoare verbelor (vezi şi *supra*, **3.1.**): *Telefonul **ţârâia** toată ziua* vs *Telefonul **ţâr-ţâr** toată ziua.*
- Unele interjecţii propriu-zise au trecut definitiv în clasa substantivului. Compară:

  Hop** şi eu!* (interjecţie) vs *Am mai trecut **un hop. (substantiv)
  Of!** Ce mult mai am de scris!* (interjecţie) vs *Avea un singur **of. (substantiv)

5. Aspecte normative

- Interjecţiile compuse se scriu cu cratimă: *cioc-boc, cioc-cioc, cioc-poc, tic-tac, hodoronc-tronc, tic-tac* etc.
- În general, interjecţiile şi locuţiunile interjecţionale se despart prin virgulă sau prin semnul exclamării de restul frazei (a). Dacă sunt urmate de substantive în vocativ, se pune virgulă după întreaga structură (b).

(a) *Ei, acum să te văd! / Eh! să te vedem acum.*
Păcatele mele, aşa ceva nu se poate!
(b) *Bre Ioane, ce mai zici acum?*
Măi Ion, unde ai umblat?

PARTEA a II-a

SINTAXA

CONECTORI SINTACTICI ŞI TIPURI DE RELAŢII

PREPOZIŢIA ŞI GRUPUL PREPOZIŢIONAL (GPrep) 322
1. Definiţie şi caracteristici generale 322
2. Inventarul de forme 322
3. Clasificarea prepoziţiilor 322
4. Grupul prepoziţional (GPrep) 324
5. Poziţiile ocupate de GPrep în organizarea propoziţiei 327
6. Dificultăţi 328
7. Aspecte normative 330

CONJUNCŢIA 331
1. Caracteristici generale 331
2. Conjuncţiile coordonatoare 332
2.1. Tipuri de conjuncţii coordonatoare 332
2.1.1. Conjuncţii copulative 334
2.1.2. Conjuncţii disjunctive 336
2.1.3. Conjuncţii adversative 337
2.1.4. Conjuncţii concluzive 339
2.2. Dificultăţi 339
2.3. Aspecte normative 339
3. Conjuncţiile subordonatoare 340
3.1. Conjuncţiile subordonatoare circumstanţiale 340
3.1.1. Trăsături sintactice ale conjuncţiilor subordonatoare circumstanţiale .. 340
3.1.2. Inventar şi tipologie 341
3.1.3. Conjuncţii circumstanţiale cu elemente corelative 342
3.2. Conjuncţiile subordonatoare necircumstanţiale / complementizatorii 342
3.2.1. Inventarul conjuncţiilor necircumstanţiale 342
3.2.2. Particularităţi sintactice şi semantice ale conjuncţiilor necircumstanţiale 343
3.3. Dificultăţi 345
3.4. Aspecte normative 345

TIPURI DE RELAŢII SINTACTICE 347
1. Preliminarii 347

2. Relaţia de coordonare 347
2.1. Tipuri de relaţii de coordonare marcate prin conjuncţii 348
2.2. Restricţii generale de utilizare a conjuncţiilor coordonatoare 348
2.3. Marcarea relaţiei de coordonare prin conjuncţii cu elemente corelative 349
3. Relaţia de subordonare 349
3.1. Relaţia de subordonare marcată prin conjuncţii 350
3.1.1. Relaţia de subordonare marcată prin conjuncţii necircumstanţiale 350
3.1.2. Relaţia de subordonare marcată de conjuncţii circumstanţiale 350
3.1.3. Marcarea relaţiei de subordonare prin conjuncţii cu elemente corelative 350
3.2. Relaţia de subordonare marcată prin relative 351
3.3. Relaţia de subordonare marcată prin prepoziţii 352
3.4. Relaţia de subordonare marcată prin caz 352
3.5. Relaţia de subordonare marcată prin acord 353
3.6. Aderenţa 353
4. Apoziţionarea 353
5. Construcţiile incidente 354
6. Dificultăţi 356
7. Aspecte normative 357

CONECTORI SINTACTICI ŞI TIPURI DE RELAŢII

PREPOZIŢIA ŞI GRUPUL PREPOZIŢIONAL (GPrep)

1. Definiţie şi caracteristici generale

Prepoziţia este o clasă de cuvinte cu următoarele caracteristici:

- **semantic**, se distinge de clasele lexico-gramaticale reprezentate de verb, substantiv, adjectiv, adverb, având un sens mai abstract, „relaţional"; unele prepoziţii au un sens mai clar (cele lexicale: *pentru, spre, în* etc.), altele, un sens mai vag sau chiar sunt lipsite de sens (prepoziţiile funcţionale *a, de, la, pe*);
- **morfologic**, nu prezintă flexiune (este invariabilă);
- **sintactic**, constituie, împreună cu grupul pe care îl cere (complementul său), grupul prepoziţional (GPrep), acesta incluzându-se întotdeauna ca unitate subordonată în alt grup sintactic ierarhic superior: [$_{GV}$ *vine* [$_{GPrep}$ *la noi*]], [$_{GN}$ *casa* [$_{GPrep}$ *de acolo*]], [$_{GAdj}$ *util* [$_{GPrep}$ *pentru profesori*]], [$_{GAdv}$ *dincolo* [$_{GPrep}$ *de graniţă*]]).

2. Inventarul de forme

Clasa prepoziţiei este constituită din forme simple (*cu, de, la, în, pe, prin, spre, împotriva, contra, graţie* etc.), din forme compuse (*de-a, de către*) şi din grupuri cu statut locuţional (*în faţa, în spatele, în jurul, faţă de, (în) afară de, în loc de* etc.). O serie de grupări libere tind să dobândească statut de locuţiune prepoziţională, fiind mai fixate: *în cadrul, în contextul, la nivelul, din cauza, în timpul* etc.

📖 Grupările formate dintr-un adverb urmat de prepoziţie, precum *departe de, aproape de, alături de, înainte de*, considerate în gramatica tradiţională locuţiuni prepoziţionale, se analizează separat, ca adverbe care se construiesc cu un complement prepoziţional (vezi **Adverbul şi grupul adverbial**, **4.**, şi *infra*, **5.**, **6.3.**).

3. Clasificarea prepoziţiilor

După **rolul semantic şi sintactic** pe care îl au, pe de o parte, în raport cu grupul pe care îl precedă (complementul lor) şi, pe de altă parte, cu centrul grupului sintactic superior în care se includ, prepoziţiile pot fi lexicale şi funcţionale.

- Sunt **lexicale** prepoziţii precum *din, după, graţie, împotriva, în, la, lângă, pentru, spre, sub* etc.

Prepoziţia lexicală participă semantic la stabilirea tipului de relaţie dintre complementul său şi centrul grupului sintactic în care se include GPrep: relaţie locativă (*Merge **în / la / spre / lângă** hotel*), relaţie temporală (*Te aştept **după / la** ora trei*), relaţie „mediată" (*cititul **cu** lupa, premiul obţinut **graţie** mamei*), relaţie finală (*lupta **pentru** demnitate*), relaţie de adversitate (*unul **împotriva** altuia*) etc.

- Sunt **funcţionale** prepoziţiile *a, de, la, pe* atunci când sunt vide semantic şi au doar rol gramatical. După rolul gramatical pe care îl îndeplinesc, se disting:
  - prepoziţiile *a* şi *la* care marchează relaţii cazuale de genitiv sau de dativ, în situaţia în care termenul pe care îl precedă este fie invariabil sub aspectul cazului (*cărţile **a doi copii**, începutul **a ceva nou**, Am oferit **la cinci copii** cărţi*), fie în variaţie liberă cu forma flexionară respectivă (*contra **a mai multe persoane** – contra **mai multor persoane**, pop. Dau cărţi **la copii** – Dau cărţi **copiilor***);
  - prepoziţia *pe* care marchează complementul direct, fiind obligatorie în anumite condiţii lexico-semantice şi sintactice (*O aştept **pe Maria**, Nu te-am văzut şi **pe tine**, la-l, te rog, **pe acesta***);
  - prepoziţia *de:*
    – din construcţiile cantitative (*un kilogram de mere, douăzeci de oameni, o mulţime de oameni*);
    – din structurile provenite din GV, în care prepoziţia introduce un complement al numelui postverbal (*ascultarea de cântece < ascultă cântece, citirea de texte vechi < citeşte texte vechi; reparator de monitoare < repară monitoare, băutor de ceai < bea ceai*) sau un modificator al centrului nominal (*cântatul de dimineaţă < cântă dimineaţa, plecarea de ieri < a plecat ieri; casa [de [lângă deal]] < casa este lângă deal, cartea [de [pe birou]] < cartea este pe birou*);
    – care introduce un modificator, cu excepţia celui partitiv (*pod de piatră, casă de vacanţă, om de valoare, altul de acolo, nimic de mâncat*; vezi *infra*, **6.2.**);
    – care introduce un complement de agent (*Bibliografia minimală a fost citită de studenţi*).

Diferenţele dintre cele două tipuri de prepoziţii se stabilesc în funcţie de câteva criterii:

Criterii	Prepoziţiile lexicale	Prepoziţiile funcţionale
sunt purtătoare de sens[1]	+	–
atribuie rol tematic (vezi *infra*, **4.1.1.**)	+	–
pot fi înlocuite cu alte prepoziţii	+	–

[1] Sensul prepoziţiei este relaţional, precizându-se în context. De exemplu, *cu* poate exprima asocierea (*Ion merge **cu Maria** la concert*), instrumentul (*Călătoreşte **cu avionul***) sau modul (*Vorbea **cu blândeţe***); *dintre* poate fi locativă (*locul **dintre noi***), simetrică (*discuţia **dintre el şi ea***) sau partitivă (*unul **dintre ei***).

- Unele prepoziţii sunt impuse de centrul grupului sintactic superior / de regent (verb, substantiv, adjectiv, adverb). Asemenea prepoziţii pot avea un sens care „întăreşte" sensul regentului (*a milita pentru, apt pentru, a se asocia cu, a apela la*), apropiindu-se prin aceasta mai mult de prepoziţiile lexicale, sau au un sens mai abstract (*a beneficia de, a depinde de, capabil de, a consta în, gelos pe, a se bizui pe*), precum prepoziţiile funcţionale. Aceste prepoziţii introduc complementul prepoziţional.

4. Grupul prepoziţional (GPrep)

Grupul prepoziţional este format din prepoziţie, având statutul de centru de grup, şi complementul său obligatoriu exprimat.

4.1. ***Structura extinsă a GPrep*** este:

[Adjunct [Prep Complement]] – (*pe*) *lângă perete*, (*mai*) *la vale*.

4.1.1. *Complementele* sunt constituenţii obligatoriu exprimaţi ai GPrep. Spre deosebire de celelalte grupuri sintactice, care pot fi reprezentate doar de centru (cu alte cuvinte, pot fi grupuri monomembre), prepoziţia cere întotdeauna o complinire; prin urmare, GPrep nu poate fi realizat doar prin centru. În situaţiile rare în care complementele nu sunt exprimate, recuperarea lor din context este întotdeauna posibilă: *Vii cu maşina sau **fără**?, Ne vedem înainte de curs sau **după**?*
Complementele se supun anumitor restricţii impuse de prepoziţia-centru, în funcţie de statutul morfologic al centrelor grupurilor sintactice cu rol de complement. Restricţiile comune tuturor tipurilor de complement al prepoziţiei sunt cea de obligativitate a exprimării şi cea de topică: toate complementele sunt postpuse prepoziţiei.

(a) *Complementul realizat prin grup nominal*
Centrul grupului nominal se supune unor restricţii de caz, de articulare, de număr şi de rol tematic.

- **Restricţii de caz**

○ Prepoziţiile *cu, despre, din, dintre, fără, în, la, pentru, printre, spre, sub* etc. şi locuţiunile având pe ultimul loc una dintre aceste prepoziţii (ex.: *faţă de, în loc de, cât despre, cu privire la*) impun acuzativul (*cu tine*).

○ Prepoziţiile „articulate" *dedesubtul, împotriva, înaintea, înapoia* etc. şi locuţiunile prepoziţionale conţinând un termen „articulat" pe ultima poziţie (ex: *în faţa, în jurul, în afara*) impun genitivul (*împotriva traficanţilor*).

○ Prepoziţiile *datorită, graţie, mulţumită* impun dativul (*graţie medicamentelor, mulţumită ţie*).

- **Restricţii de articulare**

De regulă, prepoziţia este urmată de un substantiv nearticulat:

*Merge la **magazin**.*
*Pisica stă pe **fotoliu**.*
*Ion se pregăteşte de **plecare**.*

Substantivul poate fi însă articulat dacă este însoţit de un modificator sau de un alt element subordonat, posesor ori complement:

Mergem $[_{GPrep}$ *la*$_{Centru}$ $[_{GN}$ ***magazinul***$_{Centru}$ $[$*de vizavi*$]_{Modif.}]_{Compl.\ al\ prep.}]$ / $[_{GPrep}$ *la*$_{Centru}$ $[_{GN}$ ***magazinul***$_{Centru}$ $[$*sătesc*$]_{Modif.}]_{Compl.\ al\ prep.}]$.
Pisica stă $[_{GPrep}$ *pe*$_{Centru}$ $[_{GN}$ ***fotoliul***$_{Centru}$ $[$*mamei*$]_{Pos.}]_{Compl.\ al\ prep.}]$.
Ion se pregăteşte $[_{GPrep}$ *pentru*$_{Centru}$ $[_{GN}$ ***plecarea***$_{Centru}$ $[$*copiilor*$]_{Compl.\ al\ subst.}]_{Compl.\ al\ prep.}]$.

Chiar dacă numele (neînsoţit de modificator / posesor / complement) este nearticulat după prepoziţie, acesta poate avea citire definită, contextul precizându-i referentul: *Ion citeşte acum pe **balcon**, Merg la **facultate** ca să citesc un articol.*
În schimb, prepoziţia compusă *de-a* şi, în unele contexte, prepoziţia *cu* (atunci când introduce un circumstanţial instrumental sau sociativ) cer un substantiv articulat: *jocul de-a trenul; scriu cu creionul, merg cu mama.* De asemenea, prepoziţiile care impun cazul genitiv sau dativ cer ca substantivul să fie articulat (*împotriva duşmanu**lui**, graţie mame**i***).
Restricţiile de articulare depind însă şi de particularităţile semantice ale substantivului-centru al GN cu rol de complement al prepoziţiei. Astfel, dacă substantivul este masiv sau abstract, acesta primeşte articol când urmează prepoziţiei *cu* numai dacă este urmat de un modificator: *Îndulceşte cafeaua* [*cu **zahăr***] (dar: *Îndulceşte cafeaua* [*cu **zahărul** din pliculeţ*]), *Acţionează* [*cu **prudenţă***] (dar: *Acţionează* [*cu **prudenţa** dobândită în atâtea încercări*]). De asemenea, dacă substantivul se apropie prin semantica sa de cel propriu, acesta este articulat: *Merge* [*la **mama / tata***], *Lucrează* [*pentru **mama / tata***].

- **Restricţii de număr**

Prepoziţiile locative, partitive sau simetrice *dintre* (şi *din* în variaţie cu *dintre*), *între, printre* se construiesc obligatoriu cu un nominal la plural (*florile dintre copaci, unul dintre / din jucători*) sau cu două grupuri nominale coordonate (*cearta dintre mamă şi copil, o relaţie între şef şi subaltern*). Cu sens partitiv, şi prepoziţia *de* cere pluralul: *un prieten de-ai vecinului meu.*

- **Restricţii de rol tematic**

Prepoziţiile pot impune sau nu roluri tematice complementelor nominale. De altfel, deosebirea dintre cele două tipuri de prepoziţii, lexicale şi funcţionale, se constată şi în raport cu capacitatea lor de a atribui roluri tematice.

○ Prepoziţiile **lexicale** se disting de cele funcţionale prin faptul că atribuie complementelor roluri tematice: Beneficiar (*A muncit mult pentru **ea***), Locativ (*Lampadarul este pe **podea***), Parcurs (*Trece prin **parc***), Sursă (*Vine din **străinătate***), Instrument (*Citeşte cu **ochelarii***).

○ Faţă de prepoziţiile lexicale, cele **funcţionale** nu au această capacitate, rolul tematic al complementului lor fiind atribuit de un element regent plin semantic (în *Ion îl bate pe Gheorghe*, rolul tematic Pacient al nominalului este atribuit de verbul *a bate*, nu de prepoziţia *pe*, dovadă că nominalul primeşte acelaşi rol şi în absenţa prepoziţiei: *Ion bate măgarul*). Acestea sunt prepoziţii gramaticalizate, total lipsite de sens, care au numai rol sintactic în organizarea enunţului.

○ Un statut special au prepoziţiile impuse de regent, care nu atribuie rol tematic singure, ci împreună cu regentul: Temă (*Frumuseţea* [*constă în **armonie***]), Beneficiar (*Manualul este* [*util pentru **studenţi***] vs *studenţilor*), Ţintă ([*Apelează la **mama***] *pentru a o ajuta, Ion este* [*gelos pe **Gheorghe***]), Comitativ (*Echipa noastră* [*se asociază cu **echipa voastră***] vs *echipei voastre*).

(b) *Complementul realizat prin grup adjectival*
Pot avea complement realizat prin grup adjectival prepoziţiile „calităţii", fapt permis de lectura de tip predicativ, prototipică pentru adjectiv: *Apreciem ca / drept **oportună** această măsură, A luat-o de **bună**.*
Altă prepoziţie care se construieşte cu un astfel de complement este *din: Din albă s-a făcut gri.*

ⓘ Într-o construcție precum *De mic i-au plăcut mașinile,* este preferabilă analiza prin elipsă (*de mic* < *de* [când era] *mic*).

(c) *Complementul realizat prin grup verbal cu centru formă non-finită*
Forma verbală non-finită poate fi: infinitiv (*Renunță la* ***a-i mai scrie*** *zilnic*), supin (*Și-a luat mai multe cărți de* ***citit***) sau gerunziu, cerut de o prepoziție a „calității" (*O consideră ca* ***fiind perfectă*** *pentru acest plan, Îl consideră ca* ***având destulă inteligență*** *pentru a înțelege situația*).

ⓘ Pentru statutul prepoziției în combinație cu supinul, vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu, 2.1.**

(d) *Complementul realizat prin grup adverbial*
Pot ocupa poziția de complement al prepoziției grupuri adverbiale cu centru adverb locativ sau temporal, precum în construcțiile: *până atunci / până ieri, de aici.* Complementul de acest tip este rar, fiind puține prepoziții care îl acceptă.

(e) *Complementul realizat prin GPrep*
Când centrul grupului prepozițional superior este *până*, complementul prepoziției este un Gprep (*până* [***la anul***]). GPrep poate fi și complement al prepoziției *de*, care intervine în transpunerea unui circumstanțial din GV în GN (*Cartea este pe bancă* > *cartea* [*de* [***pe bancă***]]). De asemenea, GPrep poate fi complementul unei prepoziții impuse de regent: *datează* [*de* [***la mijlocul secolului trecut***]].

📖 Spre deosebire de gramatica tradițională, unde grupările *până la, de pe, de la* erau considerate prepoziții compuse, în gramatica de față, acestea se analizează separat, ca prepoziție (reprezentând centrul grupului prepozițional superior) urmată de GPrep (complementul prepoziției).

(f) *Complementul realizat prin propoziție*
Propoziția relativă și cea conjuncțională pot fi, de asemenea, complemente ale prepoziției. Propoziția relativă este complement al prepoziției numai dacă aceasta nu are antecedent (vezi și *infra*, **6.5.**):

Scrie [$_{GPrep}$ *cu* [$_{PRel}$ *ce găsește*]].
Stă [$_{GPrep}$ *la* [$_{PRel}$ *cine îl primește*]].

Propoziției relative îi corespunde un grup nominal:

Scrie [$_{GPrep}$ *cu* [$_{GN}$ *creionul*]].
Stă [$_{GPrep}$ *la* [$_{GN}$ *prieteni*]].

Mai rar decât complementul realizat prin relativă este complementul reprezentat de propoziția conjuncțională. Prepoziții precum *până, fără* pot avea un astfel de complement:

Mai are de așteptat [$_{GPrep}$ *până* [$_{PConj}$ *să ajungă acolo*]].
Nu ar fi ajuns acolo [$_{GPrep}$ *fără* [$_{PConj}$ *să fi fost însoțit de Ion*]].

Acestui complement îi corespunde grupul verbal cu centru formă de infinitiv:

Mai are de așteptat [$_{GPrep}$ *până* [$_{GVinf}$ *a ajunge acolo*]].
Nu ar fi ajuns acolo [$_{GPrep}$ *fără* [$_{GVinf}$ *a fi fost însoțit de Ion*]].

4.1.2. Structura GPrep poate cuprinde și *adjuncți*, care apar în antepunere față de prepoziție. Adjuncții sunt semiadverbe cu valoare de aproximare (vezi **Adverbul și grupul adverbial, 2.4.1.1.**):

[$_{GPrep}$ *pe*$_{Adjunct}$ [*la*$_{Centru}$ *prânz*$_{Compl.\ al\ prep.}$]];
[$_{GPrep}$ *pe*$_{Adjunct}$ [*lângă*$_{Centru}$ *casă*$_{Compl.\ al\ prep.}$]];
[$_{GPrep}$ *cam*$_{Adjunct}$ [*cu*$_{Centru}$ *greutate*$_{Compl.\ al\ prep.}$]];
[$_{GPrep}$ *mai*$_{Adjunct}$ [*la*$_{Centru}$ *vale*$_{Compl.\ al\ prep.}$]].

4.1.3. Ca și în cazul celorlalte grupuri sintactice, la stânga GPrep se pot atașa *mărci focale* (semiadverbe cu rol de insistență sau restrictive): ***și / nici / tot / doar / chiar*** *despre tine.* Aceste mărci pot fi coocurente cu adjuncții:

Și$_{Marcă\ focală}$ [$_{GPrep}$ *pe*$_{Adjunct}$ [*la*$_{Centru}$ *șase*$_{Compl.\ al\ prep.}$]] *a plouat.*

5. Pozițiile ocupate de GPrep în organizarea propoziției

	Funcția		Exemple
	complement (când numele centru este postverbal, postadjectival sau relațional)		*acordarea* ***de premii****, degustător* ***de vinuri****, atenția* ***la un lucru****, frate* ***cu Ion***
	modificator		*casă* ***de vacanță****, mașină* ***de spălat****, viperă* ***cu corn****, cartea* ***din bibliotecă****, muzica* ***de aseară****, poza* ***cu fetița***
În GV	**complement**	prepozițional	*Apelează* ***la colegi****, Depinde* ***de tine.***
		direct	*Îl vede* ***pe Ion.***
		indirect	*Dă importanță* ***la ceva neînsemnat.***
		de agent	*E ajutat* ***de prieteni.***
		nume predicativ	*Masa este* ***de lemn****, Discuția lor a devenit* ***fără sens.***
		complement predicativ al obiectului	*L-au luat* ***drept altul****, L-au taxat* ***de arogant.***
		complement circumstanțial (în raport cu V)	*Locuiește* ***în oraș****, Echipa noastră se plasează* ***pe primul loc.***
	circumstanțial în raport cu V / GV:	de loc	*Merge* ***la școală.***
		de timp	*A ascultat* ***până acum.***
		de mod	*Citește* ***în liniște.***
		cantitativ	*Prețul a crescut* ***cu 10%.***
		instrumental	***Prin alegerea lui*** *se urmărea schimbarea echipei.*
		de cauză	*Plânge* ***de fericire.***
		de scop etc.	*Se duce* ***după cumpărături.***

În GAdj	**complement**	prepoziţional	*atent* ***la toate****, invidios* ***pe colegi****, capabil* ***de orice***
		comparativ	*cel mai bun* ***dintre ei***[1]
	circumstanţial cantitativ		*lung* ***de 2 metri***
În GAdv	**complement**	prepoziţional	*aproape* ***de tine****, înainte* ***de vacanţă****, dincolo* ***de graniţă***
		comparativ	*citeşte cel mai bine* ***dintre ei***[2]
	circumstanţial cantitativ		***de zece ori*** *mai bine*
	complement		*Vai* ***de ei****!*
	circumstanţial		*Hai* ***la mine****!, Hai* ***cu noi****!*
	complement		*Te aşteptăm până* ***la / spre / după ora cinci****, barca de* ***lângă mal****, titlul de* ***pe pagină***[3]
	cu elipsă fără amalgamare, apare ca PS		*A găsit-o* ***cu piciorul rupt****.*
	cu elipsă şi amalgamare, PS		*O ştiam* ***de fată serioasă****.*
	apoziţie		*Pe 24 decembrie,* ***în Ajun****, vom pleca la Paris.*

[1,2] În construcţiile *cel mai bun dintre ei* şi *cel mai bine dintre ei*, GPrep *dintre ei* este complement comparativ cerut de marca de gradare *cel mai*.

[3] Structurile care conţin un complement al prepoziţiei *de* provin din GV: *barca de* ***lângă mal*** < *Barca este lângă mal, titlul de* ***pe pagină*** < *Titlul este pe pagină*. GPrep cu centru *de* este în aceste structuri modificator al substantivului (*barca*, respectiv *titlul*).

6. Dificultăţi

6.1. Trebuie să se facă distincţia între **complement al prepoziţiei** şi **funcţia sintactică de complement** de diverse tipuri pe care o are GPrep în ansamblu. În grupurile *merg la teatru, vorbeşte despre tine, soră cu Maria*, componentele *teatru, tine, Maria* sunt complemente ale prepoziţiilor *la, despre, cu*, iar grupurile prepoziţionale au global o anumită funcţie sintactică în cadrul grupului sintactic în care se includ: *la teatru* este circumstanţial de loc al verbului *merg*, *despre tine* este complement prepoziţional al verbului *vorbeşte*, *cu Maria* este complement al substantivului *soră*.

6.2. O prepoziţie poate fi lexicală într-un anumit context şi funcţională în altul:

- *a* este prepoziţie lexicală când are sens comparativ (*Miroase a parfum*), dar funcţională atunci când este marcă analitică pentru exprimarea valorii de genitiv (*notele a doi elevi*) sau a valorii de dativ (*datorită a două profesoare*);
- *de* este prepoziţie lexicală atunci când marchează o relaţie partitivă (*unul de-ai noştri*), dar funcţională atunci când introduce anumiţi modificatori sau complemente (*sute de oameni, cartea de pe birou, casa de vacanţă; curăţatul de ceapă, producătorul de maşini* etc.; vezi *supra*, **3.**);
- *la* este prepoziţie lexicală atunci când marchează un circumstanţial de loc (*Mergem la teatru*), dar funcţională atunci când marchează o relaţie de dativ (*Le-am dat la două profesoare lucrarea*) sau de genitiv (pop. *jucăria la fetiţă*);
- *pe* este prepoziţie lexicală atunci când marchează un circumstanţial de loc (*Stă pe pat*) sau de timp (*Vom pleca pe 5 iulie*), dar funcţională când marchează un complement direct (*Îl cunosc bine pe Ion*).

6.3. Unele adverbe au în comun cu prepoziţia anumite trăsături (de exemplu, impun formă cazuală: *asemenea părinţilor*); cu toate acestea, cele două categorii trebuie distinse.

- Grupări precum *departe de, aproape de, alături de, înainte de* se analizează ca fiind formate din adverb (*departe, aproape, alături, înainte*) urmat de complement prepoziţional (vezi şi **Adverbul şi grupul adverbial, 4.**). Spre deosebire de prepoziţii, acestea pot apărea şi în contexte fără complement exprimat (a se compara *A plecat* ***departe*** cu **A plecat* ***fără***).
- Elemente precum *aidoma* (*cu*), *asemenea* (*cu*), *aşijderea* (*cu*); *conform* (*cu*), *contrar* (*cu*), *potrivit* (*cu*) se analizează ca adverbe (urmate sau nu de complement prepoziţional), întrucât prezintă anumite caracteristici specific adverbiale. Astfel, *aidoma, asemenea, aşijderea* nu sunt obligatoriu urmate de complement (*Ei se comportă aidoma*), iar celelalte adverbe cunosc şi formă adjectivală corespondentă (*îmbrăcăminte (ne)potrivită cu vârsta*).

6.4. Unele prepoziţii stabilesc omonimii cu elemente aparţinând altor clase lexico-gramaticale, omonimii care se rezolvă numai în context:

- *de* poate fi prepoziţie, conjuncţie sau pronume relativ:

  Şi-a ales meseria ***de*** *medic.* (prepoziţie)
  De *mă va chema, îi voi fi aproape.* (conjuncţie)
  (pop.) *Fata* ***de*** *ai văzut-o este fiica vecinei mele.* (pronume relativ)

- *la* poate fi prepoziţie sau termen cantitativ, când este substituibil cu un adjectiv pronominal nehotărât cantitativ:

  Mergem la Sinaia.
  Au venit la oameni! (*Au venit mulţi oameni*)

- *pe* poate fi prepoziţie sau semiadverb de aproximare:

  Pe masă sunt două cărţi.
  A ajuns pe la cinci.

6.5. Într-o construcţie conţinând o propoziţie relativă precum *El este persoana* [$_{\text{PRel}}$ *cu care am discutat*], apariţia prepoziţiei *cu* înaintea pronumelui relativ se explică prin faptul că grupul relatorului (*cu care*) a păstrat, după ce a înlocuit grupul extras şi s-a deplasat în fruntea propoziţiei relative, prepoziţia grupului extras: *El este persoana* [***cu care*** *am discutat Ø* ~~*cu persoana*~~] (vezi pentru analiza structurilor de acest tip **Pronumele relative, 3.**). O construcţie cu grup relator ca aceasta trebuie deosebită de construcţia cu prepoziţie urmată de un complement realizat ca propoziţie relativă fără antecedent, precum *Vine cu* [*cine mi-a promis*].

7. Aspecte normative

- Trebuie evitată utilizarea prepoziției *pe* în locul altor prepoziții, utilizare aparținând registrului colocvial, ca în exemplele: *Revenim pe acest subiect* (în loc de: *Revenim la acest subiect*), *Erați o prezență constantă pe televiziuni* (în loc de: *Erați o prezență constantă la televiziuni*), *Au discutat mult pe problema măririi salariilor* (în loc de: *Au discutat mult despre / în legătură cu problema măririi salariilor*).
- Complementul direct exprimat prin relativul *care* trebuie marcat, pentru a se deosebi de subiect, prin prepoziția *pe*: *Am citit toate cărțile pe care le-am cumpărat* vs *Am citit toate cărțile care erau în casă.*
- Prepoziția *de* nu se omite când introduce un complement sau un posesor al substantivului. Exprimările eliptice, foarte des întâlnite, de tipul: *iubitor animale, creator modă; patron restaurant, șef bancă*, nu sunt literare (corect: *iubitor de animale, creator de modă, patron de restaurant, șef de bancă*). De asemenea, prepoziția *de* nu trebuie omisă din structurile cantitative de tipul *un kilogram de mere, douăzeci și două de pachete, un milion de dolari* (nu: *un kilogram mere, douăzeci și două pachete, un milion dolari*).
- Condamnate de gramatica tradițională, construcții precum *un prieten de-al meu, o vecină de-a mea, un coleg de-al lui*, în care posesivul / genitivul este la singular, sunt considerate corecte, întrucât nu ilustrează o relație parte – întreg (în care întregul apare, de regulă, la plural). Aceste construcții sunt acceptate și în DOOM$_2$. În astfel de construcții, posesivul / genitivul singular indică o proprietate a primului nominal, aceea de a aparține nominalului desemnat de posesiv / genitiv. Construcțiile cu posesivul / genitivul la plural, mai puțin utilizate, sunt, de asemenea, corecte, acestea fiind interpretate ca partitive: *un prieten de-ai mei, o vecină de-ale mele, un coleg de-ai lui*. Spre deosebire de celelalte construcții, în construcțiile partitive, posesivul / genitivul plural desemnează întregul, adică o entitate.
- În construcțiile cu două complemente în genitiv aflate în relație de coordonare, impuse de prepoziții / locuțiuni prepoziționale precum *dedesubtul, deasupra, înaintea, înapoia, în fața, în jurul, împotriva, contra*, este necesar să se utilizeze marca *al* (*a*) la al doilea membru al relației: *Dedesubtul mașinilor **și al** carelor erau instalate bombe* (incorect: *Dedesubtul mașinilor și carelor erau instalate bombe*), *Există multe leacuri împotriva fricii **și a** viselor urâte* (incorect: *Există multe leacuri împotriva fricii și viselor urâte*). În schimb, în coordonarea a două nominale în dativ impuse de prepoziție, la al doilea membru nu trebuie să apară marca de genitiv: *Conform condițiilor anunțate și programării făcute, noi vom intra în concurs abia peste o săptămână* (incorect: *Conform condițiilor anunțate **și a** programării făcute, noi vom intra în concurs abia peste o săptămână*), *Grație medicamentelor și tehnicilor moderne utilizate de medici, bolile pot fi tratate cu succes* (incorect: *Grație medicamentelor **și a** tehnicilor moderne utilizate de medici, bolile pot fi tratate cu succes*).

CONJUNCȚIA

1. Caracteristici generale

Conjuncțiile alcătuiesc o clasă de forme invariabile (fără flexiune), cu rol funcțional.

- Din punct de vedere **semantic**, conjuncțiile nu au un sens plin, ci unul abstract, „procedural" (indică o „regulă de folosire", o anumită combinare a sensurilor elementelor pe care le leagă). Unele conjuncții de subordonare („complementizatorii") sunt doar mărci ale relației dintre regent și subordonat, fără a avea un sens propriu.
- Din punct de vedere **morfologic**, conjuncțiile sunt invariabile. Structura lor internă poate fi netransparentă (conjuncții simple: *și, dar, că* etc.) sau li se pot identifica elementele componente (conjuncții compuse: *ca să, ci și*; locuțiuni conjuncționale: *pentru că, de vreme ce, chiar dacă* etc.).
  Unele conjuncții intră în structuri corelative omogene, prin repetare (*sau ..., sau*), sau neomogene, în combinații stabile a două elemente diferite (*nu doar ..., ci și; atât ..., cât și*).
- Din punct de vedere **sintactic**, conjuncțiile marchează relații de coordonare și de subordonare. În relațiile de coordonare, conjuncțiile leagă propoziții nesubordonate (principale) sau constituenți sintactici (inclusiv propoziții subordonate) dependenți de același centru și ocupând, în raport cu centrul, aceeași poziție ierarhică; în cele de subordonare, leagă doar propoziții subordonate de regentul lor.

ⓘ Clasa conjuncțiilor este relativ închisă; inventarului de bază i se adaugă însă destul de multe locuțiuni (*din cauză că, în caz că, în vreme ce* etc.) și îmbinări care tind să se fixeze și să devină locuțiuni *(cu condiția că, dat fiind că* etc.).
Unele conjuncții sunt simple în stadiul actual al limbii, dar au fost la origine compuse sau locuțiuni ale căror elemente s-au sudat: *deoarece, fiindcă* etc.

Conjuncția coordonatoare se plasează în general între elementele coordonate – **[T$_1$] Conj [T$_2$]**; corelativele apar în fața fiecărui element al relației: **Conj [T$_1$] Conj [T$_2$]**.

ⓘ Unele conjuncții coordonatoare încalcă parțial regula de plasare între cei doi termeni coordonați, putând fi intercalate în al doilea membru al relației de coordonare: [*Maria e aici*], [*Dana **însă** a plecat*]; [*Maria e aici*], [*putem **deci** începe concursul*]. Libertatea de plasare și alte particularități (v. mai jos) arată că *însă* și *deci* sunt mai curând conectori adverbiali decât conjuncții propriu-zise. Vor fi totuși considerați, conform tradiției gramaticale și pentru simplificarea descrierii, conjuncții.
Se consideră în general că elementele legate de conjuncțiile coordonatoare sunt pe același plan ierarhic, conjuncția fiind plasată în afara relației (**[T$_1$] Conj [T$_2$]**). Există și argumente pentru a considera că o conjuncție se grupează sintactic cu al doilea element al relației: unitatea prozodică și posibilitatea separării prin pauză (*E ora 9 # și Dan doarme* vs **E ora 9 și # Dan doarme*), dar mai ales ireversibilitatea termenilor. Pentru unele conjuncții, inversarea termenilor coordonați modifică sensul global al enunțului (modificându-i implicațiile). A se compara enunțurile: *Vreau să mergem la plimbare, **dar** afară plouă* (⇨ *să renunțăm la plimbare!*) vs *Afară plouă, **dar** vreau să mergem la plimbare* (⇨ *să nu renunțăm la plimbare!*).

Conjuncția subordonatoare se plasează înaintea elementului subordonat: **Conj [P]**. Conjuncțiile subordonatoare pot intra în construcții corelative neomogene, cu un component anaforic integrat sintactic în regent: [***Dacă***$_{Conj}$ [$_P$ *plouă*]]$_{CircCond}$, [***atunci***]$_{CircCond}$ *plecăm.*

2. Conjuncțiile coordonatoare

2.1. Tipuri de conjuncții coordonatoare

- Conjuncțiile coordonatoare sunt de patru tipuri (reprezentând patru tipuri semantice de coordonare): *copulative, disjunctive, adversative* și *concluzive.* Conjuncțiile prototipice pentru aceste tipuri sunt *și, sau, dar, deci:*

Prăjitura e [[$_{GAdj}$ *dulce*] ***și*** [$_{GAdj}$ *bună*]]$_{NP}$.
Prăjitura e [[$_{GAdj}$ *proaspătă*] ***sau*** [$_{GAdj}$ *stricată*]]$_{NP}$.
Prăjitura e [[$_{GAdj}$ *proaspătă*], ***dar*** [$_{GAdj}$ *proastă*]]$_{NP}$.
Prăjitura e [[$_{GAdj}$ *proaspătă*], ***deci*** [$_{GAdj}$ *bună*]]$_{NP}$.

Conjuncțiile coordonatoare au un sens special, indicând o „regulă de asociere"; în cazul coordonării copulative (cea mai abstractă și mai generală), ele arată doar că termenii coordonați trebuie interpretați împreună, pe același plan; în cazul celei disjunctive, că aceștia se realizează prin excludere sau alternativ; în cazul celei adversative, că al doilea termen contrazice sau substituie pe primul; în cazul celei concluzive – că al doilea este o concluzie sau o consecință a primului.
Nu trebuie să se atribuie conjuncțiilor valorile raporturilor semantice dintre propozițiile coordonate; conjuncțiile copulative pot să apară între termeni care se contrazic sau sunt în raport de premisă – concluzie, dar, dacă în absența conjuncției relația semantică rămâne aceeași, conjuncția este copulativă, pentru că rolul său este doar acela de a lega într-o unitate doi termeni:

*Cartea e nouă **și** nu veche.* = *Cartea e nouă, nu veche.*
*Ploaia se oprește **și** putem ieși din adăpost.* = *Ploaia se oprește, putem ieși din adăpost.*

- Conjuncțiile coordonatoare prototipice sunt cele copulative și disjunctive, care pot apărea atât între constituenții sintactici ai propoziției, cât și între propoziții principale. Celelalte conjuncții se îndepărtează, gradual, de prototip: în cazul coordonării adversative și al celei concluzive, se presupune o elipsă a verbului, astfel că relația se stabilește de fapt între propoziții:

[$_P$ *Prăjitura, este* [$_{GAdj}$ *proaspătă*]$_{NP}$], ***dar*** [$_P$ (~~este~~) [$_{GAdj}$ *proastă*]$_{NP}$].
[$_P$ *Prăjitura, este* [$_{GAdj}$ *proaspătă*]$_{NP}$]$_P$, ***deci*** [$_P$ (~~este~~) [$_{GAdj}$ *bună*]$_{NP}$].

Între grupuri cu funcția de subiect, apar cel mai ușor conjuncții copulative, mai rar (în enunțuri modalizate ipotetic și cu riscul unor oscilații de acord), conjuncții disjunctive, dar nu pot apărea adversative și concluzive:

*Dan **și** Maria au venit.*
*Pot / Poate primi premiul Dan **sau** Maria.*
Dan **dar Maria ...*
Dan **deci Maria ...*

📖 Al patrulea tip de coordonare este cel mai slab reprezentat la nivel conjuncțional. Raportul semantic concluziv se marchează în română prin adverbe și locuțiuni adverbiale cu rol de conectori (*așadar, prin urmare, de aceea* etc.). Doar *deci* a fost considerat conjuncție, dar și acesta este mai aproape de statutul de adverb cu valoare de conector discursiv.

Caracteristicile coordonării prototipice sunt:
(a) recursivitatea, posibilitatea de a coordona mai mulți constituenți (*mere **și** pere **și** prune; mere **sau** pere **sau** prune*);
(b) reversibilitatea, posibilitatea de a inversa ordinea constituenților coordonați (*mere și pere = pere **și** mere; la munte **sau** la mare = la mare **sau** la munte*).
Cele două caracteristici nu se întâlnesc la conjuncțiile neprototipice (adversative și concluzive).

- Conjuncțiile coordonatoare marchează relația dintre constituenții sintactici plasați la același nivel. Sunt două situații posibile, după cum relația de coordonare se stabilește:
(a) între propoziții principale (nesubordonate, fără regent);
(b) între propoziții și grupuri sintactice care au același regent (centru sintactic):

(a) [$_P$ *E soare*] ***și***$_{conj.\ coord.}$ [$_P$ *vremea s-a încălzit*].
(b_1) *Constat* [[*că*$_{conj.\ subord.}$ [$_P$ *e soare*]$_{CD}$] ***și***$_{conj.\ coord.}$ [Ø $_{conj.\ subord.}$ [$_P$ *vremea s-a încălzit*]]]$_{CD}$.
(b_2) *Aștept* [[$_{GN}$ *soarele*] ***sau***$_{conj.\ coord.}$ [$_{GN}$ *ploaia*]]$_{CD}$.

Propozițiile subordonate și grupurile sintactice se pot coordona dacă îndeplinesc aceeași funcție sintactică. Coordonarea nu încalcă principiul sintactic al unicității, constituenții coordonați ocupând o singură poziție:

Au venit [[$_{GN}$ *prietenul Anei*] ***și*** [$_{GN}$ *nepoata lui*]]$_S$.
Nu-mi amintesc [[$_{PRel}$ *cine m-a căutat*] ***și*** [$_{PRel}$ *ce voia*]]$_{CD}$.

De obicei, este similară și structura constituenților coordonați (tipul de grup sintactic), dar acest lucru nu este obligatoriu:

Lucrează [[$_{GAdv}$ *bine*]$_{CircMod}$ ***și*** [$_{GPrep}$ *cu atenție*]$_{CircMod}$].
Nu știu cine este persoana aceea [[$_{GAdj}$ *inteligentă*]$_{Modif}$ ***și*** [$_{PRel}$ *care a răspuns bine la toate întrebările*]$_{Modif}$].

Modificatorii din grupul nominal și circumstanțialele nu se coordonează, în genere, dacă sunt de tip semantic diferit (exemplele a,b), cu unele excepții (c):

(a) *Avea un raft **nou pentru cărți.*** vs ? *Avea un raft **nou** și **pentru cărți.***
(b) *Mergem **împreună afară.*** vs ? *Mergem **împreună** și **afară.***
(c) *Plecăm **unde vrei** și **când vrei.***

Coordonarea implică adesea elipsa; unele elemente comune din structurile coordonate nu mai sunt exprimate. Al doilea predicat poate fi redus la negația sa:
Cerul este senin ***și nu*** ***(este)*** *înnorat.* În mod frecvent se elidează conjuncția subordonatoare sau relativul care s-ar fi repetat într-o serie de subordonate coordonate între ele:

Știu [***că*** *a plecat*] ***și*** [***(că)*** *nu s-a mai întors*].
Pleacă [***cine*** *are abonament*] ***sau*** [***(cine)*** *a făcut rezervare*].

2.1.1. *Conjuncții copulative*

Conjuncția coordonatoare copulativă cea mai frecventă este *și*. Corespondentul său în enunțuri negative este *nici*. Copulative sunt și locuțiunile *precum și, ca și, și cu*, cu statut insuficient fixat și a căror utilizare este limitată la anumite contexte, precum și corelativele neomogene *atât ..., cât și; nu numai ..., ci / dar și, nu numai că ..., ci/dar și.*

- Din punct de vedere ***semantic***, conjuncțiile coordonatoare copulative indică asocierea, legătura cea mai directă între două elemente care trebuie interpretate împreună. Legătura poate privi o acțiune sau o proprietate comună, plasarea elementelor în același spațiu și timp sau poate fi de natură logică (consecință, opoziție etc.):

Ion ***și*** *Maria sunt absenți.*
Ion e inteligent ***și*** *are note bune.*
În secolul al XIX-lea, s-a proclamat independența ***și*** *s-a creat o școală de pictură.*
Afară plouă ***și*** *apa se adună în băltoace.*
Unii muncesc ***și*** *alții stau.*

📖 În unele gramatici, se atribuie conjuncțiilor valorile raportului semantic dintre propozițiile coordonate: de aceea, se vorbește de un *și* adversativ. De fapt, conjuncția *și* rămâne copulativă, rolul său fiind doar de a lega într-o unitate doi termeni. În absența conjuncției, relația semantică rămâne aceeași: *Unii muncesc, alții stau.*

- Din punct de vedere ***sintactic***, conjuncțiile copulative leagă: (a) constituenți care au același regent și aceeași funcție sintactică, realizați prin grupuri sintactice, prin propoziții conjuncționale sau relative, precum și (b) propoziții principale. Când leagă enunțuri (c), conjuncțiile devin conectori discursivi.

(a) (1) *Am cumpărat* [[$_{GN}$ *pâine neagră*] ***și*** [$_{GN}$ *brânză*]]$_{CD}$.
(2) *Nu mi-a spus* [***nici*** [$_{PConj}$ *că pleacă*], ***nici*** [$_{PConj}$ *că rămâne*]]$_{CD}$.
(3) *Să poftească aici* [[$_{PRel}$ *cine vrea*] ***și*** [$_{PRel}$ *are curaj*]]$_{S}$!
(b) (2) [$_{P}$ *Intră în casă*] ***și*** [$_{P}$ *aprinde lumina*].
(1) [$_{P}$ *E cald*] ***și*** [$_{P}$ *va trebui să deschidem fereastra*].
(c) *E târziu.* ***Și*** *nu mi se pare că mai avem ceva de făcut.*

Construcțiile copulative sunt, de obicei, recurente și adesea reversibile, permițând inversarea ordinii componentelor. Inversarea nu este însă posibilă (pentru că sensul se schimbă) atunci când între cele două componente coordonate există o ordine de succesiune în timp sau de tipul cauză – consecință: *Aprinde lumina* ***și*** *intră în casă, Va trebui să deschidem fereastra* ***și*** *e cald.*

- **Conjuncția *și*** apare în toate contextele sintactice posibile (între diferite tipuri de constituenți subordonați și între propoziții principale).

ⓘ Conjuncția copulativă este omonimă cu semiadverbul focalizator *și*, al cărui sens de bază (de adăugare la ceva deja existent) este asemănător cu al relației copulative: *Vin Ion* ***și***$_{conj.}$ *Maria* vs *Vine* ***și***$_{semiadverb}$ *Maria.*

Și este recurent (*Culege maci* ***și*** *margarete* ***și*** *cicoare*); în coordonarea între mai mulți termeni, poate fi omis, apărând de obicei în fața ultimului element (*Culege maci, margarete* ***și*** *cicoare*).
Și este folosit și în construcție corelativă, apărând (accentuat frastic, ca și adverbul) și în fața primului termen al seriei coordonate (*Culege* ***și*** *maci,* ***și*** *margarete,* ***și*** *cicoare*).

ⓘ La nivel discursiv se folosește foarte frecvent, mai ales în povestirile orale, așa-numitul ***și*** *narativ*, conector între enunțuri care prezintă o succesiune de acțiuni și evenimente: ***Și*** *merse voinicul mai departe.* ***Și*** *pe la apus se întâlni cu o bătrână.* ***Și*** *bătrâna îi ceru ajutorul.*

- **Conjuncția *nici*** apare doar între constituenți din propoziții negative (a, c) sau leagă între ele propoziții principale negative (b, d); este folosită singură (**A *nici* B**) sau în construcție corelativă **(*nici* A, *nici* B)**:

(a) *Nu bea* [[*bere*], ***nici*** [*vin*]].
(b) [*Nu pleacă*], ***nici*** [*nu stă*].
(c) [***Nici*** [*mașinile*], ***nici*** [*bicicletele*]] *nu puteau trece pe acolo.*
(d) ***Nici*** [*nu pleacă*], ***nici*** [*nu stă*].

Nici alcătuiește structuri reversibile și este recurent: ***Nici*** *despre Dan,* ***nici*** *despre Ioana,* ***nici*** *despre amicul nostru nu știm nimic.*

ⓘ Semiadverbul focalizator *nici*, corespondentul semiadverbului *și*, marchează un adaos negativ (*Nu vine* ***nici*** *Maria*). În calitate de conector, *nici* nu poate fi omis (*Nu bea bere, vin; Nu pleacă, nu stă* etc.), pentru că indică legătura între constituenți. Corelativ sau necorelativ, *nici* acceptă întotdeauna prezența conjuncției copulative *și* – *(Nici) nu pleacă* ***și nici*** *nu stă* –, ceea ce îl îndepărtează de statutul de conjuncție propriu-zisă. În această gramatică, el este totuși considerat, pentru simplificarea expunerii, o conjuncție.

- Locuțiunile conjuncționale ***precum și, ca și,*** la origine comparative, nu pot lega propoziții principale, ci doar constituenți subordonați: *Au stabilit data spectacolului,* ***precum și / ca și*** *ziua repetiției generale.*
- O construcție aparte, hibridă, asimetrică, care apare în poziția subiectului, are drept conector copulativ locuțiunea *și cu* și provine din construcții sociative (pentru care *cu* este o prepoziție caracteristică). *Și cu* este echivalentul unei conjuncții copulative, dar impune, prin prepoziție, cazul acuzativ pentru cel de-al doilea termen:

(a) *Dana* ***și cu*** *Maria au stabilit data petrecerii.*
(b) *Dana* ***și cu mine*** *am stabilit data petrecerii.*

• Corelativele copulative sunt *atât ..., cât şi; nu numai ..., ci şi / dar şi*, care apar între componente sintactice dependente (a, b), la care se adaugă *nu numai că ... dar şi / ci şi* între propoziţii principale (c):

(a) *Aduce **atât** dosarele, **cât şi** cererile voastre.*
(b) *Aduce **nu numai** dosarele, **ci şi / dar şi** cererile voastre.*
(c) ***Nu numai că** doarme la ore, **dar şi / ci şi** visează.*

Aceste corelative provin din structuri cantitative (a) şi adversative (b, c), dar şi-au pierdut sensul iniţial.

2.1.2. *Conjuncţii disjunctive*

Conjuncţiile coordonatoare disjunctive sunt *sau* şi *ori*, la care se adaugă corelativele omogene *fie ..., fie.*
Alte corelative omogene (adverbe cu rol de conectori sintactici) realizează, în cadrul coordonării disjunctive, raportul **alternativ**: *ba ..., ba ...; acum ..., acum ...; când ..., când.*

📖 În unele gramatici, este tratată separat o coordonare ***alternativă***, care are totuşi foarte multe elemente comune cu tipul disjunctiv.

• Din punct de vedere ***semantic***, conjuncţiile coordonatoare disjunctive indică alegerea între două sau mai multe posibilităţi. Alegerea este prezentată, în general, ca exclusivă (posibilităţile se exclud reciproc în contextul dat), dar uneori şi ca neexclusivă, în prim-plan fiind enumerarea de ipoteze. Între valoarea exclusivă (a_{1-2}) şi cea neexclusivă (b), diferenţele nu sunt totdeauna clare, depinzând mai ales de sensul termenilor conectaţi şi de context:

(a_1) *Va alege să fie învingător **ori** învins.*
(a_2) *Va cumpăra biscuiţi cu miere **sau** cu susan?*
(b) *Se poate călători la fel de bine cu maşina, cu trenul **sau** cu avionul.*

Construcţia corelativă omogenă (*sau ..., sau*) permite doar lectura exclusivă, pe care o emfatizează: *Mergem **sau** cu trenul, **sau** cu avionul.*

ⓘ Folosirea neexclusivă a disjunctivelor a fost apropiată de coordonarea copulativă, pe baza contextelor în care cele două tipuri de conjuncţii se pot substitui reciproc (*Se poate călători la fel de bine cu maşina, cu trenul **şi** cu avionul*). Echivalarea este însă posibilă doar în contextul unei enumerări, în care coexistă asocierea şi posibilitatea de alegere.

Conjuncţiile disjunctive se folosesc şi cu valoare metalingvistică, explicativă, introducând o explicaţie, un echivalent al unui cuvânt sau al unei expresii din text: *Au aşteptat solstiţiul, **sau**, mai exact, momentul în care ziua este egală cu noaptea.*
Coordonarea alternativă indică alternarea în timp, realizarea succesivă a două sau mai multe acţiuni sau stări: ***Ba** surâde, **ba** se încruntă.*

• Din punct de vedere ***sintactic***, conjuncţiile disjunctive leagă: (a) constituenţi care au acelaşi regent şi aceeaşi funcţie sintactică, realizaţi prin grupuri sintactice, propoziţii conjuncţionale şi relative; (b) propoziţii principale. Foarte rar, leagă (c) enunţuri, devenind conectori discursivi:

(a_1) *Merge* [[$_{GPrep}$ *la munte*]$_{Circ}$ ***sau*** [$_{GPrep}$ *la mare*]$_{Circ}$].
(a_2) *A greşit* [[$_{PConj}$ *pentru că a fost neatent*] ***ori*** [$_{PConj}$ *pentru că nu ştia forma corectă*]]$_{Circ}$.
(b) ***Ori*** [$_P$ *doarme*], ***ori*** [$_P$ *a leşinat*].
(c_1) *A evitat răspunsul. **Sau** poate nu-l ştia?*
(c_2) *Mergi la şcoală? **Sau** vrei să te pedepsesc?*

Conjuncţiile disjunctive sunt recurente şi produc construcţii reversibile, permiţând, în genere, inversarea ordinii componentelor.

• Conjuncţia ***sau*** apare în toate contextele sintactice posibile (între constituenţi, propoziţii principale, enunţuri).
Sau este recurent (*Culege maci **sau** margarete **sau** cicoare*); în coordonarea între mai mulţi termeni, apare obligatoriu înainte de ultimul (*Culege maci, margarete **sau** cicoare*). În cazul construcţiei corelative, apare şi înainte de primul termen, fiind accentuat frastic (*Culege **sau** maci, **sau** margarete, **sau** cicoare*).

• Conjuncţia ***ori*** este perfect echivalentă cu *sau*, folosindu-se, în genere, pentru variaţie stilistică, mai ales când sunt mai multe perechi coordonate disjunctiv: *Soluţia împrumutată **sau** inventată (de specialişti **ori** de nespecialişti) era provizorie.*

• Pentru conjuncţia ***fie***, este obligatorie construcţia corelativă (*fie ..., fie*): *Cumpără **fie** ziare, **fie** reviste.*

2.1.3. *Conjuncţii adversative*

Conjuncţiile adversative intră în construcţii nerecursive şi asimetrice, deosebindu-se din acest punct de vedere de conjuncţiile copulative şi disjunctive. Raportul adversativ se stabileşte între două elemente, a căror ordine nu poate fi schimbată, pentru că ar aduce o modificare radicală a sensului şi mai ales a implicaţiilor enunţului:

*E cam scump, **dar** îmi place.* ⇨ Deşi e scump, îmi place (deci aş putea să-l cumpăr).
*Îmi place, **dar** e cam scump.* ⇨ Deşi îmi place, e scump (deci probabil că nu îl cumpăr).

Conjuncţiile cu rol adversativ sunt de trei tipuri, cu valori şi apariţie în contexte sintactice diferite: (a) de *contrazicere a aşteptărilor*, (b) de *corectare şi substituire* şi (c) de *contrast tematic*:

(a) *E târziu, **dar** nu mi-e somn.*
(b) *Nu e târziu, **ci** devreme.*
(c) *Pentru unii e târziu, **iar** pentru alţii devreme.*

Conjuncţiile caracteristice pentru fiecare tip sunt: (a) *dar şi însă*, (b) *ci*, (c) *iar*.

• Din punct de vedere ***semantic***, adversativele din primul tip marchează *contrazicerea (explicită sau implicită) a unei aşteptări*:

*A fost scump, **dar** s-a stricat repede.* [e de aşteptat ca un lucru scump să nu se strice repede]
*Ar fi putut să rezolve problema, **însă** a fost leneş.* [era de aşteptat să o rezolve, dar a fost leneş şi nu a rezolvat-o]

Adversativele *de corectare şi substituire* introduc o aserţiune reliefând-o prin contrazicerea unei negaţii:

*Nu e harnic, **ci** leneş.*

Adversativele *de contrast tematic* cuprind forma cea mai slabă a raportului adversativ, marcând o simplă confruntare de aserţiuni, o diferenţă între două acţiuni, stări de lucruri etc. Această diferenţă poate fi mai redusă (a) sau mai mare (b), în funcţie de semantica propoziţiilor conectate:

(a) *Ion e harnic, **iar** Dan e serios.*
(b) *Ion e harnic, **iar** Dan e leneş.*

Adversativele de contrast suportă mai uşor inversarea termenilor coordonaţi, fără a produce schimbări semantice majore.

- Din punct de vedere **sintactic**, fiecare tip de conjuncţie adversativă are restricţii proprii: conjuncţia adversativă de contrast nu poate fi urmată imediat de verb (**unul stă, iar merge altul*). Adversativa de corecţie este întotdeauna precedată de o propoziţie negativă.
Adversativele leagă întotdeauna propoziţii, uneori eliptice:

*Conduce atent, **dar** (~~conduce~~) cu teamă.*
*Nu e simpatic, **ci** (e) antipatic.*
*Casa e mare, **iar** grădina (e) frumoasă.*

ⓘ Conectorul *însă* are comportament sintactic care îl apropie de statutul de adverb: libertate de plasare în interiorul componentului sintactic conectat şi tendinţă (neadmisă de normă) de coocurenţă cu *dar*: *dar însă*. Îl considerăm însă, pentru simplificarea descrierii, conjuncţie.

Dintre conjuncţiile adversative, *dar* funcţionează şi drept conector discursiv, cu mai multe valori („*dar* narativ", marcând surpriza: ***Dar**, deodată, apăru lupul!*) şi chiar ca marcator conversaţional (***Da'** ce-i asta?*); *iar* are mult mai rar valori discursive (***Iar** apoi nu ştim ce s-a mai întâmplat*).
Alte conjuncţii şi locuţiuni adversative – *or, numai că, doar că, atât că* – leagă doar propoziţii principale sau funcţionează la nivel discursiv, conectând enunţuri: *Mi-a spus să aştept, **numai că** n-aveam unde*; *Se laudă cu premiul obţinut. **Atât că** nu pomeneşte de ajutorul nostru.*

ⓘ Conectorul discursiv (adverbial) *or* – înregistrat adesea între conjuncţiile adversative – apare doar între propoziţii principale şi mai ales între enunţuri. *Or* indică un raţionament şi are o semantică specială, asociind două componente: contrast şi consecinţă (*Ai greşit; **or**, greşeala se plăteşte*).

2.1.4. *Conjuncţii concluzive*

Raportul concluziv este nerecursiv (se stabileşte doar între două elemente) şi asimetric (ordinea acestora nu poate fi schimbată). Conjuncţia sa caracteristică este *deci*.

ⓘ De fapt, *deci* este mai curând un adverb conector decât o conjuncţie propriu-zisă, pentru că are poziţie liberă în al doilea membru al coordonării (*A greşit, îşi va cere **deci** scuze mâine*), poate fi despărţit prozodic prin pauză de acesta (*A greşit. **Deci**, mâine îşi va cere scuze*) şi apare coocurent cu *şi* (*A greşit **şi deci** îşi va cere scuze*). Între toţi conectorii care pot introduce un raport concluziv, *deci* este totuşi cel mai apropiat de statutul de conjuncţie, cu care apare în multe dicţionare şi gramatici şi cu care va fi folosit şi în această carte.

Raporturile concluzive sunt marcate în cea mai mare parte prin conectori adverbiali: *aşadar, atunci, prin urmare, în concluzie, în consecinţă, ca atare, de aceea, vasăzică*. O locuţiune conjuncţională concluzivă foarte frecventă (mai ale în oralitate) este *aşa că* (*A greşit, **aşa că** îşi cere scuze*).

- Din punct de vedere **semantic**, conectarea concluzivă exprimă o relaţie (a) *fapt – consecinţă* sau (b) *premisă – concluzie*, ori (c) introduce o *explicaţie* printr-o structură de tip apozitiv:

(a) *Plouă, **deci** se formează băltoace.*
(b) *Sunt băltoace pe jos, **deci** a plouat.*
(c) *Paginile înroşite, **deci** pline de greşeli, justifică nota mică.*

- Din punct de vedere **sintactic**, raportul concluziv se realizează în genere între propoziţii, predominant principale (uneori eliptice). Raportul explicativ de tip apoziţional se realizează şi între constituenţi sintactici (exemplul (c) de mai sus).

Deci se foloseşte între propoziţii principale şi foarte mult (chiar în exces) la nivel discursiv, în calitate de marcator conversaţional (***Deci** hai să vă răspund!*).

2.2. *Dificultăţi*

- Unele locuţiuni conjuncţionale coordonatoare cuprind (ca formant) conjuncţii subordonatoare (corelativele copulative *nu numai **că** ..., ci şi / dar şi*, adversativele *numai că, doar că, atât că*, concluziva *aşa că*) sau adverbe relative (*atât ..., **cât** şi*), putând fi confundate cu acestea.
- Conjuncţia (inclusiv conectorul discursiv) *şi* se poate confunda cu adverbul *şi*; la început de enunţ, doar contextul şi (în versiunea orală) accentul frastic indică statutul de conector, legând două enunţuri – *Şi apoi s-a înserat.* [$_{\text{conector}}$ ***Şi**] voi aţi dispărut.* – sau de adverb focalizator: [$_{\text{adverb focalizator}}$ ***Şi**] **voi** aţi dispărut (nu numai invitaţii).*

2.3. *Aspecte normative*

- Este contrar normelor ca din perechea copulativă *atât ..., cât şi* să nu se mai folosească decât al doilea termen: *Vom aduce documentele în copie, cât şi în original.*
- Norma prevede repetarea prepoziţiei sau a mărcii posesiv-genitivale *al* în elementele coordonate, dacă acestea nu sunt văzute ca un întreg: *Au pantofi din piele şi din plastic* (= două tipuri de pantofi) vs *Au pantofi din piele şi plastic* (= pantofi cu material mixt).

- Punctuația componentelor coordonate are reguli destul de clare, care sunt adesea încălcate.
  - Norma de punctuație cere ca înainte de *și* copulativ să nu se pună virgulă: *Nu știm unde s-au dus și ce au făcut.* Există o aparentă excepție (atunci când înainte de *și* există o secvență intercalată, cuprinsă între virgule): *Nu știm unde s-au dus, într-adevăr, și ce au făcut.*
  - Toate corelativele (omogene sau neomogene) impun apariția virgulei între componentele coordonate:

    Merge și pe jos, și cu mașina.
    Vorbește ori cu el, ori cu ea.
    Legea se discută atât astăzi, cât și mâine.

  - Constituenții sintactici legați prin disjunctivele necorelative (*sau, ori*) nu trebuie despărțiți prin virgulă. Totuși, *sau* și *ori* explicative și de exemplificare (echivalente cu *adică*) pot fi precedate de virgule care marchează o intonație parantetică: *Folosește Google, sau mai bine zis principalul motor de căutare.*
  - Constituenții sintactici legați prin conjuncții adversative sunt întotdeauna despărțiți prin virgulă.
  - Între conjuncții și al doilea termen al coordonării nu se face pauză și nu se pune virgulă:

    [*A înțeles*], ***dar*** **[*mai așteaptă*]** (nu: *A înțeles, dar, mai așteaptă*).

- Nu este recomandabilă acumularea mai multor raporturi adversative în același enunț: *Vine mâine, dar s-ar putea să întârzie, însă încearcă să prindă trenul de dimineață.* O asemenea construcție poate crea confuzii, dificultăți de înțelegere.
- Sunt greșite construcțiile pleonastice *dar însă, deci așadar* etc.

3. Conjuncțiile subordonatoare

Relațiile de subordonare pot fi exprimate cu ajutorul conjuncțiilor circumstanțiale sau al conjuncțiilor necircumstanțiale. Conjuncțiile circumstanțiale marchează circumstanțialele realizate propozițional (*M-a ajutat,* $[_{PConj}$ ***deși***$_{Conj}$ $[_{P}$ *nu mă cunoștea*$]]_{CircConc}$), iar cele necircumstanțiale marchează complementele realizate propozițional (*Știa* $[_{PConj}$ ***că***$_{Conj}$ $[_{P}$*va fi refuzat*$]]_{CD}$).

① Pentru conjuncția necircumstanțială se folosește și termenul de **complementizator**. În gramaticile recente, complementizatorul este analizat drept centru funcțional al grupului complementizator (al propoziției subordonate).

3.1. Conjuncțiile subordonatoare circumstanțiale

3.1.1. *Trăsături sintactice ale conjuncțiilor subordonatoare circumstanțiale*

Conjuncțiile subordonatoare circumstanțiale se deosebesc de cele coordonatoare prin câteva trăsături sintactice. Astfel, numai **conjuncțiile subordonatoare**, nu și cele coordonatoare, prezintă caracteristicile următoare:

(a) se pot asocia cu un semiadverb: *Îți spun* ***numai dacă*** *mă rogi,* dar: **Au venit ieri* ***numai și*** *au plecat astăzi;*
(b) se pot asocia cu o conjuncție coordonatoare: *Am ascultat-o pentru că aveam timp* ***și pentru că*** *mă interesa subiectul,* dar: **Am ascultat-o atent* ***și dar*** *nu o înțelegeam;*
(c) admit antepunerea propoziției cu care se combină: ***Ca să*** *te ajut, am venit de departe,* dar: **Și te-am ajutat am venit;*
(d) se combină numai cu propoziții: *A plecat târziu* ***pentru că*** *avea mult de lucru.*

Conjuncțiile coordonatoare se combină, la rândul lor, cu propoziții, dar și cu constituenți ai propoziției: *A scris ce a crezut și ce i-a plăcut / A scris proză și versuri.* Excepția este reprezentată de conjuncțiile adversative, care conectează numai propoziții, chiar dacă este exprimat un singur predicat, dat fiind că aceste conjuncții conectează numai predicate semantice, niciodată poziții argumentale de subiect, complement direct etc. (vezi *supra,* **2.1.3.**):

Este frumoasă, dar [este] *rea.*
**Maria, dar Ioana ...*

① Și conjuncțiile concluzive stabilesc relații în special între propoziții (vezi *supra,* **2.1.4.**).

① Nu toate conjuncțiile subordonatoare circumstanțiale răspund la aceste teste (de exemplu, *deși* nu acceptă asocierea cu semiadverbul *numai*; conjuncția *încât* nu se asociază cu *și*, deoarece nu poate fi repetată la al doilea membru al coordonării – **L-am așteptat atât de mult, încât am înghețat* ***și încât*** *m-am enervat*; propozițiile circumstanțiale introduse prin *căci* sau *încât* nu pot apărea în antepunere față de regentă – ***Căci** am întârziat, nu am ascultat cuvântul de deschidere al președintelui*).

3.1.2. *Inventar și tipologie*

- **Conjuncții specializate *vs* nespecializate pentru marcarea propozițiilor circumstanțiale**
  Unele conjuncții circumstanțiale sunt specializate pentru a introduce un singur tip de propoziție. Din clasa conjuncțiilor specializate fac parte:
  – conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale cauzale *căci, deoarece, fiindcă, întrucât, din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, pentru că;*
  – conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale concesive *deși, cu toate că, chiar dacă, chiar de, măcar că;*
  – conjuncția consecutivă *încât;*
  – conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale temporale *imediat ce, îndată ce, abia ce, (ori) de câte ori;*
  – locuțiunea conjuncțională opoziționlă *în loc să;*
  – locuțiunile conjuncționale cumulative *după ce că, pe lângă că, plus că, lasă (las') că.*
  Celelalte conjuncții și locuțiuni conjuncționale, deși marchează cu predilecție anumite subordonate, au capacitatea de a introduce mai multe tipuri de propoziții.
  Exemple de conjuncții nespecializate:
  – *că* introduce cauzale (*Nu l-a ajutat, că nu a ajuns la timp*), consecutive (*A pus cheia într-un loc așa de sigur că nu o mai găsește*), concesive (*Că e bună, că e rea, tu tot o apreciezi*);

– *dacă* introduce mai ales condiționale (*Dacă pleci, pierzi ocazia care ți se oferă aici*), dar și alte subordonate: cauzale (*Dacă i-a dispărut cheful de distracție, nu a mai stat la petrecere*), opoziționale (*Dacă acum este zâmbitoare, ieri era tristă*), concesive (*Dacă îl rogi, și tot nu se mișcă*);
– *de*, folosit mai ales popular, poate introduce condiționale (*De mă striga, îi răspundeam numaidecât*), precum și concesive (*De-ar fi murit și tot nu i-ar fi spus adevărul*), consecutive (*Ploua de nu zăreai nimic*), cauzale (*De ești atât de ocupată, atunci nu te mai deranjez*), finale (*S-a dus de și-a luat pâine*);
– *să* introduce circumstanțiale de scop (*Merg în bibliotecă să citesc*), condiționale (*Să fi avut șansa ta, nu o pierdeam*), concesive (*Să îl rogi, și tot nu pleacă*), consecutive (*A căutat cheile să înnebunească, nu alta*);

ⓘ *Să* are în contextele de mai sus două roluri: marcă a conjunctivului și conjuncție subordonatoare circumstanțială.

– *ca să* introduce circumstanțiale de scop / finale (*A plecat ca să cumpere flori*), consecutive (*Nu era atât de indulgent ca să îi accepte orice greșeală*), opoziționale (*La serviciu nu vorbea deloc, ca să vorbească acasă tot timpul*).
Mai multe tipuri de circumstanțiale pot introduce și conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *în timp ce, în vreme ce, câtă vreme, odată ce, (în) afară că* și altele.

- **Alte elemente relative cu rol de conjuncție**
Anumite elemente cu rol conectiv aparținând altor clase lexico-gramaticale se recategorizează contextual drept conjuncție. Astfel, funcționează asemenea unor conjuncții relativele adverbiale:
– *cum*, când introduce temporale (*Cum a apărut, a și început discuția*), cauzale (*Cum nu a înțeles nimic din discuție, a făcut o gafă impardonabilă*);
– *unde*, când introduce cauzale (*Unde nu s-a uitat spre mine, nu l-am salutat*), opoziționale (*Unde până ieri era cel mai apreciat om, acum nu mai este cunoscut de nimeni*);
– *când*, dacă introduce condiționale (*Când nu te respecți tu însuți, nici alții nu te respectă*, pop. *M-aș supăra pe tine când aș afla că nu m-ai anunțat ora plecării*), opoziționale (*Așteaptă atenție din partea celorlalți, când el nu oferă nimic*), concesive (pop. *Ai fugit de noi, când noi îți doream doar binele*).

3.1.3. *Conjuncții circumstanțiale cu elemente corelative*

Unele conjuncții se „corelează" cu alți termeni pentru a marca mai puternic relația de subordonare dintre unitățile conectate. Astfel de perechi sunt *pentru că ..., de aceea; ca să ..., de aceea; deși / cu toate că / chiar dacă / măcar că ..., totuși / tot:*

Ca să te ajut, **de aceea** am venit.
Chiar dacă *a fost avertizat de medic,* ***tot*** *nu s-a lăsat de fumat.*

3.2. *Conjuncțiile subordonatoare necircumstanțiale / complementizatorii*

3.2.1. *Inventarul conjuncțiilor necircumstanțiale*

Din clasa conjuncțiilor necircumstanțiale fac parte *că, să, ca să, ca ... să, dacă, cum că, precum că, cum de, de.*

Conjuncțiile necircumstanțiale introduc complemente realizate propozițional și sunt selectate de termenii regenți – verbe (a), interjecții (b), adjective (c), substantive postverbale (d_1-d_3) sau postadjectivale (e_1-e_2):

(a) *Admit* ***că*** *are dreptate.*
(b) *Iată* ***că*** *a reușit până la urmă.*
(c) *Ioana era capabilă* ***să*** *facă orice de dragul lui.*
(d_1) *Dorința* ***să*** *scrie o carte s-a împlinit.*
(d_2) *Afirmația* ***că*** *a depășit măsura este exagerată.*
(d_3) *Întrebarea* ***dacă*** *o să termine lucrarea la timp o neliniștea.*
(e_1) *Siguranța* ***că*** *va reuși îi dădea liniște.*
(e_2) *Curiozitatea* ***dacă*** *vom reuși era mare.*

Conjuncțiile necircumstanțiale pot fi cerute și de tipul de enunț transpus în vorbire indirectă:

- enunț asertiv transpus în vorbire indirectă:

Mi-a spus ***că*** *nu mai pleacă nicăieri.*

- enunț interogativ total transpus în vorbire indirectă:

L-am întrebat ***dacă*** *a terminat de scris referatul.*

- enunț imperativ transpus în vorbire indirectă:

M-a îndemnat ***să*** *merg mai departe.*

- enunț exclamativ transpus în vorbire indirectă:

Mă miram ***cum de*** *s-a întâmplat așa ceva.*

3.2.2. *Particularități sintactice și semantice ale conjuncțiilor necircumstanțiale*

- Conjuncțiile *că* și *să*, fiind impuse de regent, nu sunt, în general, substituibile:

consider că vs **consider să*
vreau să vs **vreau că.*

Atunci când este posibilă înlocuirea uneia cu cealaltă, acestea se asociază cu valori modale distincte – *că* pentru „real", *să* pentru „posibil":

Mă bucur ***că*** *ne revedem.*
Mă bucur ***să*** *ne revedem cândva.*

Distincția „real" / „posibil" se anulează când verbul regent exprimă intrinsec ideea de posibil, precum verbele *a spera, a nădăjdui:*

*Sper **să / că** ne vedem în curând.*
*Nădăjduiesc **că / să** mă puteți ajuta în această privință.*

- *Să* este conjuncție necircumstanțială numai în situațiile în care nu se asociază cu alt conector, fiind singurul element capabil să stabilească relația dintre verbul regent și propoziția subordonată:

  *Sper **să** îmi îndeplinesc visul.*

  Când elementul *să* este precedat de un conector, acestuia din urmă îi revine rolul de a introduce propoziția subordonată:

  *M-a întrebat **dacă** să plece sau nu.*
  *Nu știu **unde** să mă duc.*

- Gruparea cu elementele disociate *ca ... să* apare în condițiile deplasării unor componente din subordonată în poziție preverbală, deplasare care se asociază cu focalizarea, respectiv topicalizarea acelor componente:

  *Vreau **ca** mama **să** vină, nu altcineva.*
  *Voi nu știți să vă îngrijiți decât de voi. Aștept **ca** voi **să** faceți ceva pentru ea, ca s-o ajutați.*

- Conjuncțiile necircumstanțiale sunt, cum s-a arătat (vezi *supra*, **3.2.1.**), selectate și de tipul de vorbire. Astfel, în transpunerea în vorbire indirectă a unor enunțuri asertive (a), imperative (b) sau exclamative (c), apar conjuncțiile *să* sau *că:*

(a) *I-am spus **că** voi veni.*
(b) *Mi-a spus **să** plec.*
(c) *S-a mirat **că** am luat o notă așa de mare.*

Conjuncția *dacă* marchează transpunerea în vorbire indirectă a unei interogații totale (a unui enunț interogativ):

*Profesorul ne-a întrebat **dacă** am înțeles demonstrația.*

- Conjuncțiile *cum că, precum că, cum de* apar în transpunerea unui enunț asertiv sau exclamativ. Acestea au valoare modalizantă de opinie – *cum că* și *precum că* indică rezerva locutorului în legătură cu cele enunțate, iar *cum de* marchează mirarea locutorului:

  *Ne-a povestit **cum că** a fost sunat de o doamnă.*
  *Tot timpul pretexta **precum că** nu are timp să meargă la doctor.*
  *Nu mi s-a spus **cum de** s-a ajuns la un acest conflict.*
  *Mă mir **cum de** nu a înțeles nimic.*

- Uneori conjuncțiile necircumstanțiale sunt selectate și de substantive generice, de tipul *ideea, faptul:*

  *Ideea **să** scrie i-a venit după ce a citit o carte.*
  *Faptul **că** am ajutat-o a contat mult pentru ea.*

3.3. *Dificultăți*

- Trebuie să se facă distincție între rolul de conjuncție circumstanțială și cel de conjuncție necircumstanțială pe care le pot avea unii conectori subordonatori. Distincția se face numai în context. De exemplu, *că* este conjuncție circumstanțială atunci când introduce o propoziție circumstanțială (*Nu mă atinge, că strig*), dar conjuncție necircumstanțială atunci când introduce alte tipuri de propoziții (*A spus că va veni, Gândul că va pleca mă întristează*). De asemenea, *dacă* este conjuncție circumstanțială atunci când introduce o propoziție circumstanțială (*Dacă voi avea timp, voi vorbi cu ea mai mult*) și conjuncție necircumstanțială atunci când marchează complemente realizate propozițional: *Nu se știe dacă va depăși momentul critic, Dacă va ploua mâine, asta o vom afla din emisiunea „Meteo”.* În ipostaza de conjuncție necircumstanțială, pe lângă un verb *dicendi* (de tipul: *a întreba, a se interesa*) sau *dubitandi* (de tipul: *a se gândi, a se teme*) ori un substantiv provenind din acestea, *dacă* este marcă a transpunerii unei interogații totale în vorbire indirectă (*Ne întreba mereu dacă citim literatură străină, Se gândea dacă are sens să plece departe, Gândul dacă e bine să vorbească cu ea îl obseda*).
- Adverbele relative *unde, cum, când* sunt recategorizate drept conjuncții în contexte în care nu mai au sensurile circumstanțiale proprii, de loc, de timp, respectiv de mod:

  *Ne ducem **unde** ne-ai recomandat.* (adverb relativ de loc)
  ***Unde** nu îl cunoșteam, nu am îndrăznit să îi cer ajutorul.* (conjuncție subordonatoare)
  *Mergem la mare **când** vom lua concediu.* (adverb relativ de timp)
  ***Când** ai știi ce ți s-ar întâmpla, ți-ai lua măsuri din timp.* (conjuncție subordonatoare)
  *Lucrează **cum** poate.* (adverb relativ de mod)
  ***Cum** nu era atent pe unde merge, s-a împiedicat și a căzut.* (conjuncție subordonatoare)

3.4. *Aspecte normative*

- O greșeală care apare în utilizarea conjuncției este folosirea grupării *ca să* în locul lui *să*. Acestea sunt substituibile numai în cazul circumstanțialelor de scop și consecutive:

  Am venit să / ca să te ajut.
  Era destul de inteligent să / ca să priceapă aluziile colegei lui.

  În alte contexte, înlocuirea lui *să* prin *ca să* nu este acceptată de normă, ca în:

  Vreau ca să te ajut. (corect: *Vreau să te ajut*)
  Dorința ca să plece era mare. (corect: *Dorința să plece era mare*)

ⓘ Este vorba însă numai de norma literară actuală; norma veche accepta astfel de construcții. În secolul al XIX-lea, exemplele de acest tip sunt numeroase:
*Este scris **ca să** nu cunosc acest simțimânt.* (D. Bolintineanu, *Manoil*)
*Safto, zi unui ficior **ca să** poftească aici pe șatrariul Săbiuță* [...] (V. Alecsandri, *Iașii în carnaval*)
*Și temându-să **ca să** nu vină / La cevași rând gloata țigănească, / Gândi cum sfaturi să le strămute.* (I. Budai Deleanu, *Țiganiada*).

În schimb, utilizarea lui *ca... să* este corectă:

Vreau ca atunci când mă chemi să te ajut.
Dorința ca mâine să plece era mare.

Și mai frapantă este greșeala care constă în utilizarea grupării *pentru ca să* în locul lui *să* (greșeală ridiculizată încă din secolul al XIX-lea de I. L. Caragiale):

Nu știu pentru ca să îți spun. (corect: *Nu știu să îți spun*)

- Nu este acceptată de norma literară nici gruparea *că să* din construcții precum:

*Ni s-a cerut **că să** prezentăm actele la control* (corect: *Ni s-a cerut **să** prezentăm actele la control.*)
*Mi-a spus **că să** îi aduc mâine cartea* (corect: *Mi-a spus **să** îi aduc mâine cartea*),

unde *că* este marca trecerii vorbirii directe în vorbire indirectă, iar *să* aparține vorbirii directe, verbul din subordonată exprimând o valoare de imperativ. În astfel de contexte se folosește corect numai conjuncția *să*.

- Greșită este și utilizarea conjuncției *căci* în locul lui *că:*

*Aflați **căci** o ducem bine.* (corect: *Aflați că o ducem bine*)

Explicația greșelii se găsește în faptul că ambii conectori pot introduce o circumstanțială cauzală:

Nu a dat un răspuns clar, că nu a avut timp / căci nu a avut timp.

- O serie de greșeli privesc punctuația propozițiilor introduse prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale circumstanțiale și necircumstanțiale (completive).
  - În general, propoziția circumstanțială se desparte prin virgulă de regentă:

*Așa de tare a strigat, **încât** au auzit toți vecinii.*
*Am deschis ușa, **deși** nu eram sigură că ești tu.*

Uneori, pauza marcată grafic prin virgulă separă sau nu regenta de subordonată în funcție de importanța pe care vorbitorul o acordă raportului dintre cele două propoziții:

*Nu am invitat-o la film **pentru că** știam că este ocupată.*
*Nu am invitat-o la film, **pentru că** știam că este ocupată.*

Alteori, tipul de conector utilizat (a), topica (b) sau prezența unor elemente corelative (c) sunt indicii care conduc spre obligativitatea folosirii virgulei:

(a) *Era atât de atent, **încât** observa și cea mai mică greșeală*, dar: *Era prea drăguță **ca să** spună așa ceva.*
(b) *Vom veni **dacă** ne chemi*, dar : ***Dacă** ne chemi, vom veni.*
(c) ***De aceea** am venit, **ca să** te ajut*, dar: *Am venit **ca să** te ajut.*

  - În schimb, propoziția introdusă printr-o conjuncție necircumstanțială / printr-un complementizator, care ocupă poziția de complement (de diverse tipuri), nu se separă, de regulă, prin virgulă de regentă, dată fiind legătura strânsă dintre cele două:

Am aflat [$_{PConj}$ *că te-ai întors din călătorie*]$_{CD}$.
Se gândește [$_{PConj}$ *să plece*]$_{CPrep}$.

Totuși, când propoziția cu funcție de complement este antepusă și reluată printr-un element pro-frază, aceasta se separă prin virgulă de regentă:

[$_{PConj}$ *Că ai regretat ce ai spus*]$_{CD}$, ***asta** pot să accept.*
[$_{PConj}$ *Dacă îți place muzica*]$_{S}$, ***asta** înseamnă că ești o persoană romantică.*

TIPURI DE RELAȚII SINTACTICE

1. Preliminarii

În procesul îmbinării cuvintelor în grupuri și în propoziții, se stabilesc diverse relații sintactice, de **coordonare**, de **subordonare** sau de **apoziționare**. În situații speciale, cuvintele se combină pentru a stabili relații pragmatice, discursive. Construcțiile nelegate prin reguli sintactice de altele în cadrul unui enunț sunt **incidente** și au relevanță în plan pragmatic.
Relațiile sintactice sunt marcate, în general, prin **conectori**: prepoziții, conjuncții, relative pronominale, adjectivale și adverbiale.
Conectorii sintactici nu au un sens noțional, precum elementele care aparțin claselor lexicale de cuvinte (substantive, verbe, adjective etc.), ci au un sens relațional, având rolul de a „dirija" sensul relației dintre conținuturile semantice conectate. În situații mai rare, relațiile dintre unitățile sintactice (cuvinte, grupuri de cuvinte sau propoziții) se stabilesc fără ajutorul conectorilor, prin simpla **juxtapunere** sau asociere a unităților sintactice, sensul relației fiind dat de relația dintre conținuturile semantice conectate.

2. Relația de coordonare

Relația de coordonare se stabilește prototipic între unități sintactice aflate la același nivel ierarhic – fie între unități sintactice nesubordonate (propoziții principale) (a), fie între unități sintactice similare subordonate față de același centru de grup (b):

(a) [$_{P}$ *A terminat de citit romanul*] *și* [$_{P}$ *a început altul*].
(b) [$_{GV}$ *Turiștii au admirat* [[*costumele populare*] *și* [*obiceiurile românești*]]$_{CD}$].

Cel mai adesea, relația de coordonare se realizează cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare (c), iar, uneori, prin juxtapunere (marcată prin pauză, redată grafic prin virgulă), când relația este exprimată numai de conținutul semantic al membrilor conectați (d):

(c) *Schimbau locul, **dar** istoria se repeta.*
(d) *Schimbau locul, istoria se repeta.*

2.1. *Tipuri de relații de coordonare marcate prin conjuncții*

Relația de coordonare cunoaște patru tipuri marcate prin conjuncții specializate (vezi **Conjuncția, 2.1.**); cele patru tipuri se disting în funcție de sensul conexiunii și de restricțiile sintactico-semantice.

- **Coordonarea copulativă** exprimă ideea de asociere, de cumul, și este marcată prin conjuncția *și*, precum și prin locuțiunile conjuncționale *cât și, precum și, ca și.*
- **Coordonarea disjunctivă** presupune alegerea sau alternanța termenilor conectați prin conjuncțiile: *sau; ori; fie ..., fie.*
- **Coordonarea adversativă** situează termenii conectați într-un raport de opoziție cu ajutorul conjuncțiilor *dar, iar, însă, ci* și al locuțiunilor conjuncționale *numai că, doar că.*
- **Coordonarea concluzivă** introduce o concluzie exprimată de un membru al relației în raport cu membrul precedent și este „semnalată" de conjuncția *deci,* de locuțiunea conjuncțională *așa că,* precum și de conectorii adverbiali *așadar, carevasăzică, vasăzică, ca atare, în concluzie, în consecință, prin urmare.*

ⓘ Și conectorul *deci,* considerat în gramatica tradițională conjuncție, are un statut morfosintactic asemănător cu al adverbelor, fapt dovedit de posibilitatea de asociere cu o conjuncție coordonatoare (*Știam că Ion a învățat mult **și deci** ne așteptam să obțină un rezultat frumos*) și de topica liberă (*Nu înțelesesem ce a spus **și deci** l-am rugat să repete / Nu înțelesesem ce a spus și l-am rugat să repete **deci***). Un comportament asemănător are conjuncția adversativă *însă* (vezi **Conjuncția, 2.1.3.**).

2.2. *Restricții generale de utilizare a conjuncțiilor coordonatoare*

Conjuncțiile coordonatoare impun ca termenul cu care se combină *să repete,* cel puțin parțial, informația gramaticală a termenului anterior (pentru restricțiile particulare pe care le presupune utilizarea conjuncțiilor, vezi **Conjuncția, 2.**). Din această condiție derivă imposibilitatea de a fi coordonate, de exemplu:
– un centru de grup și un termen subordonat (****Am așteptat sau trenul** o oră, ****mama și frumoasă***);
– un complement și un circumstanțial (**Citesc **o carte și de două săptămâni***, excepțional, când sensul le permite, este acceptabilă combinația – *E dispus să răspundă **oricui și oricând** la întrebările care i se pun*);
– o formă verbală finită și alta non-finită (**Vreau **să mă odihnesc sau a mă plimba** prin parc*; se pot asocia însă două forme verbale finite la timpuri diferite: ***Nu ne-am odihnit și / dar vom pleca** îndată*) etc.

2.3. *Marcarea relației de coordonare prin conjuncții cu elemente corelative*

Pentru întărirea sensului relației de coordonare, se folosesc o conjuncție / locuțiune conjuncțională copulativă și un termen-pereche / corelativ.

- Pentru exprimarea mai puternică a excluderii sau a alternanței se folosesc conjuncțiile perechi *sau ..., sau; ori ..., ori; fie ..., fie:*

Sau vii, sau pleci.
Ne vedem negreșit ori mâine, ori poimâine.
Îți alegi ce îți convine: fie redactezi scrisoarea, fie o duci la destinație.

- Locuțiunea conjuncțională *cât și* presupune termenul corelativ *atât:*

*Îl apreciază **atât** pe coechipieri, **cât și** pe adversari.*

- Perechile *și ..., și; nici ..., nici,* formate din câte două semiadverbe, exprimând asocierea (în sens pozitiv sau negativ), au rol conectiv, de aceea pot fi asimilate conjuncțiilor coordonatoare copulative. Prezența elementelor *și ..., și; nici ..., nici* este justificată mai ales atunci când termenii conectați sunt numai doi, ceea ce dovedește că structura lor este fixată, grupul neputând fi separat în analiză. Compară exemplul (a) cu exemplul (b) și cu exemplele (c_1)-(c_2):

(a) *Maria, Ioana, Alexandra, Cristina (nu) sunt colege cu mine.*
(b) *?Maria, Ioana (nu) sunt colege cu mine.*
(c_1) ***Și** Maria, **și** Ioana sunt colege cu mine.*
(c_2) ***Nici** Maria, **nici** Ioana nu sunt colege cu mine.*

- Structura cu elementele corelative *nu numai ..., ci (și)* exprimă o valoare copulativă obținută pe baza unei relații adversative negate / anulate de opoziția dintre semiadverbul restrictiv *numai* și un element cu sens cumulativ (*și, toți*):

Nu numai ei, ci și ele au lucrat.
Nu numai ei, ci toți au lucrat.

3. Relația de subordonare

- Relația de subordonare se stabilește între două unități sintactice, dintre care una este dependentă de cealaltă; unitatea dependentă / subordonată față de termenul ierarhic superior, respectiv de centru, poate avea, în funcție de natura morfosintactică și semantică a centrului, statut diferit: complement (*Citește **cărți**, **Îți** povestesc, citirea **cărții***), circumstanțial (*Merge **la munte**, Lucrează **bine***), modificator (*Copilului îi plăcea povestea **cu vânătorul**, Plecarea **de mâine** este dificilă*) etc.
- Curent, relația de subordonare se exprimă prin mărci ale subordonării: la nivel **interpropozițional** – conjuncția subordonatoare, pronumele, adjectivul și adverbul relativ; la nivel **intrapropozițional** – prepoziția, cazul, acordul. Mai rar (iar, la nivel interpropozițional, foarte rar), se exprimă și prin juxtapunere (*Învești, iei examenul; nu învești, nu-l iei*).

3.1. *Relația de subordonare marcată prin conjuncții*

Diferența dintre complemente și circumstanțiale la nivel interpropozițional (între propoziții) este marcată prin utilizarea conjuncțiilor necircumstanțiale (numite și „complementizatori"), respectiv a conjuncțiilor circumstanțiale.

3.1.1. *Relația de subordonare marcată prin conjuncții necircumstanțiale*

Conjuncțiile / locuțiunile conjuncționale necircumstanțiale reprezintă restricții impuse de termenii regenți (verbe, interjecții, adjective, substantive postverbale):

*A anunțat **că** își va prezenta demisia.*
*Iată **că** a obținut ceea ce și-a dorit.*
*Maria era dornică **să**-l cunoască.*
*Dorința **să** plece era mare.*

ⓘ Uneori, selecția unei anumite conjuncții necircumstanțiale este impusă de structura subordonatei. În construcția *Așteaptă **ca** ea **să** îi dea o explicație plauzibilă*, verbul *a aștepta* cere conjuncția *să* (*Așteaptă **să** îi dea ea o explicație plauzibilă*), dar, în condițiile antepunerii unui element din subordonată, această conjuncție se realizează în varianta *ca ... să*.

De asemenea, conjuncțiile necircumstanțiale sunt impuse de tipul de enunț transpus în vorbire indirectă:

*Mi-a amintit **că** va ajunge mâine.* (transpunerea unui enunț asertiv în vorbire indirectă)
*M-a întrebat **dacă** poate să plece.* (transpunerea unui enunț interogativ total în vorbire indirectă).
*Mi-a spus **să** citesc mai repede.* (transpunerea unui enunț imperativ în vorbire indirectă)
*S-a mirat **că** am fumat atâtea țigări.* (transpunerea unui enunț exclamativ în vorbire indirectă)

3.1.2. *Relația de subordonare marcată de conjuncții circumstanțiale*

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale circumstanțiale introduc diverse tipuri de propoziții: cauzale (*Nu a răspuns* [$_{PConj}$ ***pentru că** nu era pregătit*]), concesive ([$_{PConj}$ ***Deși** nu era profesionist*], *cânta foarte bine la pian*), condiționale (*I-aș fi recunoscătoare* [$_{PConj}$ ***dacă** m-ar asculta*]), consecutive (*Era un zgomot așa de puternic,* [$_{PConj}$ ***încât** nu am auzit ce a spus*]), opoziționale ([$_{PConj}$ ***Dacă** ieri erau prieteni*], *astăzi nici nu se mai salută*), cumulative ([$_{PConj}$ ***Pe lângă că** te relaxezi*], *mai și înveți ceva mergând la teatru*) etc. Unele conjuncții sunt specializate pentru a introduce un singur tip de propoziție, altele pot introduce tipuri diferite (vezi **Conjuncția, 3.1.2.**).

3.1.3. *Marcarea relației de subordonare prin conjuncții cu elemente corelative*

Pentru insistență, relația de subordonare poate fi marcată prin elemente-perechi precum: *pentru că ..., de aceea; ca să ..., de aceea; deși / cu toate că / chiar dacă / măcar că ..., totuși / tot:*

***Cu toate că** i-a repetat explicația, **tot** nu a înțeles.*

3.2. *Relația de subordonare marcată prin relative*

- Relativele – pronume, adjective și adverbe relative – introduc diverși subordonați realizați propozițional – modificatori (a), circumstanțiale (b), posesori (c) sau complemente (d):

(a) *Am ajuns în locul* [$_{PRel}$ ***care** mi-era atât de familiar*]$_{Modif}$.
(b) *Mergem* [$_{PRel}$ ***unde** ne-am propus*]$_{CircLoc}$.
(c) *A intrat în casa* [$_{PRel}$ ***oricui** i-a primit*]$_{Pos}$.
(d) *Ne gândeam* [$_{PRel}$ ***cum** vom proceda*]$_{CPrep}$.

- Spre deosebire de conjuncții, elementele relative, în calitate de substitute, au funcții sintactice în propozițiile pe care le introduc: subiect (*Am aflat **cine** ne va vizita*), complement direct (*Am văzut **ce** mi-ai adus*), circumstanțial de loc (*Nu știu **unde** a pus cheia*), circumstanțial de timp (*Ne vom întâlni **când** vom putea*) etc.

- **Tipuri de propoziții relative**
  - Se disting **relativele cu antecedent**, în care relativul este anaforic, procurându-și referința de la un termen anterior (*La <u>ora</u>, **când, toată lumea este la serviciu**, se circulă ușor*) și **relativele fără antecedent**, în care relativul are referință variabilă, putând trimite la orice referent din domeniul de discurs (*Mănâncă **ce i se aduce**, **Oricine vine la noi** e bine primit*).
  - În construcțiile cu **relative fără antecedent (relative libere)**, poate să apară fenomenul de împletire a subordonatei cu regenta (imbricarea): relativa ocupă o poziție sintactică cerută de regent, iar conectorul relativ, care se „acomodează" la forma impusă de regentă, are altă funcție sintactică în interiorul relativei (vezi **Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 4.1.**):

*O să dau cartea **cui** are nevoie de ea.* (relativul are formă de dativ cerută de verbul din regentă, dar funcția sintactică de subiect)
*Dorința **oricui** folosește acest produs este să arate mai bine.* (relativul are formă de genitiv, dar funcția sintactică de subiect)
*Ascultă **pe cine** te iubește.* (relativul are formă prepozițională, dar funcția sintactică de subiect)
*Se gândea **la ce** i-a spus mama ei.* (relativul este însoțit de prepoziția *la*, impusă de verbul regent, dar are funcția de complement direct).

Relativa fără antecedent apare și în construcții fără imbricare, când forma cerută de regent a relativului concordă cu funcția sintactică din subordonată:

*A venit **cine** a vrut.*
*Dorește **ce** nu are.*

  - Un tip special de relativă este reprezentat de **propoziția interogativă parțială transpusă în vorbire indirectă**, prezentă în vecinătatea cuvintelor *dicendi* (vezi **Discursul raportat**):

Nu mi-a spus [$_{PRel}$ ***când** va lipsi de la serviciu*].
Ne-a întrebat [$_{PRel}$ ***cine** dorește o ciocolată*].

3.3. *Relația de subordonare marcată prin prepoziții*

Relația marcată prin prepoziții se manifestă, în special, la nivelul propoziției. Împreună cu termenul pe care îl precedă – complementul său, obligatoriu exprimat –, prepoziția formează grupul prepozițional, care se include în alt grup sintactic superior (vezi și **Prepoziția și grupul prepozițional**):

[$_{GV}$ *Merge* [$_{GPrep}$ ***la*** *teatru*]].
[$_{GN}$ *casa* [$_{GPrep}$ ***de*** *vânzare*]]
[$_{GAdj}$ *bun* [$_{GPrep}$ ***de*** *citit*]]
[$_{GAdv}$ *înainte* [$_{GPrep}$ ***de*** *a veni*]]
Ajunge [$_{GPrep}$ *până* [$_{GPrep}$ ***la*** *noi*]].
[$_{GInterj}$ *Vai* [$_{GPrep}$ ***de*** *ei*]]!

Prepoziția poate avea drept complement și o propoziție:

Merge la teatru [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{PRel}$ *cine îi face plăcere*]]
Muncește [$_{GPrep}$ ***fără*** [$_{PConj}$ *să aibă tragere de inimă*]]

Spre deosebire de conjuncția subordonatoare, prepoziția nu acceptă combinarea directă cu o formă verbală finită, ci numai cu o formă verbală non-finită:

A renunțat* ***la studiază* vs *A renunțat* ***la a mai studia***.
Crede ***că a studiat suficient*** vs **Crede* ***că a studia suficient***.

ⓘ De fapt, combinarea rară a prepoziției cu o formă verbală finită cere un element conjuncțional: *Vorbește* [$_{GPrep}$ *fără* [$_{PConj}$ ***să*** *se gândească*]].

În calitate de centru, prepoziția impune complementului său diverse restricții gramaticale, în funcție de natura complementului:
– de caz ([$_{GPrep}$ *la* [$_{GNpron}$ *tine*$_{A}$]], [$_{GPrep}$ *grație* [$_{GN}$ *mamei*$_{D}$]], [$_{GPrep}$ *împotriva* [$_{GN}$ *dușmanului*$_{G}$]]);
– de număr ([$_{GPrep}$ *între* [$_{GN}$ *case*$_{pl}$]]);
– de articulare (*Merge* [$_{GPrep}$ *la* [$_{GN}$ *școală*]], *Merge* [$_{GPrep}$ *cu* [$_{GN}$ *trenul*]]);
– de rol tematic (*Lucrează* [$_{GPrep}$ *în* [$_{GN}$ *curte*$_{Locativ}$]], *Scrie* [$_{GPrep}$ *cu* [$_{GN}$ *pixul*$_{Instrument}$]]).

3.4. *Relația de subordonare marcată prin caz*

Acest tip de relație se exprimă la nivelul grupurilor sintactice, în cadrul cărora centrele de grup impun nominalelor strâns legate de acestea (deci celor necircumstanțiale) restricții de caz:
- în GV, verbul impune acuzativul (*l-am întâlnit*) sau dativul (***le****-a dat*);
- în GN, centrul nominal impune genitivul (*spitalul* ***orașului***, *gustul* ***succesului***; specific pentru GN este cazul genitiv) sau, în situații speciale, dativul (*acordare de premii* ***câștigătorilor***, *frate* ***mamei***);
- în GAdj, adjectivul impune dativul (*util* ***studenților***);
- în GAdv, adverbul impune dativul (*conform* ***planului***);
- în GPrep, prepoziția impune acuzativul (*spre* ***tine***), genitivul (*împotriva* ***dușmanilor***) sau dativul (*grație* ***mamei***).

3.5. *Relația de subordonare marcată prin acord*

Acordul se realizează între două componente, dintre care unul (subordonatul) preia de la celălalt (regentul) informații gramaticale (de gen, de număr, de caz): *articol dificil, carte grea, unei fete sensibile, oamenilor inteligenți.*
Acest tip de relație se stabilește în cadrul grupului nominal între centru și componenții de tip adjectival (*casă nouă, plecarea mea, câțiva oameni*).
- În grupul nominal, se pot realiza două tipuri de acord:
  - **acordul formal**, în care termenul subordonat repetă informația gramaticală a centrului de grup (*femeie frumoasă, păpușă cu baterii* ***chinezească***, *carte de povești* ***interesantă***, *amintirea unei lecții de română* ***speciale***);
  - **acordul prin atracție**, în care termenul subordonat se acordă nu cu centrul grupului, ci cu un alt component al grupului, mai apropiat (*limba și literatura* ***română***, *cartea și caietul* ***meu***).

ⓘ Numeralele adjective au un statut aparte în ceea ce privește acordul în număr cu centrul nominal, pentru că, exprimând inerent informația de număr (numeralele au număr fix), acestea impun centrului căruia i se subordonează restricția de număr (*un copil, doi copii; prima fată, a doua fată*); vezi **Numeralul și grupul nominal cu centru numeral**.

ⓘ O relație specială, de interdependență, se stabilește între subiect și forma verbală finită, dat fiind că subiectul impune verbului acord în persoană și în număr, iar verbul îi impune subiectului cazul nominativ: *Elevii citesc.* În construcția cu pasiv, subiectul impune și acord în gen participiului: *Elevul a fost apreciat, Eleva a fost apreciată.*

3.6. *Aderența*

Subordonarea în cazul special al cuvintelor care nu cunosc flexiune se realizează prin atașarea directă a acestora la termenul regent. În acest mod se leagă adverbul de regentul verbal sau adjectival: *Vine mâine, Cântă bine, Lucrează aici; bolnavă psihic, totalmente diferită.* Prin urmare, în această situație, nu se utilizează mijloace gramaticale de marcare a subordonării (conectori, caz sau acord).

4. Apoziționarea

Apoziționarea reprezintă o relație de echivalență discursivă și referențială între doi constituenți, dintre care unul este *baza*, iar celălalt *apoziția* ([*Maria*]$_{bază}$, [*prietena mea*]$_{apoziție}$). Relația apozitivă se deosebește prin multe aspecte de relațiile subordonatoare propriu-zise.
- Din punct de vedere semantic, baza reprezintă o entitate căreia i se asociază o denotație de tip *individ*, iar apoziția este un predicat logic / semantic care se „referă" la individ.

- Relația apozitivă poate apărea în orice grup sintactic: în GN (situația prototipică; *Ion, colegul meu; băiatul, elev al școlii noastre*), în GAdj (*telefon bun, adică performant*), în GAdv (*Lucrează bine, adică eficient*), în GPrep (*S-a mutat în capitală, în București*), în GV cu centru formă verbală non-finită (*A reușit muncind, adică făcând ceea ce trebuie*).
- Acest tip de relație se realizează prin juxtapunere (*Ion, colegul nostru*) sau cu ajutorul apozemelor (*S-a vorbit mult despre problema actuală, **respectiv / și anume** despre criza politică*) ori chiar al unor conectori subordonatori (*Și-a dorit un singur lucru, **să** ajungă la Paris*).
- Apoziția este obligatoriu izolată (prozodic, prin pauze, iar grafic, prin virgule) și este obligatoriu postpusă bazei.

📖 În gramatica tradițională, și modificatorul restrictiv denominativ este analizat drept un tip de apoziție (*medicul **Popescu***). Cele două categorii se apropie prin faptul că ambele completează cu explicații baza (*Ioana, [**profesoara noastră**]$_{Apoziție}$* vs *profesoara [**Ioana**]$_{Modif}$*). Modificatorul restrictiv denominativ se distinge de apoziție prin relația pe care o are cu substantivul-regent:
- nu este echivalent din punct de vedere referențial cu substantivul regent (substantivul este un nume de clasă, iar modificatorul este numele unui membru al clasei);
- nu poate fi omis fără a afecta conținutul semantico-referențial al grupului nominal, modificatorul denominativ participând la denotația substantivului pe care îl însoțește (*Planeta Saturn se învârte în jurul Soarelui*); vezi și **Apoziția, 2.** pentru alte criterii de diferențiere care privesc imposibilitatea schimbării topicii, lipsa acordului în caz, absența apozemelor.

5. Construcțiile incidente

Se disting câteva situații în care componente ale enunțului (cuvinte, grupuri de cuvinte, propoziții) angajează relații pragmatice, discursive, cu celelalte componente.

- Uneori, structura propoziției este întreruptă pentru ca locutorul să-și exprime un anumit punct de vedere, să aducă o explicație suplimentară în legătură cu cele enunțate, să facă legătura dintre idei:

*Am aflat că, **veste nu prea bună**, s-a anulat cursa de mâine.*
*O cunosc bine pe Maria – **am fost colege și în liceu, și la facultate** – și nu pot să cred că ea a spus așa ceva despre noi.*
*Mi-a spus, **și lucrul ăsta m-a pus pe gânduri**, că sunt cam dezorientată.*
*Pe fostul meu coleg, **deși nu mai știu ce preocupări are acum**, îl apreciam pentru entuziasmul său.*

Aceste „întreruperi" nu sunt coordonate sau subordonate, de fapt, în plan sintactic, cu elemente aparținând propoziției-matrice, ci în plan pragmatic, în raport cu un termen de același rang sintactic ori cu un regent neexprimat:

Ion este bine pregătit, [spun așa] ***sau poate mă înșel eu**, și este bine să lucrăm împreună cu el.*
Părerea mea despre acest articol, [spun asta] ***pentru că tot a venit vorba**, e că nu se înscrie în tematica volumului.*

- Construcția incidentă poate avea și rolul de a asigura raportarea vorbirii directe, situându-se, prin urmare, tot în plan pragmatic, discursiv:

*Pleacă de aici, **spuse el nervos**, pentru că s-ar putea să ne certăm.*
*Nu mai știu exact ce s-a întâmplat, **murmură femeia accidentată**.*

- În discursul direct, în dialog, apar ca elemente incidente **vocativul** și **interjecția adresativă**. Acestea nu stabilesc relații sintactice cu ceilalți componenți ai enunțului și nu ocupă o poziție sintactică, funcționând ca niște apelative sau ca formule de adresare:

***Ion**, unde ai fost până acum?*
***Tu din banca a treia**, de ce nu ești atent?*
*De ce te-ai supărat, **măi**, așa de rău?*
*De ce nu te odihnești, **bre**?*

- Un tip special de construcție incidentă îl reprezintă **circumstanțialul metadiscursiv**.

ⓘ Nu există o contradicție între faptul că o construcție este incidentă și acela că îndeplinește o funcție sintactică.

Circumstanțialul metadiscursiv este exterior grupului verbal exprimat în enunț (regentul său fiind, de fapt, de cele mai multe ori, absent), pentru că face referire la actul enunțării. Pot avea utilizare discursivă mai multe tipuri de circumstanțiale:
- circumstanțialul de cauză: *Cred că nu se simte bine,* [spun asta] ***pentru că veni vorba**.*
- circumstanțialul de scop: *Ion a fost ocupat în ultima vreme,* [spun asta] ***ca să spun așa**.*
- circumstanțialul condițional: *L-am văzut beat turtă,* [spun așa] ***dacă pot să mă exprim astfel**.*
- circumstanțialul concesiv: [Spun asta] ***Deși nu e problema mea**, nu cred că e bine acum să căutați un alt serviciu.*
- circumstanțialul de mod: *Această alegere a fost, **după cum v-am mai spus**, greșită.*
- circumstanțialul instrumental: ***Prin deducție**, Ion nu avea cum să fie hoțul.*

Unele circumstanțiale metadiscursive sunt aparent legate de grupul verbal coocurent, fiind introduse prin conectori conjuncționali, altele sunt pur și simplu parantetice, exprimând, în planul enunțării, o opinie în legătură cu cele enunțate.

ⓘ În această gramatică, în capitolele dedicate circumstanțialelor, se menționează, acolo unde este cazul, și utilizarea metadiscursivă.

Circumstanțialul de modalitate, circumstanțial parantetic al enunțării, se distinge de celelalte circumstanțiale, fiind prin definiție incident:

***Din păcate**, nu voi putea veni la nunta ta.*

① Faptul că este parantetic deosebește circumstanțialul de modalitate (a) de predicatul adverbial (b):
(a) ***Desigur**, așteptăm o explicație.*
(b) ***Desigur** că așteptăm o explicație.*

- Alte elemente incidente au rol de **conectori pragmatici**:

*Credeați că am scăpat de vremea urâtă? **Ei bine**, ploile revin în toată țara.*

– Nu îmi place tema dată și aș vrea să îmi aleg alta.
*– **Așa**, și la ce te-ai gândit?*

– Până la urmă lucrarea ți-a ieșit bine.
*– **Mă rog**, am făcut și eu ce am putut.*

6. Dificultăți

- În enunțurile care conțin relative pronominale, întreaga propoziție relativă ocupă o anumită poziție sintactică, nu numai elementul relativ. De exemplu, în enunțul *Casa cui ți-am povestit este naționalizată, cui* nu este posesor, ci întrega propoziție relativă *cui ți-am povestit* ocupă poziția de posesor în raport cu regentul *casa*. Într-un exemplu de acest tip are loc fenomenul de *imbricare* sau de împletire a subordonatei cu regenta.
- Dată fiind apartenența lor la un nivel pragmatic, discursiv, și nu la planul strict sintactic de organizare a enunțului, construcțiile incidente pot să nu ocupe nicio poziție sintactică (vezi vocativul). O situație specială prezintă circumstanțialul metadiscursiv, care se raportează la un grup sintactic, dar nu aparține grupului, nu are o funcție sintactică cerută de centrul de grup:

*Maria era cam abătută, **ca să spun așa**.*

- Uneori, e greu de stabilit dacă o construcție explicativă are caracter incident sau nu. Dificultatea apare mai ales când construcția incidentă este introdusă printr-o conjuncție, ca în exemplul: *Discursul colegului meu, **deși era cam incoerent după părerea mea**, a fost ascultat cu interes.* Într-o situație ca aceasta, este preferabilă, în primul rând, analiza la nivel sintactic, și apoi o analiză la nivel discursiv, pragmatic. Un argument pentru stabilirea statutului construcției îl reprezintă și legătura semantică dintre aceasta și restul enunțului. Când legătura nu se realizează între conținuturile componentelor enunțului, construcția este interpretabilă mai degrabă ca incidentă, ca în exemplul:

*Am condus-o pe Maria la aeroport, **pentru că nu pot refuza pe nimeni niciodată**, apoi m-am întors la serviciu.*

Interpretarea ca propoziție subordonată cauzală propriu-zisă este însă evidentă în:

*Am condus-o pe Maria la aeroport, **pentru că m-a rugat**, apoi m-am întors la serviciu.*

7. Aspecte normative

- O serie de greșeli apar în utilizarea conjuncțiilor.
  - Unele greșeli privesc utilizarea elementelor corelative. Astfel, este greșită utilizarea elementelor conjuncționale corelative non-identice precum *fie…, sau; ori…, sau*, ca în enunțul: *În weekend merg **fie** la film, **sau**, dacă găsesc bilete, la teatru*) (corect: *În weekend merg **fie** la film, **fie**, dacă găsesc bilete, la teatru*).
  - Trebuie să se facă distincția între conjuncția disjunctivă *ori* și conectorul pragmatic *or*. În construcția *Vii **ori** pleci?*, *ori* este folosit corect, în schimb, în construcția *Am ajutat-o în multe situații, **ori**, ea nu a apreciat acest fapt*, *ori* se confundă cu *or* (corect: *Am ajutat-o în multe situații, **or**, ea nu a apreciat acest fapt*).
- Deseori, se neglijează realizarea acordului între adjectiv (mai ales, când acesta este participial) în cazul genitiv sau dativ cu regentul: *finalul piesei de teatru **văzute***), *recitalul cântăreței **preferate***). *finalul piesei de teatru **văzută*** (corect: *recitalul cântăreței **preferate***).
  Pentru alte greșeli, care privesc utilizarea conjuncțiilor și a prepozițiilor, vezi **Prepoziția, 7.**; **Conjuncția, 2.3., 3.4.**

PARTEA a II-a

FUNCȚIILE SINTACTICE DIN GRUPUL NOMINAL

PREZENTARE GENERALĂ 362

DETERMINANTUL 364
1. Caracteristici generale 364
2. Grup nominal nedeterminat *vs* grup nominal determinat 366
3. Grup nominal nedeterminat / determinat nedefinit / determinat definit 367
4. Clasa de substituție 368
5. Raportul articol – determinant 372
6. Dificultăți 373

CUANTIFICATORUL 374
1. Caracteristici generale 374
2. Clasa de substituție 374
3. Cuantificatorul extern 376
4. Dificultăți 377
..... 378

MODIFICATORUL 379
1. Caracteristici generale 379
2. Clasa de substituție 379
3. Dificultăți 380
4. Aspecte normative 382
..... 382

POSESORUL 383
1. Caracteristici generale 383
2. Clasa de substituție 383
3. Dificultăți 383
4. Aspecte normative 384
..... 385

COMPLEMENTUL 386
1. Caracteristici generale 386
2. Tipuri de substantive care cer complemente 386
2.1. Substantivul postverbal și complementele sale 386
2.2. Substantivul postadjectival și complementele sale 387
2.3. Substantivul relațional și complementele sale 387
3. Clasa de substituție 388
4. Dificultăți 388
5. Aspecte normative 389

FUNCȚIILE SINTACTICE DIN GRUPUL NOMINAL

PREZENTARE GENERALĂ

În interiorul grupului nominal, constituenții dependenți de centru ocupă, în funcție de rolul lor sintactic și semantic în raport cu centrul, poziții sintactice diferite. Structura grupului nominal complex este următoarea:

[(Determinant) (Cuantificator) Centru (Modificator) (Posesor) (Complement)].

Această structură poate avea forme diferite:

$[_{GN}$ *[acele]*$_{Det}$ *[trei]*$_{Cuant}$ ***bijuterii***$_{Centru}$ *[frumoase]*$_{Modif}$ *[ale reginei]*$_{Pos}$$]$;
$[_{GN}$ ***prezentarea***$_{Centru+Det}$ *[clară]*$_{Modif}$ *[de argumente*$_{Compl}$*]* *[de către avocat]*$_{Compl}$$]$;
$[_{GN}$ *[aceste]*$_{Det}$ *[puține]*$_{Cuant}$ ***plecări***$_{Centru}$ *[devreme]*$_{Modif}$ *[ale autocarelor]*$_{Compl}$$]$;
$[_{GN}$ ***gelozia***$_{Centru+Det}$ *[lui Ion*$_{Compl}$*]* *[pe colegi]*$_{Compl}$$]$;
$[_{GN}$ *[cei]*$_{Det}$ *[doi]*$_{Cuant}$ ***frați***$_{Centru}$ *[frumoși]*$_{Modif}$ *[ai Mariei]*$_{Compl}$$]$.

Structura grupului nominal depinde în mare măsură de natura centrului de grup. Față de GN cu centru substantiv (GN prototipic), GN cu centru pronume sau numeral este mai puțin extins (vezi și **Substantivul și grupul nominal, 4.2.; Trăsături sintactice ale pronumelui. Grupul nominal cu centru pronume, 2.; Numeralul cardinal, 4.2.; Numeralul ordinal, 4.2.**):

$[_{GNpron}$ ***nimic***$_{Centru}$ *[interesant]*$_{Modif}$$]$;
$[_{GNpron}$ *[mulți]*$_{Cuant}$ ***alții***$_{Centru}$$]$;
$[_{GNnum}$ ***al treilea***$_{Centru}$ *[din dreapta]*$_{Modif}$$]$;
$[_{GNnum}$ ***doi***$_{Centru}$ *[ai Mariei]*$_{Pos}$$]$.

📖 În gramatica tradițională, funcția sintactică specifică grupului nominal era atributul. Clasificarea tipurilor de atribut în gramatica tradițională avea în vedere, în primul rând, partea de vorbire prin care se realizau. Astfel, se distingeau: atributul adjectival (*om **inteligent**, **acest** argument*), atributul substantival (*cartea **elevului**, volumul **de poezii***), atributul pronominal (*casa **ei**, locul **dintre ei***), atributul verbal (*pasiunea **de a călători***), atributul adverbial (*locul **de acolo***) și atributul interjecțional (*Era un **pfiii**!*). Acest tip de clasificare după partea de vorbire prin care se exprimă un component al propoziției era aplicat numai în cazul atributului. În lucrarea de față, pe baza unor criterii sintactice și funcționale semantice mai riguroase, aplicate și în cazul altor grupuri sintactice, se disting, în grupul nominal, trei mulțe funcții sintactice (corespunzătoare atributului din gramatica tradițională): determinant, cuantificator, modificator, posesor, complement.

Ca în orice grup sintactic, în grupul nominal există o ierarhie a constituenților, iar denumirea generală de atribut din gramatica tradițională nu redă diferențele de statut ale acestora. Pentru a se evidenția ierarhia funcțională a componentelor grupului, acestea primesc „etichete" diferite.

- **Determinantul** ocupă poziția cea mai importantă în ierarhia grupului, având rolul semantico-pragmatic de integrare în enunț a substantivului (rolul de *integrator enunțiativ*) și totodată de individualizare a referentului acestuia (*elevul, un elev, acest elev*). Determinanții constituie o clasă relativ redusă de termeni (articolul *un, o, -l, -i* etc. și unele adjective pronominale: *acest, niciun, orice, care* etc.). Prototipic, în grupul nominal nu există decât un determinant (în situații speciale se realizează o supradeterminare, cu ajutorul a doi determinanți – articolul și adjectivul demonstrativ postpus: *blocul **acela**, blocul **cel** din dreapta*).
- **Cuantificatorul** are rolul de a specifica din punct de vedere cantitativ referentul desemnat de substantivul-centru. Cantitatea poate fi exactă, indicată prin numerale (*acești **cinci** copii*) sau nedefinită, marcată prin adjective pronominale nedefinite (*mulți, puțini, câțiva, fiecare, orice, toți* etc.). Cuantificatorul, ca funcție sintactică, nu apare în grupul nominal decât în prezența determinantului.
- **Modificatorul** este constituentul care „modifică" sau participă semantic la precizarea referinței substantivului, fiind intim legat de centru (*frate **geamăn**, triunghi **isoscel**, partid **comunist***) ori mai „liber", exprimând o apreciere subiectivă (*casă **frumoasă**, carte **proastă**, gând **bun***). Se realizează prin grup adjectival, dar și prin grup prepozițional (*poveste **fără sfârșit***), grup adverbial (*venirea **aici***), grup verbal cu centru formă non-finită (*premiu **constând în bani***), propoziție relativă (*Tabloul **pe care îl admirați** aparține unui olandez*).
- **Posesorul** reprezintă componentul grupului nominal care stabilește o relație de posesie cu un alt termen, exprimând obiectul posedat. Este o funcție specifică grupului nominal și se realizează prin grup nominal cu centru substantiv în genitiv (*florile **fetei***) sau pronume în genitiv (*cartea **lui***), prin clitic de dativ al pronumelui personal (*cartea-**ți***), prin adjectiv pronominal posesiv (*cartea **sa***) ori prin propoziție relativă (*Bijuteriile **cui ți-am povestit** au fost furate aseară*).
- **Complementul** este cerut numai de câteva tipuri de substantive: postverbale (*citirea **lecției**, sosirea **musafirilor***), postadjectivale (*atenția **la detalii**, tristețea **Mariei***) sau relaționale (*fratele **lui Ion**, vecinul **ei***). Analizate în gramatica tradițională drept atribute în virtutea faptului că centrul de grup este substantiv, complementele substantivelor postverbale și postadjectivale corespund complementelor din grupurile verbal, respectiv adjectival (*citește **lecția** > citirea **lecției**; atent **la detalii** > atenția **la detalii***). Complementul din grupul nominal poate avea ca realizări: grupul nominal cu centru nominal în genitiv sau în dativ (*tristețea **lui Ion**, acordare de ajutoare **sinistraților***), adjectivul pronominal posesiv (*fratele **meu***), grupul prepozițional (*un mare consumator **de dulciuri***), propoziția relativă (*Dorința **cui ne-a scris** este să îi facă o dedicație mamei sale*) sau conjuncțională (*îi lipsea plăcerea **să lucreze***).

ⓘ Comparând cele cinci funcții sintactice (determinant, cuantificator, modificator, posesor și complement) cu aceea de atribut din gramatica tradițională, se poate constata că:
– atributului adjectival îi corespund un determinant (***acest** om*), un cuantificator (*acești **doi** profesori*), un modificator (*măr **roșu***), un posesor (*scaunul **tău***) sau un complement (*plecarea **sa***);
– atributului substantival îi corespund un posesor (*cartea **Mariei***), un complement (*plecarea **Mariei**, cumpărarea **de cărți**, apelul **la rațiune***) sau un modificator (*grădina **de vară**, omul **fără suflet***);
– atributului pronominal îi corespund un posesor (*geanta **lui***) și un complement (*sora **dumnealui***);
– atributului adverbial îi corespunde un modificator (*sculatul **devreme**, casa **de acolo***);
– atributului interjecțional îi corespunde un modificator (***halal** educație*);
– atributului verbal îi corespund un modificator (*mamă **suferind***) sau un complement (*dorința **de a citi***).

Prin urmare, pentru o analiză consecventă a tuturor grupurilor sintactice și în cazul grupului nominal se aplică, în primul rând, un criteriu sintactico-semantic de distingere a funcțiilor sintactice, și, în al doilea rând, se evidențiază posibilitățile de realizare a acestor funcții (clasa de substituție).

DETERMINANTUL

1. Caracteristici generale

1.1. Determinantul este o funcție sintactică internă grupului nominal, specifică grupului nominal cu centru substantiv. Determinantul ocupă cea mai importantă poziție în structura grupului nominal, fiind responsabil, din punct de vedere sintactic, de integrarea acestuia în structura enunțului și, din punct de vedere semantic, de atribuirea unei interpretări (definite sau nedefinite) acestuia.

- Combinarea unui determinant (articolul definit, articolul nedefinit, adjectivele pronominale antepuse) cu un substantiv / grup nominal are ca rezultat un *grup nominal determinat*; un grup nominal fără determinanți este un *grup nominal nedeterminat*. Determinarea grupului nominal este de două tipuri: *determinare definită* și *determinare nedefinită*.

  Schema de organizare sintactică a grupurilor nominale determinate este următoarea:

  $[_{GN}$ [Determinant] ([Cuantificator]) Centru substantival ([Modificator]) ([Compl.])].

- Din punctul de vedere al gramaticalizării determinanților, există trei mijloace de determinare a grupului nominal: (a) mijloace gramaticalizate, (b) mijloace lexico-gramaticale și (c) mijloace semigramaticalizate.

(a) *Mijloace gramaticalizate:* articolul definit și nedefinit (determinanții „tipici") sunt unelte gramaticale care formează o unitate morfologică cu substantivul pe care îl determină (gradul de coeziune al combinației articol + substantiv este diferit în cazul celor două articole, cel definit fiind mai puternic dependent de centrul substantival sau de un adjectiv antepus decât cel nedefinit – vezi **Articolul, 2.**); funcțiile lor secundare (de pildă, funcția de clasificator substantival – vezi **Articolul, 4.3.2.**) sunt o consecință a acestei funcții principale de integrare enunțiativă și de determinare.

ⓘ Deși formează o unitate morfologică cu substantivul pe care îl determină (sau cu adjectivul care preia formal articolul definit), articolul, fiind un element „dependent" / neautonom din punct de vedere flexionar și fonologic, are autonomie sintactică pentru că îndeplinește funcția sintactică de determinant al grupului nominal (vezi și **Articolul, 1.**).

(b) *Mijloace lexico-gramaticale:* adjectivele demonstrative și posesive antepuse, adjectivele pronominale indefinite, numeralele cardinale și ordinale, adjectivul pronominal negativ sunt cuvinte independente, care au un conținut semantic propriu și care pot îndeplini funcția sintactică de determinant; sunt parte a grupului nominal, însă nu formează o unitate morfologică cu centrul substantival, fiecare aparținând unei clase lexico-gramaticale anume (adjectiv pronominal sau numeral cu valoare adjectivală).

(c) *Mijloace semigramaticalizate:* posesivele clitice (*frate-**meu**, soră-**sa***) îndeplinesc funcția sintactică de determinant definit pe lângă substantive nume de rudenie; incompatibilitatea grupului nominal determinat prin posesiv clitic cu alți determinanți

(**acest frate-**meu***, **fratele-**meu***, **o soră-**sa***) este testul care arată că posesivul este determinantul grupului (vezi *infra*, **1.2.**, condiția de unicitate a determinantului în limitele unui singur grup). Aceste cuvinte își păstrează principalul lor rol semantic, de a indica un posesor; funcția de determinare a grupului nominal este deci secundară.

- Determinantul ocupă prima poziție în grupul nominal și poate fi precedat doar de mărci focale, care nu au funcție sintactică (*chiar* [***un***]$_{Det}$ *câine*), sau de cuantificatorii externi ai grupului nominal, care pot să apară în extremitatea stângă a grupului ([$_{GN}$ [*toți*]$_{Cuant\ extern}$ [[***acești***]$_{Det}$ *oameni*]]) (vezi **Cuantificatorul, 3.**). Poziția postnominală (enclitică) a articolului definit se explică prin statutul flexionar al acestuia, de morfem gramatical legat (vezi **Articolul, 2.**); articolul definit se alipește însă la **primul** termen al grupului.

1.2. Având în vedere că integrarea în enunț a unui grup nominal se realizează o singură dată, poziția de determinant din cadrul grupului este **unică** (spre deosebire de poziția de *modificator* al grupului nominal: într-un grup nominal pot exista mai mulți modificatori, care completează conținutul semantic al substantivului-centru de grup cu informații semantice de diverse tipuri).

Unicitatea poziției determinantului se verifică prin testul combinării determinanților. În toate grupurile nominale în care apar, articolul definit (***-(u)l***), pe de o parte, și adjectivul demonstrativ antepus (***acest***, ***acel*** etc.), pe de altă parte, îndeplinesc obligatoriu funcția de determinant al grupului nominal: *copi**lul** / **acest** copil*. Imposibilitatea de a combina, în limitele aceluiași grup, cele două unități (****acest** copi**lul***) arată că acestea sunt în competiție pentru ocuparea aceleiași poziții sintactice (dat fiind că altă poziție sintactică nu pot ocupa în grupul nominal).

ⓘ O excepție de la condiția de unicitate a determinantului o constituie *determinanții emfatici* (adjectivele demonstrative postnominale – *copilul **acesta**, copilul **cel** bun*); vezi *infra*, **4.1.** interpretarea gramaticală a acestora.

1.3. Poziția sintactică a determinantului este **obligatorie** în cazul grupurilor nominale care ocupă, în structura propoziției, poziții sintactice argumentale (subiect, complement direct, complement indirect). Pozițiile argumentale sunt, în majoritatea situațiilor, interpretate semantic ca denotând o *entitate* (exemplul (a)), opunându-se astfel pozițiilor sintactice predicative, care desemnează o *proprietate* (fiind *predicate semantice*) (exemplul (b)).

(a) [$_{GN}$ ***Profesorul***$_{Centru+Det}$]$_S$ *vine.* – GN cu interpretare ca *entitate*
(b) *Ion este* [$_{GN}$ ***profesor***]$_{NP}$ – GN cu interpretare ca *proprietate*

Interpretarea ca *entitate* a grupului nominal nu se poate obține decât prin existența unui determinant în cadrul grupului; mai exact, grupurile nominale din poziții argumentale trebuie să fie determinate. Determinarea și interpretarea ca *entitate* sunt asociate cu referențializarea grupului nominal: grupul nominal referențializat este asociat cu o unitate (cunoscută sau necunoscută) din realitatea comunicativă.

ⓘ În rarele cazuri în care apar grupuri nominale nedeterminate în poziții argumentale, grupurile au interpretare de tip *proprietate*. De exemplu, în propoziția *Caut **profesor de română** pentru consultații*, grupul nominal *profesor de română* nu trimite la o entitate concretă, ci la un set de proprietăți pe care trebuie să le îndeplinească o entitate denotată prin acest grup nominal (anume: să fie *profesor de română*), adică grupul nominal are interpretare de tip *proprietate* (este un predicat semantic). În propoziția *Îl caut pe **profesorul meu de română** pentru consultații*, grupul nominal *profesorul meu de română*, determinat prin articolul definit, trimite la un individ, la o entitate concretă, deci are interpretare semantică de tip *entitate* (dublarea prin clitic a acestui GN cu funcția de complement direct arată că grupul are interpretare de tip *entitate*, întrucât cliticele pronominale substituie un GN determinat).

1.4. Poziția sintactică a determinantului este asociată și cu funcția de marcare morfologică a cazului: cazul grupului nominal se marchează în forma determinantului: *copilul / copilului, un copil / unui copil, acest copil / acestui copil* (vezi și **Substantivul și grupul nominal, 2.2.3.**). De asemenea, în mod similar cu alți subordonați ai centrului nominal (cuantificatori și modificatori), determinantul se acordă în gen și număr cu centrul substantival.

1.5. *Determinantul* este, conform descrierii de mai sus, o funcție care se definește pe patru niveluri:

(a) *morfologic*, participă la flexiune și la marcarea cazului;
(b) *sintactic*, este elementul care asigură integrarea grupului nominal în ansamblul propoziției, al enunțului;
(c) *semantic*, conferă grupului nominal determinat (denotând o entitate) o interpretare definită (entitate cunoscută) sau nedefinită (entitate necunoscută);
(d) *enunțiativ*, transformă un grup nominal nedeterminat într-un grup nominal determinat, realizând trecerea de la denotația *proprietate* la denotația *entitate*.

2. Grup nominal nedeterminat *vs* grup nominal determinat

Pozițiile sintactice tipice în care grupul nominal este interpretat ca *proprietate* sunt pozițiile predicative (nume predicativ, complement predicativ al obiectului și predicativ suplimentar). Grupurile nominale din aceste poziții sintactice au, în mod curent, interpretare nereferențială, trimițând la **proprietăți ale entității** desemnate de nominalul din poziția subiectului (în cazul numelui predicativ și al predicativului suplimentar) sau din poziția obiectului (în cazul predicativului suplimentar și al complementului predicativ al obiectului). În aceste poziții, în acord cu interpretarea semantică, *grupurile nominale* sunt, în mod tipic, *nedeterminate*:

*El este **băiat.*** (NP descrie *proprietatea* subiectului, anume, de „a fi băiat")
*L-au numit **director.*** (CPO descrie *proprietatea* complementului direct – de „a fi director" –, proprietate „obținută" prin mijlocirea verbului atributiv a *numi*)
*O știm **elevă.*** (PS descrie *proprietatea* complementului direct – de „a fi elevă" –, proprietate introdusă prin mijlocirea verbului *a ști*)

Complementele verbului (subiect, complement direct, complement indirect) se realizează prin *grupuri nominale determinate*, care asigură, prin mijlocirea (obligatorie a) determinantului, interpretarea ca *entitate* a grupului.

***O fată deșteaptă** a primit bursa.*
*Am citit **această carte.***
*I-am dat flori **unei fete.***

Un grup nominal nedeterminat nu poate ocupa o poziție argumentală (decât foarte rar și în condiții sintactice speciale – vezi *supra*, **1.3.** și nota):

***Fată deșteaptă** a primit bursa.*
Am citit **carte.*
I-am dat flori **fete.*

Fac excepție de la această regulă de determinare obligatorie a complementelor argumentale substantivele masive (a), substantivele abstracte (b), substantivele comune la plural (c), precum și substantivele cu interpretare *proprietate* (d):

(a) *Se mănâncă **pește.***
(b) *Îți trebuie **curaj** ca să faci asta.*
(c) *În coș am pus **mere**.*
(d) *Caut **profesor.***

ⓘ După cum se poate observa din exemplele de mai sus, în cazul grupurilor nominale nedeterminate cu centru substantiv comun există o diferență importantă între singular și plural: grupurile la singular nu sunt acceptate în poziție argumentală (**În coș am pus **măr**, *Am văzut **copil***), necesitând prezența unui determinant (*În coș am pus **un măr / mărul / acest măr**, Am văzut **un copil / copilul / acest copil***), pe când grupurile la plural pot apărea în această poziție, caz în care grupul are interpretare nedefinită; pluralul substantivului este deci **o formă de determinare nedefinită** a grupurilor nominale.

ⓘ Vezi **Articolul, 3.1.**, pentru interpretarea gramaticală a grupurilor nominale nearticulate în poziția de complement al prepoziției (*Merg **în parc***).

3. Grup nominal nedeterminat / determinat nedefinit / determinat definit

Categoria determinării are trei valori reprezentând trei grade de *individualizare* și de cunoaștere a entității desemnate prin grupul nominal:

- *nedeterminare:* informație zero despre grupul nominal și interpretare semantică ca *proprietate* a acestuia;
- *determinare nedefinită:* prin grupul nominal se desemnează o *entitate*, prezentată ca necunoscută sau ca nouă în enunț;
- *determinare definită:* prin grupul nominal se desemnează o *entitate*, cunoscută în enunț.

Majoritatea grupurilor nominale cunosc toate cele trei trepte de determinare, care se constituie într-un sistem de **opoziții de determinare**:

(a) nedeterminat – determinat definit: *copil – copilul;*

*Ion este **copil**.* – *Ion este **copilul** știut de noi.*

(b) nedeterminat – determinat nedefinit: *copil – **un** copil;*

*Ion este **copil** (bolnăvicios).* – *Ion este **un copil** bolnăvicios.*

(c) determinat nedefinit – determinat definit: ***un** copil – copilul.*

***Un copil** a venit.* – ***Copilul** a venit.*

ⓘ Cele trei opoziții nu se realizează în toate situațiile: marcarea genitivului și a dativului se face obligatoriu (și) prin intermediul unui determinant, astfel că valoarea *nedeterminat* nu poate apărea în acest caz, singura opoziție de determinare posibilă fiind *determinat nedefinit – determinat definit* (***unei** fete – **fetei***).

4. Clasa de substituție

Clasa determinanților se împarte în două subclase: determinanți definiți și determinanți nedefiniți.

Tipuri de realizări	Tip de determinare	Exemplu
	Determinare definită	[$_{GN}$ *Copilul frumos*] *a venit.*
Adjectivul demonstrativ antepus		[$_{GN}$ ***Acest / Acel** copil*] *a venit.* [$_{GN}$ ***Cei** doi copii*] *au venit.*
Adjectivul posesiv antepus		[$_{GN}$ ***Al nostru** frate*] *a venit.*
Adjectivul posesiv clitic		[$_{GN}$ *Frate-**său***] *a venit.*
Adjectivul demonstrativ postpus	**Determinare definită emfatică**	[$_{GN}$ *Băiatul **acesta** frumos*] *a venit.* [$_{GN}$ *Fata **cea** bună*] *a venit.*
	Determinare nedefinită	[$_{GN}$ ***Un** copil*] *a venit.* *Le-am spus* [$_{GN}$ ***unor** băieți*] *să vină.*
Adjectivul pronominal indefinit		[$_{GN}$ ***Fiecare** om*] *își dorește binele.* [$_{GN}$ ***Vreun** copil*] *tot o fi venit.*
Numeralul cardinal		[$_{GN}$ ***Doi** copii*] *au venit.*
Numeral ordinal		[$_{GN}$ ***Al doilea** copil*] *a venit.*
Adjectivul pronominal negativ		[$_{GN}$ ***Niciun** băiat*] *nu a venit.*
Adjectivul pronominal interogativ, relativ, relativ-interogativ		[$_{GN}$ ***Care / Ce** om*] *nu înțelege acest lucru?* *Mă gândesc* [$_{GN}$ ***ce** soluție*] *să adopt.* *Nu știu* [$_{GN}$ ***care / ce** om*] *poate să înțeleagă acest lucru.*

4.1. În seria **determinanților definiți** se încadrează trei tipuri de cuvinte: gramaticalizate, lexico-gramaticale și semigramaticalizate.

- Elemente *gramaticalizate:*

  - **Articolul definit** este determinantul prototipic, gramaticalizat, prin care se realizează valoarea *determinat definit* a grupurilor nominale în limba română:

    [$_{GN}$ *Copilul*$_{Centru+Det}$ [$_{GAdj}$ *frumos*]$_{Modif}$]$_{S}$ *a venit.*

    Articolul definit se poate alipi și la un adjectiv care precedă centrul substantival:

    [$_{GN}$ [$_{GAdj}$ *Frumosul*]$_{Modif+Det}$ *copil*]$_{S}$ *a venit.*

ⓘ Dat fiind că articolul definit este un morfem gramatical legat, care formează împreună cu substantivul sau adjectivul la care se atașează un lanț morfematic nedisociabil, în reprezentarea sintactică nu se separă articolul de centrul nominal, însă se face mențiunea că acest constituent conține și determinantul grupului (vezi descrierea amănunțită în capitolul **Articolul, 3.2.**).

- Forme *lexico-gramaticale:*

  - **Adjectivul demonstrativ antepus**:

    [$_{GN}$ [***Acest / Acel / Celălalt / Același***]$_{Det}$ *copil* [$_{GAdj}$ *frumos*]$_{Modif}$]$_{S}$ *a venit.*
    [$_{GN}$ [***Acești / Acei / Ceilalți / Aceiași***]$_{Det}$ [*doi*]$_{Cuant}$ *oameni*]$_{S}$ *au venit.*
    [$_{GN}$ [***Cei***]$_{Det}$ [*câțiva*]$_{Cuant}$ *oameni* [$_{GPrep}$ *din piață*]$_{Modif}$]$_{S}$ *protestau.*

  - **Adjectivul posesiv antepus**, care determină substantive nearticulate:

    [$_{GN}$ [***Al nostru***]$_{Det}$ *frate*]$_{S}$ *a venit.*

ⓘ Foarte rar și circumscris stilistic, arhaic, funcția sintactică de determinant al grupului nominal poate fi îndeplinită de un **grup nominal în genitiv**, antepus, cu centru substantiv sau pronume; genitivul antepus presupune nearticularea substantivului-centru, context care impune interpretarea sa ca determinant:

[$_{GN}$ [$_{GN}$ ***Al țării***]$_{Det}$ *steag*]$_{S}$ *e pus deasupra intrării.*
[$_{GPrep}$ *Pe* [$_{GN}$ [$_{GNpron}$ ***al lor***]$_{Det}$ *steag*]]$_{CircLoc}$ *e scris „Unire”.*

Faptul că adjectivul posesiv antepus și grupul nominal în genitiv antepus ocupă poziția sintactică de determinant se „testează” prin imposibilitatea determinării centrului substantival cu articol definit: ****al nostru** frate*, ****al țării** steagul*, ****al lor** steagul*. Poziția de determinant este unică și nu poate fi ocupată decât de un singur element.

  - În rândul determinanților definiți, un caz special îl reprezintă adjectivele **demonstrative postpuse**, care sunt **determinanți emfatici**, și nu determinanți principali ai grupului nominal, dată fiind coocurența cu articolul definit în grupul nominal în care se includ. Articolul definit este determinantul propriu-zis al grupului nominal, iar demonstrativele postpuse „supradeterminǎ” grupul nominal prin raportarea acestuia la alt(e) obiect(e) prezente sau subînțelese în discurs:

$[_{GN}$ *Băiatul*$_{Centru+Det}$ $[$***acesta / celălalt / acela***$]_{Det\ emfatic}$ $[_{GAdj}$ *frumos*$]_{Modif}]_S$ *a venit.*
$[_{GN}$ *Copilul*$_{Centru+Det}$ $[$***acesta / celălalt***$]_{Det\ emfatic}$ $[_{GN}$ *al Mariei*$]_{Pos}]_S$ *a venit.*
$[_{GN}$ *Fata*$_{Centru+Det}$ $[$***cea***$]_{Det\ emfatic}$ $[_{GAdj}$ ***bună***$]_{Modif}]_S$ *a venit.*

Adjectivul demonstrativ postpus nu poate apărea decât în vecinătatea de dreapta a articolului definit, nepermiţând intercalarea niciunui element între el şi articol: ***copilul** ***frumos acesta / ăsta***; ***copilul** ***Mariei acesta***; ***copilul** *Mariei* ***celălalt***. Această ordine strictă arată că între articolul definit şi adjectivul demonstrativ postpus există o relaţie de „solidaritate"; astfel, determinantul propriu-zis al grupului nominal, articolul definit, şi determinantul emfatic, adjectivul demonstrativ postnominal, se grupează, formând un determinant complex.

- Forme *semigramaticalizate:*

○ **Adjectivul pronominal posesiv clitic** determină numele de rudenie nearticulate:

$[_{GN}$ *Frate-****său***$_{Centru+Det}]_S$ */* $[_{GN}$ *Tată-****său***$_{Centru+Det}]_S$ */* $[_{GN}$ *Mă-****sa***$_{Centru+Det}]_S$ *a venit.*

ⓘ La fel ca în cazul grupurilor nominale determinate cu articol definit, în reprezentarea sintactică nu se separă adjectivul clitic de centrul nominal, însă se face menţiunea că acest constituent conţine şi determinantul grupului.

Posesivul clitic se aseamănă cu articolul definit prin calitatea sa de cuvânt dependent morfologic de centrul substantival, însă se deosebeşte de articolul definit prin incapacitatea sa de a se ataşa la adjective antepuse (**frumoasă-sa mamă*).

ⓘ O situaţie cu totul specială prezintă grupurile nominale cu centru numeral cardinal sau ordinal sau cu centru pronume indefinit. Aceste cuvinte au, în calitate de centru de grup, statut sintactic de pronume, fapt care le conferă autonomie sintactică, în sensul că nu necesită prezenţa unui determinant pentru a se integra în enunţ, grupurile nominale pe care le organizează fiind inerent determinate (ca şi celelalte pronume):

$[_{GNnum}$ ***Doi***$]_S$ *au venit.*
$[_{GNnum}$ ***Al doilea***$]_S$ *a venit.*
$[_{GNpron}$ ***Câţiva*** $[_{GPrep}$ *din clasă*$]_{Modif}]_S$ *au venit în excursie.*

Însă, dat fiind că aceste cuvinte aparţin clasei cantitativelor, iar cantitativele (numerice sau indefinite) sunt cuvinte intrinsec nedefinite, grupurile nominale cu centru numeral sau pronume indefinit au interpretare inerent nedefinită (însă determinată); mai exact, sunt echivalente cu un grup nominal determinat cu articol nedefinit. Aceste centre pot accepta un determinant definit realizat prin pronumele semiindependent *cel*, care însă nu au rolul de a determina grupul, ci de a conferi semnificaţia *definit*:

$[_{GNnum}$ $[$***Cei***$]_{Det}$ *doi*$]_S$ *au venit.*
$[_{GNnum}$ $[$***Cei***$]_{Det}$ *de-al doilea*$]_S$ *a venit.*
$[_{GNnum}$ $[$***Cei***$]_{Det}$ *câţiva* $[_{PRel}$ *care au mers în excursie*$]_{Modif}]_S$ *au fost cuminţi.*

Combinarea numeralelor şi a pronumelor indefinite cu determinanţi demonstrativi este o situaţie cu totul specială, întrucât grupurile nominale cu centru numeral sau pronume nu acceptă în mod tipic combinarea cu determinanţi (combinarea cu determinanţi este o caracteristică prototipică a grupului nominal cu centru substantiv).

4.2. În seria **determinanţilor nedefiniţi** se încadrează două tipuri de forme: gramaticalizate şi lexico-gramaticale.

- Forme *gramaticalizate:*

○ **articolul nedefinit** este determinantul prototipic, gramaticalizat, prin care se realizează valoarea *determinat nedefinit* a grupurilor nominale în limba română:

$[_{GN}$ $[$***Un***$]_{Det}$ *copil*$]_S$ */* $[_{GN}$ $[$***O***$]_{Det}$ *fată*$]_S$ *a venit.*
$[_{GN}$ $[$***Nişte***$]_{Det}$ *băieţi*$]_S$ *au venit.*
Le-am spus $[_{GN}$ $[$***unor***$]_{Det}$ *băieţi*$]_{CI}$ *să vină.*

- Forme *lexico-gramaticale:*

○ **adjectivele pronominale indefinite** îndeplinesc funcţia sintactică de determinant al grupului nominal când ocupă prima poziţie a acestuia şi nu sunt coocurente cu alţi determinanţi care să le preceadă:

$[_{GN}$ $[$***Vreun***$]_{Det}$ *copil*$]_S$ *tot o fi venit.*
$[_{GN}$ $[$***Alt***$]_{Det}$ *om*$]_S$ *a venit.*
$[_{GN}$ $[$***Fiecare***$]_{Det}$ *om*$]_S$ *îşi doreşte binele.*
$[_{GN}$ $[$***Oricare***$]_{Det}$ *om*$]_S$ *îşi doreşte binele.*
$[_{GN}$ $[$***Atâţia***$]_{Det}$ *oameni*$]_S$ *au venit.*
Au venit $[_{GN}$ $[$***mulţi***$]_{Det}$ ***oameni***$]_S$.
$[_{GN}$ $[$***Unii***$]_{Det}$ *oameni*$]_S$ *sunt dificili.*
Am cumpărat $[_{GN}$ $[$***nişte***$]_{Det}$ *pâine*$]_{CD}$.
Erau doar $[_{GN}$ $[$***câţiva***$]_{Det}$ *copii*$]_S$ *în clasă.*

ⓘ Atunci când adjectivele pronominale indefinite sunt coocurente cu alţi determinanţi (care le preceadă), îndeplinesc funcţia sintactică de cuantificator (vezi **Cuantificatorul, 1.**) al grupului nominal (poziţia de $[_{GN}$ *[Uni]*$_{Det}$ $[$***alţi***$]_{Cuant}$ *oameni*$]_S$ *îşi cer drepturile* sau $[_{GN}$ *[Aceşti]*$_{Det}$ $[$***mulţi***$]_{Cuant}$ *oameni*$]_S$ *îşi cer drepturile* sau *Tot, amândoi, tustrei, câteşitrei* sunt forme de tip special, care nu pot ocupa poziţia sintactică de determinant; sunt **cuantificatori externi** (vezi **Cuantificatorul, 3.**) care pot, în unele situaţii, „părăsi" grupul nominal, deşi ţin semantic de acesta (vezi şi **Pronumele şi adjectivul pronominal indefinit, 4.3.**).

- **numeralele cardinale şi ordinale**, când au valoare adjectivală şi ocupă prima poziţie la stânga grupului nominal, sunt determinanţii acestuia:

$[_{GN}$ $[$***Doi***$]_{Det}$ *băieţi*$]_S$ *au venit.*
$[_{GN}$ $[$***Al doilea***$]_{Det}$ *băiat*$]_S$ *a venit.*

ⓘ La fel ca în cazul adjectivelor indefinite, atunci când numeralele sunt coocurente cu alți determinanți (care le precedă), îndeplinesc altă funcție sintactică:
– numeralele cardinale îndeplinesc funcția sintactică de cuantificator (vezi **Cuantificatorul**) al grupului nominal, „cedând" poziția de determinant (unică în grupul nominal) elementului care le precedă:
$[_{GN}\,[Aceste]_{Det}\,[\textbf{două}]_{Cuant}\,argumente]_{S}$ *susțin interpretarea noastră*;
– numeralele ordinale sunt modificatori ai grupului nominal, având o semnificație mai apropiată de cea a adjectivelor prototipice decât de cea a cuvintelor cantitative (indică ordonarea pe o scală, nu cuantifică propriu-zis):
$[_{GN}\,[Acest]_{Det}\,[\textbf{al doilea}]_{Modif}\,argument]_{S}$ *susține interpretarea noastră.*

- **adjectivul pronominal negativ** *niciun / nicio* ocupă poziția sintactică de determinant al grupului nominal:

  $[_{GN}\,[\textbf{Niciun}]_{Det}\,băiat]_{S}$ / $[_{GN}\,[\textbf{Nicio}]_{Det}\,fată]_{S}$ *nu a venit la cinema.*

- în ipostază adjectivală, **interogativele**, **relativele** și **relativ-interogativele** pot îndeplini funcția sintactică de determinant al grupului nominal:

  $[_{GN}\,[\textbf{Care / Ce}]_{Det}\,om]_{S}$ *nu înțelege acest lucru?*
  Mă gândesc $[_{GN}\,[\textbf{ce}]_{Det}\,soluție]_{CD}$ *să adopt.*
  Nu știu $[_{GN}\,[\textbf{care / ce}]_{Det}\,om]_{S}$ *poate să înțeleagă acest lucru.*
  Nu știu $[_{GN}\,[\textbf{câți}]_{Det}\,oameni]_{S}$ *au venit la spectacol.*
  Nu știu $[_{GN}\,[\textbf{câtă}]_{Det}\,făină]_{S}$ *îmi trebuie pentru cozonac.*

4.3. După cum se poate observa din reprezentările sintactice de mai sus, adjectivele pronominale (posesive, demonstrative, indefinite) și numeralele cu valoare adjectivală care funcționează ca determinant al grupului nominal nu organizează grup sintactic (parantezele drepte delimitează constituenții în acest caz, nu organizarea unui grup sintactic).

ⓘ În sintagmele „adjectiv pronominal" sau „numeral cu valoare adjectivală", termenul *adjectiv* este folosit numai prin tradiție, ca urmare a faptului că această formă se acordă în gen, număr și caz cu substantivul. Acest tip de „adjective" se deosebește net de adjectivul propriu-zis (calificativ, categorial, situativ), care are valori semantice și funcții sintactice cu totul diferite.

Articolele definit și nedefinit au un comportament similar: sunt constituenți de tip adjectival, în sensul explicat mai sus, adică au funcție sintactică autonomă (întotdeauna de determinant), însă nu pot fi centru de grup sintactic.

5. Raportul articol – determinant

Articolele sunt ***determinanții tipici***, gramaticalizați, specializați **doar** pentru integrarea grupului nominal în enunț și pentru conferirea unei interpretări definite sau nedefinite acestuia.

Toate celelalte cuvinte care pot ocupa poziția sintactică de determinant suplimentează conținutul semantic al grupului pe care îl determină cu informații specifice clasei din care fac parte: determinanții demonstrativi, propriu-ziși sau emfatici, conțin informații privitoare la raportarea obiectului determinat la alt(e) obiect(e) din universul discursiv; posesivul clitic, adjectivul posesiv și genitivul antepus introduc informații privitoare la posesor (substantivul determinat este obiectul posedat) etc. De asemenea, majoritatea determinanților (alții decât articolul) au și variante pronominale, situație în care organizează grupuri sintactice de tip nominal, monomembre sau complexe. În concluzie, articolul este reprezentantul prototipic al clasei determinanților; celelalte elemente din clasa determinanților îndeplinesc această funcție grație poziției pe care o ocupă în ierarhia grupului nominal.

ⓘ Valoarea *determinat* se poate obține și prin alte mijloace: pluralul substantivelor în poziții de complement funcționează ca o determinare nedefinită (vezi *supra*, **2.**). De asemenea, construirea cu *pe* a complementului direct este o formă de determinare definită: în enunțurile *L-am văzut* ***pe copii*** și *Am văzut* ***copilul***, grupul prepozițional *pe copii*, în care prepoziția *pe* are drept complinire un substantiv fără determinanți, și grupul nominal determinat definit *copilul* sunt echivalente din punctul de vedere al determinării, prin ambele desemnându-se o *entitate*, cunoscută în enunț.

6. Dificultăți

6.1. Combinarea demonstrativelor, altele decât demonstrativul semiindependent (vezi cazul construcțiilor de tipul *cei doi*, comentat *supra*, **4.1.**), cu un grup nominal cu centru numeral cardinal reprezintă o situație distinctă: în acest context, demonstrativul are valoare pronominală, este **centrul** grupului nominal determinat definit, iar numeralul este **apoziția** sa (vezi și **Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ 4.2.**, **Numeralul cardinal, 4.2.**):

$[_{GNpron}\,\textbf{Aceștia / Aceia}]_{S}\,[_{GNnum}\,doi]_{Apoziție}$ *au venit la curs.*

Selectarea obligatorie a formei lungi a demonstrativului în aceste contexte, și nu a celei scurte (forma lungă a demonstrativului funcționează doar ca pronume sau ca determinant emfatic, cea scurtă, doar ca determinant) arată că demonstrativul și nu numeralul este centrul acestui grup.

6.2. Deși din punct de vedere sintactic, în toate contextele în care apare, *niște* ocupă poziția sintactică de determinant nedefinit, se pot deosebi două unități *niște*, care aparțin la două clase lexico-gramaticale distincte: *niște* adjectiv pronominal indefinit și *niște* articol nedefinit. În prima ipostază, *niște* se combină cu substantive masive, defective de număr, mai exact, *singularia tantum* (*niște vin*, *niște fontă*) sau *pluralia tantum* (*niște câlți*) și nu participă la realizarea opoziției de număr singular – plural. *Niște* articol se combină doar cu substantive numărabile la plural (*niște cărți*, *niște băieți*) și participă la crearea opoziției gramaticale singular – plural (*o carte – niște cărți*, *un băiat – niște băieți*).

6.3. A nu se confunda adjectivele pronominale *vreun – vreo* și *câți – câte*, care îndeplinesc funcția sintactică de determinant (exemplele de sub (a)) cu semiadverbele *vreo* și

câte, care apar pe lângă grupuri sintactice conținând numerale cardinale (cu valoare adjectivală, ca în (b_1), sau pronominală, ca în (b_2)) sau pronume (b_2) și adjective indefinite (b_1) și îndeplinesc funcția sintactică de adjunct în grupul nominal cuantificat, având valoare distributivă (*câte*) de aproximare (*vreo*) (exemplele de sub (b)):

(a) $[_{GN}[$***Vreun***$]_{Det}$ *copil*$]_S$ / $[_{GN}[$***Vreo***$]_{Det}$ *fată*$]_S$ *tot o fi venit.*
Nu știu $[_{GN}[$***câți***$]_{Det}$ *oameni*$]_S$ / $[_{GN}[$***câte***$]_{Det}$ *persoane*$]_S$ *au venit la spectacol.*
O fi dat el telefon $[_{GN}[$***vreunui***$]_{Det}$ *coleg*$]_{CI}$.
(b_1) $[_{GN}[$***Vreo***$]_{Adjunct}$ $[[$*doi*$]_{Det}$ *băieți*$]]_S$ / $[_{GN}[$***Vreo***$]_{Adjunct}$ $[[$*două*$]_{Det}$ *fete*$]]_S$ *au venit.*
$[_{GN}[$***Câte***$]_{Adjunct}$ $[[$*doi*$]_{Det}$ *băieți*$]]_S$ / $[_{GN}[$***Câte***$]_{Adjunct}$ $[[$*două*$]_{Det}$ *fete*$]]_S$ *s-au așezat în fiecare bancă.*
$[_{GN}[$***Vreo***$]_{Adjunct}$ $[[$*câțiva*$]_{Det}$ *băieți*$]]_S$ / $[_{GN}[$***Vreo***$]_{Adjunct}$ $[[$*câteva*$]_{Det}$ *fete*$]]_S$ *au venit.*
A dat telefon $[_{GPrep}$ *la* $[_{GN}[$***vreo***$]_{Adjunct}$ $[[$*doi*$]_{Det}$ *băieți*$]]]_{CI}$.
(b_2) $[_{GNnum}[$***Vreo***$]_{Adjunct}$ $[$*doi*$]]_S$ / $[_{GNnum}[$***Vreo***$]_{Adjunct}$ $[$*două*$]]_S$ *au venit.*
$[_{GNnum}[$***Câte***$]$ $[$*doi*$]]_S$ / $[_{GNnum}[$***Câte***$]$ $[$*două*$]]_S$ *s-au așezat în fiecare bancă.*
$[_{GNpron}[$***Vreo***$]_{Adjunct}$ $[$*câțiva*$]]_S$ / $[_{GNpron}[$***Vreo***$]_{Adjunct}$ $[$*câteva*$]]_S$ *au venit.*
A dat telefon $[_{GPrep}$ *la* $[_{GNpron}[$***vreo***$]_{Adjunct}$ $[$*câțiva*$]]]_{CI}$.

După cum se poate observa din exemplele de mai sus, determinanții *vreun – vreo* și *câți – câte* sunt elemente de tip adjectival, variabile după gen (*vreun copil – vreo fată*, *câți oameni – câte persoane*) și caz (*vreun coleg – vreunui coleg*); în schimb, adjuncții *vreo* și *câte* sunt elemente de tip adverbial, invariabile în gen (*vreo doi – vreo două*, *câte doi – câte două*) și în caz, grupul nominal în care se includ formând genitiv-dativul prin mărci analitice, prepoziționale ($[$*vreo doi băieți*$]_{N\text{-}A}$ – $[$*la vreo doi băieți*$]_D$); sunt așadar semiadverbe care se atașează întregului grup (dublarea nivelului de paranteze în reprezentarea sintactică indică acest aspect). Poziția de determinant este rezervată elementelor de tip adjectival; *câte* și *vreo* adverbiale nu pot ocupa niciodată această poziție.

CUANTIFICATORUL

1. Caracteristici generale

1.1. **Cuantificatorul** este o funcție sintactică specifică grupului nominal cu centru substantiv, care se realizează doar în prezența determinantului, prin cuvinte cu sens cantitativ (cantitative):

$[_{GN}[$*Acești*$]_{Det}$ $[$***doi***$]_{Cuant}$ *copii*$]_S$ *au venit.*

În absența determinantului, cuantificatorul preia funcția sintactică de determinant și conferă grupului nominal interpretare *determinată nedefinit*, întrucât toate cantitativele sunt cuvinte inerent indefinite:

$[_{GN}[$***Doi***$]_{Det}$ *copii*$]_S$ *au venit.*

ⓘ Această schimbare de funcție sintactică a unui cuvânt (un cantitativ este cuantificator în prezența determinantului, însă determinant în absența altui determinant care să-l preceadă) nu reprezintă o excepție de la mecanismul general de atribuire a funcțiilor sintactice.
Se poate invoca următorul paralelism din grupul verbal: la fel cum cuantificatorul se definește și se atribuie în GN în relație cu determinantul, complementul secundar se definește și se atribuie în GV în relație cu un complement direct. Astfel, în propoziția *Eu îl învăț pe copil **gramatică***, *pe copil* are funcția sintactică de CD, iar *gramatică*, de CSec. Însă, într-o propoziție precum *Eu învăț **gramatică***, grupul nominal *gramatică* preia funcția de CD, iar poziția CSec dispare.

1.2. Cuantificarea este o categorie sintactico-semantică îndeplinită în cadrul grupului nominal de cantitative. Cantitativele au rolul de a preciza extensiunea (clasa de referenți) a substantivului și sunt de mai multe tipuri: numerice (conțin ideea de număr exact), indefinite (adjectivele pronominale indefinite) sau nule (adjectivele negative). Astfel, funcționează distincția între:

- **cantitative**, care reprezintă o clasă semantică de cuvinte și care se includ în diverse clase lexico-gramaticale (numerale, pronume și adjective indefinite și negative)
- cuvinte care ocupă poziția sintactică de **cuantificator** al grupului nominal, poziție unică în grup, actualizată în prezența obligatorie a determinantului.

Nu toate cantitativele pot ocupa poziția sintactică de cuantificator al grupului nominal. De pildă, adjectivul pronominal indefinit *vreun* sau adjectivul pronominal negativ *niciun*, care sunt din punct de vedere semantic cantitative, nu pot ocupa niciodată poziția de cuantificator al grupului nominal, ci ocupă întotdeauna poziția de determinant al grupului nominal (a) pentru că exclud alți determinanți; acești determinanți pot fi urmați de cuantificatorul *alt* (b):

(a) $[_{GN}[$***Vreun***$]_{Det}$ *om*$]$ *tot o fi venit.*
(b) $[_{GN}[$***Niciun***$]_{Det}$ $[$*alt*$]_{Cuant}$ *copil*$]$ *nu a venit.*

În schimb, adjectivul indefinit *mulți* ocupă variabil poziția de cuantificator (a) sau de determinant (b) al grupului nominal în funcție de prezența / absența altui determinant:

(a) $[_{GN}[$*Acești*$]_{Det}$ $[$***mulți***$]_{Cuant}$ *oameni*$]$ *au venit aici pentru a protesta.*
(b) $[_{GN}[$***Mulți***$]_{Det}$ *oameni*$]$ *au venit aici pentru a protesta.*

1.3. Funcția de cuantificator intern este **unică** în grupul nominal, întrucât cuantificarea sintactică a unui grup nominal nu se poate realiza decât o singură dată. Funcția de cuantificator se aseamănă astfel cu cea a determinantului și cu cea a posesorului și se deosebește de cea a modificatorului (într-un GN pot exista mai mulți modificatori).

1.4. Există două poziții sintactice distincte în care se realizează funcția de cuantificator:

- **Cuantificatorul prototipic** este intern grupului nominal și are o poziție rigidă, apărând la dreapta determinantului ((a_1), (a_2)) sau după secvența determinant + centru substantival ((b_1), (b_2)); poziția prototipică a cuantificatorului este la stânga substantivului-centru, imediat după determinant, însă, dată fiind topica mai liberă a limbii

române, cuantificatorii pot să apară şi la dreapta substantivului-centru, întotdeauna la dreapta determinantului ((b$_1$), (b$_2$)):

(a$_1$) [$_{GN}$ [*aceşti*]$_{Det}$ [***doi***]$_{Cuant}$ *copii*]
(a$_2$) [$_{GN}$ [*aceşti*]$_{Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$ *copii*]
(b$_1$) [$_{GN}$ [*aceşti*]$_{Det}$ *copii* [***mulţi***]$_{Cuant}$]
(b$_2$) [$_{GN}$ *copiii*$_{Centru+Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$].

- Există însă o clasă limitată de cuvinte care au un comportament sintactic special: pot să apară la stânga (a) şi la dreapta determinantului / secvenţei determinant + substantiv (b), presupun determinare obligatorie a grupului nominal şi pot chiar părăsi grupul (c); aceste cuvinte au funcţia sintactică de *cuantificator extern* şi se aseamănă, din punctul de vedere al comportamentului sintactic, cu modificatorul extern (vezi **Modificatorul, 2.**). În reprezentarea sintactică a structurilor cu cuantificator extern se va dubla nivelul de paranteze care delimitează grupul nominal la care acest tip de cuantificator se ataşează [$_{GN}$ Cuant extern [...]]. Acest mod de reprezentare arată că subordonatul se ataşează la nivelul întregului grup şi că ocupă o poziţie periferică în ierarhia grupului nominal. În condiţiile părăsirii grupului nominal şi ale ataşării în grupul verbal, cuantificatorii externi capătă dublă subordonare şi îşi schimbă funcţia sintactică, devenind predicative suplimentare (c):

(a) [$_{GN}$ [***toţi***]$_{Cuant\ extern}$ [[*aceşti*]$_{Det}$ *copii*]];
(b) [$_{GN}$ [*copiii*$_{Centru+Det}$] [***toţi***]$_{Cuant}$];
(c) [$_{GN}$ *copiii*$_{Centru+Det}$] *au venit* [***toţi***]$_{PS}$.

- Condiţia de unicitate priveşte structura internă a grupului nominal, deci se aplică doar cuantificatorului intern; în schimb, doi cuantificatori de tip diferit (unul intern şi unul extern) pot să apară în limitele aceluiaşi grup sintactic:

[$_{GN}$ [***toţi***]$_{Cuant\ extern}$ [[*aceşti*]$_{Det}$ [***trei***]$_{Cuant}$ *copii*]].

2. Clasa de substituţie

În prezenţa obligatorie a determinantului şi întotdeauna la dreapta acestuia, cuantificatorul se poate realiza prin:

- **numerale cardinale**:

[$_{GN}$ [*Ceilalţi*]$_{Det}$ [***trei***]$_{Cuant}$ *copii*] *au venit.*
[$_{GN}$ [*Aceleaşi*]$_{Det}$ [***două***]$_{Cuant}$ *fete*] *au venit şi astăzi.*
[$_{GN}$ [*Cei*]$_{Det}$ [***trei***]$_{Cuant}$ *iezi*] *au fost vizitaţi de lup.*

- **adjective pronominale indefinite**:

[$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$ *bani*] *nu îţi aparţin.*
[$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ *bani* [***mulţi***]$_{Cuant}$] *nu îţi aparţin.*

[$_{GN}$ *Făina*$_{Centru+Det}$ [***puţină***]$_{Cuant}$] *pe care a economisit-o nu i-a fost de ajuns.*
[$_{GN}$ [*Doi*]$_{Det}$ [***alţi***]$_{Cuant}$ *băieţi*] *au vrut să ştie baremul.*

3. Cuantificatorul extern

3.1. Cuantificatorul extern este o poziţie distinctă în grupul nominal, având o serie de trăsături care îl individualizează sintactic.

- Apare în extremitatea stângă sau dreaptă a grupului nominal şi poate fi coocurent cu un cuantificator prototipic (intern):

Toţi *copiii au venit.*
Copiii ***toţi*** *au venit.*
Toţi *aceşti trei copii au venit.*

- Nu se poate intercala între ceilalţi constituenţi (interni) ai GN:

Aceşti* ***toţi* *copii au venit.*
Aceşti copii* ***toţi* *frumoşi au venit.*

- Apare în grupuri nominale obligatoriu determinate; altfel spus, nu poate funcţiona niciodată ca determinant – se deosebeşte astfel de cuantificatorii prototipici care, în absenţa altui determinant, preiau această funcţie (compară exemplele de mai jos: cele de sub (a) conţin un cuantificator propriu-zis, care poate prelua şi funcţia sintactică de determinant; cele de sub (b) conţin un cuantificator extern, care nu poate prelua funcţia sintactică de determinant) – în reprezentarea sintactică a structurilor cu cuantificator extern, se va dubla nivelul de paranteze pentru a se sublinia poziţia extremă a acestui constituent (vezi *supra*, **1.4.**):

(a) [$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$ *copii*] *fac gălăgie.*
[$_{GN}$ [***Mulţi***]$_{Det}$ *copii*] *fac gălăgie.*
(b) [$_{GN}$ [***Toţi***]$_{Cuant\ extern}$ [[*aceşti*]$_{Det}$ *copii*]] *fac gălăgie.*
[$_{GN}$ [***Toţi***]$_{Cuant\ extern}$ [*copiii*$_{Centru+Det}$]] *fac gălăgie.*
****Toţi*** *copii au venit.*
Copii* ***toţi* *au venit.*

3.2. Cuantificatorul extern se poate realiza printr-o clasă limitată de adjective indefinite, mai exact, prin adjectivele indefinite reunite în clasa cantitativelor universale totalizante (cuvinte care indică o totalitate într-o manieră globală) sau în seria cuvintelor asociate sintactic acestei clase: *tot* (şi întreaga serie: *toată, toţi, toate*), *amândoi* (*amândouă*), *tustrei* (*tustrele*), *câteşitrei* (*câteşitrele*):

Am consumat [$_{GN}$ [***toată***]$_{Cuant\ extern}$ [*făina*$_{Centru+Det}$]].
Am consumat [$_{GN}$ [*făina*$_{Centru+Det}$] [***toată***]$_{Cuant\ extern}$].
[$_{GN}$ [***Amândoi / tustrei / câteşitrei***]$_{Cuant\ extern}$ [*băieţii*$_{Centru+Det}$]] *au fost aici.*
[$_{GN}$ [*Amândoi*]$_{Cuant\ extern}$ [[*aceşti*]$_{Det}$ *băieţi*]] *s-au interesat de examen.*
[$_{GN}$ [[*Aceşti*]$_{Det}$ *băieţi*]] [***amândoi***]$_{Cuant\ extern}$] *s-au interesat de examen.*

4. Dificultăți

4.1. Numeralele ordinale se aseamănă, din punct de vedere semantic, mai mult cu adjectivele propriu-zise decât cu cantitativele, indicând ordinea pe o scală, şi nu cantitatea. De asemenea, au o serie de particularităţi sintactice comune cu adjectivele propriu-zise, şi nu cu numeralele cardinale: posibilitatea de a apărea atât prenominal (*acest **al doilea** val de cenuşă vulcanică*), cât şi postnominal (*valul **al doilea** de cenuşă vulcanică*), posibilitatea de a avea citiri „categorizante", în prezenţa prepoziţiei *de* (*soţul *de-**al doilea***). Date fiind aceste trăsături, este preferabilă analiza numeralelor ordinale în variantă adjectivală drept modificatori ai grupului nominal, nu drept cuantificatori, cu menţiunea că, în poziţie prenominală, în lipsa altui determinant care să-i preceadă, îndeplinesc funcţia sintactică de determinant al grupului nominal ($[_{GN}$ ***al doilea***$]_{Det}$ *val*).

4.2. Părăsirea grupului nominal de către cuantificatorul extern şi ataşarea sa „la distanţă", în grupul verbal extins, schimbă statutul morfosintactic al acestui constituent, acesta depinzând şi de verb, noua sa „gazdă". În aceste condiţii, având dublă subordonare, faţă de grupul nominal şi faţă de cel verbal, cuantificatorul extern capătă funcţia de predicativ suplimentar:

Fetele au venit $[$***toate***$]_{PS}$ *la petrecere.*
Copiii mi-au spus $[$***toţi***$]_{PS}$ *despre ce este vorba.*

4.3. Cantitativul *tot* poate avea o complinire realizată prin numeral cardinal, de tipul *toţi trei*. În acest caz, în grupuri nominale cu centru exprimat, numeralul cardinal este apoziţia cantitativului *tot*:

$[_{GN}$ *Toţi* $[$***trei***$]_{Apoziţie}]_{Cuant\ extern}$ $[$*copiii*$]]$ *au venit.*

În mod tipic, numeralul cardinal îndeplineşte funcţia de determinant al GN (*trei copii*) sau de cuantificator (intern) al acestuia, în prezenţa altui determinant (*aceşti trei copii*). În structurile în care apare împreună cu *tot* nu poate fi analizat ca determinant sau cuantificator al GN pentru că unitatea [*tot* + cardinal] în ansamblu se comportă ca un cuantificator extern:

- presupune determinarea obligatorie a grupului nominal:

$[_{GN}$ *Toţi* $[$***trei***$]_{Apoziţie}]_{Cuant\ extern}$ $[$*copiii*$_{Centru+Det}]]$ *au venit.*

- poate părăsi grupul nominal, deplasându-se într-o altă poziţie în propoziţie şi schimbându-şi funcţia sintactică:

$[_{GN}$ *Copiii*$]$ *au venit* $[$***toţi*** $[$***trei***$]_{apoziţie}]_{PS}$.

📖 În tradiţia gramaticală românească, în structurile de acest tip se consideră că numeralul este superior ierarhic cantitativului indefinit, indefinitul având funcţia sintactică de atribut adjectival.

MODIFICATORUL

1. Caracteristici generale

Modificatorul este funcţia unui constituent din grupul nominal care „modifică" sau caracterizează din punct de vedere semantic centrul nominal (*partid **democrat**, om **bun***). Această calitate îl deosebeşte de determinanţi, cuantificatori, complemente şi posesori, care restrâng extensiunea nominalului-centru (ca şi modificatorul), dar nu îl caracterizează semantic, ci îl determină, îl cuantifică sau îl pun într-o relaţie cu un alt constituent (complement sau posesor) al grupului.

📖 Dintre toate funcţiile constituenţilor grupului nominal, modificatorul corespunde cel mai bine atributului (şi, în special, atributului adjectival) din gramatica tradiţională prin rolul său de a califica, de a caracteriza semantic substantivul pe care îl însoţeşte. Altfel spus, modificatorul reprezintă „atributele" sau caracteristicile substantivului.

Într-un grup nominal, pot fi unul sau mai mulţi modificatori, ca în exemplele:

$[_{GN}$ *maşină* $[$*roşie*$]_{Modif}]$;
$[_{GN}$ *profesor*$_{Centru}$ $[$*român*$]_{Modif\ 1}$ $[$*apreciat în străinătate*$]_{Modif\ 2}]$;

ⓘ În grupurile *film* [[***interesant***] *şi* [***amuzant***]]; *casă* [[***mare***], [***frumoasă***], [***luminoasă***]], poziţia de modificator este unică, dar se realizează prin elemente coordonate.

Întocmai ca în clasa cuantificatorilor, unde anumiţi membri (cuantificatorii externi) au capacitatea de a cuantifica tot grupul nominal (***toţi*** $[$***aceşti***$]_{Det}$ *copii*$_{Centru}]$, ***tustrei*** $[$*fraţii*$_{Centru+Det}]$), se disting şi în clasa modificatorilor unele elemente care se raportează obligatoriu la întreg grupul nominal (reprezentat de substantiv însoţit de determinant):

$[_{GN}$ $[$***ditamai***$]_{Modif}$ $[$*senatorul*$_{Centru+Det}]]$;
$[_{GN}$ $[$***ditai***$]_{Modif}$ $[$*casa*$_{Centru+Det}]]$;
$[_{GN}$ $[$***cogeamite***$]_{Modif}$ $[$*omul*$_{Centru+Det}]]$.

Astfel de elemente sunt, prin urmare, întotdeauna modificatori ai grupului nominal, nu numai ai substantivului. O situaţie asemănătoare prezintă adjectivul pronominal de întărire (vezi, pentru interpretarea lui ca modificator extern, **Adjectivul pronominal de întărire, 1., 3.**, şi *infra*, **2.**):

$[_{GN}$ $[$***însuşi***$]_{Modif}$ $[$*profesorul*$_{Centru+Det}]]$;
$[_{GN}$ $[$*studenţii*$_{Centru+Det}]$ $[$***înşişi***$]_{Modif}]$.

În afară de modificatorii *ditamai, ditai, cogeamite*, dependenţi întotdeauna de grupul nominal, nu numai de substantivul-centru, alţi modificatori se raportează, contextual, fie la substantivul-centru, fie la grupul nominal în ansamblu (care poate conţine, la rândul său, alt modificator):

(a) $[_{GN}$ [*mașină*$_{Centru}$ [*de scris*]$_{Modif}$] [*performantă*]$_{Modif}$];
(b) $[_{GN}$ [*pod*$_{Centru}$ [*înalt*]$_{Modif}$] [*destinat transporturilor de mărfuri*]$_{Modif}$].

ⓘ În exemplele (a)-(b), se stabilește o ierarhie internă a modificatorilor: în (a), modificatorul *de scris* se raportează la centrul *mașină*, iar modificatorul *performantă*, la GN *mașină de scris*; în (b), modificatorul *înalt* se asociază cu centrul *pod*, iar modificatorul *destinat transporturilor de mărfuri*, cu GN *pod înalt*.

2. Clasa de substituție

Dintre toate funcțiile sintactice din GN, modificatorii cunosc cele mai multe tipuri de realizări.

Tipuri de realizări			Exemple
Grup adjectival cu centru:	adjectiv propriu-zis	calificativ	*arteră* ***lungă***
		categorial	*arteră* ***pulmonară***
		situativ	*legea* ***actuală***
	adjectiv participial		*femeie* ***dezamăgită***
Adjectiv pronominal de întărire			*profesorul* ***însuși***
Adjectiv-numeral ordinal			*rândul* ***al doilea***
Grup prepozițional			*casă* ***de lemn***, *cititul* ***cu ochelarii***, *mașină* ***de spălat***, *fata* ***de acolo***
Grup nominal cu rol denominativ			*doctorul* ***Popescu***
Grup verbal cu centru formă verbală non-finită de gerunziu			*copii* ***alergând pe nisip***
Grup adverbial			*sosirea* ***mâine***
Propoziție relativă			*Persoanele* ***care ne-au vizitat*** *erau rudele noastre.*

Realizările diferite ale modificatorilor, ilustrate în tabel, se asociază cu o serie de particularități semantice și/sau gramaticale:

- ***Modificatorii adjectivali***
  - Modificatorii realizați prin **adjectiv categorial** sau **adjectiv situativ** sunt strâns legați semantic de substantivul-centru, formând împreună cu acesta o unitate semantică (*figură* ***geometrică***, *lumea* ***arabă***, *ceai* ***negru***; *revistă* ***bianuală***, *urechea* ***externă***, *spațiu* ***privat***). În schimb, **adjectivul calificativ** nu contribuie semantic la precizarea referinței substantivului, acesta indicând doar o anumită caracteristică subiectivă atribuită substantivului (*figură* ***frumoasă***, *ceai* ***dulce***).
  - **Adjectivul participial** (provenit dintr-o formă verbală de participiu) se comportă, la rândul său, asemănător cu adjectivul categorial sau situativ, participând la denotația substantivului (*mușcată* ***bătută***, ***pretins șef***), ori cu adjectivul calificativ, nefiind intim legat din punct de vedere semantic de nominalul-centru (*pachet* ***trimis***, *lecție* ***necitită***).

  - **Adjectivul pronominal de întărire** este un modificator extern care se atașează grupului nominal în ansamblu (format din centru substantival și determinant sau din pronume):

    $[_{GN}$ [*însăși*]$_{Modif}$ [*gazda*$_{Centru+Det}$]];
    $[_{GNpron}$ [*el*$_{Centru}$] [*însuși*]$_{Modif}$].

    Modificatorul realizat prin adjectiv pronominal de întărire se distinge de alți modificatori prin rolul său de element focalizator.
  - Modificatorul realizat prin **adjectiv-numeral ordinal** arată ordinea pe o scală, asemănându-se prin aceasta cu adjectivele propriu-zise situative, deictice (vezi **Adjectivul și grupul adjectival, 4.1.2.**). Acest modificator poate fi postpus substantivului-centru (*copilul* ***al doilea***) sau antepus (*acest* ***al doilea*** *copil*).

ⓘ În absența unui determinant, adjectivul-numeral ordinal are funcția de determinant: $[_{GN}$ [***al doilea***]$_{Det}$ *copil*].

Tipurile de adjective menționate mai sus pot fi și modificatori ai pronumelui (a) sau ai numeralului-substitut (b):

(a) ***nimic*** *bun, acela* ***rău***, *ea* ***însăși***;
(b) *trei* ***foarte frumoase***, *două* ***apreciate***.

Modificatorii adjectivali se acordă în gen, în număr și în caz cu nominalele-centru: *an* ***greu***, *poliță* ***plătită***, *filme* ***bune***, (*numărul*) *cazurilor* ***semnalate***, (*grație*) *deciziei* ***adoptate***, *ei* ***înșiși***, *elevei* ***a doua***.

- ***Grupul prepozițional***

Ca modificator al nominalului-centru, grupul prepozițional poate include un GN (*țigara* ***din pachet***), un GV cu centru formă verbală non-finită de supin (*mașină* ***de scris***, *aparat* ***pentru gătit***) sau un GAdv (*imaginea* ***de acolo***).

La fel ca grupul adjectival, unele grupuri prepoziționale participă la denotația substantivului-centru (*pisică* ***de mare***, *colț* ***de câine***, *mașină* ***de spălat***), altele reprezintă aprecieri subiective, conjuncturale (*locul* ***de alci***, *parcul* ***cu flori***).

Unii modificatori realizați ca grup prepozițional corespund circumstanțialelor din GV: *urcă* ***pe munte*** > *urcarea* ***pe munte***, *merge* ***cu trenul*** > *mersul* ***cu trenul***. Uneori, trecerea circumstanțialului din GV în GN presupune apariția prepoziției *de*, prepoziție specifică grupului nominal: *cartea este* ***acolo*** > *cartea* ***de acolo***, *casa este pe deal* > *casa* ***de pe deal***, *drumul se află* ***lângă pădure*** > *drumul* ***de lângă pădure***.

- ***Grupul nominal cu rol denominativ***

Un tip special de modificator îl reprezintă **modificatorul denominativ** din structuri cu substantive proprii sau echivalente ale acestora, precum: *profesorul* ***Ionescu***, *revista* ***„Ioana"***, *etajul* ***doi***, *blocul* ***C***.

Modificatorul denominativ este restrictiv, participând la denotația substantivului pe care îl însoțește:

Planeta ***Saturn*** *se învârte în jurul Soarelui.*
Cazul ***nominativ*** *este impus de verb.*

📖 În gramatica tradițională, modificatorul denominativ era analizat ca apoziție.

- ***Grupul verbal cu centru formă verbală non-finită de gerunziu***
  Față de GV cu centru o formă non-finită de infinitiv sau de supin, GV cu centru gerunziu se atașează ca modificator substantivului-centru fără ajutorul prepoziției: *imagini **reprezentând copaci**, oameni **visând la fericire**.*
- ***Grupul adverbial***
  Modificatorul realizat prin GAdv, neînsoțit de prepoziție, este condiționat de natura verbală a centrului substantival: *el pleacă **diseară** > plecarea lui **diseară**, se trezește **devreme** > trezirea **devreme**, merge **acolo** > mersul **acolo**.*
- ***Propoziția relativă***
  Propoziția relativă se construiește obligatoriu cu antecedent, aceasta reprezentând modificatorul antecedentului:

*Elevul$_i$ [$_{PRel}$ **care$_i$ a fost atent**]$_{Modif}$ a înțeles explicația.*
*Biblioteca$_i$ [$_{PRel}$ **despre care$_i$ mi-ai vorbit**]$_{Modif}$ este foarte veche.*
*Locul$_i$ [$_{PRel}$ **unde$_i$ am mers**]$_{Modif}$ era exotic.*
*A ajuns în momentul$_i$ [$_{PRel}$ **când$_i$ eram gata de plecare**]$_{Modif}$.*

3. Dificultăți

- Circumstanțialele din GV devin modificatori pe lângă un substantiv postverbal:

[$_{GV}$ *Pleacă [în concediu]$_{CircLoc}$ [cu cine îi face plăcere]$_{CircSoc}$*].
[$_{GN}$ *Plecarea [în concediu]$_{Modif}$ [cu cine îi face plăcere]$_{Modif}$] este o condiție esențială.*

Ion [$_{GV}$ *a suferit [din cauza unei boli]$_{CircCauză}$*].
[$_{GN}$ *Suferința lui Ion [din cauza bolii]$_{Modif}$] a fost lungă.*

- În construcții precum *trei frumoși, câțiva deștepți*, cuvintele *frumoși*, respectiv *deștepți*, pot avea două interpretări: (1) fie sunt adjective cu rol de modificatori ai numeralului sau ai indefinitului; (2) fie devin substantive, pe lângă *trei*, respectiv *câțiva*, care au, în această interpretare, statut de determinant.
- Adjectivul *întreg* poate fi modificator al substantivului-centru (*întregul oraș*) sau modificator al grupului nominal în ansamblu (*întreg orașul*), întocmai ca adjectivele *ditamai, ditai, cogeamite* (*ditamai patronul*). Spre deosebire de alte adjective, care, în antepunere, preiau articolul (*frumosul oraș*), adjectivul *întreg* poate să apară nearticulat, impunând substantivului forma articulată, la fel ca elementele cu rol de cuantificator universal *toți, amândoi, tustrei* (*toți elevii*).

4. Aspecte normative

Adeseori se neglijează acordul în caz al modificatorilor adjectivali, mai ales când adjectivul este participial:

*Se simțea bine în compania unei femei **frumoasă și rafinată**.* (corect: *Se simțea bine în compania unei femei **frumoase și rafinate***)
*Finalul piesei de teatru **văzută** aseară m-a impresionat.* (corect: *Finalul piesei de teatru **văzute** aseară m-a impresionat*)

POSESORUL

1. Caracteristici generale

Posesorul reprezintă funcția unui constituent al grupului nominal desemnând entitatea care stabilește o relație de posesie (relație specifică grupului nominal) împreună cu un alt constituent desemnând obiectul posedat (*cartea **Mariei**, **câinele său***). Relația de posesie poate fi alienabilă, posesorul și obiectul posedat fiind separabili (*mașina lui Ion, telefonul profesorului*), sau inalienabilă (tip special de relație de posesie), când posesorul și obiectul posedat sunt intim legați, realizând o relație de posesie), când (*capul lui Ion, volanul mașinii, acoperișul casei*). Ca și determinantul și cuantificatorul, poziția de posesor este unică în grupul nominal.

ⓘ În această gramatică, s-a distins termenul *posesor*, pentru a indica funcția sintactică din GN, de termenul *posesiv*, întâlnit în sintagme precum: *complement posesiv* (funcție în GV), *clitic pronominal posesiv* și *adjectiv pronominal posesiv*.

2. Clasa de substituție

Funcția de posesor cunoaște câteva realizări ilustrate în următorul tabel:

Tipuri de realizări		Exemple
Grup nominal cu centru:	substantiv în genitiv	*vioara **băiatului din dreapta*** *Inelul **Ioanei** este din argint, iar al **Mariei**, din aur.*
	pronume în genitiv	*paharul **lui / dumnealui / acelula / oricui / celui din capul mesei***
Construcții prepoziționale echivalente cu genitivul[1]		*cartea **a doi copii**, mașina **a ditamai senatorul***
Clitic de dativ[2]		*casa-**și**, cartea-**mi**, mașina-**i***
Adjectiv pronominal posesiv[3]		*casa **mea**, biroul **său** și al **meu***
Propoziție relativă[4]		*Aceasta este cartea **cui îi-am spus**.* *Câinele **oricui locuiește aici** este prietenos.*

[1] Posesorul se realizează prin construcții prepoziționale echivalente cu genitivul atunci când genitivul nu poate fi exprimat flexionar, din cauza caracterului invariabil al termenului care precedă substantivul indicând posesorul. În această situație, intervine prepoziția funcțională *a* pentru realizarea relației cazuale. Uneori, exprimarea relației de genitiv se poate realiza atât flexionar (fiind marcată prin flectiv), cât și analitic (cu ajutorul prepoziției *a*): *banii **multor persoane*** vs *banii **a multe persoane***, *discurile **numeroșilor muzicieni*** vs *discurile **a numeroși muzicieni***.

[2] Cliticul de dativ, numit și „dativ posesiv", este reprezentat de forma neaccentuată / clitică de dativ a pronumelui personal sau reflexiv.

[3] Adjectivul pronominal posesiv, echivalent cu genitivul posesiv, presupune acord în gen şi în caz cu nominalul desemnând obiectul posedat: *în jurul casei **mele**, cartierul **vostru***.

[4] Propoziţia relativă care ocupă poziţia de posesor se construieşte obligatoriu fără antecedent. Spre deosebire de propoziţia relativă care ocupă poziţia de modificator, propoziţia relativă aflată în poziţia de posesor se construieşte numai cu un pronume relativ, nu şi cu elemente relative adverbiale (vezi **Modificatorul, 2.**).

3. Dificultăţi

- Atenţie la stabilirea funcţiei sintactice a unui element posesiv (adjectiv pronominal posesiv sau nominal în genitiv ori clitic în dativ) care, în contexte diferite, poate ocupa poziţia de posesor, de complement sau de determinant. De exemplu, *sa* are:

(a) funcţia de posesor în construcţii cu substantive prototipice, precum *cartea sa, pisica sa;*

(b) funcţia de complement în construcţii în care substantivul este postverbal, postadjectival sau relaţional, precum *ascultarea sa, tristeţea sa, mama sa;*

(c) rar, funcţia de determinant, când posesivul este clitic, iar substantivul-centru nume de rudenie este nearticulat (*maică-sa, soră-sa*) sau când posesivul este antepus substantivului-centru (*a sa casă*).

Cliticul de dativ al pronumelui personal poate avea funcţia de posesor sau de complement, în funcţie de natura semantică a centrului grupului nominal: *cartea-*[***mi***]$_{Pos}$ vs *mătuşa-*[***ţi***]$_{Compl}$.

- Atenţie şi la deosebirea funcţiei de complement posesiv de funcţia de posesor. Ambele se asociază cu rolul tematic Posesor, dar se deosebesc prin relaţia pe care o stabilesc cu obiectul posedat: complementul posesiv – în cadrul grupului verbal ([$_{GV}$ ***Mi**-am găsit umbrela*]), posesorul – în cadrul grupului nominal (*Sper că îţi place* [$_{GN}$ *cartea **mea** / cartea-**mi***]).
- În construcţii în care un genitiv, un adjectiv pronominal posesiv sau un clitic de dativ sunt cerute de o prepoziţie, respectiv de un adverb, acestea nu îndeplinesc funcţia de posesor: *împotriva **duşmanului / ei / sa**, împotriva-**mi**, asupra **manifestanţilor / lor / sa**, asupra-**i**, înaintea **ta**, înaintea-**ţi**, deasupra **vasului**, deasupra-**i**; împotrivă-**i**, asupră-**mi**, înainte-**ţi**, deasupră-**i***.

În analiza sintactică, trebuie separate construcţiile cu prepoziţiile *împotriva, asupra, înaintea, deasupra*, care, împreună cu complementul lor în genitiv sau în dativ, ocupă o anumită poziţie sintactică în structura altui grup ([$_{GV}$ *iese* [$_{GPrep}$ *înaintea noastră*]$_{CircLoc}$], [$_{GV}$ *punerea unei greutăţi* [$_{GPrep}$ *deasupra vasului*]$_{Modif}$], [$_{GN}$ *votul* [$_{GPrep}$ *împotriva lor*]$_{Compl}$], de construcţiile cu adverbele având forma „nearticulată” *împotrivă, asupră, înainte, deasupră*, care se construiesc cu un complement realizat prin clitic de dativ: *Ei au votat împotrivă-**ţi**, Mama a ieşit înainte-**mi***.

- Să nu se confunde relativa din poziţia sintactică de posesor cu alte relative având funcţia de complement sau de modificator. Pentru distingerea lor, trebuie să se aibă în vedere următoarele particularităţi:

(a) numai relativa cu funcţie de modificator se construieşte cu antecedent, putând fi introdusă atât prin pronume, cât şi prin adverb relativ (*Mobila$_i$ **pe care**$_i$ **mi-am cumpărat-o** este din stejar, Locul$_i$ **unde**$_i$ **l-am lăsat** era pustiu*);

(b) relativa cu funcţie de complement are ca regent un substantiv postverbal, postadjectival sau relaţional, fiind introdusă numai prin pronume relativ (*Trimiterea **cui a câştigat concursul** în America a fost dificilă*);

(c) relativa cu funcţie de posesor diferă de relativa cu funcţie de complement prin tipul de regent şi este introdusă numai prin relativ pronominal (*cui, oricui*), nu şi prin relative adverbiale (*Tabloul **cui ţi-am spus** era cel mai frumos*).

Într-un grup nominal, pot să apară şi două relative cu funcţii diferite: ***plecarea*** [$_{PRel}$ *oricui şi-a terminat treaba*]$_{Compl}$ [$_{PRel}$ *unde îi place*]$_{Modif}$.

- În stabilirea funcţiei sintactice îndeplinite de elementul subordonat pronumelui semiindependent *al* (un nominal în genitiv sau un adjectiv pronominal posesiv), trebuie să se constate în prealabil ce termen substituie pronumele semiindependent. Astfel, ţinând cont de trăsăturile semantico-gramaticale ale termenului substituit (reprezentând antecedentul), se va obţine funcţia sintactică a termenului subordonat pronumelui *al:*

Trandafirul$_i$ meu este roşu, iar [$_{GNpron}$ *al$_{i\,Centru}$* [*Mariei*]$_{Pos}$] *este galben.*
Plecarea$_i$ voastră va fi marţi, iar [$_{GNpron}$ *a$_{i\,Centru}$* [*noastră*]$_{Compl}$], *joi.*
Bunica$_i$ mea nu locuieşte aşa de departe ca [$_{GNpron}$ *a$_{i\,Centru}$* [*ta*]$_{Compl}$].

În mod similar se procedează şi pentru aflarea funcţiei sintactice a termenilor subordonaţi altor tipuri de pronume:

Câinele$_i$ meu este de rasă, iar [$_{GNpron}$ *cel$_{i\,Centru}$* [*al prietenului meu*]$_{Pos}$] *este maidanez.*
Sosirea$_i$ lui a fost aşteptată cu mai mare drag decât [$_{GN\,pron}$ *cea$_{i\,Centru}$* [*a Mariei*]$_{Compl}$].
Ion se plimbă prin parc cu doi câini: [$_{GNpron}$ *unul$_{i\,Centru}$* [*al lui*]$_{Pos}$] *şi* [*altul$_{i\,Centru}$* [*al Mariei*]$_{Pos}$].

4. Aspecte normative

- Sunt neliterare construcţiile cu prepoziţia *la* pentru exprimarea relaţiei de genitiv precum: *cartea **la doi copii**, articolul **la ditamai profesorul***. În asemenea construcţii trebuie folosită prepoziţia *a: cartea **a doi copii**, articolul **a ditamai profesorul***. Prepoziţia *la* apare în construcţii neliterare chiar şi când există posibilitatea de a marca flexionar (prin flectiv) genitivul: *haina **la copil***, în loc de *haina **copilului**, umbrela **la fată***, în loc de *umbrela **fetei***.
- Probleme de acord pun relativele introduse prin pronumele relativ *care* având forma de genitiv cu elementul *al*. În astfel de construcţii, se realizează un acord încrucişat – *al* se acordă cu termenul desemnând obiectul posedat, iar relativul *care* se acordă cu termenul indicând posesorul:

Am întâlnit-o pe profesoara$_i$ al$_j$ cărei$_j$ ajutor$_i$ a fost pentru mine de neuitat.
Am cunoscut oameni$_i$ ale$_j$ căror$_j$ case$_i$ au fost demolate.
Sunt mulţi angajaţi$_i$ în firmă pentru ale$_j$ căror$_j$ interese$_i$ şefii au luptat.

COMPLEMENTUL

1. Caracteristici generale

Complementul reprezintă funcția unui constituent al grupului nominal cerut obligatoriu de centrul nominal.

📖 În gramatica tradițională românească, funcția sintactică de complement era îndeplinită numai de subordonați ai verbului, ai adjectivului, ai adverbului sau ai interjecției. Interpretând complementul ca o **complinire obligatorie** a unui centru de grup, indiferent de natura lexico-gramaticală a acestuia din urmă, în gramaticile actuale se distinge și funcția de complement al numelui. Funcția de complement în grupul nominal o au, prin urmare, numai acei constituenți ceruți obligatoriu de câteva tipuri speciale de substantive.

2. Tipuri de substantive care cer complemente

Au capacitatea de a se construi cu un complement trei tipuri de substantive: postverbale, postadjectivale și relaționale. Primele două tipuri păstrează capacitatea de a primi complement de la cuvântul de origine (verb, respectiv adjectiv), iar tipul al treilea impune complementul în virtutea faptului că se definește obligatoriu în relație cu un termen corelativ (corespunzător complementului).

2.1. *Substantivul postverbal și complementele sale*

Substantivul postverbal preia de la verb, prin intermediul radicalului, unul sau mai multe complemente:

(a) subiect: [***Ion***]$_S$ *pleacă* > *plecarea* [***lui Ion***]$_{Compl}$;
(b) subiect și nume predicativ: [***Unele persoane***]$_S$ *devin* [***lideri***]$_{NP}$ > *devenirea* [***unor persoane***]$_{Compl}$ [***lideri***]$_{Compl}$;
(c) subiect și complement direct: [***Ion***]$_S$ *citește* [***lecția***]$_{CD}$ > *citirea* [***lecției***]$_{Compl}$ [***de către Ion***]$_{Compl}$;
(d) complement direct și complement indirect: *acordă* [***diplome***]$_{CD}$ [***premianților***]$_{CI}$ > *acordarea* [***de diplome***]$_{Compl}$ [***premianților***]$_{Compl}$;
(e) complement direct și complement secundar: ***îi învață*** [***pe copii***]$_{CD}$ [***o limbă străină***]$_{CSec}$ > ***învățarea*** [***copiilor***]$_{Compl}$ [***o limbă străină***]$_{Compl}$;
(f) complement direct și complement predicativ al obiectului: [***îl***]$_{CD}$ *numesc* [***director***]$_{CPO}$ > *numirea* [***lui***]$_{Compl}$ [***director***]$_{Compl}$;
(g) complement prepozițional: *abuzează* [***de medicamente***]$_{CPrep}$ > *abuzul* [***de medicamente***]$_{Compl}$.

Dintre toate aceste complemente, numai subiectul și complementul direct exprimat prin nominal își schimbă forma, celelalte păstrând intactă forma din GV (vezi exemplele (a)-(b) și (e)-(f), unde subiectului și complementului direct din GV le corespunde în GN genitivul, și exemplele (c)-(d), unde subiectului și complementului direct le corespunde GPrep introdus prin prepoziția *de către*, respectiv *de*).
Unele substantive sunt asimilate celor postverbale, deși nu stabilesc o legătură derivativă cu un verb: *drum, exod, gol, maraton* etc. Prin urmare, acestea impun un complement:

Drumul [***lor***]$_{Compl}$ *la mare a fost dificil.*
Golul [***echipei noastre favorite***]$_{Compl}$ *ne-a făcut fericiți.*

De asemenea, substantivele generice *ideea, faptul* se construiesc cu un complement:

Ideea [***lui Ion***]$_{Compl}$ *era să rescriem articolul.*
Faptul [***că i s-au făcut atâtea observații***]$_{Compl}$ *o neliniștea.*

2.2. *Substantivul postadjectival și complementele sale*

Substantivul postadjectival păstrează complementele adjectivului de origine:
– complement prepozițional: *Studenții sunt solidari* ***cu profesorii*** > *solidaritatea studenților* ***cu profesorii***;
– complement indirect: *o rasă este superioară* ***alteia*** > *superioritatea unei rase* ***asupra alteia***.

① Spre deosebire de GV și GAdj, în GN nu se fac distincții între tipurile de complemente, prin urmare, în analiză, se va preciza funcția de complement, arătându-se numai prin ce este exprimat acesta (vezi *infra*, **3.**, **4.**).

2.3. *Substantivul relațional și complementele sale*

Statutul de complement al substantivului relațional reiese din însăși natura unei relații, care presupune obligatoriu prezența a cel puțin doi termeni. Astfel, substantivul de acest tip stabilește o relație numai cu termenul-complement:
– de rudenie: *tatăl* ***lui Ion***, *verișoară* ***cu Ioana***;
– de vecinătate: *vecinul* ***meu***;
– socială: *prieten* ***cu Gheorghe***, *șeful* ***lui Gheorghe***.

3. Clasa de substituție

Se disting mai multe tipuri de realizări ale complementului din grupul nominal.

Tipuri de realizări	Exemple
Grup nominal cu centru nominal în genitiv	*pronunțarea **cuvântului**, importanța **teoriei**, mama **ei** / **oricui**, a **ei** (Chemarea ta nu a fost ascultată cum a fost ascultată a **ei**)*
Adjectiv pronominal posesiv	*afirmația **sa**, tristețea **sa**, copiii **noștri**, a **ta** (Strigarea ei nu a fost disperată ca a **ta**)*
Grup nominal cu centru nominal în dativ	*acordare de burse **elevilor**, domn **Țării Românești**, frate **lui Cezar***
Grup prepozițional[1]	*militarea **pentru pace**, dependența **de alcool**, citirea **de partituri**, gelozia **pe colegi**, soră **cu ea***
Propoziție relativă[2]	*Speranța **cui ne-a scris** e să se angajeze.* *Curiozitatea **oricui venea la curs** era mare.* *Sora **cui ne-a trimis flori** este chiar colega noastră.*
Propoziție conjuncțională[3]	*Aprecierea **că a lucrat bine** l-a bucurat.* *Nu ascundea dorința **să plece**.* *Ne punea mereu întrebarea **dacă am mai citit**.* *Curiozitatea **dacă a luat examenul** era firească.*

[1] Trebuie observat că substantivul postverbal poate avea un complement marcat prin prepoziția *de*, prepoziție care nu apare în GV:
Îi place a mânca > *plăcerea* [*de a mânca*];
Dorește senzații tari > *doritor* [*de senzații tari*].

[2] Propoziția relativă în poziția de complement se construiește obligatoriu fără antecedent, astfel că are loc imbricarea / împletirea subordonatei cu regenta, relativa ocupând o poziție sintactică cerută de regent, iar conectorul relativ, care se „acomodează" la forma impusă de regentă, având o anumită funcție sintactică în interiorul relativei (*Dorința **(ori)cui ascultă discursul directorului** este sa-și audă numele* – relativul are formă de genitiv și funcția sintactică de subiect; *Atenția **la ce se spunea** era mare* – relativul este însoțit de prepoziția *la*, impusă de substantivul postadjectival, și are funcția de subiect).
Dacă substantivul este postverbal sau postadjectival, acesta poate primi drept complement și o propoziție relativ-interogativă: *Întrebarea **când va fi terminată lucrarea** îi speria, Am curiozitatea **ce va decide conducerea***.

[3] Complementul exprimat prin propoziție conjuncțională se realizează numai când substantivul-centru este postverbal sau postadjectival, preluând de la verb sau de la adjectiv conjuncția.

4. Dificultăți

- Complementele din GV și din GAdj își păstrează statutul de complement în cadrul GN cu centru postverbal sau postadjectival, dar, în analiză, nu se mai fac distincții între tipurile de complement (direct, indirect, prepozițional etc.):

  $[_{GV}$ *Am citit* $[_{GN}$ *o poezie de Bacovia*$]_{OD}]$.
  $[_{GN}$ *Citirea* $[_{GN}$ *unei poezii de Bacovia*$]_{Compl}]$ *îți creează o anumită stare.*

  Ion este $[_{GAdj}$ *invidios* $[$*pe colegii lui*$]_{CPrep}]$.
  $[_{GN}$ *Invidia* $[$*lui Ion*$]_{Compl}$ $[$*pe colegii lui*$]_{Compl}]$ *este mare.*

- Complementul substantivului realizat prin genitiv sau prin adjectiv pronominal posesiv poate fi confundat, cel mai adesea, cu posesorul, dar și cu determinantul. Pentru distingerea celor trei funcții sintactice, trebuie să se țină seamă de natura morfologică și semantică a centrului, de topica lor și, mai ales, de rolul lor sintactico-semantic în raport cu centrul (vezi și **Posesorul, 3.**). Să se compare contextele (a)-(b), (c)-(d) și (e)-(f):

  (a) $[_{GN}$ *Dorința*$_{Centru+Det}$ $[$*lui Ion*$]_{Compl}]$ *este să ajungă în Egipt.*
  (b) $[_{GN}$ *Pisica*$_{Centru+Det}$ $[$*lui Ion*$]_{Pos}]$ *îi zgârie pe necunoscuți.*

  (c) $[_{GN}$ *Bunica*$_{Centru+Det}$ $[$*mea*$]_{Compl}]$ *locuiește în București.*
  (d) $[_{GN}$ *Bicicleta*$_{Centru+Det}$ $[$*mea*$]_{Pos}]$ *este veche.*

  (e) $[_{GN}$ *Tristețea*$_{Centru+Det}$ $[$*noastră*$]_{Compl}]$ *era mare.*
  (f) $[_{GN}$ $[$*A noastră*$]_{Det}$ *țară*$_{Centru}]$ *e frumoasă.*

5. Aspecte normative

- Construcții ca: *M-am întâlnit cu **soțul**, Am vorbit cu **prietenii*** sunt nerecomandabile, fiind preferabilă exprimarea complementelor: *M-am întâlnit cu **soțul tău / meu*** etc. sau *Am vorbit cu **prietenii noștri / tăi*** etc.
- Nu trebuie neglijată, nici măcar în scris, marcarea relației sintactice dintre un substantiv și complementul său, fie prin prepoziția *de*, fie prin cazul genitiv. Construcții precum: *organizator nuntă, producător mobilă, șef hotel* nu sunt tolerate de norma literară. În locul lor trebuie folosite construcții precum: *organizator de nuntă / organizator al nunții, producător de mobilă, șef de hotel / al hotelului.*

FUNCȚII SINTACTICE SPECIFICE GRUPULUI ADJECTIVAL ȘI GRUPULUI ADVERBIAL

COMPLEMENTUL COMPARATIV (CComp)

1. Caracteristici generale 391
2. Clasa de substituție 392
3. Dificultăți 394
4. Aspecte normative 394

FUNCȚII SINTACTICE SPECIFICE GRUPULUI ADJECTIVAL ȘI GRUPULUI ADVERBIAL

COMPLEMENTUL COMPARATIV (CComp)

1. Caracteristici generale

(a) Funcția sintactică de **complement comparativ** este definită, spre deosebire de celelalte complemente, numai în raport cu adjectivul (*o fată mai frumoasă* ***decât Maria***) și cu adverbul (*Scriu mai clar* ***decât tine***).

ⓘ În GAdj și în GAdv pot să apară și alte funcții sintactice – complementul indirect (*util* ***studenților***, *asemenea* ***ție***), complementul prepozițional (*apt* ***de lucru***, *indiferent* ***de situație***) –, care însă sunt nespecifice, apărând și în GV și GInterj. Ca urmare a asemănărilor cu GV, complementul indirect și cel prepozițional cerute de un adjectiv sau de un adverb au fost discutate împreună cu cele cerute de un verb (vezi **Complementul indirect, Complementul prepozițional**). Comparativul este singurul complement **specific** GAdj și GAdv, neputând apărea în GV, și de aceea este tratat separat.

(b) CComp este un complement cerut de o marcă de gradare din GAdj sau din GAdv, intrând într-o **relație ternară** atât cu regentul, cât și cu termenul cu care se face comparația. Regentul este un adverb sau un adjectiv aflat la unul dintre gradele de intensitate care conțin trăsătura [+ Comparație] (vezi **Adjectivul și grupul adjectival, 3.**):
– comparativ de inegalitate (*Ion este mai (puțin) inteligent* ***decât tine***);
– comparativ de egalitate (*Ion este (la fel de) priceput* ***ca tine***);
– superlativ relativ (*Ion este cel mai (puțin) inteligent* ***din clasă***).

ⓘ În cazul comparativului de egalitate, mărcile gradării (*la fel de, tot atât de, tot așa de* etc.) pot fi neexprimate, dar reconstituibile contextual: *E mare cât China = E la fel de mare cât China.* În mod excepțional, CComp poate fi cerut de mărcile de gradare ale unor substantive: *E mai frig* ***decât ieri***, *E mai întuneric în casă* ***decât afară***.

📖 În tradiția gramaticală, reperul comparației era considerat un circumstanțial (de mod). Trăsătura oricărui complement de a fi cerut de o anumită particularitate a centrului de grup (în acest caz, prezența mărcilor de gradare ale centrului adjectival sau adverbial) justifică încadrarea CComp în clasa complementelor.

(c) Are caracter sintactic **obligatoriu** (este cerut matricial de unul dintre gradele de intensitate menționate), exprimând entitatea cu care se face comparația. Obligativitatea sintactică nu presupune însă întotdeauna realizarea lexicală a CComp (așa cum nici CD nu se actualizează obligatoriu pentru toate verbele tranzitive). În cazul neexprimării reperului comparației, acesta se reconstituie din context: *Aș vrea să locuiesc cu o persoană mai ordonată* [decât tine], *Rochia asta mi-a plăcut mai mult* [decât cealaltă].

(d) Are trei **realizări**:
- CComp de inegalitate (*un copil mai cuminte* ***decât el***);
- CComp de egalitate (*Se comportă la fel urât* ***ca tatăl lui***);
- CComp partitiv (*cel mai cuminte copil* ***din clasă***).

(e) În majoritatea aparițiilor, CComp constă într-o **structură eliptică**, la origine bipropozițională, din care sunt eliminate elementele redundante semantic și sintactic, elemente vizibile (total sau parțial) numai în realizările propoziționale (*Ion este mai inteligent* ***decât ești tu*** [inteligent], *Se comportă la fel de urât* ***cum se comportă tatăl lui***). Elipsa poate fi însoțită de o reorganizare sintactică a componentelor: de exemplu, subiectul din propoziția comparativă ajunge în cazul acuzativ impus de prepoziția *decât* (*Ion mănâncă mai mult decât mănânc* ***eu*** > *Ion mănâncă mai mult decât* ***mine***).

ⓘ *Decât* comparativ (pentru *decât* restrictiv, vezi **Circumstanțialul cumulativ** și **Circumstanțialul de excepție**) are statut diferit, în funcție de contextele în care apare și de restricțiile pe care le impune:
– este **prepoziție** atunci când impune cazul acuzativ nominalului cu care se combină (*Ion mănâncă mai mult* ***decât mine / tine***$_A$);
– este **conjuncție** atunci când introduce o propoziție subordonată (*Vorbește mai bine* ***decât scrie***);
– este **adverb comparativ** atunci când nu impune caz nominalului cu care se combină și permite transmiterea „peste el" a cazului sau a prepoziției (*Ion îmi spune secretele sale* *mie*$_D$ *mai degrabă* ***decât mamei lui***$_D$; *Ion vine mai degrabă* *la mine* ***decât la mama lui***).
Trecerile de la o valoare la alta sunt frecvente, în unele contexte stabilirea statutului morfologic al cuvântului *decât* fiind dificilă.

2. Clasa de substituție

Realizările celor trei tipuri de CComp sunt diferite. CComp de inegalitate și cel de egalitate au clase de substituție asemănătoare, iar CComp partitiv are posibilități de realizare mai limitate.

Tipul de realizare	Exemple
CComp de inegalitate și CComp de egalitate	
GPrep introduse de **prepozițiile** cu regim de acuzativ *decât, ca, precum, cât*	*El este mai frumos* $[_{GPrep}$ ***decât*** $[_{GNpron}$ ***mine***$]]_{CComp}$ / $[_{GPrep}$ ***decât*** $[_{GN}$ ***Ion***$]]_{CComp}$. *El aleargă mai repede* $[_{GPrep}$ ***decât*** $[_{GNpron}$ ***mine***$]]_{CComp}$ / $[_{GPrep}$ ***decât*** $[_{GN}$ ***Ion***$]]_{CComp}$. *Ea este la fel de frumoasă* $[_{GPrep}$ ***ca*** $[_{GNpron}$ ***tine***$]]_{CComp}$ / $[_{GPrep}$ ***ca*** $[_{GN}$ ***Ana***$]]_{CComp}$. *El citește tot așa de mult* $[_{GPrep}$ ***ca*** $[_{GNpron}$ ***tine***$]]_{CComp}$ / $[_{GPrep}$ ***ca*** $[_{GN}$ ***Ana***$]]_{CComp}$. *Era mai alb / la fel de alb* $[_{GAdv}$ ***ca*** $[_{GN}$ ***varul***$]]_{CComp}$.
GAdv cu **adverbele** de comparație *decât, ca, precum, cât* (care nu impun caz subordonaților de tip nominal)	*Cred că e mai curând elev* $[_{GAdv}$ ***decât*** $[_{GN}$ ***studentul***$]]_{CComp}$. *Mie îmi aduce flori mai des* $[_{GAdv}$ ***decât*** $[_{GN}$ ***mamei lui***$]]_{CComp}$. *Ion este mai mult adormit* $[_{GAdv}$ ***decât*** $[_{GAdj}$ ***neatentul***$]]_{CComp}$. *La voi e mai frumos / la fel de frumos* $[_{GAdv}$ ***ca*** $[_{GPrep}$ ***la*** $[_{GN}$ ***noi***$]]]_{CComp}$. *La morfologie e la fel de mult de învățat* $[_{GAdv}$ ***ca*** $[_{GPrep}$ ***la*** $[_{GN}$ ***sintaxă***$]]]_{CComp}$. *E mai cald azi* $[_{GAdv}$ ***decât*** $[_{GAdv}$ ***ieri***$]]_{CComp}$. *A critica e mai ușor* $[_{GAdv}$ ***decât*** $[_{GVinf}$ ***a construi*** $[_{GN}$ ***ceva***$]]]_{CComp}$. *Are la fel de mult de citit* $[_{GAdv}$ ***ca (și)*** $[_{GVSup}$ ***de scris***$]]_{CComp}$. *Eu sunt mai cuminte* $[_{GAdv}$ ***decât*** $[_{PRel}$ ***cine a spart geamul***$]]_{CComp}$. *Eu sunt la fel de cuminte* $[_{GAdv}$ ***precum*** $[_{PRel}$ ***cine a spart geamul***$]]_{CComp}$. *A fost mai bine azi* $[_{GAdv}$ ***decât*** $[_{PRel}$ ***când am alergat data trecută***$]]_{CComp}$. *Azi s-a supărat la fel de rău* $[_{GAdv}$ ***precum*** $[_{PRel}$ ***când ai întârziat***$]]_{CComp}$.
propoziții subordonate introduse prin *decât, precum, (pe) cât, ca și cum, ca și când, de parcă* în ipostază **conjuncțională**	*Ioana e mai înaltă* $[_{PConj}$ ***decât a fost mama ei***$]_{CComp}$. *Să critici e mai ușor* $[_{PConj}$ ***decât să construiești ceva***$]_{CComp}$. *Scrie la fel de ușor* $[_{PConj}$ ***precum vorbește***$]_{CComp}$. $[_{PConj}$ ***Pe cât de departe e Italia***$]_{CComp}$, *pe atât de ușor ajungi.* *Ion aleargă așa de repede* $[_{PConj}$ ***ca și cum / de parcă ar fi urmărit de urs***$]_{CComp}$.
propoziții subordonate „reziduale"[1]	*Ion merge mai încet cu mașina* $[_{PRezidual\breve{a}}$ ***decât eu cu bicicleta***$]_{CComp}$ < *Ion merge mai încet cu mașina decât merg eu cu bicicleta.* *Ion merge la fel de încet cu mașina* $[_{PRezidual\breve{a}}$ ***precum Gheorghe cu bicicleta***$]_{CComp}$ < *Ion merge la fel de încet cu mașina precum merge Gheorghe cu bicicleta.* *Ion merge mai bine cu bicicleta* $[_{PRezidual\breve{a}}$ ***decât mine cu rolele***$]$ < *Ion merge mai bine cu bicicleta decât merg eu cu rolele.*
propoziții subordonate relative (care pot fi incluse într-un GPrep cu *de*)	*Arată mai îmbătrânit* $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{PRel}$ ***cum îl știam noi***$]]_{CComp}$. *Apă limpede* $[_{PRel}$ ***cum e lacrima***$]_{CComp}$.
CComp partitiv	
GPrep format cu **prepozițiile** *din* sau *dintre*	*Este cea mai bună mamă* $[_{GPrep}$ ***din*** $[_{GN}$ ***lume***$]]_{CComp}$. *Ion a scris cel mai mult* $[_{GPrep}$ ***dintre*** $[_{GNpron}$ ***toți***$]]_{CComp}$.

[1] Aceste structuri sunt rezultate dintr-o reorganizare incompletă a propoziției conjuncționale comparative, în care se produce numai elipsa verbului, dar se păstrează organizarea sintactică; în aceste cazuri, elementele introductive (*decât, ca, precum*) au statut ambiguu, între adverbe (pentru că se combină cu nominale fără a le impune caz) și conjuncții (pentru că introduc o propoziție, chiar dacă aceasta este „reziduală").
În cazul comparativului de egalitate, structurile de acest tip, cu elipsa verbului din subordonată, antrenează, uneori, o reorganizare mai complexă, care presupune și schimbarea conectorului: *Ion merge la fel de încet cu mașina* ***ca Gheorghe cu bicicleta*** < *Ion merge la fel de încet cu mașina* ***cum merge Gheorghe cu bicicleta.***

3. Dificultăţi

Nu orice construcţie cu valoare semantică de comparaţie are funcţia sintactică CComp. De aceea, în identificarea CComp, trebuie să se ţină întotdeauna seamă de natura adjectivală sau adverbială a regentului şi de relaţiile sintactice dintre regent şi construcţia comparativă.

- În lipsa unui adjectiv sau a unui adverb regent, construcţia comparativă (GPrep format de prepoziţiile comparative *ca* şi *decât* sau propoziţie subordonată introdusă prin adverbele relative *cum, cât*), care se raportează direct la verb, are alte funcţii sintactice.

Un om (la fel de) eficient [*ca un robot*]$_{CComp}$.	vs	*Un om* [*ca un robot*]$_{Modif}$.
E mare [*cât China*]$_{CComp}$.	vs	*E* [*cât China*]$_{NP}$.
Merge (la fel de) încet [*ca melcul*]$_{CComp}$.	vs	*Merge* [*ca melcul*]$_{CircMod}$.
Scrie la fel de prost [*cum vorbeşte*]$_{CComp}$.	vs	*Scrie* [*cum vorbeşte*]$_{CircMod}$.
Doarme atât de mult [*cât poate*]$_{CComp}$.	vs	*Doarme* [*cât poate*]$_{CircCant}$.

- Absenţa mărcilor comparaţiei de egalitate conduce la două interpretări posibile (determinate de ambiguitatea delimitării regentului şi, implicit, a stabilirii funcţiei sintactice a termenului care exprimă reperul comparaţiei). Totuşi, se preferă soluţia (b), cu un CComp:

(a) *o şedinţă* [*lungă*]$_{Modif}$ [*cât o zi de post*]$_{Modif}$
vs (b) *o şedinţă* [(la fel de) *lungă* [*cât o zi de post*]$_{CComp}$]$_{Modif}$;
(a) *merge* [*încet*]$_{CircMod}$ [*ca melcul*]$_{CircMod}$
vs (b) *merge* [(la fel de) *încet* [*ca melcul*]$_{CComp}$]$_{CircMod}$.

4. Aspecte normative

- Gruparea *ca şi* se foloseşte corect numai pentru a introduce CComp de egalitate (*la fel de frumoasă* ***ca şi*** *mama ei*) şi nu trebuie folosită pentru a introduce CComp de inegalitate (*mai frumoasă* ***ca şi*** *tine* – corect: *mai frumoasă* ***ca tine***) ori pentru a substitui prepoziţia calităţii *ca*, având sensul „în calitate de" (***ca şi*** *profesor* – corect: *ca profesor*).
- Gruparea *la fel ca şi* (folosită pentru a introduce diverse construcţii comparative) este pleonastică. Prin urmare, este corect *Aş fi procedat* ***la fel ca tine*** sau *Aş fi procedat* ***ca şi tine***, dar nu *Aş fi procedat* ***la fel ca şi tine***.

FUNCŢIILE SINTACTICE DIN GRUPUL VERBAL

PREDICATUL

1. Caracteristici generale: predicat sintactic *vs* predicat al enunţării 396
2. Predicat simplu *vs* predicat complex 398
2.1. Structura predicatului simplu 398
2.2. Structura şi tipologia predicatului complex 399
3. Acordul predicatului cu subiectul 401
4. Dificultăţi 402
5. Aspecte normative 403
5.1. Abateri de la regulile de acord între subiect şi predicat 403
5.2. Punctuaţia 405

FUNCȚIILE SINTACTICE DIN GRUPUL VERBAL

În **grupul verbal** există două tipuri de poziții sintactice: complemente și adjuncți.

În interiorul **complementelor**, s-au diferențiat complemente matriciale, determinate de particularități sintactice ale regentului (subiectul, complementul direct, complementul secundar, complementul indirect, complementul prepozițional, numele predicativ, complementul predicativ al obiectului) și poziții sintactice apărute prin reorganizare (complementul posesiv, complementul de agent, predicativul suplimentar). Dintre acestea, apar numai în grupul verbal complementul secundar, numele predicativ și complementul predicativ al obiectului. Subiectul și complementul direct sunt comune grupului verbal și celui interjecțional cu centru o interjecție care imită regimul verbal. Pot să apară atât în grupul verbal, cât și în grupurile adjectival și adverbial complementul indirect și cel prepozițional – vezi **Introducere, 6.1., 3.2.2.4.1.**

ⓘ Toate aceste tipuri de complemente sunt diferite de complementul din grupul nominal, cerut de substantive postverbale, postadjectivale și relaționale (vezi **Funcțiile sintactice din grupul nominal. Complementul**).

Poziția sintactică de **adjunct** poate fi ocupată de diferite tipuri de circumstanțiale (de loc, de timp, de mod, de modalitate, sociativ, instrumental, de relație, de cauză, de scop, condițional, concesiv, consecutiv, opozițional, cumulativ, de excepție).

PREDICATUL

1. Caracteristici generale: predicat sintactic vs predicat al enunțării

🕮 În raport cu tradiția gramaticală, care recunoștea un singur tip de predicat, se face distincția între un predicat al enunțării și un predicat sintactico-semantic. Numai predicatul enunțării corespunde noțiunii tradiționale de predicat. Pentru simplificare, în această gramatică, folosirea termenului *predicat* fără alte precizări trimite la predicatul enunțării.

1.1. Predicatul enunțării, centru al enunțului, se caracterizează, din punct de vedere pragmatico-enunțiativ, prin trăsătura *predicativității*, responsabilă de stabilirea unei relații între grupul sintactic verbal și un eveniment extralingvistic, ancorat spațio-temporal. Ancorarea spațio-temporală se realizează prin prezența informațiilor deictice de mod, timp, persoană și număr. Informațiile deictice sunt exprimate de *morfemele*

predicativității: auxiliare și sufixe gramaticale ale verbului (pentru mod și timp), desinențe (pentru persoană și număr). Sintactic, predicatul enunțării se caracterizează prin acord cu subiectul (atunci când acesta este posibil – vezi **Subiectul, 1.**). O secvență lingvistică constituită în jurul unui predicat al enunțării are *autonomie enunțiativă*. Prototipic, predicatul se realizează prin verb la formă finită. Contextual, în absența morfemelor predicativității, funcționează ca predicate și cuvinte aparținând altor clase lexico-gramaticale.

Realizări ale predicatului enunțării	Exemple
Verbe la diverse moduri (= forme verbale finite)	*Ion **a mâncat / ar mânca** trei prăjituri.* *Vasile, **mănâncă** toate prăjiturile!*
Interjecții cu regim verbal	***Na**-ți un măr! **Hai** la școală!*
Verbe la forme non-finite, echivalente funcțional cu imperativul[1]	***De dus** haina la curățat!* ***A nu se scoate** capul pe fereastră!*
Adverbe predicative legate conjuncțional de restul frazei[2]	***Firește / Negreșit / Probabil / Bine** că o să învăț.*

[1] Formele verbale non-finite funcționează ca predicate ale enunțării în situații limitate (vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu, 3.**).
[2] Vezi **Adverbul și grupul adverbial, 3.2.**

Predicatul enunțării se diferențiază de celelalte funcții sintactice prin următoarele trăsături:
– se definește atât la nivel sintactic, cât și pragmatic / enunțiativ;
– este o poziție sintactică dominantă, care nu se include în organizarea altor grupuri sintactice;
– constituie întotdeauna nucleul propoziției;
– nu poate avea realizare propozițională;
– nu admite coordonarea în limitele unei propoziții; coordonarea a două predicate presupune existența a două propoziții;
– în mod tipic, nu este suprimabil: **Copiilor bani de cheltuială, *Cine temele noastre?*; fac excepție situațiile în care predicatul se repetă identic în două propoziții coordonate, elipsa acestuia fiind facultativă (*Ion a mâncat sarmale, iar Ioana ~~[a mâncat]~~ salată*) sau obligatorie (*Ajunge primul Ion, și nu ~~[ajunge]~~ Gheorghe*).

1.2. Predicatul sintactico-semantic reprezintă centrul oricărui grup sintactic capabil să-și atragă *complemente*, cărora le impune anumite restricții formale (de caz, de prepoziție) și le asociază o anumită proprietate (sau relație, în cazul predicatelor cu mai multe argumente).

Predicatul enunțării și cel sintactico-semantic coincid atunci când sunt realizate prin forme verbale finite sau prin adverbe predicative (vezi *supra*, **1.1.**). Pentru celelalte realizări însă, predicatul sintactico-semantic se caracterizează prin absența trăsăturii de *predicativitate* (a informațiilor deictice), deci și a autonomiei în comunicare. Exemplul tipic de predicat sintactico-semantic care nu este și predicat enunțiativ este reprezentat de formele verbale non-finite, care păstrează toate caracteristicile verbului, dar sunt lipsite (cu rare excepții – vezi *supra*, **1.1.**) de autonomie în comunicare.

Realizări ale predicatului sintactico-semantic		Exemple
Forme verbale non-finite		*nevoia de* ***a trimite*** [*bani*]$_{CD}$ [*copiilor*]$_{CI}$ ***apelând*** [*la* prieteni]$_{CPrep}$ *metode* ***de spălat*** [*bani*]$_{CD}$
Adjective care primesc complement indirect sau prepoziţional[1]		*carte* ***utilă*** [*elevilor*]$_{CI}$ ***apt*** [*de muncă*]$_{CPrep}$
Adverbe care primesc complement indirect sau prepoziţional[2]		*Ion se comportă* ***aidoma*** [*ţie*]$_{CI}$. *Terminase facultatea* ***înainte*** [*de revoluţie*]$_{CPrep}$.
Substantive relaţionale, postverbale şi postadjectivale, în orice poziţie sintactică		***fratele*** [*meu*]$_{Compl\ al\ numelui}$ ***plecarea*** [*lui Ion*]$_{Compl\ al\ numelui}$ ***gelozia*** [*pe Ion*]$_{Compl\ al\ numelui}$
Substantive care ocupă aşa-numitele „poziţii predicative":	nume predicativ	*Ion este* [***vecinul*** [*meu*]$_{Compl\ al\ numelui}$]$_{NP}$.
	complement predicativ al obiectului	*alegându-l* [***preşedinte***]$_{CPO}$ *pe Ion*
	predicativ suplimentar	*încăpăţânarea de a te considera* [***prietenul*** [*meu*]$_{Compl\ al\ numelui}$]$_{PS}$

[1] Vezi **Adjectivul şi grupul adjectival, 5.2.2.**
[2] Vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 3.1.**

2. Predicat simplu vs predicat complex

În funcţie de structura sa, predicatul enunţării realizat prin verb poate fi *simplu* sau *complex*. Dacă morfemele predicativităţii (auxiliare, sufixe, desinenţe) sunt ataşate direct verbului, se obţine un **predicat simplu** al enunţării (a). **Predicatul complex** (b) este format dintr-un verb principal (suport semantic), care poartă predicaţia semantică şi atribuie roluri tematice, şi un operator verbal aspectual, modal, pasiv, copulativ, căruia i se ataşează mărcile de flexiune (vezi **Introducere, 6.4.**).

(a) *Ion* [***spune***]$_{Predicat\ simplu}$ *o poezie /* [***a citi***]$_{Predicat\ simplu}$ *un capitol /* [***ar face***]$_{Predicat\ simplu}$ *sarmale /* [***va pregăti***]$_{Predicat\ simplu}$ *masa.*
(b) *Ion* [***se apucă***$_{operator\ aspectual}$ ***de citit***$_{suport\ semantic}$]$_{Predicat\ complex}$.
Ion [***poate***$_{operator\ modal}$ ***citi***$_{suport\ semantic}$]$_{Predicat\ complex}$.
Romanul [***este***$_{operator\ pasiv}$ ***citit***$_{suport\ semantic}$]$_{Predicat\ complex}$ *de toţi.*
Dorinţa lui Ion [***este***$_{operator\ copulativ}$ ***a citi***$_{suport\ semantic}$]$_{Predicat\ complex}$.

2.1. *Structura predicatului simplu*

2.1.1. În afara morfemelor de predicativitate, a căror prezenţă este obligatorie, predicatul simplu poate să mai conţină:
- negaţia verbală: *Ion* ***nu scrie*** *nimic;*
- clitice pronominale non-sintactice (fără funcţie sintactică), în diferite ipostaze:
  – acuzativ „neutru": *Ion* ***a apucat-o*** *la dreapta;*
  – dativ „neutru": ***Să-ţi dăm*** *înainte;*
  – dativ etic: *Unde* ***mi-ai fost*** *până acum?;*
  – reflexiv obligatoriu / inerent: *Ion* ***se gândeşte*** *la Maria, Ion* ***îşi dă seama*** *de greşeli;*
  – marca pasivă *se*: *Cartea* ***se citeşte*** *înainte de culcare;*
  – marca impersonală *se*: *În Olanda* ***se merge*** *mult pe bicicletă.*

2.1.2. Un tip special de predicat simplu este **predicatul locuţional,** în cazul căruia mărcile de flexiune se ataşează verbului component al locuţiunii, iar locuţiunea în ansamblu funcţionează ca un component verbal unic, impunând restricţii de formă complementelor:

Ion [***îşi bate / bătea / va bate joc***]$_{Predicat}$ [*de noi*]$_{CPrep}$.
Ion [*ne*]$_{CI}$ [***aduce / aducea / va aduce la cunoştinţă***]$_{Predicat}$ [*ce s-a întâmplat*]$_{CD}$.

ⓘ Procesul de formare a locuţiunilor este lung şi gradual. Transformarea din îmbinare liberă în locuţiune presupune: pierderea autonomiei lexicale a cuvintelor componente (sensul global al locuţiunii fiind diferit de însumarea sensurilor elementelor componente), perturbarea posibilităţilor combinatorii ale verbului centru, locuţiunea în ansamblu luând complemente şi atribuindu-le roluri tematice (a), perturbări de flexiune şi de comportament sintactic ale componentelor nominale, care devin invariabile şi incapabile de a constitui centru de grup sintactic (b).
(a) [*A dat foc*]$_{Predicat}$ [*casei*]$_{CI\ -\ Paciens}$ vs [*A dat*]$_{Predicat}$ [*ceva*]$_{CD\ -\ Temă}$ [*cuiva*]$_{CI\ -\ Beneficiar}$.
(b) [*A luat* ***parte***]$_{Predicat}$ *la petrecere,* ***A luat părţi*** *la petrecere,* ***A luat o parte bună*** *la petrecere.*

Numeroase grupări se află la limita dintre locuţiuni şi îmbinări libere, în anumite situaţii componentul nominal din structura locuţiunii verbale putând lua modificatori:
Ion [*are*]$_{Predicat}$ [$_{GN}$ *obiceiul* [*să chiulească*]$_{Modif}$]$_{CD}$.
Ion [*are*]$_{Predicat}$ [$_{GN}$ [*urâtul*]$_{Modif}$ *obicei* [*să chiulească*]$_{Modif}$]$_{CD}$.
Ion [*are*]$_{Predicat}$ [[*acest*]$_{Det}$ *obicei*]$_{CD}$.
vs *Ion* [*are obicei*]$_{Predicat}$ [*să chiulească*]$_{CPrep}$.
?Ion [*are urât obicei*]$_{Predicat}$ [*să chiulească*]$_{CPrep}$.

2.2. *Structura şi tipologia predicatului complex*

2.2.1. Predicatul complex conţine, pe lângă suportul semantic, cel puţin un operator verbal de predicativitate (aspectual, modal, pasiv, copulativ), care poartă mărcile de flexiune (variază după mod, timp, persoană şi număr):

[operator$_1$ [operator$_2$ [operator$_3$ [suport semantic]]]]

Este posibilă apariţia mai multor operatori verbali în structura unui singur predicat. Ierarhia operatorilor este următoarea:

[operator modal [operator aspectual [operator copulativ / pasiv]]].

[***Trebuia***$_{operator\ modal}$ [***să fii***$_{operator\ pasiv}$ ***pedepsit***]$_S$]$_{Predicat\ al\ enunţării}$.
Ion [***poate***$_{operator\ modal}$ [***continua***$_{operator\ aspectual}$ [***să fie***$_{operator\ copulativ}$ [***exigent***]$_{NP}$]$_{CD}$]$_{CD}$]$_{Predicat\ al\ enunţării}$.

În raport cu tradiţia gramaticală, predicatul nominal se include în clasa mai largă a predicatului complex, preferându-se tratarea acestuia alături de alte tipuri de predicate complexe a căror structură internă este analizabilă – vezi *infra*, vezi şi **Introducere, 6.4.**

BCU "M. EMINESCU" IAŞI

2.2.2. După **valoarea operatorului**, se disting patru tipuri de predicate complexe.

Tipul de predicat complex	Exemple
Predicate complexe cu operator copulativ	*Ion* [***este medic***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***va deveni medic***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Medicina* [***înseamnă devotament***]$_{\text{Predicat complex}}$.
Predicate complexe cu operator pasiv	*Ion* [***este lăudat***]$_{\text{Predicat complex}}$ *de Maria.* *Ion* [***fusese trimis***]$_{\text{Predicat complex}}$ *la piață de mama lui.*
Predicate complexe cu operator aspectual	*Ion* [***se apucă de cântat***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***începe să cânte***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***continuă să cânte***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***era să cadă***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***urma să plece***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***dă să plece***]$_{\text{Predicat complex}}$.
Predicate complexe cu operator modal[1]	*Ion* [***poate să cânte***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***trebuie să plece***]$_{\text{Predicat complex}}$.

[1] Deși verbele *a putea* și *a trebui* nu funcționează, în toate utilizările lor, cu valoare semantică modală, acestea au același comportament sintactic, funcționând ca operatori în toate aparițiile pe lângă un alt verb care constituie suportul semantic (vezi **Modalizarea, 5.**).

ⓘ Atunci când suportul semantic este un verb la conjunctiv (un conjunctiv „regizat", impus de regimul sintactic al operatorului), acesta repetă informația de număr și de persoană a operatorului (spre deosebire de situațiile de sub (b)):
Eu ***pot***$_{\text{pers. 1 sg.}}$ ***să citesc***$_{\text{pers. 1 sg.}}$.
Ion ***poate***$_{\text{pers. 3 sg.}}$ ***să citească***$_{\text{pers. 3 sg.}}$.

2.2.3. În funcție de clasa morfologică a suportului semantic, se disting trei tipuri de predicate complexe.

Tipul de predicat complex	Exemple
Predicat cu suport verbal	*Ion* ***poate să cânte / poate cânta.*** *Tu* ***te apuci de cântat.***
Predicat cu suport adjectival, nominal, adverbial	*Ion* ***este prostănac / bucătar.*** *Ion* ***este asemenea unui copil.***
Predicat cu suport participial, în condițiile unui participiu pasiv	*Ion* ***este înjurat / aclamat*** *de toți.*

2.2.4. La un prim nivel de analiză, se evidențiază predicatul complex (al enunțării). Majoritatea predicatelor complexe au și o structură internă analizabilă, verbul-operator comportându-se ca un predicat sintactic, care impune restricții formale (cazuale, prepoziționale, conjuncționale) suportului semantic al predicatului. Suportul semantic se comportă ca un complement al verbului-suport:

Ion [***este***$_{\text{operator copulativ}}$ [***medic***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.
Ion [***a ajuns***$_{\text{operator copulativ}}$ [***ce și-a dorit***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.
Ion [***se apucă***$_{\text{operator aspectual}}$ [***de cântat***]$_{\text{CPrep}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.

Ion [***se apucă***$_{\text{operator aspectual}}$ [***să cânte***]$_{\text{CPrep}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.
Ion [***poate***$_{\text{operator modal}}$ [***cânta***]$_{\text{CD}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.
Ion [***poate***$_{\text{operator copulativ}}$ [***să cânte***]$_{\text{CD}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.

Analiza sintactică se poate detalia mai departe, la rândul său predicatul complex (format din operator și suportul semantic) având capacitatea de a avea complemente de diverse tipuri:

Ion [***se apucă***$_{\text{operator aspectual}}$ [***de cântat***]$_{\text{CPrep al operatorului aspectual}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$ [*colinde*]$_{\text{CD al predicatului}}$.
Ion [***poate***$_{\text{operator modal}}$ [***să trimită***]$_{\text{CD al operatorului modal}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$ [*scrisori*]$_{\text{CD al predicatului}}$ [***prietenilor***]$_{\text{CI al predicatului}}$.
[*Această problemă*]$_{\text{S al predicatului}}$ [***nu se poate***$_{\text{operator modal}}$ [$_{\text{GVinf}}$ ***rezolva***]$_{\text{S al operatorului}}$]$_{\text{Predicat complex}}$.

Deși aceste predicate complexe au o structură analizabilă, există și anumite semne ale coeziunii grupului:
– în cazul unora dintre predicatele complexe cu suport verbal, subiectul operatorului este același cu al verbului-suport (situație cunoscută sub denumirea de **control** al subiectului): *Ion poate* [~~Ion~~] *pleca; Ion poate* [~~Ion~~] *să plece; Ion se apucă* [~~Ion~~] *de spălat rufele; Ion începe* [~~Ion~~] *să spele rufele*; vezi și **Subiectul, 4.2.2.**;
– cliticele pronominale dependente sintactic de verbul-suport se pot deplasa în fața operatorului; compară: *Ion* ***își*** *poate* [~~își~~] *permite o vacanță* și *Ion poate să* ***își*** *permită o vacanță; Ion* ***îmi*** *este drag* ~~*mie*~~ și *drag mie;*
– grupul în ansamblu participă la opoziții de diateză: (activ) *Ei* ***pot termina*** *lucrarea într-o oră* – (pasiv) *Lucrarea* ***se poate termina*** *într-o oră de către orice student.*

- Nu au o structură internă analizabilă la nivel sintactic:
– predicatele pasive, formate din operatorul pasiv (la diverse moduri și timpuri) și forma de participiu a verbului-suport, care funcționează adjectival, acordându-se cu subiectul:

Maria ***a fost pedepsită*** *de părinți.*
Cei doi frați ***vor fi ajutați*** *de întreaga clasă.*

– unele predicate complexe cu operator aspectual, aflate în curs de gramaticalizare, în cazul cărora relația sintactică dintre operator și suportul semantic nu mai este transparentă:

Stă să plouă.
Ion ***dădea să plece.***
Ion ***trage să moară.***
Ei ***erau / trebuiau*** *să plece.*

3. Acordul predicatului cu subiectul

Una dintre trăsăturile definitorii ale predicatului enunțiativ este acordul său cu subiectul (vezi *supra,* **1.1.**; vezi **Subiectul, 1.**). În funcție de tipul de predicat (simplu *vs* complex), există mai multe tipuri de acord cu subiectul.

• Verbul-predicat simplu, purtător al informațiilor deictice (al morfemelor predicativității), se acordă cu subiectul realizat prin pronume personale în număr și în persoană (a). Dacă subiectul are o altă realizare, verbul se folosește la persoana a 3-a, singular sau plural (b), iar dacă e realizat propozițional, verbul apare la persoana a 3-a singular (c):

(a) *Eu citesc; Tu citești; El citește; Noi citim; Voi citiți; Ei citesc.*
Eu aș citi; Tu ai citi etc.; *Eu am citit; Tu ai citit* etc.
(b) *Ion aleargă; Oamenii citesc.*
(c) *Cine citește știe multe.*

• Aceeași regulă de acord privește și operatorii verbali:

***Eu pot** citi, **Ei se pun** pe citit, **Noi suntem** buni, **Voi sunteți** lăudați de toată lumea.*

• Numele predicativ realizat adjectival din structura predicatului complex cu operator copulativ și participiul din structura predicatului complex cu operator pasiv se acordă în gen și număr cu subiectul:

El este frumos; Ea este frumoasă; Ei sunt frumoși; Ele sunt frumoase.
El este lăudat; Ea este lăudată; Ei sunt lăudați; Ele sunt lăudate.

Regulile de acord al predicatului cu subiectul sunt complicate, în uz existând numeroase abateri (vezi *infra*, **5.1.**).

4. Dificultăți

• Spre deosebire de negația verbală (a), negația de constituent (b) nu face parte din structura predicatului simplu:

(a) [***Nu vine***]$_{\text{Predicat}}$ *Ion.*
(b) *Nu Ion* [***vine***]$_{\text{Predicat}}$.
Ion [***vine***]$_{\text{Predicat}}$ *nu astăzi, ci mâine.*

• Cliticele pronominale pot crea anumite ambiguități. Numai în ipostaza non-sintactică aceste clitice se includ în structura predicatului simplu. Compară:

[***A luat-o la sănătoasa***]$_{\text{Predicat}}$.
[***A luat***]$_{\text{Predicat}}$-[*o*]$_{\text{CD}}$ *de pe masă.*
[***Se vaită***]$_{\text{Predicat}}$ *toată ziua.*
[*Se*]$_{\text{CD}}$ [***îmbracă***]$_{\text{Predicat}}$ *repede.*

• Adverbele modalizatoare sunt predicate adverbiale (ale enunțării) numai atunci când sunt legate conjuncțional de restul frazei (vezi **Adverbul și grupul adverbial, 3.2.**). Compară:

[***Probabil***]$_{\text{Predicat adverbial}}$ [$_{\text{PCon}}$ *că vine*]$_{\text{S}}$.
[***Probabil***]$_{\text{CircModalitate}}$, *vine / Vine,* [***probabil***]$_{\text{CircModalitate}}$.

Sunt considerate predicate adverbiale atât adverbele care nu apar niciodată în vecinătatea verbului *a fi* (a), cât și cele care acceptă prezența copulativului *a fi* (b).

(a) [***Firește***]$_{\text{Predicat adverbial}}$ *că vom reuși / *E **firește** că vom reuși.*
(b) [***Posibil***]$_{\text{Predicat adverbial}}$ *să vină / [E* [***posibil***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat complex cu operator copulativ}}$ *să vină.*

• Predicate complexe de tipul *este mâncat, este băut* sunt ambigue în afara contextului. Acestea pot fi interpretate fie ca predicate complexe cu operator copulativ, având o structură internă analizabilă (a), fie ca predicate complexe cu operator pasiv, având o structură internă neanalizabilă (b):

(a) *Cățelul* [***este***$_{\text{operator copulativ}}$ [***mâncat***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$, *nu are nevoie de nimic.*
Ion [***e***$_{\text{operator copulativ}}$ [***băut***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$, *nu te poți înțelege cu el.*
(b) *Tortul* [***este***$_{\text{operator pasiv}}$ ***mâncat***]$_{\text{Predicat al enunțării}}$ *cu plăcere de toți copiii.*
Sucul [***e***$_{\text{operator pasiv}}$ ***băut***]$_{\text{Predicat al enunțării}}$ *pe nerăsuflate.*

• În absența unui suport semantic, anumiți operatori verbali pot funcționa și ca verbe pline, formând predicate simple ale enunțării. Compară următoarele exemple:

Ion [*începe*]$_{\text{Predicat}}$ [$_{\text{GN}}$ *pregătirea*]$_{\text{CD}}$.
vs *Ion* [*începe*$_{\text{operator aspectual}}$ [*să se pregătească*]$_{\text{suport semantic – CD}}$]$_{\text{Predicat}}$.

Ion [*termină*]$_{\text{Predicat}}$ [$_{\text{GN}}$ *prăjitura*]$_{\text{CD}}$.
vs *Ion* [*termină*$_{\text{operator aspectual}}$ [*de mâncat*]$_{\text{suport semantic – CPrep}}$]$_{\text{Predicat}}$ [*prăjitura*]$_{\text{CD}}$.

5. Aspecte normative

5.1. *Abateri de la regulile de acord între subiect și predicat*

• **Acordul prin atracție** se face în condițiile intercalării între subiect și predicat a unor subordonați la plural:

Fiecare** dintre ei **au reușit** – corect: **Fiecare** dintre ei **a reușit.
***Cine** din grupul lor îi **pot** ajuta? – corect: **Cine** din grupul lor îi **poate** ajuta?*
***Retrocedarea** terenurilor **vor începe** în curând – corect: **Retrocedarea** terenurilor **va începe** în curând.*
***Gala** Premiilor Oscar **au loc** în fiecare an – corect: **Gala** Premiilor Oscar **are loc** în fiecare an.*
***Numărul** mașinilor cumpărate din străinătate **sunt** în creștere – corect: **Numărul** mașinilor cumpărate din străinătate **este** în creștere.*

• **Acordul după înțeles** apare atunci când, deși subiectul este exprimat printr-un substantiv cu formă de singular, sensul acestuia este colectiv, antrenând un acord greșit al predicatului la plural:

***Toată lumea** care vine aici **sunt vindecați** ca prin minune – corect: **Toată lumea** care vine aici **este vindecată** ca prin minune.*

***Echipa** de fotbal a României **au avut** un meci în deplasare* – corect: ***Echipa** de fotbal a României **a avut** un meci în deplasare.*

Substantivele colective de tipul *majoritate, grup, mulțime, grămadă, serie* etc. care ocupă poziția de subiect impun predicatului fie acord gramatical (a), fie acord după înțeles (b), atunci când substantivul are subordonați la plural. În uzul actual, se extinde tot mai mult acordul la plural și în situațiile în care substantivele nu au subordonați la plural (c):

(a) ***Majoritatea** oamenilor a aplaudat,* ***Majoritatea** a aplaudat.*
***Un grup** de oameni a aplaudat,* ***Un grup** a aplaudat.*
(b) ***Majoritatea** oamenilor au aplaudat.*
***Un grup** de oameni au aplaudat.*
(c) ***Majoritatea** au aplaudat,* ***Un grup** au aplaudat.*

- **Subiectul multiplu** al cărui termeni sunt coordonați copulativ impune verbului forma de plural (a). Dacă termenii subiectului multiplu sunt coordonați disjunctiv, acordul se face, de regulă, la singular (b), dar este posibil și acordul la plural, dacă sensul dorit este cel de non-excludere (c). În cazul coordonării copulative prin *nici*, se acceptă atât acordul la singular, cât și cel la plural (d).

(a) ***Ion și Maria** au plecat mai devreme.*
(b) ***Ion sau Maria** a greșit.*
(c) ***Ion sau Maria** pot înțelege situația, dar Gheorghe, nu.*
(d) ***Nici el, nici ea** n-a venit / n-au venit,* dar: ***Nici ea, nici ei** n-au venit.*

În cazul acordului numelui predicativ și al participiului din structura diatezei pasive regulile de acord depind de semantica substantivelor. La numele de ființe, are prioritate masculinul (a). În cazul numelor de lucruri, se preferă adesea acordul la feminin, atunci când unul dintre termeni este la feminin (b). În alte situații, acordul în gen se face cu termenul cel mai apropiat (c).

(a) ***Ion și Maria** sunt lăudați de toți profesorii.*
(b) ***Rochia și paltonul** sunt curate.*
(c) ***Pereții și perdelele** sunt curate;* ***Perdelele și pereții** sunt curați.*

- **Acordul cu falsul subiect multiplu** apare în situațiile în care, în mod greșit, un alt component al propoziției este interpretat ca parte a subiectului multiplu:

*La petrecere **au venit fiul** gazdei, însoțit de prietena lui* – corect: *La petrecere **a venit fiul** gazdei, însoțit de prietena lui.*
***Ion** împreună cu Maria și-**au făcut** o casă* – corect: ***Ion** împreună cu Maria și-a făcut o casă.*

ⓘ Vezi și **Subiectul, 8.1.**

5.2. *Punctuația*

- Elipsa predicatului (a) sau numai a operatorului (b) se marchează prin virgulă sau prin linie de pauză:

(a) *Ion a mâncat sarmale, iar Maria[,] salată; Ion a mâncat sarmale, iar Maria [–] salată.*
(b) *Vorba lungă[,] sărăcia omului; Vorba lungă [–] sărăcia omului.*

- Nu se pune virgulă între subiect (inclusiv cel realizat ca propoziție) și predicat, cu excepția situației în care se produce o modificare de topică, subiectul realizat propozițional fiind antepus predicatului:

Să învețe[,] nu prea e posibil.
Că ai greșit[,] e foarte clar.

COMPLEMENTE MATRICIALE

SUBIECTUL (S)

1. Caracteristici generale 407
2. Regenţii subiectului 409
3. Clasa de substituţie 410
   3.1. Sinteza realizărilor 410
   3.2. Detalii privind componenţii clasei de substituţie 412
      3.2.1. Realizări substantivale ale centrului de grup 412
      3.2.2. Realizări pronominale ale centrului 413
      3.2.3. Realizarea centrului prin numeralul-substitut 413
      3.2.4. Propoziţia conjuncţională 413
      3.2.5. Propoziţia relativă 414
      3.2.6. Forme verbale non-finite 415
4. Tipuri de subiect 416
   4.1. Subiectul exprimat 417
   4.2. Subiectul neexprimat 418
5. Topica subiectului 419
   5.1. Restricţii pentru postpoziţie 419
   5.2. Restricţii pentru antepoziţie 420
   5.3. Poziţie de tematizare şi focalizare; construcţii cu rematizare 420
6. Fenomene sintactice semnificative la care participă subiectul 421
   6.1. Pasivizare şi impersonalizare 421
   6.2. Reflexivizare şi reciprocizare 422
   6.3. Avansarea subiectului din subordonată şi amalgamarea regentei cu subordonata 422
7. Dificultăţi 423
8. Aspecte normative 424
   8.1. Acordul predicatului cu subiectul 424
   8.2. Construcţii anacolutice care privesc poziţia subiectului 424

1. Caracteristici generale

(a) Funcţia sintactică **subiect** este definită în raport cu verbul şi, prin analogie, în raport cu unele interjecţii cu regim verbal, apărând, ca şi CD, numai în GV şi în GInterj (***Copilul** se joacă*, ***Sportivul** aleargă*, ***El** citeşte o carte*, ***Copilul** fluşti în apă*).

(b) Apariţia unui component în poziţia S este strict condiţionată de capacitatea verbului de a accepta această poziţie; există în limba română şi verbe „inapte" sintactic de a se construi cu un subiect, care formează grupuri verbale cu autonomie enunţiativă în absenţa poziţiei S.

ⓘ Intră în această categorie:
(a) verbe zerovalente din clasa celor, semantic, meteorologice: *Plouă, Ninge, Tună, Fulgeră, Geruieşte, Burniţează, Se înserează, Se întunecă*;
(b) verbe din clasa semantică a celor psihologice care, deşi admit combinarea cu unul / două nominale, pe niciunul nu-l aşază în poziţia subiectului: *Îmi merge bine / rău, Îmi pasă de ceva / de cineva, Îmi arde de plimbare, I s-a năzărit de plecare, I s-a urât de şcoală, I-a căşunat pe ceva / pe cineva*;
(c) verbe intranzitive în construcţii impersonale, precum *Se aleargă / Se dansează / Se înoată / Se merge / Se râde / Se vorbeşte mult*, care, în urma reorganizării impersonale (vezi **Introducere, 4.1.2.**; **Categoria diatezei, 3.**; *infra*, **6.1.2.**), îşi pierd capacitatea de a-şi ataşa poziţia subiectului;
(d) verbe tranzitive de senzaţie fizică cu Experimentator, care admit în variaţie liberă şi o construcţie fără subiect: *Mă doare în gât / Mă doare gâtul, Mă arde la stomac / Mă arde stomacul, Mă mănâncă în palmă / Mă mănâncă palma.*

(c) Subiectul ocupă, în raport cu verbul, o poziţie de complement matricial (este cerut de grila sintactică a unor verbe, dar neacceptat de altele), fiind însă, în raport cu celelalte complemente matriciale, un complement „privilegiat": este singurul complement legat de verb prin restricţii bilaterale, căci, la rândul lui, impune verbului-predicat acordul în număr şi în persoană.

ⓘ Funcţia de subiect se păstrează şi în condiţiile în care centrul verbal îşi pierde posibilităţile flexionare de acord, trecând la una dintre formele verbale non-finite (*Înainte de a intra **profesorul / eu / tu** pe sală, se decisese rezultatul examenului*); prin urmare, acordul, important în realizarea subiectului, are limite de manifestare, absenţa lui „nepericlitând" apariţia funcţiei de subiect.

(d) Subiectul primește cazul nominativ, marcat, prin forme specifice (în raport cu acuzativul), numai în flexiunea pronumelui personal de pers. 1 sg. și a 2-a sg. (*Tu citești, iar **eu** mă uit la televizor*); celelalte realizări (substantivale, pronominale, propoziționale) nu se marchează prin forme specifice.

(e) Subiectul de persoanele 1 sg. și a 2-a sg. și pl. este curent neexprimat, acesta fiind recuperat integral din flexiunea verbală, iar cel care se raportează la un verb de pers. a 3-a sg. și pl. apare și el frecvent neexprimat, în cazul recuperării lui contextuale; româna aparține limbilor de tip ***pro-drop***, adică limbă care permite „căderea" / neexprimarea subiectului (vezi *infra*, **4.2.**).

(f) Dacă verbul este agentiv (acceptă Agentul în grila lui de roluri), rolul caracteristic pentru poziția subiectului este Agentul, fiind singura poziție sintactică în care se atribuie acest rol (***Copilul** aleargă / dansează / înoată / citește o carte / rupe o floare / trimite părinților o scrisoare*). Toate celelalte roluri pot să apară și în alte poziții sintactice.

ⓘ Complementul de agent, care exprimă, de asemenea, un Agent (vezi **Complementul de agent**), este rezultat din reorganizarea pasivă, neconstituind o poziție matricială și deci neprimind rol tematic de la verb. Agentul din GN, cu funcția de complement al numelui (*lătratul **câinelui**, tusea **copilului***), este conservat de la radicalul verbal.

ⓘ Există și subiecte care exprimă alte roluri tematice decât cel prototipic:
– Pacientul sau Tema (în cazul verbelor ergative: ***Temperaturile** cresc, **Fântânile** seacă, **Profitul** se dublează, **Bolnavul** a decedat, **Mingea** cade de pe masă, **El** stă pe scaun, **El** se mută la țară*);
– Experimentatorul (în cazul verbelor psihologice și de percepție: ***Copilul** urăște nedreptatea, **Părinții** se miră de rezultate, **Copilul** nu vede fără ochelari, **El** simte pericolul*);
– Ținta (***Medicul** a primit scrisori de mulțumire, **El** au receptat SOS-ul*);
– Locativul (***Străzile** mișună de oameni, Mă doare **spatele***);
– Instrumentul (***Microfonul** amplifică vocea, **Tractorul** ară mai bine decât plugul*);
– Posesorul (***Vecinii** au două case, **El** deține o mare parte din casă*);
– Beneficiarul (***Studenții** beneficiază de burse, **Ei** obțin profituri*).

📖 În tradiția noastră gramaticală, subiectul era interpretat ca „parte principală de propoziție", aparând pe același plan cu predicatul, dar, chiar și în limitele acestei concepții, există o anume inconsecvență de interpretare, propoziția subiectivă fiind calificată ca propoziție subordonată. În această carte, ca și în GALR, se acordă subiectului calitatea de poziție „dependentă" de verb și este inclus în clasa ***complementelor***. Totuși, sub unele aspecte (vezi *supra*, (c)), subiectul se diferențiază de celelalte complemente, fiind un complement „special".
Calitatea de ***complement*** se susține nu numai prin „relația" lui cu verbul (vezi *supra*, (a)-(b)), ci și prin numeroase alte trăsături comune complementelor, și anume:
- modul de a primi restricția cazuală (de la verb, indiferent că acesta apare la o formă finită sau nefinită);
- inventarul clasei de substituție: se realizează, ca și CD și, în mare parte, ca și CSec sau ca CPrep, prin propoziție conjuncțională, cu același inventar de complementizatori și aceleași restricții de selecție (vezi *infra*, **3.2.4.**), prin propoziție relativă, cu aceeași tipologie și reguli de utilizare (vezi *infra*, **3.2.5.**), prin forme verbale non-finite, cu aceleași reguli de construcție (vezi *infra*, **3.2.6.**).

2. Regenții subiectului

Tipul de regent			Exemple
Verb sau **locuțiune verbală** apte de a primi subiect	**Formă finită**		[$_{GN}$ ***Copilul***]$_{S}$ *aleargă* / *sare coarda.* [$_{GN}$ ***Ion***]$_{S}$ *își bate joc de durerea altuia* / *își aduce aminte de prieteni.*
	Formă non-finită	**infinitiv**, cu ***a*** sau fără ***a***[1]	*dorința de* [$_{GVinf}$ *a reuși* [$_{GN}$ ***prietenul nostru***]$_{S}$] *Se întâmplă* [$_{GVinf}$ *a reuși* [$_{PRel}$ ***cine nu trebuie***]$_{S}$]. *înainte de* [$_{GVinf}$ *a părăsi* [$_{GN}$ ***Ion***]$_{S}$ *Franța*] *N-are* [$_{GVinf}$ [$_{GNpron}$ ***cine***]$_{S}$ *pleca*].
		gerunziu	*Aud* [$_{GVger}$ *susurând* [$_{GN}$ ***izvorul***]$_{S}$]. *Simt* [$_{GVger}$ *venind* [$_{GN}$ ***o adiere de vânt***]$_{S}$].
		supin[2]	*E greu* [$_{GVsupin}$ *de acceptat de întreaga populație* [$_{GN}$ ***asemenea sacrificii***]$_{S}$].
		participiu[3]	*Odată* [$_{GVpart}$ *plecat* [$_{GN}$ ***profesorul***]$_{S}$], *a început gălăgia.*
Interjecție[4]			*Și* [$_{GN}$ ***bunica***]$_{S}$ *pleosc o palmă!* *Ioane, hai și* [$_{GNpron}$ ***tu***]$_{S}$ *la șirand!* *Zău* [$_{PConj}$ ***că vom lua examenul***]$_{S}$.
Adverb și locuțiune adverbială[5]			*Poate* / *Probabil* / *Pesemne* / *Cert* / *Negreșit* / *De bună seamă* [$_{PConj}$ ***că vom lua examenul***]$_{S}$.

[1] Infinitivul fără ***a*** ca regent al unui GN-subiect apare fie în construcții relativ-infinitivale (*N-are cine pleca*), fie după modalul *a putea* construit impersonal (*Se poate ~~a~~ ce citi* [$_{GN}$ *această carte*]$_{S\ al\ inf.}$), situație în care cele două grupuri (al modalului și al infinitivului) se amalgamează, formând un predicat complex, iar *această carte* trece ca subiect al întregului predicat (vezi acordul: ***Aceste cărți** se pot citi*).

[2] Supinul apare neechivoc ca regent al unui subiect numai în construcții cu citire pasivă, în care este lexicalizat și complementul de agent (pentru alte situații, vezi *infra*, **7.3.**).

[3] Participiul apare rar, numai în construcții participiale absolute.

[4] Interjecția apare în câteva construcții, și anume:
- interjecții onomatopeice, care preiau tiparul sintactic al verbului pe care îl sugerează: ***Cățelul** tusti pe ușă!, Și **vecina** tranc poarta!*
- interjecții cu semnificație imperativă, care, numai în construcții cu vocativul exprimat, pot avea și un subiect, ca reluare emfatică a vocativului: *Ioane, **hai și tu** la șirand!, Lăbuș, **mars și tu** în cameră!*
- în construcții în care interjecția funcționează ca modalizator de certitudine: *Zău* [$_{PConj}$ *că vom lua examenul*]$_{S}$.

[5] Se cuprind aici adverbele și locuțiunile adverbiale cu rol modalizator, în ipostaza construcției lor conjuncționale, modalizatorii adverbiali acceptând în poziția subiectului numai propoziții subiective, nu și grupuri nominale-subiect:
- modalizatori epistemici: *Poate / Probabil / Pesemne / Negreșit / De bună seamă* [$_{PConj}$ *că vom lua examenul*]$_{S}$;
- modalizatori deontici: *Musai / Obligatoriu* [$_{PConj}$ *să luați examenul*]$_{S}$.

3. Clasa de substituţie

În foarte multe privinţe, clasa de substituţie a subiectului este asemănătoare cu cea a complementului direct (vezi **Complementul direct, 4.**) sau a complementului secundar (vezi **Complementul secundar, 4.**).

3.1. *Sinteza realizărilor*

Tipuri de realizări	Centrul de grup / Elementul de relaţie	Exemple
Grup nominal cu un centru substantiv în nominativ, realizat ca:	substantiv comun, determinat (cu articol sau cu alt determinant)	$[_{GN}$ ***Elevul***$_{Centru+Det}]_S$ / $[_{GN}$ ***Elevul***$_{Centru+Det}$ $[$***cel***$]_{Det\ emfatic}$ $[$***nou***$]_{Modif}]_S$ / $[_{GN}$ $[$***Acest***$]_{Det}$ ***elev***$_{Centru}$ $[$***supradotat***$]_{Modif}]_S$ *a câştigat concursul.*
	propriu	$[_{GN}$ ***Franţa***$]_S$ *este o ţară nereligioasă.*
	nedeterminat	*Se angajează* $[_{GN}$ ***laborantă*** [3] ***/ profesor de română***$]_S$.
	dublu exprimat [1]	$[_{GN}$ ***Ion***$]_S$ *a mers şi* $[$***el***$]_{S\ dublat\ emfatic}$ *în excursie.*
	inclus în grupuri coordonate [2]	$[[_{GN}$ ***Ion***$]$ ***şi*** $[_{GN}$ ***Maria***$]]_S$ *au mers în excursie.*
Grup nominal cu centru pronume în nominativ, de diverse tipuri:	pronume personal şi de politeţe	$[_{GNpron}$ ***Tu / Dumneata***$]_S$ *ai ajuns primul.*
	pronumele semiindependent ***al***	$[_{GNpron}$ ***Al*** $[$***noştri***$]_{Poss}]_S$ *au câştigat.*
	pronume demonstrativ – „plin" – semiindependentul ***cel***	$[_{GNpron}$ ***Aceiaşi / Ceilalţi / Cei*** $[$***din ultimul rând***$]_{Modif}]_S$ *au ajuns primii.*
	pronume nehotărât	*Numai* $[_{GNpron}$ ***câţiva / unii / puţini***$]_S$ *mai sunt optimişti.*
	pronume negativ	*Nu se întâmplă* $[_{GNpron}$ ***nimic***$]_S$.
	pronume interogativ	$[_{GNpron}$ ***Ce***$]_S$ *rezultă din anchetă?*
	pronume relativ şi nehotărât cu valoare relativă	*Îi urmăresc* $[_{PRel}$ $[_{GNpron}$ ***ce / ceea ce / orice***$]_S$ *se lansează pe piaţă*$]_{CD}$.
Grup nominal cu centru numeral în nominativ	numeral cardinal	*S-au cumpărat mere. S-au mâncat deja* $[_{GNnum}$ ***două***$]_S$.
	numeral ordinal	$[_{GNnum}$ ***Al doilea*** $[$***din dreapta***$]_{Modif}]_S$ *este foarte frumos.*

Propoziţie conjuncţională	**Conectori-tip şi alţi conectori**	***că***		*Se consideră* $[_{PConj}$ ***că nu s-a procedat corect***$]_S$. *Reiese* $[_{PConj}$ ***că nu s-a lucrat corect***$]_S$.
		să		*Se întâmplă* $[_{PConj}$ ***să ajungem mai devreme***$]_S$. *Se cuvine* $[_{PConj}$ ***să fim respectuoşi***$]_S$.
		dacă		*Nu se ştie* $[_{PConj}$ ***dacă numai ei e vinovaţi***$]_S$. *Se verifică* $[_{PConj}$ ***dacă au mintit şi alţii***$]_S$.
		Variante şi alţi conectori	***ca ... să***	*Se impune* $[_{PConj}$ ***ca*** $[$***o asemenea neglijenţă***$]$ ***să nu se mai repete*** ~~***asemenea neglijenţă***~~$]_S$.
			nelit. ***ca să***	*Îmi vine* $[_{PConj}$ ***ca să plec cât mai repede***$]_S$.
			pop. ***de***	*Se întâmpla uneori* $[_{PConj}$ ***de întârzia şi el***$]_S$.
			cum că	*Se zice* $[_{PConj}$ ***cum că ar exista la noi culturi de canabis***$]_S$.
			cum de	*Se încearcă să se afle* $[_{PConj}$ ***cum de s-au tolerat lucrurile astea atâta vreme***$]_S$.
Propoziţie relativă	**relativă interogativă** (cu regent impersonal – verb *dicendi*)			*Nu ni s-a spus* $[_{PRel}$ ***cine a plecat / ce s-a întâmplat / ce student a reuşit / cum s-a întâmplat***$]_S$.
	relativă neinterogativă rareori, inclusă într-un GPrep [4]			*Se mănâncă* $[_{PRel}$ ***orice / ce / ceea ce îţi se oferă***$]_S$. *Se cumpără numai* $[_{PRel}$ ***ce-ţi trebuie***$]_S$. $[_{GPrep}$ ***Pe*** $[_{PRel}$ ***cine nu laşi să moară***$]]_S$ *nu te lasă să trăieşti.*
	relativă infinitivală (cu regenţii impersonali *a fi, a avea*)			*Nu-i* $[_{GVinf}$ ***ce mânca***$]_S$. *N-are* $[_{GVinf}$ ***ce se întâmpla***$]_S$.
Grup verbal cu centru formă nonfinită	**infinitiv**			*Se încearcă* $[_{GVinf}$ ***a se ascunde adevărul***$]_S$. $[$*Se poate*$]_{GVinf}$ ~~***a se***~~ ***alerga***$]_{Predicat\ complex}$.
	gerunziu			*Se simte* $[_{GVger}$ ***venind o adiere de vânt***$]_S$.
	supin (cu valoare pasivă)			*Este greu / uşor / important / imposibil* $[_{GVsupin}$ ***de pregătit acest examen***$]_S$. *Este / Rămâne* $[_{GVsupin}$ ***de văzut ce se va întâmpla***$]_S$.
	participiu pasiv			*Trebuie / Merită / Se cuvine* $[_{GVpas}$ ***spus numai adevărul***$]_S$.

[1] Pentru *dubla exprimare*, vezi *infra*, **4.1.3.**
[2] Pentru *subiecte coordonate*, vezi *infra*, **4.1.2.**

[3] Exemplul *Se angajează laborantă* este ambiguu, fiind posibile două citiri, dintre care numai una corespunde schemei sintactice *Se angajează* $[_{GN}$ ***laborantă***$]_S$; cealaltă este o construcție personală, corespunzând schemei: $[Ø]_{S\ subînțeles}$ *se angajează* $[_{GN}$ ***laborantă***$]_{PS}$.
[4] Prezența prepoziției se explică prin funcția de complement direct pe care pronumele relativ o primește în structura propoziției relative; propoziția relativă, în ansamblu, se inserează, față de regentă, în poziția subiectului.

3.2. *Detalii privind componenții clasei de substituție*

3.2.1. *Realizări substantivale ale centrului de grup*

Grupul nominal legat direct de verbul regent prezintă aceleași reguli de articulare / non-articulare care caracterizează și complementul direct (vezi **Complementul direct, 4.2.1.; 4.2.1.2.**):

(a) *Vine* $[_{GN}$ ***profesorul***$_{Centru+Det}]_S$ / $[_{GN}$ $[$***un***$]_{Det}$ ***profesor***$]_S$.
(b) *Vin* $[_{GN}$ ***profesori noi***$]_S$. *Trec* $[_{GN}$ ***avioane***$]_S$.
(c) *Vine* $[_{GN}$ $[$***celălalt***$]_{Det}$ ***profesor***$]_S$ / $[_{GN}$ $[$***alt***$]_{Det}$ ***profesor***$]_S$ / $[_{GN}$ $[$***al doilea***$]_{Det}$ ***profesor***$]_S$.
(d) *Se cumpără* $[_{GN}$ ***brânză***$]_S$ / $[_{GN}$ ***carne***$]_S$.
(e) *Se așteaptă din partea lor* $[[_{GN}$ ***milă***$]$ *și* $[_{GN}$ ***înțelegere***$]]_S$.
(f) *Se caută* $[_{GN}$ ***profesor suplinitor***$]_S$ / $[_{GN}$ ***specialist în plasmă***$]_S$.

Construcțiile cu **nearticulare** sunt rare și, oricum, mai frecvente la plural (b) decât la singular (vezi **Determinantul, 2.**). La singular, nearticularea apare curent atunci când sunt prezenți alți determinanți, care asigură determinarea grupului (c); în absența altor determinanți (deci în cazul unui GN cu interpretarea „nedeterminat"), nearticularea este rară și depinde de tipul de substantiv – substantiv masiv (d) sau abstract (e)) și de tipul de citire: citirea ca *proprietate* (f).
Nearticularea apare și în construcții fixe, de tip proverb (g), unde citirea este generică, sau în alte construcții fixe și parțial fixe, care exprimă fenomene atmosferice și momente temporale (h)-(i), stări fizice sau psihice (j):

(g) ***Cui*** *pe cui se scoate,* ***Ban*** *la ban 'trage.*
(h) *Cade* ***grindină***, *Vine* ***furtună***, *Bate* ***vânt de primăvară.***
(i) *Este / Se face* ***frig / cald / întuneric / zăpușeală / seară / iarnă / dimineață / vară.***
(j) *Îmi este / Mi se face* ***frig / foame / somn / teamă / dor / lene / poftă / rușine / silă / lehamite*** etc.

ⓘ Construcțiile (i)-(j) pun probleme de interpretare, explicabile prin câteva trăsături speciale ale grupului nominal:
- postpunerea obligatorie;
- imposibilitatea determinării (**Îmi este acest frig / acest somn / acest dor, *Îmi este această foame*); singurul determinant acceptat este articolul indefinit, asociat obligatoriu cu un modificator (*Îmi este o* ***foame de lup / un dor de moarte***);
- posibilitatea gradării substantivului-centru (*Îmi este* ***foarte frig / cam somn / teribil de foame / tare dor***);
- apariția în structură și a unor adverbe, greu de explicat în varianta interpretării componentului postverbal ca subiect (***Mi-e rău / bine / greu / urât, Cum îți mai este?, Îmi este așa și așa***);

- prezența opoziției *static / dinamic* (*Mi-e frică / rușine / silă. – Mi se face frică / rușine. E întuneric – Se face întuneric*), regăsibilă și în structurile cu NP (vezi paralelismul cu: ***Sunt*** *fricos / rușinos –* ***Devin / Mă fac*** *fricos / rușinos*).

Unele dintre aceste trăsături conduc la interpretarea grupului nominal postverbal mai degrabă ca NP (citire predicativă) decât ca S; în această interpretare, construcția se include în clasa celor fără subiect.

ⓘ În cazul subiectului, spre deosebire de CD, lipsește realizarea prepozițională. Fac excepție câteva construcții neprototipice cu „subiect partitiv", regăsibile, de altfel, și la CD (vezi **Complementul direct, 4.2.2.3.**):
Au câștigat și $[_{GN}$ *Ø* ***de-ai noștri***$]_S$, *Au lipsit și* $[_{GN}$ *Ø* ***de-alde Moromete***$]_S$, *Au murit și* $[_{GN}$ *Ø* ***dintre ei***$]_S$, *S-a furat* $[_{GN}$ *Ø* ***din mâncarea copiilor***$]_S$.
Construcțiile se interpretează ca structuri eliptice, cu un centru de grup nominal vid (*Ø* – fără realizare fonetică). Aceeași interpretare este valabilă și pentru construcțiile cu ***de*** „calitativ" (*În societate, sunt și* $[_{GN}$ *Ø* ***de acela*** $[$*care cred că numai ei au dreptate*$]_{Modif}]_S$).

3.2.2. *Realizări pronominale ale centrului*

În poziția S pot să apară toate pronumele, pline (a) sau semiîndependente (b), anaforice, deictice sau cu interpretare variabilă, cu forme specifice de N (c) sau cu forme omonime de N-A:
(a) ***El / Dumnealui / Acela de lângă cuier / Același / Fiecare dintre ei / Oricare*** *a câștigat,* ***Cine*** *a câștigat?,* ***Ce*** *s-a întâmplat?,* ***Niciunul*** *n-a câștigat, Pe elevul* $[_{PRel}$ $[_{GNpron}$ ***care***$]_S$ *a intrat] îl știu de mult.*
(b) $[_{GNpron}$ ***Cei*** $[$***din Clu***$]_{Modif}]_S$ / $[_{GNpron}$ ***Ai*** $[$***mei***$]_{Pos}]_S$ / $[_{GNpron}$ ***Ai*** $[$***lui Ion***$]_{Pos}]_S$ *au câștigat.*
(c) ***Eu*** *am câștigat azi, iar* ***tu****, ieri.*

3.2.3. *Realizarea centrului prin numeral-substitut*

În poziția S apar și numeralele-substitute, cardinale și ordinale, fie ca simple centre de grup monomembru (a), fie în construcții complexe, cu subordonați (b) sau cu determinanți definiți (c):

(a) $[_{GNnum}$ ***Cinci***$]_S$ *nu corespundeau criteriilor,* $[_{GNnum}$ ***Al cincilea***$]_S$ *nu corespundea nici el.*
(b) $[_{GNnum}$ ***Cinci dintre ei***$]_S$ *nu corespundeau criteriilor,* $[_{GNnum}$ ***Al cincilea din dreapta***$]_S$ *nu corespundea nici el.*
(c) $[_{GNnum}$ $[$***Cei***$]_{Det}$ ***cinci***$_{Centru}]_S$ *corespundeau criteriilor,* $[_{GNnum}$ $[$***Cei***$]_{Det}$ $[$***de***$]$ ***al cincilea***$_{Centru}]_S$ *nu corespundea*; vezi și **Numeralul cardinal, 4.2.; Numerarul ordinal, 4.2.**

3.2.4. *Propoziția conjuncțională*

3.2.4.1. Propoziția subiectivă conjuncțională admite, ca și propoziția corespunzătoare completivă directă (vezi **Complementul direct, 4.2.5.**), același inventar de conectori conjuncționali / de complementizatori, utilizați exact în aceleași condiții sintactice și/sau stilistico-pragmatice.
- În unele construcții, selecția unui anume complementizator se face de către regentul impersonal (unii regenți verbali selectează pe ***să***: *Se cade să ..., Se cuvine să ..., Se întâmplă să ..., Merită să ..., Îmi place să ..., Trebuie să ..., Îmi vine să ...* etc., în timp ce alți regenți verbali impersonali selectează pe ***că***: *Din demonstrație decurge / reiese că ...*).

- Mare parte a regenților adverbiali, modalizatori epistemici și apreciativi, selectează pe ***că*** (*Poate că ..., Probabil că ..., Negreșit că ..., De bună seamă că ..., Pesemne că ...*), în timp ce modalizatorii deontici selectează pe ***să*** (*Obligatoriu să ... , Musai să ...*).
- În alte cazuri, selecția este determinată, ca și la completiva directă, de tipul de enunț transpus în vorbire indirectă. Regenți impersonali precum *Se afirmă că ..., Se află că ..., Se spune că ..., Se zice că ...* acceptă pe ***că***, dată fiind trăsătura lor de a primi, ca discurs raportat, enunțuri asertive, iar regenții impersonali *Ni se recomandă să ..., Ni se ordonă să ...* selectează pe ***să***, ca semn al transpunerii în vorbire indirectă a unui enunț imperativ.
- Există regenți impersonali care admit și pe ***că***, și pe ***să***, celor două construcții corespunzându-le, succesiv, o aserțiune sau o posibilitate:

*Mă bucură **că faci asta*** [„e real faptul că faci un anume lucru"] vs *Mă bucură **să faci asta*** [„e posibil să faci un anume lucru"].

3.2.4.2. În afară de ***că, să***, apare, ca și pentru completiva directă, un al treilea complementizator-tip, ***dacă***, ocurent în aceleași două tipuri de construcții ca și în cazul completivei directe:

(a) ca marcă a interogației totale transpuse în vorbire indirectă (*E bine <u>să se afle / să se verifice</u> **dacă** s-a terminat examenul*);

(b) ca marcă de tematizare forte și de focalizare, având rolul de a așeza într-o poziție tematică (în antepunere față de regentă) o temă enunțată într-un fragment anterior (***Dacă** n-a venit, (asta) e pentru că n-a vrut să rișt*e).

3.2.4.3. Alte variante de conectori (***că să, ca să, de, cum că, cum de***) apar cu aceleași preferințe de uz și aceleași caracteristici de registru stilistic ca și în cazul completivei directe (pentru detalii de uz, vezi **Complementul direct, 4.2.5.3.**):

- ***ca ... să*** – variantă sintactică literară, specializată pentru cazurile de tematizare / de deplasare în poziție preverbală în limitele subordonatei: *Ni s-a cerut* [$_{PConj}$ ***ca*** [*<u>noi toți / peste două zile / imediat</u>*] ***să** revenim*]$_S$;
- ***că să*** – variantă neliterară: *Ni s-a cerut* [$_{PConj}$ ***că să** revenim*]$_S$;
- ***că să*** – variantă neliterară, rezultată din amestecul vorbirii directe cu cea indirectă: *Ni s-a spus / Ni s-a strigat* [$_{PConj}$ ***că să** plecăm imediat*]$_S$;
- ***de***$_1$ – variantă neliterară populară: *Nu ni s-a spus* [$_{PConj}$ ***de** vor mai fi și alte examene*]$_S$;
- ***de***$_2$ – variantă neliterară arhaică: *Într-acea vreme tâmplatu-s-au* [$_{PConj}$ ***de** avè oștire turcul cu neamțul*]$_S$ (I. Neculce, *Letopiseț*);
- ***cum că*** – variantă modalizatoare de evidențialitate: *Se afirmă / Se consideră* [$_{PConj}$ ***cum că** au apărut primele semne de redresare economică*]$_S$;
- ***cum de*** – variantă modalizatoare apreciativă: *Mă mir / Mă surprinde* [$_{PConj}$ ***cum de** a fost posibil furtul*]$_S$.

3.2.5. *Propoziția relativă*

În poziția S pot să apară aceleași trei tipuri de propoziții relative ca și în cazul CD (vezi **Complementul direct, 4.2.4.**).

3.2.5.1. Relativa interogativă rezultă din transpunerea în discurs indirect a enunțurilor interogative parțiale, cu același inventar de conectori și aceleași particularități de construcție ca și pentru completiva directă.

Forma relativului este determinată în exclusivitate de restricțiile sintactice din propoziția relativă (a)-(c), eventual, din subordonata relativei (d), nu și de cele din regentă:

Nu se știe
(a) [$_{PRel}$ [***pe cine***]$_i$ ***contăm*** [~~pe cine~~]$_i$]$_S$.
(b) [$_{PRel}$ [***cui***]$_i$ ***i s-a acordat bursa*** [~~cui~~]$_i$]$_S$.
(c) [$_{PRel}$ [***a cui lucrare***]$_i$ ***a primit notă maximă*** [~~a cui lucrare~~]$_i$]$_S$.
(d) [$_{PRel}$ [***pe cine***]$_i$ ***ar trebui să anunțăm*** [~~pe cine~~]$_i$]$_S$.

3.2.5.2. Relativa propriu-zisă (neinterogativă / liberă) apare în relație cu regenți care nu pot introduce discurs raportat (vezi **Discursul raportat**), spre deosebire de **3.2.5.1.**, admite relativul compus ***ceea ce*** și relativele nehotărâte:

(a) *Se mănâncă* [$_{PRel}$ ***ce / ceea ce / orice se cumpără***]$_S$.
(b) *Mă sperie* [$_{PRel}$ ***ce / ceea ce se plănuiește***]$_S$.
(c) [$_{PRel}$ ***Pe cine nu lași să moară***]$_S$ *nu te lasă să trăiești.*
(d) [$_{PRel}$ ***Cui nu-i convine***]$_S$ *să plece acasă, Să plece imediat* [$_{PRel}$ ***cui nu-i place***]$_S$.

Forma relativului se acomodează după funcția din subordonata relativă (c)-(d) sau rămâne opacă sub acest aspect, căci aceeași formă este cerută și de regentă, și de relativă (a)-(b).

ⓘ În (c)-(d), formele relativului (***pe cine***, ***cui***) reflectă poziția sintactică din subordonata relativă (CD – în (c); CI – în (d)), și nu pe cea din regentă, relativa incluzându-se, față de regentă, în poziția S. În (a)-(b), ambele propoziții (regenta și relativa) cer aceeași formă (***ce / ceea ce / orice***): în raport cu regenta, relativa se include în poziția S, iar în subordonată, relativul apare, de asemenea, în poziția S.

3.2.5.3. Relativa infinitivală – tip de construcție arhaică, parțial fixă, în care infinitivul conservă o formă fără marca ***a***, construcție restrânsă la numai doi regenți, *a fi* impersonal (a) și *a avea* impersonal (b):

(a) *Nu-i* [$_{PRel}$ [$_{GVinf}$ ***ce mânca / cu cine pleca***]]$_S$.
(b) *N-are* [$_{PRel}$ [$_{GVinf}$ ***ce se întâmpla / ce surveni***]]$_S$.

3.2.6. *Forme verbale non-finite*

Exceptând participiul, care pune probleme speciale (vezi *infra*, (d)), celelalte forme non-finite pot să apară în poziția S, cu restricții sintactice specifice fiecărei forme.

3.2.6.1. Grupul non-finit infinitival apare atât în situația curentă a unui centru de grup cu morfemul liber ***a*** (a), cât și în situația rară (numai în relație cu verbul *a putea*) a absenței lui ***a*** (b):

(a) [$_{GVinf}$ ***A-ți recunoaște greșeala***]$_S$ *e lucrul cel mai important.*
E important [$_{GVinf}$ ***a-ți recunoaște greșeala***]$_S$.
(b) [$_{GV}$ *Se poate* [$_{GVinf}$ ~~***a se***~~ ***munci***]]$_{S\text{-Predicat complex}}$.

ⓘ În (b), grupul verbal infinitival ocupă poziția S pe lângă modalul impersonal *se poate*, iar împreună cu acesta formează un predicat complex al enunțării.

3.2.6.2. Grupul non-finit gerunzial este acceptat de un număr restrâns de regenți, reprezentați prin verbe tranzitive de percepție folosite reflexiv-pasiv:

Se vede [$_{GVger}$ ***apărând curcubeul***]$_S$.
Se simte [$_{GVger}$ ***venind o adiere de vânt***]$_S$.
Se aude [$_{GVger}$ ***tunând***]$_S$.

3.2.6.3. Grupul non-finit al supinului, introdus obligatoriu prin prepoziția funcțională ***de***, este acceptat de un număr restrâns de regenți, dintre care unii sunt verbe impersonale (a), iar alții sunt construcții impersonale de modalizare (b):

(a) [$_{GV}$ *Rămâne / Este* [$_{GVsupin}$ ***de văzut***]$_S$].
(b) *E important / util / ușor / greu / necesar / imperios* [$_{GVsupin}$ ***de recunoscut adevărul***]$_S$.

3.2.6.4. Grupul non-finit al participiului apare extrem de rar, numai în relație cu unele verbe impersonale construite cu un participiu pasiv:

Trebuie [$_{GVpart}$ ***spus întregul adevăr***]$_S$,
Se cuvine [$_{GVpart}$ ***făcut acest sacrificiu***]$_S$,
Merită [$_{GVpart}$ ***aprobat acest buget***]$_S$.

ⓘ Adesea, structurile cu GV_{part} se reorganizează, subiectul din GV_{part} amalgamându-se cu grupul verbal regent (să se observe acordul: *Toate detaliile trebuiau cunoscute, Se cuvin făcute aceste sacrificii*). În cazul operatorului modal *trebuie*, prin amalgamare, apare un predicat complex al enunțării (vezi și *infra*, **6.3.e**): *Toate detaliile* [***trebuiau spuse***]$_{Predicat\ complex}$.

4. Tipuri de subiect

Caracteristică limbii române este trăsătura acesteia de a nu-și lexicaliza / exprima obligatoriu subiectul, fie că informația acestuia se recuperează contextual, fie că rămâne nerecuperată sau numai parțial recuperată. Trăsătura cunoscută sub numele de „căderea" subiectului / „subiectul nul" / „limbă de tip ***pro-drop***" (vezi și *supra*, **1.e**) este strâns legată de o altă trăsătură de tip flexionar, și anume bogăția flexionară a verbului românesc. Numai o flexiune verbală bogată asigură verbului posibilitatea de a prelua, prin acord, total sau parțial, informația procurată de subiect.

ⓘ Trebuie făcută distincția între neexprimarea subiectului și inexistența acestuia, ambele trăsături caracterizând româna, dar constituind fenomene total diferite.
Subiectul neexprimat apare în construcțiile în care există sintactic o poziție de subiect, dar această poziție rămâne nelexicalizată, fie că informația absentă se recuperează contextual (a), fie că nu se recuperează (b):
(a) *Zilnic Ø*$_i$ *alerg* $_{[pers.\ 1]i}$ *câte 5 km, Copilul*$_i$ *doarme și apoi Ø*$_i$ *merge în parc*
(b) *În ziare Ø scrie că se vor organiza greve.*
Subiectul inexistent este legat de incapacitatea verbului (c) sau a unei forme verbale (ca efect al impersonalizării unor verbe intranzitive (d)) de a primi subiect (vezi și *infra*, **1.b**):
(c) *Plouă, Ninge; Nu-mi pasă de nimic, Nu-mi arde de școală, I-a cășunat pe ceilalți, Mă cheamă Ion*
(d) *Se întârzie mult, Se joacă prost, Se călătorește mult.*

4.1. *Subiectul exprimat*

Subiectele exprimate se diferențiază după cum sunt ***simple***, ***multiple*** sau ***dublu exprimate***.

4.1.1. *Subiectul simplu* este relevant numai prin opoziție cu cel multiplu și cu cel dublu exprimat. Este simplu și un subiect realizat printr-un GN cu nominal determinat (a) sau nedeterminat (b), și un subiect realizat printr-un GN complex (c), și un subiect propozițional, realizat ca propoziție conjuncțională (d) sau ca propoziție relativă (e):

(a) [$_{GN}$ ***Elevul***$_{Centru+Det}$]$_S$ *aleargă*, [$_{GN}$ [***Un***]$_{Det}$ ***elev***]$_S$ *aleargă*.
(b) *Se cumpără* [$_{GN}$ ***brânză***]$_S$, *Se dorește* [$_{GN}$ ***împăcare***]$_S$, *Se caută* [$_{GN}$ ***portar***]$_S$.
(c) [$_{GN}$ [***Cei***]$_{Det}$ [***cinci***]$_{Cuant}$ ***elevi***$_{Centru}$ [***bucureșteni***]$_{Modif}$ [$_{PRel}$ ***care au câștigat concursul***]$_{Modif}$]$_S$ *au primit premii substanțiale*; [$_{GN}$ [***Acest***]$_{Det}$ [***nou***]$_{Modif}$ ***elev***$_{Centru}$ [***al profesorului***]$_{Pos}$]$_S$ *a câștigat concursul.*
(d) *Ni se cere* [$_{PConj}$ ***să facem sacrificii***]$_S$, *Din verificări reiese* [$_{PConj}$ ***că a fost multă neglijență***]$_S$.
(e) [$_{PRel}$ ***Ceea ce mă doare***]$_S$ *e nedreptatea, Vine numai* [$_{PRel}$ ***cine are ceva de spus***]$_S$.

4.1.2. *Subiectul multiplu* se caracterizează prin includerea în poziția subiectului a două sau mai multe grupuri coordonate (două grupuri nominale; un grup nominal și o propoziție relativă), ceea ce înseamnă raportarea lor obligatorie la același centru verbal. Tipul de coordonare are consecințe asupra acordului:
– în cazul coordonării copulative prin *și*, acordul este la plural ([[$_{GN}$ ***Ion***],[$_{GN}$ ***Maria***] ***și*** [$_{GN}$ ***Ioana cea mică***]]$_{S\ multiplu}$ *au plecat în excursie*);
– în cazul coordonării copulative prin *nici*, se acceptă atât acordul la singular, cât și la plural ([***Nici*** [$_{GN}$ ***Ion***], ***nici*** [$_{GN}$ ***sora lui***]]$_{S\ multiplu}$ *n-au reușit / n-a reușit*);
– în cazul coordonării disjunctive, acordul se face la singular, atunci când alegerea între posibilități este exclusivă (a), dar apare la plural, atunci când alegerea este prezentată ca enumerare de ipoteze (b):

(a) [***Fie*** [$_{GN}$ ***directorul***], ***fie*** [$_{GN}$ ***adjunctul său***]]$_S$ *va pleca la București.*
(b) *Atributului pronominal din GALR îi corespund* [[$_{GN}$ ***un posesor***] ***sau*** [$_{GN}$ ***un complement***]]$_S$.

4.1.3. *Subiectul dublu exprimat* este alcătuit din două componente raportate la același verb, dintre care unul este referențial, iar celălalt obligatoriu anaforic (pronominal, dar și anaforă lexicală (vezi (e)). Dubla exprimare a subiectului cunoaște câteva variante, dintre care (a), (b) sunt construcții din registrul popular, (c) este o variantă emfatică din limba standard, (d), (e) sunt variante emfatice din registrul cult:

(a) *Vine* [$_{GNpron}$ ***ea***]$_{S\ dublat}$ [$_{GN}$ ***Iarna***]$_S$, *Te prinde* [$_{GN\ pron}$ ***el***]$_{S\ dublat}$ [$_{GN}$ ***tata***]$_S$.
(b) [$_{GN}$ ***Tânărul împărat***]$_S$ *a mers* [$_{GN\ pron}$ ***el***]$_{S\ dublat}$ *cât a mers.*
(c) [$_{GN}$ ***Profesorul***]$_S$ *este* ***și*** [***el***]$_{S\ dublat}$ *om.*
[$_{GN}$ ***Studenții***]$_S$ *au* ***și*** [***ei***]$_{S\ dublat}$ *dreptatea lor.*
(d) [$_{GN}$ ***Profesorul*** [$_{PRel}$ ***despre care mi-ai vorbit***]$_{Modif}$]$_S$, [$_{GNpron}$ ***acela***]$_{S\ dublat}$ *a făcut cel mai mare scandal.*
(e) [$_{PConj}$ ***Că are pe rol atâtea procese***]$_S$,[$_{GN}$ ***faptul***]$_{S\ dublat}$ *este reprobabil.*

4.2. *Subiectul neexprimat*

4.2.1. *Subiectul inclus* – subiect omis la persoanele 1 sg. şi pl., a 2-a sg. şi pl., a cărui informaţie de persoană şi de număr se recuperează integral din forma flexionară a verbului:

După ce $Ø_i$ *mă scol*$_{[\text{pers. 1 sg.}]i}$, $Ø_i$ *o trezesc*$_{[\text{pers. 1 sg.}]i}$ *şi pe mama*$_j$ *şi* $Ø_{i+j}$ *mergem*$_{[\text{pers. 1 pl.}]i+j}$ *la cumpărături.*

Exprimarea subiectelor de persoanele 1 sg. şi 2 sg., 1 pl. şi 2 pl. dobândeşte valori speciale, de emfază (de insistenţă) şi/sau de punere în opoziţie:

Greşesc ***şi eu****, greşeşti* ***şi tu****, dar diferenţa dintre noi este că* ***eu*** *îmi recunosc greşeala, în timp ce* ***tu****, niciodată.*

4.2.2. *Subiectul subînţeles* – subiect neexprimat de persoanele 3 sg. şi pl., a cărui recuperare este integrală şi se obţine contextual, anaforic. Subiectul subînţeles este forma cea mai frecventă de anaforă zero (vezi **Anafora, 2.5.**). El poate să apară:
– în coordonarea a două propoziţii (*Copilul*$_i$ *aleargă şi* $Ø_i$ *se joacă în parc*);
– în subordonare, în toate construcţiile în care se instituie „controlul" (vezi *infra*, nota ⓘ) asupra subiectului din propoziţia subordonată (a), (b), (c) sau asupra subiectului formelor verbale non-finite (d), (e):

(a) *Ion*$_i$ *poate* [$_{\text{PConj}}$ $Ø_i$ *să plece*], *El*$_i$ *binevoieşte* [$_{\text{PConj}}$ $Ø_i$ *să-mi răspundă*], *Ion*$_i$ *continuă / se apucă* [$_{\text{PConj}}$ $Ø_i$ *să citească*].
(b) *L*$_i$*-a făcut* [$_{\text{PConj}}$ $Ø_i$ *să plece*], *L*$_i$*-a determinat / L*$_i$*-a obligat* [$_{\text{PConj}}$ $Ø_i$ *să plece*].
(c) *Le*$_i$ *este greu* [$_{\text{PConj}}$ $Ø_i$ *să plece*], *Îmi*$_i$ *vine* [$_{\text{PConj}}$ $Ø_i$ *să plâng*].
(d) *Ion*$_i$ *se satură* [$_{\text{GVsupin}}$ *de învăţat* $Ø_i$].
(e) *El*$_i$ *are* [$_{\text{GVsupin}}$ *de învăţat* $Ø_i$], *El*$_i$ *se apucă de* [$_{\text{GVsupin}}$ *de învăţat* $Ø_i$] *El*$_i$ *se pune pe* [$_{\text{GVsupin}}$ *plâns* $Ø_i$].

ⓘ Prin ***control*** se înţelege identitatea referenţială obligatorie a subiectului din subordonată sau a subiectului formei non-finite cu un complement din regentă, identitate impusă de particularităţile verbului din regentă. Controlul se poate institui între:
• $S_{\text{subordonat}} - S_{\text{regent}}$ (ca în (a), (d), (e)),
• $S_{\text{subordonat}} - CD_{\text{regent}}$ (ca în (b)),
• $S_{\text{subordonat}} - CI_{\text{regent}}$ (ca în (c)).
Controlul este un semn al coeziunii sintactice a grupului, realizându-se adesea cu operatori modali şi aspectuali (vezi (a), (e)). Apare în grupul predicatului complex al enunţării, legând sintactic componentele acestuia (vezi **Predicatul, 2.2.4.**).

– în propoziţii şi în fraze apropiate, unde orice nouă predicaţie se raportează la fondul tematic comun, care face recuperabilă informaţia subiectului:

Lui Felix$_i$ *i se păru ridicul* [$Ø_i$]$_S$ *să facă o declaraţie în asemenea împrejurări. De aceea* [$Ø_i$]$_S$ *se obişnuise* [$Ø_i$]$_S$ *să le facă în şoaptă, când Otilia nu era de faţă.* [$Ø_i$]$_S$ *Se închidea în odaie cu o fotografie a fetei şi* [$Ø_i$]$_S$ *se lăsa în voia visării.* [$Ø_i$]$_S$ *O cuprindea de mâini,* [$Ø_i$]$_S$ *o trăgea spre el,* [$Ø_i$]$_S$ *îşi apropia buzele de urechea ei şi-i* [$Ø_i$]$_S$ *şoptea indefinit: «*[$Ø_i$] *Te iubesc».* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*)

4.2.3. *Subiectul nedeterminat* – caz special de subiect neexprimat de persoana a 3-a sg., *rar*, şi a 3-a pl., a cărui recuperare referenţială nu este asigurată contextual. „Nedeterminarea" apare atunci când locutorul nu doreşte să lexicalizeze autorul predicaţiei (a) sau atunci când locutorul nu cunoaşte care este autorul predicaţiei (b) sau, din punctul de vedere al locutorului, specificarea autorului este neinteresantă pentru situaţia de comunicare dată:

(a) – *Nu vezi că* [$Ø$]$_S$ *nu propun nicio soluţie? / – Cine? / – El!*
(b) [$Ø$]$_S$ *Scrie în ziare,* [$Ø$]$_S$ *Spune la radio,* [$Ø$]$_S$ *Bate la uşă,* [$Ø$]$_S$ *Au adus jucării la magazinul din colţ.*

ⓘ Sub aspectul conţinutului, „nedeterminarea" din sintagma „*subiect* ***nedeterminat***" (**4.2.3.**) nu are nicio legătură cu „nedeterminarea" din sintagma „*Subiect realizat printr-un GN* ***nedeterminat***" (*supra*, **3.2.1.**), fiecare „acoperind" situaţii total diferite; prima utilizare, păstrată prin tradiţie, se referă la un caz special de neexprimare a subiectului, fără recuperarea lui contextuală (tipul [$Ø$]$_S$ *Spune la radio*), iar a doua se referă la interpretarea semantică a unui GN ca „nedeterminat" (când grupul nominal nu trimite la *entitate*), fie în construcţii cu citire *generică* (***Cui*** *pe cui se scoate*), fie în construcţii cu citire *proprietate* (*Se caută / Se angajează* ***grădinar***).

5. Topica subiectului

Subiectul, ca şi celelalte complemente, se caracterizează prin libertate de topică, acceptând, în raport cu verbul, atât antepunerea, cât şi postpunerea. Cu toată această libertate, se poate vorbi de ***preferinţe*** (pentru antepoziţie sau postpoziţie) ***ale topicii sintactice / neutre***, care, uneori, merg până la ***obligativitate de topică***.

5.1. *Restricţii pentru postpoziţie*

• Apare în postpoziţie subiectul non-personal şi non-Agent (realizat ca nominal, ca propoziţie subiectivă sau ca formă non-finită), indiferent că verbul are ocupată numai poziţia subiectului (a) sau are ocupată şi altă poziţie de complement (b) şi indiferent că structurile sunt de bază (a)-(b) sau reorganizate, obţinute prin pasivizare (c):

(a) *A survenit* ***o schimbare****, S-a întâmplat* ***o nenorocire****, Merită* ***să trudesc****, Se cade* ***să trudesc****, Reiese* ***că a greşit****, E dificil / important* ***a te sacrifica****.*
(b) *Îmi trebuie* ***linişte****, Îmi convine* ***situaţia****, Îmi ajunge* ***suferinţa****, Îmi place* ***să citesc****, Îmi convine* ***să fac asta****, Îmi vine* ***să-mi iau lumea în cap****, Mă uimeşte* ***că plângi****, Mă priveşte* ***dacă nu muncesc****.*
(c) *Se ştie* ***că a furat****, Se consideră* ***că a procedat corect****, Se presupune* ***că a furat****, Este ştiut* ***că a furat****, Mi-a fost dat* ***s-o trăiesc şi pe asta****.*

• Apare în postpoziţie subiectul non-personal şi non-Agent (exprimând părţi ale corpului) care intră într-o relaţie de posesie inalienabilă cu un clitic personal în dativ (a) sau în acuzativ (b):

(a) *Îmi curge* ***nasul****, Îmi asudă* ***fruntea****, Îmi cade* ***părul****, Mi se umflă* ***pleoapele****, Mi se rup* ***unghiile****.*
(b) *Mă doare* ***capul****, Mă ustură* ***degetul****, Mă arde* ***stomacul****.*

- Apare în postpoziție subiectul verbelor existențiale (*Este **multă suferință** aici, În țară există **multă disperare***).
- Apare în postpoziție subiectul enunțurilor imperative de tip invectiv sau deziderativ, cu forma verbală (optativ sau subjonctiv) inversată (*Alege-s-ar **praful!**, Mânca-v-ar **câinii!**, Lua-te-ar **dracul!**, Lovi-o-ar **moartea!**, Ucigă-l **toaca!**, Arză-l **focul!**, Fir-ar **să fie!***).
- Apare în postpoziție subiectul enunțurilor interogative parțiale în care se interoghează un component din afara grupului subiectului (*Unde s-a dus **Ion?**, Despre cine vorbea **Ion?**, Cu cine a plecat **Ion?**, Cum o duc **copiii?***).
- Este postpus subiectul propozițiilor incidente din texte ale literaturii artistice în care, incident / parantetic, se includ verbele de declarație („*«Nu știi despre ce e vorba?» se miră **profesorul**"*, „*«Hai să ne grăbim!», spuse **primarul**"*).
- Apare obligatoriu postpus subiectul infinitivului (*dorința de a fi **și tu** apreciat, fără a spune **Ion** ceva, înainte de a pleca **profesorul***).

5.2. *Restricții pentru antepoziție*

Apare **obligatoriu antepus** subiectul din enunțurile interogative parțiale sau din propoziții relative, atunci când interogativul (a) sau relativul (b) face parte din grupul nominal al subiectului, indiferent că relativul / interogativul ocupă poziția de centru de grup sau de subordonat:

$[_{GNpron}$ ***Ce***$]_S$ *s-a întâmplat?,* $[_{GN}[$***Ce***$]_{Det}$ ***carte***$_{Centru}]_S$ *a apărut?,* $[_{GN}[$***Câți***$]_{Det}$ ***copii***$_{Centru}]_S$ *lipsesc?,* $[_{GN}[$***A cui***$]_{Det}$ ***carte***$_{Centru}]_S$ *s-a pierdut?,* $[_{GN}[$***Ce fel de***$]_{Modif}$ ***soluție***$]_S$ *îți convine? Mă mir* $[_{PRel}[_{GNpron}$ ***ce***$]_S$ *s-a întâmplat], Mă mir* $[_{PRel}[_{GN}[$***câți***$]_{Det}$ ***copii***$]_S$ *lipsesc], Mă indispune* $[_{PRel}[_{GN}[$***a cui***$]_{Det}$ ***carte***$]_S$ *a fost premiată].*

5.3. *Poziție de tematizare și focalizare; construcții cu rematizare*

- Oricare dintre subiectele prefețential postverbale se pot deplasa și într-o poziție de tematizare, atunci când, cu intenție pragmastilistică de *focalizare* (de punere în relief), subiectul postverbal se așază în poziție preverbală:

***Părul, și nu capul** mă doare, **Unghiile de la mâna asta** mi-au fost zdrobite, **Pianul** în mod deosebit îmi place, **Și / Numai pianul** îmi place, **Că e bolnav**, (asta) se știe de mult.*

Așezarea în poziție de tematizare în limitele subordonatei atrage selecția conectorului specializat pentru tematizare ***ca ... să***: *Trebuie / Merită / Se cuvine **ca** [noi toți] **să** colaborăm.*

O situație specială de tematizare și focalizare apare în construcțiile: ***Dacă n-a venit**, e pentru că ...; **Dacă n-a venit, asta / faptul** se explică prin ...*, unde conectorul ***dacă*** îndeplinește, pe lângă funcția de subordonare, și pe aceea de marcă a tematizării forte (vezi *supra*, **3.2.4.2.**; vezi și **Structura informațională a enunțului**).

- Ca efect al intenției pragmastilistice de *rematizare* și de *focalizare* (de alegere a unei structuri speciale care să concentreze informația nouă și, în același timp, s-o pună în relief), apar construcțiile cu relativă „emfatică" ((a_1), (b_1)). În raport cu tiparul sintactic neutru ((a), (b)), structura relativă are, în afară de rolul ei emfatic (de subliniere, de atragere a atenției), și rolul de a concentra interesul comunicativ asupra informației noi (asupra *remei*), conținute în componentul postcopulativ.

(a) *Mă indispune **indiferența**.*
(a_1) $[_{PRel}$ ***Ceea ce mă indispune***$]_S$ *este* $[$*indiferența*$]_{REMA}$.
*E absurd **că a abandonat lupta**.*
(b_1) $[_{PRel}$ ***Ceea ce e absurd***$]_S$ *e* $[$*că a abandonat lupta*$]_{REMA}$.

6. Fenomene sintactice semnificative la care participă subiectul

6.1. *Pasivizare și impersonalizare*

6.1.1. Prin **pasivizare** (vezi **Introducere, 4.1.1.; Categoria diatezei, 2.**), operație sintactică interesând verbele tranzitive, subiectul „activ" (din construcția activă) nu numai că își schimbă topica în raport cu verbul (dintr-o poziție curent preverbală trece într-una postverbală), ci își modifică și poziția ierarhică, trecând dintr-o poziție de complement matricial într-o poziție periferică prepozițională (de complement de agent; vezi **Complementul de agent**), complement a cărui lexicalizare este facultativă.
Între cele două variante de pasiv, cu operator și pasivul reflexiv, apar diferențe de uz, construcția reflexiv-pasivă fiind preferată în condițiile nelexicalizării subiectului „activ", deci ale neexprimării complementului de agent: *Se citesc numai cărțile bune, Se preferă filmele de acțiune.*

6.1.2. Prin **impersonalizare** (vezi **Introducere, 4.1.2.; Categoria diatezei, 3.**), operație sintactică afectând numai verbele intranzitive personale, subiectul „personal" se suprimă, poziția lui rămânând vidă și imposibil de saturat. Două sunt modificările suferite: (a) verbul își pierde o valență (din monovalent devine zerovalent, iar, dacă este bivalent, devine monovalent) și (b) verbul se impersonalizează, acțiunea nemaifiind raportată la Agentul său (sau, în cazul verbelor non-agentive, la subiectul lor personal):

- verbe monovalente → zerovalente: ***Se aleargă** mult, **Se înoată** în forță, **Se merge** pe jos, **Se râde** mult, **Se țipă** tare, **Se vine** târziu;*
- verbe bivalente (cu unul dintre complemente construit prepozițional) → monovalente: ***Se ajunge** la disperare, **Se insistă** pe argumente, **Se profită** de situație, **Se trece** la experimentare.*

① Dată fiind selecția aceleiași mărci (***se***) pentru impersonal (**6.1.2.**) și pentru reflexivul pasiv (**6.1.1.**), cele două situații se pot ușor confunda, singura deosebire dintre ele fiind dată de tiparul de construcție: (a) în pasivizare, poziția subiectului e acoperită, fiind ocupată prin trecerea unui CD în poziția S; (b) în impersonalizare, poziția subiectului rămâne neacoperită și imposibil de acoperit.

6.2. *Reflexivizare şi reciprocizare*

6.2.1. Un subiect coreferenţial cu CD (a), cu CI (b) sau cu CPos (c) „comandă", pentru poziţiile indicate (CD, CI, CPos), folosirea cliticului reflexiv, care poate fi dublat (cu rol emfatic) de o formă accentuată de reflexiv sau de personal, iar, în cazul CPos (c), reluată de o formă de pronume personal în genitiv sau de adjectiv posesiv:

(a) ***El*** $_i$ ***se*** $_i$ *apără,* ***El*** $_i$ ***se*** $_i$ *neglijează* ***pe sine*** $_i$ ***/ pe el*** $_i$ ***însuşi*** $_i$ *pentru ceilalţi.*
(b) ***El*** $_i$ ***îşi*** $_i$ *impune mari restricţii,* ***El*** $_i$ ***îşi*** $_i$ *spală* ***sieşi*** $_i$ *câte două cămăşi pe săptămână.*
(c) ***El*** $_i$ ***şi*** $_i$*-a uitat cartea lui* $_i$ */ sa* $_i$ *la facultate,* ***El*** $_i$ ***şi*** $_i$*-a neglijat obligaţiile.*

6.2.2. Subiectul cu formă de plural sau multiplu este implicat în structurile reciproce, „comandând" folosirea cliticului reciproc, dublat (cu rol emfatic şi dezambiguizator) de o locuţiune pronominală reciprocă:

(a) ***El*** $_{i,j}$ ***s*** $_{i,j}$*-au subminat* ***unul*** $_i$ ***pe altul*** $_j$.
(b) ***El*** $_{i,j}$ ***şi*** $_{i,j}$*-au scris regulat* ***unul*** $_i$ ***celuilalt*** $_j$.

6.3. *Avansarea subiectului din subordonată şi amalgamarea regentei cu subordonata*

Fenomenul de ***extragere*** a subiectului din subordonată şi de avansare a lui în regentă, cu trecerea peste un regent verbal / adverbial sau chiar peste doi regenţi, se produce fie din raţiuni discursive (anticipare de informaţie (a)-(b)), fie din raţiuni sintactice (aşezarea grupului subiectului în poziţia frontală, atunci când acesta include cuvântul interogativ – pronumele, adjectivul, adverbul interogativ – (c)-(d)) sau cuvântul relativ – pronumele, adjectivul adverbul relativ – (e)); grupul extras şi deplasat include şi regentul relativului (al interogativului), atunci când relativul ocupă în grup o poziţie subordonată (d), şi prepoziţia, atunci când relativul / interogativul se încorporează într-un GPrep (e):

[***Copilul nostru***] $_i$ *trebuia să vină* [~~copilul nostru~~] $_i$ */ aş fi vrut să vină* [~~copilul nostru~~] $_i$ */ bănuiam că va veni* [~~copilul nostru~~] $_i$.
[***Gramatica Cambridge***] $_i$ *e important / îmi doresc / merită să existe* [~~gramatica Cambridge~~] $_i$ *în bibliotecă.*
Ce $_i$ *trebuie / merită / e important să existe* [~~ce~~] $_i$ *în bibliotecă?*
[***A cui carte***] $_i$ *trebuie / merită / e important să existe* [~~cartea cui~~] $_i$ *în bibliotecă?*
Scriitorul [$_{PRel}$ [$_{GPrep}$ ***despre*** [$_{GN}$ ***cartea*** [***căruia***]$_{jModif}$]]] ***ţi-am vorbit*** [~~despre cartea căruia~~] $_i$ *a primit cea mai înaltă distincţie.*

Odată cu avansarea grupului, are loc şi amalgamarea regentei cu subordonata, uneori cu importante urmări sintactice şi flexionare asupra verbului regent; vezi „personalizarea" acestuia, manifestată prin acord (f)-(j):

Cărţile trebuiau *să fie citite* (< *Trebuia să fie citite cărţile*);
Probele se dovedeau *false* (< *Se dovedea că sunt false probele*);
Filmele meritau *văzute* (< *Merita să fie văzute filmele*);
Ideile se cuveneau *înnoite* (< *Se cuvenea să fie înnoite ideile*);
Cărţile erau *greu de procurat* (< *Era greu de procurat cărţile*).

7. Dificultăţi

7.1. O serie de dificultăţi apar ca urmare a realizării propoziţionale identice a patru complemente diferite, CD, CSec, S şi CPrep, ceea ce determină pierderea distincţiilor sintactice dintre ele şi, implicit, posibilitatea de a fi confundate; vezi confuzia S – CPrep pentru construcţii ca: *Îmi pare rău* [$_{PConj}$ ***că ai plecat***]$_{CPrep}$, *Îmi pasă* [$_{PConj}$ ***că te văd nefericit***]$_{CPrep}$, *Îi arde* [$_{PConj}$ ***să facă turism***]$_{CPrep}$.
Se pot confunda şi construcţiile unor verbe (parţial) omonime cu regim sintactic diferit:

Mă miră [$_{PConj}$ *că te-ai întors*]$_S$ – ***Mă mir*** [$_{PConj}$ *că te-ai întors*]$_{CPrep}$.
Mă interesează [$_{PConj}$ *să găsesc ceva convenabil*]$_S$ – ***Mă interesez*** [$_{PConj}$ *să găsesc ceva convenabil*]$_{CPrep}$.

7.2. Sunt dificil de interpretat construcţiile impersonale cu infinitiv al căror regent este operatorul modal *a putea*, construcţii în care, ca urmare a amalgamării grupului infinitival cu cel al operatorului, subiectul infinitivului trece în subiect al predicatului enunţării:

Nu se poate [$_{GVinf}$ ~~*a se citi*~~ [$_{GN}$ ***această carte***]$_{S\ al\ inf}$]$_{S\ al\ operatorului}$ → [$_{GN}$ ***Această carte***]$_{S\ al\ predicatului}$ *nu se poate citi.*

7.3. Sunt dificil de interpretat şi unele construcţii impersonale cu supin, când acesta are, la rândul lui, o complinire, ca în construcţiile: *Este greu de procurat* ***aceste materiale.***
În absenţa altor componente ale grupului, construcţia supinului este ambiguă sub aspectul valorii de diateză, supinul putând primi atât citire activă, cât şi citire pasivă. Dată fiind această ambiguitate, grupul *aceste materiale* poate fi interpretat la fel de corect ca fiind subiectul supinului (în citirea pasivă: „de procurat de toţi aceste materiale") sau complementul său direct (în citirea activă: „mi-e greu să le procur eu însămi").

7.4. Alte dificultăţi apar ca efect al avansării unui subordonat al supinului şi al amalgamării cu regentul acestuia:

E greu [$_{GVsupin}$ *de procurat* [$_{GN}$ ***materialele acestea***]$_{CD\ /\ S}$]$_S$ → ***Materialele acestea*** *sunt greu de procurat.*

Prin avansare şi amalgamare, acordul şi personalizarea predicatului regent sunt numai parţiale (norma literară actuală impune drept corectă construcţia *Materialele* ***sunt greu*** *de procurat*, şi consideră incorecte: *Materialele* ***e greu / sunt grele*** *de procurat*).
În aceste condiţii, se produce o restructurare a tiparul sintactic, care ajunge să se interpreteze ca: *Materialele* ***sunt*** [$_{GVsupin}$ [$_{GAdv}$ ***greu***]$_{CircMod}$ *de procurat*]$_{NP}$.

7.5. În construcţii cu verbe intranzitive agentive / inergative, precum:

Trebuie [$_{GVnon\text{-}finit}$ ***insistat asupra detaliilor***]$_S$.
Trebuie [$_{GVnon\text{-}finit}$ ***înotat de-a lungul malului***]$_S$.
Trebuie [$_{GVnon\text{-}finit}$ ***mers mai mult pe jos***]$_S$.

este dificil de calificat forma verbală non-finită din poziţia subiectului, fiecare soluţie având şi contraargumente.

- Soluția calificării ca participiu are drept contraargument incapacitatea verbelor intranzitive agentive de a-și adjectiviza participiul și de a-l utiliza autonom (**om înotat, *om mers pe jos, *lucru insistat*).
- Soluția calificării ca supin are drept contraargument absența prepoziției funcționale ***de***, regăsibilă în orice alt tipar impersonal.
  Judecând după valoarea impersonală a formei și după sinonimia cu alte construcții impersonale: *Trebuie insistat – Este de insistat*, înclinăm pentru calificarea drept supin, acceptând, în consecință, că este singura construcție în care supinul este introdus direct, neprepozițional.

8. Aspecte normative

8.1. *Acordul predicatului cu subiectul*

Nenumărate greșeli apar din nerespectarea acordului dintre predicat și subiect ((a), (b), (c)) sau, dimpotrivă, din realizarea unui fals acord, acolo unde organizarea sintactică nu o cere ((d), (e), (f), (g), (h), (i)); vezi și capitolul **Predicatul, 5.1.**:

(a) *Mi se trece cu vederea greșelile.* (corect: *Mi se **trec** cu vederea greșelile*);
(b) *Îmi ajunge necazurile mele.* (corect: *Îmi **ajung** necazurile mele*);
(c) *Se știe prea multe despre noi.* (corect: *Se **știu** prea multe despre noi*);
(d) *Ce-s cu caietele astea murdare?* (corect: *Ce-**i** cu caietele astea murdare?*);
(e) *În ceea ce privesc rezultatele, ele ne-au decepționat.* (corect: *În ceea ce **privește** rezultatele, ele ne-au decepționat*);
(f) *Grija pentru copii și bătrâni au atras multe asociații umanitare.* (corect: *Grija pentru copii și bătrâni **a atras** multe asociații umanitare*);
(g) *Fiecare dintre noi ne descurcăm așa cum putem.* (corect: *Fiecare dintre noi **se descurcă** așa cum **poate***);
(h) *Niciunul dintre ei nu hotărăsc singuri.* (corect: *Niciunul dintre ei nu **hotărăște singur***);
(i) *Mi-au fost dat să văd prea multe în viață.* (corect: *Mi-**a fost dat** să văd prea multe în viață*).

În (d), acordul se face greșit cu substantivul *caietele*, la plural, și nu cu adevăratul subiect, interogativul *ce*, care nu apare decât în contexte de singular; aproape identic, în (e), acordul se face greșit cu nominalul-CD *rezultatele*, la plural, și nu cu subiectul *ceea ce*, care impune acord la singular.
În (g), (h), apare, greșit, un acord prin atracție, cu forma de plural pers. 1 *noi*, respectiv, de plural pers. a 3-a *ei*, care, în poziția lor de modificator, și nu de centru al grupului nominal, nu pot impune acordul.
În (i), greșeala de acord rezultă dintr-o falsă analiză, ignorându-se faptul că în poziția subiectului apare o propoziție conjuncțională, care cere un acord la singular.

8.2. *Construcții anacolutice care privesc poziția subiectului*

(a) „[***Moșneagul***]$_S$, *când a văzut-o,* [*i*]$_{CPos}$ ***s-au umplut ochii** de lacrămi și inima de bucurie*". (I. Creangă)

(b) „[***Credinciosul împăratului***]$_S$, *auzind aceste,* [*l*]$_{CD}$ ***-a cuprins spaima***".(I. Creangă)
(c) [***Eu***]$_S$, *când mă gândesc la cele întâmplate,* [***mă***]$_{CD}$ ***cuprinde** o mare tristețe.*
(d) [***Fratele meu***]$_S$, *după cearta cu părinții,* ***nu*** [***-l***]$_{CI}$ ***mai pasă** de mine.*

Anacolutul este o greșeală sintactică frecventă în limba vorbită, constând dintr-un anume tip de discontinuitate a construcției. Apare din dificultatea de a păstra, în limba vorbită, controlul asupra organizării de ansamblu, mai ales în construcțiile mai lungi, cu întreruperi și intercalări de alte grupuri / propoziții.
Astfel, în exemplele (a)-(d), construcțiile încep cu un anume tipar sintactic, care așază nominalul personal în poziția subiectului, dar, după intercalare, se continuă cu un nou tipar sintactic, în care nominalul personal ajunge să ocupe altă poziție sintactică: CPos – în (a); CD – în (b), (c); CI – în (d).

COMPLEMENTUL DIRECT (CD)

1. Caracteristici generale 427
2. Delimitarea de alte funcţii sintactice şi teste de recunoaştere 428
2.1. Delimitarea de CSec 428
2.2. Delimitarea de CPO 428
2.3. Delimitarea de PS 429
2.4. Delimitarea de CPrep 429
2.5. Teste sintactice de recunoaştere a CD 429
3. Clasa regenţilor 430
4. Clasa de substituţie 431
4.1. Sinteza realizărilor 431
4.2. Detalii privind componenţii clasei de substituţie 433
4.2.1. Grupul nominal neprepoziţional 433
4.2.2. Grupul nominal prepoziţional 434
4.2.3. Construcţia pronominală 436
4.2.4. Propoziţia relativă 437
4.2.5. Propoziţia conjuncţională 438
4.2.6. Forme verbale non-finite 440
5. Topica 440
6. Fenomene sintactice semnificative la care participă CD 441
6.1. Fenomenul sintactico-semantic al dublării 441
6.2. Fenomenul pasivizării 442
6.3. Fenomenul reflexivizării şi al reciprocizării 443
6.4. Avansarea şi amalgamarea componentelor 444
7. Dificultăţi 444
7.1. Confuzia CD – S, CD – NP, CD – CSec 444
7.2. Ambiguitatea cliticului reflexiv cu formă de acuzativ 445
8. Aspecte normative 446

COMPLEMENTUL DIRECT (CD)

1. Caracteristici generale

(a) Funcţia **complement / obiect direct** este definită numai în raport cu verbul (formă finită sau non-finită) şi, prin analogie, în raport cu o interjecţie cu regim verbal; ca atare, apare numai în GV şi în GInterj (*Citeşte **o carte**, Adesea n-am timp pentru a citi **o carte**, Iată-**l pe profesor**!, Na-ţi **o carte**!*).

(b) Regentul este un verb tranzitiv sau o interjecţie cu regim tranzitiv, complementul direct ocupând, în raport cu regentul, o poziţie matricială (este cerut de grila semantico-sintactică a regentului).

(c) Se realizează prin clitic personal cu formă de acuzativ (***Îl** întâlnesc, **O** cumpăr*) sau prin GN legat direct (neprepoziţional) de regent (*Cumpără **teren**, Nu mănâncă deloc **carne***).

(d) Participă la fenomenul dublării prin clitic pronominal în acuzativ, care, în funcţie de poziţia cliticului, îmbracă varianta de antepunere (***L**-am trimis **pe profesor***) sau de postpunere (***Romanul l**-am citit de două ori*).

(e) În funcţie de caracteristicile verbului tranzitiv, actualizarea contextuală a complementului direct este obligatorie sau, dimpotrivă, facultativă; pentru verbe ca *a adăpa, a considera, a deşuruba, a preconiza, a prevedea, a susţine, a ţesăla* etc., ştergerea complementului direct nu este posibilă (**El consideră Ø, *preconizează Ø, *prevede Ø, *susţine Ø*), în ciuda „specializării" semantice a unora dintre ele (**El adapă Ø, *deşurubează Ø, *ţesală Ø*); alte verbe, dimpotrivă, acceptă suprimarea complementului direct, admiţându-se utilizarea lor absolută (*Ea desenează Ø / pictează Ø / tricotează Ø, Ea învaţă Ø / mănâncă Ø, El bea Ø, O asemenea atitudine Ø supără / Ø deranjează* etc.), cu efecte semantice diverse, în funcţie de verb şi de context.

(f) Ca rol tematic, exprimă, prototipic, Pacientul (*Loveşte **copilul**, Vopseşte **gardul***) sau Tema (*Citeşte **o carte***).

ⓘ Nu toate aceste caracteristici sunt regăsibile în toate construcţiile în care apare un complement direct.

- Realizarea prin clitic personal şi, implicit, dublarea ((c), (d)) nu sunt posibile în construcţiile în care complementul direct are trăsătura [– Determinat] sau, altfel spus, este citit ca *proprietate* (*Caută profesor, Angajează grădinar*), căci cliticul pronominal nu substituie decât un GN determinat. Şi, invers, realizarea prin clitic pronominal în acuzativ, în absenţa participării la dublare, nu înseamnă necesarmente şi o poziţie de complement direct (cliticele personale de acuzativ cu valoare neutră: *A luat-o razna, A luat-o la dreapta*, precum şi cliticele reflexive de acuzativ cu statut obligatoriu: *Se lăfăieşte, Se sinchiseşte, Se văicăreşte* nu îndeplinesc funcţia de complement direct, vezi *infra*, **2.5.**).
- Există şi complemente directe care exprimă alte roluri tematice decât cele prototipice (vezi, *infra*, (a)-(d)), iar rolurile prototipice (Pacient, Temă) apar şi în cazul altor funcţii sintactice (vezi **Subiectul, 1.**):

(a) Ţintă (***M**-a ajuns în dreptul parcului, **Mă** întreabă ora examenului*);
(b) Experimentator (***Mă** doare, **Mă** impresionează totul*);
(c) Locativ, Parcurs (*Colindă **satele**, Trece **strada**, Murdăria a pătruns **ţesătura***);
(d) Instrument (*Foloseşte **cheia** la deschis*).

2. Delimitarea de alte funcții sintactice și teste de recunoaștere

Atașarea directă, neprepozițională, a complementului direct (*Mănâncă **mere**, Citește **romane**, Cumpără **casă***) apropie acest complement de alte compliniri ale verbului, făcând posibilă confundarea lor.

Pa baza „principiului unicității", fundamental în organizarea grupului verbal (vezi **Introducere, 3.2.2.4.1.**), s-a realizat delimitarea complementului direct de funcțiile sintactice apropiate ca formă: CSec, CPO.

ⓘ Pentru o corectă aplicare a „principiului unicității", este important să nu se confunde coocurența a două complemente diferite:
– cu fenomenul „dublării clitice" (= dubla realizare a aceluiași complement, o dată prin complementul propriu-zis – nominal sau propozițional –, iar a doua oară prin substitutul lui clitic: *L_i-am întâlnit pe **profesor**$_i$, **Scrisoarea**$_i$ am trimis-o$_i$, L_i-am întâlnit pe **acesta**$_i$, [**Că e specială**]$_i$, **o**$_i$ știu de mult* (vezi *infra*, **6.1.**);
– cu fenomenul coordonării (= realizarea aceleiași poziții sintactice prin grupuri sintactice coordonate – pentru coordonare, vezi **Tipuri de relații sintactice, 2.**):
*Am cumpărat [[$_{GN}$ **două cărți**] și [$_{GN}$ **trei caiete**]]$_{CD}$.*
*Le-am întâlnit [[$_{GPrep}$ **pe Ioana**] și [$_{GPrep}$ **pe mama ei**]]$_{CD}$.*
*Am cumpărat [$_{GN}$ [**carne**] și [$_{PRel}$ **ce mai trebuia**]]$_{CD}$.*

2.1. *Delimitarea de CSec*

📖 În tradiția gramaticii românești, cele două complemente din structuri ca ***L-am învățat carte*** sau ***L-am trecut strada*** erau interpretate ca având aceeași funcție sintactică, de complement direct. Ca efect al „principiului unicității", cele două funcții s-au separat în CD și CSec.

Diferențe importante de comportament între cele două complemente vin să susțină decizia teoretică rezultată din aplicarea principiului unicității (vezi și **Complementul secundar, 1.**).

- Spre deosebire de CD, CSec nu se realizează prin clitic personal cu formă de acuzativ.
- CSec nu admite coordonarea cu un CD, semn clar că, în organizarea GV, nu ocupă aceeași funcție sintactică (o construcție de tipul **Îl învață **pe copil sau franceza*** este imposibilă, iar o construcție ca ***Îl învață **pe copil și franceza*** este acceptată numai în condițiile în care ***și*** nu este o conjuncție coordonatoare, ci un semiadverb focalizator).
- Spre deosebire de CD, CSec nu participă la pasivizare, rămânând în afara constituenților afectați de reorganizarea pasivă (*Am fost învățată [**gramatică**]$_{CSec}$ de profesorii mei*).

2.2. *Delimitarea de CPO*

În construcții ca [*L*]$_{CD}$*-au ales* [***deputat***]$_{CPO}$, [*L*]$_{CD}$*-au angajat* [***director***]$_{CPO}$, [*L*]$_{CD}$*-au numit* [***„Pistruiatul"***]$_{CPO}$ (vezi **Complementul predicativ al obiectului**), esențială pentru distingerea celor două complemente, amândouă matriciale, este interpretarea lor semantică: citire referențială (ca *entitate*) în cazul complementului direct prototipic (***Pe Ion** l-au numit ... / **l-au angajat** ...*) *vs* citire predicativă (ca *proprietate*) în cazul complementului predicativ al obiectului (*... **l-au numit director** / **l-au angajat director***).
De aici rezultă și alte diferențe:

- posibilitatea substituției prin clitic pronominal, în cazul CD, dar imposibilitatea aceleiași substituții, în cazul CPO;
- frecvența realizării printr-un GN determinat, în cazul unui CD (***Pe Ion** / **Pe colegul nostru** l-au ales / l-au numit ...*), față de realizarea prin GN nedeterminat, în cazul unui CPO (*L-au ales / L-au numit **director** / **deputat european***).

2.3. *Delimitarea de PS*

În construcții ca [*Îl*]$_{CD}$ *credeam* [***ambasador***]$_{PS}$, *Părinții* [*îl*]$_{CD}$ *vor* [***medic***]$_{PS}$, cele două funcții se deosebesc ca „istorie" și ca interpretare semantică.
CD este o funcție de bază, matricială, cerută de grila sintactico-semantică a verbului, în timp ce PS este o funcție reorganizată, obținută dintr-o structură la origine bipropoziționlă (*Îl credeam **ambasador** < Credeam că el este ambasador, Părinții îl vor **medic** < Părinții vor ca el să fie medic*).
Din punct de vedere semantic, CD este o funcție prototipic referențială (cu citire ca *entitate*), în timp ce PS este o funcție predicativă (cu citire ca *proprietate*), natura predicativă derivând din „originea" predicativă a funcției (provine dintr-un nume predicativ). De aici, și alte diferențe de comportament:

- grupurile nominale din poziția CD au, prototipic, trăsătura [+ Determinat], iar cele din poziția PS apar, ca orice grup cu citire *proprietate*, ca nedeterminate, neprimind nici articol, nici alt determinant (*Îl trimit **ambasador** / Îl vor **medic***);
- CD are posibilitatea substituției printr-un clitic pronominal, în timp ce PS nu acceptă realizarea prin clitic pronominal.

2.4. *Delimitarea de CPrep*

Construcția prepozițională a complementului direct (*Alege **pe alții**, N-am văzut **pe nimeni***) face posibilă confuzia cu alte realizări prepoziționale necircumstanțiale subordonate verbului.
În construcții precum *Profesorul contează **pe colegi**, Mizează **pe ei**, Se bazează / se bizuie **pe colegi**, Se înfurie **pe colegi**, I-a cășunat **pe colegi***, se pune problema distingerii între un CD construit prepozițional și un CPrep construit obligatoriu cu prepoziția ***pe***.
Distincția se realizează urmărind statutul prepoziției ***pe***: numai în cazul unui CPrep, construcția prepozițională este singura posibilă, în timp ce un CD construit prepozițional poate fi substituit și prin alte realizări decât cea prepozițională (***Îl** laudă **pe colegi** – **Își** laudă **colegii** – **Îi** laudă – **Se** laudă – Laudă **rezultatele obținute***).
La aceasta, se adaugă și alte diferențe de comportament:

- numai în cazul unui CD este posibilă dublarea printr-un clitic pronominal (***Îi** laudă **pe colegi***, dar ***Îi** contez **pe colegi***);
- numai în cazul unui CD este posibilă pasivizarea (*Elevul **este lăudat** de profesor*, dar ***Colegul **este contat** de profesor*).

2.5. *Teste sintactice de recunoaștere a CD*

În ciuda varietății de comportament al construcțiilor conținând un complement direct, precum și a similitudinilor de construcție cu alte funcții, există teste sintactice care asigură distingerea CD de alte construcții asemănătoare ca formă.

(a) **Testul substituției printr-un clitic personal sau reflexiv cu formă de acuzativ**, clitic care, în construcția dată, participă / poate participa la fenomenul dublării.
– În construcții ca *A luat-**o** razna, A luat-**o** la dreapta*, cliticul de acuzativ nu funcționează ca CD, căci nu poate participa la fenomenul dublării.
– În construcții ca ***Se** lăfăiește, **Se** sinchisește, **Se** văicărește*, cliticul reflexiv în acuzativ nu funcționează ca CD, căci nu admite fenomenul dublării.
– În construcții ca ***L**-a învățat carte, **L**-a trecut strada* (vezi *supra*, **2.1.**) sau în construcții ca ***L**-au ales deputat, **L**-au angajat director, **L**-au numit „Pistruiatul”* (vezi *supra*, **2.2.**), numai unul dintre nominale este realizat prin clitic și participă la fenomenul dublării.

(b) **Testul participării complementului direct la operația de pasivizare**, indiferent de varianta de pasiv (*A cumpărat romanul – Romanul a fost cumpărat*; *Mănâncă numai brânză – Se mănâncă numai brânză*).
Este suficient ca unul dintre teste să funcționeze, pentru a identifica o construcție cu un complement direct.

ⓘ Testul (a) asigură distingerea tuturor complementelor directe determinate, deci cele care permit substituția complementului prin clitic pronominal.
Testul (b) se aplică atât construcțiilor de sub (a), cât și construcțiilor în care (a) nu se poate aplica (vezi: *Mănâncă brânză – Se mănâncă brânză, Caută grădinar – Se caută grădinar*).
Rămân însă și câteva construcții cu CD în care nu funcționează nici (a), nici (b). Este vorba de construcții precum *Are **avere***, unde nominalul legat direct de verb, un nominal non-definit, primește citirea ca *proprietate* (vezi *supra*, **1.**) și nu suportă realizarea prin clitic (implicit, dublarea prin clitic); în plus, nu suportă nici pasivizarea. În asemenea construcții, se au în vedere caracteristicile generale ale verbului: verbul, cu același sens, e regăsibil și în construcții cu un complement direct determinat, unde substituția prin clitic și dublarea clitică sunt acceptate (***Averea o** avea de la părinți, **O** am **pe mama** și nu-mi trebuie altceva*).

3. Clasa regenților

Detaliind clasa regenților, constatăm că aceștia aparțin următoarelor clase și forme gramaticale:

Tipul de regent			Exemple
Verb tranzitiv sau locuțiune verbală tranzitivă	**Formă finită**		*Am citit* [***un roman***]$_{CD}$, *Am să*-[***l***]$_{CD}$ *citesc*. *Am să țin minte* [$_{GN}$ ***această poveste***]$_{CD}$. *Mi* [***l***]$_{CD}$*-am adus aminte*. *N-am băgat de seamă* [$_{PRel}$ ***cine a plecat***]$_{CD}$.
	Formă non-finită[1]	**infinitiv**, cu ***a*** sau fără ***a***[2]	*dorința de* [$_{GVinf}$ *a vizita* [$_{GN}$ ***Franța***]$_{CD}$] *înainte de* [$_{GVinf}$ *a vizita* [$_{GN}$ ***Franța***]$_{CD}$] *nu-i* [$_{PRel}$ [***ce***]$_{CD}$ [$_{GVinf}$ *mânca* [$_{GN}$ ***ee***]$_{CD}$]]
		gerunziu	*un copil plângând și* [$_{GVger}$ *cerând* [$_{GN}$ ***ajutor***]$_{CD}$] *L-am văzut* [$_{GVger}$ *cerând* [$_{GN}$ ***ajutor***]$_{CD}$].
		supin[3]	*aparat* [$_{GVsupin}$ *de stors* [$_{GN}$ ***fructe***]$_{CD}$] *Mi-e greu* [$_{GVsupin}$ *de acceptat* [$_{GN}$ ***situația***]$_{CD}$].
Interjecție			*Iată*-[***l***]$_{CD}$*!*, *Uite*-[***o***]$_{CD}$*!*, *Na-ți*-[*o*]$_{CD}$*!*
Adjectiv[4]			*Mi-e dator* [***viața***]$_{CD}$.

[1] Dintre formele non-finite, participiul, indiferent de tipul verbului, își pierde tranzitivitatea și deci nu poate să apară ca regent al complementului direct.
Între cele trei forme non-finite care acceptă CD apare o singură deosebire: toate primesc complement direct, dar numai infinitivul și gerunziul au capacitatea de a primi și clitic pronominal cu această funcție (ex. *dorința de a*-[***l***]$_{CD}$ *vizita*, *vizitându*-[***l***]$_{CD}$, dar numai *E greu de vizitat* [***bolnavii***]$_{CD}$, nu și *E greu* **de* [***îi***]$_{CD}$ *vizitați*); vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, gerunziu, participiu**, **2.2.4.**
[2] Infinitivul **fără *a*** poate să apară în construcții infinitivale relative (ca în exemplul dat) sau după regentul *a putea*, când, amalgamându-se cele două grupuri verbale (al infinitivului și al operatorului modal), complementul direct este al întregului predicat complex: *Ion* [***îi***]$_{CD\ al\ predicatului\ complex}$ [***poate***$_{operator\ modal}$ *ajuta*]$_{Predicat\ complex}$. (A se vedea și **Introducere, 6.4.**; **Predicatul, 2.2.**)
[3] Supinul, ca regent, apare adesea în construcții ambigue, ambiguitate provenind din citirea activă sau pasivă a acestuia.
- Când, contextual, se face raportarea la persoană, supinul are citire activă, iar complementul său este interpretat neechivoc ca obiect direct (***Mi-e greu*** [$_{GVsupin}$ *de înțeles* [***situația***]$_{CD}$]. ***M-am** săturat de* [$_{GVsupin}$ *de acceptat* [***situația***]$_{CD}$].
- În absența raportării explicite la persoană, dacă un complement de agent apare lexicalizat, supinul are citire pasivă, iar complementul său este interpretat neechivoc ca subiect (*E greu* [$_{GVsupin}$ *de acceptat* [***situația***]$_{S}$ [*de întreaga clasă politică*]$_{CAg}$]).
- În absența raportării explicite la persoană și în absența complementului de agent, complementul supinului poate fi interpretat atât ca subiect, cât și ca obiect direct (*E greu* [$_{GVsupin}$ *de înțeles* [***situația***]$_{S\ //\ CD}$]$_{s}$; vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, gerunziu, participiu**, **5.2.c**).

[4] Rarisim, ca regent poate să apară și un adjectiv „tranzitiv”, cu tranzitivitate slabă (nu se poate combina cu un clitic pronominal în acuzativ, dar acceptă un nominal legat direct, neprepozițional); în româna actuală, singurul adjectiv care apare cu această trăsătură este *dator*: *Mi-e dator **viața***.
În limba veche, numărul adjectivelor „tranzitive” era mai mare și includea derivate adjectivale de la verbe tranzitive (*au purces […] cu jaloba la împărăție pentru greul ce petrecea țara de domnii* [$_{GAdj}$ ***neștiutori*** [$_{GN}$ ***rândul ei***]$_{CD}$], M. Costin, *Letopiseț*).

4. Clasa de substituție

4.1. *Sinteza realizărilor*

Clasa de substituție (clasa de echivalente funcțional-sintactice ale complementului direct) include toate construcțiile (grupuri nominale cu centru substantiv sau substitute ale acestuia, propoziții relative sau conjuncționale, precum și grupuri cu forme verbale non-finite) substituibile în aceeași poziție sintactică cerută de regentul tranzitiv (verb și interjecție).

Tipuri de realizare	Centrul de grup / Elementul de relație	Exemple
Grup nominal cu centru un substantiv în acuzativ	comun sau propriu	*Ion scrie* [$_{GN}$ ***poezii***]$_{CD}$. *Cunosc bine* [$_{GN}$ ***Franța***]$_{CD}$.
	determinat (cu articol sau cu alt determinant)	*Aștept de mult* [$_{GN}$ [***această***]$_{Det}$ ***carte***]$_{CD}$ / *Aștept de mult* [$_{GN}$ ***cartea***$_{Centru+Det}$]$_{CD}$.
	nedeterminat	*Angajez* [$_{GN}$ ***laborantă / profesor de română***]$_{CD}$.
	dublat de un clitic pronominal când este determinat definit	[$_{GN}$ [***Aceasta***]$_{Det}$ ***carte***] / [$_{GN}$ ***Cartea***$_{Centru+Det}$]$_{CD}$ [***o***]$_{CD\ dublat}$ *aștept de mult.*
Clitic pronominal în acuzativ	personal	[***L***]$_{CD}$*-am strigat, Am strigat-*[***o***]$_{CD}$.
	reflexiv	[***Se***]$_{CD}$ *prezintă ca nevinovat,* [***Se***]$_{CD}$ *privește în oglindă.*
	reciproc	*Copiii* [***se***]$_{CD}$ *dușmănesc.*
Grup nominal cu centru pronume în acuzativ (legat direct de regent)	pronume nehotărât	*Cumpără* [$_{GNpron}$ ***ceva nou***]$_{CD}$ / [$_{GNpron}$ ***orice***]$_{CD}$ / [$_{GNpron}$ ***multe dintre ele***]$_{CD}$ / *numai* [$_{GNpron}$ ***câteva***]$_{CD}$.
	pronume demonstrativ cu valoare neutră	*Încerc să verific și* [$_{GNpron}$ ***asta***]$_{CD}$.
	pronume negativ	*Nu mănâncă* [$_{GNpron}$ ***nimic***]$_{CD}$.
	pronume interogativ	[$_{GNpron}$ ***Ce***]$_{CD}$ *mănânci?*
	pronume relativ și nehotărât cu valoare relativă	*Cumpără* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***ce / orice / ceea ce***]$_{CD}$ *găsește pe piață*]$_{CD}$.
Grup nominal cu centru numeral în acuzativ	numeral cardinal	*A cumpărat cărți. A citit deja* [$_{GNnum}$ ***două dintre ele***]$_{CD}$.
Grup prepozițional cu prepoziția funcțională ***pe***, în care se încorporează:	un GN cu centru substantiv dublat prin clitic pronominal	[***L***]$_{CD\ dublat}$*-am strigat /* [***L***]$_{CD\ dublat}$*-am prevenit* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***Ion***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***copil***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***acest copil***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***copilul cel nou***]]$_{CD}$.
	un GN cu centru pronume personal și reflexiv accentuat, dublat obligatoriu printr-un clitic pronominal	[$_{GPrep}$ ***Pe*** [$_{GNpron}$ ***tine***]]$_{CD}$ *nu* [***te***-]$_{CD\ dublat}$ *am văzut niciodată.* [***Se***]$_{CDdublat}$ *admiră* [$_{GPrep}$ *pe* [$_{GNpron}$ ***sine însuși***]]$_{CD}$.
	un GN cu centru pronume non-personal	[***L***]*-am chemat /* [***L***]*-am prevenit* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***acesta***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***cel din dreapta***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***unul dintre ei***]]$_{CD}$ / $_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***oricine dintre ei***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***al Mariei***]]$_{CD}$.
	un GN cu centru numeral-substitut, dublat (sau nedublat) printr-un clitic pronominal	[***L***]$_{CD\ dublat}$*-am strigat /* [***L***]$_{CD\ dublat}$*-am prevenit* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNnum}$ ***al doilea din dreapta***]]$_{CD}$. [***l***]$_{CD\ dublat}$*-am premiat numai* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNnum}$ ***doi dintre ei***]]$_{CD}$. *Aștept* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNnum}$ ***al doilea***]]$_{CD}$.
	o propoziție relativă	*Am ajutat* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{PRel}$ ***oricine*** *m-a solicitat*]]$_{CD}$.

Propoziție conjuncțională	**Conectori-tip și variante / și alți conectori cu uz limitat**	***că***		*Consider* [$_{PConj}$ ***că*** *nu s-a procedat corect*]$_{CD}$. *Mărturisesc* [$_{PConj}$ ***că*** *nu mă așteptam la asta*]$_{CD}$.
		să		*Doresc* [$_{PConj}$ ***să*** *nu se mai repete*]$_{CD}$. *Prefer* [$_{PConj}$ ***să*** *nu mă grăbesc*]$_{CD}$.
		dacă		*Întreb* [$_{PConj}$ ***dacă*** *numai el e vinovat*]$_{CD}$. *Verific* [$_{PConj}$ ***dacă*** *au greșit și alții*]$_{CD}$.
		Conectori specializați sintactic sau stilistic	***ca ... să***	*Doresc* [$_{PConj}$ ***ca*** [*o asemenea neglijență*] ***să*** *nu se mai repete o* ~~*asemenea neglijență*~~]$_{CD}$.
			nelit. ***ca să***	*Doresc* [$_{PConj}$ ***ca să*** *plecăm cât mai repede*]$_{CD}$.
			pop. ***de***	*Întreabă* [$_{PConj}$ ***de*** *vor mai veni și alții*]$_{CD}$.
			cum că	*Povestește* [$_{PConj}$ ***cum că*** *la americani lucrurile stau mai bine*]$_{CD}$.
			cum de	*Întreabă* [$_{PConj}$ ***cum de*** *s-au tolerat toate astea*]$_{CD}$.
Propoziție relativă	**relativă interogativă** (cu regent tranzitiv – verb *dicendi*)			*El întreabă* [$_{PRel}$ ***cine*** *a plecat /* ***ce*** *s-a întâmplat /* ***ce*** *student a reușit /* ***cum*** *s-a întâmplat*]$_{CD}$.
	relativă neinterogativă	**nedublată prin clitic** uneori, inclusă într-un GPrep		*Mănâncă* ***orice / ce / ceea ce*** *i se oferă. A antrenat* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{PRel}$ ***cine / pe oricine*** *i s-a trimis*]]$_{CD}$.
		dublată prin clitic inclusă într-un GPrep		[*L*-]$_{CD\ dublat}$ *au angajat* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{PRel}$ ***cine*** *a trebuit*]]$_{CD}$.
	relativă infinitivală (cu regentul tranzitiv *a avea*)			*N-am* [$_{PRel}$ ***ce face***]$_{CD}$. *N-am* [$_{PRel}$ ***unde pleca***]$_{CD}$.
Grup verbal cu centru verb la formă non-finită	**infinitiv**			*Preferă* [$_{GVinf}$ ***a spune totul***]$_{CD}$.
	gerunziu			*Simt* [$_{GVger}$ ***venind*** *o adiere de vânt*]$_{CD}$.
	supin			*El* [*termină* [$_{GVsupin}$ ***de vorbit***]$_{CD}$]$_{Predicat\ complex}$.

4.2. *Detalii privind componenții clasei de substituție*

4.2.1. *Grupul nominal neprepozițional*

GN neprepozițional poate avea drept centru orice tip de substantiv în cazul **acuzativ** (comun, masiv, abstract, propriu (a)), de preferință un substantiv articulat (b), definit sau nedefinit, ori, în absența articolului, precedat de alt determinant (c):

(a) *Citeşte* [$_{GN}$ *romanul*]$_{CD}$, *Mănâncă* [$_{GN}$ *brânză*]$_{CD}$, *Aşteaptă de la noi* [$_{GN}$ *compasiune*]$_{CD}$, *Părăseşte* [$_{GN}$ *România*]$_{CD}$.
(b) *Cumpără* [$_{GN}$ *cartea*$_{Centru+Det}$]$_{CD}$ / [$_{GN}$ [*o*]$_{Det}$ *carte*] / [$_{GN}$ *cărţile*$_{Centru+Det}$]]$_{CD}$.
(c) *Cumpără* [$_{GN}$ [*această*]$_{Det}$ *carte*]$_{CD}$ / [$_{GN}$ [*altă*]$_{Det}$ *carte*]$_{CD}$ / [$_{GN}$ [*aceleaşi*]$_{Det}$ [*câteva*]$_{Cuant}$ *cărţi*]$_{CD}$.

4.2.1.1. Aşezarea unui cuvânt aparţinând altei clase lexico-gramaticale (adjectiv şi participiu, adverb, interjecţie, prepoziţie, conjuncţie, verb la formă finită fără conector conjuncţional) în poziţia unui CD este posibilă numai în condiţiile substantivizării acestuia, o substantivizare prin conversiune (a) sau una cu totul accidentală, în metalimbaj (b):

(a) *Alege numai* ***verdele****, Îmi aruncă* ***vrute şi nevrute****, Face numai* ***bine****, Îşi menajează* ***aproapele****, Familia îmi cunoaşte* ***oful****.*
(b) *L-a eliminat pe* ***„de"*** *din text, L-a eliminat pe* ***„sunt"****, dar l-a păstrat pe* ***„voi fi"****.*

Recategorizarea ca substantiv se marchează atât în plan flexionar, prin selecţia unor flective substantivale (desinenţa de plural *-uri* sau/şi articolul definit legat (c)), cât şi sintactic, prin prezenţa unor vecinătăţi imposibile la vechile clase, dar proprii substantivului (d):

(c) *Zilnic auzeam numai „de ce-uri", Alege numai verdele, Şi-a uitat aproapele.*
(d) *Îmi reproşa* [$_{GN}$ [***zilnicul***]$_{Modif+Det}$ *„of-of"*$_{Centru}$]$_{CD}$, *Încerca să-şi ascundă* [$_{GN}$ [***acest***]$_{Det}$ [***mare***]$_{Modif}$ *„of"*$_{Centru}$]$_{CD}$.

4.2.1.2. Cazurile de **nearticulare** sunt mult mai puţin numeroase la singular decât la plural. La singular, nearticularea, în absenţa altor determinanţi, depinde: (a) de tipul de substantiv (substantiv masiv sau abstract) şi (b) de tipul de interpretare semantică (citirea ca *proprietate* impune nedeterminarea).

(a) *Bea* ***vin****, Mănâncă* ***peşte****, Aşteaptă de la noi* ***înţelegere****.*
(b) *Caut* ***profesor****, Numesc* ***ambasador****, Propun* ***director****, Are* ***casă****, Cumpără* ***maşină****, Cumpără* ***Luchian****.*

ⓘ Orice recategorizare a acestor tipuri de substantive (trecerea de la masiv sau abstract la numărabil, trecerea de la citirea ca *proprietate* la citirea ca *entitate*) apropie aceste forme de comportamentul prototipic al substantivului, având, printre efecte, şi ataşarea articolului (*Ai mâncat* ***peştele?****, Îşi caută* ***directorul****, Ai cumpărat* ***maşina?****, Ai vândut* ***Luchianul?***).

4.2.2. *Grupul nominal prepoziţional*

4.2.2.1. În poziţia CD, prepoziţia selectată este ***pe***. Complet delexicalizată, ***pe*** are toate trăsăturile unei prepoziţii funcţionale, neimpunând rol tematic, pe care îl transmite de la verbul regent (*Îl execută* [*pe condamnat*$_{Pacient}$]$_{CD}$, *Îl întreb* [*pe Ion*$_{Ţintă}$]$_{CD}$), dar impunând caz (cere acuzativul: *Te-am rugat* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***tine***$_{A}$]]$_{CD}$, *Nu se cunoaşte bine* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***sine***$_{A}$]]$_{CD}$); vezi **Prepoziţia şi grupul prepoziţional, 3.**
În mod frecvent, selectarea lui ***pe*** se asociază cu îndeplinirea următoarelor trei condiţii pentru GN: [+ CD (a), + Personal / + Animat (b), + Determinat (c)];

(a) condiţie sintactică: GN să apară obligatoriu în poziţia unui CD;
(b) condiţie lexicală: centrul grupului să aparţină clasei substantivelor personale, rar, şi substantivelor proprii animate non-personale (*Îl strigă* ***pe Ion / pe elev / pe Lăbuş***);
(c) condiţie semantico-sintactică: grupul nominal să primească citire „determinat definit", rar, şi indefinit (*Îl strig* ***pe elevul acesta / pe elevul cel nou / pe celălalt elev / pe un elev de-ai tăi***).

ⓘ Interpretarea „determinat definit" a grupului apare şi în condiţiile în care nominalul precedat de marca ***pe*** nu este însoţit formal de articolul definit: *Îl strig* ***pe elev*** = „strig elevul".

ⓘ Încălcarea uneia sau a alteia dintre condiţii nu e posibilă decât pentru (b) şi (c), niciodată pentru (a). Excepţiile apar:
– în proverbe (*Cui* ***pe cui*** *scoate, Mână* ***pe mână*** *spală*), unde, în condiţii sintactice şi semantice speciale (complementul direct şi subiectul sunt realizate prin acelaşi substantiv, iar lectura este generică), ***pe*** funcţionează în exclusivitate ca marcă a complementului direct, deosebindu-l de subiect;
– în substantivizări în metalimbaj (*L-a şters* ***pe „lui"***), situaţie în care se păstrează numai două dintre cele trei trăsături prototipice ([+ CD, + Definit]);
– în construcţii fixe, care includ, în poziţia CD, compuse rare (*Are* ***pe vino-ncoace***), unde se păstrează numai condiţia [+ CD].
În construcţii ca *Îl strig / anunţ* ***pe elev***, încălcarea condiţiei de articulare (c) este numai aparentă, căci, în contextul unei prepoziţii (iar ***pe*** nu face excepţie), citirea grupului nominal monomembru este „definită" (*Îl strig / Îl anunţ* ***pe elev*** *= Strig / Anunţ* ***elevul***); ca argument al semnificaţiei definite apare dublarea printr-un clitic pronominal.

4.2.2.2. Selecţia sau neacceptarea lui ***pe*** în poziţia CD cunoaşte reguli obligatorii sau facultative, după cum urmează:
- Este **obligatoriu neacceptat** în cazul substantivelor non-animate: *Mănâncă brânză, Vopseşte gardul, Curăţă cartofii, Citeşte ziare* (pentru excepţii, vezi *supra*, nota ⓘ).
- Este **selectat obligatoriu** în următoarele situaţii:
  – substantive proprii nume de persoană şi de animal (*L-am strigat* ***pe Ion / pe Lăbuş***);
  – substantive relaţionale, în cazul indicării unei persoane unice (*Am rugat-o* ***pe mama / pe naşa****, L-am rugat* ***pe tata / pe nenea***) sau al legării acestora de clitice posesive postpuse cu funcţie de determinant (*A rugat-o* ***pe fie-mea / pe soră-sa***)

ⓘ Fac excepţie construcţiile cu dativ posesiv ataşat verbului (***Şi****-a chemat mama, Şi-a anunţat fratele / sora*).

  – grup nominal alcătuit din substantiv apelativ generic + nume propriu / comun de identificare (*L-am rugat* ***pe domnul Popescu / pe domnul director***).

- Este **facultativ** în următoarele condiţii:
  – substantive comune nume de persoană, în condiţiile asocierii cu determinanţi definiţi, dacă nu apar în structuri cu dublare (*Am ascultat (pe) acelaşi copil*);
  – nume de persoană, în condiţiile asocierii cu determinanţi nedefiniţi, dacă nu apar în construcţie cu dublare (*Aştept (pe) câţiva copii / (pe) alt copil / (pe) un copil al directorului*).

ⓘ „Facultativ" nu înseamnă posibilitatea de a atașa sau de a suprima marca prepoziționlă ***pe*** fără niciun efect în plan semantic; dimpotrivă, atașarea se asociază cu o informație de determinare suplimentară (să se compare: *Așteaptă **al doilea** copil* – *(Îl) așteaptă **pe al doilea** copil*).

4.2.2.3. Rar, într-o situație necanonică, pot să apară prepozițiile cu sens „partitiv" ***de, din, dintre***:

Am întâlnit și $[_{GN}$ Ø ***de-ai lui Moromete***$]_{CD}$.
Bucătăreasa a furat $[_{GN}$ Ø ***din mâncarea copiilor***$]_{CD}$.
Au salvat și $[_{GN}$ Ø ***dintre copii***$]_{CD}$.

Acestea se pot interpreta ca un caz de elipsă a substantivului-centru, cu poziția centrului de grup vidă, fără corp fonetic (Ø).

4.2.3. *Construcția pronominală*

4.2.3.1. În poziția CD pot să apară toate grupurile cu centru un pronume, fie pronume pline (a), fie semiindependente (b); pot să apară și formele clitice de personal (c), de reflexiv (d) și de reciproc (e):

(a) *L-am lăudat **pe el / pe dumnealui / pe fiecare**, I-am lăudat **pe toți / pe mulți dintre ei / pe oricare / pe alții** decât ieri, Ei sunt studenții **pe care** i-ai lăudat, N-ai lăudat **pe niciunul**, **Pe care** i-ai lăudat?*
(b) *I-am lăudat **pe cei cu nota zece**, I-am lăudat **și pe-ai lui Moromete**.*
(c) ***L**-am văzut, Am remarcat-**o**, **I**-am remarcat, **L**e-am certat.*
(d) ***Se** cruță, **Se** încurajează singur, **Se** laudă singur.*
(e) ***Se** părăsc, **Ne** suspectăm de multă vreme.*

4.2.3.2. Construcția pronominală cunoaște, ca și cea substantivală, o realizare cu prepoziția ***pe***.

- În comparație cu substantivul, pe lângă pronumele cu referent [+ Personal] (a), primesc marca ***pe*** și numeroase pronume cu referent non-animat (b):

(a) *Numai **pe sine** se pune în evidență, **Pe cine** ai ales?, Nu știu **pe cine** ai ales, **Pe oricine** ai alege, situația nu se schimbă; L-am întâlnit **pe acesta / pe celălalt / pe cel din anul al 2-lea**.*
(b) [*Sunt multe scaune stricate.*] *L-am reparat **pe acesta / pe celălalt / pe cel albastru**, **Pe care dintre scaune** l-ai ales?, **Pe fiecare dintre scaune** îl examinează cu atenție, N-a reparat **pe niciunul dintre ele**.*

ⓘ O selecție de tip special apare în construcțiile reciproce, unde dublarea complementului direct se manifestă numai în componența internă a locuțiunilor pronominale *unul **pe** altul, unul **pe** celălalt, fiecare **pe** fiecare* (*Copiii se părăsc unul **pe** altul / unul **pe** celălalt*).

- Este imposibilă selecția lui ***pe*** în cazul pronumelor *nimic, ce, orice, ceea ce*, al căror referent este totdeauna non-animat:

*N-a văzut **nimic interesant / ceva interesant**, **Ce** ai văzut?, Mănâncă **orice**, Mănâncă* $[_{PRel}$ [***ceea ce***$]_{CD}$ *primește*].

4.2.3.3. Ca și în cazul pronumelui, construcția având drept centru un numeral-substitut e posibilă cu referenți non-persoană, mai ales când numeralul-CD apare într-o structură cu dublare:

*Le repar **pe cele trei**.*
[*A cumpărat cărți.*] ***Pe a doua** a lăsat-o la catedră.*

Ca și în cazul substantivului, atașarea lui ***pe*** se asociază cu un plus de definitudine, ***pe*** funcționând ca marcă de definitudine; să se compare:

*Aleg **trei dintre ele**.* vs *Le aleg **pe trei dintre ele**.*

4.2.4. *Propoziția relativă*

În poziția CD pot apărea trei tipuri de propoziții relative.

4.2.4.1. Relativa interogativă este rezultată din transpunerea în vorbire indirectă a enunțurilor interogative parțiale (vezi **Discursul raportat; Tipuri de enunț, 3.2.**):

*El întreabă **cine, ce, care, câți, când, cum, unde, încotro, de ce ...***
*El vrea să știe **cine, ce, care, câți, când, cum, unde, încotro, de ce ...***

Inventarul de relative-interogative este extrem de bogat; din clasa relativelor, singurele neadmise sunt relativul compus *ceea ce* și relativele nehotărâte (tipul *orice, oricine*). Forma relativului este determinată în exclusivitate de restricțiile sintactice din propoziția relativă (a)-(f) (eventual, din subordonata relativei (g)), nu și de cele din regentă:

El vrea să știe
(a) $[_{PRel}$ [***pe cine***$]_i$ *anunțăm* (~~pe cine~~$_i$)$]_{CD}$.
(b) $[_{PRel}$ [***cui***$]_i$ *să-i dăm bursa* (~~cui~~$_i$)$]_{CD}$.
(c) $[_{PRel}$ [***a cui** lucrare*$]_i$ *a primit notă maximă* (~~lucrarea cui~~$_i$)$]_{CD}$.
(d) $[_{PRel}$ [***despre ce***$]_i$ *vom discuta* (~~despre ce~~$_i$)$]_{CD}$.
(e) $[_{PRel}$ [***ce***$]_i$ *se va întâmpla* (~~ce~~$_i$)$]_{CD}$.
(f) $[_{PRel}$ [***unde***$]_i$ *și* [***cum***$]_j$ *vom merge* (~~unde~~$_i$, ~~cum~~$_j$)$]_{CD}$.
(g) $[_{PRel}$ [***cui***$]_i$ *merită să-i dăm bursa* (~~cui~~$_i$)$]_{CD}$.

ⓘ Se notează drept component tăiat între paranteze poziția ocupată de constituentul interogat din propoziția interogativă, eventual din subordonata acesteia (poziția din care componentul este „extras" și apoi „deplasat" în fruntea interogativei; vezi **Pronumele și adjectivul pronominal interogativ, 3.1.** În (a)-(f), componentul interogat este „extras" din următoarele poziții sintactice: CD (a), CI (b), dintr-un GN aflat în poziția CD (c), CPrep (d), S (e), Circ (f); în (g), componentul interogat este „extras" din subordonata propoziției interogative, unde ocupă poziția CI (g).

4.2.4.2. Relativa propriu-zisă (neinterogativă, liberă) admite, spre deosebire de cea interogativă, relativul ***ceea ce*** și relativele nehotărâte, apărând în relație cu regenți care nu pot introduce discurs raportat:

(a) *Mănâncă* $[_{PRel}$ ***ce / ceea ce / orice** îi gătește gazda*$]_{CD}$.
(b) *A antrenat* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{PRel}$ ***cine / oricine** i s-a recomandat*$]]_{CD}$.

Forma relativului se acomodează fie după funcţia sintactică din regentă (b), fie rămâne netransparentă, aceeaşi formă fiind cerută şi de regentă, şi de relativă (a).

ⓘ În (b), forma cu ***pe*** (***pe cine / pe oricine***) reflectă poziţia sintactică cerută de regentă, şi nu de subordonată, unde apare ca subiect (asistăm aici la împletirea regentei cu subordonata). În (a), ambele propoziţii (regenta şi relativa) cer aceeaşi formă (***ce / ceea ce / orice***).

4.2.4.3. Relativa infinitivală este un tip de construcţie arhaică, parţial fixă, în care infinitivul conservă o formă fără marca ***a***, construcţie restrânsă la un singur regent (tranzitivul *a avea*):

N-am $[_{GVinf}$ ***ce mânca*** $]_{CD}$, *N-am* $[_{GVinf}$ ***când / unde / încotro pleca***$]_{CD}$, *N-am* $[_{GVinf}$ ***de ce muncí***$]_{CD}$.

Inventarul de relative este identic cu cel de sub **4.2.4.1.**, iar forma regentului, ca şi în **4.2.4.1.**, se acomodează după situaţia sintactică din relativa infinitivală:

N-am $[_{GVinf}$ $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GNpron}$ ***cine***$]]_{CD}$ *ajuta*$_{Centru}]_{CD}$ / $[_{GVinf}$ $[_{GNpron}$ ***cuí***$]_{CI}$ ***cere***$_{Centru}]]_{CD}$.

4.2.5. *Propoziţia conjuncţională*

4.2.5.1. Propoziţia completivă directă conjuncţională admite un inventar bogat de conectori conjuncţionali / de complementizatori, utilizaţi după aceleaşi reguli şi restricţii de construcţie ca şi subiectiva conjuncţională (vezi **Subiectul, 3.2.4.1.**).

- Unii sunt strict determinaţi sintactic, adică sunt selectaţi de o anume clasă de regenţi. Astfel, verbele *a binevoi, a continua, a dori, a începe, a merita, a putea, a termina, a vrea* cer completive directe introduse prin ***să*** (*Binevoieşte / Doreşte / Vrea* ***să*** ...), iar verbele *a bănui, a considera, a crede, a presupune* selectează pe ***că*** (*Crede / Presupune* ***că*** ...); interjecţiile tranzitive cer selecţia lui ***că*** (*Iată* ***că*** ... / *Uite* ***că*** ...).
- Selecţia altora este determinată de tipul de enunţ direct transpus în vorbire indirectă. Faptul că verbe de declaraţie ca *a afirma, a afla, a anunţa, a mărturisi, a zice* acceptă pe ***că*** se explică prin caracteristica lor de a primi, ca discurs raportat, enunţuri asertive (*El afirmă: „Sunt nevinovat" > El afirmă* ***că*** *e nevinovat*). Alte verbe de declaraţie (*a ordona, a recomanda, a ruga*) admit, ca discurs raportat, enunţuri imperative, ceea ce are drept efect selecţia conectorului ***să*** (*El ne ordonă: „Plecaţi imediat!" > El ne ordonă* ***să*** *plecăm imediat*). Alte verbe din clasa celor „de întrebare" (*a întreba, a chestiona*) admit, ca discurs raportat, numai enunţuri interogative. Ca marcă a interogaţiei totale transpuse în vorbire indirectă apare conectorul ***dacă*** (*El întreabă: „Examenul s-a încheiat?" > El întreabă* ***dacă*** *examenul s-a încheiat*).
- Unele verbe admit câte doi conectori, adesea ca urmare a faptului că verbele acceptă transpunerea în vorbire indirectă a câte două tipuri de enunţuri: *El zice: „E frumos afară"* [enunţ asertiv] > *El* ***zice că*** *e frumos afară*; *El îmi zice: „Pleacă imediat!"* [enunţ imperativ] > *El îmi* ***zice să plec imediat***.

4.2.5.2. În româna literară actuală, sunt trei **conectori-tip / complementizatori-tip**: ***că, să, dacă***, la care se adaugă încă un număr de variante / de alţi conectori, cu restricţii sintactice sau stilistico-pragmatice.

- ***Că*** este semn de aserţiune pentru subordonată, impunând subordonatei o restricţie modală importantă: neacceptarea modului conjunctiv.
- ***Să*** apare ca semn de non-aserţiune pentru subordonată şi impune subordonatei o restricţie modală: construcţia cu modul conjunctiv.
- ***Dacă*** este prezent în două tipuri de construcţii:

(a) ca marcă a interogaţiei totale transpuse în vorbire indirectă (vezi *supra*, **4.2.5.1.**: *El întreabă / vrea să ştie* ***dacă*** *s-a terminat examenul*);

(b) ca marcă de tematizare forte şi de focalizare, având rolul de a aşeza într-o poziţie tematică (în antepunere faţă de regentă) o temă enunţată într-un fragment anterior (***Dacă n-a venit***, *a făcut-o ca să te cruţe*).

ⓘ Pentru această valoare, să se observe conversaţia următoare:
– *Sunt foarte supărată. Am constatat că şi* ***Ion a lipsit.***
– *Nu fi supărată.* ***Dacă a lipsit / Dacă n-a venit****, a făcut-o ca să te cruţe.*
Completiva directă, aşezată preverbal, reia identic (sau sinonimic) o „temă" enunţată anterior. Calitatea de completivă directă este evidenţiată prin reluarea propoziţiei de către cliticul cu valoare neutră ***o.***

4.2.5.3. Alţi conectori apar fie ca variante ieşite din uzul literar actual, fie ca variante stilistico-semantice şi pragmatice.

- ***Că să,*** frecvent în româna neliterară, apare după verbe *dicendi* şi rezultă din amestecul discursului direct cu cel indirect (***că*** este semnul discursului direct legat, o variantă intermediară între discursul direct şi cel indirect, iar ***să*** reprezintă transpunerea în discurs indirect a unui enunţ imperativ: *El mi-a spus* ***că să*** *plec mai repede*); vezi **Discursul raportat.**
- ***Ca să*** apare în două variante sintactice: (a) cu disociere a componentelor (*Ne-a spus* ***ca mâine să*** *revenim*); (b) fără disociere (*Ne-a spus* ***ca să*** *revenim*). Numai prima variantă este acceptată de norma sintactică actuală şi apare ca variantă sintactică a lui ***să,*** fiind selectată în condiţiile deplasării anteverbale a oricărui component din structura completivei (*Ne-a spus* ***ca*** [*mâine / noi toţi / împreună / Ion şi cu mine*] ***să*** *revenim*). A doua variantă, prezentă în scrisul literar până pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, deşi încă frecventă în uzul actual, nu mai este acceptată de norma literară.
- ***De***, în calitate de conector conjuncţional necircumstanţial, apare în două tipuri diferite de construcţii, dar care au în comun specializarea lor ca registru stilistic, fiind neacceptate de norma literară actuală.
  – ***De***$_1$ este o variantă populară a lui ***dacă*** „interogativ", utilizată în aceleaşi condiţii sintactice ca şi acesta (*A întrebat* ***dacă / de*** *vom reveni*).
  – ***De***$_2$ este un conector arhaic, utilizat frecvent în limba veche, dar abandonat astăzi sau restrâns la zone lingvistice arhaizante („*apucasă împărăţia* ***de*** *pusesă pe Ilieşu domnu*", *„Şi îndată au poroncitu paşa lui Antonie-vodă* ***de*** *l-au pus hatman*", I. Neculce, *Letopiseţ*).
- ***Cum că,*** frecvent în limba veche, este mult mai restrâns astăzi, când a început să se specializeze pentru marcarea „evidenţialităţii" (detaşarea şi rezerva locutorului în legătură cu cele enunţate se obţine sugerându-se că informaţia aparţine altei surse; vezi şi **Modalizarea, 2.2.**): *Ei spun / afirmă / consideră* ***cum că*** *au apărut primele semne de redresare economică.*
- ***Cum de***, conector modalizant, introduce atitudinea de mirare / de dezaprobare a locutorului faţă de un eveniment deja consumat (redat în subordonată): *Ei au întrebat* ***cum de*** *a fost posibil furtul.*

4.2.6. *Forme verbale non-finite*

Cu excepția participiului, care are un comportament adjectival, în poziția CD pot să apară, cu restricții sintactice specifice fiecăruia, celelalte grupuri verbale non-finite, și anume:

- **grupul non-finit infinitival**, atât în situația curentă a unui centru de grup cu morfemul liber ***a*** (a), cât și în situația rară a absenței lui ***a*** (b):

(a) *Preferă* $[_{GVinf}$ ***a ne spune*** *lucrurile direct*$]_{CD}$.
(b) *El* [*poate* $[_{GVinf}$ ***fi trimis*** *în străinătate*$]_{CD\ al\ operatorului\ modal}]_{Predicat\ complex}$.

ⓘ În (b), GV_{inf} ocupă poziția de CD pe lângă operatorul modal tranzitiv *a putea*, iar împreună cu acesta formează un predicat complex (vezi **Introducere, 6.4.**; **Predicatul, 2.2.**).

- **grupul non-finit gerunzial**, acceptat de un număr restrâns de verbe tranzitive de percepție:

Văd $[_{GVger}$ *apărând curcubeul*$]_{CD}$, *Simt* $[_{GVger}$ *venind o adiere de vânt*$]_{CD}$, *Aud* $[_{GVger}$ *tunând*$]_{CD}$.

ⓘ În grupurile gerunziale complexe, poate interveni o schimbare de topică – antepunerea subiectului gerunziului –, ceea ce poate determina o reorganizare a grupului:
$[_{GV}$ *Văd* $[_{GVger}$ *apărând* $[_{GN}$ *curcubeul*$]_S]]_{CD}$ > $[_{GV}$ *Văd* $[_{GN}$ *curcubeul* $[_{GVger}$ *apărând*$]_{Modif}]_{CD}]$.

- **grupul non-finit al supinului**, legat obligatoriu de regent prin prepoziția funcțională ***de*** și acceptat de un număr mic de regenți, aspectuali (a) și modali (b):

(a) *El* [*termină* $[_{GVsupin}$ ***de vorbit***$]_{CD\ al\ operatorului}]_{Predicat\ complex}$.
(b) *Mai* [*are* $[_{GVsupin}$ ***de învățat***$]_{CD\ al\ operatorului}]_{Predicat\ complex}$.

Apariția unui GV_{supin} în vecinătatea unui operator are ca efect amalgamarea celor două grupuri verbale (al operatorului și al supinului; vezi **Predicatul, 2.2.**) și, implicit, includerea GV_{supin} în structura unui predicat complex.

5. Topica

5.1. Complementul direct, în raport cu verbul, dar și în raport cu CI (în structurile în care apare și un CI), cunoaște mari **libertăți de topică**, fiind ocurent atât în postpunere față de verb (a), cât și în antepunere (b), după cum poate apărea atât în postpunere față de CI (c), cât și în antepunere față de acesta (d);

(a) postpunere față de V: *Citește* ***romane***, *Scrie* ***poezii***, *Culege* ***merele***, *Și-a ajutat* ***studenții***, *Și-a șters* ***nasul***, *Dorește* ***să plece***, *Știe* ***că a greșit***;
(b) antepunere față de V: ***Pe profesor îl*** *așteaptă în școală*, ***Literatură*** *citește de pe la 10 ani*, ***Că este bolnav***, *o știu de mult*, ***Să avem mai mare deschidere***, *asta* (*o*) *vreau*;

(c) postpunere în raport cu CI: *I-am promis copilului* ***o carte***;
(d) antepunere în raport cu CI: *I-am promis* ***o carte*** *copilului*.

ⓘ Singurele cazuri de **topică fixă** apar în condițiile realizării celor două complemente (direct și indirect) prin clitice pronominale, care, prin statutul lor morfofonetic, au o poziție fixă față de suportul verbal (***O*** *văd*, ***Le*** *laud*), dar și fixă între ele (cliticul de dativ îl precedă obligatoriu pe cel de acuzativ: I_D I_A-*am recomandat, recomandându-*I_D-I_A).

5.2. În ciuda varietății și a libertăților de topică (vezi *supra*, **5.1.**), există **preferințe** pentru o anume **topică sintactică** (= acea așezare a componentelor care reprezintă cele mai numeroase situații și, în plus, este neutră din punct de vedere pragmastilistic).
Ca topică sintactică, CD apare **în postpoziție** față de verb (vezi *supra*, **5.1.a**).

ⓘ Fac excepție complementele directe exprimând Experimentatorul, care preferă antepoziția: ***Pe Ion*** ***îl*** *doare capul*, ***Pe copil îl*** *interesează gimnastica*, ***Pe mama o*** *frământă situația*.

5.3. Nenumăratele „abateri" de la topica sintactică primesc justificări pragmatice (de așezare în poziție tematică – **tematizare**), asociate, uneori, cu justificări stilistice (de „punere în relief" sau „în contrast" – de **focalizare** / de **emfatizare**). Poziția de tematizare este **preverbală** (a), poziție în care, suplimentar, se pot obține și efecte de „punere în relief" sau de punere „în contrast" (b):

(a) ***Romanele*** *le-a terminat de citit*, ***Brânza*** *am aruncat-o*, ***Pe elevi*** *i-am ascultat*.
(b) ***Rațe, și nu găște*** *crește*, ***Că e impertinent***, *o știu de mult*.

6. Fenomene sintactice semnificative la care participă CD

6.1. *Fenomenul sintactico-semantic al dublării*

6.1.1. Prin ***dublare*** (vezi și *supra*, **2.1.**) complementul direct se include în lanțuri funcționale la distanță, care leagă coreferențial (dar și ca funcție sintactică) doi termeni subordonați aceluiași regent (***Îl***$_i$ *văd* ***pe Ion***$_i$, ***Scrisoarea***$_i$ *am trimis-***o**$_i$).
Pot fi dublate prin clitic pronominal:
– complementul direct substantival (***L****-am văzut* ***pe Ion***, ***Romanele le****-am citit*, ***Clujul îl*** *iubesc din copilărie*);
– complementul direct pronominal sau realizat prin numeral-substitut (***Pe acesta*** */* ***Pe fiecare*** *l-am ajutat*, ***Pe trei dintre ei*** *i-am ajutat*, ***Pe al doilea*** *l-am ajutat*), inclusiv forme semiindependente de pronume (***Pe cei din ultimul rând*** *i-am întrebat*, ***Pe ai lui X*** *i-am amendat*); formele accentuate de pronume personal sau reflexiv (***Pe mine*** *nu* ***m****-a ajutat nimeni*, *Nu* ***se*** *cunoaște bine* ***pe sine***) apar și ele în lanțuri coreferențiale cu cliticul corespunzător;
– complementul propozițional (propoziție relativă: ***L****-au ales chiar* ***pe cine nu merita*** sau propoziție conjuncțională: ***Că este impertinent, o*** *știu de mult*, a cărei dublare se realizează printr-un clitic feminin de acuzativ cu valoare neutră, ***o***).

6.1.2. Între dublare şi construcţia cu ***pe*** a complementului direct apar importante asemănări, dar şi diferenţe:

- **în cazul construcţiei cu *pe***, GN trebuie să îndeplinească trei condiţii: [+ CD; centrul să fie + Personal; grupul să primească interpretare + Determinat] (vezi *supra*, **4.3.2.1.**);
- **în cazul dublării**, trebuie să îndeplinească numai două dintre aceste trăsături: [+ CD, interpretare + Determinat].

Se deduce de aici că dublarea, spre deosebire de construcţia cu ***pe,*** apare şi în condiţiile unui grup nominal al cărui centru are trăsătura [– Animat] (a), dar, ca şi în cazul construcţiei cu ***pe,*** este imposibilă în cazul unui grup cu citire [– Determinat] (b):

(a) ***Bucureştiul îl*** *ştie cu ochii închişi,* ***Bibliografia*** *a terminat-**o** de mult.*
(b) *****Romane le*** *citeşte toată noaptea, ****Brânză o*** *cumpără numai duminica, ****Copii îi*** *meditează de o viaţă, ****Grădinar*** *îl caută.*

În concluzie, condiţia **determinării** leagă cele două fenomene, ceea ce a permis, în cazul amândurora, să se vorbească de „mijloace **sintactice** de determinare definită" (construcţia cu ***pe*** şi dublarea), pe care, suplimentar, şi le-a creat limba română.

Antepoziţia complementului este un factor care influenţează şi el dublarea, făcând-o **obligatorie,** în cazul non-animatelor determinate definit (a), dar **neacceptată**, în cazul postpunerii aceloraşi substantive determinate definit (b), şi făcând-o **facultativă**, în cazul non-animatelor determinate indefinit (c), dar **neacceptată,** în cazul aceloraşi substantive şi al aceluiaşi tip de determinare (d)

(a) în **antepoziţie**: dublare obligatorie (***Bibliografia*** *a terminat-**o***);
(b) în **postpoziţie:** dublare neacceptată, deşi substantivul e determinat definit (*****A*** *terminat-o* ***bibliografia***);
(c) în **antepoziţie**: dublare facultativă (***O noutate (o)*** *constituie interpretarea,* ***Un exerciţiu util (îl)*** *reprezintă compunerea*);
(d) în **postpoziţie:** dublare neacceptată, în aceleaşi condiţii de determinare nedefinită (*****Interpretarea o*** *constituie o noutate, ****Dictarea îl*** *reprezintă un exerciţiu util*).

6.2. *Fenomenul pasivizării*

6.2.1. Ca efect al pasivizării, indiferent de tipul de pasiv (pasivul cu operator sau reflexivul-pasiv; vezi capitolul **Introducere, 4.1.1.**; **Categoria diatezei, 2.**), verbul îşi pierde tranzitivitatea, adică pierde capacitatea de a-şi ataşa un complement direct.

Complementul direct din construcţia activă îşi schimbă poziţia şi ierarhia sintactică, devenind subiect al construcţiei pasive (*Ion citeşte* ***cartea*** *→* ***Cartea*** *este citită de Ion, Sindicaliştii au programat* ***greve*** *pentru luna mai →* ***S-au programat greve*** *pentru luna mai*).

Ca subiect pasiv poate să apară orice grup nominal, determinat (a) sau nedeterminat (b), şi orice propoziţie completivă directă, conjuncţională (c) sau relativă (d):

(a) ***Trofeul*** *a fost câştigat de românul IP.*
(b) *Aici se pregătesc* ***muzicieni****, Astăzi se alege* ***director****.*
(c) *S-a anunţat* ***că se amână selecţia cu două zile****.*
(d) *La sfârşitul zilei, s-a ştiut deja* ***cine va fi învingătorul****.*

6.2.2. Deşi pasivizarea este legată în mod necesar de structurile cu CD, nu orice construcţie cu CD suportă pasivul. Limitările sunt legate mai ales de tipul semantic de verb tranzitiv. În general, tranzitivele non-agentive (cu subiectul exprimând alt rol tematic decât Agentul) nu suportă pasivul. Astfel, nu participă la pasivizare:
– tranzitivele cu Experimentator aşezat în poziţia CD, fie verbe de stare fizică (***Mă*** *doare capul,* ***Mă*** *ustură stomacul*), fie verbe psihologice (***Mă*** *impresionează / **Mă** uimeşte situaţia*);
– tranzitivele locative cu Locativul aşezat în poziţia S (***Butoiul*** *conţine apă,* ***Cartea*** *cuprinde / include cinci capitole,* ***Rochia*** *mă încape*);
– tranzitivele „de echivalenţă" (*Metoda constituie / reprezintă o noutate*);
– unele tranzitive de posesie (*El are avere*).

ⓘ Construcţii precum (a) *Sunt impresionată de situaţie,* (b) *Cinci capitole sunt incluse / cuprinse în carte,* deşi identice (a) sau asemănătoare formal (b) cu o construcţie pasivă, pierd legătura cu pasivul (să se vadă, de exemplu, natura adjectivală a participiului din (a): *Sunt* ***mai / foarte*** *impresionată de situaţie*).

ⓘ Şi, totuşi, suportă pasivizare şi unele verbe tranzitive non-agentive, precum: unele verbe cu subiect-Experimentator (*El* ***este urât / iubit*** *de colegi*); unele verbe cu subiect-Beneficiar (*Cartea* ***este găsită / pierdută*** *de profesor*).

6.3. *Fenomenul reflexivizării şi al reciprocizării*

6.3.1. În condiţiile în care nominalul-CD este coreferenţial cu subiectul, acesta se „reflexivizează", transformându-se într-un clitic reflexiv:

Profesorul *i* ***se*** *i amăgeşte / **se*** *i **apără** / **se*** *i **laudă** / **se*** *i **pune în valoare**.*

În calitatea sa de CD, cliticul reflexiv poate participa, ca orice complement direct, la fenomenul dublării, astfel că aceeaşi poziţie de CD se realizează o dată prin clitic reflexiv, iar a doua oară, prin formă accentuată de reflexiv (a) sau de personal (b), ambele cu realizare obligatoriu prepoziţională (***pe***) şi ambele posibil însoţite de adjectivul de întărire *însuşi*:

(a) ***Se*** *amăgeşte* ***pe sine****,* ***Se*** *apără* ***pe sine****,* ***Se*** *laudă* ***pe sine****,* ***Se*** *pune* ***pe sine*** *în valoare.*
(b) ***Se*** *amăgeşte* ***pe el (însuşi)****,* ***Se*** *apără* ***pe el (însuşi)****,* ***Se*** *laudă* ***pe el (însuşi)****,* ***Se*** *pune în valoare* ***pe el (însuşi)****.*

6.3.2. În condiţiile în care acţiunea exprimată de verbul tranzitiv este simultan şi egal repartizată asupra a doi protagonişti, care participă şi suportă, în egală măsură, efectele ei, CD se „reciprocizează". „Reciprocizarea" înseamnă o reorganizare sintactică profundă (vezi şi **Introducere, 4.1.3.**; **Pronumele reciproc, 1.**), constând în:
(i) comprimarea a două propoziţii coordonate într-una singură, obţinută prin coordonarea celor două subiecte din P_1 şi P_2 şi suprimarea verbului din P_2 (a);
(ii) transformarea în clitic reciproc (pentru distincţia reciproc – reflexiv, vezi **Pronumele reciproc**) a două nominale-CD coreferenţiale cu nominalele celor două subiecte coordonate (valoarea „reciprocă" se exprimă fie numai prin cliticul reciproc (b), fie, emfatic şi dezambiguizator, prin dublare cu o grupare pronominală reciprocă (c)):

(a) [$_{P1}$ *Ion$_i$ îl admiră / îl ajută pe Gheorghe*] şi [$_{P2}$ *Gheorghe$_j$ îl admiră / îl ajută pe Ion$_i$*].
(b) *Ion$_i$ şi Gheorghe$_j$* ***se$_{i,j}$*** *admiră / se$_{i,j}$ ajută.*
(c) *Ion$_i$ şi Gheorghe$_j$* ***se$_i$*** *admiră / se$_j$ ajută* ***unul$_i$ pe altul$_j$*** */ se$_{i,j}$ ajută* ***unul$_i$ pe celălalt$_j$****.*

6.4. *Avansarea şi amalgamarea componentelor*

Prin ***avansarea*** – topică şi ierarhică – a unui component din completiva directă în regentă, se produce amalgamarea subordonatei cu regenta, cu importante modificări asupra organizării sintactice:
– subiectul subordonatei avansează în regentă, ajungând să ocupe poziţia unui CD;
– propoziţia conjuncţională îşi pierde statutul de completivă directă, întrucât poziţia CD este ocupată;
– propoziţia conjuncţională se recategorizează, devenind o **poziţie reorganizată** de predicativ suplimentar (PS) (vezi *infra*, (a));
– se poate pierde, prin elipsă, o predicaţie a enunţării – predicaţia din completivă –, astfel că poziţia reorganizată se poate realiza şi nepropoziţional, ca grup nominal (vezi *infra*, (b), (c)):

(a) *Consider* [$_{PConj}$ *că* ***Ion$_i$*** *este profesor bun*]$_{CD}$ → [***Pe Ion$_i$ îl***]$_{CD}$ *consider* [$_{PConj}$ *că este profesor bun*]$_{PS}$.
(b) *Au descoperit că* ***Ion$_i$*** *este hoţ* → [***Pe Ion$_i$ l***]$_{CD}$*-au descoperit* [~~*că este*~~ *hoţ*]$_{PS}$.
(c) *Vreau ca* ***Ion$_i$*** *să ajungă medic bun* → [***Pe Ion$_i$ îl***]$_{CD}$ *vreau* [~~*că ajungă*~~ *medic bun*]$_{PS}$.

7. Dificultăţi

7.1. *Confuzia CD – S, CD – NP, CD – CSec*

Dată fiind caracteristica a cinci dintre complementele grupului verbal de a se ataşa direct centrului verbal, fără mărci speciale pentru fiecare în parte, este posibilă confuzia acestora, facilitată, printre altele, de formele cazuale omonime şi de posibilitatea fiecărei funcţii de a răspunde la aceeaşi întrebare: „ce?" (*Mănâncă* ***ce****?, Îmi trebuie* ***ce****?, Mă întreabă* ***ce****?, El a ajuns* ***ce****?, L-au angajat* ***ce****?: Mănâncă* ***ceva****, Îmi trebuie* ***ceva****, Mă întreabă* ***ceva****, El ajunge* ***ceva****, L-au angajat* ***ceva****).*

• În analiza unor construcţii ca:

(a) *Îmi trebuie* ***o carte****, Îmi convine* ***situaţia****, Îmi prieşte* ***aerul*** *de munte, Îmi ajunge* ***un necaz****, Îmi revine* ***o obligaţie,*** *Nu-mi merge* ***afacerea****, Nu-mi strică puţină* ***odihnă,*** *Îndată îţi vine* ***somnul****, Nici prin cap nu-mi trece* ***gândul*** *plecării, Îmi scapă din vedere* ***esenţialul****;*
(b) *Mă doare* ***capul****, Mă preocupă* ***situaţia****, Mă miră* ***rezultatul,*** *Mă amuză* ***ideea****, Mă frământă* ***multe****, Mă copleşeşte* ***durerea,*** *M-a răzbit* ***foamea,*** *Mă costă* ***nepăsarea****;*
(c) *Se întâmplă* ***o nenorocire,*** *Intervine* ***o schimbare****; S-a aflat* ***adevărul,*** *S-a muşamalizat* ***rezultatul*** *anchetei, I s-a înăcrit* ***sufletul****,*

este posibilă confuzia funcţiilor S – CD. Singurul element distinctiv îl constituie prezenţa acordului, realizat numai în cazul funcţiei subiect (*Mi-a trebuit o carte – Mi-au trebuit cărţi, Îmi convine situaţia – Îmi convin situaţiile*); acordul este imposibil, în cazul funcţiei CD (*Ion a cumpărat o carte – *Ion au cumpărat cărţi*).

• O construcţie precum (a) *Soluţia propusă* ***înseamnă*** *o noutate* este uşor confundabilă cu (b) *Soluţia propusă* ***semnifică / reprezintă*** *o noutate*, ca urmare a echivalenţei semantice a celor trei verbe, dar şi a absenţei mărcilor formale diferenţiatoare.
Singurul element deosebitor priveşte dublarea, posibilă numai în construcţiile (b): ***Noutatea o*** *constituie soluţia,* ***Noutatea o*** *reprezintă soluţia,* dar imposibilă în (a): ****Noutatea o*** *înseamnă soluţia.* Testul dublării indică diferenţa de funcţie sintactică dintre (a) şi (b):

(a) *Soluţia constituie* [$_{GN}$ ***noutatea***]$_{CD}$, *Soluţia reprezintă* [$_{GN}$ ***noutatea***]$_{CD}$.
(b) *Soluţia înseamnă* [$_{GN}$ ***o noutate***]$_{NP}$

• În construcţiile:
Elevii au fost anunţaţi ***ziua şi ora*** *examenului, Eleva a fost întrebată* ***soluţia ecuaţiei****, Odată învăţată* ***tabla*** *înmulţirii, greul a trecut,* ***Ce*** *ai fost rugată?*, în care participiul şi construcţia pasivă îşi pierd tranzitivitatea, ambele îşi păstrează capacitatea de a primi un CSec.
În asemenea situaţii, ca efect al întrebării „Ce?" (***Ce*** *au fost anunţaţi?*) şi al absenţei unei mărcări speciale, este posibilă calificarea greşită a nominalului legat direct de verb ca obiect direct, faţă de soluţia corectă de complement secundar.

• În construcţiile:
Colindă ***satele****, Trece* ***strada****, Murdăria a pătruns* ***ţesătura****,* în ciuda rolurilor tematice circumstanţiale (Locativ, Parcurs) pe care verbele le atribuie numelor, structurile sunt tranzitive, GN subordonat construindu-se cu un CD, şi nu cu CircLoc. Argumentul îl constituie satisfacerea testelor sintactice proprii complementului direct (vezi *supra*, **2.5.**):
(a) admit construcţia cu clitic în acuzativ, inclusiv cu dublare (*Satele* ***le*** *colindă, Strada* ***o*** *trece, Ţesătura a pătruns****-o*** *destul de adânc*);
(b) satisfac şi pasivizarea (*Satele* ***sunt colindate*** *de ..., Strada* ***e trecută*** *de ...*).

• În construcţii ca *Mănâncă* ***la mere****!, A citit* ***la cărţi****!*, calificarea componentului ***la*** drept „prepoziţie" şi, implicit, a grupului nominal ca având funcţia CPrep sunt incorecte; reala funcţie a lui ***la*** este de cuantificator nedefinit, iar a grupului nominal, de CD; vezi structura:

Mănâncă [$_{GN}$ [***la***]$_{Cuant}$ ***mere***]$_{CD}$, *A citit* [$_{GN}$ [***la***]$_{Cuant}$ ***cărţi***]$_{CD}$.

• Şi alte confuzii sunt posibile: între CD şi CPO (vezi *supra*, **2.2.**), între CD şi PS (vezi *supra*, **2.3.**), între CD şi CPrep (vezi *supra*, **2.4.**).

7.2. *Ambiguitatea cliticului reflexiv cu formă de acuzativ*

7.2.1. Dată fiind ambiguitatea cliticului reflexiv cu formă de acuzativ, trebuie distinse construcţiile în care cliticul reflexiv ocupă poziţia sintactică CD, impusă de verbul-centru, de construcţiile cu clitic reflexiv non-sintactic, fie că acesta apare ca formant obligatoriu al unei clase de verbe (a), fie că apare ca marcă de pasivizare (b) sau de impersonalizare (c). Unul dintre testele pentru a distinge neechivoc un CD, testul dublării (vezi *supra*, **2.5.**), serveşte, şi aici, la distingerea cliticului reflexiv-CD de celelalte situaţii non-sintactice. În niciuna dintre construcţiile (a)-(c) nu este posibilă dublarea:

(a) *Copilul **se** bizuie pe ... / **se** lăfăie / **se** sinchiseşte de ... / **se** teme / **se** văicăreşte.*
(b) ***Se** afirmă că ..., **Se** bănuieşte că ..., **Se** consideră că ..., **Se** presupune că ..., **Se** spune că ..., **Se** zice că ...*
(c) ***Se** aleargă zilnic, **Se** calcă apăsat, **Se** înoată mult, **Se** întârzie mult, **Se** merge repede, **Se** râde prea mult, **Se** vine târziu.*

7.2.2. Dată fiind sursa diferită a valorii de „reciprocitate", care poate să apară fie ca trăsătură inerentă a unor verbe (a), fie ca trăsătură dobândită contextual, prin mecanismul de reciprocizare (b), trebuie făcută deosebirea dintre cliticul reflexiv non-sintactic, formant obligatoriu al verbelor inerent reciproce (a_1), şi cliticul reciproc, anaforic, aflat în poziţia unui CD (b_1):

(a) *Ei **se** aliază / **se** aseamănă / **se** căsătoresc / **se** ceartă / **se** coalizează / **se** împrietenesc.*
(b) *Ei **se** apreciază / **se** reclamă / **se** suspectează / **se** suţin / **se** urăsc reciproc.*
(a_1) $[_{GV}$ *Ei* $[$***se*** *aseamănă*$_{Centru}]$ $[_{GPrep}$ *cu părinţii*$]_{CPrep}]$.
(b_1) $[_{GV}$ *Ei* $[_{clitic\ reciproc}$ ***se***$]_{CD}$ $[$*urăsc*$_{Centru}]$ *reciproc*$]$.

8. Aspecte normative

8.1. Una dintre frecventele greşeli de construcţie privind CD este construcţia relativului şi a interogativului pronominal ***care***, fără prepoziţia ***pe***, atunci când ocupă poziţia CD; indiferent de natura personală sau non-personală a referentului, norma literară actuală cere construcţia obligatorie cu marca ***pe***:

***Pe care** dintre ele* [studente, scrisori] *le-ai trimis?*, incorect: ***Care** dintre ele le-ai trimis? Studentele / Scrisorile **pe care** le-ai trimis erau aşteptate*; incorect: *Studentele / Scrisorile **care** le-ai trimis erau aşteptate.*

8.2. Alte reguli încălcate sunt cele de dublare. Astfel, nu se admite absenţa dublării în construcţii cu un complement direct postpus, dacă acesta este personal şi precedat de marca ***pe***: ***Îl** urmăresc **pe Ion**, **O** ajut **pe mama**, **O** vizitez **pe soră-mea**, **Îi** vizitez **pe bolnavi***, dar neadmise de normă: *Urmăresc **pe Ion**, Ajut **pe mama**, Vizitez **pe soră-mea**, Vizitez **pe bolnavi***.

8.3. Numeroase greşeli privesc folosirea conectorilor conjuncţionali şi, implicit, amestecul tipurilor de discurs; vezi construcţiile (a)-(f):

(a) *Atunci întreabă că de ce-am venit?* (corect: *Atunci întreabă de ce-am venit*);
(b) *L-am rugat că să mă amâne până mâine.* (corect: *L-am rugat să mă amâne până a doua zi*);
(c) *M-a întrebat că vreau să merg?* (corect: *M-a întrebat dacă vreau să merg*);
(d) *Îmi spunea des că ce frumoasă sunt şi că ce părinţi cumsecade am!* (corect: *Îmi spunea des că sunt frumoasă şi că am părinţi cumsecade*);
(e) *Au hotărât ca să plece împreună.* (corect: *Au hotărât să plece împreună*);
(f) *Aflaţi despre mine căci sunt sănătos.* (corect: *Aflaţi despre mine că sunt sănătos*).

În (a)-(d), găsim forme de discurs direct legat; în (e), apare conectorul nedisociat *ca să*, neacceptat de norma literară actuală; în (f), apare conectorul *căci*, incorect folosit pentru o completivă directă.

COMPLEMENTUL SECUNDAR (CSec)

1. Caracteristici generale 448
2. Delimitarea de alte funcţii sintactice 449
2.1. Delimitarea de CD 449
2.2. Delimitarea de CPO 449
3. Clasa regenţilor 450
4. Clasa de substituţie 450
4.1. Grupul nominal cu centru substantiv 451
4.2. Grupul nominal cu centru pronume şi numeral-substitut 451
4.3. Propoziţii relative 451
4.4. Propoziţii conjuncţionale 452
5. Topica 452
6. Structuri verbale şi statutul complementului secundar 452
7. Dificultăţi 452

COMPLEMENTUL SECUNDAR (CSec)

📖 În raport cu tradiția gramaticală, CSec a fost separat din clasa complementului direct, ca efect al „principiului unicității" (imposibilitatea aceluiași regent de a atribui aceeași funcție sintactică și același rol tematic la doi subordonați diferiți); vezi și **Complementul direct, 2.1.**

1. Caracteristici generale

(a) Funcția **complement / obiect secundar** este definită în raport cu o clasă restrânsă de verbe tranzitive cu dublu complement (V + S + $Compl_1$ + $Compl_2$: $M_{Compl\ 1}$-*a învățat* ***carte***$_{Compl\ 2}$), apărând numai în GV.
(b) În raport cu regentul tranzitiv, CSec ocupă o poziție matricială, fiind cerut de grila semantico-sintactică a verbului.
(c) Apare într-o structură obligatoriu ternară, în care este coocurent cu un CD (CSec cere obligatoriu prezența în aceeași structură a unui CD), dar este incompatibil cu un component cu funcția CI.
(d) Este legat direct (neprepozițional) de regent, fiind realizat printr-un GN cu formă nemarcată (caz neutru).

📖 Prin *caz neutru* s-au desemnat situațiile în care nominalul neprepozițional, cu formă nemarcată de N-A, nu admite substituția cu un clitic de pronume personal sau reflexiv cu formă specifică de acuzativ (vezi **Substantivul și grupul nominal, 2.2.2.5.**). În gramatica tradițională, asemenea situații erau subordonate cazului acuzativ.

(e) Nu se poate realiza prin clitic personal sau reflexiv cu formă de acuzativ și, implicit, nu poate participa la fenomenul dublării.
(f) Curent, verbul îi atribuie rolul Temă, făcând parte din grila de roluri [V + Agent + Destinatar / Țintă + Temă]:

Cineva$_{[+\ Agent]}$ *mă*$_{[+\ Destinatar\ /\ Țintă]}$ *învață* ***franceza***$_{[+\ Temă]}$.
Cineva$_{[+\ Agent]}$ *mă*$_{[+\ Destinatar\ /\ Țintă]}$ *întreabă* ***tabla înmulțirii***$_{[+\ Temă]}$.

ⓘ Pentru detalii privind grila de roluri tematice, vezi *infra*, **3.**, nota (1).

ⓘ Construcția cu un CSec este instabilă, așa cum probează variația sintactică pentru majoritatea verbelor, verbul oscilând între o construcție cu obiect secundar și una cu obiect prepozițional (V + S + CD + CSec // V + S + CD + CPrep: *Mă învață* ***lucruri rele // la lucruri rele***, *Mă sfătuiește* ***ceva // la ceva***, *M-a informat* ***ceva // despre ceva***) sau între două construcții cu o organizare integral diferită (V + CD + CSec // V + CI + CD: ***Mă*** *anunță ceva //* ***Îmi*** *anunță ceva*).

2. Delimitarea de alte funcții sintactice

2.1. *Delimitarea de CD*

Deși are numeroase trăsături în comun cu poziția CD (realizarea printr-un GN legat direct, neprepozițional, de regent; existența unei clase de substituție cu mulți termeni identici (vezi *infra*, **4.**); prezența în comun a rolului Temă), numeroase alte trăsături evidențiază un comportament ierarhic și funcțional diferit și susțin această separare:

(a) Nu admite coordonarea cu un CD (o construcție de tipul **L-au întrebat* [*pe copil*]$_{Compl\ 1}$ *sau* [*tabla înmulțirii*]$_{Compl\ 2}$ nu este posibilă), semn că cele două complinin ale aceluiași verb nu ocupă aceeași poziție sintactică.
(b) Nu se realizează prin clitic personal sau reflexiv cu formă de acuzativ și nu participă la fenomenul dublării.
(c) Nu participă la pasivizare, rămânând în afara constituenților afectați de reorganizarea pasivă (*A fost învățată* ***tabla înmulțirii***).

2.2. *Delimitarea de CPO*

Caracteristicile (a)-(e) (regent tranzitiv; poziție matricială; participarea la o structură ternară, în care este coocurent cu un CD; realizarea printr-un GN al cărui centru are o formă nemarcată de caz neutru; nerealizarea prin clitic pronominal și neparticiparea la dublare; vezi *supra*, **1.**), precum și alte două trăsături: imposibilitatea coordonării cu un CD; neparticiparea la pasivizare caracterizează și altă funcție sintactică aparținând grupului verbal, și anume complementul predicativ al obiectului (CPO); vezi exemple precum:

L-au ales [$_{GN}$ ***director***]$_{CPO}$.
L-au uns [$_{GN}$ ***mitropolit***]$_{CPO}$.
L-au numit [$_{GN}$ ***obiect secundar***]$_{CPO}$.

Deosebirea esențială de CPO constă în tipul de interpretare semantică și, implicit, tipul de regent: CSec primește, în cele mai multe construcții, o interpretare referențială, trimițând la *entitate* (*M-a învățat* ***fundamentele disciplinei / tabla înmulțirii / asta / ceea ce ți-am spus***), spre deosebire de CPO, cu o semantică predicativă, care trimite la *proprietate* (*L-au angajat* ***director***, *L-au numit* ***mitropolit***) și care nu apare decât în relație cu verbe atributive (pentru *verbe atributive*, vezi **Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 1.2.**).

ⓘ Faptul că, în cazul CSec, nu este posibilă substituția cu un clitic pronominal are, în citirile referențiale ale CSec, o explicație sintactică: imposibilitatea coocurenței a două clitice în același caz.

3. Clasa regenților

Clasa de regenți este extrem de restrânsă.

Clasa regenților			Exemple
seria celor **cu dublu obiect**	la formă finită		*a examina*[1] (*M-a examinat **ultima chestiune predată***) *a învăța* (*M-a învățat **o poezie***) *a întreba* (*M-a întrebat **rezultatul meciului***) *a anunța* (*M-a anunțat **ora examenului***) *a ruga* (*M-a rugat **ceva / asta***) *a sfătui* (*M-a sfătuit **ceva / Asta** m-a sfătuit*) *a trece* (*L-a trecut **strada***) *a urca* (*L-a urcat **muntele***)
	la forme non-finite[2]	infinitiv	*dorința de a-l învăța **limba română***
		gerunziu	*învățându-l prea târziu **limba română***
		participiu	*Odată învățată **principiile de bază** / Odată anunțat **ora plecării**, s-a descurcat și singur.*
		supin	*E greu de întrebat pe toți **rezultatul**, E greu de anunțat pe toți **data examenului**.*

[1] Semantico-sintactic, clasa de verbe este eterogenă, incluzând: (a) o subclasă de verbe *dicendi* (*a întreba, a anunța, a ruga, a sfătui*), care admit introducerea discursului raportat, sub diverse tipuri de realizare (interogație, asertiune, injoncțiune); (b) o subclasă de verbe cauzativ-factitive (*a învăța* „a face să învețe", *a trece* „a face să treacă", *a urca* „a face să urce"), diferite între ele (vezi și diferența de grilă tematică; *a învăța*: V + Agent + Țintă / Experimentator + Temă; *a trece, a urca*: V + Agent + Țintă / Temă + Parcurs).
Comună celor două subclase este natura **semantic complexă** a predicatelor: subclasa (a) presupune o „încorporare" a predicatului din discursul raportat (*L-a întrebat* [~~care este~~] *rezultatul, L-a anunțat* [~~care este~~] *ziua examenului*), iar subclasa (b), o „încorporare" a predicatului cauzativ („a face să").
În cazul predicatelor cauzative, apar roluri tematice complexe, notate ca Țintă / Experimentator, Țintă / Temă, în funcție de verbul care atribuie rolul (cauzativul *a face* atribuie rolul [+ Țintă], în timp ce verbul al doilea atribuie diverse roluri tematice; ex. *Îl face pe copil*$_{[+\ \text{Țintă}]}$ / *copilul*$_{[+\ \text{Experimentator}]}$ *învață, Îl face pe copil*$_{[+\ \text{Țintă}]}$ / *copilul*$_{[+\ \text{Temă}]}$ *trece strada*).
[2] Dintre formele verbale non-finite, participiul își pierde capacitatea de a primi clitice pronominale, deci de a apărea, neechivoc, în construcții tranzitive cu dublu obiect (CD + CSec). Totuși, în construcțiile în care apare cu valori pasive, prin pasivizare, se păstrează posibilitatea participiului de a-și atașa un CSec (vezi *supra*, tabel).

4. Clasa de substituție

Clasa de substituție are numeroase construcții comune cu ale complementului direct (vezi **Complementul direct, 4.**), dar și diferențe semnificative:
- absența construcției prepoziționale cu ***pe***;
- absența cliticelor pronominale cu formă marcată de acuzativ.

4.1. *Grupul nominal cu centru substantiv*

CSec are drept centru substantive la cazul **neutru,** care pot apărea determinate definit sau nedefinit:

*M-a întrebat **data examenului / acest detaliu / o chestiune importantă**.*
*M-a învățat **modul de prelucrare / un nou mod de prelucrare**.*

Verbul *a învăța* este singurul dintre regenți care admite și un GN nedeterminat: *M-a învățat **carte / gramatică**.*

4.2. *Grupul nominal cu centru pronume și numeral-substitut*

În poziția CSec pot să apară mai ales pronume-substitute cu valoare generală sau neutră (nehotărâte, interogative, demonstrative cu valoare neutră, relative și relativ-interogative cu valoare neutră) și numerale-substitute:
- **pronume**: *M-a învățat **ceva nou / altceva / orice / multe / tot; Ce** m-a învățat?; Nu știu **ce** m-a învățat; M-a învățat **asta**: să spun numai adevărul;*
- **numeral-substitut**: *M-a învățat numai **două dintre procedee**.*

4.3. *Propoziții relative*

Dintre tipurile de propoziții relative, CSec nu admite relativele infinitivale (vezi, pentru comparație, **Complementul direct, 4.1., 4.3.4.**), dar admite:
- **relative interogative**, numai în cazul regentului *a întreba:*

M-a întrebat
(a) [***pe cine***]$_i$ *angajăm* [~~pe cine~~]$_i$.
(b) [***cui***]$_i$ *îi trimitem cartea* [~~cui~~]$_i$.
(c) [***al cui** proiect*]$_i$ *a fost selectat* [~~proiectul cui~~]$_i$.
(d) [***pe cine***]$_i$ *ne vom baza* [~~pe cine~~]$_i$.
(e) [***cine***]$_i$ *va câștiga* [~~cine~~]$_i$.
(f) [***unde***]$_i$ *vom ajunge* [~~unde~~]$_i$.
(g) [***cui***]$_i$ *merită să-i acordăm premiul* [~~cui~~]$_i$.

- **relative propriu-zise (neinterogative / libere)**, construite cu regenți care nu introduc discurs raportat:

*M-a examinat (**ceea**) **ce** mi-a predat cu o zi înainte, M-a anunțat (**ceea**) **ce** s-a întâmplat.*

ⓘ Posibilitatea de construcție cu relativul compus ***ceea ce*** este semnul că propoziția subordonată este relativă neinterogativă, relativul ***ceea ce*** fiind posibil numai pentru structurile neinterogative.

4.4. *Propoziții conjuncționale*

Verbele care au capacitatea de a introduce discurs raportat (vezi **Discursul raportat**) admit subordonate conjuncționale ai căror conectori subordonatori sunt diferiți după tipul de discurs raportat acceptat:

a întreba (*M-a întrebat:* [$_{PInd}$ *„Mai pleci ?"*] [enunț interogativ total] → *M-a întrebat* [$_{PConj}$ ***dacă*** *mai plec*]$_{CSec}$);
a anunța (*M-a anunțat:* [$_{PInd}$ *„Examenul începe la ora 15"*] [enunț asertiv] → *M-a anunțat* [$_{PConj}$ ***că*** *examenul începe la ora 15*]$_{CSec}$);
a ruga (*M-a rugat:* [$_{PInd}$ *„Pleacă imediat!"*]$_{CSec}$ [enunț imperativ] → *M-a rugat* [$_{PConj}$ ***să*** *plec imediat*]$_{CSec}$).

ⓘ Nu admit propoziție conjuncțională regenții *a trece, a urca.*

5. Topica

Nerealizându-se prin clitic pronominal, care, prin natura lui, are topică fixă în raport cu suportul verbal, CSec poate ocupa orice poziție în raport cu verbul:
– într-o topică neutră, apare, ca orice complement, în postpoziție, urmând, de cele mai multe ori, un complement direct (a), dar și precedându-l (b);
– în cazuri de topică marcată stilistico-pragmatic (tematizare și focalizare), CSec poate apărea și în poziție preverbală (c):

(a) *L-am întrebat pe Ion* ***tabla înmulțirii.***
(b) *I-am întrebat* ***tabla înmulțirii*** *pe Ion și pe colegii lui.*
(c) ***Asta, și nu ceea ce spui tu,*** *te-am întrebat.*

6. Structuri verbale și statutul complementului secundar

Fără a fi sintactic afectat de reorganizarea pasivă sau de reflexivizare, prin coocurența sa obligatorie cu un CD, CSec participă, alături de acesta, la fenomenele sintactice fundamentale în care este implicat complementul direct, și anume:

- apare în **structuri pasive**: *De mic, copilul a fost învățat* (***să spună***) ***adevărul.***
- apare în **structuri reflexive**: *Mă întreb adesea* ***care e soluția corectă.***
- apare în **structuri reciproce:** *Zilnic,* ***se sfătuiesc*** */* ***se întreabă*** *unul pe altul cât ceva.*

7. Dificultăți

- Trăsăturile pe care le are în comun cu CD permit ca verbe înrudite să apară contextual, într-o grilă sintactică apropiată, dar nu identică (a), sau ca același verb să apară în structuri sintactice sinonime, cu organizări diferite (b), având drept efect posibila confuzie CD – CSec.

(a) *a învăța*$_1$: [V + S + CD] (*El învață* [$_{GN}$ *franceză*]$_{CD}$) vs *a învăța*$_2$: [V + S + CD + CSec] (*El* [*mă*]$_{CD}$ *învață* [$_{GN}$ *franceză*]$_{CSec}$);
(b) *a anunța*: [V + S + CD + CI] (*El* [*îmi*]$_{CI}$ *anunță* [$_{GN}$ *terminarea contractului*]$_{CD}$) vs [V + S + CD + CSec] (*El mă anunță* [$_{GN}$ *ziua examenului*]$_{CSec}$).

- Și alte verbe pot aluneca spre utilizări cu un complement secundar: vezi *a deprinde*.

[V + S + CD + CPrep] ([$_{GV}$ *Părinții* [*îi*]$_{CD}$ *deprind* [***cu*** *toate obiceiurile acestei comunități*]$_{CPrep}$)
vs
[V + S + CD + CSec] ([$_{GV}$ *Părinții* [*îi*]$_{CD}$ *deprind* [*toate obiceiurile acestei comunități*]$_{CSec}$].

Pentru asemenea verbe, interpretarea structurilor propoziționale este ambiguă, dacă subordonata primește aceeași formă și în ipostaza de completivă prepozițională, și în cea de completivă secundară:

Îi deprind [$_{PConj}$ *să muncească atent*]$_{CPrep\ //\ CSec}$.

- În construcții ca *E greu de învățat de către toată lumea* [***funcțiile complexe***], apare un subiect, și nu un CSec, fiind vorba de actualizarea supinului pasiv de la verbul bivalent *a învăța*$_1$ (*Funcțiile complexe au fost învățate de toată lumea*) și nu de la verbul trivalent *a învăța*$_2$ (*Profesorul l-a învățat pe Ion funcțiile complexe*).

COMPLEMENTUL INDIRECT (CI)

1. Caracteristici generale 455
2. Delimitarea de alte poziţii sintactice 456
   2.1. Complement indirect *vs* „dativ locativ" 456
   2.2. Complement indirect *vs* complement prepoziţional 456
   2.3. Complement indirect *vs* complement al numelui 457
3. Clasa regenţilor 457
4. Clasa de substituţie 459
   4.1. Tipuri de realizări 459
   4.2. Dubla exprimare a complementului indirect 462
5. Dificultăţi 464
   5.1. Adjectiv cu regim de dativ în poziţia NP 464
   5.2. Substantiv relaţional nedeterminat în poziţia NP 464
   5.3. Clitice în dativ fără funcţie sintactică 465
6. Aspecte normative 465
   6.1. GPrep în poziţia CI 465
   6.2. Dublarea obligatorie a CI postpus regentului 465

COMPLEMENTUL INDIRECT (CI)

1. Caracteristici generale

(a) **Complementul (obiectul) indirect** este o funcţie sintactică definită în raport cu un verb (*Îi place marea*), cu un adjectiv (*rechizite necesare **elevilor***) sau cu un adverb (*Am procedat asemenea **ţie***) şi, prin analogie, cu o interjecţie cu regim verbal (*Bravo **lor**!*), actualizându-se, în consecinţă, în GV, GAdj, GAdv şi GInterj.
Fiind cerut / admis de o anumită clasa de verbe (***Îi** încumbă o sarcină grea, Ion (**îmi**) zâmbeşte*), de anumite adjective (*condiţii favorabile **ploii***), de anumite adverbe (*A acţionat potrivit **înţelegerii***) şi de anumite interjecţii (*Na-**ţi** o carte!*), dar respins de altele (*Ion are un câine, El mă învaţă gramatică, El este o persoană demnă de stimă, A ajuns departe, Hai la teatru!*), complementul indirect este un criteriu de clasificare a verbelor, respectiv a adjectivelor, a adverbelor şi a interjecţiilor.

ⓘ Complementul indirect este un constituent obligatoriu exprimat în anumite grupuri verbale (***Îi** prieşte schimbarea, **Ţi**-e somn, **Mi** s-a aplecat de peşte* etc.), adjectivale (*momentul premergător **finalului***) sau adverbiale (*A procedat conform **împrejurărilor***); există însă şi complemente indirecte nelexicalizate, în anumite situaţii (*Ion (**mi**-)a adus bomboane, Constat că (**vă**) e frig, Ion e un băiat simpatic (**oricui**), Se comportă adecvat (**situaţiei**), Bravo (**lui**)!* etc.).

(b) Complementul indirect este un constituent matricial al GV, verbul-centru atribuind nominalului prin care se exprimă CI un anumit caz, şi anume dativul (marcat prin forme proprii numai în flexiunea pronumelui personal de persoanele 1 şi a 2-a, sg. şi pl.: ***Mie** **mi** s-au trimis cărţi, **Vouă** **vi** se cuvin mulţumiri* etc.), precum şi un anumit rol tematic (Destinatar / Ţintă).

ⓘ Există complemente indirecte care exprimă şi alte roluri tematice decât cel prototipic; cel mai frecvent este rolul de Experimentator, atribuit de verbe de senzaţie sau psihologice (***Copilului** **i** s-a făcut sete, **Ne** plac strugurii, Ce **ţi** se năzare?, **Mi** s-a acrit de gramatică* etc.) ori de unele adjective (*o fetiţă dragă **mie***), uneori, rolul de Beneficiar (***Şi**-a găsit un loc de muncă, **Le**-a cumpărat prăjituri **copiilor*** etc.), rar, cel de Temă, în construcţii „simetrice" (*El **îi** este vecin **lui Ion***), sau cel de Posesor (*Vila **îi** aparţine **senatorului***).

(c) Complementul indirect se poate realiza fie numai prin clitic în dativ al pronumelui personal (***Ni** s-au dat diplome*) sau reflexiv (***Îşi** atribuie merite deosebite*), fie numai prin GN cu centru un substantiv determinat (definit sau nedefinit) în dativ sau prin substitute ale acestuia, inclusiv propoziţie relativă (*Dăruieşte flori **fetelor / acelora / celor trei / cui merită***), fie dublat, adică prin GN cu centru substantiv (sau substitut) în dativ coocurent cu un clitic pronominal, coreferenţial şi în acelaşi caz ($[$***Le***$]_i$-*am transmis felicitări* $[$***copiilor / tuturor / celor trei***$]_i$). Grupul nominal prin care se exprimă CI poate fi monomembru (*Mă adresez* $[_{GNpron}$ ***ţie***$]_{CI}$) sau complex (*Am trimis ilustrate* $[_{GN}$ ***tuturor celor dragi***$]_{CI}$).

ⓘ Dacă nominalul prin care se realizează complementul indirect este un cuvânt invariabil, această funcție sintactică se poate realiza prin grup prepozițional cu centru prepoziția *la* (*S-a adresat **la doi** dintre ei* – vezi *infra*, **2.2.** și **4.**). Regional, complementul indirect se exprimă și prin grup prepozițional cu centru prepoziția *către* (vezi *infra*, **4.** și nota 4 de sub tabel).

📖 În tradiția gramaticii românești, în sfera complementului indirect erau incluse și complementele necircumstanțiale realizate prin grupuri prepoziționale (*Ion seamănă **cu tine*** vs *Ion îți seamănă*), precum și „dativul posesiv" din grupul verbal (***Își** scrie temele* vs ***Îi** scrie lui Ion*). În descrierea de față, prin aplicarea **principiului unicității** (= în limitele aceluiași grup sintactic, un verb poate atribui o anumită funcție sintactică și un anumit rol tematic unui *singur* complement al său), acestea sunt interpretate drept funcții sintactice distincte (vezi **Complementul prepozițional**, **2.1.** și **Complementul posesiv**, **2.2.**), deoarece atât CPrep (a), cât și CPos (b) pot fi coocurente cu un complement indirect (fără a fi coreferențiale sau coordonate cu acesta):
(a) $[$***Lui Ion***$]_{CI}$ *i-a căşunat* $[$***pe tine***$]_{CPrep}$.
(b) $[$***Şi***$_i]_{CPos}$ *a vândut sufletul* $[$***diavolului***$]_{CI_i}$.

2. Delimitarea de alte poziții sintactice

2.1. *Complement indirect* vs *„dativ locativ"*

Complementul indirect este o poziție sintactică diferită de „dativul locativ", limitat la câteva construcții populare și arhaice cu caracter de expresii fixe, apropiate de locuțiuni (*Ion stă / rămâne / se pironește **locului**, Ion se așterne **drumului***), în cadrul cărora substantivul în dativ fără prepoziție este un adjunct (are funcția sintactică de circumstanțial de loc).

- Din punct de vedere semantic, în aceste structuri, substantivul în dativ fără prepoziție este în variație liberă cu o construcție prepozițională cu sens local (*Ion stă / rămâne / se pripone**ște în / pe loc**, Ion se așterne **la drum***).
- În plan sintactic, circumstanțialul de loc exprimat prin substantiv în dativ fără prepoziție se poate delimita de complementul indirect prin aplicarea testului dublării cu un clitic pronominal în dativ: chiar dacă este exprimat printr-un substantiv [– Animat], substantivul cu funcție sintactică de complement indirect poate fi dublat prin clitic (*El $[$**îi**$]_{CI}$ zice $[$**Iaculu**i$]_{CI}$ „baltă"* sau *$[$**Zâmbetului**$]_{CI}$ $[$**i**$]_{CI}$ se acordă în acest roman un sens simbolic*), ceea ce este imposibil în situația în care respectivele substantive sunt circumstanțiale de loc (**El **îi** stă / rămâne $[$**locului**$]_{CircLoc}$, *El **i** se pironește $[$**locului**$]_{CircLoc}$, *El **i** se așterne $[$**drumului**$]_{CircLoc}$*).

2.2. *Complement indirect* vs *complement prepozițional*

Marginal, complementul indirect se poate exprima printr-un grup prepozițional. Este vorba despre situația în care în poziția CI apare un numeral invariabil (cum sunt majoritatea), care nu poate exprima flexionar cazul dativ, valoarea de dativ realizându-se printr-o construcție prepozițională cu *la*, echivalentă cu dativul: *S-a conferit diplomă de merit **la doi** (elevi / dintre elevi)*. Construcția este asemănătoare cu aceea care conține un verb construit cu un complement prepozițional introdus de prepoziția *la*: *S-a referit **la doi** (elevi / dintre elevi)*.
Pentru delimitarea celor două funcții sintactice se apelează la două teste:

- testul dublării prin clitic pronominal coreferențial în dativ, la care răspunde numai complementul indirect ($[$***Li***$_{clitic\ D}]_{CI}$ *s-a conferit diplomă de merit* $[$***la doi** elevi / dintre elevi*$]_{CI}$), nu și cel prepozițional (*$[$***Li***$_{clitic\ D}]$ *s-a referit* $[$***la doi** elevi / dintre elevi*$]_{CPrep}$);
- testul substituirii prepoziției *la* cu un determinant care poate marca flexionar cazul dativ, test la care răspunde complementul indirect (*S-a conferit diplomă de merit* $[_{GN}$ $[$***acestor**$_D$ / **celor**$_D]_{Det}$ $[$***doi***$]_{Cuant}$ ***elevi***$_{Centru}]_{CI}$), nu și cel prepozițional (**S-a referit **acestor / celor doi elevi***).

ⓘ În limba vorbită, tiparul complementului indirect exprimat prin GPrep cu *la* s-a extins și la unele cuvinte variabile în funcție de caz, construcția prepozițională circulând paralel cu forma de dativ a cuvintelor respective; este vorba despre unele cantitative (*Le-am spus **la mulți / multora** ce cred, Le-a explicat numai **la câțiva / câtorva**, S-a adresat **la toți / tuturor***), precum și despre unele substantive (*Dă mâncare **la câini / câinilor**, Faceți poze **la copii / copiilor*** etc.). Vezi *infra*, **6.1.**

2.3. *Complement indirect* vs *complement al numelui*

Unele substantivele derivate de la verbe cu regim de dativ păstrează valențele verbului de bază, respectiv complementul în dativ cu rol tematic de Destinatar: *E la ordinea zilei* $[_{GN}$ *acordarea de privilegii* $[$***clienților** [politici*$]_{Modif-Compl\ al\ numelui}]_S$ < *E la ordinea zilei* $[_{PConj}[_{GV}$ *să se acorde privilegii* $[$***clienților** [politici*$]_{Modif-CI}]]_S$. Delimitarea celor două funcții sintactice se face numai pe baza apartenenței lor la grupuri cu centru verbal, în timp ce complementul în dativ al numelui are ca regent un substantiv de proveniență verbală. (Pentru interpretarea CI din construcții în care figurează substantive „relaționale", vezi *infra*, **5.2.**)

3. Clasa regenților

Complementul indirect se actualizează în grupul verbal, grupul interjecțional, grupul adjectival și grupul adverbial.

3.1. Regentul complementului indirect poate fi un ***verb*** (sau o ***locuțiune verbală***):

- cu clitic reflexiv obligatoriu (*I **s-a întâmplat** un lucru ciudat*) sau fără (*Mi-**a spus** minciuni*);
- cu formă activă (*I-**am adus aminte** Mariei de tine*) sau pasivă (*Casa **a fost vândută** unui tânăr*);
- la forme finite (*Îți **revine** o sarcină plăcută*) sau la forme non-finite (infinitiv: *E greu **a-i face pe plac,*** gerunziu: *Te simt mai aproape **scriindu-ți** des*, participiu: *E interesantă cartea **oferită** lui Ion*, supin: *Astea sunt sfaturi **de dat** copiilor*);
- care se include într-un predicat complex (*El **îmi poate cere** orice, Ion **îi e drag / prieten** Mariei*).

Verbele care cer (sau admit) CI au diverse scheme sintactice:

- monovalente (foarte rar): $[_{P1}[_{GN}$ *Lui Ion*$]_{CI}$ $[$*îi*$]_{CI\ dublat}$ ***tună***$]$ *și* $[_{P2}$ $[$*îi*$]_{CI}$ ***fulgeră***$]$.
- bivalente – cu S și CI: $[$*Îmi*$]_{CI}$ ***place*** $[_{GN}$ *marea*$]_S$.
  – cu CI și CPrep: $[$*Îi*$]_{CI}$ ***s-a urât*** $[_{GPrep}$ *cu* $[_{GN}$ *binele*$_{Centru+Det}]]_{CPrep}$.
  – cu CI și CPO (rar): $[$*I-*$]_{CI}$ ***au zis*** $[_{GN}$ *Ion*$]_{CPO}$ „l-au botezat Ion".
- trivalente – cu S, CD și CI: $[_{GN}$ *Ion*$]_S$ $[$*îți*$]_{CI}$ ***cere*** $[_{GN}$ *un răgaz*$_{Centru+Det}]_{CD}$.
  – cu S, CI și CPrep: $[$*Mi*$]_{CI}$ ***s-a făcut*** $[_{GN}$ *dor*$]_S$ $[_{GPrep}$ *de* $[_{GN}$ *munte*$]]_{CPrep}$.

ⓘ Sunt regente ale unor complemente indirecte obligatorii unele verbe omonime, cu scheme sintactice şi sensuri diferite, de ex. *a arde*$_1$ „a da, a trage" ([$_{GN}$ *Ion*]$_S$ [*îi*]$_{CI\ dublat}$ ***arde*** [$_{GN}$ *o palmă*$_{Centru+Del}$]$_{CD}$ [$_{GN}$ *lui Dan*]$_{CI}$) şi *a arde*$_2$ „a avea chef" ([$_{GN}$ *Lui Ion*]$_{CI}$ [*îi*]$_{CI\ dublat}$ ***arde*** [$_{GPrep}$ [*de* [$_{GN}$ *gluma*]]$_{CPrep}$]).

3.2. Complementul indirect poate avea ca regent puține ***interjecții*** cu valoare verbală (predicative), atât unele apreciative sau imperative, cât şi unele onomatopeice.
Interjecția *bravo* admite un CI care poate fi exprimat prin oricare dintre membrii clasei de substituție a acestei funcții sintactice, cu excepția cliticelor: ***Bravo** ție / nouă / aceluia / tuturor / învingătorilor / celui de-al doilea / cui a câştigat* etc.
Interjecția *vai* admite, în mod obişnuit, un CI care poate fi exprimat prin GN cu centru pronume personal non-clitic de orice persoană (***Vai** mie / vouă / lor*), rar şi prin GN cu centru pronume demonstrativ sau substantiv, precum şi prin propoziție relativă: ***Vai** acelora / învinşilor / cui pierde lupta!*

ⓘ CI cu regent interjecția *vai* este în variație liberă cu CPrep: *Vai de mine / de voi* etc. (vezi **Complementul prepoziţional, 5.3.**).

În contextul interjecției *na* (construită cu CD şi CI obligatoriu exprimate), CI se poate exprima *numai* prin clitic de pronume personal de pers. a 2-a sg., rar şi pl. (uneori dublat emfatic prin forma non-clitică): ***Na-ți** un măr, **Na-ți-l** ție, **Na-vă** vouă mărul ăsta!*
Apar ca regente ale unui CI şi interjecții care pot fi asociate semantic cu un verb cu regim de dativ, interjecția preluând schema sintactică a verbului respectiv: *Apoi Ion **japi** o palmă lui Dan.*

3.3. Complementul indirect este cerut (sau admis) de o clasă destul de numeroasă de ***adjective*** cu regim de dativ, dintre care:
- unele sunt mai vechi în limba română (câteva fiind derivate cu sufixe, mai ales de la verbe): *binevoitor, dator, drag, firesc, păgubitor, potrivnic, prielnic, scump, vrăjmaş* etc.
- altele sunt împrumuturi neologice: *accesibil, adecvat, aferent, analog, anterior, conform, contrar, egal, exterior, fatal, favorabil, fidel, indispensabil, inerent, inferior, loial, necesar, ostil, propice, propriu, superior, tipic, util* etc.

O serie de adjective regente ale CI provin, prin conversiune, din participiile unor verbe cu regim de dativ: *o competiție **deschisă** oricui, o carte **destinată** publicului larg* etc.

ⓘ Structurile de tipul *echipă **câştigătoare** a turneului, om **iubitor** al cărților, pianist **absolvent** al Conservatorului* etc. pun probleme cu privire la stabilirea statutului lexico-gramatical al derivatelor postverbale pe care le conțin. Acestea sunt interpretate, fără echivoc, drept **substantive** în construcții ca *echipă **câştigătoare certă / declarată** a turneului, om **iubitor pasionat** al cărților, pianist **absolvent eminent** al Conservatorului* etc., în care derivatul postverbal primeşte şi o complinire adjectivală, substantivul în genitiv următor fiind calificat, în consecință, drept complement al numelui de proveniență verbală. În celălalt tipar, fără adjectiv (ca în primele structuri citate mai sus), statutul lexico-gramatical al derivatului postverbal a fost considerat ambiguu: **adjectiv sau substantiv**; de aceea, interpretarea componentului în genitiv a fost diferită de la o lucrare la alta: (a) complement în genitiv al adjectivului (uneori cu precizarea: complement indirect), (b) complement al numelui sau (c) au fost acceptate, ca efect al ambiguității, ambele interpretări. În lucrarea de față, substantivul în genitiv din structuri cum sunt **toate** cele discutate aici **nu** este considerat **complement indirect** dependent de un adjectiv (dat fiind că structurile în discuție provin din structuri tranzitive cu complement direct: *echipă care **a câştigat turneul**, om care **iubeşte cărțile**, pianist care **a absolvit Conservatorul*** etc.).

Complementul indirect având ca regent un adjectiv cu funcție sintactică de modificator se exprimă prin GN cu centru un substantiv în dativ sau substitute ale acestuia (pronume non-clitice, numerale), precum şi prin propoziție relativă: *o carte necesară **elevilor / lui / tuturor / celor doi / cui e interesat de problemă*** etc., nu şi prin clitic: **o carte **le** necesară*. (Pentru situația în care adjectivul cu regim de dativ ocupă poziția sintactică de nume predicativ, vezi *infra*, **5.1.**)

ⓘ În contextul unor adjective, CI este în variație liberă cu un CPrep: *adecvat **mediului / la mediu**, o situație propice **lui / pentru el*** etc. (vezi **Complementul prepoziţional, 5.3.**).

3.4. Complementul indirect cerut / admis de un ***adverb*** se actualizează mai rar. Regentul său poate fi:
- un adverb căruia îi corespunde şi un adjectiv cu regim de dativ (*Cartea a fost difuzată **conform** cerințelor pieței, A acționat **contrar** aşteptărilor, Am citit cartea **anterior** difuzării ei pe piață* etc.);
- un adverb (sau o locuțiune adverbială) care are în paralel o prepoziție (sau o locuțiune prepoziţională) cu regim de genitiv (*Ştiu că te-ai declarat **împotrivă-i*** vs *Ştiu că te-ai declarat împotriva lui, Îi place să stea **în preajmă-ți*** vs *Îi place să stea în preajma ta* etc.), situație în care CI se realizează numai prin clitic pronominal.

Complementul indirect al cărui regent este un adverb se exprimă frecvent prin GN având drept centru substantive cu trăsătura semantică [+ Abstract]; în contextul adverbului *aidoma*, eventual şi *potrivit*, pot apărea şi substantive cu trăsătura semantică [+ Uman]: *Se comportă aidoma **părinților lui**; Meciul a fost dramatic, potrivit **comentatorilor de la radio.***
Complementul indirect realizat prin clitic pronominal apare în construcții învechite (*Buchetul / E nemerit cu fețe vii / Aidoma-**ți** portretul*, I. Văcărescu, în DA) sau aparținând limbajului colocvial (*S-au strâns mulți împrejuru-i*) etc.

ⓘ Pentru situația specială a „construcțiilor simetrice" cu un substantiv „relațional" (de tipul *vecin, prieten, frate* etc.) în poziția numelui predicativ, vezi *infra*, **5.2.**

4. Clasa de substituție

4.1. *Tipuri de realizări*

Complementul indirect se realizează prin:
- **grup nominal** cu centru un substantiv determinat, un pronume sau un numeral-substitut (variabil sau însoțit de determinantul specific) în dativ, adesea dublate de un clitic pronominal coreferențial, în acelaşi caz;
- **clitice** în dativ de pronume personale (deictice sau anaforice), reflexive sau reciproce, care sunt echivalente cu un GN determinat definit (fiind singura realizare a CI, nu dublarea unui GN cu funcție sintactică de CI);
- **grup prepoziţional** cu centru prepoziția *la*, în care se include fie un GN cu centru un numeral cardinal invariabil în funcție de caz (în limba vorbită, şi cu centru un cantitativ variabil sau un substantiv), fie o propoziție relativă (regional, GPrep are structura *către* + GN / PRel);
- **propoziție relativă** fără antecedent în regentă, adesea dublată în regentă prin clitice în dativ.

	Centrul de grup / Elementul de relație		Exemple
	Substantiv în dativ[1]		*Lucrarea se adresează* [$_{GN}$ ***specialiștilor*** $_{Centru+Det}$]$_{CI}$. [$_{GN}$ ***Mariei***]$_{CI}$ [***îi***]$_{CI\ dublat}$ *merge bine.* *Ion se supune* [$_{GN}$ ***dorințelor*** $_{Centru+Det}$ [***tale***]$_{Compl\ al\ numelui}$]$_{CI}$. *Mâncarea aceasta* ([***îi***]$_{CI\ dublat}$) *este destinată* [$_{GN}$ [***unei***]$_{Det}$ ***pisici***]$_{CI}$. *Citesc altă recenzie făcută* [$_{GN}$ [***aceleiași***]$_{Det}$ ***cărți***]$_{CI}$.
Grup nominal cu centru un pronume	Pronume non-clitic în dativ (adesea dublat de un clitic)	personal	[$_{GNpron}$ ***Voua***]$_{CI}$ *nu* [***vă***]$_{CI\ dublat}$ *convine salariul.*
		reflexiv	*Aduce argumente favorabile* [$_{GNpron}$ ***sieși***]$_{CI}$.
		semiindependent *al*	[$_{GNpron}$ ***Alor*** [***mei***]$_{Compl\ CI}$]$_{CI}$ *nu* [***le***]$_{CI\ dublat}$ *prieste marea.*
		demonstrativ propriu-zis	*Mereu* [***îi***]$_{CI\ dublat}$ *se dau prime* [$_{GNpron}$ ***acelorași***]$_{CI}$.
		semiindependent *cel*	*Mă adresez* [$_{GNpron}$ ***celor*** [$_{GAdj}$ ***inteligenți***]$_{Modif}$]$_{CI}$.
		nehotărât	[$_{GNpron}$ ***Unora***]$_{CI}$ [***le***]$_{CI\ dublat}$ *place jazz-ul.*
		negativ	*Nu spun* [$_{GNpron}$ ***nimănui***]$_{CI}$ *ce-am aflat de la tine.*
		relativ[2]	*El este elevul* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***cărula***]$_{CI}$ [***îi***]$_{CI\ dublat}$ *dau cărți*]$_{Modif}$.
Clitic pronominal	Clitic (deictic sau anaforic) în dativ	personal	[***Îmi***]$_{CI}$ *pare bine de cunoștință.* *Ion e sensibil,* [***îi***]$_{CI}$ *plac pisicile.*
		reflexiv	[***Ți***-]$_{CI}$*ai ales un măr stricat.*
		reciproc	*Maria și Ion* [***își***]$_{CI}$ *scriu săptămânal.*
	Numeral-substitut[3] în dativ		*Se poate da bursă numai* [$_{GNnum}$ ***unuia dintre ei***]$_{CI}$. [$_{GNnum}$ ***Primului din clasă***]$_{CI}$ [***îi***]$_{CI\ dublat}$ *se prevede un viitor frumos.* [$_{GNnum}$ [***Celor***]$_{Det}$ ***două de acolo***]$_{CI}$ [***le***]$_{CI\ dublat}$ *spun rezultatul.* *M-am adresat* [$_{GNnum}$ [***celui***]$_{Det}$ ***de-al doilea din dreapta***]$_{CI}$.
	la + numeral cardinal substitut / substantiv precedat de numeral cardinal adjectival		*Am trimis invitații* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNnum}$ ***doi dintre colegii***]]$_{CI}$. [***Le***]$_{CI\ dublat}$ *trimit invitații* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ [***doi***]$_{Det}$ ***colegii***]]$_{CI}$.
	către + substantiv / pronume / numeral[4]		*Zis-a el* [$_{GPrep}$ ***către*** [$_{GN}$ ***Maria***]]$_{CI}$ / [$_{GPrep}$ ***către*** [$_{GNpron}$ ***mine***]]$_{CI}$ / [$_{GPrep}$ ***către*** [$_{GNnum}$ ***doi de colo***]]$_{CI}$.
	la + propoziție relativă, introdusă prin pronume (sau adjectiv) relativ sau nehotărât		[$_{GPrep}$ ***La*** [$_{PRel}$ ***câți / oricâți (oameni) mă întreabă***]]$_{CI}$ [***le***]$_{CI\ dublat}$ *răspund.*
	către + propoziție relativă, introdusă prin pronume (sau adjectiv) relativ sau nehotărât		*A zis* [$_{GPrep}$ ***către*** [$_{PRel}$ ***care / oricare (om) era acolo***]]$_{CI}$.
	pronume (sau adjectiv) relativ sau nehotărât[5]		(a) [$_{clitic}$ [***îi***]$_{CI\ dublat}$ *împrumut cărți* [$_{PRel}$ [$_{Pron\ rel}$ ***cui***]$_{S}$ / [$_{Pron\ nehot}$ ***oricui***]$_{S}$ ***vrea***$_{Centru}$]$_{CI}$. (b) *Împrumut cărți* [$_{PRel}$ [$_{GN}$ [***oricărui***]$_{Det}$ ***coleg***]$_{S}$ ***vrea***]$_{CI}$. (c) *Va dărui tabloul* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***cui***]$_{CI}$ [***îi***]$_{CI\ dublat}$ *va plăcea*]$_{CI}$.

[1] Substantivul poate fi comun sau propriu, având, mai frecvent, trăsătura semantică [+ Animat]; este întotdeauna determinat (cu articol sau cu alt determinant) și adesea dublat de un clitic pronominal coreferențial.

[2] Pronumele relativ în dativ cu funcție sintactică de complement indirect poate introduce diverse tipuri de subordonate: propoziție-modificator (ca mai sus), subiectivă (*Se știe* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***cui***]$_{CI}$ *m-am adresat*]$_{S}$), completivă directă (*Tu știi* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***cui***]$_{CI}$ *m-am adresat*]$_{CD}$) etc.

[3] Numeralul poate fi cardinal sau ordinal, uneori dublat prin clitic, cu forma de dativ marcată flexionar la numeral sau la determinantul specific. Cazul dativ se marchează numai la determinantul specific numeralului și dacă CI este exprimat printr-un GN cu centru un substantiv precedat de un numeral invariabil (cu funcție sintactică de cuantificator sau de modificator): [$_{GN}$ [***Celor***]$_{Det}$ [***două***]$_{Cuant}$ ***fete***$_{Centru}$]$_{CI}$ [***le***]$_{CI\ dublat}$ *spun rezultatul, M-am adresat* [$_{GN}$ [***celui***]$_{Det}$ ***de*** [***al doilea***]$_{Modif}$ ***băiat***$_{Centru}$]$_{CI}$.

[4] În limba vorbită (mai ales de către ardeleni) și numai în contextul verbului *a zice*, complementul indirect poate fi exprimat printr-un GPrep cu prepoziția *către / cătră* + nominal în acuzativ / propoziție relativă. Construcția are multe atestări în limba veche. Spre deosebire de construcția cu *la*, aceasta nu poate fi dublată de un clitic pronominal în dativ (**Mi-a zis el către mine*); fiind însă substituibilă cu nominalul în dativ din limba literară (***Mi-a zis, I-a zis Mariei***), construcția a fost asimilată complementului indirect.

[5] Uneori, propoziția relativă cu funcție sintactică de CI este introdusă printr-un pronume cu aceeași funcție sintactică (exemplul c); alteori însă, relatorul (pronumele sau adjectivul relativ / nehotărât) în dativ are alte funcții sintactice, din cauza îmbinării regentei cu subordonata (imbricare): subiect (în a) sau determinant (în b).

Grupul sintactic (monomembru sau complex) prin care se realizează complementul indirect poate îmbrăca diverse forme:
– GN cu centru un substantiv determinat cu articol hotărât (a), nehotărât (a_1) sau cu alt determinant (a_2) ori precedat de *lui* (a_3);
– GN cu centru pronume non-clitic (b) sau semiindependent (b_1);
– clitic pronominal (b_2);
– GN cu centru un numeral variabil (c) sau invariabil precedat de prepoziția *la* ori de demonstrativul semiindependent (c_1), uneori și de unul dintre cei doi adjuncți la stânga specifici clasei (c_2);
– PRel (d);
– GN / PRel precedate de un semiadverb cu funcție de marcă focală (e).

(a) *Am primit și cablurile* [$_{GAdj}$ *aferente*$_{Centru}$ [$_{GN}$ ***computerului***$_{Centru+Det}$]$_{CI}$]$_{Modif}$.
(a_1) *A dăruit cărți* [$_{GN}$ [***unui***]$_{Det}$ ***copil***$_{Centru}$]$_{CI}$.
(a_2) *A dăruit cărți* [$_{GN}$ [***acestui***]$_{Det}$ ***copil***$_{Centru}$]$_{CI}$.
(a_3) *Cerem sfaturi* [$_{GN}$ ***lui Ion***]$_{CI}$.
(b) *Ea a procedat* [$_{GAdv}$ *aidoma*$_{Centru}$ [$_{GNpron}$ ***tie***]$_{CI}$]$_{CircMod}$.
(b_1) *Bravo* [$_{GNpron}$ ***celor***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GAdv}$ ***acolo***]]$_{Modif}$]$_{CI}$.
(b_2) *Filmul* [***mi***]$_{CI}$ *s-a părut romantic.*
(c) [$_{GV}$ *S-a acordat*$_{Centru}$ [$_{GN}$ [*o*]$_{Det}$ *diplomă*$_{Centru}$]$_{CD}$ [$_{GNnum}$ ***primului***]$_{CI}$]$_{S}$.
(c_1) *Cerem sfaturi* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNnum}$ ***doi***]]$_{CI}$ / [$_{GNnum}$ [***celor***]$_{Det}$ ***doi***]$_{CI}$ / [$_{GNnum}$ [***celui***]$_{Det}$ [***de***] ***al doilea***]$_{CI}$.
(c_2) *Cerem sfaturi* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNnum}$ [***vreo***]$_{Adjunct}$ [***doi***$_{Centru}$]]]$_{CI}$ / [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNnum}$ [***câte***]$_{Adjunct}$ [***doi***$_{Centru}$]]]$_{CI}$.
(d) [$_{GV}$ *S-a adresat*$_{Centru}$ [$_{PRel}$ [***cui***]$_{S}$ ***se pricepe***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***muzică***]]$_{CPrep}$]$_{CI}$].
(e) *Cerem sfaturi* [[***numai***]$_{marcă\ focală}$ [$_{GN}$ ***mamei / unui prieten / ei / la doi / celor doi***]]$_{CI}$ / *Cerem sfaturi* [[***numai***]$_{marcă\ focală}$ [$_{PRel}$ ***cui ne iubește***]]$_{CI}$.

📖 În tradiția gramaticii românești se consideră că, în situația de sub (e), avem a face fie cu complemente indirecte dezvoltate, exprimate prin adverb (fără funcție sintactică de sine stătătoare) + substantiv (pronume, numeral), fie cu o propoziție completivă indirectă cu subiectul dezvoltat *numai cui*, format din adverb + pronume relativ în dativ (din cauza îmbinării regentei cu subordonata).

GN complex cu funcție sintactică de complement indirect poate avea și o structură mai amplă:

Medicamentul este indicat $[_{GN}$ **[tuturor]**$_{Cuant}$ ***persoanelor***$_{Centru+Det}$ $[_{GAdj}$ ***vârstnice***$]_{Modif\ 1}$ $[_{PRel}$ ***care suferă de migrene***$]_{Modif\ 2}]_{CI}$.

Două sau mai multe complemente indirecte pot fi ***coordonate***, situație în care cliticul care le dublează apare la plural:

Cartea **[le]**$_{CI\ dublat}$ *va fi utilă* $[[_{GN}$ ***Mariei***$]_{CI\ 1}$ ***și*** $[_{GN}$ ***fratelui***$_{Centru+Det}$ $[_{GNpron}$ ***ei***$]_{Compl\ al\ numelui-CI\ 2}]_{CI\ coordonat}$.

4.2. *Dubla exprimare a complementului indirect*

Complementul indirect ***dublu exprimat*** presupune existența în cadrul aceluiași grup sintactic a unui clitic în dativ coreferențial cu un GN cu funcție sintactică de CI (*Educatoarea* **[le]**$_{CI}$ *citește povești* **[copiilor]**$_{CI}$ sau **[Acestui pacient]**$_{CI}$ *nu* **[i]**$_{CI}$ *s-a făcut tratamentul adecvat*) ori cu două CI coordonate ($[[$***Mariei și lui Ion***$]_{i}]_{CI}$ **[îi]**$_{i}$ *s-a comunicat ora plecării*). Cu privire la posibilitatea dublei exprimări a CI se pot formula reguli sintactice, ținându-se seama, mai întâi, de topica CI față de regent, apoi și de tipul de regent, precum și de tipul de realizare a CI.

4.2.1. Nu se dublează CI postpus regentului, în următoarele condiții sintactico-semantice:

- când are ca regent un adverb, un adjectiv sau o interjecție (situație în care CI realizat ca GN este întotdeauna postpus regentului)

Voi discuta cu el ulterior **[veniri tale]**$_{CI}$.
El are o atitudine ostilă **[directorului]**$_{CI}$.
Bravo / Vai **[lor]**$_{CI}$*!*

ⓘ CI (exprimat prin clitic deictic) dependent de interjecția *na* poate fi dublat, facultativ, prin forma pronominală non-clitică, în enunțuri emfatice: *Cartea asta na-ți-o ție!*

- când CI din GV este exprimat printr-un GN cu centru un substantiv având trăsătura semantică [+ Abstract]

Acest comportament contravine [*bunelor* ***maniere***]$_{CI}$ / [***legii***]$_{CI}$.
El nu acordă atenție [***detaliilor***]$_{CI}$.
Un scurt capitol este dedicat [***evocării*** *anilor de școală*]$_{CI}$.
Fumatul dăunează [***sănătății***]$_{CI}$.

- când CI din GV, exprimat prin GN cu centru un nominal [+ Uman], este dependent de un verb inerent reflexiv, cu pronume în acuzativ, conjugat la persoanele 1 sg. sau pl. și a 2-a pl.

Mă adresez [***lui Ion / vouă / tuturor***]$_{CI}$ (dar: *Tu* (***îl***) *te adresezi* ***lor***)
Ne-am devotat [***familiei / lui / celor doi***]$_{CI}$ (dar: *Ea* (***îl***) *s-a devotat* ***părinților***)
Vă confesați [***prietenilor / nouă / oricui***]$_{CI}$ (dar: *Ele* (***i***) *se confesează* ***preotului***)

4.2.2. Se dublează obligatoriu CI antepus verbului regent, în următoarele condiții sintactico-semantice:

- când CI se realizează prin GN cu centru un nominal [+ Animat], în structuri fără subiect

$[_{GV}$ $[[_{GN}$ ***Lui Ion / Lui / Primului*** *dintre ei*$]_{i}]_{CI}$ **[îi]**$_{CI}$ *merge*$_{Centru}$ $[_{GAdv}$ *bine*$]_{CircMod}]$.
$[_{GV}$ $[[_{GN}$ ***Cotolului vagabond***$]_{i}]_{CI}$ **[îi]**$_{CI}$ *zice*$_{Centru}$ $[_{GN}$ *Ulise*$]_{CPO}]$.

- când CI se realizează prin GN cu centru un nominal [+ Animat], în structuri cu subiectul postpus față de verb

$[_{GV}$ $[_{GN}$ ***Câinelui***$]_{i}]_{CI}$ **[îi]**$_{i}$ *e*$_{Centru}$ $[_{GN}$ *sete*$]_{S}]$.
$[_{GV}$ $[_{GN}$ ***Copiilor***$]_{i}]_{CI}$ **[le]**$_{i}$ *plac*$_{Centru}$ $[_{GN}$ *dulciurile*$]_{S}]$.

ⓘ Sunt agramaticale propoziții ca ****Lui Ion / Lui / Primului*** *dintre ei merge bine,* ****Cotolului*** *vagabond zice Ulise,* ****Câinelui*** *e sete,* ****Copiilor*** *plac dulciurile.*
În structuri de tipul celor de mai sus, dubla exprimare a CI se menține și dacă GN cu funcție de CI este deplasat, din rațiuni pragmatico-stilistice, după verb: **[îi]**$_{CI}$ *merge bine* [***lui Ion***]$_{i}$, **[îi]**$_{CI}$ *zice Ulise* [***cotolului***]$_{i}$, **[îi]**$_{CI}$ *e sete* [***câinelui***]$_{i}$, **[le]**$_{CI}$ *plac* [***copiilor***]$_{i}$ *dulciurile.* Sunt agramaticale propoziții ca *******Merge bine* ***lui Ion,*** *******Zice Ulise* ***cotolului*** *vagabond,* *******E sete* ***câinelui,*** *******Plac* ***copiilor*** *dulciurile;* sunt însă gramaticale propozițiile în care CI este exprimat numai prin clitic (al cărui referent se presupune a fi cunoscut din contextul lingvistic sau situațional): *Cât despre* [*Ion*]$_{i}$, *te anunț că* **[îi]**$_{i}$ *merge bine; Apropo de* [*cotoi*]$_{i}$, *să știi că* **[îi]**$_{i}$ *zice Ulise* etc.

- când CI ajunge în antepoziție față de verb prin topicalizare (focalizare), din structuri în care dubla exprimare a CI postpus este facultativă (vezi *infra*, **4.2.3.**)

[***Mariei***]$_{i}$ **[i]**$_{i}$ *s-a adresat Ion* < *Ion* ([*i*]$_{i}$) *s-a adresat* [***Mariei***]$_{i}$.
[***Pisicii***]$_{i}$ **[îi]**$_{i}$ *dăm mâncare seara* < *Seara* ([**îi**]$_{i}$) *dăm mâncare* [***pisicii***]$_{i}$.
$[_{GN}$ ***Statului***$]_{i}]_{CI}$ **[îi]**$_{i}$ *revine un rol esențial* < *Un rol esențial* ([**îi**]$_{i}$) *revine* [***statului***]$_{i}$.

ⓘ Și CI realizat prin propoziție relativă topicalizată se dublează prin clitic în regentă: $[_{PRel}$ ***Cui îmi scrie***$]_{i}$ **[îi]**$_{i}$ *voi răspunde* < *Voi răspunde* ***cui îmi scrie;*** un enunț precum ****Cui îmi scrie*** *voi răspunde* este agramatical.

4.2.3. Se dublează facultativ CI din GV în următoarele situații:

- când CI este realizat prin **GN postpus** verbului regent (cu excepția situațiilor de sub **4.2.1.**, când dublarea nu este posibilă; vezi și situația descrisă *infra*, sub **6.2.**, când dublarea este obligatorie)

Ion ([*l*]$_{CI}$) *se adresează* [***Mariei***]$_{CI}$.
([***Le***]$_{CI}$) *trimitem cărți* [***copiilor***]$_{CI}$.
Maria ([***le***]$_{CI}$) *dă mâncare* [***la doi pisoi***]$_{CI}$.
Un buget semnificativ ([*l*]$_{CI}$ *s-a alocat* [***turismului***]$_{CI}$.

- în enunțuri emfatice, când CI este exprimat prin **clitic** (deictic sau anaforic) **de pronume personal antepus** verbului regent (forma pronominală non-clitică sau GN în dativ care dublează poate apărea înaintea cliticului sau după verb)

([***Mie***]$_{CI}$) [***îmi***]$_{CI}$ *vine să râd.*
[***Vă***]$_{CI}$ *recomand* ([***vouă***])$_{CI}$ *această lucrare.*
[***Îi***]$_{CI}$ *e frig* ([***lui Ion***])$_{CI}$ / ([***Lui Ion***])$_{CI}$ [***îi***]$_{CI}$ *e frig.*

① Rar, în enunțuri emfatice, se poate dubla și CI exprimat prin clitic reflexiv antepus verbului regent: *Ion* [***își***]$_{CI}$ *impune* ([***sieși***]$_{CI}$ / [***lui însuși***]$_{CI}$) *să rămână calm în orice situație.*

5. Dificultăți

5.1. *Adjectiv cu regim de dativ în poziția NP*

- Dacă adjectivul cu regim de dativ ocupă poziția sintactică a numelui predicativ, GN în dativ este interpretat ca fiind **CI dependent de predicatul complex** al propoziției, și nu numai de NP adjectival, dacă se exprimă:

(a) numai prin clitic antepus predicatului complex (*Cartea* ***îmi*** *e necesară, Boala* ***i-a*** *fost fatală, Ion* ***și-a*** *rămas fidel*);

(b) prin GN în dativ postpus predicatului complex și dublat de clitic antepus (*Ion* ***îi*** *este superior* ***lui Gheorghe***).
Realizarea prin clitic și, implicit, cea cu dublare sunt excluse în situația în care CI este dependent de un adjectiv cu funcția sintactică de modificator (vezi *supra* **3.3.**).

- Dacă adjectivul cu regim de dativ din poziția NP este urmat de un GN cu centru un substantiv în dativ (frecvent, cu trăsătura semantică [+ Abstract]) care nu este dublat prin clitic (*Ion a rămas fidel* ***principiilor sale***), atunci GN este interpretat drept **CI dependent de adjectiv** (așa cum sunt și complinirile prepoziționale: *Comportamentul este similar* ***celui / cu cel*** *descris anterior*; cf. și substantive cu trăsătura semantică [+ Uman]: *Cartea e utilă* ***elevilor / pentru elevi*** etc.).

5.2. *Substantiv relațional nedeterminat în poziția NP*

- Dacă predicatul complex cu operator copulativ are în poziția numelui predicativ un substantiv relațional nedeterminat cu citire *proprietate* (în construcții „simetrice"), cliticul în dativ antepus predicatului (*Ion* ***îți*** *este vecin*) sau nominalul în dativ postpus predicatului și dublat de clitic (*Ion* ***îi*** *este frate / prieten* ***Mariei***) sunt interpretate drept **complemente indirecte,** fiind dependente de întregul predicat complex.
- Dacă însă predicatul complex cu operator copulativ care are în poziția NP un substantiv „relațional" nedeterminat este urmat de un nominal în dativ nedublat de clitic (*Ion este prieten / vecin* ***Mariei***) sau de un GPrep (*Ion este prieten / vecin* ***cu Maria***), se consideră că atât nominalul în dativ, cât și grupul prepozițional au ca regent *numai* substantivul „relațional" din poziția NP și, în consecință, au funcția sintactică de **complement al numelui.**

5.3. *Clitice în dativ fără funcție sintactică*

Nu au funcție sintactică de complement indirect cliticele non-referențiale de pronume personal în dativ din construcții reperabile în limbaj colocvial și/sau popular: *Dă-i cu bere, dă-i cu vin; Și dă-i, și luptă;* ***Îi*** *tot dă cu gura* (așa-numitul „dativ cu valoare neutră") sau *O să* ***mi ți-l*** *scarmăn eu pe obraznicul ăsta* (așa-numitul „dativ etic").

6. Aspecte normative

6.1. *GPrep în poziția CI*

- Complementul indirect realizat ca grup prepozițional cu centru prepoziția *la* este admis, conform normelor limbii literare, numai în situația în care CI se exprimă prin numeral cardinal invariabil (*Li s-a aprobat cererea numai* ***la doi*** *dintre ei*) sau prin GN determinat de un numeral cardinal invariabil (*Li s-a aprobat cererea numai* ***la doi elevi***).
Dacă prepoziția *la* precedă un substantiv variabil cu trăsătura semantică [+ Animat], construcția prepozițională este considerată incorectă: *Li s-a aprobat cererea* ***la toți elevii,*** *Seara dăm mâncare* ***la pisică*** etc. Este tolerată construcția prepozițională cu *la* a CI numai dacă substantivul este [– Animat]: *S-au trimis cărți* ***la toate școlile*** *din țară.*
- Construcția prepozițională cu *către* este învechită (*Zis-a atunci domnul către slujitorii săi*) și, în prezent, regională (*Așa a zis Ion către Maria*).

6.2. *Dublarea obligatorie a CI postpus regentului*

Conform regulilor sintactice privind dubla exprimare, complementul indirect postpus regentului fie nu se dublează (vezi *supra,* **4.2.1.**), fie se dublează facultativ (vezi *supra,* **4.2.3.**).
Se dublează însă obligatoriu, *în scris,* CI postpus, dacă este dependent de un verb tranzitiv și stă după un CD exprimat prin substantiv articulat cu articol definit: *Ion* [***îi***]$_{CI}$ *dă cartea* [***Mariei***]$_{CI}$ sau *Ion* [***i-***]$_{CI}$ *a ales destinația* [***acestei clădiri***]$_{CI}$, pentru că o construcție ca *Ion dă cartea Mariei* este ambiguă (este posibilă și lectura „Ion dă cuiva cartea care aparține Mariei"), iar în celălalt exemplu, prezența cliticului rezolvă omonimia dativ = genitiv în favoarea dativului (compară cu *Ion a ales destinația* [$_{GN}$ [*acestei*]$_{Det}$ *clădiri*$_{G}$]$_{Compl\ al\ numelui}$). În exprimarea orală, dezambiguizarea se poate realiza prin intonație și accent frastic pus pe CI.

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL (CPrep)

1. Caracteristici generale 467
2. Delimitarea de alte poziții sintactice 468
   2.1. Complement prepozițional *vs* complement direct / indirect 468
   2.2. Complement prepozițional *vs* nume predicativ 468
   2.3. Complement prepozițional *vs* complement de agent 469
   2.4. Complement prepozițional *vs* complement circumstanțial 469
   2.5. Complement prepozițional *vs* circumstanțial 469
3. Clasa regenților 470
4. Clasa de substituție 473
5. Dificultăți 474
   5.1. „Imbricarea" în cazul CPrep realizat ca propoziție 474
   5.2. GPrep dependent de substantive relaționale 474
   5.3. Sinonimia construcțiilor cu CPrep și CI 475
6. Aspecte normative 475

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL (CPrep)

1. Caracteristici generale

(a) **Complementul (obiectul) prepozițional** este o funcție sintactică definită în raport cu un verb (*Mă gândesc* ***la tine***), cu un adjectiv (*E o persoană plină* ***de calități***) sau cu un adverb (*Se descurcă indiferent* ***de situație***); rar, prin analogie cu verbul, complementul prepozițional se definește și în raport cu o interjecție cu regim verbal (*Vai* ***de ei***). În consecință, complementul prepozițional se actualizează în GV, GAdj, GAdv și GInterj.

Fiind cerut / admis de anumite verbe (*El se bazează* ***pe noroc***, *Ea are* ***(în tine)*** *un bun sfătuitor* etc.), de unele adjective (*Ei sunt dornici* ***de succes***, *E un om demn* ***(de stimă)*** etc.), de unele adverbe (*S-a mutat aproape* ***(de școală)*** etc.) și de câteva interjecții (*Halal* ***de voi***), dar respins de altele (*Mâța blândă zgârie rău*, *E o elevă inteligentă*, *A rămas acolo*, *Na-ți un măr* etc.), complementul prepozițional este un criteriu de clasificare a verbelor, a adjectivelor, a adverbelor și a interjecțiilor.

ⓘ Complementul prepozițional este un constituent exprimat obligatoriu în anumite grupuri verbale (*Ion se consultă* ***cu mine***), adjectivale (*om apt* ***de muncă***) sau adverbiale (*Reacționează conform* ***cu temperamentul*** *său*); în vecinătatea altor regenți însă, complementul prepozițional, deși posibil, poate rămâne nelexicalizat: *Te superi inutil (pe profesor)*, *Pare gelos (pe toată lumea)*, *Mersi (pentru masă)* etc.

(b) Complementul prepozițional este un component matricial al GV, dat fiind că verbul impune un anumit regim prepozițional și atribuie grupului prepozițional pe care îl generează un anumit rol tematic, printre cele mai frecvente fiind rolul de Pacient / Temă (*El abuzează* ***de prieteni***, *Își bate joc* ***de toți***, *Ea s-a referit* ***la mine***, *Replica ei rimează* ***cu prostia***) și cel de Destinatar / Țintă (*El apelează* ***la prieteni***, *Efectele crizei se repercutează* ***asupra tuturor***, *Ei militează* ***pentru drepturi*** *egale*, *Scrie* ***pentru posteritate***).

ⓘ Unele complemente prepoziționale primesc și alte roluri tematice: Sursă (*Vinul provine* ***din struguri***), Rezultat (*Vinul s-a transformat* ***în oțet***) sau Stimul (*Ion este (foarte) mirat* ***de evoluția situației***).

(c) Complementul prepozițional se exprimă, în mod prototipic, prin grup prepozițional în componența căruia intră un grup nominal cu centru un substantiv (sau un substitut al său) în cazul cerut de prepoziție (*Au optat* ***pentru schimbare***, *Contez* ***pe tine***, *Consecințele prevalează* ***asupra bunelor intenții***), o formă verbală non-finită (*Se limitează* ***la a cere*** *de la alții*, *S-a săturat* ***de scris***) sau o propoziție relativă (*Se debarasează* ***de cine îl plictisește***), uneori, se realizează și ca propoziție relativă interogativă indirectă (*Se gândește* ***cum să procedeze***) ori ca propoziție conjuncțională (*Mă tem* ***că se strică vremea***).

📖 Între complementul indirect şi complementul prepoziţional există o serie de **asemănări,** care au stat la baza interpretării lor, în descrierile tradiţionale, drept o singură funcţie sintactică:
– funcţionează ca termeni subordonaţi faţă de aceleaşi elemente regente (verb, adjectiv, adverb, interjecţie);
– se pot exprima prin grup prepoziţional care include un nominal (substantiv sau substitut al său) ori o propoziţie relativă;
– apar în construcţii sinonime sintactic (cu forme diferite, dar cu acelaşi sens) şi, de aceea, uneori se pot substitui unul prin altul: *Ion seamănă **mamei** sale / **cu mama** sa, I s-au creat condiţii propice **studiului / pentru studiu,** A procedat aidoma **ţie / cu tine,** Vai **nouă / de noi*** etc.

ⓘ Între cele două complemente există însă şi o serie de **deosebiri** importante, şi anume:
– elementul regent impune regim prepoziţional nominalului cu funcţie sintactică de complement indirect doar *în mod periferic* (specific acestuia fiind regimul cazual de dativ), în timp ce grupul prepoziţional este realizarea specifică a complementului prepoziţional;
– complementul indirect se poate exprima numai prin *clitic pronominal* (*Decizia **vă** aparţine*), realizare exclusă în cazul complementului prepoziţional, de unde şi imposibilitatea dublei sale exprimări (**Decizia **vă** depinde **de voi***) sau a substituirii sale prin clitic (**Decizia **vă** depinde*);
– complementul prepoziţional se poate exprima şi prin forme verbale non-finite (infinitiv sau supin), precum şi prin propoziţie conjuncţională, realizări excluse în cazul complemenului indirect.
Fiind funcţii sintactice diferite (conform **principiului unicităţii**), complementul prepoziţional şi complementul indirect pot fi coocurente, fără ca nominalele prin care se exprimă să fie coreferenţiale (***Lui Ion** i s-a acrit **de Maria*** sau ***Îţi** mulţumesc **pentru masă***) şi nu răspund la testul coordonării (***Lui Ion** i s-a acrit sau **de Maria,** *Îţi mulţumesc sau **pentru masă;*** în construcţii ca ***Lui Ion** i s-a acrit şi **de Maria,*** respectiv ***Îţi** mulţumesc şi **pentru masă,*** cuvântul *şi* nu este conjuncţie coordonatoare copulativă, ci semiadverb de insistenţă).

2. Delimitarea de alte poziţii sintactice

2.1. *Complement prepoziţional* vs *complement direct / indirect*

Alte două complemente matriciale din GV se pot exprima prin grup prepoziţional, şi anume complementul direct (*Stimează **pe toţi colegii săi***) şi complementul indirect (*A trimis invitaţii **la toţi colegii săi / la doi dintre colegii săi***).
Pentru delimitarea complementului prepoziţional construit cu *pe* (*Contează **pe toţi colegii săi***), respectiv cu *la* (*Apelează **la toţi colegii săi***) de complementul direct, respectiv de cel indirect construit cu aceleaşi prepoziţii se poate recurge la testul dublării prin clitic, test la care răspund complementul direct (***Îi** stimează **pe toţi colegii săi***) şi cel indirect (***Le**-a trimis invitaţii **la toţi colegii săi / la doi dintre colegii săi***), nu însă şi complementul prepoziţional (****Îi** contează **pe toţi colegii săi,** *Le apelează **la toţi colegii săi***), deoarece complementul prepoziţional nu acceptă realizarea prin clitic pronominal şi, implicit, dublarea prin clitic (pentru detalii, vezi **Complementul direct, 2.4.** şi **Complementul indirect, 2.2.**).

2.2. *Complement prepoziţional* vs *nume predicativ*

Grupul prepoziţional reprezintă o realizare posibilă şi pentru numele predicativ (*El arată **a intelectual,** El trece **drept savant*** etc.), care ar putea fi confundat, în aceste situaţii, cu complementul prepoziţional.

Delimitarea dintre numele predicativ exprimat prin GPrep şi complementul prepoziţional se poate face dacă se ţine seama de faptul că numele predicativ se raportează obligatoriu nu numai la centrul verbal (verb copulativ), ci şi la subiect (vezi **Numele predicativ, 1.**), relaţie care se evidenţiază prin *acord* (***El** arată **a intelectuali,** **Ei** trec **drept savanţi***); acordul cu subiectul nu are loc atunci când grupul prepoziţional, dependent de verbe non-copulative, are funcţia sintactică de complement prepoziţional (***Rochia** ei miroase **a parfum,*** dar şi ***Rochiile** ei miros **a parfum***).

2.3. *Complement prepoziţional* vs *complement de agent*

Prin grup prepoziţional cu centru prepoziţia *de* se exprimă şi complementul de agent (*Ion este detaşat **de directorul firmei** în altă localitate*), care s-ar putea confunda cu un complement prepoziţional construit cu aceeaşi prepoziţie, în contexte omonime (*Ion este detaşat **de latura materială a vieţii***).
Deosebirile dintre cele două poziţii sintactice sunt însă majore:
– complementul de agent, ocurent numai în structuri pasive (reorganizate), are ca regent un verb la diateza pasivă (formată cu **operatorul pasiv** *a fi*), în timp ce complementul prepoziţional, ocurent în structuri de bază, are ca regent un adjectiv (provenit din participiul unui verb intranzitiv – *a se detaşa*, în exemplul dat) cu funcţie sintactică de nume predicativ, component al unui predicat complex format cu **operatorul copulativ** *a fi* (calitatea de adjectiv a regentului se probează prin faptul că poate primi un modificator: *Ion este total detaşat **de latura materială a vieţii***);
– complementul de agent este un component facultativ (adesea nelexicalizat) al GV (*Ion este detaşat în altă localitate*), în timp ce complementul prepoziţional este un constituent matricial, obligatoriu în majoritatea grupurilor în care apare, fiind „cerut" de centrul de grup.
Pentru că sunt funcţii sintactice diferite, complementul prepoziţional şi cel de agent pot fi coocurente (apar în aceeaşi propoziţie, dependente de acelaşi verb regent): *Ion e suspectat* [***de interese** ascunse*]$_{GPrep}$ [***de** toată **lumea***]$_{CAg}$ (pentru detalii, vezi **Complementul de agent, 2.1.**).

2.4. *Complement prepoziţional* vs *complement circumstanţial*

Realizarea prin grup prepoziţional este proprie şi unui alt constituent obligatoriu exprimat al GV („cerut" de verbul regent), şi anume complementul circumstanţial: *El locuia **în Franţa,** Mozaicul datează **din Antichitate,** A procedat **cu băgare de seamă,** Tabloul a fost evaluat **la o sumă imensă*** etc. Acesta se poate delimita de complementul prepoziţional apelându-se la testul substituţiei cu un adverb, la care răspunde numai complementul circumstanţial (*El locuia **acolo,** Mozaicul datează **de atunci,** A procedat **aşa,** Tabloul a fost evaluat **la atât***), nu şi cel prepoziţional (*Greşeala constă **în omisiune*** vs ****Greşeala** constă **acolo,** Concluziile decurg **din demonstraţie*** vs ****Concluziile** decurg **de atunci,** Ei jonglează **cu argumentele*** vs ****Ei** jonglează **aşa,** Ei au participat **la grevă*** vs ****Ei** au participat **la atât***).

2.5. *Complement prepoziţional* vs *circumstanţial*

Circumstanţialele se exprimă, în mod prototipic, prin grup prepoziţional, realizare definitorie şi a complementului prepoziţional. Circumstanţialele se delimitează de

acesta din urmă, în primul rând, prin faptul că ele ocupă o poziție de *adjunct* în GV (sunt întotdeauna facultative, omisibile, pentru că nu figurează în grila sintactico-semantică a verbului regent, nu sunt „cerute" de verb): *Ea m-a așteptat* [***la facultate***]$_{\text{CircLoc}}$ / [***trei ore***]$_{\text{CircCant}}$ vs *Ea m-a așteptat; Plec* [***acum***]$_{\text{CircTimp}}$ [***la cumpărături***]$_{\text{CircScop}}$ vs *Plec; Copilul a crescut* [***în înălțime***]$_{\text{CircRel}}$ vs *Copilul a crescut; Ea plânge* [***de ciudă***]$_{\text{CircCauză}}$ vs *Ea plânge; El mă ascultă* [***cu atenție***]$_{\text{CircMod}}$ vs *El mă ascultă; Maria scrie numai* [***cu stiloul***]$_{\text{CircInstr}}$ vs *Maria scrie* etc.
Confuzia între un CPrep și un Circ se poate produce, mai ales, în situațiile în care ambele poziții sintactice se realizează în vecinătatea aceluiași verb: *Greșelile abundă* [***în text***]$_{\text{CircLoc}}$ vs *Textul abundă* [***în greșeli***]$_{\text{CPrep}}$. Delimitarea dintre cele două funcții sintactice se poate face cu ajutorul testului substituirii cu un adverb, prin aplicarea căruia se obțin propoziții gramaticale numai în cazul circumstanțialelor (*Greșelile abundă aici*), nu și în situația în care avem a face cu un complement prepozițional (**Textul abundă aici*). Pentru delimitarea CPrep de CircCauză, de CircSoc și de CircRel, vezi **Circumstanțialul de cauză, 5.2., Circumstanțialul sociativ, 2.1.,** respectiv **Circumstanțialul relativ, 2.**

3. Clasa regenților

Complementul prepozițional se actualizează în grupul verbal, în grupul adjectival, în grupul adverbial și în grupul interjecțional.

3.1. Regente ale complementului prepozițional pot fi ***verbe*** (sau ***locuțiuni verbale***):
- cu clitic reflexiv obligatoriu (*Știu la ce **te referi, Nu-ți dă seama** de nimic*) sau fără (***Subscriu** la părerea ta*);
- la forma activă (*El **abuzează** de răbdarea ta*) sau, rar, pasivă (*Făt-Frumos **a fost transformat** de vrăjitoare într-o broască*) ori impersonală (*Acum **nu se beneficiază** de protecție socială*);
- la forme finite (***Și-au bătut joc** de electorat, Ce **s-o fi ales** de ei?, **Lasă-te** de bancuri!*) sau non-finite (*E plăcut **a-ți aduce aminte** de copilărie, A câștigat **apelând** la tertipuri*);
- care constituie un predicat simplu (***Am renunțat** la vacanță*) sau fac parte dintr-un predicat complex (*El **se poate priva** de orice, **A început să se teamă** de consecințe*).

Verbele care cer sau admit un CPrep au diverse scheme sintactice:
- monovalente (rar) – cu CPrep: ***Miroase*** [*a prăjeală*]$_{\text{CPrep}}$.
- bivalente – cu S și CPrep: [*El*]$_{\text{S}}$ ***s-a împrietenit*** [*cu Maria*]$_{\text{CPrep}}$, [*Ei*]$_{\text{S}}$ ***se dezic*** [*de trecut*]$_{\text{CPrep}}$.
  – cu CI și CPrep: [*Îmi*]$_{\text{CI}}$ ***pasă*** [*de tine*]$_{\text{CPrep}}$, [*Ni*]$_{\text{CI}}$ ***s-a acrit*** [*de gramatică*]$_{\text{CPrep}}$.
- trivalente – cu S, CI și CPrep: [*El*]$_{\text{S}}$ [*îți*]$_{\text{CI}}$ ***mulțumește*** [*pentru tot*]$_{\text{CPrep}}$, [*Îi*]$_{\text{CI}}$ ***e*** [*dor*]$_{\text{S}}$ [*de ea*]$_{\text{CPrep}}$.
  – cu S, CD și CPrep: [*El*]$_{\text{S}}$ ***a dat*** [*cinstea*]$_{\text{CD}}$ [*pe rușine*]$_{\text{CPrep}}$, [*Ea*]$_{\text{S}}$ ***face*** [*din noapte*]$_{\text{CPrep}}$ [*zi*]$_{\text{CD}}$, [*Voi*]$_{\text{S}}$ ***nu deosebiți*** [*binele*]$_{\text{CD}}$ [*de rău*]$_{\text{CPrep}}$.

Cele mai frecvente prepoziții impuse de verbul-centru sunt următoarele:
- ***cu*** – *a culmina cu, a echivala cu, a se identifica cu* etc., la care se adaugă numeroasele verbe „simetrice" (având trăsătura semantică inerentă [+ Reciproc]) – *a se asemăna cu, a se alia cu, a se certa cu, a se ciondăni cu, a coabita cu, a coincide cu, a colabora cu, a comunica cu, a conlucra cu, a se împrieteni cu, a se înrudi cu, a se învecina cu, a rima cu, a rivaliza cu, a semăna cu, a se solidariza cu* etc.

- ***de*** – *a beneficia de, a se crampona de, a se debarasa de, a depinde de, a se desolidariza de, a se dezice de, a se dispensa de, a se îndrăgosti de, a se prevala de, a (se) priva de, a se sinchisi de, a se teme de* etc.
- ***la*** – *a atenta la, a apela la, a îndemna la, a se limita la, a participa la, a predispune la, a se raporta la, a recurge la, a renunța la, a se rezuma la, a subscrie la* etc.

Centre ale grupului prepozițional cu funcție sintactică de CPrep mai pot fi și prepozițiile:
- ***asupra*** – *a se concentra asupra, a prevala asupra, a se repercuta asupra* etc.
- ***din*** – *a decurge din, a reieși din, a se retage din, a rezulta din* etc.
- ***în*** – *a se complăcea în, a consta în, a excela în, a rezida în* etc.
- ***între*** – *a alege între ... și ..., a distinge între ... și ..., a oscila între ... și ...* etc.
- ***pe*** – *a se baza pe, a se bizui pe, a conta pe, a (se) întemeia pe, a miza pe* etc.
- ***pentru*** – *a milita pentru, a mulțumi pentru, a opta pentru* etc.
- ***prin*** – *a se caracteriza prin, a se distinge prin* etc.

ⓘ Rar, în vecinătatea anumitor verbe, CPrep se construiește și cu alte prepoziții: *a tinde **spre**, a abdica **de la**, a da **peste*** etc.

ⓘ În cazul unor perechi de verbe omonime, prepoziția este aceea care dezambiguizează sensul:
– *a conta*$_1$ (*Părerea lui **nu contează***) vs *a conta*$_2$ (***Contez pe** tine*);
– *a decurge*$_1$ (*Totul **a descurs** normal*) vs *a decurge*$_2$ (*Atestările **decurg din** exemple*);
– *a prevedea*$_1$ (***A prevăzut** dezastrul*) vs *a prevedea*$_2$ (*Ușa **a fost prevăzută cu** alarmă*);
– *a râde*$_1$ (*Ea **râde** în hohote*) vs *a râde*$_2$ (*Ea **râde de** tine*);
– *a simpatiza*$_1$ (*Îl **simpatizez** pe Ion*) vs *a simpatiza*$_2$ (***Simpatizează cu** liberalii*);
– *a uza*$_1$ (*Degeaba ți-**ai uzat** pingelele până acolo*) vs *a uza*$_2$ (***A uzat de** fals în acte*);
– *a vedea*$_1$ (*Te **văd** tristă*) vs *a vedea*$_2$ (*Îți **vede de** copii*) etc.

Complementul prepozițional dependent de un verb sau de o locuțiune verbală se poate realiza prin oricare dintre membrii clasei de substituție ai acestei poziții sintactice:
- grup prepozițional în care se include
  – un GN (*S-au constituit* [$_{\text{GPrep}}$ ***în*** [$_{\text{GN}}$ ***grup parlamentar***]]$_{\text{CPrep}}$);
  – un GV cu centru o formă verbală non-finită (*Excelează* [$_{\text{GPrep}}$ ***în*** [$_{\text{GVinf}}$ ***a înșira banalități***]]$_{\text{CPrep}}$, *S-a lăsat* [$_{\text{GPrep}}$ ***de*** [$_{\text{GVsupin}}$ ***de fumat***]$_{\text{CPrep}}$]);
  – o propoziție relativă neinterogativă (*Nu a avut parte* [$_{\text{GPrep}}$ ***de*** [$_{\text{PRel}}$ ***ce și-a dorit***]]$_{\text{CPrep}}$);
- propoziție relativă interogativă indirectă (*Nu se sinchisește* [$_{\text{PRel}}$ ***unde doarme***]$_{\text{CPrep}}$);
- propoziție conjuncțională (*Mă tem* [$_{\text{PConj}}$ ***că voi întârzia / să nu întârzii***]$_{\text{CPrep}}$).

ⓘ În contextul anumitor verbe, lexicalizarea prepoziției este facultativă pentru unele complemente prepoziționale realizate ca verb la infinitiv: *Se ferește (de) a spune adevărul, Se complace (în) a trăi de azi pe mâine* etc.

3.2. Complementul prepozițional poate avea ca regent și un ***adjectiv:***
– propriu-zis (*Nu o credeam **capabilă** de asemenea fapte, E mereu **gata** de plecare, E o ființă **plină** de talente, Pare **timid** cu tine, E **consecvent** cu sine însuși* etc.);
– provenit din participiu (*Pare o ființă **împăcată** cu sine însăși, Iată un exemplu de adjectiv **provenit** din participiu, A rămas același individ **încântat** de succese facile, A oferit o soluție **întemeiată** pe argumente, Mi-am cumpărat o casă **învecinată** cu a ta* etc.);

– derivat postverbal (*S-au luat măsuri **dătătoare** de speranță, E **dornică** de soare, Mi s-a făcut o propunere **echivalentă** cu sinuciderea profesională* etc.).

ⓘ Uneori, adjectivul poate exprima un anumit grad de intensitate: *E **foarte grijulie** cu banii, N-am văzut om **mai lipsit** de grijă, E abordarea **cea mai apropiată** de realitate* etc.; cf. și *El pare **foarte mirat / încântat / satisfăcut** de rezultatele obținute* (vezi **Complementul de agent, 6.** (b)).

ⓘ În cazul perechilor de adjective omonime, prepoziția are rol dezambiguizator:
– *demn*$_1$ (*L-am considerat un om **demn***) vs *demn*$_2$ (*A ajuns **demn de** milă*);
– *conștient*$_1$ (*După anestezie, nu a fost **conștient** o oră*) vs *conștient*$_2$ (*Nu pare **conștient de** limitele sale*) etc.

Complementul prepozițional cu regent un adjectiv se poate realiza ca:
- grup prepozițional care include
  – un GN (*Sunt sinceră* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***toată lumea***]]$_{CPrep}$)
  – un GV cu centru o formă verbală non-finită (*E capabil* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GVinf}$ ***a ucide***]]$_{CPrep}$)
  – o propoziție relativă (*Nu e consecvent* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{PRel}$ ***ce a afirmat anterior***]]$_{CPrep}$)
- propoziție conjuncțională (*E un om apt* [$_{PConj}$ ***să realizeze lucruri măreț***e]$_{CPrep}$).

ⓘ În contextul anumitor adjective, lexicalizarea prepoziției este facultativă pentru unele complemente prepoziționale realizate ca verb la infinitiv: *E mereu gata (de) a sări în foc pentru tine* etc.

3.3. Complementul prepozițional poate fi dependent și de ***adverbe*** (dintre care unele au și corespondent adjectival): *Se îmbracă **aidoma** cu mama sa, Trăiește **conform** cu poziția sa socială, A acționat **corespunzător** cu situația, S-a mutat **departe** de centru, Te aștept **dincolo** de librărie, Se exprimă **identic** cu tine, E decis să lupte **indiferent** de consecințe, A coborât **înainte** de capăt, Locuiește în același bloc **mai jos** de tine, A venit **împreună** cu tine* etc.

📖 Există lucrări în care unele dintre adverbele de mai sus urmate de prepoziții sunt interpretate ca locuțiuni prepoziționale; soluția diferită adoptată aici se bazează pe argumente expuse în capitolele **Adverbul și grupul adverbial, 4.** și **Circumstanțialul sociativ, 4.**

Dacă elementul regent este un adverb, complementul prepozițional se exprimă numai prin grup prepozițional care include:
– un GN (*S-a așezat mai aproape* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GN}$ ***fata care-i place***]]$_{CPrep}$);
– o propoziție relativă (*Ține la tine indepenedent* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{PRel}$ ***ce crezi tu***]]$_{CPrep}$).

3.4. Rar, complementul prepozițional poate avea ca regent o ***interjecție.*** În registrul literar aceasta poate fi numai *vai* (***Vai** de capul lor / de cine nu e atent!*); celelalte aparțin limbajului familiar și/sau popular (***Mersi** pentru cadou!* sau ***Halal** de așa treabă!*). Cel în totul periferic, poate funcționa ca regent al unui complement prepozițional și o interjecție onomatopeică, având regim identic cu verbul pe care îl sugerează: *Pisica **pândește** șoricelul **și hap** de coadă!*
Complementul prepozițional dependent de o interjecție se realizează numai prin grup prepozițional care înglobează un GN sau o propoziție relativă (vezi exemplele de mai sus).

4. Clasa de substituție

Complementul prepozițional se realizează prin:
- grup prepozițional în care se încorporează:
  – un GN cu centru substantiv (sau substitut al său);
  – un GV cu centru verb la formă non-finită (infinitiv sau supin);
  – o propoziție relativă;
- (rar) propoziție relativă interogativă indirectă;
- propoziție conjuncțională.

	Centrul de grup / Elementul de relație		Exemple
Grup prepozițional în care se include un GN	Substantiv (comun sau propriu)	în acuzativ (majoritatea)	*Ion se ciondănește* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***lumea***$_{Centru-Det}$ [$_{GAd}$ ***bună***]$_{Modif}$]]$_{CPrep}$. *A apelat* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***Ministerul Învățământului***]]$_{CPrep}$.
		în genitiv	*S-au concentrat* [$_{GPrep}$ ***asupra*** [$_{GN}$ [***unor***]$_{Det}$ ***probleme***]]$_{CPrep}$.
	Pronume (în acuzativ sau genitiv)	personal	*S-a supărat* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***mine***]]$_{CPrep}$.
		reflexiv	*E preocupat* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GNpron}$ ***sine***]]$_{CPrep}$.
		semiindependent *al*	*Consecințele se repercutează* [$_{GPrep}$ ***asupra*** [$_{GNpron}$ ***alor*** [***săi***]$_{Pos}$]]$_{CPrep}$.
		Demonstrativ propriu-zis	*Se cramponează* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GNpron}$ ***asta***]]$_{GNpron}$.
		semiindependentul *cel*	*Mizez* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***cei*** [$_{GAdj}$ ***serioși***]$_{Modif}$]]$_{CPrep}$.
		nehotărât	*A recurs* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNpron}$ ***alții***]]$_{CPrep}$.
		negativ	*Decizia nu se repercutează* [$_{GPrep}$ ***asupra*** [$_{GNpron}$ ***nimănui***]]$_{CPrep}$.
		relativ	*E cartea* [$_{PRel}$ [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNpron}$ ***care***]]$_{CPrep}$ ***se referea*** [$_{GNpron}$ ***el***]$_{S}$]$_{Modif}$.
	Numeral-substitut (în acuzativ sau genitiv)	cardinal	*Colaborează* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GNnum}$ ***două*** [$_{GPrep}$ ***dintre*** [$_{GNpron}$ ***ele***]]$_{Modif}$]]$_{CPrep}$.
		ordinal	*S-a decis* [$_{GPrep}$ ***asupra*** [$_{GNnum}$ [***celei***]$_{Det}$ ***de a doua***]]$_{CPrep}$.
Grup prepozițional în care se include un GV	Verb la formă non-finită	infinitiv	*Se limitează* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GVinf}$ ***a se văicări***]]$_{CPrep}$.
		supin[1]	*Tot ce ai spus este demn* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GVsupin}$ ***de reținut***]]$_{CPrep}$.

Grup prepoziţional în care se include o propoziţie relativă (fără antecedent în regentă)	Pronume[2] (sau adjectiv)	relativ	*S-a împrietenit* $[_{GPrep}$ ***cu*** $[_{PRel}[_{GNpron}$ ***cine***$]_S$ $[$***îl***$]_{CI}$ ***place***$]]_{CPrep}$.
		nehotărât	*Se gândeşte* $[_{GPrep}$ ***la*** $[_{PRel}[_{GN}[$***orice***$]_{Det}$ ***carte***$]_{CD}$ ***a citi***$]]_{CPrep}$.
	Pronume (sau adjectiv) relativ		*Nu mă dumiresc* $[_{PRel}[_{GNpron}$ ***ce***$]_{CD}$ ***vrei***$]_{CPrep}$ / $[_{PRel}[_{GN}[$***ce***$]_{Det}$ ***carte***$]_{CD}$ ***doreşti***$]_{CPrep}$.
	Adverb relativ		*Mă gândesc* $[_{PRel}[_{GAdv}$ ***unde***$]_{Circ}$ ***să plec***$]_{CPrep}$.
	că, să, dacă		*E încântat* $[_{PRel}$ ***că*** $[$***te***$]_{CD}$ ***vede***$]_{CPrep}$ / $[_{PRel}$ ***să*** $[$***te***$]_{CD}$ ***vadă***$]_{CPrep}$. *Nu-i pasă* $[_{PRel}$ ***dacă*** $[_{GNpron}$ ***nimeni***$]_S$ ***nu pricepe***$]_{CPrep}$.

[1] Complementul prepoziţional se poate realiza ca supin numai dacă regentul său „cere" prepoziţia *de* (ca în exemplul din tabel); cf. şi *S-a săturat* $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{GVsupin}$ ***de citit***$]]_{CPrep}$.

[2] În cazul în care complementul prepoziţional se realizează ca GPrep în care se încorporează o propoziţie relativă, prepoziţia introduce întreaga propoziţie subordonată, iar pronumele relativ are, în subordonată, altă funcţie sintactică: subiect, în exemplul din tabel (vezi *infra*, **5.1.**).

5. Dificultăţi

5.1. *„Imbricarea" în cazul CPrep realizat ca propoziţie*

Propoziţia relativă completivă prepoziţională pune în evidenţă fenomenul „îmbinării regentei cu subordonata" (= imbricare), care se manifestă astfel: pronumele relativ precedat de prepoziţia cerută de verbul din regentă, ocupă în subordonată o poziţie sintactică incompatibilă cu realizarea ca GPrep. În exemplul din tabel, *S-a împrietenit* $[_{PRel}[$***cu cine***$]_S$ ***îl place***], prepoziţia *cu* reflectă regimul sintactic al verbului *a se împrieteni*, dar GPrep *cu cine* este o formă inadecvată pentru poziţia sintactică de subiect pe care o ocupă pronumele relativ în subordonată (subiectul ar fi trebuit să se exprime prin GN cu centru un nominal în nominativ: *cine*).

Imbricarea poate afecta şi poziţia sintactică a complementului direct: *Mă gândesc* $[_{PRel}$ $[$***la ce***$]_{CD}$ ***mi-ai spus***] (forma adecvată a complementului direct ar fi trebuit să fie *ce*, nu *la ce*). Relativul are forma adecvată poziţiei sale sintactice *numai* atunci când verbul din regentă şi cel din subordonată au acelaşi regim prepoziţional, relativul din subordonată având şi el tot funcţia sintactică de complement prepoziţional: *Mă refeream* $[_{PRel}[$***la ce***$]_{CPrep}$ ***te gândeşti şi tu***$]_{CPrep}$.

5.2. *GPrep dependent de substantive relaţionale*

În situaţia specială a construcţiilor „simetrice" de tipul *El este prieten / vecin / frate cu* ***Maria*** (= „el şi (cu) Maria sunt prieteni / vecini / fraţi"), care conţin substantive relaţionale nedeterminate (cu citire *proprietate*) în poziţia numelui predicativ, grupul

prepoziţional cu prepoziţia *cu* are ca regent *numai* substantivul-nume predicativ (şi nu întregul predicat nominal); de aceea, GPrep are funcţia sintactică de **complement al numelui** (şi nu pe aceea de complement prepoziţional).

Construcţiile „simetrice" cu grup prepoziţional sunt sinonime sintactic cu construcţii care conţin un nominal în dativ: *El este prieten / vecin / frate* ***Mariei;*** nominalul în dativ, nedublat de clitic antepus predicatului complex, este tot complement al numelui, şi nu complement indirect (vezi **Complementul indirect, 5.2.**).

5.3. *Sinonimia construcţiilor cu CPrep şi CI*

Unele complemente prepoziţionale sunt în variaţie liberă cu complemente indirecte, realizând perechi de construcţii sinonime sintactic:

– cu regent un verb: *El s-a aliat* ***cu tine / ţi*** *s-a aliat, Declaraţia nu corespunde* ***cu realitatea / realităţii,*** *Vor rezista* ***la presiuni / presiunilor*** etc.;

– cu regent un adjectiv: *Este o climă propice* ***pentru smochini / smochinilor,*** *E o plantă adecvată* ***la mediu / mediului,*** *Soluţia propusă acum e echivalentă* ***cu cea deja existentă / celei dela existente*** etc.

– cu regent un adverb: *Cheltuim conform* ***cu resursele băneşti / resurselor băneşti,*** *Evoluează aidoma* ***cu părinţii săi / părinţilor săi,*** *A procedat corespunzător* ***cu situaţia / situaţiei*** etc.

– cu regent o interjecţie: *Vai* ***de el! / Vai lor!***

6. Aspecte normative

6.1. Din cauză că unele construcţii cu complement prepoziţional sunt sinonime cu altele care conţin un complement indirect, în limba actuală se înregistrează formulări ca *Nu răspunde* ***întrebării mele*** (în loc de *Nu răspunde* ***la întrebarea mea***) sau *Se sustrage* ***obligaţiilor*** (în loc de *Se sustrage* ***de la obligaţii***), în asemenea situaţii, norma literară nu tolerează construcţiile cu dativul.

6.2. O construcţie de tipul *Vă mulţumesc* ***pentru că mi-aţi acordat acest interviu*** (frecventă, în ultima vreme) este **incorectă,** deoarece locuţiunea conjuncţională *pentru că* este **specializată** pentru propoziţia circumstanţială cauzală, iar propoziţia din exemplul citat este completivă prepoziţională. Greşeala se datorează faptului că verbul regent „cere" prepoziţia *pentru* atunci când se construieşte cu un complement non-propoziţional: *Vă mulţumesc* ***pentru interviul acordat*** (construcţie corectă). Dar, atunci când verbul *a mulţumi* se construieşte cu o *propoziţie* subordonată conjuncţională, prepoziţia-regim nu se „propagă" înaintea conjuncţiei subordonatoare *că*, după cum nu se reiau prepoziţiile-regim nici în cazul celorlalte verbe cu regim prepoziţional compatibile şi cu realizarea prin propoziţie conjuncţională: *Mă tem* ***de urmările nefaste*** vs *Mă tem* ***că urmările vor fi nefaste*** (nu **Mă tem de că urmările vor fi nefaste*), *Se gândeşte* ***la viitorul nesigur*** vs *Se gândeşte* ***că viitorul pare nesigur*** (nu **Se gândeşte la că viitorul pare nesigur*) etc.

În consecinţă, sunt **corecte** numai formulările *Vă mulţumesc* ***că mi-aţi acordat acest interviu,*** *Mi-a mulţumit* ***că l-am ajutat*** etc.

NUMELE PREDICATIV (NP)

1. Caracteristici generale 477
2. Relaţia numelui predicativ cu verbul copulativ şi cu subiectul 478
3. Delimitarea de alte funcţii / poziţii sintactice 479
4. Clasa verbelor copulative: caracteristici sintactice şi inventar 479
5. Clasa de substituţie 480
6. Dificultăţi 483

NUMELE PREDICATIV (NP)

1. Caracteristici generale

(a) Funcţia / poziţia **nume predicativ** se defineşte numai în raport cu verbul (la formă finită sau non-finită); în consecinţă, apare doar în grupul verbal (*Situaţia devine **imposibilă**, Casa rămâne **a nepoţilor**, Fiind **inteligent**, **a reuşit în viaţă***).

(b) Numele predicativ apare obligatoriu într-o **structură ternară**, raportându-se la un verb copulativ şi la subiect (exprimat sau recuperabil: subînţeles ori inclus), fiind, mai exact, un *complement de tip special* prin care se exprimă o însuşire a subiectului prin mijlocirea verbului copulativ. Fiind cerut / admis de o anumită clasa de verbe, numele predicativ este un criteriu de clasificare a verbelor.

(c) Numele predicativ este un complement **matricial**, care apare în structuri de bază (nereorganizate).

(d) Numele predicativ este o complinire neomisibilă a verbului copulativ, suprimarea sa conducând la agramaticalitatea structurii (*El devine **inginer** → *El devine*).

(e) Fiind o complinire de tip *predicativ*, realizarea prototipică a numelui este printr-un grup sintactic cu interpretare semantică *proprietate:* grup adjectival (*Maşina este **roşie***) sau grup nominal nedeterminat (*El este **băiat***). Adjectivele sunt, din punct de vedere semantic, predicate, exprimând proprietăţi ale entităţilor. De asemenea, grupurile nominale nedeterminate au, din punct de vedere semantic, citire *proprietate* (vezi **Determinantul, 2.**).

(f) În cazul grupării [verb copulativ + NP] se impun două niveluri de interpretare. La nivel sintactic, numele predicativ este o poziţie obligatorie, cerută de un centru verbal copulativ (în mod similar cu celelalte complemente matriciale). La nivel enunţiativ, gruparea [verb copulativ + NP] reprezintă un tip de predicat complex, alcătuit dintr-un nume predicativ şi un operator copulativ, numele predicativ fiind purtătorul principalei informaţii semantice, iar operatorul copulativ, al informaţiei sintactice, enunţiative (/ deictice) şi al unui tip de informaţie aspectuală şi chiar factivă (vezi diferenţa dintre *este* / *devine* / *ajunge* / *pare* ***doctor***).

(g) Verbul copulativ, ca orice operator, este inapt să atribuie rol tematic componentului NP.

1.1 În tradiţia gramaticală, se disting două tipuri de predicat: *predicatul verbal* şi *predicatul nominal*, predicatul nominal fiind constituit dintr-un verb copulativ la o formă verbală finită („mod personal" în terminologia tradiţională) şi numele predicativ. Astfel, gramatica tradiţională analizează împreună verbul copulativ şi NP, considerând că au o singură funcţie sintactică. În lucrarea de faţă, gruparea [verb copulativ + NP] se analizează ca reprezentând doi constituenţi distincţi, care împreună formează un ***predicat complex***, cu ***operator copulativ*** (vezi şi **Predicatul, 2.2.**).

ⓘ Analiza NP ca funcție sintactică autonomă este susținută de mai multe argumente.
- NP are o clasă de substituție proprie, ca și celelalte funcții sintactice.
- Structurile cu verb copulativ la formă non-finită + NP (*Băieții **fiind maturi** acum, părinții și-au reintrat în programul obișnuit; **A fi inteligent** înseamnă a te descurca în orice situație*) și structurile cu verb copulativ la formă finită + NP (*Băieții **sunt maturi** acum; El este **inteligent***) primesc o analiză unitară. Din perspectivă tradițională, aceste structuri nu se pot analiza unitar / coerent pentru că verbul copulativ este legat obligatoriu de numele predicativ (formând predicatul nominal), iar predicatul nominal trebuie, în această concepție, să conțină un verb la formă finită.
- În gramatica tradițională, numele predicativ este considerat parte componentă a predicatului nominal, însă propoziția corespunzătoare numelui predicativ se analizează separat, ca *propoziție subordonată predicativă*. Analizarea autonomă a numelui predicativ rezolvă această „inconsecvență" (prezentă, în gramatica tradițională, și la analiza subiectului).

2. Relația numelui predicativ cu verbul copulativ și cu subiectul

2.1. *Față de verbul copulativ*, numele predicativ are următoarele trăsături:
- Numele predicativ este o complinire neomisibilă, suprimarea sa conducând fie la agramaticalitatea structurii (a), fie la schimbarea clasei sintactice a verbului copulativ, transformare care implică și schimbări semnificative de sens (b):

(a) *El devine **inginer**.* → **El devine.*
*Alegerea sa înseamnă **mult**.* → **Alegerea sa înseamnă.*
(b) *El iese **inginer**.* vs *El iese (din cameră).*
*El trece drept **învățat**.* vs *El trece (pe stradă).*

- Verbul copulativ impune numelui predicativ realizat prin substantiv / substitut pronominal cazul nominativ (iar subiectului, tot cazul nominativ) – excepție face realizarea prin GPrep, care nu necesită caz. Schema prototipică de organizare cazuală este următoarea: [S_N + Verb copulativ + NP_N].

2.2. *Față de subiect*, numele predicativ are următoarele caracteristici:
- În cazul unui nume predicativ realizat prin grup adjectival, subiectul impune acestuia restricții de acord în gen, în număr și în caz:

Băieți$_{masc.\ pl.}$ *ajung **culți***$_{masc.\ pl.}$ *dacă fac școală.*
Fetele$_{fem.\ pl.}$ *ajung **culte***$_{fem.\ pl.}$ *dacă fac școală.*

- Subiectul impune numelui predicativ restricții de selecție lexicală, pentru că poziția NP este în egală măsură dependentă de subiect și de verbul copulativ:

*Copila este **blondă**.*
Clădirea este **blondă.*

- În cazul unui nume predicativ realizat propozițional, conjuncția prin care se introduce este în strânsă legătură sintactico-semantică cu subiectul (este selectată de subiect):

Întrebarea este [$_{PConj}$ ***dacă** mergem la munte*]$_{NP}$
Speranța înseamnă [$_{PConj}$ ***să** știi să mergi mai departe*]$_{NP}$
Ideea este [$_{PConj}$ ***că** a greșit*]$_{NP}$

3. Delimitarea de alte funcții / poziții sintactice

Numele predicativ are în comun cu CPO și cu PS atât natura semantic predicativă, cât și participarea la relații ternare. NP se deosebește însă de PS și de CPO prin mai multe trăsături (vezi și **Complementul predicativ al obiectului, 2.**; **Predicativul suplimentar, 2.**).
- Numele predicativ apare întotdeauna în vecinătatea unui centru verbal copulativ, deosebindu-se astfel de CPO, care este cerut de un verb atributiv. De asemenea, NP și CPO sunt antrenate în relații ternare de tip diferit: NP este angajat într-o relație ternară cu subiectul, fiind un *complement de tip special* prin care se exprimă o însușire a acestuia; CPO este un complement predicativ cu raportare la un obiect direct sau indirect. Deși are o natură inerent predicativă, trimițând la caracteristici / proprietăți ale subiectului, NP se poate realiza și prin grupuri nominale cu citire semantică *entitate* (*El este* [$_{GN}$ ***băiatul Mariei***]$_{NP}$. *Băiatul acela este* [$_{GN}$ ***Ion***]$_{NP}$). În schimb, spre deosebire de NP, CPO se realizează întotdeauna printr-un grup sintactic cu citire *proprietate*.
- PS este o poziție sintactică nematricială, apărută prin reorganizarea a două propoziții (vezi **Predicativul suplimentar, 1.**) și nu este legat de anumite (clase de) verbe. NP este o poziție sintactică matricială, care apare în structuri de bază și care este legat direct (și obligatoriu) de un verb copulativ. Relația ternară în care este angajat NP se stabilește doar cu verbul copulativ și subiectul; în schimb, în relația ternară în care este implicat un PS, pe lângă verb, pot fi antrenate S, CD, CPrep etc.

4. Clasa verbelor copulative: caracteristici sintactice și inventar

4.1 Verbele copulative reprezintă o clasă restrânsă, cu următoarele trăsături sintactice:
(a) sunt verbe bivalente intranzitive (ergative), cu subiect și NP (vezi **Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 1.2., 2.1.**);
(b) nu participă la opozițiile de diateză;
(c) își pot lărgi disponibilitățile combinatorii, atrăgând un complement indirect sau posesiv clitic, care primește rol tematic de la adjectivul / substantivul din poziția de NP: ***Le** este drag / util / cunoscut tuturor copiilor; Ion **își** este cel mai aprig critic; Tanța și Costel **își** sunt atât de dragi unul altuia;*
(d) pot apărea în construcții reflexive sau reciproce, însă nu verbul însuși, ci construcția [Verb copulativ + NP] în ansamblu se angajează în organizarea reflexivă sau reciprocă; construcția reflexivă sau reciprocă în care apar verbe copulative este dependentă de disponibilitățile de reflexivitate sau de reciprocitate ale nominalului / adjectivului din poziția de nume predicativ (***Își** este cel mai aspru **critic, Își** sunt foarte **dragi***);
(e) nu există o relație între calitatea *copulativă* și cea *inerent reflexivă*, unele copulative fiind reflexive obligatorii (*a se chema, a se da, a se numi, a se face, a se prinde, a se ține*), altele nu (*a fi, a deveni, a însemna*).

4.2. Clasa verbelor copulative, în ansamblu, este eterogenă, atât din punct de vedere semantic și sintactic, cât și sub aspectul uzului. Pentru unele verbe (*a deveni, a se erija în*), NP este singura complinire posibilă; pentru alte verbe, construcția cu NP este o actualizare a unuia dintre sensuri. Principalele verbe copulative (prototipic copulative sau

contextual copulative) sunt: *a deveni* (a), *a fi* (b), *a rămâne* (c), *a ajunge* (d), *a ieşi* (e), *a se face* (f), *a se numi* (g), *a se chema* (h), *a însemna* (i), *a veni* (j), *a se ţine* (k), *a se prinde* (l), *a arăta* (m), *a se da* (n), *a părea* (o), *a trece* (p), *a face pe* (q), *a se erija în* (r):

(a) *Prin suprimarea articolului, constituentul devine* ***un complement de tip special.***
(b) *Rechinul este* ***(un) peşte.***
(c) *Chiar dacă a vrut să îşi schimbe look-ul, ea rămâne totuşi* ***blondă.***
(d) *Vasile a ajuns* ***inginer-şef / inginerul-şef (al şantierului).***
(e) *El iese* ***inginer.***
(f) *Fata se face* ***mai mare*** *pe zi ce trece.*
(g) *El se numeşte* ***Ion.***
(h) *Această poziţie sintactică se cheamă* ***„CPO".***
(i) *Sportul înseamnă* ***sănătate.***
(j) *Nea Vasile îmi vine* ***unchi.***
(k) *Ion se ţine* ***(de) văr / tovarăş*** *cu Vasile.*
(l) *Titi se prinde* ***tovarăş*** *cu Vasile.*
(m) *El arată* ***a doctor / ca un doctor.***
(n) *Se dă* ***mare****, dar nu e chiar aşa de cult.*
(o) *El pare* ***deştept****, dar nu e chiar aşa.*
(p) *El trece* ***drept învăţat / de profesor*** *(dar toată lumea ştie că nu e prea inteligent).*
(q) *El face pe* ***inginerul*** *cu mine, când vrea să mă enerveze.*
(r) *El se erijează în* ***inginer*** *şi dă sfaturi tehnice în stânga şi-n dreapta.*

Cu excepţia lui *a deveni*, verbele din acest inventar nu sunt copulative în toate apariţiile, ci pot actualiza alte sensuri care antrenează scheme sintactice diferite (vezi *infra*, **6.1**).
Din punct de vedere semantic, verbele din inventarul de mai sus se împart în două categorii: există, pe de o parte, verbe copulative standard (copulative în toate apariţiile, precum *a deveni*, sau în majoritatea apariţiilor, precum *a fi, a rămâne, a ajunge, a se numi, a se chema, a însemna, a părea*) şi verbe în cazul cărora valoarea copulativă este secundară, specială (verbe precum *a ieşi, a se face, a veni, a se ţine, a se prinde, a arăta, a se da, a trece, a face pe*).
Din punctul de vedere al registrului stilistic, există verbe copulative cu utilizare generală în limbă (*a fi, a deveni, a rămâne, a însemna, a se numi* etc.) şi verbe restrânse stilistic la registrul familiar şi popular (*a se da, a se ţine, a se prinde, a veni*).

5. Clasa de substituţie

Clasa de substituţie include toate construcţiile prin care se realizează numele predicativ.

Tipul de realizare	Centrul de grup / Elementul de relaţie	Exemple
Grup adjectival[1] cu centru în nominativ	adjectiv propriu-zis, calificativ	*Devii* $[_{GAdj}$ ***ridicol***$]_{NP}$ *când vorbeşti prea mult.*
	adjectiv propriu-zis, categorial	*Cămaşa este* $[_{GAdj}$ ***bărbătească***$]_{NP}$
	adjectiv participial	*Maria e* $[_{GAdj}$ ***supărată pe mine***$]_{NP}$ *de ieri.*
	adjectiv gerunzial	*Bolnavii din acest salon par* $[_{GAdj}$ ***foarte suferinzi***$]_{NP}$
	locuţiune adjectivală	*Ion e* $[_{GAdj}$ ***de nădejde***$]_{NP}$ *în astfel de situaţii.*
Grup nominal cu centru substantiv în nominativ	substantive prototipice, nedeterminate sau determinate definit ori nedefinit	*La finalul filmului, fata ajunge / devine* $[_{GN}$ ***mamă***$]_{NP}$ *El este* $[_{GN}$ ***fratele***$_{Centru+Det}$ ***meu***$]_{NP}$ *Grivei este* $[_{GN}$ $[$***un***$]_{Det}$ ***câine***$]_{NP}$
	substantive proprii	*El este / se numeşte* $[_{GN}$ ***Ion***$]_{NP}$ *Braşovul s-a chemat cândva* $[_{GN}$ ***Oraşul Stalin***$]_{NP}$
	substantive relaţionale	*El este* $[_{GN}$ ***văr mamei***$]_{NP}$ *El este* $[_{GN}$ ***văr lui Gheorghe***$]_{NP}$
Grup nominal cu centru pronume în nominativ	demonstrativ	*Caietul care-mi trebuie este* $[_{GNpron}$ ***acesta / acela / cel de pe masă***$]_{NP}$. *A fost neserios, dar nu mai e* $[_{GNpron}$ ***acelaşi***$]_{NP}$
	interogativ	$[_{GNpron}$ ***Cine***$]_{NP}$ *este el de îşi permite atâtea lucruri?*
	relativ-interogativ relativ	*Nu ştiu* $[_{GNpron}$ ***cine / ce***$]_{NP}$ *este.* *Mă suprinde* $[_{GNpron}$ ***ceea ce***$]_{NP}$ *a ajuns Ion.*
	indefinit	*Lamentarea este* $[_{GNpron}$ ***ceva*** $[_{GAdj}$ ***penibil***$]_{Modif}]_{NP}$ *Nu mă tem,* $[_{GNpron}$ ***orice***$]_{NP}$ *ar fi devenit Ion.*
	negativ	*Când eşti mic, nu eşti* $[_{GNpron}$ ***nimic***$]_{NP}$
	personal (rar)	*Nu poţi să spui despre un lucru că este, în acelaşi timp,* $[_{GNpron}$ ***el însuşi***$]_{NP}$ *şi opusul său.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*)
	pronumele semiindependent *al*, urmat de un adjectiv posesiv sau de un grup nominal (cu centru substantiv sau pronume) în genitiv[2]	*Caietul este* $[_{GNpron}$ ***al*** $[$***meu***$]_{Pos}]_{NP}$ *Cartea este* $[_{GNpron}$ ***a*** $[_{GN}$ ***profesorului***$]_{Pos}]_{NP}$ *Întrebarea este* $[_{GNpron}$ ***a*** $[_{GNpron}$ ***lui / acestora / fiecărula / tuturor / alor tăi***$]_{Compl}]_{NP}$
Grup nominal cu centru numeral în nominativ	numeral cardinal	*Pascalopol şi Otilia sunt* $[_{GNnum}$ ***doi*** $[_{GPrep}$ ***dintre eroii romanului***$]_{Modif}]_{NP}$
	numeral ordinal	*El este* $[_{GNnum}$ ***al patrulea*** $[_{GPrep}$ ***din dreapta***$]_{Modif}]_{NP}$

Grup prepoziţional[3]	prepoziţie a calităţii, selectată obligatoriu de verb sau facultativă	*El trece* [$_{GPrep}$ ***drept*** [$_{GN}$ ***profesor***]]$_{NP}$ *El arată* [$_{GPrep}$ ***a*** [$_{GN}$ ***inginer***]]$_{NP}$ *Ei se ţin / se prind* ([$_{GPrep}$ ***de***) [$_{GN}$ ***veri***]]$_{NP}$
	prepoziţie lexicală (care atribuie caz complinirii sale nominale)	*Cafeaua este* [$_{GPrep}$ ***pentru tine***]$_{NP}$ *Nici măcar cei mari nu rămân* [$_{GPrep}$ ***contra curentului***]$_{NP}$
Grup adverbial[4]	adverb	*Fusta este* [$_{GAdv}$ ***atât***]$_{NP}$*!* *El este simpatic. Tot* [$_{GAdv}$ ***aşa***]$_{NP}$ *sunt şi amicii lui.* [$_{GAdv}$ ***Oricum***]$_{NP}$ *ai fi, părinţii tot te iubesc.* *E* [$_{GAdv}$ ***bine / rău / primejdios / nesănătos / important / de prisos***]$_{NP}$ *să faci asta / că faci asta.*
Grup interjecţional	interjecţie	*Nu mai pot, sunt* [$_{GInterj}$ ***vai de capul meu***]$_{NP}$
Grup verbal cu centru formă verbală non-finită[5]	infinitiv, legat direct sau prin prepoziţia funcţională *de*	*Viaţa sănătoasă înseamnă, în primul rând,* [$_{GVinf}$ ***a te hrăni sănătos***]$_{NP}$ *Datoria oricărui profesor este* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GVinf}$ ***a-şi îndruma discipolii***]]$_{NP}$
	supin, precedat întotdeauna de prepoziţia funcţională *de*	*Durerea a devenit* [$_{GVsupin}$ ***de nesuportat***]$_{NP}$ *Fructele sunt* [$_{GVsupin}$ ***de furat***]$_{NP}$ *Aparatul este* [$_{GVsupin}$ ***de curăţat cartofi***]$_{NP}$
Propoziţie conjuncţională[6]		*Întrebarea este* [$_{PConj}$ ***dacă au câştigat***]$_{NP}$ *Dacă au aceeaşi idee înseamnă* [$_{PConj}$ ***că nu e a unuia singur***]$_{NP}$*, ci e rodul gândirii comune.* *Dacă au aceeaşi idee, aceasta înseamnă* [$_{PConj}$ ***că nu e a unuia singur***]$_{NP}$*, ci e rodul gândirii comune.*
Propoziţie relativă, interogativă şi neinterogativă		*Întrebarea mea / Curiozitatea mea este* [$_{PRel}$ ***când va pleca***]$_{NP}$ *El va deveni* [$_{PRel}$ ***ce vrem noi***]$_{NP}$ *Rămâi* [$_{PRel}$ ***cine ai fost***]$_{NP}$

[1] Numele predicativ este singurul complement care se realizează în mod curent prin adjectiv.

[2] Prin interpretarea sintagmelor de tipul [*al* + nominal în genitiv] drept grupuri cu centru pronumele semiindependent *al*, ***se exclude din clasa de substituţie a numelui predicativ realizarea prin grup nominal în genitiv***; de asemenea, sintagmele de tipul [*al* + posesiv] se interpretează, în mod similar, drept grupuri nominale cu centru pronumele *al*, urmat de o complinire obligatorie realizată prin adjectiv posesiv (vezi **Adjectivul pronominal posesiv, 4.1.**, **Pronumele semiindependent *al*, 1., 4.**).

[3] Construcţiile cu prepoziţii partitive se interpretează ca un caz de elipsă, cu un nominal vid, fără corp fonetic (Ø), în poziţia de centru de grup. Aceste construcţii aparţin, aşadar, realizărilor prin grup nominal ale numelui predicativ:

Ei sunt [$_{GN}$ Ø ***de-ai şefului***]$_{NP}$ / [$_{GN}$ Ø ***de-ai noştri***]$_{NP}$
El este [$_{GN}$ Ø ***de-al şefului***]$_{NP}$ / [$_{GN}$ ***de-al nostru***]$_{NP}$
Bucata asta este [$_{GN}$ Ø ***din prăjitura noastră***]$_{NP}$
Ei sunt [$_{GN}$ Ø ***dintre prietenii noştri***]$_{NP}$

[4] Se pot delimita două ipostaze de apariţie a grupului adverbial în poziţia de nume predicativ: (a) în construcţii personale, apare un inventar limitat de adverbe-centru (*cum, aşa, astfel, altfel, cumva, altcumva, oricum, cât, atât, oricât, împreună, laolaltă* etc.), majoritatea funcţionând ca substitut (deictic, anaforic) sau ca variabilă; (b) în construcţii impersonale, există un inventar mai larg de adverbe şi locuţiuni care ocupă poziţia de nume predicativ, toate fiind adverbe pline semantic (*bine, rău, pripit* etc.).

[5] Participiul şi gerunziul din poziţia de nume predicativ au statut adjectival pentru că pot fi gradate (*Ei sunt **foarte supăraţi** / **foarte suferinzi***) şi manifestă acord cu subiectul (*Ei / ele sunt **foarte supăraţi** / **supărate** // **foarte suferinzi** / **suferinde***); în consecinţă, au fost incluse în clasa realizărilor prin grup adjectival ale numelui predicativ.

[6] Apariţia propoziţiei conjuncţionale în poziţia de nume predicativ este constrânsă de tipul de subiect: substantivele abstracte (*Ideea mea e* [$_{PConj}$ ***că va reveni***]$_{NP}$), propoziţiile subiective (*Dacă amândoi cred în asta înseamnă* [$_{PConj}$ ***că nu-l poţi struni pe niciunul***]$_{NP}$) sau anaforele pronominale, care reiau un conţinut propoziţional (*Dacă amândoi cred vechea teorie, asta înseamnă* [$_{PConj}$ ***că nu-l poţi struni pe niciunul***]$_{NP}$), „selectează" un nume predicativ realizat prin propoziţie conjuncţională.

6. Dificultăţi

6.1. Singurele verbe care în toate aparţiile au valoare copulativă unică sunt *a deveni* şi *a se erija în*. Astfel, verbele din inventarul din secţiunea **4.2.** pot actualiza alte sensuri care antrenează scheme sintactice diferite:

- *a fi* este şi verb intranzitiv (ergativ), cu valoare existenţială, caz în care are o singură complinire şi participă la organizarea sintactică [$S_{Temă}$ + V]: *Ion este acasă;*
- *a rămâne* este şi intranzitiv (ergativ), cu valoare existenţială şi antrenează aceeaşi schemă de organizare ca *a fi* existenţial [$S_{Temă}$ + V]: ***Ion rămâne** în oraş;*
- *a ajunge* este şi intranzitiv (ergativ), antrenând schema de organizare sintactică [$S_{Temă}$ + V]: *Ion ajunge acasă;*
- *a ieşi* este şi intranzitiv (ergativ) şi are aceeaşi schemă de organizare ca *a ajunge* [$S_{Temă}$ + V]: *Floarea iese prin gard;*
- *a face*, utilizat nereflexiv, este verb copulativ doar când este construit cu prepoziţia *pe;* când este construit fără prepoziţia *pe*, *a face* este verb tranzitiv, având schema sintactică [S_{Agent} + V + CD]: *Ion **face** mâncare;*
- *a se face* participă la o organizare sintactică pasivă, construindu-se doar cu $S_{Temă}$: *Se face multă gălăgie pentru nimic;*

ⓘ Pentru interpretarea construcţiilor de tipul *El se face **popă** / **frumoasă***, vezi *infra*, **6.4.**

- utilizat nereflexiv, *a numi* este verb atributiv, tranzitiv, agentiv, participând la organizarea sintactică ternară [S_{Agent} + V + $CD_{Temă}$ + CPO]: *Ei l-au numit Vasile;*
- utilizat nereflexiv, *a chema* este tranzitiv, agentiv, participând la organizarea sintactică [S_{Agent} + Verb + $CD_{Temă}$]: *Maică-sa îl cheamă pe Vasile acasă;*
- *a însemna* este şi verb tranzitiv, agentiv, participând la organizarea sintactică [S_{Agent} + V + $CD_{Temă}$]; când are acest sens, se încadrează în alt tipar de conjugare, cu sufixul *-ez*: *El însemnează greşelile pe teză;*
- *a veni* este şi verb intranzitiv (ergativ), participând la organizarea sintactică [$S_{Temă}$ + V]: *Copilul a venit acasă, îmi vine o scrisoare;*
- *a arăta* este tranzitiv, agentiv, participând la organizarea sintactică [S_{Agent} + V + $CD_{Temă}$]: *Vasile îl arată pe Gheorghe cu degetul* sau [S_{Agent} + V + CD + CI]: *Vasile le arată copiilor ce au greşit / greşelile;*

- *a trece* este verb intranzitiv (ergativ), cu o singură complinire (*Gicu trece pe stradă*), sau verb tranzitiv construit cu CD (*Gicu trece strada*) ori cu CD şi CSec (*Gicu l-a trecut pe bătrân strada*);
- utilizate nereflexiv, *a ţine, a prinde* şi *a da* sunt verbe non-copulative, cu mai multe valori, implicate în mai multe scheme de organizare sintactică.

6.2. În cazul verbelor *a face pe* şi *a se erija în*, prepoziţia face parte din structura internă a verbului, deci se analizează numele lor predicativ ca GN, nu ca GPrep: *Ion [face pe]* $[_{GN}$ ***prostul***$]_{NP}$. *Vasile [se erijează în]* $[_{GN}[_{GAdj}$ ***mare***$]_{Modif}$ ***deştept***$]_{NP}$. În cazul verbului *a trece*, prepoziţia nu face parte din structura sa internă (în această ipostază, acest verb se poate construi cu două prepoziţii, *de* şi *drept*), însă este o prepoziţie-regim, deci obligatorie; în consecinţă, numele său predicativ se analizează ca GPrep, având drept centru prepoziţia calităţii *drept* sau *de*: *El trece* $[_{GPrep}$ ***drept*** $[_{GN}$ ***învăţat***$]]_{NP}$. În cazul verbelor *a face pe* şi *a se erija în*, prepoziţia nu impune caz (**El se erijează în **mine***), deci nu are calitatea de centru de GPrep, şi nu blochează acordul (*El / Ea face pe* ***prostul / proasta***, *El / Ea se erijează în* ***ştiutoare***). În schimb, în cazul verbului *a trece*, prepoziţia impune cazul acuzativ (*El trece drept* ***mine***), argument care pledează pentru considerarea ei centru de grup.
Verbul *a arăta* se construieşte, în mod similar cu *a trece*, obligatoriu cu GPrep cu centru prepoziţia *a* sau *ca*: *El arată* $[_{GPrep}$ ***a*** $[_{GN}$ ***profesor***$]]_{NP}$ / $[_{GPrep}$ ***ca*** $[_{GN}$ ***profesorul meu***$]]_{NP}$.
În cazul altor verbe, precum *a se ţine* sau *a se prinde*, NP se realizează variabil ca GN sau ca GPrep (cu centru prepoziţia calităţii *de*): *Ei se ţin / se prind* $[_{GN}$ ***veri***$]_{NP}$ sau *Ei se ţin / se prind* $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{GN}$ ***veri***$]]_{NP}$.

6.3.1. Există contexte în care delimitarea numelui predicativ de subiect este dificilă, precum următorul:

Doream să fie ***Ion primarul.***

În exemplul de faţă, ambii constituenţi sunt determinaţi, iar din această cauză contextul sintactic este ambiguu, întrucât funcţiile sintactice ale celor doi termeni nu se pot delimita pe baza citirii semantice, ambii denotând o entitate. Delimitarea numelui predicativ de subiect este posibilă prin recurs la conturul intonaţional.

6.3.2. În construcţiile cu pronume demonstrativ, identificarea subiectului, respectiv a numelui predicativ, este, în condiţiile nemarcării accentului frastic, o chestiune dificilă, uneori chiar imposibilă (a se vedea un exemplu ca următorul: $[_{GN}$ ***Cel mai bun profesor***$]$ *este* $[_{GNpron}$ ***acela care ştie să-şi apropie studenţii***$]$).

6.4. Construcţiile de tipul [*a se face* + substantiv] sunt ambigue din punct de vedere interpretativ. Într-un enunţ precum *Ion se face* ***preot***, există două posibilităţi de interpretare a GN *preot*, determinate de citirea agentivă / non-agentivă a centrului verbal:
– *a se face* este echivalentul lui *a deveni*, caz în care GN *preot* se interpretează drept NP, iar *a se face* are statutul de verb copulativ, construit cu reflexiv obligatoriu;
– *a se face* este versiunea cauzativ-factitivă a verbului *a face*, *se* este un clitic reflexiv cu funcţia de CD, iar GN ***preot*** are funcţia sintactică de PS: *Rămas capul familiei, Ion a hotărât să-şi facă fraţii medici, iar pe sine se face* ***preot***.

Aceeaşi ambiguitate se păstrează şi în cazul construcţiilor de tipul [*a se face* + adjectiv]:

Se face $[_{GAdj}$ ***(mai) frumoasă***$]_{NP}$ *pe măsură ce creşte.* (*a se face* este echivalentul lui *a deveni*)
Stă de o oră în baie şi se face $[_{GAdj}$ ***frumoasă***$]_{PS}$ *pentru petrecerea de deseară.* (*a se face* este verb agentiv)

ⓘ Există însă contexte în care interpretarea este non-ambiguă: atunci când predicaţia în ansamblu exprimă o evoluţie necontrolată, non-agentivă, adjectivul are funcţia de nume predicativ, iar *a se face* reprezintă varianta copulativă:
Se face $[_{GAdj}$ ***mare / înalt(ă)***$]_{NP}$.

6.5. În construcţii impersonale de tipul *Este / Rămâne* ***de văzut***, grupul verbal non-finit al supinului, introdus obligatoriu prin prepoziţia funcţională *de*, ocupă poziţia de subiect, iar *a fi* şi *a rămâne* sunt verbe non-copulative, de tipul intranzitiv ergativ (vezi *supra*, **6.1.; Subiectul, 3.2.6.3.**).

6.6. În construcţiile în care verbul copulativ lipseşte (***Bine că ...***, ***Sigur că ...***, ***Probabil că ...***, ***De ajuns că ...*** etc.), adverbul / locuţiunea adverbială se analizează ca **predicat adverbial**, şi nu ca **nume predicativ**; vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 3.2.**; **Predicatul, 1.1.**

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI (CPO)

1. Caracteristici generale 487
2. Delimitarea de alte funcţii sintactice 487
3. Clasa verbelor atributive: caracteristici sintactice şi inventar 488
4. Clasa de substituţie 489
5. Dificultăţi 491

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI (CPO)

1. Caracteristici generale

(a) Funcţia **complement predicativ al obiectului** se defineşte numai în raport cu verbul (la formă finită sau non-finită); în consecinţă, apare doar în grupul verbal (*L-au uns **mitropolit**; Alegându-l **preşedinte**, i-au dovedit încrederea lor*).

(b) Complementul predicativ al obiectului apare obligatoriu într-o **structură ternară**, raportându-se la un **verb atributiv** şi la obiectul direct / indirect al acestuia; astfel, prin CPO se exprimă o însuşire / calitate a obiectului direct / indirect prin mijlocirea verbului atributiv (vezi *infra*, **3.**).

(c) Complementul predicativ al obiectului este un complement matricial, care apare în structuri de bază (nereorganizate); este o complinire neomisibilă a verbului atributiv, suprimarea sa conducând la agramaticalitatea structurii (*L-au denumit **„afix posesiv"** → *L-au denumit*).

(d) În ce priveşte clasa de substituţie, caracteristica de bază a CPO este că nu se poate realiza prin grupuri sintactice cu citirea ca *entitate*, ci se realizează doar prin grupuri sintactice cu citire semantică *proprietate*.

(e) Verbul atributiv impune CPO realizat prin nominal cazul „neutru" / „direct" (pentru conceptul „caz neutru / direct", vezi şi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.2.5.**); CD sau CI primesc acuzativ sau dativ. Schema de organizare cazuală a structurilor cu CPO este:

$[(S_N) + CD_A / CI_D + \text{Verb Atributiv} + CPO_{\text{Caz neutru / direct}}]$.

📖 În gramaticile tradiţionale româneşti, complementul predicativ al obiectului a fost interpretat ca un tip de predicativ suplimentar. CPO este însă un complement matricial, care apare în structuri de bază, spre deosebire de PS, care este un tip de complement reorganizat (vezi *infra*, **2.** şi **Predicativul suplimentar**).

2. Delimitarea de alte funcţii sintactice

Complementul predicativ al obiectului are în comun cu NP şi cu PS atât natura semantic predicativă, cât şi participarea la relaţii ternare. CPO se deosebeşte însă de NP şi de PS prin mai multe trăsături.

- CPO este cerut de un verb atributiv, spre deosebire de NP, care apare în vecinătatea unui centru verbal copulativ. CPO şi NP sunt antrenate în relaţii ternare de tip diferit: CPO este un complement predicativ al CD sau al CI, NP este angajat într-o relaţie cu subiectul. CPO nu se poate realiza printr-un nominal cu interpretarea ca *entitate*, ci doar printr-un nominal cu interpretarea ca *proprietate* (*L-au ales $[_{GN}$ **senator**$]_{CPO}$*); în

schimb, în cazul NP, deşi citirea semantică *proprietate* este prototipică (*Ion este* [$_{GN}$ ***copil***]$_{NP}$), acesta se poate realiza şi prin nominale cu interpretare *entitate* (*Ion este* [$_{GN}$ ***copilul pe care l-ai văzut ieri***]$_{NP}$). NP se realizează, în mod prototipic, prin GAdj; CPO se realizează prin adjectiv în mod excepţional, atunci când GAdj se include într-un GPrep (*L-au luat* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GAdj}$ ***foarte prost***]]$_{CPO}$).

- PS este o poziţie sintactică nematricială, apărută prin reorganizarea a două propoziţii (vezi **Predicativul suplimentar, 1.1.**) şi nu este legat de anumite (clase de) verbe. CPO este o poziţie sintactică matricială, care apare în structuri de bază, în vecinătatea obligatorie a unui centru verbal atributiv. Relaţia ternară în care este antrenat CPO se stabileşte doar cu verbul atributiv şi cu CD / CI; în schimb, pe lângă verb, PS contractează relaţii ternare cu o serie mai largă de complemente: S, CD, CPrep etc.
- Pentru delimitarea de CD şi CSec, vezi **Complementul direct, 2.2.; Complementul secundar, 2.2.**

3. Clasa verbelor atributive: caracteristici sintactice şi inventar

3.1. Verbele atributive reprezintă o clasă restrânsă, prezentând unele caracteristici comune cu verbele copulative, iar altele diferenţiatoare. Au următoarele trăsături:

(a) sunt verbe trivalente tranzitive (când CPO se raportează la CD) sau intranzitive (când CPO se raportează la CI) şi, cu câteva excepţii (vezi *infra*, **5.2.**), personale (cu subiect şi obiect direct sau indirect);

(b) participă la reorganizările specifice clasei verbelor tranzitive personale sau intranzitive personale: pasivizarea, reflexivizarea, reciprocizarea, impersonalizarea (vezi *infra*, **5.2., 5.3.**);

ⓘ CPO este antrenat în reorganizări sintactice, dar nu participă în mod direct la acestea; astfel, constituentul cu funcţia sintactică de CPO în structura de bază îşi păstrează această funcţie şi în structura reorganizată (*L-au uns* [$_{GN}$ ***episcop***]$_{CPO}$ → *A fost uns* [$_{GN}$ ***episcop***]$_{CPO}$).

(c) spre deosebire de situaţia verbelor copulative, care pot fi şi inerent reflexive, niciun verb atributiv nu e inerent reflexiv.

ⓘ Este interesant raportul care se stabileşte între verbele atributive şi verbele copulative din punctul de vedere al reflexivităţii inerente: reflexivizarea inerentă distinge o serie de verbe aparţinând clasei copulativelor de o serie de verbe cu rădăcină lexicală paralelă din clasa atributivelor. Reflexivitatea inerentă a unui anumit verb este o caracteristică incompatibilă din punct de vedere sintactico-semantic cu posibilitatea verbului respectiv de a avea CPO: poziţia de CPO presupune ca verbul regent să fie tranzitiv, însă verbele inerent reflexive sunt întotdeauna intranzitive; astfel, obiectul la care CPO trebuie să se raporteze nu există în structura sintactică a verbului.

L-au <u>numit</u> [$_{GN}$ ***Ion***]$_{CPO}$.	→	*El <u>se numeşte</u>* [$_{GN}$ ***Ion***]$_{NP}$
Mă <u>cheamă</u> [$_{GN}$ ***Ion***]$_{CPO}$.	→	*El <u>se cheamă</u>* [$_{GN}$ ***Ion***]$_{NP}$
Vasile îl <u>ţine</u> [$_{GN}$ ***văr***]$_{CPO}$ *pe Gheorghe.*	→	*Vasile <u>se ţine</u>* [$_{GN}$ ***văr***]$_{NP}$ *cu Gheorghe.*
Vasile îl <u>ţine</u> [$_{GPrep}$ ***de văr***]$_{CPO}$ *pe Gheorghe.*	→	*Vasile <u>se ţine</u>* [$_{GPrep}$ ***de văr***]$_{NP}$ *cu Gheorghe.*

3.2. Inventarul principalelor verbe atributive de care dispune limba română este următorul: *a boteza* (a), *a chema* „a avea nume" (b), *a intitula* (c), *a numi* „a da nume" (d), *a porecli* (e), *a alege* (f), *a angaja* (g), *a desemna* (h), *a unge* (i), *a înscăuna* (j), *a numi* „a pune pe cineva într-o funcţie / a conferi cuiva un titlu, un grad" (k), *a spune* „a avea nume" (l), *a zice* „a avea nume" (m), *a califica (drept / ca)* (n), *a caracteriza ca / drept* (o), *a categorisi drept* (p), *a taxa de* (q), *a lua de* (r).

(a) *L-au botezat* [$_{GN}$ ***Ion***]$_{CPO}$.
(b) *Îl cheamă* [$_{GN}$ ***Gicu***]$_{CPO}$.
(c) *Autorităţile locale au intitulat biblioteca* [$_{GN}$ ***Basil Iorgulescu***]$_{CPO}$.
(d) *Copiii l-au numit pe căţel* [$_{GN}$ ***Lăbuş***]$_{CPO}$.
(e) *Colegii îl poreclesc* [$_{GN}$ ***Doctorul***]$_{CPO}$.
(f) *L-au ales* [$_{GN}$ ***senator***]$_{CPO}$.
(g) *L-au angajat* [$_{GN}$ ***portar***]$_{CPO}$.
(h) *L-au desemnat* [$_{GN}$ ***responsabil de colectiv***]$_{CPO}$.
(i) *L-au uns* [$_{GN}$ ***episcop***]$_{CPO}$.
(j) *L-au înscăunat* [$_{GN}$ ***rege***]$_{CPO}$.
(k) *L-a numit* [$_{GN}$ ***profesor de istorie a religiilor***]$_{CPO}$.
(l) *Îi spune* [$_{GN}$ ***Vasilescu***]$_{CPO}$.
(m) *Îi zice* [$_{GN}$ ***Gicu***]$_{CPO}$.
(n) *L-au calificat* [$_{GN\ (/\ GPrep)}$ ***(ca) inapt***]$_{CPO}$ *pentru armată.*
(o) *Au caracterizat-o* [$_{GPrep}$ ***drept / ca mare fraieră***]$_{CPO}$.
(p) *L-au categorisit* [$_{GPrep}$ ***drept scursura societăţii***]$_{CPO}$.
(q) *l-au taxat* [$_{GPrep}$ ***de fraieri***]$_{CPO}$.
(r) *L-au luat* [$_{GPrep}$ ***de fraier***]$_{CPO}$.

Verbele inventariate mai sus nu sunt atributive în toate aparitiile, ci pot funcţiona şi cu alte valori (vezi *infra*, **5.1.**).

4. Clasa de substituţie

4.1. Clasa de substituţie include toate construcţiile prin care se realizează complementul predicativ al obiectului.

	Centrul de grup / Elementul de relaţie	Exemple
	substantiv nearticulat (desemnând o funcţie / demnitate, o categorie socioprofesională), eventual însoţit de modificatori	*L-au ales* [$_{GN}$ ***preşedinte***]$_{CPO}$. *L-au angajat* [$_{GN}$ ***profesor*** [$_{GPrep}$ ***de română***]$_{Modif}$]$_{CPO}$. *L-au uns* [$_{GN}$ ***mitropolit*** [$_{GN}$ ***al Moldovei***]$_{Pos}$]$_{CPO}$.
	substantiv propriu[2] sau echivalent al unui nume propriu în metalimbaj	*Îi spune* [$_{GN}$ ***Gicu***]$_{CPO}$. *L-a denumit* [$_{GN}$ ***„afix posesiv"***]$_{CPO}$.

Grup prepoziţional cu centru o prepoziţie a calităţii (*de, drept, ca*)	prepoziţia-centru are diverse compliniri[3]	substantiv prototipic	*L-au uns* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GN}$ ***mitropolit***]]$_{CPO}$.
		adjectiv	*M-au luat* [$_{GPrep}$ ***drept / de*** [$_{GAdj}$ ***fraier***]]$_{CPO}$.
		GV non-finit cu centru gerunziu	*L-au desemnat* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GVger}$ ***fiind cel mai bun din clasă***]]$_{CPO}$.
	adverb de mod substitut		[$_{GAdv}$ ***Cum***]$_{CPO}$ *l-au denumit?* *L-au denumit* [$_{GAdv}$ ***aşa***]$_{CPO}$.
	pronume substitut		[$_{GN}$ ***Ce***]$_{CPO}$ *l-au angajat?* *L-au ales* [$_{GN}$ ***ceva***]$_{CPO}$.
	introdusă prin relativ pronominal		*L-au ales* [$_{PRel}$ ***ce şi-a dorit***]$_{CPO}$. *Îl poţi numi* [$_{PRel}$ ***ce vrei tu***]$_{CPO}$.
	introdusă prin relativ adverbial		*L-au denumit* [$_{PRel}$ ***cum şi-a dorit***]$_{CPO}$.
Propoziţie conjuncţională (realizare rară)			*L-au ales* [$_{PConj}$ ***să le fie decan***]$_{CPO}$. *L-au angajat* [$_{PConj}$ ***ca imediat să le fie director***]$_{CPO}$.

[1] Unica citire semantică a centrului substantival în construcţiile cu CPO este ca *proprietate*.
[2] Pentru interpretarea semantică a numelor proprii în construcţiile cu CPO, vezi *infra*, **4.2.**
[3] Întrucât prepoziţiile calităţii pot avea drept complinire un adjectiv sau un substantiv, statutul adjectivului din această structură este neclar în absenţa unor vecinătăţi dezambiguizatoare: când cuvântul are mărci contextuale tipice adjectivului (grade de intensitate, de pildă), atunci are statut de adjectiv (şi organizează grup adjectival), ca în exemplul de sub (a); în schimb, când are mărci contextuale tipice substantivului (un modificator adjectival, de pildă), atunci are statut de substantiv (şi organizează grup nominal), ca în exemplul de sub (b); în absenţa unor mărci contextuale relevante, statutul cuvântului este ambiguu (vezi exemplele de sub (c)).

(a) *M-au luat* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GAdj}$ ***foarte prost***]]$_{CPO}$.
(b) *M-au luat* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GN}$ [$_{GAdj}$ ***mare***]$_{Modif}$ ***fraier***]]$_{CPO}$.
(c) *L-au taxat* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GAdj\ /\ GN}$ ***incompetent***]]$_{CPO}$.
L-au luat [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GAdj\ /\ GN}$ ***fraier***]]$_{CPO}$.

4.2. Substantivele care ocupă poziţia sintactică CPO au întotdeauna citire *proprietate*, pentru că desemnează caracteristici ale entităţilor care ocupă poziţia de obiect la care CPO se raportează – CPO stabileşte astfel un raport de *predicaţie semantică* cu obiectul, raport similar cu cel pe care NP îl stabileşte cu subiectul. Realizarea CPO cel mai adesea prin GN nedeterminat este, de asemenea, o indicaţie privitoare la natura predicativă a acestui complement.
Numele proprii, deşi sunt cuvinte inerent determinate (deci, în mod prototipic, au interpretare semantică *entitate*), în poziţia sintactică de CPO se interpretează semantic tot ca proprietăţi, participând la un tip special de relaţie predicativă – *predicaţie denominativă*. Astfel, în propoziţii precum:

Pe copil l-au botezat ***Ion.***
Căţelului îi spune ***Lăbuş.***

substantivele proprii *Ion* şi *Lăbuş* nu trimit la entităţi, la indivizi, ci „califică" denominativ CD sau CI, adică introduc informaţii despre denumirea („denominaţia") entităţii din această poziţie: CD *copil* are proprietatea de a fi fost botezat „Ion"; CI *căţelul* are proprietatea de a fi numit „Lăbuş".
În propoziţii precum:

Pe el l-au numit ***bufonul regelui.***
Pe Alexandru l-au ales ***şeful clasei.***

GN din poziţia CPO, deşi determinat, se interpretează semantic tot ca *proprietate*. Combinarea GN din poziţia de CPO cu un determinant demonstrativ probează imposibilitatea interpretării semantice *entitate* a acestuia (determinanţii demonstrativi impun citire de tip *entitate* grupului nominal pe care îl determină):

Pe el l-au numit* ***acest bufon al regelui.*
Pe Alexandru l-au ales* ***acest şef clasei.*

5. Dificultăţi

5.1. Multe dintre verbele inventariate (*supra*, **3.2.**) permit şi utilizări bivalente tranzitive, ipostază în care, deşi sunt, din punct de vedere semantic, foarte apropiate de ipostaza atributivă, pierd calitatea de a atribui CPO, participând astfel la organizări sintactice diferite:

L-au ales pe noul director.
Au angajat (un) bucătar.
I-au desemnat deja pe noii ambasadori.
L-au uns pe noul mitropolit.
Li s-a cerut să-i caracterizeze pe studenţi.

Sub aspect morfosintactic, cele două ipostaze, atributivă şi non-atributivă, ale acestor unităţi verbale se deosebesc prin aceea că în structura atributivă există două complemente (CD, cu interpretare *entitate*, şi CPO, care este un predicat semantic al CD), pe când în structura non-atributivă există un singur complement (un CD realizat prin GN sau GPrep, dublat clitic).

5.2. În organizarea sintactică ternară din care face parte CPO (CD / CI + Verb Atributiv + CPO) subiectul nu este un component implicat direct (sau obligatoriu). El se realizează însă în majoritatea cazurilor pentru că verbele atributive sunt, din punct de vedere semantic, verbe agentive. Cu toate acestea, există două situaţii în care subiectul nu se realizează.

(a) Subiectul nu se realizează atunci când grupul verbal participă la reorganizarea impersonală (la reorganizarea impersonală participă doar verbele atributive intranzitive – când CPO se raportează la CI):

I se spune [$_{GN}$ ***Vasilescu***]$_{CPO}$.
I se zice [$_{GN}$ ***Gicu***]$_{CPO}$.

(b) Subiectul e absent şi în câteva structuri nereorganizate (de bază), construcţii care, la origine, au avut un subiect nedeterminat (***Lumea** îmi zice / îmi spune / mă cheamă*), dar care au trecut în clasa construcţiilor fără subiect:

Mă cheamă [$_{GN}$ ***Ion***]$_{CPO}$.
Îmi spune [$_{GN}$ ***Ion***]$_{CPO}$.
Îi zice [$_{GN}$ ***Chioru***]$_{CPO}$.

5.3. Dată fiind apariţia CPO într-o structură ternară, acesta poate participa la (re)organizările sintactice în care este implicat complementul la care se raportează:
(a) la pasivizare (când CPO se raportează la CD):

Copilul este botezat [$_{GN}$ ***Ion***]$_{CPO}$.
Biblioteca a fost intitulată [$_{GN}$ ***Basil Iorgulescu***]$_{CPO}$.
El e poreclit de către colegi [$_{GN}$ ***Doctorul***]$_{CPO}$.
Cardinalul Ratzinger a fost uns [$_{GN}$ ***papă***]$_{CPO}$.
Mircea Eliade a fost numit [$_{GN}$ ***profesor de istorie a religiilor***]$_{CPO}$.
Am fost taxaţi / luaţi [$_{GPrep}$ ***de fraieri***]$_{CPO}$.

(b) la reflexivizare (angajând atât CD, cât şi CI):

Cel care s-a poreclit singur [$_{GN}$ ***El Guapo***]$_{CPO}$ *trăieşte în România.*
Orice persoană care-şi zice singură [$_{GN}$ ***geniu***]$_{CPO}$ *este lipsită de umor.*

(c) la reciprocizare:

[*S*]$_{CD}$*-au numit* [$_{GN}$ ***director***]$_{CPO}$ *unul pe altul.*

Funcţia de CPO nu este afectată de (re)organizările descrise mai sus (vezi şi *supra* **5.2.**); altfel spus, componentul care ocupă poziţia de CPO îşi păstrează funcţia sintactică în reorganizarea pasivă şi impersonală, raportându-se, în cazul reorganizării pasive, la subiectul provenind din CD, şi, în cazul reorganizării impersonale, la CI, care nu este afectat de această reorganizare sintactică.

5.4. În structuri pasiv-impersonale de tipul:

(a_1) *O dată la patru ani, se aleg* [$_{GN}$ ***senatorii***]$_{S}$.
(b_1) *La guvern se angajează* [$_{GN}$ ***portarii***]$_{S}$.

grupurile nominale marcate cu caractere aldine nu provin din structuri cu verb atributiv şi CPO, ci din structuri tranzitive, de tipul:

(a_2) *O dată la patru ani, electoratul alege* [$_{GN}$ ***senatorii***]$_{CD}$.
(b_2) *La guvern cineva angajează* [$_{GN}$ ***portarii***]$_{CD}$.

Astfel, în structura de bază (a_2), (b_2), aceste GN au funcţia sintactică de CD, iar în structura reorganizată pasivă (a_1), (b_1), ocupă poziţia de subiect. Verbele din aceste

structuri reprezintă deci perechile tranzitive ale verbelor atributive *a alege* + CD + CPO şi *a angaja* + CD + CPO (vezi *supra*, **5.1.**).

5.5. Verbul *a lua* are o situaţie specială: admite în poziţia de CPO şi GPrep care selectează un GN (cu centru substantiv sau pronume) cu interpretare entitate: *L-au luat* [$_{GN}$ ***drept*** [$_{GN}$ ***Ion / tatăl meu / mine***]]$_{CPO}$.

5.6. Deşi sunt foarte asemănătoare din punct de vedere semantic cu verbele atributive, verbe de opinie precum *a considera, a crede* şi verbe voliţionale precum *a vrea, a dori* se construiesc cu PS (şi nu cu CPO), constituentul din poziţia PS fiind obţinut prin reorganizare şi elipsă:

Ei îl consideră / cred [$_{GAdj}$ ***prost***]$_{PS}$ ← *Ei consideră / cred* [$_{PConj}$ *că el este prost*]$_{CD}$.
Ei îl vor / doresc [$_{GN}$ ***inginer***]$_{PS}$ ← *Ei vor / doresc* [$_{PConj}$ *ca el să fie / devină inginer*]$_{CD}$.

În structura de bază, aceste verbe sunt tranzitive şi au particularitatea sintactică de a se construi cu CD realizat propoziţional sau non-propoziţional.

COMPLEMENTE CIRCUMSTANȚIALE (ComplCirc)

1. Caracteristici generale 495
2. Clasa regenților 495
3. Clasa de substituție 496
4. Dificultăți 497

COMPLEMENTE CIRCUMSTANȚIALE (ComplCirc)

1. Caracteristici generale

(a) Complementele circumstanțiale sunt compliniri obligatorii, matriciale, ale unei clase limitate de verbe, deci au statut sintactic de **complement**, însă, din punct de vedere semantic, conțin informație de tip **circumstanțial**, fiind asociate cu roluri tematice circumstanțiale:

- Locativ și Sursă locativă: *Ion locuiește **în București**, Fructele provin **din Turcia**.*
- Țintă: *Ion se îndreaptă **spre noi**.*
- Sursă temporală: *Textul datează **din secolul al XII-lea**.*
- Modal: *Ion se comportă **admirabil**.*
- Cantitativ: *Inelul valorează **100 de euro**.*

📖 Față de tradiția gramaticală, în care toate circumstanțialele erau considerate „complemente circumstanțiale", sintagma *complement circumstanțial* are aici o accepție mult mai limitată, acoperind numai situațiile (puțin numeroase) în care verbul își atrage un „circumstanțial obligatoriu".

(b) În cele mai multe situații, ComplCirc este **neomisibil**, suprimarea lui creând propoziții agramaticale:

**Ion locuiește, *Fructele provin.*
**Ion se îndreaptă.*
**Textul datează.*
**Ion se comportă.*
**Inelul valorează, *Sacul cântărește.*

În unele situații, ComplCirc este **obligatoriu semantic**, apariția sa diferențiind sensurile multiple ale unui verb:

Ion arată [***spre cineva***]$_{\text{ComplCircLoc}}$ vs *Ion îi arată cuiva cum să rezolve problema.*
Ion a tras [***la o pensiune***]$_{\text{ComplCircLoc}}$ vs *Ion a tras semnalul de alarmă.*
Ion a ajuns [***acasă***]$_{\text{ComplCircLoc}}$ vs *Ion a ajuns arhitect, Ion a ajuns să te cunoască bine.*

2. Clasa regenților

2.1. Regenții ComplCirc constituie **o clasă de verbe limitată lexical**:
(1) verbe construite cu un ComplCircLoc (de tipul: *a se afla, a amplasa, a (se) aciua, a descinde, a figura, a izvorî, a se îndrepta, a locui, a (se) plasa, a proveni, a sălășlui*):

Scena este amplasată ***lângă Ateneu.*** vs **Scena este amplasată.*
Femeia s-a aciuat ***în satul nostru.*** vs **Femeia s-a aciuat.*
Poliția a descins ***la sediul OTV.*** vs **Poliția a descins.*

(2) verbe construite cu un ComplCircTimp (*a data, a dăinui*):

Orașul dăinuie [***de secole***]$_{\text{ComplCirc}}$.
Monumentul datează [$_{\text{GPrep}}$ ***din Antichitate***]$_{\text{ComplCirc}}$.

(3) verbe construite cu un ComplCircMod (*a se comporta, a proceda, a se purta* – (a)) și verbe al căror sens se schimbă în prezența ComplCircMod (*a suna, a sta* – (b)):

(a) *Colegul tău se comportă* ***firesc.***
Ion procedează ***corect.***
(b) *Titlul sună* ***bine.***
Lucrurile stau ***așa.***

(4) verbe construite cu un ComplCircCant (*a costa, a dura, a valora* – (a)) și verbe al căror sens se schimbă în prezența ComplCircCant (*a atârna, a avea, a cântări, a face, a se întinde, a măsura* (b)):

(a) *O casă costă* ***mult.***
Ședința durează ***șase ore.***
(b) *Sacul atârnă / cântărește* ***mult.***
Terenul are ***două hectare.***
Casa face ***20 000 de euro.***
Ansamblul rezidențial se întinde ***pe zece hectare.***
Drumul măsoară ***500 de kilometri.***

① Unele dintre aceste verbe acceptă o utilizare „absolută", ca și în cazul verbelor tranzitive folosite absolut, în absența complementului direct:
Speranța dăinuie în sufletul său.
O casă costă.
Ședința durează.

2.2. Unele **participii adjectivale** păstrează ComplCirc al verbului de la care provin:

om provenit [***de la țară***]$_{\text{ComplCircLoc}}$ vs **om provenit*
teren întins [***pe zece hectare***]

3. Clasa de substituție

Complementele circumstanțiale au posibilități de realizare destul de limitate.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial care include adverbe de loc, modale, cantitative		*Ion locuiește* [$_{\text{GAdv}}$ ***aici***]$_{\text{ComplCircLoc}}$. *Lucrurile stau* [$_{\text{GAdv}}$ ***altfel***]$_{\text{ComplCircMod}}$. *Ședința durează* [$_{\text{GAdv}}$ ***mult***]$_{\text{ComplCircCant}}$.
Grup prepozițional care include	**GN**	*Terenul se întinde* [$_{\text{GPrep}}$ ***pe*** [$_{\text{GN}}$ ***zece hectare***]]$_{\text{ComplCircCant}}$.
	GPrep	*Ouăle provin* [$_{\text{GPrep}}$ ***de*** [$_{\text{GPrep}}$ ***la*** [$_{\text{GN}}$ ***țară***]]]$_{\text{ComplCircLoc}}$.
	PRel introdusă de pronume sau adjectiv pronominal relativ	*Poliția a descins* [$_{\text{GPrep}}$ ***la*** [$_{\text{PRel}}$ ***cine era suspect***]]$_{\text{ComplCircLoc}}$. *Ion se îndreaptă* [$_{\text{GPrep}}$ ***spre*** [$_{\text{PRel}}$ ***ce cabană vrea***]]$_{\text{ComplCircLoc}}$.
Grup nominal cu centru substantive cu sens cantitativ sau care desemnează unități de măsură		*Bijuteria valorează* [$_{\text{GN}}$ ***o avere***]$_{\text{CircCant}}$. *Ședința durează* [$_{\text{GN}}$ ***ore întregi***]$_{\text{CircCant}}$. *Terenul are* [$_{\text{GN}}$ ***două hectare***]$_{\text{CircCant}}$.
PRel introdusă prin adverb relative		*Ion se comportă* [$_{\text{PRel}}$ ***cum trebuie***]$_{\text{ComplCircMod}}$. *Ion locuiește* [$_{\text{PRel}}$ ***unde poate***]$_{\text{ComplCircLoc}}$.

4. Dificultăți

- Complementele circumstanțiale, cerute de o clasă foarte limitată de verbe, nu trebuie confundate, ca urmare a asemănărilor semantice, cu circumstanțialele corespunzătoare, care pot apărea pe lângă orice verb. Să se compare:

  Ion se poartă [***corect***]$_{\text{ComplCircMod}}$ vs *Ion scrie* [***corect***]$_{\text{CircMod}}$.
  Ion cântărește [***70 de kilograme***]$_{\text{ComplCircCant}}$ vs *Ion merge* [***șapte kilometri***]$_{\text{CircCant}}$.

- În funcție de sens și de caracterul agentiv / non-agentiv al subiectului, același verb poate cere complemente de tip diferit:

  Ion cântărește [***grâul***]$_{\text{CD}}$ vs *Ion cântărește* [***70 de kilograme***]$_{\text{ComplCircCant}}$.
  Ion măsoară [***covorul***]$_{\text{CD}}$ *cu o ruletă* vs *Covorul măsoară* [***șapte metri***]$_{\text{ComplCircCant}}$.

POZIȚII SINTACTICE APĂRUTE PRIN REOREGANIZARE

COMPLEMENTUL POSESIV (CPos)

1. Caracteristici generale 499
2. Delimitarea de alte poziții sintactice 500
   2.1. Complement posesiv *vs* posesor 500
   2.2. Complement posesiv *vs* complement indirect 501
3. Tipuri de structuri ternare cu CPos 501
   3.1. Verbele care intră în relație cu CPos 501
   3.2. Grupurile nominale care intră în relație cu CPos 502
4. Clasa de substituție 503
   4.1. Tipuri de realizări 503
   4.2. Dubla exprimare a complementului posesiv 505
5. Dificultăți 505

1. Caracteristici generale

(a) **Complementul posesiv** este o funcție sintactică actualizată într-o ***structură reorganizată*** cu sens posesiv, în cadrul căreia desemnează „posesorul".
CPos provine dintr-o structură primară (de bază) de forma $[_{GV}$ *Am auzit* $[_{GN}$ *vocea* [***lui / sa***$]_{CPos}]]$ care devine $[_{GV}$ [***-l-***$]_{CPos}$ *am auzit* $[_{GN}$ *vocea*$]]$.
Prin amalgamarea GN cu GV (care are ca efect topicalizarea posesorului) și reorganizarea structurii sintactice se produc următoarele transformări:

- pronumele personal în genitiv (sau adjectivul posesiv) din GN, cu funcție sintactică de posesor, este înlocuit cu un clitic pronominal în dativ, de aceeași persoană, care avansează în GV (intrând sub dominanța verbului-centru);

> ⓘ Transformarea pronumelui personal în genitiv (sau a adjectivului posesiv) în clitic de dativ se poate produce în GN, după care acesta avansează în GV: *Am auzit vocea* ***lui / sa*** *> Am auzit vocea-****l*** *> ****l****-am auzit vocea.*

> ⓘ Posesorul din GN poate avansa în GV și dacă este exprimat prin substantiv (sau substitut) în genitiv, situație în care dobândește cazul dativ (omonim cu genitivul) și este dublat de un clitic în dativ (care dezambiguizează cazul): *Admir costumul* $[$***lui Ion***$]_{Pos}$ *>* $[$***Lui Ion***$]_{CPos}$ $[$***îl***$]_{CPos}$ *admir costumul.*

- dacă nominalul care desemnează, în structura de bază, „obiectul posedat" (în sens larg) are funcția sintactică de CD și este dublu exprimat, printr-un substantiv în acuzativ precedat de *pe* și un clitic pronominal, în structura reorganizată dispar atât *pe,* cât și cliticul de acuzativ: ***Îi*** *aștept* ***pe*** *prietenii* ***tăi*** *>* ***Îți*** *aștept prietenii;*
- cliticul (sau nominalul) în dativ, care păstrează relația semantică cu fostul său regent din GN, aduce în GV rolul tematic de Posesor (care nu este atribuit de verbe ca *a auzi, a admira* sau *a aștepta,* din exemplele de mai sus).

> ⓘ În GV, rolul tematic de Posesor poate fi atribuit, în structuri de bază, doar de „verbele de posesie" nominalului cu funcție sintactică de subiect (***Ion*** *are / posedă / deține o casă de vacanță*) sau, numai în contextul verbului *a aparține,* nominalului cu funcție sintactică de complement indirect (*Casa de vacanță* ***îi*** *aparține* ***lui Ion***).

(b) CPos apare într-o ***structură obligatoriu ternară,*** incluzând un verb (care devine regentul cliticului / nominalului în dativ cu funcție de CPos), dar și un substantiv

B.C.U. "EMINESCU" IAȘI

dependent de același verb (cu care cliticul / nominalul în dativ stabilește o relație semantică de posesie, de apartenență sau de dependență): ***Ți*** *s-a stricat radioul,* ***îi*** *recunosc pașii șoviielnici, Maria* ***își*** *îngrijește fratii,* ***Mariei îi*** *știu obiceiurile* etc.

ⓘ Rar, funcția sintactică de complement posesiv se poate realiza și în raport cu o interjecție cu regim verbal: *Uite-**ți** cartea!* sau *Iată-**vă** părinții!*

(c) CPos se exprimă, în majoritatea situațiilor, numai prin clitic de pronume reflexiv sau personal, în cazul dativ (***Își*** *varsă focul pe tine,* ***Îmi*** *vin în vizită colegii*); poate fi însă și dublu exprimat ([***Lui Ion***]$_{CPos}$ [*i*-]$_{CPos}$ *a dispărut câinele* < *A dispărut câinele* [***lui Ion***]) sau, rar, realizat ca propoziție relativă dublată de clitic ([***Cui îți spuneam***]$_{CPos}$ [*i*-]$_{CPos}$ *a dispărut câinele*).

📖 În tradiția gramaticii românești, complementul posesiv era inclus în clasa complementului indirect, de care a fost separat prin aplicarea „principiului unicității" (cele două funcții sintactice pot fi coocurente, fără a fi și coreferențiale):
[***Îmi***]$_{CPos}$ *voi încredința manuscrisul* [***unui editor***] *competent*$_{CI}$.

2. Delimitarea de alte poziții sintactice

2.1. *Complement posesiv* vs *posesor*

Complementul posesiv din GV ($_{GV}$ [***Îi***]$_{CPos}$ *tolerez* [*capriciile*]$_{CD}$) seamănă cu posesorul din GN ($_{GV}$ *Tolerez* [$_{GN}$ [*capriciile*]$_{Centru}$ [***lui / ei***]$_{Pos}$]$_{CD}$) pentru că au în comun dependența *semantică* de un nominal, de la care primesc același rol tematic, cel de Posesor. De aceea, în enunțuri emfatice, complementul posesiv poate intra în lanțuri de coreferențialitate la distanță cu un pronume personal în genitiv sau cu un adjectiv posesiv, cu funcție sintactică de posesor: [***Îi***]$_{CPos}$ *tolerez capriciile* [***lui / ei***]$_{Pos}$ sau [***Își***]$_{CPos}$ *vede de treaba* [***lui / sa***]$_{Pos}$ etc.
Diferența este aceea că funcția sintactică de complement posesiv se realizează în GV prin clitic în dativ (dependent de verbul-centru al grupului), iar funcția sintactică de posesor se realizează în GN prin pronume în genitiv sau prin adjectiv posesiv (dependent de substantivul-centru al grupului). În consecință, nu se poate considera că posesorul din GN și complementul posesiv din GV reprezintă o dublă exprimare a *aceleiași* funcții sintactice, deși au același rol tematic, cel de Posesor (dubla exprimare a unei poziții sintactice se realizează în limitele aceluiași grup sintactic și prin nominale în același caz, vezi **Complementul direct**, **6.1.**; **Complementul indirect**, **4.2.**).

ⓘ Tot prin apartenența la grupuri sintactice diferite se delimitează complementul posesiv din GV de posesorul din GN chiar dacă acesta din urmă este exprimat, în enunțuri emfatice, prin clitic de dativ: *În acest roman, scriitorul* [***își***]$_{CPos}$ *evocă frumoasa*[*-i*]$_{Pos}$ *copilărie.*

2.2. *Complement posesiv* vs *complement indirect*

Complementul posesiv a putut fi considerat un tip de complement indirect pentru că cele două funcții sintactice prezintă o serie de ***asemănări:***
– au ca regent un verb (rar, o interjecție cu regim verbal);
– pot să apară în structuri ternare;
– se pot exprima prin clitic pronominal;
– prezintă fenomenul sintactic al dublei exprimări.
Între cele două funcții sintactice există însă ***deosebiri*** majore:
– complementul posesiv figurează în structuri de suprafață, obținute **numai** în urma unei reorganizări sintactice (vezi *supra*, 1. (a)), în timp ce complementul indirect se actualizează în structuri de bază, fiind un complement matricial „cerut" de verb;
– complementul posesiv are întotdeauna rolul tematic de Posesor, cu care vine din GN căruia i-a aparținut inițial (vezi *supra*, 1. (a)), în timp ce rolul tematic prototipic al complementului indirect, atribuit de verbul regent, este cel de Destinatar / Țintă (rolul de Posesor se actualizează cu totul marginal, numai în prezența verbului *a aparține*);
– pe lângă regenții comuni ambelor funcții sintactice (verbul și, rar, interjecția), complementul indirect se realizează și în raport cu un adjectiv sau cu un adverb;
– în cadrul structurii ternare, complementul posesiv stabilește cu celălalt nominal relația semantică de posesie (vezi *supra*, 1. (b)), în timp ce complementul indirect nu stabilește cu nominalul prezent în structura ternară la care ia parte o relație semantică directă (*Îmi dă sfaturi, Îți place marea, Își face de lucru* etc.);
– pe lângă modalitățile de exprimare comune ambelor funcții, prin clitic și prin GN dublat de clitic, complementul indirect se poate exprima și numai prin GN cu centru un substantiv, nedublat clitic (*Soluția adoptată contravine **legii***), modalitate de exprimare exclusă în cazul complementului posesiv.

3. Tipuri de structuri ternare cu CPos

3.1. *Verbele care intră în relație cu CPos*

Regentul unui CPos este un verb (rar, și o interjecție predicativă), care primește în schema sa sintactico-semantică, în urma amalgamării GV cu GN, un dativ cu rolul tematic de Posesor.

3.1.1. În marea majoritate a situațiilor, este vorba despre verbe care, în structurile lor de bază, nu atribuie cazul dativ – verbe agentive de acțiune (a), de percepție (b), psihologice (c), verbe ergative (d), verbe cu reflexiv pasiv (e) sau cu reflexiv obligatoriu (f). De obicei, verbul este la formă finită (a)-(f), dar poate fi și la forme non-finite: gerunziu (g) și infinitiv (h):

(a) *Pisica* ***i-a sărit*** *în spinare.* (< *Pisica a sărit în spinarea lui*)
(b) ***Îți simțeam*** *emoția.* (< *Simțeam emoția ta*)
(c) ***Își iubește*** *prietenii.* (< *Îi iubește pe prietenii săi*)
(d) *Era* ***să-mi cadă*** *o castană în cap.* (< *Era să cadă o castană în capul meu*)
(e) *Vi* ***s-au încălcat*** *drepturile.* (< *S-au încălcat drepturile voastre*)
(f) *Mi* ***s-a bosumflat*** *copilul.* (< *S-a bosumflat copilul meu*)
(g) ***Așteptându-și*** *copiii, a adormit la televizor.* (< *Așteptându-i pe copiii săi, a adormit*)
(h) *Se cuvine* ***a ne respecta*** *părinții.* (< *Se cuvine a-i respecta pe părinții noștri*)

3.1.2. Pot deveni însă regente ale unui complement posesiv şi verbe care au în matricea lor sintactico-semantică valenţa de dativ cu funcţie sintactică de complement indirect şi rol tematic de Destinatar / Ţintă, ajungând în acest fel să primească încă un dativ, cu funcţie sintactică de complement posesiv şi rol tematic de Posesor: *Şi-a **dedicat** viaţa studiului, Nu trebuie **să-ţi mărturiseşti** spaimele oricui, Mi-**am dat** adresa de e-mail tuturor colegilor, Îşi **va dona** toate cărţile unei biblioteci publice* etc.

3.1.3. Pot primi un complement posesiv şi două interjecţii, *uite* (a) şi *iată* (b), care devin compatibile cu un clitic de pronume personal în dativ, cu rol de Posesor:

(a) ***Uite-i** pisica pe gard!* (< *Uite pe gard pisica lui / ei*)
(b) ***Iată-ne** colegii!* (< *Iată-i pe colegii noştri*)

ⓘ Interjecţia *na*, care are în structura de bază dativul cu rol tematic de Destinatar / Ţintă, poate deveni compatibilă cu un CPos numai dacă pierde valenţa matricială de dativ (pentru că nu poate primi două clitice subordonate): *Na[**-ţi**]$_{CPos}$ caietul înapoi!* (< *Na caietul tău înapoi!*) vs *Na[**-ţi**]$_{CI}$ un caiet!*

3.2. *Grupurile nominale care intră în relaţie cu CPos*

- Grupurile nominale cu care CPos stabileşte relaţia de posesie pot avea diverse funcţii sintactice:
  – subiect: *I s-a rătăcit **pisica, Palmele** vă erau umede* etc.
  – complement direct: *Îţi recunosc **stilul elegant**, Şi-a uitat **umbrela** în maşină* etc.
  – complement indirect: *Şi-a pus lacăt **gurii**, Îşi dă frâu liber **pornirilor violente*** etc.
  – complement prepoziţional: *Bona le vede **de copii**, Îşi caută **de sănătate*** etc.
  – nume predicativ: *El i-a fost **sprijinul, Îşi e singurul sfătuitor*** etc.
  – predicativ suplimentar: *Ţi-l credeam **prietenul cel mai bun*** etc.
  – circumstanţial: *Îmi bate cineva **la uşă**, Şi-a atârnat cireşe **de urechi*** etc.

ⓘ Rar, CPos poate stabili relaţia de posesie cu un nominal din GN cu funcţie sintactică de posesor (a) sau de modificator (b), nominale care intră cu regentul lor în relaţia parte – întreg:
(a) ***Ni** s-a spart parbrizul mașinii noi* (< *S-a spart parbrizul maşinii noastre noi*).
(b) ***Ţi** s-a desfăcut tivul de la fustă* (< *S-a desfăcut tivul de la fusta ta*).

Substantivul din poziţia subiectului, a complementului direct sau indirect, a numelui predicativ şi a predicativului suplimentar, implicat în relaţia de posesie, este, în mod curent, ***determinat definit*** (articulat cu articol definit, vezi *supra*, **3.2.**); rar, poate fi ***determinat nedefinit*** (*Îşi aruncă **o privire** pe text, Şi-a mărit **o fată** anul trecut şi pe cealaltă anul ăsta, Bretonul îi acoperă **două riduri** adânci, Îi neagă **orice competenţă*** etc.). În situaţiile în care substantivul implicat în relaţia de posesie este inclus într-un GPrep (are funcţia sintactică de complement prepoziţional sau de circumstanţial) şi nu este urmat de compliniri, prepoziţia blochează articularea (vezi *supra*, **3.2.**; dar *Îmi bate ploaia **în fereastra de la dormitor***).

ⓘ Uneori, CPos stabileşte relaţia de posesie cu două substantive, coordonate (a) sau cu funcţii sintactice diferite (b):
(a) *Îi cunosc bine [[**ideile**] şi [**reacţiile**]]$_{CD}$.*
(b) *Îşi ţine [**copilul**]$_{CD}$ [**în braţe**]$_{CircLoc}$.*
*Îşi prezintă [**logodnica**]$_{CD}$ [**părinţilor**]$_{CI}$.*
*Ţi se vede [**tristeţea**]$_{S}$ [**în privire**]$_{CircLoc}$.*

- În funcţie de tipul de substantiv de la care primeşte rolul de Posesor, CPos poate exprima posesia alienabilă (a)-(c) sau inalienabilă (d)-(f):

(a) *Şi-a luat **CD-ul** şi a plecat.*
(b) *Ţi-a fost prezentată **cartea** la radio.*
(c) *Mi s-a vărsat o sticluţă cu colonie **pe noptieră.***
(d) *Vi se citesc **gândurile pe faţă.***
(e) *Îşi cănește **mustaţa.***
(f) *Ion i-a sărit Mariei **de gât.***

ⓘ Dacă între clitic (reflexiv sau personal) şi substantiv (cu diverse funcţii sintactice) se stabileşte o relaţie de *posesie inalienabilă*, complementul posesiv poate fi un component *obligatoriu* al grupului verbal reorganizat (enunţuri ca **Se citesc gândurile pe faţă, *Cănește mustaţa, *Ion a sărit de gât* etc. sunt agramaticale); dacă relaţia este însă de *posesie alienabilă*, complementul posesiv este un component *facultativ* (enunţuri că *A luat CD-ul şi a plecat, A fost prezentată cartea la radio, S-a vărsat o sticluţă cu colonie pe noptieră* etc. sunt gramaticale).

ⓘ În unele structuri care exprimă **posesia inalienabilă**, complementul posesiv este în variaţie liberă cu posesorul (funcţie sintactică din GN): *Ion **i**-a sărit **Mariei** de gât* vs *Ion a sărit de gâtul **Mariei***; în alte structuri însă, complementul posesiv este **singura modalitate** de exprimare a posesiei inalienabile: ***Vi** se citesc gândurile pe faţă* vs **Se citesc gândurile voastre pe faţa voastră*, ***Îşi** cănește mustaţa* vs **Cănește mustaţa sa.*

4. Clasa de substituţie

4.1. *Tipuri de realizări*

Clasa de substituţie a CPos cuprinde:
- **clitice** pronominale în dativ, reflexive sau personale (uneori dublate de pronume personale non-clitice);
- **grup nominal** cu centru substantiv (pronume sau numeral) în dativ, dublat prin clitic de pronume personal;
- rar, **propoziţie relativă** fără antecedent, dublată în regentă prin clitic de pronume personal în dativ.

Tipul de realizare	Funcția grupului nominal implicat în relația ternară	Exemple
Clitice pronominale în dativ numai reflexive[1]	complement indirect	*Nu-***ți**$_{CPos}$ *crezi [ochilor]*$_{CI}$. *[Și-]*$_{CPos}$ *a pus capăt [zilelor]*$_{CI}$.
numai personale: deictice (dublate doar emfatic de formele non-clitice) sau anaforice[2]	subiect	*[Fruntea]*$_{S}$ *[îi]*$_{CPos}$ *șiroiește de sudoare.* *([**Mie**])*$_{CPos}$ *[îmi]*$_{CPos}$ *pleacă [prietenii]*$_{S}$ *la mare.*
	predicativ suplimentar	*[Ți-]*$_{CPos}$ *o știam [unicul sprijin la bătrânețe]*$_{PS}$.
	circumstanțial[3]	*Ea [mi]*$_{CPos}$ *se așază [pe genunchi]*$_{CircLoc}$.
reflexive / personale deictice (dublate numai emfatic)	complement direct	*Orice naș [își]*$_{CPos}$ *are [nașul]*$_{CD}$. *([**Ție**])*$_{CPos}$ *[îți]*$_{CPos}$ *înțelege [suferința]*$_{CD}$.
	complement prepozițional	*Ea [**își / ne**]*$_{CPos}$ *are grijă [de casă]*$_{CPrep}$.
	nume predicativ	*[Îți] ești [unicul stăpân]*$_{NP}$. *Doar muzica [îi]*$_{CPos}$ *e [consolarea]*$_{NP}$.
	circumstanțial (coocurent cu un complement direct)[4]	*Ea [**își / îmi**]*$_{CPos}$ *pune o floare [în păr]*$_{CircLoc}$.
Grup nominal cu centru substantiv / pronume / numeral, dublat obligatoriu prin clitic[5]	subiect	*[**Lui Ion / Acestuia / Primului dintre ei**]*$_{CPos}$ *[îi]*$_{CPos\ dublat}$ *cad [dinții]*$_{S}$.
	complement direct	*[**Copiilor / Alor săi**]*$_{CPos}$ *nu [**le**]*$_{CPos\ dublat}$ *vede [defectele]*$_{CD}$.
	complement prepozițional	*Ea este persoana [**căreia**]*$_{CPos}$ *Maria [îi]*$_{CPos\ dublat}$ *are grijă [de casă]*$_{CPrep}$.[6]
	circumstanțial	*[Îi]*$_{CPos\ dublat}$ *sare [în cârcă]*$_{Circ}$ *[**lui Ion**]*$_{CPos}$.
Propoziție relativă fără antecedent, dublată obligatoriu		*[**Cui bănuiam**]*$_{CPos}$ *[i]*$_{CPos\ dublat}$ *s-a mărit salariul.*

[1] Dacă substantivul din structura ternară are funcția sintactică de CI, în poziția CPos nu poate să apară decât un clitic reflexiv, fără dublare. În structuri emfatice, CPos poate fi „reluat" printr-un Pos în GN: *Nu-**ți**$_{i}$ crezi ochilor tăi*$_{i}$, *Și-a pus capăt zilelor sale*$_{i}$ */ ei*$_{i}$ etc.

[2] Dacă substantivul din structura ternară are funcția sintactică de S, în poziția CPos nu poate să apară decât un clitic personal; dacă acesta este deictic, dublarea sa prin forme non-clitice se produce numai în enunțuri emfatice (focalizate): ***Mie îmi** pleacă prietenii la mare, **ție** nu.* CPos poate avea ca unică realizare un clitic anaforic de pronume personal numai dacă referentul acestuia este cunoscut din contextul lingvistic sau situațional: *Mă uit la **Ion**$_{i}$ și văd că fruntea **îi**$_{i}$ șiroiește de sudoare.*

[3] CPos se realizează numai prin clitic de pronume personal în relație de posesie cu un circumstanțial dacă verbul are structura sintactică [V + S + CPos + Circ].

[4] Dacă verbul are structura sintactică [V + S + CPos + CD + Circ], CPos se poate realiza atât prin clitic reflexiv, cât și prin clitic personal.

[5] CPos se exprimă prin GN numai dacă referentul său nu a fost exprimat anterior în contextul lingvistic sau dacă nu este cunoscut din contextul situațional: ***Lui Ion îi** cad dinții* vs *Fiindcă a venit vorba de Ion, află că **îi** cad dinții.*

[6] CPos se poate exprima prin pronume relativ numai în propoziții relative cu antecedent: *Știu două fete **cărora le** merge mintea. Are un câine **căruia** vara **îi** cade părul* etc.

4.2. *Dubla exprimare a complementului posesiv*

Fenomenul dublei exprimări a complementului posesiv se manifestă mai rar decât în cazul complementului indirect, dat fiind că, în mod prototipic, CPos se exprimă prin clitic de pronume reflexiv în dativ, care nu se dublează prin forma non-clitică a pronumelui.

4.2.1. ***Nu se dublează*** prin pronume non-clitic complementul posesiv realizat ca pronume reflexiv clitic în dativ:

*Ion **își** reconsideră opiniile.* (**Ion își reconsideră sieși opiniile*)
***Ne** chemăm prietenii la petreceri.* (**Ne chemăm nouă prietenii la petreceri*)

ⓘ „Reluarea" emfatică a unui CPos printr-un Pos din GN nu constituie o dublare a aceleiași poziții sintactice: [$_{GV}$ *Ion [**își**]*$_{CPos}$ *reconsideră [*$_{GN}$ *opiniile [**sale**]*$_{Pos}$]$_{CD}$].

4.2.2. ***Se dublează obligatoriu*** prin clitic de pronume personal în dativ orice CPos exprimat prin GN cu centru un substantiv (a), un pronume non-clitic (b) sau un numeral (c) ori realizat ca propoziție relativă (d):

(a) ***Directorului i**-au murit lăudătorii.*
(b) ***Lui i** s-a răcit mâncarea.*
(c) ***La doi** dintre ei **le**-a sunat ceasul.*
(d) ***Cui știi și tu i**-am vărsat cafeaua pe pantaloni.*

4.2.3. ***Se dublează facultativ*** (numai în enunțuri emfatice) CPos exprimat prin clitic deictic de pronume personal:

*Ion **mi**-a validat soluțiile* vs ***Mie** Ion **mi**-a validat soluțiile; ție, nu.*
***Vă** plouă în casă* vs ***Vouă vă** plouă în casă.*

5. Dificultăți

5.1. Pronumele clitic în dativ cu funcție sintactică de complement posesiv poate stabili, în cadrul structurii ternare, o relație semantică cu un substantiv care exprimă un sentiment (*Le plâng **de milă** < Plâng de mila lor*) sau o stare psihică (*Toți vă știu **de frică** < Toți știu de frica voastră*) ori cu un substantiv de proveniență verbală (*Îți aștept **venirea** < Aștept venirea ta*). În aceste situații, rolul tematic adus din grupul nominal de origine nu mai este cel de Posesor, ci de Stimul („milă pentru ei", „frică provocată de voi"), respectiv de Temă („tu să vii").

5.2. Complementul indirect coocurent cu un CPos este uneori implicat în relația de posesie (*Și-a pus capăt **zilelor***), iar alteori nu (*Își spune păsul **oricui**, Ți-a vândut casa de la țară **unui vecin***).

5.3. Structura *Pe umeri pletele-**i** curg râu* conține un complement posesiv, și nu un posesor (funcție sintactică în GN), deși **suportul fonetic** al cliticului de dativ cu sens posesiv este un substantiv; structuri corespunzătoare, cu cliticul de dativ neelidat, ca *Pe umeri pletele **îi** curg râu* sau ***Îi** curg râu pletele pe umeri* reprezintă reorganizări cu complement posesiv ale structurii cu posesor *Pletele **sale** curg râu pe umerii **săi.***
Există însă alte construcții în care clitice de dativ posesiv având ca suport fonetic un substantiv (*Se gândește la patria-**i** iubită*) sau un adjectiv (*Îți amintești marile-**ți** succese*) au funcția sintactică de posesor în GN, pentru că „dativul adnominal" din aceste structuri nu poate părăsi grupul nominal spre a avansa în grupul verbal (verbele respective nu pot „guverna" două clitice).

COMPLEMENTUL DE AGENT (CAg)

1. Caracteristici generale 508
2. Delimitarea de alte poziții sintactice 508
2.1. Complement de agent *vs* complement prepozițional 508
2.2. Complement de agent *vs* complement al numelui 508
3. Clasa regenților 509
4. Clasa de substituție 509
5. Topica 509
6. Dificultăți 510
7. Aspecte normative 510
..... 511

COMPLEMENTUL DE AGENT (CAg)

1. Caracteristici generale

(a) Complementul de agent este un tip special de complement prepoziţional, introdus prin prepoziţia *de* sau *de către*, care apare, ca urmare a unei reorganizări sintactice, în construcţia pasivă. Complementul de agent este un complement nematricial, corespunzând subiectului din construcţia activă cu verb tranzitiv: [*Studenţii*]$_S$ *citesc cursul* → *Cursul este citit* [*de (către) studenţi*]$_{CAg}$.

(b) Complementul de agent este un constituent facultativ / suprimabil al GV, fiind exprimat mai ales când structura pasivă este marcată prin operatorul *a fi + participiul verbului* (*Un profesor bun* ***este apreciat*** [*de către studenţi*]$_{CAg}$). Dacă verbul pasiv este marcat prin reflexivul *se*, complementul de agent se lexicalizează mai rar: ***S-a observat*** ([*de către public*]$_{CAg}$) *că discursul său conţinea unele exagerări, Acest lucru* ***s-a spus*** *de mai multe ori* ([*de către toată lumea*]$_{CAg}$).

(c) Din punct de vedere semantic, complementul de agent exprimă Agentul (*Pomul a fost plantat* ***de Ion***).

ⓘ Pe lângă Agent, alte roluri tematice pe care le poate exprima complementul de agent pot fi: Forţa (*Recolta a fost distrusă* ***de ploaie***), Experimentatorul (*Orice copil este iubit* ***de părinţi***), Beneficiarul (*Banii au fost câştigaţi* ***de Ion***).

2. Delimitarea de alte poziţii sintactice

2.1. *Complement de agent* vs *complement prepoziţional*

Complementul de agent şi **complementul prepoziţional** se aseamănă, în special, prin faptul că ambele se realizează prin grup prepoziţional (vezi şi **Complementul prepoziţional, 2.2.**). Complementul de agent diferă de complementul prepoziţional prin următoarele caracteristici:

- complementul prepoziţional este cerut de matricea sintactico-semantică a regentului (verbal, cel mai adesea), în timp ce complementul de agent este un component rezultat în urma unei reorganizări sintactice (vezi *supra*, **1.**);
- complementul prepoziţional este introdus prin diverse prepoziţii, dintre care unele sunt obligatorii (*depinde* ***de rezultat***, *vorbeşte* ***despre ei***, *se gândeşte* ***la vacanţă***), iar complementul de agent este marcat numai prin una dintre prepoziţiile *de* sau *de către*;
- complementul prepoziţional poate avea mai multe tipuri de regenţi în structura activă: un verb sau o locuţiune verbală (***Vorbeşte*** *despre tine,* ***Îşi bate joc*** *de ei*), un adjectiv (*Viaţa este* ***plină*** *de surprize*), un adverb (*Se comportă* ***potrivit*** *cu norma*), o interjecţie (***Vai*** *de voi!*), spre deosebire de complementul de agent, care are ca regent verbul şi adjectivul postverbal cu sufixul *-bil*, ambii regenţi presupunând o valoare pasivă (vezi *infra*, **3.**);
- complementul prepoziţional are ca posibilităţi de realizare propoziţia conjuncţională şi forma verbală non-finită (*Se teme* [$_{PConj}$ *că nu va rezista până la capăt*]$_{CPrep}$, *Se satură*

la un moment dat [$_{GVsupin}$ *de lucrat*]$_{CPrep}$ *peste program*), faţă de complementul de agent, care nu cunoaşte asemenea realizări; vezi *infra*, **4.**;

- complementul prepoziţional nu se asociază cu rolul tematic Agent, în schimb, complementul de agent exprimă prototipic Agentul (vezi *supra*, **1.**).

2.2. *Complement de agent* vs *complement al numelui*

Complementului de agent din GV îi corespunde un complement cerut de substantivul postverbal:

(a) [$_{GV}$ *Regulile de lucru* [*au fost încălcate*]$_{Centru}$ [***de către angajaţi***]$_{CAg}$].

(b) [$_{GN}$ *Încălcarea*$_{Centru}$ [***de către angajaţi***]$_{Compl\ al\ numelui}$ *a regulilor de lucru*] *a dus la pierderi semnificative.*

Prin urmare, diferenţa dintre cele două complemente este dată de natura regentului: verb pentru complementul de agent (a) şi substantiv postverbal pentru complementul numelui (b).

ⓘ În GN nu se fac distincţii între tipuri de complemente, ca în GV, unde se deosebesc, pe baza particularităţilor gramaticale şi sintactico-semantice, diverse complemente: direct, indirect, prepoziţional, secundar etc. (vezi **Funcţiile sintactice din grupul nominal. Complementul**).

3. Clasa regenţilor

Tipul de regent			Exemple
Verb[1] la forme:	finite		*Revistele cu maşini* <u>*sunt cumpărate*</u> ***de bărbaţi.***
			Maria ar fi preferat ca florile <u>*să fie aduse*</u> ***de către Ion.***
	non-finite	infinitiv	<u>*A fi apreciat*</u> ***de un profesor*** *este o dovadă că înveţi bine.*
		gerunziu	*Am mers la coafor,* <u>*fiind sfătuită*</u> ***de o prietenă.***
		supin	*Mergeau pe lângă zid pentru a fi mai greu* <u>*de văzut*</u> ***de către paznici.***
		participiu	*Problema trebuie* <u>*explicată*</u> ***de către un cunoscător.***
			Cartea <u>*criticată*</u> ***de specialişti*** *a avut succes la vânzare.*
Rar, **adjectiv** provenit din verb, derivat cu sufixul *-abil / -ibil*			*Atitudinea recalcitrantă este* <u>*inacceptabilă*</u> ***de către grup.*** *Ion ne-a dovedit adesea că este* <u>*coruptibil*</u> ***de către o persoană importantă.***

[1] Verbul este regentul prototipic al complementului de agent. Verbul regent, la diateza pasivă, devine contextual intranzitiv; în construcţia activă corespunzătoare, acelaşi verb este tranzitiv: *Bucinişti* ***vând*** *cărţi vechi* → *Cărţile vechi* ***se vând*** *de către bucinişti.*

4. Clasa de substituţie

Fiind un tip de complement prepoziţional, realizarea complementului de agent este grupul prepoziţional care are drept centru una dintre prepoziţiile *de* sau *de către*. În structura grupului prepoziţional se pot include:

(a) un GN cu centru substantiv, pronume sau numeral-substitut:

Membrii echipei au fost selectați [$_{GPrep}$ ***de (către)*** [$_{GN}$ ***o comisie specializată***]]$_{CAg}$.
Exercițiul a fost rezolvat [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GNpron}$ ***toți / ceilalți***]]$_{CAg}$.
Lucrarea va fi prezentată [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GNnum}$ ***doi dintre ei***]]$_{CAg}$.

(b) o propoziție relativă fără antecedent, introdusă printr-un pronume relativ:

Tabloul este recunoscut [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{PRel}$ ***(ori)cine îl vede***]]$_{CAg}$.
Muzeul a fost admirat [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{PRel}$ ***câți i-au trecut pragul***]]$_{CAg}$.

ⓘ În construcțiile cu GPrep care include o propoziție relativă fără antecedent, se produce împletirea regentei cu subordonata (relativa ocupă poziția de complement de agent cerută de regent, iar pronumele relativ însoțit de prepoziție are, în interiorul relativei, o funcție sintactică diferită de a acesteia – subiect în exemplele de mai sus (numai întâmplător, pronumele relativ însoțit de prepoziție poate avea tot funcția sintactică de complement de agent: în exemplul *A fost apreciat de cine a fost mai înainte criticat*, atât construcția *de cine a fost mai înainte criticat*, cât și gruparea *de cine* au funcția sintactică de complement de agent).

5. Topica

Complementul de agent se află, de regulă, după regent: *Mâncarea a fost făcută **de Ion***. Când este focalizat (a) sau topicalizat (b), complementul de agent poate apărea înaintea regentului:

(a) ***De Ion** a fost făcută mâncarea (nu de mama lui).*
(b) *Ion face mâncare bună. **De Ion** a fost făcută și salata aceasta delicioasă.*

Complementul de agent exprimat prin pronume nehotărât care introduce o propoziție concesivă precedă verbul, dacă este un constituent focalizat: ***De oricine** ar fi fost făcută greșeala, ea trebuie corectată*. În registrul colocvial, când verbul este la conjunctiv, complementul de agent se poate afla și după regent: *Să fie spălată **de oricine**, eu tot nu folosesc această cană.*

6. Dificultăți

Când este introdus prin prepoziția compusă *de către*, complementul de agent nu se confundă cu nicio altă funcție sintactică, întrucât această prepoziție îi este specifică. În schimb, prepoziția *de* poate apărea și în cazul altor funcții sintactice, prezența sa putând genera confuzii între diversele funcții sintactice.

- Complementul de agent se poate confunda cu **complementul prepozițional**. Pentru distingerea complementului de agent de complementul prepozițional trebuie să se aibă în vedere natura regentului și rolul semantic al constituentului prepozițional în raport cu regentul.
  Se disting câteva situații în care pot apărea dificultăți de analiză:

(a) în construcțiile cu operator pasiv sau copulativ;
(b) în construcții conținând un predicat complex ce are ca suport un participiu fără sens pasiv;
(c) în construcțiile în care verbul pasiv se construiește cu prepoziția *de*.

(a) Într-o construcție precum *Ion este convins **de prieteni** să plece*, cu operatorul pasiv *este*, GPrep *de prieteni* este complement de agent, iar în construcția *Ion este convins **de acest lucru***, cu operatorul copulativ *este*, GPrep *de acest lucru* este complement prepozițional. În mod similar, se deosebește construcția *Masa se pregătește **de bucătarul-șef***, unde reflexivul are valoare pasivă, iar GPrep *de bucătarul-șef* este complement de agent, de construcția *Ion se pregătește **de plecare***, unde reflexivul nu este pasiv, iar GPrep *de plecare* este complement prepozițional.
(b) Într-o construcție de tipul: *El este / a rămas atras / fascinat / mirat **de frumusețea orașului***, GPrep *de frumusețea orașului* are funcție sintactică de complement prepozițional. În astfel de construcții, participiul este puternic adjectivizat, ceea ce face posibilă atașarea mărcilor de gradare: *El este / a rămas **foarte / mai** atras / fascinat / mirat de frumusețea orașului.*
(c) În construcția *Copilul este apărat de rele*, GPrep *de rele* este complement prepozițional al verbului *a apăra* la diateza pasivă. Faptul că acest GPrep este complement prepozițional, și nu complement de agent, este probat prin posibilitatea coocurenței complementului de agent, iar, conform principiului unicității care se aplică în GV, centrul verbal nu poate atribui două funcții sintactice identice: *Copilul este apărat de rele **de mama sa***.

În situațiile (a)-(c), pentru deosebirea celor două tipuri de complemente, este importantă și natura nominalului inclus în GPrep prin care se exprimă, complementul de agent presupunând, în mod prototipic, un nominal cu trăsătura [+ Animat] (vezi, în exemplele de mai sus, substantivele *prieteni, bucătarul-șef, mama* vs *lucru, plecare, frumusețea, rele*).

- În unele construcții este dificil de distins complementul de agent de **circumstanțialul de cauză** construit cu prepoziția *de*, ca în exemplele:

(a) *Geamul a fost crăpat **de frig**.*
(b) *Geamul s-a crăpat **de frig**.*

În construcția (a), GPrep *de frig* are funcția de complement de agent, pentru că verbul regent *a crăpa* este pasiv (construcția corespunzând structurii active *Frigul a crăpat geamul*), iar în (b), GPrep *de frig* este circumstanțial de cauză al verbului regent ergativ *a se crăpa*.
În plus, rolul tematic cu care se asociază fiecare dintre cele două funcții sintactice este diferit: în (a), *frig* reprezintă Forța, iar în (b), *frig* este Cauza.

7. Aspecte normative

- Nu este corectă utilizarea prepoziției *de către* atunci când nominalul pe care îl precedă are trăsătura [– Uman]:

*Apa din pahar a fost băută **de către pisică**.* (corect: *Apa din pahar a fost băută **de pisică***)
*Gardul a fost dat jos **de către vânt**.* (corect: *Gardul a fost dat jos **de vânt***)

- Complementul de agent nu se desparte prin virgulă de regentul său.

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR (PS)

1. Caracteristici generale 513
2. Delimitarea de alte funcţii sintactice 514
3. Tipare cu predicativ suplimentar 515
4. Clasa de substituţie 518
5. Dificultăţi 519
   5.1. Delimitarea de alte funcţii sintactice 519
   5.2. Ambiguităţi de interpretare 520
6. Aspecte normative 521

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR (PS)

1. Caracteristici generale

1.1. Sintactic, predicativul suplimentar reprezintă o poziţie adesea facultativă, obţinută prin reorganizarea a două propoziţii, care are diverse efecte (vezi *infra*, **3.**). Predicativul suplimentar apare în construcţii ternare, adică se raportează simultan la verb (a) sau la o interjecţie predicativă (b) şi la un component nominal.

(a) *V-am văzut* ***plini*** *de entuziasm. < Am văzut că eraţi plini de entuziasm.*
(b) *Iată-vă* ***plini*** *de entuziasm. < Iată-vă (pe voi), care sunteţi plini de entuziasm.*

ⓘ În situaţii limitate, se poate raporta la două nominale (c), dintre care unul din seria *fotografia, filmul, înregistrarea, poza, tabloul* etc.:
Aceasta este fotografia cu voi ***copii.***
Tiparul acesta este de tip special, deoarece structura din care provine nu este bipropoziţională (vezi *infra*, **3.1.**), unicul verb fiind elidat:
fotografia cu voi copii < fotografia cu voi, când eraţi copii / care eraţi copii;
înregistrarea cu tine la mare < înregistrarea cu tine, când erai la mare / care erai la mare.

PS nu este o funcţie sintactică impusă de o anumită clasă de verbe. În general, orice verb poate fi regent pentru un PS, independent de calitatea sa de predicat al enunţării, ceea ce înseamnă că şi formele verbale non-finite (gerunziul (a), infinitivul (b), inclusiv participiul adjectivizat (c)), pot reprezenta componentul „verbal" la care se raportează PS:

(a) *văzându-vă* ***plini*** *de entuziasm;*
(b) *satisfacţia de a vă vedea* ***plini*** *de entuziasm;*
(c) *tineri consideraţi* ***plini*** *de entuziasm.*

Termenul nominal la care se raportează PS poate fi: subiect (a), complement direct (b), complement prepoziţional (c) etc.

(a) *Fetiţa dormea* ***liniştită.***
(b) *L-am văzut pe Ion* ***lipsit*** *de speranţă.*
(c) *Mă tem de el* ***furios.***

📖 În tradiţia gramaticală, erau subordonate predicativului suplimentar şi structurile cuprinzând un complement predicativ al obiectului (CPO: *L-au angajat* ***consultant***). Se considera însă că definitorie pentru PS este proveniența sa dintr-o structură bipropoziţională, reorganizată sintactic. Această condiţie nu este îndeplinită de CPO, care apare în structuri primare, nereorganizate, fiind legat de o clasă sintactico-semantică de verbe (verbele atributive); de aceea, CPO este considerat o poziţie sintactică aparte (vezi **Complementul predicativ al obiectului**).

1.2. Semantic, construcţiile cu PS conţin două predicaţii: una principală (reprezentată de predicatul enunţării) şi una secundară (un predicat semantico-sintactic, lipsit de autonomie enunţiativă, predicativul suplimentar – vezi **Predicatul, 1.2.**). PS realizat prin nominal are întotdeauna citire *proprietate*, nominalul fiind deci nereferenţial (vezi exemplele (b) şi (c)).
Valorile semantice ale PS sunt foarte diverse: calificativă (a), categorizantă (b), de identificare (c), posesivă (d), circumstanţială (e) etc.:

(a) *Te consideram* ***foarte deşteaptă.***
(b) *Consider Luxemburgul* ***un oraş.***
(c) *Îl bănuiau* ***autorul*** *spargerii.*
(d) *Vila o credeam* ***a lui Ion.***
(e) *Pe Maria am văzut-o* ***pe stradă.***

2. Delimitarea de alte funcţii sintactice

- PS are în comun cu NP şi cu CPO atât natura semantic predicativă, cât şi participarea la relaţii ternare. PS se deosebeşte însă de NP şi de CPO prin câteva trăsături.
  - PS reprezintă o poziţie sintactică apărută prin reorganizarea a două propoziţii (vezi *infra*, **3.**), pe când NP şi CPO sunt compliniri matriciale ale verbului, cerute de sintaxa şi de semantica anumitor clase de verbe; în timp ce PS nu este „cerut" de o anumită clasă de verbe (vezi *supra*, **1.1.**), apariţia NP este impusă de un verb copulativ, iar apariţia CPO, de un verb atributiv.
  - PS este, în raport cu verbul, un component facultativ (a), spre deosebire de NP (b) şi de CPO (c), care sunt sintactic obligatorii:

(a) *Ioana s-a întors* ***tristă***$_{PS}$ */ Ioana s-a întors.*
(b) *Ioana a devenit* ***profesoară***$_{NP}$ */ *Ioana a devenit.*
(c) *Cartea au intitulat-o* ***„Morfosintaxa"***$_{CPO}$ */ *Cartea au intitulat-o.*

ⓘ Caracterul sintactic facultativ al PS este diferit de al celorlalte poziţii sintactice facultative. Într-un context ca *Te-am considerat* ***incapabil,*** PS nu este suprimabil (**Te-am considerat*); acesta este „facultativ" în sensul că verbul *a considera* se construieşte obligatoriu cu un CD (*a considera ceva*), nu cu un PS.

  - Pe lângă verb, în relaţia ternară în care este implicat un PS pot fi antrenate subiectul, CD, CPrep etc. (vezi *supra*, **1.1.**). În relaţia ternară în care este implicat un NP nu poate fi antrenat, pe lângă verb, decât subiectul (vezi **Numele predicativ, 1.**). În relaţia în care este implicat un CPO pot fi antrenate, în afara verbului, numai un CD şi, rar, un CI (vezi **Complementul predicativ al obiectului, 1.**).
- Realizările adjectivale şi nominale ale PS, dublu subordonate, unui verb şi unui nominal, se diferenţiază de modificatorii din GN, care sunt subordonaţi numai unui nominal. Compară: *Fetiţa stătea* ***supărată***$_{PS}$ (în care adjectivul *supărată* este subordonat verbului *a sta* şi substantivului *fetiţa*) şi *Fetiţa* ***supărată***$_{Modif}$ *stătea pe scaun* (în care adjectivul *supărată* este subordonat numai substantivului *fetiţa*).

- Tipul de citire distinge PS (cu citire predicativă / *proprietate*) de celelalte construcţii ternare derivate, circumstanţialele reorganizate (cu citire *entitate*): ***În loc de mure,*** *mănâncă banane,* ***În afară de mure,*** *mănâncă şi banane,* ***În afară de mure,*** *nu mai mănâncă nimic* (vezi **Circumstanţialul opoziţional, Circumstanţialul cumulativ** şi **Circumstanţialul de excepţie**).
- Pe baza principiului unicităţii, PS se diferenţiază, în anumite contexte, de CD. Compară: ***L-au trimis pe Ion***$_{CD}$ ***ambasador***$_{PS}$, în care apar un CD (*l-... pe Ion*) şi un PS (*ambasador*) şi *Au trimis* ***ambasador***$_{CD}$ *în Franţa*, în care apare numai un CD.

3. Tipare cu predicativ suplimentar

3.1. PS apare numai în structuri derivate, obţinute prin reorganizarea sintactică a două propoziţii principale coordonate, care au acelaşi subiect, sau a unei propoziţii principale care are o subordonată de diverse tipuri. În limba română există numeroase tipare de formare a PS.

	P(ropoziţia) 1	P(ropoziţia) 2	Structura cu PS	Reorganizarea constă în:
1.	principală	principală		– eliminarea conjuncţiei coordonatoare *şi* – eliminarea subiectului din P_2 – eliminarea verbului *a fi* din P_2 (a) sau pierderea predicativităţii verbului din P_2 (b)
(a)	*Ioana alerga*	*(şi) Ioana era veselă*	*Ioana alerga* ***veselă.***	
(b)	*Ioana alerga*	*(şi) Ioana râdea*	*Ioana alerga* ***râzând.***	
2.	principală	completivă directă		– eliminarea conjuncţiei subordonatoare *că* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – amalgamarea construcţiei prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziţia de CD al verbului regent din P_1
(a)	*Eu credeam*	*că tu eşti plecată în concediu*	*Eu te credeam* ***plecată*** *în concediu.*	
(b)	*Tu ai văzut*	*că ei erau* ***îmbrăţişaţi***	*Tu i-ai văzut* ***îmbrăţişaţi.***	
3.	principală	subiectivă		– eliminarea conjuncţiei subordonatoare (*să, că*) – eliminarea verbului *a fi* din P_2 (b) sau pierderea predicativităţii acestuia (a) – amalgamarea construcţiei prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziţia de subiect al P_1 – pierderea caracterului impersonal al verbului din P_1 şi acordul acestuia cu subiectul avansat
(a)	*Se cuvine*	*ca părinţii să fie respectaţi*	*Părinţii se cuvin* ***a fi respectaţi.***	
(b)	*S-a dovedit*	*că tu eşti incompetent*	*Tu te-ai dovedit* ***incompetent.***	
4.	principală *Mama l-a învăţat*	completivă secundară *(ca el) să fie respectuos*	*Mama l-a învăţat* ***respectuos.***	– eliminarea conjuncţiei subordonatoare *să* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2 (care este coreferenţial cu CD din P_1)

5. **(a)** **(b)**	principală *Mă gândesc* *M-am obișnuit*	completivă prepozițională *că ea este plecată peste Ocean* *ca el să-mi aducă flori*	*Mă gândesc la ea **plecată** peste Ocean.* *M-am obișnuit cu el **aducându**-mi flori.*	– eliminarea conjuncției subordonatoare *că, să* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 (a) sau pierderea predicativității verbului din P_2 (b) – amalgamarea structurii prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziția de CPrep al verbului din principală
6. **(a)** **(b)**	principală *Am plecat de acasă* *L-am admirat*	circumstanțială temporală *când eram tânără* *când îl juca pe Hamlet*	*Am plecat de acasă **tânără**.* *L-am admirat **jucându-l** pe Hamlet.*	– eliminarea adverbului relativ *când* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 (a) sau pierderea predicativității verbului din P_2 (b) – eliminarea subiectului din P_2, coreferențial cu S (a) sau cu CD (b) din P_1
7.	principală *Pictura a dispărut*	circumstanțială cauzală *fiindcă (pictura) a fost acoperită cu vopsea*	*Pictura a dispărut **acoperită** cu vopsea.*	– eliminarea conjuncției subordonatoare *fiindcă* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2, coreferențial cu cel din P_1
8.	principală *Maria a trăit până la 100 de ani*	circumstanțială concesivă *deși (Maria) era grav bolnavă*	*Maria a trăit **grav bolnavă** până la 100 de ani.*	– eliminarea conjuncției subordonatoare *deși* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2
9.	principală *L-au trimis*	circumstanțială finală *ca (el) să fie ambasador*	*L-au trimis **(ca) ambasador**.*	– eliminarea conjuncției subordonatoare *să* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2 – apariția facultativă a prepoziției calității *ca*
10.	principală *Bea laptele*	circumstanțială condițională *numai dacă (laptele) este **cald***	*Laptele îl bea numai **cald**.*	– eliminarea conjuncției subordonatoare *dacă* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – amalgamarea structurii prin eliminarea subiectului din P_2, care devine CD al verbului din regentă
11. **(a)** **(b)**	principală *O are pe Maria* *Avem cinci capitole*	modificator propozițional al GN *care (Maria) este profesoară* *care (capitole) sunt terminate*	*O are pe Maria **(ca / drept) profesoară**.* *Avem **terminate** cinci capitole.*	– eliminarea relativului *care* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2 – apariția facultativă a prepozițiilor calității (*ca* sau *drept*)

În trecerea de la structura bipropozițională la structura conținând un PS are loc întotdeauna fie eliminarea (elipsa) verbului din propoziția a doua (dacă acest verb este *a fi*, cu oricare dintre valorile sale: operator copulativ – *Te credeam **frumoasă***–, operator pasiv – *Te văzusem **lovită** de mama ta* –, existențial – *Te credeam **acasă***), fie

pierderea de către acest verb a calității de predicat al enunțării (trecerea lui la o formă non-finită, frecvent, gerunziu). Amalgamarea structurii, adică „avansarea" unor elemente din P_2 în P_1 caracterizează numai anumite tipare (**2, 3, 5, 10**).

3.2. Realizarea propozițională a predicativului suplimentar apare fie în tipare de construcție asemănătoare cu cele de mai sus (**3.1.**), însă cu o reorganizare sintactică mai simplă **(A)**, fie în tipare provenite din construcții *tripropoziționale*, condiția fiind ca a treia propoziție din structura de bază să fie predicativă **(B)**.

(A)

	P(ropoziția) 1	P(ropoziția) 2	Structura cu PS	Reorganizarea constă în:
1. **(a)** **(b)**	principală *Aud* *Cred*	completivă directă *cât de fals cânt eu* *că tu ești supărat*	*Eu mă aud **cât de fals cânt**.* *Te cred **că ești supărat**.*	– amalgamarea structurii prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziția CD din P_1
2.	principală *S-a dovedit*	subiectivă *că probele sunt false*	*Probele s-au dovedit **că sunt false**.*	– amalgamarea structurii prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziția de subiect al verbului impersonal din P_1 – pierderea caracterului impersonal al verbului din P_1 și acordul acestuia cu subiectul avansat
3.	principală *Mă gândesc la ele*	completivă prepozițională *cât de mult muncesc ele*	*Mă gândesc la ele **cât de mult muncesc**.*	– eliminarea subiectului din P_2, coreferențial cu CPrep din P_1

(B)

	P(ropoziția) 1	P(ropoziția) 2	P(ropoziția) 3	Structura cu PS	Reorganizarea constă în:
4.	principală *Mi-a adus banii*	principală *și banii erau*	predicativă *cum îi dădusem*	*Mi-a adus banii **cum îi dădusem**.*	– eliminarea P_2 (care conține conjuncția coodonatoare, subiectul coreferențial cu CD din P_1 și verbul *a fi*)
5.	principală *Bunicii l-au obișnuit pe Ion*	completivă prepozițională *(Ion) să fie*	predicativă *cum îl vezi*	*Bunicii l-au obișnuit pe Ion **cum îl vezi**.*	– eliminarea P_2 (care conține conjuncția subordonatoare *să*, subiectul coreferențial cu CD din P_1 și verbul *a fi*)
6.	principală *Învățătoarea l-a învățat pe Ion*	completivă secundară *(Ion) să fie*	predicativă *cum îl vezi*	*Învățătoarea l-a învățat **cum îl vezi**.*	– eliminarea P_2 (care conține conjuncția subordonatoare *să*, subiectul coreferențial cu un CD din P_1 și verbul *a fi*)

4. Clasa de substituţie

Predicativul suplimentar are posibilităţi de realizare variate.

Tipul de realizare			Exemple
	un substantiv[1]		*A plecat de acasă* [GN **elevă**]PS *şi s-a întors* [GN **studentă**]PS. *fotografia cu ea* [GN **studentă**]PS
	un pronume		*L-am crezut* [GNpron **acelaşi**]PS, *dar se schimbase mult.* [GNpron **Cine**]PS *te crezi?*
	un numeral		*Au plecat de acasă* [GNnum **doi**]PS, *şi s-au întors* [GNnum **patru**]PS.
	un adjectiv propriu-zis		*El se crede* [GAdj **inteligent**]PS.
	un adjectiv participial		*O ştiam* [GAdj **supărată**]PS. *poza cu ei* [GAdj **îmbrăţişaţi**]PS
	un adverb relativ		*Erau* [GAdv **cum**]PS *ni-i închipuiam.*
	un adverb de mod		*I-ai surprins* [GAdv **împreună**]PS.
	un adverb de loc		*O credeam* [GAdv **acasă**]PS, *dar e plecată la mare.*
Grup interjecţional			*O credeam* [GInterj **flu-flu**]PS, *dar era foarte serioasă.*
Grup prepoziţional	cu centru o prepoziţie a calităţii[2], care primeşte drept complinire:	**GN**	*L-au trimis* [GPrep **ca / în calitate de** [GN **ambasador**]]PS. *Îl consider* [GPrep **drept** [GN **prieten**]]PS.
		GAdj	*Plecarea în concediu a considerat-o* [GPrep **drept** [GAdj **cea mai importantă**]]PS.
		GV non-finit gerunzial	*Îl ştiau* [GPrep **ca** [GVger **venind** [GPrep *din Franţa*]CircLoc]]PS.
	cu centru o prepoziţie comparativă, care primeşte drept complinire un **GAdj**		*Mobila a păstrat-o* [GPrep **ca** [GAdj **nouă**]]PS.
	cu centru o prepoziţie locativă, care primeşte drept complinire un GN		*Îl credeam* [GPrep **la şcoală / în casă**]PS. *filmarea cu el* [GPrep **pe** [GN **scenă**]]PS

	cu centru prepoziţia *cu*, care primeşte drept complinire un GN cu centru substantiv inanimat	*Merge la piaţă* [GPrep **cu coşul**]PS.
	cu centru o prepoziţie partitivă, care primeşte drept complinire un GN cu centru pronominal	*Îl credeam* [GPrep **de-ai noştri**]PS.
	obţinute prin pierderea predicativităţii verbelor din P_2 vezi *supra*, **3.1.**, tiparele **1b, 5b, 6b, 3a)**	*L-am auzit* [GVger **vorbind** [GAdv *franţuzeşte*]CircMod]PS. *L-am considerat* [GVinf **a avea** [GN [GAdj *cele mai multe*]Modif *calităţi*]CD]PS.
	care ocupau poziţia NP în P_2	*Pe fată o considerau* [GVsup **de măritat**]PS.
Propoziţie conjuncţională (vezi *supra*, **3.2.**, tiparele **1b, 2)**		*Te vedeam* [PConj **că mint**]PS. *Rudele sunt aşteptate* [PConj **să vină astăzi**]PS.
	pronume relativ	*Nu te cunoşteam* [PRel **cine eşti**]PS.
	adverb relativ	*Nu te auzisem* [PRel **cât de prost vorbeşti englezeşte**]PS. *Te văzusem* [PRel **cum eşti îmbrăcată**]PS.

[1] Substantivul este, de obicei, nearticulat, pentru că apare într-o poziţie predicativă şi are o citire de tip *proprietate*, netrimiţând la o entitate anume.

[2] Prepoziţiile calităţii sunt o clasă de prepoziţii (*ca, drept, de, în calitate de*) caracterizate prin faptul că termenul subordonat (complementul) are natură semantic predicativă (are sens de tip *proprietate*), şi nu *entitate*. Specificul semantic al acestor construcţii face ca nominalul-complement al prepoziţiei să fie nedeterminat. Grupurile prepoziţionale care au drept centru o prepoziţie a calităţii pot avea funcţia de NP (vezi **Numele predicativ**, **5.**), de CPO (vezi **Complementul predicativ al obiectului**, **4.**) şi de PS (vezi *supra*, exemplele de sub (a)). Prepoziţiile calităţii nu există în structura de bază din care provine PS, apariţia lor în structura reorganizată subliniind citirea *proprietate* şi deci natura predicativă a PS.

5. Dificultăţi

PS creează unele dificultăţi de analiză care privesc fie delimitarea de alte funcţii sintactice, fie apariţia în structuri ambigue ca interpretare.

5.1. *Delimitarea de alte funcţii sintactice*

- **PS** poate fi confundat cu unele **circumstanţiale**, ca urmare a asemănărilor semantice. Criteriul care trebuie să primeze este însă cel sintactic: predicativul suplimentar apare în structuri reorganizate (vezi *supra*, **3.1.**), iar circumstanţialul, în structuri de bază, prezenţa prepoziţiei sau a conjuncţiei împiedicând stabilirea unei relaţii directe între adjectiv şi verb:

Am plecat de acasă [***tânără***]$_{PS}$.
Am plecat de acasă [***de tânără***]$_{CircTimp}$.

Maria a trăit [***singură** pe lume*]$_{PS}$ *până la 100 de ani.*
[***Deşi singură** pe lume*]$_{CircConc}$ *Maria a trăit totuşi până la 100 de ani.*

- În structurile cu subiect „avansat" din subordonata subiectivă în principala care conţine un verb impersonal, propoziţia subordonată se analizează ca PS în condiţiile în care subiectul impune acord verbului impersonal, devenit astfel personal, dar ca subiectivă, dacă subiectul nu impune acord verbului impersonal:

  Probele s-au dovedit [1]/ ***că sunt false*** [2]/ (PS) vs ***Probele*** [1]/ *s-a dovedit* [2]/ ***că sunt false*** [1]/ (subiectivă).

- Propoziţia subordonată PS poate fi confundată cu CD. În structurile cu subiect avansat din P_2 în poziţia de CD în P_1, propoziţia subordonată este PS. Dacă amalgamarea nu are loc, propoziţia subordonată este CD: *Mă aud **cât de fals cânt*** (PS) vs *Aud **cât de fals cânt*** (CD).

- Gerunziul care este dependent de un verb şi care se referă la subiect se interpretează ca fiind circumstanţial de mod, dacă descrie felul în care se realizează acţiunea verbului principal (*Ea merge **şchiopătând***), dar ca PS, dacă exprimă o altă acţiune îndeplinită simultan de subiect (*Ea merge **plângând***).

5.2. *Ambiguităţi de interpretare*

- În structuri de tipul *A venit **ultimul***, sunt posibile două interpretări: *ultimul* poate fi interpretat ca subiect (dezambiguizare posibilă: *A venit **şi ultimul de pe listă***) sau ca PS, care se raportează la un subiect neexprimat (dezambiguizare posibilă: *Ion a venit **ultimul***).

- În funcţie de sensul dorit, anumite elemente pot fi interpretate fie drept PS, fie drept circumstanţiale:
  *Am întâlnit-o **plimbând** căţelul* – PS („Am întâlnit-o când ea plimba căţelul") sau CircTimp („Am întâlnit-o, când eu plimbam căţelul")
  *Am descoperit-o **altfel*** – PS („Am descoperit-o altfel decât o ştiam, diferită") sau CircMod / CircInstr („Am descoperit-o în alt mod, prin alte mijloace").

- Există adesea ambiguităţi privind stabilirea tipurilor de propoziţii din care provine PS, pentru un singur PS putând fi reconstituite mai multe tipare:

  *Maria a trăit **singură pe lume** până la 100 de ani. < Maria a trăit până la 100 de ani* (principală), *deşi a fost singură pe lume.* (CircConc) */ Maria a trăit până la 100 de ani* (principală) *şi a fost singură pe lume.* (principală);
  *Laptele îl bea **cald** < Bea laptele* (principală) *dacă este **cald*** (CircCond) */ Bea laptele* (principală) *care este **cald*** (Modif propoziţional al GN).

6. Aspecte normative

- Predicativul suplimentar realizat prin adjective nu se acordă în caz cu nominalul la care se raportează, dacă acesta este la G-D, ci păstrează forma de nominativ pe care o avea în poziţia de nume predicativ din structura de bază. Este deci corect să se spună *analiza unei probe dovedite **falsă**, alegerea unei rochii considerate **nepotrivită***, şi nu *analiza unei probe dovedite **false**, alegerea unei rochii considerate **nepotrivite***.
- Construcţii cu PS provenit din amalgamarea unei propoziţii principale şi a unei subordonate subiective, de tipul (pop.) *M-am nimerit / întâmplat acolo* (< *S-a nimerit / întâmplat să fiu acolo*), în care verbul impersonal este „personalizat" prin acord cu subiectul „avansat", sunt nerecomandabile în limba literară standard.
- Este greşită folosirea grupării *ca şi*, în locul prepoziţiei *ca* (*L-au trimis **ca şi** ambsador*, corect: *L-au trimis **ca ambasador***). Gruparea *ca şi* nu trebuie folosită nici pentru evitarea cacofoniei, preferându-se alte mijloace / reformulări (*L-au adus **ca şi** căpitan de echipă* – corect: *L-au adus **în calitate de** căpitan de echipă*). În situaţia în care exprimă o comparaţie ireală, gruparea *ca şi* este corect folosită: *Treaba e **ca şi** făcută*.

COMPLEMENTE. TABEL RECAPITULATIV

Tipul de complement	Structură primară *vs* reorganizată	Citire ca *entitate* vs *proprietate*[1]	Restricția de caz sau de prepoziție	Grupul în care apare și tipul de regent	Structură binară *vs* ternară	± Dublare clitică
S	primară	entitate	caz N	GV – verb care admite poziția de subiect	binară: ***Ion*** *aleargă* / ternară (dacă enunțul conține un NP): ***Ioana*** *este* *frumoasă*.	–
CD	primară	entitate	caz A	GV– verb tranzitiv	binară: *Ion mănâncă* ***un măr.***	+ ***L****-am văzut* ***pe Ion.***
CSec	primară	entitate	caz neutru / direct	GV – verb dublu tranzitiv din seria: *a anunța, a asculta, a întreba, a învăța, a ruga* GAdj – adjectiv participial provenit de la verbele de mai sus (*copil* ***învățat carte***)	ternară (prezența obligatorie a unui CD): *Îi rog* ***pe Ion ceva.***	–
NP	primară	proprietate	caz N	verb copulativ: *a ajunge, a arăta, a deveni, a se face, a ieși, a face pe, a fi, a se numi, a se chema, a rămâne*	ternară (relație cu verbul și cu subiectul): *Ion* ***este cuminte.***	–
CI	primară	entitate	caz D (*Dau premii* ***copiilor***) sau A cu prepoziția *la* (*Dau premii* ***la trei copii***)	verbe care acceptă CI, tranzitive (***Îmi*** *spune adevărul*), intranzitive (***Îmi*** *trebuie o casă*)	binară	+ ***I****-am spus* ***lui Ion.***
CPrep	primară	entitate	se construiește obligatoriu cu o prepoziție care impune A (*Mă gândesc* ***la Ion***) sau G (*Efectele poluării se repercutează* ***asupra copiilor***)	verbe care acceptă CPrep, tranzitive (*Poezia mă predispune* ***la visare***), intranzitive (*Mă tem* ***de câini,*** *Concluzia depinde* ***de premise***)	binară	–
CPO	primară	proprietate	caz neutru / direct	verbe tranzitive trivalente (*L-au ales* ***președinte,*** *Au angajat-o* ***secretară,*** *L-au botezat* ***Ion,*** *L-au categorisit* ***drept fraier,*** *Îl cheamă* ***Bobiță,*** *L-au denumit* ***CPO,*** *L-au uns* ***mitropolit*** etc.) sau intranzitive trivalente (*Acestei funcții îi spune* ***CPO,*** *Fetiței îi zice* ***Miți***)	ternară, relație cu verbul și cu CD – *Îi cheamă* ***Ion*** – sau, mai rar, cu CI – *Îi spunem* ***Miți.***	–
CComp	primară	entitate	caz A, impus de prepoziție: *Ion este mai frumos* ***decât tine,*** *Ion a lucrat cel mai repede* ***din clasă.***	adjective și adverbe la gradele comparativ (cu mărci explicite sau subînțelese) sau superlativ relativ: *om* *(la fel de) bun* ***ca tine***	ternară	–
ComplCirc	primară	–	caz impus de prepoziție (dacă e realizat ca nominal precedat de prepoziție): *Ion locuiește* ***în bordei*** sau neutru (dacă e realizat ca nominal neprepozițional): *Pânza măsoară* ***un metru.***	*Ion provine* ***din Iași,*** *Ion locuiește* ***în Iași*** (loc), *Textul datează* ***din secolul al XVI-lea*** (timp), *Ion procedează / se comportă* ***corect*** (mod), *Cârnatul măsoară* ***trei metri*** */ cântărește* ***trei kilograme,*** *Ședința durează* ***trei ore*** (cantitativ)	binară	–
CPos	reorganizată (GV + GN): *Am văzut pisica* ***lui*** *>* ***I****-am văzut pisica.*	entitate	caz D	verbe de acțiune, de percepție, psihologice, de stare etc.	ternară, relație cu verbul și cu un nominal S – ***Îmi*** *vin* *rudele* –, CD – ***Își*** *urăște* *soacra* – etc.	± acceptă dublarea numai în anumite condiții: ***Lui Ion*** ***I****-au plecat copiii.* vs **Sieși* ***își*** *cunoaște aptitudinile.*
CAg	reorganizată (pasivizare): *Ion a scris un roman >* *Romanul a fost scris* ***de Ion.***	entitate	caz A, impus de prepoziția *de (către)*	verbe tranzitive devenite, contextual, intranzitive, prin pasivizare: *Ion a fost certat de* ***profesor.***	binară	–
[2]	reorganizată	proprietate	caz N, păstrat din structura de bază	verbe de acțiune, de percepție, psihologice, de stare etc.	ternară – se raportează simultan la verb și la un component nominal (*Q consider* ***curajoasă***)	–

[1] În tabel, este indicată citirea prototipică. În unele situații, complemente care, în mod obișnuit, au citire ca *entitate* pot avea și citire ca *proprietate*. Compară: *Îl caut* ***pe profesor*** *(entitate)* cu *Caut* ***profesor*** *pentru consultații (proprietate)*.

[2] Predicativul suplimentar are un statut special, acesta putând fi considerat un complement reorganizat numai atunci când, în structura de bază, ocupa poziția unui complement, mai precis a numelui predicativ (a), *nu* și în situațiile în care provine din circumstanțiale sau când este exprimat prin gerunziu (b):

(a) *Maria venea* ***bucuroasă****. < Maria venea, Maria era* [***bucuroasă***]$_{NP}$
Ion s-a dovedit ***incapabil****. < S-a dovedit că Ion este* [***incapabil***]$_{NP}$

(b) *Îl credeam pe Ion* ***acasă / la școală****.*
Ion venea ***cântând****.*

CIRCUMSTANȚIALE

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC (CircLoc) 528
1. Caracteristici generale 528
2. Delimitarea de alte funcții / poziții sintactice 528
3. Clasa regenților 528
4. Clasa de substituție 529
5. Dificultăți 529
..... 530

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP (CircTimp) 531
1. Caracteristici generale 531
2. Delimitarea de alte funcții sintactice 531
3. Clasa regenților 532
4. Clasa de substituție 532
5. Dificultăți 532
6. Aspecte normative 535
..... 537

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD (CircMod) 538
1. Caracteristici generale 538
2. Clasa regenților 539
3. Clasa de substituție 539
4. Dificultăți 541

CIRCUMSTANȚIALUL DE MODALITATE (CircModalitate) 544
1. Caracteristici generale 544
2. Clasa de substituție 544
3. Dificultăți 546
4. Aspecte normative 546

CIRCUMSTANȚIALUL CANTITATIV (CircCant) 546
1. Caracteristici generale 546
2. Clasa regenților 547
3. Clasa de substituție 547
4. Dificultăți 549

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL (CircInstr) 549
1. Caracteristici generale 549
2. Clasa regenților 550
3. Clasa de substituție 550
4. Dificultăți 551
5. Aspecte normative 551

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV (CircSoc) ... 552
1. Caracteristici generale ... 552
2. Delimitarea de alte poziții sintactice ... 552
3. Clasa regenților ... 554
4. Clasa de substituție ... 555
5. Dificultăți ... 556

CIRCUMSTANȚIALUL DE RELAȚIE (CircRel) ... 557
1. Caracteristici generale ... 557
2. Delimitarea de alte poziții sintactice ... 557
3. Clasa de regenți ... 558
4. Clasa de substituție ... 558
5. Aspecte normative ... 560

CIRCUMSTANȚIALUL DE CAUZĂ (CircCauză) ... 561
1. Caracteristici generale ... 561
2. Clasa regenților ... 562
3. Clasa de substituție ... 562
4. Topica ... 563
5. Dificultăți ... 564
6. Aspecte normative ... 566

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP (CircScop) ... 567
1. Caracteristici generale ... 567
2. Clasa regenților ... 567
3. Clasa de substituție ... 568
4. Dificultăți ... 569
5. Aspecte normative ... 571

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL (CircCond) ... 571
1. Caracteristici generale ... 571
2. Clasa regenților ... 572
3. Clasa de substituție ... 573
4. Dificultăți ... 574
5. Aspecte normative ... 575

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV (CircConc) ... 576
1. Caracteristici generale ... 576
2. Clasa regenților ... 578
3. Clasa de substituție ... 578
4. Dificultăți ... 581
5. Aspecte normative ... 581

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV (CircCons) ... 582
1. Caracteristici generale ... 582
2. Clasa regenților ... 582
3. Clasa de substituție ... 583
4. Dificultăți ... 583
5. Aspecte normative ... 584

CIRCUMSTANȚIALUL OPOZIȚIONAL (CircOpoz) ... 584
1. Caracteristici generale ... 584
2. Clasa regenților și a termenilor obligatoriu coocurenți ... 585
3. Clasa de substituție ... 586
4. Dificultăți ... 586
5. Aspecte normative ... 587

CIRCUMSTANȚIALUL CUMULATIV (CircCumul) ... 587
1. Caracteristici generale ... 587
2. Clasa regenților și a termenilor obligatoriu coocurenți ... 588
3. Clasa de substituție ... 588
4. Dificultăți ... 589
5. Aspecte normative ... 590

CIRCUMSTANȚIALUL DE EXCEPȚIE (CircExc) ... 590
1. Caracteristici generale ... 590
2. Clasa regenților și a termenilor obligatoriu coocurenți ... 591
3. Clasa de substituție ... 591
4. Dificultăți ... 593
5. Aspecte normative ... 593

CIRCUMSTANȚIALE. TABEL RECAPITULATIV ... 594

CIRCUMSTANȚIALE

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC (CircLoc)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de loc** indică reperele spațiale ale evenimentului comunicativ (mai exact, reperele situației *de comunicare* sau ale situației *comunicate*). Exprimând una dintre coordonatele situației comunicate, se încadrează în grupa *circumstanțialelor situative*.
Din punct de vedere semantic, circumstanțialul de loc exprimă, cel mai adesea, situarea spațială a unui eveniment (*Lucrează **în centrul orașului**, Puneți stiloul **pe birou**, Pune-l **dedesubtul biroului***).

(b) Sintactic, este, asemenea tuturor circumstanțialelor, un constituent facultativ al enunțului. Se realizează în structuri **binare**, fiind în mod tipic dependent de un regent verbal. În afară de GV, circumstanțialul de loc apare și în GAdj și în GInterj.

> ① Există și un **complement circumstanțial de loc**, denumit și circumstanțial obligatoriu, cerut de sintaxa și semantica anumitor verbe; obligativitatea sintactică pe care o presupune (are statutul de „complement") impune tratarea sa într-un capitol separat (vezi **Complemente circumstanțiale**).

(c) Realizările definitorii ale circumstanțialului de loc sunt adverbele situative de loc *aici*, *acolo* și *unde* (interogativ).

2. Delimitarea de alte funcții / poziții sintactice

În tradiția gramaticală, în clasa circumstanțialului de loc erau încadrate și construcții de tipul: *Se deplasează **100 de metri**, Am mers **cale lungă***. Acești constituenți au funcția sintactică de **circumstanțial cantitativ**, pentru că indică o caracterizare cantitativă a predicației semantice, nu reperele spațiale ale evenimentului comunicativ. Cele două tipuri de circumstanțiale (de loc și cantitativ) se deosebesc și din punctul de vedere al clasei de substituție: grupul nominal neprepozițional este una dintre realizările tipice ale circumstanțialului cantitativ; în schimb, circumstanțialul de loc se exprimă rareori prin grup nominal neprepozițional – mai ales în construcții cu dativ locativ, învechite și constrânse lexical. Testul de distingere a circumstanțialului cantitativ de circumstanțialul de loc se realizează prin substituția cu *atât* adverbial: circumstanțialul cantitativ acceptă această substituție (*Se deplasează **atât** / Am mers **atât***); circumstanțialul de loc nu poate fi substituit prin *atât* (vezi și **Circumstanțialul cantitativ**).

3. Clasa regenților

Circumstanțialul de loc poate fi dependent de următoarele tipuri de regenți:
(1) verb la formă verbală finită (*A nins în **București**; Mă doare **în gât***) sau non-finită (*A studia **la Paris** e visul oricărui student; Cântând **aici**, mi-am îndeplinit un vis; Obișnuită **aici**, când a plecat, nu s-a putut adapta; Nu e ușor de citit cărți rare **acasă***);
(2) interjecție predicativă (*Hai **la noi!**, Marș **de aici!***);
(3) adjectiv calificativ (*Cățelul negru **în cerul gurii** este un câine rău*) sau participial (vezi *supra*).

4. Clasa de substituție

Circumstanțialul de loc are diverse posibilități de realizare.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial cu centru[1] de diverse tipuri[2]:	adverb substitut (folosit deictic, anaforic sau cu referință variabilă)	*Fabrica e [pe deal]$_i$. [$_{GAdv}$ **Acolo**]$_{CircLoc_i}$ lucrează Ion.* (utilizare anaforică) *A lucrat [$_{GAdv}$ **departe / acolo**]$_{CircLoc}$.* *Pune-l [$_{GAdv}$ **dedesubt**]$_{CircLoc}$!* (utilizare deictică) *Îl găsesc [$_{GAdv}$ **oriunde**]$_{CircLoc}$.* (utilizare variabilă)
	adverb negativ	*Nu învață [$_{GAdv}$ **nicăieri / niciunde**]$_{CircLoc}$.*
	adverb nehotărât	*Studiază [$_{GAdv}$ **undeva / altundeva**]$_{CircLoc}$.*
	adverb interogativ, relativ sau relativ-interogativ	*[$_{GAdv}$ **Unde**]$_{CircLoc}$ învață?* *Îl găsește [$_{PRel}$ [$_{GAdv}$ **unde**]$_{CircLoc}$ l-a lăsat]$_{CircLoc}$.* *Nu știu [$_{PRel}$ [$_{GAdv}$ **unde**]$_{CircLoc}$ plouă]$_{CD}$.*
Grup prepozițional, în care prepoziția are diverse compliniri:	GAdv	*Dispari [$_{GPrep}$ **de** [$_{GAdv}$ **acolo**]]$_{CircLoc}$!* *[$_{GPrep}$ **De** [$_{GAdv}$ **unde**]]$_{CircLoc}$ ai cartea?*
	GN cu centru substantiv, marcat cazual cu A sau G, impuse de prepoziție	*S-a suit [$_{GPrep}$ **pe** [$_{GN}$ **casă**]]$_{CircLoc}$.* *Citește [$_{GPrep}$ **în / la / lângă** [$_{GN}$ **bibliotecă**]]$_{CircLoc}$.* *Îl pune [$_{GPrep}$ **dedesubtul** [$_{GN}$ **mesei**]]$_{CircLoc}$.* *S-a plimbat [$_{GPrep}$ **în jurul** [$_{GN}$ **casei**]]$_{CircLoc}$.*
	GN cu centru substantiv, urmat de un modificator realizat prin PRel	*Lucrez [$_{GPrep}$ **în** [$_{GN}$ **uzina care e mai aproape**]]$_{CircLoc}$.* *Lucrez [$_{GPrep}$ **în** [$_{GN}$ **o / această uzină care e mai aproape**]]$_{CircLoc}$.*
	GN cu centru pronume, marcat cazual cu A sau G de prepoziție	*S-a uitat [$_{GPrep}$ **spre** [$_{GNpron}$ **aceea**]]$_{CircLoc}$.* *Privește [$_{GPrep}$ **înspre** [$_{GNpron}$ **dânsul**]]$_{CircLoc}$.* *[$_{GPrep}$ **Dedesubtul** [$_{GNpron}$ **el**]]$_{CircLoc}$ găsești cheia.* *[$_{GPrep}$ **În jurul** [$_{GNpron}$ **său**]]$_{CircLoc}$ era gol[3].*
	PRel introdusă de un pronume relativ sau relativ-indefinit	*Vă ascundeți [$_{GPrep}$ **lângă** [$_{PRel}$ **cine doriți**]]$_{CircLoc}$.* *Lucrez [$_{GPrep}$ **la** [$_{PRel}$ **oricine mă cheamă**]]$_{CircLoc}$.*
	GN cu centru numeral	*S-a așezat [$_{GPrep}$ **lângă** [$_{GNnum}$ **doi** [$_{GAdj}$ **mai înalți**]$_{Modif}$]]$_{CircLoc}$.*
	un alt GPrep, care este „complementul" primei prepoziții	*Se uită [$_{GPrep}$ **de** [$_{GPrep}$ **după** [$_{GN}$ **ușă**]]]$_{CircLoc}$.* *L-am luat [$_{GPrep}$ **de** [$_{GPrep}$ **deasupra** [$_{GN}$ **bibliotecii**]]]$_{CircLoc}$.*

Grup nominal, realizat prin substantiv în dativ („dativ locativ")[4]		*Stai* [$_{GN}$ ***locului***]$_{CircLoc}$. *Am rămas ţintuit* [$_{GN}$ ***locului***]$_{CircLoc}$.
Propoziţie relativă[5] introdusă prin:	adverbe de loc relative	*Aştept* [$_{PRel}$ ***unde vrei***]$_{CircLoc}$. *Întins* [$_{PRel}$ ***unde îi plăcea***]$_{CircLoc}$, *a adormit.* *Marş* [$_{PRel}$ ***unde ţi-e locul***]$_{CircLoc}$.
	adverbe nehotărâte	*Merg* [$_{PRel}$ ***oriunde / oriîncotro vrei***]$_{CircLoc}$. *Hai* [$_{PRel}$ ***oriunde vrei să mergem***]$_{CircLoc}$.

[1] Din punct de vedere morfologic, adverbul-centru poate fi:
– adverb simplu: *acasă, departe, afară, jos* etc.;
– adverb compus: *încolo-încoace, ici-colo;*
– locuţiune adverbială: *în spate, nu ştiu unde, te miri unde* etc.

[2] Unele adverbe-centru proiectează un grup complex, având diverşi subordonaţi (complemente sau circumstanţiale):
Dansează [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GNpron}$ ***-mi***]$_{Cl}$]$_{CircLoc}$.
Lucrează [$_{GAdv}$ ***aproape*** [$_{GPrep}$ ***de Bucureşti***]$_{CPrep}$]$_{CircLoc}$.
Lucrează [$_{GAdv}$ ***departe*** [$_{GPrep}$ ***de aici***]$_{CPrep}$]$_{CircLoc}$.
Lucrează [$_{GAdv}$ ***mai departe*** [$_{GPrep}$ ***cu 5 kilometri***]$_{CircCant}$]$_{CircLoc}$.
Lucrează [$_{GAdv}$ [$_{GN}$ ***5 kilometri***]$_{CircCant}$ ***mai departe***]$_{CircLoc}$.

[3] În GPrep, posesivul care apare după prepoziţie are statut de pronume (nu de adjectiv), funcţionând contextual ca un pronume personal în genitiv: *contra* ***mea***, *dedesubtul* ***său*** (vezi şi **Adjectivul pronominal posesiv, 4.2.**). Structura cu clitic de dativ (*deasupra-mi*, paralel cu *deasupra mea*) reprezintă o construcţie savantă, rar utilizată în limba contemporană.

[4] Construcţia cu dativ locativ apare rar, într-o serie de construcţii arhaizante şi populare (*a sta* ***locului***, *a rămâne* ***locului***, *a se aşterne* ***drumului***, *a se duce* ***dracului / naibii*** etc.).

[5] Circumstanţialul de loc realizat prin propoziţie relativă apare pe lângă toate tipurile de regenţi (GV, GAdj, GInterj).

5. Dificultăţi

5.1. În structuri cu elementele corelative *acolo – unde*, ca şi în cazul altor structuri corelative, de tipul:

Studiez [$_{GAdv}$ ***acolo***][$_{PRel}$ ***unde*** *îmi place*].

există un circumstanţial de loc exprimat prin propoziţia relativă introdusă prin adverbul de loc relativ *unde*, anticipată anaforic de adverbul *acolo*, care are tot funcţia sintactică de circumstanţial de loc. În interiorul propoziţiei relative, *unde* este tot circumstanţial de loc.

5.2. În schimb, în structuri asemănătoare (dar care nu implică perechea corelativă *acolo – unde*), cei doi constituenţi se analizează diferit: primul constituent este circumstanţialul de loc, iar al doilea, apoziţia acestuia; vezi exemplul:

Studiez [$_{GPrep}$ ***în Bucureşti***]$_{CircLoc}$, [$_{PRel}$ ***unde am studiat întotdeauna***]$_{Apoziţie}$.

În cazul inversării ordinii constituenţilor, baza şi apoziţia schimbă funcţiile sintactice între ele (de asemenea, în faţa prepoziţiei poate să apară şi un apozem):

Studiez [$_{PRel}$ ***unde am studiat întotdeauna***]$_{CircLoc}$, [$_{GPrep}$ *(adică) în Bucureşti*]$_{Apoziţie}$.

5.3. Circumstanţialul propoziţional introdus prin *unde* sau *de unde*, antepus regentului, are adesea un sens de opoziţie; în consecinţă, va fi analizat drept circumstanţial opoziţional şi nu drept circumstanţial de loc:

[$_{PConj}$ ***Unde până mai ieri era lipit pământului***]$_{CircOpoz}$, *deodată s-a îmbogăţit.*
[$_{PConj}$ ***De unde până mai ieri te chinuiai să prinzi o rezervare***]$_{CircOpoz}$, *acum patronii se întrec în oferte ca să atragă clienţi.*

5.4. A nu se confunda adverbul *dedesubt* şi prepoziţia aparent articulată *dedesubtul*. Unele cuvinte, precum *deasupra*, au aceeaşi formă şi ca adverbe, şi ca prepoziţii. Contextul sintactic ajută la distingerea lor; prepoziţiile au complinire obligatorie, însă adverbele apar, de obicei, singure (unele adverbe pot fi urmate de complemente sau circumstanţiale):

Lucrează [$_{GAdv}$ ***deasupra / dedesubt***]$_{CircLoc}$ vs *Lucrează* [$_{GPrep}$ ***deasupra noastră / dedesubtul nostru***]$_{CircLoc}$.

CIRCUMSTANŢIALUL DE TIMP (CircTimp)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanţialul de timp** indică reperele temporale ale situaţiei *de comunicare* sau ale situaţiei *comunicate*. Exprimând una dintre coordonatele situaţionale ale evenimentului, se încadrează în grupa *circumstanţialelor situative*.
Circumstanţialul de timp are o serie de valori semantice:
– plasarea evenimentului (anterioritate, simultaneitate, posterioritate) în raport cu un reper temporal (*Am fost la Bucureşti* ***în iunie***, *Suntem în* ***26 mai***, *Venim / vom veni* ***în iulie***, *Venim / Au venit* ***către ziuă***);
– fixarea limitelor unui eveniment (*Stăm la facultate* ***de la 12 la 3***, *Mi-au spus că vor sta la facultate* ***de la 12 la 3***);
– frecvenţa unui eveniment (*Vine* ***în fiecare zi***).

(b) Sintactic, este, asemenea tuturor circumstanţialelor, un constituent facultativ al enunţului. Se realizează în structuri **binare**, fiind în mod tipic dependent de un regent verbal. În afară de GV, circumstanţialul de timp apare rar şi în GAdj şi în GInterj.

① Există şi un **complement circumstanţial de timp**, denumit şi circumstanţial obligatoriu, cerut de sintaxa şi semantica anumitor verbe; obligativitatea sintactică pe care o presupune (are statutul de „complement") impune tratarea sa într-un capitol separat (vezi **Complemente circumstanţiale**).

(c) Realizările definitorii ale circumstanţialului de timp sunt adverbele situative de timp *acum*, *atunci* şi *când* (interogativ).

2. Delimitarea de alte funcţii sintactice

În tradiţia noastră gramaticală, în clasa circumstanţialului de timp erau încadrate şi construcţii de tipul: *Durează **două zile***, *Ţine **5 minute***, *Ţipă / A vorbit **tot timpul***, *A citit **toată ziua***. Aceşti constituenţi au funcţia sintactică de **circumstanţial cantitativ** pentru că indică o caracterizare cantitativă a predicaţiei semantice (durata evenimentului desemnat prin predicaţie), nu reperele temporale ale unui eveniment.
Cele două tipuri de circumstanţiale (de timp şi cantitativ) nu se deosebesc doar din punct de vedere semantic, ci diferă şi din punctul de vedere al clasei de substituţie: grupul nominal neprepoziţional (cu determinant şi cuantificator) este una dintre realizările tipice ale circumstanţialului cantitativ; în schimb, circumstanţialul de timp se exprimă rareori prin grup neprepoziţional. Testul de distingere a circumstanţialului cantitativ de circumstanţialul de timp se realizează prin substituţia cu *atât* adverbial: circumstanţialul cantitativ acceptă această substituţie (*Durează **atât** / Ţine **atât*** etc.); circumstanţialul de timp nu poate fi substituit prin *atât*.
Astfel, clasa tradiţională a circumstanţialului de timp de durată se încadrează, în această gramatică, în clasa circumstanţialului cantitativ.

3. Clasa regenţilor

Circumstanţialul de timp poate fi dependent de următoarele tipuri de regenţi:
(1) verb la formă verbală finită (*Vin **zilnic** la facultate*, *A nins mult **larna trecută***) sau nonfinită (*A locui **vara** la munte e reconfortant pentru oricine*, *Ajungând **acum***, *aţi ratat începutul spectacolului*, *Ajunsă acasă **de ieri***, *e încă obosită*, *Nu e uşor de ajuns **larna** pe vârful muntelui*);
(2) adjectiv calificativ (*Echipa victorioasă **astă-vară** a pierdut ieri meciul*) sau participial (vezi *supra*);
(3) interjecţie predicativă (*Iată **acum** o nouă reprezentaţie!*).

4. Clasa de substituţie

Circumstanţialul de timp are diverse posibilităţi de realizare.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial cu centru de diverse tipuri[1]:	adverbe situative de timp[2] (*azi, mâine, recent, pe urmă, apoi, întotdeauna, atunci, acum, demult, cândva, după-amiază, curând, aseară, anterior, posterior, ulterior*)	[$_{GAdv}$ ***Alaltăieri / Atunci***]$_{CircTimp}$ *a fost la film.*
	adverb negativ	*Nu a venit la noi* [$_{GAdv}$ ***niciodată***]$_{CircTimp}$.
	adverb nehotărât	*A venit în Bucureşti* [$_{GAdv}$ ***cândva / altcândva***]$_{CircTimp}$.
	adverb interogativ, relativ sau relativ-interogativ	[$_{GAdv}$ ***Când***]$_{CircTimp}$ *vine?* *A venit* [$_{PRel}$ [$_{GAdv}$ ***când***]$_{CircTimp}$ *a putut*]$_{CircTimp}$. *Nu ştiu* [$_{PRel}$ [$_{GAdv}$ ***când***]$_{CircTimp}$ *ploua*]$_{CD}$.
Grup prepoziţional, în care centrul prepoziţional (*de, în, din, până, peste, sub, după, înaintea, în jurul, de-a lungul, pe parcursul* etc.) are diverse compliniri:	GAdv	*A venit* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GAdv}$ ***ieri / alaltăieri / atunci / azi / curând***]]$_{CircTimp}$. [$_{GPrep}$ ***De*** [$_{GAdv}$ ***când***]]$_{CircTimp}$ *a venit?* *Stă* [$_{GPrep}$ ***până*** [$_{GAdv}$ ***mâine / după-amiază***]]$_{CircTimp}$.
	GN cu centru substantiv[3]	[$_{GPrep}$ ***Înaintea*** [$_{GN}$ ***recesiunii***]]$_{CircTimp}$ *câştiga mai mult.* [$_{GPrep}$ ***La*** [$_{GN}$ ***bătrâneţe***]]$_{CircTimp}$ *am devenit mai irascibil.* [$_{GPrep}$ ***Sub*** [$_{GN}$ ***dictatură***]]$_{CircTimp}$, *scriitorii erau constrânşi la compromisuri.* [$_{GPrep}$ ***În*** [$_{GN}$ ***vremea ciumei***]]$_{CircTimp}$ *au murit mulţi oameni.*[$_{GPrep}$ [$_{GPrep}$ ***Pe parcursul*** [$_{GN}$ ***discuţiei***]]$_{CircTimp}$ *s-au ridicat diverse probleme.*
	GN cu centru substantiv urmat de un modificator realizat prin PRel	*Vin* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***ora*** [$_{PRel}$ ***la care mi-e bine***]$_{Modif}$]]$_{CircTimp}$.
	GN cu centru pronume	[$_{GPrep}$ ***După*** [$_{GNpron}$ ***asta***]]$_{CircTimp}$ *a câştigat mai mult.*
	GN cu centru numeral	*Vei lua cuvântul* [$_{GPrep}$ ***după*** [$_{GNnum}$ ***doi mai bătrâni***]]$_{CircTimp}$. *Vei lua cuvântul* [$_{GPrep}$ ***după*** [$_{GNnum}$ ***a treia***]]$_{CircTimp}$.
	PRel	*Luaţi cuvântul* [$_{GPrep}$ ***după*** [$_{PRel}$ ***cine doreşte***]]$_{CircTimp}$.
	alt GPrep	*Vei prezenta lucrarea* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GPrep}$ ***la ora trei***]]$_{CircTimp}$. *A înotat* [$_{GPrep}$ ***până*** [$_{GPrep}$ ***în dimineaţa următoare***]]$_{CircTimp}$.
	GV non-finit la infinitiv	[$_{GPrep}$ ***Până*** [$_{GVinf}$ ***a se trezi el din somn***]]$_{CircTimp}$, *ea a plecat la serviciu.*

Grup nominal neprepoziţional, cu centru:	substantiv prototipic, în cazul „direct" / „neutru"[4]	[$_{GN}$ ***Vara asta***]$_{CircTimp}$ *am să mă-ndrăgostesc.* [$_{GN}$ ***Săptămâna viitoare***]$_{CircTimp}$ *merg la Bucureşti.* *Voi fi la munte* [$_{GN}$ ***toată vara viitoare***].
	substantive în curs de adverbializare, care denumesc zilele săptămânii, momentele zilei sau anotimpurile[5]	*Vine întotdeauna* ***lunea / dimineaţa / iarna.*** ***Duminica / Duminicile*** *lucrează intens.*
Grup verbal, cu centru formă verbală non-finită		[$_{GVger}$ ***Vizionând filmul incriminator***]$_{CircTimp}$, *individul se gândea la o soluţie salvatoare.* [$_{GVpart}$ ***Ajunsă înapoi acasă***]$_{CircTimp}$, *fata nu îşi amintea unde pusese cheile firmei.*
Propoziţie relativă, introdusă prin adverbul relativ *când* sau prin adverbul relativ-indefinit *oricând*[6]		*A început să plângă* [$_{PRel}$ ***când învăţătoarea a intrat în clasă***]$_{CircTimp}$. [$_{PRel}$ ***Oricând vrei***]$_{CircTimp}$, *treci pe la mine.*
Propoziţie conjuncţională, introdusă prin conectori specializaţi, precum *până, cum, până ce, de cum, îndată ce, după ce, pe dată ce*[7]		[$_{PConj}$ ***Până m-am însurat***]$_{CircTimp}$, *am fost tare fericit.* [$_{PConj}$ ***Îndată ce a ajuns acasă***]$_{CircTimp}$, *s-a aşezat la masă.*

[1] Unele adverbe-centru proiectează un grup complex, având diverşi subordonaţi (complemente sau circumstanţiale):
Ajunge [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GNpron}$ ***-mi***]$_{CI}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de lăsarea serii***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de oricare dintre voi***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de asta***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de a începe discursul***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{PCon}$ ***să intre mama***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***mai târziu*** [$_{GPrep}$ ***cu 5 minute***]$_{CircCant}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ [$_{GN}$ ***două ore***]$_{CircCant}$ ***mai târziu***]$_{CircTimp}$.
[2] Adverbele îşi pot procura referinţa anaforic sau deictic sau pot avea referinţă variabilă: *A venit* [*ieri*]$_i$. ***Atunci****$_i$ a venit şi Ion* (utilizare anaforică); *A venit* ***acum / atunci****; Vino* ***după-amiază*** (utilizare deictică); *Îl pot găsi* ***oricând*** (utilizare variabilă).
[3] Distingerea grupurilor libere de tipul prepoziţie + substantiv (*în timpul, în / pe vremea, în perioada*) de locuţiunile prepoziţionale cu o structură asemănătoare (*în jurul, pe parcursul*) se face aplicând următorul test: când componentul de după prepoziţie poate primi un determinant demonstrativ (determinantul este obligatoriu antepus), atunci componentul este substantiv, iar gruparea prepoziţie + substantiv este o grupare liberă (*în* ***acel / acest*** *timp, în / pe* ***acea / această*** *vreme, în* ***acea / această perioadă***); în schimb, dacă această combinare nu este posibilă, gruparea are statut de locuţiune prepoziţională (**în acest jur*, **pe acest parcurs*).
[4] Grupurile nominale neprepoziţionale din structuri de tipul ***Luni de zile / Luni întregi*** *l-am tot rugat să răspundă la cererea Parchetului, A stat la Bucureşti* ***câtva timp***, încadrate în tradiţia gramaticală în clasa de substituţie a circumstanţialului de timp, sunt circumstanţiale cantitative (vezi *supra*, **2.**).
[5] Aceste cuvinte se găsesc în plin proces de conversiune, de trecere din clasa lexicală a substantivului în clasa adverbului. Semnele conversiunii sunt apariţia fără alţi subordonaţi nominali şi apariţia cu articol definit cu funcţie iterativă (*iarna* din enunţul *Vine* ***iarna*** *la ţară* înseamnă „în fiecare iarnă"). Unele forme acceptă subordonaţi nominali tipici (*Vine* ***vara asta / lunea asta***), fapt care arată apartenenţa lor la clasa substantivului (articolul definit nu mai are aici rol iterativ, ci rol de individualizare); alte forme nu acceptă niciun fel de subordonaţi nominali (*Vine* ***luni*** */* **această luni*), fapt care arată adverbializarea lor. De asemenea, pot să apară în enunţuri gnomice (***Toamna*** *se numără bobocii*), fapt care arată apartenenţa lor la clasa adverbului.

[6] Adverbul relativ poate fi inclus într-un GPrep; în această situaţie, constituentul care are funcţia sintactică de circumstanţial de timp este GPrep (şi se încadrează în realizările prin GPrep): *A plâns* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{PRel}$ ***când învăţătoarea a intrat în clasă***]]$_{CircTimp}$
[7] Statutul de locuţiuni al combinaţiilor *până ce, îndată ce, după ce, pe dată ce* se verifică prin testul stabilităţii îmbinării lor: cuvintele *până, îndată, după* şi sintagma *pe dată* nu mai pot fi urmate de niciun element în afară de *ce*; în construcţia *pe dată ce*, care conţine un substantiv, nu pot fi intercalaţi subordonaţi nominali (determinanţi, de exemplu): **pe această dată ce.*

5. Dificultăţi

5.1. Delimitarea circumstanţialului de timp de cel cantitativ se face pe baza unor criterii sintactice (substituţia prin *atât*) şi semantice (semnificaţia constituentului) şi nu ridică probleme deosebite de interpretare (vezi *supra*, **2.**). Există însă unele construcţii realmente ambigue (în special construcţiile cu *a fi* şi circumstanţial realizat prin grup nominal neprepoziţional), în care, în afara unor subordonări ale centrului substantival, este imposibil de stabilit valoarea (cantitativ sau de timp) a circumstanţialului:

Voi fi la munte [$_{GN}$ ***toată vara***]$_{CircCant\ /\ CircTimp}$.

Prezenţa unui modificator realizat prin adjectiv situativ în grupul nominal circumstanţial dirijează interpretarea către circumstanţial de timp:

Voi fi la munte [$_{GN}$ ***toată vara viitoare***]$_{CircTimp}$.

5.2. În anumite condiţii sintactice, substantive cu trăsăturile [+Uman] sau pronume de diverse tipuri pot fi încastrate în GPrep care au funcţia sintactică de circumstanţial de timp:

A vorbit [$_{GPrep}$ ***după*** [$_{GN}$ ***Ion / profesor / mine***]]$_{CircTimp}$.

Aceste construcţii au la bază structuri bipropoziţionale şi sunt obţinute prin elipsă şi reorganizare sintactică:

A vorbit ***după Ion*** ← *A vorbit* ***după ce a vorbit Ion.***
A vorbit ***după profesor*** ← *A vorbit* ***după ce a vorbit profesorul.***
A vorbit ***după mine*** ← *A vorbit* ***după ce am vorbit eu.***

În urma reorganizării sintactice, subiectul propoziţiei elidate devine complement al prepoziţiei *după* şi primeşte cazul acuzativ.

5.3. În structuri cu unităţile corelative *atunci – când*, există două circumstanţiale de timp, unul realizat prin propoziţia relativă introdusă prin adverbul relativ *când*, şi altul prin adverbul anaforic *atunci* (în interiorul propoziţiei relative, adverbul de timp *când* are tot funcţia sintactică de circumstanţial de loc):

A venit [$_{GAdv}$ ***atunci***]$_{CircTimp}$ [$_{PRel}$ ***când eu intram în casă***]$_{CircTimp}$.

În structuri asemănătoare (în care însă nu există perechea corelativă *atunci – când*), primul component este circumstanțial de timp, iar al doilea, apoziția acestuia:

Dar [$_{GAdv}$ ***azi***], [$_{PRel}$ *când dorul mă usucă*]$_{Apoziție}$ / *Sunt osândit numai să plâng.* (Arghezi, *Iubitei mele*)

① Structurile apozitive se deosebesc și din punct de vedere intonațional de cele cu perechea corelativă *atunci – când:* între circumstanțial (baza apoziției) și apoziție există o pauză în pronunțare, marcată grafic prin virgulă; acest test confirmă analiza diferită a celor două structuri.

5.4. Unele construcții cu circumstanțial de timp ridică probleme atât în interpretarea adverbului *acum* neurmat de o complinire (a), cât și în interpretarea cuvântului *acum* urmat de un grup nominal cu semnificație cantitativă (b). Cuvântul *acum* din (a) este diferit de cuvântul *acum* din (b) (există $acum_1$ și $acum_2$). $Acum_1$ este un adverb situativ, deictic, care face trimitere la cadrul deictic primar (momentul enunțării). $Acum_2$ este un cuvânt la limita dintre prepoziție și adverb, a cărui referențialitate se obține prin raportarea la complinirea sa (prin convenție, îl vom considera adverb și vom analiza grupul pe care îl organizează drept GAdv).

(a) *A venit* [$_{GAdv}$ ***acum***]$_{CircTimp}$.
(b) *A venit* [$_{GAdv}$ ***acum două zile***]$_{CircTimp}$.

5.5. În structuri de tipul *A ținut conferința, **după care** a plecat la Paris, **care*** este un substitut pronominal *pro-frază* (nu un pronume relativ), ce reia informația primei propoziții. Astfel, structura nu conține o propoziție principală și o propoziție circumstanțială de timp de forma [GPrep + PRel], ci două propoziții principale coordonate prin juxtapunere. GPrep *după care* este circumstanțialul de timp în cea de a doua propoziție:

[$_{P1}$ *A ținut conferința*], [$_{P2}$ [$_{GPrep}$ ***după care***]$_{CircTimp}$ *a plecat la Paris*].

Prin reformularea acestei propoziții înlocuind substitutul pronominal cu conținutul pentru care stă se confirmă analiza propusă:

*A ținut conferința; după **ce a ținut conferința*** (= ***care***), *a plecat la Paris.*

5.6. A se observa contrastul dintre cuvintele (aparent echivalente) *înainte* și *până* din următoarele exemple:

(a) *A răspuns* [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{PConj}$ ***să intre mama***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
(b) [$_{GPrep}$ ***Până*** [$_{Pconj}$ ***să ajungă acasă***]]$_{CircTimp}$, *și-a cumpărat pâine.*
(c) *A răspuns* [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de lăsarea serii***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
(d) *A înotat* [$_{GPrep}$ ***până*** [$_{GPrep}$ ***în dimineața următoare***]]$_{CircTimp}$.
(e) [$_{GPrep}$ ***Până*** [$_{GVinf}$ ***a se trezi el din somn***]]$_{CircTimp}$, *ea a plecat la serviciu.*
(f) *Vine* [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GNpron}$ ***-mi***]$_{CI}$]$_{CircTimp}$.
(g) [$_{PConj}$ ***Până m-am însurat***]$_{CircTimp}$, *am fost tare fericit.*
(h) *A răspuns* [$_{GAdv}$ ***înainte***]$_{CircTimp}$.
(i)* *A răspuns **până**.*

Aceste două elemente au și subordonări comune (o propoziție conjuncțională în (a) și (b), un grup prepozițional în (c) și (d)), însă și subordonări diferite (*înainte* poate avea un CI (f), *până* poate subordona direct o propoziție conjuncțională cu verb la indicativ (g) și un grup verbal infinitival (e)); în plus, *înainte* poate funcționa singur (h), capacitate pe care *până* nu o are (i). Toate aceste diferențe distribuționale arată că *înainte* are statutul morfosintactic de **adverb** (funcționează singur, însă poate și subordona un CI sau un CPrep), iar *până* are un statut sintactic variabil, de **prepoziție** sau de **conjuncție** (în funcție de contextul sintactic). Prin atribuirea de statute sintactice diferite celor două elemente, se justifică și diferențele de interpretare sintactică dintre structurile de mai sus: în (a), circumstanțialul de timp se realizează prin [GAdv + PConj] (PConj, complinire a adverbului); în schimb, în (g), având statutul de conjuncție, fără funcție sintactică, *până* introduce o propoziție conjuncțională, astfel că circumstanțialul de timp se realizează prin PConj.

5.7. Structurile numite în mod tradițional *temporale inverse* ridică probleme în interpretarea semantică a circumstanțialului de timp:

Eram băiat de vreo treisprezece ani [$_{PRel}$ ***când am învățat să dau cu pușca***]. (Odobescu)

Din punct de vedere strict sintactic, PRel introdusă prin *când* este circumstanțial de timp; din punct de vedere logico-semantic însă, datarea evenimentului se realizează în propoziția principală, iar conținutul semantic principal al enunțului se regăsește în PRel circumstanțială de timp.

6. Aspecte normative

Se recomandă atenție la grafia formelor *de mult* vs *demult*, *de o dată* vs *deodată*, diferită în funcție de sens:

[$_{GPrep}$ ***De*** [$_{GAdv}$ ***mult***]]$_{CircTimp}$ *n-am mai mâncat ceva așa de bun.* („de multă vreme")
Asta se întâmpla [$_{GAdv}$ ***demult***]$_{CircTimp}$. („odinioară")

Îmi aminteam [$_{GPrep}$ ***de o dată***]$_{CPrep}$ *importantă.* („o zi")
Toate s-au întâmplat [$_{GAdv}$ ***deodată***]$_{CircTimp}$. („în același timp")

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD (CircMod)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de mod** (sau modal) indică o caracteristică (sau, mai rar, o circumstanță) a unui eveniment, a unui proces sau a unei stări (mai rar, a unei însușiri): *Maria a rezolvat problema **bine**; Dan vorbește **repede**; Așteptam cu toții, **într-o liniște deplină**; fericit **în mod inexplicabil**.* Pentru că reprezintă, în genere, o caracterizare a procesului, nu o referire la condițiile exterioare ale acestuia, *circumstanțialul de mod* stabilește o relație semantico-sintactică cu verbul mai puternică decât a circumstanțialelor situative, de loc și de timp.

ⓘ Unele circumstanțiale de mod (mai ales cele aspectuale) sunt totuși asemănătoare cu circumstanțialele situative, caracterizând nu doar acțiunea desemnată de verb, ci situația de ansamblu pe care o descrie propoziția. Acest lucru permite și tematizarea lor: ***Treptat**, norii au acoperit cerul.*

Prototipic, circumstanțialul de mod este postpus verbului regent. Unele circumstanțiale de mod, strâns legate de verb, cu rol de caracterizare internă a procesului, pot să apară (în enunțuri asertive) doar după verb, de care nu pot fi despărțite prin pauză (sau virgulă, în scris): *Dana [doarme **bine**] / *Bine [Dana doarme]*. Postpunerea este obligatorie pentru realizarea gerunzială a CircMod: *Rostește cuvintele **apăsându-le**.* Alte CircMod pot fi tematizate (***Cu greu** se desparte de munți*) și chiar separate prin pauză / virgulă.

📖 A fost introdusă, în această gramatică, o distincție între *circumstanțialul de mod*, care caracterizează acțiunea, și *circumstanțialul de modalitate*, care caracterizează o propoziție, exprimând o apreciere a locutorului asupra conținutului acesteia. Uneori, aceleași cuvinte sau sintagme pot să apară fie cu funcția de circumstanțial de mod, în grupul verbal (*Mihai mă privește **în mod straniu***), fie cu aceea de circumstanțial de modalitate, în relație cu întreaga propoziție, pe care o modalizează (***În mod straniu**, Mihai mă privește urât*).

Din punct de vedere semantic, *circumstanțialul de mod* descrie:

- proprietăți graduale (*vorbește **repede, încet, tare, puternic***) sau categoriale (*gândește **analitic***) ale evenimentului sau ale procesului, dependente de semantica verbului;
- proprietăți aspectuale ale evenimentului sau ale procesului: frecvența de realizare (*Lipsește **de obicei, mereu***), surpriza (*S-a întâmplat **brusc, deodată, pe neașteptate***), durata și progresia acțiunii (*Muncește **constant, continuu, necontenit, neîntrerupt, fără încetare***); aspectualitatea constituie o zonă de interferență între modalitate și temporalitate;
- o caracteristică a unei acțiuni, stabilite prin comparație: *Vorbește **cum gândește**; Se comportă **ca un bărbat**, Acționează **ca profesioniștii***; în *comparația ireală*, termenul de comparație este doar ipotetic: *Zâmbește **ca și cum / de parcă ar fi fericit***;
- proprietăți actanțiale, legate de agenți: *Acționează **cu nerăbdare** (= nerăbdător), **cu precauție** (= precaut); Petrec **laolaltă, împreună**, Se ajută **reciproc*** etc., care apropie circumstanțialul de mod de predicativul suplimentar;

- caracterizarea unui proces prin alt proces, văzut ca o modalitate de realizare a sa: *Merge **împleticindu-se**;*
- o circumstanță a desfășurării procesului, respectiv condiționări exterioare ale acțiunii (*Câștigă **ușor**, Vinul se învechește **în mod natural**) sau repere (Se îmbracă **după gustul meu**, Acționează **în conformitate cu regulile***).

📖 În unele gramatici, se vorbește de un *circumstanțial de conformitate* (*Casa a fost aranjată **după schițele arhitectului***); aici, acesta este considerat doar un subtip semantic al circumstanțialului de mod.

(b) Din punct de vedere sintactic, CircMod este, ca și celelalte circumstanțialele, un constituent facultativ al enunțului. Se realizează în structuri **binare**, fiind în mod tipic dependent de un regent verbal. În afară de GV, circumstanțialul de mod apare și în GAdj, GAdv și în GInterj.

ⓘ Există și un **complement circumstanțial de mod**, denumit și circumstanțial obligatoriu, cerut de sintaxa și semantica anumitor verbe: *Colegul tău se comportă **firesc*** (enunțul nu este posibil fără modal: **Colegul tău se comportă*). Unele verbe (*a se comporta, a se purta, a proceda* etc.) cer circumstanțial modal în orice condiții; altele – numai cu anumite sensuri (*Lucrurile stau **așa**; Titlul sună **bine***). Complementul modal este tratat într-un capitol separat (vezi **Complemente circumstanțiale**).

(c) Realizările caracteristice ale circumstanțialului de mod sunt adverbele *așa* (deictic sau anaforic) și *cum* (interogativ): ***Așa** vorbește el; **Cum** vorbește?*

2. Clasa regenților

Circumstanțialul de mod poate fi dependent de:
(1) verbe la formă finită (*Pășește **cu multă grijă** pe nisip*) sau non-finită (*A mânca **încet** e o recomandare cunoscută*);
(2) interjecții predicative (*Hai **mai repede!***);
(3) adjective, inclusiv participiale (*un ins vesel **în mod natural**, o casă **frumos** desenată*);
(4) adverbe (***de obicei** bine ales*).

① Multe circumstanțiale de mod se pot combina cu un număr limitat de regenți (pentru că sunt extrem de particularizate semantic): de exemplu, sintagma *în unanimitate* determină doar câteva verbe de tipul *a declara, a alege, a vota*.

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul de mod se realizează prin grup adverbial, grup prepozițional, grup verbal cu verbul-centru la gerunziu, propoziție relativă.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial	adverb de mod	*Îi vorbește* [$_{GAdv}$ ***foarte prietenos***]$_{CircMod}$. *Îi vorbește* [$_{GAdv}$ ***prietenește***]$_{CircMod}$. [$_{GAdv}$ ***Așa***]$_{CircMod}$ *desenează el.* *Strigă* [$_{GAdv}$ ***puțin mai tare***]$_{CircMod}$. *Cântă* [$_{GAdv}$ ***destul de prost***]$_{CircMod}$.
Grup prepozițional[1]	prepoziție complinită printr-un GN[2]	*Îi vorbește* [$_{GPrep}$ ***cu prietenie***]$_{CircMod}$. *Îi vorbește* [$_{GPrep}$ ***în mod prietenos***]$_{CircMod}$. *Scria repede și* [$_{GPrep}$ ***într-un mod neglijent***]$_{CircMod}$. *S-a descurcat* [$_{GPrep}$ ***în chip strălucit***]$_{CircMod}$. *Aranjează lucrurile* [$_{GPrep}$ ***în mare grabă***]$_{CircMod}$. *Vorbește* [$_{GPrep}$ ***fără teamă***]$_{CircMod}$. *Lucrează* [$_{GPrep}$ ***după model***]$_{CircMod}$.
	prepoziție complinită printr-un GV cu verbul la infinitiv sau conjunctiv	*Aleargă* [$_{GPrep}$ ***fără a obosi***]$_{CircMod}$. *Aleargă* [$_{GPrep}$ ***fără să obosească***]$_{CircMod}$.
	prepoziția comparativă *ca* sau *precum*, urmată de GN cu centrul în acuzativ	*Vorbește* [$_{GPrep}$ ***ca tine***]$_{CircMod}$. *Înaintează* [$_{GPrep}$ ***ca un melc***]$_{CircMod}$. *Muncește* [$_{GPrep}$ ***precum un robot***]$_{CircMod}$.
Construcție comparativă	construcție complexă, în care *ca* sau *precum* au valoare de adverbe de comparație, urmate de unul sau mai mulți constituenți	*Aleargă* [***ca*** [$_{GPrep}$ ***la antrenament***]]$_{CircMod}$. *I-a mulțumit* [***precum*** [$_{GN}$ ***unui binefăcător***]]$_{CircMod}$. *Îi vorbește* [***ca*** [$_{GN}$ ***un prieten***] [$_{GN}$ ***altui prieten***]]$_{CircMod}$.
Grup verbal (gerunzial)	verb la gerunziu[3]	*Îi vorbește* [$_{GV}$ ***îngânându-l***]$_{CircMod}$. *Se împarte tortul* [$_{GV}$ ***distribuindu-se fiecăruia câte o felie***]$_{CircMod}$.
Propoziție relativă[4] fără antecedent	introdusă prin adverbul relativ *cum*	*Îi vorbește* [$_{PRel}$ ***cum vrea***]$_{CircMod}$.
Propoziție conjuncțională	introdusă (mai rar, ușor învechit) prin conjuncția *precum*	*Face gălăgie* [$_{PConj}$ ***precum fac toți***]$_{CircMod}$.
	introdusă prin locuțiunile conjuncționale *ca și cum* și *de parcă* (tipice pentru comparația ireală)	*Merge* [$_{PConj}$ ***ca și cum ar pluti***]$_{CircMod}$. *Plânge* [$_{PConj}$ ***de parcă i s-ar fi înecat corăbiile***]$_{CircMod}$.

[1] Numărul grupurilor prepoziționale care tind să se fixeze și să devină locuțiuni adverbiale este destul de mare: *cu greu, cu drag, cu grijă, cu sfială, cu nerăbdare, cu tristețe, cu bucurie, cu vehemență, cu poftă, cu teamă, cu dor, cu orgoliu, cu atenție, cu demnitate, cu îndreptățire* etc.; *fără grijă, fără greș, fără teamă, fără sfială, fără ezitare, fără efort, fără grabă* etc. Frecvente sunt, ca în exemplele de mai sus, prepozițiile *cu* și *fără*. Alte prepoziții cu rol de centru sintactic pentru circumstanțialul de mod sunt *pe* (*pe fugă, pe plac, pe merit* etc.), *în* (*în sine, în esență*), *prin* (*prin natura lor*), *la* (*la întâmplare*). Destul de sistematică este combinația dintre *pe* și forma (pozitivă sau negativă) de supin / participiu feminin plural: *pe alese, pe apucate, pe nești*ute, *pe nevăzute, pe nepregătite* etc.

[2] O îmbinare nelocuțională stabilă, tipică pentru funcția de circumstanțial de mod, este cea a prepozițiilor *în / într- / la* cu substantivele *mod, fel* sau *chip*, nearticulate ori articulate indefinit sau (mai rar) articulate definit (tiparele *în mod ... / într-un mod ... / în modul ... / la modul*), urmate de modificatori adjectivali.

[3] Verbul la infinitiv nu poate alcătui un circumstanțial de mod decât în interiorul unui grup prepozițional (*Lucrează **fără a se grăbi***). Verbele la supin sau la participiu nu realizează funcția de CircMod, cu excepția celor din structurile menționate mai sus (*pe alese, pe nesimțite* etc.).

[4] Realizarea propozițională tipică a circumstanțialului de mod propriu-zis este propoziția relativă fără antecedent, introdusă prin adverbul relativ *cum*. Spre deosebire de circumstanțialele de loc și de timp, în cazul cărora relativa indică un reper situațional, caracterizarea modală nu poate fi decât sau a aceluiași proces (într-o formulare tautologică – *Vorbește **cum vorbește***) sau a unui proces similar, reprezentând reperul sau „prototipul", într-o structură comparativă explicită (*Vorbește **cum gândește***) sau într-o structură imbricată eliptică: *Vorbește **cum trebuie*** [să vorbească].

Mai rar, această realizare permite ca adverbul relativ să fie precedat de prepoziția *după*. Construcția ar putea fi încadrată formal în tipul de exprimare prin grup prepozițional, dar este totuși echivalentă și în variație liberă cu relativa introdusă direct prin adverb: *Decide* (***după***) ***cum îi place***.

4. Dificultăți

4.1. Circumstanțialul de mod se apropie de alte tipuri de circumstanțiale, între care linia de demarcație semantică este adesea greu de trasat.

(a) *Circumstanțialul instrumental* este apropiat de CircMod, în măsura în care instrumentul contribuie la un anume mod de realizare a acțiunii. Distincția se face doar după criterii semantice. În exemplul:

Gândește [$_{GPrep}$ ***cu capul lui***]$_{CircMod}$,

informația principală privește modul acțiunii (= independent), nu instrumentul, de aceea e mai potrivită interpretarea secvenței *cu capul lui* ca un CircMod.

(b) Unele secvențe pot fi interpretate fie ca situare spațială (*circumstanțial de loc*), fie ca o descriere a modului de realizare a acțiunii. În secvența:

Așteaptă [$_{GPrep}$ ***pe scaun***]$_{CircMod}$, *nu în picioare.*

contextul favorizează interpretarea drept CircMod.

(c) Circumstanțialul de mod cu sens aspectual este foarte apropiat (prin natura însăși a aspectualității, care indică modul de desfășurare în timp a acțiunii) de *circumstanțialul de timp*, care exprimă frecvența (vezi **Circumstanțialul de timp, 1.**). Pentru unificarea analizei, circumstanțialul realizat prin semiadverbe cu sens aspectual este un CircMod:

A [***mai***]$_{CircMod}$ *venit la noi. Ne* [***toți***]$_{CircMod}$ *vizitează.*

(d) *Circumstanţialul cantitativ* poate fi întotdeauna deosebit de CircMod, pentru că exprimă o evaluare cantitativă, o gradare. Se pot produce confuzii atunci când termenul de gradare este unul mai puţin tipic:

Era [$_{GAdv}$ ***vag***]$_{CircMod}$ *supărat.*

(e) Subtipul *circumstanţialului de relaţie* integrat sintactic se apropie, prin relaţia strânsă cu verbul şi prin poziţia fixă, de CircMod, de care poate fi totuşi deosebit prin echivalare cu structura *din punct de vedere ...*:

E slăbit [$_{GAdv}$ ***fizic***]$_{CircRel}$.

(f) CircMod realizat prin GPrep având drept centru prepoziţia *fără*, complinită printr-un GV cu verbul la infinitiv se poate confunda cu o construcţie formal identică, dar care are semnificaţie concesivă:

A lipsit [***fără a fi bolnav***]$_{CircConc}$.
A cântat [***fără a se opri***]$_{CircMod}$.

Adesea distincţia dintre circumstanţialul modal şi cel concesiv este greu de făcut, diferenţa semantică fiind produsă doar de caracterul preponderent convergent (în cazul modalului) sau preponderent divergent (în cazul concesivului) al proceselor descrise. Tipul de circumstanţial poate fi verificat prin parafrazare (cu propoziţia conjuncţională prototipică pentru concesiv: *deşi ...*).

(g) CircMod se poate confunda cu *circumstanţialul de modalitate*, mai ales pentru că aceeaşi formă poate să apară fie ca un circumstanţial de mod, în grupul verbal, fie ca un circumstanţial de modalitate, raportat la întreaga propoziţie:

Mihai vorbeşte [***natural***]$_{CircMod}$, *fără afectare.* (= „vorbeşte într-un mod natural$_1$")
[***Natural***]$_{CircModalitate}$, *Mihai vorbeşte.* (= „E natural$_2$ [că Mihai vorbeşte]")

4.2. *Circumstanţialul de mod* se poate confunda şi cu unele complemente.

(a) CircMod introdus prin *ca, precum, ca şi cum, de parcă* are un sens comparativ care îl apropie foarte mult de *complementul comparativ*, cu care are în comun şi majoritatea cuvintelor comparative (*ca, precum, ca şi cum*). Diferenţa este sintactică, CircMod fiind facultativ şi dependent de verb (în GV), în vreme ce CComp este obligatoriu şi dependent de o marcă a gradării (în GAdv sau GAdj). Se pot confunda mai ales CircMod şi CComp din GAdv:

Înaintează [***ca un melc***]$_{CircMod}$.
Înaintează [$_{GAdv}$ *(la fel de) încet* [***ca un melc***]$_{CComp}$]$_{CircMod}$.

(b) Când CircMod exprimă proprietăţi actanţiale, legate de agenţi: *cu nerăbdare* (= *nerăbdător*), *cu precauţie* (= *precaut*); *laolaltă, împreună, reciproc* etc. sau când este realizat prin gerunziu, e greu de diferenţiat de *predicativul suplimentar.* Construcţia poate fi interpretată ca un CircMod, dacă se consideră ca referitoare în primul rând la acţiune, sau ca PS, dacă se referă şi la subiecte, având dublă

subordonare. În cazul exprimării prin GAdv sau GPrep, se consideră că este vorba de CircMod; gerunziul este interpretat în funcţie de relaţia semantică cu verbul regent: este CircMod dacă îi caracterizează acţiunea, sau PS dacă descrie o acţiune distinctă:

El îi aşteaptă [***cu nerăbdare***]$_{CircMod}$.
Merge [***şchiopătând***]$_{CircMod}$.
Merge pe stradă [***gândindu-se la treburile lui***]$_{PS}$.

4.3. În cazurile în care există un antecedent adverbial al propoziţiei relative sau conjuncţionale – *aşa, astfel*: *Lasă lucrurile* ***aşa / (pre)cum erau; Aşa să faci, cum ţi-am spus eu!*** –, se consideră că este vorba de o dublă realizare a poziţiei sintactice.

4.4. Un tipar caracteristic este cel al circumstanţialului metadiscursiv (incident), introdus prin elemente de relaţie tipic modale: ***Este*** – [spun] ***cum am mai spus*** – *o soluţie, Soluţia,* [afirm] ***cum vom vedea în continuare,*** *este simplă.*

📖 În GALR, aceste construcţii erau tratate în cadrul CircMod, ca un subtip aparte, denumit *circumstanţialul enunţării.*

Tot incidente metadiscursive sunt GAdv sau GPrep de tipul *sincer, pe scurt* ([***Sincer***], *e o greşeală*), ca şi o serie de construcţii gerunziale care au drept centru un verb de declaraţie (*sincer vorbind, cinstit vorbind* etc.).

[[$_{GAdv}$ ***Sincer***]$_{CircMod}$ ***vorbind***]$_{incidentă\ metadiscursivă}$, *e o greşeală.*

Construcţiile gerunziale sunt la rândul lor analizabile, fiind alcătuite dintr-un GAdv (*sincer, cinstit* etc.) cu funcţia de CircMod şi dintr-un verbul-centru la gerunziu.

4.5. Multe circumstanţiale de mod au devenit conectori discursivi: *în fond, de fapt* etc. Aceleaşi forme pot fi în unele contexte CircMod, în altele conectori discursivi, fără funcţie sintactică:

A procedat [***astfel***]$_{CircMod}$ *pentru că nu avea altă soluţie.*
[***Astfel***]$_{conector}$, *povestea s-a sfârşit.*

4.6. De gradul de stabilizare a sintagmelor prepoziţionale cu funcţia de CircMod, descrise *supra* (**3.** nota 1), adică de măsura în care acestea s-au lexicalizat ca locuţiuni, depinde interpretarea lor sintactică: fie ca grupuri prepoziţionale, fie ca grupuri adverbiale.

CIRCUMSTANȚIALUL DE MODALITATE (CircModalitate)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de modalitate** indică o evaluare a conținutului unei predicații, exprimând gradul în care acesta este considerat ca adevărat sau fals, obligatoriu sau interzis, favorabil sau defavorabil. Este un tip special de circumstanțial, care nu indică o caracteristică sau o circumstanță a evenimentului, interioară situației reprezentate, ci se plasează în exterior, la nivelul atitudinii vorbitorului față de enunțul său: *A greșit, **fără îndoială**, **Neapărat** va pleca în călătorie*; ***Din fericire**, răspunsul a fost corect.*

📖 În tradiția gramaticală, circumstanțialul de modalitate era inclus în circumstanțialul de mod; GALR a subliniat diferențele dintre cele două tipuri, dar a păstrat integrarea în aceeași clasă (CircModalitate ca subspecie a CircMod). De fapt, circumstanțialul de modalitate se plasează la un alt nivel sintactic și semantic decât circumstanțialul de mod. Acest lucru se reflectă în mai multe caracteristici; astfel, CircModalitate:
– nu corespunde realizării definitorii pentru circumstanțialul de mod – prin adverbele-substitute *așa* sau *cum*;
– nu poate face obiectul unei interogații parțiale asupra propoziției: – *Cum dormea Radu?* * – *Probabil*;
– nu poate să apară ca circumstanțial al unui verb la infinitiv: **a dormi **probabil***.
De aceea, în această gramatică s-a preferat separarea clară a celor două tipuri de circumstanțiale.

Din punct de vedere semantic, circumstanțialul de modalitate – unul dintre mijloacele de realizare a modalizării (vezi **Modalizarea, 2.1.**) – poate exprima o evaluare epistemică (*Radu dormea, **probabil***), deontică (***În mod obligatoriu**, Radu va deschide discuțiile)* sau apreciativă (***Din fericire**, Radu nu lipsește*).
Circumstanțialul de modalitate epistemică exprimă certitudinea (*desigur, evident, sigur, bineînțeles, firește, de bună seamă, cu siguranță, fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar și poate, mai mult ca sigur, în mod cert, în mod sigur, în mod evident* etc.) sau incertitudinea (*poate, probabil, parcă*) ori indică tipul de sursă a informației (prin mărcile evidențiale *pesemne, cică* etc.); vezi **Modalizarea, 2.2.**
Circumstanțialele modalității deontice exprimă valorile obligativității – *obligatoriu, neapărat, negreșit*, (popular) *musai*, *în mod / chip necesar, în mod / chip obligatoriu, cu necesitate* – și ale permisiunii, ale acceptabilității: *eventual*.
Circumstanțialele modalității apreciative exprimă o evaluare subiectivă, uneori și afectivă: *din fericire, din păcate, din nenorocire, din nefericire*; *în mod straniu, în chip bizar, într-un fel înduioșător* etc.

(b) Din punct de vedere sintactic, circumstanțialul de modalitate – care este întotdeauna un constituent facultativ al enunțului – nu apare niciodată ca adjunct în grupul verbal, adjectival sau adverbial, ci doar în raport cu o propoziție.

ⓘ Excepțiile sunt doar aparente. În enunțuri ca: *Și-a cumpărat o pălărie, **desigur** [roșie], A venit și el, **parcă** [destul de repede]* sau *Pleacă mâine, **probabil** [cu trenul]*, constituenții izolați modalizați sunt predicate semantice și poartă (eliptic) informația unei propoziții.

Circumstanțialul poate fi integrat prozodic în enunț (*Are **desigur** timp*) sau izolat (prin pauză și intonație): *Are, **desigur**, timp*. Când este izolat, parantetic, poate să apară în poziție inițială, mediană sau finală (***Desigur**, și-a cumpărat o pălărie*; *Și-a cumpărat, **desigur**, o pălărie*; *Și-a cumpărat o pălărie, **desigur***).

📖 În clasa circumstanțialului de modalitate au fost cuprinși în GALR, prin extrapolare, și operatorii metalingvistici, care se referă la actele de limbaj ale enunțării (de tipul: ***Sincer**, doarme*), numiți *circumstanțiale ale enunțării*, precum și cei care realizează în primul rând conectarea unor enunțuri (*N-a răspuns la telefon. **De fapt**, doarme*), numiți în GALR *pseudocircumstanțiale-conectori*. În gramatica de față, elementele din prima categorie sunt considerate incidente metadiscursive eliptice, tratate în cadrul circumstanțialului de mod ([***Sincer** ~~verbind~~], doarme*; *Este – [SP+N ***cum am mai spus***] – o soluție*), iar cele din a doua – conectori pragmatici. Aceștia din urmă exprimă în special operații de organizare a discursului și indică raporturi de tip argumentativ între enunțuri: de reformulare (*cu alte cuvinte, vasăzică, altfel spus, mai bine zis, mai exact*), de exemplificare (*de exemplu, de pildă, bunăoară*), de adăugare (*în plus, de asemenea, de altminteri, de altfel*), de specificare (*mai ales, mai cu seamă, în special, îndeosebi*), de ordonare și ierarhizare (*în primul rând, în al doilea rând, mai întâi, apoi, în sfârșit, mai înainte de toate, mai ales*), de confruntare (*pe de o parte ..., pe de altă parte, în același timp*), de echivalare (*la fel, tot așa, tot astfel*), de rezumare (*în esență, pe scurt*), de contrazicere (*dimpotrivă, din contra, în schimb*) etc.; vezi **Conectori pragmatici.**

2. Clasa de substituție

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial[1]	cu centru adverb[2] (sau locuțiune adverbială) de modalitate	[$_{GAdv}$ **Parcă**]$_{CircModalitate}$ *aud ceva.* *Avea* [$_{GAdv}$ **de bună seamă**]$_{CircModalitate}$, *dreptate.* *Au plecat* [$_{GAdv}$ **firește**]$_{CircModalitate}$. *Mergem* [$_{GAdv}$ **musai**]$_{CircModalitate}$ *la petrecere.*
Grup prepozițional	prepoziție complinită printr-un GN / sintagmă care tinde spre valoarea de locuțiune adverbială[3]	[$_{GPrep}$ **Fără niciun dubiu**]$_{CircModalitate}$, *soluția e greșită.*
	prepoziția *în / într-* complinită printr-un GN având drept centru substantivul *mod* (*fel, chip*) și un modificator adjectival / sintagmă care tinde spre valoarea de locuțiune adverbială	*Apare* [$_{GPrep}$ **în mod cert**]$_{CircModalitate}$, *o problemă.* [$_{GPrep}$ **în chip necesar**]$_{CircModalitate}$, *se va lua o măsură.* [$_{GPrep}$ **într-un fel bizar**]$_{CircModalitate}$, *n-a plecat cu cellalți.*

[1] De obicei, grupul este monomembru.
[2] Multe dintre aceste adverbe au formă adverbială specifică (neomonimă cu o formă adjectivală de masculin-neutru singular): *desigur, firește, poate, parcă, pesemne, cică, musai.*
[3] Limita dintre grupurile prepoziționale stabile și locuțiunile adverbiale este greu de trasat, pentru că este vorba de un proces lent de lexicalizare. Pot fi considerate locuțiuni, definitiv fixate, unități ca: *fără doar și poate, din păcate, din fericire* etc. Grupul prepozițional *fără îndoială* are multe variații – *fără nicio îndoială, fără niciun fel de îndoială* etc. – dar nu permite articularea definită a substantivului sau inserarea de adjuncți (grupul *fără îndoiala aceea teribilă* nu mai funcționa ca modalizator); este deci foarte aproape de statutul de locuțiune

3. Dificultăți

3.1. Uneori, aceeași formă poate să apară fie ca (a), circumstanțial de mod, în grupul verbal, fie ca (b) circumstanțial de modalitate, raportat la întreaga propoziție:

(a) [$_{GV}$ *Ana acționează* [[$_{GPrep}$ ***cu siguranță***] *și* [$_{GPrep}$ *cu precizie*]]$_{CircMod}$. (= „acționează cu fermitate, cu pricepere"),
(b) [$_{GPrep}$ ***Cu siguranță***]$_{CircModalitate}$, [$_{P}$ *Ana a acționat corect*]. (= „Desigur că Ana a acționat corect").

3.2. Adverbele care își subordonează sintactic, prin conjuncțiile *că* sau *să*, propoziția modalizată, nu mai sunt circumstanțiale de modalitate, ci predicate adverbiale (vezi **Predicatul, 2.2.3., 4.**):

[$_{GAdv}$ ***Sigur***]$_{CircModalitate}$, [$_{P}$ *iar am pierdut cheile*]. vs [$_{GAdv}$ ***Sigur***]$_{Predicat\ adverbial}$ [*că iar am pierdut cheile*]$_{S}$
[$_{P}$ *Ia-ți* [$_{GAdv}$ ***musai***]$_{CircModalitate}$ *cheile*]*!* vs [$_{GAdv}$ ***Musai***]$_{Predicat\ adverbial}$ [*să-ți iei cheile*]$_{S}$*!*

3.3. Realizarea modalizării prin propoziție relativă, introdusă prin adverbul *cum*, uneori precedat de prepoziția *după* – *A fost, **(după) cum se știe**, o soluție interesantă* – intră în categoria construcțiilor incidente, pentru că aparține unui alt plan enunțiativ și are doar formal structura sintactică a unei relative. În aceeași categorie (dar fără marcarea vreunei legături formale) intră propozițiile incidente nesubordonate, cu rol de modalizatori: *A fost, **se știe**, o soluție interesantă.*

4. Aspecte normative

În scris, circumstanțialul de modalitate se desparte de cele mai multe ori prin virgulă (corespunzând unei intonații parantetice) de restul enunțului: *A fost, **poate**, o greșeală*; virgula nu se folosește atunci când circumstanțialul este integrat prozodic: ***Poate** vine și el.*

CIRCUMSTANȚIALUL CANTITATIV (CircCant)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, **circumstanțialul cantitativ** exprimă o cuantificare, o caracterizare cantitativă a unei predicații semantice: *Așteaptă autobuzul **(de) o oră**; Muncește **destul de** mult; un profesor **suficient de** generos.*
(b) Regentul (verb, adjectiv sau adverb), componentul cuantificat, exprimă o calitate sau un proces gradabil (care poate fi privit gradual). CircCant este deci specializat atât pentru caracterizarea cantitativă a acțiunii, cât și ca operator / intensificator care realizează gradarea adjectivului și a adverbului.

📖 În gramatica tradițională, circumstanțialul cantitativ din grupul verbal era subordonat celui de mod, fiind numit, uneori, circumstanțial de mod de măsură (*Prețurile au scăzut **cu 5%***). De asemenea, se considera că mărcile de gradare gramaticalizate (*mai, foarte* etc.) nu au funcție sintactică.

ⓘ Din rațiuni didactice și pentru simplificarea prezentării, se consideră că toate mărcile de gradare a adjectivului și a adverbului sunt realizări ale circumstanțialului cantitativ. Gradul de gramaticalizare a acestor mărci de gradare este diferit: *mai* din structura comparativului de superioritate este cel mai gramaticalizat, *foarte* din structura superlativului relativ este mai puțin gramaticalizat, admițând variație de topică (*Ea era foarte urâtă / urâtă foarte*), *la fel de* din structura comparativului de egalitate este și mai puțin gramaticalizat. Mijloacele de gradare de tipul *extraordinar de, extrem de* sunt cel mai puțin gramaticalizate. Vezi **Adjectivul și grupul adjectival, 3.3.**

(c) Circumstanțialul cantitativ poate fi **propriu-zis**, atunci când exprimă variații cantitative imprecise (*Citește **mult***) sau **de măsură**, atunci când exprimă variații cantitative precise, prin raportarea la unități de măsură (*Citește **zece ore***).
(d) Realizarea tipică este adverbul *atât (de)*. Posibilitatea de substituție cu acest adverb constituie un test de recunoaștere a circumstanțialului cantitativ.
(e) Cunoaște o realizare specială, **metadiscursivă**, cu referire la actul enunțării: *L-am invitat să plece, ba **mai mult**, i-am spus să nu mai vină niciodată.*

2. Clasa regenților

2.1. Pot funcționa ca regenți ai circumstanțialului cantitativ **adjectivul** și **adverbul**, cu condiția ca acestea să fie gradabile:

*Este un om **extraordinar de** bun.*
*Aleargă **extrem de** repede.*

2.2. Circumstanțialul cantitativ poate apărea pe lângă **verbe** care conțin ideea de măsură sau care descriu acțiuni cuantificabile:

*Ion a lucrat **mult**.*
*Ion a învățat numai **atât**.*
*Ea a citit **destul***

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul cantitativ poate avea diverse realizări.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial[1]		*[GAdv **Câ**]CircCant ai scris?* *Rezolvarea este [GAdj [GAdv **destul** de]CircCant simplă].* *Rezolvarea este [GAdj [GAdv **mult**]CircCant simplificată].* *Rezolvarea este [GAdj [GAdv **prea**]CircCant simplă].* *Luna asta am câștigat [GAdv **înzecit**]CircCant.* *Ai petrecut [GAdv [GAdv **extrem** de]CircCant bine].* *A fost [GAdv [GAdv **nespus** de]CircCant bine].* *Fiindcă e nesuferit, stă mereu [GAdj singur [GAdv **cuc**]CircCant].*
Grup nominal[2]		*El aleargă [GN **doi kilometri**]CircCant.* *[GN **Câți kilometri**]CircCant ai alergat?* *A stat [GN **toată vara**]CircCant acasă.*
Grup prepoziţional cu diverse structuri	*de* + numeral (sau adjectiv indefinit) + substantiv	*O şedinţă [GAdj lungă [GPrep **de** [GN **şase / câteva ore**]]]CircCant.*
	cu + numeral (sau adjectiv indefinit) + substantiv	*Nivelul apei a scăzut [GPrep **cu** [GN **doi / mulţi metri**]]CircCant.*
	până, la, pe + numeral (sau adjectiv indefinit) + substantiv	*Construcţia se întinde [GPrep **pe** [GN **zece hectare**]]CircCant.* *Nivelul apei a crescut [GPrep **(până)** [GPrep **la** [GN **doi metri**]]]CircCant.*
	cât[3] + nominal în A	*A crescut [GPrep **cât** [GNpron **mine**]]CircCant.* *A mâncat [GPrep **cât** [GNnum **şapte**]]CircCant.*
Grup prepoziţional care include o **propoziţie relativă**		*A mărit preţul casei [GPrep **cu** [PRel **cât a vrut**]]CircCant.*
Propoziţie relativă fără antecedent		*A mâncat [PRel **cât a putut**]CircCant.*
Propoziţie conjuncţională introdusă prin *până*[4]		*Nivelul apei a scăzut [PConj **până a ajuns la zece centimetri**]CircCant.*
Propoziţie reziduală introdusă prin *cât*		*În piaţă merele costă [PRezidual **cât ~~costă~~ la supermarket**]CircCant.*

[1] **GAdv** (realizarea tipică a CircCant) poate avea drept centru adverbe şi locuţiuni adverbiale de cuantificare (*atât, mult, puţin, oricât, oarecum, cât, destul, suficient, enorm; cât mai mult, de ajuns, mai mult sau mai puţin, din ce în ce*) sau adverbe multiplicative (*dublu, îndoit, întreit, înzecit, însutit*. Se includ aici şi toate mărcile gradelor de intensitate (vezi **Adjectivul şi grupul adjectival, 3.3.2.**): *colosal de, cumplit de, extraordinar de, grozav de, impresionant de, uimitor de, înfricoşător de, negrăit de, nespus de* etc. O situaţie specială este reprezentată de substantivele adverbializate (vezi **Adjectivul şi grupul adjectival, 3.3.2.**): *beat **turtă**, gol **puşcă**, îndrăgostit **lulea**, îngheţat **tun**, răcit **cobză**, scump **foc**, singur **cuc**, slab **scândură**, supărat **foc / nevoie mare***.
Unele dintre aceste adverbe, mai ales cele care realizează gradarea, se leagă de regent prin prepoziţia funcţională *de*, care nu formează grup sintactic (vezi **Prepoziţia şi grupul prepoziţional, 3.**).

[2] GN (legat direct de verb) este adesea format din numeral (sau adjectiv nedefinit) şi un substantiv care desemnează unităţi de măsură. GN poate conţine un adjectiv pronominal nehotărât.
[3] *Cât* este prepoziţie numai în contextele în care impune caz (acuzativ). Capacitatea de a atribui caz se probează cu ajutorul pronumelui personal de persoanele 1 şi a 2-a, care au forme diferite la nominativ şi la acuzativ: *Muncește **cât Ion > cât tine.***
[4] La origine prepoziţie, *până* se recategorizează drept conjuncţie în contextele în care introduce o propoziţie subordonată în care verbul nu este la conjunctiv.

4. Dificultăţi

- Este frecventă apariţia unui cantitativ care gradează / modifică un alt cantitativ:

  *Trebuie să muncim [GAdv [GAdv **mult**]CircCant **mai mult**]CircCant.*
  *Ion a citit [GAdv [GAdv **destul** de]CircCant **mult**]CircCant.*
  *Este un om [GAdv **mult**]CircCant [GAdj [GAdv **mai**]CircCant **bun**].*

- Circumstanţialul cantitativ (pentru identificarea căruia se foloseşte testul înlocuirii cu adverbul *atât*) poate fi confundat cu cel de mod (a), cu un complement comparativ (b) sau cu un modificator (c):

(a) *o şedinţă [GAdv **complet**]CircMod inutilă*
(b) *un om înalt [GPrep **cât o prăjină**]CComp*
(c) *un om [GPrep **cât** [GN **o prăjină**]]Modif.*

CIRCUMSTANŢIALUL INSTRUMENTAL (CircInstr)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanţialul instrumental** este un component facultativ (un adjunct) al GV (rar, şi al unui GInterj sau al unui GAdj), care exprimă **mijlocul (concret sau abstract)** prin care se realizează o acţiune:

*Scriu **cu pixul,** Reuşesc **prin insistenţă**.*
*Trosc! **cu pumnul** în masă.*
*Este o problemă rezolvabilă **prin mijloace interne**.*

Instrumentul poate fi alienabil (*Văd **cu ochelarii***) sau inalienabil (*Se vede **cu ochiul liber***).

(b) Se construieşte obligatoriu prepoziţional, prepoziţia tipică fiind *cu*; aceasta impune nominalului rolul Instrument:

*Ion plăteşte [GPrep **cu** [GN **cardul**]Instrument]CircInstr.*

ⓘ Circumstanțialul instrumental nu acoperă toate situațiile în care este atribuit rolul tematic Instrument (vezi **Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 2.2.**). Acesta poate fi primit, prin intermediul prepoziției, de un nominal în poziția de CircInstr (a), de CPrep (b) ori de CAg (c) sau, direct de la verb, de un nominal subiect (d):
(a) *Merg la școală* ***cu bicicleta.***
(b) *Mă folosesc* ***de bicicleta ta*** *până îmi cumpăr și eu una.*
(c) *Vestea bună a fost adusă* ***de o telegramă.***
(d) ***Bicicleta*** *te ajută să ajungi mai repede la serviciu.*

(c) Rar, poate avea o **utilizare metadiscursivă** (cu referire nu la proces, ci la actul enunțării):

Prin deducție, *dacă Ion e acum în Ungaria, a plecat de ieri din țară.*

2. Clasa regenților

(1) CircInstr poate avea ca regent un verb agentiv (a) sau nonagentiv – ergativ (b) ori de percepție (c) – la forme finite, precum și o interjecție cu regim verbal (d):

(a) *Mănâncă* ***cu furculița.***
(b) *Ion sosește* ***cu avionul.***
(c) *Ion vede* ***fără ochelari.***
(d) *Hai* ***cu trenul*** *la mare!*

(2) CircInstr acceptă ca regenți și forme verbale non-finite, gerunziu (a), infinitiv (b), supin (c), participiu adjectivat (d):

mâncând ***cu furculița***
posibilitatea de a sosi ***cu avionul***
imposibil de văzut ***fără ochelari***
copil plimbat ***cu căruciorul.***

(3) În afara adjectivelor participiale, CircInstr poate avea ca regent un adjectiv postverbal derivat cu sufixul *-bil*:

cometă observabilă ***cu ochiul liber***
boală vindecabilă ***prin tratament cu antibiotice.***

3. Clasa de substituție

CircInstr are posibilități de realizare destul de limitate, fiind exprimat, de obicei, prepozițional.

Tipul de realizare		Exemple
Grup prepozițional	cu prepozițiile *cu, fără, prin, la, în, pe* (care impun nominalului formă de acuzativ)	*Am fost acceptat* $[_{GPrep}$ ***prin*** $[_{GN}$ ***bunăvoința comisiei***$]]_{CircInstr}$ *Ei se luptă* $[_{GPrep}$ ***în*** $[_{GN}$ ***săbii***$]]_{CircInstr}$ *Copiii se joacă* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GN}$ ***calculator***$]]_{CircInstr}$ *Nu mai găsea cheia potrivită* $[_{GPrep}$ ***cu*** $[_{GNpron}$ ***care***$]]_{CircInstr}$ *să poată descuia ușa.* *Am luat examenul* $[_{GPrep}$ ***cu*** $[_{GN}$ ***ajutorul Mariei***$]]_{CircInstr}$ *Am ajuns acolo* $[_{GPrep}$ ***prin*** $[_{GN}$ ***intermediul vostru***$]]_{CircInstr}$
	cu prepozițiile *grație, datorită, mulțumită* (care impun nominalului formă de dativ)	*A ajuns la timp* $[_{GPrep}$ ***mulțumită*** $[_{GNpron}$ ***vouă***$]]_{CircInstr}$
Grup prepozițional care include o **propoziție relativă** fără antecedent		*A bătut ouăle* $[_{GPrep}$ ***cu*** $[_{PRel}$ ***ce a găsit prin casă***$]]_{CircInstr}$ *A terminat treaba la timp* $[_{GPrep}$ ***grație*** $[_{PRel}$ ***cui i-a ajutat***$]]_{CircInstr}$ *Cânt* $[_{GPrep}$ ***la*** $[_{PRel}$ ***ce instrument găsesc***$]]_{CircInstr}$
Grup verbal cu centru gerunzial		*Ion a slăbit* $[_{GVger}$ ***alergând***$]_{CircInstr}$

4. Dificultăți

- Ca oricărui circumstanțial, circumstanțialului instrumental din GV (a) îi corespunde un modificator în GN (b), căruia prepoziția îi impune tot rolul tematic Instrument (vezi **Modificatorul, 2.**):

(a) *Merg* $[_{GPrep}$ ***cu*** $[_{GN}$ ***mașina***$]]_{CircInstr}$
(b) $[_{GN}$ *mersul* $[_{GPrep}$ ***cu*** $[_{GN}$ ***mașina***$]]_{Modif}$

- Circumstanțialul instrumental poate fi confundat cu cel de cauză (a), cu cel de mod (b), cu cel condițional (c), în structuri precum:

(a) *Am reușit să plec în vacanță* [***datorită banilor trimiși de tine***$]_{CircInstr}$
(b) *L-am învins* [***accelerând***$]_{CircInstr}$ *spre final.*
(c) [***Făcând grevă***$]_{CircInstr}$, *nu obții nimic.*

5. Aspecte normative

Prepoziția *datorită*, care introduce un circumstanțial instrumental, se folosește numai în contexte pozitive (este corect *A luat examenul* ***datorită profesorului,*** nu *A luat examenul din cauza profesorului*), pe când locuțiunea prepozițională *din cauza*, care introduce un circumstanțial de cauză, trebuie să apară numai în contexte negative (este corect ***Din cauza vremii urâte,*** *n-am mai putut pleca*, nu *Datorită vremii urâte, n-am mai putut pleca*). În limba română actuală există tendința de a folosi prepoziția *datorită* și pentru exprimarea cauzei (negative).

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV (CircSoc)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul sociativ** este un constituent facultativ (un adjunct) în raport cu V / GV (rar, şi în raport cu GInterj), exprimând persoana care se asociază persoanei din poziția nominalului-subiect, alături de care participă la acțiune, la eveniment, la stare, **în acelaşi timp şi în acelaşi fel**: dacă subiectul este Agent, CircSoc participă, ca şi acesta, în calitate de inițiator şi de controlor al acțiunii (i); dacă subiectul este Pacient, „suferă" şi el modificările produse în timpul procesului (ii); dacă subiectul este Experimentator, este „afectat" de stare în acelaşi fel ca şi subiectul propriu-zis (iii) etc.:

(i) $[\textbf{\textit{Ion}}]_{\text{Agent}}$ *construieşte* ***cu fratele lui*** *un chioşc.*
(ii) $[\textbf{\textit{Ion}}]_{\text{Pacient}}$ *a căzut din căruță* ***cu nevastă*** *cu tot.*
(iii) $[\textbf{\textit{Ion}}]_{\text{Experimentator}}$ *urăşte* ***cu întreaga familie*** *aceleaşi prejudecăți.*

(b) Se construieşte obligatoriu prepozițional, cu prepoziția ***cu*** (rar, şi cu opusul ei ***fără***), prepoziție care impune nominalului rolul tematic Comitativ:

Merge la cinematograf $[_{\text{GPrep}}$ ***cu*** $[_{\text{GN}}$ ***prietenii***$]_{\text{Comitativ}}]$ / $[_{\text{GPrep}}$ ***fără*** $[_{\text{GN}}$ ***prieteni***$]]_{\text{Comitativ}}$

(c) Poate primi un fel de corelativ (***cu tot***), grup care include pronumele nehotărât *tot* (*Merge cu familie* ***cu tot*** *la mare* / *Merge* ***cu tot cu familie*** *la mare*).

ⓘ În antepunere, *cu tot cu* se apropie de statutul unei locuțiuni prepoziționale.

ⓘ Curent, CircSoc se realizează prin GN al cărui centru este un nominal cu trăsătura semantică [+ Personal]. Izolat, pot să apară şi nominale non-personale animate (*Merge* ***cu cățelul*** *la plimbare*). Considerăm că nu aparțin aceluiaşi tipar semantico-sintactic construcțiile în care apare un nominal non-animat (*Merge* ***cu coşul*** *la piață*, *Merge la teatru* ***cu pălărie***), plecând de la considerentul că, în aceste construcții, grupul prepoziționalnu îndeplineşte condiția de a participa „în acelaşi fel" (vezi (a)) la acțiune, la eveniment, de exemplu, în calitate de Agent.

2. Delimitarea de alte poziții sintactice

2.1. Trebuie distins CircSoc de **complementul prepozițional** construit cu prepoziția ***cu*** (sau, în cazul raportării la un GN, de **complementul numelui**), ultimele, spre deosebire de CircSoc, fiind cerute de predicate semantice „simetrice", fie predicate verbale „simetrice" (reflexive: *se aliază cu, se asemănă cu, se căsătoreşte cu, se ceartă cu, se înfrățeşte cu, se înrudeşte cu, se învecinează cu* sau nereflexive: *coexistă cu, coincide cu, concordă cu, conviețuieşte cu, seamănă cu*), fie predicate adjectivale „simetrice" (*asemănător cu, coexistent cu, complice cu, echivalent cu, egal cu, identic cu, paralel cu, sincron cu, sinonim cu*), fie predicate nominale „simetrice" (*este cumnat cu, frate cu, prieten cu, vecin cu*), fie, mai rar, predicate adverbiale „simetrice" (vezi *infra*, **4.**, interpretarea grupurilor *împreună cu, laolaltă cu*).

ⓘ Predicatul *simetric* (numit şi predicat cu *reciprocitate inerentă*) este un predicat cu două argumente a cărui caracteristică este de a-şi păstra valoarea de adevăr în condițiile inversării ordinii argumentelor (*Ion se înrudeşte / seamănă cu Gheorghe* este echivalent cu *Gheorghe se înrudeşte / seamănă cu Ion*; *X este egal / sincron cu Y* este echivalent cu *Y este egal / sincron cu X*; *X este frate / prieten cu Gheorghe* este echivalent cu *Gheorghe este frate / prieten cu Ion*).
Efectul sintactic al calității semantice de predicat „simetric" îl constituie capacitatea acestora de a apărea, sinonimic, în două construcții: (a) cu CPrep, construit obligatoriu cu prepoziția ***cu***; (b) fără CPrep, dar cu un subiect multiplu sau cu formă de plural:
(a) ***X se învecinează cu Y***, ***X este egal cu Y***; ***Ion este frate cu Gheorghe***,
(b) ***X şi Y / Ei*** *se învecinează*; ***X şi Y / Ei*** *sunt egali*; ***Ion şi Gheorghe / Ei*** *sunt frați.*

Deosebirea dintre CircSoc şi CPrep sau Compl al numelui (în cazul unor regente – nume relaționale) constă în:
(a) natura matricială şi, implicit, obligativitatea unui CPrep / Compl al numelui *vs* caracterul facultativ al circumstanțialului sociativ; complinirea prin ***cu*** este cerută de matricea semantico-sintactică a predicatului „simetric", în timp ce, în cazul unui CircSoc, complinirea prin ***cu*** este suprimabilă (să se compare: **Ion se învecinează*, **Ion conviețuieşte* vs *Ion merge la plimbare / Ion merge cu Gheorghe la plimbare*);

ⓘ În cazul predicatelor „simetrice", obligativitatea prepoziției ***cu*** priveşte numai construcțiile cu subiectul **la singular** (**Ion se învecinează*, **Ion conviețuieşte*, **Ion este identic*, **Ion este prieten*); la plural sau în cazul subiectului multiplu, CPrep este absent, fiind încorporat în subiect (***Ion şi Gheorghe / Ei*** *se învecinează / conviețuiesc / sunt egali / sunt prieteni*).

(b) asocierea complementului prepozițional / complementului numelui cu rolul Temă, atribuit de predicatul „simetric" (în acest caz, ***cu*** este o prepoziție-regim, prin intermediul căreia se transmite rolul atribuit de verb), spre deosebire de asocierea cu rolul Comitativ, în cazul unui CircSoc, rol atribuit nu de verb, ci de prepoziția lexicală ***cu***.

2.2. CircSoc trebuie distins de o structură cu **subiect multiplu**, în care apare relatorul hibrid ***şi cu***: *Ion, Andrei, Dan, Marian* ***şi cu Răzvan*** *au plecat în excursie* (vezi şi *infra*, **5.1.**). În ciuda regimului de acuzativ pe care îl impune componentul ***cu*** din grupul relatorului (vezi: *Ion, Andrei, Dan, Marian şi* ***cu mine***), sunt alte trăsături care conduc la interpretarea construcției ca subiect multiplu:
- relatorul se include într-o enumerare de componente între care se stabileşte clar o relație de coordonare;
- acordul se face după canoanele subiectului multiplu ($[[_{\text{GN}}$ *Ion*$]$ *şi* $[_{\text{GPrep}}$ *cu Gheorghe*$]]_{\text{S multiplu}}$ ***au plecat***$_{\text{Plural}}$ *în excursie*);
- schimbarea topicii antrenează schimbarea statutului componentului ***şi***, care, în postpunere, primeşte o lectură de semiadverb de insistență: *Ion, Andrei, Dan, Marian* ***au plecat şi cu Gheorghe*** *în excursie*.

Drept criteriu de diferențiere trebuie avute în vedere acordul verbului şi topica, termenii subiectului multiplu apărând obligatoriu grupați (pentru dificultăți, vezi *infra*, **5.1.**).

2.3. Prin definiție (vezi **1.**(a)), CircSoc are în vedere asocierea numai cu nominalul-subiect. Totuși, rar, în construcții marginale, este posibilă și asocierea cu alte componente în afara subiectului; vezi:

(a) cu CD (*L-am văzut **pe Cristi cu Dana***);
(b) cu CircExc (*Au venit toți, **în afară de Ion cu familia***);
(c) cu CircCumul (***Pe lângă Ion cu familia**, au venit și alții*).

Exemplele (b), (c) sunt structuri reorganizate (vezi **Circumstanțialul de excepție; Circumstanțialul cumulativ**). De altfel, și în (a) „asocierea" rezultă dintr-o reorganizare sintactică (*L-am văzut pe Cristi* [care era] *cu Dana*), ceea ce explică soluția adoptată aici care constă în includerea construcțiilor în care GPrep se raportează la alt component decât subiectul în clasa tiparelor cu **predicativ suplimentar** (PS).

3. Clasa regenților

Tipul de regent		Exemple
Verb la forme finite, din diverse clase sintactico-semantice[1]	verbe agentive tranzitive și intranzitive	*Construiește **cu prietenii** o casă, Aleargă **cu prietenii** prin parc.*
	verbe ergative	*Se îmbolnăvește **cu întreaga familie**, Cade de pe scaun **cu copil cu tot**, Ajunge **cu familia** la munte, Rămâne **cu Ion** în oraș.*
	verbe cu Experimentator	*Se bucură **cu familia** de binefacerile vacanței, Mă indispun **cu prieteni cu tot** la vederea emisiunii.*
Forme verbale non-finite	infinitiv	*Nu e ușor a ajunge **cu familia** la mare.*
	supin	*E dificil de ajuns **cu familia** la mare.*
	gerunziu	*L-am văzut plecând **cu familia** în vacanță.*
	participiu	*Rămasă pe drumuri **cu familie cu tot**, încearcă să reziste.*
Interjecții cu regim verbal		*Hai **cu noi** la mare!*

[1] Fac excepție verbele „simetrice" (care primesc obligatoriu CPrep), unele verbe non-agentive cu nominale non-personale în poziția subiectului (*Butoiul conține apă, Grădina abundă de fructe*), verbe-operatori de mod și de aspect (*trebuie să ..., începe să ..., se apucă să ...*) și verbele fără subiect.

ⓘ Tiparul de construcție se păstrează intact și în grupurile nominale obținute prin nominalizare, singura deosebire privind interpretarea sintactică (în GN nu apar circumstanțiale, ci modificatori):
Mă interesează [$_{GN}$ *plecarea* [$_{GPrep}$ ***cu prietenii***]$_{Modif}$ *la mare*].
Îmi face mare plăcere [$_{GN}$ *plimbarea* [$_{GPrep}$ ***cu prietenii***]$_{Modif}$ *prin orașul vechi*].

4. Clasa de substituție

Unica realizare este **grupul prepozițional**, cu una dintre prepozițiile ***cu*** sau opusul ei ***fără***.

📖 În raport cu tradiția gramaticală, care interpreta grupurile *împreună cu, laolaltă cu* drept locuțiuni prepoziționale specializate pentru introducerea circumstanțialului sociativ, considerăm că aceste grupuri sunt analizabile în
[$_{GAdv}$ *împreună / laolaltă*$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *cu* [$_{GN}$ *prietenii*]]$_{CPrep}$].

ⓘ Adverbele *împreună* și *laolaltă* au toate caracteristicile predicatelor (semantice) „simetrice" (vezi **2.1.**: ***X merge împreună / laolaltă cu Y*** este echivalent cu ***Y merge împreună / laolaltă cu X***), comportându-se identic cu predicatele simetrice de tip verbal (*se aseamănă cu, se înrudește cu*). Ca toate predicatele simetrice, *împreună* și *laolaltă* pot apărea în două tipuri de construcții, fie cu un CPrep obligatoriu, fie cu un subiect multiplu ori un subiect cu formă de plural: *X merge **împreună / laolaltă** cu Y* este echivalent cu *X și Y merg **împreună / laolaltă***.
Analiza sintactică a celor două construcții echivalente este următoarea:
[*X*]$_{S\ simplu}$ *merge* [$_{GAdv}$ ***împreună / laolaltă*** [$_{GPrep}$ ***cu Y***]$_{CPrep}$]$_{CircMod}$.
[*X și Y*]$_{S\ multiplu}$ *merg* [$_{GAdv}$ ***împreună / laolaltă***]$_{CircMod}$.

Grupul prepozițional (GPrep) include:

- un GN cu un centru substantiv în acuzativ (*A plecat* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***prietenii***]] / [$_{GPrep}$ ***fără*** [$_{GN}$ ***prietenii***]);

ⓘ În cazul prepoziției sociative ***cu,*** regula curentă de blocare a articulării definite după prepoziție este adesea încălcată, substantivul apărând frecvent ca articulat hotărât, chiar și în situația absenței modificatorilor (***Merge cu pisica / cu familia / cu părinții** la munte*). Rar, e posibilă și construcția cu nominal nearticulat, în cazul în care nominalul primește citire ca *proprietate* (*Se deplasează la Paris **cu bucătar și secretară** după el*).
În cazul prepoziției ***fără***, comportamentul nominalului nu se deosebește de toate celelalte grupuri prepoziționale, prepoziția blocând articularea definită a substantivului (*Merge la doctor **fără copil** / *fără copilul*).

- un GN cu centru pronume în cazul acuzativ, în oricare dintre ipostazele pronominale: utilizare deictică (*A plecat la Paris **cu tine / fără tine***), utilizare anaforică (*Studenții au fost la examen. După examen profesorul a plecat* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GNpron}$ ***ei / aceștia / toți / unii** dintre ei*]]$_{CircSoc}$), utilizare variabilă (*Nu-mi place să merg în parc* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GNpron}$ ***oricine***]]$_{CircSoc}$);
- un GN cu centru numeral-substitut în cazul acuzativ (*A plecat* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GNnum}$ ***trei*** [$_{GPrep}$ ***dintre ei***]$_{Modif}$]]$_{CircSoc}$, *A înotat* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GNnum}$ ***al doilea*** [$_{GPrep}$ ***din grup***]$_{Modif}$]]$_{CircSoc}$);
- o propoziție relativă fără antecedent:

(a) *E în stare să fugă* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{PRel}$ ***cine i-e drag***]]$_{CircSoc}$.
(b) *Se distrează* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{PRel}$ ***oricine dispune de bani***]]$_{CircSoc}$.

① Propoziția relativă, singurul tip de propoziție acceptat drept circumstanțială sociativă, apare în tipare cu imbricare (împletirea regentei cu subordonata), în care relativul, păstrând construcția prepozițională a circumstanțialului sociativ, îndeplinește, în propoziția relativă, rolul de subiect (a)-(b).

5. Dificultăți

5.1. Trebuie distins subiectul multiplu conținând grupul ***și cu***, situație în care verbul-predicat are obligatoriu formă de plural, iar componentele subiectului sunt grupate, de construcția cu un CircSoc, în care grupul nominal introdus prin ***și cu*** este separat de celălalt component / celelalte componente al(e) subiectului multiplu; vezi (a) *vs* (b):

(a) [[$_{GN}$ *Ion*], [$_{GN}$ *Andrei*], [$_{GN}$ *Dan*], [$_{GN}$ *Marian*] [***și***]$_{Conj.\ coord}$ [$_{GPrep}$ ***cu mine***]]$_{S\ multiplu}$ *am plecat în excursie.*
(b) [$_{GN}$ *Ion, Andrei, Dan, Marian*]$_{S\ multiplu}$ *au plecat în excursie* ***și***$_{Focalizator}$ [$_{GPrep}$ ***cu mine***]$_{CircSoc}$.

5.2. Trebuie diferențiate diversele valori semantice și diferitele poziții sintactice ale grupului prepozițional având drept centru prepoziția ***cu***, să se compare următoarele construcții:

(a) *El se poartă* [$_{GPrep}$ ***cu blândețe / cu intransigență***]$_{ComplCircMod}$.
(b) *El aleargă* [$_{GPrep}$ ***cu ușurință / cu eleganță***]$_{CircMod}$.
(c) *El aleargă / învață / cântă* [$_{GPrep}$ ***cu Ion***]$_{CircSoc}$.
(d) *El călătorește* [$_{GPrep}$ ***cu trenul / cu mașina***]$_{CircInstr}$.
(e) *Versul 1 rimează / seamănă* [$_{GPrep}$ ***cu versul 3***]$_{CPrep}$.
(f) *Ion este* [$_{GN}$ *frate / prieten* [$_{GPrep}$ ***cu Gheorghe***]$_{Compl\ al\ numelui}$]$_{NP}$.
(g) *Caută* [$_{GN}$ *un bărbat* [$_{GPrep}$ ***cu avere***]$_{Modif}$]$_{CD}$.
(h) [$_{GPrep}$ ***Cu bani***]$_{CircInstr}$, *poți obține orice.*
(i) [$_{GN}$ *Călătoria* [$_{GPrep}$ ***cu mașina***]$_{Modif}$]$_{S}$ *începe să nu-mi mai placă.*
(j) [$_{GN}$ *Asocierea vecinului* [$_{GPrep}$ ***cu dușmanii mei***]$_{Compl\ al\ numelui}$]$_{S}$ *m-a supărat cel mai rău.*

① Diferențele de interpretare se bazează pe următoarele argumente:
- în (a), verbul *se poartă* cere obligatoriu construcția cu un ComplCircMod, spre deosebire de (b), unde CircMod are statut facultativ (de adjunct), comportându-se ca orice circumstanțial;
- în (c), (d), verbele se construiesc facultativ cu câte un circumstanțial, unul sociativ, celălalt instrumental, diferența fiind strict semantică;
- în (e), verbele sunt de tip „simetric", cerând obligatoriu construcția cu un complement prepozițional cu prepoziția ***cu***;
- în (f), substantivele *frate, prieten* sunt de tip relațional, cerând obligatoriu un complement al numelui;
- în (g), subordonatul prepozițional apare în GN, în raport cu un substantiv, deci funcționează ca modificator;
- în (h), apare un grup prepozițional facultativ *cu bani*, care înseamnă „prin mijlocirea banilor";
- în (i), (j), apare un element comun: natura verbală a substantivului-centru, cu singura deosebire că, în (i), grupul prepozițional provine dintr-un CircInstr, care devine în GN un modificator, în timp ce în (j), provine dintr-un CPrep (verbul *a se asocia* cere o complinire obligatorie), calitatea de complement păstrându-se și în GN.

CIRCUMSTANȚIALUL DE RELAȚIE (CircRel)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de relație** este un constituent facultativ (un adjunct) din structura GV, GAdj sau GAdv, care are rolul să limiteze predicația semantică, indiferent de natura ei (verbală, adjectivală sau adverbială), specificând domeniul pentru care (perspectiva din care) predicația este adevărată:

(1) [$_{GV}$ *l-a întrecut pe toți* [$_{GPrep}$ ***la socoteli***]$_{CircRel}$].
(2) *Este* [$_{GAdj}$ *bolnavă* [$_{GAdv}$ ***psihic***]$_{CircRel}$].
(3) *Se comportă* [$_{GAdv}$ *ireproșabil* [$_{GPrep}$ ***sub toate aspectele***]$_{CircRel}$].
(4) [$_{GPrep}$ ***În materie de afaceri, #***]$_{CircRel}$ [$_{P}$ *nimeni dintre noi nu are mai mare pricepere*].
(5) [$_{GPrep}$ ***De sănătoasă, #***]$_{CircRel}$ [$_{P}$ *e sănătoasă*], *mulțumesc pentru întrebare.*

(b) Circumstanțialul de relație apare în două ipostaze sintactico-pragmatice.
- Există un **CircRel$_1$** (*supra*, (1)-(3)), cu trăsăturile:
  – este integrat sintactic în organizarea GV (1), GAdj (2) sau GAdv (3);
  – este integrat prozodic;
  – specifică domeniul pentru care predicația este adevărată;
  – are o topică, de obicei, postpusă centrului.
- Există un **CircRel$_2$** (*supra*, (4)-(5)), cu trăsăturile:
  – are legătură sintactică slabă cu restul enunțului;
  – este izolat prozodic (izolarea prozodică s-a notat prin [***#***]; grafic, îi corespunde virgula);
  – se raportează la întregul conținut propozițional, și nu la un anumit grup;
  – ocupă o poziție frontală de focalizare (de concentrare a interesului comunicativ; vezi **Structura informațională a enunțului, 4.**);
  – ocupă și o poziție de tematizare forte (poziție în care se reia și se concentrează o parte din informația cunoscută), unde marca sintactică de subordonare funcționează și ca marcă a tematizării forte (vezi **Structura informațională a enunțului, 2.**).

Relațiile diferite pe care le angajează fac posibilă coocurența celor două tipuri de circumstanțial de relație în același enunț:

[$_{GPrep}$ ***În ce mă privește, #***]$_{CircRel\ 1}$ [$_{P}$ *nu există nicio îndoială că fratele ei este* [$_{GAdj}$ *bolnav* [$_{GAdv}$ *psihic*]$_{CircRel\ 2}$]]$_{NP}$.

2. Delimitarea de alte poziții sintactice

- **CircRel$_2$** se apropie, în multe privințe, de un complement prepozițional (CPrep), mai ales în cazul adjectivelor construite prepozițional, de tipul: *bun de gură / la inimă, instabil în comportament, îngrijorător pentru mine, neglijent în îmbrăcăminte, sărac în idealuri*, unde limita dintre CPrep „limitativ" și CircRel este greu de stabilit.

- **CircRel$_2$** se apropie de circumstanțialul de modalitate prin așezarea sa extrapropozițională, prin ruptura prozodică de restul comunicării și legătura sintactică slabă, dar, mai ales, prin introducerea unei perspective extrapropoziționale (a locutorului sau a altei instanțe) și prin funcțiile speciale (de tip pragmatic) pe care le are – focalizare și tematizare.
  CircRel$_2$ a fost subordonat circumstanțialului de relație, și nu celui de modalitate, având în vedere că are în comun cu **CircRel$_1$** un anume tip de limitare a predicației, care, în cazul unui **CircRel$_2$** presupune limitarea la *o perspectivă dintr-un plan extrapropozițional* – planul locutorului sau al altei instanțe (*infra*, (1)) – și, tot dintr-o perspectivă extrapropozițională, o specificare a domeniului de apreciere (*infra*, (2)):

(1) [$_{GPrep}$ ***În ce mă / te privește, #***]$_{CircRel}$ [$_{P}$ *consider / consideri că Maria a greșit*].
(2) [$_{GPrep}$ ***În privința afacerilor, #***]$_{CircRel}$ [$_{P}$ *vecinii noștri nu au egal*].

3. Clasa de regenți

Tipul de regent		Exemple
verb sau o locuțiune verbală la o formă finită		[$_{GV}$ *A căzut* [$_{GAdv}$ ***fizic și psihic***]$_{CircRel}$]. [$_{GV}$ *Își bate joc* [$_{GPrep}$ ***sub aspect financiar***]$_{CircRel}$ *de întregul oraș*].
verb la o formă nonfinită	gerunziu	[$_{GVger}$ [$_{GAdv}$ ***Teoretic***]$_{CircRel}$ *vorbind*], *nu există altă soluție.*
	infinitiv	*Dorința Mariei e de* [$_{GVinf}$ *a-l învinge* [$_{GAdv}$ ***moralmente***]$_{CircRel}$].
	supin	*E greu* [$_{GVsupin}$ *de învins* [$_{GAdv}$ ***economic***]$_{CircRel}$] *într-o lume globalizată.*
	participiu	[$_{GVpart}$ *Învinsă recent* [$_{GPrep}$ ***la matematică***]$_{CircRel}$], *Ioana a fost scoasă din lotul olimpic.*
adjectiv calificativ		*Școala e* [$_{GAdj}$ *importantă* [$_{GPrep}$ ***sub toate aspectele***]$_{CircRel}$]. *Cuvintele analizate sunt* [$_{GAdj}$ *eterogene* [$_{GAdv}$ ***semantic***]$_{CircRel}$].
adverb modal calificativ		*E* [$_{GAdv}$ *important* [$_{GAdv}$ ***etimologic***]$_{CircRel}$] *să avem toate sursele.* *Se comportă* [$_{GAdv}$ *normal* [$_{GPrep}$ ***ca sănătate***]$_{CircRel}$].

O situație specială are CircRel$_2$ care se raportează la ansamblul conținutului propozițional (vezi *supra*, **1.** (4)-(5)).

4. Clasa de substituție

4.1. Realizarea adverbială:

- prin adverbe modale categoriale, derivate cu *-este* și *-mente* sau omonime cu adjectivul masculin, prezente atât în ipostaza unui CircRel$_1$ (a), cât și în ipostaza unui CircRel$_2$ (b):

(a) *I-a depășit **fizicește / fizic**, E cel mai apreciat **moralmente / moral**, Manualul e bun **teoretic**, nu și **aplicativ**;*
(b) ***Fizic, # / Fizicește, #** I.P. nu are egal.*

- prin construcții prepoziționale clișeizate, echivalente cu adverbe modale categoriale (*din punct de vedere / din punctul de vedere, sub aspect / sub aspectul*): *I-a depășit **sub aspect fizic / din punct de vedere fizic**.*

4.2. *Grupuri prepoziționale*, care diferă după tipul sintactico-pragmatic de CircRel

- În cazul unui CircRel$_1$, apar prepozițiile *de, din, la, în, ca, după, pentru* (*I-a intrecut **din fugă**, bun **de gură / la socoteli / în economie**, eterogen **ca structură**, simplu **pentru mine***).
- În cazul unui CircRel$_2$, apar prepoziții sau locuțiuni care funcționează și ca mărci de tematizare: (*cât*) *despre, din partea, după, în privința, cu privire la, cu referire la, sub aspect(ul), în materie de*:

***Cât despre inima mea**, s-o dea Dumnezeu oricui.* (I. Creangă)
*Și **din partea apei**, mi se pare că i-om duce dorul.* (I. Creangă)
***După mine**, nu mai e nimic de făcut.*
***În privința examenului / Cu privire la examen**, opiniile noastre diferă.*
***În materie de economie**, sunt totalmente nepriceput.*
***Sub aspect economic**, situația globală este catastrofală.*

Au fost subordonate tiparului CircRel$_2$ și toate construcțiile cu tematizare forte a unei predicații semantice introduse prin ***de***:

[$_{GPrep}$ ***De*** [$_{GVsupin}$ ***învățat, #***]$_{CircRel}$ [$_{P}$ *am învățat destul*].

Indiferent de tipul verbal (*infra*, (a)), adjectival (*infra*, (b)), adverbial (*infra*, (c)) sau nominal (*infra*, (d)) al predicației, tiparul are în comun cu CircRel$_2$ așezarea unui component într-o poziție de „temă" forte și, implicit, o „limitare" a interesului comunicativ la componentul așezat în această poziție:
(a) ***de*** + Supin, în cazul tematizării unei predicații verbale (***De plecat**, a plecat de mult*; ***De citit**, a citit destul*);
(b) ***de*** + Adj, în cazul tematizării unei predicații adjectivale (***De frumoasă**, a rămas frumoasă*, ***De bolnavă**, e la fel de bolnavă*);
(c) ***de*** + Adv, în cazul tematizării unei predicații adverbiale (***De bine**, nu-mi este bine*, ***De corect**, se poartă destul de corect*);
(d) ***de*** + Nominal, în cazul tematizării unei predicații nominale (***De frate**, mi-e frate, dar nu pot fi de acord cu ideile lui*).

4.3. Realizarea propozițională se reduce la o construcție cvasifixă, în care verbul, limitat la o formă de indicativ prezent, dă semne clare de „înghețare", gruparea, în întregime, alunecă spre statutul de locuțiune prepozițională (***Cât privește** opinia mea, aș vrea să n-o comunic nimănui*). Aceeași tendință de transformare în locuțiune caracterizează și varianta ***În (ceea) ce privește***, care, la origine, este un GPrep incluzând o propoziție relativă:

[$_{GPrep}$ ***În*** [$_{PRel}$ ***ceea ce privește examenul, #***]]$_{CircRel}$ *mă îndoiesc de reușită.*

ⓘ Unele dintre aceste construcții (vezi structura ***de*** + Supin) nu pot să apară decât în ipostaza de $CircRel_2$, în timp ce altele pot apărea în ambele ipostaze: ***Sub aspect economic*** ($CircRel_2$), *consider că este superioară* vs *Este superioară* ***sub aspect economic*** ($CircRel_1$).

4.4. Tabel recapitulativ:

Tipul de realizare		Tipul de circumstanțial: $CircRel_1$ *vs* $CircRel_2$	Exemple
Grup adverbial cu centru adverb de mod categorial / limitativ		$CircRel_1$	*Copilul este* $[_{GAdv}$ *bolnav* $[_{GAdv}$ ***psihic***$]_{CircRel\ 1}]$. $[_{GV}$ *l-a dominat* $[_{GAdv}$ ***fizic / fiziceşte***$]_{CircRel\ 1}]$.
		$CircRel_2$	$[$***Fizic / Fiziceşte***$]_{CircRel\ 2}$, $[_P$ *i-a întrecut pe toţi*$]$.
Grup prepoziţional (prepoziţie sau locuţiune prepoziţională) care încorporează	GN, cu regim cazual impus de prepoziţie	$CircRel_1$	$[_{GV}$ *Ne-a întrecut* $[_{GPrep}$ ***la*** $[_{GN}$ ***socotelI***$]]_{CircRel\ 1}]$ / $[_{GPrep}$ ***în*** $[_{GN}$ ***tenacitate***$]]_{CircRel\ 1}]$ / $[_{GPrep}$ ***ca*** $[_{GN}$ ***forţă***$]]_{CircRel\ 2}]$.
		$CircRel_2$	$[_{GPrep}$ ***În materie de*** $[_{GN}$ ***fizică***$]]_{CircRel\ 2}$ / $[_{GPrep}$ ***în privinţa*** $[_{GN}$ ***fizicii***$]]_{CircRel\ 2}$, *nu-l întrece nimeni.*
	formă-non-finită (supin)	$CircRel_2$	$[_{GPrep}$ ***De*** $[_{GVsupin}$ ***învăţat***$]]_{CircRel\ 2}$, *nu mai vreau să învăţ.*
	PRel	$CircRel_2$	$[_{GPrep}$ ***În*** $[_{PRel}$ ***ce priveşte munca***$]]_{CircRel\ 2}$, *nu ai de ce te plânge.*
Propoziţie relativă, introdusă prin relativul adverbial *cât*		$CircRel_2$	$[_{PRel}$ ***Cât priveşte bugetul***$]_{CircRel\ 2}$, $[_P$ *îl vom avea până la Crăciun*$]$.

5. Aspecte normative

5.1. În limba actuală, s-a restrâns considerabil utilizarea adverbelor categoriale derivate cu sufixul *-eşte* în favoarea formei omonime cu adjectivul masculin sau în favoarea construcției perifrastice prepoziționale. Construcții frecvente la sfârşitul secolului al XIX-lea, precum ***„Etimologiceşte****, adăpost* [...] este acelaşi cuvânt cu *apus* [...], un dublet cu sensul fundamental de «repaos»" (B. P. Hasdeu, EMR), lasă locul construcțiilor: ***Etimologic, / Sub aspect etimologic****,* adăpost *este acelaşi cuvânt cu* apus.

5.2. Locuțiunea prepozițională „articulată" *din punctul de vedere*, care introduce un CircRel, s-a specializat cu forma articulată pentru construcția cu un genitiv (*din punctul de vedere al economiei*), iar forma „nearticulată", pentru construcția cu adjectiv (*din punct de vedere economic*). Construcții precum *unele situații şi expresii nu sunt exagerate* ***din punct de vedere al chiar realității*** (T. Maiorescu, *Critice*), cu formă nearticulată şi genitiv, nu mai sunt acceptate de norma literară actuală.

5.3. În procesul de transformare în locuțiune (vezi *supra*, **4.3.**), grupul propozițional *în* (*ceea*) *ce priveşte* tinde să-şi piardă transparența organizării interne şi, de aceea, devine opacă şi calitatea de complement direct a substantivului sau a pronumelui subordonat (*în ceea ce priveşte* ***rezultatul / rezultatele,*** *în ceea ce* ***mă*** *priveşte*); în consecință, structura este, greşit, reinterpretată ca având un subiect, şi nu un complement direct, ceea ce atrage realizarea unui acord greşit (*în ceea ce* ***privesc rezultatele*** (corect: *în ceea ce* ***priveşte rezultatele***).

5.4. În limba actuală, şi alte grupări tind să se constituie în locuțiuni prepoziționale specializate pentru introducerea unui CircRel; este supărătoare frecvența cu care se foloseşte astăzi gruparea *legat de* „în legătură cu, cu privire la", în construcții nerecomandabile ca:

Legat de N'Doye, *Borcea nu a discutat cu mine.* (internet)
Ce ne învață designerul şi psihologul ***legat de*** *camera copilului* (internet)
Ce sfaturi îmi puteți da ***legat de*** *firmele de pază şi protecție?* (internet)

CIRCUMSTANȚIALUL DE CAUZĂ (CircCauză)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de cauză** exprimă prototipic cauza realizării unei acțiuni sau a apariției unei însuşiri: *A căzut* ***pentru că a alergat după tramvai****, A plâns* ***pentru că şi-a pierdut telefonul****, Era nervos* ***din cauză că se trezise devreme****.* Acțiunea indicată de circumstanțialul de cauză este obligatoriu anterioară celei din membrul regent al relației cauzale.
Circumstanțialul de cauză, realizat mai ales prin propoziție, aparține clasei de circumstanțiale care redau raporturi logico-semantice între două componente ale enunțului. Ca toate circumstanțialele de acest tip, CircCauză nu se include în structura unui anumit grup sintactic, ci se raportează la acel grup sau la o propoziție.
(b) Circumstanțialul de cauză poate fi introdus prin elemente specializate, precum:
– conjuncțiile şi locuțiunile conjuncționale *căci, deoarece, fiindcă, întrucât, din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, pentru că, pe motiv că* (*Autoarea era ascultată cu mare interes,* $[$***căci*** *era prima dată când vorbea în public despre opera ei*$]_{CircCauză}$);
– grupările prepoziționale cu statut (cvasi)locuțional *din cauza / pricina, din cauză / pricină de* (*A întârziat la examen* $[$***din cauza*** *ei*$]_{CircCauză}$).
Alți conectori (nespecializați) care introduc circumstanțialul de cauză sunt: conjuncțiile *că, dacă, cum, unde* şi locuțiunea conjuncțională *odată ce* (pentru exemple vezi *infra*, **3.**).
Raportul semantic dintre regent şi circumstanțialul de cauză poate fi marcat mai puternic şi prin utilizarea elementului corelativ *de aceea* (***De aceea*** *l-a chemat,* $[$***pentru că*** *avea nevoie de el*$]_{CircCauză}$).
(c) În anumite contexte, circumstanțialul de cauză poate avea utilizări speciale: argumentativă (*A reuşit,* ***pentru că îl văd bucuros***) şi metadiscursivă (***Pentru că tot a venit vorba despre asta****, să stabilim data examenului*).

2. Clasa regenților

Circumstanțialul de cauză se poate raporta la:
(1) grupul verbal, cu centru formă finită sau non-finită:

Voi veni la conferință ***pentru că mă interesează subiectul anunțat.***
L-am surprins plângând ***de supărare.***

(2) grupul interjecțional, cu centru interjecție propriu-zisă sau onomatopeică:

Vai de voi ***că nu cunoașteți adevărul.***
Și trosc! cu pumnul în masă, ***pentru că era gălăgie.***

(3) grupul adjectival, cu centru adjectiv propriu-zis sau adjectiv participial:

Ion era fericit ***fiindcă obținuse bursa mult dorită.***
Maria a fost dezamăgită, ***pentru că profesorul nu îi citise lucrarea.***

(4) grupul adverbial:

Hoții au operat discret, ***pentru că nu și-a dat nimeni seama de prezența lor.***

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul de cauză cunoaște diferite tipuri de realizare.

Tipul de realizare		**Exemple**
Propoziție conjuncțională[1]		*Complementele se separă de circumstanțiale* [$_{PConj}$ ***întrucât cele două poziții sintactice prezintă caracteristici sintactice diferite***]$_{CircCauză}$. *O enervă Ion,* [$_{PConj}$ ***că îi punea tot timpul întrebări indiscrete***]$_{CircCauză}$. [$_{PConj}$ ***Cum nu o cunoștea***]$_{CircCauză}$, *nu a salutat-o.*
Grup verbal cu centru gerunziu[2]		[$_{GVger}$ ***Necitind constant***]$_{CircCauză}$, *nu vei putea avea o cultură generală solidă.*
Grup adverbial cu centru:	un adverb urmat de o propoziție relativă	[$_{GAdv}$ ***Încet cum vorbește***]$_{CircCauză}$, *nici nu o auzi.* [$_{GAdv}$ ***Greu cum urcă***]$_{CircCauză}$, *n-o să ajungă curând în vârful muntelui.*
	o locuțiune adverbială de tipul *de ce, de aceea, de asta*	[$_{GAdv}$ ***De ce***]$_{CircCauză}$ *nu ai venit la mine?* *Fiindcă era supărat pe tine,* [$_{GAdv}$ ***de aceea***]$_{CircCauză}$ *nu te-a așteptat.*

Grup adjectival cu centru:	un adjectiv propriu-zis	[$_{GAdj}$ ***Docilă cum era***]$_{CircCauză}$, *făcea și ce nu îi plăcea.* [$_{GAdj}$ ***Bucuros că a terminat referatul***]$_{CircCauză}$, *Ion a ieșit la plimbare.*
	un adjectiv participial	[$_{GAdj}$ ***Convins de adevărul celor spuse***]$_{CircCauză}$, *avocatul pleda cu entuziasm în favoarea acuzatului.* [$_{GAdj}$ ***Ambalată cum era***]$_{CircCauză}$, *păpușa nu se vedea bine*[3].
Grupuri prepoziționale, incluzând, pe lângă prepoziția-centru (sau gruparea cu statut (cvasi)locuțional):	un grup nominal	*Nu iese din casă* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GN}$ ***rușine***]]$_{CircCauză}$. *Ședința a fost suspendată* [$_{GPrep}$ ***din*** [$_{GN}$ ***lipsă de cvorum***]]$_{CircCauză}$. [$_{GPrep}$ ***Din cauza*** [$_{GNpron}$ ***lui***], *a trebuit să amân programarea la coafor*[4].
	un grup adjectival	[$_{GPrep}$ ***De*** [$_{GAdj}$ ***fericită cum era***]]$_{CircCauză}$, *nu mai putea vorbi*[5]. [$_{GPrep}$ ***De*** [$_{GAdj}$ ***supărată***]]$_{CircCauză}$, *nu se mai întâlnea cu nimeni*[5].
	un grup adverbial	[$_{GPrep}$ ***De*** [$_{GAdv}$ ***încet cum scrie***]]$_{CircCauză}$, *nu a reușit să noteze tot*[5].
	o propoziție relativă	*O apreciază* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{PRel}$ ***cât muncește***]]$_{CircCauză}$. *Nu a mai venit la serviciu* [$_{GPrep}$ ***din cauza*** [$_{PRel}$ ***a ceea ce s-a întâmplat***]]$_{CircCauză}$.

[1] Propoziția cauzală nu admite modul conjunctiv.
[2] În limbajul cult, se întâlnesc grupuri gerunziale cu funcția sintactică de circumstanțial de cauză, având drept centru o locuțiune verbală de tipul *având în vedere, ținând cont* (*de*), *ținând seama* (*de*): [$_{GVger}$ ***Având-se în vedere probele adunate***]$_{CircCauză}$, *s-a decis trimiterea în judecată a inculpatului*) sau un gerunziu pasiv ca în construcțiile: [$_{GVger}$ ***Dat fiind acordul încheiat***]$_{CircCauză}$, *nu vom schimba condițiile de lucru,* [$_{GVger}$ ***Dată fiind situația actuală***]$_{CircCauză}$, *va pleca pentru o vreme în străinătate.* Aceste grupuri gerunziale au tendința de a deveni locuțiuni prepoziționale.
[3] Realizarea prin GAdj a circumstanțialului de cauză din construcțiile de mai sus poate fi explicată prin elipsă: [Fiind] ***frumoasă cum era****, câștiga atenția oricui,* [Fiind] ***bucuros că a terminat referatul****, Ion a ieșit la plimbare,* [Fiind] ***convins de adevărul celor spuse****, avocatul pleda cu entuziasm în favoarea acuzatului,* [Fiind] ***ambalată cum era****, păpușa nu se vedea bine.*
[4] GPrep cu centru prepoziția *datorită* are funcția sintactică de circumstanțial cauzal numai într-o construcție cu sens negativ, însă construcția nu este acceptată de norma literară: *Nu a luat examenul* [$_{GPrep}$ *datorită emoțiilor*]$_{CircCauză}$. În schimb, într-o construcție afirmativă, corectă, GPrep cu centru *datorită* are funcția sintactică de circumstanțial instrumental: *S-a remarcat* [$_{GPrep}$ *datorită* [$_{GN}$ ***talentului său***]]$_{CircInstr}$ (vezi **Circumstanțialul instrumental, 3., 4.**, și *infra*, **6.**)
[5] În contextele în care prepoziția nu este exprimată, CircCauză se realizează prin GAdj sau GAdv: [$_{GAdj}$ ***Fericită cum era***]$_{CircCauză}$, *nu mai putea vorbi;* [$_{GAdj}$ ***Supărată***]$_{CircCauză}$, *nu se mai întâlnea cu nimeni;* [$_{GAdj}$ ***Încet cum scrie***]$_{CircCauză}$, *nu a reușit să noteze tot.*

4. Topica

De obicei, circumstanțialul de cauză este postpus elementului regent:

Plângea ***de frică.***
I-a dat un premiu, ***pentru că a fost prima pe lista admișilor.***

Când circumstanțialul cauzal este focalizat, este antepus regentului:

***De frică** plângea (nu de durere).*

Unele realizări ale circumstanțialului de cauză cunosc restricții de topică. Astfel, circumstanțialele cauzale introduse prin *căci* sau *că* se află numai după regent (a), iar cele introduse prin *cum*, numai înaintea regentului (b):

(a) *Îi plăcea poezia, **căci / că era sensibilă** vs ***Căci / *Că era sensibilă**, îi plăcea poezia.*
(b) ***Cum nu o mai văzuse de mult**, nu a mai recunoscut-o.*

Circumstanțialul de cauză realizat prin locuțiunea adverbială *de ce* este, de asemenea, antepus regentului, fiind un element interogativ:

***De ce** nu lucrezi?*

Alte realizări ale circumstanțialului de cauză pot fi antepuse sau postpuse regentului:

***De veselă ce era**, râdea tot timpul,* dar și: *Râdea tot timpul, **de veselă ce era**.*
***Având în vedere situația de față**, va amâna plecarea,* dar și: *Va amâna plecarea **având în vedere situația de față**.*

5. Dificultăți

5.1. În unele contexte, circumstanțialul de cauză este greu de delimitat de alte circumstanțiale.

- Se poate confunda cu **circumstanțialul de timp**, atunci când se realizează prin GPrep cu centru prepoziția lexicală *după* urmată de un substantiv abstract:

*[**După atâta supărare**]$_{\text{CircCauză}}$, s-a îmbolnăvit.*

În contexte care conțin locuțiunea prepozițională *în urma*, statutul circumstanțialului este ambiguu – de timp sau de cauză, de aceea este corectă oricare dintre soluții:

*Fusese internat în spital **în urma unui atac de panică**.*

Propoziția cauzală interferează cu cea temporală când este introdusă prin conectorul *când*:

*Nu mai am liniște **când aud ce se întâmplă în lume**.*

Numai dacă acest conector s-a desemantizat, circumstanțialul este cauzal, și nu temporal.
În cazul unui enunț interogativ retoric, propoziția introdusă prin *când* (recategorizat drept conjuncție) este numai cauzală:

*[**Când nu te interesează ce probleme am**]$_{\text{CircCauză}}$, de ce mă mai întrebi ce fac?*

În anumite contexte, și circumstanțialul de cauză exprimat prin GV cu centru gerunziu este greu de delimitat de circumstanțialul temporal:

***Aflând ce s-a întâmplat**, s-a oprit din drum.*

- Circumstanțialul de cauză este uneori dificil de delimitat de **circumstanțialul condițional** atunci când este introdus prin conectorul *dacă*, element care introduce, de obicei, o propoziție condițională. În exemplul [***Dacă ai supărat-o***]$_{\text{CircCauză}}$, *a plecat*, propoziția conjuncțională introdusă prin *dacă* este cauzală, pentru că indică o cauză (a cărei acțiune este anterioară acțiunii exprimate în regentă), și nu o condiție.

- Un alt circumstanțial cu care se poate confunda circumstanțialul de cauză este **circumstanțialul de scop:**

*Am venit la tine, [$_{\text{PConj}}$ **pentru că m-ai chemat**]$_{\text{CircCauză}}$.*
*Am venit la tine, [$_{\text{PConj}}$ **ca să te ajut**]$_{\text{CircScop}}$.*

Distincția dintre cele două se face pe bază semantică: CircCauză presupune o cauză care generează un anumit efect, iar CircScop presupune o intenție pentru realizarea unei acțiuni. O deosebire esențială între cele două este că acțiunea exprimată de CircCauză este anterioară acțiunii exprimate în regentă, pe când acțiunea exprimată de CircScop este posterioară acțiunii din regentă. În plus, propoziția circumstanțială de cauză, spre deosebire de propoziția circumstanțială de scop, nu admite conjunctivul.
O dificultate de analiză poate să apară în cazul locuțiunii adverbiale *de aceea*, care are funcția de circumstanțial cauzal atunci când este corelată cu un circumstanțial cauzal, dar funcția de circumstanțial de scop când este corelată cu un circumstanțial de scop:

*[$_{\text{PConj}}$ Pentru că mi-era dor de tine]$_{\text{CircCauză}}$, [$_{\text{GAdv}}$ **de aceea**]$_{\text{CircCauză}}$ am venit.*
*[$_{\text{PConj}}$ Ca să te ajut]$_{\text{CircScop}}$, [$_{\text{GAdv}}$ **de aceea**]$_{\text{CircScop}}$ am venit.*

5.2. Circumstanțialul cauzal se poate confunda cu un **complement prepozițional**. Verbe precum *a se teme, a se bucura* se construiesc cu un complement prepozițional introdus prin prepoziția *de:*

*Ion se teme [**de câini / de ceea ce va urma**]$_{\text{CPrep}}$.*
*Maria se bucură [**de rezultatul obținut / de ceea ce a obținut**]$_{\text{CPrep}}$.*

Un argument pentru a separa cele două poziții sintactice este posibilitatea de a fi coocurente:

*Ion se teme [**de câini**]$_{\text{CPrep}}$ [**pentru că l-au mușcat în copilărie**]$_{\text{CircCauză}}$.*
*Maria se bucură [**de rezultatul obținut**]$_{\text{CPrep}}$, [**pentru că a muncit mult**]$_{\text{CircCauză}}$.*

5.3. Uneori, pot să apară dificultăți în ceea ce privește segmentarea unor construcții asemănătoare ca formă conținând un CircCauză. În exemplul (a), funcția de CircCauză este îndeplinită de GAdj, care include o relativă introdusă prin adverbul de

mod *cum*, iar în (b), funcția de CircCauză este îndeplinită de propoziția conjuncțională introdusă prin conjuncția *cum*:

(a) [$_{GAdj}$ ***Frumoasă*** [$_{PRel}$ ***cum era***]$_{CircMod}$]$_{CircCauză}$, *atrăgea atenția oricui.*
(b) [$_{PConj}$ ***Cum era frumoasă***]$_{CircCauză}$, *atrăgea atenția oricui.*

5.4. Conectorii *cum, unde* și *când,* adverbe relative în mod obișnuit, se recategorizează drept conjuncții când introduc un circumstanțial cauzal realizat ca propoziție:

Nu știe [$_{PRel}$ ***cum*** *să se îmbrace*]$_{CD}$.
[$_{PConj}$ ***Cum*** *e neatent*]$_{CircCauză}$, *uită mereu câte ceva.*
Au stabilit [$_{PRel}$ ***unde*** *vor pleca în vacanță*]$_{CD}$.
[$_{PConj}$ ***Unde*** *era zgârcit*]$_{CircCauză}$, *nu le-a adus prietenilor lui niciun cadou.*
Nu se știe [$_{PRel}$ ***când*** *ne va invita pe la el*]$_{S}$.
[$_{PConj}$ ***Când*** *nu știi ce înseamnă respectul*]$_{CircCauză}$, *de ce vorbești despre respect?*

6. Aspecte normative

- În contexte „negative" se recomandă folosirea uneia dintre grupările cu statut prepozițional *din cauza, din pricina, din cauză de, din pricină de,* iar în contextele „pozitive", prepoziția *datorită*. Construcții precum: *A scăpat cu viață **din cauza** unui mare noroc; **Datorită** vizibilității reduse, au avut loc multe accidente pe autostradă* sunt greșite (corect: *A scăpat cu viață **datorită** unui mare noroc; **Din cauza** vizibilității reduse, au avut loc multe accidente pe autostradă*).
- Unele greșeli de utilizare a circumstanțialului de cauză privesc punctuația.
  - Virgula este obligatorie între circumstanțiala cauzală și regentă atunci când relația este marcată prin conector și printr-un element corelativ: ***De aceea** a acceptat acordul, **pentru că** îi conveneau condițiile de lucru.*
  - Circumstanțialul de cauză realizat prin propoziție se desparte, de obicei, prin virgulă de regentă. Când însă legătura dintre cauzală și regentă este foarte strânsă din punct de vedere semantic, nu se pune virgulă: *A întrebat a doua oară **pentru că nu a înțeles**.* Așezată în antepunere, cauzala se desparte prin virgulă de regentă: ***Pentru că era frig**, s-a îmbrăcat mai gros.*
  - Unele circumstanțiale nepropoziționale nu se despart prin virgulă de regent: ***De ce** nu ai stat la masă?, **De aceea** a vorbit așa, A plâns **de fericire**.* Altele, în funcție de importanța acordată de locutor „cauzei", sunt neseparate sau separate prin virgulă de regent: *Pierdea mereu câte ceva* **(,)** *din cauza neatenției.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP (CircScop)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de scop (final)** exprimă scopul (finalitatea) pentru care se realizează o acțiune de către un agent: *Ion muncește mult **ca să obțină o bursă în străinătate**.* Acțiunea indicată de circumstanțialul de scop este obligatoriu posterioară celei din membrul regent al relației în care intră.
Circumstanțialul de scop, realizat mai ales propozițional, face parte din clasa circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice între două componente ale enunțului. Ca și celelalte circumstanțiale din această clasă, CircScop nu aparține unui anumit grup sintactic, ci se raportează la un grup sau la o propoziție.
(b) Circumstanțialul de scop poate fi introdus prin:
– conjuncțiile *ca să* (*Vorbește frumos* [***ca să** nu deranjeze pe nimeni*]$_{CircScop}$), *să* (*Mergem* [***să** cumpărăm bilete*]$_{CircScop}$), *de* (*Avea cinci ani când a luat banii din sertar* [***de** și-a cumpărat o carte*]$_{CircScop}$);
– prepozițiile *după* (*Mulți oameni aleargă* [***după** cumpărături*]$_{CircScop}$), *la* (*A plecat **la** **lucru***]$_{CircScop}$ *în alt oraș*), *întru* (înv.) (*Mulți tineri au luptat* [***întru** **apărarea credinței** **strămoșești***]$_{CircScop}$), *pentru* (*A citit mult* [***pentru** **a înțelege noua teorie***]$_{CircScop}$), *spre* (*Conducătorul acționează* [***spre** **binele tuturor***]$_{CircScop}$) sau locuțiunea prepozițională *în vederea* (*Guvernul a luat măsuri* [***în vederea** **dezvoltării economiei***]$_{CircScop}$).
Relația dintre scop și acțiunea întreprinsă pentru realizarea scopului poate fi marcată mai puternic cu ajutorul unei grupări corelative de tipul *de aceea, de asta, pentru aceea, pentru asta: **De aceea** te-am așteptat atât,* [***ca să** îmi spui chiar tu ce s-a întâmplat*]$_{CircScop}$. Demonstrativul din componența acestor grupări are rol anaforic, trimițând la segmentul de enunț care exprimă scopul.
(c) În contexte speciale, circumstanțialul de scop poate avea o utilizare metadiscursivă, făcând referire la actul enunțării: *El este urât, **ca să nu spun că e oribil**; Ion este cam meditativ, **ca să mă exprim frumos**.*

> ⓘ În cele două construcții, regentul circumstanțialului de scop este, de fapt, eliptic: *El este urât,* [spun asta] ***ca să nu spun că e oribil**; Ion este cam meditativ,* [spun așa] ***ca să mă exprim frumos**.*

2. Clasa regenților

(1) Circumstanțialul de scop se raportează, cel mai adesea, la un grup verbal cu centru un verb agentiv:

*Muncește **pentru a-și întreține familia**.*
*Face mult sport **ca să se mențină în formă**.*

Mai rar, centrul grupului verbal poate fi și un verb non-agentiv:

*El stă la umbră **ca să nu se bronzeze**.*
*Fii atentă la explicații **ca să înțelegi ceva!***
*Venitul va scădea **ca să se facă economie**.*

Centrul verbal poate fi reprezentat atât de o formă finită, cât şi de o formă non-finită:
- infinitiv: *A te linguşi* ***pentru a obţine un beneficiu*** *e un lucru josnic;*
- participiu: *Angajată* ***ca să aibă grijă de copil****, femeia trebuia să fie foarte atentă;*
- gerunziu: *Făcându-şi bagajele* ***ca să plece****, a constatat că îi lipseşte un lucru important;*
- supin: *După o zi de alergat* ***ca să facă ce şi-a propus****, i s-a făcut rău.*

(2) Circumstanţialul de scop poate fi dependent şi de grupul interjecţional:

Na-ţi o bomboană ***ca să te îndulceşti!***
Poftim cafeaua ***ca să o guşti!***

3. Clasa de substituţie

Clasa de substituţie a circumstanţialului de scop cuprinde mai multe tipuri de realizări.

Tipul de realizare		**Exemple**
Propoziţie conjuncţională[1]		*Lucrează mult* [$_{PConj}$ ***ca să termine mai repede lucrarea***]$_{CircScop}$. *Luptă* [$_{PConj}$ ***să ai mâine ce îţi lipseşte astăzi***]$_{CircScop}$.[2] *Luptă* [$_{PConj}$ ***ca mâine să ai ce îţi lipseşte astăzi***]$_{CircScop}$.[3] *S-a dus* [$_{PConj}$ ***de s-a culcat***]$_{CircScop}$.[4] *Du-te* [$_{PConj}$ ***de te spală***]$_{CircScop}$.[5]
Grup adverbial cu centru o locuţiune adverbială de tipul *de ce, de aceea, de asta*		*– [$_{GAdv}$ **De ce**]$_{CircScop}$ stă atât de mult la birou? – Pentru a termina la timp lucrarea.* *Ca să îţi povestesc ce am auzit, [$_{GAdv}$ **de aceea**]$_{CircScop}$ te-am sunat.*
Grup prepoziţional ce include:	un GV cu centru formă non-finită – infinitiv sau supin	[$_{GPrep}$ ***Pentru*** [$_{GVinf}$ ***a ajunge la acest rezultat***]]$_{CircScop}$, *a muncit mult. Ne trimiseseră* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GVsup}$ ***strâns castane***]]$_{CircScop}$.
	un GN[6]	*Tinerii s-au sacrificat* [$_{GPrep}$ ***spre*** [$_{GN}$ ***apărarea ţării***]]$_{CircScop}$. *A depus o cerere* [$_{GPrep}$ ***în vederea*** [$_{GN}$ ***obţinerii unui loc de muncă***]]$_{CircScop}$. *E greu să mai scrii astăzi numai* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{GN}$ ***glorie***]]$_{CircScop}$. *Mama ne-a pregătit un pachet* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{GN}$ ***drum***]]$_{CircScop}$.[7]
	o propoziţie conjuncţională marcată prin *ca ... să* (inclusă într-un GPrep cu centru *pentru*)[8]	[$_{GPrep}$ ***Pentru*** [$_{PConj}$ ***ca el să înţeleagă***]]$_{CircScop}$, *am ales un exemplu simplu.* *Lăsase totul în ordine* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{PConj}$ ***ca, atunci când se va întoarce, să se apuce imediat de lucru***]]$_{CircScop}$.
	o propoziţie relativă introdusă prin pronume relativ	*Muncise mult* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{PRel}$ ***ce avea de îndeplinit***]]$_{CircScop}$. *S-a dus* [$_{GPrep}$ ***după*** [$_{PRel}$ ***ce avea de cumpărat***]]$_{CircScop}$.

[1] Spre deosebire de propoziţia circumstanţială de cauză, circumstanţiala de scop se construieşte cu modul conjunctiv, excepţând construcţia cu *de* conjuncţional.

Propoziţia conjuncţională (mai puţin cea introdusă prin *de*) poate fi precedată de adverbe de precizare, precum *anume, aşa, intenţionat, înadins* (*într-adins*): *Uneori legea este făcută* ***anume*** [$_{PConj}$ *ca să faciliteze evaziunea*]$_{CircScop}$, *A spus asta* ***intenţionat***, [$_{PConj}$ *ca să te pună într-o situaţie dificilă*]$_{CircScop}$.
Circumstanţialele de scop negative pot conţine, după conectorul conjuncţional, atenuatori precum *cumva* sau *care cumva: Îşi punea o pălărie pe cap şi ochelari de soare* [$_{PConj}$ ***ca nu (care) cumva să fie recunoscut***]$_{CircScop}$.
[2] Într-o construcţie precum *Luptă* ***să ai mâine ce îţi lipseşte astăzi!***, *să* are două roluri: formant al conjunctivului şi conector care introduce o propoziţie circumstanţială de scop.
[3] Când un component din propoziţia circumstanţială de scop este aşezat înaintea verbului (utilizare ce presupune tematizarea componentului respectiv), conjuncţia *să* se realizează în varianta *ca ... să*, precum în exemplul *Luptă* ***ca mâine să ai ce îţi lipseşte astăzi!***
[4] Conjuncţia învechită şi populară *de* cere ca verbele din regentă şi din subordonată să aibă aceeaşi formă de mod şi de timp: *S-a dus de s-a culcat* vs **S-a dus de se culcase / *S-a dus de s-ar culca.*
[5] Într-o construcţie precum *Du-te de te spală!*, conjuncţia *de* se apropie de conjuncţiile coordonatoare, fiind echivalent cu *şi* (*Du-te şi te spală!*), deoarece conectează două verbe la imperativ, mod specific propoziţiilor principale.
[6] O serie de grupuri nominale incluse în GPrep au drept centre substantive care conţin ideea de scop (finalitate), precum *scop, intenţie, obiectiv, speranţă* etc.: *Vor face nişte modificări de redactare* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***scopul de a fi mai bine înţeleşi***]]$_{CircScop}$, *Unele femei îşi cumpără haine mici* [$_{GPrep}$ ***în*** [$_{GN}$ ***speranţa de a slăbi***]]$_{CircScop}$.
[7] Se observă că, în toate exemplele, substantivele din cadrul GPrep prin care se exprimă circumstanţialul de scop sunt abstracte (postverbale: *apărare, obţinere* sau asimilabile celor postverbale: *glorie, drum*).
[8] Prepoziţia *pentru* se construieşte obligatoriu cu propoziţia introdusă prin *ca ... să*, prin urmare, în contextul acestei prepoziţii, *ca ... să* nu este variantă a lui *să*, combinaţia *pentru să* nefiind posibilă. *Ca ... să* este variantă a lui *să* în propoziţiile completive, în condiţiile în care înaintea verbului din subordonată sunt aşezate alte componente, ca în exemplul: *Vreau* ***ca mâine să te vizitez*** (< *Vreau* ***să te vizitez***).
Gruparea *pentru ca să* este considerată pleonastică, atât prepoziţia *pentru*, cât şi conjuncţia compusă *ca să* exprimând ideea de scop (vezi *infra*, **5.**).

4. Dificultăţi

4.1. Circumstanţialul de scop se poate confunda cu alte circumstanţiale.
- Circumstanţialul de scop este confundabil cu circumstanţialul de cauză într-un context precum *L-a chemat* (*ca*) *să îl ajute.* Pentru a distinge cele două circumstanţiale, trebuie să se aibă în vedere sensul pe care fiecare îl exprimă în raport cu regentul – cauza (anterioară acţiunii din regentă), respectiv scopul (posterior acţiunii din regentă) –, precum şi faptul că propoziţia cauzală nu admite modul conjunctiv (compară construcţia *L-a chemat* ***(ca) să îl ajute***, care conţine un CircScop introdus prin conjuncţia (*ca*) *să*, cu *L-a chemat* ***pentru că avea nevoie de el***, care include un CircCauză introdus prin locuţiunea conjuncţională *pentru că*).
Prepoziţia *pentru* poate introduce atât un circumstanţial de cauză, cât şi un circumstanţial de scop, distincţia dintre acestea făcându-se pe bază semantică. Raportul temporal pe care cele două circumstanţiale îl stabilesc cu regentul este esenţial pentru a le deosebi – raport de anterioritate în cazul circumstanţialului de cauză şi raport de posterioritate în cazul circumstanţialului de scop:

S-a supărat [$_{GPrep}$ ***pentru o vorbă***]$_{CircCauză}$.
L-a chemat [$_{GPrep}$ ***pentru a-l ajuta***]$_{CircScop}$.

- Alt circumstanțial cu care se poate confunda circumstanțialul de scop este cel de loc, atunci când ambele sunt introduse prin aceeași prepoziție. Confuzia se produce în construcții cu verbe de deplasare care impun rolul tematic Țintă, precum *a se duce, a pleca, a ieși, a alerga* etc. Un indiciu pentru a distinge circumstanțialul de scop de cel de loc poate fi reprezentat de trăsătura semantică a componentului (grupului prepozițional) căruia i se atribuie rolul Țintă. Astfel, dacă respectivul component are trăsătura [+ Concret], acesta se asociază cu funcția sintactică de circumstanțial de loc, iar dacă prezintă trăsătura [– Concret], fiind un substantiv postverbal, are funcția sintactică de circumstanțial de scop:

Se duce [***la școală***]$_{CircLoc}$.
Se duce [***la cumpărături***]$_{CircScop}$.

Nu întotdeauna însă acest criteriu separă cele două circumstanțiale. Într-o construcție precum *Se duce la concert,* chiar dacă rolul Țintă este exprimat de un GPrep care conține un substantiv cu trăsătura [– Concret], funcția lui sintactică este de circumstanțial de loc. Posibilitatea coocurenței celuilalt tip de circumstanțial poate separa însă cele două funcții:

Merge [*la concert*]$_{CircLoc}$ [***ca să asculte formația favorită***]$_{CircScop}$.

Realizare prin propoziție conjuncțională nu are decât circumstanțialul de scop, nu și cel locativ. De asemenea, realizare prin GV cu centru formă non-finită are numai circumstanțialul de scop:

Au ieșit [***la restaurant***]$_{CircLoc}$.
Au ieșit [***la strâns gunoaiele***]$_{Circ\ Scop}$.

- Circumstanțialul de scop trebuie distins și de alte circumstanțiale, precum cel opozițional și cel consecutiv, atunci când acestea sunt marcate prin conjuncția *ca să.* Pentru a deosebi circumstanțialului de scop de celelalte două, trebuie să se țină cont de raportul semantic stabilit între conținuturile celor doi membri ai enunțului, iar, în cazul circumstanțialului consecutiv, și de elementul adverbial corelativ *așa (de), atât (de)*:

Cu mine era tristă, [***ca să fie veselă cu alții***]$_{CircOpoz}$.
Ion nu era așa de egoist [***ca să nu le dea cărți și altora***]$_{CircCons.}$

4.2. Cu intenții stilistice și pentru reliefarea circumstanțialei de scop, aceasta se poate izola de regentă:

Le-am explicat de mai multe ori elevilor mei ce înseamnă demnitatea. ***Ca să-și însușească această calitate.***

Însă, într-un context precum: *Ne-am întâlnit și astăzi în același loc, la aceeași oră.* ***Ca să vezi ce coincidență!***, nu se mai poate vorbi de izolarea circumstanțialei de scop. Construcția exclamativă *Ca să vezi ce coincidență!* nu are funcție de circumstanțial de scop, ci este o propoziție principală.

5. Aspecte normative

Gruparea *pentru ca să,* utilizată pentru a introduce un circumstanțial de scop, este pleonastică, întrucât și prepoziția *pentru,* și conjuncția *ca să* exprimă scopul. Prin urmare, construcții precum *Am venit, pentru ca să te ajut; I-am cerut sfatul profesoarei mele, pentru ca să nu fac o alegere greșită* (care marchează mai puternic raportul dintre scop și acțiunea anterioară) sunt greșite (corect: *Am venit* ***ca să te ajut*** sau *Am venit* ***pentru a te ajuta***; *I-am cerut sfatul profesoarei mele,* ***ca să nu fac o alegere greșită*** sau *I-am cerut sfatul profesoarei mele,* ***pentru a nu face o alegere greșită***). Construcția conținând gruparea *pentru ca ... să* este corectă: *Voi pleca devreme* ***pentru ca*** *la prânz* ***să*** *ajung la București.*

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL (CircCond)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul condițional** exprimă condiția de care depinde realizarea unei acțiuni sau a unei stări (***Dacă joci la loto,*** *ai șansa să câștigi;* ***Dacă voi termina la timp lucrarea,*** *voi fi fericit*).
Circumstanțialul condițional aparține grupei circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice. Ca toate circumstanțialele de acest tip, CircCond nu se include în structura unui anumit grup sintactic, ci se raportează la un grup sau la o propoziție. Circumstanțialul condițional se realizează mai ales propozițional. Condiția exprimată prin propoziția condițională poate fi sigură, posibilă sau ireală, valori evidențiate de verbele pe care aceasta le conține. Astfel, în funcție de sensul propoziției condiționale se disting:
(1) **condiționala sigură**, în structura căreia apare un verb la indicativ (prezent, perfect sau viitor):

[$_{PConj}$ ***Dacă ești serios***]$_{CircCond}$, *ești apreciat.*
[$_{PConj}$ ***Dacă a dorit să te vadă***]$_{CircCond}$, *te-a văzut.*
[$_{PConj}$ ***Dacă vei învăța***]$_{CircCond}$, *vei lua examenul.*

(2) **condiționala posibilă**, care conține un verb la condițional prezent sau la conjunctiv prezent:

[$_{PConj}$ ***Să știe că ai mințit-o***]$_{CircCond}$, *s-ar supăra pe tine.*
[$_{PConj}$ ***Dacă ar ști că e bolnavă***]$_{CircCond}$, *s-ar duce la doctor.*

(3) **condiționala ireală**, cuprinzând un verb la condițional perfect, conjunctiv perfect sau indicativ imperfect:

[$_{PConj}$ ***Dacă aș fi știut ce va urma***]$_{CircCond}$, *nu aș fi luat acea decizie.*
[$_{PConj}$ ***Să-l fi ascultat***]$_{CircCond}$, *ajungeam departe.*
[$_{PConj}$ ***Dacă aflam ce s-a întâmplat***]$_{CircCond}$, *renunțam la planurile mele.*

(b) Circumstanțialul condițional poate fi introdus prin:
– conjuncțiile *dacă* ([***Dacă** vei căuta răspunsul*]$_{CircCond}$, *îl vei găsi*), *de* ([***De** mă vei chema*]$_{CircCond}$, *voi veni*), *să* ([***Să** îl vezi bolnav*]$_{CircCond}$, *l-ai ajuta*), *când* ([***Când** l-ai auzi ce spune*]$_{CircCond}$, *ți s-ar face milă de el*) și locuțiunile conjuncționale *în caz că* ([***În caz că** se amână ședința*]$_{CircCond}$, *te voi anunța*), pop. ***de unde***, într-o structură fixă (*Să fugi, că* [***de unde** nu*]$_{CircCond}$, *te lovește!*);
– prepoziția *fără* ([***Fără** acceptarea acestei situații*]$_{CircCond}$, *nu voi putea să lucrez la noul proiect*), locuțiunile prepoziționale *în caz de* ([***În caz de** incendiu*]$_{CircCond}$, *ieșiți repede din casă!*), *în locul* ([***În locul lui***]$_{CircCond}$, *nu făceam asta*) și grupări prepoziționale analizabile, precum *cu condiția* (*Îți voi împrumuta cartea* [***cu condiția** să mi-o aduci peste o săptămână*]$_{CircCond}$), *în condițiile* (*Voi accepta propunerea voastră* [***în condițiile** stabilite*]$_{CircCond}$), *în ipoteza* (***În ipoteza** plecării a trei sferturi dintre angajați, firma se va desființa*) etc. (vezi și *infra*, **3.**).

Circumstanțialul condițional poate fi evidențiat prin grupări corelative, din care fac parte un conector și un adverb, precum *atunci* sau *apoi:*

[***Dacă** ai învățat*]$_{CircCond}$, ***atunci** poți participa cu încredere la concurs.*
[***Dacă** ești cinstit*]$_{CircCond}$, ***apoi** răspunde-mi la întrebare!*

(c) Circumstanțialul condițional poate avea și utilizare metadiscursivă, exprimând raportarea locutorului la discurs: ***Dacă îmi aduc bine aminte**, asta se întâmpla acum trei ani; **Dacă îmi dai voie**, nu a fost așa cum spui; M-am identificat cu personajul principal din film, **dacă pot să spun așa**.*

2. Clasa regenților

(1) Circumstanțialul condițional se raportează, în special, la grupul verbal cu centru formă finită:

*Nu i-ai asculta sfaturile niciodată, **dacă ai ști că nu îți vrea binele.***
***În locul lui Ion**, m-aș fi întors în țară.*

Centrul grupului verbal de care depinde circumstanțialul condițional poate fi, mai rar, și o formă non-finită:

*A-i susține pe tineri, **dacă aceștia sunt talentați**, e un lucru lăudabil.*
*Dându-i cafea **dacă îți cere**, nu îi faci bine copilului.*

(2) Alt grup sintactic de care depinde circumstanțialul condițional este grupul interjecțional având drept centru o interjecție cu regim verbal:

*Bravo ție, **dacă ajungi în vârful muntelui!***

(3) Circumstanțialul condițional poate avea ca regent și un grup adjectival cu centru derivat din verb:

*Și-a achiziționat o mască utilizabilă **în caz de incendiu**.*

ⓘ Într-o construcție precum *Voi fi fericită dacă voi câștiga acest concurs*, regentul este gruparea operator copulativ + adjectiv *voi fi fericită*, nu numai adjectivul *fericită*.

ⓘ O construcție care conține un adverb, precum *Dacă vei câștiga, binel*, este eliptică, regentul fiind, de fapt, gruparea cu operatorul *a fi – este / va fi bine*, și nu numai adverbul *bine* (*Dacă vei câștiga, este / va fi bine!*).

3. Clasa de substituție

Posibilitățile de realizare ale circumstanțialului condițional sunt numeroase.

Tipul de realizare	**Exemple**
Propoziție conjuncțională	[$_{PConj}$ ***Dacă îl ajuți***]$_{CircCond}$, *va ajunge la timp la serviciu.* [$_{PConj}$ ***De ți-e teamă de câine***]$_{CircCond}$, *nu te apropia de el!* [$_{PConj}$ ***În caz că îl întâlnești***]$_{CircCond}$, *să îi spui că îl aștept.* [$_{PConj}$ ***Să știe cum se simte***]$_{CircCond}$, *ar vizita-o mai des.* [$_{PConj}$ ***Când ți-e dat să te chinui***]$_{CircCond}$, *te chinui.* *Să pleci, că,* [$_{PConj}$ ***de unde nu***]$_{CircCond}$, *bine nu-ți va fi!*
Grup verbal cu centru formă non-finită de gerunziu	[$_{GV}$ ***Făcând abstracție de ultima dispută***]$_{CircCond}$, *putem spune că relația lor a fost până acum amicală.* *Nu poți aștepta să se întâmple ceva bun,* [$_{GV}$ ***nefăcând nimic***]$_{CircCond}$.
Grup adverbial cu centru un adverb de tipul *altminteri, altfel, astfel, așa*[2]	*Trebuie să plec în secunda asta,* [$_{GAdv}$ ***altminteri***]$_{CircCond}$, *pierd avionul.* *Sunt nemulțumiți de rezultate,* [$_{GAdv}$ ***altfel***]$_{CircCond}$, *n-ar face contestații.* *Lucrează mai ordonat,* [$_{GAdv}$ ***astfel / așa***]$_{CircCond}$, *vei fi mai eficient.*

Grup adjectival, în construcții eliptice (fără verbul-operator), având drept centru:	un adjectiv propriu-zis	[$_{GAdj}$ ***Singură***]$_{CircCond}$, *nu voi pleca în altă țară (< Singură [fiind], nu voi pleca în altă țară).*
	un adjectiv participial	[$_{GAdj}$ ***Numai rugată***]$_{CircCond}$, *vine pe la noi (< Numai rugată [fiind], vine pe la noi).*
Grup prepozițional care include:	un GN cu centru un substantiv abstract (a)[3] sau, mai rar, non-abstract (b)	(a) [$_{GPrep}$ ***În*** [$_{GN}$ ***absența conducătorului***]]$_{CircCond}$, *întâlnirea nu va mai avea loc.* *Am o veste foarte importantă pentru tine, dar nu trebuie să mai vorbești cu nimeni despre ea.* [$_{GPrep}$ ***Cu*** [$_{GN}$ ***această condiție***]]$_{CircCond}$ *ți-o spun /* [$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{GN}$ ***această condiție***]]$_{CircCond}$, *nu ți-o spun*[3]. (b) [$_{GPrep}$ ***în locul*** [$_{GN}$ ***lui Ion***]]$_{CircCond}$, *aș fi tăcut.* [$_{GPrep}$ ***În locul*** [$_{GN}$ ***lor***]]$_{CircCond}$, *ne-am fi cumpărat cărți*[4].
	un GV cu centru formă non-finită de infinitiv	*Nimeni nu intră în acest club* [$_{GPrep}$ ***fără*** [$_{GVinf}$ ***a avea un interes***]]$_{CircCond}$.
	o propoziție conjuncțională introdusă prin *să* (inclusă într-un GPrep cu centru *fără*)	[$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{PConj}$ ***să fi avut un scop***]]$_{CircCond}$, *nu aș fi luat parte la această discuție.* [$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{PConj}$ ***să mă cunoști***]]$_{CircCond}$, *nu poți afirma asemenea lucruri despre mine.*
	o propoziție relativă fără antecedent	[$_{GPrep}$ ***În locul*** [$_{PRel}$ ***cui a dat această notă***]]$_{CircCond}$, *eu aș fi fost mai exigentă.*

[1] Construcția care conține locuțiunea conjuncțională populară *de unde* este eliptică: *Să pleci, că, **de unde nu*** [pleci], *bine nu-ți va fi!*

[2] Adverbele menționate au rol anaforic (sunt anafore de tip pro-frază), rezumând o ipoteză / o condiție presupusă de locutor, având în vedere cele enunțate anterior:
*Trebuie să plec în secunda asta, **altminteri*** [dacă nu plec în secunda asta], *pierd avionul.*
*Sunt nemulțumiți de rezultate, **altfel*** [dacă ar fi mulțumiți de rezultate], *n-ar face contestații.*
*Lucrează mai ordonat, **astfel / așa*** [dacă lucrezi mai ordonat], *vei fi mai eficient.*

[3] Unele substantive incluse în GPrep „evocă" relația semantică la care participă, fiind de tipul *condiția, ipoteza, cazul, eventualitatea:*
[$_{GPrep}$ ***În*** [$_{GN}$ ***ipoteza că va fi acceptat***]]$_{CircCond}$, *proiectul va dura trei ani.*
[$_{GPrep}$ ***În*** [$_{GN}$ ***cazul unui seism***]]$_{CircCond}$, *e bine să nu intrați în panică.*

[4] GPrep având drept centru locuțiunea prepozițională *în locul* provine, prin elipsă, dintr-o construcție propozițională:
[[Dacă eram] ***în locul lui Ion***]$_{CircCond}$, *aș fi tăcut.*
[[Dacă eram] ***în locul lor***]$_{CircCond}$, *ne-am fi cumpărat cărți.*

4. Dificultăți

Pentru distingerea circumstanțialului condițional de alte circumstanțiale cu care se poate confunda, trebuie să se țină seamă de sensul componentelor conectate, elementul conjuncțional sau prepozițional prin care este introdus, prezența (sau posibilitatea inserției) unor termeni corelativi. Circumstanțialul condițional se poate confunda cu unele circumstanțiale din clasa celor care redau raporturi logico-semantice (vezi (a), (b), (c), (d)), dar și cu circumstanțiale de alte tipuri:

(a) [$_{PConj}$ ***Dacă ai jignit-o***]$_{CircCauză}$, *a plecat.*
(b) [$_{GV}$ ***Fiind grăbită***]$_{CircCauză}$, *a uitat să-și ia umbrela.*
(c) [$_{PConj}$ ***Dacă nu voi ajunge la petrecerea Ioanei***]$_{CircCond}$, *tot îi voi trimite o felicitare.*
(d) [$_{PConj}$ ***Dacă nu poți să ajungi la director***]$_{CircCond}$, *încearcă (totuși) să vorbești cu un subordonat al său.*
(e) [$_{PConj}$ ***Dacă ieri era cel mai bun prieten al meu***]$_{CircOpoz}$, *astăzi nici nu mă mai salută.*
(f) [$_{GPrep}$ ***În locul lui Ion***]$_{CircOpoz}$, *a venit Mircea.*
(g) [$_{GPrep}$ ***Fără bani***]$_{CircInstr}$, *nu poți să obții tot ce îți dorești.*
(h) *Succesul se obține de cele mai multe ori* [$_{GPrep}$ ***cu mult efort***]$_{CircInstr}$.
(i) [$_{GPrep}$ ***Fără colegii lui***]$_{CircSoc}$, *i-ar fi greu să termine lucrarea.*
(j) [$_{GPrep}$ ***În situații de tipul acesta***]$_{CircTimp}$, *e bine să nu spui nimic.*

ⓘ Pe baza exemplelor de mai sus se pot stabili unele criterii de distingere a circumstanțialului condițional de alte circumstanțiale.
Se observă în enunțurile date că *dacă*, element care introduce de obicei un circumstanțial condițional, poate introduce și alte circumstanțiale (vezi (a), (c), (d), (e)). De asemenea, unele prepoziții sau locuțiuni prepoziționale pot introduce atât un circumstanțial condițional, cât și un alt tip de circumstanțial (vezi (f), (g), (h), (i), (j)).
Prezența unui termen corelativ specializat poate dezambiguiza tipul de circumstanțial. Astfel, în (c) și (d), corelativele adverbiale *tot* și *totuși* arată că propoziția din celălalt membru al relației sintactico-semantice este concesivă, nu condițională.
Uneori, în distingerea tipului de circumstanțial, este relevantă trăsătura semantică a substantivului – complement al prepoziției. Astfel, circumstanțialul sociativ include un substantiv obligatoriu cu trăsătura [+ Animat] (vezi (i)), spre deosebire de circumstanțialul condițional. În ceea ce privește confuzia cu instrumentalul ((g), (h)), este de remarcat faptul că aceasta se produce mai ales când substantivul-complement al prepoziției este abstract (ca în (h)).

5. Aspecte normative

Este pleonastică o grupare precum *în eventualitatea cazului*, utilizată uneori pentru a introduce un circumstanțial condițional: *În eventualitatea cazului în care medicamentul prescris nu-și face efectul, prezentați-vă din nou la medic* (corect: ***În eventualitatea în care*** *medicamentul prescris nu-și face efectul, prezentați-vă din nou la medic* sau ***În cazul în care*** *medicamentul prescris nu-și face efectul, prezentați-vă din nou la medic*).

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV (CircConc)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul concesiv** indică evenimentul care ar putea împiedica realizarea unei acțiuni sau dobândirea unei însușiri, dar nu o împiedică: ***Deși s-a pregătit serios***, *a luat notă mică la examen;* ***Deși are motive de bucurie***, *e tot trist.*
Circumstanțialul concesiv aparține clasei circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice. Ca și celelalte circumstanțiale logico-semantice, CircConc nu face parte din structura grupului sintactic, ci se raportează la acesta sau la o propoziție.
Circumstanțialul concesiv se realizează mai ales prin propoziție. La fel ca în cazul propoziției condiționale (cu care se aseamănă prin faptul că propoziția circumstanțială concesivă exprimă tot o ipoteză / o condiție, însă această ipoteză este anulată), se pot distinge tipuri semantice de concesive, evidențiate de modurile verbale utilizate:

(1) **concesiva propriu-zisă**, care conține un verb la modul indicativ (prezent, trecut sau viitor):

[$_{PConj}$ ***Chiar dacă ierți o greșeală cuiva***]$_{CircConc}$, *nu poți să o și uiți.*
[$_{PRel}$ ***Orice inițiativă a avut***]$_{CircConc}$, *tot nu l-a convins pe șef de seriozitatea sa.*
[$_{PConj}$ ***Cu toate că a muncit***]$_{CircConc}$, *Ion nu a fost apreciat.*

(2) **concesiva ipotetică**, construită în jurul unui verb la modul condițional, prezumtiv sau conjunctiv, moduri care exprimă posibilitatea ori incertitudinea:

[$_{PRel}$ ***Oricât ar încerca***]$_{CircConc}$, *nu poate să renunțe la fumat.*
[$_{PConj}$ ***Chiar dacă Maria o fi având dreptate***]$_{CircConc}$, *tot nu trebuie să îl ponegrească pe Ion.*
[$_{PConj}$ ***Să moară de durere***]$_{CircConc}$, *și tot nu se plânge.*

(b) Elementele care introduc circumstanțialul concesiv sunt specializate sau nespecializate.

- În categoria elementelor specializate intră conjuncția *deși*, locuțiunile conjuncționale *chiar dacă, chiar de, cu toate că, măcar că, chit că* și grupările prepoziționale cu statut (cvasi)locuțional *în ciuda, în pofida, cu tot* (*toată, toți, toate*):

[***Deși*** *încerca să fie coerent*]$_{CircConc}$, *nu reușea.*
[***Chiar dacă*** *nu mi-a plăcut biologia*]$_{CircConc}$, *am învățat-o.*
[***Chiar de*** *va veni*]$_{CircConc}$, *va fi prea târziu.*
[***Cu toate că*** *o cunoștea bine*]$_{CircConc}$, *i-a făcut o descriere nepotrivită.*
[***Măcar că*** *nu era prea inteligent*]$_{CircConc}$, *tot înțelegea ce însemnau vorbele șefului lui.*
O să aleg acest calculator, [***chit că*** *e mai vechi*]$_{CircConc}$.
[***În ciuda*** *efortului depus*]$_{CircConc}$, *nu ai obținut rezultatul dorit.*
[***În pofida*** *scumpirilor*]$_{CircConc}$, *oamenii au umplut magazinele.*
[***Cu toată*** *pregătirea*]$_{CircConc}$, *tot nu a ieșit bine serbarea.*

- Pe lângă elementele specializate, există o serie de elemente nespecializate, care introduc atât un circumstanțial concesiv, cât și alte tipuri de circumstanțiale, precum conjuncțiile *că, dacă, de, să, când, cum*, locuțiunea conjuncțională *de unde*, unele relative adverbiale, pronominale sau adjectivale, cum sunt *cât, oricât, oricum, oricare, orice*, prepozițiile *cu, fără* (pentru exemple vezi *infra*, **3.**).
Circumstanțialul concesiv poate fi reluat sau, mai rar, anticipat de un termen corelativ adverbial de tipul *totuși, tot*. Acest termen corelativ, specializat pentru a evidenția un circumstanțial concesiv, are rol anaforic, îndeplinind în cadrul celuilalt membru al relației sintactico-semantice tot funcția sintactică de circumstanțial concesiv:

[***Cu toate că*** *l-a iertat*]$_{CircConc}$, ***totuși / tot*** *nu a uitat ce rău i-a făcut cândva.*
Și ***totuși*** *nu l-a mustrat,* [***deși*** *făcuse o faptă foarte urâtă*]$_{CircConc}$.

ⓘ Funcție sintactică de circumstanțial concesiv și rol anaforic au, de asemenea, gruparea *cu toate acestea* și adverbul *așa* (vezi *infra*, **3.**).

(c) Circumstanțialul concesiv este însoțit adesea de focalizatori adverbiali precum *chiar, și, nici:*

[***Chiar*** *având argumente importante*]$_{CircConc}$, *tot nu l-a convins pe colegi să îi accepte opinia.*
[***Nici*** *invitată*]$_{CircConc}$, *nu ar veni.*
[***Și*** *fără să îți facă plăcere*]$_{CircConc}$, *tot vei lucra cu noi.*

În anumite contexte, când nu apare elementul corelativ, marca focalizatoare este obligatoriu exprimată:

[***Nici*** *rugat*]$_{CircConc}$, *nu ar face un lucru bun.*
[***Chiar*** *lovită*]$_{CircConc}$, *nu se mișcă.*

Uneori, pot preceda circumstanțialul concesiv două mărci focalizatoare:

[***Chiar și*** *accidentat fiind*]$_{CircConc}$, *tot a participat la concurs.*

ⓘ Combinarea semiadverbului *chiar* cu *dacă* (sau *de*) s-a gramaticalizat, devenind locuțiune conjuncțională specializată (datorită frecvenței și sensului unitar dobândit) pentru a introduce un circumstanțial concesiv: [***Chiar dacă / de*** *îi-aș explica problema*]$_{CircConc}$, *tot nu ai înțelege-o.*

ⓘ Un rol special are semiadverbul focalizator *și*, care se poate atașa ori circumstanțialului concesiv propriu-zis, ori elementului anaforic corelativ (tot cu funcție de circumstanțial concesiv): [***Și*** *dacă ai fi orb*]$_{CircConc}$, *tot ai găsi adresa asta* vs *Dacă ai fi orb,* [***și tot***]$_{CircConc}$ *ai găsi adresa asta.*

(d) Circumstanțialul concesiv are utilizare metadiscursivă când raportul logico-semantic nu se stabilește între conținuturile celor două componente conectate, ci între conținutul comunicat și raportarea locutorului la acesta: ***Deși nu e problema mea***, *ar fi bine să nu vă mai certați; E nedrept să se procedeze așa,* ***deși pe cine interesează ce cred eu?***

2. Clasa regenților

(1) Circumstanțialul concesiv se raportează cel mai adesea la un grup verbal cu centru la o formă finită:

Am terminat cartea recomandată de tine, ***deși nu mi-a plăcut foarte mult.***
Aș merge la teatru, ***cu toate că sunt ocupat.***

Grupul verbal de care depinde circumstanțialul concesiv poate avea drept centru, mai rar, și o formă non-finită de gerunziu sau de infinitiv:

Neînțelegând nimic din tot ce s-a discutat, ***deși a ascultat atent****, studentul a pus la sfârșit o întrebare neadecvată.*
A face atâta scandal, ***deși ai fost privilegiat****, nu îți face cinste.*

ⓘ Într-o construcție eliptică, precum *Certată,* ***deși nu avea nicio vină, fata a început să plângă,*** regentul este, de fapt, gruparea operator pasiv + participiu: *Fiind certată,* ***deși nu avea nicio vină****, fata a început să plângă.*

(2) Regentul circumstanțialului concesiv este uneori și grupul interjecțional cu centru o interjecție cu regim verbal:

Cu toate că suntem supărați, *hai la petrecere!*
Na o cafea, ***deși știu că nu ai voie să bei.***

(3) Alt regent al circumstanțialului concesiv poate fi grupul adjectival cu centru adjectiv propriu-zis sau adjectiv participial:

Am cunoscut un om sensibil ***în ciuda aparențelor.***
Am întâlnit o persoană dezamăgită de ce i s-a întâmplat, ***deși nu arăta acest lucru.***

ⓘ În construcția *Lucrează bine,* ***deși prea repede pentru gustul meu,*** CircConc introdus prin *deși* este eliptic de predicat (*Lucrează bine,* ***deși [lucrează] prea repede pentru gustul meu***) și se raportează la GV *lucrează bine,* care include GAdv *bine.*

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul concesiv poate avea diverse realizări.

Tipul de realizare		Exemple
Propoziție conjuncțională		$[_{PConj}$ ***Deși nu i-a invitat nimeni***$]_{CircConc}$, *au venit și ei la petrecerea noastră.* $[_{PConj}$ ***Cu toate că îi plac mult***$]_{CircConc}$, *și-a propus să nu mai mănânce dulciuri.* $[_{PConj}$ ***Chiar dacă suntem prieteni***$]_{CircConc}$, *nu îți permit să îmi vorbești așa.* $[_{PConj}$ ***Chiar de te-ai supărat acum pe ea***$]_{CircConc}$, *să știi că nu îți vrea răul.* $[_{PConj}$ ***Dacă i-ar promite un mare câștig***$]_{CircConc}$, *și tot nu ar accepta propunerea!...* $[_{PConj}$ ***De îl certi***$]_{CircConc}$, *și tot nu se cuminte*ș*te.* $[_{PConj}$ ***Că-ți sunt prieteni***$]_{CircConc}$, $[_{PConj}$ ***că-ți sunt dușmani***$]_{CircConc}$, *tu să nu le spui tot ce ai pe suflet!* $[_{PConj}$ ***De unde are***$]_{CircConc}$, $[_{PConj}$ ***de unde n-are***$]_{CircConc}$, *orice om își face totuși din când în când o mică bucurie.* $[_{PConj}$ ***Măcar că nu ai răbdare***$]_{CircConc}$, *totuși este necesar să comunici mai mult cu elevii.* $[_{PConj}$ ***Să mă rogi***$]_{CircConc}$, *și tot nu îți spun nimic!* *Mă sună mereu,* $[_{PConj}$ ***când știe bine că mă deranjează insistențele lui***$]_{CircConc}$.
Propoziție relativă introdusă prin:	relative adverbiale	$[_{PRel}$ ***Cât ar citi***$]_{CircConc}$, *tot nu reușește să termine până mâine cartea.* $[_{PRel}$ ***Oricât ar vrea***$]_{CircConc}$, *tot nu poate să uite ce s-a întâmplat.* $[_{PRel}$ ***Oricum am lucra***$]_{CircConc}$, *tot nu reușim să facem tot.*
	relative pronominale nehotărâte	$[_{PRel}$ ***Oricare ar fi soluția***$]_{CircConc}$, *o vom accepta.* $[_{PRel}$ ***Oricine ar suna***$]_{CircConc}$, *tu să nu răspunzi!* $[_{PRel}$ ***Oricâți ar veni***$]_{CircConc}$, *noi o să avem cu ce îi trata.*
	relative adjectivale nehotărâte	$[_{PRel}$ ***Orice idee am avea***$]_{CircConc}$, *tot nu vom putea rezolva toate aspectele problemei.* $[_{PRel}$ ***Câte cărți a citi***$]_{CircConc}$ *și tot nu e mulțumit.* $[_{PRel}$ ***Oricâte persoane ar contesta rezultatele***$]_{CircConc}$, *acestea nu vor fi schimbate.*
Grup verbal cu centru formă non-finită de gerunziu		$[_{GVger}$ ***Necunoscând limba franceză***$]_{CircConc}$, *și tot s-a înțeles cu musafirii francezi.* $[_{GVger}$ ***Chiar neînvățând decât o zi***$]_{CircConc}$, *tot a luat notă mare la examen.*
Grup adjectival cu centru adjectiv participial		$[_{GAdj}$ ***Chiar abandonat***$]_{CircConc}$, *copilul a reușit să supraviețuiască*[1].
Grup adverbial având drept centru:	adverbul cu rol anaforic *totuși, tot* sau *așa*	*Nu l-am deranjat cu nimic și* $[_{GAdv}$ ***totuși***$]_{CircConc}$ *nu-mi vorbește*[2]. *Nu s-a pregătit și* $[_{GAdv}$ ***chiar și așa***$]_{CircConc}$ *vine la examen.*
	adverbul *contrar*	$[_{GAdv}$ ***Contrar părerii voastre***$]_{CircConc}$, *ea chiar este o persoană serioasă.*

	adverbul *indiferent* (urmat de un complement prepoziţional)	[$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***de rezultat***]$_{CPrep}$]$_{CircConc}$, *vor continua căutarea.* [$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***dacă va accepta situaţia***]$_{CPrep}$]$_{CircConc}$, *nu va uita niciodată prin ce a trecut.* [$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***că susţinem concursul în România sau în altă ţară***]$_{CPrep}$]$_{CircConc}$, *va trebui să ne pregătim la fel de bine.* [$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***(de) ce mi-ai spune***]$_{CPrep}$]$_{CircConc}$, *eu tot o respect pe Ioana.* [$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***cine este***]$_{CPrep}$, *nu va fi privilegiat.*
Grup prepoziţional care include:	un grup nominal[3]	[$_{GPrep}$ ***În ciuda*** [$_{GN}$ ***talentului său***]]$_{CircConc}$, *nu a ajuns un actor mare.* [$_{GPrep}$ ***Împotriva*** [$_{GN}$ ***voinţei sale***]]$_{CircConc}$, *a acceptat contractul.* [$_{GPrep}$ ***În pofida*** [$_{GN}$ ***crizei financiare***]]$_{CircConc}$, *unii îşi achiziţionează obiecte de lux*[4].
	o propoziţie conjuncţională introdusă prin *să* (inclusă într-un GPrep cu centru *fără*)	[$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{PConj}$ ***să se documenteze suficient***]]$_{CircConc}$, *a înţeles totuşi complexitatea problemei de analizat.*
	un grup verbal cu centru formă non-finită de infinitiv	[$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{GVinf}$ ***a înţelege ce interes aveau***]]$_{CircConc}$, *ea a acceptat totuşi propunerea lor.*

[1] Construcţia ***Chiar abandonat, copilul a reuşit să supravieţuiască*** este eliptică: circumstanţialul concesiv este realizat, de fapt, prin gruparea operator pasiv şi participiu: [***Chiar abandonat fiind***]$_{CircConc}$, *copilul a reuşit să supravieţuiască* / [***Chiar fiind abandonat***]$_{CircConc}$, *copilul a reuşit să supravieţuiască.*

[2] În acest context, în care sunt conectate două propoziţii principale, adverbul *totuşi*, cu rol anaforic (trimiţând la cele enunţate anterior), nu este corelativ, ca în exemplul care conţine o propoziţie concesivă şi o principală: [***Deşi nu l-am deranjat cu nimic***]$_{CircConc}$, [***totuşi***]$_{CircConc}$ *nu-mi vorbeşte.*

[3] Centrul nominal este mai ales non-animat (ca în exemplele din tabel), dar poate fi şi animat:
[$_{GPrep}$ *Chiar şi fără* [$_{GN}$ ***ghid / el***]]$_{CircConc}$, *s-au descurcat în acea ţară exotică.*
[$_{GPrep}$ *În ciuda* [$_{GN}$ ***mamei***]]$_{CircConc}$, *copiii făcuseră dezastru în casă.*

[4] Grupul prepoziţional cu funcţie de circumstanţial concesiv este realizat adesea şi prin gruparea *cu tot* (*toată, toţi, toate*) şi un nominal:
[$_{GPrep}$ ***Cu tot regretul***]$_{CircConc}$, *nu pot să-ţi dau o notă mare.*
Voi pleca acolo, [$_{GPrep}$ ***cu toate riscurile***]$_{CircConc}$.
În asociere cu demonstrativul *acestea / astea*, având rol anaforic pentru că trimite la un segment de enunţ, gruparea s-a fixat pentru a exprima un circumstanţial concesiv:
L-au deranjat vorbele ei, [$_{GPrep}$ ***cu toate acestea / astea***]$_{CircConc}$ *a iertat-o.*

4. Dificultăţi

- Unele circumstanţiale concesive sunt eliptice de predicat. Este cazul circumstanţialelor realizate propoziţional, care sunt introduse prin conjuncţii sau adverbe relative:

[$_{PConj}$ ***Deşi*** *bolnavă*]$_{CircConc}$, *a lucrat totuşi mult* < *Deşi* [era] *bolnavă, a lucrat totuşi mult.*
[$_{PConj}$ ***Deşi*** *pentru prima oară la Paris*]$_{CircConc}$, *s-a orientat destul de bine* < *Deşi* [era / se afla] *pentru prima oară la Paris, s-a orientat destul de bine.*
Un prieten, [$_{PRel}$ ***oricât*** *de bun*]$_{CircConc}$, *tot te va dezamăgi la un moment dat* < *Un prieten, oricât de bun* [ar fi], *tot te va dezamăgi la un moment dat.*

- Circumstanţialul concesiv poate fi confundat cu alte circumstanţiale. Pe lângă asemănarea de sens, o cauză a confuziei o reprezintă realizarea printr-un element comun cu al altor clase de substituţie (şi, implicit, utilizarea aceluiaşi conector pentru a introduce atât circumstanţialul concesiv, cât şi alte circumstanţiale). Compară construcţiile de mai jos, unde circumstanţialul concesiv se poate confunda cu un alt circumstanţial (condiţional, cauzal, de loc, cantitativ, de mod, de timp):

(a_1) [$_{GVger}$ ***Muncind din greu***]$_{CircConc}$, *tot nu a reuşit să rezolve toate problemele.*
(a_2) [$_{GVger}$ ***Muncind prea mult***]$_{CircCauză}$, *s-a îmbolnăvit.*
(b_1) [$_{PRel}$ ***Oriunde m-aş duce***]$_{CircConc}$, *tot nu pot uita de ea.*
(b_2) *Îl întâlnesc* [$_{PRel}$ ***oriunde mă duc***]$_{CircLoc}$.
(c_1) [$_{PRel}$ ***Oricât ar munci***]$_{CircConc}$, *tot nu ar reuşi să-şi plătească datoriile.*
(c_2) *Mănâncă* [$_{PRel}$ ***oricât îi dai***]$_{CircCant}$.
(d_1) [$_{GPrep}$ ***Fără să o ajute cineva***]$_{CircConc}$, *a reuşit totuşi să scrie foarte repede referatul.*
(d_2) *A muncit* [$_{GPrep}$ ***fără să se gândească la sănătate***]$_{CircMod}$.
(e_1) *Te-ai supărat pe mine,* [$_{PConj}$ ***când eu nu te-am minţit niciodată***]$_{CircConc}$!
(e_2) [$_{PRel}$ ***Chiar când nu spunea decât două vorbe***]$_{CircTimp}$, *se mai înroşea la faţă.*

5. Aspecte normative

Pentru că circumstanţialul concesiv exprimă o opoziţie în raport cu alt constituent al enunţului, trebuie evitată asocierea unor termeni precum *totuşi, tot, cu toate acestea* cu *dar*, conjuncţie care exprimă, de asemenea, opoziţia. Prin urmare, o construcţie precum *M-a dezamăgit cândva, dar totuşi l-am iertat* (care se justifică prin faptul că raportul opozitiv este exprimat mai puternic şi prin *dar*, şi prin *totuşi*) nu este recomandabilă.

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV (CircCons)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, circumstanțialul consecutiv (inclus în clasa circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice) exprimă o proprietate, o stare posedată într-un anumit grad, fiind implicat într-un raport de consecință care privește intensitatea desfășurării acțiunii sau gradul în care este posedată o proprietate:

A alergat atât de repede, ***încât*** *ne-a ajuns din urmă.*
E atât de mare, ***încât*** *nu încape pe ușă.*

(b) Circumstanțialul consecutiv este un adjunct exterior grupului verbal, prezența sa fiind condiționată de existența în regentă a unui adjectiv sau a unui adverb gradabil (frecvent însoțit de circumstanțialele cantitative *atât de, așa de*):

Era așa de frumoasă, ***încât nu-ți puteai lua ochii de la ea.***
Îl durea atât de tare, ***încât plângea.***

ⓘ CircCons se aseamănă cu CircCant (vezi **Circumstanțialul cantitativ**) prin dependența de un adjectiv sau de un adverb gradabil.
Prin faptul că este „cerut" de mărcile de gradare ale unui adjectiv sau ale unui adverb, ca și CComp (vezi **Complementul comparativ**), CircCons se apropie de statutul de complement.

(c) Realizarea tipică este propoziția subordonată conjuncțională introdusă prin *încât.*

(d) Ca topică, este întotdeauna postpus regentei (vezi exemplele de la (a) și (b)), cu excepția situației în care este exprimat prin grup prepozițional cu prepoziția *spre:*

Spre marea mea uimire, *a reușit să sară gardul.*
A reușit să sară gardul, ***spre marea mea uimire.***

2. Clasa regenților

În funcție de tipul de regent, CircCons cunoaște două realizări sintactice.

(1) CircCons are ca regent un GAdj (a) sau un GAdv (b) având drept centru adjective, respectiv adverbe gradabile (ale căror mărci de gradare pot fi uneori subînțelese – (c)):

(a) *Lacul era așa de mare* ***că nu-l puteai cuprinde cu privirea.***
(b) *Mâncase atât de mult,* ***încât nu se mai putea ridica de jos.***
(c) *Era ~~(așa de)~~ frumoasă* ***de te înnebunea.***

(2) CircCons are ca regent un GV, fie în condițiile elipsei unui GAdv care să conțină mărci ale gradării (a), fie în prezența unui element corelativ în propoziția regentă (b):

(a) *Țipa ~~așa de tare~~* ***de te înnebunea.***
(b) *Statutul partidului va fi modificat așa* ***încât membrii să nu mai poată migra.***

3. Clasa de substituție

Cu puține excepții, CircCons se realizează propozițional.

Tipul de realizare		Exemple
Propoziție conjuncțională introdusă prin *încât, de, că, să, ca să*		*Străzile erau așa de pustii,* $[_{PConj}$ ***încât te cuprindea groaza***$]_{CircCons}$. *Era (așa de) frig* $[_{PConj}$ ***de crăpau pietrele***$]_{CircCons}$. *M-am speriat așa de rău* $[_{PConj}$ ***că n-am mai putut zice nimic***$]_{CircCons}$. *Era (așa de) frumoasă,* $[_{PConj}$ ***să o mănânci***$]_{CircCons}$. *Muncise suficient de mult* $[_{PConj}$ ***ca să-și permită o vacanță la mare***$]_{CircCons}$. *Muncise prea mult* $[_{PConj}$ ***ca să renunțe așa de ușor***$]_{CircCons}$.
Propoziție relativă introdusă prin adverbul relativ *cât*		*Avea în frigider atâta mâncare,* $[_{PRel}$ ***cât să-i ajungă pentru o lună***$]_{CircCons}$.
Grup prepozițional (cu prepozițiile *pentru, spre, până la, de*), care poate include:	un **GV** cu centru infinitival	*E suficient de mare* $[_{GPrep}$ ***pentru*** $[_{GVinf}$ ***a se descurca***$]]_{CircCons}$. *S-a speriat* $[_{GPrep}$ ***până la*** $[_{GVinf}$ ***a nu mai putea vorbi***$]]_{CircCons}$.
	un **GN**	*S-a emoționat* $[_{GPrep}$ ***până la*** $[_{GN}$ ***lacrimi***$]]_{CircCons}$. $[_{GPrep}$ ***Spre*** $[_{GN}$ ***marea lui satisfacție***$]]_{CircCons}$, *a reușit să-și ia licența.*
Grup verbal cu centru supin		*Era frumoasă* $[_{GVsup}$ ***de neimaginat***$]_{CircCons}$.

📖 Conform tradiției gramaticale, sunt considerate ca aparținând circumstanțialului consecutiv grupuri prepoziționale cu *de*, care, deși la origine au fost consecutive, în limba actuală tind să se specializeze pentru a reda superlativul, apropiindu-se, astfel, de circumstanțialul cantitativ:
Ne-am distrat $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{GN}$ ***minune***$]]_{CircCons}$.
Era speriat $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{GN}$ ***moarte***$]]_{CircCons}$.
Și structurile cu supinul – *de neimaginat, de necrezut, de nespus* etc. – exprimă, în limba actuală, tot ideea de superlativ, păstrând însă, în mai mare măsură, raportul logic de consecință (*de neimaginat* „încât nu poți să-ți imaginezi").

4. Dificultăți de analiză

- Circumstanțialul consecutiv se poate confunda cu circumstanțialul cantitativ (a) sau cu circumstanțialul de timp (b). Prezența corelativelor *atât, tot* (la care se adaugă anumite informații extralingvistice) este un indiciu pentru identificarea CircCons.

(a) *Şi-a pus în farfurie* [$_{PRel}$ ***cât a vrut***]$_{CircCant}$ vs *Şi-a pus în farfurie (atât de mult)* [$_{PRel}$ ***cât să-l ajungă***]$_{CircCons}$.
(b) *A spălat rochia* [$_{PConj}$ ***până a curăţat-o***]$_{CircTimp}$ vs *A tot spălat rochia* [$_{PConj}$ ***până a rupt-o***]$_{CircCons}$.

- Nu trebuie să se confunde circumstanţialul consecutiv şi cel de scop introduse prin *ca să:*

E prea inteligent [$_{PConj}$ ***ca să piardă***]$_{CircCons}$.
A venit [$_{PConj}$ ***ca să câştige***]$_{CircScop}$.

- Circumstanţialul consecutiv nu trebuie confundat nici cu raportul de coordonare concluzivă (stabilit între două propoziţii de acelaşi tip), exprimat prin *aşa că:*

A plecat aşa de repede [$_{PConj}$ ***că a ratat tortul***]$_{CircCons}$.
[$_{P}$ *A plecat mai repede*] ***aşa că*** [$_{P}$ ***a ratat tortul***].

5. Aspecte normative

De obicei, CircCons realizat propoziţional se desparte prin virgulă de regent. Fac excepţie propoziţiile introduse prin *ca să* (a) şi cele introduse prin *de*, care nu au un element corelativ în regentă:

(a) *Era prea cuminte de obicei* ***ca să*** *ne facă acum o surpriză.*
(b) *A mâncat* ***de*** *ne-a speriat,* dar: *A mâncat aşa de mult* [,] ***de*** *ne-a speriat.*

CIRCUMSTANŢIALUL OPOZIŢIONAL (CircOpoz)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, circumstanţialul opoziţional indică ceea ce este **contrar / opus** celor exprimate de un alt constituent al enunţului.
(b) Se realizează, tipic, în structuri **ternare**, adică este dependent sintactic de un regent verbal, dar implică şi prezenţa altui constituent, prin raportare la care se stabileşte opoziţia (*Mănâncă orez* ***în loc de pâine***). Acest constituent este, în general, obligatoriu exprimat (**Mănâncă în loc de pâine*), spre deosebire de circumstanţialul opoziţional, care este sintactic facultativ (*Mănâncă orez*).
Circumstanţialul opoziţional realizat în structuri ternare poate fi interpretat prin **reorganizarea** a două structuri de bază simetrice (GV finite non-finite). Cele două structuri simetrice au acelaşi tipar de construcţie şi acelaşi verb-centru, dar diferă prin forma afirmativă sau negativă a verbului.

A luat el premiul şi nu am luat eu premiul. > *A luat el premiul* ***în locul meu****.*
plecând el şi neplecând eu > *plecând el* ***în locul meu***
Mănâncă orez şi nu mănâncă pâine. > *Mănâncă orez* ***în loc de pâine****.*

Se poate realiza în structuri **binare**, atunci când raportul de opoziţie priveşte nucleul verbal al celor două structuri (*Mănâncă pâine goală,* ***în loc să mănânce orez***).
(c) La nivel semantico-sintactic, în structurile ternare, circumstanţialul opoziţional şi termenul cu care intră în opoziţie se situează, în structurile de bază, pe acelaşi plan ierarhic. În structurile binare, circumstanţialul opoziţional şi regentul său se situează pe acelaşi plan ierarhic. De aceea, raportul opoziţional este mai **apropiat de coordonare** (tipul adversativ: *Nu mănâncă pâine, dar mănâncă orez*) decât de subordonare.
(d) **Se introduce** în mod tipic prin locuţiunile prepoziţionale *în loc de* sau *în locul* şi prin locuţiunea conjuncţională *în loc să*.

2. Clasa regenţilor şi a termenilor obligatoriu coocurenţi

2.1. Circumstanţialul opoziţional poate fi dependent de următoarele tipuri de regenţi:
(1) verb la forme finite (*S-a pregătit pentru azi,* ***în loc de ieri***);
(2) forme verbale non-finite:
- infinitiv (*bunăvoinţa de a munci el* ***în locul meu***);
- gerunziu (*Ai greşit muncind tu* ***în locul lui***);
- participiu (*premiul luat de Ion* ***în locul meu***);
- supin (*S-a săturat de muncit* ***în locul altora***);

(3) adjectiv de proveniență verbală (*venituri aducătoare de necazuri,* ***în loc de bucurii***);
(4) interjecţie predicativă (*Na pâine,* ***în loc de prăjitură***).

2.2. Circumstanţialul opoziţional este obligatoriu coocurent cu un termen care ocupă diverse poziţii sintactice:
- subiect exprimat (*A venit Ion* ***în locul meu***) sau neexprimat (*Vino [tu]* ***în locul lui Ion!***);
- NP (***În loc de scriitor****, a devenit profesor de română*);
- CPO (***În loc de director****, l-au angajat ca paznic*);
- CD (***În loc de pâine****, a mâncat orez*);
- CSec (*Îl învăţ gramatică,* ***în loc de istorie***);
- CI (*I-am dat lui premiul,* ***în locul tău***);
- CPrep (***În loc de teme****, ei se gândesc la maşină*);
- CAg (*Premiul a fost luat de Ion,* ***în locul meu***);
- Circ (*A citit apometrele azi,* ***în loc de ieri***);
- Modif (*A adus struguri albi,* ***în loc de negri****; citirea apometrelor astăzi,* ***în loc de ieri***);
- Pos (*A luat haina lui Ion,* ***în loc de a ei***);
- Compl al numelui (*Am asistat la plecarea lui Ion,* ***în loc de a ta***).

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul opozițional are posibilități de realizare limitate.

Tipul de realizare		Exemple
Grup prepozițional (în structuri ternare) format de locuțiunile *în loc de* și *în locul*[1], care impun nominalelor cu care se combină acuzativul, respectiv genitivul; GPrep poate include:	**GN** cu centru substantiv, pronume sau numeral	$[_{GPrep}$ ***În loc de*** $[_{GN}$ ***flori***$]]_{CircOpoz}$, *a primit injurii.* $[_{GPrep}$ ***În loc de*** $[_{GNnum}$ ***trei***$]]_{CircOpoz}$, *a scris cinci pagini.* $[_{GPrep}$ ***În locul*** $[_{GNpron}$ ***lui***$]]_{CircOpoz}$, *ai venit tu.* $[_{GPrep}$ ***În loc de a sa***$]_{CircOpoz}$, *a luat-o pe a mea.* $[_{GPrep}$ ***În loc de trei***$]_{CircOpoz}$, *a cumpărat patru.*
	GAdj	*A cumpărat struguri albi,* $[_{GPrep}$ ***în loc de*** $[_{GAdj}$ ***negri***$]]_{CircOpoz}$.
	GAdv	*Vorbește mâine* $[_{GPrep}$ ***în loc de*** $[_{GAdv}$ ***azi***$]]_{CircOpoz}$.
	GV cu centru non-finit	*graba de a pleca imediat,* $[_{GPrep}$ ***în loc de*** $[_{GVinf}$ ***a mai rămâne***$]]_{CircOpoz}$
	PRel	$[_{GPrep}$ ***În loc de*** $[_{PRel}$ ***cine a fost invitat***$]]_{CircOpoz}$ *a venit Ion.* $[_{GPrep}$ ***În loc de*** $[_{PRel}$ ***cât ar fi fost nevoie***$]]_{CircOpoz}$ *a adus te miri ce.* $[_{GPrep}$ ***În locul*** $[_{PRel}$ ***cui era invitat***$]]_{CircOpoz}$ *a venit Ion.*
Propoziție conjuncțională introdusă, în mod specific[2], prin locuțiunea conjuncțională *în loc să*		*A stat acasă,* $[_{PConj}$ ***în loc să vină la școală***$]_{CircOpoz}$ (structură binară: *A stat acasă și n-a venit la școală*); *S-a obișnuit să stea degeaba,* $[_{PConj}$ ***în loc să muncească***$]_{CircOpoz}$ (structură ternară: *S-a obișnuit să stea degeaba și nu s-a obișnuit să muncească*).

[1] Locuțiunea prepozițională *în locul* se construiește frecvent cu un adjectiv posesiv, care suplinește forma de genitiv a pronumelui personal la persoanele 1 și a 2-a (*în locul meu, în locul tău, în locul nostru*), iar la persoana a 3-a se folosește posesivul în paralel cu forma de genitiv a pronumelui personal (*în locul său / în locul lui*).
[2] Pentru realizările nespecifice, vezi *infra*, **4.**

4. Dificultăți

- În afară de realizările tipice, circumstanțialul opozițional se realizează și în structuri nespecifice (introduse prin conectori sintactici nespecifici), care pot fi confundate cu alte circumstanțiale:

  Dacă data trecută a reușit*, acum, în schimb, a dat greș.* (fals condițional)
  Credea că discursul său este genial, ***când / în vreme ce / în timp ce, în realitate, era plin de clișee.*** (fals temporal)
  De unde ieri mi se părea genial*, azi m-am convins că e plin de clișee.* (fals local)
  A început în vervă, ***pentru ca, în final, să se facă de râs.*** (fals final).

- Structuri de tipul ***În locul lui Ion****, s-a așezat pe scaun Gheorghe* sunt ambigue, circumstanțialul putând fi interpretat atât ca fiind opozițional, cât și de loc. Dezambiguizarea se poate face cu ajutorul corelativelor specializate (*dimpotrivă, în schimb*): ***În locul lui Ion****, s-a așezat,* ***în schimb****, Gheorghe pe scaun.*

5. Aspecte normative

Verbul *a prefera* se construiește cu un circumstanțial opozițional: *Preferă să se uite la televizor,* ***în loc să citească****, Preferă vinul* ***în locul apei****.* Construcția cu *decât* – *Preferă să se uite la televizor decât să citească* – nu este acceptată de norma literară. Este corectă și construcția sinonimă *Mai bine se uită la televizor, decât să citească.*

CIRCUMSTANȚIALUL CUMULATIV (CircCumul)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, circumstanțialul cumulativ redă un raport de **adiționare**, o informație care se adaugă la cele exprimate de un alt constituent al enunțului.
(b) Se realizează în structuri **ternare**, adică este dependent sintactic de un regent verbal, dar implică și prezența altui constituent, față de care se exprimă cumulul (***În afară de tine****, au mai participat și alții*). Acest constituent este obligatoriu exprimat (**În afară de tine, au mai participat*), spre deosebire de circumstanțialul cumulativ, care este sintactic facultativ (*Au mai participat și alții*).
Circumstanțialul cumulativ realizat în structuri ternare poate fi interpretat prin **reorganizarea** a două structuri de bază simetrice (GV finite sau non-finite), cu același verb-centru:

Ai participat tu și au participat alții. > ***În afară de tine****, au mai participat și alții.*
a citi romanul și a citi poezii > *a citi și romanul,* ***pe lângă poezii****.*

Se poate realiza în structuri **binare**, atunci când cumulul privește nucleul verbal al celor două structuri (***În afară că e frig****, mai și plouă;* ***În afară că participă la colocvii****, mai participă și la maraton*).
(c) La nivel semantico-sintactic, în structurile ternare, circumstanțialul cumulativ și termenul cu care intră în relație se situează, în structura de bază, pe același plan ierarhic. În structurile binare, circumstanțialul cumulativ și regentul său se situează pe același plan ierarhic. De aceea, raportul cumulativ este mai **apropiat de coordonare** (tipul copulativ), decât de subordonare.
(d) **Se introduce** în mod tipic prin locuțiunile prepoziționale *(în) afară de, în afara, pe lângă* (comune cu circumstanțialul de excepție).

2. Clasa regenților și a termenilor obligatoriu coocurenți

2.1. Circumstanțialul cumulativ (care apare foarte frecvent în prezența semiadverbului corelativ *și*) poate fi dependent de următoarele tipuri de regenți:
(1) verb la formă finită (***În afară că a cîtit***, *s-a și plimbat*);
(2) forme verbale non-finite:
- infinitiv (*Pentru a citi și romanul,* ***pe lângă poezii,*** *îți trebuie mai multă răbdare*);
- gerunziu (*Ai greșit necitind și romanul,* ***în afară de poezii***);
- participiu (*un roman cîtit și de alții,* ***în afară de Ion***);
- supin (*Are de cîtit și un roman,* ***pe lângă poezii***);

(3) adjectiv (***Pe lângă serioasă,*** *o studentă trebuie să fie și ambițioasă*);
(4) interjecție predicativă (*Na și asta,* ***pe lângă ce mai ai***).

2.2. Circumstanțialul cumulativ este obligatoriu coocurent cu un termen care ocupă diverse poziții sintactice:
- subiect (***Pe lângă Ion****, a venit și Maria*);
- NP (*Poți deveni și altceva pentru noi,* ***dincolo de un bun prieten***);
- CPO (***Pe lângă senator****, l-au numit și ministru*);
- CD (*Are de cîtit și romane,* ***în afară de poezii***);
- CSec (*M-a învățat și gramatică,* ***pe lângă istorie***);
- CI (*Le-a spus secretul și altora,* ***în afară de tine***);
- CPrep (*Se teme și de câini,* ***în afară de întuneric***);
- Circ (*Mai încearcă și în altă parte* ***decât aici***)
- Modif (*Ion este un copil,* ***pe lângă sănătos,*** *și foarte cuminte*).

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul cumulativ are posibilități de realizare destul de limitate.

Tipul de realizare		**Exemple**
Grup prepozițional (în structuri ternare), format cu locuțiunile *(în) afară de, dincolo de*[1] și cu prepozițiile *pe lângă, peste, decât* (care impun nominalelor acuzativul) sau cu locuțiunea *în afara*[2] (care impune nominalelor genitivul); GPrep poate include:	**GN**	$[_{GPrep}$ ***Pe lângă*** $[_{GN}$ ***Maria / tine***$]]_{CircCumul}$, *a venit și Ion.* $[_{GPrep}$ ***În afara*** $[_{GN}$ ***Mariei***$]]_{CircCumul}$, *a venit și Ion.* $[_{GPrep}$ ***În afara*** $[_{GNum}$ ***primului***$]]_{CircCumul}$, *a venit și Ion.* $[_{GPrep}$ ***Dincolo de*** $[_{GN}$ ***răbdare***$]]_{CircCumul}$, *e nevoie și de putere de muncă.* $[_{GPrep}$ ***Peste*** $[_{GN}$ ***toate aceste eforturi***$]]_{CircCumul}$, *a trebuit să facă și curățenie.* *A mai participat la concurs și altcineva* $[_{GPrep}$ ***decât*** $[_{GN}$ ***tine / Maria***$]]_{CircCumul}$.
	GAdj	$[_{GPrep}$ ***Afară de*** $[_{GAdj}$ ***cuminte***$]]_{CircCumul}$, *era și harnică.*
	GAdv	$[_{GPrep}$ ***În afară de*** $[_{GAdv}$ ***azi***$]]_{CircCumul}$, *o să vină și mâine.*
	GV cu centru non-finit	$[_{GPrep}$ ***În afară de*** $[_{GVInf}$ ***a citi***$]]_{CircCumul}$, *se uită și la televizor.* $[_{GPrep}$ ***În afară de*** $[_{GVSup}$ ***de citit***$]]_{CircCumul}$, *mai am și de scris.*

	PRel	$[_{GPrep}$ ***Pe lângă*** $[_{PRel}$ ***ce avea deja***$]_{CircCumul}$, *își mai dorea și alte lucruri.* $[_{GPrep}$ ***Dincolo de*** $[_{PRel}$ ***ceea ce trebuia***$]_{CircCumul}$, *a mai spus și alte lucruri.*
Diferite **grupuri sintactice** sau **propoziții subordonate**, precedate de semiadverbul restrictiv *decât*, în cazul cărora este obligatorie prezența corelativelor *și* sau *mai*:	**GN**	*Le-am adus cadouri și altora* $[$***decât*** $[_{GN}$ ***Mariei***$]]_{CircCumul}$.
	GPrep	*M-am mai gândit și la alții* $[$***decât*** $[_{GPrep}$ ***la*** $[_{GN}$ ***tine***$]]]_{CircCumul}$.
	GAdv	*Aș vrea să mergem și în altă parte* $[$***decât*** $[_{GAdv}$ ***aici***$]]_{CircCumul}$.
	GPrep care include un GV_{Inf}	*Îmi rezervasem ziua asta și pentru altceva* $[$***decât*** $[_{GPrep}$ ***pentru*** $[_{GVInf}$ ***a face curățenie***$]]]_{CircCumul}$.
	PRel	*Le-am mai dat premii și altora* $[$***decât*** $[_{PRel}$ ***cui trebuia***$]]_{CircCumul}$.
	PConj	*Face și altceva* $[$***decât*** $[_{PConj}$ ***să se uite la televizor***$]]_{CircCumul}$? *Am aflat și altceva* $[$***decât*** $[_{PConj}$ ***că n-ați învățat***$]]_{CircCumul}$.
Propoziții conjuncționale introduse prin locuțiunile conjuncționale *după ce (că), pe lângă că, (în) afară că, plus că, las' că* (pop.), *necum să*		$[_{PConj}$ ***După ce că stai degeaba***$]_{CircCumul}$, *tot tu ești nemulțumit?* (structură binară) *Am mult de lucru,* $[_{PConj}$ ***plus că mă doare și capul***$]_{CircCumul}$ (structură binară). *Nu mi-a dat nici bună ziua,* $[_{PConj}$ ***necum să-mi mulțumească***$]_{CircCumul}$ (structură binară). $[_{PConj}$ ***Pe lângă că m-ai jignit***$]_{CircCumul}$, *m-am supărat și că ai plecat mai repede* (structură ternară).

[1] Pentru statutul grupării *dincolo de*, vezi *infra*, **4.**
[2] Locuțiunea prepozițională *în afara* se construiește frecvent cu un adjectiv posesiv, care suplinește forma de genitiv a pronumelui personal la persoanele 1 și a 2-a (*în afara mea, în afara ta, în afara* noastră), iar la persoana a 3-a se folosește posesivul în paralel cu forma de genitiv a pronumelui personal (*în afara* ***sa*** */ în afara* ***lui***).

ⓘ *Decât* restrictiv (pentru *decât* comparativ, vezi **Complementul comparativ, 1.**), care apare în exprimarea circumstanțialului cumulativ și a celui de excepție, are statut diferit, în funcție de contextele în care apare și de restricțiile pe care le impune. În exprimarea circumstanțialului cumulativ:
– este **prepoziție** atunci când impune cazul acuzativ nominalului cu care se combină (*A venit și altcineva* ***decât tine***$_{CircCumul}$);
– este **semiadverb restrictiv** atunci când nu impune caz nominalului cu care se combină și permite transmiterea „peste el" a cazului sau a prepoziției (*Le-a mai spus și altora* ***decât ție***$_{CircCumul}$, *A mai vorbit și cu alții* ***decât cu tine***$_{CircCumul}$).

4. Dificultăți

- Gruparea *dincolo de* are statut locuțional numai atunci când se combină cu substantive abstracte și cu pronume nehotărâte și exprimă un raport cumulativ (a). Când se combină cu substantive concrete, are sens locativ și statut analizabil (b):

(a) [$_{GPrep}$ ***Dincolo de*** [$_{GN}$ ***orice***]]$_{CircCumul}$, *a scrie înseamnă un efort mare.*
(b) *Mingea a trecut* [$_{GAdv}$ ***dincolo*** [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GN}$ ***marginea terenului***]]$_{CPrep}$]$_{CircLoc}$.

- Circumstanţialul cumulativ (care apare, de obicei, în absenţa negaţiei verbale) introdus prin *(în) afară de, în afara, (în) afară că, decât* se aseamănă formal cu circumstanţialul de excepţie (care apare, de obicei, în prezenţa negaţiei verbale), însă raporturile sintactico-semantice sunt diferite:

  În afară de lapte$_{CircCumul}$, *bea şi ceai* vs ***În afară de lapte***$_{CircExc}$, *nu mai bea nimic.*
  Bea şi altceva ***decât lapte***$_{CircCumul}$ vs *Nu bea altceva* ***decât lapte***$_{CircExc}$.

- Circumstanţialul cumulativ realizat prin diverse grupuri sintactice precedate de prepoziţia *decât* sau de semiadverbul restrictiv *decât* se aseamănă formal cu complementul comparativ, introdus prin prepoziţia *decât* sau prin adverbul comparativ *decât*:

  A mai participat şi altcineva ***decât tine***$_{CircCumul}$ (introdus prin prepoziţia *decât*, cu regim de acuzativ)
  vs
  E mai înalt ***decât tine***$_{CComp}$ (introdus prin prepoziţia *decât*, cu regim de acuzativ)
  Am fost şi la altcineva ***decât la tine***$_{CircCumul}$ (introdus prin semiadverbul restrictiv *decât*)
  Îmi place mai mult la mine ***decât la tine***$_{CComp}$ (introdus prin adverbul comparativ *decât*).

5. Aspecte normative

- Combinaţiile *mai şi, încă şi* (*După ce că nu face nimic,* ***mai are şi pretenţii;*** *Este un atlet* ***încă şi*** *mai rapid decât tine*), chiar dacă pleonastice, sunt admise de norma literară, însă combinaţia *încă mai şi* nu este acceptată (*În afară de curăţenie, încă mai am de făcut şi altceva*).

CIRCUMSTANŢIALUL DE EXCEPŢIE (CircExc)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, circumstanţialul de excepţie exprimă **restrângerea** unei predicaţii semantice, indicând ceea ce se exclude din relaţia predicativă.
(b) Se realizează în **structuri ternare**, adică este dependent sintactic de un regent verbal, dar implică şi prezenţa altui constituent, la care se raportează excepţia (***În afară de tine,*** *au participat toţi*). Acest constituent este obligatoriu exprimat (**În afară de tine, au participat*), spre deosebire de circumstanţialul de excepţie, care este sintactic facultativ (*Au participat toţi*).
Circumstanţialul de excepţie, realizat numai în structuri ternare, poate fi interpretat prin **reorganizarea** a două structuri de bază (GV finite sau non-finite) simetrice, cu acelaşi verb-centru:

Au participat toţi şi nu ai participat tu < *Au participat toţi,* ***în afară de tine.***
participând toţi şi neparticipând tu < *participând toţi,* ***în afară de tine***

(c) La nivel semantico-sintactic, circumstanţialul de excepţie şi termenul la care se referă excepţia se situează, în structura de bază, pe acelaşi plan ierarhic. De aceea, raportul de excepţie este mai **apropiat semantic de coordonare**, decât de subordonare.
(d) **Se introduce** în mod tipic locuţiunile prepoziţionale *(în) afară de, în afara, pe lângă* (comune cu circumstanţialul cumulativ).

2. Clasa regenţilor şi a termenilor obligatoriu coocurenţi

2.1. Circumstanţialul de excepţie poate fi dependent de următoarele tipuri de regenţi:
(1) verb la formă finită (*Nu vreau să ştiu altceva* ***în afară de asta***);
(2) forme verbale non-finite:
- infinitiv (*dorinţa de a nu face altceva,* ***în afară de gramatică***);
- gerunziu (*nefăcând altceva* ***decât gramatică***);
- participiu (*premiul nerevendicat de nimeni,* ***în afară de Ion***);
- supin (*Nu e bun de făcut altceva* ***decât chitanţe***).

2.2. Circumstanţialul de excepţie este obligatoriu coocurent cu un termen (implicând ideea de „totalitate" sau de „alteritate"), care ocupă diverse poziţii sintactice:
- subiect (*Nu vine nimeni,* ***în afară de Ion***);
- NP (*Ion nu este altceva* ***decât un laş***);
- CPO (*Nu l-au putut angaja altceva* ***decât paznic***);
- PS (*Nu te credeam altceva* ***decât o victimă***);
- CD (*Nu am întâlnit pe nimeni,* ***în afară de tine***);
- CSec (*Nu m-a rugat altceva* ***decât să plec***);
- CI (*Aş spune un secret oricui,* ***în afară de tine***);
- CPrep (*M-aş fi aşteptat la orice,* ***în afară de asta***);
- CAg (*Romanul a fost citit de toţi,* ***în afară de el***);
- Circ (*A venit mereu,* ***în afară de azi***);
- Compl al numelui (*Am propus premierea tuturor,* ***în afară de Ion***).

3. Clasa de substituţie

Circumstanţialul de excepţie are posibilităţi de realizare destul de limitate.

Tipul de realizare		Exemple
Grup prepoziţional format cu prepoziţia *decât* (în prezenţa negaţiei verbale) şi cu locuţiunea prepoziţională *în afară de*, care impun nominalelor acuzativul, sau *în afara*[1], care impune nominalelor genitivul; GPrep include:	**GN**	*A mâncat tot,* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GN}$ ***prăjituri***]]$_{CircExc}$. *N-a venit nimeni* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GN}$ ***Ion***]]$_{CircExc}$. *I-am văzut pe toţi,* [$_{GPrep}$ ***în afara*** [$_{GN}$ ***lui Ion***]]$_{CircExc}$. *N-a venit nimeni altcineva* [$_{GPrep}$ ***decât*** [$_{GNpron}$ ***mine***]]$_{CircExc}$. *Aţi trecut pe la toţi* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GNpron}$ ***mine***]]$_{CircExc}$. *Au venit toţi de pe listă* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GNnum}$ ***al doilea***]]$_{CircExc}$.
	GAdj	*Găseşte tot felul de şosete,* [$_{GPrep}$ ***afară de*** [$_{GAdj}$ ***portocalii***]]$_{CircExc}$.
	GAdv	[$_{GPrep}$ ***În afară de*** [$_{GAdv}$ ***azi***]]$_{CircExc}$, *pot veni oricând.*
	GV non-finit	*Face orice,* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GVinf}$ ***a citi***]]$_{CircExc}$.
	PRel	[$_{GPrep}$ ***În afara*** [$_{PRel}$ ***cui ştiţi***]]$_{CircExc}$, *n-am mai invitat pe nimeni.*
Grup verbal gerunzial, de la verbele *a excepta, a exclude*		[$_{GVger}$ ***Excepţând*** [$_{GN}$ *covorul*]$_{CD}$]$_{CircExc}$, *totul era foarte curat.*
Gruparea analizabilă *cu excepţia* (GPrep care include un GN):		[$_{GPrep}$ ***Cu*** [$_{GN}$ ***excepţia*** [$_{GN}$ ***lui Ion***]$_{Compl\ al\ numelui}$]]$_{CircExc}$, *toţi s-au comportat admirabil.*
Diferite grupuri sintactice precedate de semiadverbele restrictive *decât, mai puţin:*	**GN**	*Le-am spus tuturor,* [***mai puţin*** [$_{GNpron}$ ***tie***]]$_{CircExc}$.
	GPrep care include un GN	*Nu m-am întâlnit cu altcineva* [***decât*** [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***Maria***]]]$_{CircExc}$.
	GAdv	*Nu vreau să merg în altă parte* [***decât*** [$_{GAdv}$ ***aici***]]$_{CircExc}$.
	GVger	*Nu-şi petrece timpul liber altfel* [***decât*** [$_{GVGer}$ ***dormind***]]$_{CircExc}$.
	PRel	*N-am dat cadouri altcuiva* [***decât*** [$_{PRel}$ ***cui am vrut***]]$_{CircExc}$.
	PConj	*Nu ştiam nimic altceva* [***decât*** [$_{PConj}$ ***că plecl***]]$_{CircExc}$. *Mă aşteptam la orice* [***mai puţin*** [$_{PConj}$ ***să plecl***]]$_{CircExc}$.
• **PConj** introduse prin *decât* conjuncţional sau prin locuţiunea conjuncţională *în afară că*		*N-a făcut altceva* [$_{PConj}$ ***decât a dormi***]$_{CircExc}$. [$_{PConj}$ ***În afară că mănâncă tot timpul***]$_{CircExc}$, *nu mai face altceva.*

[1] Locuţiunea prepoziţională *în afara* se construieşte frecvent cu un adjectiv posesiv, care suplineşte forma de genitiv a pronumelui personal la persoanele 1 şi a 2-a (*în afara mea, în afara ta, în afara noastră*), iar la persoana a 3-a se foloseşte posesivul în paralel cu forma de genitiv a pronumelui personal (*în afara **sa** / în afara **lui***).

ⓘ *Decât* restrictiv (pentru *decât* comparativ, vezi **Complementul comparativ, 1.**), care apare în exprimarea circumstanţialului cumulativ şi a celui de excepţie, are statut diferit, în funcţie de contextele în care apare şi de restricţiile pe care le impune. În exprimarea circumstanţialului de excepţie:
– este **prepoziţie** atunci când impune cazul acuzativ nominalului cu care se combină (*N-a venit altcineva **decât mine***$_{CircExc}$);
– este **semiadverb restrictiv** atunci când nu impune caz nominalului cu care se combină şi permite transmiterea „peste el" a cazului sau a prepoziţiei (*N-a mai spus nimănui **decât ţie***$_{CircExc}$; *N-a mai vorbit cu nimeni **decât cu tine***$_{CircExc}$);
– este **conjuncţie**, atunci când introduce o propoziţie subordonată (*N-a făcut altceva **decât a dormi***).

4. Dificultăţi

• Grupurile sintactice precedate de *decât* au funcţia de circumstanţial de excepţie numai atunci când este exprimat constituentul prin raportare la care se stabileşte raportul de excludere (a). În absenţa acestui constituent, grupurile precedate de *decât* au funcţia sintactică impusă de verbul regent (b):

(a) *N-a venit altcineva* [***decât Ion***]$_{CircExc}$.
N-a mâncat altceva [***decât salată***]$_{CircExc}$.
Nu i-a spus secretul altcuiva [***decât lui***]$_{CircExc}$.
Nu s-a întâlnit cu nimeni altcineva [***decât cu tine***]$_{CircExc}$.
(b) *N-a venit* [***decât Ion***]$_{S}$.
N-a mâncat [***decât salată***]$_{CD}$.
Nu i-a spus secretul [***decât lui***]$_{CI}$.
Nu s-a întâlnit [***decât cu tine***]$_{CPrep}$.

• Circumstanţialul de excepţie (care apare, de obicei, în prezenţa negaţiei verbale) introdus prin *(în) afară de, în afara, (în) afară că, decât* se aseamănă formal cu circumstanţialul cumulativ (care apare, de obicei, în absenţa negaţiei verbale), însă raporturile semantice sunt diferite:

[$_{GPrep}$ ***În afară de lapte***]$_{CircExc}$, *nu mai bea nimic* vs [$_{GPrep}$ ***În afară de lapte***]$_{CircCumul}$, *bea şi ceai.*
Nu bea altceva [$_{GPrep}$ ***decât lapte***]$_{CircExc}$ vs *Bea şi altceva* [$_{GPrep}$ ***decât lapte***]$_{CircCumul}$.

• Circumstanţialul de excepţie realizat prin diverse grupuri sintactice precedate de prepoziţia *decât* sau de semiadverbul restrictiv *decât* se aseamănă formal cu complementul comparativ, introdus prin prepoziţia *decât* sau prin adverbul comparativ *decât*:

*N-a mai participat altcineva **decât tine***$_{CircExc}$ (introdus prin prepoziţia *decât*, cu regim de acuzativ)
vs *E mai înalt **decât tine***$_{CComp}$ (introdus prin prepoziţia *decât*, cu regim de acuzativ)
*N-am mai fost la altcineva **decât la tine***$_{CircCumul}$ (introdus prin semiadverbul restrictiv *decât*)
*Îmi place mai mult la mine **decât la tine***$_{CComp}$ (introdus prin adverbul comparativ *decât*).

5. Aspecte normative

• Îmbinările *decât doar, decât numai* sunt pleonastice: *N-a mâncat altceva **decât numai** salată* (corect: *N-a mâncat altceva **decât** salată*).

• Folosirea semiadverbului restrictiv *decât* în absenţa negaţiei verbale este o greşeală: *Am văzut decât trei filme, Mă duc decât până la magazin* – corect: *Am văzut **numai / doar** trei filme, Mă duc **numai / doar** până la magazin* sau *N-am văzut **decât** trei filme, Nu mă duc **decât** până la magazin.*

CIRCUMSTANȚIALE. TABEL RECAPITULATIV

Circ	Clasa semantică	Structură binară *vs* ternară	Exemplu prototipic	± Metadiscursiv
	situative	binară	*Am intrat **acolo.***	–
de timp	situative	binară	*Intrăm **acum.***	–
	procesuale	binară	***Cum** ai dansat?*	*Ideea – **cum am mai spus** – nu e rea.*
cantitativ	procesuale	binară	*A scris **atât de** frumos!*	*+ M-am supărat pe el, ba **mai mult,** nu mai vreau să-l văd.*
instrumental	procesuale	binară	*Merg **cu bicicleta.***	*+ **Prin deducție,** nu poate fi ăsta rezultatul.*
sociativ	procesuale	ternară (este obligatoriu coocurent cu subiectul)	*Ion merge la mare **cu părinții.***	–
de relație[1]	procesuale	binară	*El e bun **la gramatică.***	–
	redau raporturi logico-semantice între propoziții	binară	*N-am mai putut pleca **din cauza ploii.***	*+ Cred că e supărat, **pentru că tot a venit vorba despre asta.***
de scop	redau raporturi logico-semantice între propoziții	binară	*Am plecat cu o oră mai devreme, **ca să nu întârzii.***	*+ Ion a întârziat azi, **ca să nu mai spun că ieri nu a venit deloc.***
condițional	redau raporturi logico-semantice între propoziții	binară	***Dacă pleci**, n-o să ne descurcăm prea bine.*	*+ **Dacă pot să spun așa,** Ion nu e bun de nimic.*
concesiv	redau raporturi logico-semantice între propoziții	binară	***Chiar dacă vii și tu**, tot nu terminăm la timp.*	*+ **Deși părerea mea nu contează**, nu cred că e bine așa.*
consecutiv	redau raporturi logico-semantice între propoziții	ternară	*M-am speriat așa de tare, **încât am țipat.***	–
	provin din reorganizarea a două structuri de bază	ternară / binară	***În loc de fructe**, a mâncat prăjituri / Stă degeaba, **în loc să muncească.***	–
cumulativ	provin din reorganizarea a două structuri de bază	ternară / binară	***În afară de fructe**, a mâncat și prăjituri / Pe lângă că **plouă**, mai e și frig.*	–
de excepție	provin din reorganizarea a două structuri de bază	ternară	*Au venit toți, **cu excepția lui Ion.***	–
	extrapoziționale	binară	***De mâncat**, a mâncat. **În ce mă privește, poți pleca.***	–
de modalitate	extrapoziționale	–	*A plecat, **probabil**, la mare.*	–

APOZIȚIA

1. Caracteristici generale 596
2. Delimitarea de modificatorul denominativ 596
3. Realizări ale apoziției 597
4. Dificultăți 598
5. Aspecte normative 599

APOZIȚIA

1. Caracteristici generale

(a) Apoziția este o **poziție sintactică** suprimabilă, detașată, definită prin raportare la o *bază*, între apoziție și bază stabilindu-se un tip special de relație, apoziționarea, relație al cărei specific are o componentă sintactică și una pragmatică (vezi **Tipuri de relații sintactice, 4.**):

Vine în vizită [*Maria*]$_{\text{Bază}}$, [***sora mea***]$_{\text{Apoziție}}$.

Sintactic, topica celor două unități este fixă, baza precedând întotdeauna apoziția. Schimbarea de topică, atunci când este posibilă, implică inversarea funcțiilor:

Vine în vizită [*sora mea*]$_{\text{Bază}}$, [***Maria***]$_{\text{Apoziție}}$.

Cel mai frecvent, apoziția are realizare nominală (vezi *infra*, **3.**), situație în care apoziția („acordată") poate prelua cazul sau construcția prepozițională a bazei:

I-am spus o poveste [*Mariei*]$_{\text{Bază}}$, [***surorii mele***]$_{\text{Apoziție}}$.
Mă bazez [*pe Maria*]$_{\text{Bază}}$, [***pe sora mea***]$_{\text{Apoziție}}$.

(b) Sub aspect **pragmatic**, apoziția stabilește o echivalență discursivă între cele două secvențe (contextual) coreferențiale, *baza* și *apoziția*.

(c) **Semantic,** *baza* are funcția de a identifica referentul, iar *apoziția* precizează proprietățile bazei, funcționând ca un predicat semantic secundar.
În funcție de relația semantică dintre apoziție și bază, există două tipuri de apoziții:

- **apoziții** care stabilesc cu baza lor o relație de **echivalență** (care poate fi totală – de tip ecuativ – (i) sau prin calificare (ii), identificare (iii), reformulare (iv)):

(i) *Am vizitat Amsterdamul,* ***(adică) Veneția nordului.***
(ii) *L-am văzut pe Ion,* ***băiatul cu ochelari.***
(iii) *Ne-am întâlnit cu ele,* ***cu fetele de la Litere.***
(iv) *Acidul acetilsalicilic,* ***adică aspirina****, are multe proprietăți benefice.*

- **apoziții categorizante**, care precizează (suplimentar) proprietățile bazei (profesia, gradul de rudenie, naționalitatea):

Vi-l prezint pe Ion, ***profesor de mimică.***
Am citit o carte a lui Paul Georgescu, ***scriitor interbelic.***

Între cele două tipuri de apoziții există diferențe de comportament sintactic.

Trăsături distinctive	Apoziția de echivalență	Apoziția categorizantă
schimbarea ordinii apoziție – bază	+ *Am vizitat Veneția nordului,* ***Amsterdamul.***	– **Vi-l prezint pe profesor de mimică,* ***Ion.***
posibilitatea realizării prin nominal nedeterminat	–[2]	+ *Vi-l prezint pe Ion,* ***profesor de mimică***[1].
posibilitatea acordului în caz	+ *Atitudinea publicului este ostilă lui Ion,* ***prietenului meu.***	–[3]
prezența unor mărci specifice apoziției (apozeme[4])	+ *Am vizitat Amsterdamul,* ***adică Veneția nordului.*** + *Am vizitat Amsterdamul,* ***sau Veneția nordului.***	– **Vi-l prezint pe Ion,* ***adică profesor de mimică.*** – **Vi-l prezint pe Ion,* ***sau profesor de mimică.***
varietatea realizărilor (vezi *infra*, **3.**)	+ (GN cu centru substantiv sau pronume, GAdj, GAdv, forme verbale non-finite, propoziții relative)	– (GN cu centru substantiv nedefinit)

[1] Prezența determinantului și/sau a acordului în caz determină transformarea apoziției categorizante în apoziție de echivalență.
[2] În absența determinantului, apoziția de echivalență se transformă în apoziție categorizantă (*Iată-l pe Ion,* ***prietenul meu*** > *Iată-l pe Ion,* ***prieten al meu***).
[3] Apariția apoziției categoriale numai în absența determinantului (cu toate consecințele sintactice și semantice) împiedică realizarea acordului în caz sau preluarea prepoziției de la termenul-*bază*.
[4] Pot funcționa ca apozeme adverbe și conjuncții de tipul: *adică, altfel spus, deci, mai bine zis, mai exact, mai precis, respectiv, sau, și anume* etc.

2. Delimitarea de modificatorul denominativ

📖 În tradiția gramaticală, erau considerate apoziții și structurile de tipul *orașul* ***București****, cazul* ***nominativ****, lacul* ***Bălea****, planeta* ***Marte*** etc., care se apropie numai din punctul de vedere al valorii semantice de apoziții, dar au numeroase trăsături diferite. De aceea, aceste structuri sunt considerate a fi un tip special de modificatori în nominativ (modificatori denominativi – vezi **Modificatorul, 2.**).

Modificatorul denominativ se diferențiază de apoziție prin mai multe trăsături:
– este integrat sintactic, participând la organizarea GN;
– nu este suprimabil / facultativ (**Pe planeta a fost trimis un robot*);
– nu se poate acorda în caz cu regentul (**descrierea cazului* ***nominativului***);
– nu își poate schimba ordinea cu regentul (**pe* ***Marte*** *planeta*);
– nu poate fi introdus prin apozeme (**Aș vrea să ajung pe planeta,* ***adică Marte***).

3. Realizări ale apoziției

Apoziția de echivalență are numeroase posibilități de realizare (care pot fi de același tip cu baza sau diferite de aceasta). În schimb, apoziția categorizantă are ca unică posibilitate de realizare grupul nominal cu centru substantiv nedefinit.

Tipul de realizare		Exemple
Grup nominal cu centru substantiv, pronume sau numeral[1]		*Vine Ion,* $[_{GN}$ ***prietenul meu***$]_{Apoziție}$[2]. *Vine cel mai bun profesor,* $[_{GNpron\,/\,GNnum}$ ***(adică) tu / (adică) al doilea***$]_{Apoziție}$. *L-am întâlnit pe Ion,* $[_{GN}$ ***prietenul meu***$]_{Apoziție}$. *L-am întâlnit pe cel mai bun profesor,* $[_{GNpron\,/\,GNnum}$ ***(adică) tu / (adică) al doilea***$]_{Apoziție}$. *Îi spun secretul lui Ion,* $[_{GN}$ ***prietenul meu***$]_{Apoziție}$. *Îi spun secretul celui mai bun profesor,* $[_{GNpron}$ ***(adică) tu***$]_{Apoziție}$. ***Să plece din țară,*** $[_{GNpron}$ ***asta***$]_{Apoziție}$ *trebuia să facă.*
Grup nominal cu centru substantiv nedeterminat		*Vi-l prezint pe Cătălin,* $[_{GN}$ ***creator de modă***$]_{Apoziție}$. *Ea este Ana,* $[_{GN}$ ***profesoară de română***$]_{Apoziție}$.
Grup adjectival		*A venit la noi un copil neascultător,* $[_{GAdj}$ ***adică obraznic***$]_{Apoziție}$. *I-am oferit premiul unui copil ascultător,* $[_{GAdj}$ ***adică bine educat***$]_{Apoziție}$.
Grup adverbial		*S-a instalat în acest oraș,* $[_{GAdv}$ ***aici***$]_{Apoziție}$.
Grup prepozițional care include	**GN** sau $\mathbf{GN}_{pron}$	*Ne-am ocupat cu ce ne place mai mult,* $[_{GPrep}$ ***cu*** $[_{GN}$ ***cititul***$]]_{Apoziție}$. *E foarte frumos aici,* $[_{GPrep}$ ***la*** $[_{GNpron}$ ***tine***$]]_{Apoziție}$.
	GV non-finit	*Era impresionantă dorința lui de a învăța,* $[_{GPrep}$ ***adică de*** $[_{GVinf}$ ***a fi cel mai bun***$]]_{Apoziție}$.
Grup verbal cu centru gerunziu		*S-a impus în fața noastră muncind,* $[_{GVger}$ ***adică stând tot timpul la serviciu***$]_{Apoziție}$.
Propoziție relativă		*I-am făcut cadou o carte,* $[_{PRel}$ ***adică ce îi place mai mult***$]_{Apoziție}$.
Propoziție conjuncțională		*Găsise soluția potrivită:* $[_{PConj}$ ***să plece din țară***$]_{Apoziție}$.
Propoziție independentă		*Era un prieten foarte bun,* $[_{P}$ ***adică știa să fie lângă tine la nevoie***$]_{Apoziție}$.

[1] În paralel cu exemplele din tabel, în care apozițiile nominale sunt „neacordate", având formă de nominativ, indiferent de forma bazei, există și exemple de apoziții „acordate" (care preiau forma cazuală sau prepozițională a bazei):
*L-am întâlnit pe Ion, **pe prietenul meu.*** (acuzativ prepozițional)
*L-am întâlnit pe cel mai bun profesor, **(adică) pe tine / (adică) pe al doilea.*** (acuzativ prepozițional)
*Îi spuneam totul lui Ion, **prietenului meu.*** (dativ)
*Îi spuneam totul celui mai bun profesor, **(adică) ție.*** (dativ)
*Ioane, **prietene**, de ce nu răspunzi la telefon?* (vocativ)

[2] În exemple de tipul *Vine Ion, prietenul meu,* între apoziție și bază există o coincidență de caz (nominativ); pentru aceste situații, nu se mai pune problema distincției apoziție acordată *vs* neacordată.

În gramatica tradițională, structurile introduse prin relativul *ceea ce* erau considerate de tip apozitiv. Acestea au însă un statut special, numai *ceea ce* (și nu întreaga propoziție relativă) reluând propoziția precedentă: ($[_{P}$ *Ion nu face nimic toată ziua*$]_{i}$ $[_{P}$ [*ceea ce*]$_{i}$, *mă întristează profund*). Ca atare, spre deosebire de gramatica tradițională, în gramatica de față considerăm că propoziția introdusă prin *ceea ce* este principală, iar *ceea ce* este un element anaforic care și-a pierdut, în acest context, rolul de conector sintactic subordonator.

ⓘ Construcții de tipul *noi toți, noi trei, același doi, toți trei* reprezintă un tipar apozitiv special, în care atât baza, cât și apoziția au natură pronominală și în care componentele nu sunt obligatoriu izolate prozodic.

4. Dificultăți

- Apoziția acordată poate apărea în acuzativ, în dativ sau în vocativ (vezi *supra*, **3.**), dar nu și în genitiv. În construcții de tipul *Am împrumutat o eșarfă a Mariei,* $[_{\textbf{a prietenei mele}}]_{Apoziție}$, baza apoziției este întregul GN *o eșarfă a Mariei*. După tiparul bazei, apoziția este un GN cu centru pronumele semiindependent *al*, în nominativ, care are drept complinire obligatorie genitivul *prietenei mele*.

5. Aspecte normative

- În unele situații în care baza și apoziția sunt exprimate prin substantive de genuri diferite, există oscilații de acord. Date fiind echivalența referențială și posibilitatea inversării ordinii, limba literară actuală acceptă atât acordul cu baza (a), cât și pe cel (b):

(a) *Decanul Facultății, **doamna Popescu**, era **plecat** din țară.*
(b) *Decanul Facultății, **doamna Popescu**, era **plecată** din țară.*

- Apozițiile fie se izolează grafic între virgule sau între linii de pauză, fie sunt precedate de [:]:
*Directorul firmei noastre[,] **(adică) Ion Popescu[**,] este foarte inteligent.*
*Directorul firmei noastre[–] **(adică) Ion Popescu[**–] este foarte inteligent.*
*Știu care este persoana potrivită[:] **directorul firmei.***

Spre deosebire de apoziție, modificatorul denominativ nu se izolează prin virgule:

*Directorul **Ion Popescu** a condus foarte bine firma.*

B.C.U. "M. EMINESCU" IAȘI

PARTEA a III-a

TIPURI DE ENUNȚ

1. Enunțul 604
2. Tipuri sintactice de enunț 604
3. Tipuri sintactico-pragmatice de enunț 605
   3.1. Enunțurile asertive 606
   3.2. Enunțurile interogative 607
   3.3. Enunțurile imperative 609
   3.4. Enunțurile exclamative 609
4. Dificultăți 610

TIPURI DE ENUNȚ

1. Enunțul

Enunțul este o unitate de comunicare verbală, care, în mod prototipic, este structurată gramatical în jurul unui predicat al enunțării. Secvența de cuvinte care alcătuiește enunțul *se referă* la o stare de lucruri reală sau posibilă (are *referențialitate*), este autonomă și realizează un act de limbaj (are rol pragmatic). Enunțul este caracterizat și de un contur intonațional specific (în funcție de tipurile sale).
Există și enunțuri nestructurate, constituite din elemente echivalente cu un predicat al enunțării (*Foc!, Vai!, Da* etc.).

ⓘ Trecerea de la cuvânt la enunț nu depinde neapărat de lungimea sau de complexitatea secvenței. De exemplu, **substantivul** *lup* este o secvență fonică asociată unui concept („mamifer din familia canidelor, de talie mijlocie, cu păr cenușiu etc."); **substantivul determinat** *lupul* poate evoca o entitate (individuală sau generică) și poate fi cuprins în enunț; **enunțul** eliptic *Lupul!*, rostit cu o intonație exclamativă (cu înțelesul „a venit lupul!" sau „uite lupul!") evocă o stare de lucruri și constituie o asertiune sau o avertizare.

Prin coordonare și subordonare se obțin enunțuri complexe, care conțin mai multe predicate ale enunțării.
Varietatea enunțurilor este caracterizată strict sintactic (după structură) sau din punctul de vedere al rolului pragmatic, care le impune și unele caracteristici sintactice (după scopul comunicării).

2. Tipuri sintactice de enunț

Din punct de vedere sintactic, enunțul structurat este alcătuit din cel puțin o *propoziție* organizată în jurul unei forme verbale finite (centru de grup verbal) sau a unei interjecții cu regim verbal.
Propoziția este constituită de o predicație sintactică asigurată de o formă verbală finită sau non-finită și care în mod tipic atribuie și funcția de subiect.

ⓘ Propozițiile organizate de verbe fără valența de subiect (*a ploua, a ninge, a păsa* etc.) se asimilează celor cu subiect.

În exemplele de mai jos, sunt trei propoziții ((a), (b), (c)), dar numai propoziția finită (a) constituie un enunț:

(a) toți merg la mare	predicație sintactică și a enunțării; formă verbală finită
(b) a merge (toți) la mare	predicație sintactică; formă verbală non-finită (infinitiv)
(c) mergând toți la mare	predicație sintactică; formă verbală non-finită (gerunziu)

Propozițiile (b) și (c) se referă la o stare de lucruri posibilă sau reală (*a merge toți la mare, mergând toți la mare*), dar nu au autonomie enunțiativă și nu pot realiza un act de limbaj.

ⓘ *Propoziția* este un concept semantico-sintactic, iar *enunțul* este un concept sintactico-discursiv. Astfel, *A început ploaia* este o *propoziție* (din perspectivă sintactică) și, în același timp, un *enunț* (din perspectivă discursivă).

Enunțurile pot fi *simple* (conținând o propoziție independentă, predicație a enunțării) sau *complexe* (cu mai multe propoziții, în relații de coordonare sau de subordonare).

📖 În gramatica românească tradițională, termenul *propoziție* se folosește doar pentru propoziția cu formă verbală finită („verb la mod personal, predicativ").
Terminologia tradițională nu are un termen corespunzător *enunțului*; enunțurile simple sunt numite *propoziții* (*independente*), iar cele complexe – *fraze* (alcătuite din *propoziții*).

Tipuri sintactice de enunțuri	Subtipuri	Descriere	Exemple
Enunț simplu	nestructurat	cuvânt (interjecție, substantiv în vocativ, cu valoare de interjecție sau indicând o elipsă etc.)	*Uite!* *Ioane!* *Ajutor!* *Atenție!*
	structurat	propoziție cu verb la formă finită (sau cu interjecție cu regim verbal)	*Ion doarme.* *Toate problemele nerezolvate din ultima vreme au condus acum la iminența unor măsuri specifice momentului.* *Poftim cartea!*
	alcătuit prin coordonare (de propoziții cu verb la formă finită)		*Ion doarme și Maria se plimbă.*
	alcătuit prin subordonare (de propoziții cu verb la formă finită)		*Ion știe că Maria se plimbă.*
	conținând și propoziții cu verb la formă non-finită		*Venind târziu de la plimbare, Maria a adormit repede.* *Ion doarme mult pentru a se reface după gripă.*

3. Tipuri sintactico-pragmatice de enunț

- În funcție de scopul pragmatic al comunicării, enunțurile se organizează în câteva tipare principale – *asertive, interogative, imperative* și *exclamative*:

Știu că mâine pleci.	= enunț asertiv
Când pleci?	= enunț interogativ
Hai, pleacă odată!	= enunț imperativ
Ce repede ai plecat!	= enunț exclamativ

Acestea sunt asociate prototipic cu anumite acte de limbaj: asertiune, interogație, ordin, evaluare expresivă. Nu toate actele de limbaj au structuri gramaticalizate, specializate; de aceea, un anumit tip de enunț poate îndeplini acte diferite: enunțul asertiv are capacitatea de a realiza și promisiunea (*Vin mâine negreșit*), mulțumirea (*Îți sunt profund recunoscător*) etc.; prin enunțul imperativ se poate exprima scuza (*Iertați-mă!*), enunțul interogativ poate realiza actul de cerere (*Poți să-mi dai dicționarul, te rog?*) etc.

ⓘ La clasele de mai sus se mai pot adăuga *enunțurile optative* (*De-ar pleca odată!*).

• Tipul de enunț este stabilit în funcție de propozițiile principale, cu predicate finite, pe care le conține și nu privește subordonatele.

📖 Tradițional, se consideră că enunțiative (= asertive), interogative etc. sunt *propozițiile*. Clasificarea sintactico-pragmatică nu este însă relevantă pentru propoziții subordonatele, cel puțin cele completive, nu au autonomie enunțiativă și nu pot avea nici rol pragmatic, ele contribuind doar la sensul și rolul enunțului complex. Care ar fi, de exemplu, în enunțul complex *Pleacă unde vrei!*, tipul de enunț al propoziției [*unde vrei*]? Este evident că aceasta nu poate fi considerată nici imperativă (ca regenta ei), nici asertivă.

În transpunerea în discurs indirect se păstrează unele caracteristici *formale* ale tipurilor de enunț din discursul direct, dar rolul lor pragmatic se schimbă prin subordonare. De exemplu, enunțul *M-a întrebat dacă am dormit* este o asertiune, nu o întrebare.

În cazurile în care sunt coordonate tipuri enunțiative diferite, e vorba de mai multe enunțuri, chiar dacă ortografia și punctuația maschează acest lucru:

[$_{\text{enunț 1 asertiv}}$ *A fost foarte bogat*] – [$_{\text{enunț 2 interogativ}}$ *și cu ce s-a ales din asta?*]
[$_{\text{enunț 1 asertiv}}$ *Am găsit-o, după multă căutare,*] [$_{\text{enunț 2 exclamativ}}$ *și ce frumoasă era!*]

O ruptură între planurile enunțării apare și în construcțiile incidente, care reprezintă enunțuri diferite de cele în interiorul cărora apar (a), ca și între expresiile de declarație și replica citată (b):

(a) [$_{\text{enunț 1 asertiv}}$ *A plecat* [$_{\text{enunț 2 exclamativ}}$ – ***atât de greu îi era!*** –] *abia după o oră*].
(b) [$_{\text{enunț 1 imperativ}}$ *– Să mergem, așadar!*] [$_{\text{enunț 2 asertiv}}$ – ***zise el***].

Diferențele dintre tipurile sintactico-pragmatice de enunț sunt marcate în primul rând prin intonație, dar și prin structuri specifice (cuvinte interogative, cuvinte exclamative, interjecții injonctive etc.) și prin particularități de topică.

3.1. *Enunțurile asertive*

Enunțurile *asertive* (numite și *declarative*) comunică o informație despre o stare de lucruri și se supun unei judecăți de adevăr, putând fi considerate adevărate sau false:

Există pisici negre.
Strigoii poartă pelerine roșii.
Ion nu a dormit trei ore în trenul de Constanța.

Conturul intonațional al asertivelor se caracterizează prin finalul descendent. În scris, finalul este marcat, în general, prin punct.
Enunțurile asertive pot fi modalizate, în primul rând epistemic (în funcție de gradul de certitudine sau de incertitudine al locutorului):

Sigur că există pisici negre.
Strigoii or fi purtând pelerine roșii.

Modalizarea evaluativă (aprecierea subiectivă, pozitivă sau negativă, a conținutului) apropie enunțurile asertive de cele exclamative:

E bine că a plecat.
Păcat că n-a făcut-o mai devreme.

Enunțurile asertive pot avea o componentă evaluativ-afectivă și chiar o intonație specifică (contur ascendent), caracteristici marcate, în scris, prin plasarea în final a semnului exclamării: *E toamnă!* Pentru că nu au trăsături sintactice specifice, aceste enunțuri sunt totuși considerate asertive, nu exclamative.
Transpuse în discurs indirect, asertiunile sunt subordonate unei expresii de declarație prin intermediul conjuncției *că* (*A spus că există pisici negre*); vezi **Discursul raportat, 3.**

3.2. *Enunțurile interogative*

Enunțurile interogative (*întrebările*) sunt folosite pentru a cere informații despre stările de lucruri.
Enunțurile interogative cer ca răspuns asertiuni cu valoare de adevăr. Unele interogative au presupoziții (asertiuni considerate ca adevărate, indiferent de răspuns): *Unde ai pierdut cheile?* (presupoziție: *ai pierdut cheile*).
Sunt trei tipuri principale de interogative: totale, parțiale și alternative.
În funcție de subtipurile lor, interogativele au contururi intonaționale specifice, care se marchează în scris prin semnul întrebării, pus la final. Pot primi și mărci interogative suplimentare: adverbele *oare* (pentru toate tipurile) sau *cumva* (care nu apare în interogativele parțiale).
Răspunsurile la interogative se realizează adesea prin pro-fraze (*da*, *nu* etc.) sau prin structuri eliptice, care conțin doar informația nouă (rema): *Unde ai pierdut cheile? – La școală.*

3.2.1. *Interogativele totale* cer un răspuns de tipul *da / nu*, care privește întregul conținut propozițional al enunțului:

Plouă afară?
Ai fost la dentist?

În genere, interogativele totale au structura și topica enunțului asertiv, de care le diferențiază intonația (conturul ascendent). Pot primi însă și mărci interogative suplimentare (adverbele *oare* sau *cumva*): *Oare plouă afară?, Ai fost cumva la dentist?*

În forma afirmativă, interogativele totale nu au presupoziții specifice. În forma negativă, ele presupun probabilitatea aserțiunii afirmative, iar răspunsul nu mai poate fi *da / nu*, ci *ba da / nu*.

– *Nu (cumva) plouă afară?* (= e probabil să plouă) – *Nu. / Ba da.*

Interogativele cu mărci de confirmare sunt interogative totale, constituite dintr-o structură asertivă (cu contur descendent), urmată de o întrebare scurtă în formă afirmativă sau negativă (cu contur ascendent), care exprimă o cerere de confirmare: *Afară plouă, da?, Afară plouă, nu? / Afară nu plouă, da? / Afară nu plouă, nu?* Răspunsurile diferite de cele anticipate prin marca de confirmare impun întărirea polemică: *Afară plouă, da? – Ba nu; Afară nu plouă, nu? – Ba da.*
La transpunerea în vorbire indirectă, întrebările totale sunt subordonate expresiei de declarație prin conjuncția *dacă*: *M-a întrebat dacă (nu) plouă afară.*

3.2.2. *Interogativele parțiale* nu pot primi un răspuns de tipul *da / nu*, pentru că prin ele se cere identificarea unui constituent al enunțului (subiect, nume predicativ, complement, circumstanțial, modificator sau cantitativ în grupul nominal). Interogativele parțiale cuprind cuvinte interogative (pronume, adjective pronominale și adverbe):

Cine a venit?, Cine ești?, Ce-ai adus?, Unde ai fost?, Cu cine?, Ce fel de soluție au găsit?, Câți oameni au venit? etc.

Cu ajutorul verbului *a face*, interogația poate viza chiar identificarea verbului predicat: *Ce faci? – Aștept.*
Conturul intonațional al interogativelor parțiale este descendent, cu un vârf emfatic (accent frastic) pe cuvântul interogativ.
Spre deosebire de enunțul asertiv pe care îl primesc ca răspuns, interogativele parțiale au o topică specifică, cuvântul interogativ fiind tematizat (plasat în poziție inițială). Atunci când acesta nu îndeplinește funcția de subiect, subiectul verbului predicat este obligatoriu postpus față de predicat: *Ce-au zis* ***vecinii?*** (nu: **Ce vecinii au zis?*).

ⓘ Construcția în care cuvântul interogativ este netematizat (dar este puternic emfatizat și precedat de o pauză care marchează dislocarea) este mai rară, atipică, poate calchiată (*Ai fost – **unde**?*)

Interogativele parțiale au presupoziții specifice, aserțiuni cu componente nedefinite: *Cine a venit?* (presupoziție: „a venit cineva").
La transpunerea în vorbire indirectă, interogativele parțiale sunt subordonate expresiei de declarație prin cuvântul interogativ, devenit în situația respectivă interogativ-relativ: *M-a întrebat* ***cine*** *a venit și* ***unde*** *am fost.*

3.2.3. *Interogativele alternative* solicită o alegere între două sau mai multe elemente cuprinse într-o structură disjunctivă. Unele sunt asemănătoare cu interogativele totale, cărora le explicitează cele două posibilități de răspuns (a); altele se apropie de interogativele parțiale, dar oferă, în locul cuvântului interogativ, un set de răspunsuri posibile (b):

(a) *Vii sau nu vii?, Vii sau nu?*
(b) *Ai fost la Bran, la Brașov sau la Brăila?*

Conturul intonațional este ascendent în indicarea primelor opțiuni, descendent în secvența finală. Răspunsul nu poate fi dat prin *da / nu*, ci trebuie să conțină repetarea elementului ales (*Nu vin; La Brăila*).
La transpunerea în vorbire indirectă a interogativelor alternative, conjuncția subordonatoare este *dacă* (*Mă întreabă dacă vin sau nu*).

3.3. *Enunțurile imperative*

Enunțurile imperative comunică o cerere, un ordin, o rugăminte etc., evocând o stare de lucruri potențială, dorită sau respinsă:

Dă-mi, te rog, sarea!
Să pleci de aici!
Ajutați-mă să ridic sacul!

Enunțurile imperative nu au valoare de adevăr. Conturul lor intonațional se caracterizează printr-un final „plat", nici ascendent, nici descendent. În scris, finalul imperativelor este marcat, în general, între virgule și prin semnul exclamării.
Enunțurile imperative pot fi modalizate deontic (evaluate din punctul de vedere al gradului de obligativitate / permisivitate): ***Trebuie*** *să pleci de aici!*
Specifice enunțurilor imperative sunt verbele la modurile imperativ (*Pleacă!, Nu plecați!*), conjunctiv cu valoare injonctivă (*Să pleci!*) sau indicativ prezent cu valoare injonctivă (*Pleci imediat!*). În mod excepțional, în instrucțiuni, sunt folosite și verbe la infinitiv sau supin cu valoare de predicație a enunțării (*A se păstra la loc uscat!, De citit neapărat!*).
Enunțurile imperative nestructurate sunt realizate prin interjecții injonctive sau cuvinte echivalente, eventual elipse (*Hai!, Liniște!, Aici!*).
Transpuse în discurs indirect, imperativele sunt subordonate unei expresii de declarație prin intermediul conjuncției *să* (*Mi-a spus să plec*). Vezi **Discursul raportat, 4.**

3.4. *Enunțurile exclamative*

Enunțurile exclamative comunică o evaluare marcată afectiv a unei stări de lucruri:

Ce mică e apa!
Simpatic personaj e domnul acesta!
Merge așa de greu!

Actele de limbaj specifice sunt cele expresive, constând în exprimarea unei atitudini subiectiv-afective.
Exclamativele au întotdeauna un component gradual, supus evaluării cantitative, explicitat de un adjectiv (*Cât de* ***bun*** *e!*) sau de un adverb (*Ce* ***repede*** *vorbește!*) ori prezent implicit în predicația unui verb (*Cum / cât mai dansează!*). Cuvântul exclamativ are rol de circumstanțial cantitativ.
Conturul intonațional al exclamativelor este descendent, cu un vârf de emfază pe cuvântul evaluativ (de exemplu *bine*, în *Cât de bine se simte!*). Finalul unui enunț exclamativ este marcat în scris, în mod tipic, prin semnul exclamării.

Enunţurile exclamative au caracter factiv, presupunând adevărul conţinutului lor propoziţional. Ele nu mai pot fi modalizate, dar pot fi subordonate unei expresii care le explicitează sensul factiv (*Ştiu ce mică e apa!*). La trecerea în discursul indirect, componenta evaluativ-afectivă este recuperată sau prin selecţia verbului (*S-a mirat că apa e mică*), sau prin introducerea unui alt cantitativ (*A spus că apa e **foarte** mică*). Structura originară poate fi păstrată (*Mi-a povestit cât de mică e apa*), fără a fi considerată un caz de vorbire directă citată.

Mărcile specifice enunţurilor exclamative sunt:

(a) cuvintele exclamative omonime cu cele interogative: *ce (de), cât (de) ..., cum*: *Ce bine!, Ce bun!, Ce de mămăligă!, Cât mănâncă!, Cât de bine el, Cum zâmbeşte!* etc. (acestea apar totdeauna la început de enunţ);

(b) semiadverbul *mai*, cantitativ, asociat sau nu mijloacelor de mai sus: *Cât mai doarme!, Ce mai poveste!, Cum ne mai minte!, Mult mai doarme!, Leneş mai e!;*

(c) cantitativele adverbiale *atât (de), aşa (de)* şi adjectivalul *atât, -ă, -i,- e*, cu sensul „foarte, mult": *Adoarme atât de greu!, Are atâtea griji!, Aşa e de bun!* (cantitativele apar tematizate sau nu);

(d) (popular) *că*, însoţit de obicei de *mai*: *Că ieftin mai e!;*

(e) tematizarea cuvântului cu sens cantitativ sau gradabil: *Frumos vorbeşti!* (asociată uneori cu elipsa: *Bun băiat!*).

ⓘ Ultima categorie este mai slab individualizată, apropiindu-se de situaţia enunţurilor marcate doar prin intonaţie, aflate la limita dintre asertiv şi exclamativ (*Vorbeşti frumos!*).

Exclamativele sunt adesea însoţite de interjecţii afective (*ah!, o!, vai!* etc.: *Ah, ce foame mi-a fost!*) şi se pot realiza ca enunţuri nestructurate, reduse la interjecţie sau la un cuvânt similar.

🕮 Claselor de mai sus li se poate adăuga cea a ***enunţurilor optative***, care are în română trăsături gramaticale destul de bine precizate. Enunţurile optative au un tipar specific, cu marca *de* (mai rar *dacă*) în poziţie iniţială şi cu verbul la modul condiţional-optativ: *De-ar veni odată!* Optative sunt şi enunţurile augurale şi imprecative cu verbul la condiţional-optativ (*Fie-ar să fie!*) sau conjunctiv (*Arză-l focul!*). Pot intra în această clasă şi enunţurile cu verb la condiţional-optativ, persoana 1, care *exprimă* o dorinţă (*Aş mânca un măr*), nu şi cele de persoanele a 2-a şi a 3-a, care *descriu* o dorinţă şi se includ astfel între asertive (*Ai mânca / Ar mânca un măr*).

4. Dificultăţi

Tipurile de enunţ sunt caracterizate, în primul rând, de structurile lor sintactice. Dacă se ţine seama doar de valorile semantico-pragmatice, confuziile se amplifică, pentru că un act de limbaj poate fi realizat, indirect, prin enunţuri de tipuri foarte diferite.

De exemplu, o întrebare poate funcţiona ca act directiv (îndemn), echivalent unui imperativ: *Nu vii?* (= *vino!*). Ea trebuie totuşi descrisă ca un enunţ interogativ, prin care se realizează alt act de limbaj decât întrebarea.

STRUCTURA INFORMAŢIONALĂ A ENUNŢULUI

1. Temă şi remă 612
2. Tematizare 613
3. Rematizare 615
4. Focus, focalizare, focalizatori 615
4. Dificultăţi 616
5. Aspecte normative 617

STRUCTURA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI

Informația cuprinsă într-un enunț este organizată din mai multe puncte de vedere: în funcție de ceea ce este nou sau deja cunoscut, în funcție de ceea ce este considerat mai important sau mai puțin important, de ceea ce contrazice anumite așteptări ale interlocutorului etc. Aceste ierarhizări ale conținutului se reflectă, în parte, în structura sintactică și prozodică a enunțului, prin mai multe mijloace: reorganizarea sintactică, ordinea cuvintelor (topica), prezența unor marcatori specifici, intonația (accentul frastic).

1. Temă și remă

Într-un enunț, *tema* reprezintă elementul deja dat, de la care se pornește în producerea unei informații. Acestui element i se adaugă *rema*, informația nouă:

[$_{\text{TEMA}}$ *Casa primarului*] [$_{\text{REMA}}$ *e pe deal*].

ⓘ În desemnarea celor două entități există variații terminologice destul de mari: *tema* se mai numește și *topic*, iar *rema – comentariu* (după engl. *topic-comment*). *Tema*$_1$ din cuplul *temă-remă* nu are legătură cu *Tema*$_2$ din inventarul de roluri tematice.

Tema este deja cuprinsă în întrebarea (explicită sau nu) la care răspunde enunțul. Cea mai simplă formă de identificare a temei este deci stabilirea întrebării presupuse de enunț. În exemplul de mai sus, întrebarea este *Unde e* [$_{\text{TEMA}}$ *casa primarului*]?
Un enunț asertiv progresează, în mod normal, de la cunoscut la necunoscut, astfel că ordinea tipică a secvențelor este *temă – remă*. În interogațiile parțiale, primul loc este ocupat de cuvintele interogative, care cer informația rematică. Interogațiile totale introduc o temă complexă, iar în răspunsul la ele rema este reprezentată doar de valoarea afirmativă sau negativă (*da / nu*) atribuită propoziției.
În exemplul de mai sus, tema se identifică cu subiectul și ocupă primul loc din enunț; aceste trăsături nu sunt însă obligatorii. Aceeași propoziție poate avea o altă structură tematică, în care tema este reprezentată de circumstanțial și rema este și focalizată (vezi mai jos), apărând pe primul loc în enunț (a). Fără focalizare, ca în exemplul (b), tema rămâne în poziție inițială:

– *Ce e* [$_{\text{TEMA}}$ *pe deal*]?
(a) [$_{\text{REMA}}$ ***Casa primarului***] [$_{\text{TEMA}}$ *e pe deal*].
(b) [$_{\text{TEMA}}$ *Pe deal*] [$_{\text{REMA}}$ *e casa primarului*].

În succesiunea enunțurilor, tema este elementul deja exprimat sau implicat de discursul anterior. Tema are deci și un rol anaforic:

Căutăm [*casa primarului*]$_1$, *timp de două ore.* [$_{\text{CONECTOR}}$ *În fine*], [$_{\text{TEMA}}$ *o*$_1$] *vedem.* [$_{\text{TEMA}}$ *Casa primarului*$_1$] *e pe deal.*
Ne apropiem de [*un deal*$_1$] *împădurit.* [$_{\text{TEMA}}$ *Pe deal*$_1$] *e casa primarului.*

De obicei, caracterul de „deja dat" al temei se manifestă și prin prezența determinanților nominalului: [$_{\text{TEMA}}$ *Casa* ***aceea***] *e a primarului,* [$_{\text{TEMA}}$ ***Acel*** *primar*] *zâmbește mulțumit.*
În construcțiile cu subiect și nume predicativ similare morfosintactic, interpretarea sintactică a fiecărui grup nominal depinde de recunoașterea (în context) a relației temă / remă:

Încrederea e semnul succesului.

Doar contextul și intonația pot arăta dacă enunțul răspunde la întrebarea *Ce e încrederea?* sau la întrebarea *Care e semnul succesului?* În primul caz, tema (și deci funcția de subiect) sunt reprezentate de grupul nominal determinat *încrederea*; în al doilea caz, de grupul *semnul succesului.*

2. Tematizare

Tematizarea, numită și *topicalizare*, constă în plasarea în poziția inițială din enunț a unui component căruia nu-i este caracteristică această poziție. De exemplu, poate fi tematizat complementul direct (plasat în mod normal după verb): ***Cartea*** *ți-am dat-o* (vs *Ți-am dat* ***cartea***).
Atunci când un constituent tematic este plasat în poziție inițială pentru că aceasta îi este prototipică (de exemplu, subiectul-temă apare în poziție inițială, precedând predicatul său), nu este vorba de o tematizare, ci de o simplă realizare a temei, nemarcată sintactic sau intonațional.

Un constituent poate fi tematizat:
(a) pentru a deveni tema enunțului, asigurând continuitatea discursivă:

Au trimis în fine un răspuns la invitație. [$_{\text{TEMA}}$ ***Scrisoarea***] *au compus-o destul de greu.*

(b) pentru a fi reliefat, pentru a marca suplimentar focalizarea:

[$_{\text{FOCUS}}$ ***Scrisoarea***] *au compus-o destul de greu, dar* [$_{\text{FOCUS}}$ ***plicul***] *l-au ales repede.*

Între *temă* și *tematizare* legătura nu este așadar inerentă: le unește doar poziția inițială (prototipică, dar nu obligatorie, pentru *temă*; definitorie pentru *tematizare*).
Tematizarea se realizează prin reorganizare sintactică și prin schimbarea topicii, putând fi însoțită de marcatori specifici și de dubiare (reluare).

- ***Pasivizarea***
  Pasivizarea este un mijloc sintactic de tematizare a complementului direct devenit subiect, care presupune o modificare a poziţiilor sintactice şi o topică inversată:

  [$_{\text{TEMA}}$ ***Focul***] *a fost stins de către pompieri.*

- ***Schimbarea topicii***
  Modificarea topicii constă în avansarea componentului spre prima poziţie în enunţ:

  [$_{\text{TEMA}}$ ***Cu trenul***] *se poate merge la mare sau la munte.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***La prietenii de atunci***] *mă gândesc acum.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***Că e bun***], *ştiu.*

ⓘ Prima poziţie în enunţ, înaintea secvenţei-temă, poate fi ocupată de marcatori pragmatici (*hai*), de semiadverbe (*chiar, şi, doar*) sau de conectori (*aşadar, păi*).

Avansarea este asociată cu dublarea sintactică prin clitic (uneori şi prin alte anaforice) în cazul complementelor direct şi indirect:

[$_{\text{TEMA}}$ *Cartea*] *ţi-am dat-***o**.
[$_{\text{TEMA}}$ *Pe poliţişti*] ***l***-*au chemat vecinii.*
[$_{\text{TEMA}}$ *Prietenilor*] ***le***-*am scris deja.*
[$_{\text{TEMA}}$ *Că e bun*], ***asta o*** *ştiu.*

Componente sintactice ale unei propoziţii subordonate pot avansa înaintea verbului regent, producând construcţii imbricate:

[$_{\text{TEMA}}$ *Cartea*] *ştii că ţi-am dat-***o**.
[$_{\text{TEMA}}$ *Vinovatul*] *trebuie să plătească.*

- ***Marcatori specifici***
  Tematizarea este marcată (vezi **Circumstanţialul de relaţie**) de elemente specifice – *cât despre, în privinţa, în ceea ce priveşte, referitor la, din punct de vedere* etc. –, asociate avansării în poziţia tematică:

  [$_{\text{TEMA}}$ ***Cât despre*** *cafea*], *este destul de proastă.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***În privinţa*** *cafelei*], *nu sunt multe de spus.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***În ceea ce priveşte*** *cafeaua*], *mi-am exprimat nemulţumirea.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***Dacă e vorba de*** *cafea*], *nu-mi place.*

  Unii tematizatori (de exemplu, *cât despre* ...) au particularitatea de a introduce în poziţia de temă a enunţului un element nou, legându-l de context ca şi când ar fi deja cunoscut, dat.

- ***Structuri specifice de tematizare*** a predicatului sunt construcţiile cu supinul (a) sau cu prepoziţia *de* urmată de adjectiv, adverb, substantiv (b):

(a) [$_{\text{TEMA}}$ ***De dormit***], *a dormit.*
(b) [$_{\text{TEMA}}$ ***De frumoasă***], *e frumoasă.*
[$_{\text{TEMA}}$ ***De bine***], *mi-a fost bine.*
[$_{\text{TEMA}}$ ***De frate***], *mi-a fost frate.*

3. Rematizare

Rematizarea constă în marcarea caracterului de remă a unei secvenţe din enunţ. Structura tipică de rematizare este cea care izolează tema (printr-o relativă subiectivă), scoţând astfel în relief rema (în poziţie de nume predicativ). Enunţului (a) îi corespunde, în versiunea rematizată, (b):

(a) [$_{\text{TEMA}}$ *Vreau să spun*] [$_{\text{REMA}}$ *că ai greşit*].
(b) [$_{\text{TEMA}}$ ***Ceea ce*** *vreau e să spun* ***e***] [$_{\text{REMA}}$ *că ai greşit*].

4. Focus, focalizare, focalizatori

În enunţurile complexe, rema poate avea mai multe componente. O parte a informaţiei noi, rematice, poate constitui *focusul*, adică elementul reliefat prin contrast şi prin raportarea la aşteptările receptorului.
Toate enunţurile au structura temă-remă, dar nu toate au focus. *Focusul* se opune fundalului (*background*) informaţional.
De exemplu, în enunţul de mai jos, termenul *primarului* poate fi rostit cu o intensitate mai mare (accent frastic) care îl indică drept focus şi activează o presupoziţie („ne aşteptam să fie casa altcuiva").

[$_{\text{TEMA}}$ *Pe deal,*] [$_{\text{REMA}}$ *e casa* [$_{\text{FOCUS}}$ ***primarului***] (= nu a altcuiva).

Focusul se poate şi identifica cu rema. Între o remă nemarcată şi una focalizată, diferenţa poate fi doar una de accentuare: *Pe deal e o casă* vs *Pe deal e* ***o casă*** (= nu un castel, nu o biserică etc.).

Focalizarea este reliefarea unei informaţii rematice, plasarea ei în poziţie de focus, care, uneori, poate să apară şi ca rezultat al unei tematizări. Tema nu poate fi focalizată.
În română, focalizarea se realizează prin intonaţie (accent frastic), asociată uneori cu modificări de topică, sau cu ajutorul unor focalizatori.
Poziţia preferată pentru focalizare este începutul enunţului. Aşadar, atât tema, cât şi rema reliefată (focusul) tind să apară în poziţie iniţială; diferenţa o constituie faptul că tema este nemarcată, în vreme ce focusul apare sub accent frastic şi poate fi precedat de focalizatori.

ⓘ În ciuda aparentei asemănări terminologie, *focalizarea* şi *tematizarea* nu se plasează în acelaşi plan. *Focalizarea* este definită *funcţional* (prin efect), *tematizarea* este definită *formal* (prin poziţie şi mijloace). De aceea, nu este incorect să se spună că *focalizarea* se poate realiza prin *tematizare*.

Mijloace de realizare a focalizării sunt: accentul frastic, modificările de topică (tematizarea), marcarea prin focalizatori specifici.

- ***Focalizarea prin accent frastic*** permite libertatea de plasare în enunț:

  Deocamdată au mâncat [$_{\text{FOCUS}}$ ***cireşele***] (*şi au lăsat căpşunile*).

- ***Modificarea de topică*** (tematizarea, deplasarea în poziție inițială) se asociază cu accentul frastic:

  [$_{\text{FOCUS}}$ ***Cu trenul***] *merg la mare, nu cu maşina.*

  Avansarea poate fi însoțită de dublarea sintactică (prin clitic sau alte anaforice) în cazul complementelor direct şi indirect:

  [$_{\text{FOCUS}}$ ***Pe poliţişti***] ***i****-au chemat vecinii, nu pe jandarmi.*

- ***Marcarea prin focalizatori*** (*chiar, şi, tocmai, nu* etc.) presupune accentul frastic şi permite libertatea de plasare în enunț:

  Au venit ***chiar*** [$_{\text{FOCUS}}$ ***proprietarii***].

ⓘ Focalizatorii au, pe lângă rolul de a reliefa un constituent rematic, şi valori semantico-pragmatice specifice, introducând anumite presupoziții (vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 2.4.1.1.**).

4. Dificultăți

- Delimitarea temei de remă nu e totdeauna simplă. De multe ori, tema şi rema cuprind fiecare mai mulți constituenți şi, în absența contextului, statutul acestora nu este totdeauna clar. Doar formal segmentarea poate urma modelul subiect – predicat:

  [*Drumul către mare prin Cernavodă*] [*era destul de aglomerat marți dimineață, în zona din apropierea intrării în oraş, din cauza ploii*].

  Unii modificatori şi unele circumstanțiale din exemplul de mai sus pot aparține fie temei, fie remei. Dacă enunțul e un răspuns la întrebarea *Care drum către mare era aglomerat marți dimineață, din cauza ploii, şi în ce zonă?*, elementele rematice sunt *prin Cernavodă* şi *în zona din apropierea intrării în oraş.*
- Există şi enunțuri integral rematice, în care tema (care constă, de exemplu, într-o anumită continuitate spațio-temporală sau logică) e subînțeleasă:

  – Ce s-a întâmplat?
  – [$_{\text{REMA}}$ *A început să plouă*].

  Într-un enunț complex, subordonatele sunt în ansamblu rematice, dar au şi o structură internă temă / remă:

[$_{\text{TEMA}}$ *Prietenul tău*] [$_{\text{REMA}}$ *a plecat* [*pentru că* [$_{\text{TEMA}}$ ~~*prietenul tău*~~]$_{\text{S subînțeles}}$ [$_{\text{REMA}}$ *avea programare la dentist*]]].

- În subordonatele conjuncționale introduse prin *să* (a), plasarea unui constituent pe primul loc provoacă apariția variantei conjuncționale ca ... *să*, inserate la stânga şi la dreapta secvenței tematice ((b), (c)):

(a) *Vreau să plece mâine.*
(a_1) *Vreau* ***ca*** *Ion* ***să*** *plece mâine.*
(a_2) *Vreau* ***ca*** *mâine* ***să*** *plece Ion.*

Plasarea în poziție inițială poate corespunde unor situații pragmatice diferite: exprimarea temei (b), tematizare (c), focalizare (d):

(b) *– Ce vrei să facă Ion? –* [*Vreau* $_{\text{TEMA 1}}$] ***ca*** [$_{\text{TEMA 2}}$ ***Ion***] ***să*** *plece mâine.*
(c) *– Ce să facă Ion mâine? –* [*Vreau* $_{\text{TEMA 1}}$] ***ca*** [$_{\text{TEMA 2-3}}$ ***mâine*** *Ion*] ***să*** *plece.*
(d) *– Cine vrei să plece mâine?* [*Vreau* $_{\text{TEMA 1}}$] ***ca*** [$_{\text{REMA FOCALIZATĂ}}$ ***Ion***] [$_{\text{TEMA 2}}$ ***să*** *plece mâine*], (nimeni altcineva).

5. Aspecte normative

În unele traduceri pot să apară structuri de rematizare calchiate după franceză, cu totul inacceptabile (**E brânza cea care îi place*).

ANAFORA

1. Caracteristici generale 619
2. Tipologia anaforicelor 620

ANAFORA

1. Caracteristici generale

1.1. **Anafora** este un fenomen sintactico-semantic constând în reluarea printr-un substitut (numit *anaforă / anaforic*) a unui termen plin referențial, exprimat anterior (numit *antecedent* sau *sursă referențială*). Prin relația antecedent – substitut, numită *relație anaforică / relație interpretativă*, se procură referința substitutului, care, în afara contextului, este lipsit de referință proprie; grafic, relația anaforică (legarea anaforicului de sursa sa referențială) se pune în evidență prin coindexare (***Profesorul**$_i$ și studenții **lui**$_i$ au câștigat concursul*).

Foarte apropiată de anaforă este *catafora*, diferența dintre cele două fenomene reducându-se doar la poziția pe care o ocupă sursa referențială în raport cu substitutul: în cazul anaforei, sursa este anterioară, iar în cazul cataforei, este posterioară substitutului; vezi *Pentru a-**și**$_i$ ajuta **studenții**$_i$, **profesorul**$_i$ **le** a oferit cărți*, unde relația ***și**$_i$ ... **profesorul**$_i$* este de tip cataforic, iar relația ***studenții**$_i$ ... **le**$_i$* de tip anaforic. Generic, termenul *anaforă* este folosit pentru ambele situații.

Anaforele / Anaforicele (termen incluzând și clasa *cataforelor / cataforicelor*) desemnează o clasă de cuvinte lipsite de referință proprie, care își procură referința contextual, din contextul lingvistic, prin legarea de un component plin referențial.

1.2. În **mecanismul anaforic**, anaforele / anaforicele preiau necesarmente informația lexicală a sursei și numai sporadic, și informația ei gramaticală.

Sub aspectul **informației lexicale**, unele anaforice sunt substitute „pure", adică preiau informația lexicală procurată de sursă, fără să adauge o informație suplimentară; este, de exemplu, cazul pronumelui semiindependent ***al*** (*[Ceasul]$_i$ din hol merge bine; [**al**]$_i$ meu s-a stricat complet, iar [**al**]$_i$ Mariei a început să întârzie*).

Majoritatea anaforicelor însă adaugă la semantica sursei propria informație semantică. Astfel, în exemplul: *În amfiteatru erau studenți$_i$. **Ei**$_i$ / **Doi**$_i$ / **Toți**$_i$ / **Mulți**$_i$ / **Fiecare**$_i$ / **Unii**$_i$ / **Câțiva**$_i$ mi-a(u) cerut ore de pregătire, **ei*** preia informația sursei referențiale, fără să adauge, lexical, ceva nou, în timp ce restul anaforicelor adaugă o informație lexicală suplimentară cantitativă, diferită de la unul la altul.

Odată cu informația lexicală, se poate prelua și o parte din **informația gramaticală**, și anume:

- dacă anaforicul și sursa conțin, amândouă, informații de gen și de număr, informația de gen se transmite, de regulă, de la sursă la anaforic, iar cea de număr, numai uneori;
- alte informații gramaticale (de definitudine, de caz, de clasă lexico-gramaticală) nu reiau decât accidental trăsături ale sursei; vezi exemplele:

(a) $[_{GN}$ ***Profesorii***$]_{i\,masc.\ pl.\ N}$ *au pregătit concursul. Cu excepția* $[_{GNpron}$ ***unuia***$]_{masc.\ sg.\ G.}$, *pe* $[_{GNpron}$ ***ceilalți***$]_{i\,masc.\ pl.\ A}$ $[$***i***$]_{i\,masc.\ pl.\ A}$*-am văzut muncind ore în șir.*

(b) *Am mers* [$_{GPrep}$ ***la teatru***]$_i$ *şi de* [$_{GAdv}$ ***acolo***]$_i$, *la cămin.*
(c) *Am cumpărat* [$_{GN}$ ***carne***]$_{i\,[CD;\ A;\ non\text{-}determinat]}$, *am tăiat-*[***o***]$_{i\,[CD;\ A;\ determinat\ definit]}$, [***i***]$_{i\,[CI;\ D;\ determinat\ definit]}$ *-am dat sare şi am aşezat-*[***o***]$_{i\,[CD;\ A;\ determinat\ definit]}$ *în tigaie.*

În (a), identitatea de număr şi de caz cu sursa nu apare la toate anaforicele (*unuia* – sg., G; *ceilalţi, i* – pl., A, în raport cu sursa *profesorii* – pl., N); în (b), anaforicul aparţine altei clase lexico-gramaticale decât grupul reprezentând sursa; în (c), se schimbă trăsăturile de definitudine (anaforicul, realizat prin clitic pronominal, conţine, inerent, trăsătura de GN determinat, în raport cu GN-sursă, care are trăsătura [– Determinat]), precum şi cele de caz (sursa ocupă o poziţie de acuzativ, iar unul dintre anaforicele pronominale clitice, de dativ).

ⓘ În raport cu clasele tradiţionale (părţile de vorbire), clasa *anaforicelor,* cu **relevanţă semantico-sintactică** (constituită pe baza unui mecanism comun de procurare a referinţei) şi cu **relevanţă pragmatică** (cu rol esenţial în asigurarea coerenţei discursului), este profund eterogenă sub aspect gramatical. Chiar dacă majoritatea pronumelor fac parte din această clasă (de reţinut însă că nu toate pronumele şi nu în toate utilizările acestora), clasa anaforicelor depăşeşte cu mult clasa pronumelui. Barierele tradiţionale gramaticale sunt irelevante pentru ansamblul clasei.

1.3. Există mari asemănări între fenomenul anaforei şi cel al deixisului (vezi **Deixisul**).
Mecanismul de preluare a referinţei este asemănător, având în vedere că atât anaforicele, cât şi deicticele sunt cuvinte fără referinţă proprie, care au capacitatea de a şi-o procura contextual, anaforicele, din contextul lingvistic, iar deicticele, din contextul situaţional (din situaţia de comunicare).
Diferă numai rolul pragmatic / comunicativ al celor două fenomene: anafora, prin legare de contextul lingvistic, asigură continuitatea şi coerenţa în discurs (a), în timp ce deixisul asigură ancorarea în situaţia de comunicare (trimiţând, pentru decodare, la date concrete ale situaţiei de comunicare: locul şi momentul de desfăşurare, participanţii la comunicare (b)):

(a) *Am mers* [***la facultate***]$_i$, [***unde***]$_i$ *am avut mult de lucru, iar de* [***acolo***]$_i$ [***la concert***]$_j$, [***Aici***]$_j$ *m-am simţit mai relaxat şi am uitat de grijile şi de oboseala de* [***dincolo***]$_i$.
– decodarea anaforicelor *unde, acolo, aici, dincolo* se face prin „legarea" fiecăruia la o sursă referenţială (vezi coindexarea) şi preluarea referinţei de la această sursă;

(b) – *Ce frumos e* ***aici***$_i$*! Noi*$_i$ *încercăm să mai venim o dată. Nu veniţi şi* ***voi***$_k$*?*
– decodarea deicticelor *aici, noi, voi* se face prin „legarea" la o situaţie de comunicare, ceea ce permite, în funcţie de locul de enunţare, decodarea deicticului *aici* („un anumit loc"), iar, în funcţie de participanţii la comunicare, decodarea deicticelor *noi* şi *voi* ca „Ion şi Mihai", respectiv „Matei şi Ioana".

2. Tipologia anaforicelor

2.1. ***După clasa lexico-gramaticală prin care se exprimă anaforicul***, se disting:

- **pronume** de diverse tipuri
– personalele de pers. a 3-a sg. şi pl. (*În sală se aflau* ***Ion***$_i$ *şi* [***prietenii lui***]$_i$. ***Ei***$_i$ *m-au încurajat*);

– pronumele de politeţe de pers. a 3-a (*profesorul*$_i$ *şi elevii* ***dumnealui***);
– demonstrativele, atât pline, cât şi semiindependente (*În amfiteatru erau mulţi studenţi*$_i$. ***Aceştia***$_i$ */* ***Cei***$_i$ *din primele bănci m-au rugat să fac o oră de pregătire,* ***ceilalţi***$_i$, *să amânăm examenul.*);
– posesivul de pers. a 3-a (*profesorul*$_i$ *şi elevii* ***săi***);
– pronominalul semiindependent ***al*** (*Soluţiile*$_i$ *Ioanei sunt actuale,* ***ale***$_i$ *Mariei /* ***ale***$_i$ *mele s-au învechit*);
– nehotărâte de diverse tipuri (*În amfiteatru erau studenţi*$_i$. ***Fiecare***$_i$ */* ***Altul***$_i$ *dorea altceva,* ***Toţi***$_i$ */* ***Mulţi***$_i$ */* ***Câţiva***$_i$ *mi-au cerut ore de pregătire*);
– reflexivele şi reciprocele (*Directorul*$_i$ ***îşi***$_i$ *pregăteşte zilnic câte un discurs, ca să* ***se***$_i$ *laude în faţa subalternilor, Ion*$_i$ *şi Maria*$_j$ ***se***$_{i,j}$ *urăsc*);
– relativele din construcţii cu antecedent (*elevul*$_i$ *pe* ***care***$_i$ *l-am ajutat, şcoala*$_i$ *în* ***care***$_i$ *am învăţat*)

ⓘ Dintre pronume, nu funcţionează anaforic întreaga clasă a interogativelor (care, prin natura lor, „cer" informaţii, apărând cu o referinţă „variabilă" în funcţie de răspunsul primit; să se vadă **Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ, 1.**), precum şi clasa pronumelor de persoana 1 sg. şi pl., a 2-a sg. şi pl., care funcţionează deictic (să se vadă **Deixisul, 2.1.**; **Pronumele personal, 1.**). Cu unele excepţii, celelalte pronume pot să apară, contextual, şi ca anaforice, şi ca deictice sau, uneori, ca variabile; să se vadă **Pronumele. Caracteristici generale**.

- **articolul definit** – utilizat anaforic când „restrângerea" entităţilor desemnate prin substantiv, până la indicarea unei anumite entităţi, se face prin „trimitere" la un grup nominal exprimat anterior (*Am primit* [*un căţel negru*]$_i$. ***Căţelul***$_i$ *mi-a adus mare bucurie*);

- **numerale-substitute** (*În sală erau mulţi profesori*$_i$; ***cinci***$_i$ *m-au ignorat, în timp ce* ***primul***$_i$ *şi* ***al doilea***$_i$ *de lângă fereastră m-au asaltat cu întrebările*); funcţionează ca anaforice atât numeralele cardinale, cât şi cele ordinale;

- **adverbe**; funcţionează ca anaforice
– adverbele relative din construcţii cu antecedent (*oraşul*$_i$ ***unde***$_i$ *ne-am întâlnit, De frumoasă*$_i$ ***cum***$_i$ *este, toţi o invidiau*);
– câteva adverbe modale (*A muncit* [*din greu*]$_i$; ***aşa / aşijderea / asemenea / la fel***$_i$ *a muncit şi familia lui*);
– câteva adverbe locative şi temporale, altele decât cele relative (*Merg* [*la facultate*]$_i$, *iar* ***aici***$_i$ */* ***acolo***$_i$, *am multe de pregătit; Ne întâlnim duminică*$_i$ *şi până* ***atunci***$_i$ *lucrăm câte un capitol*;
– adverbele pro-frază (*– Vii la facultate? Dacă* ***da***$_i$ [= vii la facultate]$_i$, *ne putem vedea la ora 16;* [*A lucrat tare superficial*]$_i$ *şi de* ***aici***$_i$ *decurg toate necazurile*);

ⓘ Adverbele *pro-frază* „stau" pentru o întreagă propoziţie / comunicare anterioară (astfel, ***da*** reia interogaţia, iar ***aici*** „stă" pentru propoziţia „a lucrat superficial", funcţie pe care o poate îndeplini şi anafora lexicală *fapt(ul)* (***fapt*** *din care rezultă ...*); vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 2.2.**

- **câteva adjective** (*A avut o viaţă dură*$_i$, *o* ***asemenea***$_i$ */ o* ***astfel***$_i$ *de viaţă te poate înrăi*).

2.2. ***După poziția sintactică în care anaforicul se include***, se disting:
– anaforice așezate în poziție argumentală (*Elevul*$_i$ [***care***]$_S$ *va intra* / [***pe care***]$_{CD}$ *l-am întâlnit* / [***cărula***]$_{CI}$ *i-am dat cartea e fratele tău*);
– anaforice așezate în poziție predicativă (*Aș vrea să ajung profesor*$_i$ [***cum***]$_{NP}$ *este și fratele meu; Bolnav*$_i$ [***cum***]$_{NP}$ *am ajuns, nu mai găsesc de lucru; Îl cheamă Ion*$_i$, [***cum***]$_{CPO}$ *l-ai botezat tu*);
– anaforice așezate în poziție circumstanțială ([*la școala*]$_i$ [***unde***]$_{CircLoc}$ *mergem,* [*la ora*]$_i$ [***când***]$_{CircTimp}$ *ne vom întâlni,* [*5 km*]$_i$ [***cât***]$_{CircCant}$ *ai alergat, El se poartă obraznic*$_i$; [***așijderea***$_i$ / ***asemenea***$_i$ / ***altfel***]$_{ComplCirc}$ *se comportă colegii lui;* [*Trebuie să învețe serios*]$_i$, [***altfel***]$_{CircCond}$, *nu mai primește bursă*);
– anaforice așezate în poziția de modificator al numelui (*Este un copil* [*handicapat*]$_i$*; îmi fac griji pentru* [$_{GN}$ *un* [***asemenea***]$_{Modif}$ *copil*] / [$_{GN}$ *un* [***astfel***]$_{Modif}$ *de copil*]).

2.3. ***După natura gramaticală și extinderea sursei referențiale***, anaforicele „stau" pentru:
– grupuri nominale ([$_{GN}$ ***Ion***$_i$] / [$_{GN}$ ***Colegul meu***]$_i$ *mi-a prezentat casa* ***lui***$_i$);
– grupuri adjectivale și adverbiale (*o casă* [$_{GAdj}$ ***foarte frumoasă***]$_i$ ***cum***$_i$ *mi-am dorit, El se poartă* [$_{GAdv}$ ***cam obraznic***]$_i$*;* ***așijderea***$_i$ */* ***aidoma***$_i$ */* ***asemenea***$_i$ *se poartă și colegii lui*);
– grupuri prepoziționale (*Vin de* [$_{GPrep}$ ***la Cluj***]$_i$, ***unde***$_i$ *am ajuns ieri*);
– propoziții (așa-numitele *pro-fraze*):

[$_{PConj}$ ***Că e neserios***]$_i$, ***o***$_i$ *știu de mult.*
[$_{PConj}$ ***Dacă n-a venit***]$_i$, *a făcut-****o***$_i$ *ca să mă cruțe.*
[$_P$ ***A muncit pe brânci***]$_i$, ***ceea ce***$_i$ *n-a fost bine apreciat.*
[$_P$ ***A lucrat tare superficial***]$_i$*; de* ***aici***$_i$ *vin toate necazurile.*
[$_P$ ***De azi te ții de treabă***]$_i$, ***altfel***$_i$, *nu mai primești bursă.*

2.4. ***După distanța și poziția ierarhică în raport cu sursa referențială***, se disting următoarele situații:
– anaforicele extrapropoziționale în raport cu sursa (*L-am întâlnit* ***pe Ion***$_i$. ***El***$_i$ */ Plecarea* ***lui***$_i$ *m-a îngrijorat*) sau apărute în limitele aceleiași propoziții, dar fără a intra într-o relație sintactică directă cu sursa ([***Ion***$_i$]$_S$ *mi-a anunțat demisia* [***lui***]$_{i\,Compl\ al\ numelui}$);
– anaforicele **legate sintactic** de o sursă cu funcție de subiect; este cazul **anaforelor gramaticale** – **pronumele reflexive** și cele **reciproce** –
- **reflexivele**: ***Ion***$_i$ ***se***$_i$ *protejează,* ***Ion***$_i$ ***își***$_i$ *impune numeroase restricții;*
- **reciprocele**: [***Ion***$_i$ ***și Gheorghe***$_j$] ***se***$_{i,j}$ *disprețuiesc,* [***Ion***$_i$ ***și Gheorghe***$_j$] ***își***$_{i,j}$ *dau informații.*

2.5. ***Anafora zero*** – tip special de anaforă, caracterizat prin nelexicalizarea unui component, dar a cărui informație este recuperată integral din contextul lingvistic.
- Uneori, nelexicalizarea este obligatorie, fiind „comandată" gramatical de fenomenul de „control" al subiectului subordonatei sau al subiectului formelor non-finite:

Ion$_i$ *se apucă* [$_{PConj}$ Ø$_i$ *să învețe*] / [$_{GVsupin}$ Ø$_i$ *de învățat*]; vezi **Subiectul**, **4.2.2.**

- Alteori, fără ca absența să fie obligatorie, trăsătura este gramaticalizată, ca în cazurile de subiect subînțeles (*Ion*$_i$ *își face temele, iar după aceea* Ø$_i$ *merge la joacă*; vezi **Subiectul**, **4.2.2.**).

- Contextual, se pot recupera și alte componente neexprimate:
– complemente subînțelese
(a) complemente ale verbului (– [***Îmi plac*** [***prăjiturile***]$_j$]$_i$ / – *Știam* Ø$_i$; *de aceea, m-am grăbit să-ți cumpăr* Ø$_j$);

ⓘ De observat, în exemplul anterior, pe de o parte, nelexicalizarea unei completive (pe lângă regentul tranzitiv *știam*), iar, pe de altă parte, nelexicalizarea unui nominal-CD (pe lângă regentul *să cumpăr*).

(b) complemente ale adverbului (*El locuiește în* [***blocul Dunărea***]$_j$ [$_{GAdv}$ *aproape* Ø$_j$] *stă sora lui; Se căsătorește* [***de Anul Nou***]$_i$, *iar sora lui* [$_{GAdv}$ *înainte* Ø$_i$]);
(c) complemente ale prepoziției (*Se căsătorește* [***de Anul Nou***]$_i$, *iar sora lui* [$_{GPrep}$ *după* Ø$_i$]);
(d) complemente ale adjectivului (*Camera profesorului e plină* [***de cărți***]$_i$; [$_{GAdj}$ *plină* Ø$_i$] *e și magazia lui*);

– posesor subînțeles, în toate situațiile de posesie inalienabilă (relație parte – întreg):

Și-a lovit ***mașina***$_i$, *dar geamurile* Ø$_i$ *au rămas intacte; La cutremur* ***biserica***$_i$ *s-a prăbușit, însă turla* Ø$_i$ *n-a pățit nimic; Am văzut-o pe* ***mama***$_i$ *cu mâna* Ø$_i$ *ruptă.*

ⓘ Alt tip de anaforă, *anafora lexicală* – relație sinonimică stabilită ad-hoc, fie pentru evitarea repetițiilor, fie pentru ajustarea / completarea semnificației –, nu ne va interesa aici. Se deosebește de cele prototipice prin aceea că este o **expresie plină referențial**. Statutul ei anaforic este accidental, contextual, ca urmare a relațiilor de echivalență referențială stabilite cu un component exprimat anterior, precum și a unui mecanism asemănător cu cel anaforic de înglobare a informației procurate de sursă: *A regizat* [***30 de filme***]$_i$. [***Opera sa***]$_i$ *impresionează prin consecvența mesajului.*
A vorbit [***reprezentantul nostru***]$_i$. [***Tânărul***]$_i$ *s-a impus prin forța argumentelor.*
Nu ne va interesa aici nici *anafora retorică* – figură sintactică obținută din repetarea, cu efecte emfatice, retorice și de ritm, a unui cuvânt sau grup de cuvinte în poziții-cheie: început sau mijloc de vers sau, în proza poetică, început de frază (***Cine-l*** *acvila ce cade?* ***Cine-l*** *stânca ce se sfarmă? /* ***Cine-l*** *închide cu durere ochii săi? /* ***Cine-l*** *tunetul ce moare umplând lumea de alarmă? / – Este domnul României: Barbu Dimitrie Știrbey!* (Eminescu, *La moartea principelui Știrbey*)). Ca tip special de repetiție, *anafora retorică* nu are nimic comun cu mecanismul anaforic.

DEIXISUL

1. Caracteristici generale 625
2. Categorii gramaticale şi unităţi lexicale cu rol deictic 625
3. Tipuri semantice de deixis 627
   3.1. Deixisul personal 628
   3.2. Deixisul spaţial 628
   3.3. Deixisul temporal 629
   3.4. Deixisul textual (sau discursiv) 629
   3.5. Deixisul social 629
4. Dificultăţi 629

DEIXISUL

1. Caracteristici generale

Prin **deixis** se înţelege capacitatea unor forme lingvistice (**deicticele**) de a se referi la contextul comunicării: la participanţii la comunicare (locutor, alocutor) şi la cadrul spaţio-temporal al acesteia. În enunţul:

Eu *vorbesc* *cu* ***tine*** ***acum*** ***şi*** ***aici.***

cuvintele *eu, tine, acum, aici* se referă la entităţi care variază infinit, în funcţie de situaţia în care enunţul este rostit. Şi forma verbală *vorbesc* are rol deictic, prin morfemele care marchează timpul (prezent) şi persoana (1).
Deicticele trimit către realitatea exterioară. În comunicarea orală, enunţurile care cuprind deictice sunt, de obicei, însoţite şi de mijloace non-lingvistice: gest şi privire.

Deixisul se aseamănă cu *anafora* (vezi **Anafora**), care însă îşi la referentul nu din contextul extralingvistic, ci din enunţurile anterioare (sau ulterioare). Multe cuvinte se pot folosi atât deictic (a), cât şi anaforic (b):

(a) *Te rog, pune lampa* ***acolo!*** [referentul e un loc din contextul comunicării]
(b) *A mers la Ploieşti.* ***Acolo*** *a aflat ceva tulburător.* [referentul e un loc – *Ploieşti* – introdus de enunţul anterior]

Elementele deictice se raportează la un *reper* sau *centru deictic* (*cadru deictic primar*), care reprezintă, în mod prototipic, perspectiva sau punctul de vedere al locutorului: din acest punct se apreciază apropierea sau distanţa în spaţiu (*aici* vs *acolo, acesta* vs *acela*) sau în timp (*imediat* vs *mai târziu*). În comunicare, reperul deictic se poate şi deplasa, identificându-se cu alocutorul, sau poate cuprinde ambii participanţi la actul de comunicare. De asemenea, *cadrul deictic primar* al unei comunicări (a) poate fi raportat la alt *reper deictic, la un cadru deictic secundar,* prin transpunerea în discurs indirect (vezi **Discursul raportat**) (b):

(a) [Locutorul 1:] – ***Aici*** *am găsit tot ce* ***îmi*** *trebuie* ***acum.***
(b) [Locutorul 2:] *Mi-a spus* [Locutorul 1] [*că găsise* ***acolo*** *tot ce* ***îi*** *trebuia* ***atunci***]. (între cele două enunţări este o distanţă în spaţiu şi în timp; toate elementele deictice sunt reordonate din punctul de vedere al Locutorului 2)

2. Categorii gramaticale şi unităţi lexicale cu rol deictic

Deixisul se exprimă prin elemente gramaticalizate, specializate (forme pronominale, desinenţe de timp şi persoană), dar şi prin elemente lexicale (cuvinte şi sintagme care nu sunt deictice în toate utilizările lor).

2.1. Categoriile gramaticale deictice sunt *persoana, modul* şi *timpul.*

- Sunt deictice formele de persoana 1 şi a 2-a ale pronumelor şi ale verbelor; persoana a 3-a poate fi atât deictică (*Uite, **el**, cel de acolo!*), cât şi anaforică (*M-am întâlnit cu [un prieten din copilărie]$_i$. Despre **el**$_i$ ştiam multe*).

ⓘ Excepţii de la specializarea deictică a formelor de persoana 1 şi a 2-a sunt utilizările generice. În special persoana a 2-a singular are foarte des folosire generică: *Când **eşti** vinovat, trebuie **să plăteşti.***

- Modul verbal este deictic, în asociere cu timpul, în măsura în care se raportează la actul comunicării.

- Sunt intrinsec deictice timpurile absolute (prezentul, perfectul simplu, perfectul compus, viitorul), care se raportează direct la momentul comunicării. Timpurile relative (imperfectul, mai-mult-ca-perfectul, viitorul anterior) sunt în primul rând anaforice, dar au şi o componentă deictică, de anterioritate sau posterioritate faţă de momentul comunicării (de exemplu, mai-mult-ca-perfectul este anterior unui reper din trecut, dar şi momentului comunicării).

ⓘ În vorbirea indirectă, formele verbale absolute sunt adesea folosite relativ, în măsura în care evocă un cadru deictic relatat, transpus, diferit de cel al comunicării actuale. În enunţul *Dan spunea că **va găsi** o soluţie*, viitorul nu se raportează la momentul enunţării actuale, ci la acela din trecut, în care locutorul era *Dan*.
Timpurile absolute pot avea şi utilizări non-deictice; de exemplu, prezentul atemporal nu se referă la situaţia de comunicare: *Cine caută, găseşte.*

2.2. Unităţi lingvistice cu rol deictic sunt:

Unităţi lingvistice			Exemple
(a) Specializate pentru uzul deictic	pronumele şi adjectivele pronominale care au categoria persoanei (personal, de politeţe, reflexiv, reciproc, posesiv, de întărire), la pers. 1 şi 2 (cu excepţia utilizărilor generice)	– pronumele personale de pers. 1 şi 2	***Eu** ţi-i arăt acum.*
		– pronumele de politeţe de pers. 2	*Pe **dumneavoastră** vă aşteptam.*
		– posesivul de pers. 1 şi 2	*Grădina **mea** şi a **ta** sunt cele mai mici.*
		– pronumele reflexive şi reciproce de pers. 1 şi 2 (care au întotdeauna şi o valoare anaforică, prin raportare la subiect)	***Îmi** spun că trebuie să **vă** cunoaşteţi.*
		– adjectivul de întărire de pers. 1 şi 2 (care are întotdeauna şi o valoare anaforică, prin raportare la un nominal din propoziţie)	*Eu **însumi** am spus asta.*

	formele flexionare ale verbelor, care au categoria persoanei, a modului şi a timpului, în special la persoana 1 şi 2 (cu excepţia utilizărilor generice)		*Acum eu **vorbesc**, tu **ai plecat**.*
	pronumele şi adjectivele pronominale care au categoria persoanei, la persoana 3	– pronumele personale de pers. 3	*Uite-**l** şi pe **el**!*
		– pronumele de politeţe de pers. 3	***O** cunoaşteţi pe **dumneaei**?*
		– posesivul de pers. 3	*Admiră-**l** pe al **său**.*
	demonstrativele care se referă la entităţi din context[1]		*Dă-mi-o pe **asta**!, Să vină **cel** cu fes!*
	articolul definit şi cel indefinit		*Apa!, **Un** lup!*
	numerale-substitute		*Să intre **al doilea**!*
	adjective-substitute		***Aşa / asemenea** ţinută îmi place.*
	adjective cu sens temporal sau spaţial		*săptămâna **viitoare**, luna **trecută**, locul **alăturat**, **fostul** preşedinte*
	adverbe şi locuţiuni adverbiale		***Aici** şi **acum** se salută **aşa** [gest]; la-o **la stânga**.*
	prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu sens spaţial sau temporal, care trimit, împreună cu complinirile lor, la context		*Ne vedem **peste o oră**, Uite-o **în faţa staţiei**!*
	verbele de mişcare raportate la un reper		***Vino** mai repede!*

[1] Unele demonstrative pot transmite şi informaţii despre plasarea în spaţiu, distanţa faţă de locutor (*acesta* vs *acela*).

La cele de mai sus se adaugă formele de vocativ ale substantivelor (*frate!*), interjecţiile de adresare (*măi!*) şi prezentative (*iată*), care nu sunt însă referenţiale.

Unele dintre deicticele de mai sus sunt substitute, autonome (*eu, tu, acela, aici, acum, aşa* etc.), altele sunt indici, non-autonomi, care ancorează în situaţia de comunicare un substantiv: articolul, adjectivul demonstrativ, prepoziţia: *Casa / **Acea** casă se vede bine; **Lângă** casă e puţin loc.*

3. Tipuri semantice de deixis

În funcţie de sfera din care îşi iau referentul, deicticele se grupează în mai multe tipuri semantice. Principalele categorii semantice ale deixisului sunt determinate de raportarea la persoanele care comunică, la entităţile concrete din context, la spaţiul şi timpul comunicării. Elemente lexicale care au un astfel de conţinut semantic pot avea rol deictic. Se vorbeşte în general de *deixis personal* (faţă de care se poate distinge un deixis *„al entităţii"*), *spaţial*, *temporal* şi *textual*. La acestea se mai poate adăuga deixisul *social*.

3.1. *Deixisul personal*

Deixisul personal este reprezentat de referirile la participanții la actul de comunicare, la persoana locutorului sau a alocutorului (cel căruia i se adresează locutorul), prin categoria persoanei 1 și a 2-a, manifestată la pronume personale, reflexiv, reciproc, posesiv și de întărire (la pronumele de politețe, doar pentru persoana a 2-a) și la verb. Se folosește în genere formula *deixis personal* și pentru a denumi utilizările pronumelor personale de persoana a 3-a, precum și a celor nepersonale. Termenul este totuși impropriu, întrucât referința acestor pronume, ca și a substantivelor articulate, nu este neapărat „personală", ci acoperă o largă varietate de entități. Pentru forme de tipul *el / acesta / obiectul* se poate vorbi mai curând de un **deixis „al entității"**.

ⓘ Deixisul „entității" sau „al persoanei a 3-a" permite identificarea în context a entităților (persoane și obiecte) despre care se vorbește. Această identificare nu presupune plasarea în timp sau în spațiu și se realizează, de obicei, prin substitute (pronume personale) și indici (articolul): *– Dă-mi, te rog, sarea. – Uite-o.*
Demonstrativele sunt substitute (*asta*) și indici (*cartea **asta***) care exprimă simultan deixisul entității (trimit la o entitate din context) și deixisul spațial sau temporal (indică apropierea sau depărtarea – în spațiu sau în timp – de vorbitor).
Și construcțiile prepoziționale (în care articolul definit nu apare ca urmare a unor restricții gramaticale, dar numele este determinat) exprimă în general deixisul „entității" și un deixis spațial sau temporal: *Intră **în casă**!* (– enunț în care casa este identificată în contextul situațional).

3.2. *Deixisul spațial*

Deixisul spațial cuprinde referirile la spațiul în care se desfășoară comunicarea, înțeles ca o arie mai restrânsă (***aici**, în cameră*) sau mai largă (***aici**, în Europa*).
Raportarea la spațiu constă într-o distincție între *apropiere* și *depărtare* de sursa deictică (reprezentată de locutor, de alocutor sau de ambii), realizată prin adverbe și demonstrative. Apropierea (identificare cu locul enunțării) este indicată de *aici, acesta (ăsta)*; distanța (alteritate față de locul enunțării) – de *acolo, acela (ăla)*. Direcția de apropiere (*încoace*) se opune direcției de îndepărtare (*încolo*).
Alte deictice indică plasarea pe diferite axe spațiale raportate la sursa deictică (*în față, în spate, la stânga, la dreapta, sus, jos* etc.) sau măsoară distanța față de reper (*la 5 kilometri*): *Mergi **spre stânga*** [mea / ta] *și oprește-te **la 10 metri*** [de la punctul în care mă aflu / te afli].
O serie de verbe de mișcare presupun o raportare spațială. Dintre acestea, intrinsec deictic este *a veni*. În folosirea acestui verb, ținta mișcării este spațiul / zona mai largă în care se află fie doar locutorul (*Poate **veni** în seara asta? Sunt acasă*), fie doar interlocutorul (*Poți vorbi? **Au venit** la tine musafirii?*), fie ambii (*Uite, **vine** trenul. Hai să urcăm!*). Într-o narațiune, verbul se poate folosi și relativ, raportat la un reper deictic interior faptelor narate; sursa orientării deictice este personajul (*Când **a venit** trenul, ceilalți călători s-au urcat*).
Celelalte verbe de mișcare (*a pleca, a se duce, a intra, a ieși, a sosi, a ajunge, a duce, a aduce*) pot fi folosite atât deictic (*Plec peste cinci minute* [= de aici]), cât și anaforic: *A ajuns **la Brașov**, la timp și **a plecat*** [= *de acolo*] *spre Sibiu.*

3.3. *Deixisul temporal*

Deixisul temporal cuprinde referirile la timpul în care se desfășoară comunicarea, înțeles ca un interval mai restrâns (***acum**, în minutele pe care le avem la dispoziție*) sau mai larg (***acum**, în epoca modernă*).
Raportarea la timp constă într-o plasare pe axa temporală, în trecut, prezent sau viitor față de sursa deictică (reprezentată de locutor); această plasare se realizează prin timpurile verbale, prin adverbe (cărora li se asociază și demonstrativele de apropiere / depărtare): ***Acum câștigă acesta; atunci câștigase acela.***
Alte deictice temporale indică grade de apropiere în timp față de sursa deictică (*îndată, imediat, curând*) sau măsoară distanța în timp (*peste trei ore, acum o săptămână*).

3.4. *Deixisul textual (sau discursiv)*

Deixisul textual trimite la enunț, la mesaj, perceput în latura sa „materială", obiectualizată: *Cu **cele de mai sus**, am dovedit că avem dreptate; Adeverim **prin prezenta** că ...*; ***Prima chestiune** e simplă, pe **a doua** trebuie să o discutăm pe larg* etc.
Deixisul textual este metalingvistic și se apropie destul de mult de anaforă (care trimite la enunț, dar din punctul de vedere al conținutului exprimat).

3.5. *Deixisul social*

Prin deixis social se înțelege marcarea unor distincții din situația de comunicare privitoare la distanța *vs* apropierea de rol și de poziție socială dintre interlocutori.
Pronumele de politețe este mijlocul specializat de realizare a acestui tip de deixis: *Vorbesc cu **tine** / vorbesc cu **dumneata** / vorbesc cu **dumneavoastră***; la fel, folosirea persoanei a 2-a plural a verbelor pentru un referent unic (***Intrați***).
Mai puțin fixate sunt – ca forme de exprimare a acestui tip de deixis – diferite formule de adresare (*domnule, stimate coleg* etc.) și, în general, formulele de politețe (*mersi, cu plăcere, pa!* etc.).

4. Dificultăți

În textele literare care folosesc stilul indirect liber, reperul (centrul) deictic poate fi interior lumii reprezentate, identificându-se cu punctul de vedere al unui personaj. Astfel, în enunțul ***Acum** înțelegea că a greșit*, adverbul *acum* rămâne un deictic, dar este cuprins într-un cadru deictic deplasat (prezentul personajului).

MODALIZAREA

1. Caracteristici generale 631
2. Modalizarea epistemică 632
   2.1. Mijloace de realizare a modalității epistemice (a judecății cognitive) 632
   2.2. Mijloace de realizare a evidențialității (a indicării sursei cognitive) 633
3. Modalizarea deontică 634
4. Modalizarea apreciativă 635
5. Dificultăți 635
6. Aspecte normative 635

MODALIZAREA

1. Caracteristici generale

Modalizarea reprezintă marcarea în enunț, prin mijloace specifice (*modalizatori*), a atitudinii vorbitorului față de adevărul, obligativitatea sau valoarea stărilor de lucruri descrise.

ⓘ Termenul *modalizare* se referă la proces, la marcarea atitudinii, iar *modalitate* desemnează rezultatul, atitudinea exprimată.

De exemplu, conținutul pur informativ al unei propoziții – [*paznicul doarme*] – este modalizat în enunț, indicându-se gradul de certitudine al vorbitorului asupra faptului descris (a), gradul de îndreptățire din punctul de vedere al unor norme (b) sau evaluarea sa (c):

(a) ***Probabil*** *că paznicul doarme.*
(b) ***E permis*** *ca paznicul să doarmă.*
(c) ***E bine*** *că paznicul doarme.*

ⓘ *Modalizare*, *modalitate* și *modalizator* nu sunt noțiuni sintactice, ci semantico-funcționale. Modalizatorii pot ocupa diferite poziții sintactice. În unele limbi, modalizatorii sunt gramaticalizați (ca auxiliare sau morfeme gramaticale). În limba română, gramaticalizarea este doar parțială (prin specializarea unor verbe modale și a unor construcții adverbiale).

Tipurile principale de *modalitate* sunt: *epistemică* (sau cognitivă), *deontică* (prescriptivă sau volitivă) și *apreciativă* (evaluativă). Dintre acestea, modalitatea epistemică este prototipică, prin frecvența în limbă și varietatea mijloacelor de expresie.
Modalitatea este întotdeauna subiectivă, dar se poate realiza fie prin asumarea subiectivității (folosirea persoanei 1 singular, ca în (a)), fie prin aparență obiectivizare (construcții adverbiale, impersonale, ca în (b)):

(a) ***Sunt sigur*** *că a greșit.*
(b) ***Desigur / e sigur*** *că a greșit.*

Modalizatorii specializați sunt:
– adverbe și locuțiuni adverbiale de modalitate (*desigur, neapărat, din păcate* etc.);
– semiadverbe și interjecții modale (*oare, zău*);
– verbe modale (*a putea, a trebui*).
În afara acestora, modalitatea se exprimă:
– prin *modul verbului* (vezi **verbul. Categoriile gramaticale: mod, timp, aspect, persoană, număr, 1.**) și prin intonație;

– prin mijloace lexicale, nefixate (cu ajutorul cuvintelor care exprimă ideea de certitudine sau incertitudine, obligație sau permisiune, apreciere pozitivă sau negativă: ***Am convingerea profundă** că, **în mod inacceptabil,** paznicul doarme*).

2. Modalizarea epistemică

Modalitatea epistemică exprimă gradul de certitudine sau incertitudine a locutorului asupra adevărului unui fapt enunțat. Pot fi modalizate epistemic enunțurile asertive și cele interogative.

Încrederea în adevărul unui fapt constituie un continuum, cu o scară de valori de tipul: *cert – probabil – posibil – incert – improbabil – imposibil.*

Judecata cognitivă sau *epistemică* (asupra adevărului unui fapt) depinde în mare măsură de sursa din care provine o informație. *Evidențialitatea*, adică indicarea tipului (mai mult sau mai puțin sigur) de sursă a cunoașterii (percepție directă, presupunere sau comunicare prin intermediar) contribuie la modalizare.

2.1. *Mijloace de realizare a modalității epistemice (a judecății cognitive)*

- Modalitatea epistemică se realizează obligatoriu și implicit prin *modul verbului.* De exemplu, în lipsa unor mărci contrare, indicativul exprimă certitudinea (*Filmul **a început** deja*), prezumtivul, incertitudinea (***O fi început** deja filmul*). La exprimarea valorii modale contribuie și *intonația* (printr-un contur net sau o rostire suspendată, ezitantă).
- Există o serie bogată de *adverbe și locuțiuni adverbiale de modalitate.*

(a) Semantic, acestea se pot grupa în două mari categorii:

– modalizatori de certitudine: *desigur, sigur, evident, bineînțeles, firește, cu siguranță, de bună seamă, fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar și poate, mai mult ca sigur*, îmbinări alcătuite din *în + mod +* adjectiv: *în mod cert, în mod sigur, în mod evident;*

– modalizatori de incertitudine: *poate, probabil, eventual, parcă.*

Modalizatorii apar și în construcții de gradare și aproximare (*foarte sigur, cam incert* etc.).

Valoarea epistemică a operatorului nu este întotdeauna cea deductibilă din sensul lexical al componentelor sale: *mai mult ca sigur* nu exprimă o certitudine absolută, ci un grad ridicat de probabilitate.

(b) Sintactic, adverbele și locuțiunile adverbiale de modalitate pot avea funcțiile de:

– circumstanțial de modalitate (integrat sau parantetic, al propoziției sau al unui constituent): ***Poate** au greșit ei; Vine la noi, **poate** prea curând; Caută, **desigur**, o soluție;*

– predicat, plasat înaintea propoziției modalizate (care are funcția de subiect): ***Desigur** că a răspuns.*

- Verbele modale sunt *a putea* și *a trebui.*

(a) Semantic, acestea funcționează ca modalizatori epistemici atunci când exprimă o presupunere, o supoziție cu grad mai redus sau mai înalt de probabilitate:

***Poate** să fi fost cineva acasă, dar să nu vrea să deschidă ușa.* [= presupunere, simplă posibilitate]

***Trebuie** să fi fost cineva acasă, dar n-a deschis ușa.* [= presupunere, probabilitate mare]

(b) Sintactic, secvența alcătuită din verbul operator modal și verbul suport constituie o unitate (*predicat complex*):

Vinovatul [[$_{\text{operator modal}}$ *poate*] [$_{\text{operator copulativ}}$ *fi*] [*el*]$_{\text{NP}}$]]$_{\text{Predicat}}$.

① Din punct de vedere sintactic, verbele modale se comportă la fel (alcătuind un predicat complex) și când au sens propriu-zis modal (exprimând o atitudine propozițională), și când nu au valori modale, subiective, ci descriu circumstanțe, abilități etc. (vezi infra, **5.**). Astfel, formula *operator modal* are un sens sintactic mai larg și un sens semantic mai restrâns.

- Verbul *a putea* este operator modal:
  – impersonal, însoțit de cliticul reflexiv *se*: ***Se poate** să apară oricând o surpriză;*
  – impersonal, fără reflexiv: ***Putea** să fi plouat oricând;*
  – personal: *Cei doi **pot** să fie acasă.*

  Verbul *a putea* se construiește cu infinitivul fără marca *a* (*Poate **fi** în grădină*) sau cu conjunctivul (*Poate **să fie** în grădină*).
- Verbul *a trebui* este operator modal:
  – impersonal, în construcție cu conjuncția *să*: ***Trebuie** să fi găsit ceva;*
  – impersonal, invariabil, în construcție cu conjuncția *că*: ***Trebuie** că au găsit ceva;*
  – personal, acordat cu subiectul: *Toți **trebuiau** să vină.*

- (Semi)adverbele *oare* și *cumva* accentuează dubiul în enunțuri interogative (*Are **oare / cumva** dreptate?*), iar interjecția *zău* marchează, în oralitate, certitudinea (***Zău** că așa e).*
- Alte mijloace de modalizare au o mare varietate lexicală, dar intră în construcții sintactice similare:

  – verbe cu sens epistemic (*a ști, a crede*), integrate sintactic sau în construcții incidente: ***Știu** că el e vinovatul; Vinovatul, **cred**, a fugit;*

  – perifraze alcătuite din verbul *a fi* și un nume predicativ care exprimă ideea de modalizare, integrate sintactic sau incidente: ***E cert** că a plecat ieri; **Sunt convinsă** că a greșit; Această propunere, **e sigur**, va crea polemici;*

  – construcții cu substantive care conțin lexical ideea de evaluare epistemică: *adevăr, realitate, certitudine, siguranță, îndoială* etc.: *adevărul e / este că, realitatea e / este că ...; există certitudinea că, există probabilitatea să ..., e o posibilitate să ..., nu încape (nicio) îndoială că ...; avem convingerea că ...* etc.

2.2. *Mijloace de realizare a evidențialității (a indicării sursei cognitive)*

Evidențialitatea reprezintă marcarea în enunț – prin elemente specifice, numite *evidențiale* – a surselor pe care locutorul le-a avut la dispoziție pentru a cunoaște conținutul unei propoziții.

În funcție de tipul de sursă a informației propoziționale pe care îl indică, evidențialele pot fi clasificate în mărci *ale inferenței, ale relatării* (*citării*) și *ale percepției.*

Indicarea sursei înseamnă implicit o apreciere a gradului de certitudine asupra informației: percepția directă este considerată ca fiind sursa cea mai sigură, comunicarea de către alții – cea mai incertă. Anumite elemente lingvistice au dublă valoare: sunt mărci evidențiale, dar și modalizatori de certitudine sau de incertitudine.

- *Mărcile inferenței* arată că locutorul a ajuns la o anume informație prin propria sa judecată, prin raționament (pe baza unor premise sau probe):

  *Maria **trebuie** să fi plecat; nu răspunde nimeni.*
  ***Pesemne** că Maria a plecat.*
  *Maria **o fi plecat**.*

  Conținutul propozițional [Maria a plecat] este obținut în exemplele de mai sus prin procese mentale de inferență, deducție.

- *Mărcile relatării (citării)* arată că informația este preluată de la alții, „din auzite":

  ***Se zice** că Maria a plecat.*
  *Maria **cică** a plecat.*
  *Maria **ar fi** plecat.*

  Conținutul propozițional [Maria a plecat] este preluat din alte surse, de care vorbitorul se delimitează.

- Mărcile *percepției* arată că informația este obținută direct, pe cale senzorială, mai ales vizuală: ***Uite**, nu-i nimeni în grădină; Dan **arată** vesel.*

3. Modalizarea deontică

Modalitatea deontică exprimă gradul de obligativitate sau permisivitate al unui fapt enunțat; valorile sale principale sunt *obligatoriu – permis – interzis*.
Enunțurile modalizate deontic sunt, prototipic, imperative, chiar atunci când nu conțin verbe la modul imperativ sau conjunctiv cu valoare de imperativ (*E musai să plecăi*).
Enunțurile asertive care descriu o obligativitate fie nu sunt modalizate deontic (ci informează asupra unui fapt: *A trebuit să plece*), fie realizează un act injonctiv indirect, fiind doar aparent asertive (*Este interzisă însușirea bunurilor străine = Să nu furi!*).
Se distinge între o modalitate **deontică propriu-zisă** (care se raportează la norme preexistente, cu un grad mai înalt de obiectivitate: ***Trebuie** să eliberați locul!*) și una **volitivă (deziderativă)**, care indică o exprimare subiectivă a necesității (***Vreau** să eliberați locul!*)

- **Mijloace de realizare a modalității deontice**

Modalizarea *deontică* și *volitivă* se realizează prin:
(a) modurile verbale (imperativul, conjunctivul, condiționalul);
(b) modalizatori specializați: adverbe (*obligatoriu, neapărat, negreșit*), verbele modale (*a trebui, a putea*), verbele cu sens modal (*a se cuveni, a se cere; a vrea, a dori*), construcții impersonale (*e necesar, e obligatoriu, e posibil, e de dorit* etc.):

***Nu parcați** aici!*
***Să nu cumva să pierzi** documentele!*
***Trebuie** să respecți legea.*
***Puteți** intra prin ușa a doua.*
***Să cauți neapărat** dovezile.*
***Vreau** să parchez aici.*
***E necesar** să taxăm biletul.*

4. Modalizarea apreciativă

Modalitatea apreciativă, cea mai subiectivă dintre toate tipurile ce modalitate, exprimă gradul în care locutorul evaluează pozitiv sau negativ un fapt (*e bine, e rău, din fericire, din păcate* etc.); în apreciere pot intra și elemente afective. Enunțul apreciativ tipic este cel exclamativ.

- **Mijloace de realizare a modalității apreciative**

Modalitatea apreciativă este realizată preponderent lexical, dar folosește tipare preferențiale: ale enunțului exclamativ, ale construcțiilor impersonale (*e frumos că...; noroc că..., păcat că...*). De asemenea, utilizează verbe (*a se bucura, a-i plăcea, a regreta*) și locuțiuni adverbiale cu sens apreciativ (*din păcate, din fericire*):

***E bine** că ai terminat textul.*
***Noroc** că s-a răcorit afară.*
*Mă **bucur** că ai rezolvat problema.*
*Problema e, **din păcate,** nerezolvată.*

5. Dificultăți

- Verbele modale sunt polisemantice și pot produce ambiguități. Interpretarea ezită între sensurile non-modale (care nu reflectă atitudinea locutorului, ci abilități sau circumstanțe exterioare, obiective) și sensurile modale, fie deontice, fie epistemice.

> ⓘ Sensurile verbelor modale referitoare la abilități, circumstanțe interioare sau exterioare care permit, impun sau împiedică realizarea unor acțiuni (*Pot ridica greutatea; Trebuie să plece trenul*) sunt non-modale; semnificația lor a fost numită și „pseudo-modalitatea dinamică".

Semnificația enunțului și contextul mai larg permit distingerea valorilor verbelor modale:

*Dan **poate**$_{\text{non-modal}}$ mânca oricât... Are un metabolism uimitor.*
*Dan **poate**$_{\text{deontic}}$ mânca oricât. După ora 12, interdicția se ridică.*
*Dan **poate**$_{\text{epistemic}}$ fi bolnav. A mâncat prea mult azi-noapte.*

6. Aspecte normative

- Folosirea formei *trebuie* cu sens epistemic, în construcție cu conjuncția *că* (***Trebuie** că și-au strâns bagajele*), este nerecomandabilă, fiind considerată colocvială.
- Sunt de evitat combinațiile de modalizatori tautologice (*poate că e posibil*) sau contradictorii (*poate că e sigur*).

NEGAȚIA

1. Caracteristici generale 637
2. Tipuri de negație 637
3. Negația propozițională 637
4. Negația de constituent 639
5. Intensificarea negației 639
6. Structuri negative cu alte valori decât negația 640
7. Dificultăți 640
8. Aspecte normative 641

NEGAȚIA

1. Caracteristici generale

Negația este un procedeu gramatical prin care, la nivelul predicației semantico-sintactice, se indică non-existența unor evenimente sau proprietăți (*a nu fugi, nu bun*). *Enunțul negativ* se opune unui *enunț afirmativ*, deja exprimat sau doar presupus (*Ion nu fuge* vs *Ion fuge; Ion nu e bun* vs *Ion e bun*).

ⓘ Există și o negație non-gramaticală, realizată semantico-lexical, prin derivare cu ajutorul prefixelor negative: *ne-, in-* (*neserios, inutil*).
Prin enunțurile negative se realizează adesea, la nivel pragmatic, acte de dezacord, de refuz și de respingere (*Afară plouă. – Ba nu plouă!; Vino aici! – Nu vin*), același rol pragmatic îl pot juca și alte mijloace, lexicale mai mult sau mai puțin fixate, care nu conțin o negație gramaticală (*Ai înțeles? – Da' de unde!; Vino aici! – Mă duc dincolo!*). Deși are aceleași mijloace formale, interpretarea semantică a negației este diferită în funcție de tipul de enunț (asertiv, interogativ total ori parțial sau imperativ); enunțurile exclamative nu au de obicei formă negativă (**Ce ușor nu i-a fost!*).

2. Tipuri de negație

Negația are două ipostaze:
(a) **negație propozițională** (numită și **negație totală** sau **a predicatului**): [*Dan* ***nu doarme***$]_P$; [***Nu așteptăm*** *aici*$]_P$;
(b) **negație de constituent** (numită și **negație parțială** sau **focalizantă**): ***Nu*** [***Dan***$]_S$ *doarme;* ***Nu*** [***aici***$]_{CircLoc}$ *așteptăm.*

Negația se realizează prototipic cu ajutorul mărcii *nu*:
(a) atașată verbului – ca morfem gramatical nelegat –, în negația propozițională (*Trenul* ***nu*** *pleacă*);
(b) precedând – ca semiadverb focalizator – un constituent sintactic, în negația de constituent (***Nu*** *acum pleacă trenul*).

Adverbul *nu* funcționează și ca **pro-frază**, ca substitut pentru o propoziție negativă, independentă sau cuprinsă în structuri coordonate ori subordonate (*– Vii? –* ***Nu****; – Vii sau* ***nu****?*). În aceste cazuri, *nu* poate fi considerat rezultatul unei elipse din structuri cu negație propozițională (***Nu*** ~~*vin*~~).

3. Negația propozițională

(a) Din punct de vedere sintactic, negația propozițională însoțește verbul, în propozițiile organizate în jurul unor forme verbale: atât finite (***Nu*** *acceptă adevărul,* ***Nu*** *vedea*

piatra), cât şi non-finite ([*A **nu** accepta adevărul*] *e o greşeală*; [***Nevăzând** piatra*], *s-a împiedicat de ea*).

ⓘ Negaţia propoziţională are ca echivalent unele construcţii prepoziţionale specifice, în primul rând un GPrep cu prepoziţia *fără*: *A intrat* [*fără să ne privească*] = *A intrat şi* [***nu** ne-a privit*].

În propoziţie, negaţia propoziţională poate să apară alături de *termenii negativi* (*nimeni, nimic, niciunul, niciodată, nicăieri* etc.); construcţia se numeşte **negaţie dublă** (sau **concordanţă negativă**):

***Nimeni nu**-l ascultă.*
***Nu** pleacă **nicăieri**.*
***Nu** trebuie să faci **nimic**.*

- Termenii negativi sunt:
  – pronumele şi adjectivele pronominale negative *nimeni, nimic, niciunul* (*niciuna*), *niciun* (*nicio*);
  – construcţia *niciun fel de* (care tinde să devină o locuţiune adjectivală);
  – adverbele circumstanţiale negative – *nicăieri, niciunde* (de loc); *niciodată, nicicând* (de timp); *nicicum, nicidecum* (de mod), *nicicât* (cantitativ); unele îmbinări pe cale să devină locuţiuni adverbiale – *în niciun fel, în niciun chip, în niciun caz*;
  – semiadverbul *nici* (indicând un adaos la o serie negativă): ***Nu** vine **nici** el.*
  Termenii negativi nu sunt suficienţi pentru a exprima o negaţie propoziţională şi nu apar, în genere, în absenţa mărcii verbale de negaţie (**Nimeni a venit*).

ⓘ Sintagme de tipul *nimeni altul, nimic altceva* etc. pot să apară şi în absenţa mărcii de negaţie propoziţională, în anumite construcţii (*bun ca nimeni altul, vrea bani şi nimic altceva* etc.).
Şi unii termeni pozitivi nedefiniţi pot însoţi negaţia propoziţională, având valoarea termenilor negativi corespunzători: *să **nu** accepţi **vreodată** aşa ceva!* = *să **nu** accepţi **niciodată** aşa ceva!*

Semiadverbul *nici* are valoare conjuncţională atunci când este folosit (singur sau în structuri corelative) pentru coordonarea de propoziţii sau constituenţi negativi:

[*Nu pleacă*]$_{P}$, ***nici*** [*nu rămâne*]$_{P}$
Nici [*nu pleacă*]$_{P}$, ***nici*** [*nu rămâne*]$_{P}$
*Nu vrea **nici** [cafea], **nici** [ceai]*]$_{CD}$.
Nu vrea [*cafea*], ***nici*** [*ceai*]]$_{CD}$.

(b) Din punct de vedere morfologic, morfemul negat al negaţiei propoziţionale este *nu*, pentru toate formele verbale finite şi pentru infinitiv. La gerunziu, participiu şi supin, morfemul negaţiei se realizează ca prefix (morfem legat), în forma *ne-*: ***neştiind** ce să facă, a cerut ajutor, **neajutat** de cei din preajmă, a greşit; e o greşeală de **neiertat**.*

ⓘ Morfemul *nu* însoţeşte verbul, precedând formele simple (***nu** merge, **nu** mergea* etc.) şi majoritatea formelor compuse (***nu** va merge, **nu** a mers, **nu** ar merge*), cu excepţia celor de conjunctiv şi infinitiv (*să **nu** meargă, să **nu** fi mers, a **nu** merge, a **nu** fi mers*). La viitorul format cu conjunctivul, negaţia precedă secvenţa *auxiliar + să* (*n-o să vină; n-are să vină*), indicând gradul ridicat de gramaticalizare al formelor verbale. Marca de negaţie *nu* este de obicei purtătoare de accent, în grupul prozodic pe care îl formează împreună cu verbul: ***nu** cred, **nu** vine.*

Imperativul negativ este diferit de cel pozitiv, la persoana a 2-a singular, nu numai prin prezenţa morfemului negaţiei, ci şi prin forma verbală: *Vino / **Nu** veni!* (vezi **Verbul. Categoriile gramaticale: mod, timp, aspect, persoană, număr, 1.5.**).

(c) Din punct de vedere semantic, negaţia vizează, în enunţul asertiv, informaţia nouă, elementul rematic, acesta reprezentând **domeniul** negaţiei (= ceea ce este negat).

ⓘ Negaţia propoziţională poate fi şi focalizată, situaţie în care în interiorul domeniului său se izolează un focus, marcat prin intonaţie (accent frastic): *Astăzi **nu** plouă* [$_{FOCUS}$ ***la munte***], (*ci la şes*). Negaţia propoziţională focalizată este echivalentă cu o negaţie de constituent: ***Nu*** [$_{FOCUS}$ *la munte*] *plouă astăzi*, (*ci la şes*).

4. Negaţia de constituent

Negaţia de constituent precedă un grup sintactic, focalizându-l şi arătând că non-existenţa priveşte doar acel element, în timp ce restul propoziţiei rămâne valid: ***Nu** ieri a venit* (= a venit, dar nu ieri); ***Nu** despre voi am vorbit* (= am vorbit despre cineva, dar nu despre voi). De aceea, se consideră că enunţul care conţine o negaţie de constituent este un enunţ *afirmativ*.
Negaţia de constituent utilizează acelaşi mijloc cu negaţia propoziţională, marca negativă *nu*, care precedă constituentul sintactic respectiv. Secvenţa focalizată ocupă adesea poziţia iniţială în enunţ.
Constituentul negat poate avea funcţii sintactice în diverse grupuri:

Şi-a cumpărat [$_{GN}$ *o casă **nu** [nouă]*$_{Modif}$], (*dar frumoasă*).
E [$_{GAdj}$ *capabil **nu** [de minuni]*$_{CPrep}$], (*ci de surprize*).
[$_{GV}$ ***Nu** [romane]*$_{CD}$ *scrie*].

Pot fi precedate de negaţie şi particulele focale sau restrictive: *nu chiar, nu tocmai, nu doar, nu numai* etc.: *Are un prieten* [***nu** tocmai*] *cinstit*, [***Nu** numai*] *el a greşit.*

5. Intensificarea negaţiei

Negaţia poate fi întărită prin adăugarea unor mărci de intensificare, în propoziţii care exprimă acţiuni, proprietăţi sau entităţi gradabile. Intensificatorii cu sens cantitativ sunt de două feluri: de tip adverbial (care apar în GV, GAdj, GAdv – (a)) şi de tip nominal (care apar în GN – (b)):
(a) *deloc (absolut deloc), nicidecum, nicicum, câtuşi de puţin, nici pe departe, în niciun caz, niciun pic* etc.;
(b) *niciun pic de ..., nici urmă de ..., nicio picătură de ..., niciun strop de ..., niciun dram de ... :*

***Nu** doarme **deloc**.*
*Nu e **nicidecum** supărat.*
***Nu** mănâncă **niciun pic de** pâine.*

Unii dintre intensificatorii de tip adverbial pot fi folosiți și ca marcă a negației focalizante, în locul lui *nu* (mai ales precedând modificatori în GN): *un răspuns* ***deloc*** *corect*; *un ins* ***nicidecum*** *timid* etc.

ⓘ Negația poate fi intensificată și stilistic, prin înlocuirea unor termeni negativi cu echivalentele lor marcate expresiv, simțite de vorbitori ca mai puternice: ***Nu*** *zice* ***nici cârc*** (= *nimic*); *N-a venit* ***nici dracu'*** (= *nimeni*).

6. Structuri negative cu alte valori decât negația

6.1. Negația expletivă constă în apariția unei mărci negative într-o propoziție al cărei sens logic este pozitiv: *Mi-e teamă să* ***nu*** *plouă; Nu mă pot împiedica să* ***nu*** *spun asta*; *Vino până* ***nu*** *se răzgândește el*; *Câte zile* ***n-a*** *așteptat!*. Construcția se poate explica prin contaminarea a două structuri: *Mi-e teamă să nu plouă* (de fapt, *Mi-e teamă că va ploua*) = *Mi-e teamă* + [*vreau*] *să nu plouă!*

6.2. Restricția cu formă negativă este alcătuită din negația verbală *nu* și particula restrictivă *decât*: negația însoțește verbul, iar *decât* precedă constituentul a cărui excepție este afirmată și care își păstrează caracteristicile morfosintactice ale funcției sale: caz (*Nu-mi spune decât* ***mie***), morfem specific (*Nu mă vede decât* ***pe mine***), conjuncție (*Nu știe decât* ***că ai plecat***) sau relativ (*Nu merge* ***decât unde-i spun eu***).

6.3. Cumularea cu formă negativă este alcătuită din elemente corelative care, sub aparența unei structuri adversative, indică un raport aditiv, de coordonare copulativă: *nu numai / nu doar... ci și / dar și; nu numai că... / nu doar că... ci și / dar și*. Construcția se grefează pe tiparul negației focalizante – *Vorbește* ***nu numai*** *cu pasiune,* ***ci și*** *cu răbdare*. Când vizează propoziții principale, negația focalizantă utilizează în plus conjuncția *că*: *Nu numai că plouă, dar e și vânt* (vezi **Conjuncția, 2.1.1.**).

7. Dificultăți

Atunci când o anumită funcție sintactică este realizată printr-un grup verbal, negația propozițională se poate confunda cu negația de constituent. Diferențierea se observă prin conținut (negare a unei propoziții sau a unei poziții sintactice), dar poate fi marcată și de selecția mărcii de negație (*ne-* sau *nu*, la gerunziu) sau de poziția acesteia (după sau înaintea componentei *a*, la infinitiv):

(a) [$_p$ ***Ne****citind anunțul*]$_{CircCauză}$ *a lipsit de la conferință*. = negație propozițională
(b) ***Nu*** [$_p$ *citind anunțul cu voce tare*]$_{CircInstr}$ *ne convinge*. = negație de constituent
(c) [$_p$ *A* ***nu*** *renunța*]$_S$ *poate fi o dovadă de încăpățânare*. = negație propozițională
(d) ***Nu*** [*a renunța*]$_S$ *e soluția problemei*. = negație de constituent

8. Aspecte normative

- Chiar dacă normele ortografice românești consfințesc natura prefixală a morfemului *ne-*, statutul acestuia rămâne interpretabil (ca morfem legat *vs* morfem liber), în măsura în care între *ne-* și forma verbului se poate intercala (semi)adverbul *mai*, cel puțin la gerunziu și la participiul adjectivat: *nemaiștiind, nemaiajutat*.
- În limba vorbită actuală, elementul component *nici* din adjectivul sau pronumele negativ poate fi și scos în afara grupului prepozițional, ajungând astfel să preceadă prepoziția: *nici într-un caz*; *nici într-una din circumscripții* (pentru: *în niciun caz*; *în niciuna din circumscripții*). Construcția, deși frecventă în uzul actual, este nerecomandabilă.
- Folosirea adverbului *decât* în absența negației verbale (*Are* ***decât*** *mere*) este o abatere de la normele sintactice.

DISCURSUL RAPORTAT

1. Delimitări 643
2. Mijloace de realizare a discursului direct şi a discursului indirect 644
3. Discursul direct 644
4. Discursul indirect 645
5. Discursul direct legat 647
6. Discursul indirect liber 647
7. Dificultăţi 648
8. Aspecte normative 649

DISCURSUL RAPORTAT

1. Delimitări

Locutorul unui enunţ se poate referi la alte acte de enunţare, produse în diferite situaţii de comunicare, descriindu-le şi relatând conţinutul lor (***Mi-a spus*** [*că la mare plouă*]). Relatarea unor enunţuri (rostite, scrise sau gândite) reprezintă *discursul raportat*.
Formele fundamentale ale discursului raportat sunt *discursul direct* (reproducerea exactă, citarea unor enunţuri) şi *discursul indirect* (parafrazarea, reformularea enunţurilor).

📖 Există mai multe serii de sinonime care denumesc subtipurile discursului raportat: *discurs direct = vorbire directă = stil direct, discurs indirect = vorbire indirectă = stil indirect* etc.

Discursul direct se prezintă ca păstrare integrală a enunţului iniţial, în forma şi în conţinutul său; discursul indirect păstrează în primul rând conţinutul, informaţia transmisă de enunţul iniţial, modificându-i forma, pe care o adaptează, raportând-o la noua situaţie de comunicare.
Astfel, enunţul (a), rostit de locutorul L1, devine discurs raportat în (b) şi (c):

(a) L1 (= Dana): *Am uitat să închid uşa.*
(b) L2: *Dana mi-a spus:* [***„Am uitat să închid uşa"***]. = discurs direct
(c) L2: *Dana mi-a spus* [***că a uitat să închidă uşa***]. = discurs indirect

Discursului direct îi este specifică ruptura enunţiativă, faptul că descrierea actului de comunicare este într-un alt plan enunţiativ decât enunţul citat. Discursul indirect integrează sintactic enunţul relatat, exprimându-l printr-o propoziţie subordonată (conjuncţională sau relativă, vezi *infra*, **4.**).

Discursul direct şi cel indirect apar în diferite tipuri de texte: în oralitatea populară (în care se relatează alte conversaţii), în textele ştiinţifice (în care se citează opiniile diferiţilor cercetători), în literatură (în care se construiesc dialogurile personajelor) etc.

📖 Uneori, denumirea *discurs direct* este folosită impropriu, prin extindere, cu referire la orice enunţ sau discurs la persoana I. *Discursul direct* este însă un caz particular al discursului raportat, care apare doar atunci când un locutor citează vorbele altui locutor.

În afara formelor primare, de bază, ale discursului raportat, există două formule mixte sau derivate: *discursul direct legat* şi *discursul indirect liber*.
Discursul direct legat este o formă mixtă de discurs raportat: o construcţie, neacceptată de normele limbii standard, care amestecă *neintenţionat* (prin contaminare) trăsături ale discursului indirect şi ale celui direct (*Zice că* ***de ce dai, mă?***).

Discursul indirect liber este o formă mixtă de discurs raportat, specifică literaturii, în special narațiunii ficționale, care amestecă *intenționat* planurile enunțului, producând ambiguitate prin interferențele dintre enunțul naratorului și cel al personajului (*Dana era neliniștită. **Acum se apucau toți să îl reproșeze că uitase să închidă ușa?***).
Discursul raportat este un mijloc al evidențialității (vezi **Modalizarea, 2.2.**), prin care se indică sursa informației și implicit gradul de încredere a locutorului în conținutul relatat.

2. Mijloace de realizare a discursului direct și a discursului indirect

Discursul direct și cel indirect au în comun utilizarea în enunțul-cadru a unor expresii de declarație, prin care se descrie un act de enunțare. Între cele două tipuri de discurs raportat apar însă deosebiri nu numai în ceea ce privește independența *vs* subordonarea față de expresiile de declarație, ci și din punctul de vedere al inventarului, al distribuției, al poziției acestora din urmă și chiar al posibilității ca ele să lipsească.
Cele mai frecvente expresii care introduc un discurs raportat sunt verbele de declarație (lat. *verba dicendi*). Verbele prototipice sunt *a spune, a zice, a întreba, a răspunde* etc.
Alte verbe de declarație:
(a) particularizează actul de limbaj: *a promite, a se jura, a mulțumi, a declara* etc.;
(b) indică unele caracteristici ale enunțării: *a șopti, a răcni* etc.;
(c) marchează gradul de asumare sau non-asumare de către L2 a enunțului rostit de L1: *a minți, a pretinde, a susține* etc.
(d) desemnează cauze sau efecte cognitive ale actului de limbaj: *a observa, a preciza* etc.

În discursul direct, și alte verbe preiau, prin metonimie, funcția de a introduce discursul raportat, devenind substitute contextuale ale unor verbe de declarație:

*Îl **privi** cu atenție: – Ce cauți aici?*
*– Ce cauți aici? **tresări** el.*

Alte expresii de declarație, care se referă la actul de enunțare, sunt construcții libere cu substantive care denumesc acțiuni verbale: ***Rugămintea** sa către spectatori a fost: „Aveți puțină răbdare"; Le-a transmis **rugămintea** să aibă puțină răbdare.*

3. Discursul direct

În discursul direct, enunțul reprodus este independent sintactic și păstrează toate mărcile enunțării orale, într-un context dat: intonație, marcatori discursivi, deictice. Enunțul reprodus este însoțit de un enunț-cadru, care descrie actul de enunțare:

[$_{\text{enunț-cadru}}$ *Ieri, Maria mi-a declarat:* [$_{\text{enunț reprodus / discurs direct}}$ ***„Sunt foarte supărată pe tine"***]].

Enunțul-cadru și enunțul citat nu se plasează în același plan și nu stabilesc între ele relații sintactice. Enunțul-cadru are o poziție sintactică necomplinită (de obicei, de

complement direct sau secundar), căreia îi corespunde, în alt plan enunțiativ, secvența citată.
Marcarea rupturii dintre cele două planuri enunțiative se realizează, în scris, prin convenții specifice (ghilimele, linie de dialog), iar în oralitate, prin pauză și intonație.

- Enunțul-cadru nu apare obligatoriu pe lângă fiecare enunț reprodus: într-un dialog, enunțurile-cadru pot fi subînțelese, exprimate o singură dată sau numai din când în când:

***Zice**: „Hai, ridicați-vă, aveți ceva? Mai trăiți?" **Zic:** „Trăiesc, văd că trăiesc." „Vă doare ceva?" „Nu. Da' pe tine?" „Nici pe mine".*

În comunicarea orală, populară și colocvială, verbul de declarație *a zice* poate deveni un semnal recurent al discursului reprodus:

*Hei – **zice** –, eu – **zice** – am plecat, nici eu nu știu! Am plecat – **zice** – să-mi dezrobesc pe mama mea și surorile mele de la zmeu!* (Ov. Bîrlea, *Antologie*, II).

- Enunțul-cadru poate preceda sau urma enunțul citat, sau poate fi intercalat în acesta (ca secvență incidentă):

***Meteorologul spune:** – În cursul nopții vor începe furtunile.*
*– În cursul nopții vor începe furtunile, **spune meteorologul.***
*– În cursul nopții, **spune meteorologul,** vor începe furtunile.*

- În postpunere sau intercalare, topica expresiei de declarație este Verb + Subiect:

*– Ai făcut o greșeală, **zise el. / – Ai făcut, zise el,** o greșeală.*
Ai făcut o greșeală, **el zise. / *Ai făcut, el zise, o greșeală.*

Unele expresii de declarație (cu verbele *a crede, a pretinde* etc.) pot apărea doar postpuse secvenței în discurs direct:

*****El pretinde**: Am rezolvat toate problemele.*
*Am rezolvat toate problemele, **pretinde el.***

4. Discursul indirect

În discursul indirect, enunțul relatat este dependent sintactic de enunțul-cadru:

[$_{\text{enunț-cadru}}$ *Ieri, Maria mi-a declarat* [$_{\text{enunț relatat / discurs indirect}}$ ***că este foarte supărată pe mine***]].

- Subordonarea se realizează, în funcție de tipul de enunț relatat, prin următoarele mijloace:

Tipul de subordonată	Conectorul	Tipul de enunț relatat	Exemple
(a) propoziții conjuncționale	conjuncția *că*[1]	asertiv	*Spune* [***că** afară e cald*].
	conjuncția *să*	imperativ	*L-au rugat* [***să** plece*].
	conjuncția *dacă*	interogație totală	*A fost întrebat* [***dacă** mai locuiește acolo*].
(b) propoziții relative	pronume, adjective pronominale și adverbe relative[2]	interogație parțială	*Ne-am întrebat* [***ce** vom face*], [***unde** vom merge*] *și* [***ce** film vom vedea*].

[1] Locuțiunea conjuncțională *cum că* este folosită în limba actuală pentru a marca o distanță epistemică (neîncrederea în afirmația reprodusă, vezi **Modalizarea, 2.2.**): *Circulă zvonul **cum că** meciul a fost / ar fi fost vândut.*

[2] În transpunerea în discurs indirect a interogativelor parțiale, pronumele, adjectivele și adverbele interogative din enunțul inițial se păstrează, schimbându-și doar statutul morfosintactic (devin interogativ-relative) și pierzând conturul intonațional specific interogației.

- Enunțul-cadru al discursului indirect admite mai puține verbe de declarație decât cel al discursului direct; de exemplu, unele verbe care indică actul de limbaj sau caracteristicile enunțării preferă construcția cu discurs direct: *„E o greșeală!", **răcni** el / ?El **răcni** că e o greșeală.*
  Secvența lingvistică a enunțului-cadru are și limitări de topică: de obicei, nu poate să apară după enunțul relatat: **Că afară e cald, spune.*
- Enunțul relatat suferă o serie de modificări față de forma originală. Modificările minimale, absolut necesare (conforme cu norma literară a discursului raportat) constau în suprimarea deicticelor, a marcatorilor discursivi și a intonației specifice:

  – Hei, măi frate, tu te-ai instalat aici acum o săptămână?
  Omul este întrebat [$_{\text{discurs indirect}}$ ***dacă** s-a instalat în acel loc cu o săptămână în urmă*].

  Unele informații sunt recuperate prin transpunerea deicticelor (în exemplul de mai sus: *aici, acum o săptămână*) în anaforice (*în acel loc, cu o săptămână în urmă*). Trăsătura definitorie a transformării în discurs indirect este modificarea persoanei pronumelui și a verbului, prin trecerea de la persoana 1 și a 2-a la persoana a 3-a (*te-ai instalat – s-a instalat*), în acord cu noul cadru enunțiativ.

ⓘ Enunțul-cadru poate fi el însuși la persoana 1 sau a 2-a, situație în care trăsătura definitorie nu se mai actualizează, producându-se alte schimbări de persoană (*– Vii la joacă?* devine *– Mă întreabă dacă vin la joacă*) sau chiar păstrându-se aceeași persoană (*– Vă cunosc pe toți* devine *Vă spune că vă cunoaște pe toți*).

Dintre modurile verbale, singurul care se modifică obligatoriu este imperativul, transpus prin conjunctiv (***Vino!** = **Îi spune să vină**).*
Timpurile verbale nu se modifică, de obicei, în discursul indirect, pentru că sunt interpretate ca timpuri relative, raportate la reperul interior al cadrului primar, nu la acela al cadrului secundar. Nu este însă exclusă apariția în relatare a unor timpuri care să marcheze și raportarea la al doilea cadru de referință:

***Am fost** la munte > Mi-a spus [că **a fost** la munte].*
***Scriu** un roman > Mi-a spus [că **scrie / scria** un roman].*
***Mă voi înscrie** la concurs > Mi-a spus [că **se va înscrie / avea să se înscrie** la concurs].*

- Anumite modificări reflectă atitudinea epistemică a locutorului care relatează discursul, încrederea parțială sau neîncrederea în conținutul acestuia. Mijloacele de marcare a distanței față de conținutul relatat (vezi **Modalizarea, 2.2.**) sunt:
  – selecția lexicală a verbului de declarație: ***M-a mințit** [că e plecat]*;
  – modul verbului (condiționalul epistemic): *Ne-au anunțat [că **ar fi găsit** o comoară]*;
  – adverbe și locuțiuni specializate (*cică, pasămite, chipurile, vezi Doamne* etc.): *Ziceau [că au găsit, **chipurile**, o comoară]*;
  – locuțiunea conjuncțională *cum că* (vezi *supra*, nota 1 sub tabel).

Discursul indirect își poate pierde identitatea atunci când transformările sunt prea mari, când se parafrazează liber conținutul unui mesaj.

5. Discursul direct legat

Discursul direct legat este o construcție hibridă, neliterară, care cuprinde expresii de declarație urmate de marca de subordonare sintactică (întotdeauna *că*), dar nu transpune enunțul relatat, ci îl păstrează ca atare, cu deicticele și mărcile oralității raportate la cadrul inițial:

*Zice **că ia vino tu-ncoace!***
*Zice **că să mergem.***

În relatarea unor enunțuri interogative, se păstrează cuvintele interogative și intonația inițială: *Întreabă **că unde să se ducă?***

6. Discursul indirect liber

Discursul indirect liber (pentru care se folosește frecvent denumirea *stil indirect liber*) este o formă mixtă de relatare a unor secvențe verbale rostite sau (mai ales) gândite. Procedeul, specific literaturii, combină, în mod intenționat, trăsături ale stilului direct și ale celui indirect, suprapunând vocile și perspectivele naratorului și ale personajului. În discursul indirect liber, ca și în cel indirect, enunțul este transpus de la persoana 1 la persoana a 3-a (ceea ce ar indica faptul că naratorul și-l asumă, îl raportează la noul cadru de referință). Nu apar însă expresii de declarație și nici mărci de subordonare (ca în stilul indirect: conjuncții, cuvinte relative) sau de ruptură a planurilor (ca în stilul direct: pauză și intonație în oralitate, linia de dialog sau semnele citării, în scris). Discursul raportat își păstrează autonomia enunțiativă, intonația exclamativă sau interogativă, precum și multe elemente deictice și subiective: adverbe de timp și de loc, structuri sintactice sau elemente lexicale cu valoare afectivă etc.:

Tânărul privea în jos, ruşinat. [$_{\text{discurs indirect liber}}$ *Minţise,* ***într-adevăr****, nu ştiuse cum să-şi ascundă* ***afurisita de greşeală****, dar* ***acum*** *îi părea rău, îi ruga să-l ierte, promitea că* ***aşa ceva*** *n-o să se mai repete* ***în veci*** *...!*]

Discursul indirect liber este, prin natura sa, ambiguu, pentru că vorbirea sau gândurile reproduse pot aparţine atât personajului (cum o indică anumite mărci lingvistice ale oralităţii), cât şi naratorului (prin relatarea la persoana a 3-a).

Tabel recapitulativ

Tipuri de discurs	Expresii de declaraţie		Subordonare gramaticală	Modificare a enunţului	Exemple
	(a) prezenţa	(b) poziţia			
Discursul direct	prezente sau subînţelese (prezente în contextul mai larg)	liberă	–	–	*Zice: „Vino mâine!"* *„Vino mâine", zice.* *„Vino – zice – mâine".*
Discursul indirect	obligatoriu prezente	antepuse	prin conjuncţiile *că, să, dacă* şi prin relative	deicticele devin anaforice (când nu sunt comune şi cadrului secundar de referinţă)	*Zice că vine.*
Discursul direct legat	obligatoriu prezente	antepuse	prin conjuncţia *că*	–	*Zice că vino!*
Discursul indirect liber	absente (indici ai vocii / perspectivei)	–	–	**enunţ modificat:** deicticele pronominale devin anaforice (pers. 1 > 3) **enunţ nemodificat:** se păstrează indici ai oralităţii şi chiar deictice (*acum*)	*Să vină? Să nu vină?* *Ce să facă oare?* *Acum era prea târziu să mai scape.*

7. Dificultăţi

- Nu totdeauna deosebirea dintre discursul direct şi cel indirect este foarte clară. Enunţurile care nu conţin mărci deictice (în special pe cele ale persoanei) nu se schimbă foarte mult prin transpunere. Secvenţa în discurs indirect *M-a întrebat ce culoare are marea* este diferită doar prin pauză şi intonaţie (în scris, prin punctuaţie) de cea în discurs direct: *M-a întrebat: „Ce culoare are marea?"*
- Discursul indirect liber e adesea greu de identificat şi de delimitat. Sunt incerte: statutul său (perspectiva e a personajului sau a naratorului?), limitele sale (se poate trece treptat de la perspectiva personajului la cea a naratorului), tipul de enunţ (e vorba de vorbele sau de gândurile personajului?). Zonele de ambiguitate trebuie semnalate ca atare şi interpretate din punctul de vedere al intenţiei artistice a textului.

8. Aspecte normative

- Delimitarea clară a discursului direct de cel indirect este o particularitate a limbii literare. În limbajul popular, apar multe devieri faţă de descrierile de mai sus:

(a) chiar discursul direct legat, ca formă hibridă de discurs raportat;
(a) păstrarea în vorbirea indirectă a deicticelor care pot crea confuzii cu cele din cadrul secundar de referinţă (*Ieri a spus că vine* ***acum***);
(b) repetarea prea insistentă a verbului de declaraţie (de obicei *a zice*), devenit marcator pragmatic al reproducerii vorbirii (***Zic:*** *ce faci? da' el 'ce: mă duc –* ***zice*** *– pe la moară –* ***zice*** ..., vezi *supra*, **3.**).

- În limba literară, apar şi alte greşeli:

(a) folosirea pretenţioasă a unor verbe de declaraţie nepotrivite, a căror construcţie sintactică nu prevede o complinire: *Directorul* ***s-a exprimat că*** *va lua măsuri ...*
(b) inversarea de topică, în cazul expresiilor de declaraţie postpuse discursului direct: *Plouă,* ***el zise*** (în loc de: *Plouă, zise el*).

CONECTORI PRAGMATICI

1. Caracteristici generale 651
2. Aspecte ale pragmaticii conectorilor 652
   2.1. Conectorii pragmatici – mijloace de conectare a actelor de vorbire 652
   2.2. Roluri argumentative marcate prin conectori 652
   2.3. Conectorii de structurare discursivă 653
3. Dificultăți 654
4. Aspecte normative 654

CONECTORI PRAGMATICI

1. Caracteristici generale

Conectorii reprezintă o clasă eterogenă de elemente care au rolul de a stabili legături pragmatice între componentele discursului. Astfel, conectorii pragmatici au capacitatea de a conecta acte de vorbire, precum și de a marca diverse roluri argumentative. O categorie specială de conectori au rolul de a structura discursul, evidențiind o nouă temă de discurs, legătura dintre idei, ierarhia acestora (vezi *infra*, **2.**).

Conectorii pragmatici sunt transfrastici, realizând conexiunea dintre enunțuri sau fragmente de text ((a_1)-(a_2)), ori, mai rar, frastici, marcând relații la nivelul enunțului (b):

(a_1) *Ceea ce îi făcea să lucreze atât de mult era frica. **Or**, acum, frica dispăruse.*
(a_2) *„Toată problema României nu e numai să fie, să fie în eternitate, ci și să devină. **Dar** cum poți preface ființa în devenire?*
***Și** mă gândesc la o Românie care ar suporta pe un Nietzsche spunându-i: Românii nu sunt nimic; ei devin ceva."* (C. Noica, *Jurnal filozofic*)
(b) *Este fericită, **pentru că** râde.*

În clasa conectorilor intră elemente diferite, precum conjuncții (1)-(3), adverbe (4)-(5), interjecții (6)-(8), construcții mai mult sau mai puțin fixate (9)-(11):

(1) *Este frumoasă. **Însă** asta este numai părerea lui.*
(2) *Ați reușit și voi să terminați o dată lucrarea la timp. **Deci** se poate.*
(3) *Nu ne asculta nimeni problemele, **așa că** am încercat să le rezolvăm singuri.*
(4) *Acelui romancier i s-au adus multe critici. **Totuși** specialiștii i-au recunoscut și unele merite.*
(5) *Nu am vorbit niciodată despre acest subiect cu Ioana. **De altfel**, nici nu suntem prietene apropiate.*
(6) *Cred că am discutat suficient de mult despre planul de lucru. **Păi** să nu mai pierdem vremea atunci și să trecem la treabă.*
(7) *Mi se pare că ai mai slăbit. – **E**, ți se pare!*
(8) *De ce ați venit așa de devreme? – **Ei uite**, voiam să-ți facem o surpriză.*
(9) ***În altă ordine de idei**, vă reamintesc ce aveți de scris pentru săptămâna viitoare.*
(10) ***Cum am spus mai înainte**, ne așteaptă o perioadă mai dificilă.*
(11) ***Ca să încheiem discuția**, vă voi aștepta sâmbătă la aeroport.*

ⓘ Conectorii sintactici sunt reprezentați de conjuncții, prepoziții, relative pronominale, adjectivale și adverbiale. Spre deosebire de conectorii pragmatici, conectorii sintactici sunt gramaticalizați și marchează relații sintactico-semantice între grupuri de cuvinte sau propoziții.

ⓘ Conectorii conjuncționali pot avea dublu rol: pragmatic și sintactic, ca în exemplele (1)-(3) de mai sus (vezi și *infra*, **3.**).

ⓘ Conectorii pragmatici apar mai ales la nivel transfrastic. Uneori, scrierea într-un singur enunț sau în enunțuri diferite a componentelor de discurs conectate este convențională, preferându-se totuși scrierea lor separată. De pildă, exemplele de la (a_1) și (1) se pot scrie și într-un singur enunț:
*Ceea ce îi făcea să lucreze atât de mult era frica, **or**, acum, frica dispăruse.*
*Este frumoasă, **însă** asta este numai părerea lui.*

ⓘ Grupări precum cele din exemplele (10)-(11) – *cum am spus mai înainte, ca să încheiem discuția* –, care includ conectori sintactici (*cum, ca să*), sunt analizabile drept circumstanțiale de mod, respectiv de scop cu utilizare metadiscursivă. Acestea ajung să funcționeze global ca niște conectori pragmatici.

2. Aspecte ale pragmaticii conectorilor

Conectorii îndeplinesc diverse funcții la nivel pragmatic: stabilirea conexiunii dintre actele de vorbire, marcarea unor roluri argumentative, structurarea discursului.

2.1. *Conectorii pragmatici – mijloace de conectare a actelor de vorbire*

Conectorii pragmatici stabilesc legături între diverse acte de vorbire:
- **două asertiuni** (*M-am gândit mult la ce s-a întâmplat **și** am înțeles că totul avea un sens*);
- **asertiune și întrebare** (*Trebuie să scriem un text convingător, **dar** cum să-l începem?*);
- **promisiune și ordin** (*Ți-am promis că te voi duce în parcul de distracții, **dar** fă-ți temele mai întâi!*);
- **ordin și amenințare** (*Înapoiază cărțile la timp, **altfel**, nu vei mai putea împrumuta altele!*).

2.2. *Roluri argumentative marcate prin conectori*

Un enunț este formulat cu o anumită intenție, iar conectorii pragmatici contribuie în mare măsură la decodarea acestei intenții prin faptul că marchează roluri argumentative.

Roluri argumentative	Exemple
• **confirmarea**	(a) – *Medicii au făcut tot ce le-a stat în putință ca să salveze copilul accidentat.* – ***Într-adevăr**, am văzut și eu efortul și dăruirea medicilor în acest caz.* (b) – *Ți-am spus și altă dată același lucru.* – ***Bun**, am înțeles ce vrei să-mi spui.*
• **explicația (justificarea)**	(c) *Cred că ei sunt prieteni foarte buni, **pentru că** se confesează unul altuia.* (d) *Maria este foarte sensibilă. **De aici** vin toate necazurile ei.*
• **concesia**[1]	(e) *Ion i-a reproșat Mariei multe lucruri. **Totuși** Maria nu s-a supărat pe el.* (f) *Nu o cunoștea suficient de bine. **Cu toate acestea**, îi acordase o funcție de mare responsabilitate.*
• **rectificarea**[2]	(g) *I-a spus că nu e de acord cu ideea lui. **De fapt**, voia numai să îl tachineze.* (h) *Nu era niciodată atent la ore. **În fine**, era atent doar la ce îl interesa.*
• **obiecția**	(i) *Înțeleg decizia lui, **dar** nu înțeleg de ce s-a purtat în modul acesta.* (j) *De ce nu ai venit și tu la film? – **Păi** nu ți-am spus?*
• **dezacordul**	(k) *Tu crezi că profesorul tău are o părere proastă despre tine. **Dimpotrivă**, te apreciază mult pentru modul în care lucrezi.* (l) *Tu ai afirmat un lucru grav despre colegii tăi, **însă** nu ai dreptate.*
• **concluzia**	(m) *Ai citit mult despre acest subiect, **așa că** poți să faci o lucrare interesantă și documentată.* (n) *Nu mai avem timp acum să dezbatem această problemă, **așadar** o amânăm pentru întâlnirea următoare.*
• **adaosul**	(o) *La muzeu, ne-am simțit foarte bine. **În plus**, am învățat și puțină istorie.* (p) *Familia Ionescu ne-a ajutat mult în această împrejurare. **De altminteri**, și alte dăți a făcut-o cu generozitate.*

[1] Față de celelalte roluri argumentative, concesia este redată în primul membru al relației pragmatico-discursive, conectorii *totuși, cu toate acestea* reluând anaforic conținutul exprimat anterior.
[2] Conectorii de rectificare pot fi metadiscursivi, semnalând corectări ce privesc materialul lingvistic utilizat: *Egoismul, **mai bine zis** invidia, l-a îndepărtat de colegii lui.*

2.3. *Conectorii de structurare discursivă*

Conectorii pragmatici pot avea și rolul de a structura discursul.

Modalități de structurare discursivă	Exemple
• **introducerea unei noi teme de discurs**	(a) *Așa cum s-a arătat, în trecut se vorbea mult despre relația dintre om și cărți, **în schimb**, în zilele noastre, subiectul de discuție a fost înlocuit de relația omului cu mass-media.* (b) *Vă felicit pentru lucrarea pe care tocmai ați terminat-o, **iar** acum vă propun un nou proiect, mult mai interesant.*
• **organizarea informației, ierarhizarea ideilor**	(c) ***Pe de o parte**, machiajul te ajută să arăți mai bine, **pe de altă parte**, protejează tenul împotriva impurităților din aer, ne-a explicat cosmeticianul.* (d) *Scria, **în primul rând**, pentru a-și elibera sufletul, **în al doilea rând**, pentru că i se cerea să scrie și, **în ultimul rând**, pentru că din scris își câștiga existența.*

3. Dificultăți

- Conectorii pragmatici se deosebesc de cei sintactici, funcțiile lor stabilindu-se în planuri diferite de analiză. Uneori, același conector este și sintactic, și pragmatic:

*Voiam să îi mulțumesc pentru ajutor, **însă** niciodată nu am reușit să o fac.*
*Nu l-am criticat niciodată, **pentru că** era prietenul meu.*

Alteori, nu se poate vorbi de ambele valori ale aceluiași conector. Vezi, de exemplu, prepoziția, care nu poate funcționa ca marcator pragmatic, sau conjuncțiile necircumstanțiale (complementizatorii) *că, să, dacă*. Pe de altă parte, conectori pragmatici precum *în fond, ca să spun așa, în primul rând, dimpotrivă* etc. nu funcționează niciodată în calitate de conectori sintactici.

- Anumiți conectori se apropie de anaforă, trimițând la un conținut anterior exprimat în discurs ((1)-(2)), sau de deixisul textual, prin faptul că indică anumite coordonate „fizice" ale discursului ((3)-(4)):

(1) *S-a implicat prea mult în viața fiicei sale. **De aici** i se trag fiicei sale toate problemele.*
(2) *Era neserios și leneș. **De aceea** avea atâtea probleme.*
(3) ***Din cele de mai sus reiese că** rolul conectorilor pragmatici este diferit de cel al conectorilor sintactici.*
(4) ***În final**, am să vă spun o glumă.*

4. Aspecte normative

- De evitat folosirea, mai ales la începutul unui enunț, a unor conectori goliți de sens, care devin ticuri verbale, precum *deci, păi, da, bun*, ca în exemplele:

(a) – *Nu ai citit nimic pentru examen!*
– ***Deci**, cum să vă spun eu, am învățat, dar am uitat tot acum.*

(b) – *Ce ai făcut în oraș?*
– ***Păi** m-am întâlnit cu niște prieteni, am mers la un film, apoi ne-am dus într-un club.*

(c) *Am explicat ce înseamnă ecuație cu două necunoscute. **Da**, acum să facem câteva exerciții.*

(d) *V-am spus tot ce trebuie să știți în prima zi de lucru. **Bun**, acum să vă văd cum lucrați!*

- Înainte de conectorul *or* se pune punct, punct și virgulă sau virgulă, iar după acest conector, se pune obligatoriu virgulă:

*Ion a mustrat-o pe Maria pentru că a aruncat cutia. **Or**, ea nu știa ce se află în ea.*

GLOSAR

ACT DE VORBIRE / DE LIMBAJ
: Reprezintă ceea ce vorbitorul face / intenționează în momentul în care rostește o propoziție: descrie stările de lucruri sau informează asupra faptelor (**asertiune**), cere informații despre ele (**interogație**), cere schimbări ale realității (**injoncțiune** – ordin, rugăminte), se angajează să producă schimbări (**promisiune**), își exprimă subiectivitatea, aprecierea față de stările de lucruri etc. În funcție de actele de limbaj realizate, se deosebesc enunțuri: asertive (*Acum, Ion aleargă*), interogative (*Cine a trântit ușa?*), imperative (*Pleacă!, Te rog, închide fereastra!*), exclamative (*Ce bine că ai venit!*).

ADJUNCT
: Component facultativ al unor grupuri sintactice (GV, GAdj, GAdv), neimplicat în matricea semantică a centrului. Alegerea adjunctului este sintactic liberă, fiind determinată numai de necesități semantice și enunțiative (de ancorare spațio-temporală a predicației, de caracterizare modală sau cantitativă, de indicare a cauzei, a scopului sau a consecinței, a instrumentului, a asocierii, de limitare a predicației etc.). Realizarea tipică a poziției de adjunct o reprezintă funcția sintactică de circumstanțial din GV (*Vorbește **aici / acum / incoerent / la microfon*** etc.), din GAdj (*bolnav **la pat / psihic / de trei zile*** etc.), din GAdv (*mai departe **cu doi kilometri***). În grupul adjectival și în cel adverbial, apar și adjuncți realizați prin mărci de gradare, de aproximare, de modalizare (***teribil de** urât, **oarecum** urât, **cică** urât*).

AGENTIV (VERB ~)
: Verb care atribuie grupului nominal subiect rolul tematic Agent (entitate animată, inițiatoare voițională a procesului sau care are capacitatea de a controla procesul). Există verbe agentive tranzitive – *a mânca, a scrie, a spune* – și intranzitive (inergative) – *a alerga, a lătra, a munci*.

ALTERNANȚĂ FONETICĂ
: Schimbare a unor (grupuri de) sunete (din radical sau sufix) în alte (grupuri de) sunete relativ apropiate, produsă în cursul flexiunii sau al derivării (*frumos – frumoasă – frumusețe*), sub influența imediată sau la distanță a sunetelor din jur și în funcție de poziția accentului. Alternanțele sunt consonantice (de ex.: *t/ț, s/ș: înalt / înalți, bas / bași*) sau vocalice (de ex.: *ă/a, o/oa: învăț / învață, frumos / frumoasă*). În flexiune, alternanțele au rolul de a marca suplimentar opozițiile gramaticale.

AMALGAMARE – vezi REORGANIZARE

ANAFORIC / ANAFORĂ
: Element lingvistic care, fiind lipsit de referință proprie, și-o procură din contextul lingvistic, de la o sursă referențială numită **antecedent**, a cărui informație lexicală o preia total sau parțial. Se marchează grafic prin **coindexare**. Pot funcționa ca anaforice elemente din clasa pronumelui (*L_i-am văzut pe Ion$_i$. **Acesta$_i$ / El$_i$ își$_i$** cumpărase o mașină; Nu-i plăcea mașina$_i$ **pe care$_i$** și-o cumpărase*), a numeralului (*Au venit mulți copii$_i$. **Doi$_i$** erau răciți*), a adjectivului (*A făcut o excursie minunată$_i$. **O asemenea$_i$** excursie i-a schimbat viața*), a adverbului (*Am fost la școală$_i$ și **de acolo$_i$** am plecat în parc*) etc.

ANTECEDENT

Sursa referențială a unui element anaforic, exprimată anterior în enunț: [***profesorii***]$_{\text{antecedent}}$ [*pe care*]$_{\text{anaforă / anaforic}}$ *nu* [*îi*]$_{\text{anaforă / anaforic}}$ *voi uita*. În cazul cataforei, sursa este subsecventă (*Pentru a-*[*și*]$_{\text{cataforă / cataforic}}$ *crește copiii,* [***părinții***]$_{\text{sursă subsecventă}}$ *fac orice*).

ARHIGEN

Termen utilizat în gramatica românească pentru a desemna genul unor substantive defective de plural, care au formă de masculin-neutru (*lapte, unt*) sau defective de singular, care au formă de feminin-neutru (*aplauze, viscere*); în consecință, în absența contextului dezambiguizator (feminin pentru singular și masculin pentru plural), aceste substantive nu pot fi încadrate neechivoc într-o clasă de gen.

ARGUMENT

Constituent matricial, obligatoriu din punct de vedere sintactico-semantic, cerut de un centru predicativ: verb (*Citesc* ***o carte***), adjectiv (*gata* ***de luptă***), substantiv (*fiul* ***Mariei***, *plecarea* ***lui Ion***), adverb (*aproape* ***de școală***), prepoziție (*lângă* ***școală***). Majoritatea complementelor sunt argumente ale centrului. Fac excepție cele din structuri reorganizate (complementul posesiv: ***Își*** *neglijează familia*, complementul de agent: *Este așteptat* ***de toată lumea***, predicativul suplimentar: *Îl știam* ***plecat***, subiectul avansat al verbelor impersonale: ***Ei*** *trebuie să aștepte*) și, din clasa complementelor matriciale, cele care au citire ca *proprietate* (prototipic, numele predicativ, complementul predicativ al obiectului).

ATRIBUTIV (VERB ~)

Verb trivalent în prezența căruia apare un complement predicativ al obiectului. Verbele atributive pot avea schema sintactică S + CD + CPO (*L-au botezat Ion, L-au uns mitropolit, L-au ales președinte*) sau, mai rar, S + CI + CPO (*Îmi zice Ion* „Numele meu este Ion").

CALIFICATIV (ADJECTIV ~)

Subclasă semantico-gramaticală de adjective (propriu-zise, participiale, gerunziale, locuțiuni adjectivale) care exprimă proprietăți ale entităților (*frumos, obosit, suferindă, de treabă*), cu următoarele trăsături: formează perechi antonimice (*frumos – urât*), reprezintă aprecieri de tip subiectiv, pot ocupa poziția de nume predicativ (*Ursul este frumos*), sunt gradabile (*urs foarte frumos*), apar în structuri exclamative (*Ce frumos!*), au topică liberă (*frumosul urs*), acceptă construcția cu *cel* (*ursul cel frumos*) etc., opuse adjectivelor categoriale.

CANTITATIV

Cuvânt caracterizat prin prezența, în matricea sa semantică, a trăsăturii [+ Cantitate]. Aparțin clasei cantitativelor numeralele (*trei*), numeroase pronume și adjective pronominale indefinite (*mulți, puțini, câțiva, amândoi*), unele adjective propriu-zise cu valoare cantitativă (*numeroși*), unele substantive (*cuplu, treime*). Toate elementele care dobândesc funcția sintactică de Cuantificator sunt cantitative.

CATEGORIAL (ADJECTIV ~)

Subclasă semantico-gramaticală de adjective (propriu-zise) care restrâng clasa de referenți desemnată de substantiv la subclase (*urs* ***polar***, *acid* ***clorhidric***, *studiu* ***lingvistic***, *câine* ***ciobănesc***), cu următoarele trăsături: nu formează perechi antonimice, reprezintă caracterizări de tip obiectiv, nu sunt gradabile, nu apar în structuri exclamative, au topică fixă postnominală, nu acceptă construcția cu *cel*, nu ocupă, de regulă, poziția numelui predicativ etc., opuse adjectivelor calificative.

CAZ DIRECT / NEUTRU

Concept care acoperă toate situațiile în care un grup nominal are formă nemarcată de nominativ-acuzativ, neputând fi substituit printr-un clitic pronominal în acuzativ, dar nici prin

forma de nominativ a pronumelui. Cazul direct / neutru caracterizează nominale neprepoziționale care apar în următoarele poziții sintactice: CSec (*M-a învățat* ***gramatică***), CPO (*L-au ales* ***președinte***) și circumstanțial (*A lipsit de acasă* ***zile întregi***).

CIRCUMSTANȚIAL (Circ)

Constituent sintactic facultativ, aparținând celui de-al doilea nivel de proiecție, neimplicat în matricea sintactico-semantică a centrului; se realizează ca GAdv (*Vine* ***azi***; *a veni* ***azi***), GPrep (*A venit* ***de ieri***), GN (*Citește* ***nopțile***), propoziție subordonată (*Vine* ***când poate***). Funcția sintactică de circumstanțial corespunde poziției sintactice de adjunct.

~ METADISCURSIV

Circumstanțial care face referire la actul enunțării, situându-se în alt plan enunțiativ (***Din câte știu****, nu a plecat la Paris; Nu a avut chef să lucreze,* ***ca să spun așa***). În raport cu grupul verbal, pot avea utilizare metadiscursivă circumstanțialele: de mod propriu-zis, instrumental, de cauză, de scop, condițional, concesiv.

~ OBLIGATORIU (= COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL)

Constituent sintactic obligatoriu, care are statut asemănător complementelor, dar care, din punct de vedere semantic, se apropie de circumstanțiale: de loc (*Locuiește* ***la țară***), de timp (*Vasul datează* ***din secolul I***), de mod (*El se comportă* ***impecabil***), cantitativ (*Broșa asta valorează* ***o avere***).

CLASĂ DE SUBSTITUȚIE

Ansamblul termenilor substituibili în aceeași poziție sintactică și reprezentând aceeași funcție sintactică. De exemplu, clasa de substituție a subiectului conține ansamblul posibilităților de realizare a acestuia: GN în nominativ (***Ion / El*** *aleargă*), propoziție relativă (***Cine poate*** *aleargă*), propoziție conjuncțională (*Nu se știe* ***că alergăm***) etc.

CLASĂ LEXICO-GRAMATICALĂ

Clasă de cuvinte care au în comun trăsături semantice, sintactice și flexionare. Denumirea *clasă lexico-gramaticală* corespunde, în mare, celei tradiționale de *parte de vorbire*. Sunt deci clase lexico-gramaticale substantivul, pronumele, cele două clase de numeral (cardinal și ordinal), adjectivul, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția.

~ DESCHISĂ

Clasă de cuvinte care se îmbogățește continuu prin împrumuturi din alte limbi sau prin creații interne (formate prin derivare, compunere, conversiune). Sunt clase deschise substantivul, verbul, adjectivul.

~ ÎNCHISĂ

Clasă de cuvinte cu un inventar de unități stabil, care nu se îmbogățește prin împrumut sau prin mijloace interne. Sunt clase închise, în grade diferite: articolul, pronumele, numeralul, prepoziția, conjuncția.

CLASIFICATOR

Formant care indică apartenența unui element lingvistic la o clasă lexico-gramaticală de cuvinte. Articolul este clasificator substantival, atașarea lui determinând convertirea în substantiv a oricărui cuvânt – pronume (***un nimeni***), numeral (***un doi***, ***doiul*** *luat*), adjectiv (***frumosul*** *absolut*), adverb (***aproapele***), interjecție (***ofu***l), prepoziție (***un „pe"*** *greșit folosit*), conjuncție (***„să"-ul*** *este non-asertiv*) – și chiar a unor grupuri de cuvinte (***„de ce"-ul*** *lui era firesc*). Sufixul *-esc* este clasificator adjectival (*prietenesc*), *-ește* este clasificator adverbial (*prietenește*), iar *-ez* este clasificator verbal (*downloadez, clickez*) etc.

CLITIC

Clasă de forme caracterizate prin autonomie sintactică și lexicală parțială, având un statut intermediar între morfeme mobile și cuvinte de sine stătătoare. Cliticele se caracterizează, în grade diferite, prin pierderea accentului și gruparea cu un cuvânt suport (= suport fonetic), unele

devenind astfel forme non-silabice, conjuncte (***l-am dat-o***), prin topică fixă în raport cu suportul (***l-am văzut, am văzut-o, am mai văzut***), prin posibilitatea de a disloca forme verbale compuse (*văzutu-**l-am**, să **mai** văd*) şi prin imposibilitatea de a-şi atrage subordonaţi. Există clitice: pronominale – formele neaccentuate ale pronumelor personale (***mi l-a dat***), formele posesive conjuncte (*soră-**mea***) – şi adverbiale (semiadverbele *mai, prea*).

COMPLEMENT (Compl)

Constituent strâns legat de un centru predicativ (verb, adjectiv, adverb, prepoziţie, substantiv relaţional ori de provenienţă verbală sau adjectivală) care se supune restricţiilor gramaticale (cazuale, prepoziţionale) şi semantice (de rol tematic) impuse de centru. Complementele se caracterizează prin obligativitate sintactico-semantică, ceea ce înseamnă că sunt conţinute în matricea oricărui centru, nu şi că sunt obligatoriu exprimate / lexicalizate. În exemplul *Ion citeşte* apare verbul tranzitiv *a citi* al cărui complement direct, deşi obligatoriu din punct de vedere sintactico-semantic (*a citi ceva*), nu este exprimat. Complementul apare în GV (*Mănânc **un măr***), în GInterj (*Vai **de voi!***), în GAdj (***util elevilor***), în GAdv (***departe de tine***), în GN cu centru substantiv relaţional sau de provenienţă verbală ori adjectivală (*sora **Mariei**, citirea **cărţii**, fericirea **voastră***), în GPrep, situaţie în care nu poate fi neexprimat (*despre **voi***).

COMPLEMENTIZATOR

Conjuncţie subordonatoare, selectată în funcţie de regimul centrului, care introduce propoziţii completive, deosebindu-se prin aceasta de conjuncţiile care introduc subordonate circumstanţiale, care nu sunt cerute de regimul centrului. În română, inventarul de complementizatori include elementele: ***că, să, dacă, ca ... să,*** (pop.) *de, cum că, precum că.*

CONECTOR

~ SINTACTIC

Cuvânt care are funcţia de a asigura coeziunea grupurilor sintactice şi ierarhizarea constituenţilor în interiorul acestor grupuri, legând atât subordonaţii de centru (relaţie de subordonare), cât şi componente coocurente care ocupă aceeaşi poziţie sintactică (relaţie de coordonare). Se includ în clasa conectorilor: prepoziţiile, conjuncţiile, elementele relative (pronume, adjective pronominale, adverbe).

~ PRAGMATIC

Element lingvistic care are rolul de a stabili legături pragmatice între componentele discursului. Conectorii pragmatici reprezintă o clasă eterogenă de cuvinte: adverbe (*astfel, totuşi*), conjuncţii (*însă, deci*), interjecţii (*păi, uite*), construcţii complexe (*altfel spus, în altă ordine de idei, în primul rând*).

CONSTRUCŢIE RELATIVĂ INFINITIVALĂ

Construcţie sintactică alcătuită dintr-un pronume relativ şi un verb la infinitiv fără marca *a*, care poate ocupa poziţia de complement direct sau de subiect al verbelor *a avea* şi *a fi: N-are* $[_{\text{PRel inf.}}$ ***ce mânca***$]_{CD}$, *N-are* $[_{\text{PRel inf.}}$ ***cine veni***$]_{S}$, *Nu-i* $[_{\text{PRel inf.}}$ ***ce mânca***$]_{S}$. Deşi centrul verbal este la infinitiv, construcţia este de tip propoziţional, funcţionând asemănător cu propoziţiile relative interogative (au acelaşi statut şi acelaşi inventar de elemente relative).

CONTRAFACTIV

Predicat care marchează faptul că locutorul îşi asumă falsitatea propoziţiei pe care o emite: $[Pretinde]_{\text{Predicat contrafactiv}}$ / $[Minte]_{\text{Predicat contrafactiv}}$ $[$*că vom ieşi curând din criză*$]_{\text{P falsă}}$. Unii conectori (*ca şi cum, ca şi când, de parcă*) şi unele moduri şi timpuri (conjunctivul perfect, condiţionalul perfect) au valoare contrafactivă.

CONTROL

Identitatea referenţială obligatorie a unui subiect nelexicalizat (subiect din subordonată sau subiect al unei forme non-finite) cu un component din regentă (subiect, complement direct şi

indirect), identitate impusă de particularităţile verbului din regentă: *Ion poate* [~~Ion~~], *să cânte, Ion, termină* [~~Ion~~], *de scris, L-am făcut pe Ion* [~~Ion~~], *să plece, Îmi vine* [~~eu~~] *să râd.* Controlul este un semn al coeziunii sintactice a grupului, realizându-se adesea cu operatori modali şi aspectuali (vezi *a putea, a termina*). Apare, în cele mai multe situaţii, în grupul predicatului complex al enunţării, legând sintactic operatorul de suportul semantic.

CUANTIFICATOR (Cuant)

Funcţie sintactică din grupul nominal, realizată prin cuvinte care specifică din punct de vedere cantitativ referentul grupului nominal în care se include. Funcţia sintactică de cuantificator este îndeplinită de cantitative (numerale cardinale: *doi, şapte*; adjective pronominale indefinite: *câţiva, fiecare*; adjective pronominale negative: *niciun*). Cuantificatorul se realizează *numai* în prezenţa determinantului ($[Aceşti]_{\text{Det}}$ $[$***câţiva***$]_{\text{Cuant}}$ *copii au făcut minuni*); în absenţa determinantului, cuvântul cu sens cantitativ preia şi funcţia de determinant ($[$***Câţiva***$]_{\text{Det}}$ *copii au făcut toată treaba*).

DEFECTIV

Caracteristică a unor cuvinte flexibile de a avea o flexiune incompletă, neputând fi folosite la anumite forme din paradigmă: substantive ca *mazăre, sete* sunt defective de plural, iar *cereale, nazuri* sunt defective de singular; verbe ca *plouă, tună* pot să apară numai la persoana a 3-a singular, fiind deci defective de persoană; pronumele personale de persoanele 1 şi a 2-a sunt defective de cazul genitiv, adjectivul pronominal posesiv este defectiv de persoana a 3-a plural etc.

DEICTIC

Element lingvistic care, fiind lipsit de referinţă proprie, îşi procură referinţa din situaţia de comunicare (timp, loc, participanţi). Sunt deictice adverbe ca *acum* şi *aici*, pronumele personale şi adjectivele posesive de persoanele 1 (= locutorul) şi a 2-a (= interlocutorul) singular şi plural, contextual, demonstrativele (*acesta, acela*) etc. Folosirea deicticelor în conversaţie poate fi însoţită de gesturi de indicare a locului sau a participanţilor.

DESINENŢĂ

Flectiv care marchează numărul şi persoana verbului (*cântaţi* – persoana a 2-a plural), precum şi genul, numărul şi cazul substantivului, al adjectivului, al pronumelui (*fată frumoasă* – genul feminin, numărul singular, cazul nominativ-acuzativ).

DETERMINANT (Det)

Funcţie sintactică superioară ierarhic din grupul nominal cu centru substantiv. Determinantul poate fi realizat prin articol definit sau nedefinit (*Văd copi**ilul / un** copil*), prin adjective pronominale care apar în absenţa articolului (***acest** om, **care** om, soră-**mea***), prin semiindependentul *cel* (*cartea **celor** doi*); în absenţa altui determinant, funcţionează ca determinanţi şi cantitativele (***doi** copii, **câţiva** copii*). Determinantul are rolul de a integra în enunţ un substantiv şi de a individualiza referentul.

DISCURS RAPORTAT

Relatarea unor enunţuri (rostite, scrise sau gândite) prin reproducerea exactă ori prin citare (discurs direct: *Ion a spus: „**Mă doare!**”*) sau prin parafrazare, reformulare (discurs indirect: *Ion a spus **că îl doare***). Discursul raportat este introdus prin cuvinte de declaraţie (*dicendi*): *a spune (că), a întreba (dacă), întrebarea (dacă)* etc.

ELIPSĂ

„Ştergerea” unor constituenţi, fie ca urmare a repetării acestora (*Ion mănâncă sarmale, iar Maria* [~~mănâncă~~] *salată; Ion este vesel, iar Maria* [~~este~~] *tristă; Ion mănâncă ciorbă de văcuţă, iar Maria* [~~mănâncă ciorbă~~] *de legume*), fie în urma unor reorganizări sintactice (*I-a oferit bani mai mulţi lui Ion decât* [~~mi-a oferit~~] *mie*). Sunt elidate frecvent verbul copulativ *a fi* şi elementele de relaţie

coordonatoare sau subordonatoare. În urma unor elipse, cu sau fără reorganizare sintactică, apar poziții sintactice non-matriciale: predicativul suplimentar (*Îl consideram* ***prieten*** < *Credeam că el (îmi) este* ***prieten***), complementul comparativ (*El aleargă mai repede* ***decât mine*** < *El aleargă mai repede decât alerg eu*).

ENUNȚ

Unitate de comunicare / secvență de cuvinte, de obicei structurată gramatical în jurul unui predicat al enunțării (*Vino aicil, Am venit când am putut*). Există și enunțuri nestructurate gramatical (*Aicil, Au!*). Termenul *enunț* înglobează noțiunile tradiționale de *propoziție* și de *frază*.

EPICEN (SUBSTANTIV ~)

Tip de substantiv care desemnează generic referenți animați, indiferent de sexul acestora (*girafă, elefant, persoană, victimă*).

ERGATIV / INACUZATIV

Clasă de verbe intranzitive non-agentive, care indică schimbarea de stare (*a se altera, a (se) mucegăi, a îmbătrâni*), configurația spațială (*a se depărta, a se situa*), mișcarea direcționată (*a se apropia, a (se) urca, a ajunge*), existența, apariția / dispariția (*a exista, a apărea, a se ivi*), emisia de sunete, miros, substanțe (*a se prelinge, a se infiltra*) sau care conțin informație aspectuală (*a se declanșa, a începe*), cu un singur argument, subiectul, care are rolul de Temă sau de Pacient. Ergativele sunt caracterizate prin imposibilitatea pasivizării și prin posibilitatea adjectivizării participiului (*unt* ***alterat, mucegăit, om îmbătrânit***). Se disting: inacuzative primare, care nu au pereche tranzitivă (*a (se) râncezi, a deveni*) și inacuzative derivate, care au pereche tranzitivă (*a îmbătrâni* vs *a îmbătrâni pe cineva; a (se) albi* vs *a albi ceva*).

ENTITATE

Interpretare semantică / citire a unui nominal care are ca referent un individ / un obiect cunoscut sau reperabil din situația de comunicare. Citirea ca *entitate* se actualizează, de obicei, în prezența determinantului, în poziții sintactice argumentale: subiect (***Acest cățel*** *este foarte cuminte*), complement direct (*Îmi cumpăr* ***o casă***), complement indirect (*I-am spus* ***copilului***), complement al numelui (*plecarea* ***fetei***) etc. Pluralul are o situație specială, putând avea citire ca *entitate* și în absența determinantului (*Am văzut* ***copii***), nedeterminarea fiind deci echivalentă cu determinarea nedefinită (*Am văzut* ***niște copii***).

EVIDENȚIAL

Mijloc de modalizare epistemică prin care se semnalează sursa, mai mult sau mai puțin de încredere, a unei informații obținute: prin percepție directă, „din auzite" (*cică, chipurile, pasămite, se zice că*) sau prin supoziție (*trebuie că*).

FACTIV

Predicat în vecinătatea căruia orice propoziție este adevărată, locutorul asumându-și adevărul propoziției: [*Se știe*]$_{\text{Predicat factiv}}$ / [*Este cunoscut*]$_{\text{Predicat factiv}}$ [*că vom ieși curând din criză*]$_{\text{P adevărată}}$.

FATIC (VALOARE ~Ă)

Funcție a acelor elemente lingvistice care nu transmit informații, ci stabilesc sau mențin relații între participanții la comunicare: *alo; ei; da, da; nu-i așa?, știi?* etc.

FLECTIV

Component legat din structura unui cuvânt flexibil care, adăugat enclitic radicalului, ia forme diferite în cursul flexiunii, marcând categoriile gramaticale specifice clasei morfologice căreia îi aparține cuvântul. Sunt flective: **desinențele,** care marchează numărul și persoana verbului (*cântați* – persoana a 2-a plural), precum și genul, numărul și cazul substantivului, al adjectivului, al pronumelui (*fată* – genul feminin, numărul singular, cazul nominativ-acuzativ); **sufixele gramaticale**, care marchează modul și timpul verbului, precum și formele verbale non-finite

(*cântam* – sufix de imperfect, *cântând* – sufix de gerunziu). Flectivul poate fi alcătuit dintr-un singur morfem gramatical – *cânt-**ând*** (sufix gramatical de gerunziu), *fat-**ă*** (desinență pentru feminin, singular, nominativ-acuzativ) – sau din mai multe morfeme gramaticale: *ven-**i-se-m*** (sufix de perfect + sufix de mai-mult-ca-perfect + desinență de persoana 1 singular), *fet-**e-i*** (desinență de feminin, singular, genitiv-dativ + articol hotărât enclitic). Spre deosebire de radical, flectivul poate avea realizare zero: *chip**Ø**-chip-**uri*** (desinența zero, opusă desinenței *-uri*, indică genul neutru, numărul singular al substantivului). Nu se recunoaște existența unui flectiv zero în cazul cuvintelor invariabile.

FLEXIUNE

~ ANALITICĂ

Exprimarea categoriilor gramaticale prin morfeme libere / nelegate (verbe auxiliare și alte mărci). Flexiunea analitică apare, de exemplu, în marcarea anumitor moduri și timpuri: perfectul compus (***am** cântat*), viitorul (***voi** cânta, **am să** cânt*), conjunctivul prezent și perfect (***să** cânt, **să fi** cântat*), condiționalul prezent și perfect (***aș** cânta, **aș fi** cântat*) etc.; în marcarea genitivului cu mărcile *al* și *lui* (*băiatul acesta* ***al*** *Mariei, casa* ***lui*** *Ion*); în cazul construcțiilor prepoziționale folosite în locul genitivului (*casa* ***a*** *trei copii*) și al dativului (*Oferă flori* ***la*** *trei profesoare*); în formarea gradelor de intensitate ale adjectivului (***cea mai*** *frumoasă*) și ale adverbului (***foarte*** *bine*) etc.

~ INTERNĂ

Exprimarea categoriilor gramaticale prin variații de formă în interiorul cuvintelor compuse prin aglutinare (în special pronume), ca semn al caracterului analizabil al compusului: *celălalt, **cealaltă, celuilalt, celeilalte; câțiva, câteva, câtorva.***

~ MIXTĂ

Exprimarea categoriilor gramaticale, simultan, analitic (prin morfeme libere / nelegate) și sintetic (prin morfeme legate). De exemplu, infinitivul este marcat simultan prin morfemul liber proclitic ***a*** (o prepoziție gramaticalizată) și prin sufixele verbale *-**a**, -**ea**, -**e**, -**i**, -**î*** (***a** cânta, **a** avea, **a** roade, **a** citi, **a** coborî*). Genitivul poate fi marcat simultan atât analitic, prin marca posesiv-genitivală *al*, cât și sintetic, prin desinență și variația articolului definit (*o carte* ***a*** *fetei*).

~ SINTETICĂ

Exprimarea categoriilor gramaticale prin morfeme legate (desinențe, sufixe, articol hotărât). De exemplu, au flexiune sintetică formele verbale *citeș**te**, citeă**l**, citi**l**, citiseră**m***, care exprimă categoriile mod, timp, persoană și număr cu ajutorul sufixelor și al desinențelor, dar și formele verbale non-finite ***citind**, **citit***, distinse numai prin sufixe gramaticale; formele substantivale care marchează cazul prin desinență – ***casă**, (unei) **case***, prin desinență și articol – *case**i*** sau numai prin articol – ***elevului**, **peretelui**, **fetelor***; formele adjectivale care marchează distincțiile de gen, număr și caz prin desinențe – ***acru**, **acră**, **acre**, **acri***.

FOCALIZARE

Reliefarea, prin contrast, a unei informații rematice (informația nouă). Focalizarea se poate realiza prin plasarea în poziție inițială (***La mare** vreau să merg, nu la munte*), prin accent frastic (*Am fost* ***la mare*** (*nu la munte*)) sau prin focalizatori (*Am fost* ***chiar la mare***).

FOCALIZATOR / MARCĂ FOCALĂ

Constituent facultativ, care se atașează, de obicei, la stânga unui grup sintactic: GV (***mai** citește*), GN (***doar** ideea ta*), GAdj (***tot** frumoasă*), GAdv (***chiar** acolo*), GPrep (***și** la noi*). Mărcile focale sunt semiadverbe cu sens vag, contextual, având rolul de a declanșa anumite presupoziții (*Vine* ***și*** *Ion* declanșează presupoziția „Mai vine / a mai venit cineva").

FOCUS

Component rematic al enunțului reliefat prin contrast în raport cu așteptările receptorului ([$_{\text{FOCUS}}$ *La mare*] *vreau să merg, nu la munte* – enunț cu focalizare vs *Vreau să merg la mare, nu la munte* – enunț neutru, fără focus).

FORMĂ VERBALĂ NON-FINITĂ

Forme flexionare ale verbului (infinitiv, gerunziu, participiu, supin) care se diferențiază de moduri (indicativ, conjunctiv, condițional, imperativ) prin absența oricărei semnificații modale (nu exprimă nicio atitudine a vorbitorului) și care nu pot constitui centrul unor enunțuri autonome. Corespund conceptului tradițional de *moduri nepersonale*.

FUNCȚIE SINTACTICĂ

Relație sintactică și sintactico-semantică specifică față de un centru de grup. În plan paradigmatic, funcția sintactică reprezintă **o clasă de substituție**, iar în plan sintagmatic, presupune un **regent** specific și o **restricție** (de formă cazuală sau prepozițională, de acord, de topică). Funcțiile sintactice din grupul nominal sunt: determinant, cuantificator, modificator, posesor, complement. Specifică grupului adjectival și celui adverbial este funcția sintactică de complement comparativ. În grupul verbal apar numeroase funcții sintactice: subiect, complement direct, complement secundar, complement indirect, complement prepozițional, nume predicativ, complement predicativ al obiectului etc., circumstanțiale de diverse tipuri.

FUNCȚIONAL (ELEMENT ~)

Cuvinte care, printr-un proces de gramaticalizare, și-au pierdut, total sau parțial, autonomia lexicală, devenind instrumente gramaticale cu rol morfologic și/sau sintactic. Sunt elemente funcționale articolul definit și nedefinit, verbele auxiliare (*a fi, a avea* și *a vrea*), complementizatorii (*că, să, dacă*), unele prepoziții (marca de infinitiv *a*, marca de supin *de*, prepozițiile *a, la, de* care marchează relații cazuale de genitiv sau de dativ, prepoziția *pe* care marchează complementul direct).

GENUL COMUN

Clasă de substantive marcate, în general, afectiv, care, fără nicio modificare de formă, pot fi folosite atât în contexte de masculin, cât și de feminin (*un / o gură-casă, un / o haplea, acest / această papă-lapte*).

GRAMATICALIZARE

Proces complex, de lungă durată, în urma căruia elemente lexicale devin funcționale, marcând diverse categorii gramaticale. Gramaticalizarea presupune pierderea autonomiei lexicale a cuvântului, specializarea pentru anumite valori gramaticale, reducerea corpului fonetic, pierderea posibilităților combinatorii ale cuvântului și a capacității acestuia de a forma centru de grup. De exemplu, verbul *a avea* s-a gramaticalizat ca auxiliar al perfectului compus, pierzându-și, în această ipostază, sensul de posesie, reducându-și fonetic formele (la persoana 1 pl. *am* și a 2-a pl. *ați* vs *avem, aveți*), pierzându-și capacitatea de a-și atrage subordonați și limitându-se la contextul participial (*ați plecat*).

GRILĂ / SCHEMĂ DE ROLURI TEMATICE

Ansamblul rolurilor tematice impuse de un centru complementelor sale. De exemplu, verbul *a omorî* are următoarea grilă de roluri: V + Agent + Pacient (*Ion omoară o muscă*), iar verbul *a muri:* V + Pacient (*Musca a murit*).

GRILĂ / SCHEMĂ SINTACTICĂ

Ansamblul trăsăturilor sintactice conținute în matricea sintactică a centrului, constituit din numărul de complemente, cărora le impune o anumită formă (cazuală, prepozițională). De exemplu, verbul *a trimite* are următoarea grilă sintactică: V + $Nominal_N$ + $Nominal_D$ + $Nominal_A$ (*Ion trimite o scrisoare părinților*); adjectivul *util* are grila sintactică: Adj + $Nominal_D$ (*util oricui*).

GRUP SINTACTIC

Secvență de constituenți organizați în jurul unui centru / cap de grup (verb, substantiv și substitutele sale, adjectiv, adverb, prepoziție, interjecție), realizată pe baza disponibilităților

combinatorii ale centrului. Centrul de grup impune restricții de formă gramaticală: *regim cazual, regim prepozițional, acord, topică*. Grupul sintactic poate fi **monomembru**, conținând numai centrul de grup ([$_{GV}$ *Plouă*], [$_{GN}$ *copii*], [$_{GAdj\ /\ GAdv}$ *greu*] etc.) sau **complex**, conținând centrul de grup și constituenții legați sintactic și semantic de acesta ([$_{GV}$ *Citesc un roman astăzi*], [$_{GN}$ *acești copii cuminți*], *om* [$_{GAdj}$ *capabil de orice*], [$_{GPrep}$ *despre noi*] etc.).

IMBRICARE

Fenomen sintactic prin care același constituent este inclus atât în structura propoziției regente, cât și a subordonatei, ceea ce face greu de stabilit limitele dintre propoziții. „Împletirea" celor două propoziții apare în două situații distincte: fie prin ridicarea unor componente din subordonată în regentă (***Cine** a trebuit (~~eine~~) să strângă masa?, Este un vis **care** nu credeam (~~eare~~) să devină realitate*), fie în condițiile în care între poziția sintactică pe care relativul o ocupă în raport cu propoziția relativă și poziția din regentă apar neconcordanțe de formă. În cea de-a doua situație, consecința imbricării poate fi o abatere de la forma de caz sau prepozițională a relativului. De exemplu, apare subiectul exprimat prin grup prepozițional: *Cunosc* [$_{GPrep}$ ***pe cine***]$_S$ *vine, Vorbim* [$_{GPrep}$ ***despre ce***]$_S$ *s-a întâmplat*.

INERGATIV

Clasă de verbe intranzitive agentive care desemnează acte dorite sau voliționale (*a munci, a dormi*), mișcări controlate (*a dansa, a înota*), modalități de a vorbi (*a șopti*), sunete scoase de animale (*a lătra*), anumite procese corporale involuntare (*a strănuta, a tuși*), cu un singur argument, subiectul, care acceptă, de obicei, prezența unui complement intern (*a dansa un dans, a dormi un somn bun, a merge cale lungă* etc.) și nu acceptă adjectivizarea participiului.

MATRICIAL (STRUCTURĂ ~Ă)

Structură sintactică de bază, primară, la nivelul căreia se atribuie rolurile tematice și care nu a fost supusă unei reorganizări sintactice. Se definește prin opoziție cu structura reorganizată.

METALIMBAJ

Limbaj al cărui referent / obiect al descrierii este tot un limbaj. În contextul *Cățelul meu aleargă toată ziua*, substantivul *cățel* trimite la un referent din lumea reală, pe când în contextul *„Cățel" este un substantiv masculin*, substantivul *cățel* aparține metalimbajului.

MODALITATE

Exprimă atitudinea vorbitorului, filtrul subiectiv prin care conținutul propozițional trece în enunț. Modalitatea este *epistemică* (sau cognitivă), *deontică* (prescriptivă sau volitivă) și *apreciativă* (evaluativă). Modalitatea epistemică exprimă, în esență, gradul de certitudine sau de incertitudine, modalitatea deontică redă obligativitatea (sau voința, dorința) și permisivitatea, cea apreciativă – evaluarea pozitivă sau negativă. Se realizează prin modalizatori.

MODALIZATOR

Mijloc lingvistic prin care se realizează modalizarea enunțului, adică prin care se exprimă modalitatea. Funcționează ca modalizatori *epistemici* modurile verbale (indicativul, prezumtivul), dar și unele adverbe (*desigur, poate, probabil*), verbele propriu-zis modale (*a trebui, a putea*) și unele verbe cu sens modal (verbe epistemice: *a ști, a crede*). În modalitatea epistemică se includ și așa-numitele *evidențiale*. Modalizatori *deontici* și *volitivi* sunt modurile verbale (imperativul, condiționalul), unele adverbe (*obligatoriu, necesar, negreșit*), verbele modale (*a trebui, a putea*), verbele cu sens modal (*a vrea, a dori*). Modalizatori *apreciativi* sunt adverbe și locuțiuni adverbiale (*noroc (că), din fericire, din păcate*) și verbe de tipul *a se bucura, a-i plăcea*.

MODIFICATOR (Modif)

Constituent facultativ al grupului nominal care modifică sau precizează semantic referința centrului (***cărți interesante / multe**; văr **primar**; **cărțile pe care le-am cumpărat**; carte **de povești***).

MORFEM

Unitate lingvistică minimală care are statutul de semn lingvistic, având atât o componentă de expresie (o realizare fonetică, o „formă"), cât şi un sens. În funcţie de tipul de sens, se deosebesc **morfeme lexicale** – radicalul (***chipuri, cânta*** – prezent în toate formele flexionare ale unui cuvânt, asigurând unitatea formală şi semantică a acestuia) şi morfemele derivative, sufixe (*ascultător, chioriş*) şi prefixe (***preveni, nesperat***), – şi **morfeme gramaticale**, purtătoare ale semnificaţiilor gramaticale: desinenţe, sufixe gramaticale, articol (*chip-**uri***$_{\text{desinenţă}}$, *cânt-**a***$_{\text{sufix}}$, *cânt-**a***$_{\text{sufix}}$*-**m***$_{\text{desinenţă}}$, *fet-**e***$_{\text{desinenţă}}$*-**l***$_{\text{articol definit}}$). Un cuvânt flexibil are, obligatoriu, un morfem lexical şi cel puţin un morfem gramatical. Spre deosebire de morfemul lexical, morfemul gramatical poate avea realizare zero (*pom-**Ø**–pom-**l*** – desinenţa zero, care se opune desinenţei *-i*, indică genul masculin, numărul singular, cazul nominativ–acuzativ al substantivului; *cânt-**Ø**–cânţ-**i*** – desinenţa zero, care se opune desinenţei *-i*, indică persoana 1 singular a verbului). În funcţie de poziţia faţă de radical şi de gradul de sudură, se disting, în cadrul morfemelor gramaticale, **morfeme libere / mobile**, separate de rădăcină (***a** citi, **am** citit, **de** citit, **să** citesc, **voi** citi, **un** copil, **lui** Ion, **al** Mariei*) şi **morfeme legate**, ataşate rădăcinii, imposibil de inversat (desinenţe şi sufixe).

MUTA CUM LIQUIDA

Grup format dintr-o consoană şi una dintre sonantele *l* sau *r*) care, aflat în poziţie finală, determină realizări fonetice speciale ale desinenţelor: *u* vocalic (*a**flu**, co**dru***), *i* vocalic (*mem**bri**, albaş**tri***).

NEGAŢIE

~ TOTALĂ / PROPOZIŢIONALĂ

Negarea predicatului unei propoziţii finite prin morfemul de negaţie liber *nu* (*Ion **nu** vine azi, **Nu** vom mânca ciocolată*) sau a unei propoziţii non-finite prin morfemul legat (prefixul negativ) *ne-* (***ne**venind Ion azi, **ne**mâncând ciocolată*).

~ DE CONSTITUENT / PARŢIALĂ / FOCALIZANTĂ

Negarea (însoţită de focalizare a) altui constituent al enunţului decât predicatul, cu ajutorul semiadverbului *nu* (***Nu** Ion vine, ci Ana; Vom mânca **nu** ciocolată, ci salată; Mergem **nu** la mare, ci la munte*).

NOMINALIZARE

Operaţie sintactico-morfologică de convertire a unui grup verbal sau a unui grup adjectival într-un grup nominal, prin procese morfologice / derivaţionale (sufixare, derivare regresivă, conversiune) şi sintactice (pierderea autonomiei enunţiative, schimbarea statutului componentelor din grupul sintactic): *Copiii pleacă la munte > **plecarea / plecatul** copiilor la munte, Copiii se agită > **agitaţia** copiilor, Ion este atent la detalii > **atenţia** lui Ion la detalii.*

NON-FACTIV

Predicat în vecinătatea căruia nu se înregistrează nici valoarea „adevărat", nici valoarea „fals" a propoziţiei, vorbitorul neasumându-şi nici adevărul, nici falsitatea propoziţiei: [***Presupune***]$_{\text{Predicat non-factiv}}$ / [***Crede***]$_{\text{Predicat non-factiv}}$ [$_{\text{P}}$ *că vom ieşi curând din criză*].

OMONIMIE GRAMATICALĂ

Identitatea formelor din flexiunea unui cuvânt: *nuci*$_{\text{N-A fem. pl.}}$ vs *(unei) nuci*$_{\text{G-D fem. sg.}}$; *(pomi) verzi*$_{\text{masc. pl.}}$ vs *(case) verzi*$_{\text{fem. pl.}}$; *(pot) mânca*$_{\text{infinitiv}}$ vs *mânca*$_{\text{imperfect, pers. 3 sg.}}$

~ GENERALĂ

Omonimie gramaticală care caracterizează toţi membrii unei clase lexico-gramaticale: omonimia N = A, G = D, singular şi plural, caracterizează toate substantivele şi adjectivele.

~ SPECIFICĂ

Omonimie gramaticală care caracterizează numai anumiţi membri ai unei clase lexico-gramaticale: de exemplu, omonimia N = A = G = D este specifică substantivelor masculine şi neutre, singular şi plural şi celor feminine, la plural (*un pom, unui pom; nişte pomi, unor pomi; un tablou, unui tablou, nişte tablouri, unor tablouri; nişte câini, unor câini*), dar nu şi substantivelor feminine la singular (*o cană, unei cani*); omonimia ind. prez. pers. 1 sg. = ind. prez. pers. 3 pl. caracterizează numai o subclasă a verbelor cu infinitivul în *-i* (*eu fug, ei fug* vs *eu acopăr, ei acoperă*). Omonimiile specifice constituie criteriu de clasificare flexionară a substantivului, a adjectivului, a verbului.

OPERATOR

Component verbal al predicatului complex al enunţării, exterior verbului principal, căruia i se ataşează mărcile de flexiune (mod, timp; număr şi persoană) şi care nu are capacitatea de a atribui rol tematic. Operatorii verbali pot fi: aspectuali (*Ion **începe** să scrie / **se apucă** de scris*), modali (*Ion **poate** să vină*), pasivi (*Ion **este** căutat de ...*), copulativi (*Ion **este** copil*).

PARADIGMĂ FLEXIONARĂ

Ansamblul formelor pe care un cuvânt flexibil le poate primi în comunicare. De exemplu, paradigma substantivului *furfurie* este: *furfurie, furfurii, furfuriei, furfuriilor, al furfuriei, al furfuriilor*; paradigma verbului *a mânca* cuprinde serii de forme ca: *mănânc, mănânci, mănâncă ...; am mâncat, ai mâncat, a mâncat ...; mâncasem, mâncaseşi, mâncase ...; să mănânc, să mănânci, să mănânce ...; mâncând, a mânca, mâncat* etc.

POSESIE

~ ALIENABILĂ

Relaţie de posesie instituită temporar, în care obiectul posedat este exterior posesorului, putând fi înstrăinat (*Ion are o prăjitură, prăjitura lui Ion*).

~ INALIENABILĂ

Relaţie de posesie permanentă, intrinsecă, obiectul posedat fiind inerent posesorului, imposibil de înstrăinat (*Ion are ochi verzi, ochii lui Ion*).

POSESOR

1. Unul dintre participanţii la relaţia de posesie (*posesor* vs *obiect posedat*).
2. Funcţie sintactică a unui constituent din grupul nominal (Pos) care stabileşte cu alt termen (obiectul posedat) o relaţie de posesie (*casa [**fetei***]$_{\text{Pos}}$, *casa-[**ţi***]$_{\text{Pos}}$, *casa [**ei***]$_{\text{Pos}}$).
3. Rol tematic (Posesor, scris cu majusculă) atribuit de un nume (*casa **lui Ion***) sau, rar, de un verb de posesie: *a aparţine, a avea, a deţine, a poseda* (***Ion** are o casă*).

POZIŢIE SINTACTICĂ

Aşezare ierarhică a constituenţilor în raport cu centrul de grup. Constituenţii care ocupă o poziţie sintactică de complement sunt superiori ierarhic celor care ocupă o poziţie sintactică de adjunct. Într-o poziţie sintactică pot fi atribuite diverse funcţii sintactice: în poziţia de complement, pot să apară subiectul sau complementul direct, secundar, indirect etc., iar în poziţia de adjunct, pot apărea diversele tipuri de circumstanţiale.

PRAGMATICALIZARE

Proces complex, de lungă durată, prin care elemente lexicale se convertesc în mărci pragmatice, pierzându-şi (parţial sau total) autonomia lexicală şi sintactică şi specializându-se pentru anumite valori pragmatice. În urma pragmaticalizării apar mărci de focalizare (***chiar** el*), mărci de modalizare (*cică, chipurile*), conectori pragmatici (*în primul rând, în schimb*) etc.

PREDICAT

~ SEMANTICO-SINTACTIC

Centrul oricărui grup sintactic capabil să-şi atragă complemente, cărora le impune restricţii formale (de caz, de prepoziţie) şi le asociază o anumită proprietate (sau relaţie, în cazul predicatelor cu mai multe argumente). Pot fi predicate semantico-sintactice: verbe la forme finite

(*Ion **se alătură** grupului*) sau non-finite (***alăturându-se** grupului*), adjective (*Concluziile sunt **favorabile** nouă*), adverbe (*El este **departe** de noi*), substantive relaționale, postverbale sau postadjectivale (*Este **frate** lui Ion, **plecarea** lui Ion, **tristețea** lui Ion*), prepoziții (*El stă **lângă** parc*).

~ AL ENUNȚĂRII

Centrul unui enunț autonom din punct de vedere sintactico-semantic, care dispune de trăsătura specifică a **predicativității**, responsabilă de stabilirea unei relații între grupul predicativ și un eveniment extralingvistic, ancorat spațio-temporal. Predicatul enunțării poate fi simplu (*Ion **doarme / scrie***) sau complex, cu operator (*Ion **poate citi / se apucă de citit / este lăudat / este copil***). Dintre predicatele sintactico-semantice, pot funcționa ca predicate ale enunțării numai verbele la formă finită și, în mod excepțional, verbele la formă non-finită (*De făcut tema!, A nu se fuma!*). Noțiunea de *predicat al enunțării* corespunde *predicatului* din gramatica tradițională.

PREDICATIVITATE

Proprietate a anumitor mijloace și structuri lingvistice de a pune în legătură un conținut propozițional cu realitatea. Din punct de vedere sintactic, predicativitatea (realizată prin categoriile deictice ale verbului: mod, timp, persoană și număr) presupune autonomie în comunicare: un enunț ca *mergând Ion* nu are proprietatea de predicativitate, spre deosebire de *Ion merge*, care dispune de predicativitate, deci și de autonomie în comunicare.

PRINCIPIUL UNICITĂȚII

Principiu care guvernează organizarea grupurilor sintactice cu centru predicativ și a complementelor acestora, conform căruia două sau mai multe componente ale aceluiași grup sintactic nu pot îndeplini aceeași funcție sintactică și nu pot avea același rol tematic. Principiul unicității stă la baza distincției dintre diversele complemente în grupul verbal (complement direct – complement secundar, complement indirect – complement prepozițional – complement posesiv).

pro-DROP

Tip de limbă caracterizat prin posibilitatea neexprimării subiectului pronominal sau, altfel spus, prin posibilitatea ca poziția subiectului să fie vidă fonetic. Româna (ca și italiana, de exemplu) este o limbă de tip *pro*-DROP, care acceptă neexprimarea subiectului pronominal ([*pro*] *Aleargă / El aleargă*), spre deosebire de limbi ca franceza sau engleza, în care exprimarea subiectului pronominal este obligatorie.

PRO-FORMĂ

Cuvânt lipsit de referință proprie, care evocă sau substituie elemente din discurs. Funcționează tipic ca pro-forme pronumele cu utilizare deictică (***Eu** scriu acum la Glosar*), anaforică (***L**$_i$-am ascultat* [*pe omul*]$_i$ ***care**$_i$ mă sfătuise să nu renunț*) sau ca variabilă (***Cine** vine?*), dar și cuvinte din alte clase: adjective (*Și-a construit o casă* [*enormă*]$_i$. *O **asemenea**$_i$ casă trebuie să-l fi costat o avere*), adverbe (*A fost* [*la Institut*]$_i$ *și, **de aici**$_i$, a plecat la tenis*).

PRO-FRAZĂ

Tip de pro-formă / tip de anaforă reprezentat de un cuvânt lipsit de referință proprie, care substituie enunțuri întregi. Pot funcționa ca pro-fraze: pronume cu valoare neutră ([$_{p_i}$ *Că nu vrei să mă ajuți*]$_i$, [***(asta) o**$_i$ știu*; [$_{p_i}$ *Nu făcea nimic toată ziua*]$_i$, [***ceea ce**$_i$ mă înnebunea*), adverbe de afirmație și de negație (*– Vii mâine? / – **Da**; – Ai terminat de scris? / – **Firește!**; – Poți să faci asta? / – Cred că **da***).

PROPOZIȚIE FINITĂ

Grup verbal cu centru o formă verbală finită (indicativ, conjunctiv, condițional, imperativ: *Ion vine / să vină / ar veni, Vino!*) și, prin analogie, grup interjecțional cu centru o interjecție cu regim verbal (*Hai la noi!*), toate cuprinzând un predicat al enunțării. Prin morfemele de predicativitate (mod, timp, persoană, număr), predicatul enunțării asigură propoziției autonomie în comunicare.

PROPOZIȚIE NON-FINITĂ

Grup verbal cu centru o formă verbală non-finită (infinitiv, gerunziu, participiu, supin), lipsit de autonomie în comunicare: [$_{P\text{non-finit}}$ *făcându-se curățenie în fiecare an*].

PROPRIETATE

Interpretare semantică / citire a unui nominal care trimite la o proprietate a unui individ / a unui obiect. Citirea ca *proprietate* se actualizează, de obicei, în absența determinantului, în poziții sintactice predicative: nume predicativ (*El este **copil***), complement predicativ al obiectului (*L-au ales **președinte***), predicativ suplimentar (*Îl consideram **prieten***), dar este posibilă și în poziții sintactice tipic argumentale, cum este complementul direct (*Caut **casă / bonă***).

PROZODIC (STRUCTURA ~Ă A ENUNȚULUI)

Totalitatea trăsăturilor accentuale și de intonație asociate obligatoriu oricărui enunț (accent frastic, intonație, durată, ton, ritm / tempo, pauze).

RADICAL

Segment purtător al semnificației lexicale a cuvântului, care se menține, cu rare excepții, constant în flexiune, singurele variații fiind alternanțele fonetice: ***mgs-ă**, **mes-e**, **mẹs-ei**, **mes-elor**; **cânt-Ø**, **cânț-i*** etc. În cazul cuvintelor simple, radicalul coincide cu rădăcina. În cazul cuvintelor derivate cu prefixe sau cu sufixe lexicale sau lexico-gramaticale, radicalul include rădăcina și elementul derivativ: într-un cuvânt ca ***iepur-e***, radicalul și rădăcina coincid; în ***iepuraș***, rădăcina este tot *iepur-*, iar radicalul este ***iepuraș***, la acesta atașându-se flectivul (*iepurașului*).

RĂDĂCINĂ – vezi RADICAL

RECATEGORIZARE

Trecerea unui cuvânt de la o clasă lexico-gramaticală la alta, prin **evoluție diacronică / gramaticalizare** (de exemplu, trecerea gerunziului *curând* spre clasa adverbului) sau, sincronic, prin apariția într-un **context sintactic** specific altei clase (de exemplu, orice cuvânt este recategorizat ca substantiv în prezența unui determinant: *Mi-a făcut un **bine**, Am observat un **„pe”** în plus*).

REFERENT

Obiectul (în sens larg) din realitate pe care îl desemnează sau la care trimite cuvântul. Grupul nominal *aceste frezii* are ca referent mulțimea de frezii din realitate / situația de comunicare, la care se referă vorbitorul.

REFERENȚIALITATE

Proprietate a unor grupuri de cuvinte cuprinse într-un enunț de a trimite nu doar la idee, la concept, ci chiar la obiectul și acțiunea desemnate. Cuvintele *pește* și *a înota* pot evoca anumite concepte (prototipul unui animal anume și al unei activități), dar sunt folosite referențial în enunțul: *Peștii mei înoată în acvariu.*

RELATOR

Elementul de relație pronominal, adjectival sau adverbial care asigură subordonarea propozițiilor relative: *O cunosc pe fata **care** a scris povestea, Nu știu **ce** fată a scris povestea, Nu știu **unde** pleci.*

REMATIZARE

Marcarea specială, prin accent, tumuri de frază etc., a secvenței din enunț care portă informația rematică: [$_{TEMĂ}$ *Ceea ce cred eu este*] [$_{REMĂ}$ ***că ai greșit***] – enunț rematizat vs [$_{TEMĂ}$ *Cred*] [$_{REMĂ}$ ***că ai greșit***] – enunț neutru.

REMĂ

Într-un enunț bine format (cu structura informațională temă + remă), rema / comentariul reprezintă secvența care aduce informația nouă, care se adaugă la informația deja dată (tema / topicul): (*Am citit o carte*) [$_{TEMĂ}$ *Cartea*] *era* [$_{REMĂ}$ *de aventuri*].

REORGANIZARE

Împletirea / amalgamarea a două structuri sintactice (de bază), frecvent a subordonatei cu regenta, constând în avansarea unui component din subordonată în regentă. În urma amalgamării, structura inițială este opacizată și apare dificultatea de a delimita și de a analiza grupurile: *Credeam că Ana e puternică* > *O credeam* ***puternică*** (predicativ suplimentar, cu elipsa verbului *a fi* și a complementizatorului *că*); *Trebuia ca ei să plece* > *Ei trebuiau să plece* (avansarea subiectului din subordonată în regenta conținând un verb impersonal, care devine personal), *Pe cine crezi că mă pot baza?* (avansarea complementului prepozițional exprimat prin pronume interogativ din subordonată în regentă) etc.

ROL TEMATIC

Funcție semantică îndeplinită de un grup nominal în raport cu centrul lexical, atribuită de centru și aflată în matricea sintactico-semantică a centrului. Din lista de roluri tematice fac parte: Agentul (***Ion*** *mănâncă*), Tema (*Citesc* ***un roman***), Pacientul (***Îl*** *lovesc* ***pe Ion***), Experimentatorul (***Îmi*** *displace mizeria*), Beneficiarul (***Copiii*** *beneficiază de ajutor*), Ținta / Destinatarul (***Îți*** *trimit un pachet*), Stimulul (***Mă*** *îngrozesc* ***șobolanii***) etc. În grupul nominal prototipic, rolul tematic specific este Posesorul (*păpușa* ***Mariei***).

SEMIADVERB

Subclasă eterogenă de adverbe clitice (*mai, cam, prea, numai, și, chiar, abia* etc.) caracterizate printr-un sens vag, contextual, care funcționează ca mărci de focalizare (***Și / Chiar*** *Ion a plecat*) sau restrictive (***Doar*** *Ion a plecat*), fiind caracterizate prin pierderea parțială a autonomiei sintactice (topică fixă, imposibilitatea de a forma grup sintactic) și fonetice (au nevoie de un suport fonetic; nu poartă, de regulă, accent frastic).

SEMIINDEPENDENT (PRONUME ~)

Pronume care necesită prezența unei compliniri, neputând apărea singur. Sunt considerate semiindependente demonstrativul *cel*, în toate aparițiile (*fata* ***cea*** *harnică;* ***cei*** *de acolo* etc.), și pronumele definit *al* (***Al*** *mei nu sunt acasă*), acesta din urmă diferențiindu-se de marca posesiv-genitivală *al* (*un caiet* ***al*** *Mariei*) și de formantul *al, a* din structura numeralului ordinal (***al*** *doilea,* ***a*** *doua*).

SITUATIV (ADJECTIV ~)

Subclasă semantico-gramaticală de adjective (având multe trăsături comune cu adjectivele categoriale), care cuprinde adjective deictice (*fost, actual*), modalizatoare (*aparent, pretins*), de ierarhizare (*propriu, specific*), afective (*biet, sărac*).

SUFIX

Segment component al unor cuvinte, postpus radicalului, care are semnificație gramaticală, lexico-gramaticală sau lexicală.

~ GRAMATICAL

Marchează modurile și timpule verbale (*mer-****se***$_{\text{sufix de perfect simplu}}$; *cânt-****a***$_{\text{sufix de imperfect}}$), precum și formele verbale non-finite (***merge,*** *mergând, mers, citi, citit*), spre deosebire de desinențe, care marchează numărul și persoana.

~ LEXICAL

Creează un cuvânt nou prin atașarea la o bază existentă în limbă (*iepure – iepu****raș****, a vâna – vână****tor***).

~ LEXICO-GRAMATICAL

Sufix lexical care, în raport cu elementele paradigmei flexionare, funcționează și gramatical: sufixul *-i* din structura verbului *a albi* este lexical, pentru că derivă verbul *a albi* de la adjectivul *alb*, dar gramatical, pentru că marchează infinitivul în raport cu alte forme verbale (*albi* vs *albind, albesc* etc.).

SUPLETIVISM

Formă de neregularitate a radicalului, manifestată prin apariția, în paradigma aceluiași cuvânt, a mai multor radicale fără nicio legătură fonetică explicabilă sincronic. Sunt supletive, de exemplu, forme ale pronumelui personal: *eu, tu, noi, voi, mă, te, îl* etc., forme ale verbului *a fi: sunt, ești, fost, fi* etc.

TEMATIZARE / TOPICALIZARE

Schimbare de topică prin deplasarea unui component în poziție inițială / preverbală, cu dislocare (***Casa****, am văzut-o;* ***Cât despre casă****, am văzut-o*) sau fără (***Casa*** *am văzut-o*), cu mărci specializate (prepoziții sau locuțiuni prepoziționale: ***De*** *învățat, a învăța;* ***În privința*** *școlii, nu-mi fac griji*) sau fără mărci speciale (***Școala*** *o iubește*).

TEMĂ

1. Unul dintre rolurile tematice, care exprimă entitatea asupra căreia acționează Agentul fără a-i modifica starea (*Am citit* ***cartea***$_{\text{Temă}}$, *citirea* ***cărții***$_{\text{Temă}}$), obiectul unei localizări sau al unei schimbări de localizare (***Ion***$_{\text{Temă}}$ *stă pe bancă, mutarea* ***lui Ion***$_{\text{Temă}}$), obiectul percepției (*Ion a văzut* ***o cometă***$_{\text{Temă}}$) și obiectul posesiei (*Ion are* ***o casă***$_{\text{Temă}}$).
2. Într-un enunț, tema / topicul reprezintă secvența purtătoare a informației deja date, de la care se pornește în introducerea unei noi informații (rema / comentariul): (*Am citit o carte.*) [$_{TEMĂ}$ ***Cartea***] *era* [$_{REMĂ}$ ***de aventuri***].

VALENȚĂ

Disponibilitate de combinare a unui cuvânt, care, de la un context la altul, se poate satura / lexicaliza sau nu. De exemplu, verbul *a mânca* are două valențe, de subiect și de complement direct. Există posibilitatea ca ambele să fie saturate / lexicalizate (*Ion mănâncă înghețată*) sau ca valența de CD să fie nesaturată (*Ion mănâncă*). Saturarea valențelor este uneori obligatorie, ca în cazul complementului prepoziției (*A pus cărțile sub masă / *A pus cărțile sub*) și al unor complemente ale verbului (NP: *Ion devine interesant / *Ion devine*; ComplCirc: *Casa se află pe malul apei / *Casa se află* etc.).

SIGLE

DA – *Dicționarul limbii române*, Tomul I, partea I: A–B. București, Librăriile Socec, 1913.
$DOOM_2$ – Vintilă-Rădulescu, I. (coord.), 2005.
DSL – Bidu-Vrănceanu, A, C. Călărașu *et al.*, 2005.
GALR (2005 / 2008) – Guțu Romalo, V. (coord.), 2005 / 2008.
GBLR – G. Pană Dindelegan (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Univers Enciclipedic Gold, 2010.
GLR – Graur, A., M. Avram, L. Vasiliu (coord.), 1966.

SURSE

Alecsandri, *Iașii în carnaval* = V. Alecsandri, *Comedii*, București, Editura Minerva, 1984.
Alecsandri, *Muntele de foc* = V. Alecsandri, *Opere*, IV. *Proză*, text ales și stabilit, note și variante de G. Rădulescu-Dulgheru, București, Editura Minerva, 1966.
Antim, *Predici* = A. Ivireanu, *Predici*, ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Ștrempel, București, Editura Academiei, 1962.
Arghezi, *Iubitei mele* = T. Arghezi, *Versuri*, vol. II, ediție și postfață de G. Pienescu, cu o prefață de Ion Caraion, București, Editura Cartea Românească, 1980.
Bîrlea, O., *Antologie de proză populară epică*, vol. I–III, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Bolintineanu, *Manoil* = D. Bolintineanu, *Manoil, Elena*, București, Editura Minerva, 1988.
Budai Deleanu, *Țiganiada* = I. Budai Deleanu, *Țiganiada*, ediție îngrijită de F. Fugariu, București, Minerva, 1973.
Caragiale, *Țaț, Proces-verbal* = I.L. Caragiale, *Opere*, vol. II, *Momente, schițe, notițe critice*, București, Editura pentru Literatură, 1960.
Călinescu, *Enigma Otiliei* = G. Călinescu, *Opere*, vol. III, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Călinescu, *Scrinul negru* = G. Călinescu, *Scrinul negru*, prefață și tabel cronologic de Ion Bălu, București, Minerva, 1987.
Costin, *Letopiseț* = M. Costin, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.
Creangă, *Opere* = I. Creangă, *Opere*, ediție critică, note și variante, glosar de I. Iordan și E. Brâncuș; introducere de E. Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
Eminescu, *La moartea principelui Știrbey* = M. Eminescu, *Opere*, vol. I, *Poezii tipărite în timpul vieții*, introducere, note și variante, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Fundația pentru Literatură și Artă, Regele Carol al II-lea, 1939.
Eminescu, *Teatru original. Dramele istorice* = M. Eminescu, *Opere*, vol. VIII, *Teatrul original și tradus. Traducerile de proză literară, Dicționarul de rime*, studiu introductiv de P. Creția, ediție critică întemeiată de Perpessicius, București, Editura Academiei Române, 1988.
Hamangiu, Nicolau = C. Hamangiu, M. G. Nicolau, *Dreptul roman*, vol. I, București, Editura Librăriei SOCEC, 1930.
Hasdeu = B. Petriceicu-Hasdeu, *Scrieri literare*, postfață și bibliografie de P. Comea, București, Editura Minerva, 1989.

Hasdeu, EMR = B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de G. Brâncuş, Bucureşti, Editura Minerva, vol. I, 197, vol. II, 1974, vol. III, 1976.

Internet

Liiceanu, *Uşa interzisă* = G. Liiceanu, *Uşa interzisă*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2002.

Maiorescu, *Critice* = T. Maiorescu, *Critice*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966.

TV

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

Bibliografia conţine, pe de o parte, o selecţie a lucrărilor de bază din bibliografia GALR (2005 / 2008) şi, pe de altă parte, lucrări (monografii, articole, teze de doctorat nepublicate) apărute sau puse în circulaţie după redactarea gramaticii academice; conţine, de asemenea, lucrări cu caracter normativ şi lucrări cu caracter aplicativ (folosite la redactarea caietului de exerciţii care însoţeşte gramatica de bază).

Abney, S. P, 1987, *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect*, teză de doctorat, Cambridge–Massachusetts, Massachusetts Institute of Technology.

Alexiadou, A., L. Haegeman, M. Stavrou, 2007, *Noun Phrase in a Generative Perspective*, Berlin, Mouton de Gruyter.

Austin, J. L., 1962, *How to Do Things with Words*, Oxford, Clarendon Press.

Avram, L., 2003, *English Syntax. The Structure of Root Clauses*, Bucureşti, Editura Oscar Print.

Avram, M., 1986, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Editura Academiei Române (ediţia a II-a – 1997, ediţia a III-a – 2001, Bucureşti, Humanitas).

Avram, M., 1987, *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Avram, M. (redactor responsabil), 1989, *Dicţionarul ortografic, ortoepic, şi morfologic al limbii române* (DOOM), Bucureşti, Editura Academiei.

Avram, M., 2005, *Studii de morfologie a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Avram, M., M. Sala, 2001, *Faceţi cunoştinţă cu limba română*, Cluj-Napoca, Editura Echinox.

Baker, M. C., 2003, *Lexical Categories: Verbs, Nouns, and Adjectives*, Cambridge, Cambridge University Press.

Bălăşoiu, C., 2004, *Discursul raportat în textele dialectale româneşti*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Bidu-Vrănceanu, A, C. Călăraşu *et al.*, 2005, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii* (DSL), Bucureşti, Editura Nemira & Co.

Brăescu, R., 2007, „Despre atributul categorial sau falsa apoziţie neizolată", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (coord.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 15–22.

Brăescu, R., 2009, „Există a treia clasă de adjective?", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 9–22.

Brâncuş, G., 1976, *Limba română contemporană. Morfologia verbului*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.

Brâncuş, G., M. Saramandu, 2001, *Morfologia limbii române*, Bucureşti, Editura Credis.

Chircu, A., 2008, *L'adverbe dans les langues romanes. Etudes étymologique, lexicale et morphologique*, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă.

Chomsky, N., 1957, *Syntactic Structures*, The Hague, Mouton.

Chomsky, N., 1965, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge–Massachusetts, MIT Press.

Chomsky, N., 1981, *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht, Foris Publications.

Chomsky, N., 1986, *Knowledge of Language. Its Nature, Origin and Use*, New York, Praeger (trad. rom.: *Cunoaşterea limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1996).

Chomsky, N., 1995, *The Minimalist Program*, Cambridge–Massachusetts, The MIT Press.
Cinque, G., G. Giusti (coord.), 1995, *Advances in Romanian Linguistics*, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins.
Cornilescu, A., 1995, *Concepts of Modern Grammar. A Generative Grammar Perspective*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., 2003, *Complementation in English. A Minimalist Approach*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., D. Chiţoran, 1986, *Elements of English Sentence Semantics*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., A. Nicolae, 2009, „Evoluţia articolului hotărât şi genitivul în româna veche", în R. Zafiu, G. Stoica, M. N. Constantinescu (coord.), *Limba română. Teme actuale*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 647–669.
Coteanu, I., 1982, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Albatros.
Coteanu, I. (coord.), 1974, 1975, *Limba română contemporană*, I–II, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică (ediţia a II-a: 1985).
Croitor, B., 2007, „Ce este acordul?", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (editori), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 57–66.
Croitor, B., A. Dinică *et al*, 2010, *Eşti COOL şi dacă vorbeşti corect*, ediţia a II-a, Bucureşti, Univers Enciclopedic Gold.
Diaconescu, I., 1995, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.
Diaconescu, P., 1970, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Dimitrescu, F., 2002, 2003, *Drumul neîntrerupt al limbii române*, I–II, Cluj-Napoca, Clusium.
Dobrovie-Sorin, C., 1994, *The Syntax of Romanian. Comparative Studies in Romance*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter (trad. rom. *Sintaxa limbii române. Studii de sintaxă comparată a limbilor romanice*, Bucureşti, Editura Univers, 2000).
Dragomirescu, A., 2010, *Ergativitatea. Tipologie, sintaxă, semantică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Dragomirescu, A., A. Nicolae, 2007, „Exprimarea «beneficiarului» în limba română", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (coord.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 91–100.
Draşoveanu, D. D., 1997, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Clusium.
Dominte, C., 2003, *Negaţia în limba română*, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de mâine".
Fillmore, Ch. J., 1968, „The Case for Case", în E. Bach, R. Harms (coord.), *Universals in Linguistic Theory*, New York, Holt, Rinehart, and Winston, p. 1–88
Gheorghe, M., 2004, *Propoziţia relativă*, Piteşti, Editura Paralela 45.
Gheorghe, M., 2009, *Limba română. Probleme teoretice şi aplicaţii*, Braşov, Editura Universităţii Transilvania din Braşov, 2009.
Giurgea, I., 2008, *Recherches sur la structure interne des pronoms et des expressions nominales sans nom exprimé*, teză de doctorat nepublicată, Universitatea Paris 7.
Giusti, G., 1993, *La sintassi dei determinanti*, Padua, Unipress.
Graur, A., 1968, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Graur, A., M. Avram, L. Vasiliu (coord.), 1966, *Gramatica limbii române*, I–II, ediţia a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei.
Grimshaw, J. B., 1990, *Argument Structure*, Cambridge–Massachusetts., The MIT Press.
Guţu Romalo, V., 1968, *Morfologia structurală a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Guţu Romalo, V., 1972, *Corectitudine şi greşeală. Limba română de azi*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică (ediţia a II-a: 2000, Bucureşti, Humanitas Educaţional; ediţia a III-a: 2008, Bucureşti, Humanitas).
Guţu Romalo, V., 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Guţu Romalo, V., 2005, *Aspecte ale evoluţiei limbii române*, Bucureşti, Humanitas Educaţional.

Guţu Romalo, V. (coord.), 2005 / 2008, *Gramatica limbii române* (GALR), Bucureşti, Editura Academiei Române (ediţia I: 2005; tirajul nou, revizuit: 2008).
Hristea, T., G. Brâncuş (coord.), 1972, *Sinteze de limba română*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică (ediţia a III-a revăzută: Th. Hristea (coord.), Bucureşti, Albatros, 1984).
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds), 2002, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
Huddleston, R., G. K. Pullum, 2008 [2005], *A Student's Introduction to English Grammar*, Cambridge, Cambridge University Press.
Iordan, I., V. Robu, 1978, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Iordan, I., V. Guţu Romalo, Al. Niculescu, 1967, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Irimia, D., 1997, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom (ediţia a II-a: 2000; ediţia a III-a: 2008).
Kleiber, G., 1994, *Anaphores et pronoms*, Louvain-la-Neuve, Duculot.
Levin, B., M. Rappaport Hovav, 2006 [2005], *Argument Realization*, Cambridge, Cambridge University Press.
Lombard, A., 1974, *La langue roumaine. Une présentation*, Paris, Éditions Klincksieck.
Lyons, J., 1968, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, Cambridge University Press (trad. rom.: *Introducere în lingvistica teoretică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1995).
Lyons, C., 1999, *Definiteness*, Cambridge, Cambridge University Press.
Manea, D., 2001, *Structura semantico-sintactică a verbului românesc*, Bucureşti, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti.
Manoliu-Manea, M., 1968, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Manoliu-Manea, M., 1993, *Gramatică, pragmasemantică şi discurs*, Bucureşti, Litera.
Mardale, A., 2009, *Les prépositions fonctionnelles du roumain. Études comparatives sur le marquage casuel*, Paris, L'Harmattan.
Mihail, A.-M., „Tiparul sintactic afectiv (*Det.) N_1 de N_2*: origine şi realizări în limba română veche (*amărâtul de om, această ticăloasă de ţară*)", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 125–134.
Mîrzea Vasile, C., 2008, *O posibilă reinterpretare a clasei semiadverbului*, în N. Saramandu, M. Nevaci, C. Radu (coord.), *Lucrările primului simpozion internaţional de lingvistică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 297–313.
Mîrzea Vasile, C., 2009, *Eterogenitatea adverbului românesc (tipologie şi descriere)*, teză de doctorat nepublicată, Universitatea din Bucureşti.
Motapanyane, V. (coord.), 2000, *Comparative Studies in Romanian Syntax*, Amsterdam, Elsevier.
Neamţu, G. G., 1986, *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Neamţu, G. G., 1999, *Teoria şi practica analizei gramaticale: distincţii şi... distincţii*, Cluj-Napoca, Editura Excelsior (ediţia a II-a: 2007; ediţia a III-a: 2008, Piteşti, Editura Paralela 45).
Nedelcu, I, 2001, „Comportamentul «masivelor» în limba română", în *Limba română*, L, nr. 3–4, p. 155–164.
Nedelcu, I., 2009, *Categoria partitivului în limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Nicolae, A., 2008, *„Altul* vs *un altul*. Noi explicaţii", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba Română. Dinamica sincronică şi diacronică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 119–126.
Nicolae, A., A. Dragomirescu, 2009, „Omonimia sintactică a participiilor româneşti", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 193–205.
Nicula, I., 2009, „Dinamica pronumelor şi a adjectivelor demonstrative în limba română actuală. Observaţii pe corpusurile de română vorbită", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Dinamica limbii române actuale. Aspecte gramaticale şi discursive*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 181–194.
Niculescu, Al., 1965 (I), 1978 (II), 1999 (III), *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, I–III, Bucureşti, Editura Ştiinţifică (I–II), Cluj-Napoca, Editura Clusium (III).

Niculescu, D., 2008, *Mijloace lingvistice de exprimare a posesiei în limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Palmer, F. R., 1986, *Mood and Modality*, Cambridge, Cambridge University Press.
Pană Dindelegan, G., 1974, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Pană Dindelegan, G., 1976, *Sintaxa limbii române*, Partea I, *Sintaxa grupului verbal*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti (ediţia a II-a: 1999, Braşov, Aula).
Pană Dindelegan, G., 1987, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Pană Dindelegan, G., 1992a, *Sintaxă şi semantică. Clase de cuvinte şi forme gramaticale cu dublă natură*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Pană Dindelegan, G., 1992b, *Teorie şi analiză gramaticală*, Bucureşti, Coresi (ediţia a II-a: 1994).
Pană Dindelegan, G., 2000, *Teste de limba română. Admiterea în facultate*, Bucureşti, Humanitas Educational (ediţia a III-a: 2007).
Pană Dindelegan, G., 2006, „Din nou despre *diateză*. Consideraţii pe marginea soluţiei adoptate în noua gramatică academică", în M. Sala (coord.), *Studii de gramatică şi de formare a cuvintelor. În memoria Mioarei Avram*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 332–339.
Pană Dindelegan, G., 2008, „Tipuri de gramaticalizare. Pe marginea utilizărilor gramaticalizate ale prepoziţiilor *de* şi *la*", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 227–239.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2009a, *Dinamica limbii române actuale. Aspecte gramaticale şi discursive*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Pană Dindelegan, G., 2009b, „Morfosintaxă şi semantică: pe marginea cazului simbolizat ca «X»", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 207–214.
Pană Dindelegan, G., A. Dragomirescu, I. Nedelcu, 2010, *Morfosintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Price, G., 2008, *A Comprehensive French Grammar*, ed. a VI-a, Blackwell Publishing.
Puşcariu, S., 1940, *Limba română*, I, *Privire generală*, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol" (ediţia a II-a: 1976, Bucureşti, Minerva).
Rădulescu, M., 1994, „Categoria gramaticală a genului la numeralul cardinal", în *Limba română*, XLIII, nr. 1–2, p. 5–16.
Rădulescu, M., 1998, „O nouă interpretare a valorilor numeralului", în *Limba şi literatura română*, 3, p. 7–11.
Rădulescu Sala, M., 2007, „Despre complementul posesiv (note şi completări)", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (coord.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 191–196
Rădulescu Sala, M., 2008, „Gramatică şi ortografie: *niciun, nicio* vs *nici un, nici o*", în *Studii şi cercetări lingvistice*, nr. 2, p. 535–545.
Rădulescu Sala, M., 2009, „Despre statutul gramatical al cuvintelor *zece–zeci, sută–sute, mie–mii, milion–milioane, miliard–miliarde*", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 215–224.
Reichenbach, H., 1947, *Elements of Symbolic Logic*, London–New York, Macmillan C. (ediţia 1966: New York, The Free Press).
Reinheimer-Rîpeanu, S., 1993, *Structuri morfosintactice de bază în limbile romanice*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Reinheimer, S., L. Tasmowski, 2005, *Pratique des langues romanes*, II, *Les pronoms personnels*, Paris, L'Harmattan.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (coord.), 2001, *Grande grammatica italiana di consultazione*, I, *La frase. I sintagmi nominale e preposizionale*, II, *I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale. La subordinazione*, III, *Tipi di frase, deissi, formazione delle parole*, ediţia a II-a, Bologna, Il Mulino.
Rizzi, L., 1997, „The Fine Structure of the Left Periphery", în L. Haegeman (coord.), *Elements of grammar*, Dordrecht, Kluwer, p. 281–339.

Rizzi, L., 2000, *Comparative syntax and language acquisition*, London, Routledge.
Roberts, I., A. Roussou, 2003, *Syntactic Change. A minimalist Approach to Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
Rosetti, A., 1983, *Études de linguistique générale*, Bucureşti, Editura Univers.
Sala, M. (coord.), 1989, *Enciclopedia limbilor romanice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Sala, M. (coord.), 2001, *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Stan, C., 2003, *Gramatica numelor de acţiune din limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Stan, C., 2005, *Categoria cazului*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Stan, C., 2007a, „Articolul *nişte*", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română – stadiul actual al cercetării*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 199–205.
Stan, C., 2007b, „Cuantificarea grupului nominal prin recategorizare semantico-gramaticală", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (coord.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 197–201.
Stan, C., 2009, „Ierarhia constituenţilor în grupul nominal", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 231–236.
Stati, S., 1967, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Stati, S., 1972, *Elemente de analiză sintactică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Şerbănescu, A., 2002, *Întrebarea. Teorie şi practică*, Iaşi, Polirom.
Tasmowski, L. (coord.), 2000, *The Expression of Possession in Romance and Germanic Languages*, Cluj-Napoca, Clusium.
Vasilescu, A., 2007, „Sistemul pronominal românesc", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Stadiul actual al cercetării*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 213–225.
Vasiliu, E., S. Golopenţia-Eretescu, 1969, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române (versiune englezească: *The Transformational Syntax of Romanian*, The Hague, Mouton, 1972).
Vasiliu, E., 1970, *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Vintilă-Rădulescu, I. (coord.), 2005, *Dicţionarul ortografic, ortoepic, şi morfologic al limbii române* ($DOOM_2$), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Vintilă-Rădulescu, I., 2009 *Dicţionar normativ al limbii române* (DIN) *ortografic, ortoepic, morfologic şi practic*, Bucureşti, Editura Corint.
Zafiu, R., 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Zafiu, R., 2005, „Conjuncţiile adversative din limba română: tipologie şi niveluri de incidenţă", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Structură şi funcţionare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 243–258.
Zafiu, R., 2009, „Interpretări gramaticale ale prezumtivului", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 289–305.
Zribi-Hertz, A., 1996, *L'anaphore et les pronoms*, Lille, Presses Universitaires du Septentrion.

INDICE DE MATERII*

accent 89, 245, 251, 253, 255, 259, 273
acord 53, 100, 123, 199, 200, 283, 298, 314, 353, 357, 382, 397, 401, 402, 403, 404, 407, 417, 424
~ după înțeles 403, 404
~ formal (gramatical) 101, 353, 404
~ încrucișat 385
~ prin atracție 353, 403
~ referențial 101
acuzativ 56
~ neutru 100, 398
act de limbaj 42, 234, 606, 652
aderență 353
adjectiv 3, 211–229
~ calificativ 217, 218, 219
~ categorial 217, 218, 219, 380
~ gerunzial 221
~ -numeral 182, 186–187, 189–191, 203, 204, 381, 371, 376
~ participial 221, 380
~ pronominal 103, 212, 372
~ de întărire 99, 118–121, 152, 153, 379, 381
~ demonstrativ 133–134, 138, 369, 370
~ indefinit (nehotărât) 94, 151, 371, 376
~ interogativ 160, 161, 162, 371
~ negativ 157, 372
~ posesiv 121–126, 369, 370
~ relativ 165, 371
~ relativ-interogativ 372
~ prototipic 212
~ situativ 209, 219, 220, 380
~ afectiv 219
~ de ierarhizare 219
~ deictic 219
~ modalizator 219
tranzitiv 431
clase flexionare de ~ 213, 214
clase sintactice de ~ 223–225
adjunct 21, 25
~ al adjectivului 222, 223
~ al adverbului 309
~ al prepoziției 327
~ al numeralului 192
adverb 300–314
~ anaforic 301
~ cu semnificație variabilă 301
~ de cuantificare 302, 548
~ de mod 302
~ deictic 301
~ derivat sufixal 307
~ exprimând raporturi logice 302, 303
~ gradabil 306
~ modalizator 402
~ neanalizabil 307
~ negativ 306
~ negradabil 306
~ obținut prin conversiune 307
~ predicativ 311, 397, 409, 485, 546
~ propriu-zis 305
~ relativ 306
~ situativ 302
clasificare lexico-semantică a ~ 302, 303
clasificare sintactică a ~ 303–306
clasificare în funcție de structura internă a ~ 307
adverbializare 56
Agent 17, 280, 282
afix
~ derivativ 13, 14
~ flexionar – vezi ***flectiv***
alternanță fonetică 9, 50, 52, 59, 247, 269
amalgamare 162, 226, 416, 423, 444, 517
anacolut 424, 425
anaforă / anaforic 7, 44, 99, 103, 105, 112, 115, 163, 262, 301, 619–623, 625
~ lexicală 623
~ retorică 623
~ zero 418, 622, 623
tipologia ~ 620–623
analiză morfematică 9, 10, 49, 50, 268
antecedent 301, 351, 619
antonomază 93

* Trimiterile se fac la pagina / paginile unde este prezentat din punct de vedere teoretic cuvântul-intrare, și unde se găsesc ilustrările cele mai reprezentative ale acestuia, și nu la fiecare pagină pe care este menționat.

apoziție 55, 353, 354, 373, 378, 381, 530, 531, 536, 596–599
~ categorizantă 596, 597, 598
~ de echivalență 596, 597, 598
arhigen 51, 72
articol 5, 85–95, 364, 372, 373
~ definit 86, 88, 90, 93, 369
~ nedefinit 86, 89, 91, 94, 95, 371
aspect 243, 244
~ continuativ 244
~ durativ / continuu 243, 244, 248, 251, 254
~ imperfectiv 243
~ incoativ 244
~ iterativ 243, 248, 254
~ perfectiv 243, 248, 251, 252, 258, 262
~ prospectiv 244
~ punctual / momentan 243, 244, 248, 251, 252
~ terminativ 244
atribut 80, 362, 363, 379
auxiliar 249, 256, 257, 260, 261, 262, 264
avansare / ridicare 32, 278, 283, 295, 401, 422, 423, 444, 517, 520, 614, 616
Beneficiar 17, 280, 281
cantitativ 7, 142, 143, 370, 374, 375, 180
cataforă 619
categorie gramaticală 5
caz 53, 101, 106, 185, 202, 352
~ direct / neutru 56, 448, 451, 487
~ non-sintactic 57
~ prepozițional 57
~ sintactic 57
centru / cap 21, 22
~ funcțional 17
~ lexical 17
circumstanțial 21, 24, 25, 36, 37, 38, 275, 284, 285, 382, 396, 469, 470
~ cantitativ 528, 532, 535, 542, 546–549, 582, 583, 584
~ de măsură 547
~ propriu-zis 547
~ concesiv 576–581
~ condițional 565, 571–575
~ consecutiv 582–584
~ cumulativ 587–590
~ de cauză 511, 561–566
~ de excepție 590
~ de loc 528–531, 541, 570
~ de mod 520, 538–543
~ de modalitate 311, 355, 356, 538, 542, 544–546, 558
~ de relație 542, 557–561
~ de scop 565, 567–571
~ de timp 531–537, 541, 564
~ extrapropozițional 594, 558
~ instrumental 541, 549–551
~ logic 39, 594
~ metadiscursiv 292, 293, 355, 356, 543, 547, 561, 567, 572, 577
~ obținut prin reorganizare 38, 515, 594
~ opozițional 531, 584–587
~ procesual 39, 594
~ situativ 39, 594
~ sociativ 552–556
citire / interpretare
~ entitate 26, 34, 37, 365, 367, 428, 429, 449, 522, 523
~ generică 92, 100, 263
~ proprietate 26, 37, 365, 366, 367, 428, 429, 449, 477, 487, 490, 491, 514, 519, 522, 523
clasă
~ lexico-gramaticală 2, 3, 180
~ deschisă 4, 49, 232
~ închisă 4, 99, 103, 331, 180
~ lexicală 4
~ funcțională 4
~ de flexiune – vezi ***conjugare, derivare***
~ de substituție 34, 35
clasificator substantival 93
clitic pronominal 11, 12, 103, 104, 106, 107, 177, 295, 402, 430, 455
~ reflexiv 31, 112, 445, 446
~ reciproc 31, 116, 446
~ posesiv 32, 122, 125, 126, 370, 383
coeziune
~ sintactică 18
~ semantică 18
Comitativ 280, 281
complement 21–24, 27, 36, 37, 38, 275, 276, 284, 386, 397
~ al adjectivului 55, 222–225, 391, 458, 471, 472
~ al adverbului 55, 308, 308, 391, 459, 472
~ al numelui 39, 54, 55, 75, 82, 130, 363, 386–389, 396, 457, 509, 552
~ al prepoziției 54, 55, 56, 324–327, 328
~ argumental 37
~ circumstanțial 24, 37, 275, 284, 396, 469, 495–497
~ comparativ 33, 56, 391–394, 542, 582
~ de egalitate 392
~ de inegalitate 392
~ partitiv 392
~ de agent 469, 508–511
topica ~ 510
~ direct 468, 427–446, 449, 520
topica ~ 440, 441
~ indirect 455–465, 468, 501
~ intern 277
~ matricial 37, 285, 396
~ non-matricial 37, 285, 396
~ posesiv 32, 122, 384, 499–506
~ predicativ 37, 366, 476
~ predicativ al obiectului 278, 428, 449, 479, 488–493, 513, 514
~ prepozițional 456, 457, 467–475, 429, 508, 510, 552, 557, 565
~ secundar 428, 448–453
topica ~ 452
complementizator 7, 235, 340, 342–344, 350, 413, 414, 438, 439
condițional 238–240

conector
~ pragmatic 356, 543, 651–654
~ sintactic 7, 163, 347, 651
conjugare 11, 268–271, 273
conjunctiv (subjonctiv) 235–238
conjuncție 331–343
~ compusă 331
~ coordonatoare 331, 332–340, 348–349
~ adversativă 337, 338
~ copulativă 334, 335
~ concluzivă 339
~ disjunctivă 336, 337
~ simplă 331
~ subordonatoare 332, 340–347
~ necircumstanțială – vezi ***complementizator***
~ circumstanțială 340–342, 350
locuțiune ~ 331, 341
contrafactiv 238, 239, 254
control (al subiectului) 401, 418
conversiune 14, 15, 27, 75, 114, 307, 534
corelativ 336, 339, 342, 349, 350, 356, 530, 535, 567, 572, 575, 577
cuantificator 34, 37, 39, 81, 142, 143, 151, 175, 190, 363, 374–378
~ extern 143, 371, 376, 377, 378
~ existențial 144
~ universal 144, 145
~ distributiv 144
~ totalizant (globalizant) 145
cuvânt
~ -bază 11
~ derivat 11
~ sintactic 15, 16
dativ 55, 368
~ etic 399, 465
~ locativ 456, 530
~ neutru 100, 398, 465
~ posesiv 75
declinare 11, 57, 58, 64, 65
deixis, deictic 7, 43, 99, 103, 105, 247, 250, 261, 301, 620, 625–629
~ social 629
~ spațial 628
~ temporal 629
~ textual / discursiv 629
derivare
~ propriu-zisă / progresivă 13, 14, 75, 76
~ regresivă 14, 27, 75
desinență 49, 50, 245, 251, 253, 255, 259, 264, 270, 271, 272, 274
determinare 364
~ definită 364, 369, 370, 442
~ nedefinită 364, 371, 372
determinant 34, 35, 37, 39, 80, 81, 86, 88, 90, 91, 140, 143, 151, 189, 190, 362, 364–374
~ emfatic 140, 365, 369
diatează 264–268, 292
discurs raportat 43, 643–649
~ direct 643, 644, 645
~ direct legat 643, 647
~ indirect 643, 644, 645–647
~ indirect liber 644, 647, 648, 649
dublare
~ a complementului posesiv 505
~ clitică 108, 113, 422, 522, 532
~ a complementului indirect 457, 462–464, 465
~ a complementului direct 427, 441, 442
~ reciprocă 116, 117, 422
elipsă 33, 392, 535
enunț 29, 41, 42, 233, 604, 605
~ asertiv / declarativ 234, 605, 606, 607
~ exclamativ 29, 234, 605, 609, 610
~ imperativ 29, 234, 605, 609
~ interogativ 234, 605, 607–609
~ total 607, 608
~ parțial 608
~ alternativ 608, 609
~ nestructurat 316, 317, 605
~ optativ 606, 610
~ structurat 605
Experimentator 17, 281, 282
evidențialitate, evidențial 241, 302, 439, 633, 634, 644
flectiv 8, 10, 16, 49, 52, 268, 269 – vezi și ***desinență, sufix***
~ Ø 8, 245, 268, 273
flexiune 6
~ internă 101
focalizare, focus 43, 420, 421, 441, 557, 558, 615
formant 93, 100, 147, 156, 289
formă verbală finită – vezi ***mod (al verbului)***
formă verbală non-finită 7, 13, 18, 233, 286–298, 397, 440
funcție sintactică 21, 23, 24
gen
~ al numeralului cardinal 184
~ al numeralului ordinal 201
~ al substantivului 50, 51
~ al pronumelui 101, 105,
~ comun 51
genitiv 54, 55, 368
~ obiectiv 27
~ subiectiv 27, 28
gerunziu 7, 13, 267, 287–295, 297
grad de intensitate 215, 220
gramaticalizare 9, 109, 290, 301, 364, 547
grilă / schemă sintactică 22, 275
grup
~ adjectival 18, 27, 221–226
~ adverbial 18, 27, 308–311
~ al relatorului 167, 168
~ complex 20, 284, 308
~ interjecțional 18, 27, 317, 318
~ monomembru 20, 103, 284, 308
~ nominal 19, 26, 27, 34, 37, 39, 79–84, 90, 362–389
~ cu centru pronume 19, 102, 104, 174–177

~ cu centru numeral 19, 189–194
~ prepoziţional 18, 27, 324–328
~ sintactic 3, 15, 16, 17
~ verbal 18, 27, 283–286
ierarhie (sintactică, internă a grupurilor), **poziţie ierarhică** 20, 21, 26, 80, 362, 380
imbricare 162, 170, 171, 351, 388, 474, 510, 556, 614
imperativ 241, 242
imperfect 253, 254
impersonalizare 30, 266, 267, 282, 421
incidentă (construcţie) 354–356
Indicativ 234, 234
infinitiv 7, 13, 267, 287–295, 296, 297
~ atemporal 287
~ perfect 287
Instrument(al) 17, 280, 550
integrator enunţiativ 92, 362, 363
interjecţie 316–319, 409, 458, 472
~ compusă 316
~ cu valoare fatică 317
~ de adresare 317
~ expresivă (emotive) 317
~ injonctivă 317
~ marcă discursivă 317
~ onomatopeică 316
~ prezentativă 317
~ primară 316
~ propriu-zisă 316
~ repetată 316
~ secundară 316
~ simplă 316
locuţiune ~ 316
invariabil (cuvânt) 6, 7, 181
împletire a subordonatei cu regenta – vezi ***imbricare***
juxtapunere 347, 348, 354
Locativ 17, 281
locuţiune 4, 110, 117, 307, 399, 535, 540, 545, 560
mai-mult-ca-perfect 255–256
marcare, marcă
~ sintetică / flexionară 8, 59, 234, 245, 290
~ analitică 8, 59–61, 234, 245, 266
~ mixtă 9, 59, 61, 62, 290
~ prin intonaţie 62
marcă
~ a gradării 300, 307, 391, 547
~ a negaţiei 300
~ de tematizare (tematizator) 559, 614
~ discursiv-pragmatică 301
~ focală (focalizator) 79, 120, 193, 207, 303, 304, 309, 577, 615, 616
~ posesiv-genitivală 61, 61, 124, 128, 131, 132
mod (al verbului) 233–242
modalitate 233, 234, 631
modalizare 44, 544, 631–635
~ apreciativă 635
~ deontică 239, 634
~ epistemică 240, 632–634
modalizator 631, 632
~ apreciativ 302, 635
~ deontic / volitiv 236, 302, 634
~ epistemic 235, 302, 409, 632, 633
modificator 34, 35, 37, 39, 81, 175, 205, 206, 363, 379–383, 514, 551
~ adjectival 380
~ adverbial 381
~ denominativ 381, 597
~ extern / al grupului 118, 152, 379
~ prepoziţional 381
~ propoziţional 381
~ verbal 382
morfem
~ liber / mobil 8, 11, 87
~ legat 87
~ lexical 10
~ gramatical 10
~ lexico-gramatical 10
~ -radical – vezi ***radical***
~ -flectiv – vezi ***flectiv***
morfologie 3
~ derivaţională 27
morfosintaxă 2, 3
negaţie 637–641
~ de constituent / parţială / focalizantă 402, 637, 639
~ dublă / concordanţă negativă 306, 638
~ expletivă 640
~ propoziţională / totală / a predicatului 637–639
neregularitate (flexionară) 11, 65–67, 272
nominalizare 27, 28
nominativ 53
~ posesiv 75
non-referenţialitate 235, 236
număr 185, 202, 263, 264
nume predicativ 35, 130, 278, 468, 469, 476–486, 487, 488, 514
numeral 371, 372, 180–210
~ cardinal 3, 5, 95, 182–200, 376
~ structura morfematică a ~ 182–184
~ ordinal 3, 5, 200–210, 378
~ structura morfematică a ~ 200, 201
~ adverbial 5, 181
~ colectiv 5, 181
~ distributiv 5, 181
~ fracţionar 5, 181
~ multiplicativ 5, 180
omonimie
~ flexionară 6, 59, 65, 67, 101, 105, 213, 245, 246, 259, 268, 270, 271, 272
~ sintactică 22, 291
operator 40, 41, 398, 399
~ aspectual 400
~ pasiv 266, 400
~ modal 295, 400
~ copulativ – vezi ***verb copulativ***
ierarhie a ~ 399
Pacient 17, 280, 281, 282
paradigmă flexionară 6

Parcurs 281
parte de vorbire – vezi ***clasă lexico-gramaticală***
participiu 7, 13, 287–295, 296, 298, 450
pasiv, pasivizare 30, 265, 266, 267, 421, 430, 442, 443, 452, 492, 508, 614
perfect
~ compus 249–251
~ simplu 251–253
~ al conjunctivului 260
~ al condiţionalului 261
~ al prezumtivului 262
persoană 262–264
posesie
~ alienabilă 281, 383, 503
~ inalienabilă 281, 383, 503
posesor 34, 37, 39, 82, 129, 175, 363, 383–385, 500
Posesor 17, 281, 499
poziţie sintactică 23
~ dublată 24
~ matricială 23
~ non-matricială 34
pragmaticalizare 301
predicat 40, 396–405
~ al enunţării 28, 40, 286, 295, 396, 397
~ adverbial 311, 397, 402, 403, 409, 485, 546
~ complex 40, 41, 237, 398, 399–401, 477
~ locuţional 399
~ simplu 398, 399
~ sintactico-semantic 40, 397, 398
~ simetric 552, 553, 554
predicativitate 28, 233, 287, 396, 397
morfemele ~ 233, 397, 398
predicativ suplimentar 32, 429, 479, 484, 485, 487, 488, 513–521, 524, 554
prepoziţie 54, 56, 186, 293, 322–330, 353, 434–436
~ a calităţii 226, 490, 519
~ compusă 322
~ funcţională 322, 323, 383
~ lexicală 322, 323
~ simplă 322
locuţiune ~ 322
prezent
~ al condiţionalului 260, 261
~ al conjunctivului 259, 260
~ al indicativului 245–249
~ al prezumtivului 261, 262
prezumtiv 240, 241, 258,
principiul unicităţii 24, 284, 428, 448, 456, 468, 500, 515
pro-drop 408, 416
pro-formă 99
pro-frază 302, 306, 574, 621
proiecţie
~ maximală 21
~ minimală 21
pronume 3, 99–177
~ demonstrativ 132–142
~ personal 103–108
~ de politeţe 108–111
~ indefinit (nehotărât) 142–153, 165
~ interogativ 159–162, 165
~ negativ 154–159
~ reflexiv 111–115
~ propriu-zis 113, 265, 279
~ posesiv 114, 279
~ factitiv 114, 279
~ marcă pasivă 114, 266, 279, 399
~ marcă impersonală 114, 266, 279, 283, 399
~ formant 114, 265, 279, 283, 399
~ reciproc 115–118, 279
~ relativ 163–173
~ relativ-interogativ 173
~ relativ-exclamativ 173
~ semiindependent 54, 62, 63, 84, 86, 87, 103, 121, 125, 126–132, 138–141, 227, 228
~ posesiv 126, 127
propoziţie 15, 28, 233, 604, 605
~ finită 28, 293
~ non-finită 28, 292, 293
~ matrice / regentă 29
~ principală 29
~ independentă 29
~ interogativă
~ parţială 160, 351
~ totală 235
~ subordonată 29
~ conjuncţională 438–439, 452
~ relativă 29, 163, 167, 169, 351, 382, 384, 385, 451
~ relativă infinitivală 409, 415, 431, 438
~ relativă-interogativă 437, 451
~ reziduală 33, 393
radical 9, 10, 11, 16, 49
recategorizare 4, 434
reciprocizare 31, 116, 422, 443, 444, 452, 492
referenţialitate 234, 235, 604
referenţializare 34
reflexivizare 31, 422, 443, 452, 492
relaţie sintactică 347–357
~ de apoziţionare 353, 354, 596
~ de coordonare 347–349
~ de subordonare 349–353
rematizare 421, 615
reorganizare 30, 265, 513, 515, 516, 517, 535, 584, 587, 590
~ accidentală 33
~ comparativă 32, 392
~ impersonală – vezi ***impersonalizare***
~ pasivă – vezi ***pasiv, pasivizare***
~ posesivă 32, 499
~ reciprocă – vezi ***reciprocizare***
restricţie
~ de formă (cazuală, prepoziţională) 22, 53, 324, 397, 400, 408
~ de rol tematic 22, 325
~ de articulare 90, 324, 325, 412, 434, 555
~ de număr 325
Rezultat 280, 281

rol tematic 17, 18, 275, 280, 281
grilă de ~ 22, 275
semiadverb 12, 79, 197, 249, 303–305, 313
sinonimie sintactică / variație sintactică liberă 22, 171, 277, 282, 448, 452, 453, 475, 503
sintaxă 15
Stimul 281
structură
~ de bază 30, 276, 285
~ reorganizată – vezi ***reorganizare***
~ ternară 37, 38, 392, 448, 478, 487, 499, 500, 501–503, 522, 523, 584, 587, 590
~ informațională 43, 612–617
subiect 407–425, 484
~ dublu exprimat 417
~ inexistent 416
~ multiplu 24, 404, 417, 553
~ partitiv 413
~ neexprimat 416, 418
~ inclus 262, 418
~ nedeterminat 419
~ subînțeles 262, 418
topica ~ 419–421
substantiv 3, 49–84
~ abstract 72, 73
~ colectiv 73
~ compus 68–71
~ epicen 52
~ invariabil 67
~ masiv 72
~ non-numărabil / defectiv de număr 52, 67, 72, 73
~ numărabil 52
~ personal 74
~ postadjectival 37, 76, 387
~ postverbal 37, 75, 76, 386, 387
~ propriu 77
~ prototipic, comun 49, 71
~ relațional 27, 37, 74, 75, 387, 474, 475
substitut 101, 102, 105
substantivizare 61
sufix gramatical 245, 251, 253, 255, 259, 268, 269, 270, 271, 272, 274
supin 7, 13, 287–295, 296, 298
supletiv 100, 103, 105
Sursă 17, 281
sursă referențială – vezi ***antecedent***
tematizare / topicalizare 43, 420, 441, 557, 558, 559, 613–615
temă 612, 613
Temă 17, 280, 281, 282
timp (al verbului) 242–262
~ absolut 242, 243, 245, 252, 257, 260
~ relativ 242, 243, 245, 252, 253, 255, 257, 258, 260
tiparflexionar / clasă de flexiune 11
Țintă (Destinatar) 17, 281
unitate sintactică 15
valență 15, 16
~ saturată / lexicalizată 16
~ nesaturată / nelexicalizată 16
variabilă (referință) 101, 159, 163, 302
verb 3, 232–298
~ agentiv 282
~ atributiv 278, 282, 283, 487, 488, 489
~ bivalent 276
~ care nu participă la opoziții de diateză 265
~ care nu admite subiect 407
~ copulativ 278, 282, 283, 400, 477, 479, 480, 483, 484
~ de posesie 17
~ de acțiune 232, 279
~ de activitate 232
~ de eveniment 232, 279
~ de proces 232
~ de senzație fizică 282
~ de stare 232, 297
~ ergativ (inacuzativ) 282
~ folosit absolut 267, 277, 496
~ impersonal 263, 267, 278
~ inerent reflexiv 279, 488
~ inergativ 282
~ intranzitiv 265, 266, 277, 282
~ monovalent 276
~ neagentiv 282
~ personal 278
~ psihologic 282
~ trivalent 276
~ tranzitiv 265, 277, 282, 283
~ cu dublu obiect 450
~ unipersonal 263, 278
~ zerovalent 276
clasificare semantică a ~ 279–282
clasificare sintactică a ~ 276–279
viitor 256–258
~ propriu-zis / simplu / I
~ standard / literar 256, 257
~ popular 256, 257
~ colocvial 257
~ anterior / II 258
~ în trecut 258
vocativ 57

INDICE SELECTIV DE CUVINTE*

a (prepoziție pentru relațiile de genitiv și de dativ) 59, 60, 61, 62, 63, 185, 186, 323, 328, 383
a (marcă a infinitivului) 290
a (prepoziție a calității) 482
aici (deictic, anaforic, conector pragmatic) 303
al (marcă posesiv-gentivală) 61, 62, 124, 128, 131, 132, 330, 339
al (pronume semiindependent) 54, 62, 63, 86, 87, 103, 121, 125, 126–132, 385, 482
al (formant al numeralului ordinal) 201
alt 145, 375
altfel (adverb de mod, pro-frază condițională) 303
amândoi 145, 181, 371, 377
ambii 145, 181
aproape (de) 308, 313, 322
aproape (semiadverb de aproximare) 301, 303
atât 153, 528, 549
ca (prepoziție a calității) 226
ca (prepoziție comparativă) 228, 229
ca (și) 229
ca să 342, 344, 346, 350, 414, 420, 569, 570, 584, 617
cât (pronume, adjectiv, adverb interogativ) 162, 163, 164, 373, 374
câte (semiadverb distributiv) 190, 191, 193, 197, 373, 374
câteșitrei 145, 371, 377
ceea ce (pronume relativ, pro-frază non-relativă) 164, 165, 166, 415, 437, 451, 599
ce fel de 160, 162
cel 84, 86, 103, 138–141, 196, 206, 227, 228, 370
cu 91, 470, 549, 552, 553, 555, 556
cu tot (cu) 552
dar 332
de (prepoziție) 21, 60, 187, 203, 206, 216, 217, 228, 323, 328, 329, 413, 416, 548
de (pronume relativ) 164, 173
de (conjuncție) 241, 342, 414, 568, 569
de-al meu / de-ai mei 330
decât (adverb de comparație, semiadverb restrictiv, prepoziție, conjuncție) 392, 589, 592, 593, 641
deci 331, 332, 333, 339, 348
de două ori 181
din (prepoziție partitivă) 229
dincolo de (locuțiune conjuncțională cumulativă) 589, 590
dincolo (de) (adverb de loc) – vezi *aproape de*
dintre (prepoziție partitivă) 229
doime 181
face pe, se face (verbe copulative) 480, 484
fără 326
împotriva-mi (prepoziție), ***împotrivă-mi*** (adverb) 308, 384
împreună, împreună (cu) 313, 471, 555
înainte, înaintea 313, 531, 537
înainte (de) (adverb de loc) – vezi *aproape de*
însă 331, 338
însuși 118–12
întreg 362
întreit 180
la (prepoziție pentru relația de genitiv și de dativ) 60, 64, 185, 186, 323, 328, 385, 456, 457, 465
la (cuantificator nedefinit) 329, 445
lui 20, 58, 61, 63, 74, 86, 77
mai (marcă de gradare) 216; 225
mai (semiadverb de continuitate) 303
mult, multă, mulți, multe, multor 146, 150, 153, 214, 375, 383
nici 335, 638
nici un, nici unul 158, 159
niciun, niciunul 156, 157, 158
niște 80, 95, 146, 373
nu 638, 639
oarecare (adjectiv indefinit, substantiv, adjectiv calificativ) 144, 146, 149, 153
până 326, 536, 537
pe (marcă a complementului direct) 74, 323, 429, 434–436, 437, 442, 446, 468
pe (aproximator) 305, 312, 327
pe (formant al verbului copulativ *a face pe*) 484
poate (că) 234, 305, 311, 312, 402, 403

* Indicele include numai cuvintele cu probleme speciale de calificare, ca efect al ambiguității acestora, al recategorizărilor (al conversiunilor) contextuale sau ca urmare a interpretărilor diferite propuse în această carte. Este cuprins în indice numai câte un cuvânt reprezentativ pentru fiecare aspect problematic.

profesorul Ionescu 381, 597
să 235, 236, 259, 342, 322, 343, 344, 413, 438, 439
se (pronume reflexiv, formant al verbului, marcă pasivă şi impersonală) 118, 279, 421, 445, 446
şi 335, 339
tot 143, 146, 148, 151, 371, 377, 378
toţi trei 181, 197, 599
tustrei 145, 181, 371, 377
un 92, 93, 95
vreun, vreo (adjectiv indefinit) 144, 153, 373, 374
vreo (semiadverb de aproximare) 153, 191, 193, 197, 373, 374
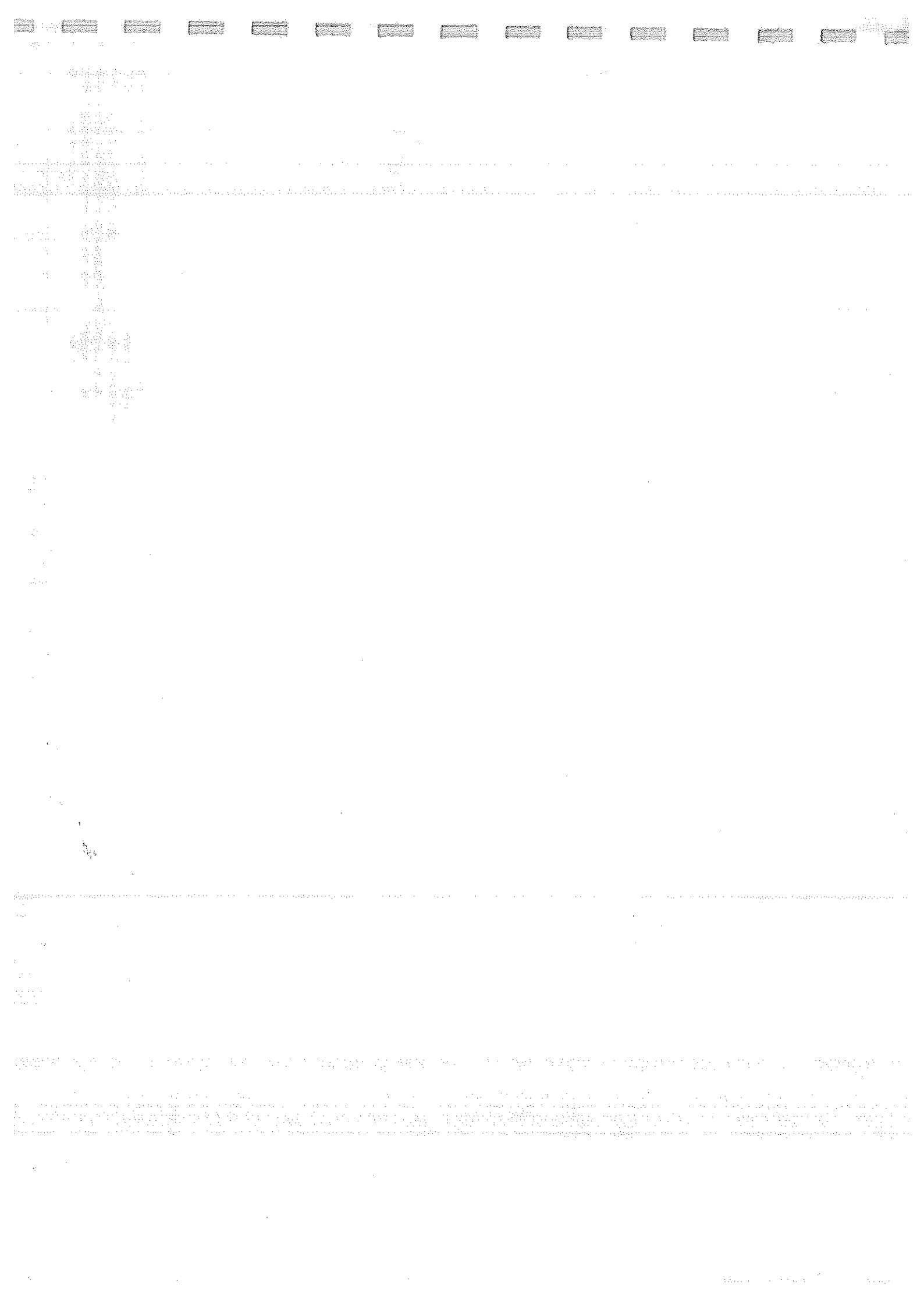
profesorul Ionescu 381, 597
să 235, 236, 259, 342, 322, 343, 344, 413, 438, 439
se (pronume reflexiv, formant al verbului, marcă pasivă şi impersonală) 118, 279, 421, 445, 446
şi 335, 339
tot 143, 146, 148, 151, 371, 377, 378
toţi trei 181, 197, 599
tustrei 145, 181, 371, 377
un 92, 93, 95
vreun, vreo (adjectiv indefinit) 144, 153, 373, 374
vreo (semiadverb de aproximare) 153, 191, 193, 197, 373, 374